clasici contemporani
LITERA

Clasici contemporani Litera pune laolaltă scriitori contemporani laureaţi sau nominalizaţi ai unor prestigioase premii literare care le prefigurează statutul de „clasici” Operele de ficţiune cele mai noi, cele mai vândute, cele mai iubite din zilele noastre – cărţi pe care abia aştepţi să le citeşti.

Karl Ove Knausgând (n. 1968) este un scriitor norvegian cunoscut mai ales pentru cele şase romane autobiografice intitulate sugestiv *Lupta mea (Min kamp).* Născut în Oslo, Knausgând a crescut pe insula Tromoya, în Arendai şi în Kristiansand, şi a făcut studii de artă şi literatură la Universitatea din Bergen. A debutat în 1998 cu romanul *Ute au verden*, pentru care a primit Premiul pentru Literatură al Criticilor Norvegieni, acordat pentru prima dată unui roman de debut. Între 1999 şi 2002, Knausgând a fost coeditor la *Vagant*, o revistă literară norvegiană fondată în 1988, pentru care a realizat interviuri extrem de interesante cu scriitorii Rune Christiansen şi Thure Erik Lund. Al doilea roman, *En tidfor alt* (2004), a fost la fel de bine primit de critică şi a fost nominalizat la Premiul pentru literatură al Consiliului Nordic şi la ÎMPAC Dublin Literary Award. Consacrarea a venit însă odată cu publicarea, între 2009 şi 2011, a seriei de romane autobiografice însumând peste 3 300 de pagini, care a devenit unul dintre cele mai mari fenomene literare în Norvegia, cu peste 430.000 de exemplare vândute. În 2010, scriitorul a înfiinţat o mică editură împreună cu Yngve Knausgând (fratele său) şi cu Asbjörn Jensen. În 2015 – 2016 a publicat patru cărţi dedicate anotimpurilor: *Om hosten (Toamna), Om vinteren (Iarna), Om våren (Primăvara)* şi *Om sommeren (Vara*).

KARL OVE KNAUSGÁRD Lupta mea
CARTEA A ŞASEA: SFÂRŞIT
Traducere din limba norvegiană IVONA BERCEANU

Bucureşti
2019
Min Kamp Şiette bok
Karl Ove Knausgärd
Copyright © 2011 Karl Ove Knausgärd & Forlaget Oktober as, Oslo Toate drepturile rezervate
Această traducere a fost publicată cu sprijinul financiar al NORLA.

Editura Litera
O.P. 53; C.P. 212, sector 4, Bucureşti, România tel.: 021 319 6390; 031 425 1619; 0752 548 372 e-mail: **comenzilitera.ro**
Ne puteţi vizita pe
www.litera.ro
Lupta mea Sfârşit
Karl Ove Knausgând
Copyright © 2019 Grup Media Litera pentru versiunea în limba română Toate drepturile rezervate
Editor: Vidraşcu şi fiii Redactor: Andreea Năstase Corector: Cătălina Călinescu Copertă: Flori Zahiu
Tehnoredactare şi prepress: Ofelia Coşman
Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
KNAUSGÂRD, KARL OVE
Lupta mea. Sfârşit / Karl Ove Knausgând;
trad. din lb. norvegiană: Ivona Berceanu.
— Bucureşti: Litera, 2019
ISBN 978 – 606 – 33 – 3268 – 5
I. Berceanu, Ivona (trad.)
821.111
PARTEA A OPTA

În anul 2009, la mijlocul lunii septembrie, m-am dus în vizită la căsuţa de vacanţă a lui Thomas şi Marie, undeva între Hóganes şi Molie, deoarece el urma să-mi facă fotografii pentru romanele viitoare, închiriasem o maşină, un Audi negru, cu care am plecat dimineaţă pe autostrada cu patru benzi, purtând în suflet un sentiment

de fericire. Cerul era senin şi albastru, iar soarele ardea ca pe timp de vară. În depărtare, la stânga, strălucea Oresund, iar la dreapta se întindeau pretutindeni câmpii aurii şi pajişti delimitate de garduri, pâraie de-a lungul cărora creşteau pâlcuri de foioase, păduri ivite brusc la o curbă. Aveam sentimentul că această zi nu ar fi trebuit să existe, fiind ca o oază de vară în mijlocul peisajului de o culoare bolnăvicioasă, şi mi-a trecut prin minte că toate acestea – faptul că ziua n-ar fi trebuit să fie astfel, că soarele n-ar fi trebuit să fie atât de arzător, că cerul n-ar fi trebuit să fie saturat de lumină – stârneau nelinişte în miezul fericirii, dar am abandonat acel gând în speranţa că va dispărea de la sine, apucându-mă în schimb să fredonez melodia celor de la Cât People care răsuna în difuzoare, şi chiar atunci am întrezărit oraşul de pe partea stângă, macaralele din port, turnurile fabricilor, depozitele. Am trecut pe la marginea oraşului, tot aşa cum cu câteva minute înainte trecusem pe lângă Barsebäck, cu imaginea înspăimântătoarei centrale atomo-electrice profilându-se în depărtare. Următorul oraş era Helsingborg; casa de vacanţă înspre care mă îndreptam eu se afla la câteva mile distanţă.

Eram în întârziere. Mai întâi, stătusem mult timp în maşina răcoroasă, în parcare, pentru că nu înţelegeam cum s-o pornesc şi *nu aş fi putut* să merg la biroul de închirieri ca să-i întreb, de frică să nu mi-o ia dacă aş fi dat dovadă de o asemenea neştiinţă, aşa că am stat acolo răsfoind manualul tehnic, dând paginile înainte şi înapoi; dar nu scria nimic despre pornirea motorului. Am cercetat bordul, apoi cheia, care nu era o cheie, ci doar un cârd negru de plastic. Deschisesem portiera apăsând pe cârd, iar acum mă gândeam dacă nu cumva exista un sistem similar care să pornească maşina. În orice caz, lângă volan nu era niciun contact. Dar despărţitura aceea? Era oare o fantă acolo?

Am vârât bucata neagră de plastic în despărţitură, şi maşina a pornit. Următoarea jumătate de oră mi-am

petrecut-o conducând prin Malmö, căutând ieşirea corectă din oraş. Când, în sfârşit, am intrat pe autostradă, întârziasem deja o oră.

Pe măsură ce Landskrona dispărea în spatele dealului, am bâjbâit pe scaunul din dreapta după telefonul mobil, iar când l-am găsit am format numărul lui Geir A. El fusese cel care mi-l prezentase pe Thomas; se cunoscuseră la un club de box, unde Thomas lucra la un album de fotografii despre pugilism, pe când Geir scria o povestire pe aceeaşi temă. Cei doi formau o pereche ciudată, ca să mă exprim delicat, dar se respectau mult unul pe celălalt.

— Salutare, băiete! a exclamat Geir.

— Salut! i-am spus. Poţi să-mi faci o favoare?

— Desigur!

— Îl poţi suna pe Thomas ca să-i spui că întârzii o oră?

— Sigur că pot! Eşti la volan acum, sau…?

— Da.

— Sună bine.

— E fantastic, să ştii! Dar acum trebuie să depăşesc un tir cu remorcă.

— Da?

— Nu pot să şi vorbesc la telefon în acelaşi timp.

— La un moment dat, cineva ar trebui să-ţi analizeze capacitatea de a face două lucruri simultan. Dar fie! Ne auzim mai târziu!

Am închis, am accelerat şi am trecut pe lângă trailerul lung şi alb care se mişca legănat sub curenţii de aer. În acea vară îmi dusesem întreaga familie sus, la Koster, şi pe drum abia evitasem două accidente; unul, din cauza acvaplanării pe fondul vitezei mari, s-ar fi putut termina destul de rău; cel de-al doilea nu fusese la fel de grav, dar ne speriase rău. În aglomeraţia de la intrarea în Göteborg am vrut să schimb banda, însă n-am observat maşina care venea din spate. Am evitat coliziunea doar pentru că acea maşină a frânat brusc. Claxonul nervos care a urmat mi s-a dus direct în suflet. După aceea mi-am

pierdut plăcerea de a conduce, având întotdeauna o fărâmă de teamă undeva, acolo; deşi era cu siguranţă o emoţie constructivă, chiar şi depăşirea unui trailer mă dădea peste cap şi trebuia să mă forţez să fac manevra aceasta, iar după un asemenea drum întotdeauna simţeam angoasă timp de câteva zile, ca şi cum aş fi fost beat. Sufletului meu puţin îi păsa că-mi luasem permisul şi că aveam dreptul să conduc maşina. El rămăsese fixat în perioada în care mă bântuia un coşmar cumplit, în care trebuia să urc într-o maşină şi să conduc fără să ştiu cum. Înspăimântat, de-a lungul şerpuitoarelor drumuri norvegiene, sub ameninţarea că poliţia putea apărea în orice clipă, astfel dormeam eu noapte de noapte, cu perna şi cu partea de sus a pilotei umede din cauza transpiraţiei.

Am ieşit de pe autostradă şi am intrat pe drumul naţional mai îngust care ducea spre Höganes. Se simţea căldura de afară, era ceva în exuberanţa luminii şi a cerului, care parcă ar fi fost acoperite de un văl, şi în strălucirea molatică a soarelui care se revărsa peste toate lucrurile. Lumea era deschisă şi palpita – acesta era sentimentul.

După zece minute am intrat în parcarea unui supermarket, am oprit maşina şi am coborât. O, un curent de aer în atmosferă! Purta cu el albastrul mării, dar nu era cald aşa ca vara, ci avea o fărâmă de răcoare şi de acalmie în el. Traversând porţiunea de asfalt până la supermarket, acolo unde steguleţele atârnau fără vlagă, sentimentul pe care mi-l trezea aerul acela mi-a amintit de senzaţia pe care o încercasem într-o zi caniculară de vară, într-un oraş italian, ori de câte ori îmi treceam mâna peste o suprafaţă de marmură ce răspândea acea răcoare deopotrivă subtilă şi surprinzătoare.

Am cumpărat un coşuleţ de zmeură pentru ei, un pachet de ţigări şi o gumă de mestecat pentru mine, am pus coşuleţul pe locul din dreapta şi am pornit pe ultima parte a traseului. La nicio sută de metri de supermarket, drumul o lua în jos, înspre mare; era un drum îngust,

mărginit de gardurile vii ale caselor de vacanţă vopsite în alb. Thomas şi Marie locuiau tocmai în capăt, învecinându-se cu marea la vest şi un tăpşan verde spre est.

Când am trântit portiera maşinii, Thomas s-a apropiat agale, călcând desculţ pe iarbă. M-a strâns în braţe; el era unul dintre puţinii care puteau să facă asta fără să mi se pară intimidant. De ce? Nu ştiam nici eu. Poate pentru că era cu cincisprezece ani mai în vârstă decât mine şi, chiar dacă nu ne cunoşteam îndeaproape, întotdeauna l-am privit cu simpatie.

— Salut, Karl Ove!

— A trecut ceva vreme! i-am spus. Ce zi fantastică!

Am străbătut pajiştea. Aerul era complet nemişcat, copacii, încremeniţi, iar soarele domnea deasupra mării învăluind peisajul în razele lui arzătoare. Cu toate acestea, sufla în permanenţă o adiere răcoroasă. De mult timp nu mă mai simţisem aşa de calm.

— Vrei cafea? m-a întrebat Thomas când ne-am oprit în spatele casei, acolo unde, în vara precedentă, construise o terasă din lemn aidoma punţii unui vapor, de la perete până la gardul viu impenetrabil, a cărui umbră nemişcată se întindea câţiva metri spre interior.

— Da, mulţumesc! i-am răspuns.

— Stai jos atunci.

M-am aşezat, mi-am pus ochelarii de soare şi mi-am lăsat capul pe spate ca să asimilez cât mai mult din energia razelor văratice. Mi-am aprins o ţigară când Thomas s-a dus în bucătărioară ca să umple un recipient cu apă de la robinet. Peste câteva clipe a ieşit şi Marie. Avea ochelarii ridicaţi pe frunte şi-şi ţinea ochii mijiţi în soare. I-am spus că citisem despre ea în *Dagens Nyheter* în dimineaţa aceea; era un articol despre o dezbatere pe teme de artă la care participase. Cu toate c-am încercat din răsputeri, n-am reuşit să-mi amintesc exact ce scria, dar, din fericire, nu m-a întrebat, spunându-mi doar că îl va citi la bibliotecă, oricum avea drum într-acolo.

— Cartea ta a apărut deja?

— Nu încă. Apare sâmbătă, de fapt.

— Excelent! a exclamat ea.

— Da, aşa e!

— Ne vedem mai târziu. Rămâi la prânz?

— Da, cu plăcere! i-am spus zâmbind. În plus de asta, am la mine şi manuscrisul Lindei. Ţi-l dau atunci.

Marie lucrase ca mentor la şcoala de scriere creativă din Biskops-Arno şi acceptase să citească manuscrisul romanului pe care Linda tocmai îl terminase.

— Bine, a spus ea, după care a plecat.

Imediat după aceea s-a auzit o maşină pornind de partea cealaltă a casei. Thomas a venit aducând două ceşti cu cafea şi o tavă cu brioşe. Am schimbat câteva cuvinte, apoi şi-a adus aparatul foto şi a făcut câteva fotografii în timp ce discutam despre cu totul alte lucruri. Ultima dată când fusesem acolo, el citea Proust; continua s-o facă şi acum, mi-a spus. Chiar înainte de sosirea mea, citise despre moartea bunicii.

— Acela este unul dintre cele mai frumoase pasaje, am zis.

— Aşa e, a confirmat el ridicându-se în picioare ca să-mi facă poze dintr-un alt unghi.

M-am gândit la puţinele lucruri pe care mi le aminteam despre moartea bunicii. Totul s-a petrecut din senin. Acum se urca într-o trăsură care urma s-o plimbe prin Jardin du Luxembourg, iar în clipa următoare a făcut un atac cerebral din cauza căruia a murit câteva ore mai târziu. Sau să fi fost după câteva zile? Casa plină de medici, îngrijorarea cumplită caracteristică primei faze a îndurerării, atunci când apatia încă este întreruptă de neliniştea dată de speranţă. Totul s-a petrecut din senin! Cât de cutremurător!

— Bun! a spus Thomas. Ce-ai zice să-ţi muţi scaunul lângă gardul viu?

Am făcut întocmai. După aceea, a intrat în casă pentru a studia fotografiile la umbră. Mi-am adus cafea de la bucătărie şi, în trecere, am aruncat o privire la

fotografiile pe care le cerceta una câte una.

— Au ieşit bine, mi-a spus el. Asta dacă n-ai nimic împotrivă să apari cu un nas prea lung.

I-am zâmbit şi m-am dus pe verandă. Thomas nu urmărea să-mi facă un portret măgulitor, nici măcar să surprindă o expresie anume, ci din contră, să mă imortalizeze aşa cum arătam când eram complet destins şi nu mă străduiam în niciun fel.

A ieşit cu aparatul şi s-a rezemat de peretele însorit.

— Gata? am vrut să ştiu.

— Da. Au ieşit bine. Poate c-o să fac şi câteva portrete în plan întreg mai încolo.

— Bine, am spus.

De partea cealaltă a gardului viu se auzeau nişte voci estompate. M-am aşezat picior peste picior şi m-am uitat în sus, înspre cer. Era perfect senin.

— Înainte să venim aici, am fost la spital ca să-mi vizitez unul dintre cei mai buni prieteni, a început el să-mi povestească. Şi-a rupt gâtul.

— Ce îngrozitor! am exclamat.

— Da. L-au găsit la Gullmarsplan. Nimeni nu ştie ce s-a întâmplat cu el; pur şi simplu zăcea acolo pe jos.

— Şi-a recăpătat cunoştinţa?

— Da. Poate să vorbească şi este complet lucid, dar nu-şi aminteşte nimic. N-are nici cea mai mică idee despre ce-ar fi putut să caute la Gullmarsplan.

— A fost cumva nişte băutură la mijloc?

— Nu. O, nu, este vorba despre o boală. A mai păţit chestii asemănătoare şi înainte; a leşinat în apartament şi, când s-a trezit, habar n-avea unde era. Dar de data asta, consecinţele au fost mai grave. Nu cred că scapă cu viaţă.

Nu ştiam ce să spun, aşa că am încuviinţat gânditor din cap. După un lung moment de tăcere, Thomas s-a uitat la mine.

— Vrei să facem o plimbare?

— Am putea, sigur!

Trei minute mai târziu închidea uşa în urma noastră,

şi am luat-o pe terenul golaş care coborau spre plaja cu pietricele şi cu valuri care se izbeau de ţărm. Nişte vaci cornute stăteau pe un dâmb şi se uitau la noi. Deşi eram la numai cincizeci de metri de o casă prin spatele căreia trecea un drum intens circulat, tot aveam impresia că ne aflam în pustietate. Poate că marea era de vină, precum şi faptul că păşunea se întindea chiar până pe plajă. De obicei, terenurile de felul acesta erau prea valoroase ca să fie lăsate la dispoziţia animalelor.

— Acolo sunt nişte vestigii din timpul războiului, a zis Thomas arătând spre nişte construcţii de beton puţin mai departe. Ştii, Danemarca este destul de aproape de noi.

— Existau din astea şi acolo unde am crescut eu, i-am spus. Dar erau de-ale nemţilor.

— Serios? a exclamat el ridicând aparatul şi pozându-mă din profil pe fundalul mării.

— Obişnuiam să ne jucăm acolo când eram mici. Buncărele din pădure erau foarte tentante. Numai să le descoperi! Asta se întâmpla spre finele anilor ’70, când trecuseră doar treizeci de ani de la război.

Vântul bătea mai tare acolo, în spaţiul deschis, dar valurile care se spărgeau pe plajă erau mici şi fără forţă. Vacile au început să pască din nou. Peste tot erau grămezi de baligă, unele umede şi moi, altele uscate şi întărite.

— Iată o raritate, mi-a spus Thomas arătând spre o întindere mică de apă dintr-o zonă mlăştinoasă plină de trestie şi licheni, ferită de mare printr-o ridicătură de pământ.

— Ce anume este? l-am întrebat.

— Vezi apa aceea?

Am încuviinţat din cap.

— Acolo trăieşte un tip de broască care nu se găseşte nicăieri altundeva în Suedia. Trăieşte doar în balta aceea.

— Chiar?

— Da. Se mai găseşte şi în Finlanda. Broasca-ceas, asta e denumirea. Dacă avem noroc, le putem auzi. Scot un sunet asemănător cu ticăitul unui ceas. La un moment dat

am prins o emisiune de radio care făcea o comparaţie între sunetele de aici şi cele produse de broaştele din Finlanda. Vrei să ascultăm?

Ne-am oprit la malul apei. Nu se auzea niciun zgomot, în afară de vântul care ne trecea pe la urechi şi murmurul discret al mării.

— Nu, a spus el într-un târziu. Nu cântă întotdeauna. Numărul lor este din ce în ce mai mic. Odinioară, nu cu foarte mult timp în urmă, balta acoperea tot terenul ăsta. Apoi s-au construit case în apropiere, şi nivelul apei a început să scadă.

— Cum se explică faptul că trăiesc doar aici?

— Nu ştiu. În mod cert au fost răspândite într-o zonă mai largă, dar cu timpul au dispărut, mai puţin în locul ăsta, unde condiţiile le-au fost foarte favorabile.

— Excepţional!

— Da. Păcat că n-ai avut ocazia să le auzi! Scot nişte sunete cu adevărat deosebite.

Ne-am dus mai departe, într-o mică localitate care odinioară fusese un sat de pescari, dar se transformase în sat de vacanţă. Toate vechile case erau renovate, toate grădinile erau îngrijite cu aceeaşi meticulozitate, iar pe aleile caselor erau maşini noi, strălucitoare. Am făcut un tur, apoi ne-am întors, şi în scurt timp ne aşezam iar în micuţa grădină pe care o părăsisem în urmă cu o oră. Thomas a pus de cafea, iar Marie s-a apucat să pregătească masa.

Cât timp am mâncat omletă cu cartofi prăjiţi şi pâine şi am băut bere am vorbit despre Jon Fosse. Marie îi traducea piesele de teatru în suedeză şi tocmai terminase una care urma să fie pusă în scenă la Dramaten în toamna aceea. Fosse este un scriitor care a trecut de la descrierea lumii aşa cum pare, de la situaţiile mărunte, insuportabile din primele sale romane ce evocă realismul social, pline de nevroze şi panică, la descrierea lumii aşa cum este de fapt, întunecată şi deschisă. De la lumea aşa cum poate fi în interiorul individului la lumea aşa cum este între noi –

aceasta este linia evoluţiei din scriitura lui. De aici s-a produs şi întoarcerea sa către Dumnezeu şi cele sfinte. Toţi cei care cercetează sensurile existenţei trebuie, mai devreme sau mai târziu, să opereze cu aceşti termeni. Omul are o limită internă şi o limită externă, între care se află cultura, acolo unde ne percepem pe noi înşine. La Fosse, spaţiul acesta este molcom şi aproape nedefinit, deschis către forţele din exterior, expus vântului şi întunericului, pare să urce şi să se scufunde în oamenii despre care scrie. Astfel, personajele lui Fosse au ceva premodern, pentru că toate aceste lucruri care ne umplu timpul – ziarele, emisiunile TV, vârtejul de zarvă politică, ştiri, bârfe şi staruri din care e alcătuită lumea noastră –, sau cel puţin umplu timpul meu, le sunt străine. Simplitatea din operele sale mai târzii îi face pe unii să le numească minimaliste, atmosfera lor sumbră le aminteşte altora de Beckett, dar nu există nimic minimalist la Fosse; esenţialist este, dar nu beckettian, pentru că Becket este dur, ironic, fără speranţă, întunericul la el este rece şi plin de râsete, pe când la Fosse întunericul este calm, liniştitor, fără râsete. Poate din cauză că el a ajuns aici pornind dinspre interior şi nu invers, cum a făcut Beckett?

Lui Thomas şi Marie nu puteam să le spun nimic din toate astea, deoarece relaţia mea cu majoritatea textelor literare pe care le citesc şi cu majoritatea operelor de artă pe care le văd nu se desfăşoară în planul gândirii. Fosse este aşa şi pe dincolo, Beckett este aşa şi pe dincolo, ştiu asta, dar cam atât am de zis.

— Cum au decurs lucrurile cu unchiul tău? m-a întrebat Thomas. Mai este la fel de supărat? Ultima dată când am vorbit urma să te dea în judecată, parcă.

— Nu s-a mai întâmplat nimic nou. Cartea este la tipar, iar procesul, dacă e să fie, o să aibă loc după lansarea în librării. M-a ameninţat că mă dă şi la ziar. De fapt, de asta mă tem cel mai tare. Că ziarele o să prindă de veste.

— Dar dacă el nu vrea ca oamenii să citească ce-ai

scris, reacţia lui nu-i tocmai inteligentă, a spus Marie ducându-şi furculiţa spre gură. Nu-i aşa?

— Aşa e, dar aici nu este vorba despre ceva raţional. Am împins farfuria la o parte şi m-am lăsat pe spetează. Mulţumesc pentru masă, a fost bună!

Mi-era poftă de o ţigară, dar am aşteptat să termine ei de mâncat.

Thomas şi-a ridicat privirea spre mine.

— Poţi să fumezi dacă vrei.

— Mulţumesc! i-am răspuns aprinzându-mi o ţigară şi uitându-mă dincolo de pajişte la fâşia mării albastru-închis, strălucitoare la orizont, acolo unde lumina soarelui ştergea totul asemenea unei bombe, iar cerul, într-o nuanţă mai palidă din cauza ceţii, părea să se înalţe.

Era o zi atât de frumoasă!

S-au apucat să strângă masa, eu mi-am lăsat ţigara în scrumieră şi i-am ajutat, aşezând farfuriile pe blat lângă Marie, iar ea a început să le clătească. Marie se apropia de şaizeci de ani, dar părea mult mai tânără, asemenea multor scriitori; când şi când, într-o străfulgerare, i se întrezărea vârsta pe chip. Expresia feţei şi chipul sunt două dimensiuni diferite, întreţesute, aproape ca desenele care arată ceva dacă ne uităm la părţile umbrite şi altceva dacă le observăm pe celelalte, aşa am putea să ne imaginăm, doar că faţa este infinit mai complexă. Nu numai că se schimbă de la o oră la alta, în funcţie de starea de spirit care vine din interior şi se retrage precum mareea, ci şi de la un an la altul, toate acestea în funcţie de relaţia pe care o ai cu ea. Faţa mamei mele, de exemplu, de cele mai multe ori mi se pare neschimbată, este „mama” aceea pe care o văd aşa cum a fost ea mereu, dar apoi, dacă îşi întoarce puţin capul, dintr-odată sunt şocat să văd că acum e bătrână, o femeie care se apropie de şaptezeci de ani şi care, poate, nu mai are mai mult de zece ani de trăit. Apoi îşi întoarce iar chipul şi spune ceva, şi tot ceea ce văd din nou este „mama”.

M-am aşezat pe terasă. Ţigara încă ardea, am dus-o

la buze şi am tras atât de tare, încât filtrul s-a încins, m-am uitat mai întâi în sus, spre cer, apoi la Thomas, care venea cu coşuleţul de zmeură în mâini.

— Mai demult, aici se auzeau privighetorile, a spus el aşezându-se de cealaltă parte a mesei. Nu sunt mulţi ani de atunci.

— Ce s-a întâmplat cu ele?

A ridicat din umeri.

— Au dispărut pur şi simplu.

Peste o oră conduceam spre casă, cu soarele ce cobora spre apus deasupra Danemarcei, aflată pe partea cealaltă a strâmtorii, şi mă gândeam la dispariţia privighetorilor. Era un început perfect pentru romanul pe care urma să-l scriu după ce terminam *Lupta mea*. Un om bătrân, împovărat de ani, se plimbă încetişor prin grădina lui din Gotland, stă la umbră şi citeşte, face drumeţii lungi în pădurea vecină sau de-a lungul nesfârşitelor plaje şi se culcă devreme. Este vară, soarele arde cu putere în timpul zilei, vegetaţia este uscată şi pârjolită, el este complet singur, nu mai e nimeni prin apropiere. Bătrânul meditează la o conversaţie purtată demult, cu peste treizeci de ani în urmă, pe veranda unei căsuţe de vacanţă de lângă Oresundskysten, atunci când prietenul său Thomas, care acum e mort, ca şi atâţia alţi prieteni, a adus vorba despre privighetorile care au dispărut. Atunci auzise pentru prima dată despre asta. La scurtă vreme după aceea a văzut la televizor un documentar despre dispariţia albinelor din America. Pur şi simplu dispăreau de pe o zi pe alta, nimeni nu ştia încotro o luaseră, dacă se duseseră în altă parte sau pur şi simplu muriseră. Într-o duminică, pe când era în pădurea imensă de fag de la marginea oraşului în care locuia atunci împreună cu familia lui, văzuse mai multe sute de lilieci morţi împrăştiaţi pe pământ. Presa relata despre cazuri similare, stoluri mari de păsări căzute din cer, bancuri enorme de peşti plutind cu burta-n sus pe mare. Ceva se întâmpla în lume, dar nimeni nu ştia precis ce. Peştii – să-i fi ucis gazele eliminate în urma unei erupţii

vulcanice submarine? Sau era din cauza oamenilor? Păsările – să fi fost o boală care se răspândea în rândurile lor? De ce cădeau toate deodată? Putea fi vorba despre un soi de stres? Somonul sălbatic a dispărut, unii dădeau vina pe somonul de cultură. Anumite specii de fluturi au dispărut, oare din cauza condiţiilor de mediu care s-au schimbat atât de repede, încât lepidopterele nu s-au putut adapta? Şi apoi, într-o vară, marile colonii de păsări au încetat să mai vină în locurile unde obişnuiau să depună ouă de-a lungul coastelor din nord, la fel şi în vara următoare. De data asta, nimeni nu s-a hazardat să sugereze o explicaţie.

În fiecare seară, înainte de culcare, scrie câteva pagini într-un caiet, în general notiţe personale, deoarece zilele lui se aseamănă într-atât, că fără aceste notiţe totul s-ar prăbuşi. Scrie ce face, cum se simte şi, printre picături, întâmplări din trecutul său care ies întâmplător la suprafaţă.

Asta era ideea pe marginea căreia brodam în timp ce conduceam spre sud. Ca să fiu complet liber după-amiază, mă ocupasem de copii dimineaţă, le dădusem să mănânce, îi îmbrăcasem şi-i dusesem la grădiniţă, şi cu ideea aceea în gând plecasem la Thomas şi Marie, sperând să-mi rămână puţin timp pe care să-l petrec într-o cafenea din Helsingborg. Am ieşit la stânga de pe şosea, am traversat în viteză zona semiindustrială, un cartier de vile cu curte şi lungi şiruri de case lipite, situate de-o parte şi de alta a drumului, apoi am coborât o pantă abruptă, iar acolo, în faţa mea, se afla centrul oraşului, cu apa mării strălucind în lumina soarelui la scăpătat.

Mai fusesem acolo cândva, împreună cu Linda şi cu copiii, aceea a fost prima excursie pe care am făcu i-o după ce mi-am luat permisul. Deoarece eu eram în evidenţa biroului de credite şi nu puteam nici să obţin credit, nici să închiriez o maşină în Suedia, Linda rezervase maşina pe numele ei – un soi de microbuz imens, greu de condus, cu care am intrat în oraş. Inima îmi bătea cu putere la fiecare

manevră, dar în acelaşi timp eram fericit, deoarece condusul îmi suscita o stare incredibilă de libertate, de parcă viteza îmi rezolva toate problemele. Acum, ştiind că exista o parcare în capătul zonei portuare, am luat-o încet într-acolo.

Un enorm vas de croazieră era ancorat puţin mai sus de docuri. Părea să aibă capacitatea de a transporta câteva mii de pasageri. Am închis portiera şi m-am dus într-acolo. Pe partea opusă a strâmtorii – uluitor de aproape – se afla ceea ce, presupuneam eu, era Castelul Helsingor. Gândul că priveam spre casa lui Hamlet îmi dădea fiori pe şira spinării. Am încercat mental să elimin tot ceea ce existase acolo de atunci încoace, maşini, vapoare şi case, şi să văd doar castelul în peisaj, şi, gândindu-mă la distanţele enorme din epoca respectivă, la cât de puţin loc ocupau oamenii în lume, cât de vaste erau spaţiile dintre ei, am privit castelul, acolo unde fiul regelui, sfâşiat de disperare după moartea tatălui său – probabil ucis de unchiul lui –, stătuse întins pe pat, cu ochii pironiţi în tavan, torturat de apăsătoarea absurditate care se interpusese între el şi toate lucrurile. Prietenii lui, Rosencrantz şi Guildenstern, şedeau pe o bancă în grădina castelului, proiectând umbre lungi de-a lungul pavajului, îmbătaţi de lumină şi de plictiseală.

Am contemplat castelul o vreme, apoi am făcut calentoarsă de-a lungul cheiurilor. Pe alocuri, câţiva turişti se sprijineau de parapet şi se holbau la apele de un albastru răcoritor. Poate că erau atraşi de peştii care înotau de colo colo, sau poate că erau atraşi de adâncuri ca atare.

Centrul se afla la poalele unui deal abrupt; din cele văzute de mine, era singurul oraş din Skâne cu dealuri şi urcuşuri. Îţi dădea un sentiment de spaţiu complet diferit. Am intrat în zona pietonală, la capătul căreia se afla un parc; acolo, în umbra marilor copaci înfrunziţi, exista un pavilion, unde peste câteva minute mă aşezam şi-mi comandam o cafea. Cei de la mesele din jur vorbeau engleza cu accent american; sigur veneau de pe vaporul de

croazieră.

M-am uitat la coroanele copacilor. Frunzele nu erau îngălbenite, dar culoarea verde nu mai era la fel de intensă şi păstoasă cum obişnuia să fie vara, acum fiind puţin mai uscată, mai pală. În jurul meu reverberau zgomotele oraşului. Cauciucuri pe asfalt, huruitul motoarelor, sunet de paşi, voci, râsete.

Piesa *Hamlet* a fost scrisă la sfârşitul secolului al XVI-lea. Prima ediţie care s-a păstrat datează din 1603. În urmă cu câţiva ani aş fi spus că asta a fost demult, dar acum nu mi se mai părea aşa. Secolul al XVII-lea este doar la câteva generaţii depărtare de noi. Goethe, de exemplu, a cunoscut oameni născuţi în secolul al XVII-lea. Pentru Hamsun, Goethe era o persoană care a murit cu o generaţie înainte de a se fi născut el. Şi pentru mine Hamsun era cineva care a murit cu o generaţie înainte de-a mă fi născut eu.

Nu, secolul al XVII-lea chiar nu era atât de departe.

O chelneriţă cu un şorţ alb a traversat agale drumul, aducând o tavă în mâini. Cafeneaua se afla într-o clădire de pe partea opusă a străzii. A urcat rapid cele două trepte până la pavilion, s-a oprit în dreptul meu, mi-a aşezat în faţă o ceaşcă de cafea, o cănită de lapte şi un plic lunguleţ de zahăr. I-am dat treizeci de coroane şi i-am spus că era în regulă. Nu a înţeles şi a început să scotocească după rest în buzunarul şorţului; am ridicat mâna înspre ea, spunându-i: „Nu, nu”. „Mulţumesc”, mi-a răspuns ea, îndepărtându-se în grabă.

Cafeaua era amară, probabil că era stătută de câteva ore. Nu asta obişnuiau oamenii să bea pe căldură.

Mi-am aprins o ţigară şi m-am uitat înspre acoperişurile de pe partea cealaltă a străzii. Un horn învelit în tablă reflecta razele soarelui, dar fără ca traiectoria acestora să fie vizibilă, astfel încât îţi dădea impresia că privirea ta le genera, dintr-o sursă inepuizabilă. Dalele gri de ardezie din jurul meu, scările de incendiu care dispăreau în curţile din spate.

Exista un orizont în viaţa tuturor, era orizontul morţii, situat undeva între a doua şi a treia generaţie de dinaintea noastră şi undeva între a doua şi a treia generaţie de după noi. Între cele două linii ne aflam noi şi ai noştri. În afara lor se aflau ceilalţi: cei morţi şi cei nenăscuţi. Acolo se căsca viaţa fără noi. Tocmai de aceea a putut deveni atât de important un personaj ca Hamlet. El era fictiv, cineva l-a inventat, l-a înzestrat cu gânduri şi acţiuni şi i-a conferit un spaţiu în care să mediteze şi să acţioneze, dar ideea este că ficţionalul nu mai constituie o separare validă sau o diferenţă marcantă după ce ai ieşit din orizontul morţii. Hamlet nu era mai mult sau mai puţin real decât personajul istoric care făcuse umbră pământului odinioară; dintr-un anumit punct de vedere, toate personajele erau fictive. Sau, de vreme ce Hamlet era alcătuit din cuvinte şi concepte, în timp ce alţii erau din carne şi oase, doar el şi forma lui de viaţă ar fi putut transcende timpul şi degradarea fizică.

Se mai trezeşte el în acelaşi pat rece? Urcă el pe scările înguste până pe acoperiş, la metereze? Ce vede el în cazul acesta? Cheiurile albastre, pământul înverzit de pe partea cealaltă, câmpul care se întinde tot mai departe. Ce gândeşte? Shakespeare a scris despre asta. Pământul i se pare lui Hamlet doar o stâncă stearpă. Acel prea frumos baldachin, văzduhul, mândra boltă ce atârnă asupră-ne, ca un acoperământ falnic, bătut în scântei de aur[1], pe care-l descrie celor doi prieteni, Rosencrantz şi Guildenstern, e în ochii lui un vălmăşag de miasme rău mirositoare, *a foul and pestilent congregation ofvapours*. Iar omul nu este altceva decât o mână de lut. Asta a văzut el acolo, de pe castel. Termenul englezesc *vapours* era folosit pe vremuri şi pentru a descrie întunecarea minţii, iar prăpastia care se deschide aici, între întunecarea minţii şi cea a lumii, este un abis fără fund.

Mi-am scos mobilul din geacă şi am format numărul

1 Hamlet, actul II, scena 2, trad. Ion Vinea, Editura Litera, Bucureşti, 2018, p. 80 (n.red.)

Lindei.

A răspuns imediat.

— Ce faci? am întrebat-o.

— Bine, mi-a spus ea. Suntem în parc. Este o vreme superbă! Heidi n-a vrut nici în ruptul capului să meargă pe jos, dar s-a rezolvat. Când vii acasă?

— În curând. Sunt la Helsingborg. O să-mi ia ceva timp. Mai trebuie să merg să predau maşina, după care pornesc spre casă. Vrei să cumpăr ceva?

— Nu, cred că avem tot ce ne trebuie.

— OK, atunci. Pa!

— Pa!

Cu mobilul în mână, mă uitam de-a lungul străzii. Două femei îmbrăcate în fustă şi sandale şi purtând poşete din material uşor veneau agale pe trotuar. Mai încolo era un biciclist cu un copil aşezat în scăunel, strâns lipit de spatele lui. Amândoi purtau cască. Bărbatul avea ochelari şi era îmbrăcat în costum. M-am gândit la Heidi şi am zâmbit. Întotdeauna voia să fie cărată în braţe. Dacă ar fi fost după ea, n-ar fi mers pe jos niciun metru, ci ar fi stat numai în braţe. Aşa fusese din prima clipă. Am fost atât de apropiat de ea atunci când era doar un bebeluş! Vanja, geloasă, o acapara pe Linda cât de mult putea, iar eu o duceam pe Heidi. Asta s-a întâmplat până la vârsta de un an şi jumătate, atunci când s-a născut John. În acel moment s-a evaporat apropierea care se crease între noi. Uneori simţeam un fior de mâhnire din cauza asta. Dar aşa stau lucrurile cu copiii, există anumite perioade care în cele din urmă iau sfârşit. În curând vor fi adulţi, şi ceea ce au fost ei în copilărie, ceea ce iubeam eu la ei, va dispărea. Da, dacă mă uitam la pozele lor, fotografii nu mai vechi de un an, deja simţeam mâhnire, pentru că ceea ce fuseseră ei înainte nu mai exista. Dar de obicei aveau nevoie de atâta atenţie şi ne învolburau zilele cu o asemenea intensitate, încât nu mai era loc pentru astfel de emoţii. Totul se petrecea aici şi acum pentru ei.

Nu fără un sentiment de uşurare, peste o oră am

lăsat cheile maşinii în cutia poştală de la Europear; faptul că şi eu, şi maşina eram întregi după o zi întreagă petrecută pe şosea nu era neapărat ceva obişnuit. Soarele bătea pe turla înaltă şi neagră a Bisericii St Petri, deasupra mea, în timp ce strada pe care mergeam era umbrită şi rece. Mergeam cât de repede puteam, deoarece, ca de fiecare dată, mă simţeam vinovat pentru că stătusem departe de familie, cu alte cuvinte, pentru că Linda era singură cu copiii. Dar n-aveam ce face. Am trecut pe lângă Hansagalleriet, clubul HIFI şi chioşcul de hotdog al lui Orvar, am traversat, m-am dus spre canalul din părculeţ, am trecut de Granit şi Designtorget, am traversat podul, apoi am intrat pe strada pietonală, în capătul căreia domina hotelul Hilton. Erau mulţi oameni afară, ambele cafenele erau aglomerate, erau acolo fete tinere care stăteau la taclale două câte două sau câte trei, câţiva adolescenţi care se dădeau mari şi câţiva bărbaţi de-o seamă cu mine, mult mai atenţi atât la limbajul corpului, cât şi la îmbrăcăminte. Toţi stăteau la soare, absorbind această neaşteptată zi de vară. Eu eram deopotrivă calm şi nerăbdător; erau nişte senzaţii plăcute, dar imediat sub ele zăcea angoasa.

Apartamentul nostru se afla în piaţeta de vizavi de hotelul Hilton. Prin dreptul uşii de acces în bloc, pietonii treceau într-un şir neîntrerupt de dimineaţa devreme până seara târziu, strecurându-se printre magazinul Sostrene Grenebutikk şi un restaurant chinezesc unde se vindea mâncare la pachet. În mijlocul piaţetei era o fântână al cărei susur îl auzeam toată noaptea, iar la snack-barul octogonal de alături se ascultau şlagăre şi hituri din anii ’80. Clienţii, de cele mai multe ori veniţi din afara oraşului, se aşezau la mese şi se îndopau cu hotdog şi hamburgeri, fiind înconjuraţi de colecţii imense de plase îngrămădite în jurul picioarelor. De-a lungul băncilor care se aflau puţin mai departe stăteau persoanele fără adăpost. Apartamentul nostru se afla la ultimul etaj din bloc, adică al şaptelea, şi avea o terasă care se întindea de-a lungul

întregii faţade. Odată, Vanja a aruncat de la balcon o brichetă care s-a izbit de trotuar chiar în dreptul unei perechi de trecători şi a explodat. Cei doi au sărit ca arşi şi s-au uitat în sus, unde eu încercam să fac semne împăciuitoare: „A fost un accident, nu vă supăraţi pe noi…

Mi-am ridicat privirea înspre balustrada balconului. Mi-am scos cheile din buzunar, şi aici aveam o altă amintire, deoarece pe breloc era agăţată o fotografie cu Vanja şi cu mine, o fotografie plastifiată cu noi pe puntea unui vaporaş, suntem în Insulele Canare şi mergem să vedem delfinii, ea are trei ani şi mă ţine de mână, are o pălărie albă pe cap şi chipul ei exprimă încordarea. Am trecut cârdul de acces portocaliu prin dreptul panoului de lângă uşă, s-a auzit un clic, am împins uşa şi am intrat în hol, am apăsat butonul liftului şi mi-am verificat mobilul în timp ce aşteptam. Nu mă sunase nimeni, mă aşteptasem la asta. Singurii care ar fi putut să mă sune pe mobil erau Yngve, mama, Tore, Espen şi Geir Angell. Fiecare avea ritmul său, iar acum niciunul dintre ei nu era la rând. Cu Yngve şi cu mama obişnuiam să vorbesc cam o dată pe săptămână, cu mama de cele mai multe ori duminică seara. Cu Espen vorbeam cam o dată la două săptămâni, cu Tore poate o dată pe lună. Cu Geir A. vorbeam de câteva ori pe zi. Aceasta era toată viaţa mea socială în afara familiei, dar îmi era suficient; eu îmi doream să fie aşa.

A venit liftul, am intrat, am apăsat ultimul buton de sus şi m-am uitat în oglindă în timp ce alunecam încet de-a lungul tunelului îngust şi întunecat din inima clădirii. Îmi crescuse părul în vara aceea şi-mi lăsasem un fel de barbă. Barba nu era foarte deasă, pe obraji nu creştea aproape nimic, aşa că ori de câte ori mă uitam în oglindă, mă întrebam dacă arătam ridicol sau nu. Era greu de spus, da, de fapt, imposibil de spus, deoarece nu existau criterii după care să mă ghidez. Dacă o întrebam pe Linda, ea îmi răspundea bineînţeles că-mi stătea bine. Vorbea serios? Ah, imposibil de zis. Şi n-aş fi putut să abordez pe nimeni altcineva cu privire la un subiect atât de intim şi

egocentrist. Prin urmare, în urmă cu două săptămâni renunţasem la barbă. A doua zi, când m-am dus la grădiniţă, Ola, singurul de-o seamă cu mine, tatăl lui Benjamin – puştiul care era cel mai bun prieten al Vanjei pe vremea aceea –, profesor la Universitatea din Malmö, s-a uitat la mine şi m-a întrebat dacă făcusem vreo schimbare. Parcă avusesem nişte păr pe faţă, nu? Nu-i venea s-o numească barbă, şi atunci mi-am dat seama că procedasem bine dând-o jos. În vinerea următoare însă, am developat câteva fotografii dintre cele făcute în vara respectivă. Stăteam cu Vanja, Heidi şi John la o cafenea din Triangeln, acolo unde mergeam în fiecare vineri după grădiniţă, ei primeau îngheţată şi eu beam cafea; în acea după-amiază aveam un teanc de fotografii pe care le răsfoiam şi le arătam şi lor. Într-una dintre ele, eu stăteam pe o plajă din Osterlen ţinându-l pe John în braţe. Arătam neobişnuit de bine, m-am gândit, era din cauza bărbii şi a ochelarilor de soare care mă făceau să arăt atât de… da, *masculin*. În plus, cu John în braţe, arătam ca… da, la naiba, ca un *tată*.

Atunci, pe loc, m-am hotărât să-mi las barbă din nou. Dar acum, în timpul ascensiunii dintre etaje, eram iarăşi nehotărât. A doua zi urma să merg la Oslo ca să dau interviuri în legătură cu lansarea primului roman. Aveam mintea preocupată de cămăşi, geci, pantaloni, pantofi, frizură şi, implicit, barbă. În ultimii ani lăsasem totul la voia sorţii, niciodată nu mă gândisem la cum eram îmbrăcat, doar îmi luam ceva pe mine ca să pot ieşi, ceea ce se întâmpla când trebuia să-i duc sau să-i aduc pe copii sau când ieşeam împreună cu ei în weekend; pe deasupra, în oraş aveam doar câteva cunoştinţe, şi părerea lor nu mă interesa prea tare. Exista o libertate în asta, umblam în nişte pantaloni largi şi geci lălâi şi murdare, fesuri oribile şi adidaşi, dar acum, la finele verii, când cartea urma să-mi apară şi mă aşteptau primele interviuri după cinci ani, totul se schimbase.

M-am întors maşinal cu faţa la uşă atunci când liftul

s-a apropiat de etajul şapte, după trei ani ştiam exact cât durează ascensiunea. Am ieşit pe coridorul ticsit cu lucrurile copiilor noştri: două cărucioare, un skateboard, trotineta Vanjei şi bicicleta fără pedale a lui Heidi. Apoi am deschis uşa apartamentului. Geci şi pantofi pe jos, jucării împrăştiate peste tot, sunetul televizorului în camera de zi.

Mi-am scos geaca şi am intrat. Heidi şi Vanja stăteau lipite una de alta pe scaun şi se uitau atente la televizor. John, doar cu scutec pe el, stând pe jos cu un trenuleţ în mâini, a ridicat privirea spre mine. Linda stătea pe canapea şi citea ziarul.

Covorul era strâns într-o parte, jucăriile de pluş zăceau aruncate peste tot în cameră, alături de o grămadă de cărţi şi jucării de plastic, carioci şi hârtii pe care desenaseră ei.

— A mers bine? m-a întrebat ea.

— Da, da. A fost cât pe ce să lovesc maşina atunci când am pus benzină. Ştii, acolo jos, în subsolul ăla îngust. Dar m-am descurcat. Te salută Thomas şi Marie.

— Le-ai dat manuscrisul meu?

Am încuviinţat dând din cap.

— Ce faceţi voi, fetelor? le-am întrebat.

Nicio reacţie. Căpşoarele lor blonde nu s-au clintit în timp ce se uitau la televizor.

Împărţeau acelaşi scaun: erau prietene în seara aceasta.

Am zâmbit, pentru că se ţineau şi de mâini.

— Tata, beci? a întrebat John.

— Nu, i-am spus. Tata a condus maşina astăzi.

— Tata la beci! a zis el.

— Ţi-e foame? m-a întrebat Linda. În bucătărie a mai rămas puţină mâncare de la cină.

— OK, i-am răspuns, apoi m-am dus la bucătărie.

Farfuriile erau încă pe masă, iar ale fetelor rămăseseră pline. Pesemne că nu mâncaseră nimic la cină, cum nu mâncau niciodată. La început, eu şi cu Linda am purtat mai multe discuţii pe tema aceasta, eu vrând

disciplină în privinţa meselor, pe când Linda era de opinia contrară, considerând că tot ceea ce era legat de mâncare trebuia să fie lipsit de constrângeri. Mă gândisem şi eu că probabil avea dreptate, suna destul de rău să asociezi mâncarea cu constrângerea, aşa că de atunci încolo i-am lăsat să facă ce vor. Când ajungeam acasă de la grădiniţă şi ţipau că le era foame, le dădeam o felie de pâine, un măr, nişte chiftele sau ce idee le mai trecea lor prin cap atunci, iar când mâncarea era gata şi era servită la masă, aveau voie să stea cât de puţin sau cât de mult doreau. De cele mai multe ori, stăteau doar câteva minute în care luau câteva furculiţe, apoi se prelingeau jos de scaune şi dispăreau în camera de zi sau în camera lor, în timp ce eu şi cu Linda rămâneam să mâncăm aşezaţi de o parte şi de alta a mesei.

Am umplut farfuria cu macaroane şi chifteluţe, felul de mâncare tipic suedez, am tăiat o roşie felii, am pus puţin ketchup şi m-am aşezat. În primul an petrecut la Malmö am vorbit cu unul dintre părinţii de la grădiniţă despre asta. Cum procedau ei la cină? Nu, nu aveau nicio problemă, mi-a spus el. Fetiţa lui se aşeza la masă şi-şi mânca mâncarea.

— Cum de-aţi reuşit aşa ceva? l-am întrebat în timp ce pedalam în paralel cu el – eram în drum spre terenul Limhamnsfelt ca să jucăm fotbal, aşa cum făceam în fiecare duminică dimineaţa.

— Ştie că trebuie, mi-a spus el.

— Şi cum a învăţat asta? am vrut să ştiu.

— I-am înfrânt voinţa. Trebuie să stea la masă până mănâncă tot, indiferent cât de mult timp îi ia. Odată a stat până seara târziu. A plâns şi a ţipat şi tot circul, nu voia absolut deloc să mănânce, normal, nu? Dar într-un final a înţeles, a terminat de mâncat şi i-am dat voie să se ridice de la masă. Cred că a stat acolo trei ore! După asta n-am mai avut probleme aproape deloc.

S-a uitat la mine şi mi-a zâmbit. Oare era conştient de ceea ce tocmai îmi povestise? m-am gândit, dar nu i-am

spus nimic.

— La fel am procedat şi cu crizele de nervi, a zis el. Am observat că tu ai uneori probleme cu Vanja.

— Da, aşa e. Tu ce faci în situaţia asta?

— O ţin în braţe. Nu într-un mod dramatic. O ţin doar strâns în braţe, până îi trece, indiferent când de mult timp îi ia. Ar trebui să faci şi tu la fel. Este o metodă eficientă.

— Da, ceva trebuie să fac oricum, i-am spus.

Ceea ce a fost ciudat la această conversaţie, mă gândeam eu în timp ce luam o lingură din mâncarea călâie, era că-i considerasem pe cei doi – pe cei doi părinţi, vreau să spun – drept adepţi ai unui stil de viaţă alternativ, cu alte cuvinte, indulgenţi. El îl purta pe cel mai mic dintre copii într-o eşarfă, şi în timpul unei excursii cu grădiniţa l-am surprins vorbind despre avantajele şi dezavantajele eşarfei în comparaţie cu marsupiul Babybjörn. Se numărau printre cei mai activi părinţi la şedinţele de la grădiniţă, erau preocupaţi peste limita normalităţii de ceea ce însemna mâncare sănătoasă şi fără aditivi, iar hainele copiilor lor conţineau doar fibre naturale. Faptul că nişte metode educative de-a dreptul victoriene ieşiseră la iveală în cazul lor m-a surprins. Sau poate că m-a ajutat să înţeleg mai bine, pentru că întotdeauna mă întrebasem de ce fiica lor mai mare, care se juca deseori cu Vanja, era atât de supusă. Nu stătea nicio secundă în cărucior, mergea peste tot unde mergeau şi părinţii, spre deosebire de Vanja, care începea să se milogească s-o lăsăm din nou în cărucior, în spatele lui Heidi, când ne aflam la doar câţiva metri de poarta grădiniţei.

În câteva rânduri s-a întâmplat să n-am de ales şi să încerc să-i înfrâng dorinţa; bineînţeles că am şi reuşit până la urmă, dar m-am simţit îngrozitor. Cum putea să fie asta ceva bun? Pe de altă parte, era *bine* pentru ea să stea împreună cu noi la masă şi să mănânce, era *bine* să se îmbrace, era *bine* să se spele pe dinţi şi să se culce la ora potrivită.

Odată, Vanja a rămas peste noapte la ei, era prima

oară când dormea la o prietenă. Am luat-o a doua zi, ei mi-au spus că totul fusese în regulă, dar, observând că Vanja se tot lipea de mine, mi-am dat că apăruseră unele probleme. El mi-a spus că avusese loc un mic episod, dar că se rezolvase. „Nu-i aşa, Vanja?”

— Ce s-a întâmplat? am vrut să ştiu.

— Mda, a cerut încă puţină mâncare şi după ce i-am mai dat, n-a mai vrut să mănânce. Atunci a trebuit să rămână la masă până când a terminat tot ce era în farfurie.

M-am uitat la el.

Era nebun?

Nu, era foarte preocupat să-i caute şosetele. Nu nu i-am spus nimic, chiar dacă eram nervos. Ce avea în cap? Că putea să-mi oblige *mie* copilul să facă ce voia el? Am luat şosetele pe care mi le-a întins, i le-am pus Vanjei, care mi-a întins mai întâi un picior, apoi pe celălalt, i-am dat geaca în mână şi am sperat din suflet să se îmbrace singură, ca să nu trebuiască s-o îmbrac eu sub privirile lui dezaprobatoare.

Linda s-a înfuriat când i-am povestit. Mie îmi mai trecuse puţin supărarea, nu era nimic periculos şi, în mod cert, fusese o lecţie bună pentru Vanja să vadă că în alte familii existau reguli diferite.

— Nu e vorba despre asta! mi-a spus Linda atunci. Este şi o critică implicită la adresa noastră, nu-i aşa? Of, ce mă enervează. Ăştia doi, adică. Ar trebui s-o auzi cum vorbeşte, cât e de înfumurată. E absolut incredibil!

— Apropo, au invitat-o pe Vanja la o cursă prin pădure. Weekendul viitor, la Pildammsparken.

Asta era o activitate la care noi înşine nu ne-am fi gândit niciodată. Pentru Vanja era ceva măreţ. Trebuia să stea la o linie de start, cu un număr pe piept, să alerge împreună cu alţi copii pe o potecă prin pădure şi să primească o medalie şi o îngheţată după ce trecea de linia de sosire.

Eu am dus-o până la linia de start, împreună cu prietena ei de la grădiniţă şi mama acesteia, în timp ce

Linda aştepta la zona de finiş, unde avea grijă şi de Heidi. Vanja era mândră de numărul pe care-l purta, şi când s-a dat startul a pornit din loc cât de repede a putut cu picioruşele ei. Eu alergam în dreptul ei, printre copaci, printre pâlcurile de copii şi părinţi. După nicio sută de metri însă, a redus viteza, iar imediat după aceea s-a oprit de tot.

— Am obosit, mi-a zis.

Prietena ei şi cu mama erau mult înaintea noastră. S-au oprit, s-au întors spre noi şi ne-au aşteptat.

— Haide, Vanja! i-am spus. Ne aşteaptă! Hai, fuga!

Şi am pornit mai departe, Vanja cu mersul ei legănat, eu cu paşii mei lungi, ca de elan. Le-am ajuns din urmă şi am continuat o vreme să mergem în paralel, dar prietena şi mama ei au luat-o înainte, şi noi iar am rămas mult în spate. Fetiţa aceea alerga iute ca vântul! Vanja, care sufla din greu lângă mine, s-a oprit.

— Nu putem să mergem la pas, tati?

— Ba da, putem să mergem puţin la pas.

Mama şi fiica ne-au aşteptat până când le-am ajuns iarăşi din urmă.

— Haide, Vanja! Nu mai este mult. Vei reuşi!

Şi Vanja a strâns din dinţi şi a alergat mai departe, poate că banda aceea de finiş sau gândul la îngheţată i-au dat puteri suplimentare. Prietena ei era aproximativ cu douăzeci de metri înaintea noastră, apoi şi-a întors capul şi i-a făcut semn cu mâna Vanjei, dar peste o clipă, chiar când s-a uitat din nou în faţă, s-a împiedicat. A căzut cât era de lungă şi s-a prins de genunchi plângând. Mama s-a aplecat deasupra ei. Ne-am apropiat şi noi. Când am ajuns în dreptul lor, Vanja mi-a făcut semn să ne oprim.

— Haide, Vanja! i-am spus. Imediat ajungi la finiş! Fugi cât poţi de repede!

M-a ascultat şi a tulit-o cât a putut de repede pe lângă prietena ei căreia îi curgea sânge din genunchi, în timp ce eu alergam în dreptul ei. A depăşit un copil, şi apoi încă unul, a fugit ca vântul şi a câştigat!

În spatele nostru, prietena Vanjei s-a ridicat şi a pornit şontâc, şontâc înspre linia de finiş. Cineva de la organizare i-a pus o medalie la gât Vanjei, iar altcineva i-a întins o îngheţată.

— Am câştigat, mama! i-a strigat ea Lindei, care venea zâmbind spre noi, împingând căruciorul şi cu Heidi lângă ea.

Abia atunci am înţeles ce făcusem şi m-am înroşit ca racul, cum nu roşisem niciodată înainte. Trecuserăm în fugă pe lângă fetiţa lovită! Ca să ajungem primii! În timp ce ea, copiliţa care se oprise şi ne aşteptase tot drumul, stătea pe jos cu sângele curgându-i din rană!

În spatele nostru, şi ea a primit o medalie şi îngheţată. Din fericire, era iarăşi bucuroasă. Tatăl ei a venit înspre noi.

— Mi s-a părut mie, sau într-adevăr aţi vrut să ieşiţi învingători?! a spus el râzând.

Am roşit din nou, însă mi-am dat seama că el nu înţelesese că de fapt chiar aşa se întâmplase. Nu şi-ar fi imaginat nici în cele mai negre scenarii că eu, un adult, aş fi putut să mă comport în felul acesta. Făcuse remarca în glumă, deoarece era de neînchipuit că eu mi-aş fi îndemnat fata s-o învingă pe fiica lui, şi încă prin metode neloiale. În definitiv, fetiţele nu aveau decât patru ani.

Mama fetiţei a venit imediat lângă noi şi mi-a spus acelaşi lucru ca soţul ei. Amândoi au presupus că Vanja îşi dorise cu înverşunare victoria şi că eu nu reuşisem s-o opresc. Înţelegeau, desigur, că o copilă de patru ani nu are capacitatea de a empatiza cu prietena ei, dar că niciun bărbat de patruzeci de ani nu ar arăta empatie, asta le depăşea complet imaginaţia.

Îmi ardeau obrajii de ruşine în timp ce chicoteam politicos.

În drum spre casă i-am povestit Lindei ce se întâmplase. A râs cum nu o mai văzusem râzând de câteva luni.

— În orice caz, am câştigat! i-am spus.

Trecuseră doi ani de la acea întâmplare. John avea doar o lună atunci, Heidi urma să împlinească doi ani, Vanja avea trei ani şi jumătate. Îmi aminteam totul atât de bine pentru că făcuserăm multe fotografii în ziua aceea. John, cu capul său mare de bebeluş, cu ochii mici şi pleoapele strânse, mişcându-şi picioruşele subţiri şi goale şi lovind aerul cu braţele în cărucior, Heidi cu ochii ei mari, corpul scund şi părul blond, Vanja cu trăsăturile feţei frumos definite şi cu amestecul acela de sensibilitate şi nerăbdare. Atunci, ca şi acum, nu-i puteam asocia cu mine, pentru că-i percepeam, mai presus de toate, ca pe trei omuleţi cu care împărţeam casa şi viaţa.

Ceea ce ei aveau, ceva ce eu pierdusem, era un loc luminos, firesc, în vieţile lor. Mă gândeam deseori la asta, cum se trezeau ei în fiecare dimineaţă conştienţi de sine, de lumea lor, luând totul aşa cum vine, fără să-şi pună întrebări despre asta. În timp ce o aşteptam pe Vanja eram cuprins de nelinişte, de teamă ca nu cumva să-i transmit dispoziţia mea sumbră. Odată i-am vorbit lui Yngve despre asta, iar el mi-a răspuns că toţi copiii sunt fundamental veseli, asta e starea lor iniţială, că întotdeauna caută starea aceea de fericire şi, atât timp cât nu apar complicaţii, sunt întotdeauna veseli şi exuberanţi. Chiar şi atunci când nu le merge prea bine, dintr-un motiv sau altul sunt plictisiţi, nehotărâţi sau nervoşi, niciodată nu-şi ies din fire, acceptând situaţia aşa cum e. La un moment dat vor privi în urmă şi-şi vor pune aceleaşi semne de întrebare ca mine, de ce un anume lucru a fost aşa cum a fost, de ce stau lucrurile aşa cum sunt ele acum, care este de fapt sensul vieţii mele?

Oh, copiii mei, dragii mei copii, să nu ajungeţi niciodată să vă gândiţi la asta! Sper să înţelegeţi mereu că vă sunteţi suficienţi vouă înşivă!

Dar asta nu se va întâmpla. Fiecare generaţie îşi trăieşte viaţa de parcă ar fi cea dintâi apărută pe pământ, acumulând experienţă şi progresând de-a lungul anilor, însă, în timp ce cunoştinţele se adună, sensul lor se

disipează, sau cel puţin devine mai puţin evident. Aşa merg lucrurile. Întrebarea este dacă întotdeauna a fost aşa. În Vechiul Testament, unde totul este exprimat prin intermediul povestirii, iar naraţiunile sunt strâns legate de realitatea imediată, precum şi în vechile epopei greceşti, unde, la fel, vieţile se desfăşoară într-o manieră concretă, îndoiala nu provine niciodată din interior, ca o condiţie a existenţei individului, ci întotdeauna din afară, provocată de situaţii cum ar fi o moarte neaşteptată, fiind legată de condiţiile lumii exterioare, profane. Dar Noul Testament oferă o perspectivă diferită. Cum altfel am putea explica întunericul din sufletul lui Iisus, care l-a făcut până la urmă să purceadă spre Ierusalim şi acolo să închidă uşă după uşă, până ce n-a mai rămas decât ultima şi cea mai simplă dintre ele? Ultimele zile din viaţa lui pot fi văzute ca un mod de eliminare a tuturor opţiunilor, astfel încât el, unul, nu putea fi tras la răspundere pentru ceea ce urma să se întâmple, pentru moartea sa agonică de pe cruce, căci s-a lăsat condus într-acolo din voinţa altora. Prin aceeaşi situaţie trece şi Hamlet, al cărui suflet este cufundat în întuneric: el se îndreaptă spre propria-i distrugere cu ochii deschişi, într-un asemenea mod, încât lasă impresia că este un lucru hotărât de soartă, prin urmare inevitabil. Pentru regele Oedip *este* soarta, el într-adevăr nu ştie, dar atât pentru Hamlet, cât şi pentru Iisus este vorba despre o alegere conştientă, despre o direcţie în care merg voit. Oedip este orb, Hamlet şi Iisus văd cu ochii deschişi în întuneric.

M-am ridicat, mi-am clătit farfuria şi am pus-o în maşina de spălat. Primiserăm maşina de spălat vase de la perechea care se mutase. Ei ne ajutaseră foarte mult. Ce anume am făcut noi ca să-i răsplătim?

Nu multe. I-am ascultat cu răbdare, şi pe el, şi pe ea, le-am adresat întrebări şi m-am străduit să par interesat de poveştile lor, i-am făcut tipului introducerea la meciurile duminicale de fotbal şi i-am dat un exemplar din ultimul meu roman. Însă peste două zile mi-a spus că-i dăduse

volumul mai departe unui unchi, care „este interesat de cărţi” „Dar cartea aceea a fost pentru tine, omule!” m-am gândit, fără să fac vreun comentariu cu voce tare. Dacă el de unul singur nu pricepuse asta, eu nu mai aveam ce să-i explic.

Aşa este când ai copii. Ajungi în compania unor oameni care-ţi sunt complet străini, da, şi uneori absolut imposibil de înţeles. Odată, el mi-a spus că lui şi soţiei le plăcea să-şi petreacă serile discutând, iar eu am rămas cu impresia că era ceva extraordinar şi aproape spectaculos că stăteau de vorbă. După asta, am început să-i sugerez destul de des Lindei să stăm de vorbă. Asta s-a transformat într-o glumă de-a noastră. Indubitabil, şi ei aveau astfel de glume despre noi. Cu toate astea, am continuat să ne întâlnim până când s-au mutat. Nu puţine au fost după-amiezile pe care le-am petrecut cu el la locurile de joacă pentru copii. Îi ascultam concepţiile despre lume şi despre felul în care toate din ea se ţin laolaltă în timp ce copiii noştri se jucau împreună.

Odată, când eram afară cu copiii, am observat că el tot răsfoia o carte de Wolfram. Părea să fie despre anumite tipare care apar pretutindeni, de la frunze până la deltele fluviilor, şi era plină de grafice. Primul gând mi-a fost la Thomas Browne şi la teza lui din secolul al XVII-lea despre forma quincunx, cu alte cuvinte tiparul care indică cifra cinci pe zaruri, şi modul în care apare în natură, pe urmă am asociat asta cu ceva ce tocmai citisem în cartea la care lucra Geir Angell, o teorie conform căreia toate sistemele complicate – societatea, bursele de valori, fenomenele naturii sau traficul rutier – se prăbuşesc în cele din urmă din cauza instabilităţii pe care sistemul însuşi o generează. A doua asociere m-a impresionat pentru că modelele acestor prăbuşiri sunt aceleaşi, atât în sistemele create de om, cât şi în sistemele din natură. Cerul era albastru şi atât de vast cum numai lângă mare poate fi, şi, chiar dacă soarele se afla jos, la orizont, aerul continua să fie cald. Locul de joacă, dotat cu nisip şi acele echipamente atent

create pentru copii, tipice Suediei, era înconjurat de o zonă cu pietriş bătătorit în care se afla o baltă mică unde copiii mergeau încontinuu să arunce braţe pline de frunze. Dincolo de zona cu pietriş era o pajişte înverzită, iar după aceea veneau blocurile de locuinţe. Iarba verde strălucea în lumina soarelui. Am spus că arăta interesant, cu toate acele tipare din zone diferite atât de asemănătoare în esenţă. El a dat aprobator din cap şi a început să vorbească despre evoluţie. Spunea că organismele complexe şi sistemele care ne înconjoară sunt de fapt simple şi trebuie înţelese în lumina lungii perioade de timp în care s-au dezvoltat. Un milion de ani, a spus el, este o perioadă atât de îndelungată, încât n-o putem percepe. Apoi, să ne gândim cât înseamnă douăzeci de milioane de ani, sau şaizeci de milioane. Dar timpul în sine este simplu. Principiul evoluţiei este, prin urmare, simplu. Este vorba despre optimizare – cum să faci totul cât mai bine? Cât mai eficient? Toată natura caută acest răspuns. Când gheaţa se sparge, fisura se întinde urmând punctele cele mai slabe ale structurii. Şi sticla se sparge în acelaşi mod, fisurile legând cele mai slabe puncte din structură.

— Dar asta se petrece fără o voinţă anume, i-am spus. Este mecanică pură. Este o lege a naturii.

— Lege? a exclamat el. Nu te mai gândi la legi, ele îţi restrâng perspectiva. Ceea ce e esenţial este că se întâmplă. O sticlă se sparge acolo unde este mai uşor de spart. Un stejar se rupe acolo unde este mai uşor să se rupă. Optimizarea e cea mai importantă. Frunzele au nevoie de soare, da, şi caută modul optim în care să capteze lumina soarelui. Dacă stejarul trebuie să le ridice mai sus, atunci le va ridica mai sus. Dacă pui un obstacol în calea furnicilor dintr-un muşuroi, mai întâi se creează haos, dar haosul este doar aparent, pentru că, dacă te întorci după un timp, vei vedea că noul drum al furnicilor reprezintă cel mai scurt traseu printre obstacole. Ele optimizează. Niciuna dintre furnici nu ştie că drumul pe care se deplasează este cel mai scurt, tot aşa cum nici

gheaţa nu are bănuiala că se va sparge în punctele sale cele mai slabe.

S-a aplecat puţin în faţă, sprijinindu-şi mâinile pe genunchi, şi a scuturat încet din cap, până când părul i s-a aranjat aşa cum voia el. Fiica lui stătea ciuci în faţa gărduleţului din lemn înalt de douăzeci de centimetri care înconjura locul de joacă şi aşeza pietricele una peste alta. Soarele strălucea pe pantalonii ei impermeabili de culoare galbenă. Vanja se căţăra în patru labe pe trenuleţul roşu. Stătea în genunchi când s-a întors spre mine. Vântul îi răvăşea pletele pe faţă, ea îndepărta şuviţele, dar vântul le aducea înapoi. I-am făcut semn cu mâna şi am început să mă uit după Heidi. Stătea pe băncuţa îngustă din tren. Poziţia ei era exact ca a interlocutorului meu, înclinată în faţă, cu mâinile sprijinindu-se pe genunchi. „Omuleţul”, m-am gândit, aşa o numea adeseori Linda. Apoi s-a ridicat de pe băncuţă, şi-a scos capul pe fereastră şi a privit la copiii care continuau să care frunze de sub copacul de pe pajişte până la baraj.

M-am lăsat pe spateaza băncii. Pe aleea care străbătea parcul, cam la cincizeci de metri depărtare, o femeie plinuţă venea agale pe lângă bicicletă. Copacii din jurul ei se legănau uşor în vânt, făcând ca pe drum să se reflecte nuanţe diferite de lumină şi umbre. Dincolo de alee, la etajul unei case din şirul aflat la câţiva metri mai sus, un bărbat şi o femeie priveau dintr-un balcon mic cât o cutie sau o cuşcă, fiecare cu câte un pahar în mână. La parter, uşa s-a deschis şi au ieşit doi bărbaţi cărând o masă. Un al treilea individ, care-i aşteptase pe trotuar, şi-a aruncat ţigara pe jos, a deschis uşile unei maşini de transport parcate în apropiere şi a scos un covor gri. Pe cerul albastru de deasupra lor a trecut în zbor un avion al cărui fuselaj era imposibil de distins de dâra albă de fum lăsată în urmă.

„Lumea aceasta e bătrână, dar simplă”, am reflectat eu, „şi totul în ea este deschis”.

În momentul în care am avut acest gând, a fost de

parcă mi s-a înălţat sufletul. Apoi am auzit-o pe Heidi ţipând şi m-am uitat spre trenuleţ. Ea era pe burtă în faţa trenului, cu capul în nisip. M-am dus în grabă s-o ridic, verificând să nu aibă sânge pe faţă, dar scăpase uşor, abia dacă se lovise puţin. Dar de trei ori în ultima lună suferise căzături urâte, de două ori lovindu-se rău la gură, o dată de marginea mesei şi altă dată de tăblie, îi cursese mult sânge şi trebuise s-o ducem mai întâi la medicul de gardă, apoi la dentist. Mult timp după acele întâmplări îşi dusese mâinile la gură de fiecare dată când se lovea, indiferent unde ar fi durut-o. Dar acum nu era atât de grav. Am strâns-o lângă mine, ea şi-a pus capul pe pieptul meu şi a plâns, dar în curând l-a ridicat şi a început să se uite în jur, aşa că am lăsat-o jos. Când m-am întors la bancă şi m-am aşezat, celălalt tată era cufundat în lectură. Surprinzând o mişcare undeva deasupra câmpului meu vizual, am ridicat privirea. Era o frunză care cădea. De fapt, nu. Nu cădea. Se rotea rapid, ca elicele unui elicopter, şi traversa încet aerul.

Gândul la acest episod mi-a amintit de ceva ce citisem în urmă cu câteva luni, era un pasaj din cartea *Linjen* (*Linia*), schimbul de replici dintre Heidegger şi Jünger, în care acesta din urmă scrisese ceva despre tipare, nişte opinii care mă impresionaseră foarte puternic la acea vreme şi care au pătruns şi în reveriile mele cu aşa intensitate şi forţă, încât le-am notat pe toate pe o foaie de hârtie, sub titlul *Al treilea regat*, cu speranţa că aveau să constituie începutul unui nou roman.

Nu mai ţineam minte ce scrisesem acolo, aşa că m-am dus în camera de zi şi am căutat cartea. Când m-a văzut, Linda a lăsat ziarul din mână.

— La ce oră pleci mâine? m-a întrebat ea.

— Avionul pleacă la şapte, deci pe la cinci.

— Ai emoţii?

— Un pic. Dar va fi mai rău mâine.

Mi-am plimbat privirea peste cotoarele cărţilor. Cele de pe rafturile de jos erau băgate înăuntru, unele atât de

mult, încât dispăruseră din vedere. John făcea asta, şi de mult nu mă mai sinchisisem să le aranjez după invaziile lui, pentru că nu treceau decât câteva ore până să le împingă iar în spate. „Să vedem. H.H. H… Aici! Jünger/ Heidegger, *Linjen*".

— Baie! a spus Vanja.

— Vorbeşte în propoziţii întregi, i-am cerut.

— Baie! a repetat ea uitându-se spre Linda.

— Pot să „i-am sugerat.

— Pot să fac baie? a rostit ea.

— Mai ai energie să le faci baie? m-a întrebat Linda.

— Da, da. Dar îi culci tu, nu-i aşa?

A dat din cap aprobator.

— Peste cinci minute, i-am spus Vanjei, după care m-am apucat să răsfoiesc cartea. Citatul nu era din textul lui Jünger inclus în volum, cum crezusem eu, ci dintr-un fragment din jurnalul lui, şi era reprodus de Anders Olsson în postfaţă.

Pe drumul de întoarcere am descoperit mai multe scoici pe plajă. Niciuna dintre moluştele aduse la mal nu era mai mare decât un bob de fasole, multe erau mai mici decât un bob de mazăre – dar ele erau universul însuşi, cu toate acele ovaluri, cercuri şi spirale adunate într-un spaţiu cât lăţimea unui picior. Obeliscuri, arcuri gotice şi romane, turnuri, lănci, cuie, coroane de spini, măslini, aripi de curcan, muşcături, râzătoare, scări în spirală, rotule. Şi toate create de valuri.

— Baie, acum! a spus Vanja.

— Eşti un bebeluş în seara asta? am întrebat-o.

— Baie! a spus Heidi.

— Baie! a repetat John.

— Vreau doar să caut ceva în cartea asta, pe urmă mergem, le-am zis. Cinci minute doar.

Am răsfoit-o până la ultimele pagini albe şi acolo am recitit ceea ce scrisesem.

Lucreţiu – Despre natura lucrurilor Atomi

Nazismul ştiinţele naturii

Africa biologie
Bomba atomică specii
Un bărbat singur în Gotland materialismul
Eugenie
Titlu: Al treilea regat Corpul, sângele
Aristocrat biologia
Mase claritate, deschidere
Hölderlin sfinţenie
Heidegger obscuritate
Jünger Mishima
Tipare în univers, cmz ce este mare şi ceea ce este mic Faust
Animale care pot fi controlate Albertus Seba
America descoperită, dar lăsată în pace
Asta era tot.

După cum îmi aminteam, făcusem însemnări detaliate pe marginea unor idei concrete, conturasem universul în care urma să se petreacă acţiunea din romanul meu, însă aici nu era nimic în afară de obişnuitele mele afinităţi pentru anumite cuvinte şi reveriile care ajutau la naşterea lor. „Corpul, sângele”, „biologie”, „bomba atomică” şi Lucreţiu, *Despre natura lucrurilor*, care apare în notiţele mele încă de la mijlocul anilor ’90.

Însă *era* un roman. Chiar era. Un univers descris prin prisma aspectelor materiale şi a mecanicii, nisip, scoici, atomi, planete. Fără psihologie, fără sentimente. O istorie care era diferită de a noastră, dar asemănătoare. Urma să fie o antiutopie, un roman despre ultimele zile, povestite de un bărbat care trăieşte singur într-o casă, în mijlocul naturii uscate şi călduroase, într-o zi târzie de vară. Şi aveam pregătit şi un final, i-l destăinuisem deja Lindei, care se luminase la faţă, era grandios şi magnific, într-adevăr *era*!

— Mergem să facem baie? am spus aşezând cartea înapoi pe raft.

Fetele s-au prelins de pe scaune şi au mers cu paşi săltaţi spre baie.

— Da! a zis John tropăind după ele.

Când am intrat în baie, ei deja se dezbrăcaseră şi stăteau goi în faţa căzii. Am luat recipientul galben de Cif de pe raftul oglinzii, am desfăcut dopul verde şi am stropit cu substanţa dezinfectantă pe fundul căzii.

— Un rechin! a strigat Heidi aplecată peste margine.

Forma cu dungi creată de substanţă o făcuse să se gândească la asta.

— Crezi că seamănă cu un rechin? am întrebat-o.

Ea a aprobat în tăcere.

— Dacă vine un rechin, trebuie să-l loveşti peste bot, a spus Vanja. Ca să-l sperii.

Cu un gest al mâinii mi-a arătat cum ar trebui să-l loveşti peste bot.

Am umezit un burete la robinetul de la chiuvetă şi am început să frec cada. Am clătit cu duşul, urmărind cum apa ducea cu ea substanţa galbenă ce se transforma pe alocuri în norişori, apoi am astupat scurgerea cu dopul metalic învelit în cauciuc. Am ridicat maneta bateriei, am testat cu mâna temperatura jetului puternic de apă şi m-am ridicat în picioare.

— OK! Săriţi înăuntru!

În timp ce Vanja şi Heidi intrau în cadă, eu l-am dezbrăcat pe John. El şi-a întins o mână în aer, iar cu cealaltă ţinea o răţuşcă de plastic. După ce s-a eliberat din mâneca puloverului, şi-a mutat răţuşca în cealaltă mână.

— Bine, John!

I-am tras peste cap puloverul şi l-am aruncat în coşul de rufe din care hainele se revărsau în forma unei coroane de flori, i-am descheiat şi i-am dat jos pantalonii, apoi i-am scos scutecul. În cele din urmă l-am băgat în cadă, unde el a început rapid să pleoscăie cu ambele mâini.

— Astăzi am văzut o vrăjitoare pe stradă, tati! a spus Heidi.

— Ba nu era o vrăjitoare, a corectat-o Vanja. Era o femeie bătrână.

— Dar dacă a *fost* o vrăjitoare? i-am întrebat stând

ghemuit în faţa lor.

— Nu există vrăjitoare! a zis Vanja.

— Eşti sigură că nu? am insistat eu.

S-a uitat la mine şi mi-a zâmbit.

— Sunt sigură!

Am văzut pe chipul ei că ar fi vrut să spună contrariul.

— Imaginează-ţi că eu sunt un trol! i-am spus.

— Tu nu eşti decât un tată obişnuit! a protestat Heidi.

M-am ridicat în picioare râzând. Apa le ajungea acum până la mijloc. Le plăcea la nebunie să facă baie toţi trei împreună, şi întotdeauna aşa se îmbăiau. M-am întrebat de ce. Poate că se datora schimbării, faptului că brusc intrau într-un alt element? Heidi s-a prins cu mâinile de o margine, şi-a pus picioarele pe cealaltă margine, formând astfel un pod, a strigat: „Uită-te, tari!” şi s-a aruncat în apă cu un pleoscăit care a aruncat o cascadă de stropi direct pe mine.

— Nu face asta! Poate fi periculos! Şi uite cât de tare m-ai udat!

E a râs. John a râs şi el. Vanja s-a pregătit să facă şi ea aceeaşi săritură.

— Nu! i-am spus.

— Doar o dată! s-a rugat ea.

— Bine atunci! am zis dându-mă cu câţiva paşi în spate.

Pleoscăitul a fost şi mai puternic de data asta; în jurul căzii era numai apă.

Toţi trei râdeau. Atunci când şi John a încercat, l-am prins de braţ şi l-am ţinut jos.

— Nu, nu!

— Ba da, o să sar! a ripostat el.

— Ba nu!

— Ba da!

— Ba da! i-am răspuns.

— Ba nu! a zis el.

Cu asta, primejdia a fost îndepărtată.

— Acum trebuie să vă spălaţi pe păr.

— John primul! a zis Vanja.

— Bine. Ai auzit, John?

— Nu vreau!

— Ba da, i-am spus, prinzându-l de umeri şi împingându-l încet în apă. Iniţial a opus rezistenţă şi, când am încercat să-l împing mai tare, a început să plângă şi să se zbată. I-am dat drumul. Bineee!

În timp ce continua să ţipe, am luat şamponul cu imagini din filmul *Maşini*, al celor de la Pixar, pe care el singur şi-l alesese odată, şi mi-am turnat în palmă din lichidul roşu vâscos. După ce i-am spălat părul, le-am ordonat să se ridice în picioare, am luat trei cârpe din teancul de pe raft, le-am săpunit şi cu ele i-am spălat pe copii între picioare. Mi se părea un abuz de fiecare dată când îi spălam. Dacă ar fi intrat cineva şi m-ar fi surprins în timp ce mă îndeletniceam cu asta, ce-ar fi gândit? Iată un tată pervers, cu o cârpă între picioarele fiicelor lui. Era un gând posibil în mintea cuiva care trăise în anii ’80 isteria incestului – o ştiam foarte bine, dar nu mă ajuta cu nimic, pentru că sentimentul acela refuza să dispară chiar şi când ei se aşezau la loc şi eu clăteam cârpele, le storceam şi le atârnam pe suport la uscat; ca de fiecare dată, simţeam o uşurare enormă că nici acum nu intrase şi nu mă văzuse nimeni.

— Scoţi tu dopul, Vanja? am întrebat-o.

— Mai stau puţin, tati! a spus ea.

Am scuturat din cap.

— A trecut de mult ora de culcare.

— Te rog, tati!

— Te rog, tati! a spus şi John.

— Nu! Ieşiţi din apă acum. Dacă nu, vă scot eu!

Vanja a oftat şi a scos dopul. Apa din jurul lor a început să se mişte. Atunci când era mică, Vanjei îi era teamă de vârtejul format în jurul scurgerii de la vană; din câte mi-am dat seama, credea că vârtejul e viu, aşa că,

îndată ce scoteam dopul, se grăbea să iasă din cadă cât de repede putea, de parcă ar fi fost într-o mare primejdie. Nici Heidi şi nici John nu se sinchisiseră vreodată de acel vârtej. Acum i-am întins mâna Vanjei, care s-a agăţat de mine ca să iasă, şi am şters-o pe corp cu un prosop pe care i l-am înfăşurat în jurul umerilor înainte de-a o lăsa să plece din baie. Am procedat la fel şi cu Heidi, bucuros de sentimentul care mă cuprindea atunci când le ştergeam, iar ele stăteau perfect nemişcate aşteptând să termin; s-ar fi putut spune că erau nişte căluţi care stăteau la ţesălat. John se aşezase iarăşi în cadă şi se juca cu dopul, îl băga şi-l scotea, iar şi iar. A protestat atunci când l-am ridicat, a dat din picioare ca o pisică sălbatică, dar a stat neclintit cât timp l-am uscat. Am şters apa de pe jos cu prosopul lui de mâini, pe care l-am pus apoi pe uscătorul aflat deasupra căzii, şi m-am dus după copii în camera de zi, unde Linda le îmbrăcase pe Heidi şi pe Vanja în pijamale. Prosoapele mari de baie formau două grămezi pe jos.

— Am să ies puţin ca să-mi verific e-mailul, i-am spus. E în regulă?

De la începutul acelei veri nu mai aveam conexiune la internet, poate pentru că nu plătiserăm factura, poate din cauza unei erori tehnice. Rezolvasem problema verificării corespondenţei mergând la o sală de jocuri de lângă piaţă.

— Da, mi-a răspuns Linda. Mă gândesc dacă ne trebuie ceva pentru micul dejun. Ai putea să cumperi nişte lapte în drum spre casă? Şi o pâine?

— Nu plănuisem să merg la magazin.

— Bine, bine. Atunci nu te duce.

— Ba da, pot să trec. Lapte şi pâine.

În piaţetă aerul era rece şi tăios, aşa că mi-am închis fermoarul de la geacă înainte să o iau în jos spre internet café-ul de pe partea cealaltă a străzii, puţin mai departe. Mergeam acolo cel puţin de două ori pe zi, se întâmplau multe în acea perioadă, diverse variante ale textului circulau între mine şi editură, şi, în plus de asta, le trimisesem manuscrisul tuturor celor pe care-i

menţionasem, iar aceştia îmi răspundeau la intervale neregulate de timp. Primul roman era finalizat şi urma să iasă din tipar peste două zile. Al doilea era în etapa finală de pregătire, urmând să fie periat şi citit pentru efectuarea de corecturi, plus că trebuia să fie parcurs şi de cei despre care scrisesem. Când mă gândeam la asta, mă simţeam de parcă aş fi luat foc pe dinăuntru, îndoiala, vina şi angoasa erau sentimentele care mă mistuiau, şi singurul mod în care le puteam domoli era să mă gândesc că ei încă nu ştiau, că nimic nu se întâmplase încă, dar acest gând mă ajuta din ce în ce mai puţin, pentru că se apropia cu paşi repezi momentul în care trebuia să-i dau manuscrisul Lindei, iar ea avea să înceapă să citească ceea ce scrisesem eu despre viaţa noastră. Singurul lucru pe care-l ştia era că scrisesem despre noi. Nici nu bănuia ce scrisesem sau cum. Ea mă îndemnase să relatez toate fluctuaţiile şi să nu ascund nimic, cel mai rău lucru ar fi fost s-o prezint ca plictisitoare, ternă, slabă, ceea ce în suedeză se cheamă *en mes*, şi ori de câte ori îmi exprimasem îngrijorarea cu privire la reacţia ei mă asigurase că totul avea să meargă bine. „N-ai de ce să te temi”, îmi spusese. „Eu voi suporta orice-ar fi, atât timp cât ceea ce scrii este adevărat”. Dar Linda era o romantică, accepta momentele de disperare şi certurile din viaţa de zi cu zi atâta vreme cât mai existau alte posibilităţi, dragostea şi bucuriile noastre. În câteva minute putea să treacă de la a mă înjura folosind cele mai nebuneşti vorbe la a-mi spune că nu iubise pe nimeni altcineva cum mă iubea pe mine, în timp ce eu, într-un mod complet diferit, înmagazinam şi acumulam certurile, nemulţumirea şi frustrarea, lăsându-le să se sedimenteze în interiorul meu ca într-un proces de fosilizare a sentimentelor şi să-mi întunece judecata cu o intensitate tot mai mare, până când, într-un final, ajunsesem să fiu ca de piatră, imun la reconcilieri şi iubire. Scrisesem despre asta şi nu ştiam dacă avea să mă ierte, pentru că era vorba despre perspectiva din care era ea văzută.

De ce menţionasem aceste lucruri?

Fusesem atât de disperat. Mă simţeam închis în mine însumi, singur în compania frustrărilor, un demon negru, monstruos, care căpătase nişte dimensiuni uriaşe, nelăsându-mi nicio cale de scăpare. Adică: cercuri din ce în ce mai mici. Din ce în ce mai mult întuneric. Nu întunericul acela existenţial care ţine de viaţă şi de moarte, de bucuria extatică şi de suferinţa îngrozitoare, ci întunericul acela mai puţin dens, acela care umbreşte sufletul, acel mic iad propriu fiecărui om, atât de mic, încât nici nu poate fi exprimat, dar care pe de altă parte umple totul în jur.

Dacă voiam să scriu despre asta, atunci trebuia să spun adevărul. Cu asta Linda era de acord. Ceea ce nu ştia ea era în ce consta adevărul. Una era să intuiască la ce anume se gândea soţul ei în clipele negre, şi alta era să citească despre asta într-un roman. Pentru că în roman vorbeam tocmai despre vieţile noastre: a ei, a Lindei, şi a mea, a lui Karl Ove. Asta era tot ceea ce aveam, da, era de fapt tot ceea ce aveam.

Mii de draci! Ce porcărie! Urma să-i dau manuscrisul şi să-i spun: „Poftim, citeşte-l! O să apară peste o lună”. M-am oprit la trecerea pentru pietoni, aşteptând să se facă verde. Marele centru comercial de lângă hotel tocmai se închisese, aşa că trecătorii se împuţinaseră; doar la McDonald’s şi la Burger King mai era lume, însă acolo mereu vedeai găşti de tineri, în majoritate imigranţi. Mulţi erau din Iran, din câte ştiam, aparţinând deci poporului care se numea odinioară persan. Acei perşi care, în urmă cu 2500 de ani, sub domnia lui Xerxes, au pornit într-o campanie militară împotriva grecilor.

În urmă cu doar câteva săptămâni citisem un roman de Eyvind Johnson, *Molnen over Metapontion – Nori deasupra oraşului Metapontum*, din anul 1957. Aceea a fost una dintre operele moderne de cea mai pură factură din câte am citit vreodată – cel puţin din acea parte a modernismului care se ocupă de Antichitate, precum *Cantos* de Ezra Pound, *Moartea lui Virgiliu* de Hermann

Broch şi *Ulise* de James Joyce, sau, de ce nu, *Roerne fra Itaka – Vâslaşii din Itaca* – de Paal Brekke. Ca toţi ceilalţi, Johnson a deschis spaţiul dintre „atunci”, reflectat în literatura Antichităţii, şi „acum”-ul modernităţii, dar poate că a fost preocupat într-un grad mai mare decât ceilalţi autori de problematica timpului cuprins între cele două puncte. Romanul începe în sudul Italiei, imediat după război, şi evenimentele ce jalonează călătoria personajului principal, un scriitor suedez pornit pe urmele unui arheolog francez pe care l-a cunoscut într-un lagăr de concentrare german, sunt alternate cu unele care au avut loc în acelaşi areal în secolul al V-lea î.Hr. Un domeniu, un stăpân, sclavii lui, dintre care unul evadează şi ajunge într-o campanie militară de anvergură, în inima Asiei – toate acestea fiind descrise în cel mai mic detaliu. În special deplasarea unor mase mari de oameni de pe coastele Mării Mediterane până în Babilon, străbătând ţinuturi din ce în ce mai stranii, mi s-a părut redată cu acurateţe şi într-un mod seducător. Dar cel mai ciudat element al cărţii, din punctul meu de vedere, nu a fost campania militară sau locuinţele sclavilor din Antichitate, toate acestea situându-se atât de departe pe axa temporală, încât parcă se simt strădaniile autorului de a le descrie cât mai realist, ci din contră, aşezarea rurală din anul 1947. Peisajul este pustiu şi fără acţiune, evenimentele sunt mărunte şi fără importanţă. Dacă un autor cu un alt temperament, spre exemplu un latin, cum ar fi Márquez, Llosa, Cela sau, de ce nu, Cervantes, ar fi putut descrie exact acelaşi peisaj cu o intensitate incredibilă, cu oameni fremătând de iubire şi de dor, astfel încât n-am fi avut niciun dubiu că ne găseam în centrul universului, distanţa la care se plasează Johnson faţă de obiectul descrierii, faţă de oameni, de activităţile şi emoţiile lor, este crucială pentru ceea ce caută el, respectiv prăpastia temporală care ne desparte de vremurile străvechi şi sentimentul de zădărnicie căruia îi dă ea naştere. Nu se întâmplă nimic aici, oamenii nu sunt altceva decât nişte oaspeţi ai decorului, care este o fâşie

de nisip de pe fundul unui ocean de timp. Uneori apare o tensiune, spre exemplu războiul petrecut în urmă cu doi ani, dar adevărul în privinţa lui nu este diferit, aspect evidenţiat de pasajele descriind campania militară din Antichitate, care nu dau nicio secundă impresia de măreţie, eroism sau importanţă istorică, ci o descompun permanent în părţile sale componente, cum ar fi scârţâitul unei roţi de stejar, praful care se ridică în tropotul cailor, visurile de îmbogăţire ale unora, dispreţuirea înfrângerii şi fugii din partea altora. Dar acesta este un roman, deci are un plan. Ceea ce nu ţine de plan este portretizarea Italiei de după război, dominată de o atmosferă care ni se pare atât de îndepărtată, dar cu care romanul se împacă foarte bine, spre deosebire de Antichitate. Atunci când l-am citit, Italia anului 1947 mi s-a părut mai străină decât Italia secolului I î.Hr., probabil pentru că aceasta din urmă se baza pe literatura cunoscută mie, pe când prima nu se baza pe nimic altceva decât pe modul în care se derula viaţa în momentul respectiv şi în locul respectiv, situaţie de negăsit în altă parte. Ne aflăm la o distanţă infinită de perioada în care au trăit părinţii şi bunicii noştri. Nicio altă epocă nu ar fi putut să producă schimbări atât de radicale ca a noastră, eu nu-mi pot imagina altfel, iar cea de-a doua jumătate a secolului XX nu are aproape nimic în comun cu prima jumătate, de parcă cele două s-au petrecut în două lumi distincte.

M-am uitat spre scările care duceau în jos, la intrarea internet cafe-ului, şi m-a străbătut un fior de angoasă. În ultima lună primisem cele mai îngrozitoare e-mailuri din cauza romanului pe care-l scrisesem şi ştiam că urmau altele, numai că nu ştiam din ce direcţie. Asta era valabil şi pentru telefon; ori de câte ori suna, înlemneam. E drept, totul începuse în seara când cineva m-a sunat spunându-mi că-l căuta pe violatorul Karl Ove Knausgând, dar asta se întâmplase cu şapte ani în urmă, şi teama se diminuase odată cu amintirea. Prin intermediul cărţii, teama se întorcea cu o forţă mai mare, întrucât ceea ce scrisesem eu

se referea la alţi oameni; nu-mi stătea în putere să le controlez reacţiile, şi ceea ce deschisesem în ei puteau şi ei să deschidă în mine, eram conştient de asta. Tot ceea ce făcusem eu odată, demult, putea fi folosit împotriva mea. Atâta vreme cât lucrurile rămâneau private, atât timp cât se petreceau între mine şi ei, puteam să ţin totul sub control. Era îngrozitor că înmărmuream de spaimă de nici nu puteam să mă mişc din loc şi rămâneam paralizat pe un scaun sau pe pat ore întregi de-a rândul, dar ştiam că mai devreme sau mai târziu aveam să trec peste asta şi să văd lucrurile la justa lor valoare. Dar dacă romanul era publicat… Dacă mergea cineva la ziar cu lucrurile acelea… Nu ştiam dacă aş fi putut să trec peste acestea.

Lumina s-a schimbat din roşu în verde, am traversat, vântul îmi răvăşea părul în ochi, eu îl dădeam într-o parte, îl aşezam după ureche cu un gest necesar, deşi feminin, m-am grăbit să ajung pe trotuarul opus, am coborât cele trei trepte de la intrarea internet cafe-ului, am deschis uşa şi am intrat. Era aproape beznă înăuntru, cu excepţia luminii ecranelor înşirate de-a lungul peretelui, în dreptul cărora stăteau mai mulţi tineri jucând jocuri în reţea. Strigau unul către altul, în mod cert erau în acelaşi joc, probabil cu soldaţi într-o lume ostilă, într-un oraş ori într-o zonă industrială, într-un peisaj deşertic sau într-o pădure.

Tipul de la prima staţie şi-a întors capul.

— Salutare! Pe unde ai umblat toată ziua, scriitorule? Te-am aşteptat!

— Salut! i-am răspuns. Ai un computer şi pentru mine?

— Ia numărul nouăsprezece.

— Mulţumesc! am spus, după care m-am îndreptat spre masă, am tras scaunul şi m-am aşezat.

Am deschis motorul de căutare şi am scris adresa site-ului unde aveam contul de e-mail. În cele două sau trei secunde scurse înainte ca pagina să se încarce mi-am ţinut respiraţia. Apoi a apărut şirul de nume, e-mailurile necitite în caractere îngroşate, şi le-am parcurs dintr-o privire.

Nimic periculos.

Era o invitaţie de la un post de televiziune, o alta de la o librărie dintr-un centru comercial din Sorland, o alta de la o librărie din Oslo şi una de la un liceu din inima ţării. Am rugat-o pe Silje, de la editură, cea care se ocupase de toate invitaţiile, să le refuze în mod politicos. Ea îmi scrisese şi despre o modificare apărută în programul de interviuri de a doua zi: *Aftenposten* se retrăsese şi *Bergens Tidende* schimbase jurnalistul, iar orarul era următorul:

9 – 9.45: NTB, Agenţia Norvegiană de Presă
Gitte Johannessen
La editură
9.45 – 10.20: Bergens Tidende
Finn Bjørn Tonder, interviu telefonic
La editură
10.30 – 11.15: Fadrelandsvennen
Tone Sandberg
Étoile
11.15 – 12.15: *Morgenbladet*
Håkon Gundersen
Étoile
12.15 – 12.45 prânz
12.45 – 13.30: *Dagsavisen*
Gerd Elin Stava Santive
Étoile
14.30 – 15.15: *Sondagsavisa*
Gry Veiby înregistrare la postul naţional, NRK
15.15 – 15.45: NRK *Radiofront*
Siss Vik înregistrare la NRK

Aranjamentul era aproximativ acelaşi ca atunci când îmi publicasem romanul precedent, *En tidfor alt-un timp pentru toate*, în urmă cu cinci ani. Preferam să pun interviurile în aceeaşi zi ca să aloc cât mai puţin timp presei. *Daghladet* şi *Dagens Naringsliv* mă intervievaseră la Malmö cu câteva zile înainte, *Aftenposten* se retrăsese, *VG* nu erau interesaţi, aşa că totul era în regulă.

Iniţial, redactorul-şef de la *Bergens Tidende* voise s-o trimită pe Siri Okland; era păcat că nu venea, deoarece amândoi studiaserăm teoria literaturii la Bergen în urmă cu douăzeci de ani. Pe atunci nu ne ştiam, dar ne salutam, şi faptul că aparţineam aceleiaşi generaţii mă făcea deja să mă simt în siguranţă. Dacă mă simţeam nesigur într-un interviu, nu mai spuneam aproape nimic şi atunci trebuia să mi se smulgă cuvintele, iar lucrurile mergeau întotdeauna prost, înainte de apariţia cărţii precedente, dădusem un interviu pentru *Daghladet* la Stockholm. Nu mai vorbisem cu nimeni despre carte, n-aveam idee despre ce urma să discutăm, nu ştiam nici cât de bun era de fapt romanul şi, în plus, fotograful ne-a însoţit pe toată perioada interviului, care s-a desfăşurat la Saturnus. El mi-a spus că o cunoştea bine pe Tore Renberg, stătea acolo şi se uita la mine cu un zâmbet discret care m-a debusolat complet, mi se părea că aud cu urechile lui orice spuneam, erau nişte idioţenii crase, arca lui Noe, Cain şi Abel, îngeri şi cele sfinte, apoi, după câteva minute, m-am închis în mine din nou, răspunzând prin „da” sau „nu” la întrebările jurnalistei. Dacă încercam să fac vreun raţionament, mă înroşeam la faţă ca un rac. Aş fi vrut s-o rog să-l expedieze pe fotograf de acolo, astfel încât să mă pot exprima mai liber, dar n-am îndrăznit, aşa că lucrurile au mers cum au mers.

Înainte de interviu citisem puţin din jurnalul lui Gombrowicz. Încercam a cincea oară să prind înţelesul cărţii, a cincea oară parcurgeam primele zece pagini fără să pot trece mai departe, şi în aceeaşi după-amiază am renunţat pentru totdeauna. Dar jurnalista, remarcând cartea pe care o aveam cu mine, a scris un mic comentariu pe tema asta. „Knausgând îl citeşte pe Gombrowicz”, acesta era titlul. M-a urmărit mulţi ani după aceea. De mai multe ori am fost contactat de ziare şi reviste care-mi cereau un material despre autorul polonez. Tocmai eu, care nu citisem decât primele zece pagini din jurnalul lui şi niciuna dintre cărţile sau piesele lui de teatru, devenisem

un expert în Gombrowicz. Şi mai rău a fost atunci când m-am întâlnit cu Dag Solstad, pentru că el îl considera pe Gombrowicz unul dintre autorii lui de căpătâi, şi, cum n-am recunoscut că nu-i citisem opera încă de prima dată când a deschis subiectul, a trebuit să continui să mă prefac şi în faţa lui că eram un expert în Gombrowicz. Odată, când a venit pe la mine, mi-a spus că fusese la un seminar despre Gombrowicz la Stockholm şi se aşteptase să mă găsească acolo. „Oh, am avut atâtea de făcut exact atunci, dar m-aş fi dus cu plăcere, serios! A fost interesant seminarul?” Şi am ţinut-o tot aşa.

Am închis browserul, am pus o monedă de zece coroane pe tejghea, am deschis uşa şi am urcat treptele, ieşind în crepusculul pe care-l tranşau cu farurile maşinile joase şi negre şi în sunetul estompat, aproape ca un zumzet, al bărcilor cu motor.

Când am ajuns acasă, toţi copiii erau treji, strigând „tata”, „tata” la auzul uşii ce se deschidea. M-am descălţat, mi-am pus haina la loc şi m-am dus spre uşa întredeschisă a camerei lor.

— Acum trebuie să dormiţi, le-am spus.

— Dar nu ne este somn, a protestat Vanja, în calitate de purtător de cuvânt în situaţii de acest gen.

— Şi este atât de plictisitor! Nu putem să mai stăm? încă puţin? Puţin, puţin de tot?

— Nu, am decis. A trecut de mult ora de culcare.

Heidi, care era în patul supraetajat, s-a ridicat în genunchi.

— Braţe!

M-am dus la ea, am cuprins-o în braţe şi mi-am lipit cât am putut de tare faţa de a ei.

— Şi eu baţe! a strigat John.

Stătea întins pe spate în pătuţul lui, ţinând perna între mâini. Obişnuia să-şi ia perna oriunde mergea. Era primul obiect pe care-l cerea atunci când venea acasă. „Perna! Vreau perna!”

— Trebuie să te ridici în picioare dacă vrei să

primeşti o îmbrăţişare, i-am spus.

S-a conformat. L-am pupat pe o ureche, şi el a chicotit. Era singurul dintre copiii noştri care se gâdila.

— Vanja? am întrebat.

— Doar dacă avem voie să stăm treji! a spus ea.

— Dar nu fac asta de dragul meu! O fac pentru binele tău!

— Bine, atunci, a zis ea aplecându-se în faţă.

Am îmbrăţişat-o şi am mângâiat-o încet pe spatele ei micuţ.

— Vicleană mică! Acum o să dormi, bine?

— Bine, dar nu închide uşa!

— N-o închid, i-am promis.

Se cam temea de întuneric; nu foarte tare, dar îndeajuns încât să-şi dorească puţină lumină atunci când dormea. Odată, în timpul unei vizite acasă la mama Lindei, pe când Vanja avea cam un an şi jumătate, s-a trezit în mijlocul unui coşmar. Plângea, şi, atunci când Linda a întrebat-o ce păţise, ea a spus că visase colacul de înot. În acel moment mi s-a părut surprinzător, dar după câteva luni am aflat şi motivul. La o grădină zoologică ne-am oprit în faţa unui perete de sticlă în spatele căruia se afla un varan uriaş. Vanja, când l-a zărit, s-a dat înapoi şi a strigat: „Colacul! colacul!”

Acum stătea întinsă şi se uita la mine.

— Noapte bună! i-am spus.

— Noapte bună! Taţi?

— Da?

— Cine o să mă culce mâine?

— Nu te gândi la asta acum. Haide, dormi!

Vanja ar fi vrut ca Linda să facă totul, iar eu, cât se poate de puţin. Era în culmea fericirii când o ducea Linda la culcare două seri la rând. Aşa stăteau lucrurile, eu eram numărul doi în ierarhia ei, urma să rămân tot acolo, dacă nu venea cineva ca să-mi ia locul. Dar pe mine nu mă interesa: se simţea mai apropiată de altcineva şi lucrurile erau cât se poate de simple.

Am intrat în camera de zi, acolo unde Linda se uita la televizor. S-a întors înspre mine.

— Am uitat să fac cumpărăturile, i-am spus.

— Nu-i nicio problemă. Copiii sunt treji?

— Da.

— Ce faci acum?

— Îmi pregătesc bagajul şi apoi aleg cu ce mă îmbrac mâine. Şi tu?

— Nu ştiu, sunt cam obosită. Cred c-o să mă duc la culcare mai devreme. De fapt, nu-i o idee proastă, având în vedere că mâine nu eşti aici.

— Nu, am zis. Dar nu sunt decât două zile. În plus, vine şi mama ta.

— Da, dar nu la asta m-am referit. Va fi bine.

M-am dus în dormitor şi am ales două cămăşi, două pulovere, câteva tricouri, două perechi de pantaloni şi două costume, am cărat tot teancul în faţa oglinzii din hol şi am început să le probez. Copiii se hârjoneau în cameră, lucru care începuse să mă irite, aşa că am făcut un pas înăuntru şi am aprins lumina. Toţi trei erau călare unii peste alţii în patul Vanjei. L-am înşfăcat pe John de un picior şi de un braţ, l-am tras repede spre mine, l-am ridicat şi l-am aşezat în pat; m-am întors şi am procedat la fel cu Heidi, fără să scot o vorbă şi prin mişcări foarte hotărâte, aproape dure.

— Aşa! Acum vă culcaţi! Aţi înţeles?

— Da, tata! a spus Vanja. Dar ei au venit la mine. Eu nu i-am putut opri.

— Am înţeles, am spus înainte de a stinge lumina.

— Tata rău! a bombănit John.

Fără să fac vreun comentariu, am tras uşa după mine, dar am lăsat-o întredeschisă. Am început să mă schimb cu o pereche de jeans negri Lindeberg, o cămaşă albastră Ted Baker şi geaca gri Ted Baker. Apoi pantofii, o pereche Fiorentini & Baker cumpărată, ca şi restul articolelor, cu câteva săptămâni în urmă, din Edinburgh. Fusesem la un festival de literatură la care veniseră Yngve

şi Asbjörn împreună cu doi amici de-ai lor ca să mă vadă pe mine, dar când a sosit momentul să plec din hotel şi să urc pe scenă, i-am rugat să nu intre în sală. Asta li se păruse puţin bizar, festivalul fusese scuza lor pentru a călători, însă nu s-au supărat într-atâta încât să nu meargă să mănânce în loc să mă asculte. Se pare că se temeau în aceeaşi măsură ca mine că aveam să mă fac de râs. Yngve, în orice caz, deoarece se identifica în toate situaţiile cu mine. Pe scenă am fost intervievat împreună cu un scriitor olandez, în jur de cincizeci de ani, îmbrăcat cu un costum excentric în carouri, care vorbea engleza cu o pronunţie perfectă şi scrisese un roman construit pe *Divina Comedie* a lui Dante. Se numea Marcel Moring şi mi-a purtat de grijă văzând cât de neliniştit şi agitat eram, iar apoi, când ne-am aşezat să dăm autografe, fiecare dintre noi cu câte un pahar de vin în faţă, iar el avea în dreptul lui o coadă de oameni care-l felicitau pentru engleza lui impecabilă şi-i spuneau că romanul lui li se părea foarte interesant, în timp ce pe partea mea era pustiu, s-a întors politicos şi mi-a mărturisit că şi pentru el fusese la fel odinioară şi că în general era greu să stârneşti entuziasmul în străinătate, dar asta nu însemna mare lucru. Cu mult mai importantă era şansa de a călători şi de a vedea lumea şi de a cunoaşte oameni. Mi-a dat cartea lui de vizită şi a dispărut în noapte împreună cu soţia lui tânără, pe când eu m-am dus agale până la un pub ca să mă întâlnesc cu ceilalţi norvegieni. A doua zi l-am rugat pe Yngve să mă însoţească la cumpărături, pentru că el, spre deosebire de mine, era extrem de competent când venea vorba despre alegerea hainelor. Dacă făcea un gest aprobator cu capul, cumpăram, dacă scutura din cap, puneam haina la loc.

Neliniştit, mă suceam şi mă răsuceam în faţa oglinzii, pantalonii nu prea se potriveau cu geaca. Dar regula care le impunea scriitorilor să fie îmbrăcaţi la costum nu era cumva doar un clişeu împuţit? Există ceva mai plictisitor de atât?

Am deschis uşa dulapului şi m-am uitat la celelalte

geci.

Un gen de hanorac – era frumos, dar nu se putea purta la o lansare de carte.

În camera copiilor a izbucnit o gălăgie infernală, unul plângea, altul ţipa.

Am deschis uşa şi am aprins lumina.

— Acum chiar ajunge! în pat cu voi.

John era cel care plângea, iar Heidi urla de zor. Vanja stătea în mijlocul camerei, astupându-şi urechile cu palmele. L-am scos pe John din încăierare, de data asta cu o strângere mai fermă, şi l-am aşezat în pătuţ, de unde, cu mâinile prinse de bare de parcă ar fi fost la puşcărie, a continuat să plângă şi să mă înjure. „John a dat în mine!” a strigat Heidi. Fără menajamente, am ridicat-o şi am pus-o în patul ei.

— John este aşa de mic! Şi o fi avut un motiv. Acum trebuie să dormi. Şi tu la fel, John, i-am spus întorcându-mă spre el.

— Răule! a icnit el printre sughiţuri.

M-am dus în dreptul pătuţului şi m-am aşezat pe vine.

— Eu nu sunt rău, i-am zis. Dar trebuie să dormi. Nu ai voie să te plimbi de colo colo. Vezi ce se întâmplă dacă faci asta. Te poţi lovi. Aşa că întinde-te în pat.

În mod surprinzător, a făcut după cum i-am spus. Am stins lumina, am închis iar uşa şi m-am apucat să probez restul hainelor, una câte una, în toate combinaţiile imaginabile. Era posibil ca momentele acestea s-o enerveze pe Linda, îmi dădeam seama, tot ceea ce aducea cu vanitatea îi displăcea totalmente. Mai curând aş fi fost în stare să mă învârt prin faţa oglinzii decât să-mi pregătesc prezentarea. N-aveam însă ce să fac: odată ce ştiam că urma să fiu văzut, nu mă mai puteam gândi la altceva. Nu conta dacă hainele erau scumpe sau ieftine, noi sau vechi, importante erau ritualul cu îmbrăcatul şi dezbrăcatul cămăşilor şi faptul că mă autoevaluam în permanenţă: „E bine, nu e bine, îngrozitor, puţin mai bine, poate asta?”

După o jumătate de oră, conştient fiind de opinia Lindei despre preocupările mele, am intrat la ea.

— Pot să merg aşa?

— Absolut! Arăţi foarte bine.

Aşa spunea mereu, dar tot aveam nevoie de confirmarea ei.

Din camera copiilor răzbăteau nişte bubuituri puternice în perete.

— Oare ce au seara asta? s-a mirat Linda.

A fost de ajuns să deschid uşa pentru ca John s-o ia din loc ca o săgeată şi Heidi să ţâşnească pe scară.

— Acum se îngroaşă gluma, le-am zis. Încă o dată, şi mă supăr foc. Au rămas tablou, uitându-se la mine cu ochi mari. Am intrat în baie, am găsit foarfecă pe raftul de la oglindă şi am început să-mi tai barba.

S-au auzit nişte paşi micuţi pe hol. Era fie John, fie Heidi.

— Culcă-te! i-am strigat.

— Dar sunt bine! a spus Heidi din uşă.

— Haide, i-am zis ridicând-o în braţe şi ducând-o în cameră.

Am stat câteva secunde în dreptul uşii, apoi am deschis-o, moment în care am văzut-o pe Heidi coborând scările.

— Du-te înapoi! Treci în pat!

— Dar nu mi-e somn! a protestat ea. Nu-mi vine să dorm!

— Ştiu ce putem să facem! a spus Vanja. Ne ţinem de mâini şi închidem ochii şi călătorim în ţara ketchupului!

— Bine! i-am zis. Acum trebuie să dormiţi!

Aşa au şi făcut, s-au prins de mâini, au închis ochii şi au stat perfect nemişcaţi. Ţara ketchupului era ceva ce auziseră la grădiniţă, bănuiesc, dar nu voiam să ştiu mai multe, deoarece gândul îmi dădea o senzaţie neplăcută – ketchupul este roşu, roşu înseamnă sânge, sânge înseamnă moarte. Iar ele stăteau acolo cu ochii închişi…

M-am dus în baie şi m-am apucat iarăşi să-mi tund

barba. Din nou s-au auzit paşi inegali pe hol, cineva a trecut în fugă pe lângă baie şi a intrat în dormitor. Am deschis uşa brusc, şi Heidi, care se vârâse în patul nostru, s-a întors cu faţa spre mine.

— Acum te duci să te culci! am strigat. Imediat! Ţi-am spus asta de nu ştiu câte ori! Haide! Marş în pat! Nu ai VOIE să stai trează acum. ÎNŢELEGI?

Ea s-a uitat la mine şi a început să plângă.

Oh, Heidi!

— Voiam doar să iau o carte! a suspinat ea. Oamenii mari nu au voie să fie supăraţi pe copii!

Atât de tare m-au durut cuvintele ei, încât aproape că am început şi eu să plâng. Din fericire nu reacţionase cu furie, aşa cum făcea uneori, pentru că atunci devenea imposibil s-o calmezi. Nu, doar plângea; am ridicat-o, i-am strâns corpul lipit de al meu şi am dus-o în camera lor, unde am aprins lumina şi le-am spus că aveam să le citesc o carte. Heidi s-a căţărat la mine în braţe, 7

Vanja s-a dus să acopere cu o păturică un ponei de pluş, în timp ce asculta cu o jumătate de ureche, iar John chicotea şi se juca pe jos cu ceea ce găsea pe acolo. Le-am citit o carte despre trolul Mummi, care se trezeşte iarna, în timp ce părinţii lui hibernează, şi pleacă singur de acasă fără să-i trezească pe ai lui. Heidi se răsucea şi mă întreba când de una, când de alta – „De ce râd de el? E urât să râzi de alţii. Ce zice el acolo, tata?” Vanja pufnea la întrebările acelea copilăroase, iar John era preocupat de proiectele lui de pe jos. Tocmai îşi făcea de lucru cu o drăcovenie care scotea un sunet ascuţit de sirenă ori de câte ori era apăsat un buton.

După ce s-a terminat acest episod m-am dus încă o dată să sting lumina, constatând că se mai liniştiseră. Am găsit-o pe Linda uitându-se la ştiri şi i-am spus că în seara aceea copiii erau incredibil de agitaţi. Ea mi-a zis că Heidi dormise două ore la grădiniţă şi că John, de asemenea, dormise mult în timpul zilei. M-am aşezat, mi-am suit picioarele pe masă şi m-am uitat fix la televizor.

Ne-am culcat după o oră. Ne-am sărutat de noapte bună şi am stins lumina. Aveam emoţii şi-mi dădeam seama că n-aveam să adorm prea curând. Aveam emoţii pentru ziua următoare, când mă aştepta un şir de interviuri, dar nu din acelaşi motiv ca pe vremuri: nu era teama de a vorbi şi de a-mi vedea afirmaţiile citate ulterior, teama de a mă face de ruşine, ci de data asta aveam emoţii din cauza celor scrise de mine. Romanul care urma să iasă din tipar peste două zile, care primise titlul de *Lupta mea – volumul* 7, fusese scris în singurătate. În afară de Geir Gulliksen şi Geir Angell, nimeni nu-l mai citise pe măsură ce lucram la el. Câţiva, foarte puţini, ştiau despre ce scrisesem. Printre ei se număra Yngve, însă el nu ştia ce conţinea exact cartea. După un an în care singura perspectivă care existase pentru mine fusese perspectiva mea asupra lucrurilor, manuscrisul era gata de tipar. Patru sute cincizeci de pagini, o povestire despre viaţa mea centrată pe două întâmplări, prima, cea în care mama şi tata s-au despărţit, cea de-a doua, în care tatăl meu a murit. Cele trei zile care au urmat după ce fusese găsit. Totul era descris cu nume, locuri şi întâmplări autentice. Prima dată când am înţeles consecinţele demersului meu a fost chiar în clipa în care urma să le trimit manuscrisul celor pe care-i menţionasem. Făcusem asta la finalul lunii iunie. Yngve urma să fie primul. Scrisesem acolo ceea ce credeam despre el şi simţisem pentru el, dar nu-i spusesem niciodată. Când m-am aşezat în faţa computerului şi am ataşat documentul la e-mail, am avut impulsul de a da totul uitării, de a suna la editură şi de a le spune că nici în anul acela nu avea să fie niciun roman.

Am rămas aşa o jumătate de oră. Apoi am dat click pe „send” şi gata. A doua zi urma să mergem la plajă, lângă Riebersborg, era duminică şi era plin de oameni acolo, ne-am găsit un loc doar lângă molul care ducea la *badehus* – casa de pe ponton. Casă, datând din primul deceniu al secolului XX, era construită pe piloni la o sută de metri de plajă. John dormea în cărucior, Vanja şi Heidi meştereau pe

malul apei, adunând scoici, Linda şi cu mine stăteam pe plajă, uitându-ne la ele. După o jumătate de oră s-a trezit John şi i-am dus pe copii la cafeneaua din casa de pe ponton, unde am găsit o masă afară, chiar lângă parapetul dinspre mare. Priveam apa care strălucea reflectând lumina în jurul nostru în timp ce mâneam îngheţată. Era de parcă am fi fost la bordul unui vapor. Podul spre Danemarca era pe o parte, Turning Torso de partea opusă, iar centrala nucleară de la Barsebäck se profila în ceaţă spre nord-vest.

Am văzut toate acestea: oameni mişunând pe plaja lungă a oraşului şi pe aleea largă din spatele ei, unde biciclişti şi patinatori treceau în viteză, şirul de blocuri din anii ’50 sau ’60 reprezentând ultima redută în faţa mării, marele captator de lumină, care nu era absolut deloc dramatic aici, în strâmtoarea din dreptul Danemarcei. Perechile şi familiile din jur erau îmbrăcate în haine de vară, erau bronzate, şi aveam deasupra noastră cerul înalt, de un albastru ce părea să fie infinit până seara, când avea să se transforme în cenuşiu şi primele stele aveau să lase impresia că apăreau din spaţiul de dincolo de cer, evidenţiind distanţa enormă care ne separă de el. Copiii mei stăteau cu picioruşele ridicate pe scaune, găsindu-şi câte o preocupare: îngheţata, ambalajul de la îngheţată, acadelele. Linda, din când în când, îi ştergea la gură cu şerveţele, cu ochii ascunşi în spatele ochelarilor negri. Urmăream toate acestea de parcă ar fi fost un film, ceva din care eu nu făceam parte, deoarece atât gândurile, cât şi sentimentele mele se aflau altundeva. Mă gândeam la Yngve; nu o făceam anume, ci mi se întâmpla uneori ca imaginea lui să-mi răsară în minte. Era fratele meu, crescuserăm împreună, şi i-am căutat sprijinul aproape de când mă ştiu. Fuseserăm atât de apropiaţi, încât în loc să-i accept defectele şi slăbiciunile, aşa cum le acceptam pe ale mele, mă identificam cu ele şi-mi asumam răspunderea pentru ele, dar într-un mod indirect, prin intermediul sentimentelor care mă năpădeau atunci când îl vedeam

făcând sau spunând ceva ce eu, unul, n-aş fi făcut sau n-aş fi spus. Asta nu ştia nimeni, nici măcar el – cum i-aş fi putut spune aşa ceva? „Uneori nu eşti destul de bun pentru mine”?

Ce-aş fi avut de câştigat dacă i-aş fi spus aşa ceva? Cum ar fi fost să-mi deschid inima faţă de el? În raport cu pierderile pe care mi le-ar fi adus asta? Mi-ar fi putut spune: „*Fuck you*, nu mai vreau să am de-a face cu tine”.

Ce m-aş fi făcut atunci? I-aş fi dezvăluit totul? Sau aş fi lăsat totul aşa cum era cu riscul de a pierde un frate?

Aş fi lăsat totul aşa cum era cu riscul de a pierde un frate.

Nu aveam niciun dubiu.

De ce?

Eram nebun?

Vanja şi Heidi ajunseseră deja la cornetul de vafa şi întâmpinau dificultăţi majore, căci acum îngheţata se topea şi picura din două părţi. John alesese din start una pe băţ, mai uşor de mâncat, dar el era atât de mic, încât până şi asta îi cauza probleme. Atât degetele, cât şi bărbia erau lipicioase şi roşii de la zeamă. Dar cel puţin copiii erau absorbiţi de îngheţată.

— La ce te gândeşti? m-a întrebat Linda.

— La Yngve.

— O să fie bine, sunt sigură.

— Ţie ţi-e uşor să spui asta.

Ceea ce scrisesem despre Linda era mult mai grav, dar trebuia să iau fiecare lucru în parte.

Un nou val de teamă şi ruşine m-a răscolit.

Acasă îmi verificam e-mailul de câteva ori pe oră. Era duminică, şi n-aveam mesaje noi. Yngve era acasă la mama, în Jolster, şi eu mă bucuram că era aşa, pentru că avea ocazia să discute cu ea despre carte, poate că astfel reacţia lui s-ar mai fi domolit. I-am culcat pe copii, am stat o vreme pe verandă şi am verificat e-mailul pentru ultima oară înainte să merg la culcare: nimic.

A doua zi dimineaţă aveam un mesaj în inbox.

„Lupta ta de căcat”, acesta era subiectul.

M-am ridicat fără să-l citesc şi am ieşit pe terasă, am stat acolo să fumez şi să admir oraşul, înfrigurat şi cuprins de îndoială.

Dar trebuia să-l citesc.

Mesajul n-avea să dispară, fie că-l citeam sau nu.

Nu puteam să amân asta o zi întreagă, pentru că mi-ar fi prelungit agonia, şi rezultatul oricum ar fi fost acelaşi. Am stins ţigara, m-am ridicat de pe scaun, am intrat în camera de zi, am trecut prin dreptul bucătăriei, unde John stătea pe scaunul lui cu o lingură în mână şi Linda citea ziarul, m-am dus în dormitor, m-am aşezat la computer, am dus cursorul în dreptul textului, două clicuri şi iată-l!

N-am vrut decât să te sperii puţiny dar au fost nişte zile intense pentru mine, zile în care viaţa s-a perindat înainte şi înapoi sub influenţa textului tău, şi am stat aici răscolind hârtii vechi şi scrisori, ale mele şi ale tale.

Nu ştiu dacă o să abordez textul tău sau vieţile noastre şi relaţia dintre noi – în ceea ce priveşte ultima chestiune, ar fi trebuit să fie prezentată altfel decât ai făcut-o până acum, sau poate că nu? în ceea ce priveşte textul, există câteva pasaje în el a căror publicare mă deranjează, chiar dacă mi-am dat seama din ce cauză le-ai inclus.

Pasajul acela cu tine, cu mine, îngar şi Hans m-a făcut să văd negru în faţa ochilor. Că ţie ţi-a fost şi-ţi este jenă cu mine în anumite situaţii, asta am observat şi eu. Şi este un punct sensibil, pentru că atinge nişte ipostaze de-ale mele peste care am reuşit cu greu să trec – felul în care uneori nici nu mă mai regăsesc în mine însumi; felul în care desconsider lucrurile la care de fapt eu însumi nu m-am gândit; faptul că-mi place mai mult rolul de cititor al lui Adorno decât să-l citesc realmente pe Adorno. Mediocritate combinată cu incapacitate de autoevaluare şi ambiţii foarte mari – nu arată prea bine. Dar, acum când recitesc, parcă totul devine mai blând… doar este vorba despre tine şi nu despre mine. Ceea ce nu lasă prea mult

loc pentru toate acele momente în care mie mi-a fost jenă cu tine!

„Rareori ne priveam în ochiu’; să fie chiar atât de râu cum mi se pare mie aici?

Ne privim în ochi mai rar decât alţii?

Şi faptul că Yngve şi Espen se detestau? Asta chiar nu este adevărat în ceea ce mă priveşte… Eu credeam că Tore şi Espen erau cei care nu se plăceau!

Am să citesc următoarele părţi în zilele următoare. Poate mă vei suna?

Yngve

Am ieşit pe hol şi l-am sunat. Vocea îmi tremura puţin. El mi-a povestit din nou cum fusese experienţa lecturii, dar nu era supărat, ci mai degrabă autocritic, şi asta a creat un fel de tensiune care mi se părea aproape insuportabilă, deoarece nu exista niciun motiv. Faptul că niciodată nu ne priveam fix în ochi şi că nu dădeam mâna, da, niciodată nu ne atingeam, nu putea fi adus în discuţie, dar apoi, după câteva săptămâni de la acest telefon, a venit în vizită la Malmö împreună cu cei doi copii, Ylva şi Torje, mi-a susţinut privirea şi mi-a întins mâna când am deschis uşa. Fără ironie, fără subtilităţi, voia să repare lucrurile. Mi s-au umplut ochii de lacrimi şi a trebuit să mă uit în pământ.

După ce Yngve a citit romanul, am mai amânat puţin trimiterea manuscrisului celorlalţi despre care scrisesem. M-am tot sucit şi răsucit toată vara, până la începutul lui august, cu o lună înainte de publicare, atunci când în sfârşit m-am împăcat cu gândul. I-am trimis un e-mail lui Jan Vidar şi l-am întrebat cum îi mai mergea. După câteva ore mi-a răspuns că totul era bine cu el şi familia lui, a doua zi urmau să meargă la pescuit împreună cu câţiva prieteni cu care obişnuiau să-şi petreacă vara la Finnmarksvidda. Nu mai luasem legătura cu el de mulţi ani, ne văzuserăm ultima dată când eu eram încă la Kristiansand şi mă pregăteam să încep un nou roman după *Ute au verden – în afara lumii*. Asta fusese în urmă cu zece

ani. În romanul care acum era gata de apariţie, Jan reprezenta unul dintre cele mai importante personaje. Fuseserăm prieteni la cataramă de la treisprezece până pe la şaptesprezece ani, atunci când ne-am îndepărtat. Aceia au fost nişte ani esenţiali. Ne mutaserăm la Tveit, eu urma să învăţ la o şcoală nouă, nu cunoşteam pe nimeni acolo, iar el mi-a venit în întâmpinare şi am devenit prieteni, ne petreceam tot timpul împreună, inclusiv în trupa pe care am înfiinţat-o după aceea. Când am început să scriu despre acele vremuri, m-am simţit mai apropiat de ele decât bănuisem înainte. Atmosfera din casele noastre, pădurea din spate, râul din vale, tot ceea ce făceam împreună, lucruri care în esenţa lor erau nişte fleacuri, dar, în acelaşi timp, totul. „Cine era cu adevărat Jan Vidar?” a fost întrebarea care mi s-a năzărit pentru prima dată atunci când stăteam la Malmö şi scriam despre asta, după mai bine de douăzeci de ani.

Îl căutasem pe Google şi, în afară de apariţia numelui său în legătură cu nişte concursuri de pescuit, descoperisem că mai cânta uneori într-o trupă. Pe internet erau mai multe piese, şi le-am ascultat. Era o trupă de blues, el cânta la chitară, iar solourile lui erau incredibil de bune. Ce se întâmplase? Pe vremea când cântam noi, totul suna de căcat. De vreme ce eu nu mai făcusem niciun efort de perfecţionare, muzica mea suna la fel ca la vârsta de cincisprezece ani. Pe de altă parte, el devenise un virtuoz. Deoarece nu-l mai văzusem de atâţia ani, era aproape imposibil de înţeles. În ochii mei, Jan avea în continuare şaptesprezece ani.

I-am trimis manuscrisul sperând că avea să reacţioneze bine.

L-am mai trimis încă unui prieten vechi, Bassen, el era doar schiţat, dar fusese important pentru mine atunci; în plus, păstraserăm legătura mai mult timp şi încă mai aveam numărul lui de telefon. L-a citit repede, nu se opunea să fie menţionat pe nume; cu toate acestea, discuţia cu el a fost supărătoare, deoarece mi-a zis că avea

să iasă cu scandal şi că nu era exclus un proces. Această posibilitate nu-mi trecuse prin minte niciodată şi am dezbătut-o îndelung. El era criminolog, lucra la Biroul de Statistică şi vorbea în cunoştinţă de cauză. M-am gândit că exagera, dar ceva din seriozitatea lui îmi sugera contrariul. Să fiu dat în judecată? Să plătesc despăgubiri? Pentru că scriam despre propria-mi viaţă? Dacă reacţiona cineva, aveam să le schimb numele, nu putea fi mai simplu decât atât.

Un alt personaj important era Hanne, prima mea dragoste adevărată şi odinioară lumina şi lumea mea. Niciodată nu fuseserăm împreună, şi, cu excepţia unei întâlniri la Bergen, niciodată nu ne-am mai revăzut de atunci. Prin urmare, imaginea ei era văzută prin intermediul privirii mele necoapte pe care o marcau atât dragostea, cât şi înfumurarea.

Am încercat să fac rost de adresa ei, însă nu era de găsit nici pe internet, nici în cartea de telefoane. L-am sunat din nou pe Bassen, de vreme ce toţi trei fuseserăm în aceeaşi clasă, el a găsit un număr de telefon de-al ei, am sunat, dar nu mi-a răspuns nimeni. Am sunat de mai multe ori, dar nu era nimeni acasă niciodată.

Tonje, cea cu care fusesem logodit, apărea doar incidental în roman şi doar în acele părţi care aveau de-a face cu moartea tatălui meu, dar i l-am trimis şi ei, i-am explicat că urmau încă cinci romane şi că ea urma să ocupe un loc mai important într-una dintre cărţile viitoare.

Nu în ultimul rând, i-am trimis manuscrisul unchiului meu, Gunnar. Era cu zece ani mai mic decât tata, ceea ce înseamnă că fusese doar un băieţel atunci când se însurase fratele lui. Mi-l amintesc din copilărie ca pe un bărbat tânăr de douăzeci şi ceva de ani, foarte diferit de tata. Gunnar avea părul lung, ştia să cânte la chitară şi avea o barcă dotată cu un motor Mercury de douăzeci de cai-putere. Odată i-a făcut rost lui Yngve de autograful jucătorului-vedetă Svein Mathiesen, era ceva grozav, şi nu m-ar mira ca Yngve să-l mai aibă. Gunnar era cel pe care

Yngve şi cu mine îl priveam cu admiraţie, şi speram întotdeauna să-l găsim acolo când îi vizitam pe bunicul şi pe bunica din partea tatălui, la Kristiansand, sau speram să-i însoţească atunci când ei veneau în vizită. Când am ajuns la vârsta adolescenţei, el s-a căsătorit şi şi-a întemeiat propria familie, stătea într-o casă dintr-un şir de locuinţe alipite şi obişnuia să-şi petreacă toate zilele libere de vară în aer liber, la cabana pe care bunicii o cumpăraseră în anii ’50 şi pe care el o preluase după aceea. Era glumeţ, întotdeauna avea câte o glumă la îndemână, din acest punct de vedere semăna cu Yngve, şi era responsabil; în ultimii zece ani din viaţa bunicilor paterni, el şi soţia lui au fost cei care i-au ajutat cu cele trebuincioase. Pe măsură ce tata se îndepărta de mine şi de tot restul, rolul lui Gunnar în viaţa mea s-a schimbat. El rămăsese acelaşi, bănuiesc, dar modul în care-l priveam eu s-a schimbat, deoarece îmi dădeam seama că mă citise, începusem să scriu în ziarele locale, căpătând o vizibilitate care am observat că-i displăcea; pe deasupra, chiuleam de la şcoală, beam destul de mult, uneori fumam haşiş, un exces nemaiauzit despre care aveam senzaţia că Gunnar aflase, spre deosebire de toţi ceilalţi din jur. Treptat, relaţia noastră a devenit mai tensionată. După ce m-am mutat de acasă, pe la vârsta de optsprezece ani, n-am mai avut legături prea strânse cu Gunnar, dar în acele dăţi în care fusesem în vizită văzusem cum copiii lui aveau încredere deplină în el, nu exista nicio urmă de teamă în ochii lor atunci când îl priveau, şi pentru asta avea respectul meu. Când am trecut de douăzeci de ani, timp în care alcoolismul tatii se agrava, Gunnar a devenit întruparea a tot ce era ordonat şi bun, calităţi la care aspiram şi eu, spre deosebire de tata, aşa că l-am transformat într-o figură paternă şi totodată într-un fel de supraeu. Dacă vedeam că blatul de lucru din bucătărie era plin de sticle de bere şi de vin mă gândeam: „Ce-ar spune Gunnar dacă ar intra şi ar vedea?” Dacă lipseam de la cursuri câteva luni de zile, mă întrebam: „Ce mi-ar spune

Gunnar dacă ar şti?” Ori de câte ori întreceam măsura, apărea gândul la Gunnar. Nu era nimic legat de persoana lui, era ceva ce generasem de unul singur, dar gândul la el nu se ivea din neant. În vara în care am scris ceea ce urma să devină primul meu roman am locuit acasă la mama, în Jolster, aveam douăzeci şi opt de ani. Într-o după-amiază m-am dus la sora bunicii din partea mamei, Borghild, şi am vorbit cu ea despre cum fusese viaţa în vremurile de demult, pentru că intenţionam să folosesc informaţiile în roman. Gunnar a trecut atunci pe la mama şi a luat-o la rost pentru că eram un pierde-vară şi o haimana de care se va alege praful. Dacă tatăl meu nu era în stare să se ocupe de mine, atunci mama era răspunzătoare de asta, a spus el. În orice caz, ea n-ar fi trebuit să-mi încurajeze visul nerealist de a mă îndeletnici cu scrisul. Era însă şi o anume preocupare în vorbele lui, m-am gândit, în condiţiile în care sentimentele mele erau împărţite: pe de o parte, îmi doream să devin scriitor, eram dispus să sacrific absolut totul pentru asta şi, în plus, mă atrăgea ideea de a depăşi limita, încă din adolescenţă urâsem ceea ce era burghez şi bătut în cuie; pe de altă parte, depăşirea limitelor mă umplea de anxietate, iar atracţia mea pentru ceea ce era burghez, aşezat şi sigur devenea la fel de puternică. Acesta a fost un motiv foarte puternic pentru care m-am căsătorit şi pentru care am studiat la facultate. Tatii nici că-i păsa de mine, aşa că judecata aspră a lui Gunnar avea şi un aspect pozitiv: cel puţin lui îi păsa de ceea ce făceam.

Poate că şi el, în sinea lui, avea sentimente conflictuale. Atunci când a murit tata în casa bunicilor şi eu m-am dus la Kristiansand, unde am spălat podelele şi m-am ocupat de înmormântare, Gunnar m-a invitat o dată să-l însoţesc într-o drumeţie până la cabană, ca să ne deconectăm puţin, şi acolo am făcut o mică plimbare împreună, peste pajişti, printre copaci, în cursul căreia mi-a povestit ce anume reprezentase tata pentru el, vrând parcă să creeze o apropiere între noi. În acea vară, după

un anumit timp, el a vizitat-o din nou pe mama – Gunnar obişnuia să-şi petreacă concediul împreună cu familia într-un loc la câteva ore distanţă –, iar atunci a avut numai cuvinte de laudă pentru mine şi Yngve, apreciind felul în care gestionaserăm totul la moartea tatii. La câteva săptămâni după aceea a apărut primul meu roman, şi atunci totul s-a destrămat. Tata apărea în carte, dar şi fratele lui, nu explicit, însă destul de limpede încât apropiaţii mei să poată deduce după cine-mi modelasem personajele. Când i-am trimis cartea lui Gunnar, am ataşat o scrisoare în care-i dădeam câteva detalii despre propria mea relaţie cu tata, mărturisindu-i că-l respectam pentru felul în care-şi asuma paternitatea. Am făcut asta pentru că-i intuiam reacţia şi voiam să i-o temperez întrucâtva. A luat foc din cauza cărţii, dar, în loc să mă sune sau să-mi scrie, a sunat-o pe mama ca s-o facă albie de porci. Explicându-i că nu răspundea în niciun fel pentru faptele sau scrierile mele, ea i-a spus că eram un adult şi că nu putea interveni. Totuşi, după o jumătate de an Gunnar m-a sunat şi pe mine, când romanul fusese distins cu Premiul Criticilor, Kritikerprisen. Eram cazat la un hotel din Oslo şi tocmai îmi ridicasem premiul, când am primit un apel de la un bărbat. S-a prezentat cu un nume care mie nu-mi spunea nimic, însă vocea mi-era familiară, şi după câteva secunde mi-am dat seama că era Gunnar, iar numele era cel pe care-l dădusem eu tatălui celor doi fraţi din roman. Voia să mă felicite şi, exceptând întrebarea lui dacă sărbătoream cu băutură, conversaţia a fost plăcută. După acel episod ne-am întâlnit la înmormântarea bunicii din partea tatălui şi la deschiderea testamentului ei, iar într-o vară, când eram la mama împreună cu Linda, Vanja şi Heidi, a sunat pe neaşteptate la uşă, voia doar să ne salute. „Beţi o cafea?” i-am propus. „Nu, mergem cu toţii înspre sud”, a zis el. „Suntem doar în trecere”. „Vreţi să vă aşezaţi puţin?” am insistat. „Nu, nu, nici asta”. Atunci am rămas în picioare, în grădină, schimbând amabilităţi preţ de trei, poate patru minute, apoi s-au dus la maşină şi şi-au

văzut de drum. Linda şi copiii erau sus, în cameră, dormeau; îi spusesem lui Gunnar că aveam să-i trezesc ca să-i vadă pe copiii mei cel puţin, dar nici asta nu acceptase, era prea mare deranjul. După ce au plecat am râs puţin de tot acest episod, deoarece fusese evident că se opriseră pe la noi doar din obligaţie şi pentru nimic altceva.

Aceasta era situaţia atunci când urma să-i trimit eu noul roman. Ştiam că n-avea să-i placă, însă nu exista nicio cale de scăpare. Aşadar, în ultima zi din iulie a anului 2009, cu o lună şi jumătate înainte de publicarea cărţii, m-am aşezat la computer şi i-am scris o scrisoare.

Dragă Gunnar.

A trecut mult de atunci. Sper că tu şi copiii tăi sunteţi bine. Am fost la Kristiansand în primăvară, la un seminar de dramaturgie, şi mă gândisem să trec pe la voi, dar chiar atunci a trebuit să merg la o înmormântare în Alesund – a murit sora lui Sissel, îngunn – şi planurile ne-au fost date peste cap. Apoi cumnatul lui Sissel\ Magney care era însurat cu Kjellaug, a murit în primăvara aceasta., deci a fost un an dificil pentru mama. Aiciy la Malmdy ne merge biney toţi trei copiii merg la grădiniţă acum şi Vanja va începe şcoala în toamnă, deci în curând se vor termina şi anii cei mai dificili ai copilăriei.

Dar nu de asta îţi scriu acum. Chestia e că am scris şase romane autobiografice, dintre care trei vor fi publicate în toamnă, şi celelalte trei în primăvară. Fiecare roman se axează pe anumite perioade ale vieţii mele, şi la început toate numele şi locurile sunt autentice, cu alte cuvinte, ceea ce se descrie în ele s-a petrecut, chiar dacă nu în cele mai mici detalii. Primul roman iese din tipar la finele lui septembrie şi are două părţi – prima parte se petrece la Tveit, iarna, respectiv în primăvara lui 1985, adică perioada în care mama şi tata s-au despărţit, iar tata şi-a început noua viaţă împreună cu Unui, iar a doua parte descrie zilele din Kristiansand după moartea tatălui meu. Tu apari foarte puţin în prima parte; m-ai dus cu maşina la

un amic în ajunul Anului Nou şi eşti menţionat şi în a doua parte, atunci când tu şi Tove aţi trecut pe la casa bunicilor şi m-aţi ajutat să fac curăţenie. Ipostaza aceea este, bineînţeles, plină de simpatie, pentru că eu mă gândesc la tine cu simpatie. Nu acolo se află partea mai dificilă şi dureroasă – firește, ea rezidă în faptul că răscolesc viaţa intimă a familiei noastre, ceva ce nici tu, nici nimeni altcineva din familie nu m-aţi rugat să fac. Pe de altă parte, aceasta este o carte despre mine şi tatăl meu, despre asta e vorba, încercarea mea de a-l înţelege şi de a înţelege ceea ce s-a întâmplat cu el. Pentru a reuşi, sunt nevoit să merg înapoi până în miezul lucrurilor, în acel infern pe care el îl crease la sfârşitul vieţii, când nu doar că s-a distrus pe sine, dar a distrus şi casa voastră, şi viaţa bunicii în ultimul an, ca să nu mai punem la socoteală felul în care i-a rănit pe cei din jur. De ce a făcut el asta? Ce anume l-a determinat? Oare acel factor existase în interiorul lui şi atunci când noi eram copii? Nu ştiu dacă ştii, dar tata m-a ţinut în frâu cu mână de fier toată viaţa, chiar şi după ce a murit, şi, atunci când am vrut să scriu povestea vieţii mele, a trebuit să sondez şi acel teren. Acea istorie îi va atinge şi pe alţii, printre care, şi poate mai ales, pe tine, fapt care mă îndurerează profund, dar în acelaşi timp nu am găsit nicio cale ocolitoare. Nimeni în afară de tata nu e de vină pentru decăderea şi lucrurile groaznice pe care le-a generat el, însă eu nu pot să descriu totul fără să descriu şi condiţiile în care s-a petrecut totul. Aşa stau lucrurile. În următoarele zile o să le trimit manuscrisul tuturor celor care au jucat un rol în roman. Yngve şi mama l-au citit deja. Acum ţi-l trimit şi ţie, ca ataşament în e-mail. Dacă doreşti să-ţi modific numele şi să-ţi trec sub anonimat experienţele din trecut, o să fac întocmai. Nu e greu, însă atunci problema devine cu totul alta: tu doreşti ca lucrurile să rămână neatinse, ferite de privirile altora, iar acum ele vor fi scoase la lumina zilei şi expuse. Încă o dată, îmi pare rău pentru asta, dar el a fost tatăl meu, ceea ce-am scris eu este povestea mea

personală, şi ea, din păcate, aşa arată.

Toate cele bune.

Karl Ove în următoarea perioadă mi-am verificat e-mailul de mai multe ori pe zi. De fiecare dată când suna telefonul, angoasa începea să mă macine, dar temerile mele se dovedeau neîntemeiate. Am interpretat totul ca pe un semn bun, Gunnar citea romanul şi analiza cu atenţie modul în care trebuia să reacţioneze. Sau poate că era la cabană.

M-a contactat pentru prima oară în ziua a cincea. Atunci când i-am văzut numele în inbox, m-am ridicat de pe scaun şi am ieşit pe balcon, unde am stat să fumez şi să-mi adun curajul. Copiii erau la grădiniţă, în apartament era linişte, dinspre oraş răzbătea valul obişnuit de zgomote. Ce se putea întâmpla mai rău, mă gândeam, era să se supere pe mine pentru că scrisesem despre toate acele lucruri. Dar asta avea să-i treacă. Trebuia doar să accepte ideea, după aceea avea să-i treacă.

Ce făcusem era bun făcut. Nu doar că luasem decizia să fac asta, dar muncisem în numele acestei decizii mai mult de un an. Voinţa unui om nu putea să-mi schimbe hotărârea.

Aşa gândeam eu, dar inima îmi spunea altceva. Mă simţeam ca atunci când eram mic şi făceam o prostie. Mă temeam ca nu cumva să vină tata şi să se supere pe mine. Nimic nu era mai rău decât asta. Chiar şi după ce m-am mutat de acasă, când eram deja adult, această teamă mi-a rămas, şi am făcut tot posibilul s-o ascund. Cum tata nu mai era lângă mine, frica de accesele lui de furie se transfera asupra celorlalţi: aveam douăzeci de ani şi mi-era o frică îngrozitoare ca nu cumva alţi oameni să se supere pe mine. Frica aceasta nu a dispărut niciodată. Atunci când m-am rupt de Norvegia şi m-am mutat la Stockholm, la vârsta de treizeci de ani, încă o mai purtam în suflet. Linda, pe care am cunoscut-o atunci şi care avea să devină mama copiilor mei, era temperamentală şi deseori avea izbucniri exagerate care mă subjugau complet, deoarece,

dacă ea ridica tonul, oricât de puţin, mă cuprindea teama, şi singurul lucru la care mă puteam gândi era să fac cumva ca totul să se oprească. Chiar şi la vârsta de patruzeci de ani, în anul 2009, stând pe verandă într-o dimineaţă de august, îmi era frică să nu se supere cineva pe mine. Atunci când dădeam cuiva motive de supărare mă năpădeau teama, îndoielile şi o durere atât de aprigă, încât nu ştiam cum voi supravieţui.

Spaima aceea de a nu supăra pe cineva era spaima unui copil, nu era tipică lumii adulţilor, de fapt era ceva nemaiauzit în lumea lor, dar ceva din interiorul meu nu făcuse niciodată acel salt spre vârsta adultă şi nu se oţelise aşa cum ar fi fost de aşteptat; în cazul meu, sentimentele copilului care fusesem cândva se perpetuaseră în conştientul adultului. Adultul, adică eu, resimţea violent emoţiile, asemenea unui copil, iar asta îmi provoca o durere insuportabilă, deşi, în acelaşi timp, ştiam că eu sunt adult şi că sentimentul respectiv era profund stânjenitor, la fel şi tot ceea ce era asociat cu el. De ce stăteau lucrurile astfel? Dacă aş fi avut un *eu* puternic şi definit, dacă aş fi fost mai sigur pe propriile forţe, aş fi putut declara că am făcut asta şi îmi susţin ideea şi, dacă alţii sunt de altă părere, pe mine nu mă priveşte. Dacă ei voiau confruntare, atunci aveam să le-o ofer. Dar eul meu nu era atât de puternic şi unitar, şi nu era de unul singur, fiind clădit în jurul afirmaţiilor şi opiniilor celorlalţi.

Opiniile mele aveau o importanţă minoră. Eu trăiam în continuare în lumea pe care mi-o construise tata, în care tot ceea ce făceam, în esenţă, însemna să nu fac ceva greşit. Ceea ce era greşit nu era stabilit prin reguli, ci de însuşi tata, care hotăra din când în când că un lucru anume era greşit. Acestea au fost condiţiile pe care le-am transpus în viaţa de adult, când nu mai existau decât în mine. Dar tata era mort, era mort de unsprezece ani. Ştiam asta, însă nu mă ajuta cu nimic s-o ştiu, pentru că ele îşi croiau drum prin conştiinţa mea după bunul lor plac. Singurul lucru pe care-l puteam face era să le înfrunt şi să

le rezist.

M-am ridicat şi m-am dus în dormitor, unde aveam computerul conectat la internet. Am deschis e-mailul. Era scurt, fără vreo notă ameninţătoare.

Bună, Karl Ove.

Eşti amabil\ te rog, să-mi dai adresele de e-mail ale persoanelor tale de contact de la editură?

Gunnar

L-am recitit de mai multe ori, încercând să-mi dau seama ce anume însemna. Nu-mi scrisese „Dragă”, aşa cum făcusem eu, dar, dacă ar fi fost furios, şi-ar fi început oare e-mailul cu „Bună, Karl Ove”? Faptul că după numele meu pusese un punct reflecta lipsa oricărui entuziasm; altminteri ar fi folosit semnul exclamării – ceva ce oricum eu n-aş fi crezut că-i stătea în fire – sau virgulă, sau n-ar fi pus nimic. Virgulă sau nimic ar fi fost ceva neutru şi obiectiv, însă punctul sugera fermitate, refuzul oricărei concesii. Folosirea lui „fii amabil” exprima acelaşi lucru. „Fii amabil” era protocolar, mai protocolar decât o impunea relaţia unchi-nepot, dându-mi de înţeles că-mi dezaproba manuscrisul. Pe de altă parte era o formulă de politeţe, şi asta arăta că nu era furios, aşa mă gândeam eu, pentru că atunci ar fi sărit peste politeţuri, nu? Faptul că nu scrisese nimic înainte de numele lui, nici „salutări”, nici „toate cele bune” şi nicio altă formulă prietenoasă, îmi dădea aceeaşi senzaţie ca începutul mesajului, şi anume că pe ecranul computerului aveam un fel de cerere formală. Ştiam că niciodată nu mă plăcuse şi că mă privea ca pe unul care se aruncă tot timpul cu capul înainte, cineva care doreşte să fie diferit doar de dragul de a fi diferit, cineva care se crede mai bun decât este de fapt şi, mai mult decât atât, ca pe cineva complet lipsit de simţul răspunderii şi simţul ordinii, aşa că am interpretat obiectivitatea scurtei lui epistole mai degrabă ca pe o reflectare a celor sus menţionate decât ca pe o expresie a părerilor lui despre roman. Faptul că voia adresele persoanelor mele de contact era de asemenea un lucru

bun, deoarece însemna că dorea să le transmită lor obiecţiile şi nu mie. Cel mai tare mă temeam de o discuţie cu el. Dacă le scria lor, o făcea probabil ca să-i ia la rost.

Am notat adresa de e-mail şi numărul de telefon ale directorului editurii, Geir Berdahl, şi ale redactorului-şef, Geir Gulliksen, şi i le-am trimis lui Gunnar, apoi m-am dus în birou. Cantitatea de muncă ce trebuia depusă era incomensurabilă. În aprilie expediasem o mie două sute de pagini către editură, mereu avusesem ideea că era un singur roman şi că urma să apară în toamnă, dar apoi a început să se lungească, estimam că avea să fie mai lung cu aproximativ trei sute de pagini, după care mi-am pus întrebarea în ce formă va fi publicat. Discutasem cu Geir Gulliksen la telefon. „Ar fi posibil să publicăm un roman de o mie cinci sute de pagini?” „Totul este posibil”, îmi spusese el. Mergea să apară şi în două volume, fie publicate deodată, fie la o lună distanţă. Chiar dacă această soluţie era mai raţională şi avea avantajul de a-mi aduce două onorarii pentru primul tiraj, aspect important, deoarece nu stăteam deloc strălucit cu banii, aş fi preferat să public romanul într-un singur volum. Asta ar fi fost o declaraţie de principii, ceva pe lângă care nu puteai să treci nepăsător – romanul cel mai lung din Norvegia. Geir a spus că urma să discute aspectul şi cu colegii lui, urmând să mă sune. A revenit după câteva ore, zicându-mi că propunerea lui Geir Berdahl, pe care voia să mi-o expună, era nerealistă şi poate inacceptabilă pentru mine, dar că, în orice caz, merita s-o luăm în considerare.

— Ia să auzim! i-am spus.

— Îl publicăm în douăsprezece volume. Vom scoate câte un volum pe lună, timp de un an. Apoi vom face astfel încât oamenii care doresc să se poată abona la el. Cum ţi se pare?

— Este o idee fantastică! Excelentă!

— Da, şi mie mi-a plăcut. Dar va fi mai dificil pentru noi. Trebuie să găsim finanţările într-un fel sau altul. Am să mă ocup eu de asta, să vedem ce obţinem.

— Va fi exact ca la Dickens sau Dostoievski, i-am spus. Un roman-foileton! îmi place şi ideea de cărţi în serie. E ca atunci când The Wedding Present au scos câte un single în fiecare lună timp de un an, apoi le-au adunat într-un album la finele anului. E o găselniţă care atrage publicul, de ce nu?

— E un roman aparte, aşa că se cuvine să-i facem o lansare deosebită. Gândeşte-te cum o să fie. Cum să-l prezentăm? Fiecare volum pe rând, în ordinea apariţiei, sau totul o dată, la sfârşitul anului?

— La dracu', Geir, e genial! Transmite-i mulţumiri lui Berdahl din partea mea.

— Şi eu cred că-i o idee bună, şi-o să fac tot posibilul ca s-o pun în aplicare. O să ne ia ceva timp. Hai să o lăsăm aşa, eu mă ocup de asta şi te sunăm noi peste două săptămâni, da?

După ce am închis, m-am dus direct în birou şi am început să împart romanul. Dacă trebuia să împart o mie cinci sute de pagini, atunci fiecare trebuia să aibă în jur de o sută douăzeci şi cinci. Căutam locurile în care aş fi putut să închei o parte şi mă gândeam cum trebuia să înceapă una nouă. În decursul anului în care am lucrat la roman, aceea a fost prima dată când am simţit ceva asemănător cu bucuria şi entuziasmul. Îmi şi imaginam ediţia, doar cu titlul pe copertă, aşa cum se obişnuia în secolul al XIX-lea. Cupoane pentru abonamente ataşate în ziare, pe care oamenii puteau să le decupeze şi să le trimită editurii, aşa cum fusese în vremea copilăriei mele.

Au trecut aproape trei săptămâni până m-a sunat Geir. A spus că nu mergea cu împărţirea în douăsprezece romane din motive pur practice, s-a dovedit că n-ar fi fost rentabil. El sugera mai degrabă şase volume. Trei la toamnă, trei la primăvară. Ezitam, nedorind să abandonez ideea cu douăsprezece cărţi apărute lunar, şi aproape l-am implorat să se răzgândească, însă el mi-a spus că înţelegea punctul meu de vedere, dar o asemenea ediţie ar fi fost prea dificil de realizat, deoarece ar fi sufocat efectiv

editura. Şi şase volume erau o întreprindere dificilă, dar reuşise să obţină garanţii din partea Programului Naţional de Achiziţii de Carte, ceea ce minimiza riscul economic.

— Dar este incredibil! Cum ai reuşit asta? Nu există o regulă precisă care spune că doar o singură operă literară de ficţiune a unui autor poate fi cumpărată într-un an?

— Ba da, aşa este. A trebuit să argumentez puţin, într-adevăr, dar ideile mele au au fost ascultate.

Acestea fiind stabilite, trebuia să reîmpart romanul. De fapt, am alipit cărţile două câte două, astfel încât fiecare volum să aibă două sute cincizeci de pagini. Aşa însă, numărul de pagini ar fi fost acela al unui roman norvegian obişnuit, şi, după ce ideile de abonament şi foileton dispăruseră, întreruperea firului epic părea cam ciudată. Şase romane imperfect delimitate, nu dădea prea bine. Trebuia să le împart altfel, astfel încât fiecare să fie de sine stătător, adică trebuia să creez şase romane care să poată fi citite şi ca o singură povestire unitară. După această nouă împărţire, primul volum avea patru sute de pagini, al doilea, cinci sute cincizeci şi al treilea, trei sute. Acela era tot materialul meu. Prin urmare, ar fi trebuit să mai scriu încă trei romane în zece luni. Nu era un obiectiv de neatins, de vreme ce în ultima jumătate de an scrisesem în jur de zece pagini pe zi, pentru că aveam interdicţie să lucrez în weekenduri. Dacă scădeam zece pagini pentru evenimentele neprevăzute, aş fi putut termina o sută şaizeci de pagini pe lună. Rotunjind la o sută cincizeci, mi-ar fi luat două-trei luni ca să termin un roman, deci la final era posibil chiar să-mi rămână încă o lună la dispoziţie.

Aproape că luasem foc de nerăbdare, stând în faţa computerului şi parcurgând manuscrisul. Era cert că nu mergea să le divizez şi să le fac de sine stătătoare fără nicio intervenţie, ci trebuia să scriu introduceri şi finaluri, punţi de legătură, trebuia să mut şi să elimin pasaje, dar nu avea să fie greu, pentru că aceste părţi erau deja diferite unele de altele, din moment ce mă străduisem să le scriu din perspectiva timpului în care se desfăşură

naraţiunea, inclusiv prin corelarea reflecţiilor mele cu vârsta pe care o aveam în perioada respectivă. Băieţelul de zece ani se gândea la dulciuri, tânărul de douăzeci şi nouă de ani se gândea la muzica pop, iar la treizeci de ani mă gândeam la paternitate. „Oh, va fi bine! Şase romane! Mii de draci! Voi rupe gura târgului cu ele!”

În acea dimineaţă de august în care m-am aşezat să lucrez, după ce citisem e-mailul lui Gunnar, aproape că terminasem primul roman; ultimul lucru pe care-l făcusem, după ce primisem două comentarii de la referenţi, fusese să transform începutul cărţii dintr-o povestire fragmentară şi incoerentă a anului pe care-l petrecusem cu tatăl meu la vârsta de şaisprezece într-o povestire unitară, şi tot ce-mi mai rămânea de făcut era să modific un nume sau altul, în cazul în care cei amintiţi în carte ar fi dorit-o. În linii mari, terminasem şi al doilea roman, îmi mai trebuia doar finalul, apoi Geir Gulliksen urma să-l citească pentru ultima oară şi, după ce prelucram textul conform sugestiilor şi opiniilor lui, şi acest volum avea să fie gata de publicare. Din al treilea roman îmi mai rămânea mult de scris. Nu se închega, era prea anecdotic, îi lipseau anvergura epică şi liniile generale, nu avea niciun fel de resorturi interioare care să închege cronologia.

Aceasta e poate cea mai mare dificultate pe care o prezintă o autobiografie – să găseşti aspectele relevante din întreg noianul. În viaţă totul este relevant, toate lucrurile se află la nivel de egalitate, pentru că toate există concomitent: marile petroliere ancorate la Galtesund în anii ’70, mărul mare din faţa ferestrei mele, locul de muncă al mamei la Kokkeplassen, chipul tatii atunci când a trecut cu maşina pe lângă mine, iar eu eram undeva pe afară şi l-am zărit, iazul unde obişnuiam să patinăm în timpul iernii, mirosurile din casele vecinilor, mama lui Dag Lothar atunci când ne-a făcut milkshake, maşina aceea misterioasă care într-o seară fusese parcată lângă Ubekilen, peştele pe care-l mâncam de prânz, pinii aceia de pe terenul vecinilor care se legănau înainte şi înapoi în

vânturile puternice de toamnă, izbucnirile de furie ale tatii atunci când în maşină m-am sprijinit cu genunchii de scaunul lui, vafele pe care le făceam în fiecare zi de vineri, marea mea dragoste pentru Anne Lisbeth, mingile de fotbal pe care ni le cumpăraseră mama şi tata când se duseseră într-o excursie în Germania – mingea mea era verde cu hexagoane roşii, a lui Yngve era galbenă cu roşu –, felul în care ne jucaserăm odată cu ele, încercând să şutăm cât mai sus ca să atingem elicopterul militar care trecea tocmai atunci la altitudine joasă. În jurul acestei amintiri se întindea un cerc întreg de alte amintiri, deoarece în perioada excursiei în Germania eu locuisem la bunicii din partea tatălui, iar Yngve stătuse cu bunicii din partea mamei, o săptămână pe care mi-o aminteam cu deosebită claritate, mai ales din acele zile în care am fost la cabană. Astfel era dispusă întreaga mea copilărie în sinea mea, ca o serie de cercuri înţesate de amintiri. A scrie însemna deopotrivă să le scot din cercurile interioare şi să le exprim în cuvinte, şi atât timp cât mutaţia aceasta mergea dinspre interior spre semiexterior, adică foloseam cuvintele care-mi veneau firesc în procesul scrierii, nu era nicio problemă, însă forma romanului impunea ca amintirile mele să se mute cu un pas spre exterior, spre cititorul necunoscut. Relevanţa înseamnă comunicare, transmiterea lucrurilor care-ţi aparţin doar ţie, şi romanul este una dintre formele prin care poţi fi relevant. Poezia este altceva, e mai puţin deschisă, pentru că e împărtăşită de mai puţini oameni. Calitatea este legată de exclusivitate, şi toate clasificările – literatură de înaltă clasă sau mai puţin cultă, mai populară sau mai elitistă – se bazează pe asta. Cu cât este mai mare anvergura poveştii, cu atât ea se deschide unei comunităţi mai mari, e cu atât mai uşor de înţeles şi cu atât mai puţin provocatoare, în sensul în care contribuţia cititorului şi participarea lui se diminuează. În asta constă şi simplificarea. Un roman care-şi propune să vorbească despre realitate nu poate fi foarte simplu, trebuind să aibă

un element de exclusivitate în actul comunicării sale, ceva ce nu e comun sau împărtăşit tuturor; cu alte cuvinte, trebuie să aibă ceva propriu, iar acolo, undeva între rătăcirile imposibil de comunicat ale nebunului, lipsite de sens pentru toţi ceilalţi în afară de el, care le găseşte fascinant de relevante, şi formulările şi clişeele romanelor de gen, care au devenit clişee deoarece toţi sunt familiari cu ele, acolo se găseşte domeniul literaturii. Cel mai înalt ideal pentru un scriitor este să scrie un text care funcţionează concomitent pe toate palierele. Singurele exemple care-mi veneau atunci în minte erau autorii primelor două cărţi ale lui Moise, *Geneza* şi *Exodul*, şi Shakespeare. *Odiseea* şi *Iliada* respectaseră şi ele criteriul cândva, dar forma care în acele timpuri se adresase unui public larg, poemul epic, acum ne era străină, astfel că relevanţa operelor se diminuase radical. Nu spun că mă gândeam la asta atunci când lucram cu textul meu; în el problemele erau concrete şi tangibile, cum să transform aceste amintiri, care sunt practic nesfârşite, într-o povestire închegată? Şi cum să fac asta în aşa fel încât povestirea să rămână fidelă caracterului personal al amintirilor mele?

Nu reuşeam să-mi adun gândurile, nici măcar nu reuşeam să citesc ce scria pe ecran, concentrarea mea era inexistentă, tot ce aveam în minte era Gunnar şi reacţia lui. După un sfert de oră petrecut astfel, m-am ridicat şi am ieşit din birou. În hol am auzit ascensorul urcând. Probabil că era Linda; la această oră din zi nu era aproape nicio activitate în clădire. Am stat pe loc, am auzit uşa liftului deschizându-se şi în clipa următoare am văzut-o pe ea în hol. Era îmbrăcată într-o rochie marinărească albastru cu alb, îşi fardase pleoapele şi se rujase. Avea în fiecare mână câte o plasă, iar pe spate ducea un rucsac mic negru. O aură de entuziasm şi de iniţiativă o înconjura; nici nu a pus bine plasele jos, că s-a repezit să mă sărute, şi nici nu m-a sărutat bine, că s-a şi aplecat ca să-şi dea jos pantofii roşii, în timp ce-mi povestea despre ceea ce

cumpărase.

— Am fost la magazinul Granit. Aveau cutii din alea de arhivare despre care ţi-am spus că le putem folosi pentru corespondenţă; una pentru tine şi una pentru mine. Aşa rezolvăm situaţia cu scrisorile şi facturile aruncate aiurea. Vrei să vezi?

Am încuviinţat şi ea a scos cele două suporturi, care de fapt erau un fel de sertare.

— Sunt frumoase?

— Da, da, i-am spus. Şi în plase ce ai?

— O rochie de la Myrorna, o eşarfă şi o fustă. A fost ieftin, le-am luat pe mai nimic.

A scos cele trei obiecte de îmbrăcăminte şi le-a pus în dreptul ei, unul câte unul.

— Sunt frumoase? m-a întrebat din nou.

— Da.

— Le-am luat pe o nimica toată, a spus.

— Ar fi fost în regulă şi dacă ar fi costat mai mult, i-am zis. Nu e vorba de asta.

— Ce este atunci?

— Nimic.

— Ba da! Spune-mi! Apropo, ai mâncat de prânz?

Am scuturat din cap.

— Putem să mâncăm spaghete cu sosul de carne de ieri, e OK?

— Da.

— Şi acum spune-mi, la ce te gândeai? S-a întâmplat ceva?

— Nu, nu este asta.

S-a dus la oglindă ţinând rochia lipită de corp.

— *Este* frumoasă! a decis ea. Încălzim mâncarea în cuptorul cu microunde?

— Da, am putea.

M-am dus la bucătărie, am scos cutia cu sos din frigider, apoi am împărţit spaghetele în două farfurii şi le-am pus să se încălzească în cuptorul cu microunde în timp ce mă uitam pe geam la acoperişurile pictate în nuanţe de

roşu, care mi se păreau ireal de apropiate, şi la cerul senin albastru de deasupra. Am simţit conştiinţa dându-mi un ghiont din cauză că stăteam în casă într-o zi atât de frumoasă. Acesta era unul dintre lucrurile pe care tata nu le-ar fi tolerat. Dacă era vreme frumoasă, trebuia să stai afară indiferent ce ar fi fost. Fraier cum eram, umblam de colo colo prin cartier fără să găsesc un suflet cu care să stau de vorbă ori să-mi trec pur şi simplu timpul, era vacanţă, mulţi erau plecaţi în timpul zilei, fie în excursii cu vaporul, fie cu maşina, sau chiar în aventuri mai mari. Mie îmi era dor doar de cărţile mele, şi-mi venea să-mi plâng singur de milă în timp ce mă plimbam aşa, fără ţintă.

— Ţie cum ţi-a mers? m-a întrebat Linda când s-a aşezat la masă despăturind ziarul în faţa ei.

— Am primit un e-mail de la Gunnar, i-am spus.

— Oh, da? Şi ce zice?

— Nimic. Mi-a cerut doar adresa editurii. Dar a fost îndeajuns cât să nu mai pot lucra.

— Nu trebuie să fii atât de neliniştit.

Am tras aer adânc în piept.

— Ce-i?

— Am crezut că nu-ţi place să mergi la cumpărături. Am crezut că nu există ceva care să-ţi displacă mai tare.

A făcut o faţă acră.

— Uneori eşti aşa de ursuz!

— Ursuz?

— Nu mă pot răsfăţa măcar cu atâta lucru? Sunt doar bucuroasă, şi apoi m-am gândit să-mi cumpăr ceva pentru călătorie, şi la cutiile pentru corespondenţă visez de luni de zile. Nu-i bine că am rezolvat asta, ca să putem face puţină ordine pe aici?

— Ba da, poţi.

— Bine. A continuat să citească, dar peste câteva clipe şi-a ridicat privirea spre mine. Tu îţi cumperi toate hainele de la Spirit, adică plăteşti cinci sute de coroane pentru o pereche de pantaloni. Eu nu ţi-am reproşat niciodată.

— Pentru că sunt banii mei.

— Pe care am fi putut foarte bine să-i cheltuim pe altceva. Hainele pe care le cumpăr eu costă o treime faţă de cât costă ale tale, dacă nu chiar un sfert.

— Bine, bine. Nu asta am vrut să spun. Uită toată discuţia. Ultimul lucru pe care-l vreau este să ne certăm.

— Nici eu nu vreau să mă cert cu tine.

S-a auzit un *ping* de la cuptorul cu microunde. Am scos farfuria şi am aşezat-o în faţa ei. Linda s-a ridicat chiar atunci de la masă şi s-a dus să pornească radioul.

— Deci suntem prieteni, am zis.

Mi-am pus farfuria în cuptor, am fixat durata la patru minute, după care am închis uşa.

— Karl Ove, te iubesc! Bineînţeles că suntem prieteni!

— OK.

S-a apucat iar să citească ziarul. La radio se difuzau ştiri. Se auzea zbârnâitul cuptorului, în interiorul căruia se rotea mormanul de spaghete de pe farfuria verde. Am scos cuţite, furculiţe şi două pahare şi am umplut o carafă cu apă.

— Îi aduci tu pe copii? m-a întrebat ea.

Am aşteptat cu răspunsul până când şi-a ridicat fruntea şi privirile ni s-au intersectat.

— Da, i-am spus, lăsând să răzbată din tonul meu cât se poate de multă împotrivire. Dacă tu nu poţi, atunci…

— Bineînţeles că pot, dar eu i-am dus dimineaţă, aşa că tu trebuie să-i iei după-amiază.

Am încuviinţat iară să scot o vorbă. Cuptorul cu microunde a ţiuit din nou, eu am scos farfuria, am aşezat-o pe masă şi am început să mănânc. Linda s-a uitat la mine, a pus ziarul deoparte şi s-a apucat şi ea să mănânce. Am terminat în câteva minute, mâncarea era călduţă şi uşor de consumat, nu trebuia decât să vâr îmbucăturile în gură. Chiar dacă Linda încă mânca, m-am ridicat şi m-am dus pe balcon, m-am aşezat cu picioarele pe balustradă, mi-am turnat o cafea şi mi-am aprins o ţigară. Regula de bază în

familia noastră era că împărţeam toate sarcinile. Pornind de aici, era absolut normal ca eu să-i aduc pe copii acasă în zilele când ea îi ducea la grădiniţă. Chestia era că eu şi lucram în răstimpul acesta, spre deosebire de Linda, care nu muncea.

În ziua aceea mă trezisem la patru şi jumătate ca să apuc să fac ceva înainte să se trezească copiii, apoi o ajutasem să le găsească hainele şi să-i pregătească înainte de plecare, după care mă pusesem din nou pe treabă, timp în care ea fusese la cafenea, îşi cumpărase haine şi două cutii de arhivare. Dacă timpul alocat copiilor constituia cincizeci de procente dintr-o zi şi munca mea alte cincizeci, asta însemna că eu făceam şaptezeci şi cinci la sută din toată treaba, în timp ce Linda făcea douăzeci şi cinci. La fiecare ceartă îi aminteam de acest lucru. Acum însă nu voiam să mă cert, aşa că nu i-am mai spus. Am privit oraşul. Pe un zid de jos era o siglă Mercedes, probabil proiectată acolo de razele de soare care cădeau pe capota unei maşini parcate, habar n-aveam, dar sigla aceea mai fusese acolo şi înainte, deci şoferul îşi făcuse obiceiul să parcheze în acelaşi loc. Departe, departe, se ridica în zare o macara deasupra acoperişurilor. Cum din balconul meu nu puteam vedea decât acoperişuri, orice element ieşit din comun îmi capta atenţia; dacă un om era pe un acoperiş, îl observam, chiar dacă se găsea la câţiva kilometri depărtare – silueta întunecată, bine conturată pe fundalul luminos al cerului.

Mi-am stins ţigara în ghiveciul întors cu fundul în sus pe care-l foloseam drept scrumieră, am sorbit şi ultima înghiţitură de cafea şi am intrat în casă. Atunci când am trecut pe lângă bucătărie am văzut-o pe Linda vorbind la telefon. M-am oprit ca să ascult cu cine vorbea. Helena, am decis în doar câteva secunde. Ea s-a uitat la mine şi mi-a făcut un semn cu mâna, ca un fel de salut, eu i-am zâmbit şi mi-am continuat drumul spre dormitor ca să-mi verific mesajele. La computer am văzut că era deja două şi un sfert. Încă o jumătate de oră şi urma să plec.

Niciun mesaj.

Plin de uşurare, m-am lăsat pe pat cu ochii la tavan. Era oricum prea târziu să mă mai apuc de ceva. Un iz uşor greţos de mâncare se răspândise în cameră. Atunci când ne mutaserăm acolo crezusem că venea de la vecinii de alături, dar după aceea mi-am dat seama că mirosul pătrundea probabil prin sistemul de ventilaţie, caz în care provenea de la fast-food-ul chinezesc de la parter. M-am ridicat şi am deschis uşa de la balcon, apoi m-am întins la loc pe pat. Zgomotele oraşului se revărsau în încăpere. Pe coridor au răsunat paşi care s-au oprit la toaletă, uşa s-a deschis, apoi s-a închis. Bătrânul saxofonist care obişnuia să stea lângă un monument la câţiva metri de ieşirea din scară, acolo unde circulaţia era mai intensă, a început să cânte. Cânta mereu aceeaşi piesă, de fapt un fragment de aproximativ un minut dintr-o melodie, gândindu-se probabil că publicul era format mereu din alţi oameni. Nici nu-i trecea prin minte că un bărbat, undeva la etajul al şaptelea, auzea fiecare notă, nu doar o dată, ci luni de-a rândul.

Diii di daaa da dididi daaa.

Diii di daaa da dididi daaa.

Diii di daaa da dididi daaa.

Am închis ochii. S-a auzit apa de la toaletă, uşa s-a deschis, paşii s-au oprit în faţa oglinzii din hol. Oare se uita în oglindă sau doar răsfoia prin teancul de scrisori de pe măsuţa de lângă perete?

„Pa paaam!” Era sunetul pe care-l scotea telefonul atunci când era aşezat în suport.

Oare îl luase după ea în baie? Sau poate că-l lăsase pe bancă, în trecere, şi acum îl pusese la loc?

A venit în cameră.

Am deschis ochii şi am văzut-o cum se oprea în uşă.

— Pot să-i iau eu pe copii. Tu o să rămâi singur cu ei câteva zile.

— Mă duc eu. Oricum nu pot să lucrez. Aşa că poţi să-ţi faci bagajele, dacă vrei.

— Eşti sigur?

— Vrei să-ţi repet?

— Bine, bine. Te duci tu acum, iar mâine-dimineaţă îi duc eu înainte să plec.

— Când spuneai că pleacă trenul?

— Pe la nouă jumate, mi-a spus ea aşezându-se în faţa computerului.

Urma să-i viziteze pe Helena şi soţul ei actual, Fredrik, la o fermă micuţă din regiunea Midt-Sverige. Plănuia să rămână acolo până la sfârşitul săptămânii, atunci când veneau la noi Geir şi Christina. Eu nu-l cunoscusem pe Fredrik, dar, din câte auzisem, era total opusul fostului partener al Christinei, fermecătorul şi dubiosul Anders. Fredrik era pompier, lucra ca şef de serviciu la cazarma din Stockholm şi îşi cumpărase o casă în Dalarna pe care o demontase, o transportase la Uppsala şi o reconstruise bucată cu bucată dovedind atâta pricepere, încât stârnise interesul revistelor de decoraţiuni interioare. Atâta ştiam.

În plus, lui Heidi, care-l văzuse o dată, îi era frică de el. îl lăsase totuşi să-i pieptene părul; prin urmare, Helena trăsese concluzia că nu putea să-i fie chiar atât de frică, însă Heidi spusese că-i era frică de el tot timpul, chiar şi atunci când îi pieptăna părul. Helena întotdeauna râdea pe tema asta. Heidi o adora pe Helena, obişnuia să se aşeze foarte aproape de ea ca să fie sigură că-i capta atenţia, după care îi povestea tot ce se întâmplase în ultima vreme. Vorbea cu ea şi la telefon şi adeseori îi desena portretul. Heidi era atrasă de tot ceea ce sclipea şi strălucea, mai presus de orice îi plăcea să se gătească, cinci costumaţii pe zi nefiind ceva neobişnuit, iar în persoana Hélènei îşi găsise singurul model cu adevărat fermecător.

— Te bucuri c-o să petreci puţin timp singură? am întrebat-o pe Linda.

Ea a încuviinţat fără să se întoarcă spre mine.

— Dar va începe să mi se facă dor de voi după câteva ore petrecute în tren. Sigur nu vreţi să veniţi?

— Nu, am de lucru. Pe deasupra, cred că ţi-ar prinde bine să scapi de copii câteva zile.

— Ai perfectă dreptate. Şi Helena întotdeauna are grijă de mine.

— Asta-i grozav, i-am spus ridicându-mă. O să plec de-acum.

— Îi aduci direct acasă sau mergeţi la un loc de joacă mai întâi?

Am ridicat din umeri.

— Poţi să mă suni dacă mergeţi pe undeva? Şi vin şi eu acolo?

— Sigur. Pa!

— Pa!

Ne-am dus în Magistraptarken, locul pe care copiii îl numeau „parcul obişnuit”. ALte locuri de joacă pe care le frecventam erau „Parcul cu păianjen” din Pildammsparken, „Parcul cu rechin” din cartierul Mollevangen şi „Locul liniştit”, la câteva străzi distanţă de blocul nostru. În afară de acestea mai erau unul în Pildammsparken şi unul jos, în Slottsparken, pe care noi îl numeam „Pădurea trolilor”, un altul departe, lângă cazarma pompierilor, unde mergeam destul de rar, dar care le plăcea copiilor deoarece avea nişte echipamente deosebite. Aproape tot timpul cât stăteau afară îl petreceam într-unul dintre aceste parcuri. În rest stăteau înăuntru, fie la grădiniţă, fie acasă. Nu-mi plăcea asta, pentru că nu era deloc ceea ce-mi doream eu să le ofer. Dar nu exista alternativă, bani pentru casă nu aveam, iar împrumuturi nu puteam lua din cauza datoriilor restante. Pe de altă parte, copiii nu păreau să sufere în niciun fel, cu căpşoarele lor vârâte între frunzele copacului pe care-l numeau „copacul de căţărat” M-am aşezat pe una dintre cele trei bănci din capătul celălalt şi am răsfoit un ziar pe care mi-l cumpărasem special dinainte, în timp ce, la intervale regulate, ridicam privirea ca să-mi localizez odraslele. Vanja era de încredere şi nici Heidi nu cred că ar fi plecat de capul ei, dar John era imprevizibil; în orice clipă ar fi putut s-o ia pe iarbă înspre drumul care

mărginea parcul, şi, dacă n-aş fi fost atent şi m-aş fi cufundat în lectură, riscam să nu-l mai găsesc printre ceilalţi copii atunci când ridicam privirea, iar apoi, după ce aş fi mărit raza de căutare, aş fi putut descoperi o siluetă de o jumătate de metru înălţime îndreptându-se direct spre stradă.

Deocamdată trăgea de leagăn în timp ce mă striga pe mine cât îl ţinea gura. M-am dus spre el, l-am aşezat în leagăn, l-am tras mai în spate şi l-am privit. „Eşti gata?” „Da!” mi-a răspuns el serios. Atunci când i-am făcut vânt în spate, a râs. „De zece ori”, i-am zis începând să număr. La zece l-am oprit, el a protestat când şi-a dat seama că voiam să-l scot de acolo, s-a agăţat cu putere de bare, iar în ochi i se citea panica. „Nu, nu, nu!” L-am pus jos şi el s-a întins pe burtă, lipindu-şi capul de nisip în timp ce striga şi se zbătea ca un nebun. Când m-am aşezat pe bancă, deja începuse să plângă. Plângea de ţi se rupea inima şi urla de parcă ar fi fost abandonat şi n-ar fi primit mâncare timp de o săptămână, de parcă tocmai l-ar fi lovit cineva. Le-am localizat pe Heidi şi Vanja, mi-am aprins o ţigară şi am reluat lectura ziarului. În subconştient îmi dădeam seama că situaţia va degenera, aşa că peste câteva secunde am lăsat ziarul jos. Am văzut că tatăl care se dusese înspre leagăn cu fiul lui ţinându-l strâns la piept îl aşeza acum în scaun. „Un om mare care împinge un omuleţ întocmai aşa cum un vapor uriaş lansează la apă o bărcuţă”, m-am gândit. Cum John continua să zacă sub leagăn şi nu-i dădea prin cap să se mişte de acolo, m-am dus la el. „Acum trebuie să te ridici”, i-am zis. „Mai vor şi alţii să se dea în leagăn”. Fără să-mi răspundă, plângea cu sughiţuri de i se scuturau umerii. L-am ridicat ca pe o broască ţestoasă, l-am dus câţiva metri mai departe şi l-am pus din nou jos. „Aşa! Acum poţi să te joci”. Apoi m-am aşezat din nou. Aveam mustrări de conştiinţă, ar fi trebuit să-l liniştesc puţin până se oprea din plâns, dar reacţia lui era complet disproporţionată în raport cu motivul supărării, şi nu voiam să-i dau de înţeles că aşa trebuia să se poarte dacă-i

refuzam ceva. În al doilea rând, strategia mea era să mă amestec cât mai puţin atunci când eram împreună cu ei, voind să-i las să se descurce singuri.

Dar nu numai copiii aveau probleme cu proporţiile. Când mă gândeam la felul în care mă purtasem cu Vanja şi vedeam în fotografiile cu ea cât era de mică de fapt, mă simţeam efectiv întors pe dos. Urlasem de nervi la acea fiinţă mică? O luasem cu forţa din cărucior şi o aşezasem pe jos, atunci când mintea îmi fusese învăluită de frustrare şi de supărare? Pe ea, fetiţa absolut nevinovată de un an şi jumătate? Acesta era cel mai dureros gând pentru mine. Cum putusem face aşa ceva? Ce fusese oare în mintea mea? Cum era posibil să-ţi pierzi uzul raţiunii în asemenea hal? Nu vedeam cât de mică era, perspectiva exterioară era complet absentă, atât ea, cât şi Linda şi toţi ceilalţi din preajma mea fuseseră absorbiţi de această turbulenţă lăuntrică în care cel mai absurd lucru devenea raţional şi just. Nici nu aveam cu ce să compar situaţia, nu mai cunoscusem aşa ceva.

John încetase să mai plângă, dar rămăsese cu capul în nisip. Trebuia totuşi să-i las o cale de scăpare. Marele leagăn tocmai se eliberase, astfel că am pus ziarul jos şi m-am dus la John.

— Vrei să mergem să încercăm leagănul ăsta?

— De-al a spus el.

— Haide atunci!

S-a ridicat şi a venit după mine în timp ce-şi ştergea lacrimile de pe obraji cu mâna, lăsând în urmă o dungă cenuşie. Marele leagăn era un fel de coş în care încăpeau mai mulţi copii, şi alor mei, cel puţin, le plăcea la nebunie să zacă în el şi să se uite la cer pe când se balansau înainte şi înapoi cu viteză. Când l-am ridicat pe John, au venit şi Heidi şi Vanja în fugă înspre noi.

— Şi noi vrem!

— Dar acum este rândul lui John! am zis. Aşa că nu pot să vă dau prea tare! OK?

— OK! a spus Vanja.

— OK! a spus şi Heidi.

Le-am ajutat să urce şi am tras coşul în spate cât de mult am putut.

— Sunteţi gata?

— Da!

— Sigur?

— Da, tati! Dă-ne în leagăn! a strigat Vanja.

Aşa am şi făcut.

John a ţipat în semn de protest.

— Nu vreau!

Am oprit leagănul, l-am scos pe John şi l-am pus jos. Şi-a întins braţele spre mine, însă l-am ignorat. Când am tras de coş înapoi a început să ţipe.

— Bine, măi Sucilă, am zis.

L-am ridicat şi, ţinându-l pe el cu o mână, le-am dat pe fete în leagăn cu cealaltă mână.

Corpul lui era cald, îmi dădea o senzaţie plăcută. Şi-a lăsat capul pe umărul meu. Coşul venea înspre mine, eu îl trimiteam departe. Fetele stăteau pe burtă, cu capul pe margine, uitându-se în depărtare, spre stradă. Rochiile şi părul lor fluturau în vânt. În jur, copiii mergeau târâş sau în picioare, alergau şi se căţărau, părinţii se iveau ici-colo, unii cu ochelari de soare şi cu telefoane mobile, alţii absorbiţi de ceea ce făceau progeniturile lor. Locul de joacă era înconjurat de o pajişte cu câţiva copaci enormi care erau nemişcaţi şi plini de soare, proiectând cercuri de umbră peste toţi cei care veniseră în parc în acea după-amiază. Majoritatea lor erau tineri, aproape toţi albi. Mulţi stăteau singuri pe iarbă, în dreptul unei biciclete; după modul în care-şi suflecaseră pantalonii şi-şi dăduseră jos cămăşile sau tricourile, am dedus că totul fusese improvizat, o idee năstruşnică ce le venise în drumul de la serviciu înspre casă. Alţii stăteau în grupuri, majoritatea erau elevi de liceu sau studenţi. Apoi mai era câte o pereche de îndrăgostiţi care se strângeau în braţe, complet absorbiţi unul de altul. În cealaltă parte a Pildammsparken, în spatele vechiului stadion de fotbal,

veneau mai cu seamă imigranţi sau familii numeroase care luau cina afară şi obişnuiau să stea până noaptea târziu, uneori se auzeau înfundat chiar şi bătăi de tobe, înălţându-se în lumina soarelui de parcă ar fi ieşit din miezul unui vis. Modul în care umbrele creşteau la căderea serii şi soarele cobora spre apus, dar nu pe mare sau în pădure, ci în oraş, avea ceva oniric, mi se părea mie. Lumea se dezintegrează atunci când e scăldată de soare, acesta era sentimentul pe care-l aveam, relaţiile de interdependenţă dintre toate lucrurile dispar, de parcă totul s-ar afla pe acelaşi plan. E de datoria culturii să definească acele relaţii, legăturile ierarhice, şi să unească părţile separate în tipare definite cu un sens clar. De aceea avem noi romane, filme, seriale, poezii şi teatru, precum şi ziare, ştiri la televizor şi reviste de cancan. Este cert că o cultură care s-a născut într-un peisaj pârjolit de soare, sub un cer în flăcări, de-a lungul unei văi fertile străbătute de un râu, va crea o altă percepţie asupra lumii şi alte tipare de judecată. În ce anume consta diferenţa, nu aveam habar, însă era atât de mare, încât mi se părea că limba lor sună ca un hârâit şi un scuipat şi că toate consoanele seamănă mai degrabă cu un şir de tufişuri în deşert decât cu o formă scrisă, dar presupuneam că la început totul pare incomprehensibil şi, cu toate că se clarifică puţin câte puţin odată cu înţelegerea limbii, nu va ajunge niciodată ceva firesc, aşa cum e pentru noi, deci nu este posibil şi, prin urmare, nici de dorit să îmbrăţişezi acea cultură. Asta deoarece rolul cel mai important jucat de cultură în relaţia dintre oameni, cu ţesătura ei de contradicţii, de evidenţieri, de constrângeri autoimpuse, este atât de fin şi complex, încât cei mai mulţi aparţinenţi ai culturii respective sunt încrezători exact în acele nuanţe care reprezintă principiile lor şi cunosc alte culturi doar superficial. Însă orice lucru are înţelesul lui, în asta constă cultura. Materialul dintr-o pereche de pantaloni înseamnă ceva, lăţimea cracului unui pantalon înseamnă ceva, modelul draperiei din faţa unei ferestre înseamnă ceva,

ochii care se lasă în pământ dintr-odată înseamnă ceva. Modul în care este pronunţat un cuvânt înseamnă ceva. Ceea ce se ştie despre una sau despre alta înseamnă iarăşi ceva. Cultura umple lumea de sens stabilind diferenţe, iar aceste diferenţe în care stă toată valoarea sunt diferite de la o cultură la alta. Faptul că unităţile devin din ce în ce mai mari şi culturile ajung să semene tot mai mult între ele este deprimant, cel puţin pentru unul ca mine, care sunt înnebunit după diferenţe şi sunt atras de lucrurile cu înţeles de nepătruns. Fantastica Japonie, de pildă, care a fost izolată atâtea sute de ani şi şi-a dezvoltat o cultură proprie, aproape complet închisă pentru noi, chiar dacă era vizibilă. Dizolvarea acelei culturi în cultura occidentală şi dispariţia ei prin transformarea într-o simplă submulţime este un fenomen la fel de dureros ca extincţia unei specii de animale. Dar Occidentul este atât de puternic şi atât de expansiv în natura lui, încât în curând va subjuga întreaga lume, nu prin violenţă, ca în perioada marilor colonizări, ci prin promisiuni. Din această perspectivă, pe termen lung, eu mă împotriveam imigraţiei, multiculturalismului şi aproape tuturor formelor de uniformizare. Dintr-o perspectivă mai îngustă, aceea a lumii concrete, a realităţii de zi cu zi din locul unde locuiam eu, Malmö, era foarte greu să percepi imigraţia altfel decât ca o resursă uriaşă, deoarece văzusem cât de viu şi de plin de energie era oraşul în comparaţie cu Stockholm, spre exemplu, unde toţi imigranţii locuiau în cartierele de blocuri de la marginea oraşului şi în centru nu prea vedeai altceva decât feţe albe. În mod cert, Malmö era un oraş care-şi pierduse strălucirea, sărăcia era omniprezentă, dar în acelaşi timp era vibrant din cauza analognismelor care urmau să fie unificate într-o sinteză; pentru toţi cei care creşteau acolo era un adevărat cadou coexistenţa atâtor experienţe şi origini, multe dintre lucrurile care se realizau fiind create parcă pentru prima dată, cu prospeţimea şi vigoarea noutăţii.

— Sunt invidioasă pe ei, îmi spusese Linda într-o

seară, după ce luaserăm cina într-unul dintre colţurile parcului enorm şi mergeam spre casă cu copiii în şir indian după noi.

— De ce? o întrebasem.

— Pentru că sunt afară cu întreaga familie. Părinţi, bunici, copii şi nepoţi şi unchi şi veri.

Mi-a făcut semn înspre un grup mare adunat în jurul unui grătar, să tot fi fost douăzeci de oameni; cei mai în vârstă erau aşezaţi, cei mai tineri alergau de colo colo şi se jucau. Astfel de grupuri erau răspândite pe toată pajiştea. Mirosea a fum şi a carne friptă peste tot.

— La fel era şi pe vremuri, i-am spus. În urmă cu aproximativ trei generaţii. Cel puţin, aşa era la ţară. Bunica mea a crescut astfel. Nu făceau grătar în parc, dar trăiau împreună cu familii numeroase.

— Mi se pare absolut divin! Şi iată-ne şi pe noi cu micuţa noastră familie. Suntem doar noi! Gândeşte-te cum ar fi fost dacă am fi fost mai mulţi! Gândeşte-te cât de diferit ar fi fost!

— Da, dar nu e chiar aşa de al naibii de rău, nu?

— Nu, nu asta vreau să spun. Doar că…

— Eşti o romantică. Vezi aura care-i înconjoară pe ei şi-ţi doreşti şi tu una.

Linda a scuturat din cap.

— Nu vreau să *am* şi eu. Doar că mi se pare atât de… mda, am impresia că-s înconjuraţi de mult mai multă viaţă!

— Abia a fost mama ta la noi. Şi mama mea a fost aici o vreme. Dar tu te bucuri când pleacă, nu-i aşa?

— Aşa e. Totul este concentrat asupra *noastră*, a mea, a ta şi a copiilor. Imaginează-ţi cum ar fi dacă am avea o companie numeroasă. Pur şi simplu am risca să uităm de noi înşine!

Soarele din spatele nostru devenise roşiatic şi atârna asemenea unei bile deasupra acoperişurilor, mi-am amintit, şi m-am uitat la John ca să văd dacă nu cumva, în mod excepţional, adormise pe umărul meu, dar mă privea cu ochii larg deschişi. M-am dat cu un pas înapoi.

— Nu mai pot, le-am spus fetelor.

— Dar, tati! a protestat Vanja. Abia am început!

— Încă puţin, te rog! a spus Heidi.

— Nu. Chiar când îl puneam jos pe John ca să merg înapoi la bancă, am zărit-o pe Linda venind spre locul de joacă rotund, înconjurat de zid şi cu pietriş pe jos, aflat în mijlocul parcului. Iat-o pe mama! le-am zis.

Fetele au coborât târâş din leagăn ca să-i vină în întâmpinare, John a început să alerge şi el, iar ea, râzând fericită, s-a lăsat jos ca să-i poată îmbrăţişa. Era altă persoană decât zilele în care eu soseam acasă, iar ea stătea în pat şi nici măcar nu auzea când copiii strigau întrebător şi plini de nerăbdare: „Hello? Mama?” prin apartament. M-am dus la bancă şi am împăturit ziarul ca să-l pun sub cărucior, când m-a cuprins brusc starea de nelinişte.

De unde provenea?

M-am uitat înspre Linda, care se apropia înconjurată de copii. Nu de acolo.

Romanul!

Bineînţeles! Asta era!

— Bună! a zis Linda.

— Bună! i-am răspuns. Ai ceva bani la tine?

— Nu, nu cred. La ce anume te-ai gândit?

— Am putea să cumpărăm îngheţată de la chioşcul de acolo. Dar eu am numai douăzeci de coroane. Şi acolo nu se poate plăti cu cardul, nu?

— Ba da. Au început să accepte plata cu cardul.

— Vreţi îngheţată? i-am întrebat uitându-mă în jos spre ei.

Peste câteva clipe, în timp ce ne îndreptam spre semafor la umbra copacilor, am încercat să găsesc argumente pentru a-mi îndepărta neliniştea, spunându-mi că nu scrisesem nimic periculos despre cei care acum citeau romanul, că mă temusem de reacţia lui Yngve, dar totul mersese cât se poate de bine.

— Cum a fost la grădi azi? a vrut să ştie Linda.

— Bine, cred. N-am întrebat. În orice caz, s-au bucurat când am ajuns acolo.

Ne-am oprit la semafor. Linda şi Heidi se băteau care să apese prima pe buton, dar Vanja le-a împins la o parte şi a apăsat triumfătoare. Heidi a început să plângă.

— Tu poţi să apeşi data viitoare, i-am zis.

— Vanja m-a împins!

— Nu trebuia să faci asta, Vanja, a spus Linda. Dar acum mergem să cumpărăm îngheţată.

Hedi a rămas cu capul plecat cât timp am traversat strada. M-am dus şi am luat-o în braţe, cărând-o tot drumul până la chioşc.

— De ce o cari pe Heidi în braţe şi pe mine nu? a întrebat Vanja.

— Pentru că a plâns, i-am spus. Dar te pot duce puţin şi pe tine la întoarcere.

Mi-am vârât capul pe gemuleţ, însă n-am văzut pe nimeni acolo, aşa că am apăsat soneria mică şi strălucitoare de pe tejghea.

Reacţia lui Jan Vidar mă neliniştea cel mai tare. El avusese şi avea cincisprezece ani pentru mine, iar eu nu descrisesem lumea noastră tocmai ca pe ceva fantastic. Poate că, privind în urmă, lui i se păreau fantastice acele vremuri? Poate că el idealiza perioada respectivă?

O femeie, care mi se părea a fi româncă, a ieşit dintr-o încăpere din spate şi s-a postat în faţa mea.

— Bine, am spus eu uitându-mă la copii. Acum trebuie să arătaţi cu degetul ce anume doriţi.

M-am întors spre ea.

— Mai întâi două cafele. Una să fie cu lapte.

— Eu vreau… un Calippo, a zis Vanja.

— Cola sau verde? am întrebat-o.

— Verde.

— Şi un Calippo cu gust de fructe, i-am spus femeii brunete.

— Şi eu vreau la fel, a spus Heidi.

— Două, atunci! Şi tu, John? Arată-mi ce vrei!

El a arătat un Sandwich. Dacă era conştient sau nu de ceea ce făcea, asta era altă problemă.

— Şi un Sandwich.

Vânzătoarea a făcut totalul, eu am fluturat prin aer cârdul, ea a scos un cititor de carduri şi a tastat ceva la el, apoi s-a dus la un congelator când am vârât cârdul în aparat. Pe aleea pietonală din spatele celor câteva mese şi scaune venea un tânăr gras, în compania unui căţeluş. Am văzut că Vanja îi urmărea cu privirea. El era atât de gras, încât sigur primea ajutor de boală. Avea pantaloni ieftini de culoare kaki, o şapcă gri-militar şi un tricou negru. Tremura toată carnea pe el când mergea, şi încheieturile păreau să i se rotească.

Am tastat pinul. Femeia s-a îndreptat de spate.

— Ce fel de câine era acela, Vanja? am întrebat-o apăsând pe „OK”.

— Un terrier, cred, a spus ea.

Heidi stătea în braţele Lindei sub umbrelă, John se căţărase pe scaun şi încerca să vâre o suzetă aplatizată printr-o crăpătură din masă.

— Calippo-ul de fructe s-a terminat, din păcate, a zis femeia. Pot să vă dau cu cola în schimb?

— Da, e bine.

Micul cititor de carduri a început brusc să ţiuie, şi o panglică de hârtie s-a ivit încet dinăuntru. Femeia mi-a dat cele trei îngheţate, a rupt bonul, eu am făcut câţiva paşi spre copii, împărţindu-le îngheţatele, şi, când m-am întors, ea mi-a întins două pahare din carton cu cafea şi bonul. I-am dat o cafea Lindei, care deja începuse să desfacă îngheţatele, apoi m-am aşezat la masă şi am sorbit încet din cafea.

Gunnar se supărase atunci când apăruse în librării *Ute* au *verden – În afara lumii*. Dar aceea fusese prima mea carte publicată, era ceva cu totul nou, şi indubitabil suferise un şoc recunoscându-se într-unul dintre personaje, însă de atunci trecuseră mai bine de zece ani, iar faptul că ultimul meu roman fusese nominalizat la

Nordisk râds litteraturpris, Premiul Literaturii Nordice, schimbase mult lucrurile: nu mai eram un fitecine care-şi irosea timpul cu visuri scriitoriceşti, ci un autor renumit la nivel naţional şi internaţional, deşi în ultimul caz celebritatea mea nu era chiar atât de mare. Oricum, puţinul acela care se scrisese despre mine în presa străină fusese reluat şi în ziarul local din Kristiansand, *F & drelandsvennen*. În *Frankfurter* Allgemeine *Zeitung* romanul fusese descris drept o capodoperă, şi până şi *The Guardian* îl prezenta la fel, deşi articolul de acolo era ambivalent. Lui Gunnar îi displăcea probabil că vorbisem despre tata şi bunica din partea tatii, dar ceea ce scrisesem despre el n-avea de ce să-l nemulţumească, ieşea bine, fusese tratat cu respect.

— Am emoţii înainte de călătorie, cred, a spus Linda. Sunt puţin agitată.

Un bărbat în vârstă a trecut pe o bicicletă. Bătea ceva în spiţe, iar pedala scârţâia, atingându-se de apărătoarea lanţului.

— Pentru că mergi cu trenul până acolo? am întrebat-o.

— Da. Întotdeauna am fost agitată înainte de călătorii, încă de mică.

— Ce-ai spus, mami? a zis Vanja.

— Spun doar că am emoţii pentru că urmează să călătoresc.

— De ce?

— Şi eu mă întreb acelaşi lucru, i-am spus. Nu e nimic rău dacă simţi nişte furnicături în stomac.

— Gândeşte-te că am fost singură până la Hydra când aveam şapte ani, a zis Linda. Este absolut incredibil.

— Da, este! i-am spus.

— Ce este? a întrebat Vanja.

— Am călătorit singură până pe o insulă din Grecia, atunci când eram cu doi ani mai mare decât eşti tu acum. De fapt, nu am fost complet singură, m-am dus acolo cu o familie, dar nu i-am avut nici pe mama, nici pe tata cu

mine.

— Asta a fost în anii ’70, am precizat. Atunci copiii erau trataţi altfel.

— A fost o chestie extraordinară chiar şi pentru anii ’70! a spus ea.

— Ţi-am povestit cum a fost prima dată când am călătorit singur? am întrebat-o.

Linda a clătinat din cap.

— S-a întâmplat tot în anii ’70, dar n-am fost la fel de tare ca tine. Eram în clasa întâi şi am pierdut autobuzul către casă. Atunci când m-a văzut plângând în mijlocul drumului, administratorul a venit la mine. Am avut un administrator extraordinar, adeseori mergeam să-l vizităm în atelierul lui. În fine, el mi-a spus să iau următorul autobuz. Acesta mergea în sens opus, dar ne aflam pe o insulă, aşa că până la urmă tot avea să treacă pe lângă casa noastră. M-am urcat în autobuz. Nu cunoşteam pe nimeni. Şi, când autobuzul a virat la stânga în loc de dreapta, mi s-a făcut o frică îngrozitoare. Într-o secundă am uitat tot ce-mi spusese administratorul, sau pur şi simplu nu mi-a mai venit să-l cred. În orice caz, mi s-a făcut atât de frică, încât am tras de sfoară ca să-i cer şoferului să oprească. Autobuzul s-a oprit, şi iată-mă în mijlocul unui drum pe care nu mai fusesem niciodată, singur la zece kilometri de casă.

— Ce-ai făcut atunci? m-a întrebat Linda.

— Odată cu mine mai coborâse un băiat. I-am zis că m-am rătăcit, iar el mi-a spus să merg acasă la el. Şi m-am dus. Chiar la marginea drumului se afla o casă întunecată. Tatăl lui l-a sunat pe tata, şi el a venit să mă ia.

M-am uitat la Vanja.

— E vorba de bunicul tău.

— Şi al tău, şi al tău, le-a zis Linda lui Heidi şi lui John.

— Ştiu, a spus Vanja. A murit.

Am confirmat dând din cap.

— A murit înainte să mă nasc eu, a adăugat ea.

— Şi bunicul din partea mamei a murit, a spus Heidi.
— A murit în Ajunul Anului Nou, a zis Vanja.
— Aşa e, am spus eu.
M-am uitat la Linda, care a spus zâmbind:
— Dar pe tine te-a văzut, Vanja!
Vanja a încuviinţat foarte serioasă.
— De două ori. La Stockholm.
— Eu m-am născut la Stockholm, a spus Heidi.
— Aşa e! a zis Linda strângând-o la piept.

A doua zi dimineaţă m-am trezit la patru şi jumătate. Am oprit soneria ţiuitoare a ceasului deşteptător, am luat grămada de haine şi am dus-o afară din cameră, pe hol, ca să n-o trezesc pe Linda, am luat cele două ziare aruncate pe jos, în faţa uşii, am pornit cafetiera şi am citit rubrica de cultură şi de sport, mâncând un măr în timp ce aşteptam. Când cafeaua a fiert, am băut o ceaşcă şi am fumat o ţigară pe terasă. Cerul era înceţoşat, întunericul zorilor cenuşii încă plutea printre clădirile aflate sub mine, rece şi umed: era mijlocul lui august, în curând avea să vină toamna.

Mi-am aprins o ţigară ca să amân cât mai mult începerea lucrului, dar am stins ţigara fumată pe jumătate şi am intrat în birou, am pornit computerul, m-am aşezat, am aprins lampa fixată cu o clemă de raftul de cărţi, am căutat prin teancul de CD-uri înşirate pe jos lângă mine, m-am oprit la albumul lui Boo Radleys *Giant Steps* şi, de la o secundă la alta, am fost aruncat în atmosfera oraşului Bergen de la începutul anilor ’90. Abia dacă mai ascultasem discul de atunci, şi, tocmai din acest motiv, nu voiam să retrăiesc acele emoţii. Am stat o secundă şi am analizat problema din toate unghiurile, dacă trebuia să schimb muzica sau nu, în timp ce, concomitent, am deschis fişierul cu manuscrisul celui de-al doilea roman şi m-am apucat să-l recitesc. Nu, nu mergea. Am scos discul lui Josh Rouse, *1972*, era molcom şi plăcut, undeva la limita cu *muzak*, muzica din magazine şi cafenele, şi un mod agreabil de a-mi începe ziua.

După o oră am auzit o uşă, undeva. Am oprit muzica şi am ascultat. Cineva mergea tiptil pe hol. Trebuia să fie John sau Heidi. Nu c-ar avut vreo importanţă; dacă era treaz unul, venea şi celălalt în curând.

Am deschis uşa şi m-am dus la bucătărie. John stătea cu pernuţa într-o mână şi se uita la mine. Era şase şi zece minute.

— E miezul nopţii, i-am spus. Du-te înapoi în pat.

— Nu sunt obosit, mi-a zis el bosumflat, de parcă i-aş fi adus vreo acuzaţie.

— Vrei să mănânci micul dejun?

— Da.

L-am cocoţat în scaunul pentru copii, apoi am scos muşii din bufet şi chefir cu gust de afine din frigider, le-am turnat într-un castron, l-am aşezat pe masă şi i-am întins o lingură pe care din fericire a luat-o. S-au auzit iarăşi zgomote de paşi. M-am întors, şi Heidi stătea în uşă.

— Bună dimineaţa, Heidi!

Nu mi-a răspuns, mulţumindu-se să se uite la mine cu ochii mijiţi şi părul ciufulit.

— Vreau şi eu din aia!

— Normal că şi tu primeşti.

— Bună, John, a spus ea.

— Bună! a salutat-o John.

I-am dat o farfurie şi o lingură.

— Va descurcaţi dacă vă las singuri acum?

Heidi a aprobat dând din cap şi a început să mănânce. M-am întors la birou lăsând uşa întredeschisă, astfel încât să-i pot auzi, şi am încercat să mă apuc de lucru. Îmi era mai greu fără muzică, însă peste doar câteva minute deja scriam intens despre o drumeţie făcută împreună cu Geir Angell la Sogne, la câteva zile după înmormântarea mamei lui, după ce susţinusem o lectură publică la un liceu. Nu ştiu ce mă determinase să scriu despre asta, poate era doar sentimentul pe care mi-l dădea camera, aşa pe întuneric, sub stelele care licăreau a iarnă.

— Taţi? m-a strigat Heidi din spate.

M-am speriat atât de tare, încât mai să-mi sară inima din piept.

— Ce s-a întâmplat? am întrebat-o întorcându-mă spre ea.

— John vrea să se dea jos de pe scaun.

M-am dus la bucătărie, l-am ridicat din scaun şi l-am pus jos. Scutecul era atât de greu, încât îi atârna între picioare. I l-am scos şi l-am înghesuit în găleata de gunoi de sub chiuvetă, i-am spus să stea nemişcat, ceea ce a şi făcut, am adus un scutec nou de la baie şi i l-am dat, toate acestea sub supravegherea lui Heidi.

— Vrem să facem baie! m-a anunţat ea.

— Nici poveste! i-am zis.

— Ce?

— Nu e voie acum!

— Ce? a repetat Heidi.

Era un obicei de-al ei, răspundea cu „ce” la orice îi spuneam, iar uneori din cauza asta dădea impresia că ar fi fost cam înceată la minte. Era un tic care mă enerva.

— Nu, i-am spus. Nu aveţi voie să faceţi baie.

A făcut o faţă posomorâtă, apoi s-a întors spre fratele ei, care era în patru labe şi se juca pe podea, lângă plintă.

— Haide, John. Hai să mergem în camera de zi să ne jucăm!

Era şase şi cinci. Autobuzele începuseră să circule. Zgomotele monotone şi apăsătoare răsunau ca tunetele. M-am dus în dormitor ca s-o trezesc pe Linda. Vanja dormea lângă ea. Obişnuia să se furişeze în timpul nopţii, uneori o găseam în patul nostru chiar când voiam să ne culcăm. Tocmai o învăţaserăm să doarmă singură atunci când s-a născut Heidi, şi Lindei i-a fost atât de milă de ea, încât i-am dat voie să doarmă cu noi, ulterior respectând regula de a sta lângă patul ei până ce adormea. Dar asta nu era de ajuns, deoarece, dacă se trezea şi nu ne găsea, venea în camera noastră.

— Este şase şi zece, am spus. Heidi şi John s-au trezit deja. Ai putea să te trezeşti şi tu, ca să lucrez puţin?

— Îhî, a şoptit ea.

Am pornit computerul din dormitor, am deschis căsuţa de e-mail şi am verificat dacă nu cumva, contrar presupunerilor mele, primisem vreun mesaj în timpul nopţii, dar, din fericire, nu sosiseră decât ştirile de la *Agdeposten*, aşa cum se întâmpla în fiecare dimineaţă de când încercasem odată să caut în arhiva lor nişte articole despre tata; din cauza unei erori n-am putut să accesez arhiva, însă adresa mea fusese reţinută, şi n-am reuşit niciodată să-mi şterg numele de pe lista lor de distribuţie. Pe de altă parte, era plăcut să primesc ştirile locale în fiecare dimineaţă. Am şters e-mailul şi mi-am căutat numele pe Google, am navigat puţin şi apoi, când am văzut că Linda nici măcar nu se clintise, m-am dus iar în birou, am închis uşa, am pornit muzica şi am încercat să reintru în starea de dinainte. Dar această scurtă întrerupere fusese de ajuns ca să-mi îngreuneze şi mai tare sarcina. Dimineaţa, când mă apucam de lucru, dacă nu făceam altceva decât să mă aşez la birou, trecerea de la somn la text era lină. Pe durata zilei trebuia să folosesc tot mai multe resurse ca să mă opun forţelor care mă ţineau în loc, iar după-amiaza, singura posibilitate era să dorm ca să scap şi să pot reîncepe.

Mi-a luat aproape o oră ca să mă pun pe treabă. La scurt timp după aceea, Linda a bătut la uşă ca să mă întrebe dacă mai erau şosete curate pe undeva sau dacă puteau copiii să meargă doar în sandale. M-am întors şi am străfulgerat-o cu privirea mea cea mai tăioasă. Ea a închis uşa cu putere. Clocoteam. Pe hol se auzeau voci, Vanja şi Heidi strigau una după alta. Dându-mi seama că nu reuşea să-i stăpânească, m-am simţit destul de vinovat încât să ies ca să văd dacă puteam fi de ajutor, dar nu şi s-o privesc în ochi pe Linda. M-am postat în spatele Vanjei, i-am prins picioruşul şi i-am pus sandaua.

— Ai! a exclamat ea.

Niciodată nu spuneau „au”, ca în norvegană, ci „ai”, în suedeză. Am vârât cele două baretuţe prin deschizătură,

le-am îndoit înapoi şi le-am prins de scaiul acela, velero sau cum i-o fi zicând, pe care trebuia să-l lipesc.

— S-au dat cu cremă de soare? am întrebat.

— Nu cred că este nevoie astăzi, a spus Linda.

— S-au spălat pe dinţi?

— John, da. Vanja şi Heidi nu. N-am ajuns chiar acolo.

Am smuls uşa de la baie, am vârât cele două periuţe sub jetul de apă, am pus pe ele pastă de dinţi, am ieşit iar, i-am întins una Lindei şi eu m-am postat în faţa lui Heidi cu cea de-a doua.

— Deschide gura! i-am ordonat.

Ea şi-a strâns buzele cu putere.

Uneori făcea asta pentru că era amuzant, dar nu şi de data asta; avea o privire tăioasă şi rebelă.

— Crezi că m-am supărat prea tare? am întrebat-o.

Ea a confirmat dând energic din cap.

— Nu mai sunt supărat. Nu vrei să deschizi gura măcar puţin? Nu.

— Vrei să te spăl pe dinţi cu forţa, asta vrei?

— Ce?

— Forţa! Să te spăl pe dinţi cu forţa!

— Ce?”

— Eu am terminat! a spus Vanja zâmbindu-i fericită surioarei sale.

John se lupta să deschidă uşa de la apartament, stând pe vârfuri. Abia ajungea să prindă clanţa, dar nu reuşea s-o şi tragă în jos.

— Vreau cu mama! a spus Heidi.

— Bine, am zis.

I-am întins periuţa Lindei, pentru care Heidi imediat a deschis gura, etalându-şi dinţii.

— Pa! am spus eu peste câteva clipe.

Nimeni nu mi-a răspuns.

— Ai putea măcar să-mi spui pa! am insistat uitându-mă la Linda.

— Pa! Dar trec pe acasă înainte să plec.

— Bine, am zis, după care m-am întors în birou.

Am stat nemişcat pe scaun, aşteptând să aud uşa liftului şi fâsâitul cabinei spre parter, şi abia apoi am clicat pe documentul din bară. În secunda următoare, textul a apărut pe ecran.

Linda s-a întors peste o jumătate de oră. Am ieşit din birou şi ea mi-a propus să bem o cafea pe balcon, unde am stat zece minute şi am fumat fiecare câte o ţigară fără să ne spunem nimic.

— Sper să vă descurcaţi aici, mi-a zis din hol, cu bagajul lângă ea.

— Sigur c-o să ne descurcăm.

— Am să sun diseară înainte să se culce, e bine?

— Bineînţeles! încearcă să te relaxezi puţin. Transmite-le salutări Hélènei şi lui…

— Fredrik. Le transmit.

Ne-am sărutat, Linda a închis uşa în urma ei şi eu am intrat să verific e-mailul, era unul de la play.com, în rest nimic, apoi m-am aşezat la birou şi am început din nou să scriu. Am vorbit o jumătate de oră cu Geir Angell la telefon, la prânz am mâncat o cutie de chiftele de peşte neîncălzite, am mai făcut o cană de cafea la filtru şi m-am dus pe balcon să fumez o ţigară. La întoarcere am constatat că primisem un e-mail de la Gunnar.

Titlul era „Viol verbal”.

Nici pomeneală să-l deschid.

Am sărit de pe scaun, am traversat apartamentul, înşfăcând telefonul în trecere, m-am aşezat pe terasă şi l-am sunat pe Geir Angell.

— Doar nu eşti tot tu, mi-a răspuns el.

— Acum am primit mesajul.

— De la unchiul tău?

— Da.

— Nu te place?

— Nu ştiu. Nu l-am citit încă. Al naibii să fiu dacă am curaj!

— Cât de periculos poate fi? Adună-te! Termină odată cu comportamentul ăsta de struţ!

— Titlul este „Viol verbal”.

— I-auzi!

— Ar trebui să-l citesc, i-am zis. Cel mai bine ar fi să-l citesc acum. Fii atent, ţi-l trimit, ca să-l citeşti şi tu, iar apoi te sun din nou. E bine aşa?

— Sigur!

Am închis, mi-am aprins o ţigară şi m-am uitat la acoperişuri. Inima îmi bătea atât de tare, încât aveam impresia că voia s-o ia din loc.

Viol verbal.

Am luat o înghiţitură de cafea. M-am gândit dacă nu cumva era mai bine să fac o plimbare prin oraş şi să las e-mailul deoparte o vreme, să mă aşez mai degrabă într-un parc sau să merg pe la câteva magazine. Dar ştiam că gândul la conţinutul mesajului avea să mă macine şi că mi-ar fi fost imposibil să-mi găsesc liniştea. M-am ridicat şi m-am dus în dormitor, am dat click pe mesaj chiar dinainte să mă aşez şi l-am citit cât de repede am putut, ca şi când ceea ce era mai îngrozitor s-ar fi aflat la intersecţia dintre ochi şi text, nu în conţinutul lui.

Mă aşteptasem la orice, dar nu la asta.

Era de parcă l-aş fi auzit ţipând. Mama mea era răspunzătoare pentru romanul pe care mă pregăteam să-l public, aşa scria. Ea ura familia Knausgând, dintotdeauna îi urâse. În toţi acei ani mă îndoctrinase cu ura ei, îmi sucise minţile, până când am pierdut contactul cu realitatea şi am scris această porcărie denigratoare, imorală şi egocentrică, pentru a mă răzbuna pe familie şi pentru a-mi umple buzunarele. Ceea ce făceam eu era mult mai grav decât răul pe care pretindeam că mi-l făcuse tata în timpul copilăriei. Sursa tuturor acestor cărţi era mama mea, toate cărţile erau înţesate de motivele ei de răzbunare. Erau pline de greşeli şi descrieri răuvoitoare şi vădeau o perspectivă asupra firii omeneşti pe care el o socotea complet străină familiei noastre. Se impunea să merg la psihoterapie.

Mai scria că-l considera direct răspunzător pe

directorul editurii şi că intenţiona să ceară daune dacă manuscrisul era publicat. La finalul mesajului nu era nicio semnătură.

Când am terminat, abia am reuşit să mă ridic. Să raţionez, în mod cert nu eram în stare. Trebuia să vorbesc cu cineva, ăsta era singurul lucru pe care-l ştiam. Am tastat adresa lui Geir Angell şi i-am redirecţionat e-mailul, apoi am traversat iarăşi apartamentul. M-am oprit în faţa ferestrei din camera de zi şi am aruncat un ochi şi înspre piaţă, m-am dus la bucătărie şi am privit acoperişurile caselor, am intrat în camera copiilor, m-am uitat împrejur la paturile suprapuse, al lui Heidi şi al Vanjei, la pătuţul lui John, am ieşit din nou, am intrat în baie, am pornit apa la chiuvetă şi m-am spălat pe mâini, m-am dus în camera de zi, am deschis uşa de la balconul cel mare, acolo venise soarele şi era cald, m-am lăsat pe balustradă cu braţele încrucişate şi m-am aplecat ca să-i văd pe oamenii care treceau pe lângă clădirea mea, m-am desprins de balustradă şi am intrat în casă, m-am plimbat în sus şi-n jos prin cameră, şi atunci am luat o decizie. E-mailul avea un document ataşat, o altă scrisoare pe care n-aveam de ce să n-o citesc, situaţia oricum nu se mai putea înrăutăţi.

Scrisoarea îi era adresată lui Sissel Norunn Hatloy, adică mamei. Gunnar o informa că tocmai terminase de citit ultimul manuscris al „scriitorului”, adică eu. Textul era de o asemenea natură, încât nici nu-şi găsea cuvintele prin care să-şi exprime părerea despre mine. Cu toate acestea, a făcut-o. Un tip cu cele mai negative însuşiri imaginabile. Mă ridicam singur în slăvi, eram un nenorocit, un individ josnic. Lui Gunnar i se părea bizar că atacam tocmai familia Knausgând, în vreme ce ea, adică mama, scăpa basma curată. Autorul nu spunea nicio vorbă urâtă la adresa ei. De ce? Gunnar avea o imagine complet diferită despre ea, după cum scria: ne neglijase pe mine şi pe Yngve în toată perioada copilăriei noastre, se preocupase doar de ea însăşi şi de ceea ce el numea ego-ul ei cvasi-filosofic, pe care eu îl duceam mai departe. Fără să

se gândească la alţi oameni, doar la sine însăşi. Fără compasiune, fără consideraţie pentru ceilalţi, mereu îndrăgostită de propria persoană. Ar fi trebuit să-l sprijine pe tata atunci când noi aveam cea mai mare nevoie de o mamă, dar n-a făcut-o, ci ne-a neglijat. Acesta era miezul problemei, acesta era esenţialul, insista Gunnar. Asta nu înţelesesem eu niciodată, pentru că ea îmi sucise minţile. Credeam tot ceea ce spunea şi, de vreme ce ura familia Knausgând, însemna că şi eu o uram. Apoi, Gunnar a povestit cum îşi amintea el acea perioadă în care mama a intrat în familia lor.

El era un băieţel pe atunci, şi prezenţa mamei în mod cert îl impresionase, pentru că folosea cele mai sugestive cuvinte ca s-o descrie – atât de rece şi de respingătoare, încât aveai impresia că textul se referea la un gheţar. Nu avea nicio fărâmă de căldură în ea şi pic de personalitate, nu participa la viaţa de familie, în schimb stătea într-un colţ şi citea o revistă de una singură, din când în când uitându-se la ei pe sub sprâncene în timp ce trăgea dintr-o ţigară. Nu comunica cu nimeni, iar copiilor din preajmă nu le-a adresat niciodată o vorbă bună – aici probabil că el se referea la el însuşi. Continua cu acuzaţia că mama niciodată nu-l invitase în vizită după ce el a crescut şi niciodată nu se dusese să-i vadă copiii; cât despre mama lui, afectuoasă şi sociabilă, era respinsă în mod făţiş. Gunnar scria că suferise văzându-şi fratele mai mare silit să trăiască alături de ea şi se întrebase mereu ce-o făcuse să devină astfel, oare cum de ajunsese atât de antipatică. Îşi amintea o vizită pe care o făcuse la vârsta de doisprezece ani acasă la mama şi familia ei din Vestland. Pe mama ei, adică pe bunica maternă, o descria ca fiind autistă, suferind de nevroze şi complexe de inferioritate. Caracteriza drept sărăcăcioasă ferma unde trăiau, numind-o „gospodărie de ţărani amărâţi”. Atunci când, la vârsta de doisprezece ani, o văzuse pe bunica mea, a înţeles cum de fiica ei simţise atât de acut nevoia de a deveni cineva, iar fiul ei, unchiul meu Kjartan, a sfârşit prin a scrie poezii

despre ciori, ceva ce lui Gunnar i se părea rizibil, prostesc şi banal. Mama mea nu învăţase acasă ceea ce ar fi trebuit, mai exact cum să-şi manifeste empatia, cum să creeze o atmosferă plăcută în jurul ei, şi-mi transmisese mie toate aceste defecte.

Îi scria ca să-i atragă atenţia că era încă răspunzătoare pentru mine, sau cum mă numise el, „fiul tău lipsit de prieteni”, mai ales acum când eram într-un mare bucluc. M-a comparat cu tata, afirmând că eram la fel de fals cum fusese şi el şi că în mine exista aceeaşi personalitate scindată ca a tatălui meu. Apoi m-a comparat cu mama, scriind că eram la fel de cinic şi lipsit de empatie ca şi ea. Dar reieşea asta din carte? Nu! Tocmai această perspectivă, care în mod vădit era şi cea corectă, iip sea cu desăvârşire. Vinovăţia mamei pentru decăderea tatălui meu era clară pentru toată lumea care avea ochi să vadă, spunea el. Tata nu primise niciodată din partea ei ceea ce avea nevoie, adică iubire, apropiere, prietenie, căldură. Asta observase şi pricepuse Gunnar încă de la vârsta de doisprezece ani, dar fratele lui, adică tata, s-a deşteptat prea târziu.

La final o ruga să mă determine să opresc proiectul şi apoi să-mi ofere un loc la un spital de psihiatrie, undeva. Dacă nu se întâmpla aşa şi cartea apărea în librării, el avea să ceară daune morale. Intenţiona să pună capăt acestui atac plin de ură la adresa familiei Knausgând pe care-l pusese ea la cale şi avea s-o facă indiferent de ce mijloace ar fi fost necesare.

Scrisoarea nu era semnată cu numele lui, ci doar în calitate de frate al tatălui meu.

M-am întins pe pat şi am rămas nemişcat. Dintr-odată, momentul acela era singurul lucru care exista. Ce anume conţinea şi cum anume mă făcea să mă simt, nu mai pot să-mi amintesc, deoarece a trecut un an şi jumătate de atunci, şi eu nu mai sunt în mijlocul acelei stări de anxietate explozive. Înţeleg starea, şi încă destul de bine, dar nu o pot retrăi. Acum, când recitesc scrisorile

lui Gunnar, sunt cuprins de o stare extrem de neplăcută care-mi confirmă ceea ce ştiusem dintotdeauna, ceea ce simţisem dintotdeauna, dar în comparaţie cu forţa loviturii de atunci, ceea ce simt acum este doar o copie pală. Pe atunci, în zilele acelea de august ale anului 2009, eram complet paralizat. Dacă aş fi avut cea mai mică bănuială că mă aştepta o astfel de furie, aş fi putut măcar să mă pregătesc, diminuând astfel efectul şocului, sau, mai probabil, pur şi simplu aş fi renunţat să mai scriu romanul. Dar în timp ce-l scriam nu mi-a trecut nicio clipă prin minte că aş fi putut stârni o asemenea reacţie.

Telefonul a început să sune brusc.

Sigur era Gunnar.

Nu puteam vorbi cu el. Ar fi fost ca atunci când, mic fiind, făcusem ceva rău şi-l auzisem pe tata deschizând uşa de jos, de la intrare. „Acum o să vină! Acum vine!”

Dar la telefon ar fi putut să fie Geir Gulliksen sau Geir Berdahl, pentru că le trimisem şi lor mesajul.

M-am ridicat şi m-am grăbit să ajung în hol. Atunci când am ajuns la aparat, încetase să mai sune. L-am scos din încărcător şi am căutat ultimul apel primit.

Scria doar „10”.

Asta însemna că cel care mă sunase îşi ascunsese numărul. Geir Angell întotdeauna suna de pe număr ascuns, probabil că el fusese. Obişnuiam să glumesc spunându-i că doar poliţia şi cu el mai procedau aşa. Dar nu era o simplă glumă, pentru că undeva în adâncul meu mă aşteptam mereu să fiu sunat de poliţie.

Am luat telefonul cu mine pe balcon şi l-am sunat pe Geir.

— Alo, da! Aici Gunnar! Eşti perfidul meu nepot fără prieteni? Cum îndrăzneşti să suni la noi?

— Tu m-ai sunat adineaori?

— Da, da, a spus el. Eşti într-o pasă proastă, sau ce?

— „Proastă” nu e tocmai cuvântul potrivit. Ai citit e-mailul?

— Mda, ce limbaj colorat are unchiul tău!

— Da.

— Am râs cu voce tare.

— Te cred!

— Haide! E supărat pe tine şi nu e greu de înţeles, dar asta e tot. De fapt, tu n-ai greşit cu nimic.

— Ba eu cred că da! Şi-o să mă dea în judecată, n-am nicio îndoială.

— Dar asta-i absolut fantastic! Chiar sper să facă aşa o prostie! O să fii bogat ca un bancher! Toţi o să vrea să-ţi cumpere cărţile dacă se ajunge la proces! O să intri direct în istoria literaturii. Şi o să fii şi milionar! Nici că s-ar putea mai bine!

— Oh, ba da!

— Haide, acum! Ce-ai făcut? Ai scris o carte despre viaţa ta, poţi să priveşti lucrurile astfel. Este un proiect al libertăţii. Libertatea este ceva ce trebuie să-ţi iei singur. Dacă o primeşti de-a gata, devii un sclav. Tu ai vrut să scrii despre viaţa ta aşa cum este ea. Asta are un preţ. Vezi care este preţul acum. Nu ai ţinut cont de unchiul tău, ceea ce înseamnă că ai fost nesăbuit. Asta o să te coste. Da, el este supărat pe tine, şi-l înţeleg. Are dreptate să fie supărat pe tine, privind din perspectiva lui, dar atât şi nimic mai mult. Pricepi? N-ai scris nimic rău despre el. Tu ai scris despre propriul tău tată. Este dreptul tău, este afurisita de moştenire care ţi-a rămas, e ceea ce-a lăsat el în urma sa. Nimeni nu are voie să-ţi interzică să faci asta. Ei pot să se supere, pot să se înfurie, pot să vă şicaneze pe tine şi pe cei din familia ta, dar toate se opresc acolo. N-ai făcut nimic rău. Ai iertarea mea! Ce păcat să nu sunt un preot catolic!

— Mda.

— Cum adică, mda? Aşa este! Adună-te, omule! O să te îmbogăţeşti! Trebuie să te amuzi de toate astea.

— De fapt, nu-i nimic de râs aici.

— Ba bine că nu! Şi atunci când am citit e-mailul, am înţeles de unde provin toate astea. Nu eşti singurul nebun din familie. Toţi sunt aşa. Tatăl tău, unchiul tău şi cu tine.

N-am răspuns. Încercarea lui de a mă încuraja evident că nu ajuta la nimic, dar m-am bucurat totuşi că încerca. Am mai vorbit o oră după aceea, unicul subiect fiind e-mailurile şi noua situaţie creată de ele. În opinia lui Geir, trebuia să mă las în voia sorţii. Morala n-a creat niciodată nimic propriu, n-a făcut decât să nege ceea ce s-a creat deja. Ceea ce a fost creat înseamnă viaţă. De ce să spui nu vieţii?

Geir era nietzschean până în măduva oaselor. El privea din exterior, acesta era punctul lui forte, dar asta însemna şi că era situat în afară. Eu eram în miezul problemei, şi dacă exista ceva ce nu-mi putea oferi alinare, acela era vitalismul, deoarece era acelaşi lucru cu transgresiunea, şi teama de a încălca limitele se afla la rădăcina stării mele mizerabile.

La un moment dat în timpul convorbirii am auzit în receptor un ton de apel. Iniţial l-am ignorat, dar când a început să sune a doua oară, i-am spus lui Geir că trebuia să închid şi să răspund. Mai întâi, pe ecran s-a afişat doar „apel primit”, dar apoi a apărut şi numărul. Era din Oslo. Din câte ştiam, Gunnar putea să fie la Olso, dar şansele erau prea slabe. M-am liniştit când am recunoscut primele cifre din numărul editurii Oktober.

Am apăsat tasta verde şi am dus telefonul la ureche în timp ce deschideam uşa camerei de zi.

— Alo? am spus ducându-mă la fereastră.

— Salut! Geir Berdahl la telefon.

— Salut!

— Am primit e-mailul de la unchiul tău.

— Aha!

El a râs încet. M-am oprit în faţa ferestrei şi mi-am sprijinit fruntea de geamul rece.

— Sunt afirmaţii dure acolo.

— Da.

— Trebuie să procedăm ca la carte.

— Aşa e.

M-am dus la bibliotecă şi m-am uitat la titlurile

cărţilor.

— Trebuie să ne întâlnim cu unchiul tău imediat ce se poate. Şi trebuie să stabilim un plan de acţiune. Nu trebuie sub nicio formă să se ajungă la proces. Nu este nicio problemă pentru tine să schimbi toate numele din familia tatălui tău, nu-i aşa?

— Nu, nu este, am spus. M-am îndreptat spre celălalt perete, apoi m-am răsucit şi m-am întors, adăugând: Nu, nu. Eu i-am propus asta în e-mailul pe care i l-am trimis.

— Bine! Atunci pot să-i spun că vom schimba toate numele. La fel şi toponimele, acolo unde e nevoie.

— Da.

— Am să contactez firma de avocatură cu care colaborăm. Doar ca să ştii. Trebuie să fim siguri că ceea ce facem este legal, ştii?

— Da.

— Dar cât de supărat este!

— Da, aşa se pare.

M-am dus la bucătărie şi mi-am plimbat privirea pe dulapurile de deasupra chiuvetei; unul era deschis, raftul pe care stăteau de obicei paharele era aproape complet gol. Toate erau probabil în maşina de spălat vase.

— Poate că vrea doar să te sperie puţin, a spus Geir.

— În cazul ăsta, a reuşit!

— Bine, atunci, Karl Ove. Continuă să lucrezi, o să te sun după ce am veşti de la avocaţi.

— OK.

— Salut!

— Salut!

După ce am închis am străbătut holul spre baie, unde am pornit apa caldă şi mi-am clătit mâinile. Am ieşit pe balcon, dar mi-am dat seama că nu-mi venea să stau acolo şi să fumez de unul singur, ar fi fost prea pustiu şi tăcut, aşa că mi-am adus telefonul pe care-l lăsasem în bucătărie şi am sunat-o pe Linda.

— Bună!

— După voce, pari fericită! i-am spus. Am intrat în

cameră şi m-am dus până la fereastră. Ai ajuns acolo?

— Nu, sunt încă în tren. Am dormit puţin, acum citesc. Tu ce faci?

— Hm, nu prea bine. Am primit un e-mail de la Gunnar. E incredibil de supărat. De-a dreptul mânios.

— Of! Ce ţi-a scris?

— O să citeşti când te întorci. Vrea să sistez publicarea: dacă nu, mă dă în judecată.

— Serios?

— Da. E cumplit, îţi imaginezi!

— Da, se aude în vocea ta. Vrei să mă întorc acasă? Pot să vin.

— Nu, nu. Nu. Exclus! Nu, nici să nu te gândeşti! Ai nevoie de aceste câteva zile pentru tine. Aici e totul în regulă. A fost doar un şoc, atât. Am vorbit cu Geir Berdahl de la editură, o să-i contacteze pe avocaţi şi ei vor încerca să rezolve situaţia. Sunt pe mâini bune. Va fi bine.

— Eşti sigur?

— Da!

— Bine.

— Voiam doar să-ţi povestesc despre asta, dar altfel totul merge bine. Te sun diseară ca să vorbim mai mult, de acord?

Era OK. Linda nu se văzuse niciodată cu Gunnar, dar auzise poveşti despre el. Şi îi lăsase o impresie foarte puternică atunci când, în timpul ultimei vizite făcute acasă la mama, rămăsese în grădină, refuzând să-i vadă pe ea sau pe copii. De asemenea, fusese singurul dintre cei invitaţi care nu venise la botezul Vanjei. La momentul respectiv, aceste întâmplări nu mi se păruseră remarcabile; în grădină, Gunnar spusese că se grăbea foarte tare, la botez afirmase că n-avea cum să ajungă. Acum vedeam lucrurile într-o altă lumină, din prisma urii cu care fusese scris e-mailul. Acea ură nu s-ar fi putut naşte acum, dintr-odată, ca reacţie la cartea pe care o scrisesem; acea ură sigur existase în sufletul lui dintotdeauna. O observasem, tot timpul fusesem conştient

de ea, dar crezusem că era numai o impresie provocată de neliniştea mea paranoică. Nu-mi închipuiam că mă plăcea toată lumea, dar el era fratele tatălui meu. De ce nu m-ar fi plăcut? Şi dacă făceam ceva ce lui nu-i convenea, n-ar fi trebuit totuşi să existe un spaţiu de manevră, astfel încât fapta mea să nu devină un factor decisiv? Aşa vedeam eu lucrurile, spunându-mi că întregul conflict era imaginar, dar acum, din tonul acelui mesaj, înţelegeam că mă înşelasem. Aşa stăteau lucrurile şi aşa stătuseră de mult, poate chiar dintotdeauna. Scriind cartea respectivă îi confirmasem toate opiniile despre mine. Aveam un ego mic, deşi îl credeam imens. Eram nestatornic şi mincinos. Aşa mă simţisem întotdeauna acasă la ei, ca un mincinos. Cum de se ajunsese aici? Dacă exista ceva care-mi displăcea profund, asta era tocmai minciuna. Şi totuşi eram perceput şi mă percepeam pe mine însumi prin această prismă, de om mincinos.

De ce?

Răspunsul era simplu. Simţeam nevoia să ascund ceva de ei. Exista o latură de-a mea pe care nu puteam s-o arăt ori s-o exprim în faţa lor. Şi asta, faptul că trebuia să evit ceva cu orice preţ, m-a obligat să am un comportament duplicitar, ceea ce mi-a influenţat caracterul şi întreaga fiinţă. Încercam să fiu ca ei atunci când eram laolaltă, să vorbesc ca ei, dar, dându-şi seama că nu eram deloc aşa, ca ei, Gunnar putuse să-mi vadă adevărata fire. Falsitatea începea de acolo.

Am rămas o vreme cu telefonul în mână, uitându-mă la casele vizibile de la fereastră. Nu puteam să muncesc, nu puteam să citesc, nu puteam să mă uit la film. Nici în oraş nu puteam să ies ca să mă întâlnesc cu cineva, pentru că în Malmö nu cunoşteam pe nimeni destul de bine pentru asta. Singurul lucru pe care puteam să-l fac era să vorbesc la telefon. Nu mă ajuta prea mult, dar cel puţin clipele deveneau mai suportabile prin simplul fapt că exista o persoană situată în afara acestei situaţii care voia să discute cu mine despre asta. Prin urmare, cele două ore

care-mi rămăseseră din ziua respectivă înainte de a pleca să-mi iau copiii de la grădiniţă le-am petrecut vorbind la telefon. Am vorbit cu Geir Gulliksen despre ceea ce urma să facem, am vorbit cu Espen, care mi-a spus că nu era necesar să schimb nimic din manuscris, nu trebuia să cedez la presiuni, ci trebuia să mă îmbărbătez şi să rezist; am vorbit cu Tore, care ştia ce înseamnă să scrii o carte aflată la limita biografiei şi cum poate fi ea percepută de familie, şi am vorbit cu Yngve. El era disperat, pentru că avusese o relaţie bună cu Gunnar şi nu voia sub nicio formă să fie prins între noi doi. I-am spus că era romanul meu, că eu îl scrisesem, că el nu avea absolut nimic de-a face cu asta şi că Gunnar avea să înţeleagă. Din câte ştiam eu, Gunnar întotdeauna îl simpatizase pe Yngve, încercase mereu să păstreze legătura cu el. La final am sunat-o pe mama; era în drum spre casă, încă nu apucase să citească e-mailul, dar avea s-o facă imediat ce ajungea. Atunci era ora trei fără zece. Mi-am pus adidaşii albi, am luat cheile de pe dulap, am luat punga cu gunoi, am coborât în pivniţă, unde am aruncat-o într-unul dintre containerele mari, am ieşit pe uşa din spate şi am pornit pe una dintre străduţele lăturalnice care duceau la grădiniţă, aşa cum făceam mereu atunci când eram abătut şi voiam să evit privirile altora. Am recunoscut sentimentul care m-a cuprins atunci când am ieşit sub cerul cald, de un albastru intens, şi am mers pe Foreningsgatan în aerul plin de noxe, am trecut de grupul restrâns de oameni care mereu fumau la intersecţie, în dreptul semaforului, am traversat, apoi am luat-o pe străduţa pavată până la următoarea intersecţie, mărginită de foioase tinere cu frunzele într-o nuanţă închisă de verde şi umbrită de şirul de case înalte; era acelaşi sentiment pe care-l avusesem în zilele de după moartea tatii şi în zilele care urmaseră telefonului cu acuzaţia de viol, când întreg peisajul din jurul meu se ştersese cumva, de parcă m-aş fi aflat într-o zonă atât de încărcată de forţă, încât anihila orice altă prezenţă în jur. Vedeam totul, maşinile, supermarketul Lidl, pietonii şi

bicicliştii, înregistram cu ce erau îmbrăcaţi, majoritatea cu pantaloni scurţi şi tricouri, cămăşi şi rochii, din când în când apărea câte o cămaşă purtată cu pantaloni de costum, vedeam şcoala Montessori pe partea opusă a intersecţiei, coaforul african, alimentara poloneză, precum şi prăvălioarele de antichităţi pe lângă care treceam, l-am văzut, ca de atâtea ori, pe proprietarul uneia aşezat pe un scăunel pe trotuar, cu bătrânul său retreiver galben moţăind lângă picioarele lui, însă toate astea nu însemnau nimic, nu aveau nicio importanţă, nicio greutate netă. La fel i-am privit şi pe copiii mei atunci când s-au apropiat de mine în curtea grădiniţei. M-am aplecat, i-am îmbrăţişat strâns, deoarece aşa trebuia să fac, dar nici aceste gesturi nu aveau destulă greutate ca să reuşească să mă elibereze.

Două angajate stăteau de vorbă pe o bancă în timp ce copiii alergau în jurul lor şi se jucau. Toată curtea din spate era asfaltată şi avea în capăt un perete înalt de şase etaje, fără ferestre, care semăna cu zidul unei fortăreţe şi bloca soarele aproape toată ziua. Lângă zid era nisiparul, de care era lipit un ansamblu de joacă înalt de trei metri. Depozitul din partea cealaltă conţinea triciclete, trotinete, găleţi şi lopeţi, mingi şi crose de hochei pe iarbă, precum şi două porţi de fotbal şi o grămadă de jucării de plastic, care la sfârşitul zilei zăceau răsfirate peste tot. Părinţii lucrau acolo câte o săptămână la fiecare şase luni, pe lângă faptul că efectuau toată munca administrativă şi făceau curăţenie zilnic în clădire. Eu încercasem să evit sarcinile mai importante, niciodată nu făcusem parte din comitetul de părinţi, de exemplu, şi niciodată nu am fost responsabil cu personalul, cu recrutarea sau cu partea economică, în schimb insistasem să mă ocup de lucrurile cele mai practice şi mai lipsite de prestigiu, adică activitatea de curăţenie. Aceea era o muncă manuală în cel mai strict înţeles al cuvântului şi însemna să deretic în toată grădiniţa în cinci sau şase weekenduri dintr-un semestru. În plus de asta, făceam curăţenie şi în zilele în care eram de serviciu. Dar mie îmi convenea, pentru că nu-

mi lua mai mult decât timpul în care trebuia oricum să stau acolo. Singura problemă apărea în serile de duminică; atunci mi se părea obligatoriu să fac totul perfect, astfel încât ajungeam să petrec la grădiniţă mult mai multe ore decât ar fi fost necesar. Poate din cauza aceasta, în al doilea semestru am fost rugat să fiu şeful echipei de curăţenie. Am acceptat, astfel că a trebuit, pe lângă stabilirea turelor de serviciu şi verificarea aprovizionării cu detergenţi, să organizez şi curăţenia de primăvară, însă la sfârşitul anului şcolar, la şedinţa când urmau să se reîmpartă responsabilităţile, am cerut să revin la statutul de simplu membru al echipei. Îmi displăcea vizibilitatea pe care o aduce postura de organizator; pe deasupra, eu eram cel care trebuia să medieze eventualele plângeri ale angajaţilor la adresa unor părinţi care fuseseră neglijenţi la curăţenie. Asta s-a întâmplat de vreo două ori, şi mi-a venit să intru în pământ de ruşine când am fost nevoit să le-o spun în faţă, pentru că erau oameni în toată firea, iar eu trebuia să le comunic că nu-şi făcuseră treaba destul de bine şi că situaţia nu trebuia să se repete. O dată am fost în stare să fac asta, ba chiar şi de două ori. Dar până aici.

M-am oprit în faţa celor două angajate, Nadje, care crescuse în Irak şi care putea să-i ţină în frâu pe copii, şi Karin, o suplinitoare care înainte avusese normă întreagă şi care-i simpatiza în mod deosebit pe copiii mei.

— Cum a fost astăzi? am întrebat.

— A fost bine, mi-a spus Nadje. Fără probleme. John s-a ales cu o mică zgârietură pe obraz şi a fost foarte supărat din cauza asta, dar acum e bine.

— Cine l-a zgâriat?

— Heidi. Şi-a cerut iertare, a zis Karin. Şi ea a fost la fel de supărată ca şi John.

— Bine, atunci noi o întindem.

M-am întors şi i-am strigat pe fiecare pe nume. John a venit imediat, însă Heidi, care pedala cu o viteză ameţitoare pe asfalt, cu Maiou aşezată în căruciorul din spatele ei, nu dădea semne că m-ar fi auzit. Mai încolo,

Vanja era plină de nisip pe picioare; Katinka era cea care turna nisipul pe ea. M-am dus la ele.

— Acum trebuie să mergem, le-am zis.

— Încă puţin, tati, te rog! mi-a spus Vanja zâmbind.

— Cinci minute, atunci.

M-am aşezat pe piatra aflată în faţa băncii. Tremuram din tot corpul şi, după ce reuşisem să mi-l scot pe Gunnar câteva secunde din minte, gândurile mi-au revenit cu o forţă îndoită. Sperasem că apropierea de copiii mei avea să mă ajute, conferindu-mi o altă perspectivă, dar se întâmplase exact opusul, cumva îi compătimeam pentru că mă aveau pe mine drept tată, căci persoana pe care o vedeau şi cu care aveau legături nu era aceeaşi cu sinele său, şi treptat urmau să-şi dea seama de asta, atunci când ajungeau destul de mari încât să-i analizeze pe oamenii din jur în funcţie de calităţile şi de trăsăturile lor morale, mai degrabă decât prin prisma impresiei pe care le-o creau în interacţiunile obişnuite. Nu eram demn de ei, dar cel mai trist lucru nu era acesta, ci faptul că n-o ştiau.

— Ce mai face Linda? m-a întrebat Karin.

— E bine, i-am răspuns. A plecat într-o mică vacanţă la o fermă, undeva. Doar câteva zile.

— Eşti curajos să ai grijă singur de toţi trei copiii.

— Ah, nu, nu, Doamne! Chiar nu e o problemă! Nu, nu.

Nu aveam probleme cu ei deoarece eram strict, mai sever decât atunci când era şi Linda acasă. Nu toleram nimic, nu le dădeam nici cel mai mic spaţiu de manevră. Ei înţeleseseră repede că trebuiau să mă asculte, dar nu era bine. Personalul de la grădiniţă nu vedea asta, ei mă vedeau doar în acele ocazii în care-i duceam pe copii sau îi luam, iar atunci, cu atâţia ochi aţintiţi asupra mea, mă comportam corespunzător.

La dracu’!

Ce situaţie de căcat!

A dracului drăcie, cum de ajunsesem în situaţia asta?

La ce servea totul? Nu puteam să ţin ceea ce era rău pentru mine însumi, aşa cum face restul lumii? Nu, nu. Trebuia să le arunc altora în faţă totul, şi trebuia să-i târăsc şi pe ei după mine în cădere.

Gunnar nu făcuse nimic, el încercase doar să-şi trăiască viaţa, cât de bine ştia el, şi apoi se trezise cu cartea mea sub nas.

Îmi venea să-mi ridic braţele spre cer şi să strig din toţi rărunchii, în schimb, am rămas locului, uitându-mă la Heidi care dădea ture cu bicicleta, la John care se dusese în patru labe la Karin, se aşezase lângă ea şi se holba la acoperiş, la Vanja, ale cărei picioare erau îngropate în nisip. Zâmbeam forţat, gest care trebuia să le arate celorlalţi că mă comportam splendid cu copiii.

M-am ridicat şi m-am dus lângă Vanja.

— Acum trebuie să mergem, i-am spus. Fără rugăminţi.

— Dar uite! Nu am picioare! Uită-te!

— E vreun rechin pe sub nisip?

— Nu, a spus ea. Aşa m-am născut.

— Ştii ceva, domnişoară?

— Ce?

— Acum *trebuie* să mergem!

— Bine.

S-ar ridicat şi a început să se scuture cu mâna de nisipul care nu cădea de la sine. M-am dus la John şi l-am ridicat în aer, el a râs până când a înţeles că ne îndreptam spre cărucior, dar, după ce a protestat puţin, a acceptat situaţia. Mai rămăsese doar Heidi. Nu mai aveam chef să duc muncă de lămurire, aşa că i-am ordonat să vină la mine. Cum n-a reacţionat nici de data asta, am apăsat butonul pentru deblocarea porţii, am împins căruciorul de care se ţinea Vanja şi am deschis poarta.

— Noi plecăm, Heidi! am strigat.

— Aşteptaţi-mă! a strigat ea luând-o la fugă. Aşteptaţi-mă!

— Sigur că te aşteptăm. Dar mi se părea că nu mai

vii!

S-a prins cu o mână de cărucior fără să spună nimic. Uneori ajungea să mă uit insistent la ea şi să-i fac cu ochiul, să mă strâmb ori să mă încrunt, pentru ca expresia de supărare de pe chipul ei să se transforme într-un zâmbet, adesea un zâmbet ştrengăresc, după care se bosumfla pentru că se lăsase păcălită şi voia să dea în mine, dar cu o licărire poznaşă în ochi. În alte dăţi, supărarea ei se adâncea. Aşa s-a întâmplat şi acum.

Mergeam pe trotuar în paralel cu bicicliştii care se întorceau acasă de la serviciu. Vanjei nu-i tăcea gura. Eu o ascultam cu o ureche doar, în cazul în care s-ar fi uitat la mine, aşteptându-se la vreo reacţie, şi am dedus că vorbea despre avantajele şi dezavantajele celor două rase canine pe care le văzuse în ultima săptămână. Heidi mergea posomorâtă şi tăcută pe partea cealaltă, în timp ce John căzuse în starea obişnuită de somnolenţă indusă de cărucior.

— Unde-i John? L-am uitat la grădiniţă? am întrebat, gândindu-mă că şi el trebuia să primească puţină atenţie, ca să nu se simtă exclus.

— Aici! Sunt aici, tati! a răspuns el întorcându-şi capul spre mine.

— Ia uite-l pe băieţelul John! am spus aruncând o privire spre pizzeria de la colţ, unde clienţii mâncau sub umbrelele verzi.

În câteva după-amiezi când trecusem pe acolo cu copiii, mi se păruse că semănau cu o adunare de mafioţi. Italieni bătrâni în costume maro, cu trupuri bondoace şi grase şi ochi răutăcioşi.

Din spatele nostru se apropia în grabă o femeie îmbrăcată într-o rochie neagră, care ţâra după ea un băiat în vârstă de vreo nouă ani. Ne-au depăşit, iar când au ajuns cu vreo zece metri în faţa noastră, femeia l-a împins înspre perete, unde copilul şi-a dat jos pantalonii şi a început să urineze, în timp ce ea, protectoare, se uita de-a lungul străzii, în sus şi în jos. Nu-mi venea să-mi cred

ochilor! Pisatul se scurgea pe trotuar.

— Ce face băiatul? m-a întrebat Vanja uitându-se cu un ochi la ei, cu un ochi la mine.

— Păi arată de parcă s-ar pişa acolo, i-am spus.

Băiatul şi-a scuturat puţica şi şi-a tras fermoarul, după care cei doi au trecut pe trotuarul celălalt şi şi-au continuat drumul, în timp ce noi am luat-o la stânga, pe lângă magazinul de biciclete, îndreptându-ne către Sodra Forstadsgatan. Chiar înainte de 7-Eleven a trebuit să ne oprim, căci Heidi refuza să mai meargă.

— Sunt obosită!

— Of, Heidi! N-ai putea să mergi încă puţin, cât să ajungem acasă?

Ea a scuturat din cap.

— Vreau să stau în cărucior.

— Dar se face bucăţi dacă staţi doi în el. Nu ţii minte cum a căzut roata atunci?

— Vreau un fruct.

— Asta se poate. Dar nu aici. Poţi să-ţi cumperi o banană la magazin.

— Eu vreau de la magazinul *ăla*! mi-a spus ea arătând cu degetul în partea din care tocmai veniserăm.

— Vrei să mergem înapoi? am întrebat-o. Toată distanţa asta?

— Da.

Vanja, care stătea pe partea cealaltă a căruciorului, a început să râdă.

— Vanja, nu te amesteca, am avertizat-o.

— A râs de mine, a bombănit Heidi, pentru care nimic nu era mai rău decât să fie luată peste picior.

— Nu, n-a râs de tine! Acum mergem la magazin, de unde poţi să-ţi iei un fruct.

Heidi mi-a aruncat o privire, apoi s-a întors şi a luat-o la fugă pe stradă cât o ţineau picioarele. La mijlocul drumului s-a oprit şi s-a uitat provocator la mine.

— Să nu te clinteşti de aici, Vanja! am spus. Îmi promiţi?

Îndată ce am primit încuviinţarea ei am început să alerg după Heidi, care, văzându-mă, s-a pus iar pe fugă. Când am ajuns aproape, s-a oprit în faţa unui stâlp de iluminat şi s-a prins cu putere de el, ţinându-se cu ambele mâini.

— Ajunge cu tâmpeniile! i-am spus dezlipind-o de stâlp şi cărând-o în braţe de acolo.

Ţipa cât o ţinea gura. Lumea se oprea locului şi se holba la noi. Era exact ceea ce-şi dorea Heidi, dar ceilalţi nu puteau înţelege. Îşi închipuiau c-o lovisem, probabil. Eu însumi credeam asta atunci când vedeam mame sau taţi aplecaţi asupra copiilor, cu mişcări corporale agresive care întotdeauna mă făceau să suspectez că erau nişte părinţi îngrozitori, cei mai ticăloşi oameni din lume, chiar dacă trecusem la rândul meu prin situaţii asemănătoare.

Am lăsat-o jos.

A strigat că nu voia să meargă.

— Vrei să te car în braţe puţin?

A scuturat din cap.

— Atunci cum facem?

— Vreau un fruct! De la magazinul *ăla*\ a ţipat ea.

Mi s-a pus negru în faţa ochilor. Am prins-o cu putere de mână, m-am aplecat până în dreptul ei şi am şuierat:

— Termină! Nu mai vreau să aud prostiile astea! Vino aici! auzi?

Lacrimile îi curgeau şiroaie pe obraji.

— Ai auzit?

— Nu *vreaul* Eşti prost! Eşti un tată de căcat!

— Ce-ai spus? am şuierat cu voce coborâtă, ca să nu le dau satisfacţie spectatorilor.

— Eşti un tată de căcat! a repetat Heidi.

Vanja a zâmbit.

— Nu-i nimic amuzant în asta! i-am spus.

A redevenit serioasă, dar apoi, fără niciun motiv aparent, i-am zâmbit şi eu, ceea ce a făcut-o să izbucnească în râs.

— Voi râdeţi de mine! a ţipat Heidi, luând-o iarăşi la fugă.

De data asta am prins-o din urmă după câţiva paşi, am înhăţat-o şi am suit-o pe umăr. Odată ajuns la cărucior, am depărtat-o puţin de mine ca s-o privesc în ochi.

— Vrei să mergi pe jos?

A scuturat din cap.

— Pune-mă în căruţ!

— Vrei să-l întreb pe John dacă nu vrea să meargă pe jos, ca tu să poţi sta în cărucior?

Ea a încuviinţat.

John, care pricepuse ce urma să se întâmple, s-a prins de marginile căruciorului cu ambele mâini.

M-am gândit că a doua zi braţele lui Heidi aveau să fie pline de vânătăi. Apoi mi-am adus aminte de un caz despre care citisem. În Norvegia, o bonă îi rupsese copilului piciorul când îl trântise în cărucior.

— Vino, John, am spus. Pe tine te pot duce în braţe, şi atunci Heidi poate să stea în cărucior.

— Căruţul meu! a declarat John.

— Îl pot duce eu pe John! s-a oferit Vanja.

Părea să fie o idee foarte bună. L-am ridicat şi i l-am pus în cârcă Vanjei, Heidi s-a aşezat în cărucior, şi tot circul ambulant s-a pus din nou în mişcare. Vanja a putut să-l ducă doar până la 7-Eleven, dar acum John nu mai avea nicio obiecţie să stea în braţele mele.

Heidi deja adormise până am ajuns la supermarket. Deci acesta fusese motivul: era foarte obosită. Am cumpărat un parizer *falukorv*, un plic cu condimente pentru vită stroganoff, un pachet de orez, ingrediente pentru salată, lapte, chefir şi un Pepsi Max mare. Eram supărat pe mine însumi deoarece îmi revărsasem frustrările pe copii, dar asta nu m-a împiedicat să fiu strict cu Vanja în magazin. „Nu”, îi spuneam, „nu aia. Vino aici acum. Vino, ţi-am spus! Nu, nu, nu!” Mă simţeam de parcă aş fi existat pe mai multe niveluri, care păreau să fi devenit active simultan. Pe un nivel eram preocupat de scrisoarea

de la Gunnar, chinuit de o îndoială cumplită; pe altul mă gândeam la felurile pentru cină şi conduceam căruciorul prin magazin căutând produsele; pe un alt nivel îmi părea rău de modul în care mă purtasem cu Heidi mai adineauri; pe altul eram nervos din cauza comportamentului Vanjei; pe un alt nivel eram trist să văd cât de ascultătoare devenise, ceea ce însemna poate că-i oprimam spiritul; pe un alt nivel eram mulţumit că făcea ceea ce i se spunea.

Braţul cu care-l ţineam pe John mă durea atunci când ne-a venit rândul la casă. L-am pus jos ca să scot cumpărăturile din coş, el s-a repezit în partea cealaltă şi a încercat să se caţere – era unul dintre lucrurile care-i plăceau, să stea în genunchi pe bandă şi să urmărească produsele ce alunecau spre el. L-am luat iar în braţe, am aşezat ultimele lucruri pe bandă, am introdus cârdul în aparat, am tastat pinul, am confirmat atunci când a apărut suma, am tras cârdul afară şi l-am pus la loc în buzunar.

Am aşezat cumpărăturile în plasă şi, cu John în braţe, am pornit pe ultima porţiune de drum.

— Cu cine te-ai jucat azi la grădiniţă? am întrebat uitându-mă la Vanja, mai ales ca să aflu dacă pusese la inimă tonul meu dur de dinainte. Cu Benjamin? Cu Katinka? Sau cu Lovise?

— Nu cu Lovise, a spus ea. Cu Katinka şi puţinn cu Benjamin.

În faţa băncii se afla un cerşetor, unul dintre cei mai activi. Stătea în genunchi cu mâinile împreunate şi se legăna în faţă şi în spate în timp ce-şi mijea ochii la trecători. În faţa lui era o pălărie cu câteva monede.

— De ce stă aşa? m-a întrebat Vanja.

— Cerşeşte, i-am spus. Vrea să-i dăm bani.

— El de ce n-are bani?

— Nu ştiu. N-are slujbă, aşa că cerşeşte bani pentru mâncare.

— De ce nu i-ai dat nişte bani?

— Pentru că nu face nimic. Dacă ar fi cântat la vreun instrument, de exemplu, atunci i-aş fi dat. Obişnuiesc să le

dau bani celor care fac ceva. Totuşi, se întâmplă să le dau şi cerşetorilor, pentru că uneori mi-e milă de ei. La urma urmelor, nu e vorba decât de nişte mărunţiş.

— Dar lui de ce nu i-ai dat atunci?

— Pui cam multe întrebări, i-am spus zâmbind.

Mi-a zâmbit înapoi.

— Probabil că vine din Europa de Est, dintr-o ţară îndepărtată. Oameni ăştia vin aici ca să cerşească. E un fel de bandă.

— Bandă de hoţi? Ei sunt *hotă*.

— Nu, nu chiar. Dar aproape că au transformat cerşitul într-o meserie, ceea ce înseamnă că nimeni nu mai are de ce să cerşească. Cerşitul nu e o meserie.

Am râs de propriul raţionament şi Vanja s-a uitat zâmbind la mine. Am mărit pasul ca să prindem verde la semafor. Pe partea cealaltă a intersecţiei stătea bătrânul saxofonist care-şi cânta fragmentul muzical. Acum eram nevoit să-i dau ceva, aşa că am vârât mâna în buzunar, am scos ce mai rămăsese acolo, m-am uitat la monedele din palmă şi i-am întins Vanjei una de cinci coroane.

— I-o dai tu?

M-a privit înspăimântată, apoi a dat din cap a confirmare şi s-a dus la el cu paşi înceţi, aproape tiptil, ca să arunce moneda în cutia deschisă a instrumentului. Saxofonistul i-a făcut cu ochiul şi ea s-a întors grăbită la mine.

Trebuia să cumpărăm şi nişte fructe. Nu acceptau plata cu cardul, aşa că l-am lăsat jos pe John şi m-am aşezat la coadă la bancomat în timp ce analizam chipurile oamenilor care treceau pe lângă clădirea lungă din colţul pieţei, bloc la al cărui ultim etaj locuiam noi. Mă uitam după Gunnar. Ştiam că şansele ca el să apară acolo erau minime, dar nu exista nimic raţional în mintea mea, ci doar sentimente, a căror profunzime era de necuprins.

Femeia din faţa mea, cu o siluetă conică, părul nisipiu tuns scurt şi ochelari, a smuls chitanţa şi şi-a vârât cârdul în portofel în timp ce, pe furiş, îmi arunca o privire

suspicioasă. Mi-am introdus la rândul meu cârdul, am tastat pinul şi am scos trei sute de coroane. M-am uitat după John în timp ce aşteptam ca aparatul să-şi facă programul.

John era deja în drum spre chioşcul cu fructe, înaintând lipit de zidul clădirii. Părea un ghindoc, o mână de om.

— Iei tu banii, Vanja? am întrebat-o.

— Sunt ai mei?

— Nu, dar poţi să plăteşti pentru fructe.

— Nu vreau!

— Bine, am zis. Atunci dă-mi-i mie şi plătesc eu. Uită-te după John! Crezi că a uitat că existăm?

Ea a râs, pentru că John era acum departe, lângă magazinul de pantofi. Am împins căruciorul până la taraba de fructe, am fugit ca să-l aduc şi pe el, am cumpărat o legătură de banane, am pus câteva mere şi câteva portocale în pungi, am umplut o pungă cu struguri verzi, i le-am dat pe toate vânzătorului, care cred că provenea din Turcia sau Macedonia sau Albania, el le-a cântărit, le-a băgat într-o pungă mare albă, eu am plătit, el a redus preţul cu opt coroane atunci când mi-a dat restul, eu i-am mulţumit şi am traversat piaţeta, cu Heidi dormind în cărucior, apoi i-am întins cârdul magnetic Vanjei, care l-a trecut prin faţa tăbliţei cu senzor şi s-a opintit să deschidă uşa. Am împins căruciorul înăuntru şi l-am întors ca să-l pot trage în sus pe cele două trepte. Capul lui Heidi s-a legănat înainte şi înapoi, fără ca ea să se trezească. John era deja în faţa liftului, încercând să ajungă la buton.

— Eşti prea mic, i-am spus. Mai încearcă la anul.

— Ridică-mă! mi-a cerut el.

L-am luat în braţe ca să apese şi să poată vedea când sosea cabina prin ferestruica îngustă de pe uşă. Când am ajuns sus, am împins căruciorul în hol cu băgare de seamă. Dacă ar fi fost trezită acum, Heidi ar fi început să plângă şi să smiorcăie cel puţin o oră, şi nu aveam energie pentru aşa ceva. Preţul era că urma să adoarmă greu seara.

Le-am pus un film ca să pot pregăti cina în liniște. Le-am dat fiecăruia câte un măr, am scos cumpărăturile pe masă şi le-am sortat, fructele în fructiera de pe bufet, laptele în frigider, legumele pe blatul de lucru, parizerul *falukorv* pe tocător. Plănuisem să fac orez, dar m-am răzgândit, mai aveam câteva macaroane şi aveam să le mâncăm pe acelea. Am luat telefonul din hol, l-am sunat pe Geir Angell, am măsurat apa şi laptele, le-am turnat într-o oală şi am adăugat condimentele din plic. Începusem să amestec deja atunci când mi-a răspuns el.

— Ce faci? De obicei răspunzi imediat.

— Mi s-a udat cartea când făceam baie şi a trebuit să o usuc cu foehnul.

— Cu foehnul?

— Da.

Am crestat cu cuţitul ambalajul de plastic roşu-închis, l-am jupuit şi am început să tai parizerul în bucăţi.

— Cum o duci? m-a întrebat Geir. La fel de rău?

— Da, cam aşa ceva.

Am umplut o oală cu apă şi am pus-o la fiert.

— Mă are la mână. Faptul că s-a întors împotriva mea e teribil, nimic nu putea fi mai rău. Însă nu e vorba doar de groaza pe care mi-o stârneşte. Mai e şi cazul în sine. L-am insultat. El nu mi-a făcut nimic, nu merita asta. Şi când o să lansez cartea, el n-o să se poată apăra. Bunica mea este mama lui, nu? Aceştia sunt oameni reali.

— Te-ai mai îndoit de asta înainte?

— Nu, dar ştii cum e când scrii.

— Cel puţin ştiu cum e când se scrie despre tine.

— Nu m-ai sunat două zile. Ai fost destul de supărat.

— La început, da. Dar apoi am întors problema pe toate părţile. Cred că Ernst Biligren a răspuns foarte bine atunci când a fost rugat să comenteze faptul că se scrisese despre el în *Den hogsta kasten – Cea mai înaltă castă*. El a spus că îi este limpede că există un personaj care-i poartă numele în acea carte. Eu nu pot să spun că asta se aplică şi în cazul meu, pentru că ceea ce ai scris tu despre mine

este mult prea aproape de realitate, dar ideea este că el a indicat o cale de ieşire pentru toate personajele de roman. Există un personaj cu numele meu în acea carte.

— Dar tu eşti un literat! La Gunnar n-am văzut niciodată vreo carte. Nici nu cred că citeşte. Şi atunci totul cade într-o altă lumină.

— Vorbeşti despre el de parcă ar fi neajutorat! Pentru numele lui Dumnezeu, omule! Tu n-ai citit ce ţi-a scris? Te descrie ca pe un cretin! Pe deasupra, şi-a trimis diatriba şi la editură! Vrea să te distrugă, Karl Ove. Nu e neajutorat. Nu poţi să stai cu mâinile-n sân. Pun pariu că te-ai gândit chiar să nu mai publici cartea deloc!

— Da, normal!

— În cazul acesta, vei lăsa un expert contabil din Kristiansand să decidă cum trebuie să arate literatura norvegiană. Asta nu poţi să faci, sper că înţelegi.

— O s-o public.

M-am dus la bufet, am scos cutia cu macaroane, am aruncat o grămadă potrivită în apa clocotindă, le-am învârtit cu o furculiţă, am dat focul mai încet.

— Întrebarea este cu ce drept. Cu dreptul literaturii? Ar însemna să afirm că literatura este mai importantă decât o viaţă oarecare. Şi nu doar asta, ar însemna să afirm că literatura *mea* este mai importantă decât viaţa lui.

— Dar nu este viaţa lui! Este viaţa tatălui tău. El este fratele, tu eşti fiul. Fiul este mai apropiat.

Am ţinut tocătorul puţin înclinat deasupra oalei şi am măturat bucăţile de parizer în apă, am scos patru farfurii din dulap şi le-am aşezat pe masă, am deschis sertarul şi am ales cuţite şi furculiţe.

— Şi mai este şi justiţia! am spus peste câteva clipe.

— Justiţia nu poate să decidă în cadrul literaturii.

— Ba sigur că poate!

— Mai corect ar fi să spunem că încearcă s-o facă. Mykle a fost judecat, dar cartea lui este în continuare citită.

— Una e să insulţi prejudecăţile legate de sexualitate

dintr-o anumită perioadă şi alta e să lezezi o persoană anume. Iar în cazul Mykle mai este un aspect. Probabil că asta i-a provocat şi depresia. El a scris despre oameni care s-au recunoscut în carte. Şi nu aşa, oricum. Toate femeile cu care s-a culcat s-au recunoscut în descrieri. De aici a pornit de fapt scandalul. Tarjei Vesaas a spus ceva despre asta, dacă îmi amintesc corect. „N-a fost bine”, a zis, sau ceva de genul ăsta.

— Ha, ha, ha!

— Da, n-ai decât să râzi! Dar Vesaas era persoană respectabilă. Poate cel mai respectabil norvegian din câţi au existat. Atunci când el spune despre ceva că nu e bine, atunci, al naibii să fiu eu dacă e bine!

— Nu mi-ai povestit tu că după moartea lui, printre lucrurile sale, s-a găsit un plic cu tăieturi din ziare care conţineau poza lui Marilyn Monroe?

— Ba da! Până şi în păcate şi-a păstrat decenţa.

— Ai dreptate!

Am scos patru pahare din dulap, am oprit cele două ochiuri de aragaz, am umplut o carafă cu apă.

— Acum chiar trebuie să închid, i-am spus. Ne aşezăm la masă.

— Eşti în regulă? m-a întrebat el.

— Da, da. Doar că trebuie să trec peste perioada asta.

— De ce anume te temi de fapt?

— Păi tu crezi că ziarele n-o să scrie despre asta? Crezi c-o să treacă totul sub tăcere? O să fie ditamai furtuna! O să se scrie despre mine în fiecare ziar din ţară.

— Consolează-te cu gândul c-o să fii putred de bogat!

Fără să-i răspund, m-am îndreptat spre camera de zi.

— Hai, înveseleşte-te. O să fie amuzant!

— Vorbim mai târziu, i-am spus.

— Aşa cred şi eu. Pa!

— Pa!

Am pus telefonul în încărcător.

— Cina e gata, am strigat spre sufragerie.

Vanja mi-a răspuns ceva, dar n-am înţeles exact ce, aşa că m-am dus acolo.

— John doarme, m-a informat ea.

Stătea ca o pernuţă, ghemuit în capătul canapelei.

— Atunci doar noi doi suntem treji, am conchis.

— Îhî, a făcut ea, captivată de filmul *Totoro*.

— Hai la masă!

— Pot să mănânc la televizor? Te rog!

— Cum suntem doar noi doi, da. Asta dacă-mi promiţi că nu te pătezi.

Vanja a încuviinţat. M-am dus la bucătărie şi am turnat pastele într-o strecurătoare, am pus o porţie de macaroane pe farfurie, am adăugat nişte parizer cu sos stroganoff, am aşezat alături câteva felii de roşie, doar pentru aspect, şi m-am întors în camera de zi cu farfuria, pe care i-am pus-o în faţă. Cum nu mi-era deloc foame, am mâncat o roşie în drum spre dormitor, unde urma să-mi verific contul de e-mail. Nu primisem nimic nici de la Gunnar, nici de la alţii. La simpla vedere a numelui său şi a titlului ultimului mesaj, mi se făcea frică – viol verbal. M-am întins pe pat şi m-am uitat înspre tavan. Angoasa şi îndoiala m-au izbit cu toată forţa. Nu puteam să apelez la copii ca să mă ajute să-mi revin, pentru că nu era în regulă: ei trebuiau să se poată bizui pe ajutorul meu, nu invers.

M-am ridicat şi m-am dus la baie. Am luat câteva pungi albastre de la Ikea şi preţ de câteva minute am sortat mormanul de haine murdare; a doua zi, după ce lăsam copiii, trebuia să merg la subsol ca să verific dacă spălătoria era liberă. Dintr-odată, gândul acesta a dispărut. Am traversat holul şi m-am oprit în dreptul uşii să văd ce făcea Vanja; stătea nemişcată, cu furculiţa în dreptul gurii, înmărmurită în faţa televizorului.

Totoro ţipa. Era un ţipăt groaznic, dar creatura era bună la suflet, se vedea limpede, şi avea ceva liniştitor.

A sunat telefonul.

M-am uitat la display.

Linda.

Am răspuns.

— Alo!

— Alo! Eu sunt! Ce faceţi?

— Bine, i-am zis.

— Aţi ajuns cu bine acasă?

— Da, da. Totul a fost în regulă.

— Pot să vorbesc cu ei?

— Heidi şi John au adormit. Dar am s-o întreb pe Vanja.

Am ţinut receptorul la piept şi m-am dus în cameră.

— Vrei să vorbeşti cu mama?

— Pui pe pauză? m-a rugat ea.

I-am făcut un semn afirmativ, şi atunci şi-a întins mâna după telefon.

— Bună! a spus înainte de a ieşi din încăpere.

Am căutat telecomanda, am găsit-o în bibliotecă, am apăsat pe butonul de pauză şi m-am dus după ea. Intrase în camera copiilor. Atunci când m-a zărit, a închis uşa. Crescuse oare atât de mult încât să vrea un moment de intimitate atunci când vorbea la telefon?

M-am uitat la Heidi, care dormea în continuare în cărucior. L-am verificat pe John, dormea şi el. Am deschis uşa balconului, mi-am aprins o ţigară, am tras câteva fumuri, am stins-o şi am intrat din nou. Nu-mi găseam locul, eram mult prea agitat.

M-am dus la bucătărie, mi-am turnat apă în pahar şi l-am golit dintr-o sorbitură. Am pus în funcţiune filtrul de cafea şi m-am gândit că sunetul pe care-l scotea lichidul în timp ce picura în cafetieră era liniştitor – era un sunet pe care-l auzisem toată viaţa şi pe care-l asociam cu ceva plăcut.

Aş fi vrut doar să stau întins lângă cineva care să mă mângâie pe păr şi să-mi spună că totul avea să fie bine.

Nu-mi mai dorisem asta din copilărie.

Atunci nu avusesem pe nimeni care să mă mângâie. Acum era cineva care ar fi putut s-o facă, dacă i-aş fi

permis. Dar nu încercasem niciodată. Era un lucru nedemn, aproape autodistrugător.

Însă asta era ceea ce-mi doream.

Am ieşit pe hol şi am deschis uşa de la camera copiilor. Vanja se suise pe masă şi vorbea de acolo.

— Poţi să-mi dai telefonul după ce termini de povestit? am întrebat-o.

— Am terminat, gata. Pa!

Mi-a întins telefonul.

— Eu sunt, am spus ieşind pe hol. Ce ţi-a povestit de fapt?

Linda a râs.

— Mi-a povestit doar ce a făcut azi.

— Mie nu mi-a zis o vorbă, ştii? Şi atunci când a vorbit cu tine s-a retras, de parcă n-ar fi vrut s-o aud.

— A fost frumos să stăm la taclale. A crescut.

— Da, aşa e.

— Tu cum o duci? m-a întrebat Linda.

— Nu grozav, dar o să-mi treacă. Mi-e dor de tine.

— Şi mie de tine. Mă suni şi diseară, nu?

— Sigur.

— Cred c-o să facem un grătar. Poţi să mă suni pe la zece?

— Da, e bine. Ne auzim!

— Pa!

Am închis. Vanja pornise filmul singură. Mâncarea era aproape neatinsă.

— Nu vrei să mănânci puţin? am întrebat-o.

A oftat şi a luat două guri, apoi a dat farfuria la o parte.

— Asta-i tot?

— Nu mi-e foame!

— Acuşica vii să-mi ceri sandvişuri. E mai bine să iei o cină ca lumea.

— Ţi-am spus că nu mi-e foame!

De data asta eu am fost cel care a suspinat. Am dus farfuria la bucătărie, lăsându-i-o pe masă pentru mai

târziu. M-am dus pe terasă, am privit piaţeta, am intrat iar, am aruncat un ochi la ceasul din bucătărie, era cinci şi jumătate, m-am dus în dormitor ca să-mi verific mailul. Nimic. Am deschis paginile câtorva ziare – *Ajienposten* şi *Daghladet* –, apoi NRK şi câteva bloguri de carte pe care le urmăream din când în când. Unul dintre bloguri îmi atrăsese atenţia pentru că şi eu fusesem invitat să contribui cu un articol. Refuzasem, însă citisem tot ceea ce scriseseră alţii acolo. Majoritatea erau autorii unei singure cărţi, uneori mai era câte unul mai cunoscut. Cei care comentau postările îmi păreau a fi oameni care scriau şi voiau să-şi publice cărţile, fiind interesaţi cu precădere de funcţionarea sistemului editorial. Viziunea lor asupra literaturii şi părerile lor despre autori erau în mare parte infantile, se înflăcărau la orice fleac şi păreau să se considere persoane foarte importante cu opinii foarte importante.

M-a izbit gândul că exact aşa mă privea pe mine Gunnar.

Aveam un ego mic, dar îl credeam imens, după cum îmi scrisese.

Prin urmare, eram un om neînsemnat, dar eram prea orbit ca să văd asta; din contră, mă credeam important şi ceea ce făceam era, în ochii mei, la fel de important.

Era o descriere destul de corectă. Într-adevăr, eram un om neînsemnat, dar părerea foarte bună nu se referea la mine însumi, ci la ceea ce făceam sau eram în stare să realizez. Despre scriitura mea credeam, în momentele mele de optimism, că va fi măreaţă într-o zi. Dar poate un om neînsemnat să creeze ceva măreţ? Nu trebuie oare ca măreţia exterioară să fie corelată cu cea interioară?

Cum puteam să-i judec pe comentatorii blogului? Plasându-mă undeva deasupra lor, demonstram că eram la fel ca ei: important în propriii ochi.

În propriii ochi, eram un autor mai bun decât majoritatea. Rareori mi se întâmpla să citesc o carte şi să-mi spun: „Aşa ceva n-aş fi putut crea niciodată”. După

debutul meu literar aşa mă gândeam; scrisesem ceva atât de personal, asta o poate face oricine, nu trebuie decât să scrii. Însă odată cu al doilea roman am intrat într-o nouă etapă: nu numai că scriam şi la persoana a treia, dar naram o poveste aflată foarte departe de mine şi de realitatea mea. Asta mi-a deschis orizonturile. Eram mai puţin impresionat de o creaţie literară anume decât de autorul ei. Thomas Bernhard, de exemplu: ceea ce scria şi trăia el era imposibil de egalat. Jon Fosse, idem. Dar nu un autor precum Johathan Franzen. Cu el mă puteam măsura şi probabil că-l puteam şi depăşi. Acelaşi lucru era valabil şi pentru Coetzee, un autor căruia îi lipsea ceva specific personalităţii sale, ceva care să-i poată propulsa literatura pe ultima bucată de drum; operele lui nu mi se păreau de neatins, şi el a primit chiar Premiul Nobel. Întrebarea era dacă nu cumva valoarea literaturii este legată de calităţile personale. Dacă acesta este secretul excelenţei. Şi ce rost ar avea să atingi un nivel mai scăzut decât cel al excelenţei, un nivel foarte bun şi poate chiar recunoscut pe plan internaţional, atât timp cât există ceva superior? Ah, bineînţeles! Pentru că valoarea rezidă în operă, nu în evaluarea ei. Indiferent ce anume face un om, el este obligat să facă acel lucru cât poate de bine. Dacă eşti dulgher, trebuie să lucrezi cât mai bine şi mai precis. În asta constă toată satisfacţia. Dacă ai fi un dulgher obişnuit, care lucrează la un nivel mediu, fără brizbrizuri, care merge la serviciu în fiecare dimineaţă şi se ocupă de familia sa după-amiaza şi seara, atunci sigur te-ai supăra să afli că în Austria undeva se află un meşter dulgher, un dulgher al dulgherilor, unul care face lucruri fantastice. Oare te-ai întreba care e şpilul dulgheriei simple şi solide, dar fără elemente excepţionale? Ar trebui atunci să laşi jos ciocanul şi cuiele din cauza meşterului dulgher din Austria?

Fireşte că nu. Ar trebui să dulghereşti în continuare, după priceperea ta. Poate chiar să te bucuri că eşti un dulgher mai bun decât acela despre care tocmai s-a scris

în ziar, pentru că dacă te pricepi puţin la meseria asta, îţi dai seama că el nu este un muncitor aşa de grozav precum ar vrea toţi să dea de înţeles. Da, *arată* într-adevăr bine lucrarea lui! Dar dacă te uiţi de aproape, vezi că nu este decât o muncă de mântuială. Slavă Domnului că lucrările tale sunt zdravene!

Întreaga valoare rezidă în opera în sine şi nu în evaluarea ei.

Pentru Gunnar însă, eu nu eram decât un puştan care se credea cineva, un nepot închipuit care era dispus să calce peste cadavre ca să ajungă la un nivel superior.

Din punctul lui de vedere, ceea ce eu făceam era complet lipsit de valoare.

Şi scrisul era ceva extrem de fragil. Nu era greu să scrii bine, dar era greu să dai textului o forţă vitală, să-l faci ca dintr-o mişcare să deschidă lumea şi s-o închege. Atunci când nu reuşeam, adică în cea mai mare parte a timpului, stăteam ca un idiot şi-mi făceam reproluri. Cine mă credeam eu ca să-mi închipui că puteam să scriu pentru ochii cititorilor? Ce ştiam eu mai bine decât ceilalţi? Mă aflam eu oare în posesia vreunui secret pe care nu-l mai deţinea nimeni? Să fi avut experienţele mele vreo valoare deosebită? Să fi fost concepţiile mele despre lume perfect fundamentate?

Gunnar mă arătase cu degetul, spunând: „Te cunosc eu pe tine! Te crezi cineva, dar nu eşti decât un rahat. Te-ai băgat unde nu-ţi fierbe oala şi în ceva ce nu înţelegi. Dacă mergi până la capăt, o să te dau în judecată. O să te fac să sângerezi. O să te distrug. Nepoţel de rahat ce-mi eşti!”

Acesta era mesajul lui.

Mă pusese în gardă la fel ca pe vremea când aveam şaptesprezece ani şi scrisesem un articol persiflator despre Sissel Kyrkjebo în ziarul local, *Fadrelandsvennen*. „Cine te crezi?” mă atacase el. „La şaptesprezece ani scrii un articol batjocoritor despre o artistă care a vândut două sute de mii de discuri?” Se simţea stânjenit din cauza mea,

probabil şi pentru că aveam acelaşi nume de familie, astfel că putea să fie asociat cu ceea ce făceam eu. Kristiansand era un orăşel, şi toată lumea citea *Fadrelandsvennen*.

Eu, unul, eram foarte mândru că-mi apăruse numele în ziar. Dar când el mi-a aruncat vorbele acelea, m-am fâstâcit pe scaun şi m-am înroşit; m-au durut foarte tare mustrările lui. Cântăream lumea cu o unitate de măsură proprie, aşa judecam eu calitatea în cultură. Gunnar nu ştia absolut nimic despre acea lume, pentru el erau doar prostii, iar pe mine mă cântărea cu o unitate de măsură din lumea reală, unitatea de măsură folosită de adulţi şi de oamenii responsabili. Eu mă opuneam acestei lumi, dar asta numai când eram singur. Altfel, când trebuia s-o înfrunt, ce făceam? îmi plecam capul şi eram îngrozitor de ruşinat în sinea mea.

Am împins scaunul în spate, simţind că-mi ardea faţa, şi m-am dus la Vanja.

— Vrei să te uiţi la film sau la emisiunea *Bolibompa*?

— La *Bolibompa*, mi-a spus ea. Începe acum?

Am încuviinţat, am stins DVD-playerul de la telecomandă şi am comutat pe canalul pentru copii. Vanja stătuse ore în şir singură în faţa televizorului, apelasem la cea mai josnică metodă de a-i ocupa timpul. Prin urmare, chiar dacă eram agitat şi nu-mi găseam liniştea, m-am aşezat lângă ea. Deoarece rareori se aşeza în braţele mele din proprie iniţiativă, dar se bucura când o luam eu, am tras-o spre mine. Mi-a îndepărtat mâinile, însă a rămas cuibărită în poala mea.

John stătea nemişcat în cealaltă parte, respiraţia lui era şuierătoare, părul îi era umed de transpiraţie. Soarele bătea direct pe geamuri, dar jaluzelele îl blocau aproape complet, lăsând să intre doar o rază albă tremurătoare, cu excepţia ferestrei de la balcon, care nu era acoperită – pe acolo se revărsa un cilindru de lumină plin de particule de praf care se învârteau ca nişte electroni în toate direcţiile.

— Mi-e foame! a spus Vanja. Vreau un sandviş!

Am tras aer adânc în piept.

— Exact asta ţi-am zis mai devreme! în curând o să vii să-mi ceri o felie de pâine. E ora cinei, şi trebuie să mănânci mâncare până te saturi. Nu sandvişuri. O ştii foarte bine.

Ea nu mi-a răspuns.

— Vrei să-ţi aduc aici farfuria?

— Nu. Pot să mănânc un măr?

— Dacă mai iei câteva îmbucături din mâncare.

— Atunci nu-mi trebuie.

— Bine, i-am spus. Poţi să iei un măr, dacă vrei. Dar cel puţin du-te să ţi-l iei singură.

A alunecat de pe picioarele mele, s-a dus în grabă la bucătărie, apoi s-a întors ronţăind dintr-un măr şi s-a aşezat lângă mine. Eu m-am ridicat şi m-am dus să caut o pijama curată. Aerul din camera copiilor era greu şi cald, am deschis cele două geamuri de aerisire de deasupra ferestrei, iar zgomotele oraşului au năvălit înăuntru.

Podeaua era acoperită aproape în totalitate de jucării. A doua zi trebuia să fac curat, m-am gândit. Am deschis sertarul comodei şi am scos o cămaşă de noapte. Heidi avea să doarmă în rochiţa de pe ea, iar John, în pantaloni scurţi; cu puţin noroc, n-aveau să se trezească atunci când îi duceam la culcare.

— Ia asta pe tine, i-am spus Vanjei aruncându-i cămaşa în faţă.

Ea a prins-o şi mi-a zâmbit scurt, apoi s-a dezbrăcat fără să-şi ia ochii de la televizor. I-am adus periuţa de dinţi, trimiţând-o să se spele.

— Vrei să citim aici sau în pat? am întrebat-o.

— Dar *Bolibompa* nu s-a terminat încă!

— Se termină în două minute. În pat sau pe canapea?

— În pat.

M-am dus să mă uit pe raftul lor de cărţi. Am adus trei din care să aleagă: *Rapunzel* a Fraţilor Grimm, *Gittan och fârskallama – Gittan şi capetele de oaie*, respectiv una dintre cărţile cu Petra scrise de Tor Age Bringsvaerd, cea care povestea despre începerea grădiniţei.

— Dar John şi Heidi? m-a întrebat ea după ce am stins televizorul. Ei nu se culcă?

— Îi aduc după ce îţi citesc ţie.

— Vreau să mă duci şi pe mine în braţe.

— Te duc şi pe tine, i-am spus. O să te prefaci că dormi, da?

— Nu! Doar du-mă şi pe mine în braţe.

Am ridicat-o în braţe şi am pus-o în pat, m-am aşezat lângă ea şi am invitat-o să aleagă. Mi-a arătat *Rapunzel*. O alegere bună, pentru că povestea aceea îmi plăcea şi mie. În vara aceea fusesem două zile în Germania şi într-o seară citisem din cărţile mele într-un castel din regiunea de unde Fraţii Grimm obişnuiau să-şi culeagă poveştile.

— Rapunzel, Rapunzel, lasă-ţi părul până la pământ! i-am spus Vanjei, care stătea lângă mine pe patul de jos şi se uita la ilustraţii în timp ce eu îi citeam. Habar n-am de ce i se pusese pata pe cartea aceea, în timp ce multe altele nu-i stârneau defel interesul. Povestea începe cu un bărbat şi o femeie care au fost nevoiţi să-şi dea copilul unei vrăjitoare. Pentru un copil nu cred că există spaimă mai cumplită, şi poate că acesta era elementul care o fascina într-atât pe Vanja, sau poate că era ciudăţenia întregii situaţii: o femeie îşi lasă părul în jos dintr-un turn, iar un bărbat se caţără pe zid ca s-o elibereze. Din perspectiva mea, povestea aceasta era un soi de arhetip literar, sau, mai bine spus, o forţă primordială a literaturii înseşi, deoarece la suprafaţă vorbeşte despre transformare, incluzând aici şi transformarea lumii înseşi într-un basm; în acelaşi timp, transpunerea implică şi o formă de simplificare, reducând realitatea la câteva personaje atât de precise şi de perfect şlefuite după ce au trecut prin atâtea transpoziţii şi experienţe, încât adevărul lor depăşeşte orice experienţă individuală a condiţiilor, este valabil pentru toată lumea, şi când diversele personaje se pun în mişcare se deschide un abis în fiecare ascultător, şi prăpastia este fără fund. Mulţi ani mă gândisem să plasez acţiunea unui roman parţial în pădure, unde erau troli şi

stafii, colibe şi regi, vulpi şi urşi vorbitori, şi parţial în atmosfera norvegiană a secolului al XIX-lea, aşa cum o cunoscuseră Asbjörnsen şi Moe atunci când străbătuseră ţara în lung şi-n lat ca să-şi culeagă poveştile. Kristiania, Telemark, dealurile din interiorul regiunii Ostland. Mi-ar fi luat mulţi ani să-l definitivez, un timp de care nu dispuneam acum, însă această idee mă frapa de fiecare dată când le citeam poveşti copiilor. O poveste de-a Fraţilor Grimm mă atrăgea în mod deosebit – o femeie care cade în fântână şi pătrunde într-o altă lume. Din păcate, ediţia pe care o aveam noi era îngrozitor de prost tradusă. Dar Vanja nu ştia asta, iar noi o citeam de dragul ei.

— Sfârşit! i-am spus după ce am terminat ultima pagină. Acum trebuie să dormi.

— Poţi să mă gâdili şi să-mi cânţi de noapte bună?

— Bineînţeles!

S-a întins pe burtă, iar eu i-am ridicat cămaşa de noapte şi mi-am trecut unghiile peste spatele ei. Asta însemna „gâdilatul” pentru ea, şi ritualul trebuia îndeplinit în fiecare seară, în timp ce cântam împreună în suedeză.

Vem kan segla forutan vând?

Vem kan.ro utan căror?

Vem kan skiljas frân vânnen sân utan attfalia târar?

Jag kan segla forutan vând, jag kan.ro utan căror.

Men ei skiljas frân vânnen min Utan au falia târar.

Cine poate să navigheze fără vânt?

Cine poate să vâslească fără vâsle?

Cine se poate despărţi de prietenul său fără ca lacrimi să verse?

Eu pot să navighez fără vânt, eu pot să vâslesc fără vâsle.

Dar să mă despart de prietenul meu Nu pot fără ca lacrimi să vărs.

După ce i-am cântat, am acoperit-o cu pilota şi i-am dat jos ochelarii pe care i-am pus pe micuţa noptieră de lângă pat.

— Taţi?

— Da?

— Pot să te întreb ceva?

— Da.

— Cum se poate el despărţi de prietenul lui fără să plângă?

— De ce crezi că este vorba despre un el?

— Pentru că tu cânţi.

— Aici ai dreptate. Păi, ţine foarte mult la prietenul lui.

— Da, a zis Vanja punându-şi capul pe pernă, satisfăcută de răspunsul primit.

— Noapte bună!

— Mai trec pe la tine, i-am spus. Trebuie să-i aduc pe fraţii tăi.

— Ah, da! Uitasem!

L-am adus mai întâi pe John, l-am aşezat cu grijă în pătuţ, apoi pe Heidi, la care situaţia era mai delicată, pentru că trebuia scoasă din cărucior. Mişcările mele au trezit-o, ea a început să strige: „Nu! nu!” şi a încercat să se elibereze, însă am ţinut-o strâns la pieptul meu şi am mers grăbit în cameră. Am rostogolit-o în patul de deasupra Vanjei, sperând ca frântura de realitate care-i întrerupsese somnul să fie atât de mică încât să n-o trezească, şi, din fericire, după ce s-a ridicat în genunchi şi s-a uitat la mine câteva secunde, s-a culcat la loc pe o parte, a închis ochii şi a reînceput să respire profund.

— Noapte bună, frumuseţe mică! i-am spus Vanjei înainte de a stinge lumina.

— Poţi să laşi uşa deschisă? m-a rugat ea.

— Bineînţeles! Somn uşor!

— Somn uşor!

M-am dus să verific e-mailurile. Nu primisem niciunul. Oarecum, era o uşurare, dar pe de altă parte era puţin neliniştitor, pentru că atât Tonje, cât şi Jan Vidar primiseră manuscrisele de multă vreme şi nu-mi răspunseseră, iar asta nu putea să însemne decât un singur lucru.

Ca să le potolesc îngrijorarea sau, într-un fel sau altul, să le ghidez reacţia, m-am decis să le trimit un nou mesaj. Lui Tonje i-am scris astfel:

Dragă Tonje.

Deoarece n-am primit nicio veste de la tine, bănuiesc că eşti zguduită şi şocată de faptul că ai fost introdusă într-un roman fără ca tu să fi cerut asta. Eu cred că nu te expun, dimpotrivă, după cum a spus Tore după ce a citit cartea, «Tonje este o prinţesă, te îndrăgosteşti de ea când îşi face intrarea», dar înţeleg în acelaşi timp că simpla apariţie într-un roman te aduce în centrul atenţiei. Dacă vrei, şi probabil că vei dori asta, o să schimb numele tău şi ale celor apropiaţi ţie, astfel încât să nu poţi fi asociată cu romanul (altfel decât prin faptul că odată ai fost căsătorită cu însuşi autorul, ceea ce nu poate fi schimbat).

Toate cele bune.

Karl Ove

Lui Jan Vidar i-am scris aproximativ acelaşi lucru. După ce am terminat, m-am dus să-i văd pe copii, dormeau toţi trei acum, am luat telefonul, am ieşit pe balcon, m-am aşezat, mi-am turnat o ceaşcă de cafea, mi-am aprins o ţigară şi am sunat-o pe mama.

A răspuns imediat.

— Alo, aici e Sissel!

— Salut, sunt Karl Ove. Ai apucat să citeşti e-mailul?

— Da, l-am citit.

— Cum ţi se pare?

— Sunt foarte revoltată, să ştii! Şi zguduită. Am stat şi am cumpănit ce să-i scriu, dar poate ar fi mai bine să aştept puţin.

— Nu e nevoie să-i răspunzi, deoarece, dacă te cobori la nivelul lui Gunnar, înseamnă că eşti de acord cu premisele lui.

— Aici ai sigur dreptate. Bunica mi-a spus odată că prostiei nu trebuie să-i răspunzi. E un sfat bun, doar că eu sunt atât de supărată, încât aş avea chef să-i zic vreo două. S-a semnat în mail drept fratele tatălui. Tatăl tău nu ar fi

făcut niciodată aşa ceva, să ştii.

— Nu ştiu ce să cred, am spus râzând fără convingere. Tu eşti singura mea sursă în cazul acesta.

— Ce vrei să spui?

— El asta a scris, că de la tine am preluat toate informaţiile.

— Ah, da! Trebuie să aibă multă imaginaţie ca să-şi închipuie că eu sunt responsabilă pentru actele tale la vârsta de patruzeci de ani. Cât timp este un om răspunzător pentru acţiunile copiilor săi?

— M-a văzut crescând. Pentru el, sunt în continuare un adolescent, cred.

— Ai dreptate. Dar că eu aş urî familia Knausgând, asta e absurd. Am fost destul de retrasă şi de stânjenită atunci când am intrat în familia aceasta, aveam douăzeci de ani, aici Gunnar spune adevărul, şi bunicii erau nişte oameni primitori şi sociabili, mai ales cu voi, copiii. Deci un grăunte de adevăr există în ceea ce scrie el. Într-un fel, a descris o imagine caricaturală. Îmi dau bine seama că pot fi percepută astfel.

— O pală de vânt rece din Vestlandet?

— Da. Vizita lui acasă la noi l-a marcat probabil. Gospodăria de ţărani amărâţi, cum scrie el; a fost surprinzător pentru mine să văd acel cuvânt, dar în comparaţie cu ceea ce fusese el obişnuit, noi eram săraci. Cultura noastră era, de asemenea, complet diferită. Toate astea l-au speriat. Mama era tăcută, nu spunea prea multe, şi asta trebuie să i se fi părut straniu.

S-a aşternut tăcerea câteva secunde. Mi-am aprins o nouă ţigară şi mi-am atârnat picioarele pe balustradă în timp ce mă uitam la cerul văratic, gri-albăstriu, înţesat de avioane care decolau sau aterizau pe aeroporturile din Kastrup şi Sturup.

— Mai e ceva din mesajul lui care m-a atins, am spus după un timp. Treaba aceea că el ne cunoaşte de când eram mici. Ceea ce scrie el despre „băieţi”, ştii? Că tu ne-ai expus neglijenţei parentale pentru că n-ai fost tranşantă

şi n-ai intervenit atunci când aveam noi mai multă nevoie. Eu nici nu bănuisem că cineva şi-ar fi dat seama că tata nu era chiar aşa de bun cu noi. Dar el a văzut asta. Trebuie să fi observat, de vreme ce o spune acum. Concluzia lui este evident contrară celei pe care am tras-o eu, pentru că eu am fost acolo şi ştiu că tu ai fost de fapt salvarea mea, dar simpla idee că cineva ne observa şi era la curent cu situaţia mă deranjează. Destul de tare.

— Este vorba despre faptul de a fi văzut. Înţeleg că te deranjează. Mai ales dacă, aşa cum ziceai, l-ai pus pe el în locul tatălui tău.

— Da, există ceva acolo. Observ asta. Nişte structuri mai adânci.

— Dar tatăl tău te vedea, să ştii! El ştia cine eşti.

— Chiar mă îndoiesc de asta.

— Bine. Dar chiar aşa a fost.

Am plâns când mi-a spus asta, dar pe înfundate, fără să mi se schimbe vocea, aşa că ea n-a băgat de seamă. Am stat de vorbă încă o jumătate de oră despre Gunnar şi scrisorile lui, nu atât de mult despre cartea care a fost la originea lor, ci despre familie, atât a tatălui meu, cât şi a mamei. Ea mi-a povestit cum fusese când intrase în familia lui, la începutul anilor ’60, şi mi-a dat mai multe detalii despre felul cum era tata atunci. Procedase la fel după moartea lui, în fiecare zi în care o sunam, şi ceea ce făcea în realitate era să-l ridice în slăvi în faţa mea, amintindu-mi iar şi iar că poate fusese o pacoste, dar fusese magnific; inteligent, un om cu viziune, cultivat, curios, cu vederi largi. Ştiind că mie îmi trebuia o altă imagine a tatii, mi l-a descris pe cel pe care ea îl cunoscuse, explicându-mi cum arăta el din perspectiva unui adult atunci când eu nu eram decât un copil.

Exact asta făcea şi acum.

Eram purtat din în ce mai departe de ceea ce ştiusem eu. Scrisoarea lui Gunnar alcătuia o imagine a familiei în care crescusem complet diferită de imaginea pe care mi-o formasem, şi imaginea creată de mama era la fel de

străină, imposibil de corelat cu propria mea percepţie despre el. Era de parcă totul s-ar fi întors în sinea mea şi s-ar fi închis acolo.

Primul lucru pe care l-am făcut după ce am încheiat conversaţia cu mama a fost s-o sun pe Linda.

— Salut! a spus ea.

— Eşti singură? am întrebat-o.

— Da, stau în camera pe care mi-au dat-o. E tare frumos aici. Şi Helena are foarte mare grijă de mine.

— Aţi făcut grătar?

— Da. A fost super! Dar tu ce faci? Cum te-ai descurcat cu copiii?

I-am povestit cum fusese ziua mea. Am discutat despre scrisorile lui Gunnar, dar nu despre asta ar fi trebuit să vorbim. Ea mi-a povestit mai multe despre cum se simţise şi ce făcuse, precum şi despre peisaj.

În timp ce-o ascultam, mi-am adus aminte de o altă conversaţie cu ea, din vara anului când ne-am cuplat. Linda era plecată acasă, la mama ei, undeva în apropiere de Gnesta, ne despărţiserăm prima dată de când eram împreună. Îmi era atât de dor de ea, încât mă durea corpul. Atunci am văzut cum arăta locul din jurul ei, cu ochii minţii am construit o casă şi o grădină înconjurate de o pădure. Mai târziu, în primele săptămâni de toamnă, am văzut totul cu propriii ochi, locul era bineînţeles altfel, îmi crea o impresie mult mai puternică, iar prima imagine aproape idilică pe care mi-o creasem a dispărut fără urmă, împinsă la o parte de greutatea realităţii şi a concretului. Ea îmi povestise că făcuseră baie în ziua aceea, că stătuse pe ponton împreună cu mama ei şi-i citise cu voce tare trei texte de-ale mele care tocmai fuseseră publicate într-o carte pe care eu i-o dădusem. Mamei i se păruseră fantastice, a spus ea râzând de fericire. Mai târziu în acea seară le povestise părinţilor despre mine, şi ei deja mă plăceau, m-a asigurat Linda. Stăteam în apartamentul meu, cu vocea ei gravă răsunându-mi în urechi şi imaginându-mi cum arăta camera în care se afla ea,

singura persoană pe care o iubeam şi pe care o doream mai mult decât orice altceva.

În pozele pe care le-am făcut în acea perioadă arătam îngrozitor de tineri. Linda avea douăzeci şi nouă de ani, eu aveam treizeci şi trei. Linda îşi păstrase aerul tineresc, pe când eu arătam de parcă mi-aş fi irosit anii trăind undeva pe străzi, ceva nebănuit îmi răvăşise înfăţişarea, ridurile care-mi brăzdau fruntea erau comic de adânci, nasul parcă s-ar fi alungit şi s-ar fi ascuţit, iar ochii păreau să se uite fix, intens, oricât de calm aş fi fost.

Cât de mult o iubisem! Ea era singura de care-mi păsa. Mi se rupea de tot restul. Acea stare nu putea să dureze, bineînţeles, epuizarea era inevitabilă în ceea ce mă privea, dar oare aici trebuia într-adevăr să ajungem? Pentru asta aleseserăm să fim împreună?

Totuşi, nu era prea târziu. Nimic nu se pierduse. Totul era în continuare tangibil.

— Mi-ar plăcea să fii aici acum, i-am zis.

— Cât de tare mă bucur, Karl Ove!

— N-o spun doar aşa!

— Îmi dau seama din glasul tău. Şi mie mi-e dor de tine.

— Asta voiam să spun şi eu. Depărtarea ne prieşte.

— Ha, ha!

Ne-am urat noapte bună, am închis şi m-am dus să verific e-mailul din nou. Niciun semn de la nimeni. Am navigat încă o jumătate de oră, apoi m-am dezbrăcat şi m-am dus la culcare. Ceasul nu era decât nouă fără zece, dar dacă voiam să supravieţuiesc a doua zi fără să mă enervez, trebuia să fiu odihnit. Heidi adormise atât de devreme, încât sigur avea să fie în picioare la ora cinci, dacă nu era chiar mai matinală de atât.

M-am trezit pe la zece şi jumătate, atunci când Vanja a intrat în cameră târându-şi plapuma după ea, dar a adormit la loc imediat. A doua oară când m-am trezit, John stătea în faţa patului cu pernuţa în mână şi se uita la mine.

— Este dimineaţă acum? a întrebat el.

Am aruncat o privire la ceas. Era cinci şi un sfert.

— Într-un fel, da. Vrei să mănânci micul dejun?

A încuviinţat dând din cap.

— Du-te la bucătărie, vin şi eu.

A făcut întocmai cum i-am spus.

M-am ridicat şi mi-am amintit de scrisorile de la Gunnar. În drum spre bucătărie am luat şi ziarele de pe preşul de la uşă. Bucătăria era orientată spre est, unde soarele picta orizontul în roşu. L-am cocoţat pe John în scaun, i-am pus o farfurie de muşii şi chefir în faţă, am turnat apă în filtrul de cafea, am pus un filtru în dispozitiv, am umplut cu cafea şi am pornit aparatul. În timp ce cafetiera ţiuia şi bolborosea, am răsfoit secţiunea de cultură şi sport din cele două ziare.

— Bună, tati! a spus Heidi radioasă din pragul uşii.

— Hei, Heidi-Hei! i-am răspuns. Muşii sau cornflakes?

— Cornflakes. Dar vreau să torn eu laptele.

— Bine.

A dispărut, am auzit cum ţâra prin hol scăunelul din dormitor pe care obişnuia să se urce când îşi căuta haine prin mormanul din dulapul mobil de la Ikea pe care-l aşezasem lângă şirul de dulapuri. După vreo două minute s-a întors îmbrăcată într-un jerseu cu imprimeu cu căpşune şi o cămaşă albastră de blugi cu Hello Kitty. Jerseul acela era în mod cert preferatul ei; dacă ar fi putut să facă asta, l-ar fi purtat non-stop.

— Cât de frumoasă eşti! i-am spus.

Mi-a zâmbit doar.

— Şi eu sunt frumos! a zis John.

— Dar tu încă nu te-ai îmbrăcat! i-am amintit. Heidi s-a îmbrăcat, de aceea i-am spus că este frumoasă. Tu porţi hainele de ieri!

— Da, a recunoscut el.

Am pus cornflakes într-un bol şi am aşezat o cutie de lapte în faţa lui Heidi. Înainte de a ieşi pe balcon, am umplut termosul cu cafea, am scos o ceaşcă din dulap şi

am turnat în ea ultimele picături care nu mai încăpeau în termos, apoi l-am luat cu mine. Uşa avea clanţă doar în interior, ceea ce era extrem de periculos, pentru că era foarte posibil ca un copil s-o închidă, caz în care rămâneai pe dinafară. Copiii erau prea mici ca să poată deschide uşa. Vanja ar fi reuşit, însă ea dormea. Prin urmare, am dat clanţa în jos, în poziţie de închidere, dar am lăsat uşa întredeschisă, apoi m-am aşezat şi mi-am aprins o ţigară.

Aerul era rece, însă cerul era senin şi soarele roşiatic urca cer. Muşchii stomacului erau încordaţi, îi simţeam de parcă aş fi făcut antrenament cu o zi înainte. După toate probabilităţile, acesta era efectul tensiunii în care trăiam.

Am întrezărit o mişcare înăuntru şi am împins instinctiv uşa, ca nu cumva să se trântească, dar apoi mi-am dat seama că nu era niciun pericol şi mă puteam aşeza din nou.

Heidi a deschis puţin uşa.

— M-am pătat, tati!

— Nu-i nimic!

— Poţi să vii?

— Am să-mi beau cafeaua mai întâi, apoi vin. Du-te, te rog!

În loc să mă asculte, a deschis mai tare uşa şi a făcut un pas pe balcon.

— Heidi! Du-te înăuntru! Nu ai voie să ieşi aici.

— Vreau doar să mă uit. Bine?

— Bine atunci.

De ce nu mai putea aştepta trei minute, ca să pot să-mi savurez prima ţigară şi cafeaua? Cinci minute de linişte! Doar atât îmi doream!

Am tras un ultim fum în plămâni, am băut cafeaua şi m-am dus la copii. Nu vărsase decât puţin lapte pe masă, iar surplusul se scursese pe jos. Am rupt un şervet de hârtie şi am şters podeaua.

— Ai făcut asta anume? am întrebat-o în timp ce curăţăm pe jos. Aşezată pe scaunul ei, îmi privea atent mişcările. A clătinat din cap. – Bine, am zis. Dar cel puţin

mănâncă ce ai în bol!

— Da, dar este prea plin, a spus ea.

Fără să-i mai zic ceva, am dus bolul deasupra chiuvetei, am vărsat puţin din amestecul de lapte şi fulgi de porumb, am şters fundul bolului şi marginile şi l-am pus în faţa ei din nou.

— Aşa! Acum poţi să mănânci.

— Eşti supărat.

Când vorbele veneau din partea ei, sunau ca o acuzaţie.

— Nu sunt supărat, Heidi, absolut deloc! Doar că n-am timp să stau să şterg pe jos toată dimineaţa. Dar n-a fost vina ta. Totul e în ordine.

— E dimineaţă? a întrebat John.

— Da, da. Când răsare soarele, este dimineaţă. Când soarele apune, este seară.

— Nu şi iarna! a precizat Heidi.

— Nu, ai dreptate. Dar vara aşa este. Şi cine are ziua de naştere vara?

— Eu! a exclamat John.

— De azi într-o săptămână!

— Şi ce primesc? a întrebat Heidi.

— Tu? Dar nu-i ziua ta, ştii, nu?

— Dar, tati!

— Nu ştiu ce primeşti. O pungă cu morcovi, poate?

— Ce?”

— O pungă cu *mordtter*, morcovi, poate? i-am spus în suedeză.

— Ce?

— E doar o glumă, Heidi.

— Ce?

— Glumeam!

— Nu trebuie să glumeşti!

— Nici măcar aşa, puţin?

A scuturat din cap.

— Deci nu trebuie să fiu supărat şi nici să glumesc.

— Nu.

S-a aplecat în faţă şi a început să soarbă din laptele cu cereale. John terminase de mâncat, era mânjit peste tot în jurul gurii, şi masa în dreptul lui era lipicioasă de la fulgii umezi de muşii.

— Mai vrei, John? l-am întrebat.

Nu mai voia. Am dat ocol mesei ca să-l iau din scăunel, am rupt o bucată de şervet de hârtie şi l-am şters la gură, i-am scos scutecul şi l-am pus în coşul de sub chiuvetă împreună cu şervetul.

— Acum eşti gol puşcă, John! a spus Heidi.

— Ba nu sunt! a ripostat John nervos, după care a ieşit din bucătărie cu paşi hotărâţi.

Heidi a râs cu acele triluri care-i erau tipice. I-am zâmbit, am adus un scutec de la baie şi m-am dus după John, care, văzându-mă, a rupt-o la fugă.

— Stop! i-am spus grăbindu-mă să-l prind. L-am ridicat, el a început să dea din picioare, dar nu în semn de protest, iar când l-am culcat pe canapea ca să-i pun scutecul a rămas perfect nemişcat. Aşa! am zis, după care m-am dus în dormitor să pornesc computerul, ca să verific e-mailul.

Vanja îşi trăsese întreaga pilotă peste cap, şi doar o şuviţă de păr de pe pernă o dădea de gol. Lăsând-o în pace, am deschis inboxul; nimic, cu excepţia ştirilor de \ *zAgderposten* şi un e-mail de la Amazon. Am citit pe rând titlurile ziarelor, prima dată din *Klassekampen*, apoi *Aftenposten*, *Daghladet*, *Dagsavisen*, *VG*, *New York Times*, *The Guardian*, *Expressen* şi, la sfârşit, *Aftonbladet*.

Cu Vanja pe partea stângă a căruciorului, John în cărucior şi Heidi în partea dreaptă, am ieşit peste o jumătate de oră din bloc, ne-am dus la intersecţie, am traversat, am urcat pe Sodra Forstadsgatan până la 7-Eleven, unde am luat-o la stânga, apoi la dreapta şi după zece minute eram în faţa grădiniţei, unde Vanja a tastat codul şi Heidi a împins poarta. Copiii care sosiseră deja erau în curtea din spate, aşa că l-am ridicat pe John şi am împins căruciorul lângă perete. Am căutat privirea Nadjei,

pentru ca ea să ştie că veniserăm, apoi m-am întors acasă. Pe drum am trecut pe la 7-Eleven ca să-mi cumpăr ţigări şi o cutie de chibrituri. M-am oprit în faţa magazinului şi mi-am aprins o ţigară în timp ce un camion de gunoi uriaş, verde se apropia pe stradă în spatele meu. Zgomotele lui reverberau în faţadele clădirilor, creând o larmă de nedescris.

Dar acum nu se mai numeşte camion de gunoi. Oare cum s-o numi? Vehicul pentru servicii ecologice?

Am început să merg cu ţigara în mână. Autobuzele circulau cu o asemenea frecvenţă dimineaţa, încât se zguduia şoseaua în timp ce treceau duduind pe lângă mine. Aerul era tăios şi răcoros la umbră, cald şi molatic la soare; se vedeau semnele unei zile frumoase. Nu că ar fi avut asta vreo importanţă. Voiam să merg acasă şi să trag un pui de somn, după care speram să pot lucra puţin.

În zare a apărut blocul în care locuiam. Mi-am aruncat ţigara, am parcurs repede ultima porţiune până la uşa de la intrare, am trecut de mulţimea de chipuri palide şi inexpresive din staţie, acolo unde tocmai se oprea un autobuz, cu acel scârţâit de parcă s-ar fi sfâşiat ceva – îmi luase mai bine de un an să înţeleg că sunetul este produs de contactul roţilor cu grătarele metalice montate de-a lungul bordurii –, am traversat intersecţia şi am ajuns la uşa de la intrare pe care am deschis-o cu cartela. Am urcat pe scări, am pus pachetul de ţigări pe raftul pentru pălării, am scos telefonul, am tras draperiile în dormitor şi m-am culcat.

M-am trezit după o jumătate de oră, din cauza unui vis. Tricoul era transpirat, şi perna pe care dormisem era umedă. Pofta de ceva dulce m-a făcut să merg la bucătărie, unde am ciugulit în viteză dintr-un ciorchine de struguri, ca să-mi cresc nivelul de glucoză din sânge. Apoi m-am întors în dormitor şi mi-am verificat e-mailul.

Era un nou mesaj de la Gunnar.

M-am ridicat şi am deschis uşa balconului, am mers pe scândurile întunecate, asemănătoare cu cele de pe

puntea unui vapor, până în zona în care strălucea soarele, m-am uitat spre Hilton, unde cele trei lifturi alunecau în sus şi-n jos prin tuburile lor de sticlă.

Trebuia să-l citesc.

Trebuia să-i ţin piept, nu puteam să mă ascund.

Deci, atât de furios era pe mine! Deci, făcusem ceva îngrozitor. Trebuia să rezist. Să iau totul aşa cum era.

Dar mai întâi trebuia să fumez o ţigară.

Mi-am luat pachetul de pe raftul cu căciuli şi am ieşit pe balconul de pe cealaltă parte, care se înfierbântase deja sub razele soarelui. Neîndrăznind să mă aşez, mi-am aprins ţigara şi, sprijinit de balustrada metalică, m-am uitat fix în josul celor şase etaje, la acoperişul din carton gudronat. M-am aşezat până la urmă, am tras trei fumuri, am stins ţigara, am intrat în dormitor, am deschis e-mailul şi l-am citit cât de repede am putut.

Începea cu nişte remarci formale, cum că el îşi exprimase obiecţiile referitoare la cartea mea pe cale telefonică către editură, dar, întrucât era important ca acele obiecţii să fie datate în eventualitatea unui proces, era nevoit să-mi trimită şi prezentul e-mail. Îmi adresa următoarele cerinţe absolute: el şi soţia lui trebuiau scoşi complet din carte. Descrierea mamei sale şi a vieţii ei de dinainte şi de după moartea tatălui meu trebuia scoasă complet din carte. Descrierea ultimei faze din viaţa fratelui său, care a fost o povară pentru cei apropiaţi, trebuia scoasă complet din carte. Descrierea fraţilor tatălui meu şi născocirile mincinoase despre relaţia dintre aceştia trebuiau scoase din carte. Niciodată nu existaseră conflicte între ei; fuseseră prieteni buni toată viaţa. Numele Knausgând trebuia scos din carte. Toate numele care rămâneau trebuiau modificate. Descrierea locuinţelor pe care familia lui le deţinuse şi care puteau fi identificate trebuia eliminată. Toate erorile de documentare trebuiau remediate. El găsise peste cincizeci de astfel de erori, după câte îmi scria, care erau fie minciuni crase, fie greşeli din neştiinţă. Nu-mi cerea să le corectez acum; urma să mi

le indice în cursul unui eventual proces. I se părea grăitor faptul că rolul dominant al mamei autorului în tragedia fratelui său nu era menţionat în carte, dar nu solicita includerea unei referiri la acest lucru. Mai erau multe de spus, chestiunile enumerate nefiind decât câteva dintr-un şir lung, şi spera din suflet că nu va fi nevoit să le facă publice mai târziu. I se părea scandalos faptul că o editură respectabilă precum Oktober decisese să publice un astfel de roman fără a-i contacta pe cei implicaţi. Nu părea să-i treacă prin minte că el tocmai ce fusese contactat şi că scrisoarea lui era, de fapt, un răspuns dat acelei informări. Era prea furios. Îmi descria manuscrisul drept o relatare documentaristică, şi tocmai de aceea, susţinea el, familia ar fi trebuit contactată de către editură, pentru a putea atrage atenţia asupra tuturor minciunilor, tuturor distorsiunilor şi a tuturor omisiunilor revoltătoare. Cum era posibil ca o editură respectabilă să nu verifice sursele şi veridicitatea lor? Mai grav, unicul scop al scrierii acelei cărţi fusese câştigul bănesc. Scrisesem despre oamenii din familia mea ca să mă îmbogăţesc. Publicarea unui asemenea roman era absolut inacceptabilă, atât din cauza nenumăratelor minciuni pe care le conţinea, cât şi pentru că reprezenta o încălcare a libertăţii vieţii private. Dacă el nu primea imediat un răspuns la această scrisoare, atunci cartea şi e-mailurile lui aveau să-i fie trimise mai departe unui avocat, urmând să ajungă la presă în viitorul cel mai apropiat. El menţiona ziarele *VG* şi *Daghladet*. Dacă acea carte, care distorsiona adevărul şi prezenta faptele de o manieră mincinoasă, era publicată, atunci se impunea ca publicul să afle şi restul poveştii, ceea ce avea să se întâmple prin intermediul tabloidelor. Atunci toţi banii pe care sperau să-i câştige autorul şi editura aveau să se ducă în plata daunelor morale.

Deci intenţiona să meargă la ziare. Şi să mă dea şi în judecată.

M-am întins pe pat şi m-am ghemuit ţinând o pernă în braţe. În secunda următoare m-am ridicat şi m-am dus pe

hol, am luat telefonul şi am format numărul lui Geir Angelí.

— Am primit un nou e-mail, i-am zis în secunda în care a răspuns.

— Scrie ceva nou?

— Intenţionează să se adreseze presei dacă nu fac cum vrea el. Şi va cere şi daune morale.

— Linişteşte-te acum. Poţi să mi-l trimiţi şi mie?

— Da. Mă duc acum şi ţi-l trimit.

— Te sun imediat ce l-am citit. Bine?

— Bine.

Am închis, m-am dus în dormitor şi i-am trimis e-mailul lui Geir, apoi m-am dus la baie, ţinând telefonul în continuare în mână. M-am uitat la cele trei sacoşe albastre de la Ikea, m-am dus la bucătărie, am umplut un pahar cu apă de la robinet şi l-am băut. Am aşezat paharul pe blat, m-am dus în camera de zi şi am deschis uşa terasei, dar am închis-o în secunda următoare. M-am dus în dormitor, m-am întins pe pat, apoi m-am ridicat, uitându-mă la display-ul telefonului. Am format numărul lui Geir Angelí din nou.

— Eşti chiar atât de neliniştit? m-a întrebat el.

— Da, i-am spus.

— Imediat termin de citit. Aşteaptă puţin.

M-am ridicat şi m-am postat în faţa uşii de la balcon, am tras de sfoară ca să ridic jaluzelele, le-am fixat poziţia şi m-am dus iar în hol.

— Dar nu-i nimic nou aici, Karl Ove. Omul vine cu două ameninţări. Spune c-o să ceară despăgubiri dacă romanul se publică aşa cum e, apoi spune c-o să contacteze nişte tabloide ca să le dea versiunea lui. Dar romanul încă n-a apărut. Ziarele n-o să poată scrie nimic altceva decât că un unchi vrea să oprească publicarea unui roman care vorbeşte despre familia lui. Nimeni nu poate adopta o poziţie vizavi de roman înainte ca el să fie publicat. Iar dacă face asta, o să fie o reclamă fantastică pentru carte. Toţi vor dori să citească aşa ceva. Stai liniştit. E doar supărat. Nu-i niciun pericol. Nu poate face

nimic.

— Poate să contacteze ziarele şi să mă dea în judecată. Nu-i nimic bizar în faptul că mi-e frică de asta, nu?

— Nu, dar nu trebuie să te temi. Pur şi simplu se umflă în pene pentru că vrea să oprească romanul. Încearcă să te sperie astfel încât să faci ceea ce vrea el.

— Se vede că a reuşit.

— Dar tu nu ştii dacă într-adevăr este dispus să acţioneze.

— La dracu'!

— Calmează-te. O să se rezolve.

— E un iad! Asta e iadul pentru mine!

— Faptul că o rudă s-a supărat pe tine?

— Nu-i chiar puţin lucru, cum vrei tu să mă convingi.

— N-am spus că-i puţin lucru. Am spus că nu-i periculos.

Fără să-i răspund, m-am uitat pe geam, soarele se reflecta pe ferestrele de la Hilton.

— Ce-ai spune dacă aş veni pe la tine? m-a întrebat Geir. Oricum vrem să facem o excursie vineri, eu sunt singur cu Njaal aici, aşa că nu contează dacă suntem aici sau acolo. Ce zici?

— Ai putea să vii?

— Bineînţeles! Oricum nu pot să lucrez cu Njaal ţinându-se după mine.

— Dar el nu stă acasă cu bona?

— Vrei să vin sau nu?

— În mod normal, nu ţi-aş fi cerut o astfel de favoare. Ştii asta. În plus de asta, tu eşti cel care s-a oferit.

— Să înţeleg că este un da?

— Mie aşa mi se pare.

— Bine! Atunci pornim mâine dimineaţă devreme, şi vom fi la uşa ta „mda, aproximativ peste douăzeci şi patru de ore.

Am mai povestit o jumătate de ceas. După ce am închis, l-am sunat pe Geir Gulliksen. Mi-a răspuns imediat.

— Ai primit e-mailul?

— L-am primit. Unchiul ăsta al tău e cu o falcă-n cer şi cu una-n pământ!

— De asta mă tem şi eu, să nu se ducă la ziare. S-ar repezi să scrie despre asta dacă prind ocazia.

— Nu crezi că doar încearcă să te preseze?

— Cred că e îndeajuns de furios ca să facă tot ce poate.

— A spus c-o să trimită manuscrisul la ziare. Asta ar fi ilegal, ştii? Romanul încă nu a fost publicat, şi tu deţii drepturile de autor. Dar am să-l rog pe Geir Berdahl să-l contacteze. Cel mai important este că avem destul timp ca să facem totul cum trebuie.

— Ai văzut lista cu cerinţe?

— Asta era de aşteptat. Ceea ce el vrea de fapt este ca romanul să nu apară deloc.

— Să elimin numele tuturor membrilor familiei, să preschimb numele de persoane şi de locuri, asta e în regulă. Dar să-i scot cu totul pe tatăl meu şi pe bunica, asta nu se poate. Atunci nu mai rămâne niciun roman. Nu pot să scot nici numele tatii. Doar despre el este vorba în roman. Şi este tatăl *meu*. Asta nu se *poate*.

— O să vedem după aceea. Dar romanul, în esenţa lui, nu depinde de numele acelea.

— Nu, dar limita este numele tatii. Nu renunţ la el.

— Cel mai important lucru acum este să-l împiedicăm să ne denunţe la ziar. Trebuie să-i venim în întâmpinare atât timp cât se mai poate.

Imediat după ce am închis l-am sunat pe Espen. După ce am vorbit cu el, l-am sunat pe Tore. Apoi pe Linda. Apoi pe Geir Angell încă o dată. Am vorbit la telefon toată ziua, şi în momentele în care nu mă plimbam de colo colo cu telefonul la ureche, stăteam nemişcat pe patul din dormitor, cu jaluzelele trase, încercând să-mi revin, dar fără să las telefonul din mână. Începusem să abuzez de răbdarea tuturor, eram conştient de asta; dacă l-aş fi sunat pe Espen, de exemplu, sau pe Tore, încă o dată, m-aş fi

apropiat de limita aceea pe care mă aşteptam să mi-o impună. Ei nu gândeau aşa, eram convins, dar nu puteam să merg prea departe, pentru că şi ei aveau treburi, familii de care să se ocupe, o viaţă de trăit. Cu Linda era altceva, dar ea era plecată în vacanţă, şi n-aş fi putut să-i pun în cârcă necazurile mele. Mama nu avea niciun fel de limitare în acest sens, ea se sacrifica fără să stea pe gânduri atunci când era vorba despre problemele mele sau ale lui Yngve, dar în timpul zilei era la serviciu, şi acolo nu puteam s-o deranjez. Cu Yngve puteam face la fel, însă situaţia lui era complicată, deoarece nu se situa în exterior ca ceilalţi, ci era prins între ciocan şi nicovală. Nu mai rămânea decât Geir Angell; nu mă temeam că se va plânge, pe el puteam să-l rog să lase totul departe ca să mă asculte, dar până şi asta avea o limită; în acea zi vorbiserăm de trei ori, a patra oară ar fi fost prea mult.

Aşa cum stăteam eu neclintit, uitându-mă la masa din dreptul ferestrei, cu doar o jumătate de oră până ce trebuia să-mi iau copiii de la grădiniţă, ecranul telefonului s-a luminat dintr-odată. Era un număr cu 0047. Un număr de mobil. Trebuia să răspund în cazul în care Gunnar dorea să mă contacteze, până acolo mi-am dus gândul, când am observat, cu un sentiment de uşurare, că numărul se preschimbase în numele lui Yngve concomitent cu trilul sunetului de apel.

— Alo?

— Cumplită treaba asta cu Gunnar, a spus el.

— Aşa e. Îmi pare rău. Măcar nu s-a luat şi de tine.

— E şi mama mea, la urma urmelor.

— Într-adevăr.

— Tu ai ştiut că o privea în felul ăsta?

— Nu. N-am avut nicio bănuială.

— Nici eu. Sper că nu ne dă la ziar. Editura ce zice?

— O să-i iasă în întâmpinare cât se mai poate. Şi au cerut opinia unor avocaţi.

— Şi ei ce-au zis?

— Nu ştiu. Acum analizează situaţia.

Mi-am dat seama că era supărat. De ce nu putusem să las lucrurile aşa cum erau, de ce trebuia să răscolesc tot rahatul şi să alimentez vechea ură?

Am pus telefonul la încărcat şi m-am dus la bucătărie, unde, sprijinit de bufet, am mâncat două felii de pâine cu pâté şi ridichi, pentru că, dacă nu aveam ceva în stomac, mi-ar fi fost aproape imposibil să-i aduc pe copii acasă fără să-mi vărs năduful pe ei. Am băut un pahar de apă şi am stat în cumpănă dacă să-mi aprind o ţigară pe balcon înainte să plec, m-am hotărât să fumez mai bine una pe drum, am scos punga cu gunoi din coşul de sub chiuvetă, am legat-o şi am pus-o pe preşul de la intrare cât timp m-am încălţat. Mi-am luat cheile din dulap, am luat punga şi am coborât cu liftul la subsol. Uşa de la boxe era deschisă, un om venea înspre mine, era vecinul de vizavi, o namilă de vreo şaizeci de ani cu care mă mai intersectam uneori în timp ce urcam sau coboram; întotdeauna umplea micile pauze stânjenitoare cu câteva remarci despre vreme pe care el extrapola uneori printr-o întrebare despre clima din Norvegia. L-am salutat, şi el m-a anunţat că se dăduse o spargere în noaptea aceea şi că trebuia să-mi verific boxa. I-am spus că nu ţineam nimic de valoare acolo şi că hoţul ne-ar fi făcut un pustiu de bine dacă ar fi luat câte ceva. Mi-a ignorat comentariul, pentru că o spargere era un lucru grav, sau poate că pur şi simplu nu înţelesese ce-i spusesem. Mai mult ca sigur era a doua variantă, m-am gândit eu în timp ce mă îndepărtam pe coridor.

Am aruncat punga în containerul cel mare, care era aproape gol, am străbătut din nou încăperea coşcovită şi murdară, apoi am ieşit pe hol, a cărui uşă exterioară, de la capătul scărilor, avea geamul spart. Se întâmpla deseori. Prima bicicletă pe care am avut-o la Malmö a dispărut după trei zile, când am fost destul de naiv încât s-o leg în afară. A doua bicicletă am încuiat-o întotdeauna jos în pivniţă, dar o dată am uitat s-o leg şi, mare surpriză, a doua zi n-am mai găsit-o. Hoţii avuseseră destul timp încât să deşurubeze scaunul pentru copii şi să-l lase frumuşel pe

jos, chiar acolo unde fusese bicicleta, şi abia după aceea o întinseseră cu ea. O vecină, o femeie mai în vârstă care într-o dimineaţă a rămas blocată în lift între două etaje şi a început să bată cu pumnii şi să strige după ajutor cu voce tremurândă, îmi spusese atunci când ne mutaserăm în bloc că acolo era ca la Chicago. Îmi plăcuse expresia asta, pentru că Chicago fusese simbolul criminalităţii şi agresiunii în anii ’50, dar imaginea persistase până târziu, în noul mileniu, cel puţin în mintea bătrânilor. Era ca la Chicago acolo! Se furau biciclete din subsol şi se dădeau spargeri în boxe! Unde aveam să ajungem în ritmul ăsta?

Afară era lumină puternică, aşa că mi-am pus ochelarii de soare. Aerul era cald, dar când erai în mişcare, simţeai vântul care bătea pe stradă, făcând să foşnească frunzele copacilor. Maşinile stăteau încolonate la semafor. Oamenii care traversau intersecţia aveau părul răvăşit de vânt. Pietonii de pe trotuar treceau pe lângă mine ca nişte umbre, eu parcă nici nu-i vedeam, le simţeam doar mişcările, în funcţie de care îmi dirijam mişcările proprii în mod automat. Am trecut de Ahlens, Hemkop, Maria Marushka, sau cum dracu’ s-o numi, acel magazin la care mama obişnuia să se oprească de fiecare dată când venea în vizită la noi, Myrorna, 7-Eleven şi apoi, la colţul cu Norra Skolgatan, magazinul de biciclete Hojen. Acea stradă era ferită de vânt, şi căldura se ridica din asfalt. Maşinile treceau încetişor printre roiurile de biciclete care se deplasau dinspre Mollevangen înspre centru. Proprietarul imigrant al unei prăvălii stătea pe treptele de la intrare şi se uita în jur. M-am oprit în faţa grădiniţei şi am tastat codul. Copiii se jucau în curtea din spate. Aspersorul din mijlocul curţii era înconjurat de copii, unii dintre ei în pielea goală. Ţipau şi râdeau. Puţin mai departe era o bicicletă cu ataş aparţinându-i unuia dintre părinţii care erau deja acolo atunci când ne-am înscris noi. Mulţi plecaseră de atunci, noi ne număram printre părinţii veterani. Problema era că scrisesem despre părinţii aceia în al doilea volum al romanului meu.

Dar deocamdată eram în siguranţă. Niciunul dintre cei pe care-i vedeam în curte nu ştia ce scrisesem. Volumul al doilea urma să apară peste două luni, şi era foarte puţin probabil să fie tradus în suedeză.

— Taţi! a strigat John venind în fugă pe asfalt.

L-am ridicat şi l-am aruncat în sus.

Vanja stătea pe un balansoar împreună cu Katinka, mă văzuseră şi strigau cât le ţinea gura. Chipul lui Heidi se întrezărea de la fereastra micuţă a casei de lângă lada cu nisip. M-a zărit şi a venit în fugă la mine. Am ridicat-o şi ea. Apoi m-am dus la educatoare ca să văd ce făcuseră copiii peste zi. Totul fusese în regulă, copiii fuseseră veseli şi fericiţi, toţi trei.

După o jumătate de oră am reuşit să-i adun la un loc şi să-i lămuresc să mergem acasă. John în cărucior, Vanja şi Heidi cu mânuţele de-o parte şi de alta a mânerului. Vanja a pălăvrăgit tot drumul, Heidi mai scotea câte o vorbă când şi când, fără nicio legătură cu ceea ce spunea sora ei, John stătea nemişcat şi se uita la ceea ce apărea în faţa lui. Aproximativ în acelaşi loc ca în ajun, Heidi a refuzat să mai meargă, ne-a luat zece minute ca să ne punem din nou în mişcare. În faţă la Hemkop a fost rândul Vanjei, care nu voia să intre în magazin înainte să ajungem acasă. Nu puteam să-i duc pe ei acasă şi *pe urmă* să merg la cumpărături? Am încercat să-i explic că asta nu se putea dacă mama nu era acasă, dar nici nu voia să audă. Peste cinci minute, după ce le promisesem fiecăruia câte o chiflă, am trecut de uşile automate şi am intrat în supermarketul şuierător şi rece. John voia să meargă pe jos, eu am încercat cât am putut de mult să-l conving să rămână la locul lui, pentru că nu era nici pe departe la fel de disciplinat ca Heidi şi Vanja. El era în stare să se oprească în faţa unui obiect pe care-l dorea şi să nu se dea dus de acolo până când obiectul respectiv nu era în coşul de cumpărături, sau putea să fugă de lângă mine, dar până la urmă am cedat şi l-am scos din cărucior. Când am ajuns la frigiderele cu lapte, el deja dispăruse. Le-am rugat pe

Vanja şi pe Heidi să stea pe loc şi m-am plimbat de-a lungul raioanelor, privind atent în ambele direcţii. L-am găsit lângă mâncarea pentru câini, unde se întinsese pe spate şi se uita la tavan. A râs când m-a zărit. L-am prins de gulerul tricoului, l-am ridicat şi l-am cărat pe umăr ca pe un sac de cartofi până la cărucior. A chicotit şi a râs mult până când, dându-şi seama că urma să fie pus din nou în cărucior, s-a bosumflat. Am cumpărat un set de iaurturi, ceea ce l-a mai liniştit, şi apoi am trecut prin dreptul tuturor rafturilor până la case, unde am plătit, am pus marfa în pungi şi am ieşit din nou la soare. Vanja şi Heidi îşi mâncau fiecare chifla. Am traversat şi am intrat în mall, nu ca să cumpărăm ceva, ci pentru că era o scurtătură. Ieşirea din spate ne scotea nu departe de locul de joacă. Am cărat-o pe Heidi puţin ca să mai câştigăm timp, o ţineam pe un braţ, în timp ce cu cealaltă mână duceam pungile şi împingeam căruciorul. Apoi am lăsat-o jos şi am ridicat-o pe Vanja, altfel nici că se putea, trebuiau să fie la egalitate. Atunci când am ajuns la locul de joacă, unde mişunau o mulţime de copii, m-am aşezat pe bancă şi am fumat în timp ce ei ţopăiau de colo colo. După doar câteva minute, John a venit agale la mine, şi-a sprijinit trupul de bancă şi mi-a spus că voia să meargă acasă. I-am ciufulit părul şi i-am spus că plecăm imediat. „Ba acum!” mi-a zis el. „Imediat!” i-am răspuns. Apoi a sunat telefonul. Nu m-am îngrijorat, pentru că numărul de mobil îl aveau doar oameni de încredere. „Număr privat”, scria pe ecran.

— Alo?

— Alo? a spus Geir. Eşti afară?

— Da, la locul de joacă.

— Ce mai faci?

— Nu m-am aruncat de la balcon încă. În schimb, îmi descarc nervii pe copii.

— Sinuciderea nu este pentru cei ca tine. Metoda ta este să-ţi vâri capul în nisip.

— Aici ai dreptate! Dar nu asta e cea mai fascinantă chestie la struţi. Am văzut un documentar odată. Sunt mari

şi incredibil de puternici, iar ghearele lor pot fi mortale, aşa că ştii ce fac crescătorii atunci când vor să se apropie de ei?

— Le pun un sac pe cap?

— Da, la urmă fac şi asta. Apoi, struţii stau complet nemişcaţi. Dar înainte de a le pune sacul, ştii ce fac?

— Nu.

— Ţin un baston sus deasupra capului. O coadă de mătură, orice. Când struţul vede ceva mai înalt decât el, nu mai atacă. Atât de minuscul îi este creierul. Ha, ha, ha!

— Ha, ha, ha!

— Are trei reguli de viaţă: dacă o coadă de mătură e mai înaltă decât mine, stau nemişcat. Dacă sunt ameninţat, îmi bag capul în nisip. Dacă cineva îmi pune un sac pe cap, cred că lumea a dispărut şi că nu mai exist.

— Astea sunt exact regulile tale de viaţă.

— Da, de ce crezi că le menţionez? Dar e şi fascinant, nu-i aşa? E o creatură care a apărut de mult! Nu-i trebuie un creier mai mare, întotdeauna a reuşit să se descurce.

— N-ai decât să-ţi păstrezi fascinaţia pentru tine.

— Acelaşi lucru e valabil şi pentru crocodili şi pentru rechini. Sunt nişte fiinţe al naibii de puţin evoluate! Se comportă complet mecanic, pentru ei nu există nicio improvizaţie, nicio alegere, nu sunt în stare să ia nicio hotărâre: dacă un lucru cade în apă chiar lângă ei, încearcă să-l mănânce, indiferent dacă este o cutie de plastic sau o mână. Direct în gură! îmi place gândul ăsta, că odinioară totul a fost atât de primitiv şi simplu, un fel de lume biomecanica, şi că doar câteva creaturi s-au păstrat de atunci.

— Aud primitiv, simplu, biomecanic, şi ghici ce? Crocodilii şi struţii nu sunt singurii la care mă gândesc.

— Cred că eşti ultimul freudian.

— Toţi suntem, doar că n-o conştientizăm. Al dracului să fiu dacă Eros şi Thanatos nu explică totul! Dar în ceea ce te priveşte, tactica de struţ n-o să te ajute prea mult acum. O să fii văzut pretutindeni după ce-ţi apare cartea. O

să devii un struţ fără nisip.

— Aşteaptă puţin. Simt cum îmi vine inspiraţia. Simt că am prins o poezie… Eu sunt Ioan fără Ţară, sunt un struţ fără nisip, sunt atât de netot, încât nici să mă suport nu pot.

— Hai că începi să-ţi revii! Bine, Karl Ove! La un moment dat nu trebuie decât să râzi de toate acestea. Nimic altceva nu este posibil. Viaţa este o comedie. Dacă stai să te gândeşti, toate trec aşa cum au venit.

— Nu pe mine m-ai auzit mai devreme. Era cineva care vorbea prin intermediul meu. Eu nu sunt decât un mediu. Eu sunt deprimat şi abătut.

— De aceea îl aşez pe Cervantes mai presus de Shakespeare. Comedia este mai adevărată decât tragedia. Nu trebuie decât să iei totul în râs.

— Spui asta pentru că vii de pe Hisoya. Voi nu luaţi viaţa în serios. Voi sunteţi nihilişti şi cinici. Dar eu provin de pe insula Tromoya. Acela este leagănul vieţii serioase.

— Credeam că Atena a fost.

— Aici te înşeli. Sunt mulţi care confundă Arendai şi Atena. Aristotel era din Froland şi Platon din Evje, aşa se crede. Cinicii proveneau de pe insula Hisoya. Aristofan locuia la Kolbjomsvik, pe când Sofocle trăia la Kongshavn.

— Bine, bine, bine. Ajunge acum! De fapt, te-am sunat ca să te întreb dacă trebuie să-mi aduc lenjerie de pat sau plapumă sau ceva.

— Nu este nevoie. Avem de toate aici.

— Bine. Atunci aşa rămâne.

— Ne auzim!

— Mi-e frică de asta!

Acasă, Vanja, Heidi şi John dispăruseră în camere diferite în timp ce eu aşezam cumpărăturile la locul lor. Am desfăcut două pachete de chiftele de peşte şi le-am prăjit, am pus la fiert cartofi şi nişte varză şi m-am apucat să curăţ câţiva morcovi. Trecuse o zi de când făcusem curat în bucătărie, dar deja era dezordine; am încercat să deretic în timp ce se prăjeau chiftelele şi fierbea

mâncarea, dar nu am reuşit decât să golesc maşina de spălat vase, deoarece a trebuit să-i schimb scutecul lui John, care făcuse caca. Îmi lua de obicei câteva minute bune ca să-l şterg, însă totul a durat şi mai mult, pentru că nu ne mai rămăseseră şerveţele umede şi a trebuit să-l spăl în cadă cu duşul. A răcnit cât îl ţinea gura atunci când l-am băgat în cadă, a încercat imediat să iasă de acolo, eu l-am ţinut cu putere cu un braţ, iar cu cealaltă mână l-am spălat cu duşul în timp ce el se zvârcolea.

— Aşa! i-am spus când am oprit apa. A fost chiar aşa de rău?

El a continuat să ţipe cât l-am scos din cadă şi l-am şters cu un prosop mare. Nici gând să-i dau un scutec nou şi pantaloni scurţi, aşa cum plănuisem. Avea să rămână gol până când mâneam. În camera copiilor, Vanja ţipa tare, în timp ce Heidi plângea. L-am lăsat pe John şi m-am dus la ele. Plânsul lui Heidi a crescut în intensitate când m-a zărit.

— Ce s-a întâmplat?

— Heidi m-a lovit! a spus Vanja.

— Vanja a-nceput! a spus Heidi.

Vanja o lovise pe Heidi, mai făcea asta uneori, şi Heidi, care nu era la fel de vorbăreaţă şi ageră ca sora ei mai mare cu un an şi jumătate, o lovise din disperare.

— Nu trebuie s-o necăjeşti pe Heidi, Vanja!

— Eu n-am necăjit-o! a protestat Vanja. Ea m-a *lovift*

— Da, asta nu e bine. Nu trebuie să te baţi cu ea, Heidi!

M-am uitat la ele.

— Aşa! Acum sunteţi prietene?

Amândouă au scuturat din cap.

— Atunci nu puteţi sta împreună. Heidi, tu vii cu mine la bucătărie.

— Nu!

Pe hol se apropia John lipăind cu picioarele şi gol puşcă.

— Atunci vii tu, Vanja?

— Eu vreau să stau aici.

— Puteţi să staţi împreună aici? le-am întrebat. Fără să vă certaţi?

Vanja a încuviinţat, Heidi a scuturat din cap.

— Bine! Atunci rămâneţi aici amândouă. Dar indiferent de cât de mult vă certaţi şi plângeţi, eu n-o să vin la voi ca să vă liniştesc. Trebuie să pregătesc cina.

M-am dus la bucătărie, unde John încerca să se caţere în scăunel. Unul dintre lucrurile pe care nu le suportam era să văd copiii mâncând în pielea goală. M-am dus la baie şi am luat un scutec, apoi am găsit pantalonii gri pe care Vanja şi Heidi îi purtaseră la vremea lor şi un tricou verde cu un delfin albastru desenat pe el, cu care l-am îmbrăcat înainte de a-l aşeza în vechiul scaun pentru copii. Chiftelele de peşte aproape că se arseseră pe o parte, le-am întors, am oprit aragazul, am înţepat cel mai mare cartof cu o scobitoare sau cum s-o numi, dar era încă tare în mijloc, am aşezat farfurii pe masă, am turnat apă în carafa, am scos pahare şi le-am aliniat, am pus cuţite şi furculiţe, am luat un platou din dulapul din celălalt capăt şi i-am dat lui John unul dintre căţeii de plastic ai Vanjei, însă el l-a aruncat dispreţuitor pe jos, spunând că-i era foame, dar că nu voia să mănânce chiftele de peşte.

Am scos şi ultimele vase din maşina de spălat, le-am ordonat în bufet şi în sertare. Heidi iar plângea în cameră. Imediat după aceea a venit la bucătărie şi s-a lipit strâns de mine, apoi s-a dat un pas în spate şi mi-a povestit printre sughiţuri ce făcuse Vanja. N-am înţeles chiar totul, dar i-am spus că cina era gata şi că se putea aşeza la masă. Mai dura puţin până să se pătrundă cartofii, dar presupuneam că cei mai mici erau deja gata, şi acum era vorba să-mi hrănesc copiii.

Am scurs apa din oală, am scos cartofii unul câte unul pe tavă, am tăiat varza în bucăţi şi le-am aşezat pe margine, iar morcovii care sfârâiau i-am pus separat, într-un castronaş de sticlă.

— Vanja! am strigat. Mâncarea e gata!

Am pus câte două chiftele în fiecare farfurie şi, după ce am curăţat câte un cartof pentru fiecare, m-am ridicat şi m-am dus la Vanja. Stătea îmbufnată pe jos, lângă perete, şi mi-a evitat privirea atunci când m-am lăsat duci în faţa ei.

— Masa e gata, Supergirl! Hai să mănânci!

— Tu o asculţi doar pe Heidi, a bombănit ea.

— Nu-i adevărat. N-am auzit ce mi-a spus Heidi, ca să spun drept. Dar haide. Stomacul tău are nevoie de hrană. De asta vă certaţi aşa de tare.

— De ce?

— Pentru că n-aţi mâncat.

— Dar nu mi-e foame.

— Bine. Atunci vii când vrei.

M-am aşezat la masa din bucătărie, le-am tăiat chiftelele de peşte în bucăţi mai mici, am pus alături nişte varză şi câţiva morcovi, chiar dacă n-aveau să se atingă de ei. Eu mi-am umplut farfuria cu o grămadă mare de legume şi cinci chiftele de peşte, pe care le-am mâncat în doar câteva minute. Era şase fără zece. M-am ridicat şi am început să aşez farfuriile în maşina de spălat. Heidi a alunecat încet de pe scaun.

— Începe *Bolibompa* acum, i-am zis. Vrei să-l pun la televizor pentru voi?

Ea a încuviinţat. În spatele meu, John striga că şi el voia să vadă. L-am pus jos, am pornit televizorul cu telecomanda, m-am dus la Vanja, am anunţat-o că începea *Bolibompa*, m-am apucat iarăşi să umplu maşina de spălat, Vanja a intrat şi a luat o chiftea de peşte în pumn chiar dacă ştia că nu-mi place asta, eu nu i-am spus nimic. Am adăugat detergent în spaţiul mic prevăzut în acest scop, am împins uşa şi am pornit maşina. Am spălat rapid tigăile şi castroanele în chiuvetă, le-am şters şi le-am pus la loc. Am lăsat farfuriile pe masă, în speranţa că vor mânca dacă li se face foame, şi m-am dus în dormitor ca să verific e-mailul. Evitând cu grijă cele două mesaje de la Gunnar, le-am citit pe celelalte nou primite, dintre care niciunul nu

era deosebit de important. După aceea am sunat-o pe Linda şi am întrebat-o dacă voia să vorbească cu copiii, nu atât de mult din consideraţie pentru ea sau pentru ei, cât pentru a mai înviora puţin atmosfera. John i-a zis „Bună!”, apoi s-a mulţumit să încuviinţeze cele spuse de ea şi în cele din urmă mi-a întins telefonul. Heidi i-a povestit ce vedea la televizor lăsând impresia că ea însăşi era în Ţara Florilor, în timp ce Vanja a procedat ca în ajun şi a fugit cu telefonul ca să fie singură.

— Aşa, i-am spus Lindei peste cinci minute, când Vanja a intrat şi mi-a întins telefonul. Te simţi bine acolo?

— Da. Doar că este destul de ciudat să fiu aici fără voi.

— Te cred. Dar asta era şi ideea, nu?

— Am fost puţin să înotăm astăzi. Ne-am relaxat toată ziua. Acum urmează să facem un grătar din nou.

— Măcar te simţi în siguranţă, din moment ce este şi un pompier în preajmă.

Am deschis uşa de la terasă şi am ieşit. Pardoseala din lemn era caldă, metalul balustradei de care mă sprijineam cu braţele era încins.

— E şeful brigăzii de pompieri, a spus Linda.

— Şi mai bine.

— Trebuie să-l cunoşti cândva. E de loc din nordul îndepărtat. Foarte calm şi cool indiferent ce se întâmplă. Da, ştii, exact ca neamurile mele de acolo. Ca toţi cei din nordul ţării.

— Şi acum ce faci?

— Stau şi citesc. Am obosit puţin de la atâta soare, cred.

— Eu abia dacă am ieşit din apartament, i-am spus.

— Dar ce-ai făcut atunci? Ai muncit?

— Nu, de fapt n-am lucrat deloc. Doar am vorbit la telefon.

John s-a furişat pe uşă în spatele meu, s-a uitat la mine să vadă dacă-i dădeam voie şi, cum eu n-am zis nimic, a pornit în fugă de-a lungul balconului, până în celălalt

capăt.

— Despre scrisori? m-a întrebat ea.

— Da.

— Păcat că trebuie să-ţi consumi atâta energie cu asta.

— Nu e tocmai ca şi cum aş avea de ales.

— Înţeleg, dar tot e păcat.

— Asta-i situaţia. Dar n-ai vrea să vorbim diseară mai bine? Am să-i culc în curând. Şi poate c-am să fac curat puţin.

— Da. Nu mă poţi suna tu?

— Ba da. Ne auzim mai târziu atunci.

— Pa!

În celălalt capăt al balconului, John tocmai se căţăra pe scaun. M-am repezit la el, ştiind că de la înălţimea aceea ar fi putut să cadă peste balustradă. Aceasta fusese marea noastră spaimă încă din prima zi în care ne-am mutat în apartament.

L-am prins de mijloc şi l-am pus jos în timp ce el se apleca în faţă ca să-i vadă mai bine pe toţi oamenii aceia de jos.

— Tu fugi şi eu te urmăresc?

— Da, a spus el.

Peste o clipă a tulit-o. A început să chiţăie când a văzut cât de aproape eram, l-am lăsat să se îndepărteze puţin, apoi l-am prins şi l-am ridicat în aer.

— Încă o dată!

— Nu! Acum intrăm în cameră. Urmează să vă culcaţi în curând.

— Ba nu!

— Ba da! i-am spus.

Acum intram în vechea poveste „ba da” / „ba nu”, în care eu brusc schimbam replica, iar John, supărat, spunea acelaşi lucru ca şi mine de câteva ori înainte să priceapă ce se întâmplase. Până la sfârşit avea să uite complet de balcon.

Le-am adus pijamalele, iar copiii s-au îmbrăcat în

timp ce se uitau la televizor. Au început să protesteze atunci când l-am oprit, voiau să afle ce emisiune urma, dar, văzând că nu ţinea figura, brusc li s-a făcut foame. Nici nu voiau să audă de chiftelele de peşte.

— Nu, am zis, dându-mi seama că răbdarea mea era pe terminate.

Dacă le dădeam o felie de pâine, aveau să mănânce în linişte în timp ce ascultau povestea citită de mine. Dacă nu le dădeam, aveau să insiste şi să se smiorcăie şi lucrurile ar fi putut lua o direcţie nedorită, înspre o fundătură din care singura ieşire era forţa, ceea ce se traducea prin plânsete şi vaiete până noaptea târziu sau până în momentul în care eu cedam, ceea ce mi-ar fi ştirbit grav prestigiul.

Ştiam cum ar fi trebuit să procedez, însă răbdarea mi se termina, iar dorinţa de a-i pedepsi creştea cu fiecare secundă.

— Ori chiftele de peşte, ori nimic! am declarat.

— Dar ne este foame! a spus Vanja.

— N-aveţi decât să mâncaţi chiftele!

— Nu vrem din alea!

Am ridicat din umeri.

— Atunci o să vă culcaţi flămânzi.

— Dar, tati! s-a rugat Vanja.

— Am încheiat subiectul! Intraţi în cameră ca să vă citesc.

Am luat două cărţi, *Să mergem pe afară* pentru John şi *Cei trei purcelusi* pentru Vanja şi Heidi.

Vanja s-a aşezat lângă perete, sub fereastră, cu braţele încrucişate pe piept.

— Eu nu vreau să ascult!

— Nici eu! a spus Heidi.

— Atunci am să-i citesc lui John, am zis, luându-mi băieţelul în braţe.

Tot citeam *să mergem pe afară* de când Vanja avea zece luni, aşa că o ştiam pe de rost. Acum dădeam paginile cât de repede puteam, fără să ţin cont că John voia să-mi

arate că ştia denumirea tuturor obiectelor din ilustraţii. După ce am terminat, m-am dus la pătuţul lui şi am tras draperiile.

— Noapte bună! i-am spus.

Am ieşit din dormitor, am intrat în camera de zi, de acolo m-am dus pe balcon, unde m-am aşezat şi mi-am aprins o ţigară. Au trecut doar câteva secunde până la apariţia Vanjei în prag.

— Mi-e foame, a spus ea. Şi trebuie să-mi citeşti.

— Du-te la culcare! i-am zis uitându-mă la acoperişurile şi zidurile roşiatice de la lumina soarelui.

— Ueee! a ţipat ea.

— Ce puneţi de fapt la cale? E târziu, trebuie să dormiţi acum.

— Eşti prost! s-a răstit Vanja.

— E posibil, dar sunt tatăl tău. Dacă tu spui că tatăl tău este prost, atunci e păcat de tine, nu de mine.

A intrat în cameră cu umerii tresăltând uşor. Mi-am turnat o jumătate de cană de cafea călduţă şi am băut-o din câteva înghiţituri. Atunci când m-am întors în apartament, parcă ar fi fost o grădină zoologică acolo. Vanja şi Heidi ţipau şi se văicăreau.

— Care-i problema? le-am întrebat din uşă.

— Eşti prost! a strigat Vanja.

— Mi-e foame, a scâncit Heidi cu lacrimile curgându-i şiroaie pe obraji.

— Vreau la mama! a suspinat John.

— Mama este plecată acum, i-am spus. Şi dacă vă este foame, puteţi să mâncaţi chifteluţele de la prânz. Dacă nu le vreţi pe alea, ar fi cazul să vă culcaţi.

Am închis uşa şi am rămas nemişcat lângă ea. Nu a trecut decât o clipă până s-a deschis. Era Vanja.

— Acum te duci la culcare, ai înţeles? m-am răstit. Terminaţi cu prostiile!

Am luat-o în braţe şi am pus-o în pat. Apoi am prins-o pe Heidi de mijloc şi am cocoţat-o în patul ei, am închis uşa din nou şi am intrat în camera de zi, unde am pornit

televizorul. La ştiri se prezentau nişte imagini dramatice cu incendii, am presupus că erau din Grecia. Dintr-odată s-au auzit bătăi şi bubuituri în perete, aşa că m-am ridicat şi am deschis uşa de la camera lor. Vanja era cea care bătea de zor. Heidi stătea în pat şi plângea.

— Ascultaţi-mă! le-am spus. Nu mai suport atâta gălăgie. Pot să vă dau fiecăruia câte un măr. E bine?

— Da, a spus Vanja oprindu-se din bătut.

Am intrat în bucătărie şi am luat trei mere, apoi am turnat apă în două sticle speciale pentru copii şi într-o cană cu cioc şi capac etanş. Le-am dus pe toate în dormitorul lor.

— Vreţi să citim? i-am întrebat.

Au încuviinţat din cap. L-am ridicat pe John, Heidi s-a dat jos singură şi în curând toţi trei erau în faţa mea, gândindu-se care dintre cei trei porcuşori să fie în poveste, de parcă nimic nu se întâmplase. Le-am cântat acelaşi cântec fiecăruia dintre ei în timp ce-i mângâiam pe spate, erau liniştiţi şi drăgălaşi şi pe punctul de-a adormi după tot plânsul de mai devreme.

— Poate să rămână uşa deschisă? m-a rugat Vanja.

— Bineînţeles! i-am spus.

M-am dus în bucătărie ca să pun de cafea. Când a fost gata, mi-am luat cana pe terasă şi am sunat-o pe mama.

— Sissel la telefon!

Mi s-a părut că era obosită.

— Bună, aici e Karl Ove. Dormeai? Mi se pare că eşti puţin obosită.

— Serios? Nu, nu dormeam. Dar am stat trează noaptea trecută. Aşa că sunt puţin obosită, poate.

— Scrisorile de la Gunnar nu te-au lăsat să dormi?

— Exact. Am stat să mă gândesc ce să-i scriu.

— Parcă nu voiai să-i răspunzi.

— Nu, dar tot m-am gândit. Am fost destul de supărată, înţelegi.

— Ai citit scrisoarea pe care ţi-am trimis-o azi?

— Da.

— Cum ţi se pare?

— Consecinţele vor fi probabil destul de grave pentru tine. Dacă merge la ziar sau te dă în judecată? O să fie greu. O să ai parte de multă atenţie negativă. O să fii supus unei presiuni enorme. Se întâmplă ca oamenii să cedeze într-o asemenea situaţie.

— Ţi-e teamă pentru mine?

— Da, recunosc.

— Nu trebuie să-ţi fie. Mă descurc întotdeauna.

— Dar tu ai şi familie.

— Îmi spui că n-ar trebui să public romanul?

— Asta doar tu ştii. Tot ceea ce-ţi spun eu este că trebuie să analizezi cu atenţie. Dacă merită.

— Exact asta vrea şi Gunnar.

A suspinat.

— Da, chiar aşa e. Am discutat azi cu nişte colegi despre toată povestea. Unii sunt de părere că romanul scris de tine e scandalos, nu reacţia unchiului tău. La fel va fi şi în ochii publicului larg. Gunnar va părea un om obişnuit, cetăţeanul corect şi la locul lui, pe când tu rişti să fii perceput ca un delincvent. Asta pe de o parte. Pe de altă parte, publicul poate să te vadă ca pe reprezentantul unui soi de elită, în vreme ce Gunnar va ajunge să-i simbolizeze pe oamenii de rând. Da, îţi poţi imagina ce urmează să se scrie despre asta.

— Şi ce dacă? Nu mă pot lăsa ghidat de ceea ce va crede lumea.

— Mă gândesc doar că unele consecinţe vor fi de amploare. Nu trebuie să te distrugi, Karl Ove.

— Nu renunţ doar pentru că cineva mă critică în ziar, mamă!

— Nu, nu la asta mă refer. Eşti puternic, ştiu. Dar l-a distrus pe Mykle, de exemplu. Mi se pare o comparaţie relevantă. Presiunea care s-a exercitat asupra lui, asta l-a distrus.

— Nu pot să cred că mă rogi să retrag cartea!

— Nici vorbă! Te rog doar să cântăreşti atent toate aspectele.

— Deja analizez totul până îmi iese fum pe nări. Nu fac nimic altceva. Dar să retrag romanul nu este o alternativă. N-o s-o fac niciodată. Nu pot să renunţ la primul impediment care mi se iveşte în cale.

— Dar nu e un impediment mărunt. Nu trebuie să subestimezi riscurile, în orice caz.

— Nu, nu, stai liniştită. Înţeleg cum gândeşti şi mă bucur că-mi spui.

Am intrat în casă, am pus telefonul în încărcătorul lui, am deschis uşa de la camera copiilor şi am văzut că dormeau şi respirau profund toţi trei. M-am dus în camera de zi, unde haine, prosoape şi jucării zăceau aruncate peste tot; covorul era îngrămădit într-un munte, fotoliile fuseseră trase aproape de televizor, iar pledurile albe de lână care le acopereau în mod obişnuit petele erau mototolite pe jos. Acelaşi lucru se întâmplase şi cu pătura care trebuia să ascundă şi mai multe pete de pe canapea. Lăsându-le aşa, am intrat în baie şi am aruncat hainele murdare în plasele Ikea; a doua zi trebuia să-mi aduc aminte să pun rufe la spălat, căci altfel aveau să rămână fără schimburi. Am pus plasele pe coşurile pentru rufe şi m-am dus în dormitor ca să verific e-mailul. Nici Tonje şi nici Jan Vidar nu-mi dăduseră vreun semn. Am stins computerul, am luat telefonul din hol şi, cu el în mână, am oprit maşina de spălat vase şi am deschis-o, lăsând aburii să se reverse în bucătărie. Am intrat în birou, am luat de pe masa de lucru o hârtie cu numărul de telefon al lui Hanne şi am ieşit pe balcon. Numărul aparţinea cuiva cu prenumele Hanne, dar numele de familie era unul obişnuit, aşa că nu eram prea sigur dacă era al ei.

Am pus telefonul pe masă, m-am aşezat, mi-am turnat cafea şi mi-am aprins o ţigară în timp ce priveam pe deasupra acoperişurilor cu o anume senzaţie de nelinişte.

Toată ziua bătuse soarele, şi căldura parcă prinsese un fel de greutate, ceva static care, pe nesimţite, altera

imponderabilitatea zilelor de iunie şi iulie, deoarece vara era pe trecute, lumea se retrăgea în umbre, iar noaptea îşi intra în drepturi. Mi-era dor de asta. Tânjeam după întuneric. Voiam să dispar, atât pentru mine, cât şi pentru alţii. Voiam ca sentimentele mele să se tempereze, aşa cum seva unui copac îşi încetineşte curgerea la venirea toamnei, iar gândurile să-mi cadă în zbor lin asemenea frunzelor de pe numeroasele crenguţe pe care au înmugurit primăvara.

Nu mai stătusem de vorbă cu Hanne de aproape douăzeci de ani. Mă mai gândisem la ea, dar din ce în ce mai rar, până când am început să lucrez la roman, moment în care a ajuns să-mi ocupe o bună parte din gânduri. Dacă deschideam uşa biroului şi intram în altă cameră, unde era posibil să fie Linda, gândurile dispăreau, deoarece erau legate de un timp din viaţa mea care se pierduse, pe când timpul prezent din jurul meu era viu, exista în toate lucrurile, şi tocmai concreteţea şi proximitatea lui făceau ca trecutul să fie aşa cum era, spectral şi vag. Cu toate acestea, aveam mustrări de conştiinţă. Ca să mai scap de tensiune, îi mai povesteam uneori Lindei despre ceea ce scriam, încercând să bagatelizez, şi mi se părea că nu-i păsa de asta, până într-o după-amiază când mi-a spus cum reacţionase o prietenă de-a ei atunci când îi vorbise despre proiectul meu. „Scrie despre fostele iubite?” întrebase aceasta. „Şi tu suporţi?”

Acum trebuia să mai fac un pas, căci era imposibil să public romanul fără ca Hanne să-l fi citit mai întâi.

Am format numărul.

Niciun răspuns.

Nu-mi răspunsese nici în dăţile precedente când sunasem. Totuşi, chiar în clipa în care voiam să închid mi-a răspuns o voce.

— Alo! Aici Hanne.

— Karl Ove sunt. Vorbesc cu Hanne, cea cu care am fost împreună la liceu?

A tăcut.

Apoi a râs cu acel râs cristalin şi melodios pe care nu-l mai auzisem de douăzeci de ani.

— Karl Ove! Vorbesc cu acel Karl Ove care obişnuia să-mi trimită bileţele în timpul orelor?

— Da, eu sunt. Ce mai faci?

A râs din nou, la fel de diafan. Pe vremuri râdea din nimic, era mereu fericită, se părea că nu-şi pierduse această însuşire.

— Întotdeauna m-am gândit c-o să mă suni într-o zi, mi-a spus ea. Sau c-o să ne întâlnim într-un aeroport sau ceva. Nu-i aşa că-i incredibil? întotdeauna am fost sigură c-o să ne revedem. Ce mai faci? Locuieşti în Malmö, dacă nu mă înşel? Am citit despre tine în ziare. Ai făcut foarte bine că nu mi-ai urmat sfatul de a deveni profesor!

— Într-adevăr, i-am zis. Sunt aici cu soţia şi cei trei copii. Tu câţi ai? Ai copii, nu-i aşa?

Am făcut schimb de informaţii despre vieţile noastre. Ea locuia în regiunea Mandal, era cu acelaşi bărbat ca pe vremuri, lucrase la o grădiniţă, acum lucra la şcoală.

— Dar eu nu te sun în legătură cu vremurile apuse, i-am spus după câteva minute. Am un motiv anume.

— Mi-am dat seama!

— Treaba e că am scris un roman despre viaţa mea. Anumite fragmente se referă la perioada când aveam şaisprezece ani. Şi de vreme ce ai fost atât de importantă pentru mine atunci, am scris şi despre tine. Toate numele şi locurile sunt autentice. Îmi dau seama că te pun într-o situaţie dificilă. De aceea trebuie să-l citeşti înainte să apară.

Tăcere.

— Dacă nu este OK pentru tine, înţeleg asta, şi dacă mi-o ceri, am să-ţi schimb numele, făcându-te imposibil de identificat.

— E adevărat? Ai scris despre mine?

— Da.

— Ca să vezi!

A tăcut iar.

— Dar nu este vorba atât de mult despre tine, cât despre mine, am precizat. Eram îndrăgostit de tine, ca să spun aşa. Despre asta am scris. Dacă nu vrei să te menţionez în felul acesta, cu numele tău, adică, atunci o să-l schimb. Nu-i nicio problemă. Eşti surprinsă?

— Da.

A râs.

— Îţi mai aminteşti detalii din perioada aceea? m-a întrebat ea.

— Da. Poate nu cu exactitate cum s-au întâmplat lucrurile, dar stările sufleteşti încă-mi sunt foarte puternice în memorie.

— Eu îmi amintesc destul de multe lucruri. Mă gândesc la ele uneori. Întotdeauna am crezut c-o să ne revedem şi-o să povestim despre asta. Despre cum a fost atunci.

— Încă nu-i prea târziu. Doar să nu fi stricat eu totul prin faptul că am scris despre asta.

— Mă îndoiesc sincer, a râs Hanne.

— Aş putea să-ţi trimit manuscrisul azi, rămânând să mă contactezi după ce-l vei fi citit ca să-mi spui dacă este în regulă sau nu?

— Sigur! M-aş bucura. Sunt puţin emoţionată!

Tăcere.

— Mi-a făcut plăcere să te aud din nou, a zis ea într-un final.

— Şi mie la fel! Râsul tău a rămas neschimbat, ştii asta, nu?

— Nu, a spus ea râzând.

— Atunci rămâne aşa? Eu îţi trimit manuscrisul şi vorbim după aceea?

— Bine.

— Pe curând!

— Pa!

Am închis şi mi-am aprins o ţigară. Fusese mai uşor decât îmi imaginasem, dar convorbirea mă răscolise. Intrasem într-o situaţie pe care n-o puteam controla.

Hanne îmi spusese că-şi amintea de perioada aceea destul de bine. Eu, nu. Adică îmi aminteam foarte clar câteva episoade, însă existau unele de care-mi aminteam doar vag, şi acelora le dădusem formă în timp ce scriam. Inventasem dialoguri, de exemplu, care păreau poate destul de reale, dar nu erau autentice. Cum avea să le interpreteze Hanne, din moment ce participase la ele?

Mi-am stins ţigara şi m-am dus în camera copiilor. Ca de obicei, John stătea ghemuit pe burtă şi pe genunchii îndoiţi, fără plapumă. Vanja era pe spate, cu picioarele răsfirate de-o parte şi de alta şi cu mâinile ridicate în sus, asemenea unui înger pe zăpadă. Heidi dormea pe o parte cu capul sprijinit de antebraţ. Era ceva întunecat pe chipul ei şi sub nas. Am aprins lumina.

Avea sânge pe faţă. Era mânjită de sânge pe toată partea de jos a feţei, şi perna avea pete roşu-aprins. Inima a început să-mi bată de parcă aş fi stat pe marginea unei prăpăstii. M-am dus în grabă la baie, am umezit o cârpă cu apă caldă, m-am întors şi am şters-o încet pe faţă. Şi-a deschis ochii şi s-a uitat la mine.

— Ai puţin sânge la nas, i-am şoptit. Nu-i nicio problemă, dar stai liniştită ca să te spăl.

După ce am terminat, i-am schimbat perna murdară de sânge cu o alta nouă pe care am adus-o din camera noastră, iar Heidi şi-a pus capul pe ea şi a închis ochii. Am mângâiat-o pe spate de câteva ori, apoi am stins lumina şi am ieşit, îndreptându-mă mai întâi la baie, unde am clătit cârpa, am stors-o şi am pus-o la uscat pe calorifer, apoi ducându-mă pe balcon, de unde am format numărul Lindei. A sunat îndelung; când, într-un final, a răspuns, avea vocea adormită.

— Salut, eu sunt, Karl Ove! Dormeai?

— Da, cred că am adormit.

— Of, ce prost sunt! N-am vrut să te trezesc.

— Nu-i nimic. Ce se mai întâmplă acasă?

— E bine. Toţi trei dorm. Altfel, nimic special. Am fost în parc după grădiniţă, la întoarcere s-au uitat la televizor,

la canalul pentru copii, şi apoi s-au culcat. Ar fi o singură problemă, e o dezordine cumplită aici, dar m-am gândit să mă ocup de asta mâine.

— Ce drăguţ eşti!

— „Drăguţ” nu e tocmai cuvântul potrivit. Dar tu ce faci?

— Bine, a spus ea căscând.

— Aţi fost la scăldat?

— Da, a fost divin.

— Geir vine la noi mâine, i-am zis.

— Vine încă de mâine? Credeam că se anunţase pentru vineri.

— E singur cu Njaal. Şi-a dat seama că poate să stea cu el la fel de bine aici ca şi acasă.

— Tu şi Geir singuri cu patru copii. Cine şi-ar fi închipuit?

— Mda, ai dreptate. E un semn că se apropie sfârşitul lumii.

— Dar ţie o să-ţi prindă bine.

— Da, cu siguranţă. Mă gândeam să fac nişte creveţi vineri, atunci când vine Christina. Tu ce crezi?

— Sună bine! a spus ea căscând din nou.

— Acum du-te să dormi, i-am spus. Nu te mai deranjez. Cred că mă culc şi eu, ca să rezist în cazul în care John se gândeşte să se trezească la patru jumate.

— Să-i pupi din partea mea. Mi-e dor de voi.

— Şi mie mi-e dor de tine! Noapte bună!

— Noapte bună!

Am intrat în casă, am pus telefonul la încărcat, am verificat-o pe Heidi, nu-i mai cursese sânge, am verificat e-mailul, nu primisem nimic, am navigat puţin pe internet înainte de a-i trimite manuscrisul lui Hanne, mi-am făcut un pahar de sirop cu apă la bucătărie şi l-am luat cu mine pe balcon, mi-am aprins o ultimă ţigară, m-am spălat pe dinţi şi m-am dus la culcare.

Era cinci şi ceva când m-am trezit şi l-am văzut pe John stând lângă patul meu, ţinându-şi perna în mână. M-

am ridicat. Şi el avea sânge la nas. Ce se întâmplase? Avea câte un firicel de sânge uscat sub fiecare nară, şi puţin pe un obraz. Agitat, m-am dus la baie şi am umezit o altă cârpă. Sângele din nas nu era ceva periculos, se putea întâmpla, dar nu la doi copii în aceeaşi noapte, asta nu putea fi doar o coincidenţă, nu? Să însemne oare că exista o cauză unică? Era oricum destul de neplăcut că le curgea sânge, însă mă speria de-a dreptul gândul că putea fi simptomul unei boli. Era posibil ca aerul prea uscat să fie de vină, mi-am spus în timp ce-i ştergeam faţa cu cârpa, deşi el încerca să se ferească.

— Aşa! i-am zis. Mergem să mâncăm micul dejun?

— Da, a spus el pornind spre bucătărie cu mersul acela complet relaxat, ca de plimbare, care-i era tipic.

Mi-am luat hainele pe care le purtasem în ajun şi m-am dus după el. Scutecul îi atârna greu, i l-am dat jos, am adus unul curat, i l-am dat în timp ce el aştepta ca o maşină la *pit stop*, aşa mi s-a părut. Apoi l-am aşezat în scaun şi i-am adus muşii din bufet. Voiam să-i dau chefir cu afine, dar mi-am dat seama că sticla era goală.

— Nu mai avem cu afine, i-am spus. Vrei să mănânci lapte în loc de chefir?

— Nu.

— Şi atunci ce ne facem?

— Nu ştiu.

S-a auzit o uşă deschizându-se pe hol, era Heidi, care a venit să se aşeze la locul ei.

— Bună, Heidi!

Nu mi-a răspuns, dar din zâmbetul ei discret, pe care încerca să-l ascundă ţinându-şi capul în jos, mi-am dat seama că era în toane bune. Am luat micul dejun în timp ce soarele ne inunda bucătăria, apoi am trezit-o pe Vanja, i-am pieptănat pe toţi trei şi i-am spălat pe dinţi, i-am îmbrăcat, am adus punga de gunoi din bucătărie şi am coborât cu liftul.

Când m-am întors acasă m-am dus la spălătoria de la subsol ca să pun rufe la spălat, apoi l-am sunat pe Geir

Angell ca să văd dacă erau pe drum. Plecaseră deja, urmau să ajungă pe la ora unu în estimarea lui.

Mi-am verificat inboxul. Primisem un nou e-mail de la Gunnar. Îi era adresat editurii, dar mă adăugase şi pe mine în lista destinatarilor. Titlul era, Autor şi editură vinovaţi de calomniere". Începea prin a spune că acele episoade şi descrieri pe care le voia şterse din manuscris constau în minciuni, adevăruri parţiale şi distorsiuni şi omisiuni grosolane, fiind de o asemenea natură, încât fără îndoială intrau sub incidenţa capitolului 23 din Codul Penal, cel referitor la calomnie. În plus, avea martori. Soţia lui ţinuse un jurnal care putea fi depus drept probă la proces. Copiii lor aveau să depună mărturie. Mai erau câteva persoane care, prin prisma profesiei lor, fuseseră în legătură cu mama lui în perioada la care se referea romanul. Erau asistentele medicale care veneau la domiciliu, femeile de menaj, diverse vecine şi prietene. Toate acele persoane ar fi declarat sub jurământ că relatările din romanul meu nu erau decât minciuni. Dădea şi un exemplu. Eu afirmasem în carte că tata locuise acasă la mama lui timp de doi ani înainte de a muri, descriind amănunţit cât de rele fuseseră condiţiile acolo. Nimic nu era adevărat, spunea Gunnar. Erau simple minciuni. Tata nu locuise la Kristiansand, ci stătuse la Moss toată această perioadă. După cum o prezenta el, viaţa tatii la Moss fusese complet normală. Avea un apartament, avea o maşină, avea o slujbă la liceu, avea până şi o prietenă. În casa mamei lui din Kristiansand locuise doar în ultimele trei luni, în primăvara şi în vara acelui an. Decedase din cauza unui atac de cord, scria Gunnar, lăsând să se înţeleagă că asta se întâmplase în condiţii perfect normale, obişnuite. Prin urmare, partea respectivă a romanului meu era pură fabulaţie. Mă portretizam în chip de erou care venise să organizeze toată dezordinea pe care o generase tata, dar nu fusese nicio dezordine, conform lui Gunnar. El venise la casa bunicii la scurt timp după ce fratele lui fusese luat cu ambulanţa din fotoliul în care-şi dăduse ultima suflare. Pe parcursul

întregii zile, precum şi a doua zi, a stat acolo ca să-şi ajute mama şi pentru a-i ţine companie. Bineînţeles că au făcut curat acolo unde a fost nevoie. Ceea ce scrisesem eu, că era plin de sticle de la intrare până sus, erau doar vorbe goale. Pur şi simplu nu era adevărat. Atunci când a sosit Yngve, după câteva zile, a ajutat la curăţenie, însă nu mai rămăsese mare lucru de făcut, doar acele treburi care erau prea grele încât Gunnar să le poată dovedi de unul singur. Singurul loc unde nu făcuse curat era camera tatălui nostru, acolo unde se găseau lucrurile şi hainele lui, pe care i se păruse firesc să nu le atingă.

După aceea, Yngve şi cu mine ne duseserăm acasă la ei împreună cu bunica şi luaserăm cina, menţiona Gunnar, iar asta era incredibil, pentru că nu-mi puteam aminti nici în ruptul capului de o asemenea vizită. Reducea aproape la zero activitatea mea din casa bunicii. Soţia lui fusese cea care făcuse curăţenie, care schimbase perdele, care o spălase pe bunica. Eu, autorul cel hăbăuc, nu făcusem altceva decât să mă plimb cu o găleată de colo colo, şi nu fusesem în stare nici măcar să spăl pe jos ca lumea – era o aptitudine care-mi lipsea cu desăvârşire, o altă caracteristică pe care o moşteneam de la mama, care nu ştia nimic despre curăţenie. Yngve abia dacă trecuse pe acolo, dând bir cu fugiţii chiar de a doua zi. Colac peste pupăză, nu doar că aveam neruşinarea să prezint cazul de parcă eu aş fi fost cel care făcuse curat în casă de unul singur, dar aveam tupeul să-mi descriu bunica, pe mama lui, ca pe o bătrânică alcoolică. Însă Gunnar ştia de ce: odată, pe când frecventam liceul din Kristiansand, bunica mă prinsese cu mâţa-n sac după ce furasem bani de la ea. Cu alte cuvinte, eu furasem bani de la ea, fusesem prins şi de atunci îi purtam pică. Bunica îşi exprimase în faţa mamei mele îngrijorarea pentru viaţa mea dezordonată – eram foarte cheltuitor şi mă drogăm, aşa că îngrijorarea ei nu era fără motiv – şi mama cum reacţionase? Bineînţeles, cu furie. Dar de ce? Pentru că tata ne părăsise.

După aceea, Gunnar a enumerat alte greşeli din

manuscris. Nu avusesem nicio străbunică din partea tatii care să fi trecut de o sută de ani şi care să fi murit în urma unui accident pe scări – astea erau scorneli de-ale mele. Tata niciodată n-avusese o verişoară care să fi câştigat nu ştiu ce concurs de frumuseţe. Scrisesem că obişnuiam să mergem la un anumit local pentru mesele de familie, mai exact la Elevine, însă asta era o prostie, pentru că niciodată nu ne reuniserăm acolo. Cât despre bunicul meu patern şi fraţii acestuia, ei fuseseră prieteni buni toată viaţa, nu încetaseră să-şi mai vorbească, aşa cum scrisesem eu. Bunica din partea tatii niciodată nu furase bani de la patroana ei, povestea era complet diferită şi chiar amuzantă. Gunnar însuşi era o victimă a mitomaniei mele; el niciodată nu spusese că puteam să luăm banii găsiţi sub pat într-un plic şi să nu-i declarăm la fisc, aşa cum pretindeam eu în carte.

Spre finalul acestei lungi treceri în revistă, Gunnar aborda subiectul îngrijirii pe care el şi soţia lui le-o acordaseră părinţilor lui la vârsta senectuţii, ceea ce le dăduse posibilitatea să locuiască în propria lor casă şi să aibă un nivel de trai confortabil în ultimii ani de viaţă. Acest aspect era trecut sub tăcere în romanul meu; cititorul ar fi rămas cu impresia că ei nu se îngrijiseră de bunica, ci lăsaseră totul la voia întâmplării. Nimic nu putea fi mai departe de adevăr. Pentru toţi cei care ştiau câtă muncă depuseseră ei în acea casă şi cât de bine se simţiseră acolo, descrierea mea era de nesuportat. Era însă tipic pentru mine, din câte înţelegeam, deoarece în fraza următoare Gunnar avertiza editura în privinţa firii mele înşelătoare, ceea ce se reflecta şi în modul în care şedeam, adică înclinat în faţă, precum şi în modul în care-mi feream capul de interlocutor, cu privirea plină de vinovăţie şi speculaţii melancolice. Nu trebuiau să se lase păcăliţi. Nu eram un tip bun şi sincer, cum voiam să las impresia, ci un mincinos notoriu, eram un Quisling, îmi vindeam bunica şi tatăl pentru bani mânjiţi de sânge, visam să devin celebru, şi pentru asta niciun mijloc nu era

prea josnic. Dacă editura nu sista acest proiect, Gunnar avea să se adreseze justiţiei. Ca să nu se ajungă până acolo, înainta o sugestie. Eu scrisesem atât de frumos despre îngeri în ultima mea carte, aşa cum unchiul meu Kjartan scrisese atât de frumos despre ciori. Editura ar fi trebuit să-mi propună să scriu o carte despre diavoli. Acela era nivelul cu care eram familiarizat foarte bine. Şi atunci aş fi putut să-mi folosesc talentul literar moştenit de la tata.

Din punctul de vedere al lui Gunnar, totul arăta diferit. împreună cu soţia şi cu copiii lor, el conferise o semnificaţie ultimilor ani de viaţă ai bunicilor mei. Îi ajutaseră cu lucrurile practice, dar şi în plan social, vizitându-i de mai multe ori pe săptămână, glumind şi râzând cum obişnuiau dintotdeauna Gunnar şi bunica, ducându-i la cabană, ducându-i la fratele bunicului, sărbătorind Crăciunul împreună cu ei. O familie complet normală şi unită, fără prea mari secrete, fără stânci ascunse în mare, fără nori întunecaţi pe cer. Cu excepţia unuia – alcoolismul fratelui lui. Dar nu atât de grav, pentru că omul era funcţional, preda la liceu şi avea o iubită în Moss, o profesoară talentată şi dedicată. El avusese probleme în decursul vieţii, poate cel mai mult în prima căsătorie, care fusese rece şi lipsită de iubire, cum o vedea Gunnar, şi acea răceală se răsfrânsese asupra copiilor lui, care, după ce crescuseră, se îndepărtaseră nu doar de tatăl lor, ci şi de restul familiei din partea acestuia. Cel mai rău era mezinul, Karl Ove, dar şi Yngve se retrăsese întrucâtva. Ei locuiau la Bergen, în Vestlandet, de unde se trăgea familia mamei, locul de care aparţineau. Dar la Kristiansand totul mersese bine până când se mutase fratele lui Gunnar acasă la mama lor. Fusese însă doar o scurtă perioadă, de opt săptămâni, după care el murise în camera de zi din cauza unui atac de cord. Bunica avea deja o îngrijitoare şi o asistentă medicală la domiciliu, Gunnar şi soţia lui treceau frecvent pe la ea şi o ajutau, şi, chiar dacă tata bea puţin, asta nu-l împiedicase s-o ducă pe

bunica până la Hvaler chiar în vara dinaintea morţii sale, perioadă în care el şi-a vândut şi apartamentul din Moss. El se descurca bine, ea se descurca bine, dar moartea fiului ei mai mare o şocase, pe bună dreptate. Era puţină dezordine în casă, se vedeau şi câteva sticle ici-colo, doar el era alcoolic, dar situaţia nu fusese atât de gravă încât să nu se poată face curat într-o dimineaţă sau două.

Gunnar era singurul fiu care rămăsese la Kristiansand, el era cel care se ocupase de părinţii lui, care făcuse aranjamentele pentru ajutorul în gospodărie şi asistenţa medicală la domiciliu. El şi nimeni altul. Gunnar nu rănise pe nimeni niciodată, nu-i puteai reproşa nimic, dimpotrivă, era un tip vesel, săritor, echilibrat, un stâlp al comunităţii şi al familiei deopotrivă. Un fiu bun, un frate bun, un tată bun, un bun cetăţean.

Băieţii fratelui său vin ca să-şi înmormânteze tatăl. El le cedează întreaga scenă. Ei fac puţină curăţenie, se ocupă de înmormântare, apoi dispar. Trec zece ani, iar lui Gunnar i se trimite un roman scris de băiatul mai mic. Nu-i vine să-şi creadă ochilor. Tot ceea ce era frumos e prezentat ca un infern. Autorul scrie că tatăl lui a locuit acolo doi ani şi le-a dat afară pe îngrijitoare şi pe asistenta medicală, transformând casa mic-burgheză într-o văgăună mizeră şi înfăţişându-şi bunica în chip de beţivă senilă. Nu se pomeneşte nimic despre ceea ce a realizat Gunnar prin eforturi susţinute; totul e descris ca o ruină murdară. Cum va arăta asta în ochii prietenilor şi vecinilor săi? Cum poate îngădui Gunnar ca mamei şi fratelui său să li se facă o asemenea nedreptate? Lucrurile din carte nu s-au întâmplat, dar cum poate el să comunice asta? Doar scrie în roman! Autorul minte? Da, în mod vădit, da. Prin urmare, el se confruntă cu două probleme: de ce minte autorul, şi cum poate fi oprită apariţia cărţii mincinoase.

Autorul minte deoarece mama lui, femeia aceea egocentrică şi rece ca gheaţa, i-a sucit minţile, făcându-l să interpreteze în mod negativ tot ce are legătură cu familia tatălui său, un alt motiv fiind acela că, atunci când era

tânăr şi se droga, a fost repudiat de bunica din partea tatălui, ceea ce el n-a uitat niciodată. După ce tatăl şi bunica au murit, el s-a răzbunat cu toată puterea. Îşi ura bunica, îşi ura tatăl, dar în acelaşi timp era destul de talentat încât să confere urii sale o formă literară şi să câştige bani din asta. Pe deasupra, mai avea nesimţirea de a poza în erou, pretinzând că a făcut curat după tatăl său, pe când în realitate dezordinea fusese modică, iar Gunnar se ocupase de puţinul care rămăsese. Autorul a convins editura să aprobe nesfârşitul şir de minciuni, acest proiect plin de ură. A reuşit să facă asta doar pentru că ei nu cunoşteau adevărul. Pur şi simplu au avut încredere în autor şi i-au luat drept bună întreaga poveste. Pentru a opri publicarea romanului, editurii trebuia să i se aducă la cunoştinţă acest aspect. Prin urmare, Gunnar le adresa o scrisoare atât lor, cât şi mamei şi fratelui autorului, dar nu şi autorului însuşi, pentru că ofensa comisă de el fusese atât de mare, încât dorea să evite contactul cu el şi nu mai dorea să-l vadă niciodată în faţa ochilor, deoarece distorsionase adevărul cu bună ştiinţă şi nesilit de nimeni, cu scopul de a-i distruge familia. Dar mai exista un motiv: autorul ataşase manuscrisului un mesaj în care explica de ce scrisese ceea ce scrisese, de acolo reieşind că nu era conştient de ceea ce făcea. De vreme ce el habar nu avea, Gunnar trebuia să se adreseze persoanei care ştia totul, celei care ani de-a rândul distorsionase opinia autorului despre realitate, până când acesta ajunsese să nu mai ştie ce era adevărat şi ce anume fusese născocit de mintea lui. Autorul era un Iuda şi un Quisling, dar aflat sub influenţa mamei sale. Moştenise impasibilitatea glacială de la mama lui, pentru că şi bunica maternă păruse aproape autistă în vara aceea când Gunnar, în vârstă de doisprezece ani, fusese în vizită la ei; de asemenea, manifesta vădite complexe de inferioritate în gospodăria ei amărâtă de la poalele munţilor. Fiul bunicii mele materne, adică fratele mamei, înnebunise şi fusese internat de mai multe ori la ospiciu. Scria versuri, iar cel mai recent volum al său era

despre ciori. Această realitate dură, bolnăvicioasă şi rece autorul şi-o apropiase, şi din această perspectivă scrisese despre tatăl său, un om esenţialmente bun care, probabil frustrat din cauza vieţii în care fusese prins prin înşelăciune, cu acea femeie glacială din vest, nu se comportase cu fiii lui întotdeauna aşa cum ar fi trebuit, şi aşa cum Gunnar însuşi se purta cu fiii lui, dar nu fusese incorect, în orice caz nu într-un fel care să justifice maniera în care-l portretizase autorul. El vedea totul prin ochii mamei lui, însă nu era conştient de asta.

Deci nu faptul că scrisesem adevărul despre tata şi decăderea lui din ultimii ani de viaţă îl supărase cel mai tare pe Gunnar, ci faptul că minţeam despre tata şi despre acele vremuri, şi că minciuna îi atribuia lui Gunnar o vină în ochii celorlalţi, iar asta era o acuzaţie falsă şi, nu în ultimul rând, nemeritată.

Nu exista niciun dubiu că el chiar vorbea serios, că din punctul lui de vedere lucrurile se petrecuseră cu totul altfel. Asta mă speria. Nu mă temeam de nimic mai mult decât de imprecizia amintirilor mele. Scrisesem că tata locuise acasă la bunica în ultimii doi ani de viaţă, reuşind să-i ducă pe amândoi la pierzanie. Scrisesem că le dăduse afară pe îngrijitoare şi pe asistenta medicală. Gunnar nega ambele poveşti, afirmând că avea martori care să susţină contrariul.

Oare de unde aveam informaţia asta?

De unde ştiam eu că fuseseră doi ani?

Habar n-aveam. Scrisesem asta, deci informaţia venise de undeva, dar de unde?

Eram la Kristiansand atunci când am început să scriu *Ute* au *verden* – *În afara lumii*, asta s-a întâmplat în ianuarie 1996; pe atunci tata era deja alcoolic şi locuia la bunica. Într-adevăr, păstrase încă apartamentul din Moss, dar, din câte înţelesesem, mergea deseori la bunica, şi, dintr-un motiv sau altul, pricepusem că el se mutase de tot acolo în vara aceea, mai exact cu doi ani înainte să moară. Dar în ce mod mi-a parvenit această informaţie, n-am idee.

Poate că a fost doar o presupunere şi am lăsat această reprezentare neconfirmată a lucrurilor să-mi pătrundă lin în minte, asemenea unei certitudini, urmând ca peste zece ani să scriu despre ea ca despre un adevăr absolut? Nu doar că era posibil, era chiar probabil. Dacă Gunnar spunea că tata locuise acasă la bunica doar trei luni, şi că avea şi martori pentru asta, aşa trebuie să fi fost. Mai departe, eu scrisesem că el le dăduse afară pe asistentă şi îngrijitoare; ideea asta de unde-mi venise? Nici eu nu ştiam. Undeva în cotloanele minţii mele exista o informaţie cum c-o aflasem de la Gunnar însuşi, poate îi zisese la telefon lui Yngve că tata o dăduse afară pe îngrijitoare şi că nu putea să dea de el; despre asta fusese vorba în conversaţie, nu-i aşa? – că tata se baricadase în casa bunicii şi că Gunnar nu mai putea face nimic, că încercase să comunice şi să facă apel la raţiunea tatii, dar metoda nu funcţiona? Din aceeaşi discuţie aflasem că tata îşi rupsese piciorul şi că zăcuse pe jos în casa bunicii mult timp, înainte ca Gunnar să-l găsească şi să-l ducă la spital. Întâmplarea mi se întipărise în minte deoarece era un semn că situaţia era gravă, dar conjunctura îmi era neclară, nu puteam să datez nici întâmplarea, nici modul în care aflasem despre ea. E posibil ca informaţia despre îngrijitoarea la domiciliu pe care o concediase să fi ajuns la mine atunci când am fost acolo după moartea tatii, atunci când Gunnar ne-a pus la curent cu ultimele evenimente. Nu ştiu. Poate că el a exagerat, poate era un mod de-a spune că tata respinsese orice ajutor, că îngrijitoarea nu venea atât de des. Poate că fusese vorba doar despre îngrijitoare, adică persoana aceea care făcea menajul, şi nu despre asistenta medicală. Dar nu scrisesem eu şi despre sora medicală angajată la domiciliu? O a treia posibilitate era ca nimeni să nu fi zis ceva de genul acesta, că nu era decât o deducţie de-a mea pornind de la starea mizerabilă a acelei case; acolo sigur nu se făcuse curăţenie şi ordine de mult, îngrijitoarea precis fusese dată afară, şi numai tata ar fi putut face asta. Astfel probabil că mă

gândisem eu în vara anului 1998, iar ceea ce iniţial fusese o teorie vagă se transformase într-un adevăr solid zece ani mai târziu.

Nu ştiam.

Dar eram sigur că Gunnar ştia şi, dacă el scria cu convingere nestrămutată că aşa fusese, atunci însemna că aşa fusese.

Asta însemna că nu se putea pune bază pe amintirile mele. Ideea în sine era zdrobitoare. Dar tot ce scrisesem intra oare în această categorie? Se schimbau cu ceva adevărurile de fond ale romanului dacă tata nu locuise la bunica doi ani, ci trei luni, iar îngrijitoarea la domiciliu nu fusese dată afară, ci îşi urmase neabătut rutina zilnică?

Da, schimba ceva. Atunci ar fi fost vorba despre câteva zile tragice şi îngrozitoare în mijlocul unei lumi pline de pace şi linişte, nu despre o catastrofă lungă de câţiva ani. Singurul lucru pe care-l ştiam era că fuseserăm întâmpinaţi de o imagine cumplită, Yngve şi cu mine, atunci când intraserăm în casă în ziua aceea. Gunnar scria că nu fusese plin de sticle din hol şi până sus, şi că el, în cele două zile de dinainte de sosirea noastră, le adunase în mare parte, rămânând neatinse doar camera tatălui meu şi alte câteva lucruri mai grele.

Nu fuseseră sticle acolo? Eu îmi aminteam că scara ce ducea din camera de zi la mansardă fusese ticsită de sticle şi că erau plase cu sticle pe şi sub pian, şi că era plin de sticle şi în bucătărie. Dar pe treptele de jos, până la camera de zi? Despre asta nu-mi aminteam. Probabil că exagerasem. Din nou o amintire falsă. Din punctul lui de vedere, el fusese cel care curăţase toată mizeria, nu noi. Eu ţin minte clar cum am dereticat acolo, în ziua aceea şi în următoarea, dar el descria un autor năuc care se învârtea de colo colo cu o mătură în mâini, lipsit de cunoştinţele elementare despre curăţenie. Nu aveam nicio amintire că am fi luat cina acasă la ei; eram convins că asta nu se întâmplase. Dar nu puteam nici s-o exclud, pentru că existau multe lucruri în viaţa mea de care nu-mi

aminteam. Că am mers la cabană cu bunica şi că eu am sărit de pe pod, după cum scria el, asta era adevărat, dar se întâmplase în afara axei temporale a romanului, adică după sfârşitul perioadei narate. îmbăierea bunicii, spălatul perdelelor, contribuţia lui Gunnar şi al lui Tove la curăţenie, totul se întâmplase după cele două zile şi jumătate pe care le descrisesem. Eu percepeam dereticatul prin casă fix pe dos faţă de Gunnar: mi se păruse frumos că se retrăsese în cele două zile şi ne lăsase pe Yngve şi pe mine să ne asumăm responsabilitatea, acela fusese un mod de a spune că era tatăl nostru, un mod de a ni-l da înapoi. Gunnar venise, ne dăduse sfaturi, apoi plecase cu mobilierul pe care-l căraserăm împreună afară şi-l urcaserăm în remorca închiriată de el. Gunnar nu omisese nimic, dimpotrivă, se comportase ireproşabil, şi eu nu tot asta scrisesem?

Dacă el avea dreptate în acuzaţia sa cum că distorsionasem în mod grotesc priveliştea care ne întâmpinase în casă, totul se năruia. Erau atacate nişte elemente fundamentale: în primul rând premisa însăşi a romanului, conform căreia acesta descria realitatea, dar şi motivul pentru care mă apucasem să-l scriu, motivul pentru care scrisesem despre moartea tatălui meu şi despre cumplitele zile care au urmat. Atunci când Yngve, care conducea maşina plină de sticle, se întorsese către mine şi-mi prezisese că într-o zi aveam să scriu despre asta, o făcuse exact din cauză că tot ceea ce văzuserăm părea să fie dintr-un roman sau dintr-un film, şi nu realitatea crudă.

În anii care au urmat le-am povestit de bunăvoie despre tata şi decăderea lui tuturor celor care voiau să asculte; asta mă făcea special şi poate chiar interesant, mă făcea să par o persoană care văzuse multe, îmi dădea o posibilă aură de nebunie şi profunzime, exact ceea ce aveam în vizor, dorinţa de a fi cineva existase dintotdeauna în adâncul meu, atingerea eminenţei constituise întotdeauna o parte din motivaţia mea pentru a scrie. Când

povesteam în detaliu despre tata şi despre decesul lui aveam un gust amar, deoarece astfel mă foloseam de el şi de tragedia vieţii sale în avantajul meu. Însă asta era doar varianta scurtă. Romanul a umflat întreaga situaţie şi a transformat-o în ceva măreţ. Mă foloseam de tata, da, mă căţărasem pe cadavrul lui pur şi simplu scriind despre toate acele întâmplări. Pe de altă parte, aceea era cea mai importantă poveste din viaţa mea. Dacă nu corespundea realităţii, însemna că exagerasem pentru ca soarta tatălui meu să creeze cea mai puternică impresie şi, prin urmare, să-mi transfere mie ceva din nebunia şi forţa distructivă de care credeam că aveam nevoie ca să devin un autor adevărat şi nu doar unul care se prefăcea. Atunci nu doar pe el îl trădasem, ci şi pe mine însumi. Exact spre acel punct se îndrepta scrisoarea lui Gunnar, cu forţa unei lovituri de pumn: eu minţisem. Nu existaseră sticle pe scările care duceau către camera de zi. Tata nu locuise acolo doi ani. Femeia care-l ajuta la menaj nu fusese concediată.

Dacă aş fi acceptat acea perspectivă, m-aş fi obliterat pe mine însumi. Nici măcar o dată nu mă gândisem că exageram atunci când scrisesem despre întâmplările de acasă, şi nici măcar o dată nu mă gândisem că mă foloseam de tata şi de bunica, întâmplările pe care le povesteam erau prea copleşitoare, iar ţinta spre care mă îndreptam era prea importantă.

Scrisesem despre tata. Scrisesem despre teama mea faţă de el, despre dependenţa mea de el şi despre jalea imensă pe care mi-a produs-o moartea lui. Era un roman despre el şi despre mine. Era un roman despre un tată şi un fiu. Îmi era o frică de moarte atunci când vedeam cuvântul „proces” şi-mi îngheţau măruntaiele citind că Gunnar avea martori care să mă contrazică, însă aveam să trec peste această încercare; nu puteam să renunţ la istoria tatălui meu.

Chiar dacă era o minciună?

Fără să ştiu, mă vârâsem într-o situaţie periculoasă,

da, cea mai periculoasă dintre toate.

Dar de ce era periculoasă?

Gunnar se năpustise asupra mamei deoarece era convins că asta făcusem şi eu atunci când scrisesem romanul: mă răzbunasem pe bunica şi pe tata. Acesta era un act de răzbunare. Ochi pentru ochi, dinte pentru tine. Nu făcea altceva decât ceea ce făcusem eu, cu deosebirea că riposta era asimetrică: romanul meu avea să fie publicat, disponibil pentru toţi cititorii, avea să se găsească în toate librăriile şi în toate bibliotecile. E-mailul său avea să fie văzut doar de câţiva oameni, cei cărora le fusese trimis, adică editura, mama, Yngve şi cu mine. De vreme ce raportul de forţe era atât de inegal, Gunnar încerca să-l echilibreze lovindu-ne încă şi mai tare.

M-am aşezat, am pornit computerul, am deschis documentul cu romanul şi am început să citesc. În lumina celor întâmplate în ultimele zile, aproape la fiecare pagină aveam motive să tresar, deoarece vechii prieteni şi colegi de clasă pe care-i menţionasem ar fi putut să reacţioneze în acelaşi mod ca Gunnar.

L-am sunat pe Geir Gulliksen ca să vorbim despre implicaţiile practice ale scrisorii lui Gunnar, de exemplu corectarea greşelilor şi faptul că trebuia să schimb intervalul de doi ani în care tata, conform romanului, locuise acasă la bunica; ar fi fost o idee să las durata nespecificată. L-am întrebat ce să facem cu toate celelalte nume. Geir era de părere că aceia care erau descrişi relativ neutru, mulţi dintre cunoscuţii din perioada copilăriei sau a adolescenţei, puteau să-şi păstreze numele fără probleme, nu riscam nimic, însă trebuia să trec sub tăcere identitatea acelor persoane despre care, într-un fel sau altul, scrisesem ceva care putea fi perceput drept compromiţător, de exemplu dacă dădusem detalii despre relaţiile din familiile lor, dacă exista un tată care bea ori îşi bătea familia sau făcea alte lucruri îndoielnice din punct de vedere moral. Sugestiile lui Geir m-au liniştit, el vorbea din perspectiva romanului, trebuia să ne concentrăm

asupra lui şi să corectăm tot ceea ce era necesar.

După ce am închis l-am sunat pe Yngve. Am vorbit vrute şi nevrute despre ceea ce ne aminteam din acele zile din preajma morţii tatălui nostru, el nu ţinea minte mare lucru, dar atunci când îmi citise romanul nu i se păruse nimic în neregulă. În cazul unui proces, el ar fi fost singurul meu martor, dar asta nu i-am spus. Un proces era cel mai rău lucru care se putea întâmpla, iar editura făcea tot ceea ce-i stătea în putere ca să împiedice asta, eram convins. Aproape la fel de rău ar fi fost ca disputa cu Gunnar să ajungă la ziare.

Toate acestea erau legate de Gunnar şi părerea lui despre roman, o părere pur omenească. Dar mai exista şi o altă perspectivă asupra romanului, ţinând de critica literară, la care cugetasem mult în răstimpul dintre redactarea finală şi scrisoarea lui Gunnar. Se referea tot la adevăr, însă dintr-un unghi mai formal, şi ceea ce m-a dus pe această pistă a fost lectura unui scurt roman de Peter Handke, intitulat *Kravbs ulykke* – *Ghinion nedoriP*, era vorba despre sinuciderea mamei lui, fiind prin urmare autobiografic. Spre deosebire de proza mea, care întotdeauna căuta evocarea şi emoţiile, proza lui Handke era aridă şi sobră. Atunci când începusem să scriu căutasem un limbaj similar, chiar dacă nu arid, dar unul brut, direct, fără metafore şi ornamente. Acestea din urmă ar fi conferit limbajului frumuseţe, şi într-o descriere a realităţii, mai ales a acelei realităţi pe care mă gândeam s-o descriu, ar fi fost o înşelătorie. Frumuseţea este o problemă, deoarece dă o formă concretă speranţei. Frumuseţea, ca instrument stilistic, ca filtru prin care este văzută lumea, dă speranţă pentru ceea ce e fără speranţă, conferă valoare celor lipsite de valoare şi înţeles pentru ceea ce este neînţeles. Inevitabil aşa se întâmplă. Singurătatea descrisă frumos elevează sufletul spre cele mai înalte culmi. Dar atunci scriitura nu mai este adevărată, pentru că singurătatea nu este frumoasă, îndoiala nu este frumoasă, nici măcar dorul nu este

frumos. Şi totuşi, chiar dacă nu este adevărată, este bună. Este o alinare, o mângâiere, şi nu cumva în asta constă una dintre justificările literaturii? Dar atunci vorbim despre literatura ca altceva, literatura ca entitate autonomă, plină de sens şi valoroasă în sine, nu ca mod de prezentare a realităţii. Tocmai de asta a încercat Peter Handke să scape în romanul său. L-a scris la câteva săptămâni după înmormântare, încercând să se apropie prin el de mama sa şi de viaţa ei într-un mod cât se poate de veridic. Nu veridic în sensul în care acele lucruri se întâmplaseră cu adevărat, că ea fusese o persoană reală în lume, ci veridic în perspectiva lui şi în felul cum comunica această perspectivă. Handke nu-şi reprezenta mama în text, pentru că ar fi fost – aşa am simţit eu când am citit cartea – un atac la adresa ei ca om. Ea a fost persoană distinctă, şi-a trăit propria viaţă; în loc să reprezinte acea viaţă, Handke se referea la ea ca fiind în afara textului, niciodată în text. Prin urmare, a scris în termeni foarte generali despre legăturile în care era prinsă mama lui, despre rolurile pe care ea le-a jucat sau nu, dar până şi acest mod general putea săiste o problemă, nota el undeva, deoarece risca să devină independent de ea şi să dobândească o viaţă proprie în text, prin intermediul formulărilor poetice – fiind şi asta o trădare faţă de ea. „În consecinţă”, scria el, „am folosit mai întâi faptele drept punct de pornire, şi am căutat modalităţi în care să le formulez. Dar am observat destul de repede că, pe măsură ce căutam formulări, mă îndepărtam de fapte. Atunci am început să folosesc o altă abordare – nu mai porneam de la fapte, ci de la formulările deja existente, de la bagajul lingvistic al experienţei sociale individuale”. Astfel spus, în acestea căutase el viaţa mamei lui. A procedat aşa ca să-i apere valoarea şi integritatea, din câte am înţeles eu, dar în text s-a mai întâmplat şi altceva atunci; când un om este redat prin latura socială, prin prisma contemporană a culturii şi autocunoaşterii, cu toate rolurile şi limitele aferente, fiinţa lui interioară dispare, dispare ceea ce e propriu,

individual, specific existenţei sale, ceea ce pe vremuri se numea suflet, şi poate că romanul lui Handke trata tocmai acest subiect, mă gândeam, asuprirea socială a individualităţii, sufocarea sufletului. Într-un final, mama lui s-a sinucis. Handke a îndepărtat toate afectele, toate sentimentele, tot ceea ce era anecdotic, tot ceea ce poate să insufle viaţă unui text, insistând mereu că el concepe un text, că viaţa pe care o descrie se află ori se afla în altă parte, şi când, după vreo şaptezeci de pagini, ajunge la clipa morţii şi a înmormântării, care are loc la marginea unei păduri, notează: „Oameni au plecat în grabă de lângă mormânt. Eu am rămas lângă el şi m-am uitat la copacii nemişcaţi: pentru prima dată mi-am dat seama că natura este într-adevăr necruţătoare. Deci acestea sunt faptele! Pădurea vorbea de la sine. În afară de aceşti copaci fără număr, nimic nu conta; în prim-plan s-a produs o fuzionare scurtă a formelor, care treptat s-au retras din imagine. M-am simţit abătut şi lipsit de speranţă. Dintr-odată, în furia mea neputincioasă, am simţit nevoia de a scrie despre mama mea”. Această bruscă viziune a ceea ce înseamnă moartea a constituit adevăratul început al romanului. Cunoşteam şi eu această perspectivă; era şi a mea. Cu toate acestea, cartea pe care o scrisesem era direct opusul, antipodul lui Handke.

Am scris că împărtăşesc perspectiva pe care a avut-o Handke atunci când, uitându-se la copacii de lângă mormânt, a înţeles că natura este nemiloasă şi că pădurea vorbeşte de la sine. Dar era adevărat? Cum se poate să fie adevărat, când percepţia respectivă l-a împins pe Handke să scrie despre mama lui şi despre moartea acesteia o carte în care mama nu era descrisă, ci doar se făcea referire la ea? Conturată numai prin prisma perioadei în care a trăit şi a formulărilor şi perspectivelor din acele vremuri, văzută ca un individ care avea de ales dintr-un număr de tipologii determinate socio-istoric, dar bineînţeles nu lipsită de personalitate proprie – deşi aceasta, la rândul ei, nu era conturată, deoarece atunci ar

fi devenit ceva „tipic” pentru ea şi, paradoxal, o înşelătorie din partea autorului, din moment ce mama lui era în permanenţă şi inevitabil altceva. Moartea, în viziunea lui Handke, este nemiloasă, iar viaţa pe care el o descrie este la fel de crudă; cum are dreptate în ambele privinţe, e de la sine înţeles că romanul lui nu putea să fie despre îndurare. Din punct de vedere literar, iertarea rezidă în frumos, adică în fraza frumoasă, şi în manifestarea creativă, ficţionalizarea, alianţa secretă a evenimentelor care se intersectează în orice roman, deoarece această intersectare *în sine* este o confirmare a sensului şi a coeziunii. Deci cum putea viziunea lui Handke să fie aceeaşi cu a mea, când eu scrisesem un roman despre moartea tatălui meu în care lăsasem textul să-l reprezinte de parcă el s-ar fi aflat acolo, cu alte cuvinte îl prefăcusem într-un obiect pentru sentimentele cititorului, într-o proză care tot timpul căuta să dea contur şi formă, să-i facă prezenţa manifestă, din moment ce modelarea unui personaj astfel încât să capete viaţă, să aibă un contur clar, trezeşte sau manipulează sentimente într-o lume care nu este necruţătoare, căci sensul şi contextul întotdeauna sunt stabilite pe căi diferite, indiferent ce ar avea textul de spus despre asta?

Handke scria: „Oamenii au plecat în grabă de lângă mormânt. Eu am rămas lângă el uitându-mă la copacii nemişcaţi: pentru prima dată mi-am dat seama că natura este într-adevăr nemiloasă. Deci acestea erau faptele! Pădurea vorbea de la sine” Eu am scris: „Şi moartea, pe care eu întotdeauna am considerat-o drept cea mai importantă dimensiune a vieţii – întunecată, atrăgătoare –, nu era mai mult decât o ţeavă care s-a spart, o ramură care este frântă de vânt, sau o geacă ce alunecă de pe cuier şi cade pe jos” Era frumos, era ceva, chiar dacă ceea ce denota nu era nimic, era gol, neutru, pe cât de lipsit de speranţă, pe atât de nemilos. Handke nu minţea, sau, în orice caz, depunea eforturi mari în sensul acesta. Eu minţeam. De ce?

Când vedeam un copac, vedeam ceea ce era orb şi arbitrar în el, ceva care se ivise şi voia să continue şi care în acest răstimp creştea. Când vedeam un năvod, cu peşti strălucitori zbătându-se, vedeam acelaşi lucru – ceva orb şi arbitrar, care se naşte, creşte şi apoi piere. Când mă uitam la fotografii din lagărele de exterminare, şi pe oameni îi vedeam astfel. Membre, capete, abdomene, păr, organe sexuale. Asta nu avea nimic de-a face cu privirea mea, ceea ce vedeam eu era modul în care aceşti oameni erau percepuţi în epocă, fapt care a făcut posibil ca atâţia semeni de-ai lor să ştie despre orori, ba chiar să participe la săvârşirea lor fără să ridice un deget pentru a le sista. Ideea că lucrurile puteau fi văzute astfel era înfricoşătoare, dar nu scădea valoarea de adevăr a scenei respective. Poate că ar fi trebuit să considerăm că acesta era neantul, şi toate gândurile care căutau sensul în lume ar fi trebuit să se raporteze la acest punct zero. Eu vedeam un copac şi vedeam absurdul. Dar vedeam şi viaţa, în formele ei pure şi oarbe, ceea ce doar creştea. Puterea şi frumuseţea din ea. Da, moartea nu era nimic, o simplă despărţire. Dar în acelaşi mod în care viaţa oarbă putea fi văzută pe de o parte drept forţă, ceva sfânt şi – da, de ce nu? – dumnezeiesc, şi, pe de altă parte, drept ceva lipsit de sens şi gol, şi moartea putea fi privită la fel, şi cântecul morţii putea fi intonat, şi morţii i se puteau conferi sens şi frumuseţe. Tocmai de asta era atât de important pentru noi naţional-socialismul german, pentru că nu trecuseră decât două generaţii de când fusese la putere, şi în acel regim de teroare, care era modern din toate privinţele, aceste trei perspective se juxtapuneau: viaţa ca o forţă dumnezeiască, moartea ca frumuseţe şi semnificaţie, omul ca fiinţă oarbă şi arbitrară şi lipsită de valoare. Această perspectivă, care înaintea nazismului aparţinuse artei şi sublimului, a devenit parte integrantă din ordinea socială. Mama lui Handke era tânără pe atunci, şi, după ce-i descrie copilăria şi adolescenţa din Austria interbelică, în relativă sărăcie şi ignoranţă, când dorinţa mamei de a învăţa ceva, orice, de

fapt, era interpretată drept total nerealistă şi inadecvată, Handke schiţează noua stare de spirit care se ridică prin şi în jurul naţionalismului, cu demonstraţii, parade cu făclii, clădiri ornate cu noile embleme naţionale, şi afirmă: „[El venimentele istorice îi erau prezentate populaţiei rurale ca o dramă a naturii”. Despre mama lui spune că în continuare s-a arătat dezinteresată de politică, deoarece „ceea ce se petrecea sub ochii ei era totalmente diferit de politică. «Politica» era ceva incolor şi abstract, nu vreun carnaval, nici vreun dans şi nici vreo formaţie în port popular, cu alte cuvinte, nu era nimic VIZIBIL”.

Nazismul a fost ultima mişcare politică utopică de amploare şi, dovedindu-se distructiv în toate privinţele, a făcut ca ulterior conceperea utopiilor să fie problematică, dacă nu chiar imposibilă, nu doar în politică, ci şi în artă, care, fiind în esenţa ei utopică, a rămas în criză de atunci încoace, pradă autoexaminării şi suspiciunilor necontenite, lucru ce transpare atât din romanul lui Handke, cât şi aproape din toate celelalte romane ale generaţiei sale. Cum să reprezinţi realitatea fără să-i conferi ceva ce ea nu are? Ce anume „are” ea şi ce anume nu „are”? Ce anume este autentic şi ce anume nu este autentic? Unde se află graniţa dintre ceea ce este regizat şi ceea ce este neregizat? Dar există undeva o astfel de limită? Este lumea altceva decât reprezentările noastre despre ea? Limba însăşi nu are viaţă, nu trăieşte de una singură, ea intermediază, şi însăşi scena ei primordială, fundamentul literaturii creative, se află în *Odiseea*, când Odiseu şi echipajul lui trag la malul lui Oceanus, după ce fuseseră la Circe, şi Odiseu aduce ofrande morţilor pe plajă. Sângele întunecat se scurge în groapă, şi sufletele morţilor încep să se adune în jurul ei. Eroul vede fete tinere îmbrăcate în mirese, luptători tineri în armuri năclăite de sânge şi bătrâni, urletele lor sunt cumplite, iar teroarea îi cuprinde întreg corpul. Primul pe care-l identifică este Elpenor, care a murit în casa lui Circe şi n-a fost îngropat. El îşi povesteşte viaţa, s-a îmbătat criţă şi a căzut drept în cap

de pe un acoperiş, frângându-şi gâtul. Al doilea cu care stă de vorbă Odiseu este Tiresias, clarvăzătorul, care-i prezice viitorul, şi apoi vine mama lui, care, bând din sânge, îl recunoaşte şi-i povesteşte cum a murit. Odiseu vrea s-o îmbrăţişeze şi se apropie de ea de trei ori, însă de trei ori ea se îndepărtează de el ca un vis sau ca o nălucă. Îi spune că tendoanele nu-i mai ţin carnea şi oasele laolaltă, rugul i-a preschimbat corpul în cenuşă; singurul care s-a întors este sufletul, cel care rătăceşte în eter. Literatura invocă lumea, la fel cum Odiseu invocă morţii, şi, indiferent în ce mod o face, distanţa este imposibil de străbătut, povestea este mereu aceeaşi. Un fiu îşi pierde mama în urmă cu trei mii de ani, un fiu îşi pierde mama în urmă cu patruzeci de ani. Că prima istorisire este fictivă şi că cealaltă este reală nu schimbă cu nimic asemănarea de fond; ambele sunt redate prin limbaj, şi din această perspectivă toate strădaniile lui Handke de a evita orice mijloc literar sunt în van; în modul cum descrie el realitatea nu există nimic mai real decât la Homer. Dar el nici măcar nu doreşte să facă asta.

Handke vrea să scrie despre o fiinţă omenească, mama lui, fără s-o invoce, fără s-o prezinte în carne şi oase, aşa cum poate dăinuie în amintirile altora despre ea, cu alte cuvinte îi refuză viaţa fictivă care ar putea să creeze legătura dintre ceea ce a murit, existenţa ei în vremuri apuse, şi ceea ce trăieşte, mai exact conştiinţa cititorului. În schimb, ceea ce evocă limbajul este ceea ce o înconjura, formele din viaţa ei, şi chiar dacă identitatea mamei, ceea ce-i era tipic ei, reiese de aici, pentru noi nu înseamnă nimic. Mai mult, ceea ce evocă limbajul nu se găseşte nici pe partea cealaltă a prăpastiei de netrecut, deoarece aceste forme aparţin limbajului într-o anume privinţă, chiar dacă nu în sensul propriu al cuvântului. În acest fel, Handke a reuşit să facă ceea ce indubitabil şi-a propus, mai exact să reprezinte realitatea de o manieră veridică. O altă cale de a obţine acelaşi lucru ar putea fi excluderea completă a naratorului, lăsând doar acele

documente care o menţionau pe mamă sau care prezentau împrejurări în care era implicată; atunci, relaţia dintre realitate şi descrierea realităţii ar fi practic una de congruenţă, iar acel „ca şi când” al artei, abisul care o desparte de realitate, ar dispărea complet. Sau, mai bine spus, ar putea să fie interpretat drept voinţa care a căutat documentele, le-a adunat şi le-a pus într-o ordine anume. Desigur, cititorul ar putea considera manipulator modul în care sunt expuse, din moment ce în realitate documentele erau aşezate orizontal, în diverse arhive din diverse locuri, şi chiar un principiu cronologic de organizare ar reprezenta un atac şi ar produce un efect: ultima consemnare din fişa medicală este urmată de raportul medicului legist, cititorul îşi şterge o lacrimă.

Cel mai important pentru Handke era să-şi descrie mama fără s-o întineze, în sensul de a nu se atinge de ceea ce a fost specific ei.

Prin urmare, i-a respectat integritatea. Pentru mine acesta nu era un gând tocmai bun, deoarece eu creasem o istorie asemănătoare din propria viaţă într-un mod aproape diametral opus, mereu cercetând trăirile, afectele, sentimentalul, aici înţeles ca opusul raţionalului, şi dramatizându-mi tatăl, lăsându-l să fie perceput ca un personaj dintr-o povestire, reprezentându-l în acelaşi mod în care sunt reprezentate personajele fictive: ascunsesem acel „ca şi când” pe care toată literatura pune accentul, şi astfel îl întinasem pe el şi-i întinasem integritatea în cel mai elementar mod, afirmând că *acesta* a fost el. Afirmasem acelaşi lucru despre toate personajele romanului meu, dar numai în cazul tatii nu ţinusem seama de el şi de propria lui persoană. Faptul că murise de zece ani îmi permitea să scriu despre el, dar asta nu constituia şi o justificare.

Nu mă gândeam la nimic din toate acestea atunci când scriam, nici la redarea adevărului şi nici la integritatea tatălui meu, totul se petrecea intuitiv, începusem cu o foaie albă şi dorinţa de a scrie şi sfârşisem

cu acel roman. La temelia lui stă credinţa oarbă în elementele intuitive, şi de aici poate să derive o poetică, precum şi o ontologie, cred eu, deoarece în opinia mea romanul poate să ofere un mod de gândire radical diferit de cel al eseului, articolului sau al dizertaţiei, pentru că reflecţia în roman nu este superioară ierarhic, ca un mijloc prin care să ajungi la cunoaştere, ci se coordonează cu toate celelalte elemente din el. Spaţiul în care este conceput este la fel de important ca şi ideea. Zăpada care cade prin întunericul de afară, farurile maşinilor care alunecă pe malul celălalt al râului. Acesta a fost poate cel mai important lucru învăţat la facultate, că practic se poate spune orice despre un roman sau despre o poezie, şi ceea ce se spune poate să fie adevărat, cel puţin plauzibil, dar niciodată exhaustiv şi poate că nici esenţial, deoarece romanul şi poezia sunt întotdeauna ceva de sine stătător, ceva complet original, iar faptul că nu merge să spui în altă manieră ceea ce spun un roman sau o poezie le conferă un caracter enigmatic în sensul cel mai profund. Lumea este enigmatică într-un mod absolut similar, dar noi uităm asta mereu, de vreme ce acordăm prioritate reflecţiei atunci când o contemplăm. Ce înseamnă „a merge”? înseamnă să pui un picior în faţa celuilalt? Da, asta înseamnă. Dar descrierea procesului, aşezarea unui picior în faţa celuilalt, nu spune nimic despre sentimentul pe care-l are omul atunci când merge, şi nici despre diferenţa dintre a merge la deal sau la vale, de-a lungul unui dig sau sus pe nişte scări, departe peste o câmpie cu iarbă sau într-o pădure pe pământul îmbrăcat în muşchi, să mergi fie cu picioarele goale, fie încălţat, şi absolut nimic despre sentimentul pe care-l ai la vederea altora care merg – pietonii care se grăbesc la piaţă într-o sâmbătă dimineaţa, bătrânul singuratic care străbate câmpul acoperit de nămeţi sau o persoană pe care o cunoşti de mult –, gândul că firea lor pare să se regăsească în modul în care merg în timp ce se apropie de tine. Tu vezi asta pe dată, este „el” sau „ea” în tiparul unic al mişcărilor adaugi

tot ceea ce ştii despre acea persoană şi toate experienţele cu acea persoană, dar nu ca părţi separate şi clar separabile, ceea ce tu vezi este, într-un fel, suma acelei persoane, ceea ce ea „este” pentru tine. Ea merge, tu vezi, asta e totul. Cunoaşterea poate fi aprofundată, de exemplu pe cale ştiinţifică; atunci este vorba despre toţi muşchii şi toate tendoanele care se contractă pentru a face posibilă punerea unui picior în faţa celuilalt, despre sângele care curge prin artere şi vene şi despre gazele pe care le transportă, despre celule şi pereţii celulari, despre mitocondrii şi ADN, ca să nu mai menţionăm impulsurile care străbat sistemul nervos, declanşate de o voinţă sau o dorinţă de a fugi, sub forma unor procese chimice şi a unor descărcări electrice undeva în creier, şi atunci vine întrebarea: ce este voinţa, ce este dorinţa, ce este un impuls motric, care este natura lui? Dacă e chimic, care este legătura dintre diversele reacţii chimice şi ceea ce cunoşti tu ca fiind voinţă sau necesitate? Aceste impulsuri nu aparţin conştientului, ci unor straturi ale creierului ascunse mult mai adânc şi considerabil mai vechi, nemodificate în milioane de ani, încă de când primele şi cele mai îndepărtate rude ale noastre au apărut pe pământ, nişte făpturi aproape identice maimuţelor, singurele deosebiri fiind structura şoldului, lungimea braţelor şi câteva particularităţi fiziologice care le-au îngăduit să facă ceea ce niciun alt animal nu putea şi nu poate, adică să stea în două picioare. Mersul biped este, mai presus de toate, ceea ce ne deosebeşte pe noi ca specie. Acest aspect influenţează nu doar realitatea noastră fizică, ci şi pe cea mentală, pentru că ne orientăm în lumea ideilor de parcă aceasta ar fi topografică, un peisaj prin care ne deplasăm din adâncurile subconştientului până în cerurile supraeului, trecând pe lângă o utopie politică de stânga aici, una de dreapta dincolo; unele idei se găsesc în imediata apropiere şi sunt fie uşor de înţeles, fie dificil de văzut din cauza proximităţii, după unele gânduri trebuie să ne întindem,

altele se află mult mai sus şi pot fi culese numai prin străduniile intense ca ale alpiniştilor, pe când altele sunt joase şi murdare, aproape de pământ şi cele pământeşti.

Ca scriitor, poţi să mergi puţin mai departe, sau, după cum descrie Lawrence Durrell procesul conceperii unui roman, să-ţi stabileşti o ţintă şi să te duci într-acolo în somn. „Mersul" este inepuizabil, dar nu redarea exhaustivă este datoria literaturii, ci construcţia inepuizabilului, cel puţin atunci când îşi propune să reprezinte realitatea şi reacţiile noastre veşnic schimbătoare şi fluctuante în raport cu ea. Copacii care *sunt*, după spusele lui Rilke, şi noi, cei care trecem pe lângă ei ca o adiere nestatornică. Pădurea vorbeşte de la sine, scrie Handke, există o prăpastie între ea şi noi, dar dacă natura nemiloasă pare ameninţătoare, asta nu este pentru că natura ne-a întors spatele, aşa cum s-ar părea când omul o contemplă, în această depărtare aproape visătoare, ci pentru că muţenia şi orbirea ei se găsesc în noi toţi. Nemiloasă este şi bătaia inimii. Odiseu a încercat să construiască o punte peste prăpastia dintre cele două laturi ale fiinţei sale lăuntrice, cea ţinând de cultură şi cea ţinând de natură, atunci când i-a vorbit inimii rugând-o să nu mai bată atât de tare. Prăpastia este în noi. Asta am văzut pentru prima dată atunci când m-am aflat lângă un cadavru. Nu am înţeles, dar am văzut şi am ştiut. Moartea nu este abisul, ea există în viaţă, în spaţiul dintre gânduri şi carnea prin care-şi croiesc drum acestea. În carne, gândurile sunt un fel de intrus, cuceritorii unui teritoriu străin care-l părăsesc brusc atunci când devine neospitalier, adică atunci când toate mişcările încetează şi toată căldura dispare, aşa cum se întâmplă în moarte.

Atunci însă nu vedeam doar un cadavru. Mortul acela era tatăl meu. Ideea vagă pe care o aveam despre moarte constituia doar o părticică infimă din furtuna de gânduri şi sentimente care mă cuprinseseră. În faţa mea zăcea persoana care mă crease, corpul lui îl făcuse pe al meu, şi eu crescusem sub supravegherea lui, tata fusese cea mai

importantă şi mai influentă persoană din viaţa mea. Faptul că era mort nu schimba asta cu nimic. Nimic nu se sfârşea în acea după-amiază în capela din Kristiansand.

După ce am încheiat convorbirea cu Yngve am coborât cu liftul la subsol, am străbătut coridoarele umede, ca nişte buncăre, unde luminile din tavan se aprindeau pe rând pe măsură ce înaintam, şi am ajuns la spălătorie chiar atunci când display-ul ultimei maşini de spălat se schimbase de la un minut la zero. Am mutat hainele ude în uscătoare, am pus ultimele rufe murdare în maşina de spălat, am adăugat detergent, am apăsat pe butoanele de pornire şi peste o secundă maşinile au început să duduie şi să huruie. Am rămas o clipă să mă uit la cuvele care se învârteau şi la hainele care, tot mai pline de apă, se izbeau de geam, erau retrase vederii şi se izbeau iarăşi de geam, în timp ce treceam în revistă cel mai rău scenariu posibil – un proces. Mă şi vedeam ajungând la tribunal cu un taxi, toţi fotografii repezindu-se să mă pozeze când mă dădeam jos din maşină, titlurile din ziare, „Knausgând minte”, „O batjocură”, „Niciodată nu ar fi trebuit publicat”, „Recunoaşte minciunile”, „Knausgând m-a violat”, deoarece îmi dădeam seama că un astfel de proces ar fi dat naştere altor şi altor procese şi că un proiect autobiografic în care eu scriam despre alţii lăsa loc să se spună orice despre mine, de către oricine. Eu însumi nu credeam că romanul avea să atragă prea mult atenţia, editura părea să fie de aceeaşi părere, primul tiraj fusese stabilit la zece mii de exemplare. Era mult, totuşi nu mai mult decât romanul meu precedent, însă dacă se ajungea la proces, nu exista niciun dubiu că vânzările aveau să explodeze. Apoi avea să seiste scandalul, ceva răscolitor şi senzaţional, şi urma să fiu împroşcat cu tot rahatul care se putea găsi. În imaginaţia mea, eram aşezat în boxa martorilor, pe care dintr-un motiv sau altul o vedeam ca pe un fel de pupitru, nu diferit de pupitrele pe care le foloseam la şcoală, sus pe un podium scund, în mijlocul unei încăperi pline ochi, unde trebuia să răspund la întrebările cele mai provocatoare şi

mai insinuante pe care mi le puteam închipui. Prima era de ce scrisesem romanul cu pricina. De ce folosisem numele complete şi de ce nu le modificasem pe toate, aşa cum se practica în cazul romanelor realiste încă de când apăruse acest curent literar? De ce realitatea? La ce bun? În primele momente n-am putut să răspund, mă foiam pe scaun, mă bâlbâiam întruna, aşa cum mi se întâmplase de câteva ori pe scenă, cel mai recent la München, în Germania, atunci când mulţi dintre spectatorii şi aşa puţin numeroşi se ridicaseră şi plecaseră, un incident care mă umplea de ruşine ori de câte ori îmi aminteam de el. Dar ce rost avea să mă las copleşit de slăbiciune şi laşitate? m-am întrebat ridicând privirea spre fereastra aflată chiar sub tavan, prin al cărei geam crăpat se întrezărea asfaltul de afară.

De ce să nu răspund acuzaţiilor? Mi-am îndreptat umerii, şi acolo, pe podium, înconjurat de jurnalişti şi de spectatori curioşi, să tot fi fost o sută de persoane în total, am început să vorbesc însufleţit şi pătrunzător despre legătura dintre adevăr şi subiectivitate, despre relaţia dintre literatură şi realitate, m-am referit la natura structurilor sociale, la modul în care un asemenea roman scoate la iveală limitele la care societatea aderă, limite care rămân nescrise şi deci invizibile atât timp cât se contopesc cu noi şi cu înţelegerea noastră directă şi nemijlocită, devenind vizibile doar atunci când sunt încălcate. „De ce să devină vizibile?” m-a întrebat avocatul apărării. „Există lucruri pe care le trăim cu toţii, care sunt identice pentru toţi oamenii, dar care nu sunt diseminate decât rareori în afara spaţiului complet privat”, i-am spus. „Cu toţii trecem prin dificultăţi la un moment dat în cursul vieţii, cu toţii cunoaştem pe cineva care este alcoolic, care are probleme psihice sau alte afecţiuni grave, în orice caz, aceasta este percepţia mea; ori de câte ori întâlnesc o nouă persoană şi ajung s-o cunosc, întotdeauna iese la iveală o astfel de povestire despre boală, decădere sau moarte subită. Aceste lucruri nu sunt reprezentate, prin

urmare, par să nu existe, sau să existe doar ca o povară pe care fiecare dintre noi trebuie s-o care de unul singur”. „Cum rămâne cu ziarele şi media, atunci?” a rostit avocatul apărării. „Sunt pline de boli şi morţi subite”. „Bineînţeles că da”, i-am răspuns, „dar acolo sunt prezentate ca fapte, descrise de la mare distanţă ca un soi de fenomen obiectiv. Efectul de antrenare al acestor cazuri, impactul asupra persoanei şi rudelor apropiate, este ignorat sau menţionat în trecere ca un aspect extern. În afară de asta, un eveniment trebuie să fie spectaculos ca să se scrie despre el. Lucrul despre care vorbesc eu este cotidianul. Metafora pentru el este moartea. Aceasta este prezentă în viaţa fiecăruia, mai întâi afectându-i pe cei pe care-i cunoaştem, apoi, în ultimul rând, pe noi înşine. Oamenii mor în număr mare în fiecare zi. Acea moarte noi n-o vedem; este ţinută ascunsă. Nici nu vorbim de bunăvoie despre ea. De ce? Pentru că atinge profunzimile existenţei. De ce este suprimată? La fel se întâmplă şi cu îmbătrânirea şi degradarea adusă de vârstă. Dacă eşti prea bătrân ca să te descurci singur, eşti plasat într-o instituţie, ascuns de vederea altora. Ce fel de societate este aceea în care tot ceea ce este bolnav, respingător sau mort e ţinut ascuns vederii? În urmă cu două generaţii, atât boala, cât şi moartea erau mai aproape, dacă nu ca o parte firească a vieţii, cel puţin ca una inevitabilă. Despre asta aş fi putut scrie într-un articol ştiinţific, însă n-ar fi fost la fel de grăitor, pentru că acolo argumentele sunt raţionale, iar aici este vorba tocmai de opusul raţionalului, iraţionalul, toate sentimentele noastre legate de ceea ce înseamnă să te întâlneşti cu dezintegrarea şi moartea, da, cu ceea ce *este* de fapt. Îmi amintesc cum a fost prima dată când am văzut boala: bunica din partea mamei avea Parkinson într-un stadiu avansat, iar fragilitatea corpului ei şi mizeria umană mi se păruseră accentuate şi şocante, pentru că eu nu ştiam că aşa trebuia să fie. Ştiam că există boală, dar nu ştiam că ea este *astfel*. Avusesem o experienţă similară prima dată când lucrasem într-o instituţie pentru persoane

cu dizabilităţi fizice, fusesem zguduit la vederea tuturor acelor corpuri diforme şi minţi contorsionate; de ce nu ştiusem că şi aceste aspecte fac parte din cele omeneşti? Fuseseră ţinute ascunse vederii. De ce? Asta m-a făcut să mă întreb ce anume este în definitiv corporalitatea, ce anume înseamnă ea, latura animalică sau biologică a corpului, natura lui materială şi proximitatea ei totală faţă de lume, în contrast cu imaginea despre lume şi despre noi înşine care reiese din reflecţiile noastre despre cine suntem şi în ce condiţii trăim, exprimate nu doar în nenumăratele publicaţii ştiinţifice, ci şi în cantităţile nesfârşite de articole şi emisiuni pe care le citim şi le vedem şi de unde perspectiva aceasta lipseşte. Ceea ce am încercat eu să fac a fost să reinstaurez o apropiere, să fac textul să pătrundă în tot acel şir de reprezentări şi idei şi imagini care se întind asemenea unui cer deasupra realităţii, sau ca o membrană peste ochi, să ating realitatea corpului şi fragilitatea cărnii, dar nu într-un mod generalizator, pentru că generalitatea este înrudită cu idealul, de fapt nu există; nu există decât particularul, şi de vreme ce particularul în acest caz sunt eu, despre asta am scris. Aşa este. Acesta a fost singurul meu ţel, şi asta este *realitatea* întregii poveşti. Unii sunt de părere că n-aveam dreptul s-o fac, pentru că nu mă implicam doar pe mine. Şi asta este adevărat. Întrebarea mea este de ce ascundem toate aceste lucruri. Unde este ruşinea în decădere? În completa catastrofa omenească? Să înduri o asemenea catastrofa este ceva cumplit, dar să povesteşti despre ea? De unde ruşinea şi secretomania, când este vorba, în profunzime, de cel mai omenesc lucru dintre toate? Ce anume este atât de periculos încât nu putem să-l rostim cu voce tare?”

Avocatul lui Gunnar, care mă ascultase calm, s-a uitat la mine cu o privire pe care am interpretat-o drept ironică.

— Toate bune şi frumoase, Knausgând, mi-a spus el. Dar adevărul este că tatăl tău nu a decăzut în maniera în care ai descris tu. Avem martori. Bea şi avea probleme,

asta e drept, dar declinul lui a fost lent, lipsit de incidente. Un alt fapt este că bunica nu bea absolut deloc. Din descrierea pe care o faci tu ultimilor doi ani reiese că cei doi au locuit şi au băut împreună; asta este doar în fanteziile tale. El a locuit acolo doar trei luni. Casa nu era plină de sticle. Pe deasupra, nu tu ai fost cel care a făcut curăţenie, aşa cum scrii, ci unchiul tău. Şi atunci întrebarea mea este: De ce minţi? De ce tocmai tu, care vrei să scrii despre lume aşa cum este ea, prezinţi o lume care n-a existat niciodată? Despre asta este vorba în procesul de astăzi. Nu ai decât să te ascunzi în spatele intelectualismului tău existenţial cât pofteşti, după câte văd eu totul este pretenţios şi infect, atât de pompos, încât aproape că mi se face rău să te ascult, dar nu asta e problema mea, nu acum, cel puţin, ci faptul că prin aceste tâmpenii care nu vădesc decât înfumurare şi auto-proslăvire te lauzi că relatezi adevărul, faptul că pentru tine asta e toată ideea acestui roman dezgustător şi duplicitar. Apoi se dovedeşte că adevărul este altul. Poţi să explici asta?

M-am uitat la el înmărmurit.

— Aşa îmi amintesc eu, i-am spus într-un final.

— Dar nu este destul! a strigat avocatul. Ai insultat aceste persoane, ai întinat amintirea celor doi răposaţi din familia ta. Ţi-ai vândut tatăl şi bunica pentru bani murdari. Nu poţi spune că „aşa îţi aminteşti” E destul de grav că ai afectat viaţa privată a familiei, asta este în sine o faptă pasibilă de pedeapsă, dar ai şi minţit despre mama unchiului tău şi despre fratele lui, ceea ce agravează lucrurile de zece ori. Asta înseamnă defăimare. Pentru asta poţi primi până la trei ani de închisoare.

Şi-a şters sudoarea de pe frunte, prin acelaşi gest dându-şi bretonul blond la o parte, şi m-a privit întrebător.

— De fapt, eu am făcut curăţenie în casă, i-am spus. Nu este adevărat că nu ştiu să fac curat. Şi se poate să fi exagerat în legătură cu haosul pe care l-am găsit acolo, dar *era* înfiorător. În altă ordine de idei, eu am scris despre

tatăl meu, ceea ce relatez este povestea mea. Asta nu poate fi ilegal, nu? Sau poate fi?

Am evitat cu grijă să-l privesc pe Gunnar, care stătea băţos în primul rând şi refuzase să mă salute înainte de începerea procesului, chiar dacă eu, eroic şi iertător, îi întinsesem mâna, şi m-am întors la locul meu ca să aştept depoziţia primului martor, eseistul, profesorul şi academicianul suedez Horace Engdahl, bărbatul care mulţi ani la rând anunţase câştigătorul Premiului Nobel, recunoscut pentru eleganţa sa literară şi stilul său incomparabil, coleg de şcoală cu presupusul ucigaş al lui Palme, Christer Pettersson, şi prieten cu sălbaticul, neînfricatul şi talentatul autor Stig Larsson. Îl văzusem pe Engdahl la un seminar din Bergen în urmă cu mulţi ani; chiar dacă nu asta fusese tema, el vorbise despre Carina Rydberg şi romanul ei *Den hogsta kasten – Casta superioară*, asta se petrecea în vreme ce scandalul era în toi în Suedia – ea scrisese despre persoane în viaţă, dându-le numele reale – şi Engdahl declarase că, dincolo de toată controversa, cartea era, în primul rând, un exemplu strălucit de literatură. Speram să poată spune acelaşi lucru despre romanul meu. Pe de altă parte, mă gândeam eu în timp ce mă holbam la maşina de spălat, urmărind spuma care se izbea de geam, Engdahl avea ceva elitist, superior, era un aristocrat literar; cum ar fi arătat la un astfel de proces, unde Gunnar ieşea în evidenţă ca om de rând, Domnul Orişicine, a cărui viaţă fusese spulberată pe nepusă masă de nepotul cu ambiţii scriitoriceşti? Oamenii aveau să creadă că li se putea întâmpla şi lor, gândul le-ar fi dat fiori de spaimă. Eu aş fi apărut ca un ticălos, un fel de vampir literar, brutal, lipsit de compasiune şi narcisist. Poate că un aristocrat nu ar fi fost cel mai potrivit martor în favoarea acestei practici?

S-a auzit cum se deschidea uşa de la hol. M-am gândit că era cineva care voia să folosească spălătoria şi am întors capul, dar paşii înfundaţi de afară s-au oprit în dreptul celeilalte încăperi. Am aşteptat câteva secunde,

lăsându-i timp să intre acolo, apoi am ieşit. Zgomotul maşinii de spălat s-a întrerupt brusc când uşa grea de metal s-a izbit pe coridor în spatele meu. Era de parcă m-aş fi aflat în străfundurile unei construcţii enorme, mi-am spus. Am urcat la parter, am ieşit şi m-am dus la piaţă; trebuia să cumpăr ţigări. Am zâmbit şi am răspuns la salut, învârtindu-mi legătura de chei pe degetul mijlociu în timp ce traversam, am trecut de magazinul Nilson şi m-am uitat, ca de fiecare dată, la pantofii din vitrină. Lars Noren scrisese despre Nilson în vastul său jurnal din care citisem jumătate în vara precedentă, exprimându-şi uimirea că o femeie – nu mai ţin minte clar dacă era fiica sau iubita lui – putea fi clienta acelui magazin, asta părea să-i displacă, probabil că el îşi cumpăra pantofi dintr-o gamă superioară, am dedus eu. Până atunci crezusem că Nilson avea un oarecare prestigiu. Ori de câte ori treceam pe acolo îmi aminteam de asta, de uluirea cosmopolită a lui Noren faţă de provincialismul altora în materie de încălţăminte. Am aruncat un ochi înspre magazinul de pe partea opusă, aşa cum făceam de fiecare dată, pentru că vindeau lenjerie de corp şi deseori în vitrină aveau afişe cu femei îmbrăcate sumar, apoi am împins uşa de la Thomas Tobak, unde Thomas însuşi m-a privit cu ochii lui binevoitori, apoi i-a lăsat în jos, spre bonul pe care-l studia.

— Bună ziua! mi-a spus el.

— Bună ziua! i-am răspuns. Trei pachete de Lucky.

Le-a luat de pe raftul din spatele lui.

— Niciun ziar astăzi?

Am scuturat din cap.

— O sută patruzeci şi şapte, atunci.

Mi-am scos cârdul din buzunarul de la spate.

— Ia-l pe acela, mi-a spus el făcându-mi semn cu capul spre noul terminal pe care-l primise, unul care citea cipul, nu banda magnetică, ceea ce era bine şi pentru el şi pentru mine, pentru că banda era puţin uzată şi nu o dată Thomas fusese silit să introducă numărul manual.

Nu că s-ar fi supărat, era extrem de răbdător,

indiferent de cât de mulţi cumpărători ar fi avut.

— Iată, i-am zis. Mulţumesc!

— Şi eu mulţumesc!

Cu cele trei pachete într-o mână, am ieşit iar şi m-am uitat pe stradă, care mergea drept în jos până la primul canal, apoi spre piaţa Gustav Adolf. În dimineţile de sâmbătă era împânzită de oameni, dar acum era aproape goală.

Copiii.

Unde erau?

M-am oprit.

Erau la grădiniţă. Eu îi dusesem acolo.

Sau?

Ce se întâmplase în dimineaţa aceea?

Încercam febril să ajung la o întâmplare concretă care să confirme că eu îi dusesem; în secunda următoare mi-am amintit că ne întorseserăm după ochelarii Vanjei şi că totul era în regulă. Am pornit iar, am trecut de colţul clădirii şi de chioşcul cu flori, apoi pe lângă magazinul cu fructe, am continuat să merg cu un sentiment vag de nelinişte în corp; nu mă gândisem nicio clipă la copii întreaga dimineaţă, şi dacă s-ar fi aflat în altă parte decât la grădiniţă, ar fi însemnat că dădusem dovadă de o neglijenţă criminală. În vara precedentă citisem despre un tată danez care uitase să-şi lase copilul la grădiniţă, acesta dormea în momentul în care tatăl parca în faţa locului de muncă, fusese lăsat acolo şi murise de căldură. Aşa ceva mi se putea întâmpla şi mie, mă gândisem adesea de atunci, şi în dăţile în care eram afară cu numai doi copii îngheţam brusc din cauza anxietăţii. „Unde-i John? L-am uitat pe undeva? Unde este? Unde naiba este?” Apoi îmi aminteam că era împreună cu Linda şi totul era în regulă. Chiar dacă din acel moment ştiam unde era, senzaţia de angoasă putea să revină: „Unde este el cu Linda? De unde ştii că asta nu s-a întâmplat ieri, îţi aminteşti ceva concret?”

Am trecut cârdul de acces prin dreptul încuietorii şi

am împins uşa. Un poştaş stătea în faţa cutiilor poştale, sortând corespondenţa. Am salutat din cap şi m-am oprit. După ce-a pus un mic teanc de scrisori în cutia noastră, eu le-am luat, am deschis uşa liftului şi le-am răsfoit în timp ce urcam. Un plic de la Svea Inkasso, firma de recuperare a creanţelor, trei facturi, o revistă cu ursuleţul Bamse şi o broşură de la Spirit. Odată ajuns în apartament, le-am aşezat pe teancul de pe masă, chiar sub oglindă, mi-am dat jos pantofii şi i-am pus în dulap, am vârât două pachete de ţigări în sertarul biroului, iar cu al treilea am ieşit pe terasă, unde m-am aşezat, mi-am turnat cafea, am deschis pachetul, am scos o ţigară şi am aprins-o.

Deasupra mea uguia un porumbel, sunetul pornise brusc de undeva de foarte aproape. M-am uitat în sus; mi se părea că pasărea era undeva *în* acoperiş.

Uuhh-huu-huuu, spunea ea.

Uuhh-huu-huuu.

Pasărea zgâria cu ghearele pe tablă ca şi cum ar fi vrut să se mute, dar nu reuşea să găsească punctul corect de prindere. „Ah, ghearele, cât de preistorice sunt, ce-o să facă ele acum pe metalul modern?” mi-am zis. Mi-am mai turnat cafea.

Apoi porumbelul şi-a luat zborul chiar de deasupra mea, a plutit prin văzduh până jos, la acoperişul de pe cealaltă parte a drumului, pe un bloc poate cu două etaje mai scund decât al meu, unde s-a proţăpit pe o antenă.

Foarte slab, din adâncurile apartamentului de sub mine, a răsunat soneria de la uşă. Mi-a luat câteva secunde să fac legătura dintre sonerie şi Geir care trebuia să sosească.

M-am dus în casă, iar când am ajuns pe coridor am auzit un nou bâzâit.

Am ridicat receptorul de la interfon.

— Da?

— Sunt eu, Gunnar. Eşti acolo, diavole? Acum vin să te iau!

— Intră, am spus.

Am apăsat butonul până când am auzit uşa deschizându-se jos, apoi am închis receptorul, am deschis uşa şi am stat să aştept liftul.

Geir a ieşit cu o valiză mare şi neagră, urmat de Njaal, strâns lipit de piciorul lui; privirea pe care mi-a aruncat-o era în parte bănuitoare, în parte curioasă. Geir mi-a întins mâna fără să zâmbească şi m-a privit drept în ochi.

— Salut! a spus el repede, parcă dornic să depăşească acest moment.

— Aţi găsit uşor drumul încoace?

— Am mai fost aici.

A trecut de mine şi a intrat în hol, unde a lăsat jos geamantanul şi s-a aplecat să-i dea jos pantofii lui Njaal.

— Aşa e, i-am zis.

A ridicat privirea şi mi-a zâmbit.

— Da, da, stai calm, o să se rezolve.

— Ce anume?

— Ceea ce te nelinişteşte pe tine, mi-a răspuns el aplecându-se să-şi dea jos sandalele.

— Unde sunt Vanja şi Heidi? s-a interesat Njaal.

— La grădi, i-am zis. Vin şi ei imediat acasă. Joacă-te cu jucăriile lor până atunci.

El s-a dus la jucării ezitând.

— Mă bucur să vă văd, i-am spus lui Geir în timp ce se ridica de jos.

— Bănuiam eu. Aşa putem face economii serioase la telefon.

— Crezi că te sun prea des?

— Des? Asta-i tot ce fac! Mă trezesc, mă spăl pe dinţi, vorbesc cu tine, iau micul dejun, vorbesc cu tine, mănânc în grabă prânzul, vorbesc cu tine, mă spăl pe dinţi şi mă duc la culcare. „Ce crezi c-o să se-ntâmple mâine?” mă întreb. Poate mă sună Karl Ove?

— Vrei nişte cafea?

— Da, da.

— Atunci, haide la bucătărie.

A venit după mine cu capul uşor dat pe spate, aşa cum obişnuieşte el să facă atunci când ne revedem după mult timp, cu un zâmbet larg şi sarcastic pe buze, de parcă ar vrea să-mi spună: „Ştiu totul despre tine”.

Şi aşa era.

Atunci când ne-am mutat la Malmö m-am temut să nu pierd legătura cu el. Acesta este efectul îndepărtării: când intervalul dintre conversaţii se măreşte, apropierea se reduce, cotidianul şi mărunţişurile nu-şi mai au locul firesc. Pare puţin ciudat ca, după ce n-ai mai vorbit cu cineva de două săptămâni sau o lună, să menţionezi o cămaşă pe care ţi-ai cumpărat-o sau faptul că ai decis să laşi vasele nespălate pentru a doua zi dimineaţă; se impun subiectele generale, şi odată ce ele ajung să ghideze conversaţia nu mai există cale de întoarcere, atunci interlocutorii sunt doi diplomaţi care fac schimb de informaţii despre regatele lor într-o discuţie care oricum trebuie să fie luată de la capăt de fiecare dată, ceva ce până la urmă nu mai ai forţă să faci, şi atunci e mai simplu să nu mai suni deloc, caz în care va fi încă şi mai dificil data următoare, şi în final nici nu ştii când a trecut jumătate de an de tăcere. Cu Geir nu s-a întâmplat aşa. Dimpotrivă, legătura a devenit mai puternică după ce m-am mutat; vorbeam mai des şi mai mult la telefon, uneori atât de mult, încât mi se părea anormal şi-mi dădea un sentiment vag de nelinişte; nu voiam să fiu anormal. Într-o zi obişnuită îl sunam prima dată la nouă dimineaţa, atunci sporovăiam despre vrute şi nevrute între douăzeci de minute şi o oră şi jumătate, apoi îl sunam din nou după-amiaza, când îi citeam ceea ce scrisesem în timpul zilei, iar el făcea comentarii. Nu critica niciodată, ci îmi comenta textul într-un mod care cumva îl amplifica, deschizând perspective şi posibilităţi noi pe care le foloseam în ziua următoare. Când şi când vorbeam şi serile, însă eu încercam să reduc cât mai mult aceste conversaţii, bănuind că Lindei i s-ar fi putut părea excesive. Dar n-aveam niciun prieten la Malmö şi niciun coleg cu care să

socializez constant, singurul mod în care puteam să vorbesc despre ceea ce mă interesa şi despre ceea ce făceam era acesta, şi, cum îl practicam de atâţia ani, nu trebuia să disimulez, nici să încerc să mă dau mai deştept decât eram, ori să zic ceva ce nu credeam de fapt. Multe dintre ideile şi conceptele pe care le dezbăteam în carte, fie direct, fie indirect, proveneau de la Geir, şi discutam împreună cu el direcţiile în care acestea mă duceau. Geir mă influenţa, lumea ideilor mele devenea tot mai asemănătoare cu a lui, şi singurul lucru care m-a salvat, pentru că asta simţeam, că integritatea mea era în pericol, a fost că am permis gândurilor pe care le preluam cu neruşinare de la el să-mi infuzeze istoria şi biografia. Pe de altă parte, şi eu jucam un rol în munca şi în dezvoltarea lui, chiar dacă nu foarte mare, şi într-un mod diferit, mai puţin ameninţător la adresa integrităţii sale. În urmă cu şase ani se dusese la Bagdad, dar mai fusese acolo şi înainte, în timpul şi după invazia americană din Irak. Intenţionând să scrie o carte despre război, intrase în ţară drept scut uman, o deghizare care-i conferise o incredibilă libertate şi-i permisese să intervieveze tot soiul de oameni care, într-un fel sau altul, fuseseră afectaţi de conflictul armat. Îşi petrecuse cei şase ani de când se întorsese lucrând la cartea care, încet dar sigur, se apropia de finalizare.

Titlul era *Moţ bedre viten – Fără teamă de consecinţe*. Acesta ar fi putut să fie motto-ul vieţii lui.

Am turnat cafea în două ceşti, i-am întins şi lui una. Dincolo de fereastră, acoperişurile şi coamele lor, roşiatice pe fundalul albastru al cerului, păreau să se încline spre interior, era o chestiune legată de perspectivă, pentru că le vedeam de sus, dintr-o parte. Acest lucru mă surprinsese de prima oară când mă uitasem pe geam de acolo. Se întâmplase în timpul vizionării, şi senzaţia de ameţeală care urmase mă făcuse să mă decid: acolo voiam să locuiesc. Între timp mă obişnuisem, dar prezenţa lui Geir m-a făcut să observ fenomenul din nou.

— Ai mai primit vreo veste? m-a întrebat el.

— De la Gunnar?

El a încuviinţat cu un zâmbet pe care l-aş fi interpretat drept răutăcios dacă nu l-aş fi cunoscut.

— Nu. Nu ţi se pare că ajunge?

— Ba da, ba da, a spus el zâmbind iarăşi.

— Nu-i de râs!

— Sunt bine dispus, ştii. Nu, de fapt, tu nu ştii nimic despre asta. Ha, ha!

— Dacă la atât s-ar reduce problema mea…

— Aşa e. Problema e că eşti un om rău.

— Exact.

— Şi unul dintre puţinii narcisişti adevăraţi, trebuie adăugat şi asta.

— Dacă spui tu.

— Nu există niciun dubiu. Singurul motiv pentru care nu abandonez e acela că sunt şi eu un narcisist pe măsura ta.

— Nu prea înţeleg. Îmi suporţi egocentrismul bolnăvicios pentru că şi tu suferi de egocentrism? Logic ar fi să-l urăşti pe al meu, pentru că nu-ţi mai rămâne loc pentru al tău, nu?

— Ego-ul meu este atât de mare, încât nu-mi pasă de asta.

S-a uitat la mine şi mi-a zâmbit peste marginea ceştii pe care o ducea la gură.

Din camera de zi s-a auzit o bufnitură.

— Njaal, ce faci? a strigat el.

Vocea de copil a lui Njaal a răspuns ceva de neînţeles.

— Vii cu mine să fumăm o ţigară? l-am întrebat.

— Sigur.

În drum spre terasă l-am văzut pe Njaal stând pe jos înconjurat de jucăriile pe care le scosese din lădiţa rotundă trântindu-i capacul de podea. Acesta fusese zgomotul pe care-l auziserăm. Ne-am aşezat fiecare de-o parte şi de alta a măsuţei de camping. Eu mi-am aprins o ţigară şi mi-am

pus picioarele pe balustradă.

— Nu vrei să te gândeşti la altceva? m-a întrebat el.

— Cum să nu, i-am zis.

— Acum câteva zile m-am dus în centru şi mi-am cumpărat saboţi din lemn.

— Nu cred că asta-i de ajuns ca să-mi ridice moralul.

— I-am cumpărat ca să-mi deranjez vecinul. Dacă asta nu ajunge, am să le cumpăr saboţi de lemn şi Christinei şi lui Njaal.

— Ai început să mergi cu saboţii de lemn prin casă? am zis privindu-l întrebător.

El a încuviinţat.

— E război. O oră întreagă am ţopăit cu ei prin casă în prima zi.

— Ca răţoiul Donald?

— Nu. Donald este doar enervat; el este doar iraţional. Ceea ce fac eu este raţional. Exploatez avantajele pe care mi le oferă terenul de luptă. Eu mă aflu la etajul de deasupra. Podeaua mea este tavanul lui.

— Nu te-ai gândit să-l baţi? Să-l duci în pădure şi să-i dai o mamă de bătaie?

— Ar fi prea brutal, totuşi. În afară de asta, nu putem risca să pierdem contractul de închiriere. Asta în niciun caz. Dar umblatul cu saboţi de lemn nu este ceva ilegal. Asta nu poate să-mi interzică nimeni. Dacă i-ar fi lovit pe Christina sau pe Njaal ar fi fost altă treabă. Trebuie să-ţi adaptezi violenţa la împrejurări. Este o chestiune de violenţă şi supraviolenţă. Aş fi putut să-l împuşc, dar reacţia mea ar fi fost prea violentă. La fel şi cu bătaia în cazul ăsta. Trebuie să vezi cum evoluează conflictul şi să-ţi adaptezi gradul de violenţă după cum se impune. De la Clausewitz citire, forţa este un mijloc pentru a elimina o problemă. Un lucru practic.

— Deci ţi-a trecut prin cap să-l baţi?

— Normal că mi-a trecut! Dar asta nu-i cea mai bună soluţie. O să umblu cu saboţi prin casă până îl fac să cedeze. Dacă durează un an, atunci umblu un an cu saboţi

de lemn. Dacă durează zece ani, atunci umblu zece ani.

— Eşti nebun!

— Nebun? Nu! Am un conflict de interese cu vecinul. El m-a atacat. Am încercat să rezolv pe cale paşnică. N-a mers. Atunci, mă răzbun. Este legal, şi el o să afle în curând. Acesta este singurul mod în care să-l fac să capituleze. O ştie şi el. Există trei moduri în care poate ieşi din situaţia dată. Unu: se mută din apartament. Doi: soţia lui îi cere scuze Christinei. Trei: nu vor mai vorbi niciodată cu noi şi nu se vor mai uita la noi când ne întâlnim, adică se vor ţine mereu la distanţă de noi. Dacă mă întrebi pe mine, bănuiesc că va alege a treia soluţie. Dar vom vedea. Deocamdată rezistă.

— Prezinţi lucrurile de parcă ar fi o reacţie perfect normală, dar nu este, i-am atras atenţia. Nimeni nu rezolvă un conflict cumpărându-şi saboţi de lemn şi circulând cu ei de colo colo prin casă. Numai dacă te-ai gândi cum vorbeşti despre asta! Exploatezi avantajele pe care ţi le oferă terenul de luptă. Vorbeşti ca un militar care a cucerit o poziţie în Vietnam, pe când noi vorbim despre un apartament din Stockholm.

— Un conflict tot un conflict rămâne. Sunt sigur că-l voi face să capituleze. Pur şi simplu n-are nicio cale de câştig. Zgomotul saboţilor de lemn e insuportabil. O să reziste o lună, poate două. Şi atunci o să vină cu coada-ntre picioare să întrebe cum m-ar putea convinge să încetez. O să vezi! Şi atunci problema este rezolvată.

— Nu şi problema lui.

— Păi este imposibil de rezolvat. Problema mea, din contra, se poate rezolva.

În urmă cu câteva luni, Geir şi Christina se mutaseră din apartamentul lor de două camere din Västertorp într-unul cu patru camere în aceeaşi zonă centrală. Încă din prima zi, vecinul se plânsese de gălăgia de pe hol atunci când căraseră mobilierul şi cutiile. Apoi se plânsese de bocănituri atunci când ei îşi atârnaseră tablourile pe perete. Ei i-au spus că se străduiau din răsputeri să

păstreze liniştea, dar era imposibil să se mute fără să facă niciun fel de zgomot. Câteva săptămâni mai târziu, vecinul se plânsese de uşile trântite şi de faptul că Njaal alerga prin apartament. Geir capitonase uşile camerelor şi dulapurilor cu bandă izolantă şi pusese mai multe covoare pe jos. Vecinul îi scrisese proprietarului, acuzându-i că, în afară de gălăgia produsă în apartament, mai făceau gălăgie şi atunci când plecau şi se întorceau, mai ales când treceau cu căruciorul pe casa scărilor. Geir răspunsese printr-o scrisoare în care dădea asigurări că erau cât se poate de grijulii. Nu puneau niciodată muzică, nu dădeau niciodată petreceri, în fiecare seară se culcau la ora zece. Totuşi, erau o familie cu copil şi nu aveau ce să facă în această privinţă. Scrisoarea l-a înfuriat şi mai tare pe vecin, din câte am înţeles; într-o zi, i-a cerut socoteală lui Geir jos, în pivniţă. Situaţia îmi amintea de cea prin care trecuserăm Linda şi cu mine atunci când locuiam la Stockholm. Şi acolo era un vecin care se plângea de tot ceea ce făceam şi care se comporta ameninţător cu noi. Şi noi încercaserăm să-i satisfacem cererile, dar oamenii erau atât de absurzi, încât n-am mai putut suporta şi ne-am mutat. Până în prezent aveam o senzaţie fizică dacă unul dintre copii făcea zgomot, bătea cu picioarele în calorifer, de exemplu, sau dacă izbea ceva cu putere de pământ. Mă treceau toate apele şi mergeam repede la ei ca să-i potolesc. Vecinii de aici nu se plânseseră niciodată, dar spaima produsă de vecinul din Stockholm mă marca şi acum, la trei ani după ce ne mutaserăm. Vorbisem cu Christina despre asta, ea reacţiona în acelaşi mod ca şi mine, era întotdeauna atentă la zgomotele bruşte sau puternice şi încerca să le elimine, mergând tot timpul pe vârful picioarelor. Geir era din alt aluat. El nu punea mustrările la suflet, ci căuta o soluţie. Motivul pentru care cumpărase saboţii de lemn tocmai acum se datora unui episod care avusese loc nu demult, după cum mi-a explicat. Christina fusese cu Njaal afară pe terasă, dar intrase în apartament preţ de câteva minute. Dintr-odată auzise

strigăte din balconul de dedesubt. „Ce faceţi acolo?” Se pare că Njaal acţionase mecanismul umbrelei de soare, care era plină de apă, şi-i stropise pe vecini. Christina, neînţelegând în primul moment ce se întâmplase, le-a spus celor de jos că nu făcuseră nimic. Atunci femeia i-a strigat bărbatului ei: „Ce tupeu are javra!” Când Geir a auzit una ca asta, s-a suit în maşină şi s-a dus în oraş ca să cumpere saboţii de lemn, cu care bocănea acum prin casă de dimineaţă până seara.

— Mi se pare că ai găsit o anume satisfacţie în asta, i-am zis.

— Nu în mersul cu saboţi în picioare. E destul de greoi. Dar ideea că vecinului îi bubuie timpanele fără ca el să poată face ceva, ei bine, asta mă bucură nespus, e adevărat.

— Poate ar fi cazul să te potoleşti.

Geir a râs.

— În câteva săptămâni o să pot renunţa la saboţi.

— Nu rezolvi nimic. Vecinul o să inventeze altceva.

— Atunci ridic ştacheta. E război. Ideea e ca duşmanul să priceapă că întotdeauna eşti dispus să mergi mai departe decât el. Atunci câştigi.

— Dar există o diferenţă între conflictele mari şi cele mici, nu?

— Aici greşeşti. Principiul e acelaşi. Imediat ce va pricepe că n-o scoate la capăt cu mine şi că eu vreau să merg mai departe decât el, indiferent ce mai inventează, atunci va renunţa. Aşteaptă şi-o să vezi.

— Aşa voi face, l-am asigurat.

— Strategia ta, aceea de a tolera totul în speranţa că va trece de la sine, nu funcţionează cu genul ăsta de oameni.

— Dacă zici tu… Dar tot nu-s convins că ştii ce faci.

Njaal a deschis uşa şi a venit la noi.

— Ce sus! a exclamat el.

— Da, ne aflăm sus, i-a zis Geir.

Njaal s-a pus în genunchi şi s-a uitat prin spaţiul

dintre pardoseala de ciment şi balustradă.

— E ceva acolo!

— Te referi la pensula de vopsit? l-am întrebat. Vanja a aruncat-o. Mai sunt şi câteva brichete, pe acelea eu le-am scăpat.

— Pot să arunc ceva jos? s-a interesat el privindu-şi tatăl.

— Nu cred că se poate, Njaal, i-a răspuns Geir.

— Să tragem o fugă până la grădină? am propus eu. Astfel încât să poată să alerge puţin? Mai sunt vreo două ore până când trebuie să iau fetele. Am putea să mergem cu maşina ta.

Peste o jumătate de oră stăteam fiecare pe un scaun la umbra gardului viu, înconjuraţi de zumzăitul viespilor şi bondarilor, şi povesteam în timp ce Njaal alerga pe pajişte. Era şi un bazin mare de plastic acolo, dar puştiul nu voia să facă baie. Din când în când, venea să bea apă cu sirop, în felul acela necontrolat şi pofticios în care beau copiii, pentru ca în secunda următoare să pornească prin iarbă înspre o ţintă care-i atrăsese atenţia. Atunci când cumpăraserăm, lotul acela fusese unul dintre cele mai frumoase. Nu trecuseră bine doi ani, şi totul decăzuse. Dar vara, cu toată explozia de verdeaţă, grădina se putea numi mai degrabă luxuriantă decât părăginită. Oricum, nu era momentul să mă gândesc la asta.

Zgomotul motocositorilor răsuna ici şi colo, şi la două curţi distanţă stăteau de vorbă două familii din Skåne, altfel era linişte. Am încercat să-i explic lui Geir sentimentul care mă cuprinsese, astfel încât el să înţeleagă, şi am sfârşit prin a-l identifica drept teamă. Îmi dădeam seama cât de superficial îi putea părea totul cuiva din exterior. Era practic imposibil ca Gunnar să sune ori să vină; tăiase orice contact cu mine, toată corespondenţa se desfăşura între el şi editură, cu mine în copie. Oare îi era frică de mine? De asta evita o confruntare directă?

Nu, dacă mă luam după ceea ce-mi scrisese. În ochii lui eram un nătâng de şaisprezece ani lipsit de

autocunoaştere, plin de ură, cu o poftă nestăvilită de bani. După toate probabilităţile, mă evita pur şi simplu pentru că eram nedemn. O ultimă variantă era aceea că, din punctul lui de vedere, nu eram responsabil pentru faptele mele, că făceam parte din familia Knausgând indiferent de situaţie, iar acesta era un mod de a avea grijă de mine. Gândul îmi trecuse prin minte la un moment dat, trezindu-mi o senzaţie de căldură miraculoasă, dar înţelesesem de mult că nu era decât o speranţă deşartă.

Am discutat despre asta. Mai exact, Geir vorbea şi eu îl ascultam. Auzisem totul înainte şi credeam că luasem în calcul toate posibilităţile, dar dintr-odată Geir m-a întrebat:

— Câţi ani are?

— În jur de cincizeci şi cinci.

— Şi iată-te pe tine! Păr grizonant. Barbă grizonantă. Patruzeci de ani. Sunteţi practic de aceeaşi vârstă. Nu poţi tolera să fii tratat astfel de cineva de aceeaşi vârstă cu tine.

— La asta nu m-am gândit.

— La ce nu te-ai gândit?

— Că suntem de aceeaşi vârstă.

Era incredibil ca tocmai acesta să fie un gând eliberator. Reflectasem şi eu la majoritatea argumentelor lui Geir, dar nu la ăsta. Gunnar şi cu mine eram de-o seamă. El nu-mi era superior. Una era s-o ştiu, şi alta era s-o înţeleg.

— Te-a văzut în scutece, aici este problema. Tu întotdeauna o să fii un băieţaş în ochii lui. Dar asta nu înseamnă ca şi tu să te vezi prin ochii lui.

— El este tatăl meu, ştii?

— Da, ştiu asta. Dar tu nu eşti alcătuit doar din sentimente şi ¿raţionalitate. Ai şi gânduri şi raţiune. Lasă-le să preia controlul puţin, şi totul se rezolvă.

— Vorbeşti de parcă ar exista o alegere.

— Da?

Mi-am ridicat palma ca să pun capăt discuţiei.

— Ajunge cu asta deocamdată. Altfel, ţie cum îţi merge?

A râs.

— Nu te pune cu mine.

— Trecerea a fost poate puţin cam bruscă, ţi-ai dat seama, dar cum altfel aş fi putut să fac?

— Cu ce anume?

— Interacţiunea socială. Dialogul presupune ca vorbitorii să ia cuvântul alternativ. Acesta este procedeul obişnuit, dacă nu mă înşel.

— Credeam c-am depăşit convenţiile astea, nu?

— Fireşte că nu. *Ce* mai e nou?

— Să vedem, mi-a spus el. Stau la birou şi scriu…

Apoi s-a uitat la mine.

— Nimic nou, cu alte cuvinte. Aşa. Acum vrei să vorbim mai departe despre Gunnar?

O oră mai târziu, atunci când puneam scaunele sub adăpostul deschis, pe o latură a căsuţei, m-am simţit uşurat. Probabil că nu era atât de periculos. Poate că nu era totuşi sfârşitul lumii. Am aşezat cănile şi paharele pe bufet şi, auzind paşii lui Njaal în timp ce alerga pe aleea cu pietriş de dincolo de gard, am încuiat uşa, am ieşit în grădină şi m-am grăbit să-i prind din urmă. Maşina era în parcare, la o sută de metri distanţă. Toate grădinile pe lângă care am trecut erau îngrijite meticulos, cu mici iazuri şi statui, garduri vii tunse la perfecţie, peluze netede ca mesele de biliard. Proprietarii se mutau acolo în mai şi stăteau până în septembrie, majoritatea erau pensionari pentru care grădinăritul constituia un stil de viaţă. Mie mi se părea îngrozitor. Uram acel loc, îl uram cu adevărat. Acolo erai văzut, şi nu aşa cum erai, ci aşa cum păreai să fii. Faptul că ştiam regulile acestor locuri din copilărie nu mă ajutase cu nimic; cum altfel aş fi cumpărat o mică proprietate chiar în mijlocul acelui infern? Cât de uituc puteam să fiu?

I-am ajuns din urmă pe Geir şi pe Njaal chiar la bariera parcării.

— Următorul roman pe care o să-l scriu începe aici, am zis. Ţi-am mai spus? Al Doilea Război Mondial n-a avut niciodată loc, şi nazismul s-a extins pretutindeni în Europa în mod paşnic. Personajul principal a crescut aici. În toată copilăria şi adolescenţa a tânjit după Africa. Aceasta este prima propoziţie: „Toată copilăria şi adolescenţa mea am citit despre Africa. Asta mă umplea de atâta dor, încât era aproape insuportabil”. Ceva de genul ăsta. Am citit odată un articol în *Dagens Nyheter* despre planurile mondiale ale naziştilor. Aveau intenţia să construiască un port uriaş pe coasta Africii de Nord, pe când restul continentului era cufundat în întuneric, nu urma să fie nimic acolo. Este un cadru frumos pentru un roman. O lume planificată şi organizată în cel mai mic detaliu, cu estetica perfect controlată, şi apoi o lume în care totul este necunoscut şi imprevizibil şi improvizat, unde lucrurile se întâmplă şi peste o clipă dispar. Înţelegi ce vreau să spun?

Geir a încuviinţat din cap.

— Înţeleg că ai nevoie să te îndepărtezi de ceea ce faci acum. Asta e pur şi simplu o tentativă de evadare.

— Ai dreptate. Dar vorbesc serios, Africa are ceva complet diferit. Am văzut asta când am fost acolo, precum şi într-o mulţime de filme documentare. Ceea ce noi nu înţelegem este că Africa e utopia noastră. Nu viceversa.

Geir a deschis portiera, şi Njaal a sărit pe locul din spate. Am aşteptat până Geir i-a fixat centura, apoi m-am aşezat pe locul de lângă şofer. Alte două portiere au fost deschise şi închise în apropiere, făcându-mă să mă gândesc la atmosfera din parcarea unui port de agrement, la oamenii care cară genţi frigorifice şi scaune de camping, îmbrăcaţi în pantaloni scurţi sau fuste, oameni bronzaţi şi cu mişcări lente, la pustietatea vastului cer albastru şi neclintirea peisajului întrerupt de aceste întâmplări triviale, lucruri care sunt ridicate şi cărate, uşi trântite, voci şoptite.

— Ar trebui să stopăm ajutoarele date Africii, chipurile pentru dezvoltare. Ar trebui să încetăm orice

comerţ. Să ne retragem complet de acolo şi să-i lăsăm să facă ce vor. În situaţia actuală perpetuăm relaţia de colonizare, care spune că noi suntem mai buni decât ei: uite cum se agaţă de noi, nu reuşesc să se descurce singuri, nu reuşesc să pună ordine nici măcar în câteva lucruri, nici măcar şcoli nu reuşesc să construiască. Totul se duce de râpă acolo. Au războaie, copii soldaţi, o porcărie întreagă. Nu, taie toate legăturile, lasă-i în pace. Închide continentul. Urăsc ideea subliminală care-şi pune amprenta pe tot ceea ce facem în lume, cum că ei trebuie să devină ca noi. De fapt, asta-i duce la ruină. Cu cât sunt mai mari diferenţele, cu atât mai bine. Culturile africane sunt, în mod vădit, diferite de ale noastre. Utopia e acolo, nu aici. Nu invers.

— Eşti mulţumit de formularea asta, a zis Geir.

Şi-a pus ochelarii de pilot şi a străbătut încet parcarea prăfuită înspre drumul asfaltat.

— De cea cu utopia?

— Da.

— Chiar vorbesc serios.

— Ştiu că vorbeşti serios. Asta e visul tău de secol şaptesprezece, doar exprimat altfel.

— Poate. În orice caz, un roman distopic, cu un personaj principal care a crescut în această zonă şi care tânjeşte după Africa, probabil a şi ajuns acolo la un moment dat. Acum este bătrân, îşi duce veacul pe o insulă din Marea Baltică.

— Lasă-mă să ghicesc. Acolo aţi fost voi în concediu? Cum se numea? Slite? în Gotland?

— Da, pe acolo pe undeva. Deocamdată intriga e cam subţire, dar este un început.

— Cum se va numi, deci?

— Al treilea imperiu.

— Încă un titlu nazist.

— Da, dar e un titlu bun.

— Sigur! Nu eu venisem cu ideea?

— Oare tu să fi fost?

— Aşa cred. Dar oricum tu nu-ţi aminteşti.

Am ieşit din zona cu grădini, Geir s-a oprit la un sens giratoriu ca să dea prioritate altor vehicule, a intrat încetişor, apoi, când a ajuns pe partea cealaltă, a accelerat. Un autobuz se afla în staţie, dar în afară de el, drumul era liber. Ceasul era trei şi jumătate, mai aveam încă o oră până când începea aglomeraţia.

— Tu ai un tip de memorie foarte straniu. Auzi sau citeşti ceva, apoi uiţi complet, şi peste câtva timp informaţia apare brusc în scrierile tale, dar atunci este complet separată de contextul iniţial, de parcă ai fi inventat-o singur.

— Ceea ce se numeşte plagiat? am zis, simţind cum mi se înfierbântau obrajii.

El mi-a aruncat o privire.

— Nu, ceea ce se numeşte libertate. Asta pentru că tu eşti astfel alcătuit încât să scrii un roman, pe când eu nu pot scrie decât non-ficţiune. Trebuie să verific şi să revérifie totul. Nu pot scrie o singură propoziţie fără notă de subsol sau referinţă. Asta mă îngrădeşte. Tu eşti complet neîngrădit.

— Pe tine se poate pune bază, spre deosebire de mine.

— Gata, gata, nu trebuie să te autoflagelezi. Ce faci merge strună, asta e important!

— Să nu-mi spui că tot tu ai venit şi cu titlul *Min kamp – Lupta med*.

— Aşa cred, băiete.

— E adevărat?

— Tu l-ai menţionat în cursul unei discuţii, ai zis „lupta mea”, şi apoi eu ţi-am spus: „Iată-ţi titlul”. Aşa a fost.

— La naiba!

— Aşa funcţionezi tu. Mintea ta e ca o oală, tot ce intră în ea se transformă în supă.

De ambele părţi ale străzii Bellevuevägen, pe care mergeam noi, erau vile joase şi deschise la culoare. Îmi

aminteau de Danemarca, ca atâtea alte lucruri din Malmö şi Skâne. Geir s-a oprit la semaforul din dreptul benzinăriei Statoil, Njaal se lăsa când în faţă, când în spate pe locul lui, de parcă ar fi vrut să absoarbă cât se poate de mult din ceea ce se petrecea în exterior. Atunci când s-a făcut verde maşina a accelerat brusc, şi în scurt timp am ajuns în spatele unui autobuz. Un afiş mare era lipit sub geamurile din spate. Făcând reclamă unei agenţii imobiliare locale, prezenta patru femei zâmbitoare, îmbrăcate în costume negre, similare cu ale stewardeselor. Văzusem reclama de multe ori înainte, era lipită pe toate autobuzele şi pe toate staţiile, deci apucasem s-o analizez înainte ca ea să apară acum în faţa noastră.

— Vezi fotografia aia? am întrebat.

— Normal, a spus Geir.

— Cred că ştiu care ţi-ar plăcea dintre ele. Acum nu trebuie să negi dacă am dreptate, doar ca să mă contrazici. OK?

— OK.

— Ai prefera-o pe cea care stă în dreapta.

A râs.

— E absolut corect. Dar ştii asta doar pentru că tu însuţi visezi la tipa respectivă.

— Nu. Eu am văzut afişul de multe ori. A doua din stânga îmi face cu ochiul.

— Serios?

A râs din nou.

— Nu ţi se întâmplă să mă surprinzi prea des. De unde ai ştiut pe care aş prefera-o?

— Te cunosc. Eram absolut sigur.

— Eu n-aş putea zice acelaşi lucru. Niciodată n-aş fi crezut că o preferi pe cealaltă. Pentru mine este ori cea din dreapta, ori niciuna. E inimaginabil ca cineva să gândească altfel!

— Ia-o la dreapta aici, i-am spus.

Geir a semnalizat şi a schimbat banda, în timp ce autobuzul şi-a continuat drumul înainte, apoi mi-a zis:

— E la fel ca în povestea cu saboţii de lemn. Înainte să-mi spui că-s nebun, nici nu mi-aş fi închipuit că e ceva anormal. Pentru mine e un gest perfect logic şi adecvat.

— Să mergi cu saboţi de lemn şi să ţopăi prin casă ca să te răzbuni pe vecin?

— Nu ca să mă răzbun. Ca să rezolv conflictul. Ca să-i înfrâng voinţa. Dar da, pentru mine este cu totul firesc. N-am bănuit că ar putea fi perceput altfel.

— Nu eşti tu sociolog?

— Ba da. Dar sunt şi om în acelaşi timp.

Am trecut de Kronprinsen, blocul înalt de locuinţe din anii ’60 care până la construirea Hiltonului fusese cea mai înaltă clădire din Malmö, şi am lăsat în urmă Slottsparken pe partea dreaptă în timp ce înaintam odată cu maşinile ce străluceau în soare. Geir a râs.

— Aici m-ai prins. Vrei să spui că *ştiaP*.

— Doar nu este ceva ciudat în asta, nu?

— Ba da, pentru că eu însumi nu ştiam.

După ce am parcat maşina, i-am condus până la apartament, apoi am luat-o spre grădiniţă. John se dădea jos de pe bicicletă atunci când m-a văzut, şi a venit în fugă. Fetele erau departe, lângă nisipar; mă observaseră, dar nu voiau s-o arate. Cu John în braţe, m-am dus la Karin şi am întrebat-o cum fusese în acea zi. Totul mersese bine, mi-a zis ea, copiii mai mari fuseseră în parc dimineaţa, John rămăsese acolo. Toţi fuseseră fericiţi şi mulţumiţi.

— John n-a avut nici azi scutece, Karl Ove, mi-a spus Nadje, care stătea pe bancă la câţiva metri în spatele nostru.

Of, la naiba! Ştiam eu că uitasem ceva!

— Îmi cer scuze, am uitat pur şi simplu. Să merg acum să cumpăr, poate?

— Nu este nevoie. E de ajuns dacă le are mâine-dimineaţă.

— Bine, o să mă ocup. Îmi pare rău de situaţie, dar sper că v-aţi descurcat cumva.

— Am împrumutat câteva bucăţi.

— OK. Mulţumesc. E foarte bine că v-aţi descurcat. Chiar am uitat să aduc.

Ea mi-a zâmbit fără vlagă, i-am zâmbit şi eu şi l-am dus pe John la cărucior, astfel încât Vanja şi Heidi să vadă că porneam.

— Haideţi, fetelor! le-am strigat.

Erau puţini copii, pentru că majoritatea plecaseră deja în vacanţă. Dintre toţi părinţii, noi eram cei care ne foloseam de grădiniţă cel mai mult, aşa mi se părea, probabil pentru că aveam mustrări atât de mari de conştiinţă pentru dăţile în care copiii noştri erau singuri aici deoarece eu voiam să scriu. Am tras căruciorul spre un scaun la umbră şi m-am aşezat.

— Cinci minute! am strigat. Apoi mergem. E bine aşa?

Vanja, abia aruncându-mi o privire, a încuviinţat din cap. M-am lăsat pe spătarul scaunului şi m-am uitat spre cer, care era albastru-deschis, cu câţiva nori pufoşi, lunguleţi, albi ca hârtia, tipici verii, plutind în depărtare asemenea unor cearşafuri vaporoase. O adiere de vânt venea pe deasupra acoperişurilor şi cobora în curtea din spate mângâind toate lucrurile, inclusiv corpul meu, iar pielea umedă mi se înfiora din cauza acestei răcoriri neaşteptate, pline de blândeţe. Simţeam nevoia de o ţigară; m-am îndreptat de spate în scaun şi m-am uitat la John, care purta o pălărioară albastră şi era negru în jurul gurii. Radia de nepăsare în timp ce le privea pe cele două fetiţe care mergeau cu bicicleta pe lângă el. Fie voia ceva, şi atunci se agita până primea lucrul respectiv, fie, dacă nu voia nimic, era pur şi simplu mulţumit cu lumea exact aşa cum este ea.

— Vanja şi Heidi! le-am strigat. Haideţi! Acum trebuie să mergem!

— Încă puţin! a strigat Vanja.

M-am ridicat şi m-am dus la ea.

— Avem musafiri, i-am spus. Njaal şi Geir sunt acasă la noi, nu putem să-i lăsăm să aştepte. Njaal abia aşteaptă

să vă revadă.

— Avem musafiri acum?

Am încuviinţat din cap.

— Au venit puţin mai devreme decât preconizaseră. Haideţi acum, să mergem. Îţi pot lua o banană de la magazin, dacă vrei.

— O îngheţată, a spus ea.

— Tu şi îngheţatele tale, am zis privind-o sever.

— Da? s-a mirat ea oferindu-mi un zâmbet.

— E în regulă, am spus în cele din urmă.

— Primim îngheţată, Heidi! a strigat ea.

Mi-am lăsat privirea în pământ. Nu era tocmai bine să audă şi ceilalţi copii că ai mei urma să capete îngheţată. Adică nu era tocmai bine că spusesem asta de faţă cu toată lumea.

— Primim îngheţată, Karin! a anunţat Heidi, care deja stătea cu mâna pe cărucior.

— Ce frumos! a spus Karin zâmbind.

— Da, doar este încă vară, i-am spus eu.

— Să vă fie de bine!

— Mulţumim, am zis apăsând butonul de la poartă. Vanja, fugi tu ca să deschizi?

A fugit ca vântul şi ca gândul până acolo, a tras de clanţă în jos, apoi a făcut trei paşi mari în spate, cu corpul aproape ghemuit ca să aibă destulă forţă pentru a deschide poarta.

— Bravo! i-am spus. Spuneţi-le „pa” prietenilor voştri.

Vanja şi Heidi m-au ignorat, în timp ce John, pe care nimeni nu-l putea vedea din cărucior, le-a făcut cu mâna şi le-a spus: „Pa, pa!”

— Avem musafiri acasă, i-am informat pe Heidi şi John când ne-am pus în mişcare pe trotuarul umbrit.

O rafală puternică a făcut ca fusta lui Heidi să i se lipească de picioare.

— Da? a zis ea. Cine?

— Njaal şi Geir. Ţi-l aminteşti pe Njaal?

— Da, puţin.

— E cu o zi mai mic decât tine.

— Ce?

— Are ziua de naştere la o zi după tine.

Ne-am oprit în faţa trecerii de pietoni, apoi am traversat. John a strigat că voia să meargă pe cealaltă parte. S-a răsucit în cărucior şi m-a străfulgerat cu o privire supărată.

— Vrei şi tu îngheţată, John?

— Da, mi-a răspuns el, după care s-a aşezat la loc.

Atunci când am ajuns la cele două cutii poştale galbene din faţa magazinului Hemkop, le-am zis:

— Acum ascultaţi-mă bine. Primiţi îngheţatele după ce plătim toate cumpărăturile, nu înainte. În regulă?

Toţi trei au încuviinţat din cap, aşa că am intrat în incinta răcoroasă a supermarketului. Vanja şi Heidi au luat-o din loc înspre raionul de îngheţată, pe când John tot încerca să se furişeze afară din cărucior. M-am oprit ca să-l scot din cărucior, şi imediat a fugit după fete. Am luat două pachete de crenvurşti roşii, aveau cel mai mare procent de carne, un aspect la care începusem să fiu atent dintr-odată şi oarecum obsesiv, după ce la grădiniţă mi se atrăsese atenţia că există diferenţe mari între producători. Am pus în coş o pungă de chifle pentru hotdogi, o franzelă obişnuită, un pachet de cafea, cea măcinată, franţuzească, la care mă stabilisem după o jumătate de an de experimentare, şi de atunci tot la ea am rămas, un litru de lapte, un litru de iaurt, şase beri *folkoU* hârtie igienică, un pachet cu patru săpunuri, în ideea că musafirii sigur obişnuiau să se spele mai des pe mâini decât noi, şi trei îngheţate.

În drum spre casă, dacă John voia să meargă pe jos, aş fi putut să pun sacoşele de cumpărături în cărucior.

Oare se mai răcorise afară?

Da, temperatura scăzuse în scurtul răstimp de când plecasem eu de acasă.

— Vad Malmö! a strigat John, căruia îi intrase în cap

ideea că apartamentul nostru se numea Malmö.

Vanja s-a uitat la mine şi a pufnit în râs.

I-am zâmbit.

— Este cineva pe balcon, John? l-am întrebat.

— Nuu!

— Este un băiat acasă la noi, ştii.

El m-a privit surprins.

— Tata vrea să spună un *pojkel* i-a explicat Heidi.

— Exact. Acum trebuie să vorbesc în suedeză.

— Tati, nu! m-a implorat Vanja.

— Îţi este ruşine cu mine?

— Nu, pur şi simplu eşti aşa de prostuţ!

— Da, aici ai dreptate.

Semaforul s-a schimbat din roşu în verde chiar atunci când am ajuns la trecere. I-am întins mâna lui John, el s-a prins de ea, în timp ce fetele se ţineau de cărucior de-o parte şi de alta. Pe trotuarul de pe partea opusă i-am dat cheile Vanjei, care s-a dus în fugă până la uşă şi a deschis-o. Am întors căruciorul şi l-am tras după mine pe cele trei trepte, urmărind cum Heidi şi John trăgeau şi se opinteau de uşa liftului, fără a reuşi s-o clintească măcar.

Hainele spălate. Uitasem de ele.

Am deschis uşa, am vârât căruciorul înăuntru şi l-am ridicat ca să stea pe două roţi, astfel încât să avem loc toţi patru. Vanja a apăsat butonul pentru etajul şapte. Heidi, care ar fi vrut şi ea să facă asta, s-a pus pe plâns. Vanja a imitat-o în batjocură, Heidi a dat în ea, Vanja a lovit-o înapoi, astfel încât am deschis uşa apartamentului cu fetiţele plângând după mine. Amândouă strigau după mama. Dar atunci când Geir şi Njaal au ieşit din camera de zi, au tăcut. Copiii au stat şi s-au studiat câteva secunde, aproape ca nişte câini care se amuşină reciproc, „Ce soi de făptură mai e şi asta”, au părut să se gândească înainte de a aproba noua situaţie şi de a se strecura în cameră, exceptându-l pe John, care şedea pe jos cu pălărioara albastră pe cap şi încerca să-şi scoată pantofii.

— Astăzi avem crenvurşti la prânz, am anunţat.

— Ah, bun! a spus Geir.

Am trecut pe lângă el şi m-am dus la bucătărie, unde am lăsat punga pe masă şi am început să despachetez.

— Am uitat hainele la spălătorie, i-am zis. Poţi să începi să te ocupi de crenvurşti până când cobor eu să le aduc?

— Mă pricep la crenvurşti, s-a lăudat el. Cândva am avut o firmă de hotdogi la Uppsala, ştiai? Compania de Hotdogi Svea. Două biciclete cu care mergeam prin oraş, prevăzute cu oală şi grătar în faţă. Erau vopsite în galben şi roşu, culorile muştarului şi ketchupului. Şi aveam un cârnat mare din metal montat în spate. Da, aceea a fost de fapt singura slujbă cum se cade pe care am avut-o, dacă stau să mă gândesc.

— Uite aici crenvurştii, i-am spus. Găseşti o cratiţă în dulapul acela.

— Ossie-Pete, ţi-am povestit despre el? Le dădea câte un cârnat gratuit fetelor care-i arătau sânii. Erau destul de multe.

A râs.

— Cred că-i primul lucru pe care mi l-ai povestit atunci când am ajuns la Stockholm, i-am zis.

— Au fost vremuri frumoase. Beam până când se închideau barurile şi studenţii plecau acasă, pe la ora unu, şi atunci aprindeam lămpile cu parafină şi începeam să vindem. Cozi interminabile. Totul era să ocupi cele mai bune zone în serile de sâmbătă. Piaţa din faţa casei Celsius, ştii tu, cel cu gradele. Stă câş faţă de aliniamentul străzii pentru că Uppsala a ars şi aproape întreg oraşul a fost reconstruit, dar nu şi clădirea aceea. Am studiat estetica acolo. Tot acolo am cunoscut-o şi pe Christina. A făcut o fotografie cu cărucioarele noastre de hotdogi. Trebuie să ţi le arăt odată. Erau frumoase.

— Nu mi-ai spus niciodată cât câştigaţi din asta, i-am zis trecând pe lângă el ca să ajung în hol.

— Câştigurile variau foarte mult. Nu ţin minte precis cât a fost. Ba da, stai aşa. Într-un an, în noaptea de întâi

mai, am câştigat douăzeci de mii de coroane. Şi asta se întâmpla la începutul anilor nouăzeci. Am vândut o zi întreagă. Nici nu ne-am obosit să împărţim banii cum trebuie după aceea, ci doar am luat fiecare câte o grămăjoară.

— Impresionant, am spus oprindu-mă în faţa lui John, care stătea în continuare pe jos şi se lupta cu pantoful.

— Cea mai mare sumă am câştigat-o în timpul unui turneu de fotbal pentru economişti. Organizatorii ceruseră să aibă un chioşc cu hotdogi postat chiar acolo. Nimeni n-a cumpărat vreun hotdog, dar mie mi s-a garantat o sumă minimă. Două mii pentru o oră de muncă. În plus, puteam să revând hotdogii după aceea, evident. Da, da. Eram chiar la baza scării sociale, îţi spun. Uppsala, ştii tu, cu toate tradiţiile ei academice şi cu snobismul omniprezent. Un vânzător de hotdogi era privit de sus acolo.

— Vrei să vii cu mine la subsol, John? mi-am întrebat fiul.

El a încuviinţat.

I-am pus întâi lui pantofii, apoi m-am încălţat şi eu; în timpul acesta, Geir stătea sprijinit de perete şi sporovăia mai departe despre chioşcul lui ambulant de hotdogi.

— Congelam crenvurştii, iar când aveam nevoie îi încălzeam. Uneori trebuia să aşteptăm căderea întunericului ca să-i vindem, pentru că erau aproape verzi. Dar studenţilor nu le era uşor să-şi dea seama dacă vomitau din cauză că băuseră prea mult sau pentru că mâncaseră hotdogi alteraţi. Îţi aduci aminte de Cuba-cola?

— Da, i-am spus, deja cu mâna pe clanţă.

— Aveam şi din aia. Toţi se bucurau, zicând că nu mai văzuseră o sticlă de Cuba-cola din anii ’70, însă nimeni nu cumpăra. Am încercat şi cu Pommac o vreme. Dar cine bea Pommac la hotdog? Era o catastrofă, normal. Aveam până şi muştar franţuzesc. Nimeni nu era interesat. Nu trebuia să fie prea sofisticat. Ştii cum zic suedezii la crenvurştii cu chiflă?

— Nu, i-am spus eu apăsând clanţa şi deschizând uşa.

— *Raggarballe medsvängddrr*. Mădular într-o uşă batantă. Ha, ha, ha! A dracului drăcie, nu? Câh, câh!

— Dacă nu ne întoarcem într-o jumătate de oră, înseamnă că vreun vecin ne-a denunţat la poliţie pentru că n-am respectat regulile spălătoriei, i-am zis.

— Aveam şi un mic logo pentru hotdog, făcut din metal şi montat în faţă, pe bicicletă, a continuat el.

— După cât vorbeşti, s-ar zice că n-am mai văzut o fiinţă umană de ani de zile.

— Cineva trebuie să spună ceva, iar tu nu eşti prea vorbăreţ. Nu vrei să iei mobilul cu tine?

Am închis uşa, l-am ridicat pe John în braţe şi am coborât cu liftul, ţinându-l pe John cu o mână. A alergat de-a lungul coridorului cu picioruşele lui scurte, iar când am ajuns la spălătorie a început imediat să se joace cu măturile de acolo. Cineva ne împăturise hainele uscate şi le pusese înapoi în pungi. Chiar dacă o făcuse ca un gest prietenesc, fără vreun bilet ameninţător cum că trebuia să respectăm orele de spălat, în caz contrar situaţia urmând să-i fie adusă la cunoştinţă administratorului, m-am grăbit să ies de acolo ca să nu mă întâlnesc cu persoana respectivă. Fuseseră excremente pe canapea, m-am gândit, poate stimulat de vederea celor două cutii de bere şi a pungii de plastic de lângă perete. Şi fuseseră sticle înşirate de-a lungul scărilor care duceau la mansardă. Fusese plin de sticle. Pungi cu sticle goale aruncate sub pian. Dar poate că nu şi pe scările care duceau de la parter la etaj? Asta nu-mi aminteam. Gunnar părea să fie foarte sigur de el. Susţinea că putea să probeze asta într-o sală de judecată, aşa scria.

Ce mă făceam dacă se ajungea la proces?

La naiba, la naiba, la naiba!

L-am ridicat pe John ca să poată apăsa pe butonul liftului, apoi l-am lăsat jos, dar el şi-a întins mâinile iar, poate că voia să privească prin geamul lunguleţ ca să vadă cum ajungea cabina. L-am ridicat iar. Îmi simţeam corpul lipsit de vlagă din cauza fricii. Era supărat pe mine. Era

cumplit de supărat pe mine.

— Acolo! a spus John.

Într-adevăr, o lumină venea în jos!

Am deschis uşa, l-am ridicat pe John ca să poată să apese pe butonul cu numărul şapte, l-am lăsat jos şi m-am uitat în oglindă.

Nu se vedea nicio urmă din haosul meu lăuntric. Doar un chip serios, cu ochi trişti.

John se aplecase în faţă. Pe jos era o chestie roşie de plastic care-i atrăsese atenţia. Să fi fost oare o agrafă de plastic pentru birou? Într-un final a reuşit s-o prindă cu degetele lui mici.

— Uite, tati! mi-a spus el ţinând-o în sus.

— Ce frumoasă e! i-am zis.

Pe interior tremuram, şi nimic din exterior n-ar fi putut să mă liniştească, pentru că şi exteriorul părea să tremure.

Liftul s-a oprit, am deschis uşa, John a ieşit cu capul plecat, uitându-se la bucata de plastic, eu am aruncat o ultimă privire în oglindă, am parcurs cei câţiva paşi până la uşa apartamentului, John a încercat zadarnic să apese pe clanţă, i-am dat la o parte mâinile, puţin enervat, şi am intrat în vestibul.

Copiii se uitau la televizor, în timp ce Geir stătea în faţa aragazului şi amesteca în oala din care se ridica un văl aproape invizibil de aburi.

— Cum merge? l-am întrebat.

— Bine. Am pornit televizorul. Bănuiesc că n-ai nimic împotrivă.

— Nu, nu. Dar nu-mi place.

— Ţie nu, dar copiilor tăi le place.

Eram leoarcă de transpiraţie, nu pentru că aş fi depus vreun efort deosebit, ci pentru că umiditatea din aer era foarte mare. Prin fereastră am văzut că spre est cerul se acoperise de nori, fiind alb-cenuşiu acolo unde doar cu câteva minute în urmă fusese senin.

— Dacă le-aş da voie, s-ar uita la televizor de când se

scoală până când se culcă. De aceea avem reguli stricte.

— Vrei să ne lansăm într-o dezbatere pe tema asta? Nu este tocmai sigur nici faptul că aceşti crenvurşti sunt cea mai bună mâncare pentru copii, şi totuşi sunt delicioşi şi le plac.

— Crenvurştii ăştia conţin peste şaptezeci la sută carne, i-am spus zâmbind. Din punct de vedere moral sunt ireproşabili. Dar acum vreau să fumez o ţigară. Mă însoţeşti?

Geir m-a urmat pe balcon.

— De fapt, eu am un principiu legat de emisiunile la care se uită Njaal, mi-a spus el din spate. Încerc uneori să-i pun filme care sunt folositoare, din care ar putea învăţa ceva. Dar nu-i uşor. Nu vrea decât divertisment. E la fel ca pornografia.

M-am aşezat, am luat termosul şi m-am uitat întrebător la Geir. El a scuturat din cap şi s-a sprijinit de balustrada balconului, aşa că mi-am turnat o cafea şi mi-am aprins o ţigară.

Porţiuni mai întunecate păreau să-şi croiască drum prin alb-cenuşiul cerului.

— Presiunea este foarte joasă, am zis arătând într-acolo.

— Serios? a spus el răsucindu-se în direcţia indicată. Apoi s-a uitat la mine. Dar tu te joci mult cu copii tăi. Poate că nu-ţi place s-o faci mereu, dar o faci. Eu nu fac nimic. Mă bazez mult pe căldura sufletească şi pe umor.

— Adică vrei să spui că eu mă joc mult, dar sunt rece şi lipsit de umor?

A râs.

— Nici eu nu mă joc aşa de mult cu ei, i-am zis. Petrec mult timp cu ei, dar nu este adevărat că stau pe jos şi construiesc lego-uri sau mă joc cu animăluţele lor de plastic.

— Haide! îi duci la ştrand în weekenduri. Îi duci în parc, joci fotbal cu ei.

— Uneori, da. Dar asta nu înseamnă întocmai să te

joci.

— Nu, nu. Dacă vrei să despici firu-n patru, n-ai decât. Am vrut doar să spun că tu cheltuieşti mai mult timp şi mai multă energie cu copiii tăi decât o fac eu. Asta nu înseamnă că nu-l iubesc pe Njaal.

Îi cred pe chinezi la capitolul ăsta. Ei spun că bărbatul nu descoperă că a devenit tată decât atunci când copilul său împlineşte cinci ani. Cred că există un sâmbure de adevăr în zicala asta.

— Deci tu vei deveni tată de abia la toamnă.

— Exact!

— Dar voi nu aveţi decât un copil. Este altceva. Dacă ai trei, atunci nu mai ai de ales.

— Eu îi spun lui Njaal că-l iubesc. I-o spun direct.

— Eu nu fac asta. Nu cred că le-am spus niciodată. Aici este limita.

— Nu, să nu cumva să vă apropiaţi. Ha, ha, ha!

— Să nu calci iarba, băiete! *Du skal ikke trå på gressplenen, gutt*. Nu era dintr-o poezie de Skjaeraasen?

— *Specie spirer lytfa stă*! Lasă firele fragile să rămână în picioare! Nu, al naibii să fiu dacă-mi mai amintesc! Dar cred că asta depinde de predispoziţie, nu depinde doar de rolul pe care ni-l alegem. Unora le place să se joace. Tata are un lipici extraordinar, copiii îl adoră. Băiatul vecinilor îl cheamă şi acum la petrecerile de ziua lui. Tata merge spre optzeci de ani. Are aceeaşi viziune asupra vieţii ca Goethe. „Nimic nu ne duce mai aproape de nebunie decât separarea de ceilalţi, şi nimic nu păstrează mai bine raţiunea sănătoasă decât traiul simplu şi firesc cu cât mai mulţi oameni”. *Anii de ucenicie ai lui Wilhelm Meister*.

— Doar unul care se ţine deoparte şi care nu trăieşte simplu poate să spună aşa ceva, ştii?

— Asta e marea deosebire dintre noi doi, cred eu. Aproape toţi cunoscuţii mei au un tată care i-a trădat într-un fel sau altul. Şi toţi încearcă să răscumpere această trădare faţă de copiii lor.

— Nu ăsta e mersul lumii?

— Chiar dacă reuşeşti, aşa cum a reuşit tatăl meu, şi el a fost un tată ideal, te asigur, acest ideal nu se moşteneşte. Ceea ce se întâmplă atunci este că fiii nu mai au ce să răscumpere. Prin urmare, tu devii un tată mai bun decât al tău, în timp ce eu devin un tată mai rău decât al meu, după cum Njaal, la rândul său, va compensa asta faţă de copiii lui, dar ei, încă o dată, vor fi la fel de neajutoraţi ca bunicul lor, adică eu. Idealul nu se moşteneşte, *that's the point*.

— Ca un fel de dialectică a neajutorării?

— Da, exact. Să ai un tată bun nu ajută la nimic.

— Ba în mod cert ajută. E minunat să trăieşti în stabilitate şi armonie.

— Dar ce rezultă dintr-o copilărie armonioasă? Cunosc foarte mulţi oameni care au avut o copilărie extraordinară, dar ce s-a întâmplat cu ei? Ce au făcut ei?

— Ai o perspectivă industrială asupra vieţii, de parcă trebuie neapărat să producă ceva. Şi dacă la asta te referi, ai dreptate. O copilărie armonioasă nu produce nimic. Dar dacă armonia în sine ar fi cheia? Dar dacă o existenţă echilibrată ar fi scopul în sine?

— Nu, nu, nu, sper că nu vorbeşti serios! Eu sunt pe aceeaşi lungime de undă cu Ayn Rand, care scrie că sunt puţini, chiar foarte puţini, acei oameni care menţin lumea în funcţiune. Ei sunt creatorii, cei care realizează ceva în lume şi nu doar se folosesc de ea.

— Chiar şi în oamenii la care te referi există o nelinişte. De aceea creează ei sau trec la acţiune, pentru că sunt mânaţi de o nelinişte interioară, de o anumită senzaţie de neîmplinire. Dar ţinta lor rămâne mereu armonia, fie că au douăzeci, treizeci sau patruzeci de ani. Scopul este să poţi să stai într-o grădină, să te uiţi cum ţâşneşte apa din aspersoare, să fii înconjurat de copii şi să te gândeşti că acum îţi ajunge, acum eşti fericit. Orice impuls omenesc are la bază nevoia de armonie.

— Ascultă-mă, Aristotel, nu mai adineauri ai scris tu

că nu te interesează fericirea?

— Ba da! Dar n-am scris că nu mă interesează armonia!

— E unul şi acelaşi lucru. Dar ai dreptate în ceea ce afirmi despre nelinişte şi despre senzaţia de neîmplinire, cum că acestea ar fi principalele forţe motrice ale omului. Ceea ce se întâmplă în vremurile noastre este faptul că neliniştea nu se mai traduce în acţiune. Neliniştea nu mai produce nimic. Trăim într-o epocă a psihoterapiei. Neliniştea nu este dorită, şi credem c-o putem elimina vorbind despre ea. Dezvoltăm viziuni „Zero”, încercând să ducem existenţe imaculate în familii de o fericire imaculată, şi ţelul nostru declarat este să eradicăm accidentele mortale de circulaţie. Dar asta este o himeră, este o mare minciună. E absolut incredibil că putem crede aşa ceva. Dar o facem. Armonie, fericire, niciun deces în trafic. Dă-mi un tată rău căruia i se rupe! Dă-mi o copilărie adevărată, cu zgaibe şi suferinţe! Va ieşi ceva de acolo. Se va crea ceva acolo. Adică, în dizarmonie şi disonanţă.

— Sunt de acord cu teoria pe care-o expui, dar nu şi cu practica. Mă uit la copiii mei şi singurul lucru pe care mi-l doresc este ca ei să fie fericiţi, ca lor să le meargă cât se poate de bine.

— Ei bine, tot ce pot spera e să dai greş!

— De fapt, mă gândesc la asta de ceva vreme. Cu ce impresie vor rămâne de pe urma copilăriei atunci când vor fi mai mari? Ce înseamnă toate astea pentru ei? N-am nici cea mai vagă idee. Ce anume primesc ei de la mine? Habar n-am.

— Au şi firi foarte diferite. Se poate ca tu să le oferi Vanjei şi lui Heidi acelaşi lucru, dar fii sigur că-l vor percepe în mod diferit, iar mai târziu îl vor înţelege în cu totul alt mod.

— Ai dreptate.

— Adevărul este că nu ştim ce facem. Nu ştim la ce anume duce. După cum se ştie, copiii ai căror părinţi divorţează sunt suprareprezentaţi în statisticile despre

infracţionalitate: cu cât erau mai mici atunci când părinţii lor au divorţat, cu atât e mai mare riscul să intre în bucluc. Dar, cum noi nu vrem să renunţăm la dreptul de a divorţa, spunem că aşa e cel mai bine pentru copii. Toate sistemele produc efecte impredictibile. Da, exact ca în cazul automobilului: dacă s-ar fi spus că această invenţie va ucide mii şi mii de oameni în fiecare an, am mai fi pus-o noi în producţie şi ne-am fi centrat vieţile noastre în jurul ei? Nu. De aceea nu vorbim despre asta. Spunem că maşina conferă libertate şi posibilităţi. Şi atunci când capitalismul s-a dezvoltat şi a avut nevoie de mai multă mână de lucru, a spus cineva că femeia trebuie să-şi lase căminul şi să înceapă să producă bunuri, astfel încât forţa de muncă să se dubleze? Nu. Femeia era cea care solicita drepturi egale cu ale bărbatului. Dreptul de a munci, ce fel de drept este ăsta? Ar trebui el să fie eliberator? Dimpotrivă, este exact opusul: este o închisoare. Consecinţa lui este că aceşti copii trebuie să meargă la grădiniţă încă de la doi ani, şi atunci ce se întâmplă? Mama şi tata aproape că înnebunesc din cauza proceselor de conştiinţă şi îşi petrec fiecare minut liber împreună cu copiii, încercând să fie aproape de ei cât se poate de mult. Compensare, compensare, compensare.

— Calea dintre analiza socială şi paranoia este mai scurtă decât s-ar crede, i-am spus.

— Deci nu eşti de acord cu mine?

— Ba da. Mai ales cu himerele, cum le-ai numit. Dacă îl citeşti pe Marx, *Capitalul*, acolo se vorbeşte pe larg despre abuzurile la care erau supuşi muncitorii. Lucrau şaisprezece ore pe zi în condiţii absolut umilitoare. Deci unul dintre scopurile cele mai importante ale mişcării muncitoreşti a fost să limiteze cantitatea de muncă. Pe atunci, munca era văzută ca un lucru pe care angajatorii, capitaliştii adică, li-l impuneau oamenilor cu forţa. Era un gen de sclavie. Dar acum oamenii muncesc de bunăvoie până pică laţi. De ce? Păi a apărut ideea cum că omul se realizează prin muncă. Munca a devenit, prin urmare,

opusul alienării. Înseamnă să te realizezi. Aşa că acum toţi lucrează ca nebunii pentru că le face bine. Acelaşi lucru e valabil şi în cazul consumului. Îţi regăseşti identitatea prin cumpărarea de bunuri care se produc în masă. Ai zice că-i o glumă. Dar cel mai grav e faptul că nu poţi s-o spui. Dacă o faci, eşti considerat paranoic. Pe deasupra, critica a devenit un clişeu, şi-a pierdut orice valoare pentru că a fost repetată de prea multe ori. Ţin minte că, atunci când eram student şi citeam toate criticile astea şi eram întru totul de acord cu ele, trăiam fix în maniera pe care eu însumi o criticam. Nu mi-am dat seama în momentul respectiv. Chiar dacă aş fi observat, n-aş fi putut face nimic în privinţa asta. Cele două sfere, ceea ce ştie omul şi ceea ce face, sunt separate. Ele nu se întâlnesc niciodată. Sunt ca Estul şi Vestul. Sau, cel mult, ca vesta şi cravata.

— Nu te-ai putut abţine, nu?

— Nu, dar ideea e că nu mai este posibil să trăieşti altfel. Nu mai există alternativă. Totul a fost acaparat. Îţi aminteşti ce mi-ai spus odată, că nazismul a fost noaptea amatorilor? E adevărat. Noi, dimpotrivă, ducem vieţi profesionale. Şi cum am putea să n-o facem? Nu pot să nu mă gândesc la siguranţă în ceea ce-l priveşte pe Njaal, de exemplu. Nu pot să-l las să se dea cu bicicleta fără cască sau să alerge de capul lui prin cartier, chiar dacă eu aşa am făcut în copilărie.

— De ce, pentru că ai avea mustrări de conştiinţă dacă ar cădea şi s-ar lovi la cap?

— Nu, nu este atât de simplu. Odată ce ţi-a intrat în cap gândul ăsta, că trebuie să poarte cască şi că trebuie să-i însoţeşti peste tot, nu prea mai poţi scăpa de el. Devine gândul tău. Nu poţi să-ţi doreşti pentru copii tăi decât ceea ce este mai bun. Acum, ăsta se întâmplă să fie cel mai bun lucru. Dar ceea ce ne ghidează este gândul la ceea ce este optim pentru ei. Dar dacă acesta este realmente cel mai bun lucru, nu putem şti. Atunci când Njaal a început grădiniţa, eu am vrut s-o aleg pe cea mai apropiată, pentru că era mai practic, pe când Christina s-a

apucat să verifice toate grădiniţele disponibile, pentru că ea o voia pe cea mai bună. Dar de unde putea să ştie ea care era cea mai bună pentru Njaal? Cine poate şti ce-o să se întâmple acolo, pe cine o să cunoască el şi ce anume va însemna asta? Nu putem să dirijăm viaţa, ci doar gândurile despre viaţă. Astfel, tot ceea ce are legătură cu copiii noştri vorbeşte de fapt despre noi. Acesta este blestemul intenţiilor bune. Noi nu suntem capabili decât de intenţii bune, ne este imposibil să gândim altfel, dar nu suntem stăpâni şi pe consecinţele care decurg de aici.

— Începem să îmbătrânim, asta-i treaba, i-am spus.

— Da. Câţi ani avea Voltaire atunci când a scris că omul nu are nevoie în viaţă decât de o grădină şi de o bibliotecă? Nu douăzeci, în orice caz.

— Nu Cicero a spus asta?

— Oare el?

Am ridicat din umeri.

— Oricum, în urmă cu o jumătate de an am primit o scrisoare care conţinea citatul ăsta. Dar eu l-am citit greşit. „Cel care are o bibliotecă şi o puşcă nu duce lipsă de nimic”, aşa am citit.

— Ha, ha, ha! Da, aşa e mai credibil. Trebuie să recunosc.

— Se potriveşte perfect cu spiritul tău.

— Da, dar de ce crezi că au pornit bărbaţii războaie? De ce crezi c-au lăsat totul deoparte, inclusiv propriii copii, ca să se lupte şi să ucidă? Din iubire, bineînţeles. Iubirea lor nu era mai prejos de iubirea femeilor, doar că era diferită. Acum se crede că sentimentele adevărate sunt cele de afiliere şi de intimitate. De câte ori n-am citit texte care luau în râs modul în care bărbaţii abordează sentimentele! Cum se bat ei reciproc pe spate şi chestii de genul ăsta. Dar o femeie nu înţelege ce înseamnă să fii bătut prieteneşte pe spate atunci când eşti deprimat. Sentimentele unui bărbat nu valorează mai puţin doar pentru că nu sunt exprimate în moduri tipice femeilor. Ideea e că există numeroase forme de compasiune şi că

metoda cea mai la îndemână nu este neapărat şi cea corectă. Nu există un monopol pe sentimente sau compasiune! Dacă îţi ţii copiii lângă tine mereu, cu ce te alegi? Cu nimic.

— Cu armonie.

— Nu, nu. Eu n-am cunoscut niciun om mai lipsit de armonie decât tine în perioada în care n-ai scris, ci doar ai stat cu familia ta. Şi când toţi aceşti bărbaţi vor începe să-şi ia revanşa pentru propria copilărie, vor supracompensa, şi prin supracompensare nu vor obţine decât problema contrară. Când ne îndreptăm înspre extrema cealaltă, îi ţinem în puf sau le dăm tot ceea ce vor, ei nu vor avea pic de recunoştinţă, niciun simţ al valorii, vor avea o copilărie extremă în sensul diametral opus. Prin urmare, compensarea nu creează armonie şi nici echilibru. Afirm toate aceste lucruri ştiind că sunt un tată rău. Cu asta m-am confruntat atunci când s-a născut Njaal. N-a fost prea plăcut. Toate părţile mele rele au devenit brusc semnificative. Încerc să fiu bun pentru el, dar aparent asta nu-i de ajuns. Când va creşte, mă va putea judeca pentru asta. E dreptul lui. Dar eu nu voi putea niciodată să-l judec. Niciodată. Eu n-am dreptul ăsta. Aici greşeşte unchiul tău! El nu are voie să-i ţină partea tatălui tău şi să te judece pe tine. Nu are acest drept. Niciun om nu are acest drept. Doar copiii au dreptul să-şi judece părinţii, niciodată invers.

— Chiar a trebuit să-mi aminteşti?

— De ce anume?

— De Gunnar. Nu mă gândisem la el de câteva minute.

— Cu siguranţă n-ai de ce să-ţi faci griji.

— Bineînţeles că am, i-am spus.

Lângă noi s-a deschis uşa, şi Heidi şi-a scos capul pe balcon.

— Când vine mama acasă? m-a întrebat ea.

— Mâine, i-am zis.

— Vreau cu mama!

— Ştiu. Vrei să vorbeşti cu ea la telefon?

A încuviinţat. Mi-am stins ţigara şi m-am dus înăuntru, cu Heidi pe urmele mele, am luat telefonul şi am format numărul Lindei.

— Bună! Sunt Karl Ove, i-am zis când a răspuns. Copiilor le este dor de tine. Vrei să vorbeşti cu ei?

— Sigur că da!

— Ţi-o dau pe Heidi, i-am spus întinzându-i telefonul fetiţei.

— Când vii acasă, mami?

M-am dus în camera de zi şi-am întrebat-o pe Vanja:

— Vrei să vorbeşti cu mama la telefon?

Ea a confirmat şi a sărit din fotoliu.

— Şi eu! a spus John.

— Nu toţi deodată. Acum vorbeşte Heidi. Veţi primi şi voi telefonul după aceea.

Vanja s-a aşezat la loc continuând să se uite la televizor. Recunoşteam din limbajul corpului ei că-şi ascundea sentimentele; asta se întâmpla de fiecare dată când rămâneam singur cu copiii, fiind o manifestare a dorului de mamă. Dacă ar fi intrat Linda acum pe uşă, Vanja ar fi fugit la ea, ar fi strâns-o în braţe şi nu s-ar mai fi dat dusă de lângă ea, i-ar fi povestit în detaliu despre ce i se întâmplase în ultima vreme şi nu şi-ar fi dezlipit nici măcar un deget de pe ea tot restul serii. Accepta distanţa pe care i-o impuneam ca pe o necesitate, fără să se gândească la asta, bineînţeles, dar era una dintre condiţiile pe care trebuia să le accepte ca să reziste cu mine, şi acesta era opusul vieţii fără griji.

Am ieşit iar la Heidi, care se privea în oglindă în timp ce o asculta pe Linda.

— Poţi să-i spui „Pa” mamei, i-am zis. După aceea vor vorbi şi Vanja şi John cu ea puţin.

— Pa! a spus ea, apoi mi-a întins receptorul.

— Eşti pregătită pentru ceilalţi? am întrebat-o pe Linda.

— Da, sigur!

M-am oprit în pragul uşii.

— Vanja? Vrei să vorbeşti cu mama acum?

Vanja a scuturat din cap.

— Nu vrea, i-am spus Lindei. Ţi-l dau pe John atunci.

John a luat receptorul şi l-a ţinut apăsat la ureche. A zâmbit cu gura până la urechi când i-a auzit vocea.

— Da, a spus el încântat. Da.

— N-a mers prea bine treaba cu crenvurştii, din păcate! a strigat Geir din bucătărie.

Am ieşit.

— S-au crăpat. Două lucruri sunt esenţiale la crenvurşti. Unu: trebuie să pui o foaie de dafin în apă. Doi: nu trebuie să-i fierbi.

— Încerci să vinzi castraveţi grădinarului? i-am replicat apropiindu-mă să mă uit în oală.

Carnea rozalie se revărsa din învelişul plesnit al crenvurştilor.

— Nu.

— N-au nimic, am zis. Gustul e la fel de bun.

Am scos cinci baghete pentru hotdog, am băgat câte un crenvurst în fiecare, le-am aşezat pe o tavă, am luat ketchup şi m-am dus în sufragerie cu tava.

Telefonul era pe canapea. L-am ridicat.

— Alo? am spus, dar Linda închisese, aşa că l-am aşezat în încărcătorul de sub oglinda din hol. Atunci când m-am întors în cameră, fiecare dintre ei luase câte un hotdog. Mai primiţi dacă mai vreţi, le-am zis. Doar să-mi spuneţi. Suntem la bucătărie.

Am intrat în bucătărie şi am scos muştarul, era unul tradiţional din Skâne, sortiment pe care de ceva timp îl puneam pe orice fel de mâncare, am pescuit un crenvurst din acela crăpat, l-am băgat în chiflă şi m-am aşezat la masă cu Geir, care înfuleca deja un hotdog.

— Sunt buni ăştia danezi, a zis el.

— Îhî! Trebuie să guşti şi muştarul. Şi ăsta e bun.

— Am să pun la următorul. Chiar, mai ţii minte reclama aia la cârnaţii Gilde de acum câţiva ani?

— Nu.

— Ştii, cârnaţii Gilde sunt puţin curbaţi. Ei bine, sloganul era ceva de genul „Cârnaţii Gilde te duc pe culmi” Câteva feministe au reacţionat, fiind de părere că era o exprimare sexistă. I-au cerut socoteală până şi directorului firmei Gilde, însă el n-a înţeles la ce se refereau. „Sunt doar nişte cârnaţi!” le-a spus. Ha, ha, ha!

La est, cerul se înnegrise complet, iar acolo unde era mai luminos, dincolo de marginea oraşului, era vărgat de ceea ce trebuia să fie ploaie. Îmi simţeam capul greu.

— Ai făcut o observaţie bună în legătură cu Marx, a spus Geir după o vreme. Că acum se munceşte la fel de mult, doar că acum o facem în virtutea concepţiei că astfel ne realizăm. Cert este că unii au devenit putred de bogaţi pe spinarea altora pe atunci, şi că unii devin putred de bogaţi de pe urma muncii altora şi acum. Nicio deosebire, totul este la fel, exceptând ideile noastre despre muncă.

— Hm! După mine, e vorba despre faptul că a trebuit să ne adaptăm. Asta e un răspuns adecvat la o problemă reală. Atâta vreme cât nu ne putem opri din muncit, trebuie să găsim o altă raţiune pentru a o face. O altă motivaţie, adică.

— Excepţional! a spus Geir ridicându-se de la masă. Pentru tatăl meu, slujba era ceva ce avea valoare în sine. Se ducea la muncă deoarece trebuia să meargă acolo. Încerca să facă totul cât mai bine, în acelaşi timp nevrând să iasă prea mult în evidenţă. Ideea de a se realiza îi era probabil complet străină.

A scos un alt crenvurst din oală, l-a pus într-o baghetă şi s-a aşezat. Eu i-am împins borcanul cu muştar peste masă.

— Dar argumentul tău legat de ceea ce facem pentru a compensa nu se susţine, i-am zis. Întotdeauna a fost firesc să reproduci modelul, să reproduci ceea ce ai trăit în copilărie. Tata a fost bătut de tatăl lui şi, prin urmare, ne-a bătut pe noi. Nu des, într-adevăr; s-a întâmplat doar de câteva ori, dar faptul că bătaia a existat în lumea lui l-a

determinat ca uneori să apeleze la această măsură. El nu încerca niciodată să se revanşeze pentru nimic. Asta nu era inclus în rolul lui. Eşti crescut într-un anume mod, pe care îl reproduci în raport cu copiii tăi. Noi suntem cei care brusc am început să ne revanşăm. Ţii minte ce ţi-am spus odată despre Rudbeck? Despre biografia lui? Că tatăl lui l-a bătut şi l-a umilit, dar el nu a interiorizat totul, nu a văzut în asta o parte a formării eului, ci un element obiectiv, o întâmplare din exterior? Asta s-a întâmplat în secolul al XVII-lea.

— Îmi amintesc. Profesorul meu din facultate a scris cartea.

— Atunci întrebarea care se pune este, pe de o parte, de ce punem atât de mult accentul pe traumă, sau de ce vedem întotdeauna aspectul traumatizant al lucrurilor, şi pe de altă parte, de ce vrem să ne creştem copiii într-un alt mod.

— Tu crezi că noi alegem să facem asta?

— Nu, nu cred asta. Vreau să spun că s-a produs o schimbare. Asta e sigur. Şi ne aflăm cu toţii în miezul schimbării. Cred că e o formă de răspuns. Cred că tocmai faptul că ne ducem copiii la grădiniţă de când au un an şi că ne înconjurăm de tot felul de porcării alienante, cum sunt televizorul şi jocurile pe computer şi tot restul, ne *obligă* să fim aproape de copiii noştri. Pe vremuri, copiii stăteau acasă, într-un loc care era al lor, şi aveau în preajmă o seamă de adulţi care poate că nu erau apropiaţi, dar erau acolo. Când acel loc a dispărut, a trebuit să se introducă o compensare. Nimeni nu a plănuit asta. Nici măcar nu s-au gândit la asta. Pur şi simplu aşa se întâmplă, şi devine un imperativ. Aşa cred eu că stau lucrurile.

John a intrat în bucătărie şi s-a uitat la Geir.

— Mai vrei un hotdog? l-am întrebat.

El a scuturat din cap.

— Chiflă.

— Ah, o *chiflă*, i-am spus eu zâmbind. Bineînţeles că

primeşti.

I-am pregătit un hotdog. Am scos muştarul dulce din frigider, am trasat un fir galben-ocru de-a lungul chiflei şi i-am întins-o. El a început să mănânce din mers.

— Şi nici nu există alternativă, i-am spus lui Geir. În vremurile noastre, singura alternativă la capitalism a fost nazismul. Naziştii au vrut să schimbe societatea de la bază şi să creeze ceva radical diferit. Şi se ştie prea bine ce s-a întâmplat.

— Păcat că nemţii au pierdut războiul, dar e bine că nazismul nu l-a câştigat, aşa obişnuiesc eu să spun, a zis Geir.

Pe obraz avea un fir roşu de ketchup.

— Tata? a strigat Heidi din sufragerie.

— Da? i-am răspuns.

— Mai vreau un crenvurst!

— Vino încoace ca să-ţi dau!

— Nu! Vino tu aici!

— Nici vorbă!

— Ce?

— Nici vorbă!

S-a făcut linişte.

— Şi la ce ajută toată gândirea asta legată de siguranţă? m-a întrebat Geir. La ce ajută această temere continuă că se poate întâmpla ceva rău? Ce putem noi să facem? Asta generează mai multă anxietate, nimic altceva. Pe vremuri mergeam pe jos la şcoală. Niciunul dintre noi n-a murit. Acum, toţi copiii sunt duşi cu maşina la şcoală. Nici dintre ei n-a murit nimeni.

— Tata! m-a strigat Heidi.

— Da?

— Vino!

— Nu! Tu trebuie să vii!

— Bine atunci!

M-am ridicat ca să-i pregătesc un hotdog, care a fost gata exact atunci când a intrat ea pe uşă.

— Vrei şi un pahar cu apă? am întrebat-o.

Ea a încuviinţat.

— Mai vrea şi Njaal unul?

Heidi a ridicat din umeri şi a ieşit. Am umplut patru pahare cu apă, m-am dus în camera de zi şi i-am întins un pahar fiecăruia.

— Mai vrei un hotdog, Njaal?

El a confirmat fără să-şi ia ochii de la televizor.

— Şi tu, Vanja?

Ea a scuturat din cap.

— Când vine mama? a vrut să ştie Heidi.

— Mâine, i-am spus. Vă este dor de ea?

Heidi a încuviinţat. Vanja s-a uitat drept în faţă. John m-a privit zâmbitor.

— Mama! a exclamat el.

Cum se putea să am un băiat aşa de vesel era un mister pentru mine.

— Vrei o bere? m-a întrebat Geir atunci când am intrat în bucătărie.

— De ce nu?

— Prin urmare, structurăm spaţiul social, a spus el deschizând uşa frigiderului.

M-am aşezat. După ce mi-a întins o bere, Geir a continuat:

— Remodelăm mediul înconjurător. Suntem extrem de vigilenţi. Ştim totul, până şi numele designerului unei furculiţe. Eliminăm toate primejdiile şi luăm măsuri de precauţie pentru orice. Ceea ce dispare atunci este spontaneitatea. De ce vrem ca spontaneitatea să dispară? Ce obţinem prin asta? Spontaneitatea este ceva complex, nu poate fi repetată, iar repetiţia este cheia controlului. În acest punct ne aflăm noi.

— Într-un fel, cercul s-a închis, i-am spus.

— La ce te gândeşti acum?

— La neanderthalieni.

— Ah, tema ta preferată. Ce învăţăminte ai tras din vieţile lor mizerabile, dragul meu?

— Crezi că au fost spontani?

— Dacă mă întrebi aşa, răspunsul este nu.

— În timpul celor două sute de mii de ani cât au trăit în Europa, nu s-au dezvoltat absolut deloc. Au făcut exact aceleaşi lucruri pe care le făceau atunci când au venit. Şi-au dus viaţa în aceleaşi locuri. Într-o grotă din Franţa, un trib a locuit patruzeci de mii de ani. Au dispărut atunci când peştera s-a prăbuşit. Este ca şi cum aceeaşi familie ar locui la o fermă timp de patruzeci de mii de ani. Este pur şi simplu imposibil de conceput. Dar nu şi pentru ei. Au făcut aceleaşi unelte, au vânat în acelaşi mod, s-au hrănit în acelaşi mod, nici măcar un lucru nu s-a schimbat la ei. E fascinant, nu? Că cele mai apropiate rude ale noastre n-au fost în stare să se schimbe? Că dezvoltarea a fost un concept absolut străin pentru ei? Nicio improvizaţie, nicio spontaneitate; acestea nu existau. Primii oameni au fost o revoluţie inimaginabilă atunci când au apărut. Ceea ce ne separa pe noi de neanderthalieni era exact acelaşi lucru de care încercăm acum să ne descotorosim.

— Acum urmează să spui că n-a trecut prea mult timp de la apariţia oamenilor?

— Păi aşa e! Şi atunci au existat mai multe tipuri de hominizi care conviеţuiau. Asta trebuie să se întâmple din nou. Gândeşte-te numai la oamenii care vor fi peste trei sute de mii de ani. O să fie o subspecie complet diferită. Poate chiar peste şaizeci de mii de ani.

— Da, să-i saluţi din partea mea.

— Ha, ha. Ştii tu câţi oameni de Neanderthal au existat de fapt?

— Nu?

— Se estimează că au fost pe undeva între zece şi douăzeci de mii. Şi ăştia au fost toţi! Deci imaginează-ţi cum arăta Europa atunci. Complet nepopulată, doar animale şi păsări şi păduri şi câmpii şi cincisprezece mii de neanderthalieni inflexibili dispersaţi prin grotele de pe continent. *That's it*.

— Utopia ta.

— Aproape. Dar cea mai mare diferenţă dintre primii

oameni şi neanderthalieni, ştii care a fost?

— Nu aveau crenvurşti?

— Oamenii purtau bijuterii. Purtau dinţii morţilor la gât. Care va să zică, aveau o gândire simbolică. Există mai mult decât ceea ce vedem. Era o idee de neconceput pentru neanderthalieni.

— Te întrebi care era scopul, a zis Geir. Dinţi în jurul gâtului.

— E vorba de conştiinţa faptului că există ceva dincolo de ceea ce ne înconjoară.

— Tocmai asta îmi dă de gândit. Dinţii nu sunt decât dinţi. Modul în care trăiau neanderthalienii mi se pare mai rezonabil.

— Aparent, în ADN-ul nostru se regăsesc gene de origine neanderthaliană. Nu la africani, de vreme ce oamenii nu existau atunci când neanderthalienii au plecat de acolo. Dar la europeni se regăsesc. Eu nu cred că neanderthalienii au dispărut. Eu cred că s-au amestecat printre oameni şi s-au contopit cu ei.

— Aşa crezi tu.

— Îhî. N-ar fi imposibil, în orice caz. Pe deasupra, neanderthalienii existau de mult mai mult timp decât noi, doar că n-aveau habar de asta.

— Într-adevăr.

— Adică noi am trecut de la o lume lipsită de mistere la o lume plină de mistere, iar acum ne-am reîntors într-o lume fără mistere.

— E incredibil că statul plăteşte oameni ca tine ca să-şi stoarcă creierii despre vremurile de odinioară şi să scrie cărţi despre găselniţele lor.

— A existat o subspecie de oameni scunzi pe Flores, o insulă din Indonezia. Locuiau acolo într-o grotă. Se pare că nu erau mai mult de cincizeci, o sută de persoane. Aveau cam un metru înălţime.

— Pitici?

— Nu, erau pur şi simplu o altă specie. Au trăit acolo multă vreme, încă de la începutul omenirii. Iar locuitorii de

astăzi ai insulei au câteva poveşti extraordinare despre nişte omuleţi care veneau să le fure legumele. Am auzit o astfel de poveste. Tipul spunea că femeile îşi aruncau sânii peste umeri atunci când fugeau. De unde naiba scosese detaliul ăsta? După felul în care-i descria mi s-a părut că erau nişte troli micuţi, nişte creaturi mitologice. Un fel de *tusse*, făpturi subpământene din mitologia nordică. Dar apoi s-au găsit schelete în acea grotă. Erau nişte oameni în miniatură.

— De unde ai scos toate astea?

— Din documentarele care se difuzează noaptea la televizor. Mă uit adesea la ele. Habar n-am cât este adevăr şi cât este aberaţie, dar pe mine mă captivează.

— Asta-i clar!

— Are legătură şi cu utopicul, cred eu. Într-adevăr, totul *era* diferit pe vremuri. Nu doar mediul, ci şi ceea ce însemna să fii om. Eu vreau alternative, atâta tot. Oricare ar fi ele.

— Deci ai prefera să fii neanderthalian, asta încerci să spui?

— Nu! Dar faptul că istoria s-a terminat, că nu mai există alt viitor decât o repetare a ceea ce avem acum, îmi provoacă o claustrofobie teribilă. Nu am nevoie neapărat să fac altceva, sau să fiu altcineva, nu asta vreau să spun, dar vreau să existe posibilitatea unei alte vieţi.

— Trăim în epoca viziunii nule, suntem într-un unghi mort al timpului.

— O formulare frumoasă, recunosc.

— Ştiu.

M-am ridicat şi m-am dus în cameră. Geir a venit după mine. *Bolibompa* se terminase, acum se uitau la o emisiune pentru adolescenţi. Am oprit televizorul şi m-am uitat la Geir.

— Le facem baie?

— De ce nu?

— Cine vrea să facă baie? i-am întrebat pe copii.

— Vino, Njaal, a spus Vanja coborând de pe canapea.

Njaal a urmat-o, apoi a venit şi Heidi.

L-am ridicat în braţe pe John şi l-am dus după ceilalţi în baie. L-am lăsat jos, am luat recipientul de deasupra oglinzii şi am dat cu pudră albă de Ajax pe fundul căzii, am luat buretele de sub chiuvetă, l-am umezit şi am început să frec emailul alb. La contactul cu apa, pudra aibă nu doar că se lichefia, dar se făcea şi galbenă la culoare, îmi place galbenul. Galbenul pe alb, galbenul pe verde, galbenul pe albastru. Îmi plăceau lămâile, atât forma lor, cât şi culoarea; şi îmi plăceau câmpurile de rapiţă care-şi întindeau galbenul intens în peisajul din Skåne, primăvara şi vara, sub cerul înalt şi azuriu, între pajiştile verzi. Şi îmi plăcea pulberea albă Ajax care-şi preschimba culoarea în galben atunci când venea în contact cu apa.

În timp ce eu frecam cada, copiii s-au dezbrăcat. Presupuneam că stăteau în spatele meu cu mâinile în aer şi corpurile înclinate înspre mine. Am pornit duşul, am îndepărtat detergentul şi firele de păr care mai rămăseseră după ultima folosire a căzii, am fixat dopul, am apăsat maneta şi am stat cu degetul sub jetul puternic de apă care forma o cascadă în miniatură sub robinet.

— În cadă cu voi! le-am zis.

Vanja şi Heidi s-au căţărat înăuntru. Njaal era puţin nehotărât şi s-a uitat spre tatăl lui, care în tot timpul acesta îi urmărise tăcut, în timp ce John îşi întindea mâinile înspre mine. I-am dat jos tricoul, pantalonii scurţi până la genunchi şi şosetele, i-am scos scutecul şi l-am aruncat în coşul de gunoi de sub chiuvetă. L-am ridicat ţinându-l de mâini şi l-am lăsat în cadă legănându-l ca pe o maimuţică.

— Acum intră şi tu, Njaal, i-a spus Geir.

— Poţi să stai aici! i-a zis Vanja arătând spre locul dintre ea şi Heidi.

El a ezitat, dar apoi s-a prins cu mâinile de margine, a băgat în cadă un picior şi l-a ridicat pe celălalt. Avea picioare frumoase, trăsăturile feţei erau şi ele frumoase, ochii căprui, părul deschis, tenul rozaliu. Era sensibil, avea

ochii blânzi, dar era şi plin de energie, şi cele două laturi păreau să se echilibreze perfect. Semăna mult cu Christina, nu la fel de mult cu Geir, în orice caz, nu la prima vedere.

Geir închidea în sine multe lucruri, dar asta nu însemna neapărat că ele nu existau în el, ci numai că erau ascunse. Când şi când mă întrebam dacă el însuşi era conştient de prezenţa lor. Mama lui încercase întotdeauna să-l ţină aproape şi-i indusese sentimente de vinovăţie atunci când el nu se afla cu ea, adică fusese o mamă posesivă, dominatoare. Suferea de anxietate, din câte înţelesesem eu, şi evident că lui îi trebuiseră multe resurse ca să se elibereze. Geir avea un respect redus pentru sentimente şi emoţii, ura tot ceea ce era iraţional, tot ceea ce era exprimat într-un fel, dar avea sensul opus, era raţional până la extrem şi, prin faptul că era mereu în alertă, întotdeauna căutând motivaţia din spatele oricărei emoţii, era un adevărat cinic. Nu-l interesa opinia celorlalţi. Majoritatea prietenilor se îndepărtaseră de el pentru că-şi exprima părerea fără menajamente. La un moment dat fusesem şi eu pe punctul de face asta. Într-un fel sau altul îl jignisem fără să-mi dau seama, iar data următoare când am vorbit m-a atacat. M-a lovit fix în punctul meu cel mai slab, care erau copiii, în acel caz Vanja. La început n-am înţeles ce se întâmpla, Geir râdea şi făcea glume despre sensibilitatea ei şi despre greutăţile pe care urma să le întâmpine din cauză că ne avea pe Linda şi pe mine pe post de părinţi. Nu mi-a fost clar ce voia să spună, nici chiar după ce-am închis telefonul, dar mi-era clar că nu voiam să mai vorbesc cu el. După câteva minute m-a sunat ca să-şi ceară scuze. Mi-a spus că fusese ofensat şi că nu vorbise serios. I-am acceptat scuzele, dar nu l-am sunat decât după câteva zile, pentru că afirmaţiile lui fuseseră de o cruzime incredibilă. Cuvintele acelea fuseseră rezultatul unei reflecţii îndelungate, mă gândeam, indiferent cât de iraţional îi fusese comportamentul. Dar a trecut, am rămas în continuare prieteni şi eu am devenit

mai înţelept. Culmea e că mă prevenise cumva la scurt timp după ce ne cunoscuserăm la Stockholm. „Dacă mă vei ofensa, nu vei şti niciodată”, aşa îmi spusese. Era atât de mândru şi orgolios, acestea erau poate cele mai pregnante însuşiri ale lui. Şi, într-adevăr, l-am jignit fără să-mi dau seama, sau îmi dădeam seama, însă habar n-aveam cum o făcusem. La finalul primului meu an la Stockholm, el pur şi simplu a dispărut. Christina m-a sunat după câteva zile şi mi-a spus că plecase în Turcia. Asta nu era decât o parte din adevăr, pentru că el îşi continuase drumul spre Irak, după cum aveam să aflu din întâmplare câteva săptămâni mai târziu.

Geir în Irak?

Ca scut uman?

Fără să-mi spună nimic?

Asta nu m-a împiedicat să mă folosesc de povestea lui ca să mă dau mare la anumite evenimente sociale. Toată lumea discuta despre iminenta invadare a Irakului, şi acum eu puteam să afirm că ştiam pe cineva care se afla în Bagdad chiar atunci, şi nu doar atât! Respectivul era acolo pe post de scut uman.

După trei luni şi ceva m-a sunat. Era la Stockholm, ne puteam vedea? Era plin de energie atunci când ne-am întâlnit într-un restaurant din Gamla Stan, era zâmbitor şi fericit, o persoană complet diferită de bărbatul deziluzionat şi ros de îndoieli care părăsise oraşul în urmă cu câteva luni. Îţi dădea impresia că ar fi fost plecat în spaţiu, avea o perspectivă complet diferită asupra vieţii pe care o trăia aici; ceea ce îl deranjase nu-l mai deranja. Din război adusese o cantitate uriaşă de materiale brute a căror prelucrare îi luase şase ani, iar acum, când stăteam în baia apartamentului din Malmö, în această seară de august a lui 2009, se transformaseră într-o carte documentară. Nu-şi luase nici măcar o zi liberă de la serviciu, din câte ştiam eu. Lucrase neîncetat, în fiecare weekend şi în toate concediile. Atunci când eu am început să lucrez la romanul meu autobiografic, vieţile noastre au

devenit comic de asemănătoare; totul se rezuma la ceea ce făcea fiecare în cămăruţa lui, eram aproape complet izolaţi de restul lumii, cu excepţia familiilor noastre. Eu citeam ce scria el, el asculta ce-i citeam din textele mele, dar relaţia dintre noi era asimetrică, deoarece în vreme ce eu îmi trăiam viaţa în mijlocul mulţimii, citeam aceleaşi cărţi ca toţi ceilalţi, gândeam la fel ca toţi ceilalţi, Geir îşi croise un drum propriu încă de la vârsta de douăzeci de ani, şi mă inspirasem atât de mult din cunoştinţele pe care şi le însuşise pe cont propriu, încât ceea ce scriam acum ar fi fost de neconceput fără el, chiar dacă era vorba despre un roman autobiografic. Era neplăcut că mă dovedeam atât de slab şi influenţabil, iar faptul că trebuia să împrumut de la Geir ca să devin mai puternic şi mai bun mă submina încă şi mai mult. Pe de altă parte, nu mă simţeam inferior faţă de el atunci când ne întâlneam sau când vorbeam la telefon, pentru că atunci n-am fi putut fi prieteni. Din contra, important era tocmai faptul că nu era nevoie să mă pliez după el şi nici să mă gândesc la ceea ce putea să înţeleagă sau să creadă despre afirmaţiile mele. Mi-era jenă faţă de toţi cunoscuţii mei, şi chiar nu exagerez când spun toţi, într-o mai mică sau mai mare măsură; mereu exista ceva ce nu îndeplinisem, ceva ce nu făcusem destul de bine, sau o limită pe care o încălcasem, dacă nu în realitate, atunci măcar în gând. Fusese curată nebunie să mă apuc să scriu despre asta, despre cum mă priveam pe mine însumi, pentru că atunci mă lăsasem vulnerabil la un lucru de care mi-era într-adevăr teamă – dispreţul altora. Fără discuţiile telefonice cu Geir n-aş fi reuşit; cu ajutorul lor mi-am construit un fel de scut, astfel încât excesele mele pierdeau din forţă. Da, influenţa lui a fost atât de mare, încât mi-a permis să găsesc libertatea şi independenţa, care, într-un mod straniu şi exasperant, erau strâns legate de contrariile lor, constrângerea şi dependenţa.

Dar ce înseamnă de fapt influenţa? Părinţii care-i arată copilului lor lumea şi-i povestesc cum este ea

alcătuită? Un Iago care-i şopteşte lui Othello ceva la ureche? Şi când se transformă o influenţă oportună într-una nefastă? Sau, ca să formulez altfel, ce este independenţa?

Pentru un scriitor, cel mai ruşinos este să fie prins plagiindu-şi un confrate. Pe locul al doilea în clasamentul ruşinii este imitarea stilului altcuiva. A nu fi original nu este chiar la fel de ruşinos, dar e înjositor; cea mai gravă observaţie pe care o poate face un critic despre un roman este să-i constate lipsa de originalitate. Faptul că este ruşinos să imiţi opera altui autor, însă este doar degradant, nu la fel de ruşinos, să scrii ceva lipsit de originalitate reprezintă o distincţie crucială care atestă importanţa pe care o acordăm în zilele noastre cultului personalităţii; este imperativ ca opera să poată fi identificată ca aparţinând unui individ anume, absolut independent, care este considerat sacrosanct, în sensul că rezultatul muncii sale de creaţie nu trebuie să apară în altă parte. Nu ceea ce rosteşte vocea sa este cel mai important, ci felul în care rosteşte acele cuvinte, iar acest aspect îi este caracteristic numai lui.

Cititorului, pe de altă parte, nu i se cere să fie independent sau individualizat, întregul sistem al literaturii se bazează pe faptul că cititorul se va supune operei şi va dispărea în interiorul ei. Admiraţia şi supunerea faţă de individ nu au fost trăsături predominante în cultura premergătoare romantismului, şi pot fi înţelese doar ca rezultatul unei schimbări radicale a societăţii, conform căreia eul era reprezentat într-un mod complet diferit decât cu numai câteva generaţii înainte. Dar eul romantic, expandat dincolo de marginile sale, având drept primă caracteristică unicitatea, nu marchează fără echivoc schimbarea, deoarece prezumă că toate celelalte euri, adică cititorii, sau, în limbajul nostru, consumatorii, s-au supus şi şi-au acceptat statutul că ne-unice. Geniul romantic sau geniul politic, Goethe sau Napoleon, au funcţionat în acelaşi mod în care a funcţionat

dintotdeauna regalitatea, reprezentând puterea, excesul, dorinţa şi măreţia, trăind pe seama tuturor, iar celebrităţile vremurilor noastre sunt continuatorii lor. Acesta este un mecanism de securitate socială, pentru că suntem educaţi să ne credem unici, convinşi că ne exprimăm cu adevărat pe noi înşine atunci când zicem sau facem ceva, în timp ce, în realitate, suntem foarte asemănători, practic identici, şi, ca să nu fim zdrobiţi de acest adevăr, care ar face una cu pământul orice idee despre cine suntem, îi ridicăm în slăvi pe toţi oamenii care într-un fel sau altul s-au făcut remarcaţi, adică au depăşit limitele obişnuite, fie că aleargă foarte repede, sar foarte departe, scriu cu foarte mult talent, cântă foarte frumos ori arată foarte bine.

Dacă vrei să cobori pe cineva de acolo, de sus, cel mai eficient mecanism de reglare este parodia: respectivul nu este unic, mai există cineva care vorbeşte ca el, arată ca el şi se comportă ca el. Atunci râdem. Dacă vrem mai mult decât să-l aducem cu picioarele pe pământ şi intenţionăm să-l distrugem, îi arătăm cum ceea ce a făcut sau a spus este o copie a ceea ce au făcut sau au spus alţii. Identicul este un fel de tabu, pentru că există pretutindeni în jurul nostru, dar evident că nu se poate pomeni despre asta, pentru că ar conduce la complet altceva, mai mare şi mai periculos. Şi în anumite culturi primitive identicul era un tabu, după cum o atestă interdicţia imitării gesturilor sau vocii altcuiva şi uciderea gemenilor. Faptul că tema dublurii fost atât de frecventă în literatura din a doua jumătate a secolului al XIX-lea şi dezgustul profund care-i era ataşat întotdeauna demonstrează acelaşi lucru, deşi cu o intensitate crescută, de parcă ameninţarea identicului s-ar fi agravat odată cu apariţia marilor aglomerări urbane. În secolul XX aceasta a fost problema majoră, relaţia dintre individ şi ceilalţi, dintre autenticitate şi identitate. Primul Război Mondial este imposibil de desluşit fără acest cadru, la fel şi cel de-al Doilea Război Mondial, care a fost rezultatul direct al celui dintâi. Consecinţa catastrofei

uriaşe a fost că unicul şi localul s-au pierdut iremediabil. Altfel spus, există, dar sunt ascunse, nu le mai putem invoca, nu mai există ca valoare, ţel sau utopie, aşadar pe un plan superior, ci doar ca elemente subordonate în viaţa fiecăruia, sub forma unui paradox: fiecare eu este unic şi inconfundabil, dar în acelaşi mod ca toate eurile celorlalţi. Proslăvim pe cineva, dar nu ne asumăm că facem asta, şi suntem impregnaţi de gândirea celorlalţi, dar nu ştim acest lucru ori nu vrem să-l vedem. Dar tocmai prin intermediul acelei influenţe devine vizibil întregul fenomen, prin distincţia marcantă dintre influenţa acceptabilă – cea care merită reprodusă din perspectiva culturii – şi influenţa inacceptabilă, cea care nu poate fi sau nu trebuie reprodusă. Influenţa neprimejdioasă este valabilă pentru ceea ce aparţine tuturor, străbătând întregul câmp social şi intelectual – dacă-l citesc pe Foucault şi mă las purtat de val într-un asemenea grad încât preiau textul cu totul şi mi-l însuşesc, încep să gândesc şi să scriu foucaultian, n-am comis niciun delict şi nici nu am pierdut ceva, deoarece Foucault are în prezent un asemenea statut, încât ideile lui ne aparţin tuturor, la fel ca ideile lui Kant sau ale lui Hegel, sau, dacă mergem mai departe, cele ale lui Platon sau Aristotel, reprezentând un soi de fundament intelectual pornind de la care începem să ne elaborăm gândirea, în definitiv impersonală, chiar dacă este legată de anumite nume. Întreaga lume a ideilor şi a reprezentărilor noastre este alcătuită din asemenea locuri; aceasta este cultura. Noi dispărem în cultură, dar nu ne pierdem identitatea din această cauză, deoarece cultura este cea care o formează – de exemplu, prin toate reprezentările generale, ce este atomul, ce este aerul, ce este casă, exprimate la toate nivelurile limbajului şi culturii. Principiul fundamental al identităţii noastre, care este şi sediul a ceea ce noi numim morală, constă din lipsa originalităţii, receptivitatea la influenţe şi subordonare. Identitatea este sincronică, adică în permanenţă completă şi totuşi schimbătoare. Limita ei este

timpul; ceea ce a fost un adevăr general valabil acum două generaţii – de exemplu, copiii puteau fi pedepsiţi fizic sau homosexualitatea era ceva ruşinos – nu mai este astfel, şi dacă cineva ar susţine asemenea lucruri în zilele noastre ar fi ori redus la tăcere, ori condamnat. Ceea ce este valabil în cazul moralei este valabil şi în cazul ştiinţei; modelul structuralist care a fost adoptat de toate ştiinţele umaniste în anii ’60, de exemplu, este acum perimat şi inutilizabil. Această identitate colectivă este non-individuală, lucru vădit în faptul că aceiaşi oameni care în anii ’60 priveau drept acceptabilă pedepsirea fizică a copiilor, afirmau că homosexualitatea este ruşinoasă sau considerau că metodele de analiză structuralistă sunt un aparat adecvat pentru a înţelege diversele manifestări culturale nu mai susţin astăzi asemenea opinii, sau dacă o fac, nu o spun. Faptul că noi continuăm să ne percepem toate atitudinile şi opiniile ca personale şi individuale, închipuindu-ne că ajungem la ele în urma unei reflecţii mature, şi trecem complet cu vederea rolul pe care-l joacă timpul este unul dintre cele mai importante mecanisme sociale din câte există, deoarece, în lipsa lui, relativitatea moralei şi a ştiinţei ar dezintegra orice imperativ, aşa că am sucomba într-un haos al independenţei. Tocmai de aceea venerăm exprimarea independentă în artă – unică şi particulară autorului –, şi doar în privinţa ei aplicăm un mecanism de sancţionare atât de puternic precum acuzaţia de plagiat, susţinând astfel ideea individualităţii noastre. Dacă n-ar fi fost aşa, n-ar mai fi existat nicio deosebire între socializare şi plagiat. Învăţarea are loc prin imitaţie; în copilărie imităm limbajul şi comportamentul părinţilor, în adolescenţă imităm limbajul şi comportamentul prietenilor şi profesorilor noştri, iar la vârsta adultă imităm limbajul şi comportamentul celor din jur. Aproape întreg limbajul din sfera publică este non-independent şi fără originalitate, adică fără vreo amprentă personală a emiţătorului. Cea mai răspândită formă de limbaj public este cel jurnalistic, care se evidenţiază tocmai prin

anonimitatea lui: este aproape imposibil să mergi pe firul limbajului dintr-un articol până la persoana care l-a scris; despre toate subiectele se scrie în acelaşi mod, în acelaşi stil, jurnaliştii prezintă aceleaşi întâmplări şi iau informaţii unii de la alţii, fără să-i treacă vreodată cuiva prin minte noţiunea de plagiat. Se imită reciproc, un articol este copiat din altul, şi se întâmplă aşa pentru că *noi* suntem cei care scriem. Asta este valabil şi pentru prospecte şi cărţile de instrucţiuni, pentru tratate şi manualele şcolare. Doar în literatură se aşteaptă un „eu” excepţional, a cărui principală limitare este aceea că n-are voie să imite, n-are voie să-i copieze pe alţii ori să spună acelaşi lucru ca şi ei, în orice caz, nu în aceeaşi manieră. Cu cât mai distinctă este vocea unui autor, cu atât mai mare este aprecierea care i se acordă. Mulţi par să creadă că literatura are de-a face cu producţia artistică sau cu generarea de cunoştinţe, dar acestea nu sunt decât produse secundare, ceva care poate să însoţească literatura sau nu; trăsătura esenţială este individualitatea, care se regăseşte în tonul propriu, inimitabil al operei. Dar această individualitate nu este fără limite, ea nu se poate manifesta decât în cadrul acestui „noi”; dacă iese din cadru şi exprimă ceva complet nerezonabil, va fi condamnată sau trecută sub tăcere. Un autor care, de exemplu, susţine pedepsirea corporală a copiilor sau condamnă homosexualitatea astăzi, cu cincizeci de ani mai târziu faţă de perioada în care aceste comportamente erau socotite fireşti, trebuie să fie extrem de inventiv dacă vrea să fie acceptat, adică iertat, pe când un autor care de pildă neagă faptul că exterminarea evreilor a avut loc nu va putea fi niciodată acceptat sau considerat mare, indiferent la ce nivel literar extraordinar s-ar afla. Aceste două premise ale literaturii – pe de o parte că ea trebuie să fie cât se poate de individuală, adică să exprime partea inimitabilă a eului, şi că, pe de altă parte, acest „eu” trebuie să se afle între graniţele ideilor generale, adică să exprime „noi”-ul – se bat cap în cap, deoarece, cu cât sunt „eu” mai unic, cu atât mai departe se

află „noi”-ul. Faptul că Knut Hamsun a putut să-i scrie necrologul lui Adolf Hitler şi să includă în el una dintre cele mai scandaloase propoziţii din literatura norvegiană, „ne înclinăm capetele”, iar Peter Handke, unul dintre primii trei autori contemporani în viaţă, dacă nu chiar cel mai bun, a putut să ţină un discurs la înmormântarea lui Milosević, descalificându-se astfel completamente de la tot ceea ce înseamnă majoritate culturală – acestea sunt două exemple clare ale antagonismului inerent dintre „eul” unic şi „noi”-ul social, altfel spus morala, din sânul literaturii. Doar un scriitor ar fi putut să formuleze *janteloven*, legile din Jante. Că legile enunţate de Sandemose au găsit o rezonanţă atât de largă este ironic, de vreme ce ele exprimă tocmai tirania majorităţii, dar nu mai puţin ironic este faptul că cititorii îşi exercită individualitatea în timp ce se subordonează colectiv altei individualităţi. Dar tocmai prin legătura strânsă cu un individ anume, vocea literaturii de înalt nivel nu se referă doar la colectivitate, ca un exemplu al posibilului-eu pe care toţi „eu” îl consumă, ci şi la fiinţa unică, adică omul real, în spaţiul real, în timp real, iar acea identitate *în sine* comportă o viziune care nu se mai află nicăieri altundeva. De aceea este literatura de neînlocuit. Pentru că indiferent de cât de plini suntem unii de alţii, oricât de colectivizate ar fi „eu” rile noastre, ele rămân de fapt singure, trec prin experienţe singure, iar această experienţă, care înseamnă experienţa de a fi om, experienţa existenţei în lume, *nu poate fi* exprimată în termeni generali, în cadrul „noi”-ului, deoarece în cazul respectiv nu există niciun „noi” Un articol de ziar sau un reportaj TV vorbesc întotdeauna despre unul sau mai mulţi indivizi dintr-un loc, şi aceea este o experienţă pe care niciunul dintre noi nu o cunoaşte. Un roman sau o poezie vorbesc întotdeauna despre un individ sau altul, dintr-un anume loc, dar într-un limbaj care face ca experienţa să fie unică, şi acea experienţă unică ne surprinde într-un mod complet diferit în existenţele noastre unice. Nu e vorba aici despre

recunoaştere sau confirmare, ci despre adevăr.

Dar care este adevărul existenţei noastre sociale? Una e să scrii despre socializare şi plagiat şi alta este să fii martor atunci când cineva te parodiază, că cineva îţi preia vocea, îţi copiază gesturile, comportamentul, e ceva teribil de neplăcut, sau să stai să scrii ştiind în forul tău interior că textul pe care-l aşterni pe hârtie nu este conceput de tine, nu este ceva extras din tainiţele inimii tale, ci este preluat de la altcineva, şi nu de la orişicine, nu cineva care aparţine de marele „noi”, ci de la un om care-ţi este apropiat şi pe care trebuie să-l poţi privi în ochi. Toată forţa din societate aici se găseşte. Nu în structurile superioare, nu în marea comunitate, acel „noi” format din noi toţi, pentru că acestea sunt concepte abstracte, ci în confruntarea directă dintre două persoane care se află faţă în faţă. Forţa se află în privire. Acesta este adevărul despre existenţa noastră socială. Lumea socială este locală, este ceea ce vezi, şi este unică, proprie fiecărei persoane, şi din această pricină, şi nicio alta, noi avem o răspundere. Acesta este adevărul despre lumea noastră socială şi, prin urmare, acesta este adevărul şi despre morala noastră. O morală care porneşte de la comunitate, care porneşte de la un „noi”, este periculoasă, da, poate cea mai periculoasă dintre toate, pentru că angajându-te faţă de toţi te supui unei idei abstracte, adică unui lucru care se găseşte în vorbire sau în lumea reprezentărilor, dar nu în realitate, unde oamenii există numai ca indivizi distincţi. Din acest punct de vedere, principiile morale ale lui Knut Hamsun şi Peter Handke sunt complet superioare celor pe care le au criticii lor.

Eul în literatură seamănă cu eul din realitate în sensul în care unicitatea individului poate fi exprimată numai prin ceea ce le este comun tuturor; în cazul literaturii, limba. Toţi aceşti „eu” literari folosesc aceleaşi cuvinte, singura diferenţă, adică ceea ce desparte un „eu” literar de altul, fiind modalitatea în care sunt ordonate cuvintele, iar faptul că a putut, în această distribuţie

neuniformă, atât de marginală când e privită de departe, să apară un „eu” atât de vibrant şi grăitor precum cel al lui Emily Dickinson este absolut remarcabil. Cu atât mai remarcabil, de altfel, dacă ne gândim că aproape nimeni nu i-a citit poeziile în timpul vieţii. Marea însingurare şi dorul pe care le-a simţit ea sunt de mult dispărute în momentul de faţă, când îi citim versurile, rămâne doar articularea lor, pe care noi o aducem la viaţă plimbându-ne privirea pe cuvintele scrise odinioară şi lăsându-ne captivaţi de ele. Atunci, poeta cântă în noi. Dar ne putem întreba ce anume a avut de câştigat, de vreme ce niciodată n-ar fi putut să prevadă că poeziile ei se vor răspândi în toată lumea, că va fi clasificată printre cei mai buni din epoca sa, că va fi citită mult timp după ce toţi vor fi uitat de ea şi de viaţa ei. A scris fără să aibă în minte un cititor? De ce să dai glas sentimentelor, în loc să le simţi sau să reflectezi asupra lor?

Da, chiar aşa, de ce să scrii?

Sunt singur în momentul scrierii acestor rânduri. Astăzi este 12 iunie 2011, ceasul este 06.17, în camera de sus dorm copiii, în cealaltă parte a casei doarme Linda, afară, la câţiva metri depărtare în grădină, razele soarelui de la apus cad pe un măr. Frunzişul este plin de lumini şi umbre. În urmă cu puţin timp o pasăre a fost pe o ramură, aproape de trunchi, ţinând în cioc ceva care semăna cu o râmă sau o larvă, a stat acolo o vreme şi şi-a dat capul repede pe spate ca s-o înghită. Acum a plecat. În spatele acelei ramuri înfrunzite sunt agăţaţi chiloţii de plajă ai fetelor, care au făcut baie toată ziua în bazinul gonflabil montat puţin mai încolo, sub coroana unei sălcii. Iarba, care în mare parte se află la umbră, este încă plină de rouă. Aerul răsună de ciripitul păsărilor. În urmă cu o jumătate de an mă aflam fix în acelaşi loc, la primele ore ale dimineţii, cu copiii care dormeau la etaj şi cu Linda în celălalt capăt al casei. Atunci ardea focul în sobă şi afară era întuneric beznă, vârtejurile de zăpadă umpleau aerul. Mai mult de trei ani îmi petrecusem dimineţile în acelaşi

mod, stând aici sau în apartamentul din Malmö, încovoiat deasupra tastaturii, scriind acest roman, care se apropie de final. Am făcut asta singur, în camere goale, şi pe măsură ce scriam editura publica, până acum sunt cinci volume pe marginea cărora s-a discutat, s-a scris şi s-a comentat în ziare, bloguri, la radio şi în reviste. Aceste discuţii nu m-au interesat şi, pe cât posibil, m-am ferit de ele; pentru mine nu contează câtuşi de puţin. Totul se află aici, în ceea ce fac eu acum. Dar ce este asta?

Da, ce înseamnă să scrii?

În primul rând să te rătăceşti, sau să te pierzi. Asta îmi aminteşte despre actul lecturii, dar, dacă pierderea în lectură se face în favoarea eului îndepărtat, care, fiind separat net de eul unic al cititorului, nu-i ameninţă cu adevărat integritatea, pierderea sinelui în procesul scriiturii, pe de altă parte, este într-un fel completă, ca atunci când zăpada se afundă în zăpadă, am putea spune, sau ca în orice altă monocromie, unde nu există niciun punct accentuat, nicio scenă principală şi nici vreun fundal, nu are nici cap, nici coadă, uniformitatea e desăvârşită. Aşa este şi natura eului care scrie. Dar ce este această uniformitate care îl constituie şi în interiorul căreia evoluează? Acesta este limbajul propriu. Eul apare în limbă şi *este* limba. Dar limba nu este a eului, ea este a tuturor. Identitatea literară a eului rezidă într-un cuvânt care este ales în detrimentul altor cuvinte, dar cât de puţin unificatoare şi centralizată este acea identitate? Într-un fel, seamănă cu cea pe care o avem atunci când dormim, atunci când conştientul nu prea mai face distincţie între ceea ce suntem noi şi ceea ce ne înconjoară şi ceea ce trăim, iar eul nostru pătrunde într-un spaţiu în care banca verde din stânga ocupă un loc la fel de central pentru ceea ce suntem ca şi peştele care se zbate din dreapta, sau ca apariţia asemănătoare cu Neptun care se ridică dintre ape şi străbate încăperea înspre noi cu apele şiroindu-i pe trup, pe sub cerul străbătut de un biplan roşu. Diferenţa dintre vis şi scris trebuie să fie desigur aceea că primul se

petrece necontrolat, prin variile modalităţi inconştiente ale trupului, şi este fără sens, pe când cel din urmă are loc controlat şi voit. Este şi nu este aşa, pentru că esenţialul acestei asemănări constă în neputinţa localizării eului, în faptul că acesta îţi scapă printre degete şi nu mai ocupă un loc central, şi întrebarea pe care o iscă este următoarea: oare nu cumva tocmai punctul central este cel care constituie eul? Cel care-l coagulează? Ba da! Dar adevărul despre „eu” nu este adevărul despre existenţa proprie. Între diferitele fragmente, departe în sfera celor care nu se susţin laolaltă, ia naştere şi zumzetul sinelui, acel glas aparte care răsună în fiecare clipă a vieţii, acel ceva pentru care ne trezim dimineaţa, dincolo de gândurile care ne trec prin minte şi situaţiile care ne fac să simţim, şi, de asemenea, ultimul lucru căruia îi dăm drumul înainte de a adormi. Şi nu cumva acest răsunet propriu, această tonalitate perpetuă a eului, este cel care străbate toată muzica, toată arta, toată literatura şi nu doar atât, ci şi tot ceea ce este viu şi poate simţi? Asta nu are nicio legătură cu eul şi cu atât mai puţin cu „noi”-ul, ci doar cu existenţa noastră în lume. Când mă uit la vrăbiuţa de afară, cum stă pe creangă la soare şi-şi lasă capul pe spate ca să înghită un vierme sau o larvă, mi-e imposibil să cred că ar fi complet lipsită de simţul existenţei. Poate că acest simţ este chiar mai puternic decât al nostru, de vreme ce ai nostru poate fi umbrit de idei. Gândurile unificatoare ale eului pot fi dispersate prin lectură şi scris, dar în două moduri diferite; astfel, în cel dintâi caz, ele pătrund din exterior în necunoscut, iar în cel de-al doilea intră în propriul necunoscut, cum ar fi în limba pe care o stăpâneşte respectiva persoană, cu alte cuvinte, limba în care aceasta rosteşte „eu” Atunci când scriem pierdem controlul asupra eului, acesta devine imprevizibil, apărând întrebarea dacă nu cumva incontrolabilul şi imprevizibilul acestui „eu” sunt de fapt o reprezentare a condiţiei sale reale, sau, eventual, reprezentarea cea mai apropiată a eului la care putem accede.

Ce spunem de fapt atunci când rostim „eu”?
Un jurnal celebru din 1953 începe astfel:
Luni
Eu
Marţi
Eu
Miercuri
Eu
Joi
Eu

Pentru mine, aceasta este o lecţie de literatură. Cele două litere, e-u, pot, atunci când sunt izolate, fără vreo interpretare, să se refere la absolut oricine; un astfel de „eu” este lipsit de identitate şi deschis. La întrebarea: „Cine este cel care scrie?”, atunci când singurul indiciu este acest „eu”, se poate răspunde cu „oricine” Vecinul de la etajul inferior, bărbatul de la chioşcul din piaţă, copilul tău, August Strindberg, Solvi Wang, Niki Lauda, ca să înşir numai câteva dintre numele care-mi vin în minte pe moment. „Eu” este o dimensiune absolut anonimă, în sensul în care este fără nume. Totuşi, un „eu” fără nume poate, prin intermediul cuvintelor care-l însoţesc, să contureze o personalitate aparte, un fel de „stare a eului” care ne face să ne raportăm la el ca la un om adevărat, în carne şi oase, de care uneori ne putem apropia mai mult decât am putea cu un om adevărat, deoarece limba explicită a eului literar este legată de gândurile interioare şi sentimentele acestuia, aşa cum este eul în sine, o dimensiune ce dispare odată cu întâlnirea fizică, moment în care corpul devine o barieră, nu cu intenţii ascunse sau în scop de apărare, ci pur şi simplu pentru că există şi are propriul său limbaj; pe deasupra, întâlnirea dintre „eu” şi „tu” dă naştere unui „noi”, iar acesta din urmă îşi are propriile reguli şi mecanisme, cele sociale, pe care doar o dragoste arzătoare le poate nimici, şi nici atunci complet, deoarece socialul există chiar şi în acea legătură: nicio pereche de îndrăgostiţi nu se comportă în mod unic. Dar

putem contraargumenta că şi acest „eu” literar, indiferent de cât de dezgolit şi de intim s-ar prezenta, este deopotrivă şi social, prin aşteptările lui „tu”, care fac să existe întotdeauna şi un „noi” Da, asta zace în natura eului, este o chemare – nu este nevoie să pronunţi „eu” când eşti singur – şi în această chemare există şi „celălalt” şi, prin urmare, un „noi”. Acelaşi lucru este valabil şi pentru eul jurnalului. Un „eu” în sine este anonim, neutru şi lipsit de personalitate, dar tocmai prin introducerea acelui „tu”, în acest caz aşteptările care există de la orice „eu” într-un text, eul reuşeşte să se încarce cu înţeles şi să spună ceva despre autor, chiar dacă tot ce se enunţă este „eu” Ce înseamnă atunci când „eu” este repetat de patru ori? Într-o frază care este umplută cu altceva, acest pronume nu ar fi observat, dar fără niciun alt cuvânt care să-l acompanieze, gol pe un rând, rostirea lui „eu” devine monstruoasă. „Eu, eu, eu, eu”. Exprimă narcisism. Pe de altă parte, această goliciune expune parcă intenţionat narcisismul, şi în asta se întrevede o conştiinţă a cuiva care zice: „Eu ştiu ce fac”. În ce constă certitudinea? Eu ştiu că sunt narcisist, dar tot o fac. Adică, eu nu mă ascund. Eu spun ceea ce este. Eu sunt de fapt narcisist. Dar cine sunt eu? În prezent, „eu” suntem cu toţii. Mai precis: toţi „eu” sunt narcisişti, dar cel de aici o şi mărturiseşte, şi mărturisirea conţine un antagonism: narcisismul este o slăbiciune, ceva nedorit, pentru că altfel nu am încerca să-l ascundem, astfel că expunerea lui este o mărturie a slăbiciunii; pe de altă parte, mărturisirea relevă eul şi-l accentuează, pentru că este ingenuu, şi un narcisism ingenuu se ridică deasupra unui narcisism disimulat, deoarece primul caută ceea ce este real, în vreme ce al doilea caută să ascundă ceea ce este real.

Există şi ceva agresiv şi aproape ostil în această repetare a cuvântului „eu” Parcă vrea să spună: *Fuckyou*, poţi să crezi ce vrei. Aici domnesc eu şi numai eu”.

Un „eu” care stă complet izolat este anonim, neutru şi lipsit de personalitate. Repetat de patru ori devine un

program literar şi social, deoarece după ce citeşti primele patru zile din jurnal, înţelegi că acesta este un „eu” care se plasează în opoziţie faţă de lumea socială, considerând-o ipocrită şi falsă, în contrast cu propria scriitură, care vrea să caute ceea ce este real şi original ţinându-se strâns de propriul eu, neutru şi lipsit de personalitate. Eul se deschide spre noi afişându-se, la început anonim, neutru şi fără personalitate, dar apoi, prin repetiţie, se descotoroseşte de aceste trăsături, astfel că la a patra rostire cuvântul tremură însetat de adevăr, lacom de realitate, superior.

Aceasta este literatura.

Dar dacă eu aş fi început romanul în exact acelaşi mod, nu ar fi fost literatură. Chiar dacă „eu” nu este o dimensiune care-i aparţine lui Witold Gombrowicz, autorul jurnalului cu pricina, şi nici pentru repetiţia lui „eu” de patru ori nu există drepturi de autor, aşa că nu m-ar fi împiedicat nimic să folosesc fix acea deschidere, nici juridic, nici moral, n-ar fi fost totuşi literară, pentru că întreaga valoare a deschiderii zace în faptul că este unică şi că exprimă ceva unic. Dacă aş fi folosit aceste cuvinte, atunci eul lui Witold Gombrowicz ar fi fost deasupra eului meu, iar eul meu s-ar fi transformat într-o parodie, ar fi exprimat dependenţa exact acolo unde Gombrowicz a dorit să exprime tocmai independenţa, şi astfel ar fi răsturnat de la rădăcină ceea ce spune de fapt enunţul său, cum că adevărul zace în acel „eu” unic şi numai acolo, de vreme ce eul care ar fi rostit asta n-ar mai fi fost unic şi original, ci ar fi fost în stilul lui Gombrowicz, socializat, plagiat.

Eul meu literar a devenit destul de gombrowiczian, pentru că jurnalele lui au avut o mare influenţă asupra modului în care percepeam identitatea, socialul şi literatura, dar a devenit de asemenea larssonian, sandemosian şi hamsunian, şi dacă ar fi să dau o imagine acestei influenţe, ar fi poate aceea a unui băiat, să zicem de paisprezece ani, care locuieşte lângă un râu pe care, la aproape trei kilometri în aval, se află un şir de cataracte, şi

acolo unde apa ţâşneşte din stâncă, învolburată şi strălucitoare ca oţelul, piatra este fin cizelată şi acoperită de alge, astfel încât poţi să înoţi dincolo de cascade şi să te laşi în voia apelor, ceva ce băiatul face deseori, împreună cu cel mai bun prieten al lui şi toţi ceilalţi care se adună acolo în serile de vară; nimic nu-i place mai mult decât să simtă presiunea apei, viteza crescândă şi forţa care-l trage în jos în cădere, să se lase purtat în aval şi să fie pe punctul de a se rostogoli în adâncuri, sub apele pline de mici bule, să se ducă în ape mai calme, dacă vrea, după care să se caţere pe mal, sau să înoate împotriva curentului până când acesta se înteţeşte prea tare, obligându-l să rămână pe loc indiferent cât de mult se luptă, pentru ca până la urmă să-l ducă iarăşi în aval. Da, să te laşi în voia curenţilor din cataracte este ca şi scrisul; eşti purtat dintr-un punct într-altul de nişte forţe pe care nu le poţi domina, dar ceea ce vezi în acest timp este doar pentru tine, e de neimaginat că ceilalţi tineri ar putea vedea sau simţi ca el, şi în aceste seri, cu soarele la apus, cu ţărmul cald încă, dar cu aerul răcindu-se rapid, când roiuri mari de insecte sunt prinse în fantele luminoase din aerul care răsună de tumultul apelor şi strigătele băieţilor şi fetelor, lângă coroanele iluminate ale copacilor, prin spatele cărora trece o potecă pietruită ce duce la un conac construit probabil în secolul al XIX-lea şi, de acolo, la un gater pentru tăiatul cherestelei, cu soarele ce se întunecă încet deasupra dealurilor împădurite, urmând să se deschidă pe la miezul nopţii pentru lumina câtorva stele, destul de strălucitoare încât să răzbată în noaptea aurie de vară – dacă aceste seri, cu siluetele dealurilor de pe malul opus al râului adumbrite spre poate şi strălucind portocaliu înspre culmi, ca şi cum ar fi cuprinse de flăcări, cu drumul asfaltat pe care se iau la întrecere copiii localnicilor, fie cu bicicletele, fie cu mopedurile – dacă toate acestea le-au rămas întipărite în minte, s-a întâmplat în moduri complet diferite faţă de al lui, la cei paisprezece – cincisprezece ani ai lor nu exista bucurie mai mare decât

să se afle în acest spaţiu care răsuna de vâjâitul apelor şi ţipetele copiilor, în lumina soarelui sau eclipsaţi de întuneric, un spaţiu atât de minunat, încât simpla lui rememorare îl poate umple de fericire, chiar şi acum, douăzeci şi opt de ani mai târziu. El nu simte neapărat mai intens decât ceilalţi care au fost prezenţi, chiar dacă şi asta e posibil, pentru că lucrurile care se lipesc de noi sunt diferite, asta nu înseamnă neapărat nici că experienţa a fost mai semnificativă pentru el decât pentru ceilalţi; înseamnă pur şi simplu că e diferită. Este unică. Şi asta constituie materialul a sute de romane, cel puţin. Da, ar trebui să fie posibil să scrii mii de romane pornind de la această idee. Băiatul de pe malul râului, de lângă gater, într-o noapte de vară. Un autor sandemosian ar fi dat *zoom în* pe fata cu bikini roşii la care tânjesc atât el, cât şi prietenul lui, şi ar fi urmărit firul vieţii celor trei, pentru că este o structură de bază psihologică, dar şi socială, o relaţie de doi la unu, şi asta este ceva arhaic în fiinţa noastră, interdicţiile care o marchează sunt fundamentale. Un autor proustian ar fi ignorat aspectele fizice concrete ale situaţiei şi ar fi pus accentul pe reminiscenţele scenei în memorie, orice reprezentare fiind legată de alte reprezentări, ceea ce înseamnă că împărtăşeşte caracteristicile operei de artă, redarea a ceva ce nu mai există aici şi cu toate acestea continuă să existe în noi, prin acel văl aproape de vis care este o parte atât de importantă din realitatea noastră; fata cu bikini roşii care, la umbra copacilor, încearcă apa cu vârful piciorului seamănă cu tinerele olandeze ale lui Rembrandt din secolul al XVII-lea, Susanna de exemplu, iar trupurile fetelor care stau întinse pe stânci sau în picioare, dezbrăcându-se sau îmbrăcându-se, într-o fracţiune de secundă îi reamintesc de tablourile lui Pierre Puvis de Chavanne din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în care trupescul dobândeşte o calitate aproape sculpturală, fără vreo nuanţă psihologică, iar aceste posturi diferite, care ne duc cu gândul la perioada clasicismului grecesc

din Antichitate, în secolele al IV-lea şi al III-lea înaintea erei noastre, când cunoaşterea sinelui nu era îndreptată spre interior ca să caute armonia, ci spre exterior, proclamă că există o calitate umană constantă, şi nu o dimensiune culturală şi relativă, acesta fiind şi cazul nostru de acum, cu aceste trupuri de băieţi şi de fete scandinave de pe munte, lângă cataracte. Un autor hamsunian spre ce şi-ar fi îndreptat atenţia? Duduitul mopedului care se aude la curba de dincolo de stânci? Susurul izvorului, ochii pe jumătate închişi ale fetelor? Sau casa omului gras, proprietar de magazin, din cartierul construit în anii ’60, cu încercările lui de-a supravieţui marilor lanţuri comerciale? Ce a mai rămas din familiile nobiliare care poate mai deţin, poate nu, moşia de lângă râu? Sau poate spre şinele mereu în introspecţie, veghind bănuitor, gata să lovească la prima suspiciune de disimulare din dorinţa imposibilă pentru autenticitate, dorinţă care l-a dus cândva pe Nagel la sinucidere într-un oraş aflat la treizeci de kilometri depărtare de acest loc, dar la distanţă de nouăzeci de ani. Ah, aici existau în continuare preoţi şi fete de preoţi, vasali şi fete de vasali, sânge clocotind şi inimi care bat cu putere, aici se regăsesc cele mai rafinate şi cele mai crude sentimente, trebuie doar să începi de undeva.

Am citit *Pan* prima dată la vârsta de cincisprezece ani, în casa situată la trei kilometri de cataracte, şi sentimentele puternice pe care le descria şi-au găsit ecoul în propriile mele sentimente. Poate că de aceea mi-a mers atât de prost în dragoste în anii următori, pentru că modul în care înţelegeam eu fetele, iubirea şi relaţiile îşi avea originea în ideile de la finele secolului al XIX-lea. Dar romanul care a avut cel mai mare impact asupra mea a fost *Dracula*. Lectura lui a fost o experienţă febrilă. De ce, nu ştiam, şi încă nu ştiu. Eu nu m-am identificat niciodată cu contele care le sugea sângele oamenilor, ci cu victimele lui, fiinţele care, după ce fuseseră muşcate de el, nu-şi pierdeau doar sângele, ci şi independenţa. Cunoscându-

mă, citeam *Dracula* ca pe un roman despre supunere şi eliberarea de sub forţa subjugătoare. Nu că m-aş fi gândit vreodată la asta, niciodată nu mă gândeam în timp ce citeam, dar o simţeam, cu alte cuvinte nutream sentimente puternice faţă de tema respectivă. Toate acele sentimente de victorie şi fericire care mi s-au acumulat în suflet atunci când era înfipt ţăruşul în inima contelui îmi stau mărturie. Şi, în loc să-l văd pe autor ca pe un vampir care le suge sângele celor din apropierea sa – metaforă adecvată pentru activitatea de a scrie despre alţi oameni, în orice caz, aşa cum este ea percepută de public –, eu îl vedeam ca pe un individ în pericol să-şi piardă independenţa, cineva care este prins şi paralizat de forţa altuia, a unui imitator slugarnic, palid, fără sânge, ca o stafie. Poate pentru că şi eu am fost un om slab, mereu m-am simţit dominat de ceilalţi, în toate împrejurările. Nu doar de oamenii străluciţi pe care i-am cunoscut, cei care prin charisma şi talentul lor îi eclipsau pe toţi, ci şi de şoferi de taxi, chelneri, conductori de tren, da, toţi oamenii pe care-i poţi întâlni în viaţă. Îi sunt inferior celui care spală scările şi holurile din blocul meu, el are o autoritate mai mare în situaţia dată, deci dacă se întâmplă să facă vreun comentariu pe un ton din care răzbate cea mai fină sugestie de supărare, de exemplu despre căruciorul de copii şi trotineta care stau în faţa uşii noastre, încep să tremur. Îi sunt inferior şi vânzătoarei de la magazinul de încălţăminte, atunci când intru ca să-mi cumpăr pantofi ea mă domină, plină de o autoritate copleşitoare. Cei mai rău e cu chelnerii, pentru că rolul lor este acela de a servi, face parte din munca lor să îndeplinească dorinţele clienţilor; mă simt mai neînsemnat în faţa lor, sunt la mila lor, iar ei văd că nu mă pricep la felurile de mâncare şi nu ştiu exact cum ar trebui să degust vinul, sau ce gust ar trebui acesta să aibă, domeniu în care ei sunt experţi, şi este cumplit de fiecare dată. Asta mi se întâmplă mereu. Toţi jurnaliştii pe care i-am întâlnit, chiar dacă sunt cu douăzeci de ani mai tineri, sunt mai buni decât mine, şi fac întotdeauna eforturi

imense ca să nu-i plictisesc, adesea înşirând născociri numai ca să le dau ceva. Atunci când m-am mutat la Stockholm, la vârsta de treizeci de ani, pe dinafară eram bărbat, pe interior mă simţeam ca la şaisprezece ani. Acolo l-am regăsit pe Geir Angell, pe care nu-l văzusem din primăvara aceea din urmă cu doisprezece ani, la Bergen, când fuseserăm de câteva ori în oraş la băute, iar ăsta a fost unul dintre primele lucruri pe care mi le-a spus. „Ai cea mai distorsionată imagine de sine din câte am pomenit vreodată. Pur şi simplu nu eşti conştient de tine însuţi. Ţi-a trecut vreodată prin cap că ceilalţi sunt cei plictisitori? Că ceilalţi sunt cei neoriginali şi proşti, imitatori şi plini de platitudini?” „Nu, pentru că nu este aşa”, i-am replicat. „Ascultă-mă! Te ştiu de când aveai douăzeci de ani. Erai total diferit de toţi ceilalţi pe care i-am cunoscut în acea perioadă. Erai de capul tău şi nu semănai cu nimeni. Nu m-a mirat să văd că urmează să publici un roman. Cine altcineva din generaţia ta a mai făcut asta? Nimeni. Tu aveai o seriozitate pe care… hm, în orice caz, nimeni nu o mai avea. Ochii ăia trişti! Ar fi trebuit să te vezi! Ha, ha, ha! Acum ai scris un roman fabulos. Urmează să mai scrii unul şi încă unul. Trebuie să încetezi să te mai compari cu cei care-şi privesc exclusiv birocratic propria viaţă şi vieţile altora. Şi, în orice caz, nu trebuie să crezi că ei sunt cei interesanţi, în vreme ce tu eşti nul. Ei sunt cei nuli, asta mi-e clar”.

Eu am continuat să neg, dar eram măgulit, şi cine n-ar fi fost, dacă cineva i-ar fi spus că are un dar deosebit şi că este absolut unic?

M-am îndârjit; îi simţeam vorbele ca pe o otravă ce mi se răspândea în vene. Nu numai că el asculta ceea ce-i povesteam eu din viaţa mea, dar i se părea şi interesant pe deasupra, şi voia cu adevărat să vorbim despre asta în nesfârşitele noastre hoinăreli prin Stockholm. Despre faptul că totul fusese centrat în jurul tatălui meu atunci când eram copil, mă marcaseră încercările mele de a-i intra în voie, frica pe care o simţeam în permanenţă, felul

în care el a murit. Relaţia cu fratele meu şi complicaţiile apărute atunci când el s-a combinat cu cineva de care eram îndrăgostit, relaţie care în acelaşi timp era şi apropiată şi distantă. Încrederea în mama, abordarea ei analitică a realităţii. Diversele mele relaţii, care nu au fost numeroase. Cum plasam eu femeile pe un piedestal, astfel încât nici nu reuşeam să vorbesc cu ele. Cum de două ori mi-am tăiat faţa, dintr-un fel de panică. Vanitatea mea. Teama de a părea feminin. Bucuria când eram beat, poveştile infidelităţilor mele, sentimentul meu constant de inferioritate faţă de tot şi toţi. Victoriile mele, care nu puteau contrabalansa eşecurile, nici în număr, nici în intensitate. Geir transforma toate acestea într-un portret psihologic şi social, pe care-l analiza şi-l discuta. Mă înfăţişa ca pe o entitate barocă, anormală şi distorsionată, cu un eu interior complet desincronizat de cel exterior – diametral opus faţă de modul în care mă vedeam eu, ca un personaj pe punctul de a se şterge singur din tablou, tocmai această banalitate extremă fiind problema mea ca scriitor. Îmi plăcea fotbalul, atât să joc, cât şi să mă uit, îmi plăceau filmele americane de divertisment, din când în când citeam şi benzi desenate, mă uitam la prognoza meteo sau la ştiri datorită femeilor frumoase care apăreau acolo, puteam să fac o pasiune pentru ele; îmi plăcea, în linii mari, aceeaşi muzică care-mi plăcuse la doisprezece ani, şi când îmi plăceau o carte sau un tablou, nu ştiam niciodată de ce, aşa că trebuia să fac apel la un limbaj şi la nişte gânduri culese la întâmplare şi complet lipsite de originalitate. Eu nu aveam nimic deosebit de spus despre nimic, şi asta pentru că nu eram cineva ieşit din comun şi nu aveam ceva care să mă caracterizeze. Totuşi, prin simplul fapt că-i vorbeam despre mine însumi cuiva care nu numai că era interesat, dar şi analiza totul, descoperind sau creând legături între părţi distincte, ceea ce era banal devenea şi pentru mine ceva extraordinar, unic. Mă simţeam de parcă eul meu ar fi fost congelat şi acum începea să se dezgheţe. Bucăţile de gheaţă pârâiau atunci

când suprafaţa corpului, amorţită de atâta timp, se punea în mişcare. Aveam sentimentul că fiinţa mea lăuntrică era de o bogăţie inepuizabilă. Era un sentiment plăcut. Era o nouă experienţă pentru mine să descopăr că vorbele mele puteau fi interesante. Mă considerasem întotdeauna anost. Ceea ce era interesant se lega de sentimentul de infinit, pentru că în infinit nu există nicio limită, şi limitele fuseseră cele care ţinuseră totul inaccesibil, în stare de îngheţ. Aproape niciodată nu mă simţeam în largul meu cu cineva, pentru că niciodată nu am crezut că cineva putea fi interesat de afirmaţiile mele, şi din acea perspectivă, care era perspectiva socială, aşteptările „tu”-ului construite de eul meu, îmi pierdeam orice încredere în propriile forţe, şi astfel se întâmpla în principiu de fiecare dată. Eram mut în societate, şi, de vreme ce partea socială nu se află nicăieri altundeva decât în fiecare individ, eram mut chiar şi pentru mine însumi, în fiinţa mea lăuntrică. Doar o singură dată înainte mai simţisem infinitul, şi situaţia de atunci fusese aproape identică: o persoană a părut sincer interesată de concepţiile mele şi de ceea ce povesteam despre mine însumi. Acesta a fost Arve, care era cu zece ani mai mare decât mine şi care ajunsese la o asemenea profunzime a cunoaşterii despre lume, încât lua totul în râs. Era la un nivel mult mai înalt faţă de toţi ceilalţi pe care-i cunoscusem până atunci. Arve era suveran, într-un fel, independent în sensul pur al cuvântului.

Era şi demonic, sau juca un rol demonic în faţa mea, adică rolul celui care te provoacă. Cu ce anume mă provoca? Cu libertatea. Ce însemna libertatea? Libertatea însemna să întreci măsura. Adică să identifici tot ceea ce îngrădeşte, te ţine legat, te ţine nemişcat, şi să te eliberezi de toate. Nu neapărat de lumea socială, văzută ca un set de reguli de conduită pe care boemul poate să le încalce, ci de mentalitatea pe care o induc regulile sociale. Ceea ce Roland Barthes numea *doxa*. Dar Arve s-a cuplat cu Linda, de care mă îndrăgostisem lulea, aşa că am tras obloanele, lăsând în urmă tot ceea ce se întâmplase, precum şi rolul

lui de demon al libertăţii. Nimic nu mai conta. M-am întors la viaţa mea, simţind că preţ de câteva zile trăisem o viaţă complet diferită, care însă nu era pentru mine, nu cu adevărat, nu era a mea. Nu voiam să nimic de-a face cu ea. Eu eram cuminte, grijuliu, responsabil, cu excepţia momentelor de beţie, când simţeam întotdeauna o dorinţă puternică de a trăda. Până la urmă, aşa am făcut, şi a venit şi ziua în care, un an mai târziu, am plecat pe o insulă şi am locuit singur acolo mai multe luni, cu sentimentul că trebuia să fac o alegere care avea să-mi marcheze întreaga viaţă. Trebuia să devin un om bun. Asta era în iarna şi primăvara lui 2001. În primăvara lui 2002 am lăsat totul în urmă şi am purces spre Stockholm. Acolo l-am cunoscut pe Geir şi după aceea pe Linda. În vreme ce întâlnirea cu Geir mi-a oferit o reflexie a imaginii mele şi un spaţiu în care ea să poată fi articulată, adică distanţa, care era nepreţuită, întâlnirea cu Linda mi-a dat exact opusul, pentru că orice distanţă a fost anulată, m-am apropiat de ea aşa cum nu o mai făcusem faţă de niciun al om. Şi în apropierea aceasta nu era nevoie de cuvinte, de analize, nu era nevoie nici de gânduri, pentru că, atunci când nu mai ai nimic de zis, adică atunci când viaţa se prezintă în toată intensitatea ei, când eşti în mijlocul evenimentelor trup şi suflet, doar sentimentele mai contează. Geir mi-a dat posibilitatea să contemplu şi să înţeleg lumea, Linda mi-a dat şansa de-a trăi. În primul caz, m-am descoperit pe mine însumi, în cel de-al doilea, m-am pierdut definitiv de mine însumi. Aceasta este diferenţa dintre prietenie şi iubire. Faptul că cele două dimensiuni au apărut concomitent în viaţa mea a întors totul cu susul în jos, şi brusc, aproape de pe o zi pe alta, m-am trezit într-o situaţie complet nouă. Totul se deschidea, nimic nu mai era imposibil. Şi soarele ardea pe cer, în vara fantastică a lui 2002, roşu, parcă acoperit de un văl sângeriu, şi apunea în Mălardalen în fiecare seară, cu ultimele raze strălucind aurii pe toate turnurile şi spirele din oraş, iar eu eram nemuritor. Şapte ani mai târziu, spre finele unei veri nu la fel de fantastice, în 2009,

iată-mă din nou cu Geir, în baia apartamentului din Malmö, uitându-ne la cei patru copii care făceau baie în cadă, iar cerul, pe care nu-l puteam vedea, dar îi puteam ghici lumina prin geamul alungit, se întuneca treptat.

— Se vede că începem să ne descurcăm, a spus Geir.

Mi-am întors capul spre el. Zâmbea.

— Cu ce anume? l-am întrebat.

— Cu copiii, normal.

— Despre ce vorbiţi, tati? a vrut să ştie Vanja.

— Despre paternitate, i-am spus.

— Ce-i asta?

— Să fii tată, aşa cum suntem Geir şi cu mine, i-am zis aplecându-mă să opresc apa. Mă gândeam dacă bucuria lui Geir provenea din faptul că Njaal era înconjurat de alţi copii, ceva ce puştiul, fiind singur la părinţi, nu prea cunoscuse, şi că se integrase atât de bine, sau poate din faptul că el însuşi avusese iniţiativa acelei excursii, Christina fiind cea care se ocupa de toate aspectele care-l priveau pe Njaal, pe când Geir scria în biroul lui în cea mai mare parte a timpului. El niciodată n-avusese de înfruntat apele repezi în care eu înotam zilnic, alegerea hainelor şi spălatul rufelor, cumpărăturile şi gătitul, joaca şi culcatul copiilor, era probabil o alegere de cuplu şi el întotdeauna spusese clar că nu voia să aibă de-a face cu asta, dar, mă gândeam eu uneori, ceva tot trebuia să-i lipsească, nu aspectele practice ca atare, ci efectele participării active. Bucuria care a înflorit dintr-odată pe faţa lui în timp ce-i privea pe copii jucându-se în cadă ar fi putut să fie legată de asta. Nu voiam să-l întreb, era unul dintre lucrurile pe care nu le abordam cu inima uşoară, pentru că nu voiam să ating un subiect atât de sensibil, nu voiam să mă apropii prea mult de intimitatea lui.

Ce era atât de periculos în asta?

Să te apropii foarte tare de o persoană înseamnă să vezi ceea ce respectivul nu vede singur, fie că nu vrea, fie că nu poate. Geir avea explicaţii pentru orice, dar asta nu însemna că pentru el totul era limpede. El controla toate

situaţiile în care se afla, cu excepţia celor în care erau şi copii; apropierea pe care ei o îngăduiau, de o natură inefabilă, îi era complet nefamiliară, şi stinghereala lui se vedea de la o poştă. Întotdeauna îmi imaginasem că el voia să fie aşa, dar atunci când i-am văzut zâmbetul cu care-l contempla pe Njaal, acea bucurie care-l cuprinsese, m-a frapat gândul că poate resimţea lipsa acelei familiarităţi – de care Christina se bucura din plin – ca pe un dor.

Ce mi-ar fi spus el dacă i-aş fi vorbit despre asta?

Că lucrurile nu stăteau aşa?

Că stăteau aşa, dar ăsta era preţul pe care accepta să-l plătească pentru a face ceea ce voia?

Că era problema lui, nu a lui Njaal, şi de aceea n-avea nicio importanţă?

Că nu exista niciun preţ?

După ce am scris asta, ieri-dimineaţă, i-am dus pe Heidi şi pe John la grădiniţă, unde eram de serviciu. Personalul mi-a spus că puteam să-i iau mai devreme ca să asistăm la serbarea de sfârşit de an a Vanjei, aşa că ne-am dus cu toţii la biserica aflată la câteva străzi distanţă unde se ţinea evenimentul. În comparaţie cu serbările de pe vremea mea, care aveau loc într-o capelă unde se cântau psalmi şi preotul rostea o predică lungă şi totul era scorţos şi oficial, ăsta fiind ultimul hop de trecut înaintea verii, care ne aştepta în faţa uşii, după cum ni se părea, serbarea de final de an a Vanjei era ceva de pe altă lume. Un cor de copii de nouă-zece ani cânta piese pop; nişte fete, poate de paisprezece – cincisprezece ani, le imitau pe Christina Aguilera şi Mariah Carey; doi băieţi de aceeaşi vârstă au cântat la pian; câţiva băieţi de doisprezece – treisprezece ani au cântat rap. După fiecare număr, în biserică izbucneau aplauze şi urale. Era ca o audiţie pentru *Idol*. Luând cuvântul, preotul a spus că important este să fii fericit, că averea şi faima nu contează şi că toţi suntem egali. Nici Dumnezeu, nici Iisus şi nici Biblia nu au fost menţionate măcar o dată. După această predică, nu mai lungă de cinci minute, elevii care se făcuseră remarcaţi în

timpul anului au fost chemaţi în faţă. Au primit diplome. Câţiva pentru notele excelente, unii pentru înzestrări deosebite – a reieşit că înzestrările constau în asumarea răspunderii pentru ceilalţi şi manifestarea compasiunii. Toată şedinţa aceasta de o oră s-a încheiat cu clasa a noua, ai cărei elevi au fost chemaţi în faţă şi au primit câte o floare. Pe drumul de întoarcere, cu Heidi de o mână şi John de cealaltă, am mers în urma unei găşti de băieţi care aveau undeva între treisprezece şi paisprezece ani. Toţi erau tunşi scurt cu aparatul, erau îmbrăcaţi la costum, vorbeau tare, se loveau unii pe alţii, râdeau şi strigau, aşa cum unii dintre ei făcuseră şi în biserică, îşi dădeau mâinile atunci când se întâlneau, aplaudau şi scandau atunci când unul de-ai lor, sau unul pe care-l respectau, îşi făcea apariţia. Comportamentul macho, care părea exagerat pentru trupurile lor încă neîmplinite, ca o haină cu câteva numere mai mare, dându-le un aer comic, era totuşi real, în sensul că acela era idealul lor. Aceşti băieţi voiau să fie tari, puternici şi duri, şi acum erau şi mulţi la număr. Ceilalţi, unii dintre ei palizi şi slabi, cu ochelari şi cu părul dat cu gel, nu aveau nicio şansă în faţa acestor fii de imigranţi. Când am ajuns acasă, am pornit maşina de spălat vase şi am şters bancheta de lucru din bucătărie. Administratorul m-a întrebat cum fusese la serbare. I-am spus că fusese ca în SUA şi că niciodată nu mai văzusem ceva atât de americanizat: li se împărţiseră diplome celor mai buni elevi, unii cântaseră pe scenă, după care venise predica absurdă, afirmând că toţi suntem egali, în timp ce totul din jur indica exact opusul: doar elevii care erau mai merituoşi decât alţii fuseseră aduşi în faţă şi lăudaţi. „Da”, a spus administratorul. „Pe când eram eu elev, încheierea anului şcolar era o ocazie solemnă. Intonam imnul naţional. Dar asta s-a interzis. Era ceva rasist să cânţi imnul

naţional. Îţi poţi imagina?”

Da, îmi puteam imagina, normal. Egalitatea a fost

instituită ca principiu dominant, una dintre consecinţe fiind aceea că expresiile apartenenţei la naţiunea suedeză au fost văzute ca discriminatorii şi exclusiviste; prin urmare, au fost eliminate. În ceea ce priveşte religia, şi acolo trebuia să fii extrem de precaut, biserica şi statul fuseseră separate de mult, iar acum se ajunsese la stadiul în care preoţii nu mai pomeneau despre Dumnezeu, Iisus sau Biblie atunci când le vorbeau elevilor, ca să nu-i ofenseze pe cei proveniţi din familii musulmane. Aceeaşi ideologie ostilă oricărei diferenţe nu putea accepta categoriile de masculin şi feminin, el şi ea. De vreme ce „el" şi „ea" denotă sexul, s-a sugerat să se folosească *hen* în locul celor două pronume. Omul ideal era un „hen" neutru a cărui misiune de maximă importanţă era să nu oprime alte religii sau culturi vădind o preferinţă pentru cultura sau religia sa. Această totală ştergere a eului, agresivă în dorinţa ei de uniformizare, dar care tolerantă în percepţia susţinătorilor ei, era un fenomen din pătura culturală a clasei de mijloc, adică acea parte a societăţii care domina mass-media, sistemul şcolar şi celelalte mari instituţii ale statului, şi exista, din câte vedeam eu, doar în Europa de Nord. Dar ce presupune de fapt această ideologie a egalităţii? Recent a apărut un sondaj de opinie care arată că diferenţele dintre elevii din şcolile suedeze niciodată n-au fost mai mari ca acum. Prăpastia dintre cei mai buni elevi, al căror viitor este luminos, şi elevii cei mai slabi, pe care-i aşteaptă un viitor situat în afara zonelor de putere şi de bogăţie, creşte de la an la an. Tendinţele pe care le arată sondajul sunt limpezi ca lacrima: cei mai buni elevi sunt cei suedezi la origine, iar cei mai slabi provin din familiile imigranţilor. Pentru că, oricât ne-am preocupa să nu-i jignim pe cetăţenii de alte naţionalităţi şi alte culturi, mergând până acolo încât să eradicăm ceea ce este suedez, asta nu se întâmplă decât în lumea simbolică, lumea drapelelor şi imnurilor, căci în lumea reală cei care nu aparţin clasei de mijloc suedeze, care se opune oricărei diferenţieri, sunt ţinuţi la un nivel inferior şi excluşi:

majoritatea imigranţilor din Malmö, deşi sunt bine-veniţi, locuiesc în cartiere asemănătoare ghetourilor, în afara centrului, în locuri deplorabile, unde rata şomajului este mare şi perspectivele sunt sumbre. Pe de altă parte, această clasă de mijloc ostilă diferenţelor nu-şi vede copiii frecventând aceleaşi şcoli ca şi copiii imigranţilor, prin urmare segregarea este întărită şi lăsată moştenire următoarei generaţii. Mulţi părinţi imigranţi nu au şcoală; prioritatea de odinioară a sistemului educaţional suedez – eliminarea diferenţelor dintre elevii slabi şi cei buni prin oferirea de oportunităţi egale – a fost abolită ca principiu călăuzitor, rezultatul fiind acela că cei care au primesc, şi cei care nu au nu primesc. Egalitatea în Suedia se limitează la clasa de mijloc, numai membrii ei devin mai egali; în afara ei nu există decât egalitatea de limbaj, susţinută de aceeaşi clasă socială. În Suedia este mult mai rău atunci când ceva se petrece în interiorul limbii decât atunci când se întâmplă în realitate. Faptul că există o morală în limbaj şi o alta în realitate a fost cândva numit dublu standard. Acelaşi mecanism era activ şi la serbarea Vanjei; idealul bazat pe egalitatea de merite şi lipsa de importanţă a faimei şi averii se regăsea în limbajul preotului, în timp ce realitatea din jurul ideologiei susţinea opusul: este important să devii celebru şi bogat. Toţi copiii de acolo voiau să devină celebri şi bogaţi, asta se simţea în aer. Cu cât observ mai mult această ideologie oarbă şi vanitoasă a egalităţii, care pretinde că a ajuns la o concluzie universală şi adevărată ce trebuie prin urmare să li se aplice tuturor – în vreme ce ea se aplică doar unei mici clase de oameni privilegiaţi, ca un fel de insuliţă într-o mare de spirit comercial şi inegalitate socială –, cu atât scade în însemnătate lupta vieţii mele: ce dracu’ mai contează dacă petrec la fel de mult sau la fel de puţin timp cu copiii mei, dacă schimb sau nu schimb scutece, dacă spăl vasele sau nu le spăl, dacă lucrez la ale mele mai mult sau mai puţin? Of, la naiba! Cum am putea să facem astfel încât vieţile pe care le trăim să devină o expresie a vieţii

înseşi şi nu a unei ideologii? Toate interdicţiile care ne împresoară vieţile noastre mic-burgheze, tot ceea ce nu era voie să spui şi să faci, tot ceea ce trebuia să spui şi să faci – ei bine, eu nu voiam decât să-mi bag picioarele în toate astea şi să fac ce doream.

Dar era imposibil. Mi se făcea frică atunci când se supăra cineva, voiam ca toţi să fie mulţumiţi şi eram dispus să renunţ la tot ceea ce-mi aparţinea doar pentru liniştea lor. Dacă o persoană nu se simte în largul ei, închid ochii sau mă trag deoparte, pentru că prefer ca respectivul să nu se simtă bine atunci când nu sunt eu de faţă. Ceea ce nu vezi nu te deranjează. Da, pot exista perioade lungi în care să nu deschid corespondenţa, se întâmplă ca scrisorile să fie neplăcute, şi pe bună dreptate, deoarece provin din lumea înconjurătoare: sunt incendii în Rosengând, dar ziarele nu scriu despre asta, deoarece ar putea isca alte probleme, oamenilor le-ar putea veni idei rasiste, aşa că jurnaliştii închid ochii, îşi ţin gura, îşi întorc spatele. Din punctul acesta de vedere sunt suedezul desăvârşit, dar un suedez adevărat are ceva în plus faţă de mine, respectiv o mare aptitudine de socializare. Arta vorbitului despre multe şi mărunte într-o manieră personală, fără a o face prea personală, pe care ei o stăpânesc la perfecţiune, mie îmi este necunoscută; fie îmi scapă ceva prea intim sau personal, iar oamenii îşi lasă privirile în pământ şi se simt jenaţi, fie mă refer la un subiect care-mi este atât de străin, încât evident că îi plictisesc pe ceilalţi de moarte. În Suedia există o eleganţă colocvială aparţinând lumii sociale, ceva sofisticat şi impresionant; aşa ceva nu se găseşte în Norvegia, unde rafinamentul este întotdeauna o expresie individuală, a cuiva care are noroc fie la identificarea replicii potrivite, fie în viaţă.

S-a auzit o sirenă undeva în depărtare, a răsunat brusc şi s-a oprit la fel de brusc, chiar în apropiere. M-am aplecat puţin şi m-am uitat în jos; probabil era o ambulanţă, clienţii hotelului mai avuseseră nevoie în trecut

de ajutor medical. Fără îndoială, un om de afaceri care suferise un atac de cord, m-am gândit. Ce altceva i se poate întâmpla unei persoane care stă la hotel?

De data aceasta era o maşină de poliţie.

— Ce este? a întrebat Geir.

— O maşină de poliţie în faţa hotelului. Poate l-au prins pe hoţul ăla dislexic care nu făcea diferenţa între bancomat şi automat.

— Ha, ha!

— Nu ţi se pare că au făcut baie destul? am zis.

— Lor încă li se pare amuzant, a spus el ridicând din umeri.

— Te uiţi tu puţin la ei? Mă duc să-mi verific mailul.

— Gunnar e pus pe şotii?

— Nu e singurul.

Am trecut pe lângă el, am intrat în dormitor, m-am aşezat pe scaun şi am deschis inboxul.

Aveam un mesaj de la Jan Vidar.

Salutare, Karl Ove, îmi cer scuze pentru răspunsul întârziat. Am ajuns acasă duminică şi am fost cam ocupat după aceea; multe lucruri de recuperat la serviciu. Supărat nu sunt, şi nici furios. Cum aş putea fi? Ce-a fost a fost şi nu poate fi schimbat nici măcar prin scris. Şi nu e nimic care să nu poată vedea lumina tiparului, în ceea ce mă priveşte. Cred că mi-ai făcut un portret extraordinar, despre cine sunt şi cine am fost, şi nu-mi mai pasă de ceea ce-ar putea oamenii să zică. Dacă ţi-e de folos în povestea ta, poţi face cum vrei, eu sunt de acord.

Pe de altă parte, trebuie să spun că romanul m-a dat complet peste cap. Poate pentru că totul este atât de realist – sau poate că e vorba de stilul tău, nu ştiu, dar sigur vor fi mai mulţi cărora li se va aprinde beculeţul din pricina asta. Fantastic şi crud deopotrivă. O redare incredibil de fidelă a ceea ce a fost; eu am uitat multe – le-am reprimat, poate… dar acum s-au reîntors cu forţe proaspete. Incredibil, a reuşit să pună în mişcare şirurile lungi de gânduri despre ceea ce a fost şi cum a fost.

Prin urmare, în Finnmarksvidda mi-am petrecut mult mai mult timp cu lectura decât cu pescuitul. Am găsit o colibă să-mi acoperită cu iarbă, unde am stat ore în şir citind romanul tău. Un loc incredibil de frumos, lui Bilbo Baggins i-ar fi plăcut la nebunie... Sper să se rezolve treaba cu unchiul tău şi cu restul familiei. Şi sper să înţeleagă până la urmă ideea cărţii.

Dacă ai timp vreodată pentru o cafea sau o bere, când eşti prin oraş, nu trebuie decât să mă suni. Ar fi grozav să te revăd.

Îţi doresc toate cele bune ţie şi familiei tale.

fan Vidar

De mult nu mai fusesem atât de fericit ca atunci când am parcurs mesajul de la Jan. Dar în fericirea mea exista şi o fărâmă de apăsare: generozitatea comentariilor lui m-a făcut să-mi dau seama că fusesem nedrept faţă de el. Îi eram dator. Nu aveam nicio problemă cu asta; stratul subţire de îndoială era legat de vremurile trecute, era *acolo*, în trecut, *odată demult*, şi mi-aş fi dorit să pot reechilibra balanţa. Pe de altă parte, mărturisirea lui că romanul îl răscolise m-a făcut să privesc volumul în curs de apariţie din această perspectivă. Era radical diferit, având atât de puţin din vigoarea narativă a primului, încât nimeni n-ar fi putut afirma acelaşi lucru despre el. Era, cu alte cuvinte, mult mai prost, şi mi s-a făcut ruşine.

Am rămas neclintit în faţa computerului din dormitor, m-am uitat afară pe fereastră, prima dată spre balustrada terasei, apoi la faţada hotelului de vizavi, la cele trei lifturi care urcau şi coborau în tipare imprevizibile, în timp ce zgomotele copiilor care făceau baie creşteau şi descreşteau în intensitate în apropierea mea. Prezenţa lui Jan Vidar era foarte puternică în mine. Emoţiile din acele timpuri au început să mă năpădească, mi-am adus aminte de chipurile părinţilor şi fraţilor lui, de mirosurile din casa lor, precum şi de peisajul pe care-l străbăteam împreună – cu toate acele cotloane – aureolat de intensitatea amintirilor. Atunci nu fusese decât un peisaj ca oricare

altul, aproape lipsit de sens în comparaţie cu acela în care crescusem, dotat cu o încărcătură sentimentală considerabilă, dar acum dobândea o semnificaţie aparte. Acelaşi lucru s-a întâmplat şi toţi cei care locuiau acolo. Nu ne apropiem de prea mulţi oameni pe parcursul vieţii, şi câtă importanţă a avut fiecare dintre ei nu înţelegem decât la bătrâneţe, când privim totul de la distanţă. La şaisprezece ani credeam că viaţa este eternă şi că numărul oamenilor era infinit. Nu era foarte ciudat, de vreme ce încă din clasa întâi, la şapte ani, fusesem înconjurat de sute de copii şi adulţi, oamenii erau o resursă regenerabilă, existau cu nemiluita, însă ceea ce nu ştiam, chiar n-aveam nici cea mai vagă idee, era că fiecare pas pe care-l făceam mă definea, că fiecare om pe care-l cunoşteam îşi punea amprenta asupra mea şi că viaţa pe care o trăiam atunci, în toată nemărginirea arbitrarului, devenea de fapt *viaţa*. Că la un moment dat aveam să privesc la viaţa mea de dinainte şi că spre *aceasta* aveam să privesc. Ceea ce atunci era fără sens, uşor ca aerul, un şir de întâmplări care au dispărut asemenea întunericului dimineaţa, după douăzeci de ani urma să devină ceva care poartă însemnele providenţei. Oamenii de atunci au devenit şi mai importanţi, dobândind o semnificaţie fără precedent, nu numai pentru că mi-au modelat percepţia despre mine însumi, nu numai pentru că printre chipurile lor se ivea şi al meu, ci şi pentru că m-au făcut să înţeleg de ce această viaţă anume a fost aşa cum a fost.

Am chibzuit la toate astea. Întotdeauna considerasem timpul vertical. Întreg timpul era un fel de scară pe care omul se caţără, fiecare treaptă semnificând o vârstă – jos de tot se afla grădiniţa, mai sus erau şcoala generală, liceul, studiile universitare şi apoi mai sus. Niciodată nu avusesem acest gând, niciodată nu vizualizasem această imagine, dar undeva ascuns în adâncurile minţii mele trebuie să fi existat ceva asemănător care într-un mod subconştient mi-a format înţelegerea, pentru că cea mai surprinzătoare descoperire din perioada în care scriam

acest roman a fost că toţi oamenii care apăruseră în viaţa mea – inclusiv colegii de grădiniţă, colegele mamei de la Kokkeplassen, copiii vecinilor din Tybakken, femeia angajată să ne ajute cu treburile casei, foştii mei profesori şi toţi ceilalţi din preajma mea, de la vârsta de un an până la treisprezece ani – erau în sufletul meu şi acum, aşa cum fuseseră mereu. Şi nu numai atât, dar toţi cei pe care-i cunoşteam din vremurile petrecute la Tveit şi Kristiansand, atât colegii mei de şcoală, cât şi colegii de liceu, existau simultan cu mine acum, la fel ca atunci. Nimeni nu se afundase în istorie! Toţi îşi trăiseră vieţile, trecuseră prin aceleaşi lucruri ca mine şi putuseră fi contactaţi de-a lungul tuturor acestor ani. Erau la distanţă de un telefon.

Asta nu ştiusem. Avusesem impresia că viaţa este trăită doar în spaţiul din imediata mea apropiere; astfel, toate locurile pe care le lăsasem în urmă dispăruseră din viaţa mea în clipa respectivă.

Sigur că nu credeam aşa ceva, niciodată nu-mi trecuse prin minte gândul acesta, dar ceva din mine văzuse lucrurile astfel: în momentul în care le părăsisem, locurile dispăruseră, cu oameni cu tot. De aceea, eu nu despre ei scrisesem, ci despre amintirile mele legate de ei. Că ei existau în carne şi oase în clipa în care scriam, la asta nu m-am gândit.

Pe atunci întâmplările aveau o greutate de care nu-mi dădeam seama. Acum, când o simţeam, paradoxal nu se mai afla acolo, de parcă viaţa şi personalitatea mea ar fi fost deja decise şi nimic din toate cele întâmplate nu putea fi schimbat. Era doar un sentiment, dar era puternic. Eu mă aflam altundeva. Acum doar copiii mei trăiau zile încărcate de semnificaţia sorţii. Chiar dacă ştiam că este aşa, tot îmi venea greu să mă pun în locul lor, să privesc prin ochii lor, nu aşa cum văd ei lumea acum, ci aşa cum vor percepe ei mai târziu ceea ce au văzut. Din punctul meu de vedere, viaţa nu era decât un şir lung de întâmplări de zi cu zi, şi mă comportam ca un prizonier închis în temniţa lor. Ideea că şi timpul acesta avea să

dispară mă umplea de groază. Acum era momentul în care puteam să fiu cu ei, cu copiii mei, acum îmi puteam revărsa toată iubirea şi afecţiunea asupra lor, şi peste doar câţiva ani – un an din viaţa unui cvadragenar trece cu viteza unui accelerat în comparaţie cu lentoarea pe care o percep copiii – ei aveau să depăşească această etapă, aveau să devină oameni maturi, în al căror trecut eu nu reuşisem să fiu prezent. Aveau să mă judece strict bazându-se pe asta. Chiar şi atunci însă, aveam să rămân acelaşi om, omul care ştia cum se întâmplase totul şi de ce, un lucru la care ei nu aveau acces. Speram deci ca ei să crească într-o lume binevoitoare şi astfel să-şi poată dobândi independenţa faţă de mine şi faţă de noi.

M-am ridicat şi m-am dus la baie. Dintr-odată s-a auzit un bubuit puternic deasupra oraşului.

— Aţi auzit? am spus.

— A tunat! a exclamat Vanja.

— Este timpul să ieşiţi din cadă. Haideţi!

I-am scos pe cei trei copii din apă, unul câte unul, am aruncat câte un prosop mare pe fiecare, i-am frecat repede pe burtă şi pe spate şi i-am trimis afară, ca să le fac loc lui Geir şi lui Njaal. Am găsit chiloţi pentru Vanja şi Heidi în sertarul din dormitor, un scutec pentru John în baia de serviciu, am luat cămăşile de noapte de pe pat şi le-am întins fetelor, apoi i-am dat pijamaua lui John.

— Când vine mama acasă? m-a întrebat Vanja.

— Mâine.

— Eu vreau la mama acum! a protestat Heidi.

— Nu mai e mult până vine. Acum, la culcare. Mâine mergem la grădi, când vă întoarceţi o s-o găsiţi acasă.

— Mama! a rostit John.

— Va fi bine. Mâine vine mama. Vanja, aduci tu o carte?

M-am aşezat pe pat. Heidi şi John s-au cuibărit lângă mine. A tunat din nou. Vanja şi Heidi mi-au aruncat o privire, Vanja de lângă biblioteca lipită de perete.

— Nu-i niciun pericol, le-am spus. E un sunet frumos,

nu credeţi?

Heidi a scuturat din cap. Vanja a scos o carte şi a venit cu ea în mână înspre noi, apoi s-a aşezat în spatele meu.

Aerul din încăpere era greu şi umed. Tâmplele încă îmi zvâcneau.

Cartea era despre o fetiţă timidă care nu îndrăznea să-şi asume niciun risc. Într-o zi, când era într-o excursie cu grădiniţa, i-a pierdut pe ceilalţi din vizor şi s-a întâlnit cu o haită de lupi; prima dată i s-au părut înfricoşători, cu ochii lor galbeni iţindu-se dintre copaci, dar atunci când s-au apropiat, fetiţa a înţeles că nu voiau decât să se joace. Jocul lor preferat era să fie pacienţi la spital, aşa că s-au culcat pe spate, rămânând nemişcaţi în timp ce ea se plimba printre ei şi-i scărpina. A doua zi dimineaţă lupii au condus-o la grădiniţă. Pe ultima pagină a poveştii, fetiţa a reuşit să facă ceea ce nu îndrăznise iniţial: să sară de pe acoperişul unei căsuţe de jucărie.

Cele trei corpuri micuţe erau strâns lipite de mine, fermecate de poveste. Tunetele de pe cer se apropiau tot mai tare. Răpăitul ploii pe terasă şi în piaţă. Nevinovăţia, puritatea şi frumuseţea lor.

M-am ridicat. Ei mi-au mai cerut o poveste, eu le-am spus că le ajungea una, era târziu, trebuiau să doarmă, a doua zi se trezeau devreme. L-am ridicat pe John şi l-am dus în pătuţ, m-am prefăcut că-i dădeam drumul de la înălţime, l-am prins în cădere. El a râs şi m-a rugat: „Încă o dată, tatii” Eu i-am spus nu, m-am răsucit şi le-am zis fetelor să se culce în pătuţurile lor, ca să le pot gâdila.

Lui Heidi i-am cântat despre *trollmor*> mama trolilor, care îşi culcă copiii, Vanjei i-am cântat despre micul sturz cântător, iar lui John i-am cântat despre navigarea în lipsa vântului. Păreau obosiţi, dar şi puţin agitaţi.

— Uşa poate să rămână deschisă? m-a întrebat Vanja.

— Da, sigur! i-am răspuns.

— Ce se întâmplă dacă trăsneşte aici, înăuntru?

— Asta nu se poate.

— O să murim?

— Nu, nu, nu. În primul rând, aşa ceva nu se poate întâmpla, pentru că fulgerul loveşte întotdeauna în cel mai ridicat punct. Care este cea mai înaltă clădire de aici?

— Hotelul?

— Da! Dacă e să cadă aici, trăsnetul o să lovească hotelul, nu clădirea noastră. Şi pe hotel există paratrăsnet, deci nici acolo nu este niciun pericol.

— Dar *dacă* trăsneşte pe blocul nostru? a insistat ea. Atunci murim?

— Nu! Nici nu se pune problema! Suntem în siguranţă aici. Somn uşor acum, micuţilor! Mâine ne trezim devreme.

— Noapte bună! mi-a urat Vanja.

— Noapte bună, Vanja! Şi noapte bună, Heidi!

Ea n-a răspuns. M-am dus la pătuţul ei şi am privit-o. Deja adormise. Mai făcea aşa uneori, adormea într-o clipă.

Am mângâiat-o pe cap. Sforăia încetişor.

— Noapte bună, John!

— Noapte, tati!

— Heidi sforăie, mi-a spus Vanja.

— Aşa e. Doarme adânc. Aşa cum ar trebui să faci şi tu.

— Dar ea sforăie!

— Nu te mai gândi la asta şi n-o să mai auzi, i-am spus, după care am ieşit şi am închis uşa.

— TAÂAATIII! m-a strigat Vanja.

Uşa.

Am deschis-o.

— Am uitat. Dormi acum, i-am zis, apoi m-am dus în cealaltă cameră, am ieşit pe terasă şi m-am aşezat pe un scaun.

Ah, aerul era rece şi dumnezeiesc!

Un fulger a brăzdat în zigzag norii negri-cenuşii şi a dispărut. Mi-am aprins o ţigară. Un nou fulger, la sud de data aceasta, a spintecat cerul, apoi tunetul celui dintâi s-a rostogolit în forţă. Picăturile de ploaie se izbeau de

copertina gudronată de la intrarea blocului, şase etaje mai jos, iar de pe acoperişul clădirii de vizavi păreau să sară înapoi. După câteva clipe, un nou tunet, însoţit de un pârâit asurzitor, a răsunat peste întreg oraşul.

Era fantastic.

Am tras aer în piept, mi-am proptit picioarele pe balustradă şi m-am uitat în jos. Mai multe fulgere s-au aprins prin stratul de nori, când înspre sud, când înspre nord.

Fantastic!

Lângă mine s-a deschis uşa şi s-a ivit capul lui Geir.

— Vrei să bei o bere?

— Nu-i o idee rea, i-am zis. Dar numai una.

— Dacă aş fi vrut să zic două, aşa aş fi făcut, mi-a replicat el, după care a închis uşa.

Am intrat la rândul meu în casă.

— Trebuie doar s-o sun pe Linda mai întâi.

El a încuviinţat şi a deschis uşa frigiderului. M-am dus la oglinda de pe hol, am luat telefonul, care stătea în încărcătorul de pe masă, am tastat numărul ei şi am făcut un pas în spate ca să mă uit în camera copiilor. Vanja, care stătea întinsă pe o parte, m-a privit întrebător.

— Pe cine suni?

— Tu nu dormi?

— Nu mi-e somn.

— Din cauza tunetelor? am întrebat-o, dar tocmai atunci mi-a răsunat în urechi vocea Lindei.

— Bună!

— Bună! Ce mai faci?

— Bine. Ce faceţi voi pe acasă?

— Bine. Cu copiii, pe aici. Heidi şi Vanja s-au jucat cu Njaal.

— Ce frumos!

— Aici e o furtună cu tunete şi fulgere. Fulgerele brăzdează tot cerul.

— Divin! a exclamat ea. Tu şi Geir v-aţi distrat?

— Da, aşa cred. Am făcut o excursie până la căsuţa

de vară, apoi am fost acasă în restul serii. I-am îmbăiat pe copii. Heidi şi John dorm. Vanja e trează. Le e dor de tine.

— Şi mie mi-e dor de ei!

— Lasă că vii mâine!

— Aşa e, a zis ea.

S-a lăsat tăcerea. Am împăturit pilota, am împins-o la perete şi m-am culcat cu spatele sprijinit de ea. Un alt tunet a bubuit, de data asta mai aproape.

— Ai auzit? am întrebat-o pe Linda.

— Nu. Ce anume?

— Tunetul. *Aska*, cum îi spun copiii. Atunci când am venit în Suedia credeam că înseamnă „cenuşă”, ca atunci când erupe un vulcan. Ar fi fost mult mai dramatic.

Ea a râs.

— Mi-e dor de tine, i-am spus.

— Ţi-e dor de mine?

— Da, dar o să vii mâine-dimineaţă.

— Aşa e. Cum e cu Geir? Ce faceţi? Staţi la taclale?

— Da.

— Despre ce?

— Vrute şi nevrute. Despre unchiul meu.

— Ai mai primit vreo scrisoare?

— Da. Una lungă. Mă ameninţă c-o să mă dea în judecată. Spune că poate să demonstreze că mint. Nu ştiu ce să fac. Nu ştiu pur şi simplu dacă el are sau nu dreptate. Dacă nu cumva chiar am exagerat, adică.

— Dar e un roman, Karl Ove!

— Da, dar tot şpilul este că trebuie să fie adevărat.

— Cine spune că toată lumea trebuie să vadă lucrurile în acelaşi fel?

— Nu aici este problema, ci în fapte. Însă e ceva mult mai profund. Altfel n-ar avea sens. Mă simt ca şi cum aş fi în iad. Nu pot să explic cum, dar este iadul. Apoi începe să mi se facă frică de toţi ceilalţi despre care am scris. De tine, de exemplu.

— O să fie bine până la urmă. N-ai niciun motiv să te temi.

— N-ai de unde să ştii asta.

— Ba da. Bănuiesc cam ce anume crezi despre mine şi despre noi. Nu tot, evident, şi nu în detaliu, dar în mare parte.

— Şi dacă e ceva mai rău decât bănuieşti tu?

— O să rezist. Doar să fie adevărat.

— Da, sper să ai dreptate. Şi apoi mai este şi mama ta.

— O să fie bine, în orice caz.

— Eşti sigură?

— Da. O să reziste, n-am nicio îndoială.

M-am ridicat, am deschis uşa terasei pe jumătate. Aerul proaspăt şi rece a năvălit în cameră. Ploaia lovea şi clipocea pe terasă, pe podeaua asemănătoare cu puntea unei corăbii.

— Ai ieşit?

— Stau la uşa terasei din dormitor. Cum este vremea acolo, la tine?

— Frumoasă. Cerul e perfect senin. Am făcut baie toată ziua. Astăzi am stat la umbră şi am citit.

— Sună bine.

— Dar mi-e dor de voi.

— E incredibil, dar atunci când nu eşti aici, copiii se comportă puţin mai bine. Adică nu mă bat atâta la cap, nu se ciorovăiesc la fel de tare. În acelaşi timp, nu sunt în apele lor. Sunt sigur de asta. Mă suportă pe mine, într-un fel, ştiu care-s regulile şi le respectă, dar le e dor de tine. Indiferent cât de drăguţ sau apropiat sau distant aş fi faţă de ei. Nu este aceeaşi apropiere.

— Dar e bine, nu?

— Da, doar că e ciudat. Se abţin de la ceva. Nu John, ci fetele. Eu mi-am asumat un rol, şi cred că este necesar, dar primesc altă răsplată decât tine. Primesc mai puţin.

— Uneori mi-aş dori şi eu asta. Pe mine mă copleşesc de-a dreptul. Pur şi simplu întrec orice limită, mă bat la cap încontinuu. În vreme ce tu poţi să stai să citeşti ziarul atunci când eşti cu ei. Eu nu pot. Se suie pe mine atunci.

— Este vorba despre limite.

— Când mă simt bine, nu-i nicio problemă. Dar când sunt la pământ devine insuportabil.

— Ştiu asta. Doar locuiesc aici.

— Hai să nu mai vorbim despre asta. Acum dorm copiii?

— Ţi-am spus că da. Nu şi Vanja.

— Aşa e, mi-ai zis.

— Vrei să vorbeşti cu ea?

— Nu, nu acum, când e pe cale să adoarmă.

— Când ajungi mâine?

— După-amiază. Pe la trei sau patru, cred.

— Atunci o să fie şi Christina aici. M-am gândit să fac creveţi. E OK? Şi nişte vin alb?

— Da, sigur.

— Ne vedem mâine.

— Sigur. Te iubesc.

— Şi eu te iubesc, i-am spus, punând capăt convorbirii.

Am închis uşa terasei şi m-am cufundat în pat cu telefonul în mână.

Acum nu-mi doream nimic altceva decât să fiu în mijlocul familiei, să trăiesc viaţa de aici, şi atât de tare mi-o doream, încât mă cuprinsese un sentiment de nerăbdare, de parcă ar fi fost deja prea târziu pentru asta.

M-am ridicat, am pus telefonul în încărcător, m-am dus la baie, m-am uşurat, m-am spălat pe mâini, am descoperit că nu aveam prosop pe suportul de lângă chiuvetă, m-am dus în dormitor şi am luat unul din grămada de haine curate de lângă pat, m-am şters pe mâini şi am atârnat prosopul în cârligul lui, apoi am ieşit pe balcon, unde Geir se aşezase pe locul meu. Câteva secunde m-am uitat la el nedumerit.

— S-a întâmplat ceva? m-a întrebat el. Berea ta e pe masă.

— Nu s-a întâmplat nimic, i-am spus aşezându-mă pe celălalt scaun.

Eram atât de legat de tabieturile mele, încât totul mi se părea întors pe dos din acest unghi. Doar printr-un exerciţiu de voinţă am reuşit să rămân locului. Deşi n-a fost un exerciţiu intens, tot a trebuit să ţin în frâu ceva din mine ca să-mi reprim dorinţa de a mă ridica.

Fulgerele se răsfirau pe întreg orizonul, apoi dispăreau. Număram secundele până la tunetul care le urma. Nu erau atât de departe.

Tunetul s-a auzit ca o avalanşă de pietre, un bubuit, un sunet neregulat pe care încercam să-l localizez, pentru că instinctelor mele le era de neînţeles cum o larmă atât de impresionantă nu avea o origine materială, ci se iscase de la sine.

— Nu eşti la fel de vorbăreţ ca de obicei, văd, mi-a spus Geir.

— Acum mă mai şi critici?

A râs.

— Nu, nu asta am vrut să zic, am venit aici ca să te susţin şi să te încurajez.

— După cum ai spus-o, sună de parcă aş avea şapte ani.

— Păi, n-ar fi prea departe de adevăr. Niciodată nu te-am văzut atât de rătăcit. Eşti complet neajutorat, şi asta numai pentru că unchiul tău e supărat pe tine. Asta e de neînţeles. Mie niciodată nu mi-a păsat dacă cineva e supărat sau nu pe mine. E problema lor. Pe tine te afectează neobişnuit de tare, după părerea mea.

— Nu doar că ai o trompă mare care te face să semeni cu un elefant, dar mai ai şi pielea groasă!

Geir a râs. Eu mi-am aprins o ţigară. Mă ajuta prezenţa lui acolo.

— În anii ’90 au fost nişte probleme cu elefanţii din Africa de Sud, am continuat. Nu ştiu dacă din cauză că erau prea mulţi, sau din alte cauze; în orice caz, autorităţile au creat un program. Au împuşcat toţi elefanţii adulţi, i-au prins pe cei mici şi i-au mutat în altă zonă a ţării. Elefanţii aceia acum sunt mari. Şi sunt profund

traumatizaţi. Sunt agresivi, atacă oamenii şi sunt nesociabili. Au toţi simptome de stres posttraumatic. De fapt, sunt foarte sensibili. Şi-au văzut părinţii ucişi, şi elefanţii întotdeauna reacţionează atunci când un membru al turmei moare: îşi ies din fire de durere, înconjoară locul în care zace cadavrul şi stau acolo câteva zile. Sunt foarte sociabili. Prin urmare, după ce au asistat la masacru şi au fost mutaţi singuri într-o altă regiune, puii au clacat. Nu le merge bine. Sunt furioşi şi au un comportament distructiv.

— Şi ce vrei să zici cu asta? Că eu sunt sensibil, chiar dacă am şoriciul gros, sau că o copilărie traumatică lasă urme în viaţă, indiferent dacă eşti elefant sau un ţap de pe Tromoya?

— Niciuna, nici alta. Mă gândeam doar aşa. M-a impresionat. Şi apoi m-am gândit că te-ar putea interesa, de vreme ce ai scris despre stresul posttraumatic.

— E o teorie cam prea rafinată pentru gustul meu. Şi nici nu-s lămurit dacă suferinţa elefanţilor sporeşte sau scade valoarea subiectului.

— O sporeşte. Devine universal.

— Asta limitează şi libertatea noastră de acţiune. Dacă elefanţii sunt traumatizaţi, atunci pot fi şi copacii. Iată-i cum stau deprimaţi în pădure, după ce brăduţul drăgălaş de lângă ei a fost retezat în Ajunul Crăciunului. Pe de altă parte, nimic nu ne interzice să ne băgăm picioarele. Cum zice Nietzsche, compasiunea nu face decât să crească suferinţa din lume. În loc să sufere unul, suferă doi.

— Era dus cu pluta. Dar, la urma urmelor, el a fost fără îndoială cel mai sensibil om al secolului al XIX-lea.

Am luat o duşcă din berea slab alcoolizată. Cutia se simţea rece pe pielea degetelor. Metalul a cedat scrâşnind atunci când l-am strâns între degete. Am pus-o jos pe masă, mi-am aprins o ţigară de la chiştocul aprins al celei de dinainte, m-am lăsat pe spate şi am suspinat.

— Încă unul dintre suspinele tale de est-european! a exclamat Geir.

— Am primit un e-mail de la Jan Vidar, i-am zis.

— Da?

— N-are nicio obiecţie să fie inclus în carte.

— M-am gândit eu.

— Da. M-am bucurat.

— Dar nu te ajută?

— Ba da, mă ajută. Nu echilibrează balanţa, asta nu face. Dar nu mi-a spus nimic despre falsitate, în orice caz. Şi nici Yngve nu a făcut-o.

— Nu e vorba despre asta, înţelegi? Gunnar vrea să nu scrii deloc despre tatăl tău. În plus, nu te detestă de azi, de ieri, la fel şi pe mama ta. În scrisoarea cu pricina s-ar spune că face o demonstraţie sociologică despre antagonismele dintre oraş şi sat, urban şi rural, burghezie şi ţărănime, bogaţi şi săraci. Cei din familia Hatloy nu sunt la fel de valoroşi ca aceia din familia Knausgând. Ha, ha, ha! Cine a auzit despre Hatloy şi Knausgând? Ha, ha, ha! Cine ar fi ghicit că există deosebiri între ei? Ha, ha, ha! E ca între Olsen şi Fredriksen. Numai că nu pentru Olsen, deoarece Olsen e Olsen, pe când Fredriksen e cu totul altceva!

— Tocmai asta e! Chiar dacă toate familiile au povestea lor, fiecare consideră că povestea ei e numai a ei. Ceea ce am făcut eu a fost s-o consemnez pe a noastră într-un roman. Acum cu toţii pot s-o citească, deci nu mai este o poveste proprie familiei, pentru că am dezvăluit-o public. În condiţiile în care nu-mi aparţinea. Aici e miezul problemei.

— Aşa-i. Dar ai comis vreun delict?

— Din punct de vedere juridic, te referi?

— Da.

— Nu ştiu. Defăimarea e interzisă de lege, dar atunci trebuie să se demonstreze că ceea ce am scris este incorect. Gunnar pretinde că o poate face. Dacă într-adevăr poate, şi dacă are şi susţinere, atunci voi fi condamnat. Altfel, ar fi vorba de încălcarea vieţii private, din câte am înţeles. Dar aceasta poate fi încălcată chiar şi

dacă afirmaţiile sunt adevărate. Trebuie doar pusă în balanţă cu libertatea de exprimare şi cu ceea ce se cheamă libertate de exprimare artistică. Apoi, tata şi bunica au murit, lucru ce poate fi luat în considerare. În cazul ăsta, Gunnar se simte lezat în numele răposaţilor.

— Gândeşte-te puţin. Trebuie să prezinţi martori. El trebuie să aducă martori. Cartea trebuie citită de la un cap la altul. Procesul va dura săptămâni întregi. Ziarele vor scrie despre tine în fiecare zi. O să devii milionar, Karl Ove. Romanul o să se vândă ca pâinea caldă.

— Cum se face că situaţia care mie mi se pare a fi iadul pe pământ, cel mai rău lucru dintre toate, capătă o nuanţă de roz când vorbeşti tu despre asta?

— De unde să ştiu eu? Atitudinea mea sănătoasă şi nesentimentală faţă de viaţă, poate?

— Dar dacă el aduce dovezi că relatarea mea nu corespunde adevărului? Dacă sunt condamnat?

— Şi mai bine! Toţi vor dori să citească o carte plină de minciuni despre oameni adevăraţi!

— Fii puţin serios, te rog. E groasă treaba.

— Nu mă-ndoiesc de asta! Dar fie! Ce vrei să-ţi spun? Buhu-huu! Răule! Haide acum! Avem latura juridică. Aceea este o zonă cenuşie. Poţi fi condamnat, poţi să rămâi în libertate. E relativ. Şi apoi avem latura umană. Este cea din cauza căreia suferi tu. Unchiul tău i-a luat locul tatălui tău, iar ţie îţi este frică de el. Dar asta are de-a face cu tine, cu copilăria ta şi structura ta psihologică, şi nu cu romanul. Trebuie să faci distincţie între ele. Vreau să spun că angoasa de care suferi e aproape patologică. Ai ajuns o epavă. *No offence*! Dar, după cum văd eu, aşa mi se pare. Te apuci să scrii, şi totul trebuie să vină de undeva. Te uiţi la familia mamei tale. Te uiţi la familia tatălui tău. Încerci să înţelegi. Nu-i ceva rău, nu trebuie să crezi asta. Nu este nici greşit. Că ţie ţi se pare un iad, e o altă poveste. Cam aşa văd eu lucrurile.

— Se poate. Dar în secunda în care exercitându-mi drepturile le încalc pe ale celorlalţi, totul se schimbă.

— Urmează să publici cartea?

— Da.

— Atunci nu mai e nimic de discutat. Te-ai decis. Ai făcut o alegere. I-ai afectat şi pe ceilalţi. Şi ce dacă? Ai omorât pe cineva? Ai lovit pe cineva? Ai furat de la cineva? Nu, ai scris despre cineva. Ai scris ceva rău despre ei? Nu. Ai scris frumos despre Gunnar. Trebuie să vezi totul la justa valoare. Gunnar nu este tatăl tău. Tu nu eşti un copil.

— Nu sunt.

— Aşa! Acum cred că ajunge cu alinările şi încurajările. Mai vrei o bere?

— Da, mersi.

S-a ridicat şi a trecut pe lângă mine, avea faţa albă de la lumina obscură a furtunii. Picăturile de ploaie se micşoraseră şi cădeau într-o perdea deasă prin aerul din faţa verandei şi deasupra oraşului. Să stârnesc furia altcuiva era deja cumplit, dar nu se compara cu gândul că nu mai ştiam ce se întâmplase. Nu mai ştiam ce era adevărat. Nu mă puteam baza pe mine şi pe amintirile mele, pentru că erau contaminate de scriitură. Ştiusem asta dinainte, că scriind despre o amintire o modifici, dintr-odată nu mai ştii ce aparţine amintirii şi ce aparţine scriiturii. Nu ştiam ce era adevărat. Ca să fiu sigur, aveam nevoie de puncte de sprijin din exterior. Adică de ceea ce-şi puteau aminti alţii.

Un bubuit teribil a răsunat deasupra capului meu.

Ce naiba a fost aia?

M-am dus în casă. Inima îmi bătea ca în pieptul unui animal înspăimântat. Niciodată nu mai auzisem un tunet atât de puternic. Fulgerul părea să fi lovit chiar în bloc.

Geir stătea la geam şi se uita afară. Njaal dormea tun în patul lipit de perete.

— Ai văzut asta? m-a întrebat Geir. Un trăsnet a lovit hotelul.

— N-am văzut, dar am auzit.

— A tunat şi a trăsnit concomitent.

— Taţi! a strigat cineva din camera copiilor.

M-am dus înăuntru. Vanja şi Heidi şedeau în pătuţurile lor. Heidi plângea. John dormea întins pe o parte, cu gura deschisă apăsată pe un braţ. Avea părul umed din cauza transpiraţiei.

— Mi-e frică! a strigat Vanja.

— Şi mie! a adăugat Heidi.

— Dar nu este periculos, dragii mei.

— Nu vreau să dorm singură! s-a plâns Vanja.

— Îi ai pe Heidi şi John, i-am spus.

— Dar nu-i acelaşi lucru. Vreau să dorm cu tine.

— Şi eu! s-a rugat Heidi.

M-am uitat la ele.

— Bine, le-am zis. Haideţi.

Heidi şi-a întins braţele, şi eu am ridicat-o din pătuţ. Apoi s-au grăbit amândouă pe hol. Când am intrat în dormitor, amândouă erau deja sub pilotă.

— Nu vrem să dormim aici singure, a spus Vanja.

— Mai vine alt tunet? a întrebat Heidi.

— Poate, dar nu este niciun pericol. Mă culc şi eu imediat. Bine? Vă descurcaţi aici câteva minute singure, nu-i aşa?

Au încuviinţat din cap.

— Dar trebuie să laşi uşa deschisă! a adăugat Vanja.

— Bineînţeles, i-am răspuns. Noapte bună!

M-am dus în camera de zi. Nu era nimeni, dar uşa balconului era deschisă, aşa că am ieşit.

— S-a rezolvat? m-a întrebat Geir de pe locul meu.

— Da, da, i-am spus aşezându-mă pe celălalt scaun. Dar cred c-o să mă duc la culcare. John se mai trezeşte uneori pe la cinci. Şi dacă nu dorm destul, poate să iasă urât. Dar tu poţi să stai liniştit aici şi să bei, dacă vrei.

— Vai, câtă generozitate!

— Omul-Elefant stătea mult timp singur, i-am zis.

— Nu cumva avea o pungă de carton pe cap?

— Nu, nu. Era un coif de hârtie. Şi un fel de fluier. Când ieşea la plimbare striga: „Iată-l pe Omul-Elefant!” şi sufla din fluier. Nimeni nu se plictisea în prezenţa lui.

— N-ar fi o idee rea să te duci la culcare.

— Da, chiar asta am să fac, i-am spus eu ridicându-mă. Ai tot ce îţi trebuie? Aşternuturi şi din astea?

— Da, sigur.

— Noapte bună, atunci.

— Noapte bună! Dormiţi cât vreţi mâine, nu trebuie să vă sculaţi pentru noi.

— Bine! Noapte bună!

Am intrat, m-am oprit în dreptul uşii de la bucătărie şi am decis să las vasele pe a doua zi, am scos încărcătorul telefonului din priză şi am intrat în dormitor, unde Vanja şi Heidi dormeau cu ochii închişi, cu respiraţia regulată şi profundă, ca două mici animăluţe. Vanja se pusese de-a curmezişul patului, aşa că am întors-o şi am aşezat-o lângă surioara ei. Nu a remarcat nimic, nici măcar nu s-a clintit. M-am dezbrăcat şi m-am întins lângă ele. „Incredibil cât de mici sunt”, m-am gândit uitându-mă la ele, apoi am închis ochii şi m-am lăsat purtat spre somn, spre noaptea interioară care pare atât de vastă, da, aproape infinită atunci când ne aflăm în ea, dar niciodată nu poate fi mai mare decât noi înşine.

La şase şi câteva minute John se afla în dreptul patului, strigând că trebuia să mă trezesc. Mi-am pus hainele din ajun şi l-am urmat la bucătărie. Afară, soarele aproape că se ridicase deasupra dealului dinspre est. Razele lui ascuţite pătrundeau direct în cameră. Totul era vizibil în lumina aceea, de la resturile de mâncare de pe jos până la petele de cafea care se întindeau de la tejgheaua din dreapta spre chiuveta de pe partea opusă, oala cu apă plină cu bule de grăsime şi cu cei doi crenvurşti crăpaţi plutind la suprafaţă, cele două cutii goale de lapte de alături, margarina care era atât de moale, încât aproape curgea, având o nuanţă de galben mai închisă decât atunci când abia fusese scoasă din frigider. Cârpa de şters Wetex care devenea ţeapănă ca o coajă atunci când se usca, şi care acum atârna pe marginea separatorului metalic dintre chiuveta de scurgere şi cea de spălat, ca un fel de

conector, fusese iniţial albă, dar acum era gri cu negru. Paharele, cănile, farfuriile şi castroanele se revărsau din cele două chiuvete, apoi pe partea metalică a hiatului de lucru, asemenea unei plante vorace alcătuite din sticlă şi porţelan. Cele două borcane de sos pentru paste zăceau nespălate în spatele robinetului, cu pete roşii de resturi. Logoul de pe ambalajul transparent al brânzei mi s-a părut că levita deasupra tocătorului rezemat de perete al cărui lemn se impregnase cu zeamă de sfeclă roşie. Plantele uscate de pe pervazul ferestrei, moarte de luni de zile, făceau în aşa măsură parte din peisaj, încât nimănui nu i se mai părea necesar să le arunce. Masa plină de pahare şi farfurii, urciorul de apă în care se acumulaseră mici bule de aer, firimiturile răsfirate în jurul locurilor unde stătuseră copiii, pungile goale în care fuseseră ambalate fructele stând ca nişte hangare mici de plastic printre teancurile de foi şi blocurile de desen, printre acuarele şi creioane colorate, ca să nu mai pun la socoteală cele două rafturi de pe perete, lângă fereastră, care arătau ca un recif de corali, pline cu toate mărunţişurile pe care copiii le adunaseră de-a lungul anilor, de la cutiuţe pentru bomboane în formă de prinţese sau figurine Disney, cutii cu mărgeluţe, suporturi pentru mărgeluţe, tuburi de lipici, maşinuţe şi carioci, până la bucăţi de puzzle, figurine Playmobil, scrisori şi facturi, păpuşi şi câteva bile de sticlă cu delfini înăuntru, pe care Vanja le dorise atunci când fuseserăm la Veneţia vara trecută. Raftul era ca o staţie; ori de câte ori lucrurile se nimereau acolo, erau scoase din circulaţie şi acolo rămâneau. Aveam mai multe staţii din acestea unde ajungeau brusc obiectele din vieţile noastre, mai ales tejgheaua lungă din hol – pe care probabil cândva se puneau farfuriile cu mâncare înainte de a fi duse în sufragerie, deoarece atât deasupra hiatului, cât şi dedesubt erau dulapuri – pline acum cu toate aiurelile despre care crezuserăm cândva că ne trebuiau, dar nici nu mai ştiam că le avem. În vreo trei metri cubi erau burduşite lămpi, becuri folosite şi nefolosite, lumânări,

teancuri de hârtii, role de film nedevelopate, munţi de fotografii, atât în plicuri de hârtie, cât şi împrăştiate, cărţi de bucate, haine de-ale copiilor, ciorapi de lână pentru iarnă, şosete şi mănuşi desperecheate, o pălărie de ploaie cu Hello Kitty, câteva tricouri, evident prea mici, un hanorac, un pulover gros, şerveţele cumpărate în cantităţi mari de la Ikea, ghivece de flori, cabluri de la computere vechi, prelungitoare, pixuri şi brichete, cărţi în format de buzunar, feţe de masă spălate, dar necălcate, invitaţii şi broşuri, ziare, artificii nefolosite, un abajur din hârtie de orez, trenuleţul cu vagoane numerotate în care se pot pune mici lumânări, baloane şi fluiere, părţi din trenuleţul de jucărie din lemn, printre care o gară şi o locomotivă, blocuri de desen, DVD-uri, CD-uri, ştergare – da, acolo se înălţa un munte care uneori îi provoca Lindei crize similare atacurilor de panică, toate aceste lucruri cărora dintr-odată nu le mai putea face faţă îi creau un sentiment de haos. I se întâmpla să vină acasă cu mijloace de arhivare care ar fi trebuit să pună capăt dezordinii, diverse cutii pentru diverse chestii, un raft pentru corespondenţa mea, unul pentru al ei, cu numele noastre scrise pe ele, cum văzuse ea că aveau alţii, oameni mai organizaţi decât noi, dar sistemele se duceau de râpă după nici câteva zile, şi totul era vraişte ca înainte. Şi pe mine mă deranja asta uneori; o dată la jumătate de an înlăturam toate aceste mormane, însă după două săptămâni începeau să se formeze din nou. Parcă ar fi fost vii, şi ar fi atras lucrurile înspre ele ca să crească şi să devină mai puternice.

Din fericire, copiii nu păreau să bage de seamă. Conceptele precum haos intern sau extern erau încă irelevante pentru ei; în accepţiunea lor, lumea era un loc neproblematic, şi, mă gândesc eu acum, chiar aveau dreptate. Lumea materială era neutră, noi fiind cei care-i conferam textură cu peisajele noastre interioare şi o coloram cu gândurile noastre până când ajungea în neorânduială. Dar aceasta era o chestiune practică, n-avea nimic de-a face cu morala. Nu eram oameni răi, chiar dacă

eram dezordonaţi. Aceasta nu era expresia unei slabe fibre morale. Aşa puteam să spun în sinea mea, dar nu mă ajuta deloc, deoarece sentimentele mele erau prea puternice; când priveam toată acea dezordine aveam impresia că mă acuza pe mine, ne acuza pe noi, că eram părinţi răi şi oameni răi.

— Ce zici, John, să fac ordine în timp ce tu mănânci?

El s-a uitat la mine şi a încuviinţat. Am lăsat în jos storurile şi l-am aşezat în scăunel, i-am dat cereale cu lapte, lucru care a părut să-l încânte, şi am început să golesc maşina de spălat vase.

— Cafea, tati! mi-a spus John.

— Da, imediat.

— Nu. Acum! a zis el arătând cu lingura spre filtrul de cafea.

— OK, atunci, am spus pornind filtrul.

Umbrele storurilor de la ferestre formau dungi pe masă, între ele se întrezărea lumina cu o deosebită intensitate, aproape sclipitoare, atât de puternică, încât umbrele nu aveau limite clare, ci păreau să fie diluate de lumină pe margini.

John se uita când la filtrul de cafea, când la mine. După ce-am golit maşina de spălat vase m-am apucat să clătesc farfuriile şi paharele, cănile şi oalele înainte de-a le aşeza în maşină, iar când s-a umplut, am pornit-o.

Nişte picioare goale lipăiau pe linoleumul din hol. Era Heidi, care s-a oprit în uşa întredeschisă şi s-a uitat cu ochii mijiţi la noi.

— Bună, Heidi! Ai dormit bine?

Ea a scuturat din cap şi s-a aşezat pe scaunul ei. Avea părul ciufulit şi o grimasă pe chip, de parcă acesta nu şi-ar fi recăpătat pe deplin elasticitatea după încremenirea din timpul nopţii.

I-am pus în faţă un castron şi o lingură, cutia de cereale şi cutia de lapte. Mi-am luat o cană, am turnat din cafeaua proaspătă în termos şi am dus-o afară pe balcon, unde m-am aşezat şi mi-am aprins o ţigară lăsând uşa

întredeschisă, astfel încât să pot să aud ce se întâmpla înăuntru. În timp ce priveam la kilometrii de acoperişuri în faţa mea mi-am amintit ce visasem în acea noapte. Se făcea că stăteam în acelaşi loc. Cerul era complet negru şi plin de avioane. Unele erau foarte aproape, nişte jumbo-jeturi mari, cu toate detaliile fuselajului perfect vizibile, altele doar nişte luminiţe care alunecau pe sub stele. Sentimentul fusese intens şi uluitor. Fantastic, fusese fantastic, şi apoi mă trezisem.

M-am lăsat pe spate şi mi-am pus picioarele pe balustradă. Soarele, care în continuare strălucea cu putere, încălzise considerabil atmosfera din jurul meu. Razele mă ardeau pe faţă, sclipeau pe fereastră, pe suprafaţa mesei şi, nu în ultimul rând, pe metalul strălucitor al termosului.

Avioane care zburau la joasă altitudine, printre clădiri, când şi când printre zgârie-nori, uneori spre blocuri obişnuite, era ceva ce visam deseori, în orice caz, de două-trei ori pe an. Câteodată eram şi eu la bord, alteori le priveam de la depărtare. Chiar şi în vis mă gândeam că era frumos şi ireal. Mi se întâmpla să văd şi accidente aviatice, în care avionul cobora în picaj din înaltul cerului şi intra într-o clădire sau se izbea de o şosea şi exploda. Atentatul de la World Trade Center din 2001 a fost pentru mine ca desprins dintr-un coşmar. Nu lipsea niciun element: zgârie-norii, avioanele mari şi albe, căderea, flăcările. Dar, în timp ce visele erau miraculos de concentrate, întotdeauna centrate într-un punct în jurul căruia orbitau sentimentele mele, evenimentul din realitate era deschis, în expansiune, puteam deopotrivă să mă distanţez şi să mă contactez la el.

Adevăratul ţel al teroriştilor era să pătrundă în subconştientul nostru. Acelaşi ţel îl au şi scriitorii, dar teroriştii au dus lucrurile un pas mai departe. Ei sunt autorii zilelor noastre. Don Delillo a scris asta cu mulţi ani înainte de septembrie 2001. Imaginile create de ei s-au răspândit peste întreg globul şi ne-au colonizat

subconştientul. Rezultatul concret al atacului în sine, numărul de morţi şi de răniţi şi daunele materiale, n-a avut nicio însemnătate. Doar imaginile contau. Cu cât reuşeau să creeze imagini mai bune, care să intre în conştiinţa publică, cu atât era mai clar succesul acţiunii lor. Atacul de la World Trade Center a fost cel mai izbutit din toate timpurile. Nu au fost mulţi morţi, vreo două mii doar, dacă e să comparăm cu cele şase sute de mii de oameni care au murit în primele două zile în luptele din Flandra, în toamna anului 1914, dar imaginea este atât de celebră şi de elocventă, încât impactul asupra noastră a fost la fel de mare, dacă nu chiar mai mare, de vreme ce trăim într-o cultură a imaginii.

Avioane şi zgârie-nori. Icar şi Babei.

Ei voiau să pătrundă în visele noastre. Toţi voiau asta. Lumea noastră interioară rămăsese ultima piaţă inaccesibilă. Odată ce era cucerită, urma să fim vânduţi.

Am luat încă o înghiţitură de cafea, m-am şters la gură cu dosul palmei, m-am ridicat, am apăsat degetul arătător pe o nară şi am suflat cu putere o coajă de muc peste balustradă.

— Îţi faci toaleta de dimineaţă în aer liber, după câte văd! a spus Geir.

Stătea în uşa întredeschisă şi se uita la mine.

— Minunat!

— Mă bucur că ţi-a plăcut, i-am spus aşezându-mă. Am făcut asta pe o plajă din Grecia atunci când aveam nouăsprezece ani. O fată americancă s-a întors spre prietena ei şi i-a zis: *„Didyou see that*? *How disgustingr*

— Şi avea mare dreptate! mai ai o cană şi pentru mine?

Avea vocea răguşită puţin, după somnul de peste noapte.

— Da, da, i-am spus. Sunt căni în dulapul din bucătărie. Este cafea în termosul de aici.

Mă gândisem să intru să văd ce făceau Heidi şi John, şi apoi trebuia s-o trezesc pe Vanja, dar am rămas locului,

de vreme ce ar fi fost nepoliticos să plec chiar atunci când venise Geir. Am împins termosul pe partea opusă a mesei, am stins ţigara pe marginea ghiveciului de flori, acolo unde teracota roşie aproape că dispăruse sub cenuşa neagră, ca pe zidul unei case mistuite de flăcări, şi am băgat-o prin gaura mică din vârf. N-o stinsesem complet, pentru că a început să iasă foc prin gaură. Gândindu-mă că avea să se stingă de la sine, mi-am aprins o nouă ţigară chiar când Geir s-a întors şi s-a aşezat.

— Totul e în regulă înăuntru? l-am întrebat.

— Aşa cred.

Cu ochii mijiţi de la lumina puternică, a deschis capacul termosului şi şi-a turnat cafea în cană.

— Nu-i nevoie să deşurubezi capacul de fiecare dată, i-am spus. Ajunge dacă îl deschizi doar puţin.

— Acum te-ai făcut şi inginer?

S-a lăsat pe spetează, apoi şi-a dus cana la gură.

— Sunt un inginer al sufletului, i-am răspuns.

— Demult n-am mai auzit ceva atât de narcisist, a spuse el sorbind din cafea cu ochii închişi. Apoi a deschis ochii şi s-a uitat la mine în timp ce-şi aşeza cana pe masă. Eu aş spune mai degrabă că eşti gunoierul sufletului.

— Om de serviciu, în orice caz. Tu ştiai că aici încăperea pentru gunoi se numeşte „cameră ecologică”? „Lucrător ecologic pentru suflet” ar fi cea mai corectă denumire.

— Consilier ecologic pentru suflet.

— Iată!

— Vezi că-ţi fumegă scrumiera, mi-a atras el atenţia.

— Văd. Speram că se va stinge de la sine. Dar se pare că nu vrea.

Am ridicat recipientul, şi toate chiştoacele care stătuseră lipite de pereţii groşi au căzut în farfuria de dedesubt. Mai ieşea fum din câteva ţigări şi le-am apăsat cu putere de farfurie, încercând să fixez scrumiera la loc, însă erau prea multe. Într-un final, am adunat chiştoacele într-o grămăjoară şi, ridicând ghiveciul într-o parte, le-am

împins înăuntru.

— Pare că va fi o zi frumoasă, a spus Geir. Ce vrei să facem? Ai vreo sugestie?

— Am putea merge pe undeva după ce las copiii la grădiniţă.

— Am putea, da. Dar nu la plajă, că n-am chef.

— În alt oraş, atunci? Lund? Trelleborg?

— Întotdeauna am vrut să merg la Lund. Am putea s-o luăm într-acolo.

— Aşa facem! i-am zis stingând ţigara fumată pe jumătate de marginea scrumierei. Mă duc să-i îmbrac şi să-i pregătesc de plecare.

Atunci când am ieşit pe hol, Heidi stătea în picioare pe taburetul alb şi scotocea prin rafturile de sus. Ea era singura dintre cei trei care-şi alegea singură hainele. Acum voia bluza albastră cu floricele albe, o fustă de blugi şi, din câte se părea, o pereche de ciorapi roz cu Hello Kitty.

— E bine aşa, i-am spus când s-a dat jos şi şi-a vârât mâinile prin mânecile de la bluză. Du taburetul în cameră după ce termini.

Am aruncat o privire în bucătărie, unde Njaal, la bustul gol, mânca fulgi de cereale, în timp ce Geir îl urmărea sprijinit de blat cu braţele încrucişate. Apoi m-am dus în camera de zi, unde John era aşezat pe canapea şi ridica o locomotivă zumzăitoare, apoi îi dădea drumul pe jos.

— Trebuie să te îmbraci cu ceva. Stai aici că-ţi aduc eu.

Din dulap am luat un tricou galben cu o buburuză roşie şi o pereche de pantaloni ca de pirat, cu sfoară în talie, iar în baie am găsit un scutec, dar şi o cârpă pe care am înmuiat-o în apă caldă şi am dat-o cu puţin săpun. Cu cârpa l-am şters în timp ce el stătea cu picioarele depărtate în faţa mea. Izul sărat de urină era acuzator, deoarece aparţinea copiilor ai căror părinţi nu erau foarte riguroşi cu igiena. După ce am terminat, m-am dus să arunc scutecul în găleata de gunoi de sub chiuvetă, am

luat cu mine un prosop, l-am şters pe John, i-am pus scutecul nou şi l-am îmbrăcat, apoi l-am mângâiat pe păr.

— Aşa! i-am zis.

— Ciorapi! mi-a răspuns el.

— Poţi să iei sandalele astăzi, este vreme frumoasă. Şi atunci nu mai ai nevoie de şosete.

— Dar eu vreau!

M-am dus în camera lor şi am început să-i caut două şosete la fel în comodă. Trebuie să fi fost vreo patruzeci de şosete acolo, şi aproape niciodată nu găseai două dintr-o pereche. Le-am scos pe toate, le-am pus în pătuţul lui Heidi, împrăştiindu-le de parcă ar fi fost marfa de pe o tejghea şi eu aş fi fost vânzătorul, şi am început să caut sistematic. Galbene, verzi, albastre, roşii, roz, mov, turcoaz, maro, albe, negre, gri, portocalii şi toate nuanţele intermediare. Cu dungi, cu buline, cu flori. Unele aveau desene cu maşini, altele cu iepuraşi, câini sau pisici. Dar erau diferite toate. Nu-mi rămânea decât să scotocesc în maldărul de haine din dormitor. Şosetele se aflau întotdeauna la fundul mormanului, alunecau printre celelalte rufe mai mari, de parcă ar fi căutat în mod conştient o cale spre pământ. Am selectat cinci bucăţi şi le-am luat cu mine în dormitor, ca să văd dacă nu cumva perechile lor erau acolo. Din fericire, am găsit. O pereche mov. Chiar dacă erau la limita femininului pentru John, din punctul meu de vedere, i le-am tras pe picioruşe.

Am luat un pulover roz-închis, cu un desen reprezentând un fel de unicorn cu păr lung şi ochi mari, şi o pereche subţire de pantaloni de bumbac verdementă şi le-am dus în dormitor, unde Vanja încă mai dormea, cu pilota pe jumătate dată la o parte. Coloana i se vedea ca o mică ridicătură pe sub pielea de pe spatele puţin încovoiat, iar în partea superioară omoplaţii stăteau arcuiţi în afară, înconjuraţi de părul blond care-i învăluia atât de frumos chipul şi gâtul, şi care avea o textură radical diferită de cea a pielii. Ai fi putut crede că pletele îi stăteau, în raport cu corpul, asemenea petalelor unei flori. Am ridicat-o şi am

luat-o în braţe. Capul îi era atât de cald, cum numai după somnul de o noapte se întâmplă. Ţinând-o cu băgare de seamă, am întins bine puloverul şi i l-am tras peste cap. Vanja şi-a vârât mâinile în mâneci şi le-a potrivit, apoi şi-a tras puloverul în jos pe corp. I-am dat pantalonii, mai întâi pe un picior, apoi pe celălalt, apoi peste pulpe, moment în care ea s-a ridicat puţin ca să-i trag pantalonii până sus.

— Bun! Vrei un sandviş înainte de plecare? Poţi să-l mănânci pe drum.

A scuturat din cap.

— O nectarină.

— Dar nu avem, i-am zis. Un măr?

— Bine atunci.

Am urmat-o pe hol. De-a lungul întregului perete se înşirau dulapuri bej ale căror mânere erau tipice pentru anii ’50, ca şi culoarea, de altfel. Unele erau ticsite, din ele se revărsau haine şi pantofi atunci când le deschideai. Salopete, cizme, pulovere groase, tot ce era de iarnă se găsea aici, pe lângă toate lucrurile pe care nu le foloseam zilnic. Pe perete, în spatele gecilor atârnate sub raftul pentru căciuli, erau cârlige în care ne ţineam rucsacurile şi poşetele; de-a lungul anilor numărul lor crescuse în aşa măsură, încât mai mult zăceau pe jos. În ghiozdanele mici şi lucioase ale copiilor erau cutii în care gustările, atunci când uitam să le golim, mucegăiau şi se stricau, şi acest lucru – materia organică respectând legile chimiei organice în timp ce era izolată de atâtea straturi de material sintetic, cumva pe cont propriu, fără contact cu materii organice similare – mă fascina, cel puţin după ce, odată cutia descoperită, conţinutul era golit şi suprafeţele de plastic erau spălate straşnic. Pe jos, pe sub dulapuri, iar pe partea cealaltă sub oglindă şi sub băncuţa albă lungă, erau împrăştiate jucării şi bucăţi de maşini, arătând ca resturile unui accident aviatic. De obicei făceam curăţenie în tot apartamentul înainte de a primi musafiri, însă acum nu era decât Geir, aşa că nu m-am obosit. În plus de asta, nu fusesem deloc în apele mele. Dar astăzi veneau Linda şi

Christina, aşa că trebuia să mă ocup. „O să fac ordine după ce duc copiii”, m-am gândit în timp ce o urmam pe Vanja la bucătărie. Soarele se înălţase pe cer şi nu mai bătea direct, ci cumva oblic, spre peretele unde erau blatul şi maşina de spălat vase. Vanja s-a dus la frigider, l-a deschis, a luat unul din cele două mere roşii mari din coşul verde de plastic unde ţineam de obicei fructele şi mi l-a întins mie.

Era un măr Red Delicious, cel mai probabil obţinut prin modificări genetice, deoarece pulpa fructului niciodată nu se oxida, aşa cum se întâmpla întotdeauna cu merele de pe timpul copilăriei mele, şi niciodată nu părea să putrezească. Era înfricoşător, şi venea în contradicţie totală cu ideea mea de bine şi rău. Le cumpăram totuşi din sentimentalism: Red Delicious era un măr de lux în copilăria mea, un dar cu totul special pe care-l primeam numai de Crăciun, când fructele roşii străluceau ca vrăjite în castron, fiind tari, crocante şi zemoase ca niciun alt sortiment de măr.

— Ce să fac cu el? am întrebat-o.

— Eticheta, a spus ea ducându-şi degetul spre abţibildul cu logo-ul reprezentând o buburuză roşie cu buline negre pe un fond alb.

Am luat mărul în mână şi am desprins abţibildul cu unghia, dar era atât de mic, încât nu puteam să-l apuc. Am apăsat pe coajă până când aceasta s-a rupt, şi astfel am reuşit să-l îndepărtez.

— L-ai stricat! a strigat Vanja. Vreau unul nou!

— Nu, nici vorbă!

Reacţia mea a fost atât de tranşantă, încât a renunţat pe loc, a pus mărul pe masă şi a ieşit indignată din bucătărie. Am ieşit la rândul meu, dar, în timp ce ea intra în camera copiilor, eu m-am dus în sufragerie, unde Heidi desena, John era întins pe spate pe canapea, cu picioarele ridicate pe spetează, şi se uita în tavan, iar Njaal stătea ciuci pe jos şi alinia nişte şine Brio. Bănuind că Geir trebuia să fie în cealaltă cameră, m-am dus la uşa

întredeschisă şi m-am uitat înăuntru. Stătea în faţa bibliotecii cu o carte deschisă în mâini.

— Ce-ai găsit? l-am întrebat.

— O carte despre Joyce, mi-a spus el ridicând coperta către mine.

— Ah, aia! E un tip care l-a cunoscut pe Joyce la Trieste. Un căpitan de vapor, cred. Complet lipsit de educaţie literară, din câte-mi amintesc. S-au împrietenit, şi apoi a scris o carte despre el.

M-am răsucit către Heidi.

— Trebuie să plecăm. Du-te afară şi ia-ţi sandalele.

— Vine şi Njaal cu noi? m-a întrebat ea.

— El este în vacanţă, nu-i aşa, Njaal?

Puştiul nu mi-a răspuns, ci m-a privit puţin surprins cu ochii aceia căprui. Heidi s-a ridicat. Am pornit după ea pe hol, i-am spălat pe dinţi pe toţi trei, apoi ne-am luat la revedere de la Njaal şi Geir şi am ieşit din apartament fără a trece neobservaţi de vecini, bănuiam eu, deoarece nivelul de zgomot al copiilor era foarte ridicat atunci când plecam sau veneam acasă, iar zgomotele reverberau pe toată casa scării. Îi auzeam deseori pe cei de la etajul şapte atunci când aşteptam liftul la parter.

„Acum pleacă familia norvegianului”, poate că se gândeau ei. „Azi au întârziat”. Sau: „Iar e nemernicul ăla de norvegian cu plozii lui!”

La poarta grădiniţei, Vanja a tastat codul, iar eu am deschis uşa. Copiii care sosiseră deja se dădeau cu tricicleta, personalul era pe bănci. Heidi s-a lipit de mine şi mi-a cuprins picioarele cu braţele.

— Acum trebuie să plec. Astăzi vine mama să vă ia.

— Vine mama?

Am încuviinţat.

— În plus, azi e vineri. Primiţi îngheţată.

Am ridicat mâna ca să-i salut pe angajaţi, am apăsat butonul de deschidere, am deschis poarta şi am urmat acelaşi traseu pe care tocmai venisem.

Era cald la soare, dar pe porţiunile mari de umbră

prin care treceam aerul era rece, având şi puţină umezeală în el, de parcă toamna venise prea devreme şi se decisese să aştepte aici ca să nu deranjeze splendoarea verii, stăpâna anotimpurilor.

Am cotit la dreapta spre Hemkop şi am trecut printre uşile care se dădeau automat la o parte, am luat un coş din faţa celor două bariere care se deschideau şi ele automat, am aruncat o privire înspre monitorul de deasupra raionului de fructe, acolo unde apăruse o imagine cu mine privind în dreapta, ceva ce Heidi şi Vanja niciodată nu înţeleseseră: de ce ochii lor păreau să privească într-o parte, dacă ele se uitau direct la ecran? Uneori, Vanja şi Heidi se apucau să danseze acolo, în mijlocul supermarketului, în timp ce John îşi făcea singur cu mâna din cărucior, de parcă am fi fost un ansamblu de circari ambulanţi cu pitici şi tot tacâmul. Am pus câteva roşii într-o pungă de plastic care nu era complet transparentă, ci cenuşie, de parcă ar fi fost plină de fum. Roşiile erau din Olanda şi rămăseseră ataşate de crenguţele lor verzi, spre deosebire de roşiile suedeze de alături, care stăteau lipite una de alta, roşii, cu reflexe roşiatice, fără codiţe sau tulpini, acesta fiind probabil motivul pentru care kilogramul erau cu cinci coroane mai scump. După ce am aşezat punga în coş am luat şi un castravete învelit în plastic, apoi m-am dus la raionul de brânzeturi, unde am ezitat între o brânză gouda daneză, care era ieftină, una suedeză marca Grevé, preferata Lindei, şi o brânză norvegiană marca Norvegia, care semăna la gust cu Grevé, dar costa aproape dublu. Aveam musafiri, m-am gândit, nu era momentul să fac economii. În plus de asta, urma să primesc şi avansul pentru carte în curând. Deci ce mai contau patruzeci de coroane?

Cu brânza Norvegia în coş m-am îndreptat spre raionul de panificaţie. Era unul dintre cele mai mari raioane din magazin; se găseau între cincizeci şi şaptezeci de sortimente de pâine, poate chiar şi mai multe, aşezate pe rafturi care formau nişte insule în mijlocul magazinului.

În Suedia, pâinile se vindeau feliate şi împachetate în pungi de plastic. Aşa ţineau mai mult, însă erau moi şi le lipseau atât coaja crocantă, cât şi gustul acela specific şi delicios al pâinii proaspete. Dar aici, pe lângă franzelele ambalate în plastic, aveau şi un raft cu sortimente proaspete, majoritatea având denumiri care te duceau cu gândul la o viaţă mai simplă şi mai naturală. Pe aproape toate scria ceva cu „rustic”, „ţară” sau „ţărănesc” şi se punea accent pe tipurile de grâu, spre deosebire de franzelele feliate, descrise prin termeni precum „sport”, „energie”, „sănătos” Când eram eu mic, în nişte timpuri care copiilor mei li se vor părea la fel de îndepărtate cum erau pentru mine amintirile părinţilor mei din anii ’50, pâinile erau aduse în pungi de hârtie, şi consistenţa şi gustul se schimbau de la o zi la alta; de la gustul proaspăt şi fantastic din prima seară, când coaja era crocantă şi firmiturile, moi şi savuroase, până la ultima bucată de coajă uscată şi întărită care se mânca după două-trei zile, cu toate gusturile şi gradele de consistenţă intermediare. Multe familii obişnuiau să pună pâinea într-o pungă de plastic imediat ce ajungeau acasă, după cum observasem, şi în felul acesta rămânea moale mai mult timp, iar coaja îşi pierdea din asprime. Noi obişnuiam să ţinem pâinea în punga de hârtie, astfel încât coaja rămânea tare, dar savoarea pâinii dispărea. Pe atunci nu existau aşa de multe tipuri de pâine, din câte îmi amintesc: pâine integrală, pâine neagră, wittenberg, franzelă, şi mai apoi o pâine care a fost introdusă pe când aveam eu opt sau nouă ani, numită graham. Asta era tot.

Devenisem un om al vremurilor apuse. Şi totul se petrecuse repede, reflectam eu în timp ce mă îndreptam către rafturile cu pâine proaspătă. Se vindeau şapte chifle cu zece coroane; am luat o pungă de hârtie destinată franzelelor, am băgat în ea şapte chifle, am mototolit capătul pungii şi am pus-o în coş, apoi mi-am continuat drumul spre lactate şi am luat o pungă de cafea şi o sticlă de un litru şi jumătate de Pepsi Max în drum spre ieşire.

Îmi aminteam şi de supermarketul de unde cumpăram pâinea. Ţineam minte cum arăta şi pe dinafară şi pe dinăuntru. Ţineam minte perioada când fusese construit, cum se turnase o suprafaţă enormă de beton lângă strada principală, chiar la câteva sute de metri de casa noastră, şi magazinul care se ivise acolo, cu numele scris cu mândrie pe lateral, ca la vapoare: B-MAX. Pentru noi a devenit *Bemaks*, după cum locurile importante din apropiere erau „Ubekilen”, „munţii”, „strada principală”, „insula Gjerstad”, „docurile plutitoare”, „podul” Chiar şi după ce magazinul şi-a schimbat numele, tot *Bemaks* i s-a zis. Acela a fost primul meu supermarket; înainte, acolo nu fusese nimic. Nici măcar amintirea vreunui magazin. Aveam cam cinci ani atunci când a fost construit. Dumnezeu ştie de unde-şi făceau cumpărăturile părinţii mei înainte de asta.

Pe lângă Bemaks a venit Stoa, unde mergeam de vreo patru ori pe an ca să ne aprovizionăm în cantităţi mari. Saci de zece kilograme de zahăr atunci când urma să facem dulceaţă sau sirop toamna, o ladă de suc pentru Crăciun sau pentru vacanţa de vară, pungi mari de fainã şi chestii din astea. Tatii îi plăcea acolo, bănuiesc; îi plăcea să cumpere mâncare, dar nu la magazinul de lângă noi, unde putea fi recunoscut şi de unde luam doar mărunţişuri pe care le lăsa în seama mea, a lui Yngve şi a mamei, ci la supermarketurile de la marginea oraşului, unde se vindea în cantităţi mari, acolo îi plăcea. Da, motivul trebuie să fi fost acela că avea posibilitatea să arunce cu banii, să pară un om cu greutate. Sau se poate să fi fost chiar opusul, şi el să fi căutat tocmai sentimentul de siguranţă pe care-l dau aprovizionarea şi menţinerea stocurilor.

M-am oprit în faţa raionului de lactate şi am luat o cutie de lapte; cum era pentru copii, am ales una cu cel mai mare procent de grăsime, de 3, 5 la sută, apoi am ales o cutie cu şase ouă provenite de la găini „crescute la sol în hale”, aşa scria, şi mi-am plimbat vederea peste celelalte cutii ca să văd dacă pe vreuna dintre ele scria „găini

crescute necorespunzător în cuşti prea strâmte”, dar, negăsind niciun mesaj de felul acesta, mi-am văzut de drum mai departe de-a lungul aleilor pustii. Am trecut printre congelatoare şi rafturile cu şampoane, pe lângă secţiunea cu „dulciuri bio” şi prin infernul dulciurilor împachetate în hârtii strălucitoare, care ocupa un spaţiu la fel de mare ca şi pâinea.

Din nenumăratele dăţi când fusesem la Bemaks, căci de acolo luam autobuzul spre şcoală şi într-acolo fugeam cu lista de cumpărături de la tata de două ori pe săptămână, mulţi ani la rând, nu aveam decât o amintire. Eram acolo cu mama. Eu văzusem o reclamă pe care scria că faimoasele cutii galbene de Nesquik, marca aceea de cacao pentru lapte, costau doar o coroană. Erau atât de ieftine, încât mama ar fi putut să-mi cumpere câteva. „Costă doar o coroană, costă doar o coroană”, îi spusesem eu ducând-o spre locul cu reclama”. Dar aici scrie minus o coroană”, mi-a spus ea. „Cum adică? Nu costă decât o coroană!” Nu”, mi-a repetat mama, „este mai ieftin cu o coroană. Este o diferenţă”. Prin urmare, n-am primit nicio cutie galbenă de Nesquik de data aceea. Dar amintirea mi s-a întipărit în minte.

De ce tocmai această amintire? Există miriade, da, o puzderie de întâmplări de atunci.

M-am oprit la casa aflată în partea stângă. Erau doar două persoane în faţa mea şi amândouă aveau puţine produse pe care le ţineau în mâini, ceva destul de obişnuit pentru acea oră din zi. După-amiaza magazinul era înţesat de lume, şi fiecare client trăgea după el un coş pe rotile. Era o privelişte extrem de tristă, orice urmă de demnitate umană se evapora când o persoană alegea acea modalitate de a-şi transporta cumpărăturile. Să tragi un cărucior după tine în loc să duci un coş pe braţ era o alegere care denota slăbiciune şi lipsă de personalitate. Roţile mici şi netede, mânerele lungi şi negre, cărucioarele care-i urmau ca un soi de câini. Zdrăngănitul roţilor devenea asurzitor din momentul în care erai conştient de el.

Gândul ăsta era de ajuns ca să mă deprim.

Viaţa n-ar trebui să fie notabilă, dar atunci de ce ne străduim s-o facem astfel? Pentru ca pe piatra de mormânt să scrie: „Aici odihneşte unul căruia îi plăcea să doarmă”?

Când am intrat în apartament era linişte totală. O clipă m-am întrebat dacă nu cumva ieşiseră, dar apoi, auzind un bufnet în camera copiilor, am bănuit că era Njaal care se juca, în timp ce Geir stătea pe undeva şi citea.

— Hello! am strigat.

— Tu erai, a răspuns Geir din cameră.

— Am cumpărat nişte chifle, dacă vă e poftă.

Mi-am scos pantofii, i-am pus în dulap, am luat plasa şi m-am dus la bucătărie. Maşina de spălat vase îşi terminase programul, am aşezat plasa pe masă, am oprit maşina, am deschis uşa, iar aburii s-au revărsat şi m-au nimerit direct în faţă, astfel încât m-am tras instinctiv înapoi.

Am luat blatul mare de lemn şi l-am aşezat pe masă, în bufet am găsit un coş pentru pâine şi am răsturnat chiflele în el. Chifle proaspete cu unt din belşug şi cu caşcaval – nu cred că există ceva mai bun de atât. Nu sunt pretenţios la mâncare, dar nu mă pot sătura niciodată de gustul brânzei amestecat cu cel al untului, pe chifla din făină albă, şi de senzaţia pe care o dă coaja subţire, dar crocantă şi tare care se sfărâmă în clipa în care muşti din ea. Îmi lăsa gura apă, aşa că am tăiat o chiflă, am uns-o cu unt şi am pus deasupra trei felii de brânză.

— Şi Njaal o să vrea din asta, mi-a spus Geir oprindu-se în dreptul mesei.

— Poftiţi la masă! i-am zis.

— Nu vorbi cu mâncarea în gură.

— Ţi-am povestit ce argument are Vanja când face o prostie? l-am întrebat.

A scuturat din cap în semn de negare.

— Zice că este vina noastră. Noi am crescut-o rău. Mai mult, ne spune că acum e prea târziu ca să se îndrepte.

— Aici s-ar putea să aibă dreptate.

Trecea cuţitul peste margarină, făcând-o să se adune pe lamă ca o morenă de la capătul unui circ glaciar.

— Bineînţeles, dar ne-a uimit să constatăm că pentru ea lucrurile erau atât de limpezi.

Când a terminat de întins margarina pe chiflă, Geir a luat cuţitul pentru brânzeturi şi a tăiat o felie.

— Nu pune degetul pe brânză! i-am spus.

— Serios? s-a mirat el. Există o regulă care interzice asta?

— Aşa cred, nu? Dar, de fapt, tu eşti sociologul.

— Tare greu e să fiu sociolog în condiţiile astea.

— Greu sau nu, asta e! Ţi-am spus o dată ieri, şi acum ţi-am repetat.

— Ţi-ai răcit gura degeaba, mi-a răspuns el înainte de a ieşi cu cele două jumătăţi de chiflă. L-am urmat, mestecând ultima înghiţitură.

— Mă gândeam să fac puţină curăţenie înainte să plecăm. Este în regulă? l-am întrebat.

— Pot să te ajut, dacă vrei.

— Bine.

Njaal stătea cu coatele pe masă şi se uita la mine în timp ce muşca din chiflă.

— Când se întorc Vanja şi Heidi?

— După-amiază. Pe la trei, cred.

— Noi ce facem atunci? a întrebat el privindu-şi tatăl.

— Mergem la Lund, i-a răspuns Geir.

Am început să culeg toate prosoapele, toţi pantalonii, puloverele şi şosetele împrăştiate prin cameră.

— Pot să-mi iau şi bicicleta? a vrut să ştie Njaal.

— Bineînţeles!

Geir a pus câteva felii de măr pe o farfurie şi a aşezat două pahare unul în altul. Eu m-am dus la baie şi am îngrămădit hainele în coşurile de rufe deja pline. Mi-am îndreptat spatele. Oare să mă uit dacă era liber la spălătorie? Nu, mă complicam prea tare. Am ieşit iar, am adunat păpuşile răsfirate şi le-am pus în pătuţul pentru

păpuşi din camera copiilor. Una era pictată cu dungi albastre pe faţă, ca un tatuaj tribal, şi arăta urât, deoarece contrastul era foarte mare cu chipul de bebeluş. Am aşezat-o cu faţa în jos. Apoi am adunat toate jucăriile de pluş şi le-am pus la picioarele patului lui Heidi. Era atât de scundă, încât nu folosea mai mult de o treime din lungimea saltelei. Majoritatea jucăriilor erau câini, pisici şi iepuri, dar erau şi un linx, un panda, un leu, un tigru, un papagal, un corb, o oaie, o vacă, un elefant şi un crocodil. Le-am ordonat astfel încât toate să privească înspre cameră, unele peste altele; îmi dădeau o senzaţie neplăcută, poate pentru că găseam o notă acuzatoare în combinaţia dintre privirile fixe şi tăcere, sau poate pentru că arătau ca nişte creaturi moarte ai căror ochi păreau să mă scruteze de pe lumea cealaltă. În cele din urmă am cules jucăriile care erau împrăştiate pe jos în cameră şi le-am pus în spaţiul de depozitare din taburetul maro din piele şi în cele trei coşuri împletite pe care le foloseam în acest scop, în timp ce Geir se îndeletnicea cu adunatul cărţilor pentru copii şi al ziarelor.

— Şi eu vreau să ajut, s-a oferit Njaal.

— Poţi să iei jucăriile din hol şi să le pui în… mda, unde? a întrebat Geir uitându-se la mine.

— Într-un coş pe care ţi-l dau eu, i-am zis.

Am adus un coş şi i l-am dat, însă, după ce a pus câteva jucării, Njaal a început să se joace cu ele. Geir i-a ciufulit părul când a trecut pe lângă el ţinând o pereche mov de papuci din plastic într-o mână, iar eu am făcut un pas într-o parte pentru a-l ocoli şi m-am dus în bucătărie să golesc maşina de spălat vase. Căldura aproape că părăsise complet porţelanul, deşi se mai simţea încă în metalul tacâmurilor.

— Întotdeauna ni se pare că este mai rău decât este de fapt, i-am spus lui Geir, care stătea în prag părând că voia să mă întrebe ceva.

— Eu cred că impresia dezordinii şi dezordinea sunt aproape congruente, a afirmat el. Dar poate că de aceea

nu este niciodată dezordine la noi. Eu pun totul la loc imediat. Dezordinea n-are nicio şansă să câştige teren.

— Aş fi vrut să fie şi la noi la fel, i-am spus. Dar ceva ne împiedică să facem asta. E pur şi simplu imposibil.

— Îmi place aici. E ceva relaxant în dezordine.

— Atât timp cât nu este dezordinea ta, am precizat.

— Exact! Christina obişnuieşte să spună că eu am nevoie de haos în jur ca să fac ceva. Ca şi războiul din Irak. Mai mult haos decât acolo nu se poate. Ei bine, în condiţiile astea mă pot apuca să fac ordine.

— Nu-i o teorie rea, i-am spus eu închizând bufetul cu pahare şi căni şi deschizând dulapul de alături, unde ţineam farfuriile. Tu eşti complet ferit de haosul intern, aşa că trebuie să-l ai în afară. În mine este un haos cumplit, aşa că trebuie să fac ordine în exterior. Dar nu reuşesc.

— Tu reproduci haosul, eu reproduc ordinea. Suntem în egală măsură geometrie şi psihologie.

— Da, dar asta înseamnă că este curat în camere şi pe hol?

— Nu totalmente. Nu prea ştiu unde trebuie puse anumite lucruri.

— Pune-le acolo unde crezi că le e locul. Atâta vreme cât nu ne împiedicăm de ele.

Odată ce cănile, paharele, farfuriile, cuţitele, furculiţele şi lingurile erau la locul lor, am reumplut maşina cu ceea ce rămăsese, am turnat detergent pudră în spaţiul corespunzător, am tras clapa peste el, am închis maşina şi am pornit-o la programul de şaizeci de grade. Apoi m-am dus în cameră, am scos aspiratorul din spatele uşii, am tras afară cordonul, am băgat ştecherul în priză şi l-am pornit. Cum nu mai trăgea aproape nimic, sacul fiind plin, trebuia să ţin peria lipită de tot ceea ce era mai greu decât praful şi părul ca să pot să aspir. Mărgele de jucărie, firimituri de pâine, bucăţi de hârtie, o bomboană, bucăţele din obiecte neidentificabile. Pe lângă perete fugea grăbit un gândac; în suedeză se numesc *silverfisk*, peştişori argintii, nu ştiu cum li se spune în norvegiană, habar n-am,

şi cred că nu văzusem aşa ceva înainte să mă fi mutat încoace, dar nu eram sigur, ar fi fost destul de ciudat ca specia insectă să existe doar aici. Arătau ca o codiţă cu picioruşe, erau foarte mici şi trăiau peste tot unde se puteau ascunde: în teancurile de haine, sub paturi şi covoare, în coşurile de haine murdare. Dacă mă duceam în baie noaptea, îi puteam vedea în mijlocul băii, negri pe linoleumul deschis la culoare, şi imediat se vârau în cea mai apropiată ascunzătoare, de exemplu între plăcile de faianţă montate pe pereţi. Îi omoram pe cei pe care-i prindeam, dar se pare că aveau resurse inepuizabile, pentru că numărul lor nu scădea nicidecum.

Silverfiskarna. Un roman de Vilhelm Moberg.

Am vârât capul aspiratorului pe sub canapea şi l-am plimbat în faţă şi în spate de câteva ori, apoi am aspirat sub masă, unde trebuia să insist, deoarece copiii mâncau acolo cel puţin o dată pe zi. Am înlăturat mizeria de lângă praguri şi din spatele uşilor, apoi am oprit aspiratorul, l-am scos din priză şi am apăsat butonul care retrăgea cablul cu o viteză impresionantă în interiorul maşinăriei.

— Asta-i tot! am strigat în timp ce aşezam aspiratorul la locul lui.

Geir a ieşit din camera copiilor.

— Gata?

— Ajunge. Mai putem face câte ceva şi când ne întoarcem.

— Nu-i nevoie. Arată bine. Acum putem pleca?

Am încuviinţat din cap.

— Doar să-mi verific e-mailul mai întâi.

Njaal s-a furişat în spatele tatălui său şi a început să-l lovească în şale cu pumnii. Geir s-a răsucit brusc.

— Drăcuşorule! Acum te prind!

Njaal s-a chircit râzând, iar Geir l-a luat în braţe. Trecând pe lângă ei, m-am dus în celălalt hol, pe marginea căruia erau depozitate toate lucrurile de plajă, o umbrelă verde, două scaune de camping, un fel de şezlong şi coşuri cu jucării, precum şi cele două geamantane mari, unul din

plastic tare, gri, celălalt moale, din pânză neagră, şi cele două stative de uscat haine care erau strânse şi sprijinite de perete; pe ele atârnau, încă de la ultima noastră ieşire din urmă cu o săptămână, câteva prosoape galbene şi verzi şi costumele de baie ale copiilor. În dormitor era semiîntuneric şi aerul era îmbâcsit, aşa că am întredeschis uşa de la balcon înainte să mă aşez şi să pornesc computerul. Îi auzeam pe cei doi ţipând şi chiuind în vreme ce aşteptam să se încarce sistemul de operare; uitându-mă în gol la storuri, fără să le văd însă, mă gândeam la Gunnar şi la întoarcerea Lindei, precum şi la faptul că trebuia să cumpăr vin alb de pe undeva în drum spre casă.

Aşa.

Lista de mesaje a apărut pe ecran.

Gunnar.

Oare să aştept? Aş fi putut să aştept, nu? Ca să nu-mi stric toată ziua.

Dacă aşteptam, oricum nu m-aş fi putut gândi la nimic altceva.

Am deschis e-mailul şi am început să citesc.

Se semnase drept fratele tatălui meu.

Am stat o vreme fără să mă mişc.

— Vii, sau ce faci? a strigat Geir din hol.

— Imediat, i-am răspuns fără vlagă. Am primit un nou e-mail.

— Ce-ai zis?

— Un nou e-mail!

— De la Gunnar, nu?

Am încuviinţat.

— Pot să văd?

— Te rog.

El a venit în spatele meu şi a citit.

— Acum mergem? Nu poţi lăsa chestia asta să te zdrobească. Nu scrie nimic nou.

— Nu, dar aici scrie că a luat legătura cu un avocat. Şi foloseşte cuvântul „vendetta”.

M-am ridicat.

— Chiar te afectează, a remarcat Geir.

— Normal!

— Haide! Acum mergem la Lund.

— Vreau doar să vorbesc mai întâi cu Yngve.

— Bine, a spus Geir urmându-mă spre uşă, unde Njaal stătea cu mâinile pe clanţă şi se uita la noi.

Am scos telefonul din încărcător şi am format numărul lui Yngve în timp ce mergeam spre balcon, am deschis uşa chiar când începea să sune.

— Alo! a zis Yngve.

— Ai primit mailul? l-am întrebat.

— Da. Chiar acum scriam răspunsul.

— Îi răspunzi?

— Da!

— Eşti sigur că este o idee bună?

— Ascultă aici! Tipul vine cu o grămadă de acuze la adresa mea. E total absurd ceea ce face. M-am gândit să-i scriu.

— Şi ce crezi c-o să obţii prin asta?

— Nu ştiu, dar trebuie să-l avertizez că a depăşit o limită şi că va suporta consecinţele. Nu poate să spună orice, chiar dacă este supărat. Pe deasupra, eu nu sunt tu, şi nici mama nu este tu.

— Îmi pare rău că te-am vârât în tărăşenia asta, i-am zis.

— Ceea ce-ai făcut l-a determinat să reacţioneze, dar nu-i vina ta că s-a întors împotriva noastră. Şi nici reacţia lui disproporţionată nu este vina ta.

— Îmi pare rău oricum.

— Pierdem un unchi, şi cu asta basta.

Am intrat şi am pus telefonul înapoi în încărcător, apoi m-am uitat la Geir, care se aşezase pe lada, sau cum s-o fi numit, chestia aceea pe care o aveam pe hol.

— Trebuie să-l mai citesc o dată, i-am spus.

— Ba nu trebuie, m-a contrazis Geir. Haide odată, că n-am chef să stau aici toată ziua! L-ai citit o dată, ce dracu'!

Fără să-i răspund, m-am dus să mă aşez din nou în faţa ecranului.

— Plecăm! a strigat Geir de afară.

— Vin acum!

Am oprit computerul, m-am ridicat de pe scaun şi m-am dus în hol. Ei deja erau în faţa liftului şi aşteptau, aşa că m-am încălţat şi mi-am luat ochelarii de soare de pe birou, apoi, dându-mi seama că urma să ieşim prin spate, m-am repezit în bucătărie.

— Acum unde te mai duci? a strigat Geir după mine.

Fără să-i răspund, am scos punga de gunoi din coşul de sub chiuvetă, am legat-o la gât, am luat în mână şi cealaltă pungă, care fusese pusă pe un ziar lângă perete, şi m-am dus la lift. Njaal, care purta o pereche de pantaloni scurţi kaki şi un tricou fără mâneci, s-a ţinut de nas cât am coborât cu liftul.

Când cabina s-a oprit domol la parter, am luat cele două pungi cu o mână şi am deschis uşa cu cealaltă. Am scotocit prin buzunarul pantalonilor după cheie, moment în care mi-am dat seama că uitasem să încui uşa de acasă. Dar ce bunuri de valoare aveam noi? Trei computere, asta era tot. Numai un hoţ nostalgic ne-ar fi furat televizorul din anii ’80.

— Ce faci? m-a întrebat Geir.

— Vin! i-am răspuns. Aşteaptă puţin!

Într-un final am reuşit să găsesc cheile în buzunarul pantalonilor. Am trecut cârdul peste plăcuţa cu senzori astfel încât s-a aprins o lumină verde şi s-a auzit un clic atunci când s-a descuiat. Cu greu am reuşit să parcurg cei cincisprezece metri până la uşă. Acolo mă aşteptau scările şi după aceea o nouă uşă spre „camera ecologică”.

M-am oprit şi m-am rezemat cu mâna de zidul rece, aş fi vrut să-mi lipesc şi obrazul de el, şi, dacă aş fi fost singur, probabil că aş fi făcut-o. În schimb, mi-am dus la frunte mâna care absorbise o parte din răcoarea zidului. Geir şi Njaal s-au uitat la mine fix atunci când m-am pus în mişcare.

— Nu este aici? m-a întrebat Geir.

— Ba da, i-am răspuns. Mi-a luat mai multe săptămâni până când am desluşit unde duc toate uşile astea.

— Sunt patru, mi-a zis el. Cât de greu ar putea să fie?

Am deschis uşa şi am urcat treptele.

— Aşteptaţi aici, le-am spus. Nu trebuie decât să arunc gunoiul.

Scările de după uşa grea de metal erau negre şi alunecoase, poate că de la lichidul lăsat de sacii de gunoi care au fost aruncaţi acolo de-a lungul anilor. Plutea un miros înţepător şi totodată dulceag. Burlanele de ventilaţie erau suspendate de tavan, altfel zidurile erau goale. Am deschis capacul celui mai apropiat container, care era destul de mare încât să ascunzi înăuntru o întreagă familie ciopârţită, şi acolo am aruncat plasele. Mă simţeam rău şi tremuram din tot corpul. N-aş fi putut identifica exact cauza – o greşeală anume pe care s-o fi comis –, era vorba de toată fiinţa mea, deci n-aveam cum să ameliorez situaţia. Chiar dacă retrăgeam blestemata de carte, tot nu m-ar fi ajutat cu nimic. Ba da, poate că Gunnar ar fi fost mulţumit, gândindu-se că mă pusese la punct, poate chiar că mă zdrobise, şi că se făcuse dreptate. Cerinţa lui era îndreptăţită, furia lui era justificată, iar eu nu mă puteam opune acestei tornade justiţiare, mă făcea una cu pământul, mă dezintegra, astfel că nu mai valoram nimic. Nimic. Până şi copiii mei dispăreau în acest noian de furie, până şi ei îşi pierdeau valoarea, pentru că eu eram singurul tată pe care-l aveau, o fiinţă incapabilă să se ţină în frâu şi atât de lipsită de empatie, încât era în stare să distrugă vieţile altora fără măcar să bage de seamă.

Atunci când am ieşit din încăperea pentru depozitarea gunoiului, am văzut că cei doi mă aşteptau în lumina uşii deschise. Adică Geir ţinea uşa deschisă, iar Njaal ieşise deja în curtea umbrită de blocul-turn din apropiere. Se uita la o maşinuţă albă de transportat marfa care dădea în marşarier. Cu siguranţă aducea marfa la uşa

din spate a fast-food-ului chinezesc; furnizorul bătea tare cu o bucată de ţeavă lăsată acolo anume pentru asta, şi, dacă avea noroc, unul dintre angajaţi ieşea după un minut sau două. Lăzi cu doze de suc, conserve şi tăieţei. Njaal a traversat curtea până la trotuarul scăldat în lumină şi strălucire.

— Atenţie! i-a strigat Geir. Să nu ieşi pe stradă!

Njaal ne-a privit de parcă l-am fi subestimat.

— N-aveam de gând să ies!

— Bine, bine! a spus Geir. Aşa mi s-a părut, atâta tot.

Am observat că-şi învârtea brelocul pe un deget.

— Acum o să începi să fluieri?

— Ce vrei să zici? s-a mirat el.

— Limbajul corpului tău exprimă o veselie ieşită din comun.

— E o zi frumoasă. Soarele străluceşte, iar eu sunt în concediu. Normal că sunt vesel! Nici măcar un posac ca tine nu poate să-mi strice buna dispoziţie.

A început să fluiere.

La cincisprezece metri în faţa noastră Njaal s-a oprit lângă maşină, un Saab roşu de prin anii ’90. Putea să aibă între zece şi douăzeci de ani vechime. Nu mă pricepeam la maşini, dar pentru mine anii ’90 erau ca şi ieri. Nu puteam să înţeleg cum trecuseră cele două decenii fără să le simt.

— Au! a ţipat Njaal când a pus mâna pe caroserie.

— Nu te-ai gândit s-o parchezi la umbră? am bombănit.

— Pentru că tu aşa ai fi făcut, vrei să zici? mi-a retezat-o Geir.

— Dacă aş fi fost la fel de meticulos ca tine, da, aşa aş fi făcut.

A râs în timp ce descuia maşina, apoi i-a prins lui Njall centura de siguranţă. Eu m-am aşezat în coupe-ul încins pe locul din faţă. În spatele celor trei maşini din parcarea de la capătul străzii se afla un copac cu frunzele strălucind în soare, şi dincolo de el era Foreningsgatan, pe care o străbătusem în urmă cu două ore cu Vanja, Heidi şi

John.

Geir s-a aşezat la volan, a trântit portiera şi a vârât cheia în contact. Eu mi-am fixat centura, ocazie cu care mi-am găsit ochelarii de soare, pe care-i pusesem în buzunarul pantalonilor. Erau nişte simpli ochelari Polaroid pe care-i cumpărasem la Lido, în Veneţia, în vara precedentă, dar îmi plăceau pentru că aminteau cumva de anii ’70. Vanja îmi spusese că arătam ca un hoţ cu ei. „Z>y *ser ut som en tjuv*!” Şi asta îmi plăcuse.

Geir şi-a petrecut centura peste piept şi a fixat-o, a lăsat frâna de mână, a băgat în viteză şi a pornit încet. Era ceva nesăbuit în stilul lui de condus; nu conducea neapărat repede sau riscant, observaţia mea era legată mai degrabă de mişcările lui, felul în care se uita rapid într-o parte atunci când voia să schimbe banda, bruscheţea cu care semnaliza sau privirea lui iscoditoare atunci când scruta peisajul pe porţiunile în linie dreaptă. Cei mai mulţi cunoscuţi de-ai mei conduceau de parcă ar fi fost una cu maşina, de parcă diversele aparate şi instrumente ar fi fost o prelungire a corpului lor, pe când Geir conducea de parcă ar fi operat o maşinărie nefamiliară.

— Încotro o luăm? m-a întrebat el.

— Nu prea ştiu, i-am zis. De obicei merg drept înainte, până când dau de un semn care anunţă că am ieşit din Malmö. De obicei e OK; autostrăzile sunt în afara oraşului, şi întotdeauna există un punct de legătură între ele undeva.

— Serios? Eu prefer să ştiu pe unde merg, dar o să-i dau cezarului ce este al cezarului.

— Ţi-l dau înapoi într-un minut, i-am spus.

— Refuz să râd. Nici măcar un zâmbet nu primeşti pentru asta.

Am trecut pe lângă Konserthuset şi de intersecţia cu marele bulevard care ducea spre Varnhemstorget, plin de maşini strălucitoare ce reflectau lumina soarelui în diverse puncte; o jantă sau un parbriz aici, o bară de protecţie sau un mâner acolo.

Geir a apăsat pe un buton din portieră, şi fereastra mea a alunecat în jos. Aerul a năvălit înăuntru ca un şuvoi.

— Ce tehnologie sofisticată are, am remarcat. Din ce an este?

— Edin 2001.

— Din 2001? Credeam că e din anii ’90. Are doar opt ani vechime?

El a încuviinţat. M-am uitat la indicatoarele montate deasupra şoselei.

— Într-acolo sunt autostrăzile, i-am spus. Toate-s la fel de bune, nu contează pe care o iei.

— Göteborg, Stockholm, Ystad, Copenhaga sau Trelleborg?

— Una dintre ele. În cel mai rău caz, trebuie să ne întoarcem.

A suspinat.

— Mergi spre Göteborg, dacă neapărat ai nevoie de un nume, i-am zis într-un final.

— Atunci aşa facem.

Ne apropiam de nodul rutier unde se întretăiau patru şosele, toate având mai multe benzi. M-am uitat la chipurile oamenilor din maşinile alăturate; fiecare era în lumea sa, parcă nedându-şi seama că se găsea la o jumătate de metru distanţă de alţi oameni de care nu-l despărţea decât un geam transparent.

S-a făcut verde la semafor. Primele maşini s-au pus în mişcare, şi după câteva secunde mişcarea ne-a fost transmisă nouă. Întreaga coadă a cotit înspre autostradă, unde fiecare maşină a accelerat după preferinţe, astfel că în scurt timp erau răsfirate pe mai multe sute de metri. Geir a rămas pe prima bandă, respectând limita de viteză, fără să-i pese că-l depăşea toată lumea. Treptat, peisajul a trecut de la oraşul înţesat de clădiri, aproape lipsit de vegetaţie, spre zonele industriale şi spaţiile întinse ale dealerilor auto, delimitate prin garduri de sârmă.

— Ce ţi-am spus eu? i-am reamintit arătând spre un indicator pe care scria că ieşirea spre Lund urma după o

mie de metri.

— N-am zis niciodată că n-ai noroc, mi-a replicat Geir. Tu eşti bine, Njaal?

— Da.

— Vrei să mănânci o îngheţată la Lund?

— Da.

Zona rurală a făcut loc zonelor industriale, apoi cartierelor rezidenţiale, până când am ajuns în inima oraşului, care era considerabil mai mic decât Malmö. Casele erau mai scunde, străzile, mai înguste, ritmul, mai lent. Geir îşi rotea capul în căutarea unui loc de parcare, rămânând atent la traficul din jurul nostru.

— E ditamai parcarea în centru, din câte îmi amintesc, i-am spus. Dacă o ţii tot înainte pe drumul ăsta, sigur ajungem acolo.

În loc să facă după cum îi spusesem, a semnalizat la dreapta.

— Dar e chiar acolo! Nu vezi? Chiar după colţul ăla?

— E interzis accesul. Tu nu vezi semnul?

— Ah, asta înseamnă?

S-a uitat spre mine.

— Glumeşti?

Gestul meu de negare l-a făcut să râdă.

— Am fost foarte impresionat că ţi-a ajuns o seară ca să înveţi pentru examen. Dar acum înţeleg cum ai reuşit.

— Îmi tot spun c-ar trebui să mai repet semnele de circulaţie, dar nu mai am energie. Şi deja am carnet de conducere.

— Uită-te aici, mi-a zis Geir, apoi a semnalizat spre stânga şi a virat pe o rampă care ducea în parcare.

În comparaţie cu rafalele de aer de pe drum, atmosfera, atunci când am ieşit din maşină, era incredibil de statică. Chiar la suprafaţa asfaltului se ridicau valuri unduitoare de căldură, altfel aerul era nemişcat ca apele dintr-un lac, iar noi parcă ne-am fi aflat pe fundul acestuia.

Într-o zi, pe la mijlocul secolului al XIX-lea, într-unul dintre satele care se înşiră de-a lungul fiordurilor din

Vestlandet, în perioada strânsului fânului, când soarele strălucea aşa cum străluceşte acum şi toţi mânuiau de zor coasele, s-a întâmplat o catastrofă. Toţi au murit, astfel că nimeni n-a mai rămas în viaţă ca să povestească cele întâmplate. Au fost găsiţi acolo a doua zi. Un băiat care mergea să lucreze cu unchiul său a descoperit totul. În casă era o linişte desăvârşită atunci când a intrat, soţia unchiului său zăcea moartă pe jos în bucătărie, faţa ei era contorsionată şi aproape de nerecunoscut, avea ochii bulbucaţi şi-i cursese sânge din urechi şi nas. Băiatul a fugit afară. Sus, pe costişa abruptă, care era pe jumătate cosită, a văzut un grup de oameni care păreau să se odihnească puţin; s-a dovedit că erau morţi, probabil căzuseră seceraţi dintr-odată, având exact aceleaşi simptome ca şi mătuşa din casă. Ochi bulbucaţi, sânge scurs din orificii.

Era începutul unui roman. Ceva se întâmplase, nimeni nu ştia ce anume şi, câteva generaţii mai târziu, totul se redusese la o simplă poveste, căzând treptat în uitare.

Apoi s-a întâmplat iar. Şi cineva, poate protagonistul romanului, descoperă vechea istorie şi face legătura.

Da. Adâncurile fiordului imens, sub suprafaţa verde-albăstruie, păşunile din vale, de un verde incredibil de intens, piscurile albe ale munţilor, sub cerul albastru, fără nori. Iarba care te înţeapă pe pielea transpirată, bâzâitul insectelor. Cântecul coasei prin iarbă, susurul izvoarelor, sentimentul că există o tăcere undeva în spatele tuturor lucrurilor, evocată de munţi şi fiord şi cer, toate laolaltă. Şi apoi, catastrofa.

În timp ce mă uitam în gol pe stradă, Geir a deschis portbagajul, a scos bicicleta galbenă, fără pedale, a lui Njaal şi a asamblat-o. Blugii negri pe care-i aveam pe mine se lipeau de piele, iar picioarele, învelite strâns mai întâi în ţesătura sintetică, neagră, groasă şi elastică, mai apoi în pielea neagră a încălţărilor, mi-erau atât de încinse şi alunecoase de la transpiraţie, încât aveam impresia că nici

nu mai făceau parte din corpul meu, ci trăiau pe cont propriu acolo, jos. Cei doi fraţi rotofei cu obraji roşii, strălucind de la transpiraţie.

Njaal stătea cu picioarele crăcănate pe bicicletă, cu mâinile strânse pe ghidon şi cu picioarele pe pământ. Bicicleta avea forma unui leu, cu chipul desenat pe partea din faţă şi o codiţă în spate.

— Ce bicicletă super ai, Njaal! i-am spus.

Era atât de mândru de el, încât nici nu ştia încotro să-şi îndrepte privirea.

— Da, a zis într-un final.

Apoi a început să împingă cu picioarele, mergând tot mai repede prin parcare. Geir a verificat dacă portiera maşinii se închisese bine, şi-a băgat cheile în buzunar şi s-a dus după el.

— Nu te duce prea departe de noi, Njaal! Şi rămâi pe trotuar!

Când ajungea pe marginea străzii, punea brusc frână cu ajutorul picioarelor înfipte bine în pământ.

— Ce tehnică impresionantă! am remarcat.

— Da, chiar se pricepe, a spus Geir.

— Încotro o luăm? Ţi-e foame?

— Nu putem să mergem la biserică mai întâi? Şi apoi să mâncăm de prânz?

— N-am nimic împotrivă.

Aerul era cel care dispăruse. Fusese aspirat parcă în urma unei implozii tunătoare, la început un bubuit la mare distanţă, apoi tot mai aproape, vântul înteţindu-se pe măsură ce zgomotul se intensifica, şi apoi, în timp ce ei se uitau nedumeriţi unul la altul, s-a făcut deodată linişte. Nu se mai auzea niciun sunet. Oamenii au căzut în genunchi. S-au prins cu mâinile de gât. Sângele le zvâcnea din ce în ce mai tare. Maţele s-au contorsionat. Ochii le erau larg deschişi. S-au prăbuşit pe pământ, zvârcolindu-se de colo colo precum viermii. Totul s-a petrecut în linişte. Şi apoi corpurile lor au rămas fără viaţă, unul după altul. Zăceau acolo împreună, nemişcaţi. Toţi cei de sus, de pe deal, şi

toţi cei de jos, din case. Toate păsările şi toate animalele. Şi apoi, poate după şapte sau zece minute, aerul a revenit cu un şuierat, ca atunci când se deschide un baraj şi apa năvăleşte cu forţă prin albia secată.

Şi mai apoi?

Ce avea să se întâmple după aceea şi de ce?

Njaal mergea când înaintea noastră cu bicicleta, când în urma noastră, în timp ce ne îndreptam spre biserica profilată limpede deasupra acoperişurilor. În jurul nostru, oameni cu plase de cumpărături, şi, într-o piaţă pe care am străbătut-o, oameni pe bănci şi pe scaunele de la cafenele, unii având bicicletele alături, studenţi, în mod sigur, în timp ce maşinile treceau agale, cu cauciucurile scârţâind peste pavaj.

Atmosfera din oraş era liniştită şi calmă, la limita somnolenţei. Îmi erau greu să-mi imaginez că Malmö se afla la câteva minute distanţă de mers cu trenul, viaţa de acolo desfăşurându-se cu totul altfel. Malmö era un vechi oraş industrial, nu fusese construit nici pentru ochi, nici pentru suflet, ci pentru corp, cu lungile şiruri de clădiri identice, iar atmosfera de pe străzi era marcată de tumultul vieţii şi de contraste. Lund era un oraş definitivat, şi în mod evident fusese aşa încă de la bun început, fiind construit în jurul câtorva structuri permanente create de biserică şi universitate, instituţii cu vocaţie de prezervare, în timp ce Malmö fusese construit în ideea producţiei. La Lund, oraşul era cel care forma oamenii; la Malmö, oamenii erau cei care formau oraşul. Faptul că Bergman şi-a pus personajul principal din cel mai bun film al său, *Fragii sălbatici*, să călătorească tocmai până la Lund nu este tocmai întâmplător, deoarece este vorba de călătoria către moarte; în timp ce viaţa este schimbătoare, moartea este imuabilă şi neclintită, şi, dintre toate oraşele Suediei, Lund se apropia cel mai mult de această stare. Bineînţeles că oamenii din Lund erau la fel de vii ca aceia din Malmö, iar oraşul era la fel de palpitant; era însă netă diferenţa între un context previzibil, deja creat, astfel că oamenii nu

fac decât figuraţie, şi ceea ce se creează pe moment. Era o chestiune de forme şi funcţii.

— Vecinii tăi din zona cu căsuţe de vacanţă s-au mutat acolo tocmai ca să fugă din Malmö, mi-a spus Geir în timp ce străbăteam piaţeta de lângă biserică. Şi-au construit un mic Lund acolo. Ai perfectă dreptate când îl asociezi cu moartea.

— Media de vârstă trebuie să fie de vreo şaptezeci de ani, am zis.

— Brrr! Cum naiba ai fost atât de prost încât să-ţi cumperi casa aia de păpuşi, nu pot să pricep. Tocmai de asta am încercat să fug toată viaţa.

— Şi nu ţi-a mers, i-am spus.

Ne-am oprit să privim catedrala din capătul străzii. Cu masivitatea ei romanică, nu părea să se ridice spre cer, asemenea catedralelor gotice, şi nu arăta de parcă şi-ar fi dorit asta, ci se străduia să obţină cât mai mult din ceea ce i se oferea. Distincţia aici nu era între jos şi sus, ci între interior şi exterior.

— Fantastică biserică! a exclamat Geir.

— Ce zici, intrăm?

— Da. Ştii unde este intrarea? Pe acolo, nu?

— Noi am intrat pe partea cealaltă când am fost aici, i-am zis.

Am pornit să dăm ocol catedralei. Geir s-a întors să-l strige pe Njaal, care se afla poate la patruzeci de metri distanţă de noi, împingându-şi bicicleta galbenă cu leu. Pe partea opusă se afla un parc. Copacii verzi se înălţau în mijlocul pajiştii verzi, neclintiţi cu frunzişul lor bogat prin care nu adia pic de vânt. Din spate ne urma Njaal cu bicicleta.

Unde erau copiii? Uitasem de ei? îi lăsasem singuri acasă? Nu. Îi dusesem la grădiniţă.

Sau asta să fi fost ieri?

Nu, clar nu. Am făcut curat în apartament după ce m-am întors. Ei nu erau acasă, ci la grădiniţă.

— Uite o intrare, a spus Geir. Dar aia nu poate fi

intrarea principală.

— Nu, pe vremuri aceea era în faţă, i-am replicat.

— Ironiile tale nu-şi ating ţinta, a bombănit Geir. Spre deosebire de mine, tu ai mai fost aici. Njaal!

— Da, a răspuns Njaal, care era puţin mai departe pe aleea din parc.

— Vino încoace! l-a strigat Geir. Intrăm pe aici!

— Vin, a zis Njaal îndreptându-se spre noi.

M-am uitat la blocurile imense de piatră care odată fuseseră albe, dar acum erau aproape negre pe alocuri. Jos de tot căpătaseră o nuanţă verde de la muşchi.

— Pune-ţi bicicleta acolo, a spus Geir.

— Vreau să o iau cu mine! a zis Njaal.

— Nu se poate, banditule! Nimeni nu merge cu bicicleta prin casa Domnului.

— În orice caz nu pe biciclete fără pedale, am adăugat eu. Dacă ar fi fost o bicicletă normală, atunci ar fi fost altceva.

— Cum aşa? m-a întrebat Njaal privindu-mă uimit.

— Karl Ove glumeşte, i-a explicat Geir. Pune-ţi bicicleta acolo şi vino încoace!

El s-a executat şi am intrat împreună în catedrală. Părea mult mai mare şi mai spaţioasă pe dinăuntru decât îţi făcea impresia din exterior. De aici era destul de impunătoare.

Cum nu prea aveam chef de biserici, m-am dus cam fără tragere de inimă ca să arunc o privire, după care m-am aşezat pe o bancă, prea vlăguit ca să mă identific cu ceea ce exprimau reprezentările din jur. Geir şi Njaal au dispărut din vedere, şi când au apărut iar s-au apucat să-mi povestească ce văzuseră în criptă. Am ieşit ca să-mi aprind o ţigară, Geir mai voia să se uite puţin, aşa că m-am aşezat singur pe trepte şi, în timp ce contemplam parcul, cu fumul ridicându-mi-se asemenea unui norişor subţire în jurul capului, am reflectat la noua idee pentru roman, la modul în care aş fi putut s-o leg de ceea ce aveam deja. Antiutopie. Lumea care nu a existat niciodată. Bărbatul

care a crescut într-un loc unde nazismul constituia ordinea socială. De ce nazismul? Pentru că la un moment dat văzusem o fotografie, un afiş al propagandei naziste, reprezentând un pod care traversa o zonă montană; imaginea era atât de frumoasă şi-mi trezise un asemenea dor, încât voiam să aprofundez subiectul. Voiam să creez o astfel de lume. Mi-am dat seama imediat că oroarea mic-burgheză a parcelelor de grădini cu case de vacanţă se potrivea cu afişul acela. Citisem în *Dagens Nyheter* un articol care vorbea despre manipularea biologică a animalelor. Se relata despre un experiment din anii ’60 în care nişte cercetători introduseseră electrozi în creierul unui taur, iar cu ajutorul acestora reuşiseră să-l facă să meargă şi să se oprească; o fotografie arăta cum taurul, care venea în goană spre cercetător, s-a oprit brusc în faţa lui atunci când cercetătorul a apăsat pe un comutator montat pe cutia din mâna sa. În alt experiment, unei muşte i se implantase o genă a fotosensibilităţii de la un ţipar; drept urmare, musca putea fi controlată, dacă nu chiar minuţios şi cu fineţe: ori de câte ori se trimitea spre ea un fascicul de lumină, îşi lua zborul. Mentalitatea din spatele acestor încercări mi se părea dezgustătoare şi mă tulbura profund. Problema era că aparţinea vremurilor noastre, structural, politic şi social, şi că multiplele ei înţelesuri ar fi dispărut dacă aş fi plasat-o într-o altă realitate, contra-istorică. Poate că ar fi trebuit să scriu două romane. „Am să-i dau de capăt mai târziu”, mi-am spus. Lumea era atât de mare şi complexă, încât forţele antagonice erau mereu în acţiune, nu se putea spera la niciun rezultat exact, viitorul era deschis şi incert, iar dacă în acel viitor soarele ar fi apus pentru noi, n-ar fi apus şi pentru cei care urmau să vină: pentru ei ar fi răsărit.

— Aici erai, biet singuratic fără prieteni, a zis Geir în spatele meu.

M-am întors către el.

— Vrei să mergem să mâncăm?

La gestul lui afirmativ m-am ridicat. Simţeam că-mi

tremurau picioarele, dar nu era decât o impresie. Mi-am aruncat ţigara pe pietriş în timp ce Njaal şi-a luat bicicleta şi s-a suit pe ea, după care am pornit agale, eu cu sufletul meu sfâşiat, Geir radiind de fericire, presupuneam, deoarece se apucase iarăşi să învârtă legătura de chei pe deget şi ţinea morţiş să-mi spună cât de frumos fusese înăuntru. Fără prieteni, aşa spusese. Mi-am reamintit de situaţia în care eram. Scrisorile îngrozitoare. Avocaţii care-mi citeau manuscrisul. Judecata care mă aştepta, prima pagină a ziarelor.

— Mi se pare mie, sau eşti puţin cam plouat? a zis el.

— Aşa-i, i-am răspuns. Scuze. Nu sunt cea mai bună companie chiar acum.

— Acum îţi ceri scuze şi pentru asta? În ce mă priveşte, poţi să fii oricât de plouat vrei. Orice lucru are valoarea lui.

— Nu, starea sufletească a celorlalţi nu te contaminează şi nu exercită nicio influenţă asupra ta. Tu eşti tu indiferent de situaţie.

— Vrei să spui că am şoriciul gros? Aşa mi-ai spus şi ieri.

— Dar aşa eşti tu!

— Ce zici, mergem să mâncăm acolo? a propus el arătând spre un restaurant care se vedea pe o străduţă în pantă la vreo douăzeci de metri de noi.

— Nu putem să stăm afară, ca să fumez şi eu?

— Sigur că putem. Vrei în piaţă, atunci? Acolo erau câteva cafenele.

Ne-am aşezat la o terasă împrejmuită cu un gărduleţ. O fată de nici douăzeci de ani stătea la o masă puţin mai departe, împreună cu o femeie, probabil mama ei, în vârstă de aproximativ cincizeci de ani; în rest era gol. Tânăra tasta ceva la telefonul mobil, mama fuma şi se uita înspre piaţetă.

— Vrei să mănânci pizza sau spaghete? l-a întrebat Geir pe Njaal, care scosese de nicăieri o maşinuţă cu care se juca pe marginea mesei, cu capul sprijinit într-o mână şi

cotul pe masă.

— Spaghete.

— Aşa să fie. Şi tu ce vrei, Karl Ove?

— Nu ştiu exact, am zis. Poate paste carbonara.

— Nu-i rău! Şi eu iau la fel.

A lăsat meniul pe masă. Ospătăriţa a venit la noi şi am comandat. În timp ce aşteptam mâncarea, Geir a ţinut o scurtă prelegere despre conceptele de sensibilitate şi insensibilitate. I se părea bizar că eu, cel care voiam să scriu despre ceea ce este autentic, şi care scriam despre moarte şi corp, nu scriam despre sex. Aveam prea mult bun simţ, în opinia lui.

— Sunt doar discret, i-am spus. În plus de asta, sexualitatea are o proporţie eronată în cultură.

— Proporţie eronată?

— Da. Nu-ţi aminteşti ce mi-ai povestit atunci, despre tipul care a fost prins de o avalanşă enormă şi a fost îngropat sub mai mulţi metri de zăpadă?

— Da. Mereu te întorci la asta.

— Da, pentru că ceea ce-a făcut el acolo a fost să se masturbeze. Este o imagine reprezentativă pentru impulsul sexual.

— Faptul că ne acaparează pretutindeni, în orice situaţie?

— Nu, faptul că e atât de neînsemnat. Că e incredibil de nesemnificativ. O minusculă ejaculare într-o mare de omăt. Sexualitatea şi-a ieşit complet din matcă; îi conferim un spaţiu atât de vast şi o semnificaţie atât de complexă, când de fapt ea nu valorează nimic. Tinde asimptotic care zero.

— *Imay be a fooly but Im not an idiot*! Oi fi nebun, dar nu-s tâmpit! vorbim despre cum stau lucrurile, nu despre cum ar trebui ele să fie. Tu vrei ca viaţa să fie măreaţă şi plină de semnificaţii. Poate chiar şi nobilă. *Sony*. Este măruntă şi sinistră. Nu este niciodată mai bună decât acel orgasm din noianul de zăpadă. Sexul şi moartea, atât există.

— Atunci de ce mai pierzi vremea cu mine? N-ar trebui să fii acasă şi să te masturbezi? Sau de ce nu-ţi bagi capul într-o găleată ca să-ţi tragi un glonţ în cap?

— De unde ştii că nu mă masturbez deseori când stăm de vorbă noi doi?

— De acolo se auzea pleoscăitul? Şi eu care credeam că se aude câinele mâncând.

— Dar noi nu avem câine.

— Mda, tocmai! Adevărul e întotdeauna în altă parte.

— Punct ochit, a spus el zâmbind aşa cum doar un om mulţumit de sine o poate face.

Ospătăriţa venea spre noi pe lângă bar, ţinând câte o farfurie de paste în fiecare mână. Am văzut pe masă un coş cu pâine şi o sticluţă cu ulei de măsline; oare le adusese pe neobservate?

— Două carbonara, a anunţat ea aşezând farfuriile în faţa noastră. Spaghetele tale vin imediat, a spus uitându-se la Njaal.

— Ia o felie de pâine până atunci, l-a îndemnat Geir întinzându-i o felie.

Puştiul a luat o muşcătură, urmărind cu privirea un porumbel care se plimba printre mese, apoi s-a uitat la mine.

— Este vorba de diferenţa dintre „este” şi „ar trebui să fie”, am spus.

— Ţii minte ce zice Pessoa? „Cum aş putea să întâmpin ateismul lui Leopardi cu seriozitate şi îndurerare, când ştiu că acest ateism poate fi vindecat cu un act sexual?”

— Păi tocmai asta e! Admit că poţi să reduci totul ca să ajungi la o formă sau alta de adevăr, dar nu înţeleg cum această reducţie trebuie să se termine întotdeauna cu sex.

— Nu pricepi pentru că tu eşti un suflet nobil. Respingi ceea ce este josnic. Ţi-e jenă de tot ceea ce ţine de corp. Ştii ce-a scris Luther?

— Nu.

— „Visele mint. Să te caci în pat, acesta este singurul

adevăr”.

După ce am mâncat ne-am dus la grădina botanică. În mijlocul parcului era un mic iaz plin de nuferi, şi chiar pe mal se găsea o cafenea micuţă la care ne-am aşezat, sub umbrele jucăuşe ale unui copac, amândoi ţinând câte o ceaşcă de cafea în mâini. Se vedeau câteva raţe împreună cu bobocii lor – boboci care, ultima dată când fusesem acolo împreună cu Linda, în vara aceea, fuseseră mici şi drăgălaşi, dar acum crescuseră, păstrându-şi totuşi spiritul juvenil, stângăcia e o trăsătură comună pentru puii de animale şi puii de om, ca şi când creşterea bruscă ar aduce peste ei ceva aproape monstruos. Njaal evident că nu se preocupa de asta, o vreme i-a urmărit cu privirea şi a încercat să-i prindă, dar bobocii o tuleau de fiecare dată când se apropia de ei, ţinându-şi capetele nemişcate pe gâturile lor subţiri, aşa că într-un final şi-a pierdut interesul, preferând să arunce pietricele în apă, până când Geir l-a rugat să se oprească şi atunci s-a aşezat pe pietriş, chiar lângă masă, şi a început să se joace iar cu maşina.

Mi-a trecut prin minte o întrebare pe care Vanja mi-o adresa deseori, de ce nu se joacă şi oamenii mari. De ce ni se pare plictisitor, asta nu putea ea să înţeleagă, şi concluzia pe care a tras-o a fost că n-avea să devină niciodată adult. Viaţa însemna să alergi în voie şi să râzi, să te joci cu ponei mici de plastic cu părul lung şi cu animăluţe japoneze cu ochi mari, să te dai în leagăn sau în carusel, să te caţeri în copaci, să pleoscăi în bazin şi să te joci de-a balena, de-a rechinul şi de-a peştii. Viaţa nu însemna să stai pe un scaun şi să citeşti ziarul cu o expresie de îngrijorare pe chip. Sau, ca acum, să stai nemişcat la o masă şi să povesteşti, cu intervale lungi în care nimeni nu spune şi nu face nimic.

Ceilalţi clienţi ai cafenelei, în majoritate oameni mai în vârstă, vorbeau încet şi, când şi când, mai strecurau câte un chicotit, sau vreo furculiţă se lovea de o farfurie, sau o linguriţă de o ceaşcă, pentru ca în secunda următoare sunetul să se stingă în aerul nemişcat de sub

coroanele copacilor.

Mă simţeam de parcă ar fi fost miezul verii. De parcă ne-am fi aflat într-un tablou impresionist, pentru că nimeni n-a reuşit să surprindă mai bine sentimentul acela decât impresioniştii, şi întrebarea era dacă nu cumva ei înşişi i-au dat naştere. Dacă acest sentiment a existat în lume înainte ca ei să-l exprime cu concepţia lor despre culori, lumină şi umbre şi cu încercările lor de a reda o clipă anume, înainte de asta, arta picturii fusese întotdeauna geometrică, abordând aspectele concrete ale obiectelor şi oamenilor, precum şi limitele acestora. Ce anume este „aici”, modul în care sunt conectate entităţile de „aici”, şi ce anume se află „acolo”, cu alte cuvinte, dincolo de „aici”: aceste aspecte sunt studiate de pictură. Dar într-o lume adâncită în umbre, plină de lumini pâlpâitoare, unde obiectele se suprapun şi fuzionează, întrebările sunt altele. Ce anume este vizibil şi ce anume este invizibil, ce anume este clar şi ce anume este obscur, ce anume putem vedea şi ce nu, şi, nu în ultimul rând, care este sentimentul care impregnează cu atâta intensitate ceea ce vedem? Un autor precum Marcel Proust ar fi de neconceput în lipsa impresionismului, pentru că întreaga lui operă este construită în jurul legăturii dintre amintire şi uitare, lumină şi umbră, vizibil şi invizibil, iar puternicul sentiment pe care lumea – mai ales cea scufundată, dar şi lumea vizibilă a prezentului – îl trezeşte în el este modelat, dacă nu chiar creat de ochiul impresionistului. În cazul lui Cezanne te întrebi: ce înseamnă să vezi? În cazul impresioniştilor, întrebarea este: ce înseamnă să percepi ceea ce vezi? Din păcate, radicalismul lor a dispărut complet din conştiinţa culturală, acum n-au mai rămas decât florile şi culorile frumoase, o soartă pe care Proust a evitat-o, de vreme ce florile şi culorile lui frumoase rămân exprimate în cuvinte, şi el nu poate fi suspectat că şi-ar fi apropiat frumuseţea copiind un motiv atrăgător, în ceea ce ar fi putea fi o definiţie a kitsch-ului. Poate că cel mai bun argument împotriva progresului este acela că arta a

devenit atât de cerebrală, încât tot ceea ce priveşte sentimentele este lăsat pe seama celor naivi, pur şi simplu pentru că această perspectivă, care se pare că ar trebui să aibă întâietate faţă de experienţa umană, este atât de ciuntită şi stupidă, încât reprezintă o culme a naivităţii. Atunci când s-a renunţat la imperativul măiestriei, ideea că arta ar trebui să redea lumea cât se poate de exact era considerată perimată şi prin urmare inutilă. Dar nu este nevoie de prea multă reflecţie ca să înţelegem că nu de aceea pictorii şi sculptorii îşi petreceau anii de formare şi de tinereţe copiindu-i pe alţii sau reproducând mecanic modele ori obiecte. Nu o făceau ca să înveţe să copieze realitatea, pentru că redarea realităţii are o limită pe care un elev talentat o va atinge rapid. Ei făceau asta pentru a învăţa să nu mai raţioneze. Exerciţiul acesta este cel mai important din toată arta şi literatura, şi aproape nimeni nu-l mai poate realiza, sau poate nici n-au auzit despre el, pentru că nu mai este predat sau transmis. Acum ne închipuim că arta este legată de raţiune şi critică, că se învârte în jurul ideilor, iar la şcolile de artă se studiază teorie. Acesta nu este progres, ci decădere.

Geir şi-a dat scaunul înapoi pe pietriş şi s-a ridicat.

— Vrei să-ţi aduc şi ţie un pahar cu apă?

— Da, mulţumesc, i-am răspuns. Ai putea să-mi umpli şi ceaşca de cafea, te rog?

I-am întins-o. Era plină de urme de cafea pe margine, majoritatea rotunde, dar unele erau şi în dungi, aşa arată întotdeauna ceştile mele, dintr-un motiv sau altul, dar nu ştiu exact de ce. Cănile altora sunt de cele mai multe ori strălucitor de albe pe margine. Sigur îmi ţineam buzele în aşa fel încât nişte stropi de cafea să se prelingă printre ele şi porţelan, dar, chiar dacă înţelegeam, nu eram în stare să fac nimic în privinţa asta; oricât de tare mi-aş fi apăsat ceaşca de buza inferioară, tot era pătată după ce terminam de băut.

— Unde mergi, tari? a întrebat Njaal ridicându-şi privirea.

— Să aduc apă.

Puştiul s-a ridicat în picioare şi s-a dus după Geir, prinzându-l de mână. Mi-am scos mobilul din buzunar şi am sunat-o pe Linda. Mi-a răspuns imediat.

— Salut! Sunt Karl Ove! Ai ajuns deja acasă?

— Tocmai am intrat pe uşă. Unde eşti?

— La Lund. Suntem la grădina botanică.

— Ce frumos!

— Da, e foarte plăcut aici. Te duci după copii, nu-i aşa?

— Da. Plec acum.

— Voiam doar să fiu sigur. Şi noi pornim spre casă.

— Ai cumpărat creveţi şi vin, sau…?

— Am să cumpăr când ajungem acasă.

— Pot să iau şi eu.

— Nu, nu. Mă ocup. Ne vedem!

— Da. Pa!

— Pa! i-am răspuns, apoi am apăsat pe butonul roşu şi mi-am vârât telefonul înapoi în buzunar chiar când Njaal şi Geir ieşeau din clădirea mică, asemănătoare cu un pavilion, unde se afla cafeneaua. Njaal ţinea un pahar cu ambele mâini şi făcea paşi mărunţi, copleşit de importanţa sarcinii, în timp Geir venea cu o cană de cafea într-o mână şi cu un pahar cu apă în cealaltă mână.

— Mersi, i-am spus. Eu plătesc apa, pentru că tu ai plătit pentru prânz.

— Ha, ha!

S-a aşezat, i-a luat lui Njaal paharul din mână şi l-a golit dintr-o sorbitură. Faţa îi strălucea puţin de sudoare.

— E timpul să plecăm? a vrut el să ştie.

— Da, i-am răspuns. Am vorbit cu Linda. Tocmai a ajuns acasă.

Geir s-a uitat la ceasul de pe mobil.

— Şi Christina trebuie să sosească în curând. Hai, bea-ţi cafeaua şi apoi pornim.

— Încă o ţigară şi mergem, i-am zis.

Njaal şi-a ridicat bicicleta şi s-a aşezat pe ea. Am scos

ultima ţigară din pachet, am aprins-o şi am mototolit pachetul, apoi m-am uitat înspre cafenea ca să văd dacă există vreun coş de gunoi. Nu era.

— Nu e voie să mergi cu bicicleta pe aici, i-a zis Geir fiului său. Aşteaptă până plecăm.

— De ce?

— Pentru că oamenii mănâncă aici! Nici ţie nu ţi-ar plăcea să pedaleze lumea în jurul tău când mănânci, nu-i aşa?

— Aşa e, a spus băiatul râzând încetişor.

Geir s-a uitat la mine.

— Şi? De ce ai devenit atât de tăcut?

— Asta obişnuia Arvid să-mi zică, îmi amintesc. La Bergen. „Ce eşti aşa tăcut? Te-ai căcat pe tine, sau ce?”

— Iată-ne înapoi.

— Mda, scuze!

— Dar m-am gândit la ceea ce am vorbit ieri. Despre paternitate.

— Da?

— Principiul meu este că trebuie să faci ceea ce-ţi doreşti mai tare. Şi să iei toate deciziile care se impun. Atunci când s-a născut Njaal, Christina nu mai dormea nopţile, pentru că nu voia să piardă nimic. Avusese o slujbă fantastică la Operă, la care renunţase ca să poată sta cât mai mult cu Njaal. Christina nu se ocupă de toate aspectele practice pentru că este femeie, ci pentru că într-adevăr înseamnă mult pentru ea. Dacă şi-ar fi dorit în mod arzător altceva, lucrurile ar fi arătat altfel.

— Aşa e, i-am zis.

— Ea nu doar că se implică mai mult decât mine, dar are şi mai multe satisfacţii. Înseamnă enorm pentru ea.

— Ţin minte cum alergam pe străzi ca să predau un film atunci când Vanja abia se născuse. Am fugit înapoi cu sufletul la gură, nici eu nu voiam să pierd nicio clipă.

— Dar nu te-ai gândit să-ţi iei concediu de paternitate de trei ani, nu?

— Nu.

— E atât de uşor să te laşi absorbit de moliciune şi de căldură! E atât de uşor să renunţi la tot restul! Dar atunci nu realizăm nimic, nimic altceva decât moliciune şi căldură. Mie mi se pare o slăbiciune.

De aceea nu simt decât dispreţ pentru bărbaţii care se aventurează cu atâta nesăbuinţă. Sunt aclamaţi pentru asta, dar ceea ce fac ei de fapt se cheamă fuga de răspundere. O răspundere mai mare. Eu sunt de acord cu Karen Blixen, care spune că nu poţi pleca în căutarea Graalului cu căruciorul de copii. *You can't have both*. Există o singură masculinitate. Poţi fi mai mult sau mai puţin bărbat. *That*'s *jucking it*. Nu există masculinităţi. Bleah, nici nu pot să pronunţ cuvântul! Mi se face rău. Există câteva cuvinte care acumulează în ele tot ceea ce nu ne place dintr-o epocă anume. Asta e unul dintre ele. Nu-l pot suferi. Dar acelaşi lucru este valabil şi pentru femei. Nu există o singură formă de feminitate. Culmea, dacă am fi trăit în anii '60, când toţi bărbaţii munceau şi toate femeile stăteau acasă, m-aş fi putut imagina luându-mi un lung concediu ca să-l cresc pe Njaal. Ceea ce nu suport eu este ca o ideologie dominantă să-mi guverneze viaţa.

— Dar dacă aşa stau lucrurile, nu este decât un protest. Dacă tot ce vrei e să faci opusul a ceea fac alţii. Atunci şi tu eşti prins în capcană, la fel ca toţi ceilalţi.

— Aici ai dreptate. Îmi retrag vorbele. Ideea este că mi se pare complet absurd ca alţii să decidă cum ar trebui să mă raportez la propriul meu fiu. Când am fost în Irak în timpul războiului, sub ploaia de bombe, am fost intervievat de un jurnalist de la *Aftonbladet*. Ştii ce i-a trecut prin cap să mă întrebe?

Am clătinat din cap.

— Cine spală vasele la noi acasă! îţi poţi imagina?

— Şi i-ai răspuns?

— Evident, am refuzat să răspund! în afară de asta, avem maşină de spălat vase.

— Tu numeşti maşină de spălat vase cutiuţa aia

mică?

— N-o subestima! Nicicând nu ne-am certat mai aprig decât atunci când a fost vorba despre spălatul vaselor. Apoi ne-am cumpărat maşina, şi totul s-a rezolvat.

— Probleme mici, maşini de spălat mici.

— De ce crezi că m-a întrebat despre asta? Voia să ştie dacă sunt om bun sau un om rău. Dacă muncesc în casă, atunci sunt un om bun. Dacă nu, atunci sunt un om rău.

— Hm! Ce zici, mergem? Eu am terminat, i-am spus.

Ne-am ridicat, am ieşit din zona cafenelei şi am traversat parcul. M-am oprit în faţa unui trunchi retezat şi am citit plăcuţa fixată lângă el. Scria că acel copac a murit din cauza unei boli care afectase toţi arborii din specia respectivă din Skâne.

La naiba!

Am grăbit pasul şi i-am prins din urmă la poarta principală. O bucată de drum am mers pe trotuar, de-a lungul gardului, apoi am traversat şi am intrat pe o străduţă îngustă şi pitorească cu case mici şi joase, pe zidurile cărora erau flori căţărătoare. Neliniştea îmi creştea pe măsură ce ne apropiam de maşină, şi implicit de apartament, deoarece întoarcerea acasă însemna întoarcerea la roman. Am aprins o ţigară, pentru că asta îmi dădea o preocupare, şi acţiunea mi-a distras atenţia, chiar dacă nu foarte mult, dar măcar puţin, şi tot era mai bine decât nimic. Am fumat o vreme privind atent în jur, încercând să mă gândesc la ce vedeam, apoi mi-am verificat telefonul, la care nimeni nu mă suna.

— Când se duce Linda să ia copiii? m-a întrebat Geir când ne aflam la vreo cincizeci de metri de parcare.

— Cam pe la ora asta, cred, i-am zis. La ce te gândeşti?

— Dacă este cineva acolo când ajunge Christina.

— Doar are telefon, nu?

— Da, e adevărat.

— Vine cu trenul de la Bâstad?

— Nu, am înţeles că urma s-o aducă cineva care are drum încoace.

Christina fusese la un curs de fotografie în mediul şcolar, şi toată toamna urma să fotografieze clasele de elevi din regiunea Stockholmului. Făcuse acelaşi lucru şi în toamna precedentă, iar banii câştigaţi în acele luni le ajunseseră tot anul. Geir nu mai avea post la universitate, şi i se terminase şi ajutorul de şomaj pe care-l primise o perioadă. Pe deasupra, cartea pentru care sacrificase atât de mult, care încă nu era gata, dar pe care o trimisese, la sfatul meu, unei edituri, apoi alteia, ca să grăbească eventualul proces de publicare, fusese refuzată de ambele edituri. Nu înţelegeam cum se descurcau, dar el zicea că era doar o chestiune de disciplină. Îşi făceau cumpărăturile doar la Willys, marfa la reducere în cantităţi mari, iar pentru orice altceva, ca de exemplu cărţi, CD-uri şi DVD-uri, Geir petrecea ore în şir căutând cea mai ieftină ediţie pe internet.

Nu ştiu cum procedau cu hainele, dar, cum Christina studiase designul vestimentar, bănuiam că-şi cumpăra haine second-hand pe care le ajusta după aceea.

Geir a apăsat cheia, şi farurile maşinii au clipit. Am deschis portiera şi am urcat pe locul din dreapta faţă în timp ce el a aşezat bicicleta lui Njaal în portbagaj. Mi-am lăsat capul pe spate şi am închis ochii. Afară, zgomotul înfundat făcut de Geir era neutru, câte un sunet ca oricare altul care se isca şi reverbera, dar în interior se auzea altfel, era un zgomot care se producea în maşină, părând că-i aparţine acesteia din urmă. Diferenţa era mare. Eşti la adăpost de ceea ce se petrece în afară, dar eşti vulnerabil la ceea ce se petrece înăuntru.

Dincolo de geamurile maşinii, Malmö a început să capete formă. Marile blocuri de locuinţe de la marginea oraşului, construite din cărămidă gălbuie, s-au ivit la orizont. Şiruri de ferestre, şiruri de balcoane şi, între ele, parcări şi pajişti verzi. Zonele cu case, acolo unde locuiau cei bogaţi, se aflau în celălalt capăt al oraşului, lângă

mare. Cu bani puteai să obţii mult spaţiu şi o distanţă considerabilă faţă de ceilalţi. Dar nu un spaţiu prea mare şi nicio distanţă prea mare: în adâncul pădurii aveai atâta loc cât doreai, şi cel mai apropiat vecin se putea afla la câteva zeci de kilometri depărtare, dar niciun om cu bani nu şi-ar fi imaginat vreodată să se mute acolo. Terenul şi distanţa deveneau valoroase doar dacă în preajmă existau oameni care aveau spaţiu puţin şi trăiau ca sardelele.

Am trecut pe lângă supermarketuri, reprezentanţe auto, malluri, benzinării, apoi şiruri de case lipite, în vitrinele magazinelor am zărit expuse mai întâi obiecte ieftine şi simple, care deveneau tot mai scumpe şi mai exclusiviste pe măsură ce ne apropiam de centru. Vedeam pietoni care mergeau pe trotuare, prin dreptul geamurilor, maşini care avansau pe stradă, având la rândul lor geamuri, apoi semafoare şi treceri pentru pietoni, piaţete şi cafenele cu terasă, parcuri mici şi mari, un canal, o gară. Hoteluri cu steaguri în faţa intrării, magazine cu articole de sport, magazine de haine, magazine de pantofi, magazine de electrocasnice, magazine de mobilă, magazine de lămpi, de covoare, de ochelari, librării, magazine de electronice, de antichităţi, magazine cu articole de bucătărie. Ateliere de înrămat. Restaurante chinezeşti, thai, vietnameze, mexicane, irakiene şi iraniene, turceşti şi greceşti, franţuzeşti şi italieneşti, McDonald’s, Burger King, pizzerii. Cafenele, cinematografe, săli de concerte. Teatre, operă, grădiniţe, magazine de muzică, staţii de autobuz. Sedii administrative pentru forţele de muncă, magazine cu lenjerie de pat, spitale, aziluri de bătrâni, cabinete medicale. Oftalmologi, ORL-işti, cardiologi şi pneumologi. Dentişti, ortopezi, psihologi, psihiatri, firme de instalaţii sanitare. Servicii funerare, magazine cu materiale de construcţii, magazine de decoraţiuni interioare, ateliere fotografice, bănci, săli de yoga, cârciumi, florării, magazine cu alimente sănătoase, săli de jocuri, tutungerii, magazine cu articole pentru drumeţii, magazine cu haine de copii,

magazine cu articole pentru nou-născuţi, centre de masaj, firme de închirieri auto, magazine pentru animale, magazine de jucării, biserici, moschei, şcoli, centre de informare. Institute de implant de păr, firme de avocatură, agenţii de publicitate. Frizerii, saloane de manichiură, farmacii, magazine de haine pentru graşi, magazine de tehnică medicală, magazine cu haine de lucru, magazine cu articole de grădinărit, case de schimb valutar. Magazine cu instrumente muzicale, magazine cu jocuri video, chioşcuri de bilete de autobuz, magazine cu aparate de radio, televizoare şi combine hi-fi, chioşcuri cu hotdogi, cu falafel, magazine de geamantane şi poşete. Toată această lume enormă, cu o infinitate de detalii, era împărţită în sisteme alambicate care ţineau fiecare lucru separat de restul, mai întâi prin stabilirea de categorii – spre exemplu, garniturile de cauciuc pentru robinete se aflau în altă parte decât corzile de nylon pentru chitară, şi un roman de Danielle Steel se afla în alt loc faţă de un roman semnat de Daniel Sjolin – ca o formă de sortare primară, apoi prin investirea diverselor mărfuri cu valoare, după nişte criterii care nu erau predate nicăieri, la nicio şcoală sau instituţie, astfel că trebuiau învăţate ad-hoc, şi mai şi fluctuau. Care este diferenţa dintre o pereche de blugi McGordon de la Dressman şi o pereche Acne, sau nişte blugi Tommy Hilfiger şi o pereche ieftină de la Cheap Monday, dintre Sherman şi Levi’s, Lee şi J. Lindeberg, dintre Tiger şi Boss, Sand şi Peak Performance, Pour şi Fcuk. Ce fel de mesaj transmite un roman de Anne Karin Elstad expus lângă un roman de Kerstin Ekman, şi ce leagă aceste romane de un volum de poezii aparţinându-i lui Lars Mikael Raattamaa? De ce este o dovadă de superioritate culturală, într-o anumită măsură, totuşi nu decisivă, să-l citeşti pe Peter Englund şi nu pe Bill Bryson? Cum de un om care-şi exprimă fascinaţia sau entuziasmul pentru Salman Rushdie lasă impresia că e demodat, că are o mentalitate de anii ’80, dar lucrurile nu stau la fel în cazul lui V.S. Naipaul? Cunoscând aceste criterii, puteam să-mi cumpăr jeanşii şi

costumele care se bucurau de cea mai mare apreciere, deşi nu în ochii tuturor, puteam să aleg din librărie acele cărţi care-mi confereau cea mai mare credibilitate sau să-mi cumpăr de la un magazin de specialitate acel gen de muzică ce trecea drept moderat de sofisticată, chiar dacă eu nu ştiam prea multe despre unele tradiţii şi genuri, cum ar fi jazz-ul sau muzica clasică – prinsesem din zbor îndeajuns de mult încât să mă descurc, ba chiar, cu puţin noroc, să par un adevărat cunoscător. Aşa stau lucrurile. Ştiam ce fel de semnal transmitea o anumită canapea, chestiune valabilă şi în cazul fierbătoarelor de ceai şi al prăjitoarelor de pâine şi al pantofilor sport sau al poşetelor. Uneori puteam să analizez cu precizie până şi semnalele emise de corturi. Ştiinţa aceasta nu era scrisă nicăieri şi nici nu era recunoscută drept ştiinţă, fiind mai degrabă o convingere, şi varia de-a lungul ierarhiei sociale, astfel că membrii clasei superioare ar fi putut să strâmbe din nas la preferinţele mele în materie de canapele, iar eu puteam să privesc dispreţuitor gusturile pentru canapele ale celor din păturile inferioare, dar dispreţul nu li se adresa oamenilor înşişi, nici vorbă de aşa ceva, ci canapelelor alese de ei. Desigur, n-o spuneam niciodată cu glas tare, deoarece nu voiam să par cârcotaş, dar ideea tot îmi trecea prin cap: „Doamne, ce canapea oribilă!” Aceste cunoştinţe referitoare la mărci şi rolul lor practic şi social aveau un spectru foarte larg, şi uneori nu mi se păreau foarte diferite de cele pe care le stăpâneau odinioară aşa-numiţii oameni primitivi, care nu doar că ştiau numele fiecărei plante, fiecărui copac şi arbust din mediul înconjurător, ci şi ce proprietăţi aveau şi la ce se puteau folosi, sau cunoştinţele pe care le aveau strămoşii noştri în urmă cu câteva generaţii, de exemplu în secolul al XVIII-lea, când majoritatea ştiau denumirile tuturor plantelor şi copacilor din regiunea lor, numele tuturor locuitorilor din satul lor, atât ale celor în viaţă, cât şi ale răposaţilor, şi numele tuturor aşezărilor mici şi mari din împrejurimi. Bineînţeles că ştiau denumirile tuturor uneltelor pe care le

foloseau, denumirile animalelor şi ale tuturor părţilor şi organelor din care acestea erau alcătuite. Această ştiinţă nu era ceva la care ei să reflecteze ori cu care să se laude, pentru că nu-şi dădeau seama de existenţa ei, atât de strâns se împletea cu identitatea lor. Acelaşi lucru este valabil şi pentru vastele cunoştinţe pe care le deţinem noi, cum ar fi diferenţa dintre un muştar iute şi unul dulce, dintre cârnaţii făcuţi la grătar sau prăjiţi la tigaie, dintre cârnaţi cu brânză sau înveliţi în bacon, dintre pâine sau turtele cu cartofi numite *lompe*, dintre ceapa crudă şi ceapa prăjită de la chioşcul benzinăriei, dintre diversele tipuri de muştar din supermarket, cum ar fi muştarul de Dijon, englezescul Colmans mustard sau muştarul din Skåne, ca să nu mai vorbim despre vinuri, care sunt atât de pline de semnificaţii culturale şi înzestrate cu o valoare socială enormă. Nu ne gândim nici la acele cunoştinţe care ne ajută să trecem cu bine peste fiecare zi: nu le vedem, ele sunt parte integrantă din noi, noi înşine suntem acele cunoştinţe. Aceasta este lumea noastră: Blaupunkt, nu anemone, Rammstein, nu scoruş, Fiat, nu clopoţel.

Unul dintre cele trei locuri de parcare de la capătul străzii Brogatan, chiar lângă intrarea din spatele blocului, era liber atunci când ne-am întors, fapt care nu se întâmpla aproape niciodată. I-am spus lui Geir că aveam noroc şi că era o idee bună să-şi parcheze maşina acolo.

Soarele, care atunci când plecaserăm se aflase deasupra biroului pentru forţele de muncă, acum se afla pe clădirea băncii, şi razele sale, care veneau oblic spre noi, erau filtrate prin frunzişul copacului ce creştea în spaţiul verde fără nume dintre Brogatan şi Foreningsgatan, astfel încât partea de sus a maşinii şi capota licăreau în jocul luminilor şi umbrelor, reflectând o gamă largă de nuanţe de roşu, de la cele mai deschise şi strălucitoare până la cele mai întunecate şi mate.

Mi-am scos cheile din buzunarul pantalonilor şi am traversat porţiunea dintre maşină şi bloc, care se afla la umbră aproape toată ziua şi de aceea avea temperaturi

simţitor mai mici decât zonele de la câţiva metri depărtare, am trecut cârdul portocaliu prin dreptul senzorului, am tras uşa spre mine şi am ţinut-o deschisă până când au intrat Geir şi Njaal. Am coborât pe scări în urma lor, iar ei s-au oprit în faţa uşii de la hol ca să mă aştepte s-o deschid. Aerul era răcoros şi mirosea a zidărie, cu acel iz de mucegai pe care-l au toate lucrurile de sub pământ. Din celălalt capăt al coridorului venea o femeie poloneză care locuia la două etaje sub noi; într-o mână ţinea o sacoşă albastră

Ikea, iar cu cealaltă îl ţinea pe nepoţelul ei. Am salutat-o cu un gest, însă ea nu ne-a văzut, sau s-a prefăcut că nu ne vede, aşa că ne-am continuat drumul. Liftul staţiona la etajul de deasupra, motiv pentru care a sosit la numai câteva secunde după ce l-am chemat.

— Ia să vedem noi dacă a venit mama, a spus Geir.

— Şi Vanja şi Heidi, a adăugat Njaal.

Căruciorul lui John era în faţa uşii de la apartament, şi, atunci când am deschis, pe preşul din hol era un morman de pantofi.

— Bună! am strigat.

— Bună! mi-a răspuns Linda din bucătărie.

M-am dat câţiva paşi mai încolo ca să le fac loc lui Geir şi Njaal. Atunci când m-am aplecat să mă descalţ, au ieşit din bucătărie mai întâi Linda, apoi Christina. Njaal a trecut în grabă pe lângă mine. Linda avea o strălucire aparte, ca atunci când era fericită, mi-am dat eu seama, ceva înfloritor şi extravertit, vizibil în licărul din ochii ei, dar şi în nuanţa rozalie a obrajilor. Mi-a zâmbit cu toată fiinţa. M-am ridicat şi ne-am îmbrăţişat.

— Mi-ai lipsit, a spus ea încetişor.

— Bine ai revenit acasă! am murmurat, lăsându-mi capul pe umărul ei.

— Bună, Karl Ove, a zis Christina uitându-se în sus.

Stătea pe vine în faţa lui Njaal şi îl întreba ce făcuse în acea zi.

— Salut, i-am răspuns. Mă bucur să te văd.

Ea s-a ridicat în picioare şi ne-am îmbrăţişat scurt. În spatele nostru, Linda şi Geir au făcut la fel. Njaal îşi trăgea mama de bluză, de parcă ar fi vrut s-o ducă în cameră cu el. Ea mi-a zâmbit cerându-şi scuze şi l-a urmat.

— Te-ai descurcat cu venitul de la grădiniţă? am întrebat-o pe Linda.

A încuviinţat şi mi-a pus mâna pe şold.

— Când aţi ajuns acasă?

— În urmă cu o oră, cam aşa. Le-am dat câte o îngheţată.

— Foarte bine ai făcut. Eu încă n-am cumpărat creveţii. O să ies mai târziu.

M-am dus la bucătărie, am scos cana şi filtrul de cafea şi le-am dus la chiuvetă, am aruncat filtrul folosit la coşul de gunoi, apoi am vărsat restul de cafea, am clătit cana de câteva ori şi am umplut-o cu apă proaspătă, care însă nu părea proaspătă prin sticla nespălată, având reflexe uşor gălbui.

Linda s-a aşezat la masă şi a luat un măr din fructiera mare şi albastră şi aproape plată pe care o împrumutaserăm de la fratele ei odată şi nu i-o mai dăduserăm înapoi. Era din ceramică, iar modelul arăbesc desenat cu negru punea în valoare merele galbene şi bananele.

— Helena şi Fredrik îţi transmit salutări, a spus ea înfigându-şi dinţii în măr.

— Mulţumesc. Ei ce fac, sunt bine?

Linda a încuviinţat în timp ce mesteca.

Pe hol, prin dreptul uşii deschise, a trecut Geir, s-a uitat la noi, apoi s-a dus mai departe. Luându-mă după zgomot, probabil s-a aşezat pe canapeaua din camera de zi.

— E bine să fii acasă din nou, a spus ea. Niciodată n-am mai stat aşa de mult timp fără copii.

— Asta e nebunie, i-am zis. Trei zile, atât a fost? Nu înseamnă nimic trei zile.

— Dar a fost de ajuns. Apropo, în tren am intrat în

vorbă cu un tip. Se pare că este director la o şcoală. Mi-a propus să iau câteva ore de suplinire. I-am cerut numărul. Aşa că mi-am găsit de lucru!

Am turnat apa în cafetieră, am pus un nou filtru şi, după ce am numărat şase linguriţe cu vârf, am apăsat pe buton.

— Asta este ceea ce-ţi doreşti? am întrebat-o. Eu credeam că vrei să scrii şi să faci emisiuni de radio.

— Dar niciodată nu apuc să fac asta. Costă atât de mult să produci o emisiune pe cont propriu! Am nevoie de ceva simplu. Ceva foarte clar definit. Aşa, mă duc la şcoală, predau, vin acasă.

— Ce anume vei preda?

A ridicat din umeri.

— Ce ore o să-mi dea. Nu trebuie decât să citesc bibliografia în avans.

— Aşa e.

— Nu prea îţi surâde ideea?

— Păi, eu ştiu ce să zic? Ar fi bine să ai un loc de muncă stabil, bineînţeles.

Mi-am luat şi eu un măr şi m-am aşezat în faţa ei.

— Nu te prea poţi gândi la altceva în afară de scrisorile alea, aşa-i? a spus ea.

— Nu.

— Încearcă să nu-ţi faci griji din cauza asta.

— Nu prea pot. Îmi stau pe creier. E complet iraţional, dar mă simt de parcă ar fi murit cineva. Intensitatea e asemănătoare. Ceva îngrozitor pare să fie acolo mereu, chiar şi când nu mă gândesc la asta.

— Trebuie să ieşi din starea asta. Nu poţi să scrii patru romane într-un an şi să fii total acaparat de gânduri negre.

— Nu pot să ies din starea asta, nu înţelegi?

— Vrei să le citesc şi eu? Poate atunci îmi va fi mai uşor să înţeleg.

— Da, sigur că da.

M-am ridicat şi m-am dus în dormitor, unde era

computerul, am pus mărul pe birou şi am deschis browserul. Când a intrat Linda, primul mesaj tocmai apăruse pe ecran.

— Asta este primul, i-am spus luându-mi mărul. După aceea poţi să le vezi şi pe celelalte, sunt în inbox.

Ea a încuviinţat şi s-a aşezat. M-am dus în sufragerie, unde Vanja şi Heidi se jucau cu nişte figurine Playmobil în patul lipit de perete, acoperit cu o cuvertură albastră cu motive florale albe, pe care-l foloseam pe post de divan, în timp ce Njaal ţinea o sabie de plastic în mână şi o vântura spre mama lui. Christina şi-a întors capul spre mine zâmbind puţin încordată, din câte îmi dădeam seama.

— Ştii unde este John? am întrebat-o.

— Doarme, cred. Cel puţin dormea la un moment dat pe undeva.

Njaal se juca doar cu ea, probabil ca reacţie la prezenţa Vanjei şi a lui Heidi. Ele se aveau una pe alta, dar el era singur, şi atunci se duela cu mama sa.

— Cred că în lada aceea poţi găsi un petic de ochi pentru piraţi, i-am spus. Şi un cârlig de pus pe mână. Nu-i aşa, Vanja?

— Nu ştiu, a zis ea.

— Nu vrei să le cauţi?

— Dar mă joc!

— Njaal le poate căuta singur, a răspuns Christina. Nu-i aşa, Njaal?

— Haaa! a strigat el lovind-o în şold cu lama sabiei.

Sabia nu era nici din plastic, nici din lemn, ci dintr-un fel de material care imita spuma de poliuretan, doar că era mai tare, şi începuse să se jerpelească de-a lungul tăişului.

M-am dus în cealaltă cameră, unde Geir răsfoia o carte.

— Vrei nişte cafea?

— Da, mulţumesc.

— Imediat se face, i-am spus.

M-am aşezat pe fotoliul din celălalt capăt al mesei în timp ce mestecam ultima înghiţitură de măr. Obişnuiam să-

l mănânc în întregime, cu cotor cu tot şi cu codiţă; aşa făceam de când mă ştiam, şi, dintr-un motiv oarecare, nimic nu-mi amintea mai mult de copilărie decât gustul uşor amar al codiţei şi al seminţelor şi consistenţa aţoasă a cotorului, ca şi când acea abatere de la normă – norma fiind, în acest caz, gustul pulpei albe şi zemoase a mărului – mi-ar fi deschis nişte porţi senzoriale nebănuite. Dar nu se deschidea o uşă mare, ci erau mai degrabă mici frânturi din trecut care-mi înţepau conştiinţa, senzaţia degetelor pe suprafaţa gecii bleumarin de iarnă pe strada din faţa casei în lumina slabă a dimineţii sau ploaia care începea să cadă într-o dimineaţă de duminică, zăpada se vedea ici-colo pe marginea drumului şi roţile bicicletelor se afundau în noroiul cenuşiu care acoperea pietrişul.

— Ce citeşti acolo? l-am întrebat punându-mi mâinile pe braţele fotoliului.

Mă uitam afară pe fereastră, adică spre terasă şi la acoperişurile care se întrezăreau prin fantele jaluzelelor.

— Daniel Defoe. Despre ciuma din Londra. Ai citit-o?

Geir şi-a ridicat privirea, şi eu m-am uitat înspre el.

— Tu ce crezi? i-am întors întrebarea. Şansele de a găsi o carte pe care eu s-o fi citit nu sunt foarte mari.

— Poftim, Njaal! am auzit-o pe Vanja spunând în cealaltă cameră.

— Mulţumesc! i-a răspuns el.

În secunda următoare Heidi s-a ivit în crăpătura uşii. Purta o rochie albă de vară cu motive roşii.

— Ne putem uita la un film, tati?

— Nu atunci când avem musafiri. Joacă-te cu Njaal, şi imediat vom mânca ceva bun.

— Ce?

— Creveţi.

— Creveţi?

— Da.

— Sunt buni?

— Sigur că sunt buni.

S-a uitat la mine cu scepticism. Îmi plăcea la nebunie

expresia aceea pe chipul ei.

— Njaal se joacă cu Vanja, a spus ea.

— Haide! Acum două secunde te jucai cu Vanja. Nu se poate să se fi întâmplat prea multe în răstimpul ăsta. Uşcheşte-o de aici.

— Ce?

— Du-te la joacă!

S-a întors să se uite în cealaltă cameră. Eu m-am dus în bucătărie, unde cafeaua neagră aştepta în cana de sticlă. Am oprit filtrul, astfel încât să nu curgă atunci când îndepărtam recipientul, şi am turnat cafea în termos, Stelton-ul roşu pe care-l primisem drept cadou de la Axei şi Linn, cu un prilej de care nu-mi aminteam.

Linda venea prin hol.

— Vrei nişte cafea? am întrebat-o când a intrat în bucătărie.

A dat aprobator din cap. Chipul ei părea să fie mai încordat decât în urmă cu câteva minute. Acum părea să fie golit de sentimente şi mai palid.

— Este cumplit, mi-a spus ea. Cum poate să scrie aşa ceva? Mă tem pentru tine, Karl Ove. Vrea să-ţi facă rău.

— Stai calmă! E doar nervos.

— Nu, e nebun! Pur şi simplu şi-a pierdut uzul raţiunii. Este periculos. E complet imprevizibil.

— Nu, nu. E doar o situaţie neplăcută, atâta tot. Îţi promit. Totul va fi bine. Ziceai că vrei cafea?

Ea a dat din cap aprobator; mi-am dat seama că-i mai pusesem o dată acea întrebare şi că-mi răspunsese prin acelaşi gest. Am scos patru ceşti, maro cu o tentă roşiatică pe exterior şi albe pe interior, şi cele patru farfurioare din set, în aceeaşi nuanţă de maro. De fapt, ceştile veniseră cu o cafetieră italienească, dar mergeau foarte bine şi pentru cafeaua la filtru, şi dacă prin nepotrivirea asta îmi demonstram neştiinţa, nu era nicio problemă, pentru că eram cu Geir şi

Christina, pe care nu-i suspectam că ar fi putut să-şi bată joc de noi după ce ajungeau acasă. Deşi, nu se ştie

niciodată.

Nu. Eram sigur de asta.

Am dus termosul şi ceştile în camera unde stătea Geir, le-am înşirat pe toate pe masă şi m-am aşezat. Dându-mi seama că Lindei îi trebuia lapte, m-am ridicat şi am scos cutia din frigider; conform ştampilei expira chiar în ziua aceea, aşa că am deschis-o şi am mirosit-o în timp ce Geir o întreba pe Linda dacă citise scrisorile. Cum mirosul mi se părea în regulă, am dus cutia în cameră şi am aşezat-o lângă termos, pe masă. Linda tocmai îi povestea lui Geir cât de cumplite i se păreau scrisorile.

— Ce se întâmplă dacă te dă în judecată? m-a întrebat ea. Probabil că va trebui să stai toată toamna în Norvegia. Şi atunci eu ce mă fac? Cum o să mă descurc singură cu copiii? Şi tu cum vei face faţă presiunii?

Geir mă privea cu cel mai sarcastic zâmbet de care era în stare. Linda l-a observat, şi am putut vedea cum îi creştea furia; nu-i putea da frâu liber atunci, pe loc, de faţă cu oaspeţii noştri, dar ochii i se întunecaseră. M-a ţintuit cu privirea aceea în timp ce s-a ridicat şi a străbătut holul. M-am încruntat la Geir plin de reproş, dar el a zâmbit din nou, de parcă-l amuza întreaga situaţie.

— Bea nişte cafea, i-am spus, apoi m-am grăbit s-o prind din urmă pe Linda, care ajunsese deja în dormitor.

În primăvara în care eu şi Linda ne cuplaserăm, am ieşit de câteva ori cu Geir şi Christina; noi doi eram complet vrăjiţi unul de altul, ne sărutam, ne mângâiam, ne ţineam de mână, şi chiar şi atunci când mă vedeam doar cu Geir, de exemplu în apartamentul meu, nu mă puteam gândi decât la ea, obrajii îmi ardeau de fericire, nu auzeam niciun cuvânt din cele rostite de Geir pentru că nu mai eram om, aşa mă simţeam. Eram altceva, o făptură care zboară prin cer, sus, deasupra lumii şi a celor lumeşti. Eram omul cerului. Ea era femeia cerului şi împreună urma să avem copii ai cerului. Dar apoi am căzut pe pământ. Perioada cerească s-a încheiat şi a început altceva.

Linda a scris o nuvelă cu subiectul următor: doi îndrăgostiţi stau întinşi în pat şi discută, ea a văzut demult, în copilărie, o pasăre deosebită, pe care i-o descrie băiatului, spunându-i că niciodată n-a mai zărit o astfel de pasăre, şi se vădeşte că şi el a văzut o pasăre similară în copilărie, pentru că aşa este pentru bărbaţii şi femeile cerului, totul se intersectează şi totul are un înţeles. Dar în nuvelă acesta era sfârşitul, şi Linda îl compara cu ultima zi petrecută la casa de vacanţă, când totul se împachetează, ferestrele sunt închise şi uşa este ferecată. Şi aşa a fost. Fuseserăm împreună într-un loc inundat de lumină, iar acum ne îndreptam spre un alt loc. Ei îi era teamă, deoarece noua destinaţie era mai întunecată. Şi pentru că-i era teamă, încerca să mă ţină locului. Asta era ceva nou, ceva ce nu mai simţisem până atunci, şi mi se făcea şi mie frică. Am început să ne certăm, şi apartamentul ei, în care mă mutasem şi eu, a devenit tot mai mic şi mai neîncăpător. Faptul că ne certam o transforma în tatăl meu, pentru că mă temeam de vocea ei stridentă şi accesele ei de furie, nu puteam să ripostez, mă supuneam, şi când totul trecea rămâneam în alertă, încercând s-o fac să se simtă bine, fiind atent la eventualele semne de nemulţumire, iar această supunere, cu permanentele mele strădanii de a domoli tensiunile, nu făcea decât să ne înrăutăţească relaţia, pentru că în acelaşi timp încercam să mă îndepărtez, trebuia să-mi recapăt independenţa, să redevin eu, să-mi recâştig spaţiul, şi am început să mă înfurii la fel de tare ca ea atunci când ne certam, dacă nu chiar mai tare, pentru că trebuia să mă eliberez, să rup legăturile din interiorul meu. Linda mergea la şcoală, eu încercam să scriu, în weekenduri încercam să ne simţim ca pe vremuri. Într-o duminică ne-am întâlnit din întâmplare cu Geir şi Christina la un restaurant; Linda şi cu mine ne duceam în altă parte după aceea, i-am invitat să ne însoţească, iar ei au fost de acord. Linda mi-a şoptit la ureche că Geir acceptase anume, nu observasem? Voia să ne strice nouă relaţia. N-am priceput chestia asta, ne

petreceam aproape tot timpul împreună, nu-i era de ajuns? Nu mai puteam să ieşim şi cu alţi oameni?

Odată Geir a urcat până la apartamentul ei când noi urma să ieşim în oraş, s-a plimbat pe acolo uitându-se atent la toate obiectele, de parcă ar fi vrut să-i demonstreze Lindei că pentru el era ca o carte deschisă. Am văzut pe faţa ei cum îi creştea enervarea, era o provocare, dar nu ştiam cum să reacţionez, trebuia să fie posibil să ai şi un prieten şi o iubită fără ca cei doi să se bage unul peste altul, nu? Geir fusese crescut de o mamă singură care suferea de anxietate, rămăsese orfană de tată în copilărie şi tot restul vieţii îi ţinuse pe cei dragi aproape de ea, devenind maestră la chestia asta, din câte povestea Geir; se folosea de orice mijloace ca să-şi atingă scopul, şi învinuirea altora era cel mai inofensiv dintre ele. Prin urmare, el a interpretat în aceeaşi cheie faptul că eram mai puţin disponibil ca înainte, că trebuia să stau mai mult pe-acasă. Lui nu-i fusese uşor să se elibereze, aşa că dispreţuia tot ceea ce avea de-a face cu intimitatea, tot ceea ce presupunea cerinţe şi limitări. În acelaşi timp, o ţinea pe Christina legată de el, iar Christina semăna cu mine din multe puncte de vedere, era o persoană care rezista, care era stabilă, care îi liniştea pe alţii; pe de altă parte, la fel ca mine, era solipsistă şi solitară, n-ar fi deranjat-o cu nimic dacă ar fi rămas singura fiinţă de pe pământ. La fel stăteau lucrurile în ceea ce mă privea. În mine exista o distanţă enormă faţă de alţi oameni, dar concomitent eram extrem de influenţat de ei, şi mă puteam lăsa acaparat fără să fiu în stare să mă desprind ulterior. O prietenie nu te ţine legat, căci altfel nu s-ar mai chema prietenie. Dar o relaţie te leagă, pentru că are un fundament mai adânc, în sentimente, în însuşi centrul vieţii; dacă doi oameni nu sunt legaţi unul de celălalt, atunci nu este o relaţie, ci o prietenie. Ori de câte ori primeam o treabă de făcut undeva, Linda mă întreba: „Cum rămâne cu mine, te-ai gândit la asta? Rămân singură, şi eu ce mă fac?” Chiar şi la începutul relaţiei

noastre refuzasem anumite proiecte pentru că ea nu putea să stea singură, şi când s-au născut copiii a devenit de zece ori mai greu, pentru că atunci ar fi rămas singură cu ei, iar dacă totuşi plecam, trebuia să port întreaga vină atât pentru singurătatea ei, cât şi pentru efortul pe care-l presupunea statul cu copiii, deveneam unul dintre indivizii aceia care-şi abandonează familia, care se gândesc doar la ei înşişi, la muncă şi la cariera lor. Nu voiam să creadă asta, deci refuzam ofertele şi rămâneam acasă. Până şi ieşirile scurte deveniseră imposibile, de exemplu cele două ore în care jucam fotbal duminica; atunci când Linda nu se simţea bine, îmi făcea reproşuri înainte să plec, era nedrept ca ea să rămână singură cu copiii, povara ei era nedrept de mare, muncea de-i ieşeau ochii din cap, era extenuată, era la limita suportabilităţii. Eu îi spuneam că aceea era singura activitate pe care o făceam în afara apartamentului. Niciodată nu ieşeam serile, nu mergeam la cinema, nu mă întâlneam cu niciun prieten, eram împreună cu familia toată ziua, şi toată săptămâna aşteptam cu nerăbdare cele două ore de fotbal.

Dar ea nu făcea nimic singură, riposta Linda, nu avea parte de luxul acesta de a pleca de acasă pur şi simplu. Era un argument prost, deoarece în replică îi puteam spune că nu-mi doream nimic mai mult decât asta. „Te rog”, îi spuneam. „Poţi lipsi şi trei zile pe săptămână dacă vrei. Eu pot să mă ocup de copii singur. Nu este nicio problemă. Mă descurc”. Atunci ea răspundea că mie mi-era mai uşor cu copiii, că pe mine mă solicitau mai puţin, că eu puteam să stau şi să citesc ziarul în timp ce-i supravegheam, pe când de ea se agăţau şi trăgeau fără încetare. „Aşa e”, îi ziceam, „dar ăsta nu poate fi un argument, nu? Afirmi că, deşi stăm cu copiii tot atât timp, deşi ne ocupăm în egală măsură de ei, povara ta este mai mare pentru că, din nu se ştie ce motive, pe tine te solicită mai mult?” „Exact asta afirm!” „Şi atunci ce ne facem?” o întrebam. „Atunci, ca să fim la egalitate, eu trebuie să mă ocup de copii şaptezeci la sută din timp şi tu treizeci la

sută? Mie îmi convine. Pot să mă ocup de copii sută la sută. Pot să stau cu ei tot timpul. E bine şi aşa. Şi tu ştii asta". „O fi bine pentru tine", îmi replică ea, „nu şi pentru copii". Şi apoi schimba subiectul şi-mi spunea că eu întotdeauna jucam fotbal în weekend, chiar atunci când copiii nu erau la grădiniţă şi am fi putut face câte ceva împreună. „Asta e adevărat", îi răspundeam, „dar mă întorc la ora douăsprezece şi avem la dispoziţie restul zilei". În plus de asta, eram împreună tot restul săptămânii, cu excepţia intervalului când erau la grădiniţă, deci cele două ore de fotbal n-aveau cum să le dăuneze. Asta era altceva, susţinea Linda, deoarece în zilele de lucru aveam o mulţime de obligaţii, pe când în weekend puteam să facem lucruri frumoase împreună, ca o familie. Înţelegeam de aici că fără asta nu eram o familie. Şi continua aşa la nesfârşit. Uneori mi-era ciudă că n-o pedepseam, că nu-i trezeam mustrări de conştiinţă ca să-i arăt şi ei cât de rău poate să fie atunci când faci totul din obligaţie, dar nu pe ea aş fi pedepsit-o, ci pe copii. Uneori, în pofida reproşurilor ei, mă duceam la fotbal, demonstrând că eram un om rău care-şi dezamăgea familia şi-şi neglija îndatoririle, şi la întoarcere găseam un haos de nedescris şi un cor de plânsete, iar Linda părea să spună: „Uită-te, asta se întâmplă când tu te comporţi în mod egoist!" într-o astfel de zi de duminică, după ce jucasem fotbal două ore în ploaie, pedalam ca un nebun la bicicletă, deprimat la gândul scenei care mă aştepta, când dintr-odată m-a izbit ideea aproape eliberatoare că Linda nu era acasă.

Mama ei era acolo. Acea uşurare pe care am simţit-o la gândul că mama ei se afla acolo, nu Linda, m-a făcut să înţeleg că lucrurile nu mai mergeau. Niciun soţ nu trebuie să fie îngrozit când se duce acasă. Mă simţeam cumplit, nu când eram singur, ci atunci când eram cu ea, şi de ce să fie astfel? Puteam să accept să-mi meargă rău, dar cumplit? În anumite perioade trebuia să fac absolut totul acasă, timp în care şi scriam, ceea ce ea nu făcea, şi totuşi continua să susţină că nu eram egali: chiar dacă eu făceam jumătate,

jumătatea ei era mai dificilă. Aproape că-mi venea să strig: „Dar eu şi muncesc pe lângă asta!” Şi ea ar fi putut prea bine să muncească, însă, din cauză că născuse trei copii, rămăsese atât de mult timp în afara câmpului muncii, încât devenise aproape imposibil să se reintegreze. Acesta era un teren sensibil, pe care trebuia să calc ca pe ouă. E drept că ea a stat acasă în primele şase luni cu Vanja, dar în următoarele şase luni am stat eu. Cu Heidi şi John a stat ea, dar atunci îşi concentra toată energia asupra celui mai mic dintre copii, aşa că erau destule de făcut şi pentru mine, mai ales că, având biroul acasă, eram mereu la dispoziţia ei, aşa că în unele zile lucram doar în jur de cinci ore, pentru că ea nu-mi respecta cu adevărat munca. Nu eram vreun pilot sau vreun chirurg cu orar fix şi sarcini precise de îndeplinit, nu eram decât un scriitor care scria acelaşi lucru de câţiva ani fără să fi ajuns prea departe. Faptul că ea numea asta „construirea carierei” era o insultă la adresa carieriştilor. Iar argumentul că stătuse atât de mult în afara câmpului muncii, încât acum nu-şi putea regăsi drumul, de parcă ar fi fost exclusă dintr-o societate dominată de bărbaţi complet misogini, nu stătea în picioare, deoarece de când o cunoşteam n-avusese nicio treabă cu piaţa muncii. Ea era scriitoare şi avea studii de documentarist radio, însă faptul că nu realizase niciun documentar de la terminarea facultăţii nu avea legătură cu statul ei acasă, deoarece copiii acum mergeau la grădiniţă şi ea tot nu realiza vreun documentar. Creşterea copiilor o storcea de vlagă, nu reuşea să muncească, dar eu petreceam la fel de mult timp cu copiii şi reuşeam să muncesc. Să fi fost oare o capcană feminină? Să fi folosit ea mai multă energie decât mine ca să schimbe scutece ori să-i ducă la un loc de joacă? Linda aşa susţinea, şi indiferent cât de multe aş fi făcut eu, indiferent cât de mult m-aş fi străduit, niciodată nu era de ajuns. Frustrarea şi ruşinea pe care mi le provoca această subjugare erau imense, nu era ceva ce-aş fi putut spune unor cunoscuţi, ei nu m-ar fi crezut, nu le-ar fi venit să creadă că trăiam într-

o relaţie în care n-aveam voie să joc fotbal două ore pe săptămână, şi în care inclusiv minutele petrecute pe terasă ca să fumez o ţigară erau interzise de Linda, pe motiv că eu mă gândeam doar la mine, pe când ea nu avea nicio pauză, trebuia să stea înăuntru mereu, în vreme ce eu puteam s-o întind când pofteam. Faptul că mă supuneam acestei oprimări era înjositor, aşa că nu voiam să vorbesc despre asta cu nimeni. Cu excepţia lui Geir. Lui îi spuneam totul. Linda îl suspecta că mă îndemna să-mi caut de drum, de vreme ce el trăia o viaţă complet opusă, mult deasupra îndatoririlor zilnice, dar nu era adevărat; dimpotrivă, Geir nu contenea să-mi repete că angoasa ei îmi vorbea şi nu Linda însăşi. Această angoasă îi roade pe oameni din interior, este mai mare decât ei, ceva monstruos, imposibil de împăciuit, şi ea erodează relaţiile, deoarece amplifică la maximum dorinţa de a-l avea pe celălalt mereu aproape.

— Este angoasa, nu este Linda, îmi spunea el. Linda este inteligentă şi capabilă şi talentată. Ea ştie absolut totul. Mama mea a fost mândră de mine atunci când m-am rupt de ea. A fost mândră de mine şi atunci când am sărit cu paraşuta sau am fugit de acasă şi m-am îmbătat criţă. Asta era o latură de-a ei. Dar angoasa era mult mai puternică. Era îngrozită şi a făcut tot posibilul să mă ţină lângă ea, însă n-aş fi putut ţine cont de emoţiile acelea nici dacă ar fi vărsat o baltă de lacrimi. Ca să fiu sincer, cred că mi-au diminuat considerabil capacitatea de empatie. Din fericire, tata nu suferă de angoase. Probabil nici nu ştie ce înseamnă asta. Niciodată nu l-am văzut speriat sau neliniştit. Dar aşa sunt ei doi, şi încă sunt împreună. Eu nu eram căsătorit cu mama şi nici n-aveam copii cu ea, deci puteam pleca, aşa era şi corect. Lucrurile stau altfel în cazul tău. Voi sunteţi căsătoriţi. Când Linda se simte bine, poţi să faci ce vrei. Când suferă de angoasă, trebuie să te aibă lângă ea. Ştiu că situaţia este sfâşietoare, dar trebuie să rezişti.

Astfel îmi vorbea el. Mă ajuta să văd situaţia dintr-un alt punct de vedere şi să observ diferenţa dintre rolurile şi

persoanele noastre, deoarece era aceeaşi Linda, cea de care fusesem mai îndrăgostit decât de oricine altcineva, şi cu care aveam trei copii incredibil de frumoşi, şi cu care, atunci când se simţea bine, nu era nicio problemă, pentru că atunci era generozitatea întruchipată: „Du-te”, îmi zicea ea în acele dimineţi de duminică, „frumosul meu fotbalist, noi ne descurcăm, poate că mergem până la Jenny, sau la Bodil, sau la cineva, poate că dăm o tură prin parc. Mă poţi suna când termini ca să ne întâlnim şi să facem ceva drăguţ împreună? Sau poate preferi să lucrezi puţin?” Când se simţea bine nu avea nicio problemă să lucreze, scria cât timp copiii erau la grădiniţă, iar eu îi citeam textul, era la fel de uşor şi de plin de energie ca fiinţa ei, şi în acelaşi timp întunecat şi profund, ca odinioară, caracteristici pe care tindeam să nu le mai observ, fiind ocultate de sarcinile de zi cu zi, dar se trezeau la viaţă în momentele în care Linda redevenea ea însăşi, fie în ceea ce scria, fie în personalitatea pe care o arăta atunci când eram împreună. Însă nu exista niciun echilibru între aceste două laturi, nici în viaţa ei, nici într-a noastră, deoarece frustrarea provocată de una dintre ele devenea tot mai puternică, duceam o viaţă marcată de obligaţii, nu conta că veneau din interior sau din afară, erau pur şi simplu obligaţii, îndatoriri, şi nu aşa voiam să fie, iar acest „nu vreau” urma să se transforme în curând în „nu mai pot”. Mă apropiam tot mai tare de acea limită, de fapt aşteptam un ultim factor eliberator. În certurile noastre, începusem deja s-o ameninţ că aveam s-o părăsesc. Aveam să împărţim totul, complet echitabil, pe din două, Linda urma să stea cu copiii cincizeci la sută din timp, eu la fel, ea trebuia să-şi câştige propriii bani, eu pe ai mei. Când îi spuneam asta, se prăbuşea pur şi simplu şi mă implora: „Nu pleca, nu face asta!” N-am plecat pentru că ştiam că asta i-ar fi distrus viaţa, cum s-ar fi putut descurca singură? Şi după aceea, când cearta se termina, întotdeauna exista speranţă. Întotdeauna o promisiune de schimbare.

Reacţia ei la privirea pe care mi-a aruncat-o Geir în ziua aceea de august, în anul 2009, avea legătură cu asta. În ochii lui Geir a putut citi: „Ştiu ce vrei să spui, Karl Ove. Linda raportează scrisorile de ameninţare la ea însăşi. «Ce se va întâmpla cu mine? Cum mă voi descurca şi, implicit, cum poţi să-mi faci una ca asta?»” Ea a recunoscut în acea privire opinia mea, şi s-a simţit trădată. Eu şi cu Geir ne aliaserăm împotriva ei. Asta nu era adevărat; totuşi, prin faptul că-i povestisem lui atât de multe, o expusesem. Nu fusese trădare, pentru că trebuia şi eu să pot vorbi cu cineva din exterior, dar se simţea ca o trădare, deoarece devenise vizibilă. Un alt element care, bănuiesc eu, i-a stârnit acea reacţie a fost suspiciunea că mă lăsam influenţat de Geir, că-mi însuşisem opiniile lui şi că el reuşise cumva să mă spele pe creier, iar acea distanţă care se crease între Linda şi mine din cauza frustrărilor mele tot acolo îşi avea originea. Chipurile Geir mi-ar fi şoptit la ureche diverse lucruri despre viaţa mea şi rolul Lindei în ea, iar vorbele lui urmau să mă determine să plec. Nu ştiam dacă ea într-adevăr asta gândea, sau dacă nu cumva paranoia mea crease întregul scenariu, însă n-aveam cum să aflu, deoarece nu puteam aborda subiectul decât atunci când certurile noastre ajungeau în punctul culminant; odată, într-o astfel de situaţie, Linda ţipase la mine că nu înţelegea de ce nu mă mutam împreună cu Geir, dacă tot vorbeam toată ziua la telefon cu el, afirmaţie pe care a retractat-o îndată ce ne-am împăcat, ea cu ochii înroşiţi de plâns, eu cu sufletul împietrit. De fapt, îl plăcea pe Geir. O credeam, pentru că după şapte ani începusem s-o înţeleg, îl plăcea atunci când se simţea bine, atunci o cuprindea un val de energie care-i permitea să abordeze totul cu relaxare, inclusiv relaţia noastră, dar în criză perspectiva i se schimba radical, pentru că atunci îi era teamă ca nu cumva să dispară totul, ca nu cumva să piardă tot ceea ce avea, şi acel sentiment era atât de dominant, încât îi marca până şi opiniile, judecata şi experienţele. Deci nu exista nimic real, exceptând angoasa, respectiv fericirea, care în

interiorul ei erau atât de puternice, încât puteau să răstoarne binele în rău şi răul în bine într-o fracţiune de secundă. Atât de multe lucruri fuseseră făcute bucăţi din cauza asta, încât nici nu-mi mai păsa, cheltuisem atâta energie încercând să mă opun, indiferent cât de iraţional mi s-ar fi părut, că dintr-odată pur şi simplu n-a mai mers: Linda plângea, om mai răvăşit decât ea nu exista, şi eu nu făceam decât s-o privesc, spunându-i că nu mai voiam să discutăm până nu înceta cu plânsul. Ea ţipa la mine, eu o întrebam: „Ai terminat odată?” Faptul că nu mai eram copleşit de sentimente, ci le priveam cu detaşare, de pe margine, îi sporea teama, şi teama ei era legitimă, pentru că în scurt timp aş fi cedat, aflându-mă la limita suportabilităţii, deoarece eram atât de departe de viaţa pe care mi-o doream, încât aproape că nu mă mai gândeam la nimic altceva.

Apoi au venit scrisorile, a venit presiunea din exterior, iar eu nu mai stăteam cu spatele întors la ea şi la familie, mă răsucisem rapid, de la o oră la alta, stăteam cu spatele înspre lume şi mă uitam la ei, la Linda şi la copii, pentru prima dată după mult, mult timp. Când a plecat la Helena mi s-a făcut dor de ea, pentru că aveam nevoie de ea, trebuia s-o ţin aproape de mine. Am început să mă îndoiesc atunci când totul s-a rupt în fâşii din cauza privirii aruncate de Geir, brusc am avut senzaţia că era prea târziu, că dinamica distrugerii continua de la sine, chiar dacă eu însumi rămăsesem nemişcat. Mă oprisem prea târziu, mă răsucisem prea târziu, lucrurile alunecau pe făgaşul lor. Acesta era sentimentul care mă încerca atunci când m-am dus după Linda în dormitor, în acea după-amiază de august a anului 2009, însă erau mult, mult mai multe motive: toată frustrarea pe care o redasem în scris şi care umplea un roman se referea la noi, la ea şi la mine, şi chiar dacă brusc aveam nevoie de ea din nou, brusc o voiam din nou, brusc voiam să-mi trăiesc viaţa acolo din nou, trecutul meu, frustrarea mea şi dorul meu se interpuneau între noi, deoarece ea urma să citească

romanul, care avea să fie publicat în curând.

Linda stătea la computer atunci când am intrat în dormitor. Îşi aţintea privirea la ecran, de parcă s-ar fi concentrat intens, dar mi-am dat seama că era semnul stării opuse, că de fapt încerca să-şi ascundă starea interioară de răvăşire.

— Ce s-a întâmplat? am întrebat-o aşezându-mă pe pat.

— Nimic, mi-a răspuns ea.

— Atunci ce ce ai venit aici?

— Voiam să-mi verific e-mailul.

M-am gândit să mă ridic şi să-mi pun mâna pe umărul ei, dar ştiam că ar fi reacţionat de parcă ar aş fi fost un străin şi mi-ar fi lăsat mâna acolo într-o doară, ca să-mi arate cât de departe de mine se afla, şi nu aşa cum ar fi procedat în alte dăţi, de vreme ce semnele mele de afecţiune se împuţinaseră într-atât, încât o luau prin surprindere.

Îmi sfâşia inima. Refuzasem să-i ofer exact ceea ce-i trebuia cu adevărat de la mine.

— Ai reacţionat aşa din cauza privirii lui Geir? am întrebat-o.

Mi-a aruncat o privire fugară, apoi s-a întors către ecran.

— Nu, chiar nu. N-am băgat de seamă nicio privire.

— Atunci ce s-a întâmplat?

— M-am neliniştit din cauza scrisorilor, mi-a spus ea oftând. Şi văd cât de absorbit eşti de ele. Mă gândeam cum va fi la toamnă, dacă te dă în judecată. Nu va mai fi loc de altceva. Şi tu stai acolo cu Geir şi… da, vă bucuraţi de asta, într-un fel.

— Nu ne bucurăm deloc.

— Voiai să ştii ce s-a întâmplat. Ei bine, asta a fost. Nu vreau să mai vorbesc despre asta.

— Bine, i-am spus ridicându-mă. Suntem prieteni?

Linda a dat din cap aprobator.

I-am pus mâna pe umăr. Ea a rămas neclintită.

— O să treacă, i-am zis. Este o fază acută acum. Şi nu fac faţă fără ajutorul tău. Nu pot să lupt pe două fronturi. Atunci mă dezintegrez complet.

— Am să mă străduiesc, a spus ea ridicându-şi privirea spre mine şi punându-şi mâna peste a mea.

— Bine.

Pe hol veneau în fugă Njaal şi Vanja. Linda şi-a retras mâna.

— Atunci eu mă duc să cumpăr creveţi, i-am zis. Altceva mai trebuie? Vin, franzelă, lămâie, maioneză, creveţi.

— Cred că avem maioneză, nu? În frigider?

— E cam veche. Iau una proaspătă. Dar tu vrei ceva anume?

Copiii au început să sară în pat.

— Poate nişte fructe din alea galbene, ştii tu care, se vând în coşuleţe. Am uitat cum se cheamă. Ştii de care zic?

Am încuviinţat cu un gest scurt. Heidi stătea pe undeva îmbufnată, m-am gândit.

— Bine, i-am spus. O să iau şi îngheţată şi căpşune.

— Şi nişte îngheţată pe băţ pentru copii.

— În regulă.

Odată ajuns pe hol, m-am oprit în dreptul uşii întredeschise de la dormitorul copiilor. John dormea pe burtă, cu picioarele răsfirate, cu capul sprijinit pe braţul care era ud cu salivă. L-am privit câteva secunde, apoi am intrat în cameră, unde Heidi stătea pe lada de jucării, pe care Christina trebuie s-o fi închis, ţinând o păpuşă mică într-o mână şi un pieptăn albastru de jucărie în cealaltă.

— Vrei să vii cu mine la cumpărături, Heidi?

A negat din cap.

— Haide, vino! am rugat-o. O să fie frumos!

— Am zis nu!

— Bine, i-am spus zâmbind, apoi m-am dus în sufragerie, unde Geir citea pe canapea, în timp ce Christina, aşezată pe scaunul din capătul celălalt al mesei, răsfoia o revistă foto.

— O întind să iau creveţi, le-am spus.

— Vin cu tine, a zis Geir ridicându-se.

— Nu-i nevoie. Nu cumpăr decât creveţi.

Nu voiam să mă însoţească, pentru că ar fi însemnat că petreceam prea mult timp împreună, din punctul de vedere al Lindei. Dar nu puteam să-l refuz direct. Trebuia să priceapă şi singur.

— Mi-ar prinde bine o plimbare, a spus el. Christina, trebuie să cumpărăm ceva?

— Nu cred.

Pe hol venea Linda. După expresia feţei şi după mişcări, mi-am dat seama că nu mai era nervoasă.

Poate că ea şi Christina ar fi putut vorbi puţin în lipsa noastră.

— Plec la cumpărături, i-am spus.

— Le iei cu tine pe fete?

— Heidi nu vrea să vină, dar o pot întreba încă o dată.

Mi-am băgat capul pe uşă.

— Încalţă-te. Mergem la cumpărături.

Ea s-a uitat la mine.

— Trebuie?

— Da.

— De ce nu trebuie să meargă şi Vanja atunci?

— Eu vreau să merg cu tine. Haide, vino!

S-a ridicat şi a trecut pe lângă mine, şi-a vârât picioarele în sandale şi s-a postat lângă uşă. M-am încălţat, m-am bătut cu palma pe buzunarul în spate ca să mă asigur că portofelul cu cărţile de credit era acolo, cu aceeaşi mână am verificat buzunarul din faţă, făcând să zornăie legătura de chei, mi-am luat ochelarii de soare de pe raftul cu căciuli şi am deschis uşa. Heidi s-a ruşinat de Geir în lift şi şi-a plecat ochii în pământ. Ea se ruşina şi de mine; dacă-i surprindeam privirea şi-i zâmbeam, se uita în jos cu un zâmbet reţinut. Niciodată nu s-a simţit timorată în societate, acolo nu i-a fost frică încă de la început, dar era timidă în preajma celor apropiaţi, atunci când o

persoană îi acorda atenţie doar ei. Cu Vanja era pe dos: îi plăcea ca o persoană să-i acorde atenţie, căuta chiar acest lucru, pe când în societate era timidă şi se închidea în ea.

Timiditatea este un mecanism de apărare, şi mi se părea interesant că fetele apărau laturi diferite ale personalităţii lor. Oare aveau nevoie de apărare pentru că erau extrem de fragile sau extrem de preţioase?

De asemenea, era interesant că se apărau coborându-şi privirea, lăsându-şi capul în jos, întorcându-şi faţa. Timiditatea era direct legată de ochi, întotdeauna îşi ascundeau ochii. Puteau să vorbească dacă erau întrebate, însă atunci când vorbeau îşi ţineau privirea în jos. Aşadar, de ce anume se apărau? Nu era ideea în sine de a fi văzut, pentru că ele stăteau acolo, la vedere, corpurile lor erau prezente în spaţiul respectiv, era vorba mai degrabă de faptul că erau văzute în toată personalitatea lor, care era accesibilă prin intermediul ochilor. Voiau să-şi ascundă fiinţa lăuntrică, spre care ochii reprezentau uşa de acces. Puii de animale se comportă diferit; de exemplu, dacă intri într-o cameră cu pui de pisică, ei îşi ascund corpul, acela e cel expus, deci poate fi ucis şi mâncat. Poate că reacţia instinctivă a copiilor în faţa necunoscutului este aceeaşi, dar oarecum perfecţionată, transpusă de la fizic la social, de la corp la suflet, ei tremură de spaimă ca acesta din urmă să nu le fie furat.

La parter, Geir a deschis uşa liftului şi, cu Heidi de mână, am parcurs cei câţiva metri până jos, la uşa exterioară, care s-a închis în urma noastră încet, cu un zumzet acoperit de sunetele de afară, ale maşinilor care goneau prin intersecţie, ale glasurilor clienţilor aşezaţi în faţa fast-food-ului chinezesc, fiecare cu câte o cutie de tăieţei sau orez, ale vocilor şi paşilor celor care treceau pe lângă noi înspre şi dinspre oraş.

— Mergem pe acolo, i-am spus lui Geir arătând dincolo de piaţă.

Aerul era cald, soarele strălucea oblic peste hotelul Hilton, avea o nuanţă mai plină parcă, un fel de auriu mai

întunecat decât mai devreme.

— Îmi place la Malmö, a zis Geir. Mi-ar fi plăcut să locuiesc aici.

— Păi mutaţi-vă aici! l-am îndemnat.

Heidi a făcut o mică săritură. Am strâns-o uşor de mână şi i-am zâmbit atunci când ea s-a uitat în sus la mine.

— Ne-ar trebui bani ca să ne mutăm, şi nu ne prisosesc, după cum ştii, mi-a spus Geir.

— Aici e mult mai ieftin.

— Aşa-i, dar ar trebui să facem schimb de apartamente, nu ne dă mâna să cumpărăm, şi pentru asta şansele sunt foarte mici.

— Ai dreptate.

Am coborât treptele, am traversat piaţa prin faţa fântânii, am mers pe trotuarul de lângă strada pe care circulau autobuzele şi taxiurile şi am făcut prima la stânga, unde se afla magazinul *Delikatessen*. Pe lângă creveţi, homari, midii, scoici, peşti şi crabi, mai vindea şi carne de la câţiva producători aleşi pe sprânceană, atât carne de pasăre, cât şi vânat şi carne maturată de vită, dar mai găseai şi brânză şi tot ce poţi asocia cu o masă plăcută, precum ulei de măsline şi oţet de vin roşu şi alb, măsline, amestecuri de condimente, sare de mare din Franţa, franzele sau baghete franţuzeşti proaspăt coapte. Duminică dimineaţa era întotdeauna aglomerat, atunci aristocraţia din Malmö venea să se aprovizioneze pentru cinele festive, sau aşa credeam eu, dar acum era complet gol, cu excepţia celor doi vânzători cu bonete pe cap şi cu şorţuri albe care făceau ordine înainte de închidere.

— Eu vreau să stau aici, a spus Heidi arătând înspre scaunele înalte de bar care erau postate în jurul unei mese de lângă fereastră.

Am tras un scaun la o parte şi am aşezat-o acolo, apoi am dat din cap în semn de salut înspre vânzătorul care deja luase poziţie în spatele galantarului.

— Vrem să luăm câţiva creveţi, i-am spus.

— Desigur. Cam la ce cantitate vă gândiţi?

— Suntem patru adulţi şi patru copii. Copiii nu mănâncă prea mult, aşa că poate două kilograme şi jumătate, cel mult trei? Ceva de genul ăsta?

— Cred că ajung două kilograme şi jumătate, mi-a răspuns el luând o pungă albă dintr-un teanc aflat pe partea cealaltă a tejghelei şi ţinând polonicul în cealaltă mână.

— Hai să zicem că ne ajung două kilograme şi jumătate, am căzut eu de acord.

— Aşa să fie.

În timp ce vânzătorul punea creveţii în pungă, am aruncat o privire spre Heidi, care stătea cu ambele mâini pe suprafaţa mesei şi se uita la el. Geir stătea cu mâinile la spate în faţa vitrinei cu brânzeturi.

M-am dus la Heidi, am luat-o în braţe şi m-am întors la tejghea, unde vânzătorul aşeza punga pe cântarul strălucitor. Acul a urcat până la un kilogram şi jumătate şi a rămas tremurând acolo o clipă.

— Vezi homarii aceia? am întrebat-o. Ei locuiesc pe fundul mării.

— Ştiu asta, mi-a răspuns ea.

— Nu sunt frumoşi?

Heidi a dat aprobator din cap.

Aduşi tocmai din adâncurile mării până aici, cu ochii lor negri ca nişte boabe de piper şi cu picioarele lor lungi şi roşii.

— Ce-i aia? m-a întrebat ea referindu-se la cele două plase roşii cu midii care zăceau pe un pat de gheaţă.

— Midii, i-am spus.

— Ce?

— *Musslor*, am repetat în suedeză. *Blâmusslor*.

— Sunt vii?

— Da.

— Dar nu au ochi! a remarcat ea.

— Aşa e. Scoica este ca o casă pentru ele. Ele locuiesc acolo, înăuntru.

Vânzătorul a pus cealaltă plasă pe cântar. Cântărea 1,

3 kilograme. Tipul avea o precizie impresionantă, m-am gândit. Am lăsat-o jos pe Heidi ca să merg la casa aflată în celălalt capăt al micului magazin.

— Altceva? m-a întrebat vânzătorul.

— Poate puţină pâine. O baghetă din aceea. Şi poate şi aceea, i-am spus arătând înspre una din pâinile mari semănând cu nişte lespezi de piatră.

— Aşa să fie, a spus el, împachetând în pungi separate bagheta şi pâinea.

Am scos cârdul din buzunarul de la spate.

— Ce crezi c-ar mai trebui? l-am întrebat pe Geir.

— Nimic. Doar dacă nu luăm şi cremă de zahăr ars la desert.

Am scuturat din cap.

— Vom avea îngheţată şi fructe de pădure.

— Ca de obicei.

— Doar nu te-ai săturat de ele? am zis uitându-mă la vânzător, care înregistra cumpărăturile în casă.

— Eu? Nu, nu m-am săturat, doar că sunt tradiţionalist. În condiţiile astea, mie să-mi dai doar biscuiţii pe care-i cumperi întotdeauna la îngheţată.

— La Malmö nu se găsesc din aceia. Doar la Stockholm.

— Oh, nu! a exclamat Geir.

Vânzătorul mi-a spus cât făcea.

— În regulă, i-am răspuns.

Am introdus cârdul în aparat, am tastat codul, care nu mai era 0.000, dar era aproape la fel de uşor de reţinut, de vreme ce consta din primele cifre aflate în colţul din dreapta sus al tastaturii, adică 2536, am luat plasele pe care mi le-a întins vânzătorul, am aşteptat să apară pe display mesajul cu „tranzacţie aprobată”, am scos cârdul, l-am vârât în micuţul suport de plastic şi l-am băgat în buzunarul din spate al pantalonilor, iar vânzătorul a rupt chitanţa şi mi-a înmânat-o.

— La revedere! am zis punând chitanţa în celălalt buzunar din spate, care funcţiona pe post de arhivă pentru

bonuri.

— La revedere! mi-a răspuns el.

— Vino, Heidi!

Ea privea atent vitrina cu crustacee. A venit parcă în trombă la mine, m-a prins de mână şi apoi am ieşit pe stradă, unde aerul dintre clădirile de patru etaje rămânea cald şi nemişcat.

— Unde mergem acum? m-a întrebat Geir.

— La magazinul cu băuturi, apoi la Hemkop.

— Acum nu trebuie să te falimentezi din cauza noastră.

— Nu-ţi face griji. În plus de asta, îmi place să cheltuiesc bani.

Cu cât mai mulţi, cu atât mai bine.

— Asta ştiu! a râs el.

— Nu-i decât o picătură în ocean, i-am spus. Asta zicea mama de Crăciun, atunci când mergeam la cumpărături şi eu voiam o chestie anume. Ea întotdeauna a avut bani puţini, dar dacă aveam nevoie de ceva, de haine de exemplu, atunci când eram licean sau student, reuşea să facă rost de bani. Niciodată nu am înţeles exact cum proceda. Acum înţeleg. Banii sunt o noţiune relativă. Sunt un concept incredibil de vag. Acum, când le cumpăr haine copiilor, adun repede un morman, pentru că au nevoie de haine. Şi apoi cumpăr câteva CD-uri, pentru că am nevoie de muzică atunci când scriu, şi de acolo ne vin banii. Sau îmi cumpăr nişte pantofi senzaţionali care costă câteva mii. Apoi se întâmplă să observ brusc că nu mai am bani în cont, sau mai am foarte puţini. Atunci mă scotocesc prin toate buzunarele şi toate dulapurile şi rafturile ca să adun ultimul sfanţ, şi returnez câteva sticle care au garanţie, apoi cumpăr lapte şi pâine şi spaghete şi las deoparte plata facturilor. După câteva săptămâni vine somaţia de plată; dacă am bani, le plătesc, dacă nu, le mai las o tură neplătite. Nu de mult a venit un tip cu nişte formulare de recunoaştere a creanţei, sau cum s-or numi, pe care a trebuit să le semnez. În cele din urmă o să vină şi

înştiinţarea de executare, dar până atunci o să fac iarăşi rost de bani şi-o să plătesc. Niciodată nu am corelat hainele copiilor sau CD-urile mele cu faptul că dintr-odată eram faliţi, sau cu aceste somaţii de plată, astea-s cu totul altceva.

— Noi n-am putea niciodată să trăim aşa, a zis Geir. La noi totul este planificat şi ordonat.

— Nu pot să spun că mă surprinde. Dar asta face lucrurile mult mai uşoare. E obositor să trăieşti fără o ordine stabilă.

Ajunseserăm din nou în piaţă, şi Heidi mi-a dat drumul la mână şi a fugit la fântână. Geir şi cu mine am urmat-o.

— Nu prea sunt sigur de asta. Mi-ar fi plăcut şi mie să mă las dus de val, dar nu pot.

— Poţi, nu poţi… Nu vrei, i-am spus.

Heidi pusese ambalajul de la îngheţată pe suprafaţa apei şi acesta se ridică şi cobora încetişor pe micile valuri. Am recunoscut ambalajul: era de la un sortiment cu căpşune. Strawberry Delight? Strawberry Dream? îngheţată roz învelită în ciocolată albă.

— Să vrei înseamnă să trebuiască să vrei, cum zicea Ibsen, a comentat Geir.

— Acum trebuie să-ţi ţii fleanca! Cum obişnuia tot el să spună. Dar există o zicală în care cred. Nu e tocmai o zicală, ci mai degrabă o credinţă din popor conform căreia e semn bun când pierzi bani, deoarece înseamnă că urmează să primeşti mai mulţi. Cred în asta orbeşte. Cu cât strângi mai tare baierele pungii, cu atât canalele prin care intră banii se strâmtorează. Dacă totul este deschis, rămâne loc de mai mult.

— Dacă o să primeşti vreodată Premiul Nobel, sigur n-o să fie pentru economie, a spus el.

— Dar nu este o teorie rea deloc, nu? Ar putea să aibă un grăunte de adevăr! Să scrii despre sentimentele economiei în loc să scrii despre matematica aplicată în economie.

— Eşti cel mai optimist om pe care-l cunosc. Un optimist deprimat. Asta eşti tu.

— Nu are nimic de-a face cu optimismul. Este vorba să accepţi situaţia. Aşa stau lucrurile. Fie ai bani, şi atunci mergi să-ţi cumperi ceva, fie nu ai bani şi atunci nu-ţi cumperi nimic.

— Dar tu vorbeşti despre tot ceea ce-ţi cumperi chiar când nu ai bani.

— Dar am bani! Dacă i-aş fi economisit ca să plătesc facturile săptămâna viitoare, atunci nu aş mai fi avut.

Heidi îşi plimba ambalajul de îngheţată în jurul fântânii. Atunci când a reapărut din spatele monumentului, i-am făcut semn să vină la noi.

— Haide, trebuie să mergem acum.

— M-am udat! mi s-a plâns ea.

— Se usucă la soare, i-am zis.

Am luat-o de mână şi ne-am pus în mişcare în timp ce un autobuz etajat trăgea în faţă la Hilton.

— Şi acum îmi amintesc sentimentul extraordinar de la Bergen, atunci când am dat peste un ATM care avea conexiune directă şi cu banca mea, astfel încât puteam scoate bani chiar şi dacă în cont nu mai era nimic. M-am simţit ca în Ajunul Crăciunului. Sau atunci când, pe nepusă masă, cineva mă împrumuta cu o sută sau două de coroane.

— Ca să nu mai vorbim de douăzeci de mii.

— Îi primeşti înapoi atunci când îmi vine avansul. Stai liniştit.

Mă împrumutase cu douăzeci de mii dintr-un cont de economii de care nu se atinsese niciodată, păstrându-l pentru vremuri negre. Linda luase aceeaşi sumă de la prietenii ei, care de asemenea aveau astfel de rezerve pentru viitor. Atunci când Linda şi cu mine am deschis un cont comun, l-am programat ca în fiecare lună să transfere automat bani într-un cont de economii, dar fie soldul era prea mic ca să se poată face plata, fie cheltuiam banii economisiţi în luna următoare.

Linda insista să avem un cont separat de economii pentru viitorul nostru şi al copiilor. Pentru ea avea o valoare simbolică imensă. Aşa procedau toate familiile obişnuite, şi ea nu-şi dorea nimic mai mult decât să intrăm în rândul lumii. Visele ei romantice erau despre lucruri obişnuite.

Ne-am oprit în faţa semaforului. În depărtare, lângă Hilton, pensionarii coborau din autocar. O decapotabilă americană clasică venea încet pe Sodra Forstadsgatan cu motorul torcând. În Arendai, în anii ’70, maşinile americane erau cele mai tari, aici însă arătau aiurea, şoferul era un idiot care nu voia decât să se dea în spectacol.

— Şi Linda are dreptate, i-am spus lui Geir, chiar dacă ştiu că nu la asta te-ai referit. Dar dacă lucrurile se duc naibii pentru mine, atunci se duc naibii pentru noi toţi.

— De ce nu m-aş fi referit la asta?

Am ridicat din umeri.

S-a făcut verde şi am traversat odată cu ceilalţi pietoni.

— Am remarcat cum te uitai la mine atunci când a început să se plângă de cât de greu o să-i fie, i-am zis. Asta mi-a trecut prin minte.

— M-am uitat la tine într-un anume fel?

— Daa. A fost o privire foarte grăitoare.

— Tu crezi că eu ţi-aş adresa o privire cu subînţeles de faţă cu Linda? Niciodată nu mi-ar trece aşa ceva prin cap!

— Ştiu prea bine ce am văzut! I-am dat drumul lui Heidi, mi-am şters palma pe pantaloni, am prins-o iar de mână şi am spus: Şi ea a observat privirea ta, bănuiesc. De aia s-a dus valvârtej.

Am deschis uşa de la Sistembolaget, i-am mai dat un ghiont ca să aibă timp şi Geir să intre, am luat unul dintre coşurile verzi cu mâner negru şi am trecut de bariera automată uitându-mă în sus spre etichete, ca să văd unde era vinul alb.

— Normal c-o înţeleg, a zis el. Pentru Linda n-o să fie prea amuzant dacă întreaga Norvegie te va urî şi tu va trebui să treci printr-un proces, ca orice alt răufăcător. Dar nu pentru ea o să fie cel mai rău. Aşa cred şi eu, deci din punctul ăsta de vedere ai dreptate.

— Taţi? a rostit Heidi.

— Da?

— Asta e suc acidulat?

Mi-a arătat cu degetul spre un stand rotativ pe rafturile căruia erau şi sticle verzi cu Jăver, berea fără alcool.

— Nu, i-am spus. Aceea este bere. Vrei să bei suc?

— Da.

— Atunci o să cumpărăm de la Hemkop după aceea. Bine?

Heidi a încuviinţat printr-un gest. Ne-am oprit în faţa rafturilor cu vin alb, unde sticlele erau aşezate pe categorii de preţuri, cele mai ieftine în dreapta, şi apoi din ce în ce mai scumpe pe măsură ce avansai spre stânga. Mie îmi convenea; nu ştiam nimic despre vinuri, astfel că atunci când aveam musafiri, pur şi simplu cumpăram unul care se afla puţin dincolo de mijloc înspre stânga, cu toate speranţele că va fi bun.

Am pus trei sticle de chablis în coş şi m-am uitat la Geir.

— Ajung astea?

— Da, da.

M-am uitat în jur după coniac. Era pe unul dintre rafturile poziţionate oblic, de lângă casă. M-am dus acolo, mi-am plimbat privirea pe toate etichetele, nu-mi mai aminteam diferenţa dintre gradele de calitate, aceste X-uri şi O-uri, aşa că am luat doar o jumătate de litru dintr-o marcă din care mai băusem, apoi m-am postat la coadă în spatele unui bărbat la vreo cincizeci de ani care afişa simultan un aer sportiv, prin cămaşa cu picăţele şi pantalonii scurţi kaki pe un trup bronzat, şi un aspect de alcoolic, cu trăsături obosite şi ochi inexpresivi. Îşi

cumpăra două cutii cu câte şase sticle de vin alb.

— Prima dată au fost vulcanii, apoi au venit dinozaurii, a spus Heidi.

— Aşa este! i-am zis.

— Şi apoi au venit oamenii.

— Da.

— Dar dinozaurii nu ştiau că se numesc dinozauri.

Mi-am coborât privirea spre ea. Se holba la un bărbat în cărucior cu rotile care stătea la cealaltă coadă, cu coşul în poală. Cuvintele ei sunau ca o afirmaţie de-a mea, numai că nu-mi aminteam s-o fi rostit vreodată.

— Cine a spus asta? am întrebat-o.

— Ce anume?

— Treaba cu dinozaurii.

— Nimeni. De ce este în cărucior cu rotile? E bolnav?

Când eram în drum spre casă, după Crăciunul petrecut la Jolster, lui Heidi i se făcuse extrem de rău, şi când ajunseserăm la Flesland, aeroportul de la Bergen, era atât de slăbită, încât a trebuit să-i luăm un cărucior cu rotile. Şi acum mai vorbea despre asta. Acela fusese cel mai marcant eveniment din viaţa ei.

— Nu ştiu, i-am zis.

Am ridicat coşul pe mica tejghea de la capătul casei, în timp ce bărbatul din faţa mea punea bara despărţitoare după a doua cutie de vin.

— Creveţii nu sunt mare chestie pentru tine, dacă stau să mă gândesc, i-am spus lui Geir, care trecea pe lângă casă, probabil ca să pună în pungă sticlele de vin odată ce erau scanate. Doar asta mănânci mereu pe Hisoya.

— Abia acum ţi-a dat prin minte?

— Plătiţi cu cârdul? m-a întrebat vânzătorul.

— Da.

— Şase sute douăsprezece coroane, m-a informat el.

— Da, o idee destul de proastă, de fapt, i-am zis lui Geir în timp ce introduceam cârdul în POS. Dar ai fi putut să spui şi tu ceva.

— Noi am venit să stăm cu voi. Am fi putut mânca şi ceapă fiartă, dacă numai asta era. Doamne, măi, omule!

Doi clienţi de la cealaltă coadă se uitau la noi.

Nu mi-a plăcut chestia asta şi m-am răsucit mai mult, ca ei să nu-mi vadă decât spatele.

Vorbeam în norvegiană, probabil de asta. Dacă nu cumva le trecea prin minte că eram un cuplu gay şi ieşiserăm în oraş cu copilul nostru născut de o mamă-surogat. Sau cu nepoţica noastră. Homosexualii au relaţii foarte apropiate cu nepoatele lor, nu?

— Mulţumesc! a zis vânzătorul.

De ce să fi crezut ceilalţi aşa ceva?

Probabil din cauza înfăţişării mele de idiot, cu barba neîngrijită şi părul ăla lung. Arătam ca un muzician de heavy-metal decăzut, apropiindu-se rapid de vârsta de cincizeci de ani. Faţa puhavă, obrajii puţin umflaţi, riduri adânci şi barbă răzleaţă. Heidi s-a lipit brusc de piciorul meu. M-am uitat în jur. Lângă perete era un terrier bătrân legat de piciorul unui scaun.

— Nu-i periculos, i-am zis. Mergi pe partea aceea, o să trecem repede de el.

A făcut întocmai cum i-am spus. În curând eram în faţa magazinului, şi ea îşi revenise.

Am mers pe trotuarul cu dale umbrite, prin aerul cald care părea şi mai cald după aerul condiţionat din magazin, şi apoi prin lumina soarelui, pe strada de dincolo de intersecţie, care era mărginită de foioase. Erau la fel de invizibili ca şi maşinile parcate acolo, nu-i observai decât la finele lui aprilie şi începutul lui mai atunci când se umpleau de flori albe, de parcă ar fi fost acoperiţi de zăpadă.

Angoasa mi-a crescut brusc, de parcă s-ar fi infiltrat din toate direcţiile în corpul meu şi mi s-ar fi acumulat în stomac, şi m-am uitat în jos la Heidi, care mergea pe lângă mine cu paşii ei mici, uitându-se la ferestrele mallului de pe partea opusă. Mă durea atât de tare, cumplit de tare. Era de parcă m-aş fi dezintegrat. Chiar dacă ştiam motivul,

era impactul cărţii pe care o scrisesem, nu înţelegeam de ce emoţiile erau atât de puternice, de parcă ar fi fost eliberate din punctul de origine şi acum se mişcau din proprie iniţiativă. Aceasta era anatomia vinii. Vina contamina totul, se răspândea prin corp ca un nor cu o forţă distrugătoare incredibilă. Vina nu mai putea fi pusă pe seama lucrului cumplit pe care-l făcusem, ci domnea cu drepturi depline.

Am trecut printre panourile cu oferte şi rastelele pentru biciclete şi apoi am intrat în magazin, unde în dreapta era un stand din carton al unei firme de telefonie, doi tineri de vreo douăzeci de ani încercau să atragă privirile trecătorilor pentru a-i întreba la ce companie de telefon erau abonaţi. În situaţiile acestea mormăiam întotdeauna ceva ca să mă lase în pace, pentru că mă indispuneau energiile lor atât de proaspete şi de pozitive, în deplin contrast ale mele, distante şi negative. „Cine erau?” mă întreba Vanja de fiecare dată. „Ce ţi-au spus? Ce voiau?”

Acum, amândoi stăteau de vorbă cu o femeie în jur de cincizeci de ani, aşa că am trecut pe lângă ei şi am intrat în magazin, unde casele de marcat erau pe o parte, iar sala de jocuri şi punctul de colectare al poştei erau pe cealaltă parte. Am luat un coş şi am trecut de barieră împreună cu Heidi, care şi-a ridicat privirea spre monitorul de pe tavan ca să vadă imaginea noastră.

— Vrei o banană? am întrebat-o.

Ea a încuviinţat, urmărind atentă schimbările de pe monitor atunci când ridica mai întâi o mână, apoi pe cealaltă. Am luat o banană cu pete maronii, din cele puse deoparte pentru copii într-un coşuleţ chiar lângă bananele obişnuite, tari şi galben-verzui, am descojit-o şi i-am dat-o.

— Trebuie să cumpărăm lămâi, suc şi apă minerală, i-am spus.

— Nu trebuie să uiţi de îngheţată şi de fructele de pădure, mi-a amintit Geir.

— Aşa e.

— Nu pari să te simţi prea grozav, a observat el.

— Se vede pe mine?

A râs.

— Pari destul de răscolit.

— E în regulă, i-am spus. Problema e că nu vreau chestia asta. Nu vreau să provoc pe nimeni. Nu vreau să insult pe nimeni. Nu vreau să distrug pe nimeni.

Am pus cinci lămâi într-o pungă fumurie, iar plasticul a capitulat instananeu, devenind transparent parcă anume ca să pună în valoare galbenul fructelor; până şi porii din coajă se vedeau perfect.

— Ştiu asta, a spus Geir. Dar acum faptul e consumat.

— Şi mă doare, i-am zis în timp ce mă uitam după Heidi. Haide, scumpo!

Ea a venit şi, luându-mă de mână, a mers alături de mine prin dreptul raioanelor de peşte, de congelate, de brânzeturi şi mezeluri, cu brânzeturile acelea de dimensiunea unei pietre de curling şi salamurile cât nişte bâte de baseball, pe lângă rafturile de pâine, de-a lungul standurilor cu biscuiţi, până la munţii de răcoritoare, de unde am luat două sticle de apă minerală Loka, una cu gust de lămâie şi una obişnuită, le-am pus în coş şi am adăugat patru sticle de Fanta.

— Nu mă ajută cu nimic dacă-mi spui că n-am făcut nimic rău, i-am zis lui Geir. Pot să-mi spun şi eu cuvintele astea. Eu scriu despre mine şi despre viaţa mea cu tata, ce poate să fie îngrozitor în asta? Aşa îmi spun în gând, dar nu mă ajută. Argumentele juridice nu ajută. Argumentele literare nu mă ajută. Am trecut peste o limită şi nu mai pot să-mi revin.

— Dacă sociologii ar fi înţeles asta, probabil că această ştiinţă ar fi avut un viitor, a comentat Geir.

— Ce anume să fi înţeles? l-am întrebat eu uitându-mă când la tuburile de maioneză, care-mi aminteau de copilărie, când la borcanele cu maioneză, care mi se păreau mai sofisticate.

— Limitele sociale, cele care ne reglementează

acţiunile şi ne permit să convieţuim, nu sunt abstracte. Ele nu sunt idei, ci lucruri concrete, aşa cum spui. Dacă treci peste limitele sociale, te doare. Este exact ce-ai remarcat şi tu.

— Am remarcat eu asta? Of, la naiba, mă simt de parcă aş fi ucis pe cineva. Nu numai atât, ci de parcă aş fi ucis pe cineva apropiat. Asta e senzaţia, că s-a petrecut ceva ireparabil.

M-am uitat în jur. Heidi dispăruse.

— La borcan sau la tub? l-am întrebat. Obişnuită sau uşoară? Franţuzească sau suedeză?

— Ia una din fiecare, m-a sfătuit el. Un tub de maioneză uşoară suedeză şi un borcan cu maioneză obişnuită franţuzească.

— Eşti genial, i-am spus. Niciodată nu mi-ar fi dat prin cap una ca asta.

— Unde-i Heidi?

— Fie la raionul de îngheţată, fie la animalele de pluş.

Ne-am dus pe culoarul interior. Un copil ţipa undeva, dar era un nou-născut, n-avea mai mult de şase luni. Atunci când am trecut de un raion, m-am uitat pe culoar. Iat-o, bineînţeles, ţinea în mână un animal de pluş, din acelea care scot un piuit când le apeşi, iar ea tocmai asta făcea.

— Vino, Heidi! Trebuie să mergem să plătim.

A lăsat jucăria şi a venit în fugă spre noi.

— Putem să luăm un iepure?

— Am luat deja un iepure, şi nu a fost o alegere prea bună.

— Putem să mai luăm unul? a insistat ea. Unul mai cuminte?

Am râs.

— Dar ţi-a fost frică de el, i-am amintit.

— Nu, nu! Nu mi-a fost!

— Doar puţin, atunci.

— Nu.

— Mai vedem.

Fusese iniţiativa Lindei care o rugase pe o educatoare de la grădiniţă să-i aducă un iepure. Cuşca fusese transportată acasă şi postată într-un colţ din bucătărie. Iepurelui îi era frică, la fel şi nouă. Nimeni nu îndrăznea să-l scoată din cuşcă. John i-a aruncat o grămadă de jucării. După două zile a trebuit să-l returnăm. Din fericire, Vanja şi Heidi n-au fost prea afectate. Le-am spus că-l împrumutaserăm ca să vedem cum se adapta, astfel că atunci când l-am dat înapoi nu s-au supărat atât de tare ca în cazul peştişorilor de acvariu, care muriseră unul câte unul în timpul primăverii.

Mă chinuia gândul acesta. Acţiunile noastre le formau copilăria.

M-am oprit în faţa raionului de îngheţată, am ales o cutie de Carte d'Or cu vanilie adevărată, adică nişte bobiţe mici şi negre de vanilie presărate în îngheţata gălbuie, şi am aşezat-o în coş. M-am uitat la Heidi.

— Poţi să alegi tu îngheţatele. Uite acolo, i-am zis arătând cu mâna spre cel de-al doilea congelator, în care erau îngheţatele mici. Uită-te pe panoul acela. Ce îngheţată vrei?

Ea s-a uitat pe rând la toate sortimentele.

— Aceea, a spus în cele din urmă arătând cu degetul spre un Piggelin. Nu! mai bine aia! s-a corectat îndreptându-şi arătătorul spre o îngheţată Dam.

— E cea mai mare dintre toate. Eşti sigură că pe asta o vrei?

Ea a încuviinţat şi a pus în coş trei îngheţate Dam şi o îngheţată Sandwich.

— Aşa! Acum mergem să plătim.

— Fructele de pădure? mi-a amintit Geir.

— Le cumpărăm de lângă blocul nostru. Sunt mai ieftine. Şi mai bune.

Ne-am postat la coadă, unde erau cam zece persoane. Am lăsat coşul pe pardoseală.

— Aşteaptă aici puţin, i-am spus lui Heidi. Am uitat biscuiţii.

Am străbătut în grabă tot magazinul, am cercetat rafturile de biscuiţi, pe care să tot fi fost vreo cincizeci de mărci diferite, dar nu i-am văzut pe cei ripsaţi pe care-i voiam eu. Poate pe partea cealaltă? Şi acolo, jos, pe un raft pe care nu-l mai văzusem niciodată înainte, perpendicular pe celelalte, se aflau biscuiţii belgieni ambalaţi în alb şi albastru pe care până atunci îi văzusem doar la Stockholm.

Perfect!

Am luat două pachete şi m-am grăbit înspre casă, unde Geir şi Heidi erau numărul şase la coadă.

— Cina ta este salvată, i-am spus lui Geir punând cutiile în coş. Biscuiţi vafa din Belgia.

— Oh, ce mă bucur! a exclamat el.

Am ridicat coşul şi l-am ţinut în mână în timp ce avansam încetişor; pentru nimic în lume nu voiam să ajung unul dintre aceia care-şi împing coşul pe jos cu piciorul în timp ce citesc un ziar pe care nu-l cumpără, ci îl aşază înapoi pe stativ când le vine rândul la casă. Am luat patru becuri de pe raftul pus la îndemână, pentru că se arseseră atât cel din holul mic din faţa bucătăriei, cât şi cel deasupra chiuvetei din baie.

Heidi s-a strecurat dincolo de casă şi s-a căţărat pe tejgheaua pe care o foloseau clienţii ca să-şi pună cumpărăturile în pungi, iar acum aştepta din partea mea un semn din cap că n-avea voie. Cum semnul n-a venit, a rămas acolo să privească la cumpărăturile bărbatului din faţa mea. Veneau încet pe banda neagră de cauciuc şi apoi acostau pe porţiunea metalică fixă, împinse de marfa care venea din urmă, într-o mişcare ce nu era prea diferită de aceea a rămurelelor şi sticlelor de plastic prinse în vârtejuri, doar că la o viteză mai redusă. Când bărbatul a aşezat bara separatoare pe bandă, am pus coşul pe suportul de lângă casă şi am început să-mi aranjez cumpărăturile: sticlele erau în picioare, ca să fie mai uşor de scanat, dar mişcarea benzii le făcea să tremure, aproape să cadă grămadă, unele peste altele, ca doi tovarăşi beţi. Vânzătorul, tinerelul acela cu voce ciudată şi

cârjă, s-a uitat la mine şi m-a salutat cu un „bună ziua” mecanic. Eu am pus puţin sentiment în salutul meu, în ideea vagă că vorbele mele ar fi putut să confere întregului context în care se afla el, întregii realităţi a benzii transportoare, o nuanţă de omenie, dar nu mă gândisem şi la limbajul meu corporal, respingător şi dezinteresat, care anula în totalitate orice urmă de căldură din vocea mea.

— Bună ziua! Bună ziua! am rostit în timp ce scoteam cârdul.

— O sută şaizeci şi cinci nouăzeci, m-a înştiinţat el.

— OK.

Cum observasem în portofel un colţ al cârdului Hemkop, pe care nu-l mai folosisem de câteva zile, l-am extras şi l-am trecut prin cititorul de cârd. Nu ştiu exact de ce, era o reacţie automată, deoarece chiar dacă lăsasem sume imense acolo în ultimii ani şi primisem multe puncte bonus – a căror evidenţă îmi venea într-o scrisoare în fiecare lună – nu le transformasem niciodată în bani, iar după un anumit timp punctele erau şterse, deci gestul acela de a trece cârdul prin POS era inutil. Pe de altă parte, nu era prea târziu ca să mă apuc iarăşi de strâns puncte.

Am scos celălalt cârd, am tastat codul şi am aprobat suma.

— N-ar fi fost utilă o pungă? a sugerat Geir.

— La dracu’! Ai dreptate, i-am spus eu căutând privirea vânzătorului, care nu părea foarte dornic să-mi acorde atenţie. Vreau şi o pungă, i-am zis.

„Oare spune că-i în regulă şi dă din mână în semn de generozitate sau bate codul în casă şi mă pune să plătesc din nou cu cârdul?”

— Două coroane, vă rog.

Fuckyou, rahatule ce eşti!”

În fiecare zi făceam cumpărături acolo.

— Bine, i-am răspuns.

Am introdus cârdul iar, am tastat codul încă o dată, am aprobat suma în timp ce Geir şi Heidi puneau

cumpărăturile în pungă şi, în cele din urmă, am ieşit în căldura după-amiezii de vară.

După ce am luat căpşune din piaţă, Heidi a dus cu grijă coşuleţul cu fructe tot drumul până acasă, în timp ce Geir şi cu mine mergeam în spatele ei cu plasele grele. Abia în lift mi-am amintit că uitasem să cumpăr flori. Un buchet de trandafiri albi ar fi arătat bine pe masă, în contrast cu rozul creveţilor şi cu galbenul lămâilor. Dar mergea şi fără. Nu mai aveam energie să ies încă o dată, chiar dacă florăria se afla aproape, de partea cealaltă a pieţei.

Când liftul s-a oprit, am împins uşa cu cotul şi am ţinut-o ca să iasă Geir şi Heidi, care în continuare ţinea cu mare grijă coşuleţul cu căpşune, de parcă ar fi avut acolo un animăluţ care ar fi putut să scape. Imediat ce-am trecut pragul apartamentului, am pus jos pungile lângă şirul de pantofi şi m-am dus înspre baia din capătul holului.

— Mami, mami, eu am adus căpşunile! a strigat Heidi.

Am simţit un fior de bucurie în clipa aceea; observând în trecere că Vanja şi Njaal erau în continuare în dormitor, am apăsat clanţa uşii de la baie. Mi-am dat jos pantalonii şi m-am aşezat pe closet. Lângă mine se afla un număr din *Ojfside*, revista suedeză de fotbal. Argentina urma să joace sus în Anzi, unde aerul era atâta de rarefiat, încât nu era neobişnuit ca jucătorii să leşine, aşa că aveau la îndemână butelii cu oxigen!

Din camera alăturată a răsunat vocea Vanjei şi apoi a lui Njaal. Am ghicit că Vanja îi arăta jocul video pe care-l primise de ziua ei de naştere. Era cu nişte câini pe care trebuia să-i pui să facă diverse lucruri. Cele mai multe comenzi erau încă prea dificile pentru ea, dar câteva îi reuşeau; de exemplu, etapa în care câinele trebuia să sară de pe buşteni situaţi la înălţime şi să prindă diverse obiecte care treceau în zbor. Heidi primise un joc similar, dar cu pisici, însă era prea mică să înţeleagă ceva din el, şi i se părea destul de distractiv s-o urmărească pe sora ei

mai mare jucându-se.

Un gândăcel se oprise pe gresie la un mai mult de douăzeci de centimetri de picioarele mele. Semăna cu un trilobit sau un alt animal fosilizat din preistorie. O creatură atât de simplă! Te ducea cu gândul la ceva brut, pur material, de parcă ar fi fost un bulgăraş de lut sau un somn minuscul căruia îi crescuseră picioare.

M-am aplecat şi eram pe punctul de a-l zdrobi cu degetul, când a luat-o la goană înspre perete, unde s-a ascuns într-o crăpătură de sub gresie.

Sub coşurile de rufe înşirate de-a lungul peretelui erau destul de mulţi. Şi sigur erau şi în tot praful de sub fereastră, în colţul băii. O micuţă colonie de gândaci. S-au auzit paşi pe hol; de vreme ce Vanja şi Njaal erau în dormitor, trebuia să fie Heidi. Copiii nu foloseau aproape niciodată această baie, prin urmare, chiar dacă uşa era descuiată, nu trebuia să-mi fac griji că avea să intre vreunul. Se putea întâmpla, evident, deoarece erau nişte fiinţe total imprevizibile, dar nu foarte des. Cu Linda lucrurile stăteau altfel; dacă o auzeam apropiindu-se, prindeam clanţa şi o ţineam fixă, pentru cazul în care ar fi încercat s-o apese. Prima dată când Yngve venise pe la noi, îmi ceruse o cheie; pentru el era ceva inimaginabil să meargă la baie fără să încuie uşa. Şi pentru mine fusese la fel, sau cel puţin mi s-ar fi părut foarte ciudat, şi în primele săptămâni mă simţisem gol şi lipsit de apărare, dar apoi m-am obişnuit. Ştiam aproape întotdeauna unde erau ceilalţi, şi dacă se apropia cineva, îl auzeam. Tocmai din cauza Vanjei şi a lui Heidi nu aveam o cheie, de frică să nu se încuie în baie. Aceasta fusese singura măsură de siguranţă pe care o luaserăm în privinţa lor; nu montaserăm sisteme de protecţie nici pe prize, nici pe sertare şi dulapuri; aragazul şi sertarele mai joase în care ţineam cuţitele şi foarfecile erau de asemenea accesibile. Până atunci totul mersese bine, şi avea să fie bine şi în continuare, deoarece părinţii intuiesc fără greş ce pot pune la cale copiii lor, şi eram sigur că niciodată nu le voi vedea pe Vanja sau pe

Heidi cu un cuţit uriaş în mână, sau pe John cocoţându-se ca un babuin pe aragaz. În plus, ştiam în fiecare clipă unde se aflau copiii şi cu ce se îndeletniceau. Evident că situaţia se putea răsturna într-o secundă, dar, convins că n-avea să se întâmple aşa ceva, stăteam liniştit în această privinţă.

Am auzit-o pe Heidi deschizând uşa dormitorului. Am ridicat ziarul din nou, încercând să citesc. Odată prinseserăm un mihalţ-de-mare la Torungen, mi-am amintit. Bătea vântul, dar era cald; trebuie să fi fost cândva în vară. Ieşiserăm cu barca pe care o cumpărase tata pe când eu avusesem unsprezece sau doisprezece ani; era o Rană Fisk de şaptesprezece picioare, cu un motor Yamaha de douăzeci şi cinci de cai-putere. Yngve era şi el acolo, cu părul răvăşit într-o parte, şi apoi tata, silueta aceea întunecată la care eu mă uitam stând pe vârfuri. Valuri bruşte se izbeau de marginile din plastic galben ale bărcii. Firul de pescuit zbura invizibil prin aer şi apoi cădea pe apă. Primii peşti întrezăriţi confereau profunzime albastrului din jur, aproape la fel cum primele stele conferă profunzime cerului încă luminos, înainte de căderea nopţii. O formă densă, verzuie, apărea când ici, când colo, şi părea să devină mai albă de fiecare dată când tata acţiona mulineta.

— Ce-i ăla?

Un corp lung, gri-auriu cu alb, cu o moacă urâtă şi cu ochi bulbucaţi.

— E un peşte de adâncime, îmi spusese tata. Mi se pare că este un mihalţ.

Mă holbam la el deopotrivă curios şi scârbit. I se spărseseră maţele, îmi explicase tata aruncându-l pe punte. În timp ce zăcea acolo fără viaţă, tata lansase undiţa din nou, şi mi-am amintit că şi eu ţineam strâns o undiţă între degete.

Senzaţia a fost că pluteam mult deasupra unei suprafeţe extrem de adânci.

Tata.

Ce rău îi pricinuisem eu lui?

M-a străbătut un fior de nefericire şi teamă. O clipă după aceea, când am pornit apa de la robinet şi m-am privit în oglindă, am constatat că nimic din zbuciumul meu interior nu era vizibil în afară. Dacă n-aş fi văzut acel chip de atâtea ori şi dacă nu l-aş fi asociat strâns cu sinele meu, aş fi putut spune că-i aparţinea altcuiva.

Ochii păreau trişti. Trăsăturile feţei erau încordate şi, cu ridurile adânci de pe obraji şi pe frunte, semănau cu o mască.

Am răsucit maneta micuţă cu un bumb în capăt ca să deschid jaluzelele şi m-am uitat la hotelul pe suprafaţa căruia soarele cădea pieziş, la oamenii aşezaţi pe treptele care duceau în piaţetă şi apoi la zidul de nicio jumătate de metru înălţime pe care copiii mei obişnuiau să facă echilibristică în drum spre parc; în acest răstimp am luat prosopul de pe suport şi m-am şters pe mâini. Îmi era imposibil să scap de sentimentul de vinovăţie, care trecuse de la realitatea abstractă a conştientului, unde putea să fie combătut prin mijloace abstracte, în realitatea concretă a corpului, unde nu putea fi combătut, deoarece corpul nu se putea apăra decât prin propriile acţiuni, extrem de limitate: putea doar să alerge, să meargă, să şadă, să mănânce, să doarmă şi să facă alte câteva lucruri. Parcă aş fi fost o încăpere şi ceva îngrozitor s-ar fi aflat împreună cu mine acolo. Nu mă ajuta să alerg, pentru că dacă alergam, întreaga încăpere ar fi alergat cu mine. Nu puteam să-l ocolesc, pentru că acel ceva exista *acolo*. Prea puţin conta dacă aveam dreptate sau nu, dacă aveam voie sau nu, pentru că el exista, incontestabil, inevitabil, şi nu puteam să fac altceva decât să aştept să dispară.

În spatele meu s-a deschis uşa, aşa că m-am întors.

Era Heidi. Avea lacrimi în ochi.

— Ce s-a întâmplat, păpuşica mea? am întrebat-o în timp ce aranjam prosopul pe suport.

A venit şi mi-a cuprins picioarele cu mâinile. Am ridicat-o în braţe şi am pupat-o pe obraz.

— Nu vor să se joace cu tine, aşa-i?

Ea a încuviinţat privind drept înainte.

— Haide, vino cu mine să facem nişte mâncare.

— Nu vreau.

Am ieşit din baie ţinând-o în braţe.

— Vrei să te uiţi la film, atunci? Sau la *Bolibompa*? Imediat va începe.

Ea a dat din cap afirmativ.

Am străbătut coridorul înspre camera de zi, unde am aşezat-o pe canapea – Linda, Christina şi Geir stăteau la poveşti în acealaltă cameră – şi m-am uitat după telecomandă. De obicei stătea pe raftul cel mai de sus al bibliotecii, astfel încât copiii să nu ajungă la ea. Dar acum nu era acolo. Of, la naiba!

În dormitor, John a început să plângă. Am auzit-o pe Linda ducându-se într-acolo, şi o secundă mai târziu am ghicit că trecea prin dreptul uşii în timp ce eu cercetam cu privirea pervazul care se întindea pe toată lungimea peretelui. Nu era nici acolo.

Heidi se uita la mine.

— Nu găsesc telecomanda, i-am zis.

Heidi s-a uitat pe măsuţa din faţa ei. Era acolo, pe jumătate ascunsă sub ziarul pe care probabil că Linda îl citise în absenţa noastră şi-l pusese peste telecomandă.

— Iat-o! am exclamat. Bun, hai să vedem!

Linda a intrat în cameră cu John în braţe. El îşi chircise corpul ca o maimuţică şi-şi lipise capul de gâtul ei.

— Le dai să se uite la *Bolibompa*? m-a întrebat ea.

— Asta fac acum, i-am răspuns.

Când sonorul şi imaginea au apărut pe ecran, John şi-a întors capul ca să se uite.

Linda l-a aşezat lângă Heidi, şi el a acceptat schimbarea fără proteste. Televizorul era ca un drog pentru ei.

— Când ai vrea să mâncăm? m-a întrebat Linda.

— Păi, eu ştiu? Pe la şapte?

— Ce facem cu copiii? Lor sigur n-o să le placă să cureţe creveţi.

— Ai dreptate, dar nu m-am gândit la asta când am fost la cumpărături. Avem altceva pentru ei? Pot să merg să văd, i-am spus.

Njaal şi Vanja au venit alergând prin hol.

— E *Bolibompdi* a strigat Vanja.

— Imediat, i-am spus.

M-am dus la bucătărie şi am deschis uşa de la frigider. Ouă mai erau. Morcovi, cartofi, un broccoli gălbejit. O jumătate de pungă de chiftele de peşte. În congelator erau mâncăruri făcute de mama Lindei şi diverse tipuri de carne pe care le cumpărase ea, pe lângă pungi cu mazăre, câteva pungi aproape goale cu pulpe de pui, câteva pâinici pe care le congelaserăm şi uitaserăm de ele. Dar, fericire mare!

Pe ultimul raft era o pizza. M-am uitat spre Linda, care era chiar în spatele meu.

— Oare pizza este destul de festivă pentru ei? am întrebat-o.

A aprobat cu un gest.

— Atunci o bag la cuptor, i-am spus. Aşa o să poată mânca în faţa televizorului.

Am scos cutia de pizza, am aşezat-o pe bufet, am pornit cuptorul, am scos foarfecă din sertar, am rupt capacul de carton şi am răsucit cutia astfel încât pizza, rotundă şi uimitor de grea, să-mi alunece încetişor în mână, apoi am tăiat plasticul transparent, înţepenit şi dur în care era învelită, un plastic complet diferit faţă de pungile lejere în care se ambalează fructele sau folia subţire şi lipicioasă folosită pentru a împacheta alimentele înainte de a le băga în frigider. Nu semăna nici cu plasticul mai gros şi mai dens care ţinea laolaltă conservele de porumb şi baxurile de câte şase beri.

— Dar atunci putem să mâncăm după ce se culcă copiii, mi-a spus Linda.

— E o idee bună, i-am zis.

Am scos pizza prin deschizătura pe care o tăiasem şi am lăsat-o să se odihnească în palma mea, asemenea unei

tăvi de servit, în timp ce cu cealaltă mână am tras afară sertarul metalic de sub aragaz şi am scos de acolo o tavă maro-închis, aproape neagră, am aşezat pizza pe ea, apoi am băgat-o în cuptor, am mototolit ambalajul şi l-am aruncat în coşul de sub chiuvetă, care era plin, astfel încât a trebuit să îndes cu pumnul conţinutul, ca să fac loc. Chiar când dădeam să închid uşa, gândindu-mă că gunoiul avea să crească iarăşi în volum, a sunat telefonul.

Am ieşit încet pe hol. Cineva se furişase în apartamentul nostru, el sau ea era acum acolo, anunţându-şi prezenţa prin acel ţârâit. M-am oprit în faţa mesei de sub oglindă şi am răspuns. Era un număr cu 04, deci era din Malmö.

— Alo, da?

— Salut, sunt Ştefan!

— Salut, Ştefan!

— Ce mai faci?

— Bine, i-am spus chiar în clipa în care observam cele două sacoşe de cumpărături pe care le pusesem lângă pantofi, uitând complet de ele. Tu ce mai faci?

— Şi eu sunt bine. Ne-am gândit să mergem mâine la scăldat. Aveţi chef să mergeţi cu noi? Am putea s-o luăm doar pe Vanja, dacă vă este mai simplu aşa.

— Sună grozav, dar avem musafiri, aşa că trebuie să stăm cu ei.

— Ah, da, da! înţeleg. Oricum e cam din scurt. Dar măcar ştim cum stă treaba.

— Rămâne pe altă dată.

— Sigur! Atunci ne auzim.

— Da. Pa!

— Pa!

Am închis, am dus în bucătărie cele două sacoşe şi le-am aşezat pe masă, pungile de hârtie în care erau creveţi le-am băgat în frigider, am pus cele două pâini pe blatul mare de lemn, apoi m-am aplecat să mă uit la pizza care se cocea în cuptorul iluminat, de parcă ar fi fost la televizor, dar evident că nu era gata, doar nu stătuse decât câteva

minute.

Din cameră răsuna coloana sonoră de la *Bolibompa*. M-am dus în cadrul uşii. Christina era aşezată pe un scaun cu Njaal în braţe, Linda stătea pe canapea cu John în braţe şi cu Heidi strâns lipită de ea, iar Vanja şedea pe un scaun în mijlocul camerei. Chiar dacă toate jaluzelele erau trase, lumina soarelui era atât de puternică, încât imaginea de pe ecran nu se vedea foarte clar.

Ar fi trebuit să mă aşez ţinând-o pe Vanja în poală, dar nu-l puteam lăsa singur pe Geir. Punându-mă în locul lui şi văzând cum fiecare dintre noi stăteam cu copilul în braţe şi ne uitam la emisiunea pentru copii, nu mi se părea tocmai normal.

M-am dus în spatele scaunului, mi-am pus mâna pe burtica Vanjei şi am pupat-o în creştet. Ea nici măcar nu s-a uitat la mine, fiind concentrată asupra televizorului, aşa că am trecut pe lângă masă şi m-am dus în camera alăturată, unde Geir stătea în faţa bibliotecii.

— Mergi să fumezi o ţigară? m-a întrebat el întorcându-se către mine.

— Întocmai! Vrei să mă însoţeşti?

A aprobat cu un gest din cap, şi-a turnat cafea în cană şi a ieşit pe balcon. Eu mi-am pus restul de cafea şi l-am urmat. Iarăşi se aşezase pe locul meu, ceea ce mă nemulţumea profund, poate pentru că acum trebuia să stau cu spatele la uşă. Mi-am ridicat picioarele pe balustradă şi mi-am aprins o ţigară.

— Njaal şi Vanja se înţeleg de minune, i-am zis.

— Aha. Asta e bine. Se bucură şi Christina.

— Se bucură?

— Da. Îi place când suntem la voi. Şi îi place că Njaal se simte bine.

— Nu pricep chestia asta, i-am spus. Că le place să fie aici, adică.

— Şi mie îmi place aici.

— Cred că are legătură cu dezordinea.

— Da, asta e. E o atmosferă relaxantă. Liberă.

— Mă bucur că te simţi astfel, i-am zis. În ce mă priveşte, numai relaxat nu sunt.

— Doar nu te stresează prezenţa noastră, nu?

— Nu, nu, din contră. E doar treaba asta cu Gunnar.

— Oricum nu poţi face nimic. Las-o baltă! Ce va fi, va fi!

— Aşa e, i-am spus.

Vecinii de la mansarda din blocul de vizavi erau afară pe terasă şi mâncau. Să tot fi fost la vreo douăzeci de metri distanţă, dar aici, la altitudine, printre acoperişuri, intimitatea se judeca altfel: când eram singur pe balcon şi ei erau pe terasă, dacă mă concentram, puteam să disting ce spuneau, deoarece nu-şi coborau vocile aşa cum ar fi făcut-o dacă ar fi ştiut că eram acolo. În partea cealaltă, la capătul blocului nostru, puteam să mă uit direct în fereastra de la bucătăria unor bătrânei care adeseori stăteau acolo şi fumau. După trei ani, le cunoşteam tabieturile aproape la fel de bine ca pe ale mele. Probabil că reciproca era valabilă, deoarece, dacă se întâmpla ca privirile să ni se intersecteze, întotdeauna ne lăsam ochii în pământ. Aceste recunoaşteri vizuale erau stranii, pentru că uneori ne citeam reciproc gândurile, fiind foarte apropiaţi într-un fel, oscilând permanent între a privi şi a şti, pe de o parte, şi a ne muta privirea şi a nu dori să vedem de cealaltă parte. Vizavi, la ferestrele blocului în care stătea cuplul acela care avea terasă pe acoperiş, întrezăream uneori fragmente din vieţile familiilor, cuplurilor sau oamenilor singuri, dar de cele mai multe ori observam fără curiozitate, era doar ceva ce înregistram involuntar; uneori se întâmpla ca un detaliu să-mi capteze atenţia, cum a fost de exemplu atunci când unui cuplu, despre care cunoşteam doar câteva aspecte ale vieţii din bucătărie, i s-a născut un copil.

Când bebeluşul era acolo, pe jumătate aşezat, pe jumătate culcat în scăunelul de maşină, lăsa impresia că-i dirija pe cei doi, deoarece fiecare gest al lor trebuia să aibă legătură cu copilul, iar asta trebuie să fi fost ceva

inedit pentru ei.

— N-ai greşit cu nimic, a spus Geir.

— Ba da, în mod cert am făcut ceva rău, i-am replicat. Până la urmă o să învăţ să trăiesc cu asta.

— Tatăl tău a murit. Bunica din partea lui a murit.

— Şi empatia ta a murit.

— Ia uite cine vorbeşte!

— Imaginează-ţi că există o viaţă după asta de acum, i-am zis. Dacă luăm în serios această idee, doar corpul este cel care moare. Sufletul nostru dăinuieşte în viaţa de apoi, într-o altă formă. Imaginează-ţi cum ar fi. Asta mi-a trecut prin minte în urmă cu câteva zile. Cum ar fi să existe viaţă după moarte? La dracu', atunci tata stă undeva şi mă aşteaptă. Şi e nebun de furie.

Geir a râs.

— Poţi să stai liniştit. *Hes dead as a duck*.

— Dar Gunnar nu e.

— Şi ce poate să-ţi facă el? A, te poate da în judecată. Şi pentru ce? Pentru că ai ponegrit numele tatălui tău? Doar nu a fost Iisus Hristos.

— Scrie că sunt un Iuda. Atunci cu siguranţă că tata era Iisus. În opinia lui Gunnar, eu îl vând taman pe el.

— Dacă tatăl tău era Iisus, atunci bunica ta trebuie să fi fost Fecioara Maria. Şi bunicul din partea tatălui, tâmplarul Iosif. Iisus n-a avut niciun fiu care să-l vândă.

— Mă întreb dacă nu cumva s-a referit la Brutus de fapt. El a fost un astfel de fiu. Brutus, fiul lui Iulius. Năzdrăvanul mic.

— Nu e nevoie să-mi spui tot ceea ce gândeşti. Copiii fac asta. Adulţii au posibilitatea să-şi filtreze afirmaţiile.

— Ţin minte cum am plâns când am citit despre Iulius Cezar. Moartea lui. Aşa am plâns la toate biografiile, deoarece toţi acei oameni au murit. Thomas Alva Edison. Henry Ford. Benjamin Franklin. Marie Curie. Florence Nightingale. Winston Churchill. Louis Armstrong. Theodore Roosevelt.

— Ai citit biografia lui Theodore Roosevelt când erai

mic?

— Da, a fost parcă o serie. Trebuie să fi fost vreo douăzeci de volume. Câte unul despre fiecare personalitate. Majoritatea erau americani. Mulţi preşedinţi. Îmi amintesc şi de Walt Disney parcă. Robert Oppenheimer. Nu, nu, am glumit doar. Dar Abraham Lincoln a fost sigur. Şi când mureau, indiferent în ce împrejurări, eu plângeam. Dar era un plâns benefic.

— Pentru că nu mureai tu însuţi!

— Nu, nu! Nu mă înţelege greşit. Dar ei au înfruntat toate nedreptăţile şi au obţinut tot ceea ce-şi propuseseră. Ar fi fost cu adevărat trist dacă ar fi murit înainte de a-şi fi atins ţelul. Ca Scott, de pildă. Cu Scott a fost nasol, am plâns în hohote mai multe zile la rând.

— Nici el n-a fost prea fericit.

— În timp ce moartea lui Amundsen m-a afectat mai puţin. El a realizat ceea ce şi-a propus. Pe deasupra, a dispărut în timp ce încerca să-i salveze pe ceilalţi, ăsta a fost un gest frumos. Mi-am stins ţigara şi m-am ridicat. Dar ce anume a făcut Nansen? în aceste expediţii, mă refer? A descoperit ceva? A ajuns undeva în premieră? Niciodată n-am priceput prea bine.

— Întreabă-mă ca să te întreb, mi-a răspuns Geir ridicându-se la rândul lui. A traversat Groenlanda cu schiurile şi într-o iarnă a fost prins de gheţuri în timp ce era la bordul navei *Fram*.

Am deschis uşa şi am intrat.

— Şi eu era să îngheţ într-o iarnă, i-am zis peste umăr. Casa era ca un congelator.

— Apoi a fost toată chestia cu paşapoartele lui pentru refugiaţi, a spus Geir în spatele meu. Şi prietenia cu Quisling, evident.

— Revenim la subiect. Gunnar m-a numit şi Quisling.

— În cazul ăsta, cine e Nansen?

— Probabil că el se crede Nansen, i-am spus aşezându-mă pe scaun. Pentru că tata n-ar fi putut să fie. El abia putea să schieze.

După ce s-a terminat *Bolibompa* am mutat patul de campanie marca Ikea, pe care dormise Njaal în noaptea precedentă, în camera copiilor, ca să putem lua cina fără teama de a-l trezi. M-am apucat să pregătesc mâncarea în timp ce Linda şi Christina îi culcau pe copii, iar Geir mă privea de pe un taburet, dornic să stea la poveşti. Am răsturnat creveţii într-un castron mare verde, am feliat lămâile şi le-am aşezat pe o tavă verde, am tăiat pâinile şi am pus feliile într-un coşuleţ, am scos patru farfurii şi patru pahare de vin, am scos margarina şi maioneza din frigider, le-am dus pe toate pe terasa dinspre faţa blocului, unde mai bătea încă soarele, în modul acela ciudat şi aproape oniric, caracteristic nopţilor de vară, când umbrele se tot alungesc şi ziua se apropie de final, dar atmosfera încă este caldă. Când oamenii îşi termină treburile şi se îndreaptă către casele lor, iar soarele, încă arzând, apune încet pe marele cer albastru.

Vocile copiilor răsunau prin fereastra întredeschisă a camerei lor. Râdeau şi ţipau nestăpânit, aşa cum o făceau numai înainte de culcare. Am aşternut masa, apoi m-am sprijinit cu mâinile încrucişate pe balustrada albă de metal şi am contemplat peisajul. Umbrele clădirilor din faţă se întindeau aproape peste toată piaţeta, dar zidul de sub mine era luminat şi geamurile străluceau.

La bucătărie am spălat căpşunile şi le-am răsturnat într-un castron alb, am scos vinul şi apa minerală din frigider.

— Asta-i tot, am anunţat. Vrei să bem un pahar de vin cât timp aşteptăm?

Geir a încuviinţat şi a venit afară după mine. Când am deschis uşa şi am ieşit pe balcon, de pe masă a ţâşnit un blestemat de pescăruş, s-a smuls parcă dând din aripi, şi în secunda următoare şi-a luat zborul. Avea un crevete în cioc, iar câţiva creveţi erau împrăştiaţi lângă bol şi pe parchetul laminat.

— Ai văzut asta? l-am întrebat pe Geir.

— Da, normal!

— Obrăznicătura naibii!

— Păi la ce te aşteptai dacă ai lăsat nişte creveţi pe o terasă de la etajul şapte? E clar că n-au niciun scrupul.

M-am aşezat la masă, am înşurubat desfăcătorul de vin în dop şi l-am răsucit de câteva ori, apoi l-am tras înspre mine până a ieşit cu un pocnet. Sticla verde-închis se aburise. Avea o culoare atât de frumoasă! Verde răcoritor, verde-sticlă, verde-fiord. Şi apoi vinul galben-pal în paharul strălucitor.

— Noroc! a spus Geir.

— Noroc!

Am luat o înghiţitură de vin şi mi-am aprins o ţigară. Gustul pe care l-am simţit în cerul gurii atunci când mi-am înclinat capul înspre flacăra brichetei, care ardea nemişcată, mi-a amintit de nopţile de vară din Kristiansand, de pe vremea când aveam zece ani, şi m-a cuprins un dor teribil să beau până nu mai ştiam de mine.

— Ce vin bun! i-am spus.

— Că bine zici!

De asta mă acuzase Gunnar, că beam şi fumam haşiş pe vremea când eram la liceu în Kristiansand. Era probabil de părere că asta denota lipsă de caracter, însemnând că nu se putea pune bază pe mine, poate eram chiar un pic dus cu pluta, în orice caz nu eram un om serios; pe de altă parte, asta explica în ochii lui de ce îmi uram bunica paternă atât de tare, încât să scriu şase romane cu scopul de a o denigra, înţelegeam ce scrisese, rândurile lui aveau o logică oarecum familiară, dar el nu-mi scrisese mie direct, ci editurii. Să fi crezut oare că editura avea să renunţe la publicarea unui roman deoarece autorul băuse bere şi poate că fumase haşiş în timpul liceului, fiind prin urmare nefrecventabil? În orice caz, eu aşa mă simţeam, ca un tip nefrecventabil, dar emoţiile mele fuseseră cele care nu se mai dezvoltaseră de la vârsta de şaisprezece ani, nu raţiunea. Raţiunea mă făcea să văd lucrurile cu totul altfel. Ştiam cine sunt şi ce valoare am. Ştiam de asemenea că a fi om înseamnă să greşeşti, să nu fii

niciodată îndeajuns de bun. Când mă uitam în jurul meu, asta vedeam. Numai slăbiciune, numai lipsuri şi defecte, adesea solidificate sub forma aroganţei şi infatuării. Modestia, după care toată lumea se dădea în vânt, era un cuvânt al cărui sens aproape nimeni nu-l mai cunoştea. Doar la aceia care aveau motive să fie înfumuraţi, doar la cei care realizaseră ceva, doar acolo nu găseai semne de înfumurare, doar ei mai erau modeşti. Înfumurarea şi ipocrizia sunt un mijloc de apărare, fără acestea omul ar fi zdrobit sub greutatea propriei slăbiciuni, propriilor lipsuri şi defecte, şi acest fapt marca toate dezbaterile la care eram martor, în ziare şi la televizor, dar şi în jurul meu, în viaţa privată. Această slăbiciune nu poate fi mărturisită, deoarece pierderile ar fi prea mari, iar mass-media au rezolvat problema intervenind cu toată greutatea lor. De aceea sunt opiniile atât de importante în societate, prin intermediul lor ne apropiem o putere şi o suveranitate pe care de fapt nu le avem. Aceasta este funcţia formelor, să oculteze slăbiciunile indivizilor. Toate asocierile, fie că au drept nucleu o morală, o birocraţie sau o ideologie, au menirea de a ascunde slăbiciunile participanţilor individuali. Îmi dădeam seama de asta, dar când aveam de-a face cu astfel de situaţii cunoaşterea mea era în totalitate distorsionată de emoţii, care se lăsau atrase în capcană şi mă azvârleau într-un coşmar în care mă percepeam fie ca vinovat, fie ca inferior. Când aveam de-a face cu direcţia de taxe sau cu sistemul bancar sau cu instituţii de recuperare a creanţelor, mă cuprindea sentimentul de vinovăţie. Acelaşi sentiment mă copleşea când mă furişam prin zona cu case de vacanţă sau când îmi duceam copiii la grădiniţă. Ştiam că nu eram un om mai rău decât alţii, şi nu aveam nici slăbiciuni mai mari şi nici lipsuri mai mari decât interlocutorii mei, dar ei nu se reprezentau pe ei înşişi, ci un sistem în care există reguli simple: dacă le respecţi, eşti un om bun, dacă nu le respecţi, eşti un om rău. Mă străduiam să le respect, dar, fiind un tip nedisciplinat, mi se întâmpla adeseori să le

încalc. Ştiam motivul, nu era pentru că aş fi fost rău, leneş sau delăsător, dar cunoaşterea motivului nu mă ajuta să compensez ceea ce vedeau ochii sistemului, adică un om care nu respectă regulile, şi această imagine o încorporam în personalitatea mea. Ori de câte ori vedeam câte o operă de artă adevărată sau citeam literatură adevărată, toate acestea erau măturate la o parte, pentru că găseam acolo o altă dimensiune a omenescului, ceva complet diferit, de cu totul altă calitate, demnitate şi importanţă, acel ceva care i-a determinat pe oamenii din Evul Mediu să ridice catedrale enorme a căror măreţie îi reducea la ceea ce erau ei de fapt: nişte amărâţi mici, timizi şi nesemnificativi. Da, nişte rahaţi, s-ar putea spune. Dar ei au fost ei care au construit catedrala! Ei erau în acelaşi timp creatorii celei mai fantastice şi supranaturale frumuseţi şi nişte rahaţi. Acesta este adevărul despre omenesc. Era deopotrivă esenţial şi neesenţial. Slăbiciunea era esenţială şi măreţia era esenţială. Dar nu şi ceea ce era cuprins între cele două. Acea slăbiciune care se disimula în mulţime crezându-se forţă, care nu vedea nici slăbiciunea, dar nici grandoarea, era cea căreia eu, alungat de la un ghişeu la altul, îi permiteam să mă subjuge. Dorul de o beţie până cădeam sub masă era dorul de a scăpa câteva ore de toate acestea, iar dorul de a scrie ceva fantastic, ceva absolut unic, ceva de o frumuseţe supranaturală, era parte integrantă din aceeaşi situaţie. Nu era un refugiu din calea lucrurilor banale de zi cu zi, pentru că viaţa însăşi e banală, ci o fugă din calea mărunţişurilor care se năpusteau asupra fiinţei mele lăuntrice inculcându-mi ideea că nu sunt un om bun, că nu sunt un om cumsecade, că sunt un bufon înfumurat şi inadaptat, invazie pe care am început s-o îndur încă de la vârsta de şaisprezece ani, când m-am apucat să beau acolo la Kristiansand, sub privirea atentă a unchiului meu. Îmi era dor de ceva ce – deşi nu ştiusem atunci, dar am reuşit să identific după douăzeci de ani – a fost exprimat de Hölderlin atunci când a scris simplul îndemn: „Vino în spaţiul deschis, prietene!”

Dar ce însemna „în spaţiul deschis”?

Era libertatea, utopia.

Şi ce însemna asta?

În niciun caz nu însemna că ar trebui să vorbim despre tot, să lămurim totul, să ştergem toate limitele dintre noi înşine, ceilalţi şi lume, pentru că astfel n-am face decât să înfiinţăm noi graniţe în altă parte şi să îngăduim omenescului să domine, iar ceea ce s-ar întâmpla atunci, în foarte scurt timp, ar fi că realitatea ar dispărea. Nimeni nu ştie precis la ce s-a referit Hölderlin. Hölderlin a fost, ca toţi ceilalţi romantici, un vlăstar al Revoluţiei Franceze, al conceptelor de libertate, egalitate şi fraternitate, iar acea răsturnare atât de radicală a vechii ordini sociale trebuie să li se fi părut o breşă prin care se întrezărea un potenţial cu totul nou. Ordinea dominantă, la nivelul societăţii sau al lumii, face ca toate celelalte maniere de organizare a vieţii să pară periculoase, ameninţătoare sau distrugătoare, motiv pentru care acestea nu constituie alternative reale, asta până când antagonismele interne o răstoarnă cu susul în jos şi se instituie o nouă ordine care, pentru nimic în lume, nu trebuie să fie modificată. Dar dacă-l citim pe Hölderlin, este greu să înţelegem „spaţiul deschis” ca pe o categorie politică legată de clasele sociale, relaţiile de producţie sau condiţiile materiale. Nu, spaţiul deschis la Hölderlin era, îmi imaginam eu, o categorie existenţială. Hölderlin era poet, iar pentru un poet utopia este lumea fără limbaj, mă gândeam. Poezia încerca să pătrundă în spaţiul dintre limbaj şi lume pentru a i se revela lumii aşa cum era ea, dar transmiterea acelui concept – probabil cel mai vechi dintre conceptele noastre – sau exprimarea lui în scris erau posibile doar cu ajutorul limbajului, astfel că întregul câştig era pierdut în secunda următoare, ca în mitul lui Orfeu. În lumea din exteriorul limbajului nu poţi să fii decât singur.

Dar ce fel de lume este aceasta?

O lume fără limbaj este o lume fără categorii, unde

fiecare obiect, indiferent cât de şters, ar avea propriul statut. Aceea ar fi o lume fără istorie, unde doar momentul există. Un stejar în acea lume nu ar fi un „stejar”, nu ar fi niciun „copac”, ci un fenomen fără nume, ceva care creşte din pământ şi care se mişcă atunci când adie vântul. Dacă ai sta pe o colină ai putea vedea cum aceste plante vii se leagănă dintr-o parte în alta atunci când vântul mătură câmpia, şi le-ai auzi freamătul. Această privelişte şi acest sunet ar fi imposibil de redat. Prin urmare, ar fi de parcă nu ar exista. Dar ele au existat şi există şi acum. Nu trebuie decât să faci un pas într-o parte, şi lumea se transformă. Dacă mai faci încă un pas lateral, te vei afla în lumea fără nume. Este oarbă, şi tu îi vezi orbirea. Este haotică, şi tu vezi haosul. Este frumoasă, şi tu îi vezi frumuseţea. Este deschisă, iată deschiderea, este lipsită de sens, iată incomprehensibilul. Este şi divină, într-adevăr, acesta este divinul. Cutiuţa albastră, cu soarele ei roşu şi marginile ei negre şi aspre, în interiorul căreia beţişoarele albe cu capete roşii de fosfor se odihnesc ca într-un pat, este divină aşa cum stă nemişcată pe raftul din bucătărie, învăluită într-un strat fin de praf, slab luminată de strălucirea zilei de la fereastră, care încet se întunecă în timp ce un plafon negru de nori vine pe furiş deasupra oraşului şi primele descărcări electrice călătoresc prin nori cu o viteză sălbatică, de-a lungul unor cărări nebănuite, iar tunetul duduie zguduind cerul. Vârtejurile de aer care se ridică şi ploaia care începe să cadă – acestea sunt divine. Mâna care prinde cutiuţa, împinge sertăraşul afară cu degetul arătător şi apoi scoate un chibrit este o mână divină, şi văpaia care se aprinde atunci când bobiţa roşiatică de fosfor trece peste suprafaţa aspră, transformându-se peste o clipă într-o flacără domoală, mult mai blândă, aceea este o văpaie dumnezeiască. Dar ea arde la adăpostul limbajului, arde la adăpostul categoriilor, arde la adăpostul tuturor conexiunilor cărora le dau naştere aceste categorii. Ideea că odinioară a existat o neprihănire a omului, o apropiere de lume de o simplitate

desăvârşită, în ceea ce mitologia numeşte grădina Edenului, locul din care venim şi în care tânjim să ne întoarcem pentru că acolo am fost una cu mediul înconjurător şi cu Dumnezeu, într-o stare naturală primordială, este un gând trădător deoarece are implicaţii temporale, însemnând că a existat un trecut şi că există un prezent, pe când în realitate există doar un „acum”, există un singur timp pentru toate: flacăra dumnezeiască arde acum, Grădina Edenului există acum, nu trebuie decât să te dai un pas într-o parte şi eşti acolo. Dar manevra nu ne este accesibilă, pentru că noi suntem oameni, şi acel pas ne-ar duce într-un tărâm neomenesc.

A fi om înseamnă să fii mai mulţi oameni. Înseamnă să fii social. Lumea socială este o comunitate. Limitele comunităţii sunt limitele limbajului. Atunci când Hölderlin a pătruns în sfârşit în spaţiul deschis, a dispărut din privirile tuturor, pierzându-şi minţile. În poeziile sale el nu este nebun, dar poeziile nu sunt în acel spaţiu deschis, ci rămân în lumea socială şi privesc înspre spaţiul deschis. Religia întotdeauna a făcut asta. Olav Nygard şi-a intitulat colecţia de poezii *Ved vedbande*, adică la limita divinului. Nu în dumnezeire, ci la graniţa cu ea. Atunci când religia este condamnată cu titlu de superstiţie şi poezia este marginalizată şi nu mai crede în propriul ei sens, deschiderea dispare din dimensiunea omenescului, care se închide în sine, de vreme ce nu mai există nimic în afară.

Este aceasta o pierdere? Atât timp cât „ceea ce este dincolo de omenesc” este imposibil de atins, atât timp cât lumea în esenţa ei niciodată nu ni se va revela, ci ni se va arăta doar prin mijlocirea limbajului şi a categoriilor, cu alte cuvinte ca o entitate care se află în interiorul omenescului, iar lumea lipsită de limbaj, situată dincolo de sfera omenescului, este o utopie în sensul propriu al cuvântului, un non-loc, de ce să mai încerci să ajungi la ea? De ce nu i-ai întoarce spatele pur şi simplu?

Deoarece noi venim de acolo şi acolo suntem sortiţi să ne întoarcem. Deoarece inima este o pasăre care bate

fără încetare în piept, pentru că plămânii sunt două foci prin care trece aerul; deoarece mâna este un crab şi părul o căpiţă de fân, vasele de sânge, râuri şi nervii, fulgere. Deoarece dinţii sunt un gard de piatră şi ochii sunt mere, urechile sunt midii şi coastele, o colivie. Deoarece în creier este întotdeauna întuneric şi linişte. Deoarece noi suntem pământ. Deoarece noi suntem sânge. Deoarece vom muri.

Moartea, marea creatoare a liniştii, este şi ea dincolo de omenesc, nici ea nu poate niciodată să ne atingă, pentru că atunci când ne atinge încetăm să existăm, aşa cum limbajul încetează să existe când întâlneşte ceea ce nu poate fi rostit. Omenescul se învecinează cu moartea, lumea noastră se învecinează cu absenţa limbajului, pe fundalul întunericului lor strălucim noi şi lumea. Moartea şi lumea materială sunt absolutul, inaccesibile nouă, pentru că atunci când ajungem la ele nu mai suntem noi înşine, ci o parte din ele. Lumea noastră, care străluceşte pe fundalul acesta întunecat, nu este absolută, ci relativă şi schimbătoare. Ştiinţele naturii sunt relative, etica este relativă, ştiinţele sociale, filosofia şi religia sunt relative, totul din sfera omenescului este relativ. Limita dintre descoperire şi invenţie nu este foarte netă, şi, când vine vorba de consecinţe, nici nu există. Existau globule albe şi roşii în secolul al XVII-lea? Da, existau, dar omenirea nu era conştientă de ele. Cu alte cuvinte, făceau parte din lume, dar nu şi din realitatea noastră. Acea realitate este lumea noastră, şi din acest motiv lumea secolului al XVII-lea era diferită de cea din prezent, chiar dacă cerul şi pământul şi stelele scânteietoare aveau aceeaşi natură şi aceeaşi compoziţie ca acum. Darwin a scris o carte, iar natura biologică care înaintea lui avea o existenţă spaţială, după el a dobândit o existenţă temporală. Lumea era aceeaşi, doar realitatea s-a schimbat. Să descrii lumea înseamnă să stabileşti realitatea. Este exact acelaşi gând pe care-l exprimă Harold Bloom când scrie că Shakespeare a inventat omul. Când personajele defilează pe scenă şi întreţin un dialog cu propria fiinţă interioară, cumva pe

marginea acţiunii şi totuşi făcând parte din ea, bântuite de îndoială sau chinuite de dragoste, în conflict cu ele însele sau mirate de ele însele, omul nu este doar o făptură care acţionează, un sediu al emoţiilor, ci şi un loc în care aceste emoţii se întâlnesc cu un „eu” care reflectează. Apariţia acestui „eu” este ceea ce aduce nou Shakespeare în opinia lui Bloom, fapt care-i dă oarecum dreptul să enunţe că Shakespeare a inventat omenescul, pentru că un lucru devine real doar atunci când este vizibil şi în ochii celorlalţi. Realitatea, realitatea noastră omenească, este alcătuită din tot ceea ce este perceptibil şi poate fi recunoscut în noi şi între noi. Ori de câte ori aceste lucruri se modifică, se schimbă şi realitatea. De aceea Antichitatea grecească a fost un punct de referinţă pentru civilizaţia occidentală timp de peste două mii de ani, şi este şi acum; în acea cultură s-a pus baza multora din concepţiile noastre despre lume şi om. Istoria, filosofia, politica, ştiinţele naturii; toate provin din perioada aceea. Singurele aspecte din cultura noastră care nu provin de acolo sunt religia, care este iudaică, şi maşina, care ne aparţine nouă. Nu este surprinzător că o cultură splendidă ca aceea grecească, cu toate inovaţiile ei teoretice, a privit religia cu un oarecare dezgust, deşi faptul că grecii, atât de pricepuţi la activităţile practice, au manifestat un dispreţ asemănător pentru tehnologie este întrucâtva de mirare. Dar dacă suntem de acord cu ideea lui Arendt, conform căreia vechii greci căutau libertatea în domeniul public şi considerau că esenţa omenescului era acolo, în ceea ce putea fi expus în văzul tuturor, pe când în tot ceea ce era legat de subzistenţa cotidiană sau de nevoile materiale ale omului vedeau numai constrângeri şi necesitate, lipsa lor de interes pentru mecanică şi tehnologie şi orice ştiinţe practice devine lesne de înţeles. Grecii au inventat democraţia, dar nu şi-au putut imagina closetul. La fel de notabil este şi faptul că cei care au inventat istoria nu s-au gândit să inventeze şi jurnalul. Cu toate acestea, nu înseamnă că tot ceea ce era legat de casă era lăsat în

umbră, fiind un fel de zonă nearticulată a realităţii, şi doar ceea ce se petrecea în spaţiul public avea o existenţă proprie prin faptul că era formulat la adresa tuturor; şi sfera privată se bucura de un loc pe scenă în Antichitate, în speţă în teatru, mai exact în comedii, care tratau aspectele mai puţin elevate ale vieţii şi se bazau pe recunoaştere. Libertatea râsului are cu totul altă natură decât cea legată de exprimarea virtuţilor, şi probabil din această cauză Arendt n-o menţionează, pentru că ea nu tinde spre ceva, nu creează nimic, nu schimbă nimic, nu marchează nimic, existând doar pe moment şi neavând niciun alt scop decât să facă totul suportabil.

Ce ne face să râdem într-o comedie? Toate lucrurile pe care le considerăm triviale şi, prin urmare, le ţinem ascunse: funcţionarea corpului, excreţia, copulaţia, zgomotele, precum şi toate acele trăsături omeneşti care trec drept altceva decât sunt, astfel că e imposibil să le admitem: invidia, infatuarea, lăcomia, făţărnicia, autodeprecierea, lipsa de scrupule, ambiţiile, dorinţa nemeritată de a fi apreciat. Dorinţa de a fi altceva decât eşti – iată tema principală a comediei. Comedia dă în vileag, şi umorul rezidă în prăpastia dintre lumea aşa cum vrea ea să fie şi lumea aşa cum este. Acea dare în vileag se bazează pe ideea că lumea socială este un joc care urmează reguli stabilite, unele lucruri sunt ascunse, altele sunt expuse vederii, iar noi, într-un fel, trăim o iluzie. Jocul se poate desfăşura atât timp cât toată lumea ia parte la el, iluzia funcţionează atât timp cât toată lumea o crede. Comedia rupe acest contract, fiind astfel cel mai autentic şi mai realist dintre toate genurile. Este eliberatoare în sensul că spune: asta înseamnă cu adevărat să fii om, şi cu toţii suntem oameni. Pe de altă parte, comedia are un efect constrângător, deoarece aşază un obstacol în calea tuturor celor care-şi doresc altceva, care cred că se pot ridica deasupra acestei lumi de banalităţi, de dejecţii, de copulaţii, gelozie, infatuare şi constante neînţelegeri, adică tuturor celor care pun accentul pe „trebuie” sau „se poate”

în loc de „este”. Râsul este, din această perspectivă, o forţă socială extraordinară, unul dintre cele mai puternice mecanisme de corecţie care există; puţine lucruri sunt mai umilitoare decât să fii ridiculizat în public, şi pentru a evita asta este nevoie să nu ieşi în faţă, ci să rămâi acolo unde sunt toţi ceilalţi. Astfel, râsul dă în vileag jocul social, pe de o parte, şi îl menţine în funcţiune, pe de altă parte. Râsul este contrarevoluţionar şi antiutopic: cel care ia totul în râs râde şi de dictatura proletariatului, iar dacă toată lumea îl ia în derâdere pe revoluţionar, nu se mai iscă nicio revoluţie. Dacă toţi ar fi râs de Semmelweis, mamele şi nou-născuţii ar fi murit şi în zilele noastre de febră puerperală. Dacă nemţii ar fi râs de Hitler, şi ideile lui ar fi fost inofensive. Dar ei n-au râs, au privit totul cu seriozitate, doreau ceva, doreau ceva măreţ, şi în ceea ce este măreţ domneşte tragedia, iar de aceasta nu mai râde nimeni.

În condiţiile în care comedia este cel mai autentic şi mai realist dintre toate genurile, cea care atrage toate lucrurile şi toţi oamenii înspre lumea adevărată, corpul şi realitatea lui lipsită de iluzii, cum să înţelegem tragedia? Tragedia abordează aceleaşi teme ca şi comedia, ascensiunea şi căderea. Prin urmare, de ce este căderea comică în comedie şi tragică în tragedie? De ce nu râdem de regele Oedip? El se crede altfel decât este de fapt. De ce nu râdem de Hamlet? El nu ştie cine este şi nu ştie ce anume să facă; neştiinţa şi neliniştea constituie blestemul lui. De ce nu râdem de micuţa Hedvig care se împuşcă? Doar ea a înţeles totul greşit, nu-i aşa?

În omul care este el însuşi nu există nicio discrepanţă, şi, cum discrepanţa este punctul de pornire al râsului şi al comediei, non-identitatea este o condiţie obligatorie, singurul lucru pe care comedia şi râsul nu-l pot perturba este identitatea. Cel care nu se preface, cel care nu este altceva, cel care este aşa cum este. Despre asta vorbeşte

Dostoievski în capodopera sa *Idiotul*. Romanul ca

formă a aparţinut iniţial registrului comic, cu *Don Quijote* al lui Cervantes, unde autorul transpunea ideile lumii grandioase şi cultivate în lumea măruntă, obişnuită, plină de mori de vânt, oi, mârţoage, măgari şi bandiţi beţivi, printre care trece călare un bătrânel pricăjit urmat de tovarăşul său scund şi gras. Flaubert, în *Doamna Bovary*, extrapolează acest caracter demistificator şi realist al romanului; în acest caz, ideea de iubire romantică intră în coliziune cu lumea aşa cum este ea şi conduce personajul principal înspre moarte. Atât *Don Quijote*, cât şi *Doamna Bovary* sunt romane cinice, pentru că autorii lor nu cred, însă îi dispreţuiesc pe cei care cred. Faptul că iluziile în care cred Don Quijote şi Emma Bovary sunt expuse ca atare, plasând romanele de partea adevărului, şi ambii sunt portretizaţi cu afecţiune, autorii recunoscând natura omenească a slăbiciunilor şi încercărilor lor de a evada din realitate, nu schimbă cu nimic lucrurile. *Idiotul* este diametral opus faţă de *Don Quijote* şi *Doamna Bovary*. *Idiotul* este o anti-comedie. El răstoarnă logica comediei, deoarece dă în vileag lumea cinică, îi dispreţuieşte pe cei care iau în derâdere deşertăciunea vieţii, printr-o confruntare cu omul neafectat de ipocrizie. Ah, ce fel de calitate mai este şi lipsa ipocriziei la un om dacă stârneşte în jur numai îndoială, nelinişte şi ameninţarea haosului, fără a face nimic propriu-zis pentru asta, altceva decât să existe? Prinţul Mîşkin crede că ceea ce el vede, ceea ce i se prezintă este aşa cum este, şi că vorbele rostite sunt sincere. El nu înţelege gândurile ascunse, nu înţelege ironia şi nu ştie nimic despre rolurile pe care le joacă oamenii. El nu suspectează că lumea socială este un joc. El este unul şi acelaşi în raport cu sine, şi porneşte de la prezumţia că toţi ceilalţi sunt la fel. Dar ei nu sunt aşa, şi faptul că el nu ştie asta e de ajuns ca să distrugă jocul, deoarece Mîşkin le oferă celorlalţi un punct de observaţie, un punct situat în afara lumii sociale care le îngăduie să vadă arbitrarul regulilor. Rolurile au semnificaţie în interiorul jocului, însă şi-o pierd când acesta este

recunoscut drept ceea ce este, un joc. Atunci cine eşti tu? Tu însuţi? Ce înseamnă asta? Prinţul Mîşkin este el însuşi. El este autentic. El este indivizibil, nefiind geamănul şi nici dublura cuiva. Prin asta, este condamnat să rămână în afara omenescului. O societate care constă din oameni adevăraţi, care iau drept bun tot ceea ce li se spune şi li se arată, este o societate în care nu poate fi ascuns nimic, în care nimic nu poate fi ţinut secret şi nu se creează de fapt nicio diferenţiere. Autenticul este, altfel zis, opusul socialului. Lumea socială clasifică, grupează, exclude, suprimă, promovează. Lumea socială este un sistem de diferenţieri, o lume în care totul şi toate sunt gradate şi diferenţiate. Idiotul aboleşte toate diferenţele, în regatul lui toţi sunt egali. Nu bunătatea lui este cea care creează probleme atât de mari lumii sociale, ci autenticitatea. Dintr-o perspectivă revoluţionară, în care complexitatea personajului literar este văzută ca pornind de la iscusinţa simplă şi arhaică a lui Odiseu, părând parcă să explodeze în Renaştere în eul sălbatic şi plin de contradicţii a lui Hamlet, care a prevestit naşterea omului modern, aşa cum îl ştim noi, prinţul Mîşkin al lui Dostoievski reprezintă un regres, ceva profund reacţionar şi ne-modern, ca să nu spunem de-a dreptul arhaic, un fel de om prehomeric, căruia atât şiretenia lui Odiseu atunci când l-a păcălit pe ciclop prin jocul său de cuvinte legat de identitate, cât şi mitul platonician al peşterii i-ar fi complet străine. Într-adevăr, nu ne aminteşte prinţul Mîşkin puţin de ciclop, de acel uriaş cu un ochi care cade în capcana percepţiei *ad litteram* a limbii, nefiind în stare să înţeleagă că Odiseu nu vorbeşte serios atunci când îi spune că numele său e Nimeni? Dostoievski este un autor profund reacţionar, în primul rând pentru că el căuta sensul cu toată seriozitatea, cu ochii larg deschişi, în al doilea rând pentru că nu-l căuta în politică şi nici în ideologie, nici în ştiinţă şi nici în filosofie, ci în religie, şi tocmai acolo l-a găsit, în lucrurile simple. Marea ameninţare din toate romanele lui Dostoievski este nihilismul, tiribomba ameţitoare şi

strălucitoare a lumii sociale din bâlciul deşertăciunilor, sub cerul gol şi negru al nopţii, şi de acest nihilism el se apără cu îndârjire, iar şi iar, prin sacru şi simplitatea sacrului. Dostoievski aclamă simplitatea. De ce face el asta? Romanele sale sunt complexe şi haotice, o învălmăşeală de oameni şi voci, nu există nicio clipă de linişte în ele, niciun moment de aţipire, şi nici zile de vară deschise, molcome, în care nu se întâmplă nimic, cum sunt de exemplu la Proust; la Dostoievski totul este forţat, o serie de scene foarte intense, aproape isterice, la limita nebuniei, dar în descrierea lumii dureroase şi incontrolabile apare întotdeauna, în cele mai bune romane ale lui, mai devreme sau mai târziu, o lumină, şi în jurul luminii, liniştea. Această lumină a lui Dostoievski nu este difuză şi molatică, asemenea luminii date de o lampă pe gaz, şi nici tăioasă şi penetrantă ca a neoanelor, ci este albă şi aproape orbitoare, ca aceea a flăcării de magneziu, care estompează detaliile şi nuanţele şi-i dă privitorului senzaţia că nu obiectele iluminate sunt esenţiale, ci lumina însăşi. Această diferenţă, dintre lumină şi ceea ce este iluminat, constituie diferenţa dintre realitatea premodernă şi cea modernă, şi dacă cea dintâi a fost una şi simplă, cea de-a doua este plurală şi de o complexitate barocă. Dostoievski s-a întors către lumină, a vrut să creadă în ea, dar tocmai acel „vreau”, care îi este cunoscut doar celui care trăieşte în iluminare, făcea imposibilă această întoarcere, deoarece reprezintă opusul credinţei. Este imposibil să vrei să crezi, este o contradicţie în termeni. Dacă ar fi crezut, atunci n-ar mai fi scris. Nu voia să creadă, aşadar, însă simţea acest imbold.

Ce simţea el că voia? Ce este lumina din romanele lui Dostoievski? Este compasiunea. Şi compasiunea nu cunoaşte diferenţe. Ea nu poate fi cuprinsă în limbaj, pentru că limbajul, prin însăşi natura lui, creează diferenţe. Din acest punct de vedere, compasiunea lui Dostoievski seamănă cu conceptul de „deschis” al lui Hölderlin, dar dacă „deschisul” lui Hölderlin se referă la

lumea concretă, formată din râuri şi nori, compasiunea lui Dostoievski se referă la lumea socială. Compasiunea anulează toate diferenţele; în compasiune, toţi oamenii sunt egali. Ideea este atât de radicală şi de măreaţă, încât e aproape imposibil de conceput. Creştinismul despre asta vorbeşte, despre asta şi nimic mai mult. Nu există nicio diferenţă între oameni. Cel mai rău om valorează la fel de mult ca şi cel mai bun om. Iisus a spus: „Cui te loveşte peste obrazul drept, întoarce-i-l şi pe celălalt" El este om ca şi tine, el este parte din tine. Nu-l lovi. Este un gând inuman, deoarece vine din afara lumii sociale. Într-adevăr, este un gând divin. Adolf Hitler valorează la fel de mult ca evreii pe care i-a gazat. În asta se dizolvă identitatea noastră, asta este ceea ce au creat diferenţele, şi asta este ceea ce face creştinismul imposibil de realizat, nu putem să ne eliminăm orice gând faţă de noi înşine – ar fi prea multe de pierdut, asta e tot ceea ce avem. Nici nu putem să fim la fel fără a-i pierde pe ceilalţi. Ceea ce nu prezintă diferenţe nu constituie o categorie, ci un spaţiu unde orice înţeles dispare; indiferent ce posezi şi cât de preţios ar fi pentru tine, acolo n-ar mai avea nicio valoare. Asta nu poate nimeni să înţeleagă. Şi indiferent care a fost intenţia lui Dostoievski atunci când a scris această capodoperă, ceea ce prinţul Mîşkin aduce cu sine nu doreşte nimeni să aibă, este aproape ca o viziune de coşmar. Idiotul este cel care cască gura şi care râde împreună cu cei care râd de el, cu o expresie întrebătoare pe faţă. Idiotul este antipodul cinicului. Alegerea se face dintre cei doi. Cinicul întreabă: „Dar cine va da iertarea?" Idiotul răspunde: „O dau eu".

Soarele bătea direct pe balconul unde stăteam noi, era atât de cald încât îmi curgeau broboane de sudoare pe frunte, până la linia părului; chiar dacă seara venise de mult, lumina era atât de puternică, încât mă gândeam serios să-mi aduc ochelarii de soare. Mă tenta şi ideea de a lua nişte creveţi de pe masă, pentru că mirosul uşor sărat şi nuanţa roz-închis a acestor creaturi parcă purtând

armură îmi deschiseseră apetitul pentru gustul lor proaspăt, de mare. Dar m-am abţinut. *Ar* fi fost de prost gust să port ochelari de soare în timpul mesei, şi să încep să mănânc înainte ca ceilalţi să se aşeze la masă ar fi fost şi mai inadecvat.

— Mda, a făcut Geir.

— Ce vrei să spui? Te plângi de ceva?

— Eu, nu! Tu faci asta!

Mi-am mai aprins o ţigară şi m-am aplecat în faţă cu braţele sprijinite pe coapse.

— Mă plâng puţin, recunosc. Dar nu pot să compensez cu o glumă?

— Glumele şi văicăreala sunt cele două laturi ale unei singure monede, în ceea ce te priveşte.

— Ştii ce a spus Stevie Wonder când se plimba odată în port şi a trecut prin dreptul unei tarabe cu creveţi?

— Nu.

— Hi, girls!

Geir a zâmbit şi şi-a urcat picioarele pe balustradă. M-am lăsat pe spate din nou şi mi-am şters sudoarea de pe frunte cu degetul mijlociu şi cel inelar, fiind atent să nu apropii prea mult ţigara aprinsă, pe care o ţineam între degetul arătător şi cel mijlociu.

Zgomotele din dormitor se diminuaseră; probabil că Linda şi Christina le citeau poveşti copiilor. Am luat o gură de vin. Nu spusesem niciodată nimănui că preferam sucul. Şi nu spusesem nimănui nici că-mi plăcea să beau ceai după creveţi, chiar şi vara, pentru că în toată copilăria mea băusem ceai după creveţi şi mi se păruse dintotdeauna combinaţia perfectă.

Ochiul unui crevete se desprinsese de cap şi stătea singuratic pe marginea farfuriei. Semăna cu un bob de piper. Antenele lor, orientate în toate direcţiile, pe deasupra şi pe sub corpurile îngrămădite, semănau cu nişte perii. Aproape că nu-ţi venea să crezi că aceşti creveţi, când sunt vii, sunt palizi ca zloata, aproape transparenţi, iar când îi fierbi, îşi schimbă culoarea; rozul

acela este o caracteristică atât de clară şi de frumoasă, încât nimeni nu şi-ar putea imagina că natura ar irosi-o pe nişte mortăciuni. Homarul, pe de altă parte, cu carapacea lui de oţel neagră şi segmentată, amintind de armurile din Italia Renaşterii, era indubitabil mai frumos viu decât după ce apa clocotindă îi curma viaţa cu un *poc* şi crusta lui căpăta o nuanţă de roşu-portocaliu. Într-adevăr, prezenta o fineţe aparte şi era mai elegant, dar în contrast cu frumuseţea negrului, încărcat de forţă şi putere, frumuseţea roşului pălea. Altfel stau lucrurile cu creveţii. Vii, arătau ca nişte funcţionari ai mării, după moarte arătau ca o trupă de balet.

Pe stradă, la semaforul din faţa blocului, un autobuz s-a oprit parcă suspinând. Maşinile rulau pe bulevardul care ducea până la coasta înverzită şi la plajă, frânau şi opreau dincolo de intersecţie, la semafor. Acum aveau verde maşinile care veneau din nord, dar strada aceea era goală. Trecerea de pietoni, pe al cărei semafor a apărut licărind un bărbat verde, sau o persoană verde, cum se numeşte probabil acum, era şi ea goală. M-a încercat o clipă sentimentul acela pe care-l aveam în unele nopţi, când se schimba culoarea semafoarelor din colţul străzilor pustii şi nimeni nu putea să le vadă, sentiment care mi se vâra în minte asemenea unei scrisori strecurate pe sub o uşă. Priveliştea aceea mă făcea să-mi imaginez o lume fără oameni. Toate casele ar fi goale, toate străzile ar fi deşarte, nicio maşină, niciun autobuz, doar culorile semafoarelor s-ar schimba pe rând în toate intersecţiile din oraş. Ar exista mişcare, deoarece vegetaţia ar cuprinde încetişor totul, în modul ei infinit de lent, s-ar târî peste beton şi asfalt şi după aceea ar acapara totul, iar pe străzi ar fi numai animale. Dar nimeni n-ar băga în seamă semafoarele, cu omuleţii lor licăritori. Ele ar face parte dintr-un sistem vid. Creaturile care au populat acest sistem, care au creat aceste semafoare ca să-şi reglementeze propriile acţiuni, nu mai există şi nu se vor mai întoarce.

M-am aplecat să sting ţigara de bara verticală a

balustradei şi, în lipsa unei scrumiere, am lăsat chiştocul la baza ei, în locul care mi s-a părut cel mai ferit. Stătea acolo ca un om sub un copac, mi-am zis. Am golit paharul de vin, l-am pus pe masă lângă farfurie şi am ridicat privirea, căci în capătul terasei, la zece metri distanţă, se deschisese uşa. Era Christina. A zâmbit şi a ridicat mâna în semn de salut, de parcă nu ne-am fi dat seama că era acolo doar prin faptul că-i vedeam silueta.

A închis uşa cu cealaltă mână, şi-a netezit părul lung dându-l într-o parte şi a venit înspre noi.

— Ce bine arată! E minunat să stai afară!

— Doarme? a întrebat-o Geir.

A scuturat din cap şi s-a aşezat pe scaunul de lângă perete, ţinându-şi ochii mijiţi.

— Dar stă întins în pat, în orice caz. Este o aventură pentru el să doarmă împreună cu încă trei copii.

— Vrei puţin vin? am întrebat-o ridicând sticla de pe masă.

— Nu, mulţumesc! mai bine nişte Ramlosa.

Am pus jos sticla de vin, am luat-o pe cea de apă minerală şi i-am turnat în pahar. Strălucitoare şi plină de bule, cu un fâsâit slab, apa s-a mulat pe interiorul transparent al paharului. Câteva bule s-au ridicat de pe suprafaţa apei şi au sărit patru sau cinci centimetri în aer, vizibile în lumina soarelui, care le făcea să sclipească.

Christina şi-a dus paharul la gură şi a băut.

— Şi copiii mei sunt în pat? am întrebat-o.

A încuviinţat, a înghiţit apa şi a pus paharul jos, dar fără să-i dea drumul din mână, ţinând cotul sprijinit pe picior.

— Da, a spus ea. Dar John stă în picioare în pătuţ şi vrea să fie cu ceilalţi.

Christina avea un fel de reţinere, nu în ceea ce spunea, ci în felul în care se exprima; uneori mi se părea că gesturile ei n-ar fi vrut să fie făcute. Acelaşi lucru se întâmpla şi cu mimica feţei, care mereu părea să fie ţinută sub control; a nu se înţelege că era studiată şi artificială,

pentru că nu era, mai degrabă nu voia să arate prea multe, ca şi când ar fi fost ceva periculos. Era opusul lui Geir, pentru că el era neglijent cu limbajul corpului şi expresia feţei; controlul lui se aplică la lumea exterioară, pe care o organiza impecabil, atât în planul fizic, unde nu lăsa nimic la voia întâmplării, cât şi în planul teoretic, la nivel conceptual: nu putea să scrie nimic fără să indice sursa informaţiei într-o notă de subsol.

Christina se îmbrăca întotdeauna frumos, nu strident, dar elegant. Nu era de mirare, doar făcuse studii de design vestimentar, întotdeauna mă uitam la hainele ei când ne întâlneam, pentru că-mi făcea plăcere, poate că asta se datora siguranţei depline cu care fusese aleasă fiecare piesă, dar fără ca alegerea să fie vizibilă, pentru că atunci ar fi fost numai o paradă de haine elegante. Observam cum micile detalii, cum ar fi o eşarfă sau o curea, puneau în valoare restul hainelor, aceste accesorii fiind simultan în prim-plan, cum era în cazul unei curele cu o cataramă mai masivă, şi în plan secund, de vreme ce menirea lor era să scoată în evidenţă restul ţinutei. Culori, croială, materiale, modele; totul era asortat, cu o siguranţă care nu putea să fie decât intuitivă. Era ceva ce ştia să facă, dar fără să se străduiască să obţină. În plus, Christina reuşea un lucru de-a dreptul imposibil, şi anume să elimine diferenţele dintre ceea ce era nou şi ceea ce era folosit, ceea ce era scump şi ceea ce era ieftin; ignora complet aceste aspecte, văzând în schimb proprietăţile intrinseci ale pieselor respective. Nu existau etichete pe hainele ei; niciodată nu mă întrebasem ce marcă erau. Ţineam minte o geacă de piele maro-deschis care-mi plăcuse mult de tot, însă n-aş fi putut spune ce mă impresionase atât la ea. Vag, puteam să fac conexiunea cu anii ’70, chiar dacă nu era în stilul la modă atunci. Poate că nuanţa şi croiul îmi sugerau confort şi căldură, deşi geaca avea ceva agresiv, aşa cum au gecile de piele de obicei, şi această combinaţie mi se părea atrăgătoare. Nasturi mari. Feminină, dar nu cu brizbizuri. Elegantă, da, acesta este cuvântul. Geaca era elegantă.

Şi pe Njaal îl îmbrăca în acelaşi stil. Aproape toţi copiii, inclusiv ai noştri, erau îmbrăcaţi de la Hennes & Mauritz sau Kappăhl, hainele lor urmând sezonul şi moda din magazine. Dacă Njaal avea haine de la Hennes & Mauritz, nu arătau niciodată ca fiind de la Hennes & Mauritz, ci cumva erau încorporate de celelalte haine, alese separat şi asortate subtil. Şi el era elegant, dar nu ca Micul Lord Fauntleroy, ci din contră, era un copil al vremurilor prezente, dar în felul său propriu, exact aşa cum Christina era o femeie a timpurilor moderne, dar în felul ei. Peste douăzeci de ani, când vom revedea fotografiile de acum, ei doi, mamă şi fiu, vor arăta tipic pentru începutul noului mileniu, ca toţi ceilalţi, nimeni nu va face excepţie, dar cu haine mai frumoase şi mai bine croite decât media, aşa cum John F. şi Jacqueline Kennedy arată tipic pentru anii ’50 şi ’60, dar cu o prestanţă şi o eleganţă diferite de cele ale părinţilor, unchilor şi mătuşilor noastre din aceeaşi perioadă, chiar dacă evident au părţi comune.

Siguranţa Christinei în materie de vestimentaţie nu corespundea cu felul ei de a fi, în sensul că nu era sigură pe sine ori superioară, asemenea hainelor ei. Eu n-o cunoşteam prea bine şi niciodată nu vorbisem cu ea nici despre gândurile ei, nici despre înfăţişarea ei, evident, dar din ceea ce văzusem mi se părea că relaţia dintre interior şi exterior nu era armonioasă, viaţa ei interioară fiind mai vastă şi mai cuprinzătoare decât ceea ce exprima în exterior. Era atentă cu ceea ce arăta, nu neapărat în mod conştient, dar permanenta ei reţinere denota ceva: nu voia ca interiorul ei să devină vizibil pentru alţii, să fie ceva ce privirile şi gândurile altora să poată exploata. De ce? Avea ceva de ascuns? îi era ruşine de ceva? Sau era doar o persoană deosebit de retrasă?

Mă recunoşteam pe mine în această caracteristică. Nu ştiam dacă observaţia era relevantă, pentru că ea putea să simtă şi să gândească diferit totul, dar dacă lucrurile stăteau aşa cum bănuiam eu, atunci ştiam despre

ce era vorba. Ar fi însemnat că crescuse într-o familie în care trebuise să-şi ascundă o latură a personalităţii. Conform aceleiaşi teorii, în adolescenţă trebuise să se elibereze de trecut, adică să acţioneze şi să-şi ceară drepturile, să accepte ceea ce era ascuns şi să-l lase la vedere, dar atât de puternică este această dinamică, atât de integrată în identitatea persoanei respective, încât este imposibil de şters: acesta eşti tu. Ce se întâmplă, sau cel puţin ce mi s-a întâmplat mie, este că ceea ce nu poate fi exprimat, ceea ce trebuie să fie ascuns trăieşte pe cont propriu o viaţă interioară, şi această viaţă interioară, cu care omul se obişnuieşte, devine un stil de viaţă, devine ceva bun, nu are nevoie de alţii, având îndeajuns de multe în interiorul său. Plierea spre interior devine repliere spre exterior. Geir, soţul ei, nu cunoştea niciun dezechilibru între ceea ce gândea şi ceea ce spunea, între ceea ce făcea şi ceea ce simţea. El era o fiinţă socială în toată puterea cuvântului, îşi trăia viaţa cu alţii chiar şi atunci când era singur. De aceea Geir avea mult mai multă nevoie de Christina decât avea Christina nevoie de el. Ea putea să-şi trăiască întreaga viaţă singură, dacă ar fi până acolo, aşa aveam eu impresia. El n-ar fi putut; fără schimburile constante de emoţii dintre lumea lui interioară şi cea socială, ar fi murit. El avea nevoie de lumea exterioară, ea, nu, căci avea tot ce-i trebuia în interior. Christina era o persoană cu un simţ exacerbat al datoriei, făcea ceea ce trebuia să facă, spre deosebire de Geir, care făcea ceea ce dorea. Şi eu aveam un simţ dezvoltat al datoriei, pentru că asta reprezenta lumea exterioară pentru mine, obligaţii în cea mai mare parte, pe când lumea interioară reprezenta libertatea. De-abia în ultimii ani începusem să înţeleg că retragerea în sine era periculoasă, îndepărtându-mă de viaţă. Şi tot în ultimii ani începusem să înţeleg că acesta era un punct comun cu tatăl meu. El fusese un om fundamental singuratic atunci când eram eu copil, atât prin faptul că locuia singur în garsoniera de la parter, cât şi prin faptul că nu avea prieteni foarte apropiaţi. Lumea

socială era un joc pe care-l stăpânea bine, dar la care nu lua parte; poate că nu găsea nimic valoros acolo, aşa cum, suspectez eu, n-a găsit nimic valoros nicăieri. Nu cred că a avut în viaţa lui vreunul din acele lucruri care fac diferenţa, care sunt pline de sens şi semnificaţie. Era distant în aproape tot ceea ce făcea, această înstrăinare fiind perturbată numai accesele de furie care-l cuprindeau şi care, într-un mod dureros, îl apropiau de mine, fizic şi psihic, deşi, mă gândesc acum, aceste accese erau pentru el tocmai o modalitate de a se ţine la depărtare, de a păstra distanţa.

Într-un jurnal pe care l-am găsit printre lucrurile lui după ce a murit, scria despre „omul însingurat”. Scria că putea să-l deosebească pe omul însingurat de ceilalţi şi de acolo reieşea clar că se considera unul dintre ei. Scria şi despre convenţiile din culturile ţărilor din sud, care erau mai inclusive şi mai sociale decât cele scandinave, constatare imposibil de interpretat altfel decât ca un semn că el şi-ar fi dorit o astfel de viaţă. Faptul că s-a apucat de băut ar putea avea legătură cu asta. Libertate, lipsa constrângerilor, socializare. Cea mai radicală ruptură din stilul lui de viaţă după ce şi-a părăsit familia a fost, în afara abuzului de alcool, contactul social, toate petrecerile şi toţi oamenii de care se înconjura. Era un nou start, o ultimă tentativă, dar alcoolul nu era doar o binecuvântare, o sursă de fericire, pentru că în curând a început să-i simtă lipsa imediat ce se trezea, sau mai bine zis nu lipsa, ci necesitatea; era nevoit. În weekenduri bea de când deschidea ochii până când se culca, în zilele săptămânii, iniţial, reuşea să se abţină, nu bea nimic dimineaţa, apoi a început să dea o fugă până acasă la prânz ca să bea puţin, şi apoi bea toată seara, apoi i-a fost din ce în ce mai greu să se abţină, iar la final, după mulţi ani, a cedat complet, fără să-i mai pese. Dar totul a început acolo, în camera lui, nevoia lui de singurătate, de a-i ţine pe cei apropiaţi la distanţă, fiind ireconciliabilă cu tânjirea lui după lumea socială, care nu putea fi mărturisită; a făcut-o doar la final,

atunci când totul era oricum pierdut. Era prins într-o capcană care devenea tot mai apăsătoare, şi a pierdut totul, la asta contribuind şi agresivitatea şi simţul distructiv pe care, din câte am înţeles eu, la final le-a întors împotriva propriei persoane. A sucombat complet în afara societăţii, acasă, în acelaşi loc în care începuse, singur cu mama sa, într-un fluviu de alcool. Preotul care l-a înmormântat a spus un lucru pe care mi-l voi aminti mereu. „Totul e să-ţi fixezi privirea”, spusese acesta. „Totul e să-ţi fixezi privirea”.

Totul e să-ţi fixezi privirea. Ar fi putut spune că lucrurile mărunte sunt importante, dar nu a spus asta. Ar fi putut spune că iubirea este cea mai importantă; nu a spus asta. Nici nu a spus la ce anume să-ţi fixezi privirea. A spus doar că trebuie fixată.

I-am înţeles îndemnul atunci, în acea dimineaţă când stăteam în capelă şi plângeam, iar trupul tatii era întins în coşciug, la câţiva metri depărtare, şi-l înţeleg şi azi, aici, în timp ce scriu rândurile acestea. Ştiu ce înseamnă să vezi ceva fără să-ţi fixezi privirea. Totul este acolo, casele, copacii, maşinile, oamenii, cerul, pământul, dar ceva se pierde, pentru că vederea unui lucru nu înseamnă că acel lucru există. La fel de bine ar fi putut să fie altceva, sau nimic. Aşa arată lumea fără sens. Poţi să trăieşti în lumea fără sens, e doar o chestiune de rezistenţă, şi rezişti, dacă trebuie. Poate să fie frumoasă, chiar dacă te întrebi la ce se raportează frumuseţea ei, de vreme ce aceasta este singura lume pe care o avem, fără ca gândul să te deranjeze cumva. Dacă nu ţi-ai fixat privirea, atunci nu eşti legat de lume şi poţi, dacă ducem ideea până la extrem, chiar s-o părăseşti. Acele conexiuni care te ţin pe loc, care te fac să te lupţi cu lanţurile, îşi au originea în aşteptări şi obligaţii, în cerinţele lumii, şi mai devreme sau mai târziu vei ajunge în punctul în care să observi dezechilibrul: tu îţi achiţi toate datoriile către lume, însă lumea nu-şi plăteşte datoriile faţă de tine. Atunci eşti liber, atunci poţi face ceea ce vrei, dar ceea ce te-a eliberat, absurdul, va dezgoli de

sens şi libertatea.

Dar dacă lumea nu are sens, la ce te ajută să-ţi fixezi privirea asupra ei? Ce fel de înşelătorie mic-burgheză este asta?

Întrebarea e ce este sensul. Dacă omul acceptă în mod serios provocarea de a-şi fixa privirea, trebuie să înţeleagă că nu obiectul în sine este important, şi nici omul în sine; dimpotrivă, poate să fie absolut orice şi oricine, oriunde şi oricând. Privirea este cea esenţială, şi nu ceea ce surprinde privirea. Însăşi legătura dintre privitor şi ceea ce vede el, indiferent ce este lucrul respectiv. Se întâmplă aşa pentru că nimic nu are vreo semnificaţie în sine. Mai întâi un lucru trebuie să fie văzut, şi abia pe urmă el devine ceva. Toate semnificaţiile se nasc în privire. Semnificaţia nu este ceva ce are sau nu are lumea, semnificaţia este cea pe care i-o conferim noi. Ochiul interiorizează extrinsecul, dar, de vreme ce acesta rămâne extrinsec ochiului, ceva în afara eului, individul crede că semnificaţia pe care o vede aparţine obiectului sau fenomenului, pe care ulterior îl judecă, îl ridică în slăvi sau îl tratează cu indiferenţă, fără a înţelege că, de fapt, ceea ce judecă, ridică în slăvi sau tratează cu indiferenţă este în sinea lui. Prin această interiorizare a lumii, sensul devine posibil. Toate semnificaţiile se nasc în privire, toate sensurile se nasc în inimă. Conferirea de sens lumii este un atribut al fiinţei umane, noi suntem făpturile care conferă sens, şi asta nu este doar de datoria noastră, ci este şi o obligaţie. Tatăl meu nu şi-a îndeplinit obligaţiile şi a căzut. Nu sub formă de pedeapsă, ci drept consecinţă. Cam aşa văd eu astăzi lucrurile, la treisprezece ani după moartea lui. Cred că preotul a avut dreptate, chiar trebuie să-ţi fixezi privirea, dar pun îndemnul lui în legătură cu acela de a fi un om bun. Toţi sunt de acord cu asta, dar pentru mulţi este imposibil de pus în aplicare, îndemnul acesta fiind înrudit cu unul la fel de utopic, dar mai răspândit în popor, conform căruia trebuie să fii bogat. Tocmai! Celui care are mulţi bani îi este uşor să fie bogat, celui care este împlinit

îi vine uşor să fie bun, dar pentru cei neîmpliniţi, bunătatea nu se arată la orizont, poate că nici n-au un orizont, nici sus, nici jos, pentru că ceva în interiorul lor este defect, pur şi simplu *fucked up*, şi sunt atât de adânc cufundaţi în tot soiul de emoţii insurmontabile, luptându-se pentru viaţă cu spatele la perete, asta dacă nu cumva s-au resemnat şi s-au predat de tot. Atât de mulţi se luptă pentru viaţă, atât de mulţi zac la pământ, pe când restul, care nu cunosc durerea şi nici mânia, stau şi se uită la televizor satisfăcuţi de propria lor bunătate. Dacă stau să mă gândesc în ce-am transformat lumea, într-o încăpere uriaşă în care stăm şi ne holbăm la ce fac ceilalţi, mă gândesc la ceea ce mi-a spus tata odată, cu chipul strălucind de ironie, pe când stăteam afară la un grătar, el, cu mama şi cu mine, întruchiparea bunei dispoziţii familiale: „Acum chiar că ne simţim excelent, nu-i aşa?” Şi când mă gândesc la episodul acesta, îmi vine să-i dau dreptate. Ducă-se naibii tot sensul, să le ia naiba pe toate, am să beau până pic lat! Am să beau până mi se înceţoşează mintea, am să beau până mi se întunecă mintea, am să beau până mi se goleşte mintea, pentru că golul se anihilează doar prin gol. Beau şi pic lat, cad şi beau. Totul este un iad, totul este de căcat, oamenii sunt idioţi, să-i ia dracu’ pe toţi, am să beau până mă prostesc mai tare decât ei. Toţi sunt mărunţi, iar eu beau până voi fi mai mic decât ei. Pentru că în timp ce eu beau şi mă micşorez tot mai tare, umbra mea, proiectată pe perete, devine tot mai mare, până în clipa în care am să mor şi-am să rămân aici pe scaun cu nasul spart şi cu sânge pe faţă şi pe cămaşă, pe piept, atunci eu voi deveni un nimeni, iar umbra mea va fi totul.

Tatăl meu nu şi-a fixat privirea şi nu a fost un om bun. Dar el a fost unul şi acelaşi cu sine însuşi, şi dacă ar fi dorit să-şi aţintească privirea şi să fie bun, eu tot nu cred că ar fi fost în stare. Ceva din el a fost stricat de la bun început. Pentru mine nu mai are nicio importanţă; el a fost aşa cum a fost. Niciodată n-am reuşit să-l privesc pe tata

ca pe o persoană, aşa cum mă văd pe mine; el există doar în virtutea relaţiei sale cu mine în calitate de tată, şi acţiunile sale sunt enigmatice, dar suverane. Dacă el a suferit sau nu, pe mine nu mă priveşte. Tatăl meu a fost un rege fără ţară, şi cui îi pasă dacă regele suferă? Că el a murit ca un clovn, cu nasul înroşit de sânge, în scaunul mamei sale, nu schimbă cu nimic situaţia. Pentru mine, el va fi rege până în ziua în care voi muri. Încă mi se arată în vis, în splendoarea trecutului, domnitorul înfricoşător al garsonierei sale, deoarece pentru subconştient cunoaşterea nu valorează nimic; subconştientul este ca un recipient plin de gheaţă în care se transportă inimi vii, rinichi, plămâni, ficaţi, de la spitalul în care a murit donatorul la spitalul unde corpul viu le aşteaptă. În această ladă din care visele se ridică noaptea, sentimentele moarte îşi continuă existenţa în afara corpului în care s-au dezvoltat odată, şi acolo, printre ele, tatăl meu domneşte şi acum.

Relaţia dintre părinţi şi copii este cam ca aceea dintre controlorii vamali şi pasagerii din aeroport. Controlorii îi văd pe pasageri venind în sala de sosiri, printr-o fereastră pot observa tot ceea ce fac, în timp ce pasagerii, atunci când se uită înspre aceeaşi fereastră, nu se pot vedea decât pe ei înşişi. Un copil nu poate să înveţe nimic de la părinţii săi; în cel mai bun caz, poate spera să nu repete greşelile acestora. Tata a scris în jurnal că fusese un bătut în copilărie şi, la rândul lui, îşi bătuse copiii. O astfel de afirmaţie este un argument extrem de convingător împotriva închipuirii că omul ar fi o fiinţă raţională. El a simţit durerea şi umilinţa bătăii, atunci de ce a transmis această durere şi umilinţă mai departe? Poate că în urma bătăilor dispare însăşi capacitatea de a empatiza, de a-ţi da seama că şi ceilalţi simt la fel ca tine şi că sentimentele lor pot fi la fel de importante şi se pot trata cu aceeaşi seriozitate ca sentimentele proprii. La început te afli aproape de lume, bănuiesc, dar dacă încrederea ţi se zdruncină, vei căuta refugiu departe în

forul tău interior, de parcă s-ar fi rupt legătura cu ceea ce se petrece în afară, iar această distanţare care se stabileşte este foarte greu de învins. Însă o astfel de legătură, între agresiunile suferite în copilărie şi distanţarea puternică faţă de lume în personalitatea de mai târziu, este evidentă numai într-un sistem în care sunt valabile doar regulile raţionamentului, nu în realitate, care este deschisă în mod diferit şi oarbă la logică. Nu, aversiunea mea faţă de intimitate şi răbufnirile emoţionale, precum şi faptul că toate relaţiile în care am fost implicat m-au împins spre teritoriul neutru al detaşării şi obiectivităţii, nu înseamnă că acea aversiune ar fi metaforică, un simptom al relaţiei distruse cu mama sau cu tata. Nu, aversiunea mea faţă de intimitate şi răbufnirile emoţionale îşi are originea în faptul că *realmente* simt o aversiune faţă de intimitate şi răbufnirile emoţionale, nu le suport, nu vreau să fiu aproape de aşa ceva, iar depărtarea la care tânjesc în aceste situaţii este o binecuvântare fără seamăn. Atracţia sexuală este singura care înlătură nevoia de limite şi distanţă, doar dorinţa mă ajută să depăşesc angoasa intimităţii şi nevoia de distanţă şi să mă apropii de o altă persoană. În acelaşi timp, este de la sine înţeles că anxietatea intimităţii apare cu forţă dublă atunci când este vorba despre un om de care sunt apropiat, o persoană cu care-mi împart viaţa, pentru că nu mai există distanţa pe care dorinţa sexuală trebuie s-o treacă, astfel că apare o reacţie puternică de împotrivire. Din punct de vedere social, pot depăşi distanţa care mă separă de alţi oameni atunci când sunt beat, atunci ea dispare, dar altfel, nu. O îmbrăţişare este ceva dezgustător pentru mine, o bătaie pe umăr sau pe spate reprezintă o ameninţare. Dar în aceste cazuri nu distanţa este problema, şi lipsa de empatie nu este un defect, ci tocmai intimitatea este problema; nu o suport, o spun cu toată sinceritatea, după cum nu suport nici empatia. De ce nu pot oamenii să stea la distanţă şi să mă lase în pace? mă întreb. Cer prea mult? Acea însingurare despre care a scris tata mie îmi este

necunoscută. Din acest punct de vedere sunt mai distrus decât el, nu am aşteptări de la ceilalţi în materie de apropiere interpersonală şi empatie, nu tânjesc după aşa ceva, fapt care probabil îmi face viaţa mai uşoară şi reduce posibilitatea ca eu să-i calc pe urme şi să beau până la inconştienţă. De ce aş bea, dacă aş avea tot timpul din lume numai pentru mine?

Câteva rândunici zburau de colo colo ca nişte săgeţi în înaltul cerului. Ştiam că era un semn legat de vreme, dar nu ştiam exact ce prevestea. Fie vine vreme bună atunci când rândunicile zboară la altitudine, fie urmează să plouă. Atât ştiam. Mai ştiam şi că ele zboară atât de sus pentru că acolo se găsesc insectele. Dar insectele urcaseră atât de sus din cauză că presiunea scăzuse sau crescuse? Şi ce făceau ele acolo de fapt?

— Cum stai cu romanul, Karl Ove? m-a întrebat Christina. Ai terminat de scris?

— Aproape, i-am răspuns. Trebuie să mai schimb câteva nume.

— Şi apoi mai ai de scris încă patru, a adăugat Geir.

— Dar au apărut nişte complicaţii, am zis uitându-mă către ea. Nu ştiu dacă ţi-a povestit Geir.

— Vreo rudă de-a ta nu vrea ca romanul să fie publicat?

— Da. Trimite scrisori editurii şi ameninţă c-o să mă dea în judecată şi o să se plângă la ziar. Are o teorie cum că mama mea stă în spatele romanului, că m-a pus să-l scriu ca să mă răzbun pe ei, deoarece tata a părăsit-o pe mama.

Christina mi-a zâmbit şăgalnic şi a pus paharul pe masă după ce a împins puţin farfuria la o parte. Baza paharului a dispărut sub marginea puţin mai înaltă a farfuriei, în timp ce piciorul subţire, lipit de cupă, stătea asemenea unei coloane de lumină în razele soarelui.

— Oricum nu-l ascultă nimeni, a comentat ea.

— Nu, nu-i asta. Adică e doar o teorie de fundal, nu asta este cauza majoră. Cauza principală este că, după

părerea lui, romanul este denigrator şi, prin urmare, mincinos. Adică nu este adevărat ce scriu eu acolo.

— E supărat, a spus Geir.

— Da, este, am zis.

Departe, în capătul balconului, uşa s-a deschis iar. Linda a ieşit şi, după ce a închis uşa în urma ei, şi-a făcut mâna streaşină la ochi ca să se poată uita la noi. Purta un pulover albastru cu dungi albe şi o pereche de pantaloni scurţi bleumarin; cu pardoseala asemănătoare cu puntea unei corăbii de sub picioarele ei şi gestul aproape milităresc de salut, aducea puţin cu un marinar. Am zâmbit.

— Dar există posibilitatea ca el să poată opri publicarea? m-a întrebat Christina.

— Nu cred. O să încerce oricum, habar n-am.

Linda s-a oprit lângă noi şi şi-a tras scaunul de vizavi de mine.

— Ce frumos ai aranjat masa!

— Atunci să mâncăm. Poftă bună! le-am spus.

— Mulţumim! a zis Christina. Arată minunat!

— Nu-i mare scofală. Sunt doar creveţi.

— N-am mâncat creveţi vara asta, a spus Christina. Întotdeauna mâneam creveţi. A râs şi s-a uitat la Geir. Tatăl tău obişnuia să ne pregătească aşa ceva.

— Da, aşa e. Se consumă mulţi creveţi acolo jos.

— Acolo sus, vrei să spui, l-am corectat. Aici suntem mult mai la sud.

— Aţi vorbit despre romanul tău? a întrebat Linda.

Christina şi-a pus câţiva creveţi pe farfurie. Carapacele erau atât de alunecoase şi lipsite de aderenţă, încât alunecau mai departe decât te-ai fi aşteptat, iar unul a aterizat cu coada peste marginea farfuriei, fix pe partea opusă faţă de unde îi dăduse ea drumul. Geir şi-a luat o bucată de pâine, s-a uitat după unt şi l-a luat. Eu am ridicat sticla de vin şi am turnat în paharul Lindei, răspunzându-i la întrebare printr-o înclinare a capului.

— E absolut cumplit, de fapt, am spus.

— Mersi, a zis Linda.

— Nu te-ai aşteptat la asta? a întrebat Christina.

Am scuturat din cap, apoi mi-am pus o felie de pâine pe farfurie şi am luat o înghiţitură de vin, aşteptând ca Geir să termine cu untul.

— Nu, chiar deloc nu m-am aşteptat. Am bănuit c-o să se supere, dar nu am prevăzut aşa ceva. Cred că am fost naiv. Am crezut că scriu despre evenimente aşa cum s-au petrecut ele şi că nimeni nu ar avea nimic de obiectat. Am suspectat că unii se vor supăra şi poate vor dori să le scot numele din carte, dar nu mi-am închipuit că vor dori să oprească romanul şi că vor fi orbiţi de mânie.

— Eu am citit scrisorile, i-a spus Linda Christinei. Pare un om foarte periculos. Mie îmi este frică, în orice caz.

— Nu-i periculos, a zis Geir. Dacă ar fi fost, şi-ar fi pus de mult toporul în maşină şi ar fi venit încoace.

— Doamne fereşte! a exclamat Linda.

— Dar cel mai rău lucru pe care-l afirmă este că lucrurile nu s-au petrecut aşa cum le-am descris eu. Nu spune că am fost inexact, ci că mint şi că poate s-o dovedească.

Geir a luat un pumn de creveţi şi i-a pus în farfurie. Eu am tras spre mine untiera, am plimbat cuţitul peste suprafaţa de culoare galben-intens, înmuiată de la căldura soarelui, şi apoi am întins pe pâine micul rulou de margarină care se lipise de lamă. Cojile chiflelor erau maro-închis, netede şi tari pe dinafară, cu câte un praf de făină ici-colo, dar pufoase pe dinăuntru când le tăiai, şi aveau miezul moale. Am ridicat cuţitul ca să obţin un unghi mai bun pentru a unge pâinea chiar în momentul în care unul dintre cele trei lifturi ale hotelului şi-a început ascensiunea prin tubul transparent. Christina stătea aplecată când curăţa creveţii, de parcă ar fi făcut o broderie. Cunoşteam senzaţia pe care ţi-o dădeau pe degete icrele mici şi alunecoase de crevete, cu o consistenţă tipică, nu foarte diferită de cea a nisipului ud şi

la fel de greu de dat jos, doar că erau o idee mai lipicioase. Linda, care nu părea încă pregătită să se concentreze asupra mesei, preferând să se odihnească înainte, poate încă sub impresia zarvei produse de copii, şi-a ridicat paharul.

— Noroc şi bine aţi venit! a închinat ea.

— Noroc! a zis Geir.

— Mulţumim! a spus Christina.

Am ciocnit paharele cu grijă şi am băut. Am pus paharul pe masă şi m-am uitat în ochii lor, aşa cum învăţasem că trebuie în urmă cu şapte ani, atunci când am venit în Suedia, iar odată cu acea lecţie îmi dădusem seama că în toţi anii de dinainte oamenii se uitaseră unii în ochii altora după ce dăduseră noroc, mai puţin eu, care habar n-aveam că aşa se impunea să procedez.

— Nu vreau să stric această seară vorbind la nesfârşit despre unchiul meu, am spus, şi atunci am observat că liftul se oprise, că uşa s-a deschis şi că un om gras şi o femeie mai puţin grasă au intrat în el, în aceeaşi clipă în care un alt lift a pornit în sus. Dar am să închei prin a spune acelaşi lucru cu care am început, şi anume că el poate dovedi că eu mint.

Am luat un pumn de creveţi şi i-am pus lângă felia de pâine, am prins un crevete între degete, am apăsat cu degetul mare şi cu arătătorul pe porţiunea dintre cap şi corp şi i-am rupt capul.

— Am avut brusc senzaţia că nu mai ştiam ce este adevărat şi ce nu. A fost ceva îngrozitor! Doar este vorba despre ceva ce am trăit, nu-i aşa? Dintr-odată, mă întrebam dacă într-adevăr am trăit acel lucru sau nu. Înţelegi?

Christina a încuviinţat. Am strâns cu degetul mare şi cel arătător carapacea din dreptul abdomenului, care s-a umflat sub presiunea icrelor până când acestea au ţâşnit în farfurie, apoi am prins crusta de pe spate, am ridicat-o, aşa cum ridici o vizieră, şi am pus-o deoparte.

— Singurul lucru de care sunt sigur este că tata a

băut până n-a mai ştiut de el. Dacă aş fi scris doar asta, n-ar fi avut nicio importanţă. Dar eu am descris locul în care s-a întâmplat asta în cel mai mic detaliu. Şi este casa copilăriei lui Gunnar. Am descris-o pe bunica în cele mai mici detalii, şi aceasta este mama lui. Camerele sunt cele în care el a crescut. E clar că se simte insultat, pentru că vorbesc despre spaţiul privat. Este spaţiul lui. Apoi vin eu, stau câteva zile acolo şi scriu un afurisit de roman despre asta. Care, colac peste pupăză, mai şi distorsionează adevărul. Nu mai am încredere în mine. Nu ştiu ce este adevărat şi ce nu. Şi apoi îi fac una ca asta fratelui său! Eu întotdeauna l-am privit cu respect, adică întotdeauna a avut o mare însemnătate în viaţa mea, reprezenta ceva important.

Mi-am trecut degetul arătător pe sub bucăţica aceea care semăna cu o larvă, ca să înlătur câteva firimituri cu icre şi s-o aşez pe colţul feliei de pâine, apoi am reluat procedura.

— De aceea îmi este cumplit de greu. Pentru că tot ceea ce spune el reverberează în mine. Există deja acolo, şi când mesajul din exterior se suprapune peste cel interior, sunt complet bulversat.

— Dar ce se întâmplă concret? m-a întrebat Linda. Vei schimba toate numele, evident. Dar ai mai putea face şi altceva?

— Nu.

— Nu cred că ar trebui să schimbi numele deocamdată, a spus Geir. De ce ai face asta?

— Vei înţelege, dacă stai să te gândeşti puţin, i-am zis. E numele lui. Eu nu am dreptul să-l folosesc în scop personal.

— OK, atunci modifică-i numele, a decis Geir. Chiar dacă nu cred că ar trebui să procedezi la fel cu toate. Cu numele tatălui tău ce vei face? Şi cu cel al bunicii paterne? Nu-i OK să le modifici pe acelea.

— Acolo este limita, i-am spus în timp ce puneam al doilea crevete lângă primul.

Era remarcabilă transformarea dintr-o fiinţă vie în resturi, grămăjoara de carapace, capete, icre şi antenele care zăcea lângă frumoasele şi graţioasele crustacee.

— Să presupunem că te dă în judecată, atunci, a zis Geir. În ce va consta acuzarea? Că scrii despre tatăl tău? Pentru numele lui Dumnezeu, de ce ar trebui să-l aperi pe el? De ce ar trebui să-i păstrezi numele nepătat? Cum ar fi dacă victima unui incest ar fi scris o carte despre tatăl ei, ar trebui să i se refuze publicarea pentru că fratele tatălui nu vrea să i se păteze numele? De parcă numele nu ar fi oricum pătat de fapta comisă!

— Dar asta este o crimă, i-am spus. Este altceva.

— Aşa-i. Dar tatăl tău tot a făcut ce-a făcut. Nu trebuie să vorbeşti despre asta pentru că numele unchiului tău ar fi atins, prin prisma legăturilor familiale? E absurd! Ce este mai rău? Fapta sau descrierea faptei? Descrierea este un delict, dar nu şi fapta?

— Nu cred că asta vrea să spună Karl Ove, l-a întrerupt Christina. Cred că descrierea locului în care s-a petrecut totul este văzută drept condamnabilă. Unchiul lui se gândeşte că i-a fost deschisă uşa şi toată lumea se poate uita înăuntru.

— Asta nu explică de ce este atât de furios, a observat Linda. Trebuie să existe altceva la mijloc.

— De ce crede el că mama ta este cea care se află în spatele romanului? a întrebat Christina.

Felia ei de pâine era aproape complet acoperită de un strat de creveţi albi cu dunguliţe roşiatice. Creveţii stăteau înşiraţi acolo, odihnindu-se pe stratul subţire de unt, asemenea unor oameni aflaţi pe plajă, văzuţi dintr-un avion în curs de aterizare, aşa ţi-ai fi putut imagina.

— Nu am nici cea mai vagă idee, i-am răspuns. Dar el era mic atunci când mama şi tata au devenit un cuplu. Să fi avut vreo zece ani. Fratele lui mai mare s-a căsătorit şi s-a mutat de acasă. A fost o schimbare de amploare pentru un băieţel ca el. Cine era mama în ochii lui? Indubitabil era aceeaşi cu cea din ochii părinţilor lui. Bănuiesc că ei n-au

vrut ca tata să se însoare cu mama, deoarece ea nu era destul de bună pentru el sau destul de potrivită. În orice caz, n-au participat la nunta lor. Acel gest a fost o declaraţie. Îmi aduc aminte că tata a făcut referire la asta atunci când s-a căsătorit a doua oară, şi nici atunci ei nu au venit la nuntă. Cred că l-a afectat, pentru el însemna mult. Acea respingere şi motivul care a generat-o trebuie să fi fost înţeles de Gunnar. Poate nu sub formă de argumente sau idei, ci sub forma sentimentelor, iar de acolo, mai departe, drept adevăr: aşa stau lucrurile cu ea. Şi când au văzut că s-au căsătorit şi că au făcut copii, au dedus că tatălui meu cu siguranţă nu-i era bine. În orice caz, mie îmi este limpede acest lucru acum, când mă gândesc la el. Şi de vreme ce tata era sânge din sângele lor, pentru ei a fost evident că mama era vinovată pentru asta.

— Deci Gunnar şi-a pierdut un frate? a întrebat Linda.

— Da, i-am spus aşezând un nou crevete pe felia de pâine, care era aproape plină. Îmi lăsa gura apă, aşa că-i curăţăm cât de repede puteam. Şi apoi şi-a mai pierdut o dată fratele atunci când acesta din urmă a început să bea.

— Şi a treia oară atunci când ai scris tu despre el, a completat Geir.

— La asta nu m-am gândit, dar ai dreptate. Eu i-l iau pe tata, spun că a fost al meu şi că a fost aşa şi pe dincolo.

— Dar cum a fost relaţia dintre mama ta şi bunicii din partea tatălui? m-a întrebat Christina.

Şi-a dus felia de pâine la gură şi a luat o muşcătură. Mişcările ei erau atât de mărunte, încât preţ de o secundă m-a trimis cu gândul la o veveriţă, însă imediat după aceea, poate din cauză că o fixam cu privirea, poate pentru că era pur şi simplu fericită, mi-a zâmbit şi toate gesturile mărunte s-au evaporat.

I-am zâmbit şi eu.

— Pot să te întreb ceva? a zis Linda.

Christina a încuviinţat.

— De ce nu bei vin?

Christina a râs, ducându-şi mâna la gură. Pe chipul lui Geir s-a aşternut un zâmbet până la urechi. Şi Linda zâmbea.

— Aşteptăm un copil! a anunţat Christina.

— Ştiam eu! a exclamat Linda.

— E adevărat? L-am privit pe Geir cu reproş. De ce nu mi-ai spus nimic?

— Îţi spunem acum.

— Chiar se vede, a spus Linda. Ţi-a crescut puţin burtica.

Christina s-a uitat în jos, ţinându-se cu o mână de pântec. Se putea citi fericirea în ochii ei când şi-a ridicat privirea.

— Când naşti? a întrebat-o Linda.

— La finalul lunii decembrie.

— Fantastic!

— Felicitări, i-am spus eu închinând paharul.

— Voi aţi fost inspiraţia noastră, a zis Geir. Atunci când am venit la voi de Anul Nou şi l-am văzut pe John, ne-am spus că trebuia să mai facem şi noi unul. Era atât de mulţumit şi de drăgălaş când întindea mânuţele spre noi!

— Şi pentru Njaal o să fie bine, a adăugat Linda.

— Da, o să-i priască să devină fratele mai mare.

— I-aţi spus deja? a întrebat Linda.

Christina a scuturat din cap.

— Le-am spus doar părinţilor mei şi tatălui lui Geir.

— Aţi aflat ce-o să fie, fată sau băiat?

— Nu, şi nici nu vrem.

— Vrem să păstrăm suspansul, a adăugat Geir.

— Nu pot pricepe cum de te-ai putut fâţâi pe aici două zile fără să scoţi o vorbă despre asta, l-am dojenit. Sau, stai! înţeleg, de fapt. Îţi aminteşti atunci când îţi povesteam eu că urma să o avem pe Heidi?

Geir a dat din cap aprobator.

— Pe atunci voi îl aşteptaţi pe Njaal. Nici atunci nu mi-ai spus nimic. Şi după două luni vi s-a născut băiatul.

— Serios? s-a mirat Geir.

— Eşti prea disciplinat pentru gustul meu. Noi nu am reuşit să ţinem nimic secret. Câte zile au trecut până când i-am anunţat pe toţi? am întrebat-o pe Linda întorcându-mă înspre ea.

— Cred că două, a spus ea.

— Aceasta este familia Strai care se uită la familia Hamsun, a comentat Geir.

— Şi voi sunteţi familia Strai, presupun, nu?

— Clar! Ne holbăm cu ochii mari la tot ceea ce faceţi voi. La noi este totul ordonat.

— Mă bucur din tot sufletul pentru voi! a spus Linda privind-o pe Christina.

Când m-am uitat la ea, şi am zărit strălucirea aceea din interior reflectându-i-se în ochi, atunci am înţeles. Aşa deci! Acesta era motivul! Ea era interiorizată, dar nu pentru că s-ar fi întors cu spatele la lume, de parcă s-ar fi ferit de ceva, ci pentru că acolo, în interior, exista ceva bun.

— Am găsit şi numele! a adăugat Geir aruncându-i o privire Christinei.

— Sunteţi siguri că vreţi să le dezvăluiţi, după şase luni? i-am întrebat.

— Dacă este fată, atunci o va chema Froydis, şi dacă e băiat, o să-l cheme Gisle, ne-a spus Geir.

Cât timp am stat acolo, pe raftul îngust atârnat deasupra oraşului, şi ne-am ospătat şi am băut, soarele a apus încet, roşu, tot mai roşu, concomitent cu întunericul care pe nesimţite a început să urce în jurul nostru, mai întâi jos pe străzi, unde aerul părea mai rugos şi culorile maşinilor, oamenilor şi clădirilor deveneau treptat cenuşii. Am vorbit despre copilul pe care-l aşteptau, despre copiii care se născuseră, am vorbit despre vremurile de odinioară, despre anii în care locuiam la Stockholm şi am vorbit despre scrisorile de la Gunnar. Nu ţineam neapărat, dar trebuia să-mi domolesc cumva neliniştea, şi singura metodă pe care o cunoşteam era să vorbesc despre asta.

Când am terminat de băut vinul şi toţi erau sătui, Linda şi cu mine am dus înăuntru ceea ce era pe masă. La bucătărie am pregătit cafea şi am scos îngheţata din frigider.

— Ce seară frumoasă, a spus Linda.

— Da, i-am zis.

— Te simţi bine?

— Da. Adică aşa şi aşa. Dar este bine că eşti aici.

Am luat-o în braţe. Am stat aşa o clipă, apoi ea s-a dus să aducă lampa de epocă pe care mi-o făcuse cadou de ziua mea; era din metal, cu abajurul din sticlă, prevăzută pentru o lumânare groasă, dar, cum nu aveam aşa ceva, am pus mai multe lumânărele în cutiuţe metalice.

Am rămas în cameră, privind-o pe Linda cum ducea lampa prin negură. Apoi am ieşit la rândul meu cu tava pe care aşezasem îngheţata, căpşunile, biscuiţii şi cafeaua, împreună cu ceşti, farfurii şi linguriţe.

Întunericul din august este cel mai spectaculos dintre toate. Nu este luminos şi deschis ca întunericul de iunie, şi nu este nici la fel de plin de posibilităţi, dar nici nu este închis şi izolat ca întunericul de toamnă sau de iarnă. Anotimpurile care au trecut, primăvara şi vara, încă se ghicesc în lumina de august, pe când întunericul toamnei şi al iernii care urmează poate fi întrezărit, dar nu este încă prezent.

Lumina lămpii pâlpâia pe masă, se reflecta pe feţe şi în ochi. Întunericul se ridica, şi străzile de sub noi se liniştiseră. Lifturile urcau şi coborau, se schimba culoarea semafoarelor şi, din când în când, treceau oameni pe trotuare, familii care-şi făceau plimbarea de seară, sau tineri care ieşeau în oraş, poate se îndreptau spre un parc, unde să stea la o băută, sau spre terasa vreunei cafenele. Ardeau de nerăbdare, sau poate că eu eram cel încordat, fiind influenţat de tinerii aceia care făceau lucruri pe care eu le făcusem de atâtea ori şi de care mă simţeam în continuare atras, să ies în oraş şi să simt că în seara aceasta orice se poate întâmpla.

Sentimentul acela aparţinea însă şi întunericului de august, mi se părea mie. Şi tot acolo existau şi promisiunea şi expectativa. Ceva se va închide, ceva se va deschide. Viaţa trebuie trăită. Prin toamnă şi iarnă, primăvară şi vară, mai abundent de fiecare dată. Nu aşa se întâmplă? Niciodată întunericul de august nu a fost atât de încărcat ca acum.

Încărcat de ce?

De frumuseţea timpului care se scurge.

După ce am terminat desertul şi am băut un pahar din coniacul pe care-l adusesem pe terasă, m-am dus la baie să mă uşurez. În drum, am băgat capul în camera copiilor, unde aceştia dormeau şi respirau ca nişte animăluţe, complet adânciţi în somn. Vocile celor trei de pe terasă răsunau până aici, auzeam vocea Lindei şi râsul ei, şi mă gândeam cum este să fii copil şi să adormi auzind vocile părinţilor. Sunetul vieţii din exteriorul lor. M-am uşurat, a fost bine, şi m-am uitat la imaginea din oglindă în timp ce mă spălam pe mâini. Nici ridurile adânci de pe frunte şi pe obraji, nici ridurile fine din colţurile ochilor nu existau atunci când s-a născut Vanja. Dar sentimentul care mă încerca, şi care mă încercase dintotdeauna, era acelaşi ca la douăzeci de ani, şi poate că de aceea nu vedeam omul de patruzeci de ani în oglindă, chiar dacă vârsta i se citea limpede pe chip, ci mă vedeam pe mine, pe Karl Ove.

M-am şters pe mâini cu prosopul, am intrat în dormitor şi am deschis inboxul, speriat ca de obicei, cu inima bătându-mi nebuneşte.

Un e-mail de la Amazon şi unul de la Tonje.

L-am deschis pe cel de-al doilea.

Dragă Karl Ove.

Scuze că nu ţi-am scris până acum. Presupunerile tale sunt corecte. Am avut o migrenă cumplită timp de trei zile şi mi s-a zbătut o pleoapă cât am citit romanul. Apoi am tot încercat să înţeleg de ce m-am supărat aşa de tare. În primul rând. \ a fost teama de a fi expusă. După aceea, actul lecturii a fost o povară în sine. Toate acele mici

întâmplări pe care le uitasem brusc au redevenit reale, aşa cum ai redevenit şi tu real, precum şi ce ai fost odată pentru mine.

Până la urmă m-am mai liniştit puţin. Tore are dreptate, eu sunt o prinţesă în romanul ăsta, trebuie să recunosc. Dar aş vrea să tratez lucrurile principial, dacă este posibil. Pentru că eu nu ştiu ce vei scrie despre mine în cartea a cincea. Şi nici nu pot spune că este în regulă doar dacă scrii lucruri frumoase. De aceea am hotărât să nu intervin în absolut niciun fel. Acesta este proiectul tău. Foloseşte-mi numele întreg, ori la bal, ori la spital. Nu sunt în măsură să mă pronunţ cu privire la roman, ştiu sigur că vei înţelege. Dar mi-a sfâşiat inima când l-am citit. Dragă, dragă Karl Ove.

Toate cele bune.

Tonje

Cât de uşurat m-am simţit când am ajuns la capătul mesajului! Ultimul rând, atât de plin de iubire, m-a surprins atât de tare, încât ochii mi s-au împăienjenit. Am închis e-mailul şi am rămas câteva minute în faţa computerului. Voiam să dau sentimentelor un răgaz să se liniştească, înainte de a merge la ceilalţi. Dar însuşi faptul că primisem un e-mail de la Tonje mi se părea o trădare faţă de Linda. Ca şi cum trăiam o viaţă secretă în afara familiei. Într-adevăr, avusesem o viaţă înainte de aceasta, şi dacă de obicei nu mă gândeam la ea, mi-o reamintisem atunci când scrisesem primul roman. Îi reînsufleţisem pe toţi oamenii de care fusesem legat pe atunci, în sufletul meu, şi astfel, cu trecutul redeşteptat, mă învârtisem printre ei, printre cei din familia mea, fără să spun o vorbă despre asta, fără să arăt ceva în exterior; cu toate astea, eram acolo, în mijlocul lor.

După vreo zece minute, m-am ridicat şi am străbătut apartamentul. Scrisoarea de la Tonje trebuia trimisă editurii, pe de o parte pentru că trebuiau să fie la curent cu toate reacţiile, acum că agitaţia în jurul manuscrisului se înteţise, pe de altă parte ca să le demonstrez că eram

demn de încredere; chiar dacă scrisorile lui Gunnar frizau nebunia, cei de la editură se gândeau poate că nu iese fum fără foc şi că exista mai mult decât un grăunte de adevăr în acuzaţiile aduse de el. Doar eram scriitor, îmi câştigam existenţa născocind lucruri, şi poate, îmi închipuiam eu că se gândeau, reacţia lui Gunnar la felul în care descrisesem eu împrejurările reale fusese colorată de temperamentul meu de romancier, adică fusese exagerată şi poate, pe alocuri, prea exagerată. Cel mai tare îl suspectam pe Geir Berdahl că ar fi nutrit astfel de gânduri. Dragostea de adevăr a editorului versus mitomania autorului. Faptul că Tonje nu reacţionase astfel, având destulă încredere în mine încât să-mi dea mână liberă în ceea ce priveşte portretizarea ei în volumele care urmau, nu constituia niciun fel de dovadă, însă era cel puţin o abordare diferită.

Aveam să fac asta a doua zi. Acum voiam să stau afară, pe terasă, împreună cu Linda, Christina şi Geir, la lumina lumânării, să beau coniac şi să discut despre orice subiect s-ar fi deschis în timpul conversaţiei.

Când am ajuns la ei, Linda tocmai le povestea o întâmplare. Era din prima vară petrecută la Malmö. Atunci apartamentul, balconul şi oraşul erau complet noi. Aproape în fiecare seară ieşeam pe terasă după ce se culcau copiii. Vara era nesfârşită, chiar şi în septembrie stăteam afară până noaptea târziu. Ne cumpăraserăm un monitor pentru copii, emiţătorul se afla în camera lor, receptorul era pe masa dintre noi. Dacă se mişcau sau dacă scoteau vreun sunet, puteam să auzim ce se petrece. Într-o seară, monitorul a pornit, unul dintre copii părea că plânge. M-am dus în dormitor – pe atunci nu erau decât Vanja şi Heidi – şi m-am gândit că fusese doar un vis urât, pentru că nu plângea niciuna din ele şi dormeau liniştite. Am ieşit pe balcon, dar în scurtă vreme s-au auzit din nou plânsete. De data asta s-a dus Linda în cameră. Acelaşi lucru i s-a întâmplat şi ei; copiii dormeau. Era ceva neplăcut, pentru că se auzeau plânsete de bebeluşi în receptor. Un scheunat părea să fie undeva în depărtare. M-

am gândit că plângea un copil mort, un copil din viaţa de dincolo, şi acest plânset era recepţionat de aparatul nostru. N-am spus nimic despre acest gând, pentru că Linda nu era în apele ei, s-a grăbit să ajungă în camera copiilor, de data aceasta ţinând aparatul în mână, astfel încât să vadă cu propriii ochi că plânsul din el nu le aparţinea copiilor ei. Cât era plecată am desluşit misterul. Ne aflam într-un oraş mare, sute de oameni locuiau în imediata noastră apropiere, şi era posibil ca unii dintre ei să aibă acelaşi tip de monitor de copii ca noi.

I-am spus şi Lindei asta când s-a întors. Ea a părut să se liniştească, însă după o clipă s-a uitat la mine şi mi-a zis: „Dar de copilul ăla n-are grijă nimeni”.

Acum, când le istorisea şi lor păţania, toată neplăcerea pe care o simţiserăm atunci dispăruse. Devenise o poveste. Dar Linda tocmai scrisese o nuvelă în care vorbea despre acel episod. Senzaţia neplăcută rămăsese intactă, dacă nu cumva chiar se înteţise. Pentru că aşa era ea, acesta era darul ei, putea să distileze viaţa până la punctele de intensitate extremă în care se concentrau toate semnificaţiile. Deseori îmi dădeau lacrimile atunci când citeam un text scris de ea, poate şi pentru că dintr-odată personalitatea ei mi se arăta atât de limpede.

— Am cumpărat monitorul pentru copii chiar când ne îndreptam spre Gotland, am spus. Ţii minte? Îţi mai aminteşti excursia aceea?

— Da, a spus ea. Ţin minte cum fugeai la magazin cu rucsacul în spate ca să faci cumpărăturile pentru micul dejun.

— Fugeai? s-a mirat Geir. La ce distanţă era?

— La zece kilometri, i-am răspuns. Au fost câteva luni în care am avut o condiţie fizică excelentă. Dar nu eram conştient de asta. Totul este relativ. Când reuşeşti să faci un lucru, întotdeauna există altceva ce nu reuşeşti să faci. Aşa că m-am concentrat pe asta.

— Concediul fără maşină şi cu copii este o specie

literară de sine stătătoare, a râs Linda.

— Sonetul vieţii cu bebeluşi, i-am zis. Mai greu de atât nu se poate.

— Dar a fost frumos, a spus ea. Eram gravidă cu Heidi. Şi Vanja era atât de mică! Nouă ni se părea mare, dar ea era cât o nucă!

— Da, i-am spus. Al dracului, cât de repede trece timpul! Parcă toate astea s-au întâmplat în copilărie.

Stătuserăm acolo două săptămâni, într-o casă închiriată, la liziera pădurii, iar în mijlocul acelei păduri, care îmi amintea în multe feluri de pădurea de la Hove, fiind alcătuită în mare parte din pini ce creşteau de-a lungul drumului până la mare, existau câteva formaţiuni de piatră, *rauker*, de culoare albă. Ah, ce atracţie exercita locul acela asupra mea! În fiecare după-amiază, cât timp Linda şi Vanja rămâneau acasă, eu alergam până acolo ca să le admir. Arătau ca nişte statui. De înălţimea unui om, albe, printre trunchiurile erecte ale pinilor. Aveau ceva totemic, mă duceau cu gândul la indieni şi la o lume fără maşini, fără asfalt, fără beton, fără sticlă, fără aparate. Doar ceea ce creşte şi oamenii care trăiesc în mijlocul a ceea ce creşte. Fugeam într-acolo, mă uitam la ele, mă încărcăm de sentimente, apoi mă întorceam în goană la mica mea familie.

Acest episod nu mai era acum ceva ce tocmai se întâmplase, ci era ceva de demult, aşa cum această seară petrecută pe terasă va constitui cândva, peste nu foarte mulţi ani, un punct înspre care să privesc în urmă, detaşat de viaţa pe care o voi trăi atunci. O amintire este un raft pe muntele conştiinţei, acolo stăm noi şi ciocnim paharele şi povestim, iar pe raftul de dedesubt stă tata pe scaunul lui, el este mort, faţa îi este plină de sânge. Şi pe raftul de sub el suntem la un popas, undeva în inima Agderului, tata, mama, Ygve şi cu mine, tocmai am cules mure toată dimineaţa, iar acum stăm şi mâncăm pacheţelul pe care-l avem, şi chiar în apropiere curge un râu, apa verde cu alb e rece ca gheaţa; râul izvorăşte din muntele înalt aflat

chiar în spatele nostru, iar pe partea cealaltă, pe marginea drumului, plin de praf, e parcat Opelul nostru Kadett roşu.

Dar în momentul de faţă nu trăiam o amintire, încă nu era trecut, ci punctul în care ajunseserăm, această seară care se apropia de final.

— Nu eşti obosită? a întrebat-o Linda pe Christina, care a dat din cap, da, era obosită, şi acestea fiind spuse, totul s-a terminat, pentru că eram obosiţi cu toţii şi copiii noştri se trezeau în cel mai rău caz la cinci, în cel mai bun caz la cinci şi jumătate, aşa că nu mai trebuia decât să strângem masa, să punem vasele în maşina de spălat, să stingem luminile, să ne spălăm pe dinţi şi să mergem la culcare.

Eram întins pe spate în întuneric, aşteptând-o pe Linda să termine la baie. Când a venit şi s-a scufundat în pat, de parcă ar fi alunecat într-o apă, am strâns-o în braţe, simţind-o lipită de mine, cu căldura şi cu parfumul ei.

— Te iubesc, i-am spus.

Şi dintr-un motiv sau altul, plângeam când i-am spus asta. Cum n-am scos niciun sunet, doar ochii mi se umpluseră de lacrimi, ea nu şi-a dat seama.

A doua zi ne-am dus la plajă. Linda a făcut nişte chiftele şi a uns câteva felii de pâine, eu am făcut o omletă, cafea şi suc de fructe, am pus totul într-o ladă frigorifică, am pus şi o pătură mare, prosoape şi costume de baie şi pentru fete am luat pernuţele de înot pentru braţe fără de care nu se putea, apoi le-am încălţat cu sandale şi le-am îmbrăcat în rochii de vară, le-am dat câte o şapcă, le-am uns cu cremă de protecţie, l-am pregătit la fel şi pe John şi l-am aşezat în cărucior, după care am putut porni. Până în vara aceea, Riebersborg fusese sinonimul plajei pentru noi, însă acolo nu era umbră nicăieri, iar Linda nu suporta soarele şi se ascundea mereu sub pălării largi şi în spatele ochelarilor întreaga vară, şi întotdeauna alegea partea umbrită a străzilor şi întotdeauna stătea sub umbrelă atunci când eram la vreo terasă, spre deosebire de mine, care întotdeauna voiam cât mai mult soare. La începutul

verii ne-am dus la Sibbarp; chiar dacă se afla destul de departe, pe marginea plajei creşteau copaci, sub care se forma cea mai delicioasă şi mai densă umbră, şi de atunci tot acolo am mers ori de câte ori voiam să ne scăldăm. Era prea departe ca să mergem pe jos, aşa că luam autobuzul de la Bergsgatan de lângă Konserthuset; ne lua cam o jumătate de oră drumul până la Sibbarp. Njaal, Heidi şi Vanja mergeau în faţă, urmaţi de Linda cu geanta frigorifică pe un umăr, Christina cu un rucsac pe spate şi Geir cu o plasă în mână, şi la urmă veneam eu cu căruciorul lui John şi cu o geantă mare ticsită cu de toate pentru toţi. Era cald şi în staţia de autobuz nu era niciun pic de umbră, aşa că a fost o uşurare să vedem autobuzul apărând după nici zece minute. Era aproape plin. Geir şi Christina au găsit locuri chiar în faţă, Christina l-a luat pe Njaal în poală, Vanja şi Heidi s-au aşezat chiar în spatele spaţiului deschis de la mijlocul autobuzului, iar Linda şi cu mine am stat chiar în spatele lor, Linda ţinându-l pe John în braţe. Am trecut de spital şi am intrat în zona de lângă Pildammsparken, unde se află şi vechiul, dar deosebit de frumosul stadion; acesta avea forma unui bol alungit sau a unei bărci cu fundul plat şi fusese construit în epoca funcţionalismului arhitectural din anii ’20. Din nefericire, nu era foarte potrivit pentru fotbal, deoarece avea piste late de alergări şi gradenele aveau un grad mic de înclinare, motiv pentru care se şi construia acum un stadion nou chiar lângă cel vechi. În apropiere mai era şi Baltiska Hallen, precum şi un teren cu gazon acoperit. Mersesem şi eu acolo o vreme, în prima iarnă petrecută la Malmö; acolo jucau fotbal câţiva jurnalişti în miezul zilei, de două ori pe săptămână, şi m-am fofilat şi eu printre ei.

Mi-am şters sudoarea de pe frunte şi mi-am dat seama că trecuserăm de intersecţia cu Bellevuevägen. Mă familiarizasem cu oraşul atât de puţin, încât tot nu ştiam care erau legăturile dintre diferitele cartiere. Trebuia să fim în apropierea casei de vacanţă, mi-am zis. Simplul gând la acel loc îmi dădea dureri de cap. M-am uitat la

Linda şi la John. Faţa lui era umedă, ochii i se închideau încet şi se deschideau ca două guri de peşti. Peste câteva secunde avea să cedeze somnului care, la această vârstă, acţionează în plină forţă.

Vanja s-a răsucit căutându-mi privirea şi m-a întrebat când ajungeam.

— Peste câteva minute, i-am spus.

— Cât înseamnă un minut?

— Şaizeci de secunde.

— Cât durează o secundă?

— De acum până acum, i-am zis.

— Ce puţin!

— Dar te rog frumos să nu începi să numeri, am rugat-o.

— De ce nu? s-a mirat ea.

Am ridicat din umeri.

— Bine, poţi să numeri dacă vrei, am căzut eu de acord, iar ea s-a pus pe numărat. Când a ajuns la treizeci şi unsprezece, am corectat-o. Am intrat în centrul cartierului Limhamn, strada principală era înţesată de maşini, iar trotuarele erau pline de oameni.

— Ce vine după treizeci, tati? a vrut să ştie Vanja.

— Patruzeci, i-am răspuns eu uitându-mă spre Linda. Doarme? am întrebat-o.

Ea a încuviinţat din cap.

Autobuzul mergea de-a lungul ţărmului, imediat după aceea au apărut mari întinderi de iarbă, ici-colo pâlcuri de foioase verde-închis, iar la final a virat înspre staţia de la capăt de linie. Linda l-a dus pe John în braţe până la cărucior, el s-a trezit şi a început să plângă, eu am scos căruciorul, ea a încercat să-l aşeze pe locul lui, el a dat din picioare, atunci l-am preluat eu şi după aproape douăzeci de secunde, când s-a dat bătut, i-am strecurat picioruşele în cărucior, am ridicat geanta şi i-am urmat pe ceilalţi, în vreme ce John şi-a lăsat capul pe spate şi a adormit la loc. Am grăbit pasul ca s-o prind din urmă pe Linda. Vanja, Heidi şi Njaal mergeau în faţa noastră în pas săltat, ca

nişte căţeluşi. Pe mare, vaporaşe, şi la mal, un dig plin de oameni. Până şi pe gazon erau o mulţime, câţiva se plimbau, alţii se jucau, undeva se auzea zumzăitul unui avion teleghidat, unii stăteau întinşi pe pături. Aerul era împânzit de buburuze, câteva au aterizat pe tricoul meu alb şi le-am făcut vânt jos. Am străbătut gazonul, am lăsat în urmă chioşcul şi am mers pe poteca de pietriş de-a lungul plajei până în capătul din nord, unde se aflau copacii. Am trecut de o femeie în costum de baie care-şi mişca picioarele în modul acela precaut, ca atunci când nu eşti obişnuit să mergi desculţ, şi am depăşit şi trei tineri la vreo douăzeci de ani, ai căror chiloţi se vedeau de sub şorturile de baie lăsate prea jos. Linda mergea lângă

Christina, în timp ce copiii le lăsaseră mult în urmă, alergând ca să vadă cine ajunge primul. Geir s-a oprit să mă aştepte.

— Ai văzut-o? m-a întrebat el.

— Pe cine?

— Pe tipa în costum de baie. Era udă în jurul sânilor. Complet udă. Dar era uscată în rest, deci înseamnă că nu făcuse baie. Era lapte. Lapte de sân.

— N-am observat nimic, i-am răspuns.

Se auzeau nişte pocnituri mici pe sub picioarele mele, aşa că m-am oprit să văd ce era. Erau buburuze peste tot pe jos. Plin de buburuze pe potecă şi pe iarbă. Aerul colcăia de ele. M-am dus până la copac, am întins pătura la umbră şi am început s-o ajut pe Heidi să-şi pună costumul de baie şi pernuţele de înot, în timp ce Linda o ajuta pe Vanja. John dormea în cărucior, cu bărbia lăsată în piept şi cu pălărioara trasă pe ochi. Trei buburuze se aşezaseră pe tricoul lui, o alta aterizase pe borul îngust al pălăriei. Le-am simţit prin păr şi am scuturat din cap.

— Te descurci cu ei? am întrebat-o pe Linda. Ea a încuviinţat şi s-a apucat să se schimbe, în timp ce eu am început să aşez mâncarea. Pătura era ticsită de buburuze. Mi-am ridicat privirea. Veneau roiuri mari înspre plajă. M-am uitat pe piept; patru insecte se puseseră acolo. Le-am

făcut vânt, am prins pătura şi am scuturat-o, am reaşezat-o, apoi am început să scot cutiile cu pâine, chiftele, salată, omletă şi măsline. Fir-ar să fie! Ce de buburuze sunt aici! am exclamat.

Geir îşi vântura braţele prin aer. Christina se îndrepta către plajă, ţinându-l pe Njaal de mână. Acum că ştiam, vedeam limpede că era gravidă. Dădea din mâini prin aer. Njaal îi imita mişcarea. Linda şi-a fluturat părul. Heidi şi Vanja se ţineau de mână pe malul apei şi se uitau în larg. Pătura era plină de buburuze din nou.

— Nu-i chip să mănânci aici, am bombănit. Sunt peste tot! Uită-te, i-am spus lui Geir arătând înspre roiurile care se îndreptau către noi.

— Poate că ar fi mai bine acolo, a sugerat el. Este spaţiu larg şi vântul bate mai tare.

Ne-am dus până la capătul pajiştii, dar şi locul acela era la fel de înţesat de buburuze atât în aer, cât şi pe pământ.

— Putem foarte bine să rămânem acolo unde ne-am aşezat. Oricum nu sunt periculoase.

Întors la umbră, am încercat să le ignor pe cât puteam. Mi-am aprins o ţigară, mi-am turnat o ceaşcă de cafea. După doar câteva secunde o buburuză plutea în cafeaua mea. Am pescuit-o, am tras aer în piept şi am suflat un puternic val de fum, în speranţa că buburuzele seamănă cu ţânţarii, care se ţin la distanţă de fumul de ţigară. Geir a coborât spre plajă, acum toţi cinci erau acolo. Linda mergea încet spre larg împreună cu Heidi şi Vanja, care-i ajungeau până la şolduri. Aveau pielea albă ca marmura. Aerul era ticsit de punctuleţe mici, negre. Se aşezaseră pe toate cutiile şi pe suprafaţa păturii. Mi se căţărau pe pantofi, pe pantalonii scurţi şi pe tricou. Era neplăcut. Buburuzele se numără printre cele mai frumoase insecte. Prin frumuseţea lor simplă, aproape florală, sunt opusul monstruosului. Ţânţarii pot să zboare în roiuri enorme şi să se afle peste tot, nu e ceva nefiresc, dar când buburuzele fac asta e ceva ameninţător, de parcă ceva nu a

mers cum trebuie, de parcă ceva care ar fi trebuit să rămână ferecat ar fi fost eliberat, şi când am privit înspre braţul de mare unde se înălţa giganticul pod Ostersundbroen, neliniştitor de aproape la sud, şi înspre cerul albastru de deasupra suprafeţei albastre şi sclipitoare a mării, plin de puncte negre despre care ştiam că sunt buburuze, m-am gândit în sinea mea că astfel se sfârşeşte lumea.

NUMELE ŞI NUMĂRUL >

În urmă cu câteva luni am primit o scrisoare anonimă de ameninţare în cutia poştală; îi era adresată fratelui meu, prin urmare eu primisem o copie, dar fratele meu nu era menţionat cu numele lui de familie real, ci prin numele de fată al mamei. Yngve Hatloy, scrisese autorul, care, fiind de părere că fratele meu nu merita numele Knausgând, îi dăduse altul. După toate aparenţele, mie nu mi se cuvenea niciun nume, aşa că eram etichetat doar prin profesia mea, în mod ironic. „Poetul”, acesta eram eu.

Autorul scrisorii afirma următoarele:

E dureros să te gândeşti că un avort în 1964 le-ar fi făcut zile mai uşoare multor persoane în 2010. Atunci am fi scăpat de înrudirea cu alde Hatloy. Şi tatăl tău ar fi fost în viaţă în prezent.

Yngve s-a născut în 1964; la el face referire expeditorul anonim, îl informează că ar fi fost mai bine dacă mama ar fi făcut avort, pentru că atunci tata ar fi fost încă în viaţă. Scrisoarea nu-i fusese trimisă doar lui Yngve, ci şi fiicei lui, care nu era decât o copilă. Cartea pe care am scris-o eu e motivul pentru care nu ne meritǎm numele de Knausgând, nici eu, nici fratele meu, nici copiii noştri.

Aşa de mare este puterea numelui!

Lucru curios, numele a constituit mereu o problemă în familia mea. Pe când era copil, tata încercase mai multe variante, scriindu-şi prenumele fie cu „i”, fie cu „y”, când cu „sa”, când cu „a” Văzusem asta în însemnările sale, în cărţile şi revistele care au rămas de pe urma lui. Ca adult şi-a schimbat numele de familie, şi aşa a fost cunoscut în

ultimii zece ani de viaţă. Mama a preluat numele de familie al tatălui meu la căsătorie, dar mai târziu a revenit la cel de fată. Pe cale de consecinţă, când eu aveam optsprezece ani, părinţii aveau alte nume de familie decât mine şi fratele meu.

Am început să scriu acest roman dorind să scriu despre tatăl meu, şi deoarece natura ficţiunii este de a transforma ceea ce este valabil pentru unul în ceva care este valabil pentru toţi, aşa cum un anumit tată devine „tată”, un anumit frate devine „frate” şi o anumită mamă devine „mamă”, am folosit numele lui real – în primă instanţă numele lui real de familie, apoi numele de familie pe care el şi-l alesese. La sfârşit le-am trimis manuscrisul celor care erau implicaţi. Familia tatălui meu, reprezentată de fratele lui, intenţiona să se adreseze instanţei pentru a opri publicarea cărţii dacă numele nu erau schimbate. Asta am şi făcut; am schimbat numele unchiului, al soţiei şi al copiilor săi şi al tuturor celorlalţi din ramura paternă a familiei. Însă n-am putut modifica numele tatii. Dacă l-aş fi numit, de exemplu, „Georg Martinsen”, n-aş mai fi scris despre tatăl meu, aşa cum fusese el pentru mine, un trup din carne şi oase, care erau şi carnea şi oasele mele, pentru că numele este singurul lucru din realitate care poate să existe nemodificat în roman, tot restul constituie o referire la ceva, la o casă sau la un copac, nu la o casă sau la un copac în sine; doar numele propriu poate fi acelaşi atât în roman, cât şi în realitate. Puteam să modific numele tuturor celorlalţi, dar nu pe al lui. Asta şi pentru că scriam despre mine însumi şi despre propria-mi identitate: cine aş mai fi fost eu, dacă tatăl meu ar fi fost un anume Georg Martinsen? Ce s-ar fi întâmplat cu numele meu şi cu identitatea mea atunci? Prin urmare, am refuzat. În ziua conferinţei anuale de presă a editurii, am avut o întrevedere cu directorul, Geir Berdahl, care-i scrisese unchiului meu, trecând în revistă toate modificările pe care le adusesem romanului în urma presiunilor exercitate de acesta. Ultimul punct din listă era ca numele tatălui meu

să nu fie folosit. În ajun, redactorul rubricii de cultură a ziarului *Bergens Tidende* îl sunase pe Berdahl – cei doi se cunoşteau de mult –, deoarece prinsese cumva de veste despre ameninţarea unchiului meu cu acţionarea în judecată. La un moment dat, neatent, pomenisem acest aspect într-un e-mail adresat unei persoane pe care o cunoşteam bine şi care lucra la acel cotidian, iar respectivul îi relatase totul redactorului-şef. Aşa stăteau lucrurile atunci când Berdahl mi-a citit cu voce tare scrisoarea. Până atunci refuzasem să renunţ la numele tatălui meu. Dar în acel moment n-am mai fost în stare să-mi susţin cauza, pentru că sala adiacentă biroului unde ne aflam începuse să se umple de reporteri, şi atât am fost de înspăimântat de consecinţele a ceea ce scrisesem, încât singura posibilitate pentru mine a fost să spun: „OK, poţi expedia scrisoarea, voi schimba numele tatălui meu”.

Totuşi, n-am putut să-l schimb. Nu am putut să-l numesc altfel. Aşa că am rezolvat problema nemenţionându-l absolut deloc. Nici prenumele şi nici numele lui nu se găsesc în roman. În roman, el este un bărbat fără nume.

Când văd numele celor cu care am copilărit, nu-mi amintesc doar peisajul, toate zilele şi toate serile în care hălăduiam pe acele tărâmuri, pline de întunericul greu al toamnei sau de lumina diafană a primăverii, ci şi cum erau ei atunci. Geir Prestbakmo, Karl Martin Fredriksen, Dag Lothar Kanestrom, Marianne Christensen şi, mai târziu, Per Sigurd Loyning, Arne Jorgen Strandli, Jan Vidar Josephsen, Hanne Amtsen. Numele îi reprezintă pe ei, precum şi vremurile în care eu i-am cunoscut, şi este un fel de capsulă a memoriei în care absolut orice, fie esenţial, fie neesenţial, este pus la păstrare. Dar acestea sunt numele lor aşa cum le percep eu. Pentru ei înseamnă altceva. Atunci când un individ îşi pronunţă sau îşi scrie propriul nume, se referă la el însuşi. Acest „el însuşi” este altceva faţă de ceea ce văd alţii, este interiorul a ceea ce este văzut, plin de gânduri şi sentimente la care nimeni

altcineva nu are acces, este însăşi existenţa lăuntrică, aşa cum se desfăşoară ea de la naştere până la moarte.

Numele este strâns legat de această taină şi această dimensiune proprie, da, este atât de bine întreţesut numele cu propria identitate, încât este considerat ca aparţinând inextricabil persoanei, chiar dacă el nu-i este dat omului cu acest scop la primă vedere, de vreme ce individul nu are nevoie să se numească pe sine însuşi, ci numele este menit să-l reprezinte în faţa celorlalţi. În loc să spună „plângăciosul ăla mic căruia îi ies dinţii”, l-au numit „Karl Ove” şi de vreme ce numele propriu este orientat atât înspre interiorul fiinţei, cât şi înspre exterior, el constituie un element inimaginabil de sensibil. Există aici şi o fărâmă de gândire magică, deoarece cuvântul *este* ceea ce denotă, sau poate să confere acest sens. Eu „sunt” numele meu, numele meu „este” eu. Dacă cineva îl foloseşte greşit, atunci mă foloseşte pe mine greşit. Cea mai simplă formă de hărţuire între copii constă în a-i poci numele celui pe care vor să-l hărţuiască, ştiind că astfel îl ating în locul cel mai dureros. Cea mai mare gafa socială pe care o poţi face este să dezvălui că nu ştii numele cuiva; deşi îl cunoşti foarte bine, îi recunoşti chipul, îi ştii dialectul, gesturile şi mimica şi-ţi aminteşti mai multe episoade pe care le-aţi trăit împreună, asta nu ajută defel. Atunci când nu-ţi aminteşti numele, nu-ţi aminteşti persoana, pentru că fără nume ea este un nimeni.

Majoritatea oamenilor pe care-i vedem sunt fără nume; sunt toţi aceia care stau în spatele nostru în autobuz sau în metrou, toţi aceia care trec pe lângă noi pe stradă, care stau în faţa noastră la coadă în supermarket. Noi ştim că ei au un nume, pentru că toţi avem unul, doar că nu-l cunoaştem. Dacă facem cunoştinţă cu unul dintre ei şi ne împrietenim, atunci respectivul părăseşte mulţimea de oameni fără nume şi intră în cercul oamenilor care au nume şi de care suntem înconjuraţi. Dar mai există un cerc în afara acestuia, cuprinzând numele ştiute de toţi – numele oamenilor celebri. Despre ei spunem că „sunt un

nume” Un astfel de nume nu poate fi cerut, fiind ceva care ţi se dă, de unde şi expresia „a avea un renume”, şi asta se întâmplă doar dacă te faci remarcat într-un fel sau altul. Dacă alergi, mergi cu bicicleta sau cu schiurile cu o viteză nebună, atunci dobândeşti un renume, dacă ştii să cânţi frumos ori să interpretezi piese complicate la chitară, atunci ai un renume. Dacă excelezi într-un domeniu, de exemplu în istoria ideilor, atunci devii cineva de renume, tot aşa dacă ai o funcţie importantă în societate. Acest renume nu reprezintă în primul şi-n primul rând o persoană în sine, ci îi reprezintă prestaţia sau rolul. Dar imediat ce numele cuiva a devenit cunoscut publicului datorită unei realizări, el trezeşte şi curiozitatea în legătură cu cealaltă semnificaţie a sa: persoana din viaţa privată. Este ceva caracteristic vremurilor noastre ca personalitatea publică să iasă tot mai mult în evidenţă împreună cu persoana privată, care astfel devine de asemenea publică. Asta nu înseamnă o decădere a societăţii, aşa cum e percepută adesea, ci este un mecanism necesar de adaptare într-o societate mediatică.

Cea mai stringentă nevoie a unui om, în afară de necesităţile de ordin material, este aceea de a fi văzut. Un om care nu este văzut este un nimeni. Cea mai grea pedeapsă din străvechea cultură nordică era să fii declarat nelegiuit, adică să fii privat de dreptul de a locui acolo unde locuiesc ceilalţi. Dacă sosea un nelegiuit, toţi îi întorceau spatele. Ar fi putut să-l şi ucidă, dacă ar fi vrut, pentru că el era un nimeni, nu avea nicio importanţă dacă era viu sau mort, dar de ce să-l omoare, când îşi puteau întoarce privirea de la el? A fi văzut este un lucru la care râvnim întotdeauna. Dar a fi văzut poate avea mai multe semnificaţii; a fi văzut într-o societate agrară nu este acelaşi lucru cu a fi văzut într-o societate mediatică. Cel văzut într-o societate mediatică le este vizibil tuturor. Şi când a fi văzut devine sinonim cu a fi văzut de toţi, asta trezeşte dorinţe deşarte, pentru că a fi văzut de toţi este un privilegiu rezervat unui număr restrâns de persoane.

Atunci când oamenii de renume nu etalează doar ceea ce-i scoate în evidenţă, ceva inaccesibil pentru majoritatea, altfel spus latura lor publică, ci îşi arată şi latura privată, care nu este inaccesibilă, ba chiar dimpotrivă, este ceva absolut obişnuit, ceva ce toţi ceilalţi trăiesc, atunci personalitatea publică nu mai este inabordabilă, ea nu mai constituie un obiect de veneraţie şi de dorinţă, ci devine posibilă identificarea cu ea, şi prăpastia dintre viaţa privată cotidiană – unde numele desemnează individul şi nimic mai mult – şi viaţa publică este ştearsă aproape complet: de fapt, ei sunt aproape ca şi noi. Te poţi recunoaşte în ei, şi acesta este un mod de a fi văzut. În asta constă sentimentul de siguranţă, deoarece, dacă dorinţa de a fi văzuţi este foarte puternică în noi toţi, o forţă egală ne împinge în direcţia opusă, aceasta fiind dorinţa de a fi ca toţi ceilalţi. Dacă eşti ca toţi ceilalţi, faci parte din mulţime, şi dacă eşti în mulţime, te afli în siguranţă. Dacă un grup de oameni se află în faţa unei primejdii, aşa cum s-a întâmplat adeseori în istoria umanităţii, cel mai important aspect este să nu fii văzut, să nu atragi atenţia asupra ta. A fi văzut este vital, dar la fel de vital este şi să nu fii văzut. Nimic nu e mai periculos decât să intri în atenţia altora şi să fii în văzul lor. Prin deschiderea către viaţa privată, către acest cotidian pe care-l împărtăşim cu toţii, devii atât o parte din comunitate, cât şi parte dintre puţinii aleşi, văzuţi de toţi.

Atât de dominantă este ideea de a fi văzut, de a fi văzut de mulţi oameni, prin intermediul media, drept un nume cu o aură, încât aproape toţi cunoscuţii mei au început să-şi folosească numele ca pe ceva care nu doar că face trimitere la propria persoană, plin de înţelesuri pe care ei înşişi nu sunt stăpâni, ci şi ca reclamă pentru concepţia lor despre sine, prin crearea de pagini de Facebook unde conferă propriului nume o anumită aură, prin contextualizarea lui într-un anume fel, cam tot aşa cum o anumită marcă se clădeşte pe renumele unei dive pop. Imersiunea în mass-media nu înseamnă doar să ne

uităm la fotografiile altor oameni din alte locuri, şi în acest fel să ne orientăm în funcţie de ce se întâmplă în lume; acest proces influenţează modul în care ne privim pe noi înşine şi se furişează pe nesimţite în identitatea noastră, care treptat se va recalibra în aşteptarea unei priviri colective, a unui „toţi”, eclipsând privirea concretă într-o situaţie concretă, acolo unde totul este tangibil, cu consecinţe evidente pentru imaginea noastră de sine.

În vreme ce aşteptările noastre de a fi văzuţi de o persoană anume, de exemplu de către vecini sau de către „animalul de la ţară”, cum l-a denumit Tor Jonsson, pot fi blocate într-un mod pur fizic, prin închiderea obloanelor, sau rezolvate de la sine prin plecarea într-o călătorie, aşteptările noastre în legătură cu ceilalţi în general, toţi membrii societăţii, sunt imposibil de eradicat, pentru că întotdeauna ne raportăm la ele în cele mai tainice cămăruţe ale sufletului, pe care le utilăm astfel încât să satisfacă aşteptările respective, fix ca pe o bucătărie, care odinioară era un loc în care să iei masa şi să găteşti, iar acum este o încăpere dichisită cu obiecte exorbitante, ca pentru o expoziţie, deşi puţini oameni apucă s-o vadă. Acest public interior, a cărui flacără este încontinuu păstrată vie prin prezenţa televizoarelor din toate camerele, astfel încât mereu suntem văzuţi şi parcă supravegheaţi de noi înşine, ne face să devenim mai asemănători, pentru că venerăm acelaşi zeu şi ne punem forţele în slujba lui într-un sistem de control social mult mai rafinat decât cel născocit de Orwell în celebra lui distopie.

Numele întotdeauna s-a situat între planul real şi cel abstract, între individual şi social, dar când începe să se formeze şi să se încarce cu semnificaţii noi în locuri unde este rupt de realitatea fizică, pătrunzând în lumea ficţională, chiar dacă nu este observat de cei mai mulţi, în acelaşi timp în care această lume ficţională creşte şi ocupă tot mai mult loc în vieţile noastre – pentru că televizoarele nu se află doar în camerele noastre, ci şi în vagoanele de

tren şi sub compartimentele de bagaje din avioane, în cabinetele medicale şi la bancă, ba chiar şi la supermarket, ba le mai şi cărăm după noi, sub forma laptopurilor şi telefoanelor mobile, astfel încât, de fapt, trăim în două realităţi, una abstractă şi simbolică, în care ni se arată tot soiul de oameni şi locuri care nu au nimic în comun, exceptând faptul că toate se află în altă parte decât noi, şi una concretă, fizică, cea în care ne învârtim şi pe care o atingem în permanenţă –, când situaţia este de aşa natură încât totul este fie ficţiune, fie privit drept ficţiune, e imposibil ca misiunea unui romancier să fie aceea de a mai scrie ficţiune. Acesta era sentimentul pe care-l aveam eu; lumea era pe cale să dispară, deoarece întotdeauna se afla altundeva, şi viaţa mea era pe cale să dispară, pentru că şi ea se afla mereu în altă parte. Dacă voiam să scriu un roman, acesta trebuia să fie despre realitate, aşa cum era ea, văzută prin ochii unuia care îi este prizonier cu trupul, dar nu şi cu mintea, care este prizoniera altcuiva, a marii dorinţe de a se ridica deasupra zăpuşelii opresive, pentru a ajunge sus, în aerul pur al măiestriei. Ascensiunea era asociată cu ficţiunea, cultura, gândirea abstractă, ideologia; prizonieratul era cel al lucrurilor şi a lumii corporale, al acestui univers carnal aproape putred pe care-l alcătuim noi toţi. Aceasta era ideea sau necesitatea: coborârea înspre realitate. Şi semnul distinctiv al acestei realităţi, singura ei dimensiune transferabilă, era numele. Numele înţeles nu ca vis sau reprezentare, ci drept singurul însemn al omului. Înţelegeam foarte bine că un roman, de vreme ce constă din semne, nu poate să fie realitatea, ci doar o invocare a ei, şi că invocarea avea să fie la fel de abstractă ca aceea de care eu fugeam; în acelaşi timp ştiam că romanul, prin ceea ce probabil constituie cea mai importantă calitate a lui, poate să treacă dincolo de vălul obiceiurilor şi intimităţilor noastre prin descrierea fenomenelor într-un mod puţin diferit, cum ar fi, spre exemplu, să insiste asupra unor aspecte anume ori să umple o pagină cu descrierea unui biberon – care în

realitate se prezintă altfel, prin „calitatea lui de biberon”, îl vedem doar prin prisma funcţiei sale, nu şi prin formă, a cărei combinaţie dintre moliciunea cauciucului în formă de picătură şi duritatea mânerului de plastic vădeşte o senzualitate aparte, asocierea dintre imitaţia de sfârc şi jucărie fiind concepută anume pentru plăcerea copiilor, cărora le place atât să sugă, cât şi să molfăie obiectele în culori simple şi cu forme rotunjite –, sau prin juxtapunerea unor obiecte care în mod obişnuit nu se află unele lângă altele, deoarece nu realitatea e cea care a dispărut, ci atenţia mea în ceea ce o priveşte. Nu trebuia s-o las să-mi scape, aşa intuiam eu, după cum nu puteam renunţa la explicaţia găsită pentru absurditatea fundamentală pe care o resimţeam în viaţă – şi care era posibil să nu fie decât o explicaţie printre multe altele, o eboşă de teorie abstractă în sine, dar eu nu o percepeam astfel, şi dacă am învăţat ceva în aceşti patruzeci şi doi de ani ai mei, asta a fost să mă bazez pe sentimente. În romanul pe care începusem să-l scriu, numele autentice constituiau însăşi cheia, înţelegeam că multe persoane nu puteau fi numite, pentru că nu doreau să aibă legătură cu întâmplările pe care le descriam, unchiul meu fiind una dintre aceste persoane, şi nu am avut nicio problemă în a renunţa la numele lor, chiar dacă pentru scurt timp m-am împotrivit ideii, atunci când unul dintre personaje nu a vrut să fie inclus deloc în carte, nici măcar sub un alt nume, pentru că în acel punct nu aveam nici cea mai vagă idee despre ce urma să se întâmple cu romanul meu pe plan public; îl priveam ca pe un experiment realist care urma să trezească interesul unui număr redus de cititori, fiind apoi aruncat în perete din plictiseală şi frustrare de către toţi care ar fi încercat să-l citească. Din contra, m-am opus vehement schimbării numelor celor aflaţi în cercul imediat exterior, de pildă cei cu care mă jucasem în copilărie sau colegii de liceu. Ideea romanului era să redea realitatea aşa cum a fost. O adolescenţă marcată de băiatul care locuia acolo şi a făcut asta, de fata care locuia dincolo şi a făcut ailaltă, de tipul

despre care auzisem la vremea respectivă, de tipa cu care mă sărutasem într-o vineri seară, o adolescenţă nu învăluită în giulgiul literaturii, nu iluminată artificial în studiourile obscure ale prozei, ci descrisă sub puternica lumină a zilei, scăldată în realism. Dacă voiam să obţin acest efect de crud şi arbitrar prin intermediul realităţii, numele erau imposibil de înlocuit. Era cert că realitatea se transforma în altceva pe măsură ce era descrisă, dar speranţa mea era că tocmai partea fantastică a fenomenului însuşi – coexistenţa unor oameni care toţi se cunoşteau sau auziseră unul de altul, într-o anume perioadă într-un spaţiu geografic anume, unde orice se putea întâmpla, dar, în cele din urmă, totul se derula conform acuităţii şi preciziei realităţii – că măcar ceva din asta, din aura strălucitoare a copilăriei şi adolescenţei pe care toţi o cunosc, urma să prindă strălucire cu ajutorul literaturii. Fiecare nume care se transforma din nume adevărat în nume fictiv îmi slăbea sentimentul acela şi tara romanul tocmai în ceaţa pâlpâitoare a realităţii slăbite pe care cartea îşi propusese s-o atace. Geir G. spunea că n-avea nicio importanţă pentru cititor, care n-ar fi văzut legătura cu numele şi n-avea să ştie dacă erau autentice sau nu. Dar autenticitatea este ca timbrul vocii, imposibil de copiat.

Într-un roman, numele are un efect similar cu cel al unui chip; prima dată când îl întâlneşti, îţi este necunoscut şi străin, însă după ce stai o vreme prin preajma lui începi să-l pui în legătură cu anumite calităţi, iar mai apoi, dacă persistă şi se află în apropierea ta de-a lungul timpului, îl asociezi cu o povestire şi, în cele din urmă, o viaţă întreagă, tot aşa cum chipurile pe care le cunoşti constituie tot ceea ce ştii despre ele, fără ca tu neapărat să te gândeşti activ la ele; dacă vine un vechi prieten înspre tine, cunoştinţa este evidentă, numele său e contopit cu chipul, formând tot ceea ce constituie pentru tine persoana respectivă. În cel mai bun caz, numele unui personaj de roman este atât de precis, încât încorporează ceva esenţial

din spiritul epocii, ba uneori poate să devină emblematic pentru umanitatea universală. Viaţa neautentică a Emmei Bovary, ambiţia fără scrupule a lui Lucien Sorel, pierderea sensului trăită de Hamlet, rigiditatea ideologică a lui Brand. Scriitoarea austriacă Ingeborg Bachmann subliniază într-un eseu faptul surprinzător că literatura vremurilor noastre este lipsită de astfel de nume. Don Delillo este unul dintre cei mai buni romancieri contemporani: câte nume vă amintiţi din toate personajele sale? Bachmann scrie că Thomas Mann a fost ultimul vrăjitor al numelor. Hans Castorp, Adrian Leverkiihn, Tonio Kroger, Serenus Zeitblom; numele acestea poartă cu ele însuşiri şi înţelesuri care nu le aparţin doar personajelor, ci şi culturii în care au luat fiinţă. Thomas Mann a fost ultimul romancier burghez; împreună cu Marcel Proust, marchează punctul final al epocii, şi poate că un punct de împlinire desăvârşită, în cazul lui Proust, cel puţin. În nicio altă operă din perioada burgheză nu joacă numele un rol atât de important ca în romanul *în căutarea timpului pierdut*.

Dar acolo nu constituie doar un mijloc pentru obţinerea unui efect anume şi niciun element de decor, ci o temă majoră, şi prin asta îşi pierde din inocenţă. Această pierdere a inocenţei nu s-a produs numai în romanul lui Proust; pe când francezul crea *în căutarea timpului pierdut* la Paris, Kafka îşi scria ultimele romane şi nuvele la Praga, aplicând numelui o transformare revoluţionară: el şi-a numit personajul principal Josef K, sau simplu, K. Reducţia la o singură literă înlătură tot ceea ce numele aduce cu sine, ceea ce este individual şi local, aspecte care devin vizibile tocmai prin absenţa lor. Noi ne putem identifica tocmai prin ceea ce este individual şi local, un nume inspiră în primul şi în primul rând o formă de intimitate, iar când intimitatea numelui dispare, intimitatea cu acel personaj dispare odată cu ea, lăsându-l învăluit de ceva necunoscut şi enigmatic; numele la Kafka este un anti-nume. În acelaşi timp, personajul care-l poartă

creează o anumită impresie, el este „cineva”, nu un „nimeni” Reducţia nu este arbitrară, acele aspecte specifice care dispar odată cu numele, tot ceea ce leagă personajul de ceilalţi oameni, precum şi de sine însuşi, reprezintă povestea sa personală. Dacă povestea dispare, nu ne rămâne decât clipa, şi ce este un om într-o clipă? Ce este un personaj fără istoria sa? Ce este acest „ceva” pe care-l percepem, acea impresie pe care ţi-o lasă o altă persoană, atunci când ştim nimic despre contextul acţiunii sau despre originea sa? întrebarea nu acoperă complet ceea ce se petrece în proza lui Kafka, asta se observă dacă-l comparăm cu un alt autor care a scris cu puţin timp înaintea lui, Knut Hamsun. În romanul de debut, Hamsun scrie şi el despre un om fără istorie şi origini, evoluând într-un mediu de care nu este legat, în sens profund. Personajul lui Hamsun este lipsit de nume, dar asta nu înseamnă că este o non-persoană, ci doar că numele său nu este dezvăluit. Diferenţa dintre personajul ne-numit al lui Hamsun şi cel anti-numit al lui Kafka este tangibilă şi decisivă pentru lectura celor două romane. Nevoia de individualitate în scriitura norvegianului era mare, uneori strigător la cer de mare, şi în prima parte a carierei el s-a opus din răsputeri tendinţei literare de a reduce individualitatea, susţinând că „unicitatea” nu este unicitate, din contră, ea întotdeauna este semnul a ceva general şi universal, iar aceste două dimensiuni sunt conectate prin formule şi tipare. „Un om care face negoţ cu cai, de exemplu”, scria el în documentul programatic *Din viaţa necunoscută a sufletului*, „un om care face negoţ cu cai nu este altceva decât un geambaş. El este geambaş în toată puterea cuvântului. El nu ştie să citească o poveste, să vorbească despre flori sau să arate interes pentru curăţenie; nu, el trebuie mereu să facă scandal, să se lovească cu palma peste portofel, să înjure ca un barbar şi să miroasă a grajd”. Literatura, aşa cum o vedea Hamsun, era simplă, schematică, structurată, având coeziune, armonie, limpezime, în timp ce viaţa pe care o

vedea în jurul său era complexă, nesistematică, lipsită de coeziune, arbitrară, fără armonie, neexplicată. Cum să faci limba să iasă din sistem şi să pătrundă în viaţă, aşa cum este ea trăită? Aceasta a fost întrebarea formulată de Hamsun în toamna anului 1890, la Lillesand. Era o înfruntare a realismului, sau o încercare de a atinge un nou realism, mai autentic, şi ce a făcut el pentru a-şi atinge scopul a fost să înlăture toate categoriile care stabileau anumite conexiuni şi care orientau înţelegerea personajului: prin urmare, fără copilărie, fără părinţi, fără locul natal, fără prieteni, fără mediu, fără istorie – şi fără nume. El era în căutarea unicităţii şi, prin urmare, a încercat să atingă clipa prezentă, înţeleasă drept lumea *înainte de* conferirea sensului, *înainte de* desluşirea semnelor, adică aceea aflată în eternitatea încă inexplicabilă. Dacă numele este chipul personajului dintr-un roman, personajul lui Hamsun ar fi trebuit să fie fără chip, dar nu este aşa, „eul" lui este atât de puternic, atât de îndărătnic şi acumulează în el atât de multe, încât aproape că devine un nume, îţi este familiar imediat, însă fără a cădea pradă simbolismului atât de dispreţuit de Hamsun. El nu a dorit ca personajul să reprezinte o perioadă sau o epocă, ci să se reprezinte doar pe el însuşi, pe om ca fiinţă unică. Intenţia lui Kafka de a îndepărta originile, trecutul şi mediul personajelor sale a avut un rezultat aproape opus, căci el nu dorea să înfăţişeze unicitatea fiinţei în dezvoltarea şi individualitatea sa, ci forţele care o ţin legată şi care o ghidează, nu în aspectele apropiate, personale şi intime, ci în cele universale şi generale, unde ele apar fără chip, întocmai ca personajul principal. K-ul este ca o legătură la ochi. Josef K., spunem noi, şi nu ne gândim la caracterul unei anumite persoane, aşa cum facem când rostim „Othello" sau „Odiseu", ci la o anumită stare, obscură, labirintică, imprevizibilă, fără chip.

Personajul principal din următorul roman a lui Hamsun era la fel de rupt de trecutul său ca şi „eul" din

Foamea, şi la fel de înstrăinat de mediul său înconjurător, dar, spre deosebire de el, avea un nume. Numele, Nagel, nu-i conferea nicio apartenenţă, nici la o clasă socială şi nici la o zonă geografică, fiind poate, în primul şi în primul rând, o anagramă; în orice caz, te duce cu cu gândul la *galen*, „nebun”. Dacă soarta Emmei Bovary este să confunde romantismul cu realitatea, soarta lui Nagel este să vadă prin romantism, prin artă, să vadă dincolo de jocul actorilor din vieţile mărunte şi dincolo de drama lumii largi: totul este un simulacru, aceasta este viziunea lui. Chiar şi moartea înspre care este împins la final are ceva regizat în ea, nu sub forma unei tragedii, ci mai degrabă ca un soi de farsă. Faptul că nimic nu poate fi luat în serios este un punct de pornire straniu pentru un roman, care la un nivel sau altul trebuie să se ia pe sine în serios, înainte de toate ca să poată fi scris. *Mistere* poate că nu este un roman reuşit, dar conţine câteva pasaje remarcabile, în care Hamsun încearcă să pătrundă şi mai mult în „acum” şi să descrie mişcările aproape complet haotice care se iscă în mintea omenească, într-o clipă anume, dar aleasă la întâmplare. Din tot ceea ce se petrece în conştiinţa lui Nagel nu sunt multe lucruri pe firul cărora să poţi merge până la un anumit „sine”, sau, mai bine zis, este greu să spui ce anume este acest sine, asta şi pentru că atât de mult din ceea ce-i trece pe minte provine din exterior, mai întâi prin limbă, care este aceeaşi pentru toţi, apoi prin faptul că a fost creat din diverse cioturi culturale, şi ceea ce ni se arată atunci, poate pentru prima dată – deoarece eu nu am văzut la niciun alt autor un flux al conştiinţei redat prin tot ceea ce conţine el, la un loc, important sau neimportant –, este felul în care lumea curge prin individ, într-o asemenea măsură, încât trebuie să ne întrebăm dacă ceva asemenea individualităţii chiar există, şi, în acest caz, în ce moduri se manifestă. Şi dacă nu există, atunci ce reprezintă un nume?

„*Names*! *What’s in a name*?” întreabă Joyce în al nouălea capitol din *Ulise*, care se petrece în biblioteca

naţională din Dublin, unde Stephen Dedalus, tânărul cu un nume care nu sună tocmai realist, discută despre Hamlet şi Shakespeare cu câţiva cunoscuţi de-ai să-i intelectuali. Problematica numelui a fost abordată prima oară de Shakespeare. Shakespeare, zice Stephen, nu a fost Hamlet, ci tatăl lui Hamlet, regele mort care i se arată fiului său drept stafie. Atunci, mama lui Hamlet, regina Gertrude, era Anne Hathaway, soţia lui

Shakespeare, care conform lui Stephen îi fusese necredincioasă – în timp ce Hamlet era Hamlet Shakespeare, fiul mort al lui William Shakespeare şi al lui Anne Hathaway. De altfel, romanul se deschide cu o conversaţie între doi bărbaţi tineri, sus într-un turn; unul din ei, Stephen, tocmai şi-a pierdut mama. Celălalt tânăr, Buck Mulligan, îi spune: „*The sunt hinksyou killedyour mother* „Mătuşa crede că ţi-ai ucis mama”, şi Stephen îi răspunde: *Someone killedher*\ „Cineva a ucis-o” Turnul este al castelului din Elsinore, Dublin Bay este strâmtoarea dintre Danemarca şi Suedia, Stephen este Hamlet. Dar Stephen este şi Telemah, în căutarea tatălui său, Odiseu, altfel spus evreul Leopold Bloom. Leopold Bloom este, în afară de Odiseu, şi Virgiliu atunci când se plimbă noaptea alături de Dante, adică Stephen, pe străzile Dublinului, a se citi străzile iadului, şi este şi autorul Henry Flowers, care în secret îi trimite scrisori înflăcărate unei femei cu care a intrat în legătură printr-un anunţ. Dar el este şi tatăl unui fiu care a murit, ceea ce în universul acesta îl face să fie Shakespeare, tatăl lui Hamnet. Şi soţia sa nu este doar Penelopa, asediată de bărbaţi în absenţa lui Odiseu, ci şi Anne Hathaway, altfel zis Regina Gertrude, pentru că puţin după ora patru în acea după-amiază ea face amor cu impresarul său şi-l încornorează pe Bloom. *Ulise* este un roman despre transformare, dar este şi un roman despre tot ceea ce rămâne mereu la fel, şi dimensiunea cu care se lucrează cel mai mult, acel mister de care încontinuu se izbeşte, este timpul. Acţiunea se petrece într-o singură zi la Dublin, şi clipa este un fel de

uşă, stă deschisă atât către trecutul care urcă şi se scufundă pe nesimţite în toţi şi în toate, cât şi către viitorul care se încolăceşte în jurul ei. „*Hold on to the now*, se gândeşte Stephen în bibliotecă, *the herey through which allfutureplunges to thepast*”. „Aţine-te de clipa de acum, de locul de aici, prin care tot ce va să vie se-aruncă înspre trecut”. Acolo există şi o filosofie de viaţă, şi o poetică. Atunci când discută despre Platon şi Aristotel, Stephen se gândeşte că Aristotel ar fi evaluat înlănţuirea de idei a lui Hamlet despre moarte, acest „monolog ireal, fără semnificaţie şi lipsit de dramatism”, ca fiind la fel de superficială ca a lui Platon. Stephen este străin de apoteoza idelor, de cerul fără formă al sufletului, el crezând în lumea materială şi în plenitudinea acesteia, şi ceea ce Joyce urmăreşte în *Ulise* este să cerceteze modul în care ideile şi imaterialul se răsfrâng asupra materialului, pornind de la ideea că acestea se află doar acolo, în durata unei clipe, în trupurile şi în stările care sunt acum prezente. „*What is a ghost*?” „Ce este o stafie?” se întreabă Stephen. „*One who has faded into impalpability*, *through death*, *through absence*, *through change ofmanners*”. „E unul care s-a topit întru impalpabilitate prin moarte, prin absenţă, prin schimbarea felului de a fi”. Stafia este cea care s-a evaporat în intangibil. Accepţiunea obişnuită este că acest lucru s-a întâmplat prin moarte, prin distanţare ar fi extrapolarea logică, dar, în ultimă instanţă, prin modificarea comportamentului, se trece de la moartea unui individ în domeniul universal: stafia este tot ceea ce timpul a lăsat în urmă. Aceasta este marea tematică a lui Joyce, pe care scriitorul o abordase mai întâi în nuvela *Cei morţi*, care, în comparaţie cu romanul *Ulise*, a apărut în format mai mic şi mai accesibil. Chiar spre finalul ei, Joyce foloseşte aceeaşi exprimare pe care ulterior o va folosi Stephen: *His own identity was fading out into a grey impalpable world*, aşa scrie. Iar lumea lui cenuşie şi intangibilă, în care şi eul lui s-a scufundat, era lumea morţilor. Până şi lumea aceasta

tangibilă, pe care aceşti morţi au clădit-o odată şi în care mai apoi au trăit, s-a destrămat şi a dispărut. În *Ulise*, această idee este lăsată liberă, am putea spune, scoasă din cadrul strict al teatrului de cameră şi transpusă în viaţa agitată, într-o zi obişnuită, unde ea devine activă pe toate planurile şi în toate contextele, deşi nu domină niciunul, deoarece, dacă acţiunea se petrece pe durata unei zile şi textul este mereu în apropierea clipei actuale, atunci nimic nu este dominant, totul fiind dizolvat în „acum”. Este vorba despre istorie, despre mitologie, este vorba despre moarte, filosofie, este vorba despre religie şi, nu în ultimul rând, dacă nu chiar cel mai important, despre identitate. Niciuna dintre aceste unităţi nu este divizată sau disipată, acestea sunt văzute doar prin prisma unei clipe, care nu poate cuprinde decât mici frânturi odată. O frântură din moartea mamei ici, mirosul din camera în care zăcea, o idee de la Toma de Aquíno colo, sclipirea unei raze de soare pe un geam, sunetul valurilor, un cal de tracţiune aflat peste drum, o propoziţie într-un ziar, un fragment dintr-o arie, o bibliotecară supusă, un gând la cărţile de pe rafturile ca nişte cufere. Aşa este viaţa în lume. Pentru a o înţelege, sau pentru a cugeta la ea, trebuie să te dai cu un pas înapoi. La fel şi în cazul lui *Ulise*. Toate părţile acelea mărunte, toate structurile disipate în „acum”, se adună într-o imagine mai mare, care constituie răspunsul lui Joyce la întrebarea: Ce înseamnă să fii un om? Romanul are trei personaje principale: Stephen Dedalus, tânărul aflat pe drumul său de ascensiune, care-şi cheltuieşte toată energia pentru a se elibera de ceea ce-l ţine legat: de tatăl său, un beţivan fermecător, de mama lui, a cărei moarte îl apasă şi îi declanşează procese de conştiinţă, de prietenii lui, cu care se află în competiţie, şi de educaţia lui, care înseamnă familiarizarea cu gândurile altora – sugestia lui îndrăzneaţă cu privire la mediocritatea lui Hamlet este un mod de a se ridica prin ceea ce se numeşte în general, cu resemnare, aroganţă tinerească, dar care evident este doar o forţă necesară; Leopold Bloom, bărbatul de vârstă

mijlocie (care astăzi ar fi fost perceput drept tinerel şi ar fi mers în pantofi sport şi s-ar fi tuns zero; el are treizeci şi opt de ani), e în floarea vârstei, ocupând postul de agent de publicitate fără ambiţii, un om obişnuit care se descurcă aşa cum poate; şi Molly Bloom, cu câţiva ani mai tânără decât soţul ei, cântăreaţă, care aproape toată ziua zace în pat şi care abia dacă este pomenită până la finalul romanului, când i se dă cuvântul pentru un lung monolog interior, complet diferit de tot ceea ce-l precedă. În multe privinţe, Leopold Bloom este opusul lui Stephen Dedalus; în vreme ce tânărul este prezentat în vârful unui turn, sus, deasupra lumii, de unde şi legătura cu Hamlet, Grecia antică şi creştinism, bărbatul de vârstă mijlocie este înfăţişat în mijlocul lumii cotidiene, într-o bucătărie, şi încă de la început este legat foarte puternic de bucuriile pământeşti sau trupeşti; mai întâi, izul slab de urină de la nişte rinichi prăjiţi, apoi reconfortantul miros al propriilor excremente pe care-l simte după ce a stat să-şi golească intestinele. Mai târziu, în aceeaşi zi, când trece pe la muzeu şi contemplă statuile de acolo, se opreşte tocmai în dreptul Afroditei, dar nu dintr-un motiv intelectual sau artistic. Mintea lui Leopold Bloom este prea plină de fragmente din realitatea imaterială, dar de cea mai joasă speţă, aşa cum se prezintă în ziare şi anunţuri, panouri publicitare şi fluturaşi, el înţelege greşit multe lucruri, fiind adesea naiv, dar, spre deosebire de Stephen, el este un om împlinit, un om complet, un om adevărat, aşa că, atunci când cei doi se întâlnesc în sfârşit şi străbat oraşul noaptea, el este un adevărat Virgiliu faţă de Dantele lui Stephen Dedalus. Niciunul dintre cei doi nu ştie că, în momentul când ei se aşază în bucătărie, Molly Bloom stă întinsă în pat deasupra lor şi reflectează, şi habar n-au că ea le este superioară, în sensul că îşi vede soţul infinit mai limpede decât o vede el pe ea, iar pe Stephen îl vede ca pe fiul tatălui său, ca pe un elev silitor.

Puţine personaje din literatura universală sunt construite într-o manieră atât de complexă, însă romanul

n-ar fi putut să poarte numele nici unuia dintre cei trei eroi. N-ar fi putut să se intituleze *Leopold Bloom*, aşa cum romanul lui Flaubert se intitulează *Doamna Bovary*, sau aşa cum piesa lui Shakespeare se intitulează *Hamlet*, *Prinţul Danemarcei*, pentru că romanul este mai mare decât ei; cu alte cuvinte, personajele nu constituie punctele focale pentru tema romanului. Cu toţii cunoaştem conflictul Doamnei Bovary, conflictul lui Hamlet, conflictul în care este prins Don Quijote, pentru că la ei ne gândim ori de câte ori le auzim numele, dar cine cunoaşte conflictul lui Stephen Dedalus? El este mai inteligent decât Hamlet, gândurile lui Hamlet despre moarte i se par superficiale, iar orizontul lui este mai vast; pe de altă parte, la fel ca prinţul danez, şi-a pierdut unul din părinţi şi se simte vinovat pentru asta, şi totuşi Stephen, ca personaj literar, nu se ridică nici măcar la nivelul genunchilor lui Hamlet. Să fie oare din cauză că Anglia elizabetană a avut o altă relaţie cu grandoarea decât Dublinul de la începutul secolului XX? Joyce s-a luptat din răsputeri să redea vieţile oamenilor complet obişnuiţi, şi contrastul cu grandoarea lui Odiseu şi a lui Hamlet este mereu în atenţie; dacă se întâmplă acelaşi lucru şi în *Ulise*, se întâmplă la o scară redusă. La Dublin, transformările impresionante şi sălbatice ale lui Prometeu incumbă unui câine şi fanteziei lui Stephen, după cum notează Olof Lagererantz. Viaţa măruntă, înţeleasă drept lucruri obişnuite din realitatea imediată, constituie baza în *Ulise*, şi prin această viaţă marile personaje şi teme se unduiesc asemenea unor fantome. Dar faptul că un om obişnuit, care în ochii unora este chiar neînsemnat, poate să devină un personaj de roman este ceva cunoscut, Emma Bovary nu este vreo prinţesă şi nici vreo contesă, ci este soţia desconsiderată a unui farmacist de provincie. Diferenţa este că doamna Bovary, Don Quijote şi Hamlet trăiesc în povestire, pe când la Leopold Bloom, Molly Bloom şi Stephen Dedalus lucrurile stau pe dos, pentru că povestirea trăieşte prin intermediul lor. În aceasta constă noutatea la Joyce şi în

literatura modernistă: limita dintre „eu” şi lumea înconjurătoare este slăbită atât de radical, încât relaţia pare aproape osmotică. Oamenii devin oarecum mai mari, deoarece cuprind atât istoria, cât şi fluxul prezent al întâmplărilor, dar se şi micşorează, deoarece unicitatea şi individualitatea lor, însumate în nume, ceea ce ei *sunt*, se dispersează astfel.

Chiar dacă Joyce a dobândit aceste perspective, care au luat naştere concomitent în atâtea alte ramuri ale culturii, ele niciodată nu le-au fost accesibile tuturor, cum a fost odinioară *Odiseea*, de exemplu, pe care, ne putem imagina, o ascultau copiii, dar şi adulţii, bărbaţi şi femei, săraci şi bogaţi deopotrivă. *Ulise* a avut întotdeauna un număr redus de cititori, la fel ca alte opere inovatoare din perioada modernistă, nu doar în literatură, ci şi în filosofie sau psihologie, de pildă cele ale lui Husserl şi Freud, pentru că, deşi multe dintre ideile lor s-au răspândit şi au devenit universal valabile, acea exactitate de care depind şi pe care doar lectura directă o poate oferi s-a pierdut pe drum. *Ulise* a devenit arhetipul cărţii greu de citit, opt sute de pagini despre o singură zi, Freud este asociat cu subconştientul, cu statul întins pe divan şi vorbitul despre copilărie, precum şi cu glumele despre trabucuri şi trenuri care traversează tunele, Husserl este predecesorul lui Heidegger, iar Heidegger a fost nazist. Faptul că Joyce tocmai despre asta scrie, despre felul în care toate expresiile culturale sunt demontate şi trăiesc în mijlocul nostru, sub forma unor aluzii, neînţelegeri, presupuneri, jumătăţi de adevăr, mituri şi închipuiri, frânturi din ceva şi fragmente din altceva, de parcă ar vrea să arate că aceasta este cultura în forma ei adevărată, omenească şi vie, pe când Dumnezeu e doar un strigăt în mijlocul străzii, faptul acesta este cumva ironic, pentru că Joyce însuşi a devenit simbolul elitismului literar şi al întoarcerii spatelui către lume, lucru oarecum de înţeles, de vreme ce el, ca să ajungă aici, ca să pătrundă aceste sensuri, a renunţat fix la modalităţile de comunicare aparţinând culturii cotidiene.

În ce constau ele de fapt devine limpede din modul în care autorul american William Faulkner foloseşte numele personajelor. În romanul său *Zgomotul şi furia* ele sunt prezentate fără vreo informaţie complementară, personajele sunt luate de bune, practic nu se menţionează nimic despre însuşirile şi originile lor; numele lui Faulkner ne lasă complet în ceaţă.

În eseul său despre numele din literatură, Ingeborg Bachmann scrie despre Faulkner, şi exemplele date de ea sunt grăitoare: acum citim despre cineva care o strigă pe Caddie, în secunda următoare, despre cineva care se numeşte Caddy, fără a ni se da explicaţii, primul nume este legat de verbul „a lovi”, acesta poate să fie un jucător de golf care-l strigă pe băiatul care strânge mingile, *caddie*\ ulterior apare şi numele Caddie, spaţiul temporal este altul, legătura este neclară. Apoi este menţionat un personaj pe nume Quentin, într-un moment numele se referă la o femeie, în momentul următor, la un bărbat. Faulkner, într-un fel, merge mai departe decât Joyce în apropierea de realitate, încercând să descrie lumea aşa cum se prezintă ea în ochii personajelor sale, şi nu depune niciun efort pentru a ne descrie personajele, privirea acestora este nemijlocită, în asta constând realismul. A citi *Zgomotul şi furia* este ca şi cum ai pătrunde în casa unei familii necunoscute, unde oamenii vorbesc despre apropiaţii lor fără să te bage în seamă, iar tu auzi doar un şir de nume asociate cu episoade şi întâmplări pe care toţi le cunosc şi, prin urmare, nu sunt niciodată povestite în întregime, fiind doar amintite în trecere. Nu, mai curând este ca şi cum ai pătrunde în mintea cuiva care şade acolo şi ai lua parte la modul în care percepe respectivul discuţia, aluziile şi referirile fiind încă şi mai obscure; nimeni nu-şi explică sieşi ceea ce ştie deja. Sensul numelor ne este ferecat, dar nu la fel ca la Kafka, unde ele sunt despuiate de mediul şi de trecutul lor; dimpotrivă, în *Zgomotul şi furia* numele sunt întreţesute cu contextul şi istoria lor, şi, de vreme ce aceasta nu ne este accesibilă,

nici numele nu ne sunt accesibile. Această lipsă de deschidere ne indică tocmai miezul romanului, nucleul în jurul căruia se învârte; ceva s-a întâmplat odată, ceva despre care nimeni nu poate vorbi, nici măcar nu se poate gândi la asta, şi totuşi evenimentul respectiv este prezent în diversele fluxuri are conştiinţei. Nu poate fi comunicat, nu poate fi dezbătut, trebuie ascuns. Se iveşte şi cuvântul „incest”, este ceva legat de asta. Incestul este unul dintre cele mai vechi tabuuri, şi întreg romanul, cu atmosfera pe care o transmite, are ceva arhaic în el. Trecutul la Faulkner este asemenea unui abis, cu totul neclar, radical diferit de trecutul lui Joyce, care în primul şi în primul rând este dimensiunea culturală, cea concepută şi creată, Odiseu şi Circe, Dante şi Shakespeare. De acel trecut eşti conectat prin intelect, pe când trecutul din opera lui

Faulkner este fără nume şi fără limbaj, putând fi doar intuit sau simţit. Acea diferenţă se reflectă şi în titluri. Ambele sunt intertextuale, Joyce îl preia pe al lui de la Homer, Faulkner, de la Shakespeare, dar, în vreme ce Joyce foloseşte un nume, *Ulise*, şi trezeşte o cultură la viaţă, Faulkner face apel la un fenomen prezent în lume, sunetul/ zgomotul/ larma, şi un altul din sfera umanului, mânia/ turbarea/ furia, ambele atemporale. Numele nu se asociază cu arhaicul, ci cu socialul. Faulkner evidenţiază distanţa dintre arhaic şi social prin stranietatea care înconjoară numele, prin privarea acestuia de credibilitate. Astfel se invocă o profunzime existenţială la care nici Joyce, nici Kafka nu pot ajunge. Aici nu este vorba despre apropierea sau distanţarea faţă de actualitate, şi conceptul de „profunzime existenţială” este de fapt amăgitor, deoarece arhaicul nu se află în spatele şi nici în ceva anume; diferenţa nu constă în diversele niveluri, ci în privire şi, prin urmare, în percepţie, care este inaccesibilă limbajului, trebuind să fie evocată. Deşi secretul în sine nu este inaccesibil în *Zgomotul şi furia*, nu poate fi specificat din motive sociale sau psihologice, aşa cum secretul este prezent în piesele lui Ibsen, diferenţa fiind că aici se ridică

la suprafaţă şi se face cunoscut, într-un fel de eliberare pe care personajele lui Faulkner n-o cunosc. Cărţile lui Faulkner, Joyce, Flaubert şi Kafka locuiesc în social, căci romanul este forma lui literară prin excelenţă, preocupându-se de relaţiile interpersonale şi de modul în care este comunicată realitatea pe care noi o constituim şi de care suntem înconjuraţi. Până şi la Dostoievski este astfel; niciodată misterul sau divinitatea în sine nu constituie centrul romanelor sale, ci reacţiile lumii înconjurătoare la ele. Aceasta este principala limitare a romanului, faptul că este legat de viaţa în mediul social, de oameni aşa cum sunt ei unii pentru alţii, iar în clipa în care romanul părăseşte omenescul şi se aventurează în ne-omenesc, sau porneşte în sus, înspre supraomenesc, înspre divin, el moare. Atâta vreme cât Dante scrie despre iadul populat de oameni, epopeea lui este în viaţă; imediat ce urcă înspre cer şi vrea să descrie dumnezeiescul, poemul epic moare în mâinile lui. Muzica poate să exprime asta, aşijderea şi pictura, pentru că forma lor este fără cuvinte, limbajul lor este altul, fără nume, la fel de îndepărtat de eul care-l foloseşte şi cel care-l percepe cum sunt cifrele dintr-o ecuaţie matematică. Să citeşti un roman după ce ai ascultat sonatele pentru violoncel ale lui Bach este ca şi cum ai trece de la un apus de soare la obscuritatea unei pivniţe. Romanul este forma vieţii mărunte, şi când nu este astfel, el minte şi nu este un roman adevărat, deoarece nu există niciun eu care să nu fie mărunt. Singura formă literară care poate să-l depăşească este poezia. Ea este înrudită cu cântecul şi există undeva între muzică şi cuvânt; altfel spus, este capabilă să treacă dincolo de cuvânt, şi în felul acesta să se rupă de social, care este un alt termen pentru lumea aşa cum o ştim noi. Asta face ca poezia să fie înrudită şi cu religia, care întotdeauna a aparţinut omenescului şi a privit înspre ne-omenesc, înspre un tărâm în ale cărui vânturi îngheţate suntem necunoscuţi, străini, nu doar unii faţă de ceilalţi, ci şi pentru noi înşine.

O poezie de Rilke începe astfel:

Într-atât se obişnuiseră cu el, încât nici nu-l vedeau.

Dar atunci când lampa din bucătărie s-a aprins şi-a început neliniştită să ardă-n curentul întunecat de aer, necunoscutul a devenit complet necunoscut.

Contextul este spălatul unui cadavru, şi poezia se încheie astfel:

Unul fără nume zăcea acolo.

Gol şi pur, şi dădea legi.

Numele este cel care leagă corpul nostru de viaţa socială, numele cumulează toate evaluările şi închipuirile despre personalitatea unui om, şi ceea ce se întâmplă după moartea respectivului este că numele nu mai este legat de corp: acesta putrezeşte şi dispare, în timp ce numele trăieşte mai departe în dimensiunea socială.

Putem să ne imaginăm o persoană fără nume?

Asta ar spune, în orice caz, altceva despre „a fi un om”. Fără nume, omul ar fi un loc pentru bătăile inimii, pentru şuieratul suflului, pentru furtuna gândurilor, şi ar avea o identitate limitată la o clipă unică, adică ar fi un animal.

Dar şi noi suntem astfel.

Omul lui Rilke fusese dintotdeauna necunoscut, dar abia după ce a fost mort şi fără nume a putut fi văzut ca atare. Iar legile pe care le dădea erau cele referitoare la viaţa din afara lumii sociale, legile cărnii, ale pământului şi ale apei.

Perspectiva aceasta este mereu prezentă în opera lui Rilke. Rilke nu degeaba a fost elevul lui Hölderlin, poetul perspectivei divine, în care socialul nu există; la Hölderlin totul este existenţial, şi faptul că el până la urmă a părăsit cu totul contextul social, dispărând în nebunie, rupând orice legătură cu eul, este greu de înţeles altfel decât o consecinţă a viziunii despre lume pe care o exprima lirica lui. Rilke este mai apropiat de social, poeziile sale cutreieră dintr-o lume în cealaltă, iar faptul că el a scris mult despre îngeri trebuie înţeles în această lumină,

pentru că îngerii sunt întruchiparea legăturii dintre divinitate şi omenesc. Într-una dintre elegiile duineze el scrie:

Fiindcă, pesemne, totul ne tăinuieşte. Iată, arborii SUNT; casele în care sălăşluim dăinuie încă. Numai noi trecem pe lângă toate ca un schimb aerian.

Şi toate se unesc să ne-ascundă în tăcere, jumătate de ruşine, poate, iar jumătate de negrăită speranţă.

Poezia se mişcă între ceea ce există, lumea tăcută şi fără nume, şi lumea cum o vedem noi. Faptul că lumea tăcerii ne ţine ascunşi înseamnă că ne cunoaşte; şi ea ne cunoaşte pentru că noi din ea provenim, ceea ce înseamnă că am părăsit-o, dar în acelaşi timp continuăm să-i aparţinem, inimile noastre bat fără un cuvânt, şi presupun că asta e mişcarea pe care o descrie el, spre interior, spre fiinţa noastră, şi apoi în afara ei din nou. Religia caută o cale spre interior, spre fiinţă, şi arta încearcă să pătrundă acolo. Religia şi arta se contopesc într-un înger. „Toţi îngerii sunt cumpliţi”, scrie Rilke. De ce ar fi îngerii înspăimântători? Pentru că prezenţa lor dă omenescului un caracter figurativ, în acelaşi mod în care o face şi moartea. Da, îngerul ne priveşte prin ochii morţii. Îngerii lui Rilke nu au nimic de-a face cu creştinismul, deoarece creştinismul nu are nimic de-a face cu divinitatea. Prin Hristos, Dumnezeu a devenit om, şi ceea ce ne-a dezvăluit el ne-a dezvăluit în lumea socială: aproapele eşti chiar tu, întoarce şi celălalt obraz, toţi au o valoare egală. Lumea socială are la bază crearea şi păstrarea diferenţelor. Dintr-o lovitură, el le-a eliminat pe toate. Iertarea este imparţialitatea divină sădită în oameni. Este ca şi cum privirea s-ar lăsa în jos, de la stele înspre ochi.

Dar tot aşa cum nu putem trăi în divinitatea lipsită de diferenţieri, nici în uniformitatea iertării nu putem trăi. Suntem prea nesemnificativi, mergem târâş-grăpiş până la casele noastre şi pe străzile noastre, pentru o clipă îngroziţi de nimicnicia morţii, dar scuturăm această spaimă de pe noi şi continuăm să mergem de-a buşilea,

înăuntru şi afară din casele noastre, în sus şi în jos pe străzile noastre, cu o vitalitate pe care ne este imposibil s-o facem să strălucească precum lumina orbitoare a zeilor, chiar dacă am vrea, deoarece vitalitatea se izbeşte de un zid aici, e azvârlită direct înspre tavan dincolo, se prăvale iarăşi pe pământ, ne conduce când încolo, când încoace, prin aceste transferuri intermitente, de mică amploare, care nu sunt definitorii doar pentru corpul omenesc, ci şi pentru sufletul şi mintea sa.

Ne pierdem, şi ne pierdem unii în alţii.

Atunci când am citit poemul lui Rilke, m-am gândit la tata, la momentul acela în care l-am văzut zăcând mort pe o lespede într-o capelă din Kristiansand, în vara anului 1998.

Într-atât se obişnuiseră cu el, încât nici nu-l vedeau.

Dar atunci când lampa din bucătărie s-a aprins şi-a început neliniştită să ardă-n curentul întunecat de aer, necunoscutul a devenit complet necunoscut.

Eu asta am văzut, nu faptul că el era necunoscut, ci faptul că întotdeauna mi-a fost necunoscut. Dacă i-aş fi rostit atunci numele, el nu ar fi reacţionat, numele ar fi ricoşat, pentru că nu mai era al lui. El era un cadavru, aflat deci în afara numelui. Corpul căzuse de pe nume şi zăcea acolo nenumit. Tot restul săptămânii care a urmat am văzut în frânturi scurte tot ceea ce mă înconjura în acelaşi mod, ca pe ceva în afara numelui. Vedeam o lume secretă, şi dacă nu am înţeles-o atunci, acum o înţeleg, relaţia de rudenie dintre moarte şi artă, precum şi rolul lor în viaţă, cel de a împiedica realitatea – care este reprezentarea noastră a lumii – să se contopească cu lumea.

Atât de multe din tatăl meu sunt concentrate în numele său! El şi-a scris numele diferit în tinereţe, l-a schimbat din nou la douăzeci şi ceva de ani, şi atunci când zăcea mort şi fără nume, numele lui a fost scris greşit pe piatra funerară. Piatra şi acum este acolo, în cimitirul din Kristiansand, cu numele scris greşit, deasupra urnei care conţine resturile de cenuşă ale corpului său. Iar eu, când

m-am apucat să scriu despre el, zece ani mai târziu, n-am avut voie să-i spun pe nume. Până atunci niciodată nu mă gândisem la ce reprezintă sau la ce semnifică un nume. Dar acum o fac, poate mai accentuat din cauza întâmplărilor care s-au abătut asupra mea după primul roman, şi am început să scriu acest capitol, mai întâi despre numele în sine, apoi despre diverse nume literare şi funcţia lor în literatură, pornind de la un raţionament pe care-l găsisem la Ingeborg Bachmann, despre decăderea numelor literare, într-un scurt eseu dintr-o carte publicată de Editura Pax în urmă cu câţiva ani. Eseul despre nume începea pe pagina din dreapta. Pe pagina din stânga erau câteva versuri dintr-o poezie pe care le-am parcurs neatent în primăvară, când stăteam cu cartea în faţă ca să văd dacă nu cumva ceva din cele scrise de mine fusese inconştient copiat din lucrarea lui Bachmann.

Sunt deci încă temple. O stea are încă lumină. Nimic, nimic nu-i pierdut.

Asta am citit. Bănuiam că poezia îi aparţinea lui Paul Celan, deoarece ştiam că Paul Celan şi Ingeborg Bachmann fuseseră prieteni, existând o apropiere literară între cei doi. Pur şi simplu ştii astfel de lucruri, dar ele nu înseamnă nimic, fiind doar nişte conexiuni întâmplătoare şi vagi care zac acolo, spre exemplu faptul că Paul Celan o cunoştea pe Nelly Sachs, cu care şi coresponda, şi că Nelly Sachs s-a mutat la Stockholm în timpul războiului, şi că a rămas acolo pentru tot restul vieţii. Da, amândoi erau evrei şi amândoi scriau poezii care aveau legătură cu exterminarea evreilor. Amândoi aflaţi în exil, Celan la Paris şi Sachs la Stockholm. Nu am citit nimic din lirica lor, cu excepţia poeziei lui Paul Celan intitulate *Todesjuge* – *Tangoul morţii*, care mie mi-a dat impresia de ceva şocant de frumos atunci când mi-a fost prezentată, la Academia de Scriere Creativă din Bordaland, pe când aveam nouăsprezece ani. „*Svart morgonmjolk me drikk ho um kvelden* \ cum suna în traducerea lui Hauge, „Laptele negru din zori îl bem când e seară”, şi „*doden ei ein*

meisterfră Tyskland”, „moartea e un meşter german” Ulterior mi-a fost ruşine că această poezie mi se păruse atât de frumoasă şi sublimă, deoarece tema ei nu erau frumosul şi sublimul, ci tocmai opusul frumosului şi sublimului, exterminarea evreilor.

Am dat la câteva pagini înapoi în cartea lui Bachmann. Într-adevăr, fusese Paul Celan. Cele şase versuri pe care le cita la final erau dintr-o poezie care se numea *Engfuhrung*. Nu mai auzisem despre ea, dar aveam o culegere de poezii de Paul Celan în traducerea lui Oyvind Berg, care stătuse necitită pe raft de la mijlocul anilor ’90, şi am găsit-o acolo. Ceva din cele şase rânduri mi-a atras atenţia. Poate că era formularea „Nimic, / nimic nu-i pierdut”, atât de pozitivă la prima vedere, dar urmând să se răsucească la o sută optzeci de grade şi să capete conotaţia opusă; „nimic nu-i pierdut” poate să însemne că totul continuă ca înainte, dacă citeşti direct, cu sensul că nimic nu s-a pierdut, dar dacă o citeşti cu sensul că „nimicul” s-a pierdut, poemul se deschide spre o cu totul altă dimensiune, de vreme ce „nimicul” nu este doar nimic, ci şi punctul terminus al misticii – cabaliştii au scris că Dumnezeu se odihneşte în adâncurile nimicului său. Gândul că Dumnezeu este nimic aparţine misticii negative; enunţând ceea ce nu este divinitatea, ne putem apropia de ea fără s-o reducem. Nu ştiam dacă poemul lui Paul Celan se referea la asta, dar în versurile anterioare pomenea despre temple, casele religiei, şi o stea, care există doar în întuneric. „O/ stea/ are încă lumină”, scria el. De ce „încă”? Şi despre temple spunea că „încă” sunt. Avea asta legătură cu poezia lui Rilke, care folosise cuvântul într-un mod neaşteptat, scriind „şi casele/ în care sălăşluim mai dăinuie încă”? Toate acestea îmi stârneau interesul pentru poemul lui Celan, dar cel mai important motiv pentru care l-am căutat şi l-am recitit a fost speranţa că aş fi putut găsi ceva pentru eseul despre nume. Şi am găsit.

Locul unde zăceau are un nume – n-are niciunul.

Ceva avea un nume, dar el nu este specificat, şi

atunci mi-a fost limpede că avusese un nume care-i fusese retras.

Cu această idee în minte, am sesizat că nu exista nici măcar un nume în tot poemul. Nici măcar al unei singure persoane, nicăieri, şi nu exista niciun indiciu legat de timp.

Oare de ce?

Indiferent de explicaţie, poemul mă atrăgea, deoarece aceasta nu era lumea în care numele să fie trecut sub tăcere fiindcă n-ar fi fost esenţial, adică nu era esenţa realităţii, lumea autentică, situată dincolo de limbaj; aceasta era o lume în care numele pur şi simplu nu putea fi rostit. Era de parcă însuşi fundamentul numelui ar fi fost distrus.

Care era fundamentul numelui?

În ce mod fusese el distrus?

Am citit poezia, dar n-am înţeles nimic din ea, mi-era inaccesibilă, aproape complet mută. Asta nu era o experienţă neobişnuită pentru mine. Nu puteam citi poezii, n-am putut niciodată. Pe de altă parte, încă de la vârsta de nouăsprezece ani, atunci când făcusem cunoştinţă cu poeţii moderni la Academia de Scriere Creativă, consideram poezia drept forma supremă de literatură. Poezia atingea o dimensiune cu care eu nu aveam contact, şi respectul meu pentru poeţi era infinit. Aceasta nu este o exagerare. *Am* scris şi mai devreme despre faptul că poezia, pe care o socotesc forma de exprimare cea mai înaltă, rămâne ermetică pentru mine. Odată cu trecerea anilor m-am familiarizat cu toate numele marcante ale poeziei, ştiam destule despre ei încât să-i pomenesc în ceea ce scriam sau când vorbeam. Paul Celan, de exemplu, era din România, părinţii lui muriseră într-un lagăr de exterminare german. A locuit la Paris, a scris în germană şi şi-a pus capăt zilelor în anii ’60, când s-a aruncat în Sena. Poeziile lui erau enigmatice, în tradiţia lui Hölderlin sau Rilke, dar situându-se la capătul acestei tradiţii, deoarece la Celan limba se fragmentase.

Ştiam cine au fost ei, dar nu le cunoşteam opera.

Oare poeţii şi cititorii de poezie aparţin unei secte esoterice? Oare numai cei iniţiaţi pot citi poezii?

Dintr-un motiv sau altul, aşa percepeam eu situaţia. Impresia că alţii prind sensul unor lucruri care mie îmi rămân străine, că există cineva care poate, cineva care ştie, mi-a marcat întreaga viaţă adultă, în toate domeniile cu care am avut tangenţă. Şi acum când şed aici, la aproape patruzeci şi trei de ani, mi se pare că într-adevăr aşa şi este. Bănuiesc că există zone vaste din viaţa erotică despre care eu nu ştiu nimic, şi pe care le asociez cu întunericul şi durerea, un rafinament nemărginit în care alţi oameni, dacă nu chiar toţi, sunt iniţiaţi. Dacă mă întâlnesc cu cineva, îmi spun adesea că în ochii lui sau ai ei trebuie să par naiv şi neexperimentat, un copil. Exact acelaşi sentiment îl am faţă de poezie. Ea exprimă secretele cele mai tainice ale vieţii şi a lumii, unii o abordează cu uşurinţă, însă alţii sunt complet excluşi. Faptul că nu rămâneam cu nimic din poeziile pe care le citeam era o confirmare pentru mine. Era ca şi cum ar fi fost criptate. Existau multe alte limbaje la care nu aveam acces, de pildă cel matematic, dar pentru mine limbajul matematic nu avea o aură aparte, nu-mi dădea senzaţia că urma să mă conducă la Graal, nu era învăluit de o pâclă obscură prin care să se întrezărească feţe întoarse pe jumătate, zâmbete dispreţuitoare, ochi arzători. Această impresie de vieţuire în afara esenţei era umilitoare, pentru că mă făcea să par naiv, cu o existenţă superficială. Am rezolvat problema trecând-o cu vederea, pur şi simplu refuzând să-mi bat capul cu asta. Cele mai ascunse secrete ale erotismului şi viziunile esoterice ale poeziei le erau menite altora, pe când eu, captiv în uşurătatea stupidă a vieţii mele, mă străduiam să accept că viaţa tocmai aşa era – stupidă şi uşoară. Chiar atunci s-a întâmplat să împlinesc treizeci şi cinci de ani, şi în concepţia mea asupra literaturii a apărut o anumită încredere pe care mi-era destul de greu s-o descriu; era sentimentul că dintr-odată puteam să văd în profunzime, să-mi duc reflecţiile puţin

mai departe, că nişte spaţii care înainte îmi fuseseră închise deveneau accesibile. Dar nu necondiţionat; am putut să citesc *Moartea lui Virgiliu* de Broch, dar nu şi *Somnambulii*, de acelaşi autor. În continuare nu înţelegeam despre ce era vorba în acel roman. În acea perioadă lucram pe post de consultant în echipa însărcinată cu revizuirea versiunii norvegiene a Vechiului Testament, şi deoarece nu ştiam nimic nici despre limbaj, nici despre cultură sau religie, am fost nevoit să lucrez din greu şi cu migală, nu am primit nimic de-a gata. Am învăţat, de exemplu, pe când analizam prima propoziţie a Genezei, că o întreagă viziune asupra lumii poate fi concentrată într-o virgulă, într-un „şi”, într-un „ca şi”, şi am înţeles cât de diferită apare lumea dacă descrierea ei este în raport de coordonare, respectiv de subordonare cu metafora, sau în ce măsură cuvintele sunt nuanţate de context, un mijloc pe care autorii Bibliei l-au exploatat intens, îngăduind de pildă ca un cuvânt folosit la începutul textului să însemne relaţia soarelui cu luna, iar câteva pagini încolo – relaţia bărbatului cu femeia. Cuvântul apare numai în acele două locuri şi legătura este aproape imperceptibilă, însă e decisivă. Biblia a fost citită ca o scriptură sfântă vreme de două mii de ani, fiecare cuvânt fiind perceput ca plin de sens; a apărut astfel o reţea ameţitor de densă de semnificaţii şi nuanţe pe care niciun om simplu nu o poate stăpâni. Ei bine, în timpul lucrului la aceste texte am învăţat să citesc. Am înţeles ce înseamnă să citeşti. Să citeşti înseamnă să vezi cuvintele ca pe o lumină, ele strălucesc în întuneric, unul după altul, şi lectura înseamnă să urmezi aceste lumini de-a lungul textului. Dar ceea ce vedem nu este niciodată rupt de ceea ce suntem; mintea are limitări deopotrivă personale şi culturale, astfel că întotdeauna există ceva ce nu poţi vedea, întotdeauna există locuri în care nu poţi să ajungi. Dacă eşti destul de răbdător, cercetezi cuvintele şi contextele lor cu atenţie şi poţi zări limitările, iar ceea ce ţi se relevă atunci este ceea ce se află în afara ta. Scopul

lecturii este ajungerea în aceste locuri. Asta înseamnă să înveţi, să vezi ceea ce se găseşte dincolo de limitele sinelui. Să îmbătrâneşti nu înseamnă să înţelegi mai mult, ci să ştii că există mai multe de înţeles. Dar la început secretele Vechiului Testament erau atât de îndepărtate, încât nu mi se păreau ameninţătoare. În schimb, tainele eroticii şi ale poeziei erau ameninţătoare, pentru că erau legate de identitatea mea, şi ceea ce mă ţinea la distanţă de ele nu era cultura străină, ci prăpastia din propria mea cultură, faptul că aceste lucruri erau la ani-lumină distanţă. Ceea ce spun sună aproape isteric, îmi dau seama, şi nu ştiu cum să formulez ca să arăt cât de inhibitor este sentimentul de excludere de la esenţial. Dar pentru mine, poeziile lui Paul Celan tocmai de această aură erau înconjurate. Ele revocau ceea ce este un dat al cuvintelor şi, în consecinţă, ceea ce este un dat al lumii. Prin urmare, nu existenţa era cea pusă în joc, ci identitatea. Numele trebuie să fie vizibil în nenumire, aşa cum totul devine vizibil în nimic, mă gândeam eu atunci pornind de la cele cinci cuvinte, „nimic/ nimic nu-i pierdut”, pe care le tot citisem şi analizasem. Fără îndoială, la fel stăteau lucrurile cu întregul poem. El nu era compus din mistere, ci din cuvinte. Aşadar, nu trebuia decât să le citesc. Să scriu toate sensurile posibile ale primului cuvânt, apoi ale celui de-al doilea, şi la final să fac conexiunile dintre ele.

Primul cuvânt era „Strămutat”.

Strămutat în tărâmul cu neîndoielnică urmă:

Iarbă, scrisă răzleţ.

„A strămuta” înseamnă să deplasezi ceva sau pe cineva dintr-o parte în alta. Asta indică existenţa unui spaţiu exterior, a unui loc de unde provine acel ceva. Termenul german, „verbracht”, conţine sugestia că pentru deplasarea respectivă este necesară exercitarea unei anumite forţe. În engleză a fost tradus prin „*deported*” undeva, adică dus departe, sau deportat; „<driverieste o altă traducere, adică luat cu forţa sau îndepărtat cu forţa.

Ceva din exterior este adus, nu cu consideraţie şi grijă, ci cu fermitate, fără a lua în calcul împrejurările, poate chiar cu gesturi dure, automate; aşa se poate înţelege cuvântul „strămutat”. Dar unde anume este dus? în „tărâmul cu neîndoielnică urmă”. Acesta ar putea să fie tărâmul propriu poemului, acel loc creat odată ce este numit, însă el pare să existe deja, iar ceea ce a fost deportat aici constituie o parte din peisaj.

Tărâmul se caracterizează prin „neîndoielnica urmă” „Neîndoielnic” sugerează, la fel ca „strămutat”, ceva lipsit de maleabilitate, ceva ce este stabilit şi definitiv. Nu poţi schimba cu nimic ceva ce este neîndoielnic. Dacă „strămutat” şi „neîndoielnic” sunt cuvinte care duc cu gândul la fermitate şi lipsă de consideraţie, ba chiar la o formă de agresiune, fie ea şi indirectă, sugestia de agresiune din „răzleţ” este mai clară, pentru că ceva a fost stricat. Dar nu este o violenţă fizică, este o violenţă a limbajului, iarba este „scrisă” răzleţ. Prin urmare, afectat este modul în care e percepută iarba, nu iarba în sine.

Această percepţie eronată este introdusă într-un tărâm deja existent, caracterizat printr-o urmă neîndoielnică; putem deduce de aici că ea influenţează şi modul de percepere a peisajului; ea este cea introdusă din afară.

Primele trei rânduri nu sunt doar lipsite de nume, ci şi de pronume. Doar acţiunile sunt descrise, de parcă s-ar întâmpla de la sine; pe de altă parte, elementul de forţă sau agresiune care zace în cuvintele „strămutat” şi „scrisă răzleţ” le leagă de o voinţă, de o anume cauză nearbitrară. De obicei, acţiunile exprimate fără subiect pronominal au de-a face cu vremea. *Det regner*” („Plouă”), zicem noi, „*det blâser*” („bate vântul”) sau „*det snor*” („ninge”). Cine plouă? Cine bate? Cine ninge? Ploaia, vântul, zăpada; dar ele sunt propriile lor cauze, întâmplarea şi subiectul sunt conectate, şi noi semnalăm asta prin subiectul formal „*det*”, asemănător lui *it* din engleză. „*Det*” denotă o forţă care se găseşte în afara noastră şi pe care n-o putem

struni. Când întâmplările omeneşti nu au un pronume, cum se întâmplă aici, ele dobândesc acelaşi înţeles, şi anume că izvorăsc dintr-o forţă exterioară nouă, pe care nu o putem struni, fiind impersonală şi fără nume. „Se aduce”, „se scrie”.

Iarba, scrisă răzleţ. Pietrele, albe
Cu umbrele firelor de iarbă:
Nu mai citi – priveşte!
Nu mai privi – du-te!

A doua secvenţă, pietrele albe cu umbrele firelor de iarbă, se leagă fie de ceea ce a fost adus înăuntru, fie de peisajul care a fost înainte; cel mai probabil de primul, iarba şi firele de iarbă fiind aproape acelaşi lucru, şi scrisul şi umbra sunt de asemenea legate. Ce altceva este umbra firului de iarbă, dacă nu sintagma „fir de iarbă”?

Primele şase rânduri creează un spaţiu ambivalent, deoarece încorporează elemente care, în acelaşi timp, creează şi îngroapă spaţiul din care sunt create, mai exact limbajul.

În ce fel de peisaj ar putea fi „strămutată” iarba „scrisă răzleţ”? Nu un peisaj adevărat şi concret, aşa cum este lumea, cu obiectele ei palpabile şi cu materialitatea ei fizică; acolo iarba scrisă răzleţ ar fi şi ea un obiect, nişte litere pe o coală de hârtie. Dar ea ar putea fi strămutată în aspectul acelui tărâm, în ceea ce trece prin faţa privirii care vede şi-i colorează percepţia. În tărâmul contemplat şi în tărâmul ca amintire, acolo poate fi strămutată iarba scrisă răzleţ, în poem există peisajul anterior scrierii răzleţe a ierbii şi peisajul de după scrierea răzleaţă a ierbii. În acelaşi timp, poemul însuşi este scriitură, hrănindu-se aşadar din ceea ce distruge. Însă numai iarba este scrisă răzleţ. Şi doar în acest tărâm pe care ni-l dezvăluie poemul sunt valabile iarba scrisă răzleţ şi percepţia distorsionată. Iarba scrisă răzleţ nu este strămutată în toate peisajele, ci în acesta, caracterizat de urma neîndoielnică. Deci ce fel de tărâm este acesta? Unde este poemul?

Primele versuri introduc un peisaj şi o situaţie, încheindu-se cu un îndemn. „Nu mai citi”, spune poetul. De ce? Pentru că ceea ce citeşti, scrisul, scrie lumea răzleţ? Mai bine priveşte. Dar îndemnul continuă, nu trebuie nici să priveşti. De ce nu? Poate pentru că a vedea este atât de strâns legat de a citi. În cuvintele de pe foaia de hârtie şi în privirea ochiului nostru, lumea ni se poate dezvălui. Pentru ochi, lumea există doar preţ de o clipă efemeră. Ceea ce vede ochiul este unic, nu poate fi repetat niciodată. Limbajul fixează momentul şi-l transformă în altceva. Limbajul nu este acelaşi lucru cu ceea ce exprimă, şi niciodată nu va fi, dar întotdeauna va conţine o lume a umbrelor care indică spre lumea reală, astfel că, atunci când citim, ceea ce vedem este limbajul şi nu lumea în sine. Faptul că iarba este scrisă răzleţ nu înseamnă neapărat că iarba este distrusă doar prin scris, ci şi atunci când îţi ridici privirea de la text şi vezi lumea. De aceea îndemnul continuă. Nu citi, nu privi, ci du-te. A citi şi a vedea sunt într-un anumit sens acte pasive, lumea este receptată; mersul este activ, însemnând pătrunderea în lume. Nu vom mai medita asupra lumii, ci vom acţiona în cadrul ei. Nu vom mai citi, nu vom mai vedea, ci vom porni. Înspre ceva, dar încă nu ştim ce este acel ceva.

Du-te, ora ta n-are surori, tu eşti – Eşti acasă. O roată, încet

Se învârte singură, spiţele i se caţără.

se caţără pe câmpul negriciosy noaptea n-are nevoie de stele, nimeni nu întreabă de tine.

Ora ta n-are surori. Ce înseamnă asta? Că fiecare clipă este unică şi de sine stătătoare, sau doar această oră este astfel? Adică această oră este ultima? Este ora „ta”, nu o oră în general, nu este timpul ca atare, ci timpul tău, îţi aparţine ţie, şi nu are nicio soră. Este izolată, este unică, poate să fie ora morţii, dar poate să fie specială şi într-un alt mod.

„Tu eşti scrie acolo, cu liniuţă de pauză, ca o mică ezitare sau necunoaştere, de parcă ceva ar fi ţinut deschis.

„Eşti” cu sensul de „exişti”? Da, dar altceva urmează. Dacă ora care n-are surori este ultima, atunci moartea se ascunde în „eşti”, asta e concluzia, ora n-are surori, tu eşti mort. Linia de pauză lasă să atârne în aer tocmai această posibilitate. Dar nu tu eşti mort; tu eşti acasă. Este ca şi cum această afirmaţie s-ar amâna, atât prin liniuţă, cât şi prin repetarea lui „eşti” Tu eşti – tu eşti acasă. „Tu eşti acasă” e oare un alt mod de a spune că eşti mort? Moartea este oare întoarcerea acasă, în acelaşi întuneric din care ne-am născut cândva? De ce nu o spune direct? Eşti mort, ai ajuns acasă. Nu poate să spună „mort”, dar oare de ce? Pentru că nimeni nu ştie ce „este” să fii mort? Pentru că moartea nu „este” ceva, ea nu este realmente nimic, în timp ce numirea ei o transformă în „ceva”? Sau eşti pur şi simplu acasă? În acest caz, pe unde vine asta? În amintire, în propria-i amintire, sau în limbă, în această limbă?

Următoarele rânduri adaugă profunzime peisajului. O roată care se învârte „singură”, însemnând că se mişcă încet de la sine, spiţele se caţără pe câmpul negricios. „Noaptea n-are nevoie de stele”, afirmă poetul. Asta înseamnă că stelele sunt acolo, dar sunt superflue, de vreme ce noaptea în chestiune este mai adâncă şi de o altă natură în comparaţie cu oricare alta, pe care lumina o poate străpunge? Sau înseamnă că nu există stele deloc în noaptea aceasta, doar întuneric?

După roată şi noapte scrie aşa: „Nimeni nu întreabă de tine”. Fie ai fost uitat, fie eşti cineva despre care nu se poate întreba. Pentru că eşti mort? Pentru că cei care nu întreabă vor să te uite? Pentru că ei sunt morţi?

Nimeni nu întreabă de tine.

Atunci tu cine eşti, dacă nu exişti în conştiinţa altora? În propriii tăi ochi eşti singur, în ochii altora tu eşti nimeni. În original, în germană, cuvântul este „*nirgends*”, *îngen steder*” în norvegiană, „nicăieri” nu se întreabă de tine. Dar de ce „nicăieri”, de ce nu „nimeni”? „Nicăieri nu se întreabă de tine” – nu se menţionează niciun nume şi nicio persoană, doar locurile unde „asta” nu se întreabă. Şi ce se

întreabă, dacă se întreabă ceva? Un nume, nu există niciun alt mod de a întreba de cineva decât cu numele propriu. Nu întreabă nimeni de acest nume, el nefiind rostit.

Până acum nu a fost nicio persoană în poezie, exceptând pronumele „tu”, care merge – o urmă, iarba scrisă răzleţ, pietrele albe cu umbrele firelor de iarbă, o roată învârtindu-se, câmpul negricios, noaptea care n-are nevoie de stele, locuri în care nu se întreabă despre tine – şi totuşi, oameni sunt acolo, ei exercită forţa care strămută, care scrie răzleţ, care nu întreabă. Astfel este casa „tu”-ului.

Într-o poezie atât de săracă în cuvinte, în care aproape nimic din lume nu se numeşte, fiecare cuvânt şi fiecare element amintit primesc o greutate extraordinară. O roată menţionată în *Ulise* nu înseamnă nimic. O roată pomenită în această poezie insistă pe semnificaţie. Dar semnifică mai exact? Roata este unul dintre cele mai vechi simboluri pe care le cunoaştem. Este soarele, repetiţia, este şarpele care se muşcă de coadă, este timpul care s-a întors în sine, este eternitatea. Aici roata este numită imediat după oră, dar cele două nu sunt legate, se află una lângă alta, roata se învârte singură, este ea însăşi, se caţără pe câmpul negricios. Ceea ce face ca imaginea să fie remarcabilă e faptul că este prezentată în mişcare, într-un anumit peisaj, chiar dacă vag, e văzută într-un anumit moment şi loc. Ca simbol sau alegorie, roata reprezintă altceva, şi tocmai acest altceva ajunge acum pe primul plan, ceea ce roata „este” Cu cât este roata descrisă în termeni mai concreţi şi specifici, cu atât mai tare îi scade valoarea simbolică, pentru că această concreteţe o individualizează, până când realismul ajunge la desăvârşire şi roata devine doar această roată, aşa cum este ea aici şi acum, fără altă semnificaţie decât cea proprie. Roata în această poezie se situează între universalul simbolismului şi unicitatea realismului. Ea nu este o roată pur simbolică, pentru că se învârte singură pe un câmp, noaptea, şi nu este nici pur realistă, pentru că în

realitate nicio roată nu se învârte singură de-a lungul câmpului, noaptea.

Cum să interpretăm asta?

Roata este în mod vădit altceva decât o roată reală, conţine o semnificaţie mai bogată, iar concretizarea ei, concentrând semnificaţia în jurul acestei roţi anume din această poezie anume, poate că-i individualizează într-un fel semnificaţia simbolică, transformând-o într-un simbol aparte, ceva care este valabil doar aici, în această poezie; în acest caz, semnificaţia ei reiese din relaţia cu şi este determinată de contextul în care apare – celelalte cuvinte şi imagini din poezie.

Dar spaţiul pe care-l deschide ambivalenţa dintre realist şi simbolic a mai fost deschis şi înainte, adesea în opere din epoci marcate de criză, teren de luptă între două viziuni distincte asupra lumii, sau două paradigme estetice, care adesea constituie două faţete ale aceleaşi chestiuni. Un exemplu foarte apropiat, din acest punct de vedere, este descrierea revelaţiei divine din Cartea lui Ezechiel din Vechiul Testament.

Ezechiel descoperă mai întâi un nor arzând deasupra sa, în el vede patru făpturi vii, fiecare dintre ele având silueta unui om, fiecare dintre ele având aripi, fiecare dintre ele având copite de viţel şi fiecare dintre ele având patru feţe: o faţă de om, o faţă de leu, o faţă de bou şi o faţă de vultur. Printre fiare ţâşnea foc, iar din foc ţâşneau raze şi fulgere. Focul ţâşneşte printre ei, şi fulgere pornesc din foc. Când mă uitam eu la fiare, iată am văzut jos, lângă aceste fiare, câte o roată la fiecare din cele patru feţe ale lor.

Până în acest moment creaturile au fost deasupra lui, în văzduh, dar acum stau aici, pe pământ, lângă nişte roţi. Roţile sunt înalte şi înfricoşătoare şi pline de ochi. Parcă erau de crisolit, scrie el, mergeau în patru părţi şi în timpul mersului nu se întorceau. Deasupra acestor roţi mistice se afla un fel de boltă; pe aceasta era ceva ce semăna cu un tron având înfăţişarea pietrei de safir, iar pe

acest tron era ca un chip de om, înconjurat de foc şi un cerc de lumină. Acela este

Dumnezeu. Dar ce sunt roţile? În mod evident sunt alegorice, pline de ochi, dar sunt şi tangibile, din moment ce se rostogolesc singure înainte şi înapoi pe pământ.

În textele Vechiului Testament, Dumnezeu apare înaintea omului sub forma unor fenomene externe. Dumnezeu se arată ca un tufiş arzător, ca valuri imense, ca un stâlp de foc şi ca un bărbat care vine pe câmpie spre cortul lui Abraham. Revelaţia lui Ezechiel este de asemenea descrisă ca un fenomen exterior, ceva aflat în văzduh deasupra sa, dar ceea ce vede el nu este un mediu prin care se arată divinitatea, ca în cazul tufişului arzând, ci pe Dumnezeu însuşi; acestei viziuni îi urmează altele, în mod evident lăuntrice: în timp ce profetul zace pe jos cu ochii închişi, este dus la templul din Ierusalim, unde vede aceleaşi patru făpturi şi aceleaşi patru roţi.

Asta face revelaţiile lui Ezechiel atât de deosebite şi atât de ambivalenţe: ceea ce vede el nu este doar în interiorul fiinţei sale sau doar în exterior, ci este şi divinitatea însăşi. Ezechiel era prins între două categorii diferite de percepţie religioasă: în prima exista o prăpastie între omenesc şi divinitate, pe când în a doua a apărut o legătură între cele două sfere prin experienţa interioară, adică mistică. Între ele se află roţile cu toţi acei ochi, rostogolindu-se înainte şi înapoi sub tronul lui Dumnezeu.

Dar există ceva în poezia lui Paul Celan care să justifice recursul la viziunea lui Ezechiel? Ce element dintr-o poezie decide dacă asocierea pe care o face un cititor este relevantă sau trasă de păr?

Cuvântul central în acest vers este „nu”. N-are surori, n-are nevoie, nimeni nu întreabă. Toate aceste negaţii denotă o absenţă. În absenţă, în ceea ce nu este, există ceea ce este. Tu, o roată, spiţele, câmpul, noaptea sunt caracterizate prin absenţă, şi sunt scoase în relief pe fundalul acestei absenţe. Noaptea este caracterizată prin absenţa stelelor. Roata se învârte singură, asta se

subliniază, şi nu pare să facă parte dintr-un angrenaj. Văzduhul sub care se rostogoleşte ea încet este gol. Citit într-o notă pozitivă, prin ceea ce se afirmă, nu există nicio legătură între roata din această poezie şi roţile din viziunea lui Ezechiel. În schimb, dacă citim într-o notă negativă, prin ceea ce lipseşte, roata este un simbol fără context, iar lipsa de context, împreună cu cerul gol, exprimă ceva absolut esenţial, în asociere cu negaţiile orei, nopţii şi locului: ceva nu mai există. Şi de aici: ceva nu mai este posibil.

Roata care se învârte încet, de una singură, în conexiune cu întunericul nopţii şi cerul pustiu, sigur vine dintr-un loc anume, şi ne-am putea imagina că locul respectiv era caracterizat de coeziune, acolo lucrurile aveau legătură unele cu celelalte şi semnificaţiile erau limpezi. În acest „aici” al poeziei, oriunde ar fi el, „tu”-ul este singur, roata este singură, cerul este vid, iar lipsa oricărei coeziuni nu e cauzată de faptul că poezia a fost scrisă răzleţ precum iarba – peisajul este centrat pe scriitură şi privire, pentru că iarba scrisă răzleţ a fost lăsată în urmă; „tu”-ul nu a citit pentru a veni încoace, nu s-a uitat pentru a veni încoace, ci s-a dus. Acesta nu este tărâmul cu urma neîndoielnică; acesta este acasă.

Ce înseamnă acasă? E locul de care aparţii, locul care ţi-e familiar, adesea este locul de baştină. Această casă este ceva către care „tu”-ul se îndreaptă. Cu alte cuvinte, se întoarce într-acolo; timpul a trecut. După „acum” există un „înainte” şi un „după” Casa este goală, nu e nimeni acolo care să-l cunoască pe acel „tu”. Nicăieri nu se întreabă de tine. Unde sunt cei care ar fi trebuit să întrebe de tine şi cine erau ei? Modul impersonal în care sunt menţionaţi, fără a se folosi nici măcar un pronume, nici măcar un „ei”, îi leagă pe aceştia de cei care au strămutat şi cei care au scris răzleţ, în sensul că se află la aceeaşi mare depărtare.

„Nicăieri nu se întreabă de tine”. Ce înseamnă „se „din construcţia „se întreabă”? Plouă, ninge, se întreabă.

Prezenţa umană este îndepărtată la maximum, până la punctul în care ar urma să dispară. Nici măcar întrebarea despre tine nu este pusă de fapt, fiind vizibilă doar prin negarea ei. „Nu se întreabă de tine”; aici se întrezăresc cei care nu întreabă. Dar ei au fost odată şi odată aici, se subînţelege; odată întrebau de tine. Acum n-au mai rămas decât o roată, un câmp, un cer fără stele. Faptul că peisajul este lipsit de oameni şi că absenţa este subliniată conferă o greutate extraordinară singurei entităţi care este numită. Roata care se învârte de una singură, din proprie voinţă.

Şi în *Divina Comedie* a lui Dante apare o roată; el se află în paradisul pământesc şi asistă la o procesiune, aceasta fiind o alegorie, ca la Ezechiel. Poetul vede douăzeci şi patru de bătrâni, reprezentând cărţile Vechiului Testament; vede patru fiare, reprezentându-i pe cei patru evanghelişti; vede un grifon, simbolizându-l pe Hristos; vede un car, simbolizând biserica universală; vede două roţi, simbolizând cele două Testamente, sau viaţa activă şi cea contemplativă, sau dreptatea şi pietatea. Dar alegoria nu este o viziune abstractă, ea este o întâmplare concretă, procesiunea vine înspre el ca o realitate fizică, da, atât de fizică, încât roţile îşi imprimă urmele în pământ. Imaginea este o monstruozitate poetică, deoarece atunci când alegoria se concretizează şi i se conferă un timp şi un spaţiu, grifonul nu este în primul şi în primul rând Hristos, ci un grifon, şi roţile nu sunt în primul şi în primul rând cele două Testamente, ci roţi. Ceea ce se întâmplă la Dante este că acel construct atemporal al lumii medievale, sistemul intangibil şi schematic căruia i se supun toate lucrurile şi forţele, prezent în *Divina Comedie* sub forma bolgiilor infernale şi a sferelor celeste construite în jurul cifrei trei, este aşezat în timp şi în spaţiu, unde nivelul simbolic este străbătut de concret într-o echivalare imposibilă.

Peisajul de la începutul poeziei lui Celan este, asemenea celui din poemul epic al lui Dante, legat de

moarte sau de nefiinţă, deşi numai implicit, în formularea „ora ta n-are surori” şi în cezura dintre „tu eşti şi „tu eşti acasă”. Dar dacă înţelegem de aici că acest tărâm cu cer neînstelat, cufundat în negură este tărâmul morţii, pe care „tu”-ul poeziei îl străbate, roata este ceva care ni se arată. În lirica regatului morţii, acesta este un trop: cel care hoinăreşte prin regatul morţii vede ceva, şi acest ceva îi este arătat astfel încât eroul să poată povesti despre el atunci atunci când se va reîntoarce în regatul celor vii. Ceea ce vede cel care hoinăreşte este semnificativ. În primele cincisprezece versuri ale poeziei lui Celan, poate că cea mai surprinzătoare trăsătură este arhaicul, faptul că tot ceea ce se denumeşte este cumva atemporal – tărâm, urmă, iarbă, pietre, umbra firelor de iarbă, roată, câmp, stele. Nicio denumire nu poate să fixeze spaţiul acesta în timp ori să-l atribuie unei culturi anume. Ne aflăm undeva unde totul este mereu la fel. Şi poate de aceea roata care se rostogoleşte cu de la sine putere într-o noapte pustie ni se pare atât de ameninţătoare sau de funestă. O roată care se învârte singură n-ar trebui să fie ceva nefamiliar, pentru că suntem înconjuraţi de roţi care se învârt singure, de la roţile dinţate din orologii şi utilaje până la roţile maşinilor şi trenurilor. Aspectul ameninţător e dat de faptul că roata aceasta izolată este singurul obiect în mişcare, realmente singurul obiect din peisajul atât de arhaic. Roata se învârte cu de la sine putere. Asta duce cu gândul la roata lui Dumnezeu din viziunea lui Ezechiel, care avea şi ea o existenţă concretă într-un peisaj real. Duce cu gândul şi la încărcătura culturală a roţii; roata vieţii, care se rostogoleşte fără încetare, şi roata care pune ordine în haos şi dă formă amorfului. Dar în acele cazuri, roata este totul; aici, în poem, ea este o entitate înconjurată de tot restul. Se naşte imediat asocierea cu roata acţionată mecanic, care nu este doar un reper temporal generic, ci unul al vremurilor noastre. Roata este arhaică şi religioasă, dar nu şi pentru noi; pentru noi, aspectul arhaic al roţii s-a dizolvat în epoca modernă, în care există acum

roata, şi cele două niveluri diferite converg aici, deoarece roata singuratică din peisajul atemporal este roata arhaică, pe când mişcarea ei, care nu are legătură cu divinitatea, bolta cerească fiind lipsită de stele, îndepărtează de noi arhaicul. Ambivalenţa aceasta o face ameninţătoare, şi chiar este ameninţătoare. Nu e nimeni care s-o cârmească, nu e nimeni care s-o controleze; ea se învârte încet de una singură. Este dincolo de sfera omenescului. Iarba scrisă răzleţ şi ceea ce nu se întreabă despre tine sunt în afara numelui, puteri fără chip, invizibile, superioare, deşi nu chiar, pentru că ele aparţin încă omenescului. Roata, în schimb, nu.

Lasă ea urme, la fel ca roata lui Dante?

Despre asta nu se menţionează nimic. Dar cuvântul „urmă” apare câteva rânduri mai sus. „Neîndoielnică urmă”, aşa scrie. O urmă este ceva în sine, dar şi un semn pentru altceva. O urmă este un limbaj. De cele mai multe ori, urma se poate şterge, pe când acel lucru care a lăsat-o dăinuie. Urmele animalelor în zăpadă sau pe nisip sunt şterse şi dispar. Această urmă este diferită, este neîndoielnică, nu se poate trece de ea, de exemplu o şină de cale ferată este neîndoielnică. În poem nu sunt şine şi nici nu se spune că roata s-a învârti asemenea unei roţi de tren. Nu se vorbeşte despre vreun mecanism oarecare. Tot ce avem sunt cuvintele „neîndoielnic” şi „singură”. Şi faptul că iarba a fost scrisă răzleţ, adică ceva este stricat. Privirea trece de la ceea ce este stricat la ceea ce este acasă, unde o roată simplă se mişcă de la sine, noaptea predomină şi nimeni nu întreabă de cel care a venit. Acesta este tărâmul poemului, aceasta este casa acelui „tu”, descrisă mai amănunţit în versurile următoare:

Nimeni

Nu întreabă de tine – Locul unde zăceau are un nume – n-are niciunul Nu acolo zăceau. Ceva zăcea între ei. Prin el nu vedeau.

Nu, nu vedeau, vorbeau despre cuvinte. Niciunul nu se trezea somnul venea asupră-le.

Aceasta este prima dată când alţi oameni în afară de „tu” îşi fac apariţia în poezie în mod direct. Deşi nu sunt numiţi, au un pronume, „ei”.

Cine sunt „ei”?

Şi ce înseamnă că ei „zăceau”? Că erau morţi, că erau îngropaţi, sau că erau întinşi pe jos şi dormeau? În acest caz, unde? Locul are un nume, dar numele nu se pomeneşte, ba se anulează chiar posibilitatea să aibă un nume – „n-are niciunul”, aşa scrie. Nici „ei” nu sunt menţionaţi pe nume. Anonimitatea lor, faptul că sunt desemnaţi doar prin „ei”, trezeşte nelinişti, deoarece, dacă acela care a strămutat şi a scris răzleţ este atât de departe încât interzice orice asociere, pronumele îi aduce pe „ei”, oricine ar fi, mai aproape, iar lipsa numelui, care este echivalentul lingvistic al lipsei chipului, devine ameninţătoare într-o manieră complet diferită, aşa cum sunt ochii unui orb, am putea zice, privirea omenească din care lipseşte tocmai caracteristica umană. Trezeşte nelinişti şi pentru că personajele sunt înconjurate de negaţii – niciunul, nu, niciunul – de parcă nici nu ar exista, de parcă ar fi pe punctul de a fi şterse; în acelaşi timp, aspectul neutru, distanţa pe care o creează menţionarea impersonală, conferă prezenţei lor o aură de reprezentare, un caracter solemn şi ritualic, de parcă ar fi regi sau zei. Dar „ei” nu sunt zei, ei nu văd, abia dacă există; ni se spune că „niciunul nu se trezea”, deci adormiseră încă înainte ca somnul să vină „asupră-le” Somnul de veci, aceasta este moartea. Dar nu apare cuvântul „moarte”, nici „somnul de veci”, ci: „Niciunul nu se trezea, somnul venea asupră-le” De ce?

Sunt strâns legaţi unul de celălalt, au dormit în viaţă, nu au văzut şi nu s-au trezit din somnul lor, pentru că al doilea somn a venit peste ei. Faptul că ei nu vedeau stă în contradicţie directă cu faptul că vorbeau despre cuvinte: ei nu vedeau lumea reală, ci acea lume care indică spre real, lumea cuvintelor. Se poate interpreta din perspectivă existenţialistă, cu sensul că ei au dus o viaţă neautentică,

nevăzând tocmai adevărul, dar în spaţiul dintre „niciunul nu se trezea” şi „somnul venea asupră-le” se iveşte posibilitatea afirmaţiei nerostite „pentru că era prea târziu”. Şi asta, împreună cu incapacitatea de a vedea, „prin el nu vedeau”, repetiţia „nu vedeau”, întărită prin „vorbeau despre cuvinte”, toate acestea implică o neglijenţă, şi, drept consecinţă a acestei neglijenţă, celălalt somn a venit peste ei. Ei au murit, dar asta nu se poate spune direct, atunci moartea va deveni ceva şi morţii vor deveni cineva. Moartea este nimicul şi morţii sunt nimeni, şi limbajul trebuie să dea seamă tocmai de caracterul absolut al acestei pierderi, de totala ei ireversibilitate; el şi-a asumat acest rol, dar simultan trebuie să rămână fidel unicităţii şi individualităţii, separând-o de omogenitatea nimicului fără să dezvăluie totuşi acea identitate şi fără s-o transforme în ceva care „este” Poemul se află chiar la limita dintre limbaj şi lucrurile care nu se pot rosti, dar nu la asta face referire, acesta nu este vreun joc de cuvinte; poemul se află acolo, în noaptea nopţilor, pentru a invoca ceea ce nu poate fi invocat, ceea ce este atât de delicat şi evaziv, atât de fantomatic de vag, încât doar o atingere cu privirea sau cu gândul l-ar face să dispară. Într-un fel, tocmai mişcarea aceea încearcă el s-o exprime.

Întrebarea care se pune este următoarea: cum să dai un nume unui lucru care nu este nimic, fără a-l transforma astfel în ceva? Este o inversare a marii probleme a religiei: cum să numeşti ceva care este infinit fără a-l transforma în finit? Până şi „totul” este finit. Cum să numeşti ceva ce este dincolo de omenesc fără a-l atrage înspre omenesc, de vreme ce limba este omenească *per* se Cum să-i spui lui Dumnezeu?

În iudaismul ortodox nu se pronunţă numele Domnului; mai precis, poate fi pronunţat doar de marele preot al templului din Ierusalim, care nu mai există. Şi dacă este scris, nu poate fi şters sau modificat. Numele este transpus în Tanakh, culegerea de texte sfinte care constituie Vechiul Testament pentru cei care nu sunt evrei,

sub forma unui Tetragrammaton (cuvânt însemnând „cele patru litere”), YHWH. în loc să citească acest nume în cursul rugăciunii, credincioşii spun „Adonai”, care înseamnă „Domnul meu”, iar în conversaţie, dacă se face referire la Dumnezeu, este folosit termenul „Hashem”, adică „Numele”. Adonai şi Hashem sunt, prin urmare, numele numelui. „Numele are un nume!” cum exclamă Emmanuel Levinas într-o reflecţie despre numele lui Dumnezeu. Numele este revelat şi este ascuns. Parcă numele ar fi însuşi Dumnezeu. Un nume obişnuit este numele a ceva, aici este numele însuşi ceva în plus. „Dumnezeu” în ebraică este Elohim; yhwh este numele acestui Dumnezeu, numele propriu al lui Dumnezeu. Cum se pronunţă, nimeni nu mai ştie cu siguranţă; cel mai vechi alfabet ebraic nu avea vocale, acestea au fost adăugate în text ulterior, dar nu şi pentru YHWH. Nu are nicio importanţă, pentru că nu trebuie rostit. Dar ce zice numele care nu poate fi rostit?

În Biblie, atunci când Moise îl întreabă pe Dumnezeu cum îl cheamă, El răspunde: „Eu sunt cel ce sunt”, sau „eu sunt cine sunt”, mai simplu „eu sunt”. Criticul Northrop Frye scrie că, în opinia unor cercetători, o traducere mai corectă ar fi: „Eu voi deveni ceea ce voi deveni”. Important este faptul că numele e derivat din cuvântul ebraic pentru „a fi”, adică un verb. Numele a ceea ce nu se poate numi este cel pe care i-l dă lui Moise Dumnezeu însuşi, sub forma unui foc dintr-un rug chiar la poalele muntelui Horeb. În Biblie se spune: „Iar acolo i S-a arătat Îngerul Domnului într-o pară de foc, ce ieşea dintr-un rug; şi a văzut că rugul ardea, dar nu se mistuia”. Moise se apropie de foc şi dintr-odată îl vede nu pe îngerul lui Dumnezeu, ci pe Dumnezeu însuşi, care îi strigă: „Moise, Moise! Nu te apropia mai tare! Ci scoate-ţi încălţămintea din picioarele tale, că locul pe care calci este pământ sfânt! Eu sunt Dumnezeul tatălui tău, Dumnezeul lui Avraam şi Dumnezeul lui Isaac şi Dumnezeul lui Iacov!” Moise îşi acoperă faţa, temându-se să-l privească pe Dumnezeu. Şi

astfel, cu picioarele goale şi cu capul plecat în pământ, el primeşte sarcina de a-i călăuzi pe israeliţi afară din Egipt. Moise îi răspunde: „Cine sunt eu, ca să mă duc la Faraon, regele Egiptului, şi să scot pe fiii lui Israel din ţara Egiptului?” „Eu voi fi cu tine”, îi răspunde Dumnezeu, apoi îi spune că va primi un semn că Dumnezeu este cu el; după ce-şi va fi călăuzit oamenii afară din Egipt, va trebui să ţină o adunare pe acelaşi munte. Dar, cum nu este cunoscut de cei pe care trebuie să-i conducă, Moise are nevoie de un semn acum, nu mai târziu, căci altfel cum i-ar putea lămuri să-l urmeze? Din acest motiv, el stăruie: „Şi când mă voi duce la israeliţi şi le voi spune că Tatăl lor, Dumnezeu, m-a trimis, şi când mă vor întreba care este numele lui, eu ce le voi răspunde?” Atunci Dumnezeu îi spune lui Moise: „Eu sunt cel ce sunt. Aşa le vei răspunde israeliţilor. «Eu sunt» m-a trimis la voi”.

Numele pe care Dumnezeu i-l dă lui Moise nu este un nume, pentru că el nu defineşte nimic, nu localizează nimic, şi totuşi este un nume, însă unul care sfidează definirea, localizarea ori precizarea. Caracterul incomensurabil al acestui nume, care nu este un nume, contrastează net cu împrejurările în care este revelat. Ca în multe alte locuri din Vechiul Testament, întâmplarea are ceva comic, şi asta deoarece prea-înaltul, sfântul, cel aflat dincolo de omenesc se apropie atât de tare de omenesc, fiind aproape capturat de acesta din urmă. Când Dumnezeu sau Divinitatea se arată sub forma unui fenomen ceresc poate fi ceva sublim, nu şi dacă ia aspectul unui tufiş arzând, care este ceva aproape trivial, ceva ce omul poate privi cu uimire, dar nu ceva ce l-ar face să tremure de spaimă. Faptul că Dumnezeu îi cere lui Moise să se descalţe diminuează încă şi mai mult solemnitatea revelaţiei: dilema cu/fără încălţări este pur omenească, am putea spune. Şi atunci când Moise vorbeşte cu Dumnezeu, se iscă o neînţelegere. Moise îi cere un semn care să-i dea credibilitate în faţa israeliţilor, iar Dumnezeu îi promite un semn după ce totul se va fi terminat. Moise atunci simte

nevoia unei precizări: Dar dacă mă duc la israeliţi şi le spun că tatăl lor, Dumnezeu, m-a trimis, când ei mă întreabă care e numele lui, eu ce le voi răspunde? Modul de a acţiona a lui Moise ne aminteşte de un şiretlic, el îi cere lui Dumnezeu numele sub pretextul întrebării ipotetice pe care israeliţii i-o vor adresa lui. Răspunsul, numele, orientează atenţia dinspre trivialitate spre natura divinităţii. Cele două niveluri se întrepătrund de mai multe ori în Vechiul Testament, ca atunci când Dumnezeu coase haine din piei de animale pentru Adam şi Eva în Grădina Edenului, sau atunci când Dumnezeu are o mică sfadă cu Sara, soţia lui Abraham. Acelaşi fenomen se întâlneşte şi în alte texte vechi, cum ar fi *Iliada* şi *Odiseea* lui Homer, unde zeii şi cei de sorginte divină intră şi ies din planul omenesc, nu într-un sens metaforic, ci într-unul concret, cu trupuri fizice în realitatea fizică.

Gershom Scholem scrie despre cele trei etape ale religiei. În prima fază, lumea însăşi este divină, populată de zei pe care omul îi poate întâlni pretutindeni şi pe care îi poate atrage de partea lui fără să tremure de spaimă; omenescul şi divinul nu sunt separate în niciun mod fundamental. Toate sunt interconectate; omul, natura, zeii. Aşa este la Homer, unde numele zeilor nu sunt imposibil de rostit, ci, dimpotrivă, apar firesc în conversaţiile de zi cu zi. A doua etapă începe atunci când se dezvoltă marile credinţe religioase, deschizând marea prăpastie dintre divinitate şi omenesc, după cum notează Scholem, prăpastie ce poate fi trecută numai prin grai: pe de o parte prin graiul lui Dumnezeu, călăuzitor şi legiuitor, pe de altă parte, prin graiul rugăciunilor.

Câteva din textele Vechiului Testament conţin câteva fragmente din epocile anterioare, cum este, de exemplu, întâmplarea aceea de domeniul basmului în care Iacob se întâlneşte cu un necunoscut la apusul soarelui şi se ia la trântă cu el toată noaptea, până când străinul îi cere lui Iacob să-i dea drumul, pentru că mijesc zorile. Iacob refuză. Îi va da drumul doar dacă necunoscutul îl va

binecuvânta. Străinul îl binecuvântează şi-i spune că de acum înainte se va numi Israel, deoarece s-a luptat cu Dumnezeu şi a câştigat. În acel moment, chiar dacă străinul tocmai s-a prezentat drept Dumnezeu, Iacob îl întreabă care îi este numele. Acesta îi răspunde: „De ce mă întrebi despre numele meu?” Şi apoi îl binecuvântează şi dispare. Faptul că Dumnezeu este un bărbat pe care-l poţi întâlni şi cu care te poţi lupta corp la corp, în mod concret – pentru că planul concret este subliniat prin detaliul legat de rana suferită de Iacob la încheietura coapsei –, ne duce cu gândul spre lumea pe care oamenii o împărţeau cu zeii, lumea despre care scrie Scholem, iar dorinţa de a înceta lupta deoarece mijesc zorile împinge povestirea în sfera legendelor populare şi în realitatea miturilor antice, acolo unde trolul se transformă în stană de piatră la lumina zilei. Northrop Frye scrie că acea lume este marcată de ceea ce el numeşte un limbaj metaforic, unde cuvintele au o substanţă proprie, având o legătură vădită cu lucrurile sau fenomenele pe care le denotă, aproape ca nişte hieroglife, şi deţinând puterile folosite în descântece şi invocaţii, aşa cum se întâmplă de exemplu în Cartea Genezei, când cuvintele lui Dumnezeu se transformă în realitate. Să fie lumină – şi se făcu lumină. Numele poate să creeze şi numele poate să domine. Într-o astfel de lume, să cunoşti numele Domnului ar însemna să ai o putere divină, ne-am putea imagina; nu este întâmplător că Iacob îşi măsoară forţele cu Dumnezeu, ba chiar îl învinge, înainte de a-l întreba cum se numeşte. „Spune-ţi numele!” îi cere Iacob, prea încrezător, iar Dumnezeu replică: „De ce mă întrebi numele meu?” şi dispare în umbrele nopţii.

Conform lui Scholem, misticismul apare în a treia etapă a religiei, atunci când aceasta din urmă îşi dobândeşte expresia clasică, în sânul comunităţilor de credincioşi, şi când noile impulsuri religioase, în loc să iasă din contextul dominant şi să înfiinţeze un cult nou, rămân acolo şi se ajustează la vechea religie, unde prăpastia dintre divinitate şi omenesc este percepută drept un

mister pe care experienţa lăuntrică a divinităţii îl poate dezlega.

Misticismul nu este împovărat de aspectele practice ale religiei, de morală, etică, obligaţii şi sarcini, fiind orientat strict spre interior, spre simţirea divinităţii şi a esenţei acesteia. Primele revelaţii, precum rugul arzător pe care l-a văzut Moise sau creaturile înaripate cu capete de animale care i s-au înfăţişat lui Ezechiel, unui mistic i se par ceva obscur şi rudimentar, scrie Scholem.

Pentru a circumscrie definiţia misticismului, Scholem recurge mai întâi la un citat din Rufus Jones – „acel tip de religie care pune accentul pe perceperea nemijlocită a relaţiei cu Dumnezeu, pe o conştientizare directă şi intimă a prezenţei divine” –, apoi se raportează la Toma de Aquíno, care-l definea drept *cognitio Dei experimentalis*, dobândirea cunoaşterii lui Dumnezeu prin trăirea experienţei. Marile revelaţii canonice sunt puse pe acelaşi nivel cu experienţa individului. După cum notează Scholem:

„Fără să nege existenţa revelaţiei ca fapt istoric, misticul consideră sursa cunoaşterii religioase şi a experienţei care izvorăşte din propria lui inimă ca având o importanţă egală pentru conceperea adevărului religios”.

Inima este simbolul sufletului, al celor mai puternice sentimente, opusul intelectului şi raţiunii, şi opusul exteriorului. Şi tocmai aici, în recunoaşterea naturii divinităţii şi meditaţia pe seama ei, ce au loc în sufletele noastre, în extazul lăuntric, limbajul devine o problemă în religie. Extazul religios presupune sentimente copleşitoare care nu pot fi exprimate în cuvinte, nu pot fi reprezentate, descrise, nu pot fi repetate, fiind unice, iar prezenţa lui Dumnezeu este reală numai într-o anumită trăire. Şi ceea ce se dezvăluie, divinul, se află în afara sferei umanului, fiind atras spre aceasta doar de însăşi natura limbajului. O puternică tradiţie a misticismului este, prin urmare, folosirea argumentelor negative; doar afirmând ceea ce divinul nu este e posibilă apropierea de el fără a-l reduce.

„Se poate spune că Dumnezeu trăieşte?” cugetă Scholem, citându-l pe Maimonide. Nu ar însemna aceasta o limitare a prezenţei sale infinite? Propoziţia „Dumnezeu trăieşte” poate să aibă înţelesul de „el nu a murit”, cu alte cuvinte, el este contradicţia a tot ceea ce este negativ, negarea tuturor negaţiilor. Dar ce este el? Se poate spune oare că Dumnezeu este ceva? Acestei linii de gândire îi aparţine şi concepţia cabalistă potrivit căreia Dumnezeu stă retras în adâncul neantului său. Dumnezeu este nimic. Prin asta nu vreau să spun că poezia lui Celan tratează vreo experienţă mistică, ci că limbajul ei are trăsături comune cu limbajul misticii, întrucât problema care se pune este aceeaşi – cum să te apropii de ceva care nu există, fără a-l face să devină ceva ce este? Dar dacă prăpastia din religie este cea dintre divinitate şi omenesc, pe care doar ceea ce e fără limbaj o poate traversa – inima, extazul, gloria –, şi provocarea din textele mistice constă în a da un nume unei prezenţe nenumite, atunci provocarea din poezia lui Celan este aceea de a te apropia de o absenţă lipsită de cuvinte. Cuvântul pe care poezia nu-l poate rosti nu este Dumnezeu, ci moartea, deoarece moartea nu este nimic, pe când numele nimicului este ceva. Această conştientizare a imposibilităţii reprezentării este fundamentală pentru poemul lui Celan; este ca şi cum legătura dintre lume şi reprezentarea ei verbală ar fi fost distrusă, iar poemul convieţuieşte cu acea distrugere, asemenea unei ruine, în acelaşi timp descriind-o. Neîncrederea fundamentală în limbaj apare mai întâi în imaginea ierbii scrise răzleţ din primele versuri, apoi în opoziţia dintre a vedea şi a vorbi despre un anume lucru: ei nu vedeau, ei vorbeau despre cuvinte. Cuvintele există între ei şi realitate, şi ei nu văd prin ele, ci le văd pe ele şi vorbesc despre ele. Şi acest aspect are legătură cu somnul.

Locul unde zăceau are un nume – n-are niciunul. Nu acolo zăceau. Ceva zăcea între ei. Prin el nu vedeau.

Nu, nu vedeau, vorbeau despre cuvinte. Niciunul nu se trezea somnul venea asupră-le.

Dar poezia însăşi este alcătuită din cuvinte, poezia însăşi „vorbeşte”. Lucrul acesta nu poate fi înţeles în alt mod decât că imaginea ierbii scrise răzleţ şi a oamenilor adormiţi care vorbesc despre cuvinte nu exprimă dispreţul pentru logică, neîncrederea nu se referă la limbajul în sine, ci la conceptele ataşate de el: limbajul nu evocă numai ceea ce denumeşte, ci şi ideea despre ceea ce aparţine „cuvântului”, adică sferei limbajului, şi nu „obiectului” sau „fenomenului” Totul devine extrem de limpede atunci când limbajul numeşte ceva ce nu există: trecutul, pe care-l aduce în prezent, şi moartea, pe care o transformă în „ceva” Poemul întoarce această ultimă trăsătură în avantajul său; fiind numit, nimicul apare ca fiind „ceva”, ca existând în text, pentru a fi retras ulterior, la urma urmelor nu există, este şi nu este aici în acelaşi timp. Strategia aceasta este folosită prima oară în legătură cu numele: ceea ce este deschis, nedeterminat, plural, divers e transformat într-o unicitate, emblema locului, numele locului, care parcă înglobează în sine atât peisajul, cât şi istoria peisajului, şi astfel capătă existenţă în limbă, cu alte cuvinte, în cultură, şi nu în lume. „Locul unde ăceau are/ un nume – n-are/ niciunul”. Locul are şi nu are nume. Faptul că are sau n-are nume nu este mai semnificativ decât însuşi numele, dar numele nu poate fi rostit. Dacă este rostit numele, atunci atât locul, cât şi cei care zac acolo devin ceva ce nu sunt. Atunci şi poemul va vorbi despre cuvinte şi va adormi.

Până acum poemul a vorbit despre un „tu” într-o lume în care alţi oameni apar doar ca nişte forţe fără pronume, apoi, în cursul deplasării „tu”-lui către casă, sunt exprimaţi ca „ei” sau „lor”. Aceşti „ei” sunt nelocalizaţi în spaţiu, mai întâi ei zac „acolo”, apoi sunt retraşi, „Nu acolo ăceau”. Totuşi, sunt localizaţi în timp, deoarece, dacă „tu” evoluează în prezent, „ei” aparţin trecutului. Ăceau, nu se trezeau, dormeau. „Ei” există într-un moment îndepărtat de „tu”, dar locul în care ei ăceau/ nu ăceau există şi în prezent, el „are” un nume.

Locul unde zăceau are un nume – n-are niciunul. Nu acolo zăceau.

Aici se află primul punct de turnură al poemului. Până acum a avansat uniform, de la tărâmul cu urma la îndemnul de a nu citi, de a nu privi, ci de a pleca înspre un peisaj asemănător morţii unde apare gândul la „ei" care au trăit în trecut. În următorul vers vorbeşte un „eu" pentru prima dată, şi, la fel ca „tu", vorbeşte în prezent, despre acei „ei" din trecut.

Eu sunt, eu zăceam între voi, eram deschis, eram auzihil, ticăiam spre voi, respiraţia voastră mă asculta, sunt eu încă, voi dormiţi.

Sunt eu încă – în original este *Ich bine* \ o formă contrasă pentru „*Ich bin es*\ o expresie colocvială folosită adesea pentru a răspunde la telefon: *Ich binsy* „Eu sunt". După misterioasele strofe de la început, din care nu se poate extrage aproape niciun înţeles, introducerea simplă a „eu"-lui este remarcabilă, e aproape copilăroasă insistenţa ei, cuvântul „eu" fiind reluat de trei ori la o secvenţă de câteva cuvinte. Sunt eu, eu, eu. Timpul verbelor se schimbă – *Ich bine*, *Ich lag*, *Ich war*, eu sunt, eu zăceam, eu eram –, apoi revine la *Ich bin*> eu sunt – *noch immer*. Încă. Prezent, trecut, prezent.

Peter Szondi, care a scris analiza clasică şi poate cea mai detaliată a acestui poem, considerată acum interpretarea standard, este de părere că în acest caz timpul este cel care vorbeşte, timpul personificat. Se prea poate să fie aşa, dar se poate şi ca autorul să fie „eu", iar situaţia descrisă, când zăceam între „voi" şi eram deschis, să fie o amintire. Atât apariţia bruscă, infantilă în text, cât şi formularea „eu zăceam între voi" mă duc cu gândul la un copil care stă întins între părinţii săi. Este clar ca lumina zilei că timpul joacă un rol esenţial în acest vers, dar la fel se întâmplă şi cu „eu", a cărui prezenţă este subliniată surprinzător de puternic prin repetiţie: „eu, eu, eu". Indiferent cum este interpretat acest „eu", cei între care zace pot să fie aceiaşi „ei" care sunt pomeniţi în

strofa anterioară, despre care se afirmă că „ceva zăcea între ei”. Ei dormeau, şi în mişcarea „eu”-lui de la „sunt” la „eram” şi înapoi la „sunt”, ei nu sunt prinşi; ei „sunt” şi acum, dar sunt adormiţi, adică sunt morţi. Ceea ce „este” devine „a fost” prin acel „eu”, care îl transformă într-un „este” prin evocarea amintirii – coincizând cu evocarea realităţii de către poet, cele două dimensiuni, trecutul şi scriitura, amintirea şi literatura, se contopesc aici – dar acea posibilitate nu există pentru cei cu care el a fost împreună odată, ei dormeau atunci şi dorm şi acum, „încă”-ul lor are alt caracter, inalterabil, fără diferenţe, legat de moarte şi atemporalitatea neantului. Moartea nu este o stare sau o însuşire, ea este despărţirea de stări şi însuşiri, şi prin urmare nu are nici timp, doar ne-timp. Nici măcar ne-timpul nu există, el nu are nicio existenţă, alta decât în limbaj, care abstractizează lumea, şi în abstracţiune chiar şi nimicul poate să aibă o formă. Privirea poate să existe doar în „este”, într-un acum, pe când limbajul poate să-şi croiască drum înspre „a fost”, prin amintire, unde diferenţele dintre tangibil şi intangibil sunt şterse: în amintire, spaţiul era acelaşi, iar lumea şi oamenii se disipau până la impalpabilitate, după cum definea Joyce fantomele.

Dacă facem abstracţie de „eu” şi de „ei” şi de întrebarea „Cine sunt ei?” şi ce relaţie există între ei, sau, mai bine spus, cine sunt ei pentru „eu”, de vreme ce „eu” nu reprezintă nimic pentru ei, atunci elementul cel mai important din această strofa este timpul care se scurge prin verbe şi subsecvent prin „eu”. „Nu te poţi scălda de două ori în acelaşi râu”, afirmă Heraclit în fragmentul numărul nouăzeci şi unu, citatul cel mai cunoscut, care a ajuns un clişeu. Dar mai există un alt fragment de-al lui pe aceeaşi temă, numărul patruzeci şi nouă, care exprimă ideea în alt mod şi astfel îi dă un alt înţeles:

„În acelaşi râu ne scufundăm şi nu ne scufundăm, noi suntem şi nu suntem”.

Timp şi identitate converg în „suntem”, noi suntem şi

nu suntem, şi atunci ce este „suntem”? în poemul lui Celan timpul deschide aceeaşi distanţă în „eu”, care nu spune „eu sunt”, „eu eram”, „eu sunt”, ci nuanţează şi complică afirmaţia prin mijloace subtile, imposibil de redat într-o traducere în norvegiană, este vorba de jocul de cuvinte dintre „*icţi*\ „*birt* şi „*es*” „*Ich bine*” trebuie redat prin „*Det* ei *jeg* – Acesta sunt eu”, şi acesta este înţelesul idiomatic, dar mai există şi un sens sintactic, vizibil dacă se răsuceşte ordinea cuvintelor pentru a urma tiparul german: *aleg ei det*-Eu sunt acela”, am scrie atunci, apoi „eu sunt acela încă”, şi la final „sunt acela încă” Ultima nuanţă este importantă, pentru că elimină subiectul, tocmai prin asta atrăgând atenţia asupra lui. Ce este „acela” care este? Acela” sunt eu, evident, dar ce este „acela” care este „eu”? întrebarea ne trimite înapoi către început, care nu mai este atât de banal atunci când lui „eu” i se asociază „acela”. În germană, versurile arată în felul următor:

Ich bine, Ich, Ich lag zwischen euch, Ich war offen, war hörbar, Ich tickte euch zu, euer Atem gehorchte, Ich bin es noch immer, ihr schlaf ja.

Bin es noch immer – Dacă se traduce primul vers prin „acela sunt eu”, atunci se păstrează oralitatea din limba germană, naturaleţea şi lejeritatea acestei rostiri, care ţine „eul” în cadrul socialului, „acela sunt eu”. Dar apoi, strict vorbind, ultimul rând trebuie tradus prin „acela sunt încă” Atunci accentul cade pe „acela” şi enunţul se întinde în afara socialului, „Eu sunt acela”, arătând către ceva din afara acelui „eu” care se cuprinde pe sine. Rimbaud scria: „Eu sunt un altul”, dar dacă această afirmaţie este o disoluţie a identităţii, ea rămâne în cadrul socialului. „Eu sunt acela” trece dincolo de social, dincolo de nume şi pătrunde în ceea ce este fără nume: *ndef* este marca impersonalităţii”. *Detsover*: t – „doarme”, „*detgriner*” – „plânge”, „*detsorger*” – „îngrijeşte” – nicio persoană nu este menţionată astfel; construcţia impersonală este în afara omenescului. Şi totuşi, avem aici un „eu” care este impersonal. Într-o interpretare pozitivă, acest subiect

poate să fie ceva prin intermediul căruia se dezvăluie existenţa, ceea ce este comun pentru toţi, legat de real, diametral opus faţă de acel aspect al existenţei omeneşti care este legat de social, adică ierarhiile, legile, normele şi regulile, ceea ce Heidegger a numit *das Man*, „impersonalul «se»”, neindependent şi artificial, în contrast cu adevărul şi independenţa existenţei pure. Şinele pur al lui Heidegger, deschis către existenţă, este la rândul lui înrudit cu şinele misticii, care întâlneşte divinitatea în uitarea de sine, adică în eul fără de eu. Şi nu este nicio îndoială că eul poemului are legătură cu asta, dar nu într-o notă pozitivă; eul este ceea ce rămâne din om după ce numele dispare, eul este ceea ce moare atunci când moare omul şi numele trăieşte mai departe. Eul nu se estompează în extaz, saturat de înţelesul vieţii, ci în opusul lui, se estompează în umbra morţii, saturat de non-înţelesul acesteia.

Acela sunt eu. Acela sunt. Acela.

Dar nu „acela” este invocat în poezie, ci „eu”. De trei ori răsună unul după altul, eu, eu, eu, aproape ca şi cum ar încerca să se desprindă de „acela”, Acela sunt”, dar „ei erau”; aceasta e o altă modalitate de a spune că eu trăiesc şi ei sunt morţi. Elementele sunt cele mai simple cu putinţă: tu, ei, eu, acela, sunt, erau. A fi şi a nu fi. A fi este o chestiune legată de existenţă, avem de-a face cu existenţa în sine. Este întrebarea lui Hamlet, a fi sau a nu fi, este vorba despre existenţa fără identitate. Într-o asemenea existenţă nu mai eşti cineva, eşti ceva. Atunci se face distincţia dintre a fi ceva şi a nu fi nimic. Dar a fi este şi o chestiune legată de identitate. Atunci eşti cineva, iar distincţia se face între a fi cineva şi a fi nimeni. Ceva/cineva, nimic/ nimeni. Primul binom, ceva/nimic, stă în afara numelui şi a socialului, cel de-al doilea, cineva/nimeni, se află în interiorul numelui şi al socialului. Ceva ce poţi fi în relaţie cu nimic. Dar cineva nu poţi fi în relaţie cu nimeni; poţi fi cineva doar în relaţie cu alţii. Un tu, unei, care împreună fac un noi. Aici nu există niciun

noi, doar un eu/ tu şi unei. „Ei”-ul este absent şi nimeni nu întreabă de tu/eu. Tocmai asta este în joc aici; cine este „tu”-ul atunci când nimeni nu întreabă de el, când nimeni nu-l cunoaşte sau nimeni n-a auzit de el? Atunci nu mai este cineva, ci este nimeni/ceva.

Cine este „eu”? Este oare parte din „ei”, acolo este căminul lui? Aceasta este oare legătura care s-a pierdut? Esenţialul acestui vers este ceea ce-l desparte pe „eu” de „ei”, şi anume timpul: odată, eu şi voi am fost într-un „suntem”, acum doar eu sunt acolo, pe când voi sunteţi în trecut. Tema timpului, a acelei prăpăstii, este dezvoltată în următoarele versuri.

Ani.

Ani, ani, un deget caută pe pipăite în sus şi în jos, caută înjur:

locuri de sutură, palpabile, aici se crapă larg, dincoace se lipeşte la loc – cine îl acoperea?

Îl acoperea

— Cine?

Insistenţa, scrierea cuvântului de trei ori, îl leagă pe „eu” de „ani” Spaţiul dintre „sunt” şi „erau” a fost deschis, în lăuntrul eului sau de către acesta, iar „eu” pătrunde acum în el. Ani, ani, ani; aici, timpul este un spaţiu, ceva în interiorul aceluiaşi, mişcarea este de ascensiune, de coborâre şi circulară. Degetul care bâjbâie este legat de gestul atingerii uşoare din strofa anterioară, afirmă Aris Fioretos în comentariul său; în germană, „*ticken*” poate să însemne şi a bate, asemenea unui ceas, dar şi a atinge cu vârful degetului. Degetul care atinge este cel care pune în legătură ideea de eu care scrie cu aceea de eu drept vocea timpului. Degetul pipăie şi găseşte. Ce găseşte? Locuri de sutură. La ce se referă sutura? La răni. Rana este vindecată, adică a dispărut, şi totuşi este prezentă; nu este pomenită, dar se află aici prin trimiterea la ceea ce acoperă. Rana nu se prezintă în forma ei proprie, nimic nu se prezintă astfel în acest poem; însă cazul ei este diferit, pentru că aici vine „cineva” care o acoperă, gestul de

acoperire este activ, are o anumită cauză, şi întrebarea este cine a acoperit rănile, şi nu ce le-a acoperit.

„A acoperi” înseamnă a aşterne ceva între ceva şi altceva, o intervenţie, şi până acum lucrul acesta a fost exprimat în poem prin iarba scrisă răzleţ, vorbitul despre cuvinte şi timpul care fi departe pe „eu” de „ei”. Atenţia a fost direcţionată asupra lui „ce”, gestul de a acoperi, dar aici nu este orientată spre „ce”, ci spre „cine”.

Cine acoperea? Şi de ce este „cine” atât de important încât se întreabă de el?

Astfel, cu prudenţă şi fără a denumi ceva, fapt care l-ar putea împinge înapoi în întunericul fantomatic din care s-a ridicat, poemul se apropie de centrul său, sau de punctul zero.

Veni, veni.

Veni un cuvânt, veni, prin noapte veni, vrând să lumineze, vrând să lumineze.

Cuvântul este repetat cu aceeaşi intensitate ca „eu” şi „ani”: se aude de trei ori „veni”, apoi se accentuează suplimentar, fiind rostit încă de două ori. Veni, veni, veni, veni, veni. Sună ca o incantaţie sau o rugăciune. Cuvântul care va veni reprezintă opusul acoperirii, el va veni prin noapte, adică prin cea care învăluie sau care şterge orice diferenţe, şi astfel o va aboli. Cuvântul este opusul nimicului, cuvântul iese în faţă ca „ceva” în contrast cu întunericul neantului, şi de aceea este invocat. Prin urmare, este un cuvânt diferit de cele despre care vorbeau „ei”, întrucât acele cuvinte îi împiedicau să mai vadă, constituind însăşi piedica. Atunci exista o opoziţie între a vedea şi cuvinte – o legătură negativă: cei care vorbeau vorbeau despre cuvinte, şi atunci nu au văzut. Aici se scoate în evidenţă asemănarea dintre a vedea şi cuvânt, o relaţie pozitivă: cuvântul vrea să lumineze în întuneric. Şi lumina face lucrurile vizibile. Dar cuvântul nu luminează, el *vrea* să lumineze, şi acest verb pune în evidenţă ideea luminii ca posibilitate neconcretizată. Cuvântul poate să lumineze, însă el nu poate să lumineze aici, pare poezia să

spună.

De ce nu? Ce anume împiedică să lumineze acest cuvânt care poate lumina?

Noaptea.

Ce fel de noapte este aceasta? În primele versuri, este descrisă drept o noapte ce n-are nevoie de stele. Este un alt fel de noapte decât cea care se sistează odată cu zorii zilei; e tentant s-o vedem ca pe o imagine a morţii: acelei nopţi nu-i trebuie stele, nu-i trebuie lumină deoarece nu există nimic de iluminat, nu este nimeni. Această noapte este de o altă factură, în ea există ceva ce cuvintele n-au destulă forţă să ilumineze. Noaptea este întunecată, întunericul este lipsit de contraste, este opusul cuvântului, care în esenţa lui este creator de contraste şi diferenţieri. Dacă prima noapte nu avea nevoie de stele sau lumină, cea de-a doua are nevoie de ele. De ce? Poezia a fost în tot acest răstimp în mişcare, şi în mişcare ea s-a apropiat de ceva, şi acest ceva, mai întâi foarte departe, a primit o formă din ce în ce mai clară, şi prin aceasta, dezvăluirea lucrului a cărui natură încă n-o cunoaştem, intensitatea a crescut şi acum este atât de acută, încât cuvintele sunt invocate cu o forţă aproape exorcizantă. Veni, veni, veni, veni, veni. Invocaţia vine imediat după constatarea rănii, care nu este pomenită şi nu este arătată, existând doar prin sugestia că ceva „se lipeşte la loc” şi este acoperit, întrebarea fiind cine acoperă. Cuvintele sunt dintr-un alt spaţiu temporal decât punctul din care se face invocaţia: „Veni un cuvânt” aşa scrie, acesta este prezentul pentru „tu” şi „eu” din poem, pe când dorinţa de a lumina şi incapacitatea de a o face sunt în trecut.

Oare lucrurile stau astfel pentru că noaptea este însăşi forţa care transformă prezentul în trecut? Oare se face referire tocmai la întunericul pierdut, cuprinzând în acest caz şi lumina cuvintelor şi prefăcând voinţa lor într-o voinţă trecută prin însuşi faptul că ele sunt cuvinte, imobilizând ceea ce este şi prefăcându-l inevitabil în ceva ce a fost? Sau să fie noaptea legată de acoperirea rănii şi

scrierea răzleaţă a ierbii, adică limba să fie o parte a nopţii, o parte a ceea ce acoperă – ceva conţinut în descrierea celor care „vorbeau despre cuvinte” şi nu „vedeau”? Oare de asta cuvintele nu pot să lumineze şi, prin urmare, nici să ne ajute să vedem? Deoarece ele însele oferă numai întuneric? Dorinţa care zace în „vrând să lumineze, vrând să lumineze” insinuează că nu limba în sine este cea care întunecă, ci un anumit limbaj, pe care „ei” îl vorbeau, şi că există o altă limbă, dar nici măcar aceea nu reuşeşte să pătrundă dincolo de această noapte. Noaptea aceasta este asociată cu anumite întâmplări, cu cei care nu s-au trezit înainte ca somnul să vină asupră-le şi cei care au cauzat o rană, şi întâmplările au legătură cu „eul” care odată zăcuse între „ei”, care deschide spaţiul dintre absenţa rănii în prezent şi prezenţa rănii în trecut.

„Veni un cuvânt, prin noapte veni” este o rugăciune neîmplinită, cuvântul vrea să lumineze, dar nu luminează. Voinţa cuvintelor este fără subiect, scrie doar „vrând să lumineze, vrând să lumineze”, se accentuează voinţa, care este puternică, dar deznădăjduită.

Vrând să lumineze, vrând să lumineze.

De ce nu pot cuvintele să lumineze aici? Ce anume face noaptea atât de lipsită de contraste încât niciun cuvânt nu poate face vreo diferenţă în întunericul ei?

Cenuşă.

Cenuşă. Cenuşă.

Noapte.

Noapte şi iar noapte.

— Spre

Ochi du-te, spre ac el umed.

Cenuşa este menţionată de trei ori, noaptea de trei ori, dar fără verbe, nimeni nu a venit, aceasta nu este o invocaţie, şi nu este nicio mişcare, niciun „dincolo”.

Cenuşă, cenuşă, cenuşă.

Cenuşa este forma a ceva ars, fără să mai existe vreo asemănare cu ceea ce s-a ars, cenuşa nu este nimic, doar ceea ce rămâne dintr-un obiect după dispariţia lui, în

acelaşi timp este ceva în sine, un soi de praf negru-cenuşiu, cu acelaşi aspect indiferent de ceea ce a ars. Într-o poezie în care nimic nu vine din neant, cenuşa poate fi citită drept concretizarea a ceea ce nu există, forma fizică a absenţei. Şi asta se poate citi ca o expresie a lipsei de diferenţiere a materiei. Cenuşa nu este nimic, dar este ceva, şi ea este aceeaşi pentru toate.

După cenuşă, noapte şi noapte care se succed după noapte. În acea noapte, însăşi nediferenţierea cenuşii devine nediferenţiată.

Cenuşă.

Cenuşă. Cenuşă.

Noapte.

Noapte şi iar noapte.

De ce „şi iar” noapte? Separat printr-o virgulă ar putea fi acelaşi lucru care este pomenit, noapte, noapte, noapte, o accentuare, dar prin „şi iar” se creează o conexiune, cu alte cuvinte o diferenţiere, şi prin asta un progres; ceva se adaugă. Noapte şi iar noapte. O nouă noapte succede nopţii, dar atât de strâns legată, în original fiind folosite şi cratime, *Nacht-u*nd-*Nachi*\ încât între ele nu există nimic, nici lumină, nici zori, nici zi.

Apoi este repetat îndemnul de la începutul poeziei, „du-te”. Atunci era deschis, general, doar „du-te”, în loc de „citeşte” şi „priveşte” Acum, acest „du-te” este precis, „du-te spre ochi”. Dar nu se opreşte aici, urmează precizarea „spre acel umed”. Asta scrie la finalul strofei a cincea din poezie, şi de vreme ce poezia constă din zece strofe, înseamnă că se află exact în mijlocul, în centrul ei.

Veni, veni, veni un cuvânt, veni, veni, vrând să lumineze, vrând să lumineze, cenuşă, cenuşă, cenuşă, noapte, noapte şi iar noapte, spre ochi du-te, spre acel umed. Dinspre cuvânt, dinspre ceea ce e general, şi dinspre lumina lui care nu este posibilă, spre cenuşă şi noapte şi spre ochi, dar nu spre ochiul care vede, ci spre ochiul umed.

Nu citi, priveşte, nu privi, du-te, du-te la ochiul care

plânge.

„Cenuşă” şi „noapte” intră în şirul de cuvinte care primesc greutate prin repetiţia de trei ori, formând insule de concentrare a sensului. Eu (identitate), ani (timp), veni (rugăciune), cenuşă (absenţă, anihilare), noapte (lipsă de diferenţe). Aceste cuvinte creează o axă de semnificaţii în poezie. O altă axă o constituie pronumele, tu eu-ei-cine. O a treia axă e reprezentată de imperative, citeşte, priveşte, du-te, care îndrumă spre o stare asemănătoare morţii şi spre tărâmul lipsit de oameni şi de stele, adânc în trecut şi din nou încoace, unde se specifică pentru prima dată o numită direcţie. Ochiul care plânge este punctul central al poeziei, în jurul căruia se învârte întregul text, deoarece după ochi, şi lunga cale către el, poezia îşi schimbă radical forma.

Până acum prezenţa umană a constat într-un „tu”, un „eu” şi un „ei”. Esenţialul în relaţia dintre „eu” şi „ei” era tocmai separarea lor. Îi separau timpul, somnul, moartea, întunericul. De asemenea, şi privirea şi cuvântul erau separate de lume. Ultima separare, de rana nenumită, care nu mai este o rană, dar este acoperită de cineva, a fost urmată de venirea unui cuvânt incapabil să lumineze, deşi o voia. Din cenuşă şi noapte nu se poate extrage nimic altceva decât cenuşă şi noapte. Nu este nimic de citit, nu este nimic de văzut. Dar este ceva ce se poate simţi. Ochiul nu distinge, nu separă, nu are legătură în primul şi în primul rând cu exteriorul şi cu vederea, ci cu interiorul şi cu simţirea; într-adevăr, e greu să înţelegem în alt mod „spre ochi, spre acel umed”.

În misticism, sursa adevărului lăuntric este inima, locul concentrării extatice a tuturor lucrurilor. Ochiul lui Celan poate fi înţeles ca locul în care concentrarea fără cuvinte nu este provocată de bucurie şi de lărgirea conştientizării, ci de durere şi de implozia conştientizării. Ambele locuri se află în afara lumii sociale şi în afara numelui.

Inima este plină de tot, ochiul, de nimic. Inima, plină

de ceea ce există, este oarbă şi nu vede nimic; ochiul, plin de ceea ce nu mai este, vede, şi vede neantul.

Aici, în locul durerii şi a ochiului care plânge, poezia întoarce spatele prezentului şi se întoarce către un „atunci”, nu cel care s-a lipit la loc şi care era o rană, ci cea care a fost înainte de asta. Timpul în care erau „noi”.

Uragane.

Uragane, demult, vârtej de particule, restul, cum tu ştii deja, cum am citit în carte, era părere.

Era, era părere. Cum de ne-am prins unul pe celălalt – ne-am prins cu aceste mâini?

Uraganele sunt identificate în două moduri diferite aici. Prima dată ca fiind de demult, adică arhaice, neschimbate, la fel acum ca şi atunci. Apoi ca vârtej de particule, ceva ce acel „tu” ştie, pentru că „noi” l-am citit în „carte”: era părere. În strofa următoare se subliniază că această părere aparţine trecutului. „Era, era părere”.

Ce este un uragan? Vânturi puternice, forţe ale naturii, arbitrare, violente, distrugătoare, haotice, ceva din acel factor impersonal la care ne gândim atunci când zicem „bate vântul” Dar şi „celălalt”, vârtejul de particule, explicaţia pe care o conţine, rezonanţa ştiinţifică a „particulelor”, ceva destrămat în cele mai mărunte componente, iar apoi conceptul, dar nu unul imediat; „vârtejul” este ceea ce s-a învolburat în ceva dincolo de concepte, în altceva decât simpla antrenare în rotaţie. Cuvântul „particule” indică o lume pe care n-o vedem, dar pe care o percepem ca fiind acolo. Acest mod de gândire provine de la Democrit şi de la teoria atomistă a grecilor din Antichitate, dezvoltată de Lucreţiu în *De rerum natura*, unde poezia şi cunoaşterea se întâlnesc; el caută să explice un fenomen, să-l stăpânească şi să-l delimiteze, în timp ce cuvântul „uragan” face trimitere la un fenomen. Importanţa acestei distincţii devine clară în ceea ce urmează: vârtejul de particule era scris în „carte”, era „părere” Cunoaşterea este asociată cu lectura, care, la rândul ei, este asociată cu părerea. Dar acea părere nu

mai există, se subînţelege, prin accentuarea trecutului din repetiţie. Era, era. Părere, părere. Îndemnul de a nu mai citi se poate referi la acele timpuri: timpurile când ceea ce era scris era părere. Cu alte cuvinte, părerea aceea s-a pierdut. Dar accentul nu cade atât pe lectură, cât pe „tu” şi „noi”, cei care citim. Există o comunitate acolo, şi sugestia că părerea este ceva din trecut, ceva care poate nu mai este valabil, e urmată de întrebarea privind conexiunea dintre cei care se desemnează prin „noi”; este greu de înţeles altcumva decât că se pune în discuţie tocmai coeziunea socială pe care o generează această părere, fundaţia comună pe care o împărtăşesc oamenii aparţinând unei anumite culturi: „noi” am citit, „noi” ne-am prins unul pe celălalt.

Cine este „noi”?

Cuvântul se referă în mod vădit la ceva trecut, o comunitate care nu mai există, şi care acum este dificil de înţeles. „Cum de ne-am prins unul pe celălalt?”, aceasta este întrebarea, care continuă cu un detaliu concret: „Cu aceste mâini?” Aceste mâini există acum; ceea ce ele au prins, ceea ce a fost „noi”, există în trecut, aşa scrie, „au prins”, nu „prind”, şi acesta este abisul peste care se ridică întrebarea. „Tu”, „voi”, „ei”, „noi” şi „noastre” sunt la trecut, doar „eu” există în prezent, deci ceva din ceea ce s-a pierdut face diferenţa. E o deosebire imensă între un eu care priveşte către alte „euri” care au existat odată şi un eu care priveşte spre ceea ce am fost odată „noi”, cei în viaţă şi cei morţi deopotrivă. Nu numai că relaţia cu anumiţi oameni s-a pierdut în timp, dar s-a pierdut şi ceea ce a făcut posibilă existenţa acelei comunităţi pe vremuri. Poezia este scrisă din perspectiva acestei pierderi. Este ca şi cum implicaţiile pierderii, ceea ce reprezintă „noi”, nu pot fi enunţate decât după îndemnul de a merge la ochi, la cel umed; numai atunci poate fi numit „noi”-ul pierdut; acesta este cel mai dureros lucru dintre toate.

Un alt fragment din Heraclit, cel cu numărul douăzeci şi şase, vorbeşte despre relaţia dintre cei viaţă,

cei adormiţi şi cei morţi.

Omul aprinde o lumină pentru sine în noapte, când este mort şi totuşi viu. Cel care doarme, ai cărui ochi sunt stinşi, atinge moartea; cel care-i treaz îl atinge pe cel care este adormit.

Situaţiile se exclud reciproc – când omul doarme, nu poate să fie mort, când omul este treaz, nu poate să doarmă – dar sunt legate prin atingere şi prin ambivalenţă, tocmai prin spaţiul de hotar dintre ele. Omul se află în noapte, altfel spus în întuneric, acolo unde nimic nu este vizibil şi nimic nu se distinge. El aprinde o lumină, dar lumina nu poate face nimic vizibil, ochii lui sunt stinşi, nu poate să vadă, este el însuşi întuneric. Omul e mort şi totuşi viu, ceea ce înseamnă că doarme. Cel care doarme îl atinge pe cel mort. Cel care este treaz îl atinge pe cel adormit, el este în afara somnului, încă şi mai departe de moarte, însă graniţa nu este nicidecum absolută; asemenea textului, trecem prin diversele stări, conştiinţa răsare şi apune în noi, şi când apune, altceva devine vizibil, necunoscut celor treji; limanul celor morţi.

Dar mişcarea se produce doar într-un singur sens, dinspre cel viu spre cel adormit şi spre cel mort; cel mort nu se uită înapoi.

Mai există un fragment din Heraclit care vorbeşte despre moarte şi somn, cel cu numărul douăzeci şi unu.

„Mort este tot ceea ce vedem când suntem treji, tot ceea ce vedem când suntem adormiţi este somn”.

Ambele fragmente sunt opace şi par să indice în direcţii diferite. În primul, cel care e treaz îl atinge pe cel adormit, nu şi pe cel mort. În al doilea, moartea e tot ce poate vedea omul treaz, pe când cel adormit vede numai somn, adică doar ceea ce-i este propriu lui. Dar pot fi înţelese şi ca exprimând acelaşi lucru. Când suntem treji, vedem moartea, în sensul absenţei şi nimicniciei; când dormim, n-o vedem, în somn, moartea tot somn este. Poate să fie vorba despre o distincţie legată de calitatea percepţiei vizuale, unde a fi treaz înseamnă a vedea

limpede, a vedea cu acurateţe, şi atunci vedem că moartea este pretutindeni şi este condiţia noastră fundamentală, şi unde a dormi înseamnă a nu vedea clar, atunci ne vedem doar pe noi înşine, somnul fiind cel care ne adoarme. Viaţa autentică, cea care recunoaşte moartea, şi viaţa neautentică, trăită de parcă moartea nu ar exista.

În poezia lui Paul Celan sunt prezente toate aceste niveluri, atât acelea care fac deosebirea între cei treji, cei adormiţi şi cei morţi, cât şi cele care disting autenticul de neautentic. Din deschidere:

Locul unde zăceau are un nume – n-are niciunul Nu acolo zăceau. Ceva zăcea între ei. Prin el nu vedeau.

Nu, nu vedeau, vorbeau despre cuvinte. Niciunul nu se trezea somnul venea asupră-le.

Ei nu ating, ci alunecă. În primul rând alunecă locul unde zăceau, el are un nume, apoi nu mai are, şi apoi ei nu mai zăceau acolo. Asta sunt ei pentru cei care scriu, care, în starea de trezie, caută să-i „atingă” După aceea ni se spune ce erau ei în esenţă: nevăzători.

Ei nu vedeau, pentru că vorbeau despre cuvinte, fiind cufundaţi în somn. Cel care scrie este treaz şi, dacă vrea să-i „atingă”, nu poate vorbi despre cuvinte. Numele locului este un asemenea cuvânt, ceva care se interpune. A existat şi există, dar nu pentru ei, prin urmare nici pentru poezie, care, numindu-l, i-ar fi inclus şi pe ei acolo. Lumea numelui este lumea părerii, ea aparţine acelui „noi” care era, dar nu mai există. Aici lumea numelui a încremenit, s-a dezactivat, deoarece baza lui, „noi”, nu mai este viabil, sau trebuie creat din nou. Încremenirea numelui apare pe două niveluri diferite. Nicăieri nu se întreabă de tine, afirmă poetul, atunci tu eşti ceva care trebuie ţinut secret, te afli în afara limbii. Rana este acoperită, şi ea este acoperită de cineva care-i este necunoscut „eu”-lui, în ambele cazuri fiind vorba de agenţi din afara tărâmului conturat de poezie. Nicăieri nu se întreabă de tine poate din cauză că „tu” eşti mort, sau pentru că toţi ceilalţi din peisajul în care rătăceşti sunt morţi şi nu mai pot să

întrebe de tine, nu mai ştiu că exişti. Dar acoperirea rănii nu este ambivalenţă în acel sens, ci doar echivocă. Al doilea nivel apare în relaţia dintre cel care scrie şi cei descrişi, dintre „tu” şi „ei”, dintre „eu” şi „noi” „Ei” nu vedeau, ei vorbeau despre cuvinte. „Tu” ştii prea bine asta, noi am citit într-o carte, era părere. Era, era, părere, părere. Şi apoi:

Vorbea, vorbea.

Era, era.

A vorbi înseamnă să te afli în limbă, şi acea lipsă de încredere ce răzbate din toate nivelurile poeziei este legată de fiinţare. Să fie oare limbajul despre existenţă cel la care se face referire? Sau sunt cele două distincte?

Da.

Uragane, vârtej de particule, mai era timp, era, de încercat cu piatra – care era ospitalieră, nu se băga în vorbă. Ce bine am fi dus-o:

Granulat, granulat şi fibrilat. Lucrat, compact;

ciorchinat şi radiat; renal, plat şi bolovănos; slăbit, intricat –, el, cel nu se băga în vorbă, ci vorbea le vorbea bucuros ochilor zvântaţi, înainte de a-i închide.

Vorbea, vorbea.

Era, era.

Uragane, vârtej de particule, despre acestea s-a stabilit deja că fac parte din comunitatea de păreri a cărţii şi a societăţii; acestea sunt timpurile când „noi” avea semnificaţie, când era bine. S-a întâmplat înainte ca totul să fie distrus, şi înainte de suferinţă, dar relatarea se face ulterior, transpusă nu în prezentul lui „eu”, ci în prezentul poeziei. Se află chiar pe marginea sensului, nu pentru că n-ar avea sens în sine, o piatră nu are niciun înţeles, ci doar o existenţă, ci pentru că nu are înţeles pentru nimeni altcineva în afară de „eu”.

Dar ce să încerce cu piatra? Cum este o piatră ospitalieră? Ce vrea să spună că nu se băga în vorbă? Pietrele sunt unele dintre cele mai amabile şi mai puţin semnificative entităţi; o piatră este o piatră, neutră şi de

cele mai multe ori nespecifică, o piatră seamănă cu orice altă piatră. În sine, ea nu se schimbă, sau se schimbă infinit de încet, purtându-şi însemnele vârstei numai în ochii geologilor, şi se situează astfel atât în afara culturii, istoriei şi a timpului, sau se află într-un alt timp decât timpul nostru istoric, însă faptul că ori de câte ori vedem o piatră ne aflăm faţă în faţă cu ceva care este infinit mai bătrân decât umanitatea, care era aici înainte de începutul vieţii, este ceva la care nu ne gândim aproape niciodată, o piatră este doar un fel de fenomen obişnuit al naturii, nu, nici măcar un fenomen, un obiect cu existenţă simplă, ceva ce aruncăm într-o doară peste suprafaţa apei ca să ne distrăm copiii, de exemplu, sau pe care şedem ca să bem cafea în timpul unei drumeţii în pădure.

În vechile religii, pietrele erau folosite drept simbol al statorniciei; dispuse circular în anumite locuri, ele demarcau spaţiile sacre şi erau adesea asociate cu corpurile cereşti. Legile pe care le-a primit Moise erau cioplite în table de piatră, ceea ce a făcut ca scriitura trecătoare să devină eternă şi imuabilă. În viaţa religioasă, piatra era opusul copacului: în vreme ce copacul reprezenta viaţa şi reînnoirea vieţii, piatra era imaginea simbolică a existenţei indestructibile. Nu ne-a mai rămas prea mult din acea lume în epoca actuală, copacul şi piatra nu mai alcătuiesc antagonisme pe care să le înţelegem din perspectiva vieţii noastre, dar ici-colo se mai întrezăresc reminiscenţe ale acestei gândiri concrete, nu în ultimul rând în ritualul de înmormântare, unde în continuare aşezăm o piatră pe mormânt, în vreme ce coşciugul este din lemn. Pe piatră inscripţionăm numele celui decedat. În timp ce trupul putrezeşte sub pământ, numele din piatră va dăinui mereu, atât ca parte a lumii sociale, cât şi ca o parte a materiei.

Nu apare niciun element ritualic sau religios în această poezie, chiar dimpotrivă, piatra este învăluită de cotidian, cu ea e „de încercat” ceva, este „ospitalieră” „De încercat” protejează calitatea de piatră a pietrei, un obiect

pe care-l mutăm sau pe care îl împărţim, pe când „de încercat” cu piatra conferă importanţă locului unde se află, după toate aparenţele aproape de vorbitor. „Ospitalieră” este o antropomorfizare radicală, ospitalitatea este o însuşire omenească, nici măcar animalele nu o au, totuşi o are piatra din această poezie. A fi ospitalier înseamnă să fii deschis faţă de alţii. În acest caz, deschis pentru „noi”. Este ospitalieră deoarece nu se bagă în vorbă, e deschisă pentru „noi”. Dar ceea ce nu a întrerupt ea a fost conversaţia care se desfăşură în afara ei, însemnând poate, în logica acestei poezii, că nu a fost văzută printre cuvinte? Că, în virtutea durabilităţii sale absolute, ea se situează în afara comunităţii vremelnice oamenilor? Că ea nu a întrerupt firul vorbirii prin natura ei radical distinctă? O natură diferită la care şi „noi” ne aducem contribuţia, pentru că în interiorul nostru nu bat doar inimi, acolo mai e şi scheletul, ceea ce rămâne din noi după ce murim, împreună cu numele de pe piatra funerară. Piatra este parte din acel „ceva”, neomenescul din lume, oare pe acela nu-l întrerupe? Deoarece este întreţesut în vălul limbii? Misterul se adânceşte şi mai mult odată cu repetiţia:

el, cel nu se băga în vorbă, ci vorbea le vorbea bucuros ochilor zvântaţi, înainte de a-i închide.

Aici, „a vorbi” este contrariul lui „a se băga în vorbă”, iar piatra este atrasă în „ceva-ul” care poate să fie oricare dintre lucrurile descrise metaforic: graminee, struguri, rinichi. Asta este ceea ce „grăieşte” Câteva rânduri mai sus, „a vorbi” era pus la egalitate cu a nu vedea, şi cu a dormi, care înseamnă tot a nu vedea, dar într-un sens mai puternic, întrucât cel adormit este complet întors dinspre lumea în care se află. Dar a dormi şi a nu vedea se referă la oameni; a nu se băga în vorbă se referă aici la obiecte. Acel ceva căruia obiectele îi vorbesc sunt ochii. A le vorbi ochilor înseamnă să fii văzut. Dar nu aşa cum văd cei treji, pentru că aceştia nu intervin. Ei au rămas adormiţi. Ochii care văd sunt uscaţi, spre deosebire de ochiul din centrul poeziei, care era umed. Asta era

înainte de durere, în „noi” Dar îndemnul de a merge la ochi, către cel umed, poate fi citit într-o notă mai puţin sentimentală, cel umed poate să vizeze însuşirea de a fi ud, faptul că se deplasează, curge, nu este fixat bine într-o formă, niciodată nu este la fel. Antagonismul dintre cel uscat şi cel umed se regăseşte şi în alte versuri, de exemplu, între „urma neîndoielnică” şi „urmele apelor subterane” de la final. O urmă este ceva ce indică altceva, o întipărire, şi întipărirea aceasta trebuie să aibă durabilitate ca să fie semnificativă. Apa nu dăinuie, ea îşi ia o formă pe moment, aşa că urma unei ape subterane conţine în acelaşi timp urma şi dispariţia urmei. Fundamentul poemului se găseşte aici, între urmele din timp şi timpul lipsit de urme. Urmele nu sunt în sine ceea ce a fost, ci semnul a ceea ce a fost, având totodată o identitate proprie. Când urma este alcătuită din apă, caracterul ei efemer este accentuat dramatic. Dar urma nu este doar apă, este apă subterană, adică ceva ce se află dedesubt, în care pătrunde ceea ce vine de deasupra, adică tot ce se infiltrează prin pământ. Ceea ce este ud, ceea ce este mişcător îi aparţine ochiului, care vede clipa prezentă, pe când ceea ce fixează şi dă formă aparţine scriiturii. Faptul că ochiul nu vede niciodată acelaşi lucru, că obiectul vederii se schimbă permanent, este surprins în poem pe mai multe niveluri, nu doar prin diversele urme, ci şi, de pildă, prin modul în care substantivele sunt transformate din obiecte în însuşirile acelor obiecte – nu graminee, ci granulat, nu lujer, ci lucrat, nu strugure, ci ciorchinat, nu rinichi, ci renal. Ele sunt descrise ca ceea ce sunt, în sine, nu prin categoria căreia îi aparţin. împreună ele alcătuiesc „ceva”-ul, şi, laolaltă cu piatra, nu se bagă în vorbă, ci se adresează ochilor zvântaţi înainte de a-i închide.

De ce sunt ochii zvântaţi? Oare pentru că sunt lipsiţi de griji, sau pentru că ei văd doar ceea ce este imuabil? Oare pentru că strugurii şi cerealele şi piatra nu se bagă în vorbă? Mai devreme, vorbirea, discuţia despre cuvinte,

este comparată cu somnul, şi faptul că ei apoi îşi închid ochii zvântaţi poate să fie tot somn, sau moarte, sau poate doar o aţipeală, dar indiferent de situaţie, totul este legat de a nu vedea. „Ceva”-ul implicit este activ, el închide ochii zvântaţi; ceva-ul care nu a fost văzut închide ochii zvântaţi care nu văd? însă poezia vede. Poezia vede ochii celor adormiţi, sunt zvântaţi, dar în regulă; la fel de bine vede piatra, cerealele, strugurele.

Este bine, dar este oare corect?

Întrebarea pe care poezia nu o ridică, dar poate fi citită drept un răspuns implicit la ea, este cum poate fi reprezentată realitatea atunci când limba, prin natura ei, dă un caracter general tuturor aspectelor şi fenomenelor obişnuite, scoţându-le din timp şi astfel dezvăluind ceea ce este unic în ele; în plus, limba este legată de o societate, iar istoria acelei societăţi le-a încărcat şi le-a descărcat de sens ca într-o succesiune lentă de fluxuri şi refluxuri, viziuni ale lumii. Procesul acesta nu numai că se referă la existenţial şi la social: el este ceea ce face existenţialul social. Deoarece „sângele” nu este doar sânge, „pământul” nu este doar pământ. Un mod prin care se poate ieşi din această situaţie este crearea unei limbi proprii, eliberate de istorie, complet limitate în raport cu universalul, dar aceea nu ar fi o limbă; ceea ce este strict particular nu poate fi comunicat, este nevoie de o societate pentru asta, un „tu”, un „noi”; aceasta este baza limbii. Poetul însuşi ar fi înţeles poezia, însă nimeni altcineva n-ar mai fi înţeles-o, şi atunci întrebarea devine ce înţelege poetul, într-o lume solipsistă.

O altă cale de ieşire ar fi folosirea altei limbi. Dar, în primul rând, toate limbile sunt generalizatoare şi încărcate de cultură şi istorie, şi în al doilea rând, această poezie pătrunde atât de adânc în particularităţi, încât este greu s-o citeşti drept o expresie a acelei limbi anume, adică a limbii germane, sau a culturii respective, germane, criza merge mult în jos, spre fundamentul accepţiunii noastre despre om, limbă, realitate, amintire, moarte sau timp.

Acele întrebări nu pot fi nici formulate, nici li se poate răspunde în limba în care rezidă accepţiunile generale ale conceptelor fără să-şi piardă specificul şi radicalitatea. Pe de altă parte, nici nu poate să iasă din limbă şi să devină una cu propria particularitate şi radicalitate, pentru că atunci nu i s-ar mai dezvălui nimănui. Doar prin limbă ni se relevă realitatea, nu aşa cum este ea, ci aşa cum este redată prin limbă, şi dacă acea limbă ar fi adevărată, atunci ea ar trebui să arate propria realitate, prin limba proprie, dar fără să se rupă legătura cu realitatea sau legătura cu ceilalţi locutori. *Engführung* se află chiar la graniţă. Şi dacă te afli chiar la graniţă, se pune invariabil întrebarea: „Ce anume este sensul?”, concomitent fiecare cuvânt dobândind o greutate insolită. Această greutate nu provine din sens, ci din baza sensului. „Piatră” este un astfel de cuvânt. El este acolo şi zace acolo aproape ca o piatră în poezie, neconectat la omenesc, iar dacă am încerca să introducem aspecte ale conexiunii pietrei cu sfera umană, conferindu-i astfel sens, nu va „răspunde” Este în limbaj, şi totuşi în afara contextelor limbajului.

În ceea ce este unic se află ceea ce este propriu, în ceea ce este propriu se află ceea ce este privat; drumul de ieşire din generalitate trece pe aici. Şi poate că piatra din poezie este încărcată cu ceva ce nu cititorul cunoaşte şi poate nici măcar nu poate să ghicească. În postfaţa ediţiei în norvegiană a poeziilor lui Celan, Oyvind Berg notează că părinţii lui Celan, Friederike şi Leo, evrei vorbitori de germană din România acelor vremuri, au pierit într-un lagăr de exterminare german numit Steinbruch, „Cariera de piatră” Berg afirmă: „Aici ne putem gândi la poemul *Engführung*, deşi în acelaşi timp este important să lăsăm o pauză de respiraţie între fundalul biografic şi poeziile care-l transcend: interpretările istoriciste îndepărtează poezia de interesul contemporanilor” Berg subliniază problema fundamentală a hermeneuticii: unde sunt limitele dintre ceea ce este în poezie, ceea ce se află la autor şi ceea ce se află în cititor? Celan a scris „piatră” I-a avut el oare pe

părinţii lui în minte? Se află ei în cuvântul „piatră”? Nu vom şti niciodată. Acum ştiu că părinţii lui Celan au murit la cariera de piatră a nemţilor şi văd legătura cu cuvântul „piatră”, dar este corect să citesc prin această prismă, sau suprainterpretez poezia conferindu-i un sens pe care nu-l are? Ce se află în afară şi ce se află în interiorul poeziei?

Cuvintele-cheie ale poeziei, în afară de „niciunul” şi „nimeni”, sunt „noapte”, „cuvinte” şi „cenuşă”. Atunci când a scris: „Veni un cuvânt, veni/ prin noapte veni/ vrând să lumineze”, oare autorul a vrut să facă trimitere la începutul Evangheliei după Ioan? Acolo se face legătura clasică dintre cuvinte şi lumină, cuvântul este Dumnezeu, Dumnezeu este lumină şi viaţa este lumina omului care străluceşte în întuneric. Dacă n-a avut această intenţie, şi lumina nu „se află” în poezie, ci doar în mine, cel care citeşte, asta înseamnă că eu citesc „greşit”?

„La început era Cuvântul şi Cuvântul era la Dumnezeu şi Dumnezeu era Cuvântul. Acesta era întru început la Dumnezeu. Toate prin El s-au făcut; şi fără El nimic nu s-a făcut din ce s-a făcut. Intru El era viaţă şi viaţa era lumina oamenilor. Şi lumina luminează în întuneric şi întunericul nu a cuprins-o”.

Veni, veni.

Veni un cuvânt, veni prin noapte veni, vrând să lumineze, vrând să lumineze.

Dacă auzi ecoul Evangheliei lui Ioan în cele patru versuri, atunci auzi şi ecoul lui Dumnezeu în cuvântul care este invocat, care voia, dar nu putea să lumineze. Dar Dumnezeu nu este doar cuvântul, el este viaţă, şi viaţa era lumina omenirii; şi acest ecou umple cuvintele; aşa cum lumina este cuvânt care nu pătrunde în întunericul nediferenţiat al nopţii, se poate ca oamenii să nu poată pătrunde dincolo de nediferenţierea morţii. Dar Evanghelia după Ioan nu doar că alătură cuvântul de Dumnezeu, şi pe Dumnezeu de lumina oamenilor, ci ne şi spune că ne aflăm „la început”, amintind de Geneză. Primele cuvinte ale acestei cărţi din Vechiul Testament sunt tot „La început”

Dar în timp ce creaţia din Vechiul Testament se realizează în lumea materială, cerul şi pământul mai întâi zac deşarte şi goale în mijlocul unui ocean de întuneric şi apoi, treptat, câştigă lumină, teren, viaţă, şi, la fel ca celelalte mituri despre crearea lumii, porneşte de la haos la ordine, în Evanghelia lui Ioan nu ziua este cea care mijeşte şi nu pământul este cel care se ridică din mijlocul nopţii infinite din lumea materială, ci cuvântul. Ceea ce începe aici este lumea omenească, şi ea apare în cuvinte, care creează diferenţe în ceea ce este nediferenţiat, conferă sens acolo unde totul este neînţeles, pun ordine în haos. Dacă un om iese din limbă, el va cădea din lume. O lume în care nu există limbă nu există diferenţe, şi o lume fără diferenţieri este o lume fără sens. Acolo este haos, expansiunea tuturor lucrurilor şi colapsul lor. Dar limba nu este ceva care există deasupra lumii şi oamenilor din ea, un fel de sistem indexat conţinând distincţii şi diferenţe; nu, ea este ceva ce există în absolut fiecare om, iar cu ajutorul ei fiecare om se înţelege pe sine, precum şi pe ceilalţi oameni şi lumea în care trăieşte. Limba *este* omul. În limbă mă aflu eu, dar numai dacă există şi un „tu” la care „eul” din actul vorbirii să se poată raporta; dacă nu, cum ar putea „eul” să se deosebească şi să aibă o formă? Acel eu fără „tu” este oricine şi noi toţi.

Cum arată limba fără celălalt? Nu ca monologurile interioare ale lui Joyce, deoarece, chiar dacă limbajul din ele pretinde că ar veni din ceea ce este propriu vorbitorului, în acelaşi timp, limbajul îl ascultă, şi tocmai această prezenţă în întregul potop de amintiri, gânduri, frânturi dintr-o viaţă şi un „eu” care se revarsă printr-o conştiinţă, cum, de exemplu, în monologul final al lui Molly Bloom din *Ulisey* această prezenţă este „celălalt”, cel la care se raportează fiinţa lăuntrică, nemaifiind închisă în ea însăşi. Meritul lui Joyce este tocmai acesta: el ştia în ce măsură eul interior era legat de „celălalt” şi de cultură prin intermediul limbii, şi în următorul său roman a mers mai departe pe această cale, unde limba nu mai este

descifrată în fiinţa individuală, el a scris despre un „toţi”, limbajul în sine, fără emiţător sau receptor, fără un eu sau un tu, doar un enorm „noi”, care se întinde tot mai mult în toate zările, pentru că fiecare cuvânt face parte din altul, toate cuvintele sunt deschise unele altora, şi sensul istoriei şi culturii vechi de secole curge prin ele, aducându-le astfel lângă a doua graniţă a sensului; prima este acolo unde eul dispare în ceea ce-i este propriu/ definitoriu, care nu poate fi comunicat fără a pierde caracterul personal şi a deveni celălalt, rămânând, în ultimă instanţă, fără limbaj. A doua limită, la care ajunge romanul *Finnegans Wake*, este aceea în care eul dispare în şinele limbajului. Dacă treci de prima limită, „tu”-ul încetează să existe, şi eul devine „tu”; dacă treci de a doua limită, „tu”-ul încetează să existe, şi eul dispare într-un „toţi”; în ambele cazuri sensul dispare din limbaj, acesta devenind enigmatic.

Dar ce anume înseamnă enigmatic? Enigmatic înseamnă ceva ce nu se lasă înţeles. Dar ce înseamnă să înţelegi? „înţelegem” noi o piatră? „înţelegem” noi o stea? „înţelegem” noi apa? Cel mai important concept din deschiderea Evangheliei după Ioan este *logos*, cuvântul. Este un cuvânt grecesc, şi în cultura grecească, de la Platon începând, limba este abstractă, în mai mare măsură decât în cultura evreiască, unde cuvântul „*dabar*” are un înţeles mai concret, e mai apropiat de ceea ce semnifică, aproape ca şi când cuvintele ar fi lucrurile sau întâmplările însele. Asta afirmă Northrop Frye, dacă am interpretat eu corect. Dacă Evanghelia după Ioan nu este prezentă în poemul lui Celan, limba greacă este, fără nicio îndoială, şi nu doar prin trimiterea la Democrit, pentru care lumea fizică se divide în cele mai mici părţi componente, ci şi prin lumea limbajului abstract, relaţional, atotcuprinzător care a fost premisa pentru acel „noi” care nu mai este posibil: piatra stă ne-ataşată de limbaj. Ce înseamnă piatra? Este o întrebare a limbajului, a „pietrei”. Noi ştim cum arată, ştim cum s-a format şi ştim ce fel de proprietăţi are, însă n-avem niciun concept care să se poată apropia de ceea ce

este piatra în sine. Putem folosi pronumele *det*. *„Det ei en stein”*. – „Este o piatră”. *„Det ei en stjerne”*. – „Este o stea”. *„Det ei vann”*. – „Este apă”. *„Det ei jeg”* – „Sunt eu”. Sau dacă vreţi, *„Jeg ei det*. „Eu sunt”. Ce înseamnă *„de fi „Det”* este acela care nu are nume.

Înţelegerea şi sensul nu sunt acelaşi lucru. Sociologul israelian de origine americană Aaron Antonovsky defineşte sensul drept un sentiment sau o experienţă a coerenţei. Religia stabileşte astfel de stări de coeziune, aducând piatra şi copacul în lumea oamenilor, unde ele sunt atât ceea ce sunt ele în mod concret, dar reprezintă şi aspecte ale sacrului sau ale divinului, cu alte cuvinte, aspecte ale lumii aflate dincolo de omenesc. Ştiinţa, care a luat locul religiei, stabileşte şi ea stări de coerenţă, plasând piatra şi copacul într-un sistem de deosebiri şi asemănări pe care omul l-a creat şi din care el însuşi face parte. Şi socialul formează conexiuni, un sistem alambicat de reguli despre ce este voie să faci şi ce nu este voie, ce este de dorit şi ce nu este dezirabil, ce poate fi rostit şi ce nu poate fi rostit, într-o ierarhie în care un individ anume poate să urce sau să coboare în funcţie de rigoarea cu care sunt delimitate păturile sociale. Sensul nu este ceva în sine, ci un sentiment care se poate isca, iar acea coerenţă de care depinde este relativă, bazându-se pe neînţelegere şi înţelegere, superstiţie şi credinţă adevărată, iluzie şi realitate, moralitate şi imoralitate. Sensul este un sentiment al coerenţei, şi cu cât este mai puternică acea coerenţă, cu atât mai puternic devine şi sensul. Interdependenţa cu universul şi cu divinitatea, trăită prin extaz, este cel mai puternic sentiment de coerenţă pe care un om îl poate trăi. Dragostea este un sentiment care creează coerentă. Şi sentimentul solidarităţii care se

>

naşte atunci când eşti împreună cu alţi oameni, şi acela naşte coerenţă şi conferă sens. Marea intuiţie a autorului Evangheliei după Ioan a fost că nu doar lumea oamenilor s-a născut prin cuvânt, ci şi omul însuşi, şi toate

celelalte sensuri care există în lume provin din cuvânt. Cuvântul este o lumină care ne luminează lumea, în afara lui este întuneric, şi se întâmplă astfel deoarece cuvântul creează diferenţe, în vreme ce întunericul este fără diferenţieri. În poemul lui Paul Celan, întunericul şi lipsa deosebirilor nu aparţin de exteriorul omenescului, limita noastră, cea lângă care ne aflăm atunci când întâlnim moartea sau sacrul, ci sunt ceva care a pătruns în omenescul însuşi, care, în această accepţiune, este acelaşi lucru cu limbajul.

Dacă limbajul cade, întunericul vine şi cuprinde întreaga noastră lume, inundând-o asemenea mării.

Dar ce vrea să însemne căderea limbajului? Cum poate să cadă limbajul? Sau, reformulez: de ce nu vine cuvântul atunci când este invocat, de ce nu luminează, ci apare ca o negaţie, vrând să lumineze, vrând să lumineze? în Evanghelia după Ioan, cuvântul este Dumnezeu, şi de aici se poate deduce că Dumnezeu este cel care conferă sens cuvântului, acel sens zace şi luminează în afară, fiind astfel paznicul coerenţei. În acest poem nu există o asemenea coerenţă care să confere sens. Cuvântul despre lume distruge lumea, iarba este scrisă răzleţ, şi roata se rostogoleşte de una singură, detaşată de împrejurimi, un simbol scos din context, în care însăşi ruptura este poate esenţialul, în orice caz este subliniată, deoarece cerul sub care roata se rostogoleşte este fără stele. Stelele sunt lumină în noapte, lumina sunt cuvintele, cuvintele sunt Dumnezeu. Evocarea cuvântului ca lumină, imediat după aceea, trebuie înţeleasă ca o tânjire după un alt tip de cuvânt, ca o dorinţă de a stabili o nouă coerenţă după ce precedenta s-a făcut bucăţi, iar când asta nu se întâmplă, când lumina nu se manifestă, poemul este zdrobit în cenuşă, cenuşă, cenuşă, noapte, noapte şi iar noapte, şi în îndemnul de a merge spre ochi, nu spre cel care vede şi distinge, ci spre cel care plânge.

Cu toate acestea, coerenţa sau sensul nu se pot găsi doar acolo de unde vine cuvântul, ci şi la destinaţia

acestuia, acel „tu” spre care se îndreaptă. Pentru acest „tu”, şi absenţa sensului este un sens. Fără acest „tu”, întreaga poezie ar fi amuţit cu totul. Nu s-ar fi zdrobit în cenuşă şi noapte, care sunt aproape lipsite de limbaj, ci în ceea ce este realmente fără limbaj. „Tu”-ul este speranţa poeziei, viitorul poeziei, utopia poeziei. Dar „tu”-ul poeziei nu înseamnă acelaşi lucru cu „eu”, cel care citeşte acum poezia, ci un rol semantic în care eu pot intra sau nu. Dacă o fac, trebuie să procedez cu prudenţă, de vreme ce asta înseamnă lectura, renunţarea la sine şi cedarea, supunerea în faţa unei voci străine; în cazul acesta e o voce creată de un anume Paul Celan, un om mort de mult, dar care se materializează în aceste cuvinte, cu nuanţele lor fine, un „eu” îndreptat spre un „tu”, cu care eu, la peste cincizeci de ani după scrierea poemului, mă străduiesc să mă identific. Dacă vin cu prea mult din partea mea, atunci voi transforma „tu”-ul textului în „eul” meu, şi poezia devine o oglindă, capacitatea ei de livrare a cunoaşterii fiind limitată de propriile mele limitări, pentru că eu ştiu ceea ce ştiu. Această prejudecată nu operează doar în legătură cu mine însumi, ci şi în legătură cu cultura în general, care este şi o parte a eului meu, cel care citeşte, şi care este absolut necesară; fără ea, aş fi stat înmărmurit în faţa fiecărui cuvânt. Acelui „tu” care se află în poemul lui Paul Celan, acela căruia îi este adresat poemul, i se neagă toate cuvintele care creează astfel de prejudecăţi comune, tocmai pentru că spaţiul perceptual în care este scris vorbeşte despre inadecvarea acelor prejudecăţi în raport cu lumea la care se luptă să ajungă, şi acesta este motivul pentru care poemul e atât de greu de înţeles; se îndepărtează de punctele comune, iar atunci când se apropie totuşi de ele, îi lipsesc asocierile şi rezonanţele obişnuite: o piatră este o piatră. Aceasta este metoda poetului de a scrie despre altceva decât cuvinte care trezesc cuvinte, şi asta îl forţează pe cititor să parcurgă versurile de o manieră diferită; sunt mult mai complicate asocierile dintre imaginea poemului şi ceea ce imaginea

„reprezintă”, „ceea ce” exprimă ea „în esenţă”. Poezia se exprimă pe sine. Dar face asta prin cuvintele comunităţii. Astfel, poezia este greu de interpretat, dar nu şi de înţeles, deoarece, dacă asocierile cărora le dau naştere cuvintele sunt excluse de celelalte cuvinte din apropiere, stările sufleteşti şi emoţiile trezite de aceleaşi cuvinte nu sunt respinse. În acelaşi timp, nu se poate spune că înţelesul real şi absolut al poemului rezidă în afara limbajului, în inimă şi în ochiul care plânge. Da, acolo este îndemnat să se ducă „tu”-ul, care ar putea la fel de bine să fie o personificare a cititorului. Nu citi, nu privi, ci du-te spre ochi, spre acel umed. Pe de altă parte, ochiul este cel care nu vede, ci plânge, un echivalent pentru lumina care voia să lumineze, o imagine în această beznă a zădărniciei, căderea limbajului. Limbajul a căzut deoarece acel „noi” din care ia naştere şi din care iese a căzut, dar poemul n-a fost scris doar ca să afirme asta, el este în sine o încercare de a găsi o cale de scăpare şi, în felul acesta, de a restabili sensul, chiar dacă numai aici, în acest poem, şi chiar dacă numai în formă negativă, prin devoalarea pierderii sensului. Întruchiparea acestei pierderi nu este noaptea, care ascunde, nici lipsa de forţă a cuvântului, ci cenuşa, în care a dispărut totul. Cenuşa este forma absenţei. Religia, care prin legile şi regulile ei pune în legătură toate aspectele lumii oamenilor cu Dumnezeu, conferindu-i astfel semnificaţie, a încorporat şi cenuşa în linia de hotar dintre realitatea socială, realitatea fizică şi realitatea divinităţii; cenuşa este pomenită în Legile lui Moise, aşa cum au fost ele date israeliţilor prin intermediul profetului, unde face obiectul anumitor reguli. Nu cenuşa în sine, ci cenuşa rămasă după arderea ofrandei. Preotul trebuie să poarte veşminte de in atunci când strânge cenuşa, pe care o va aşeza chiar lângă ofrandă. Apoi, el se va îmbrăca în alte haine înainte de a scoate cenuşa din tabără şi de a o duce într-un loc curat. Ritualul ofrandelor constă într-o serie de etape de trecere: un animal este ucis şi condus în sfera sacrului, unde devine el însuşi sacru, aparţinându-i lui

Dumnezeu. Cenuşa se află în ceea ce a devenit sacru şi este, pe cale de consecinţă, sacră. Faptul că preotul îşi schimbă veşmintele marchează o trecere, încheiată cu momentul în care cenuşa este scoasă din templu şi din tabără, recăpătându-şi calitatea mundană. Dar până şi în diferenţierea sacrului, cenuşa este o rămăşiţă care, în antiteză cu viaţa, nu poate fi distrusă – ea deja este moartă; ea este dusă afară, reintrând în lumea profană.

Întrebarea este ce legătură are această dimensiune a cenuşii cu poemul lui Paul Celan. Cenuşă, cenuşă, cenuşă, aşa scrie, de parcă ar insista pe ideea că cenuşa nu este decât cenuşă, şi nimic mai mult. Pe de altă parte, jertfa prin ardere, din care rămâne cenuşa, se numeşte *holocaust* în greacă. Şi într-un poem scris de un autor evreu german, în 1959, este foarte greu să citeşti „cenuşă" şi „holocaust" ca pe nişte cuvinte neutre. Dar o asemenea lectură nu cade cumva în păcatul istoricizării? Ca să întorc perspectiva: la ce altceva ar putea să facă trimitere cuvântul „cenuşă" şi rana sugerată de termenul „sutură", dacă nu la Holocaust? Este oare o interpretare reducţionistă? Într-un fel, da. Pentru că tocmai reducerea numelui încearcă s-o evite poemul, cu teribila lui forţă negativă, din simplul motiv că ar închide ceea ce el se luptă să ţină deschis. Dar exact asta se petrece în poem, nimic altceva. Se referă la ceva specific, pe care nu-l poate numi, şi prin asta trece dincolo de specificitate, care se aplică timpului istoric, pătrunzând în categoriile existenţiale fundamentale în care cel mai importantă este relaţia dintre limbaj şi realitate. Fără acea catastrofă a omenirii care a fost Holocaustul, poemul ar fi putut foarte bine să discute diferenţa dintre cuvinte şi pietre şi nimicnicia morţii, dar mi-e greu să-mi închipui că ar fi putut să deplângă absenţa luminii de sus, a luminii divine, să se lamenteze că ea nu luminează.

În mod clar, *Engfuhrung mx* este un exerciţiu de limbaj, nu este o digresiune academică despre prezenţă şi absenţă, este o elegie şi un recviem pentru cei care au

murit, dar şi pentru ceea ce s-a pierdut prin moartea lor, adică „noi”. În limbajul propriu lui Celan, în limba lui maternă, germana, au fost pentru prima dată evreii separaţi de „noi” pentru a deveni „ei”, şi ulterior, în lagărele de exterminare, devenind impersonalul „*es*”. Evreilor li s-a luat numele; în numele lor nu exista doar identitatea, ci şi umanitatea lor; ei au devenit „ceva”, trupuri cu membre, care puteau fi numărate, dar nu numite. Ei au devenit nimeni. Apoi, au devenit nimic. Tot ce a rămas din ei a fost cenuşa.

În urmă cu ceva timp am văzut un film documentar despre exterminarea evreilor, *Shoah*, realizat de Claude Lanzmann. Pelicula se ocupă exclusiv cu ceea ce a rămas, exclusiv cu ceea ce există acum; fără fotografii vechi, fără înregistrări de epocă, doar oamenii în prezent, care povestesc ce-au văzut sau au trăit pe atunci. Trenuri, păduri, oameni. Unii relatau cu uşurinţă ceea ce-au văzut, neînţelegând, neştiind ce spuneau, alţii erau muţi, alţii se prăbuşeau zdrobiţi sub povara unei singure amintiri care devenea brusc insuportabilă. Ca privitor, puteam să înţeleg despre ce era vorba, că evenimentele respective au avut loc, puteam să evaluez declaraţiile acelor oameni în funcţie de trăsăturile lor psihologice şi de tipul de personalitate şi să le corelez cu tot ceea ce ştiam, dar numai de două ori în cele nouă ore cât a durat filmul am conştientizat oroarea pură a celor întâmplate, ceea ce înseamnă că am perceput ceea ce mi se spunea la nivelul emoţiilor, nu al intelectului. Ambele secvenţe au durat două, poate trei secunde, apoi au dispărut. Unul din aceste momente m-a trimis cu gândul la poemul lui Paul Celan.

Un funcţionar de la căile ferate care în 1942 muncea la o gară situată în apropierea unui lagăr german din Polonia a vorbit despre ceva ce-a văzut acolo într-o zi. Lagărul era în construcţie, oamenii se întrebau la ce urma să servească, poate că bărbatul respectiv a întrebat nişte nemţi, nu ţin minte; în orice caz, a presupus că era vorba despre un lagăr de muncă pentru evrei. În acea după-

amiază era pe punctul de-şi încheia ziua de lucru când a sosit un tren în gară. Trenul era compus din multe vagoane, toate pline de evrei, şi, în timp ce el a pornit spre casă cu bicicleta, soldaţii au început să golească vagoanele şi să-i mâne pe evrei spre lagăr. Cum gara se afla în imediata vecinătate a lagărului, toţi muncitorii feroviari au auzit vacarmul produs de mulţimea aceea imensă care împânzise zona la căderea serii: ţipete, plânsete de copii, discuţii, şoapte. Atunci când bărbatul s-a întors a doua zi dimineaţă, era linişte totală. Nu putea să priceapă. Unde dispăruseră cu toţii? Nu fuseseră transportaţi în altă parte, era convins de asta, deci trebuiau să se afle acolo, în interiorul lagărului, dar cum puteau oamenii aceia, atât de numeroşi, să stea atât de liniştiţi?

Despre acea linişte, în care toate deosebirile omeneşti sunt eradicate, a scris Paul Celan. Acea linişte este nimic, dar în nimicul acela este ceva, toţi au dispărut în el. Acea linişte şi bezna acelei linişti îl fac pe „eul” poeziei să se tânguie că a venit cuvântul, dar n-a putut să lumineze, şi tot ele îl determină să scrie „vrând să lumineze, vrând să lumineze” şi apoi cenuşă, cenuşă, cenuşă, noapte, noapte şi iar noapte. Toate deosebirile sunt şterse, totul s-a transformat în nimic, şi ceea ce a fost nu mai poate fi rechemat, nici măcar în limbaj, deoarece în tărâmul gol al acestui vid nediferenţiat niciun cuvânt nu poate să facă diferenţa. Singurul lucru care rămâne în urma lor este liniştea, adică lipsa totală de cuvinte, adică noaptea şi cenuşa. Întreaga lume este redusă la cenuşă. Trecut, viitor: cenuşă.

Am putea poate spune, dacă am fi cinici, că o viaţă este o viaţă, şi că ideea că un copil a murit într-o cameră de gazare nu e mai cumplită decât aceea că un copil a murit într-un accident de maşină; suferinţa celor îndoliaţi este aceeaşi; suferinţa este suferinţă, ea nu creşte atunci când adunăm pierderile, oamenii nu sunt cifre, suferinţa nu este aritmetică. Într-adevăr, pierderea unui copil provoacă aceeaşi durere, indiferent de împrejurări. Dar

numărul total reprezintă mai mult decât suma aritmetică, deoarece morţii formau o comunitate, o entitate colectivă. Atunci când un om moare într-o societate, amintirea lui trăieşte mai departe printre ceilalţi, iar efectele lui personale sunt împărţite celor apropiaţi. Un „noi” a pierdut un „tu”, care prin moarte a devenit „ceva”.

În Holocaust, societăţi întregi au fost exterminate dintr-odată, astfel că nu doar ceea ce ele erau s-a transformat în nimic, ci şi tot ceea ce fuseseră. Toate amintirile şi poveştile lor au fost de asemenea distruse. Ceea ce erau atunci când au murit, prezentul lor, a încetat să existe, însă la fel s-a întâmplat şi cu trecutul lor, iar acel nimic, care este absolut, în care n-au mai rămas nicio fiinţă şi niciun lucru, creează o distincţie între prezent şi trecut pe care moartea însăşi nu o stabileşte, pentru că „noi”-ul nu moare niciodată, el trăieşte mai departe, toate instituţiile noastre, tot ceea ce clădim şi facem sunt orientate spre perpetuarea acestui „noi”, care este mai durabil decât oricare dintre părţile sale individuale: cei care mor sunt păstraţi o vreme în amintirea „noi”-ului, care la rândul lui moare şi el, până se ajunge la un nou „noi”, în esenţă acelaşi, dar alcătuit din cu totul alţi indivizi.

Aceasta este cultura.

Cultura nu numai că suportă moartea „tu”-ului şi „eului”, ci există pentru a construi deasupra lor. Şi cel mai important element în acea construcţie este limba. Limba este a „noi”-ului, este limba noastră, însă ceea ce exprimăm prin intermediul ei este individualitatea noastră. Acea individualitate exprimată prin limbă iar şi iar, de-a lungul secolelor, este iureşul de voci al „noi”-ului. Prin limbă şi cultură învingem moartea, şi asta este poate funcţia lor esenţială. Atunci când poetul francez Mallarmé a scris despre fiul său şi moartea acestuia, el s-a îndreptat spre limita neantului, privind în beznă, însă faptul că limbajul lui se destramă are legătură cu apropierea prea mare de graniţă, tocmai acolo poezia s-a făcut fărâme,

contemplarea nimicului a adus-o la neputinţă. Nu este un fenomen intrinsec, deoarece, dacă limba s-ar muta de acolo spre centru, în viaţă şi în lumea socială, şi-ar recăpăta sensul şi completitudinea. Mallarmé îşi aducea aminte de fiul său. În Holocaust au murit atât copilul, cât şi cei care-şi aduceau aminte de copil.

Dar nu asta deosebeşte poezia despre moarte a lui Celan de cea a lui Mallarmé, chiar dacă absenţa amintirii dă o anvergură mult mai mare uniformităţii neantului. Nu, ceea ce le deosebeşte este faptul că dezintegrarea sensului din poezia lui Celan nu este valabilă pentru zona cea mai îndepărtată a limbajului, cea pe care limbajul nu poate s-o cuprindă, adică negaţia problematicii numelui lui Dumnezeu, ci pentru limba în sine. Nu cuvintele obişnuite, cum ar fi „piatră" sau „iarbă", ci baza acelui înţeles coerent stabilit de „noi", de vreme ce acest „noi" a fost cel care l-a separat pe „tu" de comunitatea lui „noi" şi l-a reclasificat drept „ei" şi apoi drept „ceva", expulzându-l din limbă şi din sfera umanului.

Poate un „eu" care a văzut asta să rostească „noi" după aceea? Şi dacă nu poate s-o facă, cum mai este oare posibil să scrii şi să vorbeşti despre asta?

Limba este o activitate socială, orice limbă cere un „eu" şi un „tu", formând până la urmă un „noi".

Realitatea limbajului este astfel o realitate socială, este realitatea „eu"-lui, „tu"-lui şi „noi"-ului. Însă limba nu este un fenomen neutru care exprimă ceva deja existent; atât „eul", cât şi „tu"-ul şi „noi"-ul colorează limba pe care ei o creează şi în care sunt creaţi. Identitatea este cultură, cultura este limbă, limba este morală. Ceea ce a făcut posibile atrocităţile celui de-al Treilea Reich a fost o accentuare extremă a „noi"-ului şi, implicit, slăbirea „eu"-lui, care a redus forţa opoziţiei faţă de dezumanizarea treptată şi excluderea celor care nu erau „noi", cu alte cuvinte ale evreilor, întărind şi mai mult „noi"-ul. Dezumanizarea s-a produs în limbaj, în numele „noi"-ului, tot în limbaj rezidă şi morala, şi în numai câţiva ani vocea

conştiinţei în Germania a trecut de la „Să nu ucizi” la „Vei ucide!”, cum subliniază Hannah Arendt.

În această limbă, unde morala, etica, ba chiar şi estetica au fost pervertite, Paul Celan a rostit „eu”. Pronunţând cuvântul „moarte” în aceeaşi limbă, el ar fi exprimat altceva decât absenţa vieţii, altceva decât nimicul, deoarece nazismul, care pătrunsese în toate compartimentele culturii, era un cult al morţii; prin urmare, cuvântul „moarte” nu însemna „neant”, ci jertfa, patrie, măreţie, înflăcărare, mândrie, vitejie. „Pământ” însemna istorie, apartenenţă, moştenire strămoşească. „Sânge” însemna mânie, purificare, victimă, moarte. Moartea în camerele de gazare era o altă moarte, nimicul acestei morţi era altceva, descris în termenii dezinsecţiei şi deratizării, eliminarea a ceva nedorit, ne-omenesc, şi cum să numeşti această moarte, care era lipsită de identitate, fără să trezeşti drapelele fluturânde sau şobolanii mişunând care se ascundeau în cuvântul „moarte”?

Cu şapte ani mai devreme, în 1952, Paul Celan a publicat un alt poem care se referea la Holocaust, poate cea mai cunoscută creaţie a lui, *Todesfuge – Tangoul morţii*. Tema este aceeaşi, dar lumea descrisă este substanţial diferită, nu doar pentru că găzduieşte nume. Germania este pomenită de cinci ori, Margarete, cu părul ei auriu, de patru ori, Sulamith cu părul ei cenuşiu, de trei ori. Moartea este personificată, ea fiind un meşter din Germania, violenţa este exemplificată, „arma o-nşfacă, o flutură”, „cu plumbul te împroaşcă din plin şi adânc te loveşte”, „câinii spre noi şi-i asmute”, violenţa este direcţionată contra evreilor şi fuzionează cu muzica, „îşi fluieră câinii/ evreii şi-i fluieră el poruncă le dă ca să sape o groapă-n ţărână poruncă ne dă să cântăm pentru dans”, şi deasupra lui, deasupra meşterului din Germania, strălucesc stelele. *Tangoul morţii* este un poem sugestiv şi hipnotic, de o frumuseţe sălbatică, ridicându-se la nivelul poeziei lui Hölderlin. Şi asta nu este neadevărat, nazismul a fost sălbatic şi barbar şi cu totul grotesc, a căutat

sublimul în flamuri şi uniforme, în parade şi afişe, invocând istoria şi profunzimea istoriei, scoţând în faţă cu mândrie cultura germană, inclusiv pe Hölderlin, fiecare „eu” dizolvându-se în „noi”-ul maselor, şi asta a fost o soluţie bună, deoarece însemna să te dizolvi în ceva mai mare decât tine însuţi, să laşi în urmă îngustimea sufocantă a clasei sociale şi să pătrunzi în mândrul „noi”, poporul, sângele, naţiunea, Germania, şi apoi noaptea s-a lăsat, brutală şi pervertită, luminată de focurile violenţei şi distrugerii.

Acest rău strident, deopotrivă de josnic şi de solemn, străbate ca un fir roşu *Tangoul morţii*. Identitatea nu este distrusă, ci reunită în trei nume, Germania, Margarete, cu părul ei auriu, şi Sulamith cea cu părul cenuşiu, arianul în contrast cu evreul. Moartea nu este „nimic”, trecutul nu este absent, nu este imposibil de reprezentat, limbajul nu este distrus, ci conferă încă sens. Toate acestea au dispărut în *Engführung*. Totul a căzut la pământ. În *Engführung* este linişte totală. Niciun nume n-a rămas. Poemul pătrunde în spaţiul dintre numele lumii şi lumea însăşi, dar ceea ce caută nu este puritatea fiinţei, în sensul detaşării de civilizaţie şi cultură, adică al autenticităţii, pentru că absenţa numelui este o pierdere, la fel cum şi absenţa puterii de diferenţiere a numelui este o pierdere, căutarea e zadarnică. Până şi natura, aşa cum este ea, autentică şi originală, în spatele limbajului, cum ar veni, este colorată de ideologia lui „noi”, de proiectul de a stabili o semnificaţie comună; în ideologia nazistă era unul dintre conceptele dominante, nu în ultimul rând în *Mein Kampfs*, lui Hitler, unde ideea de natură în sine este probabil cel mai important element, dar şi în filosofia lui Heidegger, de care Celan se pasionase în asemenea măsură, încât a ţinut să-l întâlnească în persoană, demers nu lipsit de riscuri, de vreme ce Heidegger se raliase nazismului, astfel că nici măcar ideea lumii „aşa cum este”, în afara limbajului, n-a rămas neafectată de ideologie şi de viziunea asupra lumii, ci era ţesută în toate lucrurile, iar această lipsă de

nevinovăţie, sau această descoperire a pierderii inocenţei, este, în interpretarea mea, punctul de pornire pentru poemul lui Celan.

Marea diferenţă dintre *Tangoul morţii* şi *Engfuhrung* derivă din anii care le despart, dar la originea ei nu stă doar faptul că arta poetului s-a rafinat, a atins maturitatea şi a câştigat în profunzime; în acei ani s-a mai întâmplat ceva legat de felul în care nazismul şi Holocaustul erau percepute de cultură, adică de „noi”. Dacă în 1952 rana era încă deschisă, în toată atrocitatea ei incomprehensibilă, într-o societate în ruină, în 1959 ea era de acum închisă, un episod despre care se putea vorbi, o perioadă din istorie în care fiecare eveniment, fiecare viaţă, fiecare secundă în parte erau strâns legate în emblema numelui, de exemplu Auschwitz.

„Cine îl acoperea?” se întreabă în poem. Numirea este o altă formă a dispariţiei. De aceea, poemul nu poate să descrie deportarea evreilor, transportul în vagoane de vite prin peisajul polonez, mânarea în lagăre, dezbrăcarea la piele, împingerea spre camerele de gazare, uciderea din camerele de gazare, unde din cauza panicii se adunau în dreptul uşilor, iar cadavrele lor se prăvăleau afară atunci când uşile erau deschise, apoi arderea lor în cuptoare sau pe grătare deasupra gropilor, cenuşa. Această descriere, despre care se poate spune că e alcătuită din fapte, şi pe care o asociem cu cuvântul „Auschwitz”, nu are nimic de-a face cu realitatea, printre altele pentru că perspectiva ei indică un şir complet de evenimente, ceea ce este o ficţiune, pentru simplul motiv că niciun om nu a văzut această succesiune, ci doar fragmente din ea, şi pentru că cei care au asistat la întregul proces fie sunt morţi, şi n-au apucat niciodată să povestească ce au trăit, fie, dacă au supravieţuit, au trăit evenimentele din interior, pe când descrierea se face întotdeauna din exterior.

Perspectiva nu a existat niciodată, ea aparţine scrisului, şi doar acolo este posibilă. Auschwitz, aşa cum îl concepem noi, nu există, el aparţine trecutului, care nu

mai este. Auschwitz nu a existat nici atunci, pentru că ceea ce noi ne imaginam că s-a întâmplat acolo, în modul în care ni s-a povestit, nu s-a întâmplat în felul acela, declaraţia este mincinoasă, pentru că-l omite pe acela a cărui perspectivă este unica adevărată, şi tocmai omiterea aceluia a făcut ca exterminarea să fie posibilă.

Când eram mic, pe la zece ani, obişnuiam să mă joc în buncărele nemţilor din pădurea din Tromoya, sau stăteam pe afeturile de tun cu picioarele atârnate în aer, uitându-mă la mare, nu trecuseră nici trei decenii de la război. Dar lumea aceea în care mă jucam eu era prietenoasă şi armonioasă, şi am găsit aceeaşi pace şi armonie şi atunci când am fost pentru prima dată la Flensburg, în nordul Germaniei, la vârsta de nouă ani, abia ţinându-mă de tata, care mergea atât de repede şi al cărui chip arăta atât de straniu în timp ce treceam pe o străduţă îngustă, cu femei îmbrăcate sumar ce stăteau în grupuri mici de-o parte şi de alta, acesta fiind probabil motivul pentru care îmi amintesc de vizita respectivă. Ori de câte ori mergeam cu maşina peste munţi până la bunicii din Vestland, majoritatea turiştilor pe care-i întâlneam erau nemţi. Mulţi dintre ei probabil că mai fuseseră acolo înainte, în timpul războiului. Despre război învăţaserăm la şcoală, cu precădere despre lucrurile care se întâmplaseră în Norvegia, dar, cu timpul, şi despre evenimentele din restul lumii. În ziare, subiectul era prezent în relatările despre descoperirea criminalilor de război în diverse părţi ale lumii şi punerea lor sub acuzare. Revistele, mai cu secamă *Vi Menn*, erau pline de poveşti antrenante despre comorile ascunse în timpul războiului, aşa-numitul aur al naziştilor, *nazigull*, şi despre criminalii de război nemţi care se ascunseseră în Argentina şi Brazilia. Dar cea mai bogată sursă de informaţii despre nazism o constituiau benzile desenate precum *Pă vingene* şi seria *Vi vânt*. Acolo nemţii, sau Fritz cum erau numiţi, erau răi şi fără scrupule, iar „gălbejiţii” sau japonezii erau poate chiar mai răi. Toate acestea, cărţile, benzile desenate, articolele din

ziare şi povestirile din reviste, precum şi orele de istorie de la şcoală, păreau să se fi petrecut într-o perioadă radical diferită, într-un spaţiu radical diferit, mai apropiat de pădurea în care s-au rătăcit Hansel şi Gretel decât de pădurea care devenea tot mai îngustă şi mai rară pe măsură ce te apropiai de plaja cu pietricele, terminându-se de-a binelea la Hove, unde posturile de artilerie germane erau încă vizibile.

În primăvara din clasa a şaptea, atunci când aveam treisprezece ani, am văzut pentru prima dată fotografii din lagărele de exterminare.

Eram la bibliotecă, în subsolul şcolii, şi şocul a fost absolut, am încremenit pur şi simplu; reacţia n-a avut drept cauză numărul celor ucişi sau de suferinţa lor, deoarece învăţasem despre Holocaust şi ştiam ce se întâmplase, ci de o fotografie reprezentând o femeie atât de emaciată, încât nu mai arăta g om, era dezbrăcată, dar nu exista nimic sexual la ea, şi după aceea am văzut un morman de cadavre care fuseseră aruncate unele peste altele ca nişte beţe de tobe, fotografia fusese făcută de la distanţă, şi membre şi trupuri erau amestecate, dar nu încăpea nicio îndoială că erau oameni. Îngheţul pe care pozele le-au provocat în mine, acea groază care alerga prin vinele mele, inducându-mi o stare de alienare din care n-am ieşit decât peste câteva ore, nu avea nicio legătură cu suferinţa lor şi nici cu oroarea genocidului, ci avea legătură doar cu trupurile, cu modul în care ele erau ordonate şi ce anume exprimau, pentru că eu nu mai văzusem aşa ceva înainte, nici măcar nu ştiusem că era posibil.

La universitate m-am reîntâlnit cu războiul şi Holocaustul într-o cu totul altă formă, de exemplu în expunerea lui Horkheimer şi Adorno din *Dialectica iluminismului*. Acolo, încercând să înţeleagă din ce cauză s-a produs colapsul civilizaţiei în barbarie, autorii analizează *Odiseea*, din câte am înţeles eu, pentru a demonstra cum lumina şi întunericul erau legate una de

cealaltă, iar lumina tot încerca să se elibereze de întuneric; de mai multe ori a fost pe punctul de a reuşi, însă de fiecare dată a fost resorbită de întuneric. Ei vorbesc apoi despre modul în care iluminismul a devenit orb faţă de sine însuşi, iar ceea ce a început ca o dezvrăjire a realităţii, menită să-l elibereze pe om şi să-l transforme în propriul stăpân, s-a încheiat printr-o revrăjire a ei; în acelaşi timp, progresul, cu toate tehnologiile şi cuceririle modernităţii, şi-a continuat neabătut drumul, punându-l pe om în lanţuri, ca pe un sclav, pentru ca la urmă să se prăbuşească de tot.

Soluţia lui Adorno era o revigorare a iluminismului, după cum am înţeles eu. „Problema esenţială este […] necesitatea ca iluminismul să se analizeze pe sine pentru ca omenirea să nu fie trădată”, scria el. Şi: „Miza nu este conservarea trecutului, ci îndeplinirea speranţelor din trecut” Ce legătură este între lumină, întuneric, iluminism, mit, nazism şi Bergen – oraşul în care eu locuiam, şi care constituia întreaga mea lume – n-aveam nicio idee, deoarece nu vedeam nicio problemă. Toate erau la locul lor pe atunci. Adorno era într-un loc.

Odiseea, în altul, viaţa mea, în al treilea loc, războiul, în al patrulea. Când acestea s-au intersectat, de exemplu în seara aceea în Sorbovâg, în timp ce stăteam la televizor împreună cu bunicul din partea mamei, care dintr-odată a arătat spre ecran şi a zis: „Ce caută evreul ăla acolo?” referindu-se la Jo Benkow, nu mi-am dat seama că planurile se întrepătrunseseră, nu m-am gândit nici la iluminism, nici la mitologie, nu m-am gândit nici la Adorno, nici la Arendt, ci la bunicul, despre care ştiam că nu fusese niciodată nazist, imaginându-mi că prejudecata aceea izvora din vremurile pe care le trăise şi nu exprima nimic esenţial despre cum era el cu adevărat.

Faptul că în anii următori am citit o sumedenie de cărţi despre nazism a avut mai puţin legătură cu încercarea mea de a înţelege, cât cu imensa fascinaţie pe care o exercitau asupra mea evenimentele din acea epocă.

Det grenselose, nelimitarea, era un concept vehiculat pe atunci; era vag şi teoretic, aplicat textelor, în general textelor moderniste, pe când despre lipsa limitei în realitate, la fel ca şi despre „nemaiauzit”,*ndet uherte* \ un alt cuvânt la modă în mediile academice şi intelectuale, nimeni nu părea dornic să ştie ceva. În definitiv, unde se găseau nelimitarea şi nemaiauzitul în cultura noastră? Narcomanii erau fără limite, ei apelau la orice mijloace pentru a face rost de marfa, iar pornografia era ceva nemaiauzit, la fel ca orientarea politică pe care n-o agrea nimeni, pseudolibertarianismul mic-burghez al Partidului Progresului, Fremskrittspartiet, la fel ca rasismul şi glorificarea violenţei.

Ce anume era fără limită în literatură? Ce era atât de flagrant şi nemaiauzit acolo? în cea mai mare parte era vorba de amestecul genurilor, elemente ale literaturii de consum apărând în texte culte, sau elemente de filosofie apărând în texte literare, sau elemente poetice apărând în proză. În ceea ce mă priveşte, transgresiunea era asociată parţial cu un sentiment enorm de libertate, parţial cu un sentiment enorm de ruşine, desfăşurându-se într-o manieră deloc sofisticată, prin consumarea de bere în exces urmată de două ore de comportament reprobabil, dar cu o senzaţie minunată de descătuşare. Era ceva mărunt şi josnic şi penibil, deşi mie nu mi se părea astfel, pe când crimele produse în cel de-al Treilea Reich au fost nemaiauzite şi au depăşit limita într-o manieră radical diferită şi, de fapt, de neînţeles, dar fascinantă deopotrivă. A fost de parcă ar fi depăşit limita umanităţii înseşi. Cum a fost oare posibil? Forţa de seducţie a morţii, a ruinelor, a distrugerii complete, oare în ce a constat? Lumea ardea, ei jubilau.

Citeam despre asta, reflectam asupra ideilor, dar nu fără să simt la rândul meu o oarecare atracţie, aşa cum stăteam eu în Bergen, departe de război şi moarte, distrugere şi ucidere în masă, aşezat pe un scaun, înconjurat de toate cărţile mele, de cele mai multe ori cu o

ţigară în mână şi o ceaşcă de cafea lângă mine, cu zgomotul tot mai redus al traficului de afară, uneori cu o pisică torcând în poală. Am citit despre ultimele zile din viaţa lui Hitler, despre atmosfera de totală nebunie din buncărul subteran unde locuia împreună cu servitorii şi apropiaţii săi, în timp ce oraşul de deasupra lor, care fusese bombardat şi ras de pe faţa pământului de către ruşi, ardea cuprins de flăcări parcă din iad. La un moment dat, el a urcat la suprafaţă pentru a-i încuraja pe câţiva puşti din *Hitlerjugend*, văzusem înregistrarea făcută pe atunci şi Hitler părea bolnav, încercând să-şi oprească tremurul mâinii în timp ce trecea de la un tânăr la altul; probabil că suferea de Parkinson. Dar în ochii lui este o scânteie, una neaşteptat de caldă.

Să fi fost oare posibil?

Atunci când a murit tata, Yngve şi cu mine am găsit o insignă nazistă printre lucrurile lui, o insignă cu vulturul german care se putea prinde pe reverul hainei. De unde făcuse rost de ea? El nu era genul care să cumpere aşa ceva, deci sigur o primise sau dăduse peste ea întâmplător. Atunci când a murit bunica din partea tatii, la o jumătate de an după el, şi ne-am dus să sortăm lucrurile din casă pentru a face succesiunea, am găsit un exemplar din *Mein Kampf* în cufărul din sufragerie. Ce căuta cartea acolo? Sigur rămăsese din timpul războiului. Fusese o carte obişnuită pe atunci, se vânduse în mii de exemplare, şi se prea poate ca bunicii s-o fi primit cadou de la cineva, fără ca volumul în sine să însemne ceva pentru ei, dar oricum, era ciudat că nu se descotorosiseră de ea după război, pentru că n-aveau cum să-i ignore caracterul incriminator. După primul frison pe care mi l-a trezit vederea cărţii interzise, nu m-am mai gândit prea mult la asta. Ştiam cine au fost tatăl meu, bunica şi bunicul din partea tatii, şi ştiam că ei veneau din alte vremuri, unde erau în vigoare alte reguli. După vreun an am început să citesc sistematic despre nazism, era doar un subiect de interes, la fel ca multe altele înainte. Am citit lucrarea lui Shirer despre

nazism, prima carte semnată de Kershaw despre Hitler, cartea Gittei Sereny despre Speer, jurnalele lui Speer de la Spandau şi memoriile lui, *Inside the Third Reich – În umbra lui Hitler*. Asta citeam eu pe vremea când m-am despărţit de Tonje şi m-am mutat la Stockholm. Acolo, singur într-o garsonieră mobilată feminin, situată în mijlocul cartierului Soder, am citit cartea semnată de Gitta Sereny despre Treblinka, *Into that Darkness*, în suedeză *Vid avgrunden*, de la care mi-a fost rău două săptămâni, şi după aceea nu am mai citit despre asta, nu mai puteam continua pe drumul acela, totul se închidea, totul era secătuit.

Şapte ani mai târziu, în primăvara trecută, mi-am cumpărat cartea lui Hitler *Mein Kampf*. Mai exact, întrucât devenisem celebru ca autor şi eram în centrul atenţiei, n-am riscat să-mi comand *Mein Kampf* de la anticariat. Eram paranoic şi-mi imaginam că lumea ar fi putut afla, aşa că l-am rugat pe cel mai bun prieten al meu, Geir A., s-o comande în locul meu. El a plătit cele două mii de coroane şi mi-a expediat cărţile prin poştă. Când le-am despachetat şi le-am ţinut în mâini, m-a cuprins un sentiment neplăcut, ca să nu mai vorbesc de starea de rău pe care am simţit-o atunci când am început lectura primului volum, şi astfel cuvintele lui Hitler şi gândurile lui Hitler s-au furişat în conştiinţa mea, şi pentru o bucată de vreme am devenit o parte din ele. Urma să merg în Islanda pentru două zile şi mă gândisem să iau volumul în avion, pentru ca la întoarcere să mă apuc de scris la primul volum al acestui roman. Deoarece el urma să aibă un titlu similar, *Min kamp*, şi cartea lui Hitler, şi insigna nazistă se numărau printre misterele nerezolvate ale acestei istorii, sau poate nu mistere, ci zone din trecut care se manifestau în prezent şi pe care nu le puteam asocia cu nimic din ceea ce ştiam despre acel trecut, mă decisesem să dedic câteva pagini cărţii lui Hitler.

Obişnuiesc să amuşin cărţile pe care le cumpăr, pe cele noi şi pe cele vechi deopotrivă, îmi înclin capul spre

pagini şi le adulmec, deoarece asociez mirosul cărţilor, mai ales al celor vechi, cu ceva bun, cu acele clipe din copilărie care erau incredibil de plăcute. Aventura, călătoria către celelalte lumi. Dar cu *Mein Kampf mi* se putea face asta. Era o carte malefică, într-un fel sau altul. Nu puteam s-o aşez nici în bibliotecă, nici pe birou, ci trebuia s-o pun în sertarul de jos.

S-o citesc în avion, aşa cum avusesem de gând, era de neconceput, mi-am dat seama de asta în secunda în care mi-am ocupat locul. Una dintre stewardese m-a felicitat pentru cărţile mele, cealaltă mi-a făcut cu ochiul şi mi-a spus că ştie foarte bine cine sunt, în timp ce doi pasageri aşezaţi în faţa mea citeau articolul care-mi fusese dedicat în *Aftenposten*. Faptul că eram atât de vizibil mă împiedica să citesc cartea lui Hitler, dar n-aş fi putut-o citi nici dacă n-aş fi fost renumit, pentru că această carte este în sine ceva stigmatizant, şi dacă s-ar fi aflat că citeam aşa ceva, dezgustul s-ar fi răspândit în rândul pasagerilor, care şi-ar fi spus că era ceva în neregulă cu mine. Am lăsat cartea în geantă pe întreaga durată a zborului şi după aceea, la hotel, unde m-am întins să mă odihnesc puţin înainte de prezentare; preferam să mă uit la televizor, încărcătura cărţii fiind pur şi simplu prea mare. Dar de ce? îl citisem pe Marchizul de Sade, un alt scriitor stigmatizat, însă aceea este literatură; deşi a fost hulită pentru că încalcă normele, este deopotrivă lăudată drept inovatoare şi revoluţionară de toţi marii filosofi francezi din perioada postbelică şi folosită ca punct de pornire în analizele lor despre putere, sex, limbaj şi moarte. Cartea lui Hitler este altceva. Nu mai este literatură. Ceea ce s-a întâmplat după scrierea ei, ceea ce a făcut el ulterior şi axiomele pe care le enunţă în detaliu acolo, toate acestea sunt de o asemenea natură, încât transformă literatura în ceva malefic. *Mein Kampfz* lui Hitler este singurul tabu absolut care există în literatură. A spune că asta o face interesantă este imposibil, chiar dacă într-adevăr ea *este* interesantă, pentru că atunci devii nerespectuos faţă de toţi cei care au

fost trimişi la moarte în sistemul care a rezultat din principiile expuse acolo. Şase milioane de evrei, în urmă cu doar şaizeci şi cinci de ani. Aproape întreaga literatură este text pur; nu şi *Mein Kampfi* care este mai mult decât un text. Ea este un simbol al răutăţii omeneşti. Uşa dintre text şi realitate stă larg deschisă în ea, într-un mod care nu se întâlneşte în alte cărţi. În Germania este în continuare interzisă. În Norvegia nu a mai fost publicată din timpul războiului.

Imediat după terminarea războiului, în 1947, a apărut o carte scrisă de un filolog evreu de naţionalitate germană, Victor Klemperer, cu titlul *LTI-Lingua Terţii Imperii – Limba celui de-al Treilea Reich*. Klemperer a fost profesor de limbi romanice la Universitatea Tehnică din Dresda, un evreu asimilat, căsătorit cu o ariană. Aşadar, atunci când naziştii au preluat puterea în 1933, a considerat că, în virtutea statutului său, era la adăpost, neimpunându-se să părăsească ţara. Dar după aceea şi-a pierdut postul, casă, şi-a pierdut dreptul de a împrumuta cărţi de la bibliotecă, i s-a interzis să asculte radioul, să citească ziare, să citească orice cărţi scrise de autori care nu erau evrei; în cele din urmă i s-a interzis să vorbească cu alte persoane decât cu evrei şi i s-a interzis să scrie. Tot timpul a trăit sub ameninţarea deportării, soartă pe care a reuşit s-o evite datorită originii soţiei sale, precum şi faptului că luptase ca voluntar în armata germană în timpul Primului Război Mondial.

LTI este o mărturie despre al Treilea Reich, văzut din interior, însă nu pune accentul pe dificultăţile crescânde ale traiului sub nazism în anii ’30 şi la începutul anilor ’40, ci pe maniera în care s-a modificat limba în acea perioadă. Klemperer ţine un jurnal, primele intrări datează din primăvara anului 1933, când el este încă profesor, încă în mijlocul societăţii, şi din notiţele lui se ghiceşte neliniştea, dar una molcomă, care aduce mai mult cu nedumerirea. Treptat, tot ceea ce este evreiesc este separat de ceea ce este german, germanitatea este promovată pretutindeni.

La Leipzig se înfiinţează un comitet pentru întărirea caracterului naţional al universităţii. Pe panoul de anunţuri de la catedra lui Klemperer stă afişat mesajul: „Dacă un evreu scrie în germană, el minte” Cuvântul popor, se foloseşte pretutindeni şi în toate contextele. „*Volksfest* (sărbătoare populară), „*Volksgemeinschaft*” (comunitate populară), „*volksnah*” (apropiat de popor), „*volksfremet* (străin de popor), „*volksentstammt*” (ridicat din rândurile poporului). Hitler se prezintă drept cancelarul poporului, exaltarea naţiunii a devenit revoluţia naţional-socialistă. Se ţine o ceremonie la mormântul asasinilor lui Rathenau, denumiţi „*Rathenaubeseitiger*” Odată cu sosirea verii, Klemperer observă că poporul nu mai arată acelaşi entuziasm faţă de Hitler, de parcă s-ar fi săturat de atâta propagandă. Pe data de 22 august el scrie:

„Frau Krappmann, locţiitoarea portarului, căsătorită cu un inspector de la poştă, zice: «Domnule profesor, să ştiţi că pe 1 octombrie clubul „Ospitalităţii” al factorilor poştali de la secţia A 19 va fi adus la ordine [*gleichgeschaltet*] de către nazişti. Dar ei nu vor primi nimic din capitalul clubului; se va organiza o petrecere cu cârnaţi pentru domni, iar doamnelor li se vor servi cafea şi prăjituri». Annemarie, la fel de tăioasă ca întotdeauna, citează remarca unui coleg care poartă brasarda cu svastica: «Ce vor să fac cu asta? Seamănă cu un tampon Camelia pentru femei [*Cameliabinde*]». Şi Kuske, băcanul, recită noua sa rugăciune de seară: «Doamne, Dumnezeule, fă-mă atât de prost încât să nu merg niciodată la Hohnstein [*Lieber Gott, mach mich stumm, daß Ich nicht nach Hohnstein kumm*]»… Oare mă amăgesc singur dacă, văzând toate acestea, încep să sper?”

Trei zile mai târziu, povesteşte cum prorectorul l-a rugat politicos să nu publice un articol pe care-l scrisese; în loc de asta, Klemperer ia legătura cu o altă editură, care-i va refuza manuscrisul pe motiv că lipseşte din el perspectiva populară (*völkische Gesichtspunkte*). Pe data de 28 august scrie că în opinia lui poporul nu va mai

rezista prea mult. Vorbeşte apoi despre o excursie în care a fost, optzeci de persoane în două autocare, „compania cel mai tipic mic-burgheză pe care cineva şi-o poate imagina”, în timpul pauzei de cafea unul dintre excursionişti s-a apucat să recite o poezie plină de patos dedicată conducătorului şi salvatorului Germaniei şi noii comunităţi naţionale, însă audienţa a rămas liniştită şi apatică, iar aplauzele care au urmat au fost lipsite de entuziasm. După aceea, bărbatul respectiv spune un banc: la frizerie o evreică voia să se tundă, dar a fost refuzată. Frizerul i-a spus: „Când a decretat boicotarea evreilor, Führerul a promis solemn că nimeni nu se va atinge de niciun fir de păr de pe capul unui evreu” Urmează râsete isterice şi ropot de aplauze. Trei săptămâni mai târziu, Klemperer descrie o secvenţă de la adunarea partidului de la Nürnberg pe care a văzut-o la cinema. Hitler îi binecuvântează pe noii membri ai Sturmabteilung, SA, permiţându-le să atingă steagul pătat de sânge de la puciul eşuat din 1923, *Blutfahne*. Alte drapele naziste sunt atinse de *Bluf ahne*, fiind astfel sfinţite, şi de fiecare dată se trage o salvă de tun. Klemperer reflectează asupra denumirii de „*Blufahne*”, flamura de sânge, observând cum tot ceea ce este legat de partidul naţional-socialist este ridicat din sfera politicului în sfera religiei. El descrie cum spectatorii privesc cu evlavie teatrul care se desfăşoară în faţa ochilor lor. Adunările partidului sunt ceremonii cultice, acţiuni ritualice, scrie autorul, naţional-socialismul este o religie. Aude despre tot mai mulţi colegi evrei care au fost daţi afară de la locurile lor de muncă. Un coleg îl întreabă dacă el şi soţia lui pot să găzduiască un oaspete, un „duşman al statului” care a fost eliberat pe neaşteptate din puşcărie; respectivul scrisese despre Marx şi fusese etichetat drept „dubios din punct de vedere politic” (*politisch* unzuverlässigr). Şi revistele de filologie sunt pline de jargonul specific celui de-al Treilea Reich. „Ştiinţă pe baze naţional-socialiste”, „spiritul evreiesc”, „noiembrişti” (participanţi la revoluţia care a dus la crearea Republicii

de la Weimar). Din salariul lui se reţine din senin o „contribuţie voluntară pentru ajutorarea săracilor”; Klemperer meditează asupra diferenţei dintre cuvintele „datorie” şi „ajutor”, acesta din urmă apelând la sentimente. Pe data de 29 octombrie, un anunţ apărut peste noapte le ordonă studenţilor ca în fiecare zi de marţi să vină la antrenament militar (*Wehrsport*), în locul cursurilor universitare. El observă acelaşi cuvânt pe o marcă de ţigări, *Wehrsport*. Află despre câţiva comunişti care au fost băgaţi într-un lagăr de concentrare. Reflectează şi asupra cuvântului *Konzentrations lager*, „lagăr de concentrare” Pe vremea când el era copil, termenul avea o rezonanţă cumva exotică, non-germană, colonială, îl auzise în cursul discuţiilor despre Războiul Burilor, ieşise din uz, până când reapăruse ca să desemneze o instituţie germană, o instituţie cu funcţionare permanentă, pe timp de pace, orientată împotriva germanilor. Klemperer este de părere că întotdeauna aceste cuvinte vor fi asociate cu Germania lui Hitler.

Se întreabă dacă dă dovadă de insensibilitate şi de o pedanterie tipic profesorală prin faptul că revine mereu la această filologie a nenorocirii. Îşi sondează conştiinţa, scrie el, şi ajunge la concluzia că nu este o lipsă de sensibilitate, ci o chestiune de autoconservare.

La prelegerile lui asistă neliniştitor de puţini oameni. Studenţii evrei au carnete galbene, apatrizii au carnete albastre, iar germanii au carnete maro. Îşi ţine cursul în franceză, lucru deja nepatriotic, şi este evreu; participarea la prelegerile lui necesită mult curaj, scrie el. În plus, studenţii par mai interesaţi de exerciţiile militare, asta dacă nu ajută la propaganda electorală sau nu participă la demonstraţii şi întâlniri legate de pregătirea alegerilor. Klemperer critică vehement „lista unificată de candidaţi” a lui Hitler (*Einheitsliste*), susţinând că asta înseamnă sfârşitul Reichstagului ca parlament. Toată lumea poartă la rever un nasture cu inscripţia „Da”, notează autorul, şi nu-i poţi refuza pe vânzătorii de nasturi fără să devii suspect.

El numeşte asta „viol al publicului larg” şi este convins că se va întoarce împotriva scopului propus. Dar are această convingere de mult timp; Goebbels se adresează unei mulţimi îmbătate, Klemperer este intelectual şi s-a înşelat de la început. Menţionează vizita unui cuplu de evrei, „K” Frau K i se pare snoabă şi lipsită de spirit critic, de fiecare dată însuşindu-şi punctul de vedere predominant al discuţiei, însă profesorul are mare respect pentru soţul acesteia. Dar când acesta din urmă îi spune că are de gând să respecte instrucţiunile comitetului central evreiesc şi să voteze „da” la alegeri, Klemperer îşi iese din fire şi loveşte mânios cu pumnul în masă. Urlând, îl întreabă dacă politica guvernului i se pare criminală sau nu. Vizitatorul îi răspunde foarte cuviincios că nu are dreptul să întrebe aşa ceva. Soţia acestuia intervine, spunând că Führerul este o personalitate strălucită, cu o charismă extraordinară care nu poate fi negată şi de care oricine este subjugat. După aceea, Klemperer îşi va cere iertare pentru comportamentul lui, însă va mai auzi multe astfel de opinii de la evrei din cercul lui de cunoştinţe, oameni provenind din toate păturile sociale, inclusiv intelectuali.

„Aici are loc un fel de eclipsă care ne afectează pe toţi”, scrie el.

În acel moment, naziştii erau la putere doar de câteva luni.

Noutatea nu a venit din exterior, ci din interior, şi nu a venit ca ceva necunoscut, ci ca o consolidare a ceva deja cunoscut. Şi nu a venit ca o forţă negativă, nu era asociată cu distrugerea şi moartea; citind relatări din Germania de la începutul anilor ’30, este surprinzător optimismul pe care-l emană. A început ceva nou, iniţiativa este puternică, iar noul partid care a preluat puterea oferă posibilităţi noi de carieră unui număr mare de oameni. Multe sunt netestate încă, multe se creează din mers; dacă citeşti cartea de memorii a lui Albert Speer *Inside the Third Reich*, această forţă şi acel sentiment de libertate pe care-l conferă sunt evidente; în calitate de proaspăt absolvent al

facultăţii de arhitectură, el se înrolează în NSDAP, primeşte însărcinarea de a renova un sediu al partidului din provincie, îşi îndeplineşte misiunea satisfăcător, primeşte mai multe comenzi, se face remarcat, i se dau atribuţii mai importante, este ales de partid în forul central, într-o zi ajunge faţă în faţă cu Hitler. Optimismul generat de posibilitatea de a-ţi fauri viitorul străbate ca o adiere prin relatarea lui Speer. Naziştii evident că erau în căutare de noi talente, posturile care trebuiau ocupate fiind numeroase. Noul optimism şi noua forţă răzbăteau şi din toate acele parade, marşuri, întâlniri, adunări publice care se organizau, ceea ce a transformat spaţiul public într-o sală de spectacol; obiectul reprezentaţiei nu-l constituia însă nici ceva din exterior, nici ceva necunoscut, ci oamenii înşişi, aşa cum erau ei în comunitate.

Dar asta nu înseamnă că oamenii au fost păcăliţi: ei ştiau că aceasta era propagandă şi că în spatele a ceea ce vedeau şi auzeau existau o voinţă şi o anumită intenţie îndreptate către ei, pentru a-i determina să acţioneze ori să gândească într-un anume fel. Acest aspect era atât de evident, încât era imposibil să-l treci cu vederea. Este asemenea reclamelor din zilele noastre; noi ştim prea bine că reclama încearcă să ne manipuleze pentru a ne face să cumpărăm un anumit produs, însă asta nu ne împiedică s-o urmărim; poate să fie frumoasă sau amuzantă, interesantă sau doar prostească, dar chiar dacă ne displace, nu ne displace neapărat publicitatea în sine, şi chiar dacă ştim că nu există nicio diferenţă între un produs şi altul, şi toată strălucirea pe care o asociem doar cu unul din cele două produse nu aparţine de fapt produsului, ci imaginii care se află poate foarte, foarte departe de obiectul reprezentat, noi tot cumpărăm produsul pe care-l asociem cu strălucirea, acel *glamour*. Ştim că cineva doreşte ca noi să facem asta, şi ştim că legătura dintre produs şi reclamă este arbitrară; alegerea de a cumpăra sau nu ne aparţine în totalitate. Nimeni nu ne-a tras pe sfoară.

Caracteristica reclamei este aceea că funcţionează şi

nu funcţionează deopotrivă. Asta este valabil şi pentru propaganda din Germania lui Hitler. Cetăţenii ştiau că este propagandă şi rareori o luau în serios, după cum reiese şi din relatările lui Klemperer, mai degrabă o percepeau ca pe un fenomen uşor de decriptat; cu toate acestea puteau fi atraşi de ea. În privinţa evreilor era o exagerare, o idee fixă de-a lui Hitler, ceva ce toţi oamenii raţionali înţelegeau, chiar dacă nu se distanţau neapărat de ea. Klemperer a detestat propaganda, dar a fost în acelaşi timp influenţat de ea; chiar dacă raţiunea îi spunea „nu”, sentimentele lui reacţionau la afirmaţiile repetate că aparţinea unei categorii umane inferioare. Klemperer este de asemenea interesant pentru că era şi evreu, şi german, crescuse în credinţa mozaică, însă apoi s-a convertit la protestantism, astfel că a putut să observe ceea ce se întâmpla în jurul lui atât ca intelectual german, cât şi ca evreu.

Iată cum descrie el un exemplu de propagandă din 1933:

„10 noiembrie, seara. Am ascultat apogeul propagandei astăzi după-amiază la radioul lui Dember (fizicianul nostru evreu, care deja a fost dat afară, dar s-a apucat să-şi negocieze o catedră în Turcia). De data aceasta, sub bagheta lui Goebbels – el juca rolul moderatorului în propria sa emisiune –, a fost cu adevărat o capodoperă. Accentul s-a pus pe muncă şi pace ca premise ale unei munci paşnice. Mai întâi sunetul sirenelor răsunând în toată Germania şi pe urmă un minut de tăcere, în toată Germania – precis au preluat schema de la americani şi de la modul în care a fost sărbătorită pacea la finele Marelui Război. Urmează cadrul în care va fi prezentat discursul lui Hitler, nici acesta foarte original (de inspiraţie italiană), dar organizat la perfecţie. Hala unei fabrici din Siemensstadt. Mai multe minute în şir se aude zgomotul produs de toate maşinăriile pornite, ciocănitul, uruitul, bubuitul, şuieratul, polizatul. Apoi sirenele şi cântecul şi sunetul roţilor estompându-se încet până când

se opresc cu totul. Apoi, din liniştea deplină răsună vocea pătrunzătoare a lui Goebbels, citind mesajul de introducere. Şi numai după aceea vorbeşte Hitler, preţ de trei sferturi de oră. A fost prima dată când i-am ascultat un discurs în întregime, şi n-a făcut decât să-mi confirme impresia pe care o aveam deja. În cea mai mare parte, discursul a fost livrat pe un ton extrem de agitat, virulent, cu voce răguşită. Singura diferenţă a fost că, de data aceasta, multe pasaje au fost declamate pe tonul blând al unui predicator sectant. EL predică pentru pace, EL propovăduieşte pacea, şi îşi doreşte sprijinul unanim al Germaniei nu pentru ambiţiile sale personale, ci ca să poată apăra pacea de atacurile clicii internaţionale de profitori dezrădăcinaţi care, de dragul propriilor interese, ar învrăjbi fără niciun fel de scrupule popoarele de milioane de oameni unele împotriva altora.

Toate acestea, împreună cu strigătele bine exersate ale mulţimii («Evreii!») îmi erau foarte familiare deja. Dar în întreaga lui banalitate, în toată minciuna aceea atât de strigătoare la cer, încât până şi surzii o puteau percepe, întregul discurs a dobândit o autoritate specială şi inovatoare în virtutea propagandei care l-a precedat, un aspect pe care îl consider un ingredient remarcabil şi decisiv pentru succes. Anunţurile tipărite şi cele difuzate la radio sunau astfel: «Ceremonia între orele 13: 00 şi 14: 00. În al treisprezecelea ceas, Adolf Hitler îi va vizita pe muncitori». Acesta este, după cum îşi dă oricine seama, limbajul textelor evanghelice. Domnul, Mântuitorul nostru, vine să-i vadă pe cei săraci şi pe cei nevoiaşi. Ingenioasă a fost inclusiv alegerea orei – «al treisprezecelea ceas» – care sună de parcă ar fi prea târziu, dar El va face minuni, pentru El nimic nu este prea târziu. Steagul pătat cu sânge, *Blutfahne*, de la adunarea partidului a fost de aceeaşi factură. Acum însă, graniţa care o separa de ceremonia ecleziastică a fost încălcată, costumul desuet a fost lepădat şi legenda lui Iisus Hristos a fost transpusă în prezent: Adolf Hitler, Salvatorul, vine la muncitorii din

Siemensstadt”.

Prezentul este încărcat cu greutatea şi forţa de sugestie a mitului, ceea ce este proxim, banal, devine semnificativ şi în cele din urmă sacru. Cotidianul se transformă într-o lume magică, este ridicat în sfera supranaturalului. Poţi vedea adevărul din spatele vălului de minciună, asemenea lui Klemperer, dar nu fără să fii contaminat. Sunetul sirenelor de avertizare este impresionant; o dată pe lună sirenele pornesc chiar şi aici, la ţară, şi este greu să nu te opreşti ca să te uiţi afară, dacă eşti în casă, ori să-ţi ridici privirea spre cer, dacă eşti afară; larma cuprinde totul, de parcă ar fi ziua judecăţii de apoi. Sirenele cheamă pe cineva, noi suntem aceia, noi toţi cei care le auzim. Tăcerea colectivă funcţionează după aceeaşi regulă, în tăcere niciodată nu eşti singur.

După două invitaţii adresate acestui mare „noi”, vin discursurile lui Goebbels şi Hitler despre pace. Înregistrările pe care le-am văzut eu cu Hitler la tribună, la două generaţii distanţă, arată un bărbat urlând, dând agitat din braţe, având faţa schimonosită în timp ce scuipă cuvintele către un public care le recepţionează cu un entuziasm uriaş. Dar acele imagini fac parte dintr-un şir de evenimente, există un înainte şi un după care arată altceva. Odată am văzut unul dintre discursurile lui Hitler în întregime, acesta începea cu Goebbels declamând sloganuri cu ochii aprinşi şi cu braţele agitate, ca într-un număr de încălzire, iar atunci când l-a prezentat pe Hitler, mulţimea a erupt în urale. Dintr-odată, Hitler apare pe scenă, stând perfect nemişcat. Mormăie o formulă de salut la microfon, „Doamnelor şi domnilor”, poate, sau „Dragi compatrioţi”, ceva de genul acesta. Hitler pare stânjenit, de parcă n-ar fi vrut să se afle acolo. Mută puţin mai departe un teanc de hârtii de pe masa de lângă el, bea câteva înghiţituri de apă şi-şi aranjează pantalonii. Nu zice nimic, priveşte în jos, la această mulţime numeroasă a cărei atenţie este concentrată asupra lui. Tăcerea lui este aproape insuportabilă. Ce se întâmplă? N-are curajul să

vorbească? Să fie oare atât de emoţionat? De ce nu spune ceva? apoi mai ia o înghiţitură de apă. Se apleacă înspre microfon. Vorbeşte încet, rar, cu ezitări. Dar toţi îl ascultă cu atenţie, liniştea este deplină, toţi vor să-i iasă bine discursul. Şi eu îmi doream să-i iasă bine. Înainte de a fi pronunţat un cuvânt măcar, a reuşit să creeze în rândul publicului un sentiment foarte puternic de identificare cu el; toţi sunt de partea lui, îl simt ca pe unul de-ai lor. De acolo nu rămâne decât o cale, discursul lui creşte în intensitate, cucereşte om după om, curând toţi sunt în mâinile lui, se supun fiecărui gest, fiecărei idei, el le poate spune orice şi ei nu-l vor opri, nu-i vor refuza nimic, ci-i vor da absolut tot ceea ce le cere. Punctul esenţial al discursurilor lui Hitler nu era ceea ce spunea, argumentele pe care le expunea, ci faptul că-i făcea pe oameni să-l urmeze. Oamenii simţeau ceva pentru el.

Albert Speer avea douăzeci şi opt de ani atunci când l-a văzut pe Hitler pentru prima dată, la Hasenheide, o berărie din Berlin unde Hitler le-a ţinut un discurs studenţilor de la universitate. În autobiografia sa, Speer notează că se aşteptase la o marionetă, un demagog urlător şi agitat îmbrăcat în uniformă, cu banderola cu svastica pe braţ. În realitate, Hitler era îmbrăcat într-un costum frumos, albastru, îţi lăsa impresia de respectabilitate, şi a început să vorbească pe un ton scăzut, aproape timid, notează Speer, ţinând mai degrabă o prelegere de istorie decât un discurs politic. Sobru, timid, respectabil – aceea este impresia lui Speer despre Hitler. După aceea, latura timidă şi prudentă a dispărut, tonul vocii a urcat, vorbea cu o emfază şi o putere de convingere din ce în ce mai hipnotizante, iar entuziasmul acesta a măturat la o parte toate obiecţiile şi îndoielile, Hitler nu mai vorbea cu scopul de a convinge, dar nici nu părea să exprime ceea ce auditoriul lui se aştepta de la el să spună. Speer scrie că a uitat ceea ce spusese Hitler după numai câteva ore, dar starea de spirit, de însufleţire şi de optimism i-a rămas: văzuse noutatea, văzuse viitorul.

Toate acestea sunt consemnate ulterior, fără dubiu cu scopul de a-l exonera pe Speer însuşi: sugerează că s-a lăsat antrenat de un fenomen grandios, nu de ceva banal, într-un fel sau altul fiind tras pe sfoară – în acelaşi timp, există multe alte surse care susţin această ipoteză: Hitler era un personaj mai complex decât lasă de înţeles caricatura istorică.

Hitler era conştient că n-ar fi putut niciodată să cucerească poporul prin argumente. Pentru el, cuvintele scrise erau inutilizabile, nu duceau la niciun rezultat. Ceea ce căuta el era acţiunea, voia transformare, şi transformarea se petrecea în clipa aceea, în rândul oamenilor. Un articol de ziar atacând o anumită chestiune, suscitând un răspuns pe măsură, o dezbatere fără sfârşit despre o temă sau alta nu aveau niciun sens, erau doar înşiruiri de cuvinte. Chiar şi în cartea lui, *Mein Kampfi* Hitler îşi exprimă în mod repetat neîncrederea faţă de cuvântul scris. *Mein* A/z-/vorbeşte despre cum poate o societate să se schimbe de la bază, şi prin asta are un caracter mai curând practic decât fanatic.

„Cât de greu este să dai la o parte vechile prejudecăţi legate de emoţii, stări sufleteşti şi sentimente şi să le înlocuieşti cu altele, de câte influenţe şi condiţii aproape cu neputinţă de estimat depinde succesul – oratorul inteligent îşi dă seama de asta prin faptul că până şi ora la care are loc prelegerea poate avea o influenţă decisivă asupra efectului”.

Aşa scrie el undeva. Despre asta este vorba: să introduci alte gânduri prin zidul de apărare pe care-l formează prejudecăţile, adică opiniile generale, netrecute prin filtrul raţiunii. Prin acel zid de apărare nu poate să pătrundă niciun argument, deoarece el nu este alcătuit din argumente. El este construit dintr-un sentiment care spune ce este bine şi ce este rău, ce anume se cade, de ce anume trebuie să te fereşti. Pentru a pătrunde acolo unde se află opiniile şi pentru a le modifica, trebuie să acţionezi prin intermediul emoţiilor. Este nevoie de receptivitate în

raport cu oamenii, percepţia lor despre sine nu trebuie insultată, ceea ce se rosteşte nu trebuie să li se pară străin – pentru că atunci va fi respins –, ci familiar, ceva care le aparţine, ceva care este identic cu ei înşişi. Hitler notează:

Acelaşi discurs, acelaşi subiect au cu totul alt efect dimineaţa la ora zece, la trei după-amiază sau seara. La început programam întrunirile dimineaţa, şi ţin minte o adunare anume pe care am organizat-o la Münchener Kindl-Keller în semn de protest «împotriva oprimării teritoriilor germane». Acea sală era pe atunci cea mai încăpătoare din München, şi a fost un act destul de temerar. Pentru a le da şansa tuturor simpatizanţilor să vină, i-am convocat duminică, la ora zece dimineaţa. Rezultatul a fost dezastruos, dar în acelaşi timp foarte instructiv: sala era plină, făcând o impresie copleşitoare, dar atmosfera era glacială; nimeni nu s-a înflăcărat, până şi eu, în calitate de orator, m-am simţit profund nefericit pentru că nu reuşeam să captez atenţia ascultătorilor, nici măcar să creez o legătură cu ei. Nu mi s-a părut că ţinusem o prelegere mai proastă decât în alte dăţi, însă efectul discursului meu a fost aproape nul. Am părăsit sala într-o stare de spirit foarte proastă, dar câştigasem o experienţă nouă. Ulterior, când am avut tentative similare, rezultatul a fost acelaşi.

Nu e nimic surprinzător în asta. Mergeţi la teatru să vedeţi o piesă la ora trei după-amiaza şi mergeţi la aceeaşi piesă, cu aceiaşi actori, seara la ora opt, şi veţi fi uimit de cât de diferite vi se vor părea. Un om sensibil şi capabil să-şi analizeze propriile reacţii îşi va da seama imediat că reprezentaţia de după-amiază nu este la fel de impresionantă ca aceea de seară. Şi în cazul filmelor este valabil acest lucru. Acest ultim punct este important, deoarece s-ar putea afirma că actorul de teatru nu-şi dă aceeaşi silinţă după-amiaza ca seara. Dar filmul este la fel şi după-amiaza, şi la nouă seara. Nu, ora în sine exercită o influenţă covârşitoare, exact aşa cum sala exercită o asemenea influenţă. Există săli în care publicul rămâne de

gheaţă; e imposibil de înţeles de ce, pur şi simplu acele încăperi se opun creării unei atmosfere propice. Mai mult decât atât, anumite amintiri şi tradiţii prezente în mintea omului pot influenţa impresia cu care rămâne. Astfel, o reprezentaţie a lui *Parsifal* va avea cu totul alt efect la Bayreuth decât oriunde în altă parte. Misterioasa atracţie a sălii de spectacole Festspielhaus din vechiul oraş princiar nu poate fi reprodusă nicăieri şi nu poate fi înlocuită sau compensată de factori externi".

Mein Kampfz. fost publicată în anul 1925, după *Rodul pământului*, *Juvikfolke* (*Oamenii din Juvik*) de Olav Duun, *Kristin Lavransdatter*, *Ulise* şi primele volume din *în căutarea timpului pierdut*, dar înainte de *Castelul*, *Fiinţă şi timp* şi *Zgomotul şi furia*. Aceasta este cea mai renumită carte din vremurile noastre, nu din cauza conţinutului în sine, ci din cauză că ideile cuprinse în ea au fost transpuse în realitate, şi este imposibil să citeşti *Mein Kampf & stkn* fără să simţi un mare disconfort, are ceva cumplit şi dezgustător, de parcă ar fi fost scrisă de diavolul însuşi. Însă autorul ei, Adolf Hitler, atunci când a scris-o, era un om obişnuit, nu ucisese pe nimeni, nu ordonase uciderea nimănui, nu furase nimic şi nu arsese nimic. Dacă n-ar fi venit la putere în Germania, nouă ani mai târziu, nimic din ceea ce a scris nu ar fi avut vreun înţeles special şi nici vreo încărcătură aparte, mai mult ca sigur cartea ar fi fost uitată, rămasă doar în câteva exemplare care ar fi stat să adune praful în bibliotecile universitare, până în clipa în care ar fi fost luată de vreun doctorand care scria despre perioada aceea şi care ar fi găsit acolo exemple ilustrative pentru epoca respectivă, inclusiv ura paranoică faţă de evrei. Dar Hitler a venit la putere în 1933 şi *Mein Kampfz* rămas pe o poziţie aparte în literatură, complet deschisă faţă de lume: nu doar că ceea ce scrie în carte a fost transpus în realitate, dar ceea ce s-a întâmplat în realitate potenţează ceea ce stă scris în ea. Nicio propoziţie nu se poate citi sau cita fără să te gândeşti la exterminarea la scară industrială a evreilor pe care au organizat-o naziştii,

şi la milioanele de oameni care au murit în al Doilea Război Mondial. Este aproape imposibil să citeşti cartea aşa cum a fost ea odată, o carte scrisă de un fanatic politic care-şi explică propriul parcurs, analizează societatea şi descrie ce trebuie făcut pentru a o aduce pe făgaşul dorit de el. Nu există nimic care să capteze atenţia, nimic hipnotic sau sugestiv, şi de la puţinele informaţii despre autorul şi viaţa acestuia se trece rapid, după câteva rânduri, la explicaţii lungi legate de politică. Vădeşte o anume obstinaţie, pentru că fiecare aspect al societăţii la care se referă autorul suferă de neajunsuri, şi autorul întotdeauna pare să ştie exact ce anume nu funcţionează şi ce trebuie făcut pentru a-l îndrepta. Inclusiv vituperările lui au ceva mecanic. *Mein Kampfzste* scrisă pe un ton de indignare justiţiară şi acel ton este atât de puternic, încât sigur îi înspăimântă pe toţi cei care nu simt aceeaşi indignare faţă de situaţiile respective.

Cartea are forma unui bildungsroman, în care îl urmărim pe autor de la naştere, trecând prin primii ani formatori pentru caracterul său, în copilărie şi în adolescenţă, până la descoperirile şi opiniile decisive dobândite în tinereţe. Toate acestea se leagă între ele; Hitler se identifică total cu politica sa şi îşi intră în rol; viziunea şi identitatea lui sunt inseparabile. Hitler construieşte un personaj în *Mein Kampf* şi acest personaj este platforma lui politică. El este un om din popor, el este mesagerul, el cunoaşte problemele poporului pe propria-i piele; dezvoltă treptat o soluţie politică universală, o viziune legată atât de popor, cât şi de el însuşi, concentrată în nume, semnul distinctiv al lucrării, Adolf Hitler.

Toate trăirile personale pe care le descrie sunt legate de politică, şi dacă lucrarea conţine o linie biografică, ea este percepută de la o asemenea depărtare, încât tot ceea ce este privat, ceea ce ţine doar de el, de persoana şi de caracterul lui, nu este vizibil. Astfel sună primele propoziţii:

„O predestinare fericită a făcut să mă nasc tocmai la

Braunau am Inn. Căci orăşelul acesta se află chiar la graniţa dintre cele două state germane, a căror unificare este pentru noi, cei tineri, misiunea fundamentală, o misiune pe viaţă pe care trebuie să facem tot posibilul s-o ducem la îndeplinire.

Austria germană trebuie să se întoarcă la patria mamă germană, şi nu doar din motive pur economice. Chiar dacă din punct de vedere economic această contopire nu ar valora prea mult, da, chiar dacă ar putea fi dăunătoare, ea tot ar trebui să aibă loc. *Poporul cu acelaşi sânge aparţine aceluiaşi imperiu*. Poporul german nu va avea niciun drept moral să aibă o politică colonială atât timp cât nu va reuşi să-şi adune fiii într-un singur stat. De-abia după ce toţi germanii vor locui în interiorul graniţelor imperiului, şi atunci când pământul acela nu va mai reuşi să le asigure pâine cea de toate zilele, nevoile poporului vor acorda dreptul moral de a cuceri pământuri străine. Atunci sabia va deveni plugul nostru, şi din lacrimile războiului va creşte pâinea generaţiilor viitoare. De aceea, micuţa localitate de la graniţă reprezintă pentru mine simbolul unei îndatoriri măreţe”.

Ca orice altă carte de memorii sau autobiografie, şi aceasta începe cu naşterea personajului principal. Dar în foarte scurt timp, „eu” dispare într-un „noi”, care este atât de puternic, încât primul lucru pe care-l face este să-şi definească limitele. „Noi” este poporul, şi „noi”-ul poporului se situează deasupra „noi”-ului statului, la nivelul căruia a fost separat. Nevoia de a unifica acest „noi” depăşeşte practica politică şi îşi are rădăcinile în morală, găsindu-şi forţa în corp, în ceea ce este în afara limbajului, ne-argumentativ, concret şi fizic: sângele. Unificarea este atât de importantă, încât trebuie să aibă loc indiferent de stricăciunile pe care le va cauza. Odată ce această unire, utopia cărţii, se înfăptuieşte, consecinţele de ordin practic cărora le va da naştere, stricăciunile cauzate, faptul că ţara nu va putea să-şi hrănească poporul, ar putea fi rezolvate prin mandatul moral pe care-

l conferă un popor unit, adică prin cucerirea de noi teritorii, în mai puţin de o sută de pagini, Hitler a trasat liniile programului său politic şi l-a asociat cu persoana lui; el vine din Braunau am Inn, Braunau am Inn este o localitate de frontieră ce simbolizează misiunea grandioasă, unificarea celor două popoare într-unul singur, pe care el, băiatul de la graniţă, o va duce la bun sfârşit. Acest ţel este mai presus de orice, iar forţa simbolică şi morală a actului unificator este atât de mare, încât poate să preschimbe sabia în plug, lacrimile în pâine, războiul în pace.

După încă o pagină în acest registru, textul se întoarce la punctul de pornire şi continuă expunerea reperelor biografice.

„În acest orăşel de pe Inn, aurit de razele martiriului german, bavarez prin sânge, austriac în acte, locuiau părinţii mei la finele anilor ’80 din secolul trecut. Tata a fost un funcţionar conştiincios, mama se ocupa exclusiv de treburile casnice, şi în primul şi în primul rând ne înconjura pe noi, copiii, cu o dragoste şi o grijă care nu au slăbit niciodată”.

Hitler s-a născut în 1889 într-un orăşel izolat, provincial şi nesemnificativ din toate punctele de vedere, într-o familie obişnuită care se afla în pătura de jos a clasei de mijloc. Nu simţea un ataşament deosebit faţă de localitatea respectivă, deoarece familia s-a mutat de acolo atunci când el avea trei ani. Modul în care-l descrie, aurit de amintirea martiriului german, cu sânge bavarez curgându-i prin vene, ne plasează deopotrivă în lumea obscură şi magică a mitului şi în provinciile austriece de la sfârşitul secolului al nouăsprezecelea. Descrierea mamei, faptul că ea mai întâi de toate „ne înconjura pe noi, copiii, cu o dragoste şi o grijă care nu au slăbit niciodată”, este singura referinţă pe care o găsim despre ea. Nu pomeneşte nimic despre faptul că era rudă apropiată cu soţul ei şi că era gravidă atunci când s-a căsătorit cu el, la o jumătate de an de la înmormântarea primei lui soţii. Nu

ni se spune nici că cei trei copii născuţi înaintea lui Adolf au murit cu toţii, unul dintre ei, o fetiţă, la vârsta de doi ani, nici că băiatul care s-a născut după Adolf, Edmund, a murit la vârsta de şase ani. Nu se menţionează nici câţi fraţi a avut Hitler, nici numele lor, nici relaţia pe care a avut-o cu aceştia. Ei sunt amintiţi doar prin expresia „noi, copiii" Tatăl pare să fie singura persoană importantă din primii treizeci şi cinci de ani ai vieţii lui Hitler, el este descris succint şi îi este dedicată o biografie. Totuşi, asemenea tuturor rudelor pomenite în *Mein Kampf*, nu i se indică numele.

Despre „tata", Hitler notează că provenea dintr-o familie nevoiaşă, era fiul unui ţăran sărac, a plecat de acasă la vârsta de treisprezece ani, pe deplin hotărât să devină cineva, iar rangul cel mai mare pe care-l cunoştea era acela de funcţionar public, poziţie pe care a reuşit să o obţină la vârsta de patruzeci de ani, iar şaisprezece ani mai târziu a ieşit la pensie şi şi-a cumpărat o mică fermă la Lambach, în Austria Superioară. Nu se vorbeşte despre relaţia pe care a avut-o cu familia sau cu Hitler însuşi. În timp ce mama era plină de afecţiune şi grijă faţă de copii, tatăl era „un funcţionar conştiincios". Ascensiunea lui pe scara socială, de la fermier la funcţionar public, este descrisă cu sentimentalism. El este „băiatul sărac" de la ţară înzestrat „cu toată tenacitatea unui tânăr pe care suferinţele şi grijile îl îmbătrâniseră de când era încă un copil". Mai mult, s-a născut în afara căsătoriei, este un copil din flori, altfel spus, un nimeni. Hitler nu-i neagă originea şi statutul social precar; dimpotrivă, le foloseşte pentru a da un exemplu despre puterea voinţei şi independenţă. Totuşi, nu afirmă explicit că tatăl lui a fost un copil din flori. Descrierea modului în care tatăl lui, după ani lungi de muncă, s-a întors la rădăcinile neamului său face parte din acelaşi demers de înfrumuseţare a realităţii ca martiriul german care conferă o aură aparte oraşului în care s-a născut. „Neam" înseamnă doar rudenie, descendenţa unui om care s-a născut dintr-un alt om,

iniţial nu există nimic calitativ în acel concept, tot aşa cum cum nu există nici în expresia „a fi de acelaşi sânge” cu cineva, pentru că sângele se află în toţi cei care s-au născut într-un neam. „Neam” şi „sânge” creează asemănări, în acest context dau sugestia de măreţie, pentru că în ele dispar originile mizere, apartenenţa bastardului la pătura de jos a societăţii, şi aceasta este şi semnificaţia pe care o dobândesc cuvintele în politica lui Hitler, ele şterg diferenţele sociale, făcându-i pe indivizi să devină parte a unui întreg unitar. Neam şi sânge înseamnă natură; clasă şi statut înseamnă cultură, şi în viziunea lui Hitler, cea dintâi este dominantă. Astfel, mai târziu, când discută problema creşterii rapide a populaţiei, el scrie:

„În timp ce Natura, făcând procrearea simplă, dar supunând supravieţuirea unor încercări dure, îi alege dintr-un număr mare de indivizi pe cei mai buni, pe cei mai apţi să trăiască, păstrându-i numai pe aceştia şi prin ei conservându-le specia, omul restricţionează procrearea şi se străduieşte cu obstinaţie să menţină în viaţă pe oricine vine pe lume. I se pare înţelept şi omenos să corecteze Voinţa Divină şi se bucură că a învins Natura încă o dată, dovedind astfel că ea nu este întru totul fără imperfecţiuni. Numărul exemplarelor a scăzut, fără îndoială, dar în acelaşi timp valoarea individului s-a redus; totuşi, acesta este un lucru pe care maimuţica creată de Dumnezeu Atotputernic nu vrea să-l vadă ori să-l audă.

Dacă procrearea este limitată şi numărul de naşteri scade, lupta naturală pentru existenţă, care le permite doar celor sănătoşi şi puternici să supravieţuiască, este înlocuită de o nevoie urgentă de a «salva» cu orice preţ făpturile slabe, chiar şi pe cele bolnave. Aceasta sădeşte sămânţa unor generaţii care vor fi tot mai demne de milă cât timp dispreţul faţă de Natură şi voinţa acesteia va continua să se manifeste”.

Aici, omenirea este redusă la cifre, totalul este decisiv, hotărâtor pentru acumularea puterii, el exprimă voinţa naturii, care este aceeaşi cu voinţa dumnezeiască,

iar individul nenumit care moare de foame sau de boală nu are dreptul să trăiască. A ţine în viaţă astfel de făpturi este o dovadă de „omenie”, cu alte cuvinte contrar naturii. Perspectiva aceasta nu-i aparţine în exclusivitate lui Hitler, era foarte des întâlnită în vremea lui, şi nu ar fi fost posibilă fără Darwin şi cartea sa cu o influenţă incredibilă, *Originea speciilor*, în care toate fiinţele vii erau privite prin aceeaşi lentilă a evoluţiei, această forţă uriaşă care, prin câteva legi simple, a condus viaţa de la fiinţele unicelulare din oceane până la om în toată complexitatea sa. Cel care este mai bine dotat trăieşte, astfel se perfecţionează constant aptitudinile esenţiale vieţii, şi, de vreme ce viaţa este o luptă continuă, cei care au cele mai bune aptitudini sunt şi cei mai puternici, iar acest gând, extrapolat la social şi la civilizaţie, constituie unul dintre pilonii de susţinere ai cărţii lui Hitler, una dintre premisele de neclintit din care izvorăşte restul ideologiei sale. Natura este superioară culturii. În natură, cei bolnavi mor, cei slabi mor, mor cei înceţi, mor cei răniţi. Brutalitatea şi cruzimea demersului de a acorda acestui principiu un loc central în sânul culturii rezidă în faptul că valoarea umanului, omenia, este diminuată radical. Viaţa unui om nu valorează prea mult în *Mein Kampf*.

Atunci ce mai are valoare? Idealul pe care omul poate să-l exprime valorează mai mult decât viaţa. Aşa se explică faptul că unii mor pentru o cauză, prin ideea că există ceva măreţ *pentru* care merită să trăieşti, şi care este de o importanţă atât de mare, încât ai fi dornic să-ţi sacrifici viaţa pentru lucrul respectiv.

Viaţa nu este cea mai importantă.

Hitler şi-a scris cartea în 1924, la şase ani după ce patru milioane de bărbaţi tineri se măcelăriseră în tranşeele din Europa, o umbră care a acoperit toate scrierile şi reflecţiile din epocă. În toamna anului 1914, o viaţă de om costa infinit mai puţin decât în toamna anului 1913. Primul Război Mondial a fost un abis, o criză a civilizaţiei aproape fără ieşire, şi unul dintre cele mai

importante subiecte care s-au tratat după aceea a fost tocmai valoarea vieţii omeneşti. Dacă vrei să înţelegi *Mein Kampf*, mai întâi trebuie să înţelegi acest fapt.

Aceasta este perspectiva socială dominantă căreia îi aparţine cartea şi de care este călăuzită, dar există şi o perspectivă personală, acel „eu" auctorial, cu lumea în care a crescut şi de care a fost influenţat, cu tatăl atât de dedicat muncii lui de funcţionar şi cu o mamă care i-a înconjurat pe copii „cu o dragoste şi o grijă care nu au slăbit niciodată" în acest univers proxim, nici moartea nu se afla prea departe, iar dacă despre cei trei copii care au murit înainte de naşterea lui Hitler nu se vorbea prea des în copilăria sa, ideea morţii trebuie să fi fost prezentă pentru părinţii lui, mai ales pentru mama lui, care din sursele epocii reiese ca fiind o persoană sobră şi tristă. Mortalitatea infantilă era ridicată în acele timpuri, pierderea a trei copii nu era ceva neobişnuit; şi prietenul din copilăria lui Hitler, August Kubizek, avusese trei fraţi care muriseră înainte de naşterea sa, şi acest lucru, faptul că moartea venea atât de uşor, trebuie să fi făcut ca viaţa să pară deopotrivă mai valoroasă şi mai puţin valoroasă. Mai puţin valoroasă în sensul în care moartea era ceva cu care aveai de-a face frecvent; când primii copii ai cuiva mureau, era destul de probabil că avea să moară şi al patrulea. Pe de altă parte, viaţa era mai valoroasă în sensul că fiul supravieţuitor devenea unicul, şi deci extrem de preţios.

Deşi Adolf, cel de-al patrulea născut al Klarei Hitler, a fost un copil slab, dintre toţi el a reuşit să supravieţuiască; mama lui era mereu îngrijorată în privinţa lui, conform spuselor lui Kubizek, prietenul său din copilărie. Atunci când al cincilea copil, Edmund, a murit, Hitler avea unsprezece ani, era destul de mare încât să-şi jelească fratele şi să şi-l amintească pentru tot restul vieţii.

Conform ideologiei expuse în *Mein Kampf* fratele lui mai mic a murit deoarece era prea slab şi astfel nu a meritat să trăiască. Ceea ce a gândit sau a simţit Hitler la

vârsta de unsprezece ani nu poate nimeni să ştie, dar nu e absurd să presupunem că moartea fratelui său l-a afectat şi că n-a contenit să reflecteze pe seama ei. De ce tocmai fratele lui şi nu un altul? în adolescenţă, Hitler s-a îndepărtat de biserică; mama lui mergea la slujbă în fiecare duminică, la fel ca şi prietenul lui şi familia acestuia, însă Hitler obişnuia să-i aştepte afară, ceea ce dă de înţeles că nu căutase explicaţii de ordin religios pentru cruzimea existenţei umane.

În *Mein Kampf* tot ceea ce aparţine de biografia lui Hitler este corelat cu ideologia lui. Viaţa tatălui său nu înseamnă prea mult în sine – adică omul care fusese în realitate, acel om care mirosea într-un anume fel, care mergea, stătea în picioare sau aşezat într-un anume fel, acel om care se exprima aşa şi nu altfel şi care umplea încăperea cu prezenţa lui –, relevant este ceea ce a reprezentat el de-a lungul vieţii. E înfăţişat luptându-se să se ridice din sărăcie, prin urmare face parte dintre cei puternici, iar Hitler îi transformă astfel originea socială problematică într-un avantaj, trecând sub tăcere aspectele care ar strica acest parcurs, eforturile de a depăşi obstacolele pe care le întreprind în lumea materială oamenii reali, care nu numai că aparţin unui neam, dar râgâie, se cacă şi urlă şi lovesc şi beau la intervale regulate până cad laţi, care sorb zgomotos şi scuipă şi care miros a pişat şi transpiraţie, care îşi prind copiii de păr sau de urechi şi-i vântură de colo colo, ceva ce în casa unui vameş de la finele secolului al XIX-lea nu era neobişnuit – toate acestea dispar în traseul circular pe care îl străbate tatăl său, de la fiu de ţăran până la agricultor.

Chiar dacă Hitler transformă povestea tatălui său într-un exemplu de vitalitate şi putere, există un element în acea poveste pe care nu-l gestionează bine, neavând suficientă sensibilitate literară. Aproape tot ceea ce urmează în text vorbeşte despre contrastul dintre tată şi fiu. Deşi conflictul este minimalizat, el ocupă un spaţiu considerabil, iar această asimetrie ascunde unele tensiuni.

„Pe atunci au început să-mi prindă contur primele idealuri. Toată această viaţă în aer liber, lungul drum spre şcoală şi mai ales întovărăşirea cu băieţi foarte robuşti, care uneori îi stârnea griji mamei, mă făceau opusul unui copil care stă numai în casă. Chiar dacă pe atunci nu aveam gânduri serioase despre profesia mea viitoare, înclinaţiile mele nu se îndreptau nicidecum spre cariera tatii”.

În propria lui descriere, Hitler este un copil care stă mult afară, jucându-se cu băieţi „foarte robuşti”, şi este un copil dificil, fiind oricum „numai cuminte nu, în sensul larg al cuvântului”, după cum notează. Altfel spus, este revoltat, îndărătnic, recalcitrant, poate chiar şi puţin agresiv. Toate acestea sunt îndreptate împotriva tatălui său, din moment ce e singurul numit în acest context, tatăl care „nu putea înţelege” deloc „ideile tinereşti” ale fiului său, astfel că-l privea „cu nelinişte” Drept urmare, tatăl face „eforturi neîncetate de a-şi impune autoritatea”, ceea ce se traduce, potrivit unor relatări ulterioare, prin bătăi şi pedepse corporale aspre. Însă Hitler mai adaugă o faţetă portretului:

„Devenisem un mic şef de gaşcă; eram bun la învăţătură şi mă descurcam la şcoală, dar altfel eram greu de stăpânit. Cum în timpul liber cântam în corul mănăstirii Lambach, aveam ocazia să asist la diverse ceremonii religioase strălucitoare care mă îmbătau prin splendoarea lor solemnă. Ce putea fi mai firesc decât să-l consider pe stareţ cel mai înalt şi mai dezirabil ideal uman, tot aşa cum trebuie să i se fi părut tatii, pe vremea lui, umilul preot din sat? Cel puţin aşa am gândit o perioadă. Dar disputele juvenile pe care le-am avut cu tata nu l-au făcut să aprecieze talentele oratorice ale fiului său şi nici să tragă din ele vreo concluzie favorabilă cu privire la viitorul acestuia; prin urmare, este de la sine înţeles că n-a putut să aibă nicio înţelegere pentru ideile acestea tinereşti. Dimpotrivă, această contradicţie a caracterului meu îi stârnea îngrijorarea.

Oricum, aspiraţia mea temporară pentru o carieră ecleziastică a făcut loc rapid unor speranţe mai potrivite temperamentului meu. Scotocind prin biblioteca tatii, am dat peste nişte cărţi care tratau subiecte militare. Printre acestea se număra şi o expunere a Războiului Franco-German din anii 1870 – 1871 destinată publicului larg. Era compusă din două numere ale unei reviste ilustrate datând din epoca respectivă. Aceste reviste au devenit lectura mea preferată. În scurt timp, acel conflict măreţ şi eroic mi-a ocupat gândurile, şi din acel moment am devenit din ce în ce mai entuziasmat de tot ceea ce avea legătură cu războiul sau cu milităria.

Dar această relatare despre Războiul Franco-German avea o semnificaţie deosebită pentru mine şi din alte motive. Pentru prima dată, chiar dacă destul de vag, în mintea mea s-a format întrebarea: Există vreo diferenţă – şi dacă există una, atunci care este ea – între germanii care purtaseră acele bătălii şi ceilalţi germani? De ce nu participase şi Austria la război? De ce nu luptaseră în război tatăl meu şi toţi ceilalţi?”

Ambele fascinaţii sunt legate de înfrumuseţări ale realităţii. Splendoarea ceremoniilor religioase cu care el se îmbată este teatrală, provine din mediul extern, pe când povestirile eroice despre război reprezintă o schimbare interioară, caracterul soldaţilor, curajul şi sacrificiul lor dând strălucire unei realităţi altfel banale de zi cu zi. Nu este vorba de realitatea în sine, ci de acea glorificare a eroismului, acea viziune conform căreia tot acest peisaj obişnuit ar putea fi modelat şi poate să dobândească un sens unic. Ambele fascinaţii sunt legate de tatăl său; în primul caz, idealizarea stareţului e prezentată drept firească; la fel îl venerase şi tatăl său pe preotul de ţară cu ani în urmă. Pentru orice băiat de zece – unsprezece ani, idealul masculin este idealul tatălui, iar pentru tatăl lui Hitler, copil din flori, fusese firesc să se îndrepte spre preot. Însă Hitler are un tată, şi idealizarea stareţului trebuie înţeleasă în acest context. Această „contradicţie a

caracterului” fiului său îi stârneşte îngrijorarea tatălui. Băiatul îşi croieşte un drum care să fie cât mai departe de cel patern, în descrierea pasiunii lui pentru război, cele două realităţi, cea în care a crescut şi cea despre care a visat, converg, acesta fiind punctul în care cartea ajunge cel mai aproape de punctul formulării unei acuzaţii fără a rupe vălul eufemistic care acoperă tot ce este proxim autorului. De ce nu a intrat în război Austria? De ce nu au luptat tata şi toţi ceilalţi?

Acuzaţia este copilăroasă, deoarece existau o mulţime de motive solide pentru ca tatăl lui să nu lupte, dar caracterul ei infantil sugerează că problema l-a măcinat în perioada respectivă; nimic altceva din primele trei patru pagini ale cărţii nu seamănă acestei secvenţe; totul este controlat şi scris în aceeaşi tonalitate şi cu aceeaşi încleştare care sunt prezente pe parcursul întregii lucrări.

Conflictul mocnit răbufneşte când e momentul să decidă la ce şcoală să meargă Adolf Hitler, băiatul în vârstă de unsprezece ani. Deşi acesta doreşte să meargă la *Lyceum*, şcoala de limbi clasice, tatăl lui îl trimite la şcoala cu profil real.

„Pentru prima dată în viaţă, eu, băieţelul de nici unsprezece ani, a trebuit să-l înfrunt pe tata. Şi el era dur şi strict când era vorba de a duce la îndeplinire ceea ce-şi pusese în minte, tot aşa cum fiul lui era încăpăţânat şi rebel şi se împotrivea oricărei idei care nu-i convenea.

Eu nu voiam să devin funcţionar public.

Nici vorba bună, nici explicaţiile nu au reuşit să-mi înfrângă dorinţa. Nu voiam să fiu funcţionar, nu şi iarăşi nu. Toate încercările tatii de a-mi insufla dragoste sau simpatie pentru această profesiune prin poveşti din propria lui viaţă aveau efectul exact opus. Căscam şi începea să mă doară burta numai la gândul de a sta într-un birou, lipsit de libertate, fără a fi stăpânul propriului timp şi obligat să îngrămădesc o viaţă de om în nişte formulare care trebuiau completate”.

Ceea ce este surprinzător este că nu menţionează ce s-a întâmplat după aceea, cum s-a încheiat conflictul. Deznodământul e doar sugerat, peste vreo zece rânduri: „Faptul că acum mergeam la *Realschule* nu a produs nicio schimbare”.

Hitler descrie un conflict care este absolut imposibil de rezolvat, el are unsprezece ani şi i se împotriveşte tatălui său pentru prima oară – iar tatăl lui este dur şi intransigent şi autoritar, nimic nu-l poate clinti; apoi, de parcă nu s-ar fi întâmplat nimic, cedează şi ajunge în acea situaţie căreia i se opusese cu toată fiinţa sa.

Textul ascunde ceva, dar ce anume? Să fie oare înfrângerea şi consecinţele acesteia asupra relaţiei cu tatăl său? Tatăl i-a zdrobit voinţa, şi după atât de mult timp în care el îşi exprimase direct opoziţia şi-i ţinuse piept, această înfrângere trebuie să fi fost umilitoare. Dar există ceva extraordinar în toată această prezentare. Ca un tată să aibă planuri pentru educaţia fiului său e ceva firesc, dar e de-a dreptul ciudat ca băiatul să fie atât de vizionar în ceea ce priveşte viitorul său încât la vârsta de numai unsprezece ani să se opună din toată fiinţa dorinţei paterne de a-l vedea funcţionar cândva.

Atunci ce l-a făcut pe Hitler să scrie că a fost trimis la *Realschule* din Linz împotriva voinţei sale? Aceea era o şcoală recunoscută, Ludwig Wittgenstein, care se născuse în acelaşi an cu Hitler, a frecventat-o la rândul lui, şi el provenea dintr-una dintre cele mai bogate şi mai instruite familii din Austria, dacă nu chiar din întreaga Europă. Atât lui Wittgenstein, cât şi lui Hitler le-a mers rău la şcoală; Hitler, cel puţin, a picat la mai multe materii în primul an, astfel că a trebuit să mai treacă o dată prin ele, şi a rămas corigent şi în al treilea an, consecinţa fiind că nu mai putea să-şi continue studiile acolo, ci trebuia să-şi îmbunătăţească notele la o altă şcoală, mai puţin prestigioasă. Oare să fi inventat pur şi simplu faptul că tatăl lui îl obligase să meargă acolo, pentru ca după aceea să pretindă că ar fi luat note mai bune dacă ar fi vrut, dar

el îşi dorise altceva, prin urmare nu vedea nicio obligaţie în a-şi da silinţa? Explicaţia pare cam întortocheată.

Conflictul legat de cariera funcţionărească se intensifică şi mai mult. Hitler merge la *Realschule* împotriva voinţei sale, a fost forţat să cedeze, dar el este, aşa cum scrie, „încăpăţânat şi rebel”, şi în loc să susţină ideea studiilor la *Lyceum* în loc de *Realschule*, deschide un nou front un an mai târziu:

„Cum s-a întâmplat exact nu pot să spun, dar într-o zi mi-a fost limpede că voi deveni pictor, adică artist. Faptul că aveam înclinaţie pentru desen era o certitudine. Acesta fusese unul dintre motivele pentru care tata mă trimisese la şcoala cu profil real, dar el niciodată nu se gândise că dezvoltarea acelui talent va duce la alegerea picturii drept profesie. Chiar din contra. Când tata, ca urmare a unui nou refuz din partea mea de a-i urma planul, m-a întrebat pentru prima dată ce anume doream să devin, decizia care mi se formase de mult în minte mi-a ieşit automat pe gură. O vreme, tata a amuţit.

«Pictor? Artist, adică?» a exclamat el în cele din urmă.

Se întreba dacă eram în deplinătatea facultăţilor mintale, sau poate se gândea că nu mă auzise bine ori înţelesese greşit. Dar când i-am explicat ideile mele şi a văzut cât de serios vorbeam, li s-a opus cu încăpăţânarea care-i era atât de tipică. Decizia lui era extrem de simplă, deoarece era exclus să ia în considerare aptitudinile pe care le aveam cu adevărat.

«Pictor! Niciodată! Atât cât voi trăi, nu!» Dar fiindcă odată cu celelalte calităţi, fiul său îi moştenise şi îndărătnicia, răspunsul meu potrivnic a fost la fel de decisiv.

Şi atunci disputa noastră a ajuns la un punct de impas. Tata nu voia să renunţe la «niciodată», pe când eu răspundeam tot mai înverşunat: «Ba da!»

Normal că rezultatul nu a fost prea plăcut. Bătrânul domn a fost foarte supărat, şi eu la fel, chiar dacă îl

iubeam. Tatăl meu mi-a interzis să-mi fac orice fel de speranţe de a-mi alege profesia de pictor. Am mers chiar mai departe, declarând că în cazul ăsta nu voi studia nimic altceva. După acest gen de replici situaţia a devenit şi mai tensionată, astfel încât bătrânul domn a decis irevocabil să-şi exercite autoritatea parentală prin orice mijloace; în perioada ce a urmat am tăcut, dar mi-am pus ameninţarea în aplicare".

Fratele său, Edmund, a murit de rujeolă în februarie 1900. Hitler începea *Realschule*, în Linz, în luna septembrie a aceluiaşi an. Din ceea ce relatează Hitler, nu se poate spune cum anume l-a afectat moartea fratelui său. Unele biografii descriu ceva similar cu o schimbare de personalitate, el devenind din fericit şi extrovertit, îndărătnic, posomorât şi introvertit, dar dacă aşa ar fi fost lucrurile, nu se poate şti ce a provocat schimbarea, se poate doar afirma că în acea perioadă, la câteva luni după moartea fratelui său, el a schimbat mediul, plecând dintr-o mică şcoală de provincie la o şcoală mare într-un oraş unde nu cunoştea pe nimeni şi nici nu şi-a făcut prieteni. Dar, vai! Tocmai fratele lui mai mic este cel care a murit, şi asta în mod cert creează un vid în existenţa lui, este cert că-i întunecă raţiunea şi viaţa. Pentru că cel care fusese frăţiorul lui a încetat să existe şi nu mai este acolo, şi pentru un copil de unsprezece ani, este ceva mai greu de acceptat decât de priceput. Când într-o familie moare un copil, suferinţa părinţilor este fără margini; în acea suferinţă vor continua să trăiască supravieţuitorii. Părinţii trebuie să fi fost ataşaţi de el într-un alt mod decât de primii copii care au murit la naştere, atunci când îl priveau întrezăreau viitorul. Moartea unui copil este o criză mai mare decât oricare alta, şi ce poate gândi un copil de unsprezece ani despre asta, altceva decât că este nedrept? Această tragedie marchează anii petrecuţi de Hitler la *Realschule*, îi amplifică refuzul de a învăţa, impertinenţa şi încrederea în sine, el este propriul stăpân, nu are niciun motiv să-i pese, altul decât bătăile pe care i le

administrează tatăl lui ca să-l aducă la ordine. Bătăile nu par să fi influenţat schimbarea de caracter, pentru că bătaie mai luase şi înainte, era ceva obişnuit pentru majoritatea copiilor din epoca respectivă, cel puţin în acel mediu. El nu scrie nimic despre mama lui, nimic despre fraţi, nimic despre prieteni, doar despre tatăl său. Dacă aşa au stat lucrurile, dacă şi-a sabotat şcolarizarea pentru a-i demonstra tatălui său că acesta a greşit, comportamentul lui are o latură distructivă clară. Doar o minte întunecată poate să gândească astfel, „Am să-i arăt eu lui, n-am să învăţ nimic”, ca el să vadă ce a făcut, când nu există niciun alt mod de a te răzbuna, niciun mod de a-l atinge pe cel pe care-l urăşti. Deşi această operaţiune elaborată ar putea fi o născocire menită să justifice notele proaste şi lipsa instruirii formale, ea descrie şi o distanţă dintre tată şi fiu, care sunt captivi într-o situaţie fără ieşire, şi nu există niciun motiv să credem că asta e o invenţie, deoarece distanţa dintre ei se reflectă pe mai multe niveluri, fiind confirmată şi din alte surse. „Bătrânul domn […] chiar dacă îl iubeam” pare o modalitate afectuoasă de a se referi la un vameş certăreţ şi mohorât care-şi bate copiii până îşi pierd cunoştinţa, dar, în definitiv, el nu-l reprezintă pe tatăl lui Hitler, ci „tatăl”, acea dimensiune care există în vieţile tuturor, dimensiunea spre care trebuie să ne ridicăm privirile cu respect. De acolo şi formula „bătrânul domn”.

Despre Alois Hitler, născut Schicklgruber, nu vorbeau prea mulţi oameni de bine. În cartea intitulată *Viena lui Hitler*, Brigitte Hamann îl citează pe unul dintre cunoscuţii lui, Josef Mayrhofer, care îl caracteriza după cum urmează: „La cârciumă, el trebuia să aibă mereu dreptate, şi avea un temperament vulcanic… Acasă era intransigent, nu un om plăcut; soţia lui nu a avut o viaţă uşoară”. Dar imaginea nu este lipsită de ambiguitate; necrologul din ziarul *Tagespost* din Linz îl descria ca pe un tip sociabil, vorbăreţ şi jovial, „chiar de o voioşie tinerească”, notează Hamann, şi iubitor de cântece. „Chiar dacă vreun cuvânt necioplit îi mai scăpa

uneori, sub aparenţa de duritate se ascundea o inimă blândă”, aşa scria. După toate aparenţele, era vesel afară, un diavol acasă. Hitler i-a mărturisit secretarei sale că nu şi-a iubit tatăl, ci mai degrabă i-a fost teamă de el. „Îl apucau crize de furie, şi atunci devenea agresiv fizic. În momentele acelea, biata mama se temea foarte tare pentru mine”. Fratele mai mare al lui Hitler, Alois Jr., schiţează acelaşi portret al tatălui, dar cu menţiunea că Adolf era copilul preferat şi era răsfăţat de mamă – mama vitregă a lui Alois Jr. –, care-l cocoloşea de dimineaţă până seara. Dar Alois povesteşte că tatăl obişnuia să-l bată pe Adolf, odată atât de rău, încât au crezut că a murit.

Indubitabil, cea mai importantă sursă despre copilăria lui Hitler la Linz şi parţial la Viena este cartea *Adolf Hitler*, *prietenul meu din copilărie*, de August Kubizek, care a apărut în 1953. Kubizek era cu nouă luni mai mare decât Hitler şi cei doi s-au cunoscut la teatrul din Linz pe când aveau şaisprezece ani. Kubizek nu l-a întâlnit niciodată pe tatăl lui Hitler, dar a devenit prieten de familie, şi scrie că Alois era prezent în viaţa lor. Un portret uriaş al tatălui era atârnat în cel mai bun loc din camera de zi; lungile pipe din care obişnuia să fumeze zăceau în continuare pe raftul din bucătărie, şi Kubizek scrie că acelea îl reprezentau în mod simbolic pe bătrân; când vorbea despre răposat, doamna Hitler obişnuia să arate înspre pipe, „luându-le parcă drept martore pentru loialitatea cu care se străduia să ducă mai departe obiceiurile soţului ei”.

Kubizek notează cum colegii tatălui său îl descriau ca fiind meticulos, conştiincios şi intransigent, mândru de rangul său, dar nu era un şef prea popular. Cea mai surprinzătoare însuşire a tatălui lui Hitler, în viziunea lui Kubizek, este un neastâmpăr ieşit din comun. Şi-a schimbat adresa de douăsprezece ori în anii în care au locuit la Braunau, de două ori cât au stat la Passau, iar după ieşirea la pensie s-a mai mutat de încă şapte ori. Adolf însuşi îşi amintea şapte adrese diferite şi cinci şcoli

distincte. Mutările nu aveau nimic de-a face cu calitatea caselor, de multe ori ajungeau să trăiască în condiţii mai proaste. Explicaţia lui Kubizek este că temperamentul îi impunea schimbări în mod regulat, şi de vreme ce serviciul îl obliga la stabilitate, trebuia să defuleze prin alte mijloace. În interpretarea lui Kubizek, Alois Hitler a creat trei familii pe parcursul vieţii în acelaşi mod; prima dată s-a căsătorit cu o femeie considerabil mai în vârstă decât el, a înşelat-o cu cea care urma să-i devină a doua soţie, şi acelaşi lucru s-a întâmplat şi când a început o relaţie cu mama lui Hitler. „Această apucătură ciudată şi neobişnuită a tatălui de a schimba peisajul este cu atât mai interesantă cu cât pe atunci erau vremuri plăcute, de pace, care nu îndemnau la astfel de schimbări”.

Kubizek găseşte exact acelaşi neastâmpăr şi în caracterul lui Hitler, adolescentul de şaisprezece ani, şi în această lumină analizează el conflictul legat de cariera funcţionărească pe care Hitler îl scoate atât de mult în relief în *Mein Kampf*. Firea impetuoasă a tatălui era ţinută din scurt de obligaţiile postului, disciplina conferea caracterului său instabil o direcţie şi un sens, uniforma de funcţionar public servea drept acoperire pentru tumultuoasa lui viaţă privată; acea autoritate căreia i se supunea îi permitea să se ţină la distanţă de recifele primejdioase şi nisipurile mişcătoare în care altfel ar fi ajuns să eşueze, scrie Kubizek. E probabil ca tatăl să fi ghicit aceleaşi trăsături şi la fiul său, şi poate că de aceea era atât de preocupat de profesia lui viitoare. Nu se ştie cu exactitate dacă el conştientiza motivul, afirmă Kubizek, dar încăpăţânarea cu care insista arată că trebuie să fi înţeles importanţa acestei mize pentru viaţa fiului său. „Atât de bine îl cunoştea”, scrie Kubizek.

Această reflecţie transmite o imagine mai binevoitoare a tatălui lui Hitler decât în mod obişnuit, dar ea nu este incredibilă sau nerealistă, chiar dimpotrivă, se întâmplă adesea ca un părinte să fie mai intransigent exact în privinţa trăsăturilor despre care ştie că progenitura le-a

moştenit de la el; mereu există un element de ură de sine în actele de brutalitate faţă de propriii copii, chiar dacă persoana respectivă nu este conştientă de asta, poate mai ales atunci când emoţiile care urcă la suprafaţă sunt atât de puternice şi acaparatoare, încât elimină orice urmă de raţiune. O voinţă atât de puternică precum cea de aici, în care tatăl îşi investeşte toată puterea şi autoritatea, conţine şi solicitudine, deşi copilului îi e greu s-o înţeleagă sau s-o recunoască, deoarece, pe de o parte, voinţa respectivă încearcă să-l subjuge, fără a-i asculta obiecţiile şi fără a încerca să se pună în situaţia lui, şi, pe de altă parte, este complet golită de limbajul prin care se transmite în general iubirea. Dacă o astfel de iubire a existat sau nu, este imposibil de ştiut. Sentimentele lui Hitler se aflau undeva între ură, frică şi respect faţă de autoritatea paternă. Toate mutările, infidelităţile, marea diferenţă de vârstă faţă de soţiile sale indică o minte tulburată şi neliniştită, şi este probabil ca tatăl să-şi fi recunoscut caracterul în comportamentul insubordonat al fiului. Ideea că el ştia cine este fiul său, mai bine decât fiul însuşi, împinge conflictul dinspre obligativitate şi subordonare, sau dinspre latura mecanică a obligaţiei şi subordonării, înspre ceva esenţial, necunoscut pentru cei implicaţi, care se vădeau incapabili de a-şi combate propriile porniri.

De unde îi venise ideea să se facă pictor? Nu existase niciun artist în familia lui, şi nici măcar în cercul de cunoştinţe; formele de artă cu care a avut contact Hitler trebuie să fi fost ceea ce vedea în biserici şi ceea ce citea în cărţi. Dar el doreşte să fie pictor când va fi mare. Nu soldat, nu preot, nu profesor, nu funcţionar public, ci tocmai opusul unui slujbaş: artist. Nu e neobişnuit şi nici surprinzător că Ludwig Wittgenstein dorea să devină filosof, lumea lui era inundată de artă şi cultură la cel mai înalt nivel al epocii. Dar Hitler ştia să deseneze, poate că a fost încurajat, şi apoi şi-a dorit ceva diametral opus faţă de ceea ce-l înconjura; poate că arta i s-a părut o cale de

scăpare.

Tatăl lui a murit subit, în urma unei comoţii cerebrale, atunci când Hitler avea treisprezece ani.

„Dar întrebarea despre ce anume voi deveni s-a soluţionat mai repede decât mă aşteptasem. Atunci când aveam treisprezece ani, mi-am pierdut brusc tatăl. O comoţie cerebrală l-a răpus pe bărbatul robust, punând capăt vieţii sale pământene fără dureri şi provocându-ne o durere cumplită. Ceea ce el râvnise el cel mai mult, să-şi ajute fiul să-şi făurească o carieră, astfel încât să fie scutit de lupta crâncenă prin care el trecuse pentru a ajunge cineva, se pare că nu i-a reuşit. Totuşi, chiar dacă a făcut-o în mod inconştient, el a sădit germenele unui viitor pe care nici eu, nici el nu am fi putut să-l prevedem.

Aici cuvântul „robust” este folosit din nou, devenind unul dintre cuvintele dominante din text. Prima dată a fost folosit în contextul „tineri robuşti” cu care se întovărăşise Hitler, în opoziţie atât cu mama, care îşi face griji, cât şi cu viaţa sedentară petrecută numai în casă. Când termenul este folosit în legătură cu tatăl său, îi denotă forţa vitală, el fiind „încă un bărbat robust”, care încă nu este nici slăbit, nici bolnăvicios.

În text, tatăl este opusul culturii, tiparul fiind următorul: înăuntru/ lectură/ mamă/ stat în casă versus afară/ aer liber/ prieteni/ atitudine combativă, respectiv ceremonie religioasă/ artă/ libertate versus tată/ obligaţie/ energie/ vitalitate. „Robust” este un cuvânt onorabil, cu o conotaţie pozitivă, dar de sub el izvorăşte ceea ce nu este robust. Singurul loc unde apare un pod între cele două este în descrierea articolului despre război; acolo, aspectul activ, viguros şi robust al vieţilor eroice ale soldaţilor se întâlneşte cu cel pasiv, visător, casnic al lecturii şi artei.

Tatăl moare, dar Hitler nu abandonează şcoala din prima, pentru că mama doreşte ca el să-şi continue studiile, până când, scrie el, o boală îi sare în ajutor, mai exact o afecţiune la plămâni care-l face pe doctor să o „roage imperios pe mama să renunţe la gândul că aş putea

lucra vreodată într-un birou”. Faptul că medicul o roagă „imperios” înseamnă că ea trebuie să fie convinsă, şi că faptul că trebuie să fie convinsă înseamnă că ideea n-o încânta deloc. Boala pare să nu fi fost gravă, un pretext în faţa căruia mama a cedat. Nu e surprinzător că a cedat în faţa fiului ei, îşi văzuse soţul bătându-l, însă nu fusese destul de puternică pentru a interveni, deoarece era de două ori mai în vârstă decât ea şi un om autoritar, pe lângă faptul că ea pierduse patru copii. Hitler este cel care a supravieţuit; trebuie să aibă parte de tot ceea ce e mai bun.

„Ceea ce visasem eu de atâta vreme, lucrul pentru care mă luptasem dintotdeauna a devenit acum realitate, aproape cu de la sine putere.

Îngrijorată din cauza bolii, mama în sfârşit a cedat, retrăgându-mă de la *Realschule* şi lăsându-mă să merg la Academie”.

Când Germania a anexat Austria în 1938, Hitler a ordonat Gestapoului să înlăture din arhivele oficiale toate documentele referitoare la el şi familia lui. După toate aparenţele, voia să şteargă orice urme ale trecutului său. Cu toate acestea, au rămas o multitudine de materiale despre viaţa lui din acei ani şi nu există persoană din cercul lui de cunoştinţe care să nu fi fost intervievată. Trecutul nu se lasă manipulat, el trăieşte mai departe în amintiri, povestiri, zvonuri, scrisori, jurnale – şi dacă în mod normal acestea nu sunt niciodată strânse laolaltă, ci sunt răspândite în acel mod în care soarta îi disipează pe membrii unei generaţii, în cazul unei persoane care ajunge într-o poziţie importantă destinul le poate aduce împreună. *Mein Kampfmx* este o sursă credibilă, desigur, dar prin faptul că prezintă o imagine a lui Hitler aşa cum se vedea el pe sine în 1924 spune totuşi multe. El îşi descrie copilăria aşa cum ar fi vrut să fie, dar cu elemente din realitate, în sensul că anumite personaje principale şi întâmplări sunt incluse, deşi nu toate şi nu neapărat cele mai semnificative. Cei cinci ani dintre moartea tatălui său

şi moartea mamei sunt trataţi în nouăsprezece rânduri de text, cei doi ani în care a locuit la Linz împreună cu mama şi sora sa, fără să meargă la şcoală, sunt descrişi într-o singură frază.

„Au fost zile atât de fericite, încât credeam că sunt un vis frumos; şi un vis frumos au şi rămas. Doi ani mai târziu, moartea mamei a pus brusc capăt tuturor planurilor mele ambiţioase”.

Despre aceşti doi ani fericiţi, dar în *Mein Kampftrecuţi* sub tăcere, vorbeşte Kubizek în cartea sa. Indubitabil aceasta este sursa cea mai importantă despre viaţa lui Hitler de când avea el şaisprezece ani până la vârsta de douăzeci de ani, şi, în acelaşi timp, este documentul care oferă cea mai bună perspectivă asupra personalităţii lui Hitler, deoarece Kubizek a fost unicul prieten pe care l-a avut vreodată.

La fel ca toţi ceilalţi contemporani ai lui Hitler care s-au pronunţat despre el, şi motivele lui Kubizek, precum şi acurateţea portretului pe care-l creează, trebuie să fie analizate cu atenţie, aşa cum au şi fost. După ce evidenţiază câteva mici inexactităţi, Brigitte Hamann se pronunţă astfel:

„Una peste alta, totul din Kubizek este credibil. Cartea lui este o sursă bogată şi unică pentru primii ani ai lui Hitler, chiar dacă nu punem la socoteală scrisorile şi cărţile poştale scrise de Hitler pe care le include volumul”.

Ian Kershaw, care a scris biografia lui Hitler în două mari volume, *Hybris* şi *Nemesis*, este mai critic. El afirmă:

„Memoriilor lui Kubizek de după război nu trebuie să li se confere o greutate prea mare, atât în ceea ce priveşte faptele, cât şi interpretarea lor. Aceasta este o versiune extinsă şi cosmetizată a amintirilor pe care le consemnase iniţial la cererea Partidului Nazist. Chiar dacă au fost scrise ulterior, aprecierile lui Kubizek sunt colorate de acea admiraţie pe care o nutrea încă pentru fostul său prieten. Kubizek pur şi simplu a brodat o bună parte, construind câteva fragmente pe baza însemnărilor făcute

de Hitler în *Mein Kampf* şi a produs ceva aflat aproape de plagiat ca să-şi amplifice amintirile destul de limitate. Totuşi, în pofida acestor neajunsuri, relatările sale s-au dovedit a fi o sursă mai veridică decât s-a crezut iniţial, mai ales acolo unde prezintă interesul lui Kubizek pentru muzică şi teatru. Nu există urmă de îndoială că, indiferent de punctele lor slabe, memoriile lui

Kubizek conţin reflecţii importante despre trăsăturile de caracter ale tânărului Hitler, indicând existenţa unor însuşiri care în anii următori au devenit mult mai pronunţate".

Raţionamentul este tipic lucrării lui Kershaw, care este viciată de faptul că descrie totul la Hitler – şi nu este o glumă când spun totul – în termeni negativi, până şi copilăria şi adolescenţa lui, de parcă întreaga lui viaţă ar fi fost pătată de ceea ce urma să devină şi să facă douăzeci de ani mai târziu, de parcă ar fi încarnat răul absolut, sau răul sălăşluia în adâncurile fiinţei sale, ceva imposibil de schimbat, iar asta explică de ce lucrurile au mers cum au mers. Această înţelegere a lui Hitler este imatură, şi face aproape ilizibile cărţile lui Kershaw, recunoscute drept biografiile definitive ale lui Hitler. Este oare posibil ca *tot* ceea ce face un om, chiar şi la vârsta de şaisprezece ani, să fie rău şi îngrozitor? Kershaw presară încontinuu cuvinte cu o încărcătură negativă asupra persoanei lui Hitler în copilărie. El scrie despre împotrivirea tatălui faţă de „existenţa indolentă şi fără niciun ţel" a fiului său, notează că tatăl se ridicase prin „sârguinţă, perseverenţă şi efort de la originile umile până la o poziţie prestigioasă şi respectată în serviciul public", în vreme ce „fiul lui avusese un trecut privilegiat şi nu găsea nimic mai bun de făcut decât să-şi irosească vremea cu desene şi reverii". A-l lăsa pe tată să fie eroul, iar pe fiu, ticălosul, atât timp cât există dovezi că tatăl îşi bătea fiul până acesta îşi pierdea cunoştinţa, şi în toate privinţele era un tiran al casei, este ceva greu de digerat.

Această schimbare în caracterul lui Hitler care pare

să se fi produs între copilărie şi adolescenţă este descrisă de Kershaw după cum urmează: „Băieţelul vesel şi jucăuş a devenit un adolescent leneş, acru, nesupus, morocănos, încăpăţânat şi fără ţel”. Despre perioada de la şaisprezece la optsprezece ani el afirmă: „În aceşti doi ani Adolf a dus o viaţă de o lene parazitară – a fost finanţat, susţinut, îngrijit şi răsfăţat de mama lui, care-l ţinea în puF

„El îşi petrecea zilele desenând, pictând, citind sau scriind «poezie», serile erau dedicate mersului la teatru şi la operă, şi tot timpul visa cu ochii deschişi şi fantasma despre ziua când va deveni un mare artist. Stătea până noaptea târziu şi dormea până dimineaţa târziu.

Nu avea niciun ţel precis în minte. Stilul de viaţă leneş, fanteziile nerealiste, lipsa disciplinei în muncă – trăsături care se vor regăsi ulterior – se pot observa deja în cursul şederii de doi ani la Linz”.

Cât dispreţ zace în ghilimelele care încadrează cuvântul «poezie»! Şi cât de mic-burghez este tonul negativ cu care se afirmă că stătea treaz până noaptea târziu şi se trezea târziu dimineaţa! Frecvenţa cu care se menţionează că era „leneş” sau „indolent”, sau că viaţa lui era „fără ţel” ori „parazitară”, sau încărcătura negativă a expresilor „a visa cu ochii deschişi”, „a fantasma”, acestea fiind laolaltă cu desenatul mijloace de a-şi „irosi vremea”, exprimă însăşi mentalitatea şi comportamentul împotriva cărora viaţa lui Hitler protesta în mod făţiş pe vremea aceea. Dacă l-am înlocui pe „Hitler” cu „Rilke”, de pildă, leneş, indolent, parazitar, visător cu ochii deschişi şi plin de fantezii, care stătea treaz până noaptea târziu şi dormea până târziu pe vremea când avea şaisprezece ani, dacă ar fi citit cineva tirada aceasta de prejudecăţi într-o biografie de-a lui Rilke, s-ar fi minunat de viziunea autorului asupra lumii şi asupra artei. Tot ceea ce este legat de artă e privit de Kershaw drept negativ, pentru că aceasta e considerată diametral opusă muncii. Desigur, se poate spune că Hitler nu a fost un artist adevărat, deci damnarea lui este justificată, dar atunci când un băiat are

şaisprezece ani, nimeni nu poate şti ce anume va deveni sau nu va deveni el, şi nu este cert că talentul pentru artă era cea ce-i deosebea pe Hitler şi Rilke atunci când aveau şaisprezece ani.

Portretul făcut de Kubizek are la bază această realitate pe care Kershaw o dispreţuieşte atât, şi înfăţişează un tânăr înflăcărat de entuziasm. Hitler are o pasiune extraordinară pentru operă, pentru teatru, muzică, pictură, arhitectură. Scrie poezii, face schiţe, pictează în acuarelă, desenează şi proiectează clădiri, aşa cum le vede el din exterior şi cum le făureşte în imaginaţie. În loc să se întrebe de unde provin aceste interese puternice şi ce anume reprezintă, ţinând cont că joacă un rol frapant în primii douăzeci şi cinci de ani din viaţa lui Hitler, Kershaw le priveşte ca pe o manifestare a caracterului personal şi, prin urmare, malefic al lui Hitler. Dar n-are decât şaisprezece ani, e firesc ca poezia lui să nu fie strălucită, clădirile pe care le desenează în detaliu nu se pot compara cu schiţele unui arhitect de profesie, în mod limpede el este un diletant. Dar ce tânăr de şaisprezece ani nu este aşa?

Descrierea făcută de Kubizek prieteniei sale cu Hitler şi epocii şi mediului în care s-a desfăşurat acea prietenie, cu viaţa tinerilor gravitând în jurul muzicii, artei şi literaturii, aminteşte de felul în care-şi zugrăveşte Stefan Zweig copilăria în cartea sa de memorii *Lumea de ieri*. Zweig era cu zece ani mai mare decât Hitler, şi ceea ce scrie el despre Austria de dinaintea izbucnirii Primului Război Mondial, când a fost o epocă de aur a libertăţii şi a siguranţei, trebuie să fi fost valabil şi pentru Linz în 1905 – 1906.

În descrierea tinereţii sale vieneze, Zweig subliniază preocupările aproape obsesive ale lui şi ale prietenilor lui legate de cultură. Stau la rând la fiecare premieră de teatru, ţin volume de poezii de Rilke între copertele cărţilor de şcoală, citesc Nietzsche şi Strindberg pe sub bancă, sunt la curent cu toate dezbaterile literare şi

critice, şi dacă îl văd pe Gustav Mahler pe stradă într-o seară, toţi află despre asta a doua zi la şcoală.

„Cu câteva săptămâni înainte de începerea repetiţiilor, toată clasa era în fierbere pentru premiera unei piese de Gerhart Hauptmann, care urma să aibă loc la Burgtheater; ne furişam pe lângă actori şi figuranţi ca să fim primii – înaintea tuturor celorlalţi – care află subiectul şi distribuţia. Şi – nu ezit să recunosc gesturile prosteşti – mergeam să ne tundem la frizerul de la Burgtheater, ca să prindem din zbor ştiri şi picanterii despre Wolter sau Sonnenthal; pe un băiat dintr-o clasă mai mică care era nepotul unui tehnician de lumini de la Operă îl alintam şi-l mituiam în toate modurile posibile, pentru că uneori putea să ne bage pe furiş pe scenă în timpul repetiţiilor. Şi eram cuprinşi de veneraţie când urcam pe scena asta, mai ceva ca Dante în urcarea lui spre cercurile paradisului. Atât de puternică era strălucirea faimei pentru noi, încât ne trezea respectul chiar dacă era refractată prin şapte medii distincte până ajungea la noi; o bătrânică săracă se transforma într-o făptură supraomenească doar pentru că Franz Schubert era unchiul ei, iar pe stradă întorceam capetele după valetul lui Joseph Kainz, care era divin prin faptul că stătea în apropierea acestui actor atât de simpatic şi de iubit”.

Stefan Zweig era evreu şi aparţinea marii burghezii vieneze. El şi-a scris memoriile în umbra regimului brutal şi distructiv al naziştilor, în cele din urmă luându-şi viaţa „din cauza disperării pe care i-o provoca distrugerea culturii europene”, cum scrie pe coperta ediţiei norvegiene a *Lumii de ieri*. Puţini ne-au lăsat o imagine mai clară şi mai fascinantă despre realitatea Europei de dinainte de război. Este epoca de aur a burgheziei, sunt timpuri marcate de prosperitate, continuitate, durabilitate, armonie şi siguranţă într-o asemenea măsură, încât idealul tinerilor de atunci îl constituiau oamenii de vârstă medie; el scrie că oricine dorea să reuşească în viaţă trebuia să-şi mascheze tinereţea în toate modurile posibile. Tineri de

douăzeci şi cinci de ani îşi lăsau barbă şi burtă, mergeau cu bastoane, îmbrăcaţi în redingotă şi foloseau ochelari deşi aveau vederea bună.

Romanul de debut al lui Thomas Mann, *Casa Buddenbrook*, publicat în 1901, schiţează aceeaşi imagine dual ă a epocii: pe de o parte bunăstarea stabilă adusă de comerţ şi viaţa monotonă a burgheziei, pe de altă parte, copiii burgheziei şi atracţia lor faţă de artă şi cultura sentimentelor măreţe, care în universul lui Mann întotdeauna ascunde o slăbiciune şi o tendinţă distructivă. Cetăţeanul şi artistul, acestea sunt cele două dimensiuni pe care le studiază atât Mann, cât şi Zweig. Münchenul lui Mann şi Viena lui Zweig se numărau printre marile centre culturale ale Europei la începutul secolului XX, dar deşi Hitler avea să locuiască în ambele oraşe, fix în aceeaşi perioadă în Viena ca şi Zweig şi la München în aceeaşi perioadă cu Thomas Mann, el era separat printr-o prăpastie de cultura din care cei doi făceau parte. Viena lui Hitler era o suburbie, Münchenul lui Hitler nu era cu mult mai bun. Dar în ciuda marilor diferenţe sociale, Hitler frecventa aceeaşi lume ca şi cei doi; în cursul şederii la Viena a asistat la reprezentaţiile operelor lui Wagner puse în scenă de Gustav Mahler, care i-au stârnit o admiraţie nemăsurată, iar la sosirea în oraş avea cu el o scrisoare de recomandare pentru renumitul Alfred Roller, care nu era doar un simplu profesor la academia de artă, ci şi colaboratorul apropiat şi scenograful lui Mahler; acesta era genul de om după care Zweig şi prietenii lui ar fi întors capul pe stradă. Recomandarea venise din partea proprietarei apartamentului în care locuia familia lui Hitler la Linz; având simpatie pentru tânărul Adolf, proprietara, care îl cunoştea pe fratele lui Roller, i-a scris unei prietene din Viena următoarea scrisoare, citată în *Viena lui Hitler*.

„Fiul uneia dintre chiriaşele mele doreşte să devină pictor, se află la Viena din această toamnă, dorea să înceapă studiile la Academia Austro-ungară de Arte Frumoase, dar nu a fost acceptat şi a început să studieze la

o instituţie privată. (Panholzer, dacă nu mă înşel.) Este un tânăr serios şi ambiţios de 19 ani, mai matur şi mai statornic decât ar indica-o vârsta lui, este prietenos şi sensibil şi provine dintr-o familie cât se poate de bună. Mama lui a murit înainte de Crăciun, răpusă de cancer la sân, avea doar 46 de ani şi era văduva unui funcţionar superior de la biroul local al vămii; mi-a plăcut doamna aceea *foarte* tare; am fost vecine, ea locuia la etajul al doilea; în momentul de faţă, în apartamentul acela stau sora şi fiica ei, care merge la liceu. Numele familiei este Hitler; fiul, în numele căruia îţi cer ajutorul, se numeşte Adolf Hitler. Am vorbit întâmplător despre artă deunăzi, şi, printre altele, el a menţionat că profesorul Roller este celebru în rândul artiştilor, nu doar la Viena, ci în întreaga lume, şi mi-a mărturisit că-i admiră lucrările. Hitler nu avea nicio bănuială că mi-era familiar numele Roller, şi atunci când i-am povestit că l-am cunoscut odată pe fratele celebrului Roller şi l-am întrebat dacă i-ar fi de folos în încercările lui dacă ar primi o recomandare pentru directorul departamentului de scenografie de la Opera Curţii, Wiener Hofoper, ochii tânărului au început să strălucească; a devenit roşu ca racul şi a spus că s-ar considera extrem de norocos dacă ar putea să-l întâlnească pe *acel* om, darămite să aibă şi o recomandare adresată lui! Mi-ar plăcea să-l ajut pe acest tânăr; el nu cunoaşte pe absolut nimeni care să-i pună o vorbă bună; a venit la Viena complet străin de oraş şi singur, şi trebuie să meargă peste tot singur, fără a avea pe cineva care să-l călăuzească, să-i deschidă uşile. Scopul lui este să înveţe ceva temeinic! Din ceea ce ştiu eu despre el, nu ar «munci cu menajamente», întrucât se concentrează asupra unui ţel serios; sper să nu-ţi iroseşti timpul şi bunăvoinţa pe cineva care nu merită efortul!”

Roller i-a răspuns printr-o scrisoare lungă de trei pagini, scriind printre altele: „Spuneţi-i tânărului Hitler că mă poate vizita şi rugaţi-l să aducă şi câteva dintre lucrările sale, ca să văd cum se descurcă. Am să fac tot

posibilul ca să-l îndrum. Mă poate găsi în fiecare zi la biroul meu de la Operă, intrarea de pe strada Kärntnerstrasse, la etaj, scara care duce spre birourile direcţiunii, între orele 12.30 şi 18.30".

Dar Hitler nu s-a prezentat niciodată acolo. Mai târziu avea să declare că îl lăsase curajul. Se dusese la clădirea operei la câteva zile de la sosirea în Viena, dar nu îndrăznise să intre şi făcuse cale întoarsă. După o lungă muncă de convingere cu sine însuşi a revenit, dar rezultatul a fost acelaşi: nu a îndrăznit să intre. A treia oară a ajuns până la uşa biroului lui Roller; când cineva l-a întrebat ce anume dorea, el a bombănit o explicaţie oarecare şi dus a fost. După aceea a distrus scrisoarea de recomandare şi n-a mai încercat niciodată să-l viziteze pe Roller. În acel moment fusese respins la Academie, astfel încât miza era enormă; relaţia cu Roller ar fi fost inestimabilă pentru un tânăr adolescent din provincie care-şi dorea să devină pictor. Cel puţin Roller ar fi putut să se uite peste schiţele şi picturile lui şi să-i spună la ce anume să mai lucreze, ce anume era bun în ele sau ce lipsea, astfel încât să fie mai bine pregătit pentru o nouă încercare de admitere la Academie. Problema lui Hitler era că fusese autodidact şi că avusese prea puţine contacte cu alţi artişti sau cu mediile artistice, sau poate că nu avusese deloc. Din această cauză, nu cunoştea cerinţele de admitere, nu ştia ce era important; pentru oricine dorea să intre la una dintre instituţiile de vârf, ignoranţa aceasta era fatală; locurile respective formau nucleul establishmentului cultural.

Şi totuşi, el nu a îndrăznit. De ce? Pe de o parte pentru că se simţea intimidat; îl adula pe Roller, văzuse două dintre operele lui Wagner puse în scenă de Mahler, *Tristan şi Isolda* şi *Olandezul zburător*, la a căror scenografie lucrase însuşi Roller, iar a vorbi cu el era ca şi cum ar fi vorbit cu Dumnezeu; pe de altă parte, probabil că s-a temut să nu fie respins. Titlul de artist era atât de important pentru el, trecuse prin atâtea încercări pentru a-

l dobândi, în primă instanţă împotrivindu-se voinţei tatălui, apoi voinţei mamei, şi, după moartea părinţilor, încălcând dorinţele rudelor şi ale tutorelui său legal. Toţi se aşteptau ca el să-şi găsească un loc de muncă obişnuit, să se maturizeze, să-şi câştige pâinea, să îşi întemeieze o familie. Chiar înainte de plecarea lui la Viena, a primit o ofertă de muncă la poştă din partea unei rude. A refuzat-o, probabil că nu fără dispreţ, pentru că întotdeauna se simţea dispreţ în vocea lui atunci când vorbea despre slujbele menite să asigure pâinea cea de toate zilele, după cum relatează Kubizek. Pentru Hitler, arta reprezenta opoziţia faţă de tot ce însemna existenţa mic-burgheză, şi atât de mare era visul său, încât nu putea să rişte ca Roller să spună că era lipsit de talent, obligându-l să se întoarcă în Linz şi să-şi caute un loc de muncă obişnuit. Nu putea să rişte o asemenea soartă, aşa că a preferat să trăiască în continuare în visul său.

Aceasta este o trăsătură tipică a tânărului Hitler, trăsătură care se va manifesta în multe dintre episoadele descrise de Kubizek. El trăieşte o viaţă lăuntrică tumultuoasă, intens hrănită de fantezii, pe care încearcă timp îndelungat să n-o confrunte cu realitatea. Probabil că episodul cel mai reprezentativ îl constituie cei patru ani lungi de pasiune pentru Stefanie, o tânără din Linz pe care o văzuse de mai multe ori în centru, pe Landstrasse, unde localnicii obişnuiau să se plimbe după-amiaza şi seara ca să vadă şi să fie văzuţi, să se oprească la o vorbă cu prietenii şi cunoscuţii, să arunce o privire la vitrinele magazinelor, bucurându-se de viaţa provincială specifică epocii. Într-o seară, în anul 1905, când erau în oraş şi se plimbau ca de obicei, scrie Kubizek, Hitler îl prinde nerăbdător de braţ şi-l întreabă cum i se pare fata slăbuţă, cu păr blond, care se plimbă la braţ cu mama ei pe Landstrasse.

„Sunt îndrăgostit de ea”, spune Hitler.

Niciodată n-a vorbit cu ea, din câte se pare. Plimbările de seară pe Landstrasse erau un bun prilej

pentru flirturi, ocheade şi zâmbete, dar normele de politeţe erau stricte; dacă voia să stea de vorbă cu ea, trebuia mai întâi să-i fie prezentat, şi asta era în afara posibilităţilor lui, după cum notează Kubizek. Când Hitler l-a întrebat ce să facă, Kubizek i-a răspuns că trebuia să meargă şi s-o salute pe mamă, să se prezinte şi să-i ceară permisiunea de a i se adresa fiicei sale şi de a le însoţi.

„Adolf m-a privit neîncrezător şi mi-a rumegat sfatul câteva momente. Într-un final s-a decis. «Ce să-i răspund mamei dacă mă întreabă cu ce mă ocup? În definitiv, trebuie să-mi declar fără preget profesia, cel mai indicat s-o adaug după nume, „Adolf Hitler, pictor cu studii universitare", sau ceva asemănător, dar nu pot să mă prezint astfel până nu devin pictor. Pentru o mamă, profesia este mai importantă decât numele.»".

Hitler niciodată nu face acel pas, niciodată nu se duce la mama fetei să se prezinte, drept urmare nu schimbă nicio vorbă cu domnişoara aceea în cei patru ani, un răstimp în care, conform lui Kubizek, ea a fost marea lui iubire. Se mulţumeşte s-o privească. Uneori, privirile li se intersectează, din când şi când el mai primeşte un zâmbet, şi asta îi dă certitudinea că sentimentele ei sunt la fel de puternice ca şi ale lui. Planifică viitorul lor în cel mai mic detaliu, desenează inclusiv vila în care vor locui într-o bună zi; o perioadă este complet absorbit de asta. Îi dedică poezii, *Imn celei iubite* era titlul uneia dintre ele, după cum relatează Kubizek. Stefanie este o făptură aproape oniric de perfectă şi o femeie complet idealizată, foarte asemănătoare cu eroinele lui Wagner inspirate din mitologie, şi Hitler reacţionează violent atunci când intervine realitatea cu o forţă care nu mai poate fi ignorată. El l-a rugat pe prietenul său să afle mai multe despre fată, iar Kubizek a vorbit cu un cunoscut care este prieten cu fratele ei. Stefanie aparţine marii burghezii superioare, spune el, locuieşte împreună cu mama, care este văduvă, şi îi place să danseze; iarna trecută a participat la toate balurile importante din oraş, însoţită de

mama ei. Nu este logodită. Hitler este foarte mulţumit de raport, cu excepţia unei informaţii: faptul că fetei îi place să danseze. Gândul acesta nu se potriveşte deloc nici cu imaginea pe care o are despre ea, nici cu viaţa pe care o duce el.

Kubizek îl descrie pe Hitler drept un om neobişnuit de serios, consacrat pe de-a-ntregul intereselor sale, care în acea perioadă sunt arta şi arhitectura. Nu bea, nu fumează, nu-l interesează deloc sportul şi viaţa socială din provincie. Dansul îi este complet străin. Pasiunea pentru dans o plasează pe Stefanie în acea viaţă socială, lucru care îl tulbură intens.

„După ce am fost atât de mult timp calul lui de bătaie, aveam în sfârşit şansa de a-l lua peste picior. «Trebuie să iei lecţii de dans, Adolf», i-am sugerat cu o expresie neclintită pe chip. Dansul a devenit rapid una dintre problemele lui. Îmi amintesc clar că rătăcirile noastre singuratice nu mai erau pline de discuţii despre «teatru» sau «reconstrucţia podului peste Dunăre», ci erau dominate de un singur subiect: dansul.

Ca de fiecare dată când nu putea să acţioneze imediat într-o chestiune, se arunca în generalizări. «Priveşte o sală de dans plină ochi», mi-a spus el odată, «şi imaginează-ţi că eşti surd. Nu poţi auzi muzica pe care se mişcă toţi acei oameni, şi le urmăreşti mişcările fără noimă, care nu duc nicăieri mai departe. Nu sunt aceşti oameni nebuni de legat?»

«Nu ţine figura, Adolf», i-am răspuns. «Lui Stefanie îi place să danseze. Dacă vrei s-o cucereşti, şi tu trebuie să dansezi prosteşte şi fără noimă ca toţi ceilalţi.» Asta a fost de-ajuns ca să ia foc de furie. «Nu, nu, niciodată! a strigat el. Niciodată n-o să dansez! Pricepi? Stefanie dansează doar pentru că este obligată de societatea de care, din nefericire, este legată. Dar odată şi odată îmi va fi soţie, şi nu va mai avea nici cea mai mică dorinţă să danseze!»

Contrar obiceiului, de data asta nu s-a lăsat convins de propriile vorbe, pentru că a reluat întrebarea despre

dans iar şi iar. Eu bănuiam că, în cea mai mare taină, exersa câţiva paşi prudenţi acasă, împreună cu sora lui mai mică”.

Pentru a scăpa de chinuri, Hitler a venit cu sugestia de a o răpi pe Stefanie. Trata propunerea aceasta cu cea mai mare seriozitate, scrie Kubizek. Atunci când într-o perioadă ea nu i-a mai întors zâmbetul şi şi-a ferit privirea, trecând pe lângă el de parcă n-ar fi existat, Hitler a început să fantasmeze despre sinucidere, pe care şi-a planificat-o cu meticulozitatea care-i era tipică. Mai târziu totuşi, când Stefanie participă la parada florilor şi-i aruncă o floare, Kubizek povesteşte că niciodată, nici înainte, nici după aceea, nu l-a mai văzut atât de fericit.

„Încă îi aud vocea, tremurând de emoţie: «Mă iubeşte! Ai văzut asta! Mă iubeşte!»”.

După moartea mamei sale, peste doi ani şi jumătate, în februarie 1908, atunci când pleacă la Viena cu scrisoarea de recomandare pentru Roller, Hitler îi trimite o carte poştală lui Stefanie. Îi scrie că urmează să înceapă cursurile la Academie şi că ea trebuie să-l aştepte, pentru că îi va cere mâna imediat ce-şi va termina studiile şi se va întoarce la Linz. Nu semnează cartea poştală, astfel că tânăra nu are nici cea mai vagă idee cine ar fi putut să i-o trimită.

Nehotărârea pe care o denotă lipsa semnăturii este aceeaşi şi în cazul scrisorii de recomandare pentru Roller: el nu face pasul final şi decisiv. Acea lume la care visează, viitorul lui ca artist şi viitorul împreună cu Stefanie, se regăseşte în parte în sufletul lui, în parte în exterior – o caută şi o găseşte, o vede, ea există, este posibil, în acelaşi mod în care el desenează şi pictează şi îşi depune lucrările la Academie sperând să fie admis – dar nu îndrăzneşte să efectueze conexiunea decisivă dintre cele două paliere ale realităţii. Ceea ce face realitatea, într-un mod atât de brutal, este să corecteze. Şi o trăsătură dominantă în personalitatea tânărului Hitler este tocmai îndârjirea cu care se opune corijărilor. Pur şi simplu le detestă. Atunci

când vorbeşte cu Kubizek, nu suportă să fie contrazis. Cea mai mică remarcă îl deranjează şi-l scoate din sărite.

Este dificil să nu priveşti această viaţă interiorizată şi expresia ei ca pe o formă de apărare. Apărare de ce anume? În mod evident, de lumea socială. Hitler nu participă absolut deloc la viaţa socială, este complet dezinteresat de ea şi simte doar dispreţ faţă de cei de-o seamă cu el care se distrează, beau, dansează, fac sport şi flirtează. Nu are nici prieteni; Kubizek este în mod vădit o excepţie, dar această prietenie este aproape în întregime un monolog: Hitler vorbeşte, Kubizek ascultă. Hitler este superiorul, Kubizek este subalternul. Kubizek o ştie, dar îşi acceptă postura pentru că-l admiră pe Hitler şi se simte măgulit de prietenia lui; pe deasupra, după cum afirmă, îi este limpede că Hitler are nevoie de el.

„Am ajuns la concluzia că prietenia noastră a fost durabilă în mare parte pentru că eram un ascultător plin de răbdare. Dar îmi displăcea acel rol pasiv, deoarece mă făcea să înţeleg în ce măsură avea nevoie de mine prietenul meu. Şi el era complet singur”.

Odată, Kubizek a trebuit să meargă la înmormântarea fostului său profesor de vioară; spre mirarea lui, Hitler l-a însoţit. Nu-l cunoscuse pe profesorul acela, deci ce treabă avea el la înmormântare? Hitler îi răspunde: „Nu pot să suport ideea că vei fi împreună cu alţi tineri şi că vei vorbi cu ei”.

Hitler voia să-l păstreze doar pentru el şi asta este înduioşător într-un fel, pentru că devine limpede ca lumina zilei cât de vulnerabil este, dar este şi neplăcut, deoarece exprimă o posesivitate ieşită din comun.

Ce anume stârneşte admiraţia lui Kubizek faţă de Hitler?

În primul rând, faptul că era radical diferit de tinerii de aceeaşi vârstă. Majoritatea celor de şaisprezece ani deja porniseră pe drumul lor, nu şi Hitler; cu el lucrurile „stăteau fix pe dos”, după cum spune Kubizek. „Totul era nesigur în privinţa lui”. Faptul că nu dorea să ducă o viaţă

obişnuită de membru al clasei de mijloc i se părea tentant lui Kubizek, care lucra în atelierul de tâmplărie al tatălui său, urmând să preia afacerea de familie peste câţiva ani, însă ceea ce el dorea – o dorinţă pe care abia reuşise s-o exprime în faţa câtorva persoane – era să facă studii de compoziţie şi dirijat. Atunci când Hitler s-a mutat la Viena, el a insistat să fie însoţit de Kubizek, şi s-a dus în persoană la părinţii acestuia pentru a-i convinge să-l lase să vină cu el.

Hitler reprezenta ceea ce Kubizek însuşi dorea să fie. Dar ei nu erau asemănători. Kubizek abia scotea o vorbă atunci când erau împreună, şi era lipsit de energia nestăvilită a prietenului său; în schimb, avea o răbdare care lui Hitler îi lipsea: Kubizek exersa la muzică, şi a intrat la Conservatorul din Viena la optsprezece ani, în timp ce Hitler nu exersa niciodată la nimic, nu avea răbdare deloc, pornea mereu proiecte măreţe fără a le duce la bun sfârşit, şi niciodată nu a fost acceptat la Academia din Viena.

Cea mai surprinzătoare însuşire a lui Hitler era, conform lui Kubizek, faptul că vorbea neîncetat despre tot ceea ce vedea şi gândea, iar ideile sale erau legate de o formă sau alta a schimbării; acea clădire din acel stil ar trebui demolată şi ar trebui să se construiască una într-un alt stil, de exemplu, sau faptul că la Linz ar trebui să se construiască o linie de cale ferată subterană, sau că sistemul de pensii ar trebui modificat, sau că ar trebui să se creeze un fel de operă ambulantă, care ar putea să ducă operele lui Wagner în provincii. Aparent, nu exista nicio limită pentru lucrurile care-i stârneau interesul sau despre care putea să-şi exprime o părere. Atunci când Kubizek descrie această latură a prietenului său, el pune accentul pe neliniştea pe care o emana şi pe sentimentul lui că mereu trebuia să se întâmple ceva, ca şi când Hitler ar fi fost cumva ameninţat, ca şi când exista ceva de care trebuia să fugă, şi, din moment ce lucrurile care-i atrăgeau atenţia erau exterioare, întotdeauna exista un element în

preajmă de care să se agaţe, este uşor să ne imaginăm că era ceva în interiorul lui de care voia să fugă ori să se descotorosească. Este surprinzător ceea ce reiese din *Mein Kampfşi* din memoriile lui Kubizek referitor la viaţa interioară a lui Hitler, care este îndepărtată de realitate, este aproape visătoare, orientată către un alt plan temporal, un alt loc; impresia aceasta este întărită de trăirile intense pe care le aveau amândoi la operă, unde obişnuiau să meargă frecvent, de lecturile lui despre istoria şi mitologia germană şi de ceea ce povestea el despre viaţa sa, vorbind întotdeauna nu despre cum fusese, ci despre cum avea să fie cândva. La acea imagine contribuie şi faptul că era atât de asocial, adică neinteresat de viaţa socială, precum şi seriozitatea frapantă de care dădea dovadă.

Adesea am fost întrebat, inclusiv de Rudolf Hess, care odată m-a chemat în vizită la el acasă, la Linz, dacă Hitler, pe vremea când l-am cunoscut, avea simţul umorului. Se observă lipsa simţului umorului la el, zic cei care-i sunt în preajmă. Cu toate acestea, el era austriac, şi ar fi trebuit să aibă renumita doză de umor a austriecilor. În mod cert, impresia despre Hitler, mai ales după o întâlnire scurtă şi superficială, era aceea a unui om serios. Această enormă seriozitate părea să adumbrească totul la el. La fel stăteau lucrurile şi când era tânăr. Aborda toate problemele care-l preocupau cu o seriozitate absolută, care nu i se potrivea unui tânăr de şaisprezece sau şaptesprezece ani. Era în stare să iubească şi să admire, să urască şi să dispreţuiască, toate cu cea mai mare seriozitate. Singurul lucru pe care nu-l putea face era să transmită ceva cu un zâmbet pe buze”.

Kubizek regăseşte aceeaşi seriozitate şi la mama lui Hitler. Atunci când a cunoscut-o, ea avea patruzeci şi cinci de ani. El relatează că arăta la fel ca în singura fotografie de-a ei care ne-a rămas, cu deosebirea că „suferinţa îi era mai limpede întipărită pe chip, şi părul începuse să-i încărunţească” O simpatiza, şi scrie că-i trezea dorinţa de

a o ajuta cumva. „Orice zâmbet care-i trecea peste chipul serios mă bucura”, afirmă el. Nu-i plăcea să vorbească despre ea însăşi şi nici despre grijile ei, dar îşi deschidea inima atunci când îşi mărturisea îngrijorarea pentru fiul ei şi viitorul acestuia.

„Grija pentru bunăstarea singurului ei fiu care a supravieţuit o apăsa din ce în ce mai tare. Adesea stăteam cu doamna Hitler şi cu Adolf în micuţa lor bucătărie. «Tatăl tău se răsuceşte în mormânt», obişnuia ea să-i spună lui Adolf, «deoarece nu faci absolut nimic din ceea ce şi-a dorit el pentru tine. Obedienţa este ceea ce defineşte un fiu bun, dar tu nu ştii ce înseamnă acest cuvânt. De aceea ai avut rezultate atât de slabe la şcoală, şi de aceea rătăceşti acum fără ţintă.»”.

Familia locuia într-un mic apartament cu două camere şi bucătărie. Hitler avea la dispoziţie o cameră numai pentru el, în timp ce mama, sora vitregă şi sora mai mică o împărţeau pe cealaltă. El nu ajuta cu nimic în acasă, mama făcea totul, şi nu este nicio îndoială că a fost răsfăţat. Când a vrut să înveţe să cânte la pian, mama i-a cumpărat instrumentul şi a plătit pentru lecţii, lucru pentru care în mod vădit nu existau bani. După patru luni, Hitler a renunţat, iritat de toate exerciţiile „tâmpite” de dexteritate, ba uneori era furios de-a dreptul. Muzica era o chestiune de inspiraţie şi nu de exerciţii de dexteritate, a spus el. Faptul că a dat vina pe profesorul de muzică şi nu pe propria sa nepricepere era o trăsătură tipică pentru el. Citise tot ce se găsea despre Wagner şi se identifica aproape complet cu compozitorul; în tinereţe trebuise să înfrunte aceleaşi impedimente ca şi Wagner. „După cum vezi”, a spus el la un moment dat, după ce citase dintr-o scrisoare sau dintr-un eseu, „Wagner însuşi a trecut prin ceea ce trec eu acum. Tot timpul a trebuit să dea piept cu ignoranţa oamenilor”. Kubizek era de părere că exagera, pentru că Wagner a dus o viaţă lungă şi creativă, plină de suişuri şi coborâşuri, în timp ce Hitler avea şaisprezece ani şi nu avea niciun fel de experienţă de viaţă. Cu toate

acestea, vorbea despre sine de parcă ar fi fost victima unei persecuţii, de parcă ar fi înfruntat nişte demoni şi ar fi fost trimis în exil.

Există ceva teatral în această latură a lui Hitler, în sensul că rolul în sine pare să-l tenteze, o impresie accentuată de faptul că el nu este în stare să-şi asume rolul cu sârguinţa şi dăruirea care se impun, precum şi de modul în care se îmbracă, e un dandy cu redingotă neagră, cămaşă albă, baston cu mâner din fildeş şi uneori chiar joben, dar nu este atât de simplu, deoarece el nu se face asta în societate, pentru a fi văzut, este practic singur, şi intensitatea cu care se lasă absorbit de reprezentaţiile de operă la care asistă, de exemplu, nu pare să fie afectată ori superficială, ci îi cuprinde întreaga fiinţă. Acelaşi lucru este valabil şi pentru frenezia pe care o manifestă atunci când face schiţe arhitecturale, care sunt împrăştiate peste tot în camera lui. E înflăcărat, vădeşte un entuziasm ieşit din comun şi este dispus să lase totul deoparte pentru a-şi atinge ţelul artistic. De ce? Atât Hitler, cât şi Kubizek credeau că arta ocupă locul suprem în viaţa unui om, convingerea lor exprimând o viziune generală a epocii respective, împărtăşită în provincie doar de un număr redus de tineri, dar predominantă la Viena şi în celelalte metropole. Judecând după portretul pe care i-l zugrăveşte Kubizek, se pare că nu era doar o fantasmagorie, ci o trăsătură esenţială a caracterului lui Hitler. „Felul său intens de a absorbi, de a cerceta, de a respinge, seriozitatea lui nemaiîntâlnită, mintea lui mereu activă aveau nevoie de o contragreutate”, scrie Kubizek. „Doar arta putea să i-o confere”.

În descrierile lui Kubizek sunt surprinzătoare elementele maniacale ce pot fi observate la Hitler; vorbeşte fără încetare, este iute la mânie şi irascibil, are planuri grandioase pe care nu se îndoieşte niciodată că le va duce la bun sfârşit şi poate să lucreze frenetic la un proiect nopţi la rând. Pe de altă parte, cum orice exaltare are şi un revers, urmează perioade în care Hitler nu

vorbeşte deloc, se retrage şi porneşte în plimbări lungi de unul singur în afara Linzului, posomorât şi decepţionat. Arta este undeva în afara străduniilor lui, şi el merge s-o caute astfel încât să-şi umple sufletul cu altceva care să-i îngăduie să se exprime.

Un alt motiv vizibil pentru care arta a fost importantă pentru el la vârsta adolescenţei a fost că doar prin artă ar fi putut să-şi depăşească condiţia socială. Asta se reflectă în dragostea platonică pe care o simte pentru Stefanie. De ce nu o contactează? Este timid şi reţinut, asta e limpede, şi nu îndrăzneşte s-o abordeze. Şi poate că el nici nu doreşte şi nici nu poate să rişte, deoarece înţelege că un gest în direcţia fetei ar face realitatea să se intersecteze cu visul, şi perfecţiunea şi idealul visării sunt mai bune decât crudul adevăr. În plus, ar ieşi la iveală că el este un nimeni. Atunci când Kubizek îl zoreşte, el îi răspunde că pentru a i se prezenta mamei trebuie să fie cineva, trebuie să aibă o profesie, şi nu orice fel de profesie, un post de factor poştal nu ar fi impresionat-o pe ea, văduva vreunui oficial de rang înalt, dar profesia de pictor cu studii la Academie ar fi putut să impresioneze.

Într-un anumit sens, arta transcende clasele sociale, în sensul că ea le este accesibilă tuturor; la Linz, în primul deceniu al secolului XX nu existau televizoare, aparate de radio, gramofoane sau cinematografe, muzica trebuia ascultată în sala de concert, dar asta nu costa o avere; cei doi tineri de şaisprezece – şaptesprezece ani din pătura de jos a burgheziei mergeau la teatru, operă şi concerte şi asimilau totul, iar pe drumul spre casă vorbeau înflăcăraţi despre ceea ce văzuseră şi auziseră; nici intrarea la muzeele de artă nu costa mult, şi mai apoi existau cărţile. Într-un alt sens, arta participă la ierarhizarea socială. Faptul că este disponibilă pentru toată lumea nu înseamnă că le este şi accesibilă tuturor; dacă creşteai într-o casă fără cărţi, fără tablouri, fără muzică, printre oameni care niciodată nu vorbeau despre artă şi cărora nu le păsa de artă, ba mai mult, li se părea că irosesc timp şi bani, era

nevoie de mult efort ca s-o găseşti pe cont propriu. Şi dacă descopereai acea cale, probabil că ţi-ar fi lipsit complet mijloacele de care dispun membrii claselor superioare, acea doză de încredere cu care abordează ei cultura şi formele ei. Hitler, care provenea dintr-o familie lipsită de cărţi şi interes pentru artă, a depăşit primul impediment, dar niciodată nu a trecut peste cel de-al doilea. Gusturile sale în materie de artă şi înţelegerea artei au rămas provinciale şi conservatoare, chiar dacă atunci când trăia în provincie şi se opunea din răsputeri atitudinilor mic-burgheze ideile lui trebuie să li se fi părut radicale celor din jur.

Radicalismul lui Hitler este ceea ce l-a frapat pe Kubizek atunci când s-au cunoscut. Se văd la operă, intră în vorbă în antract, şi din acel moment Hitler pare să pună stăpânire pe el. Dacă Kubizek întârzie la o întâlnire, Hitler se duce să-l ia de la atelierul de tâmplărie al tatălui său, nu înţelege nicicum că el trebuie să muncească, trebuie să iasă împreună pentru ca Hitler să vorbească despre sine însuşi.

Kubizek se miră de cât timp liber are prietenul lui. El nu munceşte? Bineînţeles că nu, îi răspunde brusc Hitler. El este prea bun ca să aibă un loc de muncă pentru a-şi asigura pâinea. Asta îl impresionează pe Kubizek, dar nu înţelege pe de-a-ntregul. Merge la şcoală, poate? „Şcoală?” pufneşte Hitler, manifestându-şi pentru prima dată temperamentul. E furios pe şcoală, a-i pomeni de şcoală este ca şi cum i-ai flutura o pătură roşie în faţa ochilor. El urăşte şcoala, urăşte profesorii şi-i urăşte pe colegi.

Kubizek zice că nici el nu are prea mare succes la învăţătură.

„De ce nu?” îl chestionează Hitler, evident nemulţumit de faptul că unicul său prieten este slab la învăţătură. Contradicţia îl uimeşte pe Kubizek, dar în scurt timp se obişnuieşte cu asta; contradicţia este o trăsătură de caracter de-a lui Hitler. În acest prim episod de la atelierul de tâmplărie nu există nimic enigmatic.

Contradicţia apare atunci când există două afirmaţii incompatibile, iar aici ele sunt uşor de identificat: experienţele lui Hitler îi aparţin doar lui, poate îi sunt dragi şi inestimabile, de vreme ce-i definesc caracterul, el urăşte şcoala şi sistemul de învăţământ, şi asta îl face pe el ceea ce este, un om independent care nu are nevoie de ceea ce-i oferă şcoala, pentru că n-are nicio intenţie de a rămâne în societatea din care provine, lumea mic-burgheză din Linz, ci va merge mai departe, în lumea largă. Dacă prietenul său ar avea o experienţă similară, atunci Hitler n-ar mai fi unic, şi asta ar fi insuportabil pentru el.

Totuşi, Hitler nu înţelege conştient aceste lucruri; pur şi simplu în cazul lui Kubizek se aplică alte reguli, Hitler nu-l priveşte în aceeaşi lumină ca pe sine însuşi, ci complet din afară, şi în acea lumină rezultatele slabe la învăţătură sunt văzute ca un eşec. Oare prietenul lui este un ratat? Un ratat în ochii profesorilor şi în ochii celorlalţi elevi? Nu, ar fi inacceptabil din perspectiva lui Hitler.

Ceea ce rezultă din această mică scenă este distanţa enormă dintre interiorul şi aparenţele lui Hitler, şi asta este semnificativ, pentru că transformă interiorul lui Hitler în ceva inabordabil şi imposibil de corijat. Autocunoaşterea este capacitatea de a aplica perspectiva exterioară interiorului, este prezenţa vocii sau a privirilor altora în propriul eu, şi dacă aceasta este împiedicată, nu mai există nicio legătură între cele două, nu mai există nicio acomodare, eul rămâne izolat, şi acest abandon face ca interacţiunea cu ceilalţi şi înţelegerea lor să devină fenomene externe, se petrec în afara eului, fără implicarea lui, care constituie prima şi de fapt singura condiţie a empatiei.

Hitler nu era incapabil de a empatiza cu alţii, dar empatia lui era slabă, după cum o atestă mărturiile lui Kubizek. Era ghidat de emoţii, aproape înrobit de ele, puteau să-l ia în stăpânire, să-l copleşească; şi asta corespunde cu tiparul eului abandonat. La fel şi faptul că era antisocial. Mai mult decât atât, el evita toate punctele

în care viaţa lui interioară risca să se confrunte direct cu lumea exterioară, după cum o arată episoadele cu Stefanie şi Roller. De asemenea, nu tolera să fie contrazis de Kubizek ori de mama lui. Pe de altă parte, nu avea decât şaisprezece ani, era în acea perioadă de căutare şi creştere şi dezvoltare rapidă, caracterizată printr-o mare instabilitate.

Ulterior, el va declara că acei doi ani petrecuţi la Linz au fost cei mai fericiţi din viaţa lui. Aşa cum Kubizek vizitează casa lui Hitler, şi Hitler merge deseori în vizită la prietenul său. Mama îl plăcea pentru că era politicos şi bine-crescut, tatăl însă era ceva mai sceptic; şi-ar fi dorit un prieten mai stabil şi mai de nădejde pentru fiul lui, deoarece el vedea limpede încotro se îndrepta acesta şi se temea că afacerea de tâmplărie avea să-l atragă mult mai puţin decât lumea muzicii pe care începuse s-o descopere.

În weekenduri, Hitler şi Kubizek făceau drumeţii lungi, adesea întâlnindu-se cu părinţii lui Kubizek, care veneau cu trenul în locul stabilit şi le făceau cinste cu prânzul la hanul de acolo. Hitler îi simpatiza pe părinţii prietenului său şi le purta de grijă; chiar şi în 1944 el i-a trimis un cadou mamei lui Kubizek de ziua ei, când a împlinit optzeci de ani.

Viaţa provincială de dinainte de război, aşa cum o descrie Kubizek, pare la fel de stabilă şi calmă ca aceea trăită de Zweig la Viena cu zece ani mai devreme. Seara lumea iese la promenadă de-a lungul străzii principale, se joacă Schiller la teatru şi se cântă Wagner la operă, fanfara cântă în parc, se fac lungi plimbări în împrejurimile oraşului. Nu există maşini, avioane, doar câteva motoare, nu sunt telefoane, aparate de radio sau de televiziune, abia dacă e câte un bec electric pe ici-colo. Totuşi, ei nu sunt bogaţi; tatăl lui Kubizek munceşte din greu pentru a-şi menţine în funcţiune mica afacere, mama lui Hitler face mari economii ca să-i ajungă pensia de văduvă. Sărăcia nu este ceva abstract, ceva care-i priveşte doar pe ceilalţi: mama lui Hitler provine dintr-o familie nevoiaşă cu

doisprezece copii, dintr-una dintre cele mai sărace regiuni ale Austriei. Faptul că tânărul Hitler urăşte mica burghezie trebuie să se fi născut dintr-o nerostită conştiinţă de clasă socială; el provenea din alt mediu decât majoritatea colegilor de la *Realschule*, drumul spre şcoală dura o oră, atitudinea lui avea ceva ţărănesc şi necioplit, şi după ce s-a mutat la Linz împreună cu mama lui n-a mai vrut nici măcar să vorbească cu ei – Kubizek relatează un episod în care Hitler este abordat de unul dintre foştii colegi care-l întreabă ce mai face, şi Hitler pufneşte: „Nu-i treaba ta” – însă faptul că el este mai bun decât ei, care reprezintă burghezia din oraş, ei care termină şcoala şi apoi îşi găsesc un loc de muncă obişnuit, trebuie să fie articulat într-un fel sau altul, iar aici este o problemă: cum să te ridici deasupra unui lucru pe care nu-l cunoşti, cum să depăşeşti un nivel pentru care nu ai fost niciodată calificat? Hitler se îmbracă asemenea unui student sau tânăr artist şi afirmă ritos că n-o să aibă niciodată o slujbă obişnuită. De asta este sigur. El urăşte burghezia, dar în acelaşi timp este prizonierul ei.

„Adolf punea mare preţ pe manierele alese şi comportamentul adecvat. El observa cu mare atenţie regulile conduitei sociale, oricât de puţin i-ar fi păsat de societatea în sine. […] Este elocvent faptul că tânărul Hitler, care dispreţuia întru totul societatea burgheză, urma, cel puţin în ceea ce privea relaţia lui amoroasă, codurile şi eticheta burgheziei mult mai strict decât membrii înşişi ai burgheziei. […] Asta se vedea în costumul lui bine îngrijit şi în politeţea lui, care o impresiona întotdeauna pe mama mea. Eu nu l-am auzit niciodată să folosească vreo expresie ambiguă, nici să povestească ceva dincolo de limita decenţei”.

Tânărul Hitler ştie cât de mult contează hainele şi comportamentul în evaluarea unui om; chiar dacă burghezia îl lasă complet indiferent, e obligat să-i adopte standardele, pentru că nu are nimic în spate: dacă s-ar îmbrăca asemenea unui ţărănoi neşcolit sau ca un tânăr

ignorant din păturile sociale inferioare, exact aşa ar fi considerat, şi pe bună dreptate, aşa că pentru a se ridica la acel statut pe care el crede că-l merită n-are niciun alt mijloc decât o ţinută corectă, care cu puţin efort poate să-i dea un aer de dandy, de tânăr artist.

Adolf Hitler. Prietenul meu din tinereţe a fost publicată cu mai bine de patruzeci de ani după evenimentele relatate. După cum remarcă Ian Kershaw, niciun om nu poate să-şi amintească exact nişte schimburi de replici după patruzeci de ani, ceva ce Kubizek reuşeşte aparent să facă atunci când îi citează pe Hitler şi pe mama acestuia. Dar memoriile nu sunt o ştiinţă exactă, toată lumea care le citeşte înţelege lucrul acesta, precum şi faptul că anumite întâmplări ulterioare le transformă pe cele petrecute mai devreme, adăugându-le nuanţe noi, iluminându-le din alte unghiuri în funcţie de situaţiile în care se află omul în acel moment. Trebuie să fim vigilenţi ori de câte ori întâmplările capătă forma unei povestiri, pentru că povestirile aparţin literaturii şi nu vieţii, şi întâmplările din trecut îndeplinesc aşteptările din viitor, deoarece adevăratul prezent stă deschis şi nu cunoaşte încă nicio consecinţă. Prin urmare, atunci când Kubizek juxtapune povestea iubirii lui Hitler pentru Stefanie cu moartea mamei, într-o scenă în care cortegiul funerar trece prin faţa casei lui Stefanie, iar aceasta tocmai atunci deschide fereastra şi se apleacă în afară ca să vadă ce se petrece, avem toate motivele să ne îndoim că lucrurile s-au derulat astfel. La fel şi când Kubizek descrie impresia puternică pe care i-a făcut-o lui Hitler opera lui Wagner, *Rienzi*, în care este vorba despre un conducător roman:

Adolf, aflat în faţa mea, mi-a cuprins ambele mâini şi mi le-a strâns cu putere. Niciodată nu mai făcuse un astfel de gest. Din strânsoarea aceea mi-am dat seama cât de mişcat era. Ochii îi erau febrili şi aprinşi. Cuvintele nu-i ieşeau cursiv, aşa ca de obicei, ci păreau să explodeze, şuierate şi răguşite. După voce mi-am dat seama şi mai limpede cât de tare îl zguduise acea experienţă.

Treptat, ritmul vorbirii lui a devenit mai lent şi cuvintele au început să se reverse mai liber. Niciodată până atunci, şi niciodată după aceea, nu l-am mai auzit pe Hitler să vorbească la fel ca în acele clipe, când stăteam doar noi doi, sub cerul înstelat, de parcă am fi fost singurele fiinţe de pe pământ”.

Nu există nicio îndoială că ei au văzut această operă şi că i-a impresionat pe amândoi, dar caracterul definitoriu al acelei clipe, ideea că Hitler a privit în viitor şi şi-a văzut destinul, este cu siguranţă o construcţie ulterioară, după cum subliniază Kershaw. Multe dintre afirmaţiile lui Kubizek despre Hitler sunt făcute prin prisma a ceea ce urma să se întâmple, ceea ce nu înseamnă că ceea ce el descrie nu s-a petrecut, ci doar că la vremea respectivă evenimentele nu aveau aceeaşi greutate, nu duceau spre o soartă pe care niciunul din ei n-o putea ghici. Dar avantajul memoriilor lui Kubizek este acela că perioada pe care o acoperă este atât de scurtă şi evenimentele sunt atât de mărunte şi cotidiene, încât e imposibil să se construiască o povestire mai amplă; de asemenea, constrângerea temporală, faptul că Kubizek nu-l cunoscuse pe Hitler înainte ca acesta să împlinească şaisprezece ani şi nu s-a reîntâlnit cu el decât aproape trei decenii mai târziu, delimitează evenimentele şi le conferă claritate. Prezenţa lui Hitler a fost o întâmplare unică şi de scurtă durată în viaţa lui Kubizek, şi Hitler este un personaj atât de special, încât e probabil ca Kubizek să şi-l amintească bine. În amintirile lui, Hitler apare ca o figură neobişnuit de ambivalenţă, cartea lui nu constituie o hagiografie, iar trăsăturile prietenului său, aşa cum le expune el, se potrivesc chiar bine cu cele care reies din alte surse, doar că aici sunt mai nete, pentru că nimeni nu i-a mai fost atât de apropiat, nici înainte şi nici ulterior. Faptul că Kubizek îl stimează şi îl priveşte printr-un soi de văl al admiraţiei nu ştirbeşte nimic din complexitatea şi înţelesurile multiple ale portretului. Următoarea descriere este tipică:

„Chiar dacă era adesea repezit, cu toane, nepoliticos

şi deloc înclinat spre împăciuire, n-aş fi putut niciodată să mă supăr pe el, deoarece părţile neplăcute ale caracterului său erau puse în umbră de flacăra pură a unui suflet fermecător".

Hitler a dispărut din viaţa prietenului său în vara anului 1908, şi Kubizek nu a mai primit veşti despre el înainte de 1933, atunci când Hitler a devenit cancelar. I-a scris o scrisoare la care a primit răspuns după câteva luni:

Dragul meu Kubizek.

De-abia astăzi am primit scrisoarea ta din 2 februarie. Luând în considerare sutele de mii de scrisori pe care le-am primit cu începere din ianuarie, acest lucru nu mă surprinde. Cu atât mai mare mi-a fost bucuria că după atâţia ani primesc veşti despre viaţa ta şi aflu unde stai acum. Mi-ar face deosebită plăcere – după ce perioada grelelor lupte pe care le duc se va fi terminat – să retrăiesc amintirile celor mai fabuloşi ani din viaţa mea. Sper că vei putea să mă vizitezi. Vă doresc ţie şi mamei tale tot binele şi păstrez în amintire vechea noastră prietenie.

Al tău.

Adolf Hitler

În 1938, în timpul aşa-numitului *Anschluss*, Hitler trece graniţa cu Austria în dreptul localităţii în care s-a născut, Braunau am Inn, înfăptuind astfel ceea ce-şi propusese în primele pagini din *Mein Kampf*. Această atenţie pentru forţa simbolurilor era tipică pentru el. În aceeaşi seară a ţinut un discurs de la balconul primăriei din Linz. Kubizek nu a avut ocazia să participe, dar în aprilie în acelaşi an, când Hitler a revenit în oraş, l-a vizitat la hotelul Weinzinger. Era plin ochi de oameni, paznicii l-au luat drept nebun atunci când le-a spus că vrea să se întâlnească cu Cancelarul, dar după ce le-a arătat scrisoarea, a fost condus la recepţie, unde activitatea era la fel de febrilă ca într-un stup de albine, după cum descrie Kubizek. Generali, miniştri, şefi ai partidului nazist şi alte persoane în uniforme care alergau de colo colo, toţi în jurul unui singur om, Adolf Hitler, acum separat de

Kubizek de zidul puterii. Un aghiotant pe nume Albert Bormann îl informează că Cancelarul este puţin obosit şi nu primeşte vizitatori în seara aceea, dar îl invită să revină mâine după-amiază. Apoi aghiotantul îl roagă să ia puţin loc şi să-i răspundă la câteva întrebări.

Întotdeauna a dormit Cancelarul până târziu dimineaţa? vrea el să ştie. Hitler nu se culcă niciodată înainte de miezul nopţii, doarme până dimineaţa târziu, în timp ce anturajul său, care îi ţine companie seara, a doua zi trebuie să se trezească devreme. Aghiotantul, fratele mai cunoscutului Martin Bormann, începe să i se plângă de accesele de furie ale lui Hitler, pe care nimeni nu le poate tempera, şi de dieta lui ciudată, care este vegetariană, cu multe făinoase şi sucuri de fructe, „întotdeauna a fost astfel?" Kubizek răspunde că da, cu excepţia dietei, pentru că înainte obişnuia să mănânce şi carne.

Atunci când se întoarce a doua zi, scenariul este acelaşi, întreg oraşul este în picioare, după cum scrie el; îşi croieşte drum prin marea mulţime de oameni adunată în faţa hotelului şi este condus dincolo de garduri de către nişte aghiotanţi. Nu se aşteaptă la mai mult de o strângere de mână şi un salut şi are emoţii din cauza protocolului, pentru că o singură abatere îl poate înfuria pe Hitler, dar i se acordă o întrevedere de o oră. Hitler se apropie pe coridor, îl recunoaşte de îndată şi strigă: „Ah, tu eşti, Guşti!" şi atunci când dau noroc şi se privesc în ochi, Kubizek observă că Hitler este la fel de emoţionat de această revedere ca şi el. Hitler îl conduce spre lift, cu care urcă până la apartamentul lui de la etajul al doilea.

Aghiotantul a deschis uşa, eu am intrat, iar aghiotantul a dispărut. Am rămas doar noi doi în încăpere. Hitler mi-a luat din nou mâna, s-a uitat prelung la mine şi mi-a spus: «Nu te-ai schimbat, Kubizek. Te-aş fi recunoscut oriunde. Singura deosebire e că eşti mai în vârstă». Apoi m-a condus înspre masă şi mi-a oferit un loc. M-a asigurat că se bucură foarte tare să mă revadă după atâţia ani. Urările mele de bine l-au bucurat în mod deosebit, pentru

că eu ştiam mai bine decât oricine altcineva ce cale dificilă a avut de străbătut. Condiţiile nu erau propice unei discuţii îndelungate, dar el spera să putem avea o astfel de discuţie în viitor. El avea să mă contacteze. Nu era o idee bună să-i scriu lui direct; toată corespondenţa lui era gestionată de alţii.

«Nu mai am viaţă privată şi nu mai pot face ceea ce doresc aşa cum pot alţii.» Rostind acestea, s-a ridicat şi s-a dus la fereastra care dădea spre Dunăre. Vechiul pod, cu stâlpii lui de oţel, care îl iritase atât de tare în tinereţe, era în continuare funcţional. După cum mă aşteptam, imediat a adus vorba despre el. «Pasarela aia oribilă!» a exclamat. «Încă mai există! Dar nu pentru mult timp, te asigur, Kubizek.» Apoi s-a întors şi mi-a zâmbit. «Chiar şi aşa, mi-ar fi plăcut să fac o plimbare cu tine pe vechiul pod, dar nu pot, pentru că oriunde m-aş duce, vin toţi după mine. Însă crede-mă, Kubizek, am multe planuri pentru Linz.» Nimeni nu ştia asta mai bine decât mine. Ca şi cum mi-ar fi ghicit gândurile, a dezgropat din amintire toate planurile care-l preocupaseră în tinereţe, de parcă de atunci încoace nu ar fi trecut treizeci de ani, ci doar trei”.

După ce a trecut în revistă toate planurile pe care le avea pentru Linz, Hitler începe să-l chestioneze despre viaţa lui şi despre ceea ce devenise. L-a privit dezaprobator când a auzit „şef la biroul administrativ” „Deci eşti funcţionar public, un funcţionar. Asta nu ţi se potriveşte. Ce s-a întâmplat cu talentul tău muzical?” Kubizek îi răspunde că războiul i-a dat peste cap planurile, şi ca să nu facă foamea, a trebuit să schimbe macazul. Hitler încuviinţează cu o expresie serioasă pe chip. „Da, războiul pe care l-am pierdut”. Apoi, privindu-l, adaugă: „Cariera ta nu se va încheia în postul de şef de birou administrativ, Kubizek” Se interesează despre orchestra condusă de Kubizek şi-i spune că nu trebuie decât să-i trimită un mesaj dacă-i lipseşte ceva, şi el o să rezolve. Îl întreabă apoi dacă are copii. Kubizek îi răspunde că da, are trei fii.

„«Trei fii!» a exclamat el emoţionat. A repetat cuvintele de mai multe ori având o mină serioasă. «Tu ai trei fii, Kubizek. Eu nu am familie. Eu sunt cu totul singur. Dar mi-ar face plăcere să-i pot ajuta pe fiii tăi.» M-a pus să-i povestesc despre ei. S-a bucurat tare mult că toţi trei aveau talent la muzică şi că doi dintre ei erau pasionaţi de desen.

«Voi susţine educaţia celor trei băieţi ai tăi, Kubizek», mi-a spus. «Nu-mi place când oameni tineri şi talentaţi sunt constrânşi s-o apuce pe aceleaşi căi ca şi noi. Tu ştii cum a fost pentru noi la Viena. După ce cărările noastre s-au despărţit, pentru mine a urmat cea mai neagră perioadă dintre toate. Nu e permis ca tinerele talente să sucombe din cauza nevoilor. Dacă te pot ajuta personal, am s-o fac, chiar dacă o fac pentru copiii tăi, Kubizek!»

Trebuie să menţionez că, într-adevăr, Cancelarul a dispus ca guvernul să plătească pentru educaţia fiilor mei la Conservatorul Bruckner din Linz, şi la ordinul lui, desenele fiului meu, Rudolf, au fost evaluate de un profesor de la Academia din München”.

Cei doi s-au văzut şi după aceea; Hitler l-a invitat la festivalul Wagner din Bayreuth, atât în 1939, cât şi în 1940. Întrebarea este cât de fidele sunt descrierile întrevederilor, cât de fidelă este imaginea pe care o creează despre Hitler. Nu mai era nimeni acolo, nu putem să ne bazăm decât pe cuvintele lui Kubizek. Dar un lucru e cert: portretul lui Hitler nu este realizat oportunist. Dacă memoriile lui Kubizek ar fi fost publicate în perioada când naziştii erau la putere, în 1938 sau 1942, de exemplu, cartea ar fi arătat altfel şi ar fi trezit neîncredere, deoarece ar fi fost imposibil, sau cel puţin periculos să se sugereze că Hitler ar fi avut vreo trăsătură negativă sau ambivalenţă. Dar cartea a fost tipărită în 1953, şi atunci situaţia era total opusă; autorul ar fi fost oportunist dacă l-ar fi demonizat pe Hitler, accentuându-i defectele, pe când descrierea prieteniei cu el, de exemplu, ar fi putut fi

interpretată drept un semn al simpatiei pentru nazism, ceva ce nu mulţi oameni ar fi fost dispuşi să admită după război.

Kubizek a fost contactat de Partidul Nazist în 1938, când i s-a cerut să-şi pună pe hârtie amintirile din perioada tinereţii lui Hitler pentru arhivele NSDAP. El s-a înscris în Partidul Nazist în 1942 şi a primit ordinul a-şi scrie memoriile de la Martin Bormann însuşi; în 1943 a fost avansat într-o funcţie mai bine plătită datorită acestei însărcinări. Până la terminarea războiului, nu scrisese decât o sută cincizeci de pagini. A fost arestat de americani din cauza relaţiei sale cu Hitler şi a petrecut şaisprezece luni în captivitate, unde a fost audiat încontinuu. El ascunsese în casă manuscrisul şi suvenirurile rămase de la Hitler. Manuscrisul a constituit nucleul cărţii publicate în 1953, dar diferenţele sunt mari, conform lui Hamann. Toate pasajele în care este exprimată admiraţia pentru Führer au fost scoase, în timp ce toate pasajele care descriu viaţa lor din Linz şi Viena au fost păstrate. Unele relatări sunt extrapolate şi prelucrate, precum cea despre dragostea platonică pentru Stefanie, multe date sunt eronate, pe alocuri îl înşală memoria – el scrie că proprietăreasa din Viena era poloneză, când de fapt era cehoaică, şi că au locuit la numărul 29, şi nu la numărul 31, aşa cum s-a întâmplat – dar altfel, tot ceea ce poate fi verificat este corect. Fac excepţie câteva episoade menite să scoată în evidenţă antisemitismul lui Hitler. Faptul că Hitler ar fi fost antisemit încă din tinereţe nu este consemnat nicăieri; dimpotrivă, el avea cunoştinţe din rândul evreilor în perioada în care a locuit în Viena, pe atunci chiar îşi exprimase interesul pentru cultura evreiască. Mahler, pe care el îl admira, era de asemenea evreu. Episoadele antisemite din cartea lui

Kubizek nu au existat în manuscrisul original, dar au fost adăugate într-o versiune ulterioară. Hamann scrie:

„Aici Kubizek încearcă în mod vădit să-şi salveze propria imagine. Americanii îl anchetaseră până la

epuizare pe tema antisemitismului său, şi acum este obligat să-şi menţină linia de apărare. Astfel, el pretinde că Hitler intrase în Liga Antisemită şi completase un formular de înscriere şi pe numele lui Kubizek, fără consimţământul acestuia din urmă. «Acesta a fost punctul culminant al transgresiunilor lui politice, cu care începusem să mă obişnuiesc. Eram chiar cu atât mai mirat, deoarece Adolf Hitler evita cu scrupulozitate să devină membru al vreunei uniuni sau organizaţii.»

Dar înainte de 1918 nu exista nicio Ligă Antisemită în Austro-Ungaria. Antisemiţii austrieci erau în relaţii atât de încordate unii cu alţii, atât din punct de vedere politic, cât şi etnic, încât o uniune de genul Ligii Germane Antisemite din 1884 nu s-a format niciodată. Kubizek ar fi putut să se înscrie doar în Liga Antisemită Austriacă, înfiinţată în 1919, şi atunci de bunăvoie, fără ajutorul lui Hitler. Această chestiune este importantă, pentru că, dintre toţi martorii oculari credibili, Kubizek este singurul care-l prezintă pe tânărul Hitler ca fiind antisemit, şi tocmai din această perspectivă el nu este credibil”.

Un alt lucru surprinzător care separă cele două versiuni este că prima, care a apărut în perioada nazistă, este relativ prost scrisă, pe când a doua, care a fost publicată la optsprezece ani după război, este relativ bine scrisă. Kershaw explică diferenţa insinuând că a intervenit un „negru”, iar Hamann este de părere că pe text a intervenit „un redactor zelos”. Ambii cad însă de acord că memoriile sunt cea mai importantă sursă referitoare la anii de tinereţe ai lui Hitler. Şi dacă ni se pare suspect că cercul se închide atunci când Hitler se întoarce la Linz şi vrea să modifice oraşul pornind de la planurile sale din tinereţe, este incontestabil faptul că Hitler, în ultima perioadă petrecută în buncăr, în timp ce lumea ardea deasupra lui şi ruşii pătrunseseră deja mult în Berlin, chiar cu câteva zile înainte de a se împuşca, obişnuia să stea ore în şir uitându-se la o machetă a Linzului pe care arhitectul său Hermann Geisler o construise după indicaţiile lui,

machetă pe care le-o arăta tuturor vizitatorilor, indiferent că era zi sau noapte. Un turn cu ceas înalt de o sută cincizeci de metri, cu un mausoleu la a cărui bază se aflau mormintele părinţilor săi, un hotel gigantic care putea găzdui 2000 de oaspeţi, o şcoală de muzică intitulată Şcoala de Muzică Adolf Hitler şi o operă care urma să fie cea mai mare din lume, cu o capacitate de 35.000 de locuri, urmau să se ridice în centrul oraşului. Mai departe se aflau o universitate tehnică şi o arenă enormă cu o capacitatea de 100.000 locuri, cartiere de blocuri pentru muncitori şi artişti, spaţii de locuit pentru invalizii SS şi SA, o cale ferată în directă legătură cu metroul şi o centură care să facă legătura cu autostrada; pe lângă acestea, industrie grea, uzine siderurgice şi chimice. În centru, lângă mausoleu şi turnul cu ceas, urma să fie un muzeu de artă uriaş. Atât de preocupat era Hitler ca marea sa colecţie de tablouri să fie donată municipalităţii din Linz, încât chiar a specificat asta în testamentul pe care l-a scris înainte de sinucidere, aminteşte Liljegren. Şi pe toată durata în care Hitler a deţinut puterea, Linzul a fost pus pe primul loc, şi nu Viena. Hamann citează o consemnare din jurnalul lui Goebbels din 17 mai 1941: „Linz costă foarte mulţi bani. Dar contează atât de mult pentru Führer”. Spre deosebire de Viena, care, cât timp Hitler e la putere, nu este inclusă pe lista de priorităţi. Jurnalul lui Goebbels din 21 martie 1943: „Conducătorul nu are niciun fel de planuri de anvergură pentru Viena. Dimpotrivă, Viena are prea mult şi deci trebuie să i se ia ceva, mai degrabă decât să i se adauge ceva”.

Încă din prima clipă când s-au cunoscut, Hitler i-a pus în vedere lui Kubizek că urma să meargă la Viena. Linz era prea mic şi prea provincial. Mai întâi a făcut o scurtă excursie acolo în mai 1907, şi a fost extaziat de ceea ce a văzut. La întoarcerea la Linz, după patru săptămâni lungi petrecute în capitală, este imposibil să ajungi la Hitler, este retras şi tăcut, se plimbă de unul singur zi şi noapte în afara oraşului, trecând indubitabil printr-un fel de criză; în

orice caz, el redevine cel de odinioară după câteva săptămâni, când ia hotărârea de a se muta la Viena.

„Ideea că el, un tânăr de optsprezece ani, urma să fie în grija mamei sale, îi devenise insuportabilă. Era o dilemă dureroasă care, după cum observam, îi făcea rău aproape fizic. Pe de o parte, îşi iubea mama mai presus de orice; ea era singurul om din lume de care se simţea apropiat, şi sentimentele erau reciproce într-o anumită măsură, chiar dacă o neliniştea profund firea neobişnuită a fiului, indiferent cât de mândră ar fi fost uneori de el. «El este diferit de noi», obişnuia mama lui să spună.

Pe de altă parte, se considera datoare să îndeplinească dorinţele defunctului ei soţ şi să se asigure că Adolf îşi va clădi o carieră sigură. Dar ce anume însemna «sigur» din perspectiva caracterului ciudat al fiului ei? El eşuase la şcoală şi ignorase toate dorinţele şi sugestiile mamei. Un pictor – asta spusese că vrea să devină. Asta nu putea să fie un gând prea liniştitor pentru mama lui, deoarece, fiind o femeie simplă, tot ce era legat de artă şi artişti i se părea frivol şi incert”.

Cumnatul lui Hitler, Raubal, doreşte ca Hitler să intre în câmpul muncii, asemenea celorlalţi tineri, şi încearcă s-o atragă pe mamă de partea lui. Raubal îl vede pe Hitler ca pe un tip răsfăţat, care-şi face mama să joace după cum cântă el, şi care trebuie să fie adus pe calea cea bună şi să înveţe o meserie de bază. „Acel fariseu îmi strică mie casa”, zice Hitler despre el. Raubal apelează la raţiunea mamei, acţionează în numele tatălui mort, nu este greu să ne imaginăm argumentele lui. Hitler doarme până dimineaţa târziu, nu câştigă bani, se plimbă şi visează toată ziua cu ochii deschişi, ea nu poate să plătească la nesfârşit pentru asta, atunci el nu va învăţa niciodată să-şi poarte de grijă şi nici să se ocupe de familia lui, „eu pentru binele lui îţi spun aceste lucruri, fără îndoială mă înţelegi” Tutorele lui Hitler, Mayrhofer, vrea ca el să devină brutar, şi îi găseşte inclusiv un loc de muncă. Ceilalţi chiriaşi ai casei au şi ei opiniile lor, notează Kubizek, şi niciuna dintre

aceste opinii nu este de partea lui Hitler. Mama e cuprinsă de disperare. Pentru Hitler aceste opinii sunt de neconceput, el este hotărât, nu există alternative, doar Viena şi o carieră artistică acolo.

„Ajunsese să urască lumea micii burghezii în care era obligat să trăiască. Abia dacă suporta să se întoarcă în lumea aceea îngustă după ce petrecea ore întregi în singurătate, în natură. Se afla mereu pe punctul de a face o criză de nervi, era dur şi refractar”.

Senzaţia că toţi îl sabotează nu e ceva nou în viaţa lui Hitler, dar el este foarte apropiat de mama lui – oricât de mare ar fi fost presiunea celorlalţi, ea nu poate să-i refuze nimic. Este şi bolnavă, în luna ianuarie a acelui an merge la medicul de familie, doctorul Bloch, care-i descoperă o tumoare în piept. Suferă o operaţie, şi deoarece ei nu aveau niciun fel de asigurare medicală, factura – pe care Hitler, în vârstă de şaptesprezece ani, a plătit-o – trebuie să le fi subţiat considerabil economiile. Ea a stat internată timp de o lună; Hitler a vizitat-o zilnic. Atunci când a fost externată au trebuit să se mute, deoarece mama nu mai reuşea să urce treptele spre apartamentul lor. Proprietăreasa noului apartament, aflat la primul etaj dintr-o casă puţin în afara centrului, era doamna care, peste câteva luni, urma să-i facă rost de scrisoarea de recomandare pentru Roller. Hitler sfidează toate obiecţiile ridicate de cei apropiaţi şi se mută la Viena în acea vară pentru a deveni artist.

Kubizek scrie că acesta a trecut pe la el în ajunul plecării pentru a-l ruga să-l conducă la gară, deoarece nu dorea ca mama lui să-l însoţească.

„Ştiam cât de dureros trebuie să fi fost pentru Adolf ca să-şi ia bun rămas de la mama lui de faţă cu alţi oameni. Nimic nu-i displăcea mai mult decât să-şi manifeste sentimentele în public. I-am promis că voi veni să-l ajut cu bagajele.

A doua zi mi-am luat liber şi m-am dus pe Bliitengasse ca să-mi conduc prietenul la gară. Adolf

pregătise totul. I-am luat cufărul, care era destul de greu din cauza cărţilor pe care nu voia să le lase în urmă, şi m-am grăbit să ies de acolo, ca să nu fiu martorul scenei de rămas-bun. Dar n-am putut să-i evit întru totul. Mama lui plângea, şi micuţa Paula, de care lui Adolf niciodată nu i-a păsat prea mult, bocea de ţi se rupea inima. Atunci când Adolf m-a prins din urmă pe scări şi m-a ajutat cu cufărul, am văzut că avea ochii înlăcrimaţi”.

Hitler merge la Viena pentru a da examen la Academie, la secţia de pictură, şi, foarte încrezător în propriul talent, crede că admiterea nu este decât o formalitate. Dar nu s-a întâmplat aşa, a fost respins. După toată presiunea exercitată de toţi cei care credeau că visul lui de a deveni artist nu era decât o prostie, şi care doreau ca el să se adune şi să-şi găsească un loc de muncă sigur, acest eşec trebuie să fi fost zdrobitor; de altfel, nu l-a dezvăluit nimănui. Nici Kubizek, nici mama nu au mai primit veşti de la el în primele săptămâni, nici măcar un cuvânt nu le-a trimis; îngrijorat, Kubizek a vizitat-o pe mama lui ca să întrebe dacă nu cumva primise veşti de la Adolf. Ea îl roagă să ia loc şi-şi varsă năduful faţă de el.

„«Măcar de-ar fi învăţat cum trebuie la *Realschule*, atunci ar fi fost pregătit pentru înscriere. Dar el n-a vrut să asculte de nimeni.» Peste câteva clipe a adăugat: «E la fel de încăpăţânat ca tatăl lui. De ce a făcut drumul ăsta nechibzuit până la Viena? În loc să economisească puţina avere pe care o are, el o risipeşte. Şi după aceea? N-o să se aleagă nimic din pictura lui. Şi din scrisul povestirilor, nici din asta nu se poate câştiga. Şi eu nu-l pot ajuta – trebuie să am grijă de Paula. Tu ştii prea bine cât de bolnăvicioasă este, dar, oricum, ea trebuie să primească o educaţie adecvată. Adolf nu crede în asta, el merge pe calea lui, de parcă ar fi singur pe lume. Eu n-o să apuc să-l văd independent, cu un loc de muncă…»

Doamna Klara părea mai împovărată de griji decât oricând. Chipul ei era puternic ridat. Ochii îi erau terni, din glasul ei răzbăteau epuizarea şi resemnarea. Am avut

impresia că, acum că Adolf nu mai era acolo, se abandonase cu totul şi că părea mai bătrână decât înainte. Fără îndoială, îi ascunsese fiului ei starea gravă în care se afla, pentru a-i face despărţirea mai uşoară”.

Starea de sănătate a doamnei Hitler s-a tot înrăutăţit în timp ce fiul ei era la Viena: conform lui Hamann, ea s-a dus la doctor pe data de 3 iulie şi din nou pe 2 septembrie. Kubizek este ocupat; acum că nu mai lucrează în atelierul tatălui său, îşi foloseşte tot timpul pentru a exersa, şi, întrucât Hitler nu mai este în oraş, nu mai merge în vizită la mama acestuia decât toamna târziu. Atunci are un şoc. Ea zace în pat, este slabă şi palidă, cu chipul răvăşit. Începe imediat să vorbească despre scrisorile fiului, căruia pare să-i meargă bine la Viena. Kubizek o întreabă dacă i-a spus lui Adolf cum se simte. N-a făcut-o, nevrând să fie o povară pentru el, dar în cazul în care starea ei nu se ameliorează, va fi nevoită să-i scrie. Doctorul a spus că nu rămâne nimic altceva de făcut decât s-o interneze. Înainte de plecare.

Kubizek o pune să promită că-i va scrie fiului ei. Atunci când ajunge acasă, le povesteşte părinţilor săi ce s-a întâmplat. Mama ar vrea s-o ajute pe doamna Hitler, dar tatăl este de părere că nu se cuvine să se amestece, nu pot face nimic dacă nu li se cere.

Pe data de 22 octombrie, doctorul Eduard Bloch, aflat în cabinetul său, informează familia că boala este incurabilă, scrie Hamann. Familia, adică Klara, Adolf şi sora mai mică, Paula. A doua zi, Hitler îşi face apariţia la atelierul de tâmplărie. El arată îngrozitor, conform lui Kubizek. Faţa lui este atât de palidă, încât pare aproape străvezie. Ochii îi sunt lipsiţi de strălucire, iar glasul este răguşit. Nu salută, nu povesteşte cum a fost la Viena, nu întreabă de Stefanie. Spune doar atât: „Este incurabilă”.

„Ochii lui ardeau, era în culmea mâniei. «Incurabilă – ce vrea să zică cu asta? a strigat el. Nu boala este incurabilă, ci doctorii nu sunt în stare s-o trateze. Mama mea nici măcar nu este bătrână. Patruzeci şi şapte de ani

nu este o vârstă la care să abandonezi orice speranţă. Dar imediat ce doctorii nu mai pot face nimic, numesc boala incurabilă.»”.

El declară că va rămâne în Linz şi va avea grijă de mama şi de gospodărie. Kubizek îl întreabă dacă se descurcă, ştiind cât de puţină consideraţie are prietenul său pentru genul acesta de activitate, care este necesară, dar pe care întotdeauna alţii au făcut-o pentru el, da, şi cu cât dispreţ se situează deasupra acestor munci. Hitler îi răspunde că un om poate să facă orice dacă trebuie. Şi în luna următoare îşi ţine promisiunea. Nu rosteşte nicio vorbă despre subiectele pe marginea cărora obişnuia să peroreze în neştire înainte, politică, arhitectură, artă, nimic din acestea nu-l mai preocupă, doar mama lui muribundă şi suferinţa ei. Îi mută patul în bucătărie, care este cea mai călduroasă încăpere, şi doarme pe un divan lângă ea. Îi citeşte, îi face de mâncare, o ajută la teme pe sora mai mică. Într-o zi, Kubizek îl surprinde când tocmai freca podeaua, şi doamna Hitler, observându-i uimirea de pe chip, îi zâmbeşte mândră: „Uită-te! Adolf ştie să facă de toate”.

„Niciodată nu mai văzusem la el o tandreţe atât de iubitoare. Nu-mi credeam ochilor şi urechilor. Niciun cuvânt dur, niciun comentariu repezit, nicio insistenţă ca lucrurile să fie după cum voia el. A uitat complet de el însuşi în acele săptămâni, trăind doar pentru mama lui. Deşi Adolf, conform doamnei Klara, moştenise multe dintre trăsăturile tatălui său, mi-am dat seama cât de mult semăna cu ea. Mai presus de toate, între mamă şi fiu exista o armonie spirituală cum n-am mai văzut niciodată. Tot ceea ce-i despărţea a fost înlăturat. Adolf niciodată nu i-a pomenit despre dezamăgirea pe care o suferise la Viena. Pentru moment, grijile legate de viitor păreau să nu mai existe. O atmosferă de mulţumire destinsă, aproape senină, o înconjura pe femeia muribundă”.

Decembrie este rece şi alb, ceaţa atârnă deasupra fluviului; în puţinele ore în care străluceşte, soarele nu

emană nicio căldură. Kubizek îl vizitează în fiecare zi; o dată nu este lăsat să intre, ci iese Hitler, şi îi spune că mama are dureri groaznice. Ninge, străzile şi acoperişurile devin albe, se apropie Crăciunul. Pe data de 21 decembrie, în cursul dimineţii, Hitler vine la casa familiei Kubizek. După expresia de oboseală şi mâhnire de pe chipul lui, Kubizek îşi dă seama ce s-a întâmplat. „A murit”, îi spune el. Ultima ei dorinţă a fost să fie îngropată lângă bărbatul ei, în Leonding. Hitler este atât de tulburat, încât abia poate să vorbească.

Kubizek nu notează nimic despre prezenţa doctorului în ultimele săptămâni din viaţa Klarei Hitler, dar acesta a vizitat-o zilnic, începând cu 6 noiembrie, conform lui Hamann. El îi dădea morfină şi o trata cu iodoform, „un tratament tipic acelor vremuri, dar extrem de dureros” – se punea o cârpă cu iodoform pe rana deschisă „pentru a o cauteriza”, cum descrie Hamann, ceva care ducea la o sete cumplită, însă concomitent pacientul nu mai era în stare să înghită.

Doctorul Bloch a scris în 1941 un articol în *Colliers Magazine* despre evoluţia bolii şi situaţia generală a pacientei, unde se specifică faptul că tratamentul aplicat mamei i s-a părut fiului ei un supliciu şi că el şi-a exprimat recunoştinţa pentru morfina administrată de medic. Versiunea lui Bloch o confirmă pe cea a lui Kubizek.

„În practica mea medicală este firesc să asişti la multe asemenea scene; cu toate acestea, niciuna nu m-a impresionat la fel de mult. În decursul întregii mele cariere, nu am văzut pe nimeni atât de copleşit de suferinţă ca Adolf Hitler”.

Bloch face şi o scurtă descriere a lui Hitler:

„Numeroşi biografi l-au discreditat ca fiind isteric, încăpăţânat, delăsător, un mic huligan care personifică tot ceea ce este mai dizgraţios. Asta pur şi simplu nu este adevărat. Când era tânăr, era liniştit, bine-crescut şi îngrijit îmbrăcat. Era înalt, cu tenul palid-gălbui şi arăta mai în vârstă decât era de fapt. Nu era nici robust, nici

bolnăvicios. Poate cel mai potrivit termen pentru a-l descrie ar fi «firav». Ochii lui, moşteniţi de la mamă, erau mari, îndureraţi şi meditativi. În mare parte, acest băiat era retras în sine. La ce anume visa, nu ştiu”.

Pe data de 23 decembrie, Kubizek şi mama lui pornesc înspre apartamentul lui Hitler. Vremea de afară se schimbase, străzile erau pline de noroi amestecat cu zăpadă, ceaţa învăluia totul. Mama defunctă zace în pat, chipul ei este ca de ceară, Kubizek scrie că moartea trebuie să fi fost ca o eliberare de durere. Paula, care are unsprezece ani, plânge, nu şi Hitler. Ies pe stradă. Trupul neînsufleţit se pune în coşciug, care este transportat afară. Preotul o binecuvântează pe defunctă, apoi micul cortegiu funerar se pune în mişcare. Hitler merge în urma dricului, este îmbrăcat în frac negru, are mănuşi negre, ţine în mână un joben negru. Este sobru şi stăpân pe sine. În stânga merge cumnatul lui, Raubal, şi între ei stă Paula. Sora lui vitregă, Angela, care este gravidă şi urmează să nască în curând, se află într-o trăsură care vine după ei. Restul cortegiului e alcătuit din câţiva vecini. Kubizek descrie înmormântarea drept sărăcăcioasă.

A doua zi este Ajunul Crăciunului, Kubizek îl invită pe Hitler acasă la el, dar acesta îl refuză. Nu vrea să meargă nici la cumnatul său Raubal şi la sora Angela, care urmează să aibă grijă de Paula de acum înainte; în schimb, rătăceşte pe străzile din Linz toată noaptea, dacă ar fi să dăm crezare relatării ulterioare a lui Kubizek.

În *Mein Kampfnu* se pomeneşte despre asta. Despre moartea mamei, Hitler notează următoarele:

„Ea a murit după o lungă şi cumplită suferinţă, care încă de la început a lăsat puţine speranţe pentru însănătoşire. Cu toate acestea, a fost o lovitură îngrozitoare pentru mine. Pentru tata am avut o mare stimă, dar pe mama am iubit-o din toată inima.

Nevoile şi realitatea nemiloasă m-au obligat să iau o decizie rapidă. Puţinul care a rămas după moartea tatii s-a risipit pe durata bolii mamei mele; indemnizaţia de urmaş

pe care o primeam nu-mi ajungea nici măcar pentru mâncare, aşa că am fost obligat să-mi câştig pâinea singur, într-un fel sau altul.

Cu un cufăr mic în care aveam haine şi lenjerie de corp în mână, şi cu o voinţă de nestrămutat în suflet, am purces spre Viena. Ceea ce în urmă cu cincizeci de ani îi reuşise tatălui meu, speram să pot şi eu smulge de la soarta mea; şi eu îmi doream «să ajung cineva», dar nu funcţionar la stat, sub nicio formă".

Acel „dar" din fraza despre părinţi, „dar pe mama am iubit-o din toată inima", indică în mod clar că nu şi-a iubit tatăl, şi prin alegerea de a nu insista prea mult pe moartea mamei, lăsând textul imediat să se întoarcă spre viitor, şi asta într-un mod optimist, astfel încât să închidă cercul în jurul conflictului dominant şi decisiv din viaţa lui, dacă e să-i credem afirmaţiile din *Mein Kampf*, adică împotrivirea lui de a fi funcţionar la stat, Hitler dă impresia că suferinţa cauzată de pierderea mamei a fost trecătoare, impresie întărită de faptul că abia dacă se vorbeşte despre ea în text, iar cei doi ani petrecuţi împreună sunt rezumaţi într-o singură propoziţie. Asta dă senzaţia de vigoare şi spirit întreprinzător, un nou început pe care şi-l asumă cu buzunarele goale şi pe cont propriu. În capitolul următor, el se întoarce în timp şi scrie:

„Când mama a murit, Soarta, cel puţin într-o privinţă, se hotărâse deja.

În ultimele luni ale bolii sale, m-am dus la Viena ca să dau examenul de admitere la Academie. Înarmat doar cu o mapă groasă de desene, m-am aşternut la drum cu certitudinea că voi reuşi cu brio. La *Realschule* fusesem indubitabil cel mai talentat la desen din clasă; de atunci încoace priceperea mea se dezvoltase extraordinar, astfel încât eram mulţumit de mine, eram mândru şi speram la tot ce poate fi mai bun".

Trece de primele probe, dar cade la ultima dintre ele. „Eram atât de sigur de reuşita mea", scrie el, „încât parcă m-a trăsnit când am aflat că fusesem respins. Dar aşa a

fost”.

Asta s-a întâmplat înainte ca mama lui să moară şi, de vreme ce vorbise deja despre tristul eveniment, capitolul anterior încheindu-se cu plecarea lui la Viena, descrierea sosirii în capitală după moartea mamei este asociată cu eşecul la examen, astfel că nereuşita la Academie şi moartea mamei se succed în ordine inversă în text. În acest mod, se creează impresia că, deşi moartea mamei a fost o lovitură, a avut un efect eliberator, deoarece i-a oferit un sentiment al viitorului, în condiţiile în care realitatea trebuie să fi fost destul de diferită: mama este grav bolnavă, el pleacă la Viena pentru examenul de admitere, nu reuşeşte să intre, visul lui este zdrobit, şi ştiind acestea, se întoarce la mama, care stă să moară. Atunci nu mai există nicio deschidere, ba din contră, totul se închide în viaţa lui. Ea a fost sprijinul lui, şi el a fost sprijinul ei. Starea mamei se înrăutăţeşte, el se întoarce de la Viena, se ştie că ea va muri, ea îşi face griji pentru viitorul lui, aşa că el nu-i spune niciodată că nu a fost acceptat la Academie.

Primii optsprezece ani din viaţa lui Hitler sunt condensaţi în doar paisprezece pagini în *Mein Kampf* şi chiar şi aşa descrierea este presărată cu explicaţii de factură naţionalistă, istorică şi cu propriile teorii pe varii teme. Cei cinci ani în care a locuit la Viena, din 1908 până în 1913, ocupă în total nouăzeci şi opt de pagini. Dar nu există nici măcar o propoziţie referitoare la viaţa lui personală, şi puţinele aluzii la ea sunt foarte generale.

„Viena, oraşul care atâţia ani a fost întruchiparea bucuriei nevinovate, un loc de adunare festiv pentru oamenii mulţumiţi, este pentru mine, din păcate, amintirea vie a celei mai triste perioade din viaţa mea.

Chiar şi azi, Viena îmi trezeşte numai gânduri triste. Numele acestui oraş feeric reprezintă pentru mine cinci ani de tristeţe şi suferinţă. Timp de cinci ani a trebuit să-mi câştig pâinea, mai întâi ca muncitor necalificat, apoi ca simplu zugrav; câştigul era atât de mic, încât rareori

ajungea ca să-mi potolească foamea din fiecare zi.

Foamea era paznicul meu fidel, singura care nu m-a părăsit aproape niciodată, şi care fără de preget a împărţit totul cu mine. Ea era părtaşă la fiecare carte pe care mi-o cumpăram, ea îmi ţinea companie câteva zile după câte o seară petrecută la operă; viaţa mea a fost o luptă necontenită cu nemiloasa mea prietenă. Şi totuşi, am învăţat în acea perioadă mai multe decât oricând înainte. În afara cunoştinţelor mele de arhitectură şi a rarelor spectacole pe care le vedeam la operă după ce mă înfometam ca să strâng bani, cărţile au constituit singura mea bucurie.

Am citit atunci destul de mult, şi am citit temeinic. Foloseam exclusiv pentru studiu timpul liber pe care mi-l lăsa munca. În câţiva ani am pus bazele unor cunoştinţe care şi astăzi îmi sunt de folos”.

Nimic din toate acestea nu e minciună. Era sărac, de multe ori flămând, îşi câştiga existenţa pictând pentru turişti sau pentru meşteşugarii care făceau rame de tablouri. Este foarte limpede că trăia în „tristeţe şi suferinţă”. În *Mein Kampf*, Hitler prezintă asta ca pe o ucenicie necesară, în cursul căreia el, din poziţia lui socială inferioară, a învăţat ce înseamnă să fii sărac, să cunoşti excluderea socială, să vezi cu ochii tăi cum se destramă valorile comune şi cum se prăbuşeşte Imperiul Habsburgic. El se prezintă drept muncitor, relatează cum se implică în politica muncitorească, descrie violenţa şi oprimarea care domnesc în cele mai joase pături ale societăţii şi îşi prezintă propria viziune despre cum pot şi trebuie să fie rezolvate acestea. Povesteşte de vizitele făcute la Parlament, de unde se dezvoltă şi dispreţul lui pentru parlamentarism şi democraţie. Povesteşte despre primele lui întâlniri cu evreii, nu personale, ci atunci când îi observă trecând pe stradă. El face portretul unei lumi în dezintegrare la toate nivelurile şi sub toate formele. Întreaga lui experienţă, chiar şi condiţiile mizere în care a trăit, capătă astfel o semnificaţie: Hitler vede, percepe,

citeşte, se gândeşte, şi chiar dacă îi merge rău, aceasta este o şcoală de care n-ar fi vrut să fie privat. El frecventează şcoala vieţii; nimic din ceea ce ştie nu a fost învăţat la facultate, nu este vreo teorie pe care a asimilat-o şi despre care scrie, nu, este realitatea practică.

Mândria pe care o exprimă în aceste rânduri ascunde cât de tare şi-a dorit să intre la Academie, reprezentând în mod clar o justificare găsită ulterior. Totul conduce spre ceea ce este el acum. Dar dacă vrem să înţelegem ce fel de viaţă a dus timp de cinci ani, trebuie să lăsăm deoparte viitorul. Nimic din ceea ce a făcut nu indica spre ceva anume. Viaţa lui chiar a fost caracterizată de o sărăcie lucie. A fost văzut stând la coadă pentru supa distribuită celor fără adăpost; probabil că a dormit în parcuri o vreme. Nu avea prieteni, nu cunoştea pe nimeni, puţinele sale relaţii sociale constau din oameni pe care i-a cunoscut la un adăpost pentru săraci. Mai mult, perioada în care a trăit astfel a corespuns intervalului cel mai hotărâtor din viaţa unui om, între optsprezece şi douăzeci şi trei de ani. Hitler era nevoiaş, nimic din ceea ce crezuse nu s-a confirmat, niciunul dintre visurile lui nu s-a împlinit, era un om pe care nimeni nu-l dorea şi de care nimeni nu avea nevoie. Pierduse contactul cu realitatea, era practic rupt de ea. Dacă într-o noapte ar fi murit îngheţat, nimănui nu i-ar fi păsat. Era practic un nimeni. Dispăruse într-un soi de anonimitate deplină în cea mai săracă pătură socială.

Şi totuşi, pornise din altă parte. Începuse cu dreptul. Atunci când a sosit la Viena, banii rămaşi de la mama lui i-ar fi ajuns un an dacă ar fi fost chibzuit. Putea să încerce din nou la Academie. Şi nu era singur în marele oraş, Kubizek îl însoţea.

În biografia pe care i-o face lui Hitler, Ian Kershaw descrie evenimentele în felul următor:

„Când s-a întors la Viena, în februarie 1908, nu era mânat de zelul de a face tot posibilul pentru a deveni arhitect, ci a recăzut îndată în viaţa de trândăvie, inactivitate şi ipocrizie pe care o dusese înainte de

moartea mamei. El i-a convins până şi pe părinţii lui Kubizek să-l lase pe August să-şi încheie activitatea la atelierul de tâmplărie şi să-l însoţească la Viena ca să studieze muzica”.

Toată viaţa lui, Kubizek a privit cu recunoştinţă eforturile lui Hitler de a-i convinge pe părinţii lui să-l lase să facă ceea ce voia, mai exact muzică. Ipocrizia era în mod cert una dintre cele mai pronunţate trăsături de caracter ale lui Hitler, dar mai exista şi latura lui vulcanică, aproape maniacală, care-l făcea să se arunce în ceea ce-l preocupa pe moment cu un zel de nestăvilit, urmând apoi perioade caracterizate prin descurajare, dar şi atunci, neliniştea lui era prezentă. Kershaw pare să facă aluzie la faptul că Hitler se arunca înainte, dar niciodată cu ţintă, şi niciodată nu urma vreun curs prestabilit sau vreun plan. Rudele lui Hitler ar fi fost neîndoielnic de acord cu descrierea vieţii de „trândăvie, inactivitate şi ipocrizie” pe care o ducea, dar el, unul, privea altfel situaţia, pentru că el dorea ceva anume, voia să devină cineva anume, însă n-a reuşit niciodată să găsească drumul care să-l ducă acolo, frământări care nu sunt neobişnuite pentru un tânăr de optsprezece ani cu ambiţii artistice. Hitler a fost din toate punctele de vedere un autodidact tipic, şi, precum mulţi alţii, şi-a dezvoltat o formă de dogmatism exacerbată de faptul că trăia singur şi niciodată nu a căutat compania altora; avea o bancă într-un parc vienez, într-un loc ferit de ochii curioşilor, şi acolo obişnuia să stea şi să citească de unul singur, asta dacă nu stătea la una dintre numeroasele cafenele, ca să citească gratuit ziarele, sau, acaparat de unul dintre multele sale proiecte, rămânea acasă, în camera pe care o închiria, unde fie desena locuinţe şi clădiri, săli de operă şi de concerte, fie scria drame ori nuvele – Kubizek, care locuia alături, a fost martorul tuturor activităţilor cu care se îndeletnicea pe atunci, fără a duce vreuna la bun sfârşit.

Kubizek a ajuns la gara din Viena într-o seară de iarnă. Hitler stătea acolo în picioare, îmbrăcat elegant, cu

bastonul în mână, şi-l aştepta cu un aer blazat; era familiarizat cu haosul, fiind deja un localnic al metropolei. Se sărută pe obraji, iau bagajul şi pornesc spre oraş – „era un zgomot atât de cumplit, încât nu ne puteam înţelege” În cele din urmă au cotit pe o stradă, Stumpergasse, unde se afla casa în care Hitler îşi închiriase o cameră.

„În cămăruţa pe care o avea la dispoziţie ardea o lampă sărăcăcioasă cu parafină. M-am uitat în jur. Primul lucru care m-a frapat au fost schiţele împrăştiate pe masă, pe pat şi peste tot. Adolf a curăţat masa, a pus un ziar pe ea şi a adus o cană de lapte de la geam. Apoi a adus cârnaţi şi pâine. Dar parcă-i văd şi acum chipul palid şi serios atunci când am împins totul deoparte şi am deschis geanta. Friptură rece, chifle umplute şi alte bunătăţi. Tot ce mi-a spus a fost: «Da, aşa este când ai o mamă». Am mâncat ca nişte regi. Totul a avut acelaşi gust ca acasă”.

Kubizek este epuizat după călătorie, este năucit de valul de impresii, e noapte târziu, şi totuşi Hitler insistă să-i arate oraşul. Cum poate cineva care tocmai a sosit la Viena să se culce fără să fi văzut Opera? Aşa că cei doi merg într-acolo. După cum povesteşte, Kubizek se simţea de parcă ar fi fost de pe o altă planetă, atât de copleşitoare era experienţa. După aceea se duc la catedrala Sfântul Ştefan. Ceaţa nopţii este atât de densă, încât nu se vede turla. „Nu puteam decât să ghicesc contururile masivei clădiri întunecate care se înălţa şi pătrundea în monotonia cenuşie a ceţii, era ceva aproape supranatural, ceva ce nu părea construit de mâna omului”, notează el.

Kershaw descrie aceeaşi întâmplare în felul următor:

„Adolf l-a întâmpinat pe istovitul Kubizek la gară; l-a condus până la Stumpergasse pentru ca prietenul său să-şi petreacă acolo prima noapte, dar, în mod atât de caracteristic lui, a insistat ca mai întâi să-i arate tot ceea ce era de văzut în Viena. Cum poate cineva care soseşte la Viena să se culce în prima seară fără să fi văzut Hofoper? Astfel că Guşti este luat pe sus ca să vadă clădirea Operei, catedrala Sfântul Ştefan (care abia se zărea prin ceaţă) şi

frumoasa biserică St. Maria am Gestaţie. Ei nu s-au întors pe Stumpergasse decât după miezul nopţii. Şi după ce Kubizek, epuizat fiind, a adormit, Hitler a continuat să peroreze despre măreţia Vienei”.

Singura sursă a lui Kershaw referitoare la această seară este cartea lui Kubizek. Acolo nu scrie că el ar fi fost „luat pe sus” sau că Hitler „a perorat”, iar sentimentul de a fi transportat pe o altă planetă pe care-l trezeşte vederea Operei şi faptul că domul părea să fie un vis în ceaţă, cum se exprimă Kubizek, conferind o încărcătură extrem de pozitivă întregii experienţe, sunt ignorate de către Kershaw; în versiunea lui, ceaţa este ceva negativ, deoarece reduce vizibilitatea domului într-atâta încât el abia se întrezăreşte, şi procedează astfel pentru a contura imaginea unui Hitler nerezonabil, preocupat de sine şi egoist, orb în faţa necesităţilor prietenului său. Dar dacă aşa au stat lucrurile, dacă totul a fost atât de sinistru, de ce Kubizek n-o menţionează? Kubizek este un prieten, sosirea lui a fost mult aşteptată; Hitler vrea să-i arate ceea ce a văzut el însuşi, ce este fantastic în oraş, şi cum am putea să-l condamnăm pentru asta? Cum putem spune că entuziasmul şi fervoarea lui Hitler sunt în realitate expresia dispreţului pentru prietenul său, când prietenul însuşi a descris totul ca pe o experienţă pozitivă? S-a înşelat Kubizek? A fost oare prea naiv ca să observe că Hitler se folosea de el? Nu a înţeles el că a vedea o catedrală învăluită în ceaţă este de fapt o dezamăgire şi nu ceva supranatural?

Sau, din contră, ce anume îl determină pe Kershaw să suprapună peste singura sursă a acestei relatări o versiune despre cum s-au întâmplat lucrurile „de fapt”?

Problema biografiei ca gen literar, valabilă şi pentru autobiografie şi memorii, este aceea că autorul cunoaşte deznodământul, el sau ea ştie cum s-a petrecut totul, şi atunci este aproape imposibil să nu se pună accent pe toate acele semne, cu alte cuvinte pe trăsături de caracter şi evenimente care duc într-acolo, chiar dacă acestea, pe

atunci, nu erau decât o însuşire sau o întâmplare printre atâtea altele, fără să iasă în evidenţă. Evident că nu se poate atinge adevărul în privinţa derulării evenimentelor, deoarece evenimentul aparţine clipei şi nu poate fi desprins de ea, dar se poate delimita clipa, se poate arunca lumină asupra ei din diferite unghiuri, se pot evalua posibilităţile pe rând, fără a lua în seamă ceea ce s-a petrecut ulterior, cu alte cuvinte, fără a considera că o trăsătură de caracter sau o întâmplare prefigurează ceva anume; ele trebuie privite doar drept ceea ce sunt în sine.

Acest „în sine" constituie atât ghicitoarea, cât şi cheia. Dacă îl privim pe Hitler ca pe o persoană „malefică", cu însuşiri complet negative încă din copilărie şi adolescenţă, care indicau „răul" pe care-l va întruchipa mai târziu, Hitler aparţine de „celălalt", el nu este unul dintre noi, şi atunci avem o problemă, pentru că în condiţiile acestea noi înşine nu mai suntem răspunzători pentru crimele pe care el şi Germania le-a comis mai târziu, a fost ceva ce „ei" au făcut, iar acum nu mai sunt periculoşi pentru noi. Dar ce înseamnă acel „rău", din care noi nu facem parte? Ce este acel „malefic", care pe noi nu ne caracterizează? Formularea însăşi atestă că împărţim oamenii în categorii; asta şi trebuie să facem, dar nu fără a înţelege ce fel de pericole ne pasc. În bezna patologicului şi a determinismului nu există voinţă liberă, şi fără acea voinţă liberă nu există nici vină.

Indiferent cât de afectat este un om, indiferent cât de perturbat îi este sufletul, el mereu va rămâne un om, unul care poate să aleagă.

Alegerea este ceea ce ne face pe noi să fim oameni. Doar ea poate să confere sens vinii.

Kershaw şi aproape două generaţii împreună cu el îl condamnă pe Hitler şi întreaga sa fiinţă, de parcă dacă am sublinia nevinovăţia lui pe vremea când avea nouăsprezece sau douăzeci şi trei de ani, ori dacă am evidenţia câteva calităţi pe care le-a avut tot timpul vieţii, i-am lua apărarea şi am justifica răul. De fapt, situaţia este pe dos: doar

nevinovăţia lui îi poate scoate în relief vinovăţia.

A doua zi după sosirea lui Kubizek, cei doi pornesc în căutarea unei camere de închiriat. Este o misiune grea, pentru că majoritatea camerelor sunt prea mici ca să încapă un pian, de care el nu se poate lipsi, iar proprietarii celor care sunt destul de mari nici nu vor să audă despre instalarea unui pian. Impresia lui Kubizek despre Viena nu este pozitivă, oraşul pare plin de oameni nepăsători şi antipatici, curţi întunecate, clădiri cu scări înguste şi prost iluminate. La un moment dat, disperat şi fără chef, vede un alt anunţ de închiriere, pe Zollergasse; cei doi sună la uşă, iar servitoarea le arată o cameră mobilată elegant, cu două paturi fastuoase.

„*Madame* vine imediat, a spus servitoarea, după care a făcut o reverenţă şi a dispărut. Amândoi ştiam că era prea frumos pentru noi. Apoi s-a ivit «*madame*» în uşa întredeschisă, şi era cu adevărat o doamnă, nu foarte tânără, dar foarte elegantă.

Era îmbrăcată într-un capot de mătase şi papuci de casă decoraţi cu blană. Ne-a salutat zâmbind, l-a cercetat din priviri pe Adolf, apoi pe mine, şi ne-a invitat să luăm loc. Prietenul meu a întrebat-o ce cameră era de închiriat. «Aceasta», ne-a răspuns ea, arătând înspre cele două paturi. Adolf a scuturat din cap şi a spus politicos: «Atunci unul dintre paturi trebuie scos, deoarece prietenului meu îi trebuie spaţiu pentru un pian». Doamna a fost vizibil deranjată că eu eram cel care dorea o cameră şi nu Adolf, şi l-a întrebat dacă el avea unde să stea. Atunci când el i-a răspuns afirmativ, ea ne-a sugerat ca eu, împreună cu pianul trebuincios, să ne mutăm în camera lui, iar el să se mute în aceasta. În timp ce-i explica planul lui Adolf, a făcut nişte gesturi energice, iar cordonul capotului s-a desfăcut. «Oh, scuzaţi-mă, domnilor!» a exclamat ea grăbindu-se să şi-l strângă. Dar secunda aceea ne-a ajuns cât să vedem că pe sub halatul de mătase nu purta nimic altceva decât o pereche de chiloţi.

Adolf s-a răsucit, roşu ca racul, m-a prins de braţ şi

mi-a spus: «Haide, Guşti!» Nu-mi amintesc cum am ieşit din casă. Tot ce ţin minte este exclamaţia lui furioasă atunci când am ajuns din nou pe stradă. «Soţia lui Putifar!» După cât se părea, astfel de întâmplări erau parte integrantă din viaţa vieneză”.

Cei doi sunt nişte puşti din provincie abia sosiţi în marele oraş; toată mondenitatea pe care i-o atribuise Kubizek prietenului său dispare sub roşeaţa de pe chipul acestuia, ceea ce ne dă o imagine despre castitatea lui Hitler şi timorarea lui în faţa femeilor. El are optsprezece ani şi este complet neexperimentat, Kubizek scrie că nu au existat femei în viaţa lui Hitler în cei patru ani petrecuţi cu el, şi că nici nu se masturba. Ultima parte este o presupunere evident imposibil de verificat, dar se potriveşte destul de bine cu imaginea despre sexualitatea lui Hitler care se desprinde din *Mein Kampfşi* resursele auxiliare. Femeia era asociată cu puritatea şi sferele înalte, aparţinea lumii ideale pe care el o cultiva cu atâta sârguinţă, şi toate relaţiile lui ulterioare au fost cu femei foarte tinere şi inocente. Obsesia lui pentru puritate şi modul în care se reflecta asupra sexualităţii cu sexualitatea se dezvăluie în mai multe episoade din cartea lui Kubizek. Odată, după ce văzuseră o piesă de teatru despre care în presă se afirma că ar fi imorală, Hitler îl duce pe Kubizek în zona rău famată a oraşului, astfel încât să poată vedea cu propriii ochi la ce deparavare şi decădere morală a ajuns omenirea. Prostituatele stau în camere luminate din case joase, cu un singur nivel, înşirate de-a lungul străzii, bărbaţii se uită la ele în trecere, aleg apoi una, şi lumina din încăpere se stinge. Hitler şi Kubizek merg fără să se oprească, dar în capătul străzii Hitler vrea să facă cale întoarsă pe unde au venit. „Cloacă a păcatului” este o expresie pe care o rosteşte de mai multe ori, şi atunci când Kubizek îi sugerează că este de ajuns s-o vadă o singură dată, Hitler îl trage după el iarăşi pe străduţă. Prostituatele încearcă să le câştige atenţia, una îşi rulează ciorapii în jos şi-şi arată picioarele

goale în timp ce tinerii trec prin dreptul ei, o alta îşi dă jos bluza, iar când cei doi ies din cartier, Hitler se înfurie pe „tertipurile de seducţie” ale prostituatelor. Ajunşi în camera din Stumpergasse.

Hitler îi ţine o prelegere despre scenele pe care le văzuseră în acea seară şi despre semnificaţia lor. În sfârşit, declară el, a înţeles cum funcţionează piaţa iubirii comerciale, deci scopul vizitei în cartierul rău famat a fost atins.

Episodul arată trei tipuri de raportare la realitate ale tânărului Hitler; mai întâi se află în miezul acţiunii şi se încarcă de sentimente de atracţie şi dezgust, poftă şi ruşine, care sunt greu de ţinut în frâu, după aceea vorbeşte înfuriat despre asta, pentru ca la final, când se află destul de departe, să analizeze. Ultima parte este cea preferată, iar distanţarea pe care o presupune reprezintă unul dintre cele mai surprinzătoare şi mai interesante aspecte ale caracterului lui Hitler.

Hitler şi Kubizek locuiesc într-unul dintre cele mai mari oraşe ale lumii, au optsprezece ani, aproape nouăsprezece, şi sunt liberi; Hitler, cel puţin, este complet liber, în sensul că părinţii i-au murit, nu are o familie de care să fie legat şi, în principiu, poate să facă tot ce pofteşte. Posibilităţile sunt numeroase, lumea e deschisă. Dar el nu se întâlneşte cu nimeni, nu se uită la nicio femeie, nu participă la viaţa care se desfăşoară în jurul lui. Seriozitatea cu care priveşte viaţa este extremă, îi urăşte pe toţi cei care se distrează, deoarece distracţia lor este ceva superficial şi inutil. Vede multă suferinţă în jurul lui şi are o conştiinţă socială puternică, vorbeşte mult despre omul de rând şi despre sărăcie; odată a făcut o expediţie în cea mai săracă zonă a oraşului ca să poată vorbi în cunoştinţă de cauză, dar despre săracii ca atare nu vrea să ştie, nu vrea să discute cu ei şi nici nu vrea să fie în preajma lor, teama de a fi atins este extrem de vizibilă. Acelaşi lucru se întâmplă cu femeile; poate să vorbească despre ele, idealizate sau decăzute moral, dar nu vrea să le

aibă în preajma lui; de exemplu, îşi exprimă uşurarea că femeile nu au acces în sectorul în care el şi Kubizek obişnuiesc să stea la operă.

Aceste principii etice stricte pentru care pledează şi conform cărora îşi trăieşte viaţa, aceste reguli dure, care refuză necesităţile trupeşti, constituie o modalitate de a-şi ţine în frâu tumultul interior, unde domneşte haosul. Şi cum lumea exterioară este şi ea haotică, altfel spus, complexă şi în plină expansiune, aşa cum erau Viena şi cultura ei în primul deceniu al secolului XX, cu sărăcie extremă, haos politic, prostituţie şi emancipare sexuală – trebuie să ne amintim că

Freud locuia şi scria în acelaşi oraş, Gustav Klimt picta tot acolo – nu este de mirare că Hitler aplică societăţii aceleaşi reguli care erau valabile pentru el, referitoare la abstinenţă şi control, deoarece aceste două dimensiuni se întâlnesc şi se neutralizează în sentimente, care în cazul lui sunt atât de puternice. Dispreţul lui pentru „soţia lui Putifar” sau „tertipurile de seducţie”, izvorât din sentimentele pe care i le-au stârnit, probabil poftă şi dezgust, se aplică întregii societăţi, văzute ca o „cloacă a păcatului”. El are o manie pentru curăţenie şi ordine, este întotdeauna îmbrăcat la patru ace, un alt mod de a-şi ţine în frâu haosul interior. Şi probabil de aceea este atât de preocupat de arta care-i dă câteva ore de linişte, îngăduindu-i să se piardă în ceva complet diferit, ceva măreţ, bun şi frumos.

„Când Adolf a auzit muzica lui Wagner, a fost vrăjit. După ce intensitatea sentimentului s-a diminuat, el a devenit calm, maleabil şi blând. Neliniştea i s-a şters din priviri. Ceea ce-l frământase de-a lungul zilei s-a evaporat. Propria lui soartă, oricât de tare îl apăsa până atunci, a devenit neesenţială. Nu se mai simţea neajutorat, ratat sau excentric”.

Aceste sentimente înălţătoare sunt tot ale lui, ele nu aparţin muzicii, nici lui Wagner, ci lui însuşi, iar elevarea datorată muzicii şi limbajului scenic, frumuseţii care-i

pătrunde în suflet, este atât de importantă pentru el, încât renunţă şi la mâncare doar ca să aibă bani de bilete la operă.

Energia lui uriaşă, pe care Kershaw o traduce drept indolenţă, deoarece se exprimă în afara cadrului academic, şi de fapt în afara oricărui cadru practic, este greu de interpretat în altă cheie, pentru că atunci când este extrem de absorbit de un proiect, Hitler dispare complet, şi atunci nu mai există decât gândurile, planurile şi schiţele sale. Este intempestiv, acaparator şi la limita normalităţii. Într-adevăr, dacă etica personală şi etica societăţii acelor timpuri au reguli foarte clare, în realitatea lui artistică ele lipsesc cu desăvârşire. Pur şi simplu nu există limite pentru ceea ce încearcă să obţină, nimic nu-i stă în cale, totul este deschis. „Nu ştiinţa profesorilor este cea care contează, ci geniul”, îi spune el lui Kubizek, şi imediat începe să compună o operă. Nu ştie să cânte la niciun instrument, nu are niciun fel de cunoştinţe despre armonie sau orchestraţie, dar înlătură toate piedicile acestea, care sunt doar aspecte tehnice, el vrea să pătrundă în adâncul sentimentelor sale înflăcărate şi să le exprime în limbajul pe care îl admiră cel mai mult. Dezvoltă un sistem în care încearcă să combine tonuri muzicale şi culori, soldat evident cu un eşec, îl întreabă pe Kubizek cum i se pare. Kubizek îi răspunde că tema principală este bună, dar nu este posibil să compui o operă bazată doar pe atât, şi se oferă să-l înveţe teoria necesară. „Crezi că sunt nebun?” îi strigă Hitler. „Pentru ce te am pe tine? În primul rând, vei nota tot ceea ce cânt eu la pian”.

Şi fac întocmai. Kubizek încearcă să-i spună că trebuie să păstreze aceeaşi tonalitate. „Cine este compozitorul, tu sau eu?” strigă Hitler. Până la urmă hotărăşte că opera, bazată pe o legendă din mitologia germană, trebuie să fie interpretată cu mijloacele de expresie muzicală din acele vremuri. Îl întreabă pe Kubizek ce s-a mai păstrat din muzica germanică, însă prietenul său îi spune că n-a mai rămas nimic în afară de câteva

instrumente rudimentare, tobe, fluiere şi aşa-numitul *lui*, un instrument de suflat din bronz cu formă alungită şi cu pâlnie în capăt. Hitler îi aminteşte că skalzii erau acompaniaţi de instrumente asemănătoare cu harpa, ceea ce pot face şi ei. Pentru a face opera suportabilă urechii umane, după cum scrie el, Kubizek îl convinge să renunţe. Revenind la instrumentele obişnuite, cei doi fac progrese lente. Hitler desenează întreaga scenografie în detaliu, precum şi costumele, şi tot el scrie şi libretul. Nu mănâncă, nu doarme, abia dacă bea apă. Nu are nevoie doar de prezenţa lui Kubizek, ci doreşte ca acesta să fie la fel de entuziasmat ca şi el, şi îl admonestează la intervale regulate. Hitler este un coleg de cameră infernal.

„Mi-ar fi fost uşor să profit de una dintre numeroasele noastre certuri ca să mă mut. Oamenii de la Conservator ar fi fost fericiţi să mă ajute să găsesc o altă cameră. De ce n-am făcut asta? Punând toate lucrurile cap la cap, recunoşteam în sinea mea că această prietenie ciudată nu-mi pria la studii. Cât timp şi câtă energie nu am irosit în aceste activităţi nocturne împreună cu prietenul meu? Aşadar, de ce nu am plecat? Pentru că mi-era dor de casă, în mod cert, şi pentru că Adolf reprezenta pentru mine o legătură cu lumea de acasă. Totuşi, un tânăr de douăzeci de ani se lecuieşte până la urmă de dorul de casă. Şi atunci care era motivul? Ce mă ţinea acolo?

Ca să fiu cinstit, tocmai genul acela de momente petrecute împreună mă legau şi mai puternic de prietenul meu. Cunoşteam punctele de interes ale celor de vârsta mea: flirt, bucurii superficiale, jocuri fără sens şi o droaie de idei fără rost şi fără sens. Adolf era exact opusul. Avea o seriozitate extraordinară, o stabilitate, un interes sincer, plin de însufleţire pentru tot ceea ce se întâmpla şi, mai presus de toate, un devotament nestrămutat pentru frumuseţea, măreţia şi splendoarea artei. Asta e ceea ce mă atrăgea în mod special la el şi-mi reda echilibrul după multe ore de epuizare”.

Ca multe alte proiecte de-ale lui Hitler, şi acesta cu

opera se duce pe apa sâmbetei. E prea agitat şi are prea puţină răbdare ca să reziste la o muncă atât de anevoioasă; în plus, frustrarea provenită din lipsa lui de cunoştinţe şi aptitudini muzicale trebuie să-l fi epuizat, îmi imaginez eu.

Printre proiectele iniţiate în acea perioadă se numără şi încercarea ambiţioasă de a rezolva criza de locuinţe din Viena, care presupunea reconfigurarea întregului oraş şi realizarea de schiţe meticuloase ale apartamentelor muncitorilor aşa cum şi le imagina el. O altă idee era ca muzica pe care el o preţuia atât de tare să le fie dusă şi celor care locuiau în afara metropolei, aşa că a inventat „Orchestra naţională itinerantă”, planificându-i funcţionarea până la detalii cum ar fi culoarea cămăşilor instrumentiştilor şi repertoriul, conform lui Kubizek. Toate aceste proiecte erau nişte castele construite în eter, rupte de realitate şi de fapt lipsite de sens, dar ele spun multe despre caracterul lui Hitler, despre modul în care se putea dedica unui ţel, despre încrederea nelimitată în propriile capacităţi şi despre cum a găsit o modalitate de a-şi lega viaţa interioară de cea exterioară fără a fi nevoit să facă un detur prin domeniul socialului, de care e posibil să se fi temut sau pe care se poate să-l fi urât, şi care oricum îi distrugea de fiecare dată visurile confruntându-le cu realitatea exterioară, cu alte cuvinte scoţându-le în evidenţă consecinţele din lumea reală. Realitatea interioară este abstractă, realitatea exterioară este concretă, şi în aceste proiecte grandioase, dar nerealiste, aceste două aspecte se ciocnesc într-un mod care îl depăşeşte pe Hitler.

Kubizek şi Hitler au locuit împreună la Viena cinci luni, primăvara şi vara anului 1908. Hitler nu a povestit niciodată că nu a intrat la Academie, şi modul lui de viaţă lăsa de înţeles că frecventa cursurile de acolo. Împărţeau o singură cameră; după întâlnirea cu „Soţia lui Putifar” descoperiseră că poate aşa era mai bine. Hitler a întrebat-o pe proprietăreasă, doamna Zakrey, dacă nu era posibil să

se mute ea în camera lui, iar ei doi să locuiască în camera ei. Kubizek a dat probele de examen la conservatorul de muzică a doua zi. A fost admis, dar Hitler nu a primit vestea prea bucuros. „Nu ştiam că am un prieten aşa de deştept”, a comentat el. Era adesea nervos şi iritat în acea perioadă, şi Kubizek crede că de aceea nu voia să-l asculte povestind despre studiile lui. Diverse lucruri i se par ciudate, printre altele, faptul că Hitler se ocupă cu orice altceva în afară de pictură: scrie o dramă, citeşte cărţi care nu au nicio legătură cu arta, şi Kubizek suspectează că nu este totul aşa cum ar trebui să fie, dar pentru el obstinaţia şi excentricitatea prietenului său nu sunt o noutate, şi se gândeşte că nu este decât un efect al acestor însuşiri; pe deasupra, Hitler tocmai îşi pierduse mama.

„Starea lui de spirit mă îngrijora tot mai mult. Nu-l văzusem niciodată făcându-şi atâtea griji în halul acesta, chiar deloc. Dimpotrivă, mi se părea că avea prea multă încredere în sine. Dar acum lucrurile păreau să se fi întors cu susul în jos. Se avânta tot mai adânc în autocritică. Însă nu era nevoie decât de cea mai fină atingere – ca atunci când aprinzi lumina şi totul devine strălucitor de limpede – ca reproşurile aduse propriei sale persoane să se transforme în reproşuri aduse vremurilor sau întregii lumi. Sugrumat de lista nesfârşită a obiectelor urii sale, îşi vărsa năduful pe orice îi venea la îndemână, de la omenire în general la omenirea care nu-l înţelegea, nu-l preţuia şi-l persecuta. Parcă-l văd cum se plimba de colo până colo prin micuţa încăpere în culmea furiei, zguduit până în adâncul fiinţei. Eu stăteam la pian cu degetele nemişcate pe clape şi-l ascultam bulversat de acest imn al urii, şi totodată îngrijorat pentru el”.

În aceste prime săptămâni se ceartă pe tema amenajării camerei; Kubizek vrea să exerseze, Hitler vrea să citească; atunci când plouă şi amândoi sunt acasă, atmosfera poate să fie destul de încordată. Din pură întâmplare, Kubizek îşi atârnă pe perete orarul şi îl roagă pe Hitler să facă la fel, astfel încât să ştie amândoi când

este camera liberă. Dar Hitler nu are niciun orar, lui nu-i trebuie, are totul din cap, după cum se laudă. Kubizek ridică nedumerit din umeri. Hitler lucrează oricum numai sistematic nu, cu predilecţie noaptea, şi dimineaţa doarme. Iar acum, cu orarul atârnat pe perete, ca un simbol al succesului prietenului său, Hitler explodează.

„«Academia asta», a strigat el, «nu este decât o adunătură de fosile demodate, de purtători de mânecuţe, birocraţi lipsiţi de perspectivă, o şleahtă de slujbaşi de-ai statului. Toată Academia ar trebui aruncată în aer!» Avea chipul schimonosit de furie, gura strânsă, buzele aproape albe. Dar din ochi îi ieşeau văpăi. Era ceva sinistru în ei, de parcă toată ura de care era în stare ar fi fost concentrată în ochii aceia aprinşi! Urma să-i spun că oamenii de la Academia pe care el o blama cu atâta uşurinţă în ura lui infinită erau, în definitiv, profesorii lui, de la care fără îndoială putea să înveţe ceva, dar el mi-a luat-o înainte: «Ei m-au respins, m-au dat afară, m-au refuzat!»

Am fost şocat. Deci aşa stăteau lucrurile. Adolf nu mergea la Academie deloc. De-abia acum înţelegeam multe dintre aspectele care mă miraseră la el. Sincer mâhnit de neşansa lui, l-am întrebat dacă-i spusese mamei lui că nu intrase la Academie. «Tu ce crezi?» mi-a răspuns. «Cum aş fi putut s-o împovărez pe mama, aflată pe moarte, cu grijile astea?»

Nu puteam decât să fiu de acord. O vreme am stat amândoi tăcuţi. Poate că Adoli se gândea la mama lui. Apoi am încercat să dau o turnură practică întregii discuţii. «Şi acum ce-o să faci?» l-am întrebat.

«Şi acum ce-o să fac, acum ce-o să fac?», s-a răstit el nervos. Ai şi început? Şi acum ce-o să fac?» Probabil că şi el se întrebase acelaşi lucru de sute de ori, pentru că sigur nu discutase cu nimeni acest subiect. Dispreţuitor, a mai rostit o dată întrebarea – «Şi acum ce-o să fac?» dar, în loc să dea un răspuns, s-a aşezat la masă şi s-a baricadat între cărţi. «Şi acum ce-o să fac?»

A potrivit lampa, a luat o carte, a deschis-o şi a

început să citească. Eu m-am dus să dau jos orarul de pe uşa dulapului. El şi-a ridicat privirea, a văzut ce fac şi mi-a spus calm: «Nu te obosi»”.

Faptul că a conceput o asemenea minciună şi şi-a dus viaţa în conformitate cu ea în loc să recunoască în faţa prietenului său că a eşuat ne spune ceva despre capacitatea lui de a nega realitatea în favoarea iluziei, dar mai presus de toate ne dă un indiciu despre mândria lui. Prietenia lor se bazează pe faptul că Hitler vorbeşte şi Kubizek ascultă, Hitler acţionează şi Kubizek se ia după el, pe scurt, Hitler îl domină şi Kubizek se supune. În decursul acelei primăveri, raporturile lor de putere suferă o schimbare fundamentală, nu doar pentru că, spre deosebire de Hitler, Kubizek intră la Academie, ci şi pentru că acesta din urmă are rezultate foarte bune. I se încredinţează în curând ore de predat, la festivităţile de final de an dirijează concertul din prima seară, iar trei dintre cântecele compuse de el sunt interpretate în a doua seară, pe lângă un fragment din sextetul lui pentru coarde. Hitler este martorul tuturor felicitărilor şi urărilor pe care le primeşte Kubizek din partea profesorilor săi, inclusiv de la directorul Conservatorului. Hitler este entuziasmat şi mândru, dar, după cum scrie Kubizek, nu este greu să-ţi imaginezi „ce gândeşte el în adâncul inimii lui” Succesul prietenului său îi scoate în relief propriul fiasco. Chiar dacă îl domină atunci când sunt doar ei doi şi lasă impresia că-i este superior, atunci când e vorba de ceva concret, de ceva care contează, el este eclipsat şi depăşit.

Este vară, cei doi au locuit împreună cinci luni, acum Kubizek urmează să meargă acasă la părinţii săi din Linz, apoi trebuie să-şi facă stagiul militar de opt săptămâni în cadrul trupelor de rezervă ale Austro-Ungariei înainte de a se întoarce la Viena pentru continuarea studiilor. Hitler urmează să rămână în apartament; nu are bani să călătorească şi, de altfel, nici nu are unde să meargă. În timpul verii îi trimite lui Kubizek cărţi poştale şi scrisori, totul este bine, îl preocupă îndeosebi proiectele de

construcţii care se desfăşoară la Linz şi doreşte să fie ţinut la curent cu mersul lucrărilor. Kubizek face întocmai. El lucrează în atelierul tatălui său, îşi plăteşte jumătatea lui de chirie la Viena, pleacă la stagiul militar, iar în noiembrie îi transmite lui Hitler un mesaj despre ziua şi ora când va sosi la Viena, astfel încât să vină la gară să-l ajute cu bagajul.

„Am luat, aşa cum îi scrisesem şi lui, trenul de dimineaţă pentru a câştiga timp şi am ajuns la Westbahnhof la ora trei după-amiază. El trebuia să fie acolo şi să mă aştepte, m-am gândit eu, în locul obişnuit, la chioşcul de bilete. Trebuia să mă ajute să car cufărul greu în care aveam ceva şi pentru el din partea mamei mele. Oare nu l-am văzut eu? M-am întors, dar nu era nicăieri de-a lungul barierei. M-am dus în sala de aşteptare. M-am uitat în van după el: Adolf nu era acolo. Poate că era bolnav. Îmi povestise în ultima scrisoare că se lupta în continuare cu vechea lui problemă, bronşita. Am lăsat cufărul la bagaje şi, în culmea îngrijorării, m-am grăbit înspre Stumpergasse. Doamna Zakrey s-a bucurat să mă vadă, însă m-a informat imediat că dăduse camera. «Dar prietenul meu, Adolf?» am întrebat-o eu consternat.

Cu o expresie întrebătoare pe chipul ei ridat, m-a privit făcând ochii mari.

— Dar nu ştii că domnul Hitler s-a mutat de aici?

Nu, nu ştiam.

— Unde s-a mutat?

— Domnul Hitler nu mi-a spus.

— Dar trebuie să-mi fi lăsat un mesaj – o scrisoare poate, sau o carte poştală. Cum altfel aş putea să dau el?

Proprietăreasa a scuturat din cap.

— Nu, domnul Hitler nu mi-a lăsat nimic.

— Nu mi-a transmis nici măcar salutări?

— Nu a spus nimic”.

Kubizek l-a revăzut pe Hitler de-abia după treizeci de ani. Acesta dispăruse şi nu voia să fie găsit. Dacă ar fi vrut să păstreze legătura, s-a gândit Kubizek, Hitler ar fi putut

să-i lase noua adresă fostei proprietărese, sau părinţilor lui, la Linz, sau la Conservator. El nu a făcut niciodată asta, deci era indubitabil că voia să fie lăsat în pace. Kubizek a vizitat-o pe sora lui vitregă data următoare când s-a dus la Linz, dar ea nu ştia nimic despre ce făcea Hitler sau cu ce se îndeletnicea.

Există numeroase motive care să-l fi împins pe Hitler la pasul atât de radical de a rupe legătura cu singurul om din viaţa lui. Cel mai probabil a făcut-o din mândrie: în septembrie, pe când Kubizek îşi efectua stagiul militar, Hitler dăduse din nou admitere la Academie şi fusese respins, de data aceasta chiar de la prima probă. Din ceea ce povesteşte Kubizek despre caracterul lui, nu este dificil să ne imaginăm că acest ultim eşec a fost prea zguduitor ca să i-l împărtăşească prietenului său. Un alt motiv este legat tot de mândrie; după un an petrecut la Viena, întrerupt de lunile premergătoare morţii mamei, banii au început să se termine, nu mai avea fonduri ca să locuiască în Stumpergasse şi nu avea niciun mijloc de a câştiga bani fără a se înjosi căutându-şi „o slujbă pentru pâinea cea de toate zilele”, cum se exprima el dispreţuitor; aceea a fost încă o lovitură pentru orgoliul său în relaţia lui cu Kubizek. Ultimul motiv a fost acela că prietenul său reprezenta singura legătură cu Linzul; prin intermediul părinţilor acestuia, familia lui ar fi putut imediat să prindă de veste unde locuiau cei doi tineri. Făcându-se nevăzut, Hitler rupea definitiv şi legăturile cu familia lui, adică cu familia surorii sale vitrege.

Odată ce Kubizek a fost scos din peisaj, nu mai ştim nimic despre viaţa lui Hitler din anul care a urmat. Asta spune multe, pentru că viaţa lui este una dintre cele mai documentate şi mai temeinic analizate din ultima sută de ani. Din arhivele oficiale ştim că s-a mutat din Stumpergasse într-o cameră mai ieftină, nu departe de prima adresă, în Felberstrasse. În formularul de înregistrare de la poliţia locală a trecut ocupaţia de „student”, deşi la sosirea în oraş se declarase „artist”. A

locuit în Felberstrasse preţ de un an, până în vara următoare. Nimeni nu ştie ce a făcut în anul acela. Singura informaţie care există este că s-a retras din asociaţia muzeului din Linz pe data de 4 martie, probabil pentru a economisi modesta cotizaţie pe care trebuia s-o plătească. În august 1909, adică după încă un an, s-a mutat într-o cameră şi mai ieftină, în zona limitrofa a oraşului, pe Sechshauser Strasse, unde şi-a declarat ocupaţia de „Schriftsteller”, adică autor sau scriitor. A locuit acolo trei săptămâni, după care a dispărut fără urmă. Pe formularul de înregistrare, cineva a scris: „Mutat, fără o adresă cunoscută”. Este foarte probabil ca în toamna şi iarna aceea Hitler să fi trăit ca un vagabond, fără un acoperiş deasupra capului. Nu puteai să iei cu chirie o cameră fără să te înregistrezi la poliţie, şi chiar dacă toate datele despre Hitler au fost scoase din arhivele austriece de către nazişti după Anschluss, ele nu s-au pierdut, ci s-au păstrat în arhivele NSDAP, şi acolo nu există nicio informaţie. Un alt indiciu despre faptul că ajunsese un om al străzii este o observaţie făcută despre el – singura observaţie din acea perioadă – de către o rudă a primei sale gazde, doamna Zakrey. Aceasta l-a recunoscut pe Hitler printre oamenii fără adăpost care stăteau la coadă la supa distribuită gratuit. „Hainele lui arătau neîngrijit”, a spus ea, „şi mi-a fost milă de el, pentru că înainte era atât de bine îmbrăcat”.

Următoarea dată când apare în arhivele poliţiei este decembrie 1909, atunci când a petrecut o noapte într-un adăpost pentru oamenii străzii din Meidling. Acolo a cunoscut un vagabond, un om al străzii, având la activ mai multe condamnări pentru înşelăciune şi furt, iar acesta şi-a scris memoriile ulterior. Pe nume Reinhold Hanisch, el relatează că Hitler, care atunci avea douăzeci de ani, părea trist, era extenuat, lihnit de foame şi avea picioarele pline de răni. Ploaia şi substanţa dezinfectantă, cu care toţi cei de la adăpost trebuiau să-şi deparaziteze hainele, îi transformaseră costumul albastru cu dungi în violet. Nu

avea nimic, probabil că vânduse tot ceea ce adusese cu sine de la Linz. Conform lui Hamann, Hitler i-a spus lui Hanisch că fusese dat afară de gazdă, că petrecuse câteva nopţi la cafenele, până când i s-au terminat banii, şi după aceea dormise pe băncile din parc. Nu mâncase nimic mai multe zile, şi i-a povestit că într-o noapte s-a dus la un om beat şi i-a cerut bani, dar bărbatul nu a făcut decât să-l înjure. Acum a primit puţină pâine de la ceilalţi clienţi ai adăpostului, care i-au vândut şi nişte ponturi despre cum să primească gratuit supă şi îngrijiri medicale.

Aceasta nu este Viena în care au crescut Stefan Zweig şi Ludwig Wittgenstein; şi dacă Hitler făcea parte dintr-o clasă socială inferioară atunci când a luat cu chirie camera din Stumpergasse împreună cu Kubizek, acum el se află în mod cert pe ultima treaptă a societăţii. Mai jos de atât nu poate ajunge. Nu are un loc de muncă, nu are apartament, nu are bani, mâncare, nu are niciun prieten şi nici vreo cunoştinţă. Nu deţine nimic, hainele lui sunt zdrenţuite, îngheaţă de frig şi face foamea. Ipoteza că ar fi fost un leneş şi un trântor, cum scrie Kershaw, nu se potriveşte deloc cu faptul că el se află aici. A fi indolent înseamnă să trăieşti confortabil, a fi indolent înseamnă să alegi cea mai simplă cale. Acea viaţă pe care o duce el acum, chiar la limita existenţei, la mila altora, nu este o viaţă comodă, este cel mai extenuant mod de trai imaginabil. Când ne gândim că Hitler avusese oferte de lucru atunci când plecase de la Linz, atât de la un fost vecin, cât şi de la tutorele său, că avea rude la ţară pe care obişnuia să le viziteze vara împreună cu mama lui, iar cumnatul lui, care avea un post stabil de funcţionar public, l-ar fi putut găzdui o perioadă şi l-ar fi ajutat să-şi găsească o slujbă numai dacă şi-ar fi plecat fruntea, faptul că-l găsim aici, în starea cea mai precară, indică tocmai opusul comodităţii, al indolenţei şi al lenei. La el, negarea vieţii mic-burgheze nu este un „nu” confortabil, este un „nu” absolut, pentru care este dispus să plătească scump.

De ce? ne-am putea întreba. Ce anume voia să facă?

A dat examen de admitere de două ori la Academie, John Toland menţionează chiar trei încercări, din care una din septembrie a aceluiaşi an, deci oricum îşi dedicase viaţa acestui ţel. Şi-a declarat ocupaţia de „artist” la primul apartament, „student” la al doilea şi „scriitor” la cel de-al treilea. A vorbit mult timp despre o carieră de pictor, apoi despre una de arhitect, iar printre ele a încercat să scrie drame, nuvele şi o operă. Nu are succes cu niciuna dintre ele, dar asta nu înseamnă că nu va reuşi într-o zi. Un alt tânăr ambiţios din pătura de jos a societăţii, cu o încredere în sine fără limite, care în ochii altora părea neîntemeiată, a trăit ani în şir de pe o zi pe alta fără alt ţel decât acela de a deveni autor, şi chiar a devenit la treizeci de ani, atunci când a debutat cu romanul *Foamea*. Van Gogh este un alt artist al vremii care şi-a dus traiul în cea mai cruntă sărăcie şi nu a dorit altceva decât să picteze, chiar dacă până la moarte nu a vândut niciun tablou. Dacă asta îşi dorea şi Hitler, nu ştie nimeni, dar dacă nu a nutrit o astfel de dorinţă, refuzul lui trebuie să fi fost cu atât mai dur şi mai încăpăţânat, pentru că atunci el a spus „nu” societăţii însăşi şi tuturor elementelor ei, respectiv munca, o carieră, căsătoria şi copiii. Decât să facă parte din aşa ceva, a preferat să trăiască în mizerie. Acesta nu este un indicator al lenei, ci este complet altceva. Se poate oare să se fi lăsat în voia sorţii? Nu pare să se fi zbătut, nimic nu sugerează că s-a luptat ca un om care are o ţintă precisă, ci pare mai degrabă că el îşi stabilise câteva principii de viaţă, care încet dar sigur l-au dus în subteran, la azilul pentru oamenii străzii din Meidling unde roieşte pegra: oameni ai străzii, vagabonzi, cerşetori, alcoolici, criminali, şomeri, săraci, trişori şi escroci.

Problemele sociale din Viena de la începutul secolului XX erau enorme. Sărăcia însemna violenţă, lipsă de locuinţe, mai multe mii de oameni care trăiau în condiţii complet inadecvate, şi aceştia se tot înmulţeau, pentru că imigranţii din toate zările imperiului veneau în valuri în capitală. Preţurile locuinţelor au crescut brusc,

proprietarii făceau speculaţii grosolane; în districtul muncitoresc Favoriten, într-un apartament locuiau în medie zece oameni, apartament care consta dintr-o cameră şi o bucătărie fără apă curentă, scrie Hamann. Mortalitatea infantilă era, în mod incredibil, de patru ori mai ridicată în aceste zone ale Vienei decât în districtele mai bogate. Aproape toate pivniţele erau amenajate ca locuinţe, şi paturile care nu erau folosite în timpul zilei erau închiriate aşa-numiţilor *Bettgeher*, adică „plimbă-patul”; aceştia erau oameni ai străzii cărora li se dădea voie să folosească patul maximum opt ore, însă nu li se permitea să rămână acolo în restul zilei. În 1910 erau mai mult de optzeci de mii de oameni „plimbă-patul” în Viena. Nu exista niciun sistem de asigurări sociale, singura asistenţă oferită sărmanilor era cea caritabilă, supa săracilor, adăposturi, aziluri şi cămine pentru copii, toate în regim privat, multe înfiinţate de filantropi evrei. Câtorva norocoşi li se îngăduia ocazia să-şi potolească foamea cu resturile de la taverne şi de la spitale, şi când un brutar împărţea pâinea rămasă nevândută veneau în grabă hoarde de oameni, după cum scrie Hamann, şi putea să iasă cu bătaie. Lipsa locuinţelor era din ce în ce mai stringentă, şi adăposturile, care pe timpul zilei erau supraaglomerate de oameni „plimbă-patul”, au început să ţină deschis şi noaptea. Cele mai rele erau însă cazările ilegale. Hamann citează descrierea condiţiilor de acolo consemnată de un jurnalist al vremii: apartamentele sunt pline ochi de oameni care nu se cunosc, sunt mulţi copii, adesea în acelaşi pat care colcăie de păduchi şi gândaci, în aceeaşi încăpere trebuie să faci mâncare, să te speli, să trăieşti, să dormi, să înveţi şi să munceşti pentru a câştiga bani. El scrie despre un grajd care fusese declarat inutilizabil pentru animale, dar în care locuiau zece persoane, dintre care trei copii. Într-un apartament de două sau trei camere, situat într-o casă dărăpănată, sortită demolării, puteau să locuiască peste optzeci de oameni, bărbaţi şi femei, bolnavi şi sănătoşi, alcoolici şi prostituate,

şi copii de toate vârstele. „Totul în jurul meu era o adunătură haotică de oameni, cârpe şi jeg. Camera părea să fie o minge de jeg”. Era plin de şobolani în astfel de locuri şi bolile se răspândeau cu repeziciune, holeră, tuberculoză, sifilis. Din cerşit nu se câştiga aproape nimic, deci pentru mulţi prostituţia era singura cale de ieşire, inclusiv în cazul copiilor.

În faţa azilului din Meidling, care prelua în jur de o mie de persoane, acolo unde a sosit şi Hitler în decembrie 1909, în fiecare seară se formau cozi lungi de sărmani, supravegheaţi de paznici cu sarcina de a preveni iscarea disputelor între cei care nu reuşeau să prindă loc. Ziarele scriau despre asta doar dacă se întâmpla ceva tragic; de exemplu, un copil care murise îngheţat în faţa porţilor azilului sau un bolnav care, neprimind îngrijiri medicale, îşi dăduse sufletul acolo. În 1908, membrii opoziţiei din consiliul municipal au dorit să înfiinţeze adăposturi şi să deschidă depourile tramvaielor pentru oamenii străzii, dar autorităţile s-au mulţumit să indice măsurile deja luate, care de fapt nu fuseseră puse în aplicare, afirmând că toţi cei rămaşi fără locuinţă în Viena purtau întreaga responsabilitate pentru situaţia lor, scrie Hamann. Nu existau niciun fel de politici municipale, iar în acest iad social scăpat de sub control imigranţii, mai precis imigranţii slavi şi evreii din estul Europei, erau cei mai defavorizaţi; nu puţini erau cetăţenii care doreau ca spitalele să accepte numai austrieci şi să-i refuze pe ceilalţi.

Hitler însuşi descrie astfel condiţiile de trai ale zilierilor:

„Şi acum mă trec fiorii când mă gândesc la văgăunile mizere în care trăiau oamenii, la oribilele aziluri şi case de raport, la acele imagini sinistre cu gunoaie şi o murdărie dezgustătoare, ba chiar şi mai rău”.

Aşa arătau toate oraşele mari din Europa acelor vremuri, fenomenul datând din perioada valurilor de industrializare şi urbanizare din prima jumătate a secolului

al XIX-lea. Era o nouă formă de sărăcie, concentrată în marile oraşe, unde oamenii din pătura de jos trăiau atât de îngrămădiţi şi erau atât de numeroşi şi lipsiţi de identitate, încât, într-un mod frapant, majoritatea surselor epocii îi numeau hoarde, mulţimi sau armate de săraci.

Scriitorul american Jack London a publicat în 1903 o carte de reportaje despre mahalalele din estul Londrei – *The People of the*

Abyss. El numeşte zonele acelea ghetouri, „uimitor de mizere şi de vaste, unde două milioane de muncitori viermuiesc, se înmulţesc şi mor" Un milion opt sute de mii de oameni trăiesc la sau sub limita subzistenţei în Londra, scrie el, iar alţi un milion sunt despărţiţi de sărăcia totală numai de salariul pe o săptămână. Disperarea despre care vorbeşte el este greu de digerat şi de înţeles, dar consecinţele mortalităţii extrem de ridicate şi condiţiilor de trai înfiorătoare sunt clare: aici, în ghetourile săracilor, viaţa valorează mult mai puţin decât în afară. Valorează mai puţin pentru că moartea este mereu prezentă şi pentru că acele condiţii inumane de trai sunt practic insurmontabile. În West End, notează el, optsprezece la sută dintre copii mor înainte de a împlini cinci ani; în East End, cincizeci şi cinci la sută dintre copii mor înainte de a împlini cinci ani. Adică un copil din doi. „Şi există străzi în Londra unde dintr-o sută de nou-născuţi mor cincizeci în primul an de viaţă, iar dintre cei cincizeci care supravieţuiesc mai mor douăzeci şi cinci înainte să împlinească cinci ani. Măcel!"

Iar pe cei care scapă cu viaţă îi aşteaptă munca, în fabrici unde condiţiile nu sunt doar nocive, ci de-a dreptul letale. În industria ţesăturilor, modul de prelucrare a fibrelor de in presupune udarea hainelor şi a picioarelor, ceea ce duce la bronşită, infecţii pulmonare şi reumatism, şi femeile, care încep munca de la şaptesprezece sau optsprezece ani, se prăbuşesc şi devin nişte epave la treizeci de ani. Muncitorii din industria chimică, „aleşi dintre cei mai puternici şi mai bine clădiţi", au speranţa de

viaţă mai mică de patruzeci şi opt de ani. Praful din industria ceramică se depune an după an în plămâni îngreunând tot mai mult respiraţia, până când lucrătorii nu mai pot respira deloc.

Jack London şi-a scris cartea la Londra în 1903, adică la treizeci şi cinci de ani după ce Karl Marx şi-a publicat primul volum din *Capitalul*, dar la numai optsprezece, respectiv nouă ani după publicarea postumă a volumelor doi şi trei. Jack London era socialist, iar *The People of the Abyss* a reprezentat o încercare de a trezi conştiinţa publică, autorul pătrunzând într-o lume care în mod obişnuit era observată de la mare distanţă şi descriind-o din interior. Cartea nu conţine nicio analiză, ci foarte multe emoţii; indignarea şi resemnarea sunt cele care predomină. *Capitalul*, pe de altă parte, este o analiză a condiţiilor prealabile ale vieţii mizere pe care o descrie Jack London, adică marfa, munca şi capitalul. În pofida caracterului ei teoretic, lucrarea conţine şi ample expuneri statistice ale situaţiei clasei inferioare, aceeaşi oameni pe care-i va vizita ulterior London, şi nu există deosebiri substanţiale între deceniile al şaselea şi al şaptelea din secolul al XIX-lea şi primul deceniu al secolului următor. În capitolul *Legea generală a acumulării de capital*, Marx vrea să arate în ce condiţii s-a produs „creşterea fulminantă a bogăţiei şi puterii” pe care industrializarea a adus-o claselor privilegiate, şi nu se referă la condiţiile de la locurile de muncă – care în sine erau şocante, cu program de muncă de şaisprezece – şaptesprezece ore, sau chiar mai mult, în spaţii înguste, fără lumină corespunzătoare şi fără aerisire –, ci la cele din afara atelierului, unde muncitorii aveau cea mai proastă dietă şi cele mai proaste condiţii de locuit. În 1855 lista oficială număra 871 369 de săraci, adică oameni care nu aveau loc de muncă şi care depindeau de ajutorul statului pentru a supravieţui, în timp ce în 1864, din cauza crizei din industria bumbacului, cifra a crescut la 1 014978 de persoane. Aceştia sunt oameni care trăiesc sub limita

existenţei.

Oamenii aceştia, în număr atât de mare, constituiau o problemă imposibil de gestionat pentru societate, pentru că fenomenul care i-a adus în această situaţie, provocând o transformare radicală a condiţiilor de producţie, adică industrializarea masivă, nu a fost acompaniat de nicio formă de planificare socială; aceste gropi fără fund ale sărăciei, concentrate în enormele zone asemănătoare ghetourilor din oraşe, au apărut în doar câteva decenii, şi nu puţini au fost cei care le-au considerat efectul unei legi naturale sau al unei forţe a naturii – mai ales după apariţia teoriei revoluţionare a lui Darwin despre *survival of the fittest*, a cărei axiomă era aplicată şi domeniului social, iar aparenta decădere morală şi sufletească era pusă pe seama unui fel de inferioritate autoprovocată, care prolifera iremediabil în rândul claselor de jos ale societăţii.

Era de parcă o întreagă societate sau ordine socială se dezvoltase în interiorul celei vechi, şi presiunea enormă pe care o exercita asupra structurii acesteia cu greu poate fi subestimată. Înainte de industrializare, în societatea rurală, nu existau clase, ci oameni cu statusuri diferite, şi sărăcia se manifesta în alte moduri, care erau remediate şi ele în alte moduri. Ca instrumente de interpretare a mişcărilor de o enormă anvergură ce avuseseră loc în societate, analizele lui Marx erau, evident, nepreţuite. El însuşi a înfruntat consecinţele sărăciei, deoarece trei dintre copiii lui au murit de mici, şi a văzut suferinţa cu ochii săi în marile centre industriale englezeşti, de unde s-a răspândit sistematic, de parcă ar fi ascultat de o lege proprie, în toate colţurile lumii.

Industrializarea era nestăvilită, la fel şi suferinţa pe care o lăsa în urma ei, iar încrâncenata luptă politică din Europa de la începutul secolului XX se desfăşura în principal între o soluţie orizontală, transfrontalieră, şi o soluţie verticală, adică naţională. Cu alte cuvinte, identificarea fie cu clasa socială, fie cu planul local. Hitler, care provenea dintr-un mediu mic-burghez, dintr-un oraş

relativ omogen, unde îşi aveau originile şi toate idealurile lui, a pus mare accent pe problematica sărăciei în *Mein Kampfi* pe care a scris-o mult timp după ce nu mai era ameninţat de decăderea care îl înconjurase odinioară. El a înţeles problema în primul şi în primul rând structural:

„Dacă voiam să nu ajung la disperare văzându-i pe oamenii din jurul meu, trebuia să învăţ să disting între fiinţa lor exterioară şi viaţa lor, cu cauzele care o aduseseră în acel punct. Doar aşa puteam să suport totul fără să renunţ la speranţă. Atunci, din nenorocire şi suferinţă, din murdărie şi mizerie morală, se iveau nu *oameni*, ci urmările nefericite ale unor legi eşuate, iar greutăţile propriei mele vieţi, la fel de apăsătoare ca ale celorlalţi, m-au ferit să cad într-un sentimentalism patetic în faţa jalnicelor produse ale acestui proces de dezvoltare.

Nu, lucrurile nu trebuie privite aşa”.

Hitler considera sărăcia o problemă politică de mare importanţă şi era la fel de zguduit de cruzimea ei precum Karl Marx şi Jack London, dar la Viena ea nu s-a ivit dintr-o clasă muncitorească relativ omogenă, ca la Londra; în capitala austro-ungară veneau imigranţi din toate colţurile imperiului în căutarea unui loc de muncă, şi conflictele etnice, care abundau în oraş în acei ani, au fost decisive pentru modul în care Hitler şi-a înţeles epoca. El era un german născut în Austria, tatăl lui a fost un naţionalist german, dar moderat, loial faţă de kaizer, în timp ce mulţi dintre profesorii de la şcoală şi majoritatea elevilor cultivau un naţionalism german mai radical, şi acea idee a supremaţiei naţiunii, nu numai din punct de vedere constituţional, ci aproape ca o entitate metafizică, străbate toate ideile din *Mein Kampf* şi de asemenea, după cum reiese din memoriile lui Kubizek, ideea respectivă impregna toate concepţiile lui Hitler despre politică din perioada când era adolescent şi tânăr adult. Când vedea nedreptatea socială, el nu se uita în primul şi în primul rând la relaţia dintre clase pentru a căuta o rezolvare, ci la relaţiile dintre popoare. În marele imperiu german la care

visa nu avea să existe o delimitare între muncitor şi cetăţean, sau între cetăţeanul simplu şi aristocrat, ci între germani şi non-germani. Această viziune l-a făcut, încă de la optsprezece ani, să se declare un antimarxist convins. Orientarea internaţională a marxismului era contrară tuturor ideilor pentru care milita Hitler. El era anticapitalist din aceeaşi cauză. Şi faptul că a trăit în sărăcie şi că a văzut consecinţele dezumanizante ale acesteia la Viena nu este deloc neesenţial pentru concepţia despre nenorociţii societăţii pe care o exprimă în *Mein Kampf* unde sărăcia este înţeleasă drept o consecinţă a procesului de dezintegrare a dublei monarhii şi a capitalismului internaţional mai degrabă decât o problemă legată de structura claselor sociale. Nu este o exagerare să se afirme că meticulozitatea şi nevoia lui uriaşă de a controla totul se pot interpreta drept un fel de întrupare a dorinţei sale de a delimita structurile mari în fragmente mai mici şi manevrabile, în acelaşi mod în care spaima lui de tot ceea ce se răspândeşte, tot ceea ce trece graniţele, cum ar fi bolile contagioase şi mizeria, poate fi văzută ca un fel de reprezentare a tuturor marilor curente şi forţe angrenate în acele vremuri, şi care nu cunoşteau limite naţionale, pentru că în *Mein Kampf* tocmai asta se petrece – o reinterpretare a lumii exterioare din prisma trăirilor interioare şi a temperamentului autorului.

„La începutul secolului, Viena era, din punct de vedere social, unul dintre cele mai înapoiate oraşe din Europa.

Bogăţiile opulente se învecinau cu o sărăcie îngrozitoare. În centru şi în districtele apropiate se simţea pulsul imperiului de 52 de milioane de locuitori, cu toată strălucirea îndoielnică a creuzetului multinaţional. Curtea imperială, în toată splendoarea ei, avea efectul unui magnet asupra bogăţiilor şi inteligenţei din întreaga ţară. Acestor aspecte li se adăuga centralizarea puternică a monarhiei habsburgice.

Monarhia era singura care putea să ţină laolaltă

populaţiile acestea provenind din culturi diferite. Dar urmarea a fost o concentrare extraordinară a celor mai înalte autorităţi în capitala imperială.

Viena nu reprezenta însă centrul monarhiei danubiene doar din punct de vedere politic şi intelectual; era de asemenea un centru industrial. Pe lângă numeroşii ofiţeri şi funcţionari de rang înalt, artişti şi oameni de ştiinţă, trăia acolo o armată încă şi mai numeroasă de muncitori. Bogăţia aristocraţiei şi a comercianţilor, în contrast cu o sărăcie cumplită. Prin faţa palatelor de pe Ringstrasse treceau mii de şomeri, şi sub această *Via Triumphalis* a vechii Austrii oamenii străzii se adunau la un loc în bezna şi mizeria canalelor.

În aproape niciun alt oraş german nu se putea studia mai bine chestiunea socială decât la Viena. Dar să nu ne amăgim. Acest «studiu» nu se poate face dintr-un turn de fildeş. Cel care nu a fost muşcat de această viperă ucigaşă nu poate şti cum sunt colţii ei veninoşi. Altminteri nu va rezulta nimic altceva decât o vorbărie superficială şi sentimentalisme ieftine. Ambele sunt la fel de dăunătoare. Prima, pentru că niciodată nu va reuşi să pătrundă în miezul problemei, a doua, pentru că trece pe lângă subiect. Nu ştiu ce este mai rău: indiferenţa faţă de nevoile sociale, aşa cum vedem zi de zi la majoritatea celor care au avut noroc în viaţă sau care s-au ridicat prin propriile strădanii, sau condescendenţa şi adesea completa lipsă de tact afişate de către unele femei elegante, îmbrăcate fie în fustă, fie în pantaloni, care, întotdeauna pline de graţie, declară că «sunt alături de popor».

Oricum ar fi, aceşti oameni se înşală în toate privinţele mai mult decât ar fi vreodată în stare să priceapă cu spiritele lor total lipsite de instinct. În consecinţă, spre marea lor mirare, rezultatul produs de „eforturile” lor sociale este întotdeauna zero, ba chiar adesea se confruntă cu un refuz indignat, pe care ei îl interpretează drept o dovadă a nerecunoştinţei poporului.

Oamenii descrişi mai sus nu vor să înţeleagă că

activitatea socială nu are nicio legătură cu ceea ce fac ei; înainte de orice, nu poate pretinde recunoştinţă, deoarece funcţia acestei activităţi nu este să împartă favoruri, ci să restabilească drepturi.

Eu n-a trebuit să studiez problema socială în modul acesta. Atunci când m-a atras în infernul ei de suferinţe, nu m-a invitat să «studiez», ci, din contra, m-a folosit pe mine drept cobai. Nu problemei sociale trebuie să-i fiu recunoscător pentru că acest cobai, din fericire, a supravieţuit cu bine operaţiei”.

Fragmentul, atât de tipic pentru *Mein Kampf* începe cu descrierea diferenţei dintre opulenţa şi sărăcia din Viena, privită de la mare depărtare, în mod general, şi totuşi nu cu neutralitate; statul acesta format din mai multe naţionalităţi are o „strălucire îndoielnică” şi numeroasele naţionalităţi pe care puterea centrală le ţine închegate se amestecă într-un „creuzet”. Concluzia imediată este că niciun oraş nu este mai potrivit decât acesta pentru a studia chestiunea socială. Dar asta se poate întâmpla doar într-un singur fel, adică prin propria percepţie, şi nu doar atât, ci cercetătorul trebuie să fi fost „muşcat de această viperă ucigaşă”, cu alte cuvinte, trebuie să fi trăit el însuşi în sărăcie. Textul spune: eu am fost acolo, eu ştiu despre ce vorbesc, spre deosebire de aproape toţi ceilalţi. Se reliefează aici un etos, acelaşi etos care este evocat periodic la începutul cărţii; treptat, prin insistenţa meticuloasă şi prin lipsa fundamentală a altor perspective, etosul propagă cu de la sine putere, nu mai este „e adevărat pentru că eu, cel care afirm asta, am văzut cu ochii mei”, ci „e adevărat pentru că eu afirm asta”.

În ce scop foloseşte textul această legitimare? El nu se bazează pe nicio analiză, chiar din contra, este o vituperare împotriva celor care afirmă condescendent că „sunt alături de popor” şi care nu-şi dau seama că actele lor ipocrite de caritate sunt umilitoare pentru beneficiari. Hitler împărtăşeşte această viziune cu Marx, dar la Hitler,

judecând după brusca ridicare a tonului şi legătura strânsă pe care o are subiectul cu autorul, semnalată de folosirea pronumelui la persoana întâi, pare să izvorască din experienţa lui, fiind amplificată de misoginie. Concluzia, că o activitate socială autentică nu înseamnă să împarţi ajutoare, ci să restabileşti o ordine mai justă, este o altă idee pe care Hitler o are în comun cu Marx.

În descrierea lui Jack London, viaţa din ghetourile din East End este crudă, brutală şi josnică, se folosesc termeni precum „barbar" şi „primitiv", iar pentru cei care trăiesc acolo, la marginea lumii, în cele mai crunte lipsuri, bărbaţi care beau şi-şi bat nevestele şi-şi neglijează copiii, de exemplu, sau femei cărora le mor pruncii din cauza bolilor şi care ele însele tuşesc, şi îngheaţă şi fac foamea, nu există acea distanţă faţă de mizerie care să le îngăduie o perspectivă generoasă asupra semenilor ori să-i determine să lupte pentru susţinea ideilor umaniste, aşa cum poate să facă Jack London în timp ce se plimbă şi se uită la ei de parcă ar aparţine unui înspăimântător *freak show*. Compasiunea are nevoie de un minimum de confort material. Aşa cum zice şi Mackie Şiş în *Opera de trei parale* de Bertolt Brecht: „*Erst kommt das Fresseny dann kommt die Moral*" – Pe primul loc vine mâncarea, abia apoi morala. Acelaşi lucru se aplică şi în cazul demnităţii umane. Pentru că ceea ce se petrece în aceste zone vaste de ghetouri este că vieţile oamenilor se devalorizează, atât în ochii lor, cât şi în ochii celor de afară. Jack London scrie următoarele:

„Nu există spectacol mai sinistru pe pământ decât acela din «Estul cumplit», cu ale sale Whitechapel, Hoxton, Spitalfields, Bethnal Green şi Wapping spre East India Docks. Culoarea vieţii este cenuşie şi mohorâtă. Totul este deşertăciune, lipsă de speranţă, neputinţă şi murdărie. Cada pentru baie este un obiect complet necunoscut, la fel de mitologic ca şi ambrozia zeilor. Oamenii înşişi sunt murdari, iar orice încercare de curăţare se transformă într-o farsă uriaşă, atunci când nu este deplorabilă şi tragică.

Miasme stranii şi înţepătoare sunt purtate de vântul unsuros, şi ploaia, atunci când plouă, seamănă mai degrabă cu vaselina decât cu lacrimile cerului. Până şi dalele de piatră sunt murdare de grăsime.

În locurile acestea îşi duce traiul o populaţie la fel de anostă şi de lipsită de fantezie ca lungile mile cenuşii de cărămizi murdare. Religia a trecut practic pe lângă ea, şi aici domneşte un materialism bădăran şi stupid, fatal deopotrivă pentru preocupările spirituale şi pentru instinctele mai rafinate ale vieţii.

Casa unui englez este castelul acestuia, aşa se obişnuia să se spună cu mândrie pe vremuri. Astăzi însă, acesta este un anacronism. Oamenii ghetourilor nu deţin case. Ei nu cunosc semnificaţia şi sfinţenia vieţii de acasă. Până şi locuinţele municipale, unde stau muncitorii din pătura superioară, sunt nişte barăci supraaglomerate. Ei nu au o viaţă de familie. Limba însăşi o dovedeşte. Tatăl, întorcându-se de la muncă, îşi întreabă copilul pe stradă unde este mama lui, iar răspunsul acestuia este: «În clădire».

A răsărit o nouă rasă: oamenii străzii. Ei îşi petrec vieţile la muncă şi pe străzi. Au văgăuni şi culcuşuri în care se târăsc cu scopul de a dormi, şi asta e tot. Nu poţi travesti cuvântul ca să numeşti «case» astfel de văgăuni şi culcuşuri. Englezul tipic, tăcut şi rezervat a dispărut. Oamenii de pe străzi sunt gălăgioşi, gregari, temperamentali, iuţi la mânie, cel puţin atunci când sunt încă tineri. Pe măsură ce îmbătrânesc, devin tot mai îmbuibaţi cu bere. Când nu mai au nimic de făcut, rumegă exact ca vitele. Pot fi întâlniţi pretutindeni, stând la colţ de stradă, holbându-se în neant. Priviţi-l pe unul dintre ei. Va sta acolo, nemişcat, vreme de câteva ore, şi când veţi pleca, tot acolo îl veţi lăsa, holbându-se în neant. Este aproape fascinant. Nu are bani de bere, şi culcuşul lui este doar pentru somn, deci ce-i mai rămâne de făcut? Deja a rezolvat misterele iubirii pentru o fetişcană, apoi pentru soţie şi pentru copil, şi toate i s-au părut deziluzii şi prostii,

ceva la fel de zadarnic şi trecător ca picăturile de rouă ce se evaporă rapid în faţa trăirilor intense ale vieţii”.

Marx citează dintr-un studiu despre nivelul de trai din anul 1863, întocmit de un anume dr. Simon:

„«Trebuie să ne amintim că privaţiunile alimentare sunt suportate extrem de greu şi că de obicei ele nu vin decât în urma altor privaţiuni. Cu mult înainte ca subnutriţia să devină o chestiune preocupantă, cu mult înainte ca fiziologul să se fi gândit să numere particulele de azot şi de carbon care despart viaţa de moartea prin inaniţie, gospodăria este deja lipsită de orice confort material. îmbrăcămintea şi încălzirea sunt încă şi mai puţin îndestulătoare decât hrana. Lipseşte un adăpost adecvat împotriva intemperiilor; spaţiul locativ se reduce la dimensiuni care provoacă şi agravează bolile; obiectele de menaj şi mobila sunt aproape inexistente; până şi întreţinerea curăţeniei devine costisitoare sau dificilă. Dacă din respect pentru propria persoană se mai fac încercări de a se menţine curăţenia, orice asemenea încercare sporeşte chinurile pricinuite de foame. Locuinţa se caută acolo unde ea poate fi procurată la preţul cel mai mic: în cartierele unde activitatea poliţiei sanitare dă cele mai slabe rezultate, unde sunt cele mai infecte canale de scurgere, cele mai proaste mijloace de comunicaţie, cele mai multe gunoaie în plină stradă, unde alimentarea cu apă este cea mai redusă sau cea mai proastă şi unde lumina şi aerul aproape că lipsesc. Iată condiţiile care ameninţă inevitabil sănătatea săracilor atunci când sărăcia se asociază cu subnutriţia. Dacă toate aceste rele la un loc sunt insuportabile, subnutriţia este, prin ea însăşi, extrem de gravă. […] Acestea sunt reflecţii dureroase, îndeosebi dacă ne amintim că sărăcia despre care este vorba nu e rezultatul binemeritat al trândăviei. Este sărăcia unor oameni care muncesc. Munca aceasta, cu preţul căreia muncitorii de la oraşe îşi cumpără hrana mizeră, depăşeşte de cele mai multe ori orice limite. Şi totuşi, se poate spune numai într-un sens foarte relativ că această muncă îi dă

muncitorului posibilitatea de a se întreţine. […] În majoritatea cazurilor, această întreţinere nominală nu este decât o cale ocolită, mai scurtă sau mai lungă spre pauperism.»

Legătura intimă între nivelurile mai harnice ale muncitorimii şi risipa, rafinată sau ostentativă, a bogaţilor, bazată pe acumularea capitalistă, este necesară cunoaşterea legilor economice. Altfel stau lucrurile cu condiţiile de locuit. Orice observator imparţial vede că, cu cât centralizarea mijloacelor de producţie este mai masivă, cu atât îngrămădirea muncitorilor pe un spaţiu redus este mai mare, deci cu cât acumularea capitalistă este mai rapidă, cu atât mai mizere sunt condiţiile de locuit ale muncitorilor. «Îmbunătăţirea» oraşelor prin demolarea unor cartiere prost construite, prin construirea de palate pentru bănci, magazine etc., prin deschiderea străzilor pentru traficul comercial şi pentru echipajele luxoase, prin introducerea tramvaielor cu cai etc., modernizare care însoţeşte creşterea avuţiei, îi alungă, evident, pe cei săraci în cocioabe tot mai aglomerate. Pe de altă parte, este îndeobşte cunoscut faptul că scumpirea locuinţelor este invers proporţională cu calitatea lor şi că aceste mine ale mizeriei sunt exploatate de speculatorii imobiliari cu mai mult profit şi cu mai puţină cheltuială decât au fost exploatate vreodată minele de argint de la Potosí. Caracterul antagonist al acumulării capitaliste, şi deci al relaţiilor capitaliste de proprietate în general, devine aici atât de evident, încât până şi rapoartele oficiale engleze asupra acestui subiect sunt pline de atacuri eretice la adresa «proprietăţii şi a drepturilor ei». Răul acesta ia o amploare atât de mare odată cu dezvoltarea industriei, cu acumularea capitalului, cu creşterea şi cu «înfrumuseţarea» oraşelor, încât nimic altceva decât teama de bolile infecţioase, care nu cruţă nici «notabilităţile», a făcut ca între 1847 şi 1864 să fie promulgate nu mai puţin de zece legi referitoare la igiena publică şi ca în câteva oraşe precum Liverpool, Glasgow etc., burghezia speriată

să acţioneze prin intermediul municipalităţilor ei. Totuşi, dr. Simon spune în raportul său din 1865: «În general, în Anglia aceste rele sunt de necontrolat»".

Şi astfel scrie Hitler:

„În două camere din subsol locuiesc şapte membri ai unei familii de muncitori. Dintre cei cinci copii unul este băiat, cam de trei ani. Aceasta este vârsta la care copiii îşi formează primele impresii. Oamenii care sunt foarte dotaţi de la natură îşi amintesc de această perioadă până când ajung la vârste înaintate. Încăperile înguste şi supraaglomerate constituie condiţii total nefavorabile, ducând la iscarea disensiunilor şi certurilor. În aceste împrejurări, oamenii nu locuiesc împreună, ci înghesuiţi unii în alţii. Cea mai mică ceartă, care într-un apartament mai spaţios ar putea fi aplanată prin păstrarea distanţei unii faţă de alţii o vreme, aici duce la interminabile şi dezgustătoare dispute. Între copii, certurile sunt fireşti şi ei le fac faţă; se bat mereu şi uită repede. Dar când conflictul are loc între părinţi şi este aproape la ordinea zilei, în nişte forme de o vulgaritate incredibilă, atunci o astfel de «educaţie prin exemplu», mai devreme sau mai târziu, va da rezultate la cei mici. Cel care nu cunoaşte un astfel de mediu cu greu îşi poate imagina ce se întâmplă atunci când tatăl, în timpul certurilor, devine brutal faţă de mamă sau o maltratează de-a binelea. Un copil de şase ani, săracul de el, suspectează lucruri care i-ar putea face şi pe adulţi să se cutremure. Otrăvit moral şi subnutrit, şi cu căpşorul plin de păduchi, acest «micuţ cetăţean» începe să meargă la şcoala de stat. Cu mari dificultăţi se forţează să citească şi să scrie, şi cam asta e tot. Învăţatul acasă iese din discuţie. Ba mai mult, mama şi tatăl vorbesc în auzul copiilor despre profesor şi despre şcoală într-un asemenea limbaj încât e imposibil de redat, şi mai degrabă le mai aruncă vorbe grele micuţilor, în loc să şi-i aşeze în poală ca să-i înveţe ceva de bun-simţ. Copilul care aude aşa ceva acasă nu are nici capacitatea de a dezvolta respect pentru oamenii din jurul său. Nimic bun nu mai rămâne din

umanitate, nicio instituţie nu rămâne neîntinată, de la profesor până la conducătorii statului. Indiferent dacă este vorba despre religie sau morală, despre stat sau societate, totul e o apă şi un pământ, totul fără excepţie este denigrat în aceiaşi termeni obsceni şi bălăcărit în noroi, din cauza unei conştiinţe de joasă speţă. Când acest tânăr de paisprezece ani iese de pe băncile şcolii, e foarte greu de spus care trăsătură predomină în el: prostia crasă în ceea ce priveşte cunoştinţele reale şi abilităţile, sau nesimţirea crasă, care, în combinaţie cu imoralitatea, chiar şi la această vârstă, ţi-ar face părul măciucă.

Ce poziţie va ocupa în viaţă acest om pentru care chiar şi acum nimic nu este sfânt, care nu a văzut nimic măreţ, dar care suspectează sau cunoaşte toate abjecţiile vieţii?

Copilul de trei ani a devenit un adolescent de cincisprezece ani care urăşte toate formele de autoritate. Tânărul acesta nu a cunoscut altceva decât mizerie şi dejecţii şi încă nu a văzut nimic care să-l inspire şi să-l înflăcăreze.

De-abia acum intră la universitatea existenţei.

Acum va începe aceeaşi viaţă pe care, când a fost copil, a văzut-o la tatăl său. Rătăceşte pe străzi, Dumnezeu ştie când vine acasă, şi de dragul variaţiei o mai bate uneori pe creatura demnă de milă care a fost odată mama lui, înjură lumea şi pe Dumnezeu, şi pentru un delict sau altul este trimis la şcoala de corecţie.

Acolo îşi perfecţionează cunoştinţele.

Dar compatrioţii lui burghezi sunt complet uluiţi de acel «cetăţean» căruia îi lipseşte «sentimentul patriotic».

Zi de zi, la teatru, la cinematograf, în literatura de mâna a doua şi în presa de duzină, ei văd otrava care le este turnată în cap oamenilor, şi apoi se miră de «nivelul scăzut de moralitate» al maselor şi de «lipsa sentimentului patriotic». De parcă influenţa cinematografului, a presei de duzină şi altor lucruri de acest gen ar putea constitui o bază pentru recunoaşterea măreţiei statului, complet

separat de educaţia primită anterior”.

La Viena, Hitler nu a fost apropiat de astfel de familii proletare; în acea perioadă a trăit în afara istoriei, în sensul că nu există niciun martor ocular al vieţii pe care a dus-o, mai întâi singur într-o cameră preţ de un an şi apoi, în săptămânile şi lunile în care nu a avut nicio adresă, înainte de a-şi face apariţia la azilul pentru oamenii străzii, probabil că a dormit prin parcuri, şi nu în vreun adăpost supraaglomerat pentru muncitori. Descrierea este un exemplu, o concretizare a unui fenomen abstract, decăderea tineretului proletar din cauza condiţiilor sociale. Hitler dă multe exemple în *Mein Kampf* dar aproape fără nicio povestire, cum este aceasta, şi nu se implică niciodată în ele, aşa ca aici, unde apelează la empatia cititorului, în disonanţă cu tonul predominant în carte. Există însă şi un element de identificare.

Ian Kershaw observă o nuanţă autobiografică în acest pasaj. El scrie:

„În *Mein Kampf exista* un paragraf în care Hitler prezintă relaţiile dintr-o familie de muncitori; pentru scena în care copiii sunt martori când tatăl o bate pe mama lor, el se poate să se fi inspirat din propria experienţă din copilărie. Nu se pot face decât speculaţii pe seama rezultatului pe care le-au avut aceste agresiuni asupra dezvoltării personalităţii lui Hitler. Este dificil să te îndoieşti că au avut o mare însemnătate”.

Dacă experienţele lui personale din copilărie îşi găsesc o exprimare aici, de parcă el, sub acoperirea neutralităţii exemplului, ar putea scrie despre el însuşi, acesta este singurul caz din întreaga lucrare.

Nu e obligatoriu ca respectul pentru viaţă să-i fi fost diminuat de mizeria pe care a văzut-o la Viena, dar e posibil, şi chiar aşa s-a întâmplat în cazul lui, chiar dacă el în *Mein Kampf neaga* asta, subliniind că indivizii nu poartă nicio vină pentru existenţa lor nefericită, care a fost creată de un sistem ticălos. Dar cum îşi exprimă el ideea?

Atunci s-au ivit, din toată nefericirea şi suferinţa, din

toată murdăria şi degenerarea, nu *oameni*, ci urmările deplorabile ale unor legi deplorabile”.

Aceasta este o afirmaţie trădătoare, tipică nu doar lui Hitler, ci întregii epoci. Spunând că nu este vina oamenilor înşişi pentru că sunt abrutizaţi şi maltrataţi, ci este vina sistemului de care aparţin, se dă glas unei concepţii umaniste care subliniază că nu oamenii sunt infami şi lipsiţi de valoare, ci condiţiile în care trăiesc. Totuşi, o consecinţă a acestei atitudini este perceperea individului drept parte a unei clase, şi dacă acea clasă este categoria importantă aici, viaţa individului îşi pierde din valoare, deoarece este privită în relaţie cu scopul comun al tuturor. Nu chipul şi numele, ci mulţimea şi numărul. Reducţia sau absorbirea individului în masa amorfi era într-adevăr un fenomen nou, o urmare directă şi perceptibilă a industrializării şi urbanizării: hoarde de săraci, în care individul nu era o expresie a propriei personalităţi, ci a sărăciei sale; hoarde de muncitori care mărşăluiau la fabrică dimineaţa şi se întorceau seara; armate de demonstranţi pe străzi, adunându-se în mulţimi năvălitoare în pieţe şi în parcuri. Baudelaire era fascinat de râurile de oameni din metropolă, în care acest plimbăreţ, *flâneur*, se îmbăia, Chaplin juxtapune turma de oi cu muncitorii ce se îndreaptă spre fabrică în *Timpurile moderne*, şi Hamsun, care în primul şi în primul rând era un individualist, şi prin urmare nu dispreţuia muncitorul, ci masele în care muncitorii erau nişte neică nimeni, şi-a lăsat protagonistul, pe August, să fie călcat în picioare de o mare de oi în anii ’20. Un motiv reluat mereu în literatura Republicii de la Weimar a fost cel al maselor de oameni, şi o perspectivă frecvent folosită era cea foarte îndepărtată, astfel că omenirea părea să fie alcătuită din roiuri de insecte sau mari turme de animale. Acea reducţie implicită a omului nu era lipsită de ambiguitate, deoarece în perioada respectivă, poate mai mult decât în oricare alta, au început să fie înţelese puterea maselor şi potenţialul pentru schimbare pe care-l deţineau.

O altă consecinţă a abordării din perspectiva maselor este aceea că împinge omenescul înspre biologie, omul biologic. În urma explorării sale urbane din 1903, Jack London îl înfăţişează pe om asemenea unei vite, şi atunci când relatează cum din ghetou pleacă în mod constant cele mai bune elemente, el foloseşte metafora luării de sânge. Acela era un mod de gândire des întâlnit, astfel de imagini erau foarte răspândite, nimeni nu le găsea suspecte, nimeni nu se temea să le folosească, deoarece încă nu erau încărcate de cruzime, ci îşi păstrau neutralitatea, într-un sens. Faptul că tocmai sângele a devenit marele simbol pentru mişcarea naţional-socialistă are la origine concepţiile despre individ ca element nediferenţiat al masei, respectiv ca organism biologic, pentru că sângele este la fel pentru toţi, este acelaşi deopotrivă pentru bogaţi şi săraci, pentru cei educaţi şi pentru cei needucaţi; în acelaşi timp, fiind strâns legat de popor, *cus Volk*, a cărui expresie instituţională era statul naţional, sângele îi despărţea pe membrii poporului de cei care nu-i aparţineau, conform teoriilor rasiale ale epocii, teorii care nici ele nu stârneau reacţii ostile, din moment ce fuseseră stabilite în cadrul celor mai înalte foruri academice, adică în universităţi.

Hitler nu a scris niciodată un manifest ideologic, în afară de ceea ce se întrevede printre diversele raţionamente, afirmaţii şi analize din *Mein Kampfeztz* nu pot fi extrase din carte fără a le transforma în altceva, pentru că trăsătura particulară a acestei cărţi o constituie faptul că este atât de legată de temperamentul autorului şi de epoca lui, prin observaţiile psihologice care se perindă încolo şi încoace de-a lungul paginilor, şi în acelaşi timp e atât de hotărâtă să construiască o *persona* prin acest *cantusplanus* bizar al indignării, al auto-afirmării, al mâniei gâtuite, încât orice suprastructură ar suna fals, pentru că nu, nu există nicio suprastructură aici, nu există niciun întreg consolidat, deoarece forţa centrifugă a nimicniciei şi a simplităţii retorice este prea mare.

Limbajul, într-o măsură mai mare decât imaginea, este strâns legat de mediul social, şi dacă meticuloasele puneri în scenă ale naziştilor puteau mobiliza forţa de seducţie care zace în mitologic şi în vremurile apuse şi reuşeau să concretizeze ideea de naţiune, prezentând-o drept ceva care-i conferă fiecăruia un rost al său, limbajul folosit de Hitler se cantonează în experienţa prozaică, adică în realitatea lingvistică clocotitoare şi efervescentă de care era înconjurat la Viena, unde, spre exemplu, ura faţă de evrei era exprimată zilnic în presa antisemită, şi unde atmosfera era încărcată de agitaţie politică şi propagandă, de parcă marile probleme politice ale vremii ar fi fost scoase în stradă şi private de orice perspectivă olimpiană, înţelese drept manifestări a ceea ce este caracteristic, local, privat: Ce caută cehii aici? Ce caută evreii aici? Este lipsă de locuinţe, sărăcie, o inflaţie enormă. Au loc permanent demonstraţii şi revolte, sunt sparte ferestre şi felinare, sunt distruse tramvaie şi maşini, forţele militare intervin, violenţele se răspândesc în cartierele muncitoreşti. Ce s-ar întâmpla dacă muncitorii într-adevăr ar face revoluţie? Nivelul de violenţă creşte, este tangibil atât la nivelul străzii, în ciocnirile dintre poliţie şi demonstranţi, dintre poliţie şi oamenii străzii, dintre poliţie şi săraci, în cadrul familiilor, dar şi la nivel structural, sub forma unei ordini sociale care are grijă de cei înstăriţi şi-i ignoră pe toţi ceilalţi. Parlamentul nu funcţionează şi aproape că s-a dizolvat; cu nenumăratele sale partide provenite din ţări şi culturi diferite din monarhia dual㠹 abia dacă întruneşte cvorumul, iar deputaţii încearcă să atragă atenţia suflând în fluiere şi trompete de copii şi scuturând zornăitori, notează Hamann. Hitler observă aceste lucruri în primul lui an de şedere la Viena, atunci când împreună cu Kubizek îşi petrece toată ziua la Parlament, şi, conform prietenului său, se foieşte pe scaun de nerăbdare când vede ce se petrece. Hitler citeşte mult despre politică, cu predilecţie ziare, pamflete şi reviste, şi în această formă secundară, de

popularizare, ajunge el să se familiarizeze cu operele unora dintre cei mai mari şi controversaţi gânditori ai acelor vremuri, precum Darwin, Nietzsche, Chamberlain şi Schopenhauer, după cum afirmă Hamann. Ca o caracteristică a spiritului epocii, mediul academic şi ştiinţa nu erau prea bine cotate, pe când gânditorii autodidacţi şi independenţi, care tratau cu suspiciune establishmentul, înfloreau, iar ceea ce ştim în legătură cu preferinţele lui Hitler din acea perioadă, despre care el oferă ulterior unele indicii, indică, potrivit lui Hamman, aproape exclusiv spe asemenea figuri neortodoxe, nişte şarlatani din punctul de vedere al ştiinţei. Deci în anul în care a locuit singur într-o cameră, fără să socializeze cu nimeni, este probabil ca el să fi citit astfel de autori, şi, cum nu avea nicio legătură cu mediul academic, nici măcar cu alţi oameni, totul a depins de judecata şi de instinctul lui, iar această lipsă a oricărei ocazii de a fi corectat şi-a pus amprenta pe modul lui de gândire. Cele câteva cărţi pe care le avea trebuie să le fi vândut atunci când i s-au terminat banii, pentru că atunci când Hanisch îl întâlneşte la Meidling, în decembrie 1909, Hitler nu deţine nimic altceva decât hainele de pe el.

În acea seară când, după un an şi jumătate de trai ascuns de lumina istoriei, Hitler revine pe scenă aşezându-se la coadă în faţa adăpostului pentru săraci, la două ore şi jumătate de mers pe jos faţă de centrul Vienei, şi astfel îşi vede numele înregistrat în arhivele poliţiei, obosit, înfrigurat şi înfometat, într-un costum mov ponosit, în vârstă de douăzeci de ani, palid şi slab, cu ochii ieşind în evidenţă, cu acea privire pătrunzătoare care mamei lui Kubizek i se părea aproape înfricoşătoare, el nu este precum ceilalţi, el nu este un nimeni, pentru că, deşi este nesemnificativ în ochii altora şi inexistent din punct de vedere social, nu avem niciun motiv să credem că grandoarea imaginii despre sine, această încredere infinită în propriile calităţi, l-ar fi părăsit completamente. Era slăbit, pentru că acela a fost punctul cel mai jos al vieţii

sale, absolut insuportabil pentru un tânăr cu imaginea de sine şi cu mândria lui Hitler, dar în descrierea lui Hanisch el pare blând şi supus.

Azilul pentru săraci avea o funcţie socială importantă, reprezenta o sursă de informaţii despre locurile în care te puteai încălzi pe timpul zilei, locurile bune de înnoptat şi cele bune de cerşit, precum şi despre posibilităţile de a găsi ceva de lucru. Hanisch l-a ajutat în sensul acesta pe Hitler; au început să umble împreună. Ziua căutau de lucru, serile mergeau la diversele adăposturi, exista unul în Edberg, de pildă, şi altul în Favoriten, şi apoi se puteau eventual întoarce la Meidling. Conform lui Hanisch, Hitler nu era dotat pentru munca fizică, el scrie că cineva avea nevoie de oameni ca să sape o groapă, dar că el l-a sfătuit pe Hitler să nu accepte slujba deoarece i-ar fi fost prea greu. În schimb, Hitler stătea pe la gară oferindu-se să care bagajele pasagerilor, sau, când erau ninsori, îşi propunea serviciile ca să cureţe zăpada, însă, cum nu avea haină de iarnă, degera şi tuşea, a fost la curăţat zăpada doar de câteva ori, conform scriselor lui Hanisch. Atât de slab şi plăpând era, încât părea firav până şi în comparaţie cu ceilalţi oameni ai străzii, care măcar puteau să muncească pentru a-şi câştiga pâinea. Hitler „se gândea la tot felul de slujbe, dar era prea slăbit pentru munca fizică solicitantă”.

Asta vine în directă contradicţie cu ceea ce scrie el despre perioada respectivă în *Mein Kampf*

„Pe atunci nu mi-a fost atât de greu să-mi găsesc de lucru; cum nu eram un meşteşugar calificat, trebuia să încerc să-mi câştig pâinea ca ucenic şi de multe ori ca zilier.

Am procedat asemenea imigranţilor care-şi scuturăpraful european de pe pantofi cu o voinţă neştirbită de a-şi croi o nouă viaţă în America şi de a-şi clădi o nouă casă. Eliberaţi de toate vechile idei constrângătoare despre carieră şi statut, despre mediul social şi tradiţii, ei înhaţă orice fel de venit care li se arată, apucă orice loc de muncă

disponibil şi astfel, puţin câte puţin, avansează către acea concepţie conform căreia munca cinstită, oricare ar fi aceea, nu-l înjoseşte niciodată pe om. Şi eu eram hotărât să mă avânt în noua lume şi să răzbesc.

Am învăţat repede că nu e greu să găseşti o slujbă, dar la fel de repede am învăţat cât de uşor poţi s-o pierzi.

Nesiguranţa pâinii zilnice a ajuns să mi se pară în scurt timp unul dintre cele mai întunecate aspecte ale vieţii mele”.

Poate că aşa e, dar când se ştie că Hitler câştiga bani din căratul cuferelor de la gară şi din curăţatul zăpezii, un tânăr care nu visa altceva decât să devină pictor, dar a eşuat şi, prin urmare, a ajuns să refuze orice companie umană, cu nervii zdruncinaţi şi umilit îngrozitor, un ratat în ochii celorlalţi, comparaţia cu pionierii din America – oameni care au trudit cu sapa în mână, au desţelenit câmpuri şi şi-au construit case noi – pare de-a dreptul bizară. Dar aşa este *Mein Kampfi* Hitler îşi descrie sărăcia într-un limbaj care se află la mare distanţă faţă de condiţiile reale, dar nu o neagă, ci o transformă în ceva nemaiauzit de puternic şi de productiv, integrând-o într-o concepţie politică unitară care-şi găseşte forţa în această imagine distorsionată a vieţii sale, ba chiar se bazează pe ea.

Un astfel de om, al cărui sentiment de nobleţe interioară pune o barieră între el şi umilinţele din exterior, este descris în *Foamea*, romanul lui Knut Hamsun publicat cu şaptesprezece ani înainte de necazurile îndurate de Hitler la Viena. Personajul principal din *Foamea* trăieşte asemenea lui Hitler, de pe o zi pe alta, într-un oraş mare unde nu cunoaşte pe nimeni, nu are niciun prieten, nu are nici loc de muncă şi nici alte venituri, în afară de banii pe care-i câştigă în rarele ocazii când scrie câte un articol la ziar. Visează să devină scriitor, este ceea ce îl menţine în viaţă. E refuzat atunci când încearcă să se angajeze la o unitate de pompieri, nu mai face nicio altă încercare în direcţia aceea, îşi petrece zilele pe străzi, încearcă să

scrie, să reflecteze, se mută la adrese tot mai proaste, sărăcia îl năpădeşte de pretutindeni. Nu pomeneşte niciodată despre locul său de baştină, nici despre copilăria lui, despre părinţi şi fraţi, de parcă n-ar exista.

Nu se are decât pe sine, şi, în ciuda tuturor dificultăţilor materiale, nu se îndoieşte nicio clipă de sine însuşi.

Hitler vădea exact aceeaşi încredere în sine şi o fantezie asemănătoare; la azilul din Medling a afirmat, după cum relatează Liljegren, că ştiinţa în curând va reuşi să învingă forţa gravitaţională, astfel încât blocuri mari de fier ar putea fi mutate fără niciun fel de efort, şi că în viitor omul va putea să se alimenteze doar cu pastile.

Şi modul în care a reuşit să supravieţuiască aminteşte de eroul lui Hamsun; doar că nu scria articole la ziar, ci făcea tablouri pe care le vindea la colţ de stradă şi în cârciumi.

Aceasta a fost ideea lui Hanisch. Hitler l-a minţit, spunându-i că fusese student la Academie, iar Hanisch i-a sugerat să picteze pentru a-şi câştiga existenţa. Hitler cumpără cele necesare şi se apucă de lucru; pentru că adăposturile încălzite sunt atât de aglomerate, el stă la cafenele şi pictează în timp ce Hanisch vinde tablourile. Afacerea merge bine, şi nu peste mult timp cei doi se mută într-un adăpost permanent care nu este destinat celor mai săraci, aici ei plătesc săptămânal o mică sumă pentru un pat într-o cămăruţă şi o masă pe zi. Adăpostul este mare, cu aproximativ cinci sute de locatari, unii au acolo reşedinţa permanentă, dar pentru cei mai mulţi nu este decât o soluţie temporară. Aproximativ şaptezeci la sută dintre locatari au vârsta sub treizeci şi cinci de ani. Şaptezeci la sută sunt muncitori şi meşteşugari, iar restul, birjari, vânzători la magazin, chelneri, grădinari, muncitori necalificaţi şi şomeri, câţiva aristocraţi decăzuţi, artişti fără noroc, bărbaţi divorţaţi şi faliţi, scrie Hamann. Originile lor etnice erau la fel de diverse. În acest mediu a trăit Hitler trei ani. Avea propria lui cămăruţă, unde putea

să stea între opt seara şi nouă dimineaţa. În plus, mai erau o sală de mese şi două săli de lectură, una pentru fumători şi una pentru nefumători, unde existau ziare şi o mică bibliotecă la care aveau acces chiriaşii. În sala de lectură îşi petrecea Hitler cea mai mare parte a timpului, conform lui Hanisch. Citea ziarele dimineaţa, picta ziua, citea seara, dacă nu participa la una dintre nenumăratele dezbateri şi discuţii care aveau loc atât acolo, cât şi pretutindeni în oraş, unde problemele politice erau atât de mari şi de vizibile. Vânzarea tablourilor le aducea lui Hitler şi lui Hanisch fix atâţia bani cât să plătească pentru chirie şi mâncare, nu de ajuns şi pentru haine, şi, din câte povesteşte Hanisch, o vreme Hitler a stat cu paltonul pe el înăuntru, deoarece avea o gaură în turul pantalonilor şi nicio cămaşă cu care s-o acopere. Ca să se descurce, trebuia să picteze un tablou pe zi. Hanisch îl bătea mereu la cap, iar Hitler s-a supărat până la urmă atât de tare, încât după o jumătate de an, în iunie 1910, i-a cerut altui locatar, Josef Neumann, să se ocupe de vânzarea lucrărilor sale. Înainte, Hitler dispăruse de la adăpost preţ de o săptămână întreagă în compania lui Neumann, cu care părea să fie în relaţii de amiciţie, fără să-i dea de ştire lui Hanisch. Fuseseră să vadă expoziţii de artă în muzee, după cum scrie Liljegren.

Cu unsprezece ani mai în vârstă decât el, Neumann era evreu, deci dacă Hitler nutrea deja unele concepţii antisemite, acestea nu-i dominau gândirea, aşa cum se va întâmpla mai târziu. Cel mai probabil, Hitler nu era antisemit pe atunci. Dar vederile lui politice erau naţionaliste, era împotriva social-democraţilor şi antimarxist; conform lui Hanisch, nu avea niciun respect pentru muncitori, „o masă indolentă căreia nu-i pasă decât de mâncare, alcool şi femei”, cu alte cuvinte nişte oameni interesaţi doar de nivelul material al vieţii, fără vreun interes pentru valorile ei culturale. Trebuie totuşi să presupunem că imaginea pe care şi-o făcea Hitler despre sine nu era foarte clară; e drept că a pictat între şapte sute

şi opt sute de tablouri în aceşti ani, dar avem prea puţine motive să credem că vedea în asta o sursă de prestigiu, de vreme ce picta exclusiv pentru bani; în 1939 avea să interzică vânzarea lor, probabil stânjenit şi afectat de importanţa pe care o dobândiseră.

Dar dacă nu era pictor, nici arhitect, nici muncitor, nici parazit, atunci ce era? A privit el această perioadă ca pe o tranziţie, un interludiu în aşteptarea unor timpuri mai bune? Cum urmau să se prezinte acele vremuri?

Ceea ce-l deosebeşte pe alter ego-ul lui Hamsun din *Foamea* de Hitler este că cel dintâi scrie cartea pe care o visează şi reuşeşte să se afirme ca scriitor, pe când în cazul lui Hitler nu se întâmplă nimic. De ce? Nu era talentat? îi lipsea ambiţia? Nu era destul de puternic încât să reziste izolării faţă de mediul artistic pe care marginalizarea îl obliga s-o îndure? S-a dat bătut şi s-a lăsat fără împotrivire în voia sorţii?

Pasiunea arzătoare pentru artă din perioada adolescenţei era probabil legată mai curând de viaţa de artist decât de arta ca atare; spre deosebire de funcţionar, viaţa artistului este o expresie a sinelui, eşti artist în virtutea faptului că ai acea personalitate şi acel talent anume, şi gândul acesta trebuie să-l fi atras. Nu era nevoit să lucreze pentru a obţine ceva, era îndeajuns să fie el însuşi. Un singur personaj putea să iasă din carcanele rigide ale vieţii burgheze şi să se ridice deasupra ei, un personaj de la care chiar se aştepta acest lucru: este vorba de geniu. Singur contra mulţimii. La bază stătea concepţia că un om trebuie să ghideze cultura celor mulţi, prezentând-o ca pe un ideal, ceva la care ei pot tinde şi la care pot visa, distilând viziunile multiple într-una singură, superioară: astfel este viaţa noastră pe această lume. Este mandatul lui Goethe şi al lui Wagner. Ceea ce s-a întâmplat în cultură la finalul secolului al XIX-lea a fost că acest personaj, geniul în artă, şi-a schimbat caracterul. El nu-i mai reprezenta pe toţi ceilalţi, ci li se opunea tuturor. Un exemplu este Munch. El a mers dincolo de lumea socială,

nu în sens pozitiv, ci negativ. A fost primit cu insulte şi dispreţ. Pentru a face asta, pentru a nu mai fi unul dintre cei mulţi şi pentru a se exprima pe sine, deviind astfel de la normă, trebuia fie să le sfideze, ceea ce ar fi necesitat o voinţă de fier, fie să se desprindă cu totul. Munch, asemenea multor confraţi, a ales detaşarea, a trăit singur în cea mai mare parte a vieţii, nu a avut contact aproape deloc cu familia sa şi practic niciun prieten. Dar acestea au făcut transgresarea posibilă, pentru că Munch nu era ca Jaeger, nu dispunea de forţa şi voinţa acestuia. Jaeger a trăit în lumea socială, şi-a făcut de cap în lumea socială, a sfârşit uitat de toţi în lumea socială. Munch s-a îndepărtat, şi-a întors sentimentele spre interior, a pictat. Singurătatea şi izolarea lui nu se deosebeau de cele care au marcat viaţa lui Hitler în acei ani, dar în cazul lui Hitler transgresiunea a fost doar socială, nu şi artistică. Estetica lui, dimpotrivă, era identică cu cea a micii burghezii, supunându-se imperativului ca arta să impresioneze, să fie frumoasă, ideală.

Principalul promotor al acestei concepţii, pentru mulţi încă atât de evidentă, încât o percep ca pe o lege, este G.E. Lessing, care şi-a exprimat-o în *Laocoon*, apărută în 1766, unde scrie despre diferenţa dintre urât şi frumos în artă. Forma urâtă „ne răneşte ochii, ne insultă simţul ordinii şi armoniei şi ne provoacă aversiune fără a ţine seama de existenţa reală a obiectului în care o vedem”. Lessing împarte arta în două categorii, arta imitativă, care încearcă să reproducă realitatea aşa cum este ea, şi arta care caută frumosul. „Pictura ca imitaţie poate exprima urâtul, pictura ca artă frumoasă, din contră, nu-l va exprima. În primul caz, sfera ei cuprinde toate obiectele vizibile; în al doilea, se limitează la ceea ce lasă o impresie plăcută”. Pentru Lessing, urâtul din artă ameninţa şi ordinea şi armonia societăţii în ansamblul ei; prin urmare, voia să interzică reprezentarea urâtului, îngăduind doar arta care înfăţişă frumosul. „Obiectul artei […] este plăcerea, şi plăcerea nu este indispensabilă. Ce fel de

plăcere şi ce grad de plăcere trebuie să se permită depinde de legiuitor”.

La mijlocul secolului al XIX-lea, odată cu apariţia realismului, care reprezenta atât frumosul, cât şi urâtul, atât hidosul, cât şi nobilul, viziunea lui Lessing despre artă a intrat în umbră, însă a cunoscut un reviriment la trecerea în veacul următor, când burghezia a reacţionat cu dezgust şi furie la direcţia pe care o luase pictura, considerând că nu avea nimic de-a face cu arta, deoarece nu eleva şi nu stârnea plăcere, ci era doar expresia minţii bolnave a artistului.

Hitler care dorea să se ridice deasupra spiritului burghez urmând calea geniului, este marcat aproape până la refuz de aceleaşi viziuni despre artă. Iată ce afirmă el în *Mein Kampf* despre arta contemporană:

„Astfel, cel mai trist lucru cu privire la starea întregii noastre culturi din perioada antebelică nu este slăbirea totală a forţei creative artistice şi culturale în general, ci ura cu care a fost mânjită şi ştearsă amintirea trecutului măreţ. În aproape toate domeniile, mai ales în teatru şi literatură, la începutul secolului au început să se producă mai puţine opere noi şi semnificative, punându-se accentul pe discreditarea vechilor opere şi descrierea lor drept inferioare şi depăşite; ca şi când această epocă, de o inferioritate absolut umilitoare, ar putea depăşi ceva vreodată. Această străduanie de a distrage atenţia de la vremurile apuse dovedea în mod clar şi cert că aceşti apostoli ai viitorului nu aveau scopuri nobile. Ar fi trebuit să se înţeleagă faptul că nu era vorba de nişte concepţii culturale noi, fie ele şi greşite, ci de un proces care viza distrugerea culturii de la temelie, deschizând calea spre ridiculizarea sentimentelor artistice sănătoase: pregătirea spirituală pentru bolşevismul politic. Pentru că aşa cum epoca lui Pericle este întruchipată pe Partenon, prezentul bolşevic ni se arată prin prisma imaginii distorsionate a cubismului”.

În 1907 şi 1908, atunci când Hitler dădea examen de

admitere la Academie, pictura explora forme de exprimare în moduri nemaiauzite până atunci, precum: expresionismul lui Munch, Kirchner şi Nolde, fauvismul lui Matisse, Derain şi Vlaminck, cubismul lui Braque şi Picasso, simplificarea radicală şi începuturile abstractizării lui Klee, Burliuk şi Kandinsky, primitivismul lui Jawlenksy, pentru a numi doar câteva exemple din curentele radicale care se manifestau pe atunci în cultura europeană, în care Viena juca un rol major.

Întrebarea care se naşte este ce fel de relaţie există între o epocă şi arta ei. Este arta doar o activitate asemănătoare giruetei, un stil de viaţă la modă conform căruia trebuie să faci ceea ce fac toţi ceilalţi, deşi aici „ceilalţi" nu are sensul de „oricine", ci de elită definitorie, *the happy few*, stegarii culturii, aceia despre care discută toată lumea în cafenele, cultura reprezentând atunci doar un loc de intrare în graţiile celor care contează?

Hitler privea aceste curente ca pe o decădere; ultimul răcnet, noutatea, viziunea revoluţionară nu au nimic de-a face cu arta în ochii lui; pentru el arta exprima ceva durabil şi atemporal. Cât de inextricabil sunt legate permanenţa şi atemporalitatea artei de simultaneitate şi latura socială, şi cât de crucială este dinamica dintre ce e viu şi ce e mort pentru forţa ei de exprimare, Hitler nu înţelege, şi probabil că asta se întâmplă din aceleaşi motive care-l împiedică să-şi disimuleze în scris vederile înguste, adică simţul slab dezvoltat al formei, în virtutea căruia conţinutul şi emoţiile trezite de acesta sunt singurele lucruri cu adevărat importante.

Totuşi, eşecul lui în artă nu are drept cauză izolarea sa faţă de spiritul epocii. Faptul că niciunul dintre aceste curente nu se regăseşte în tablourile lui nu este ceva deosebit şi nu spune nimic altceva decât că el provenea dintr-o clasă socială inferioară şi fusese exclus din fenomenul cultural central, sau s-a ţinut la distanţă de acesta, preferând să rămână la gusturile lui tipic mic-burgheze, care, în definitiv, nu erau condamnabile şi nici

căzute în desuetudine; prestigioasă Academie la care ţinea el morţiş să fie admis se călăuzea după aceeaşi estetică a neoclasicismului şi a realismului. Faptul că nu a fost acceptat ca student trebuie să fi avut legătură cu lipsa forţei expresive din picturile sale, cu faptul că desenele sale sunt aproape exclusiv decorative şi nu au nimic personal.

Pe de altă parte, el avea doar şaptesprezece ani atunci când s-a prezentat la examen şi era doar cu câţiva ani mai mare atunci când a pictat celelalte tablouri. O comparaţie relevantă s-ar putea face cu primele încercări ale lui Hamsun de a scrie un roman, de exemplu *BjOrger*, care în mod similar este slab şi fără suflet, o imagine a ceea ce autorul privea drept literatură unde ideea de literatură zace între el şi lume, aşa cum concepţia lui Hitler despre ce este arta şi cum ar trebui ea să fie se interpunea între el însuşi şi ceea ce picta. Prezenţa unei astfel de idei este dăunătoare în sine, dar în cazul lui Hitler şi a lui Hamsun situaţia era agravată de caracterul ei provincial şi anost. Originile lor sociale erau destul de asemănătoare, deşi Hamsun provenea dintr-un mediu încă şi mai modest, părinţii lui fuseseră săraci lipiţi pământului, fără educaţie, iar el însuşi, spre deosebire de Hitler, nici măcar nu a terminat şcoala. Hamsun a învăţat tot ce a putut de unul singur, şi Hitler a făcut la fel, dar în timp ce Hitler a renunţat la pictură, Hamsun şi-a continuat drumul cu scrisul, şi până la urmă a răzbit ca romancier. Ceea ce i-a lipsit lui Hitler ca pictor, şi ceea ce Hamsun a câştigat ca scriitor, a fost încrederea în forma artei sale. Slăbiciunea lui Hitler ca pictor a fost aceea că n-a găsit nicio cale de a-şi exprima eul lăuntric, sau poate îi lipsea voinţa de a pătrunde în acea zonă, şi poate tocmai de aceea a renunţat, folosind pictura doar ca pe un mijloc de a câştiga bani.

Dar, în acest caz, cum arăta eul lui lăuntric?

Scriitorul Ernst Jünger, care era cu şase ani mai tânăr decât Hitler, avea origini sociale mult superioare şi

în perioada interbelică s-a situat în tabăra extremei drepte antiliberale şi antidemocratice, a publicat câteva eseuri în ziarul NSDAP. În 1929, el afirma:

„De asemenea, ştiu că experienţa mea de bază, cea care-şi găseşte expresia în evenimentele din cursul vieţii, este experienţa tipică pentru generaţia mea, o variaţiune pe tema epocii, o specie exotică poate, dar una care încă afişează caracteristicile genului”.

Dacă citim multe biografii legate de acea perioadă, ies la iveală tipare, anumite conexiuni şi tipologii recurente; probabil că la acestea s-a referit Jünger când a spus „o variaţiune pe tema epocii”, pentru că însăşi structura societăţii şi concepţiile care o descriu creează spaţii aproape identice, iar cei care le ocupă trec prin aceleaşi experienţe, care devin tipice pentru ei. Hitler nu a fost singurul cetăţean al Imperiului Habsburgic care să aibă un tată autoritar, o mamă iubitoare şi fraţi care au murit de mici, nu a fost singurul care să nutrească visul de a deveni artist în capitală. Nu, în vremurile acelea erau o mulţime de astfel de cazuri. Un exemplu este Alfred Kubin, care s-a născut în 1877, cu doisprezece ani înaintea lui Hitler, şi a crescut în orăşelul austriac Zell am See. Şi el a avut un tată autoritar pe care l-a urât, o mamă afectuoasă care a murit, şi, asemenea lui Hitler, s-a dus în metropolă încă de la o vârstă fragedă pentru a deveni artist.

Numărul mare de similitudini dintre biografiile lui Hitler şi Kubin ne face să ne întrebăm dacă nu cumva originile şi experienţele asemănătoare nu duc şi la o gândire asemănătoare, dacă nu cumva ceea ce fiecare consideră a fi propriu şi unic – eşecuri şi defecte, doruri şi nevoi, experienţe şi preferinţe, speranţe şi temeri –, în realitate nu reprezintă decât variaţiunile pe aceeaşi temă din accepţiunea lui Jünger, avându-şi originea într-o epocă, într-un loc şi într-o clasă. Ideea nu e că ei ar fi fost similari din punctul de vedere al temperamentului, al talentului sau al caracterului, ci că sentimentele care clocoteau în ei, emoţiile pe care le ascundeau ori le afişau, lucrurile pe

care le dispreţuiau şi cele de care erau atraşi puteau părea identice, sau poate chiar erau în anumite cazuri. E un gând tentant, deoarece lucrările din tinereţe ale lui Kubin emană o asemenea anxietate faţă de femei şi de moarte şi se situează la o distanţă atât de mare de oamenii pe care-i reprezintă, ale căror corpuri sunt privite ca organisme biologice care trezesc un sentiment de repulsie sau de scârbă, încât lasă impresia că ar exprima fix ceea ce Hitler reprimă şi se străduieşte din răsputeri să alunge.

Hitler vrea să glorifice lumea, Kubin vrea s-o descrie aşa cum este, adică aşa cum o cunoaşte el din experienţă, scufundată în iad, ca în acel desen în care o femeie puternică stă goală, cu ambele mâini ridicate în sus, presărând parcă ceva pe podea; abdomenul ei este mare, cu o formă grotescă, poate că e gravidă, în jurul ei zac capete tăiate, toate de bărbaţi, câţiva dintre ei cu gurile căscate. Este Mama-Pământ, Geea.

Un alt desen reprezintă o enormă vulvă în care plonjează un om micuţ de pe genunchiul femeii, care în raport cu el este la fel de mare ca un munte. Există şi desene despre iad, cu puhoaie de oameni care se îndreaptă într-acolo, reprezentaţi de la o asemenea distantă, încât niciun individ nu se discerne, şi există desene despre moarte, reprezentată sub forma unui schelet uriaş care stă aplecat peste o casă şi presară ceva dintr-o traistă, titlul fiind *Epidemie*. Există imagini cu o maimuţă care ţine strâns o femeie din spate şi-i pipăie sexul cu o mână, există imagini cu bărbaţi cu capete de păsări, o mulţime de soldaţi cu căşti care stau adunaţi sub o sculptură dominatoare ce reprezintă un taur, există imagini cu carcase de animale zdrobite, cu capete tăiate înfipte în pari, imagini cu statul ca o maşinărie care se rostogoleşte pe un câmp, imagini cu sinucigaşi şi câini cu spume la gură, imaginea unui om care stă cu capul îngropat în poalele unei femei, iar ea zace într-un coşciug şi este slabă ca un schelet, şi imaginea unei alte femei care este un schelet, cu excepţia burţii gravide, care formează o

protuberanţă asemănătoare unui ou. Sunt imagini de *fin de siècle*, însă oroarea faţă de corpul uman, caracterul extravagant şi reprezentarea omului ca element indiscernabil al masei le separă radical de imaginile de sfârşit de veac din alte ţări; Kubin nu ar fi putut exista în Anglia, de exemplu, şi nici în America, şi chiar dacă unele lucrări amintesc de cele ale pictorului francez Odilon Redon, atmosfera este radical diferită, găsindu-şi pereche doar în alte opere ale expresionismului german din epocă, dacă nu luăm în calcul unele dintre cele mai întunecate şi mai apocaliptice desene ale lui Goya, care l-au inspirat fără îndoială pe Kubin.

Kubin şi-a pus amprenta asupra literaturii epocii prin singurul său roman, *Cealaltă parte*, scris în 1908. În el este vorba despre un tărâm imaginar, un oraş numit Perla, cu şaizeci şi cinci de mii de suflete, care se află în estul îndepărtat al Uzbekistanului. Separat de restul lumii printr-un zid imens, oraşul e guvernat de un personaj cu statut aproape divin pe nume Patera. Locuitorii au venit din toată lumea, mulţi de la sanatorii şi centre de reabilitare, sunt oameni extrem de emotivi şi sensibili, cu multe idei fixe, ultrareligioşi, obsedaţi de lectură sau de jocuri de noroc, neurastenici şi isterici; lipsiţi de adăpost, ei au pătruns în lumea fanteziilor, în care acest oraş este o manifestare fizică, tangibilă. Dar prezenţa lui Pateras, care guvernează cu o mână de fier, face ca regatul acesta de vis să semene mai mult cu un tărâm sinistru, un regat al morţii lipsit de speranţă, decât cu un refugiu pentru oamenii care vor să evadeze din realitate.

Kubin a scris cartea după moartea tatălui său, iar numele personajului – Patera seamănă cu *pater*, adică Vater, adică tată – şi omnipotenţa lui, precum şi faptul că se lasă greu întâlnit şi înfruntat, reprezintă bineînţeles o imagine a autorităţii paterne. Faptul că Franz Kafka l-a plasat pe Kubin pe un loc de cinste şi a fost influenţat de el nu este surprinzător; oniricul din universul lui, impenetrabilitatea proceselor birocratice, cu nenumăratele

lor amânări şi suspendări, atât de vagi şi de neînţeles, şi autoritatea paternă sunt, desigur, teme foarte importante la Kafka.

Kafka era cu şase ani mai tânăr decât Kubin şi cu şase ani mai în vârstă decât Hitler, dar Praga făcea parte din acelaşi imperiu, şi, având drept limbă maternă germana, Kafka aparţinea aceleiaşi culturi ca şi ceilalţi doi. El se referă de câteva ori la Kubin în jurnalele lui. În 26 septembrie 1911 scrie, de exemplu, despre întâlnirea dintre Kubin şi Hamsun.

„Desenatorul Kubin îi recomandă Regulin ca medicament împotriva constipaţiei, un fel de făină de alge care se umflă în intestine şi le agită, provocând astfel un efect mecanic, spre deosebire de efectele chimice nesănătoase ale altor laxative, care doar smulg fragmentele de excremente şi le lasă să atârne pe pereţii intestinului gros. El l-a cunoscut pe Hamsun la Langen. Hamsun rânjea fără motiv. În timpul conversaţiei, fără s-o întrerupă, şi-a trecut piciorul peste genunchi, a luat o foarfecă mare de pe masă şi a început să-şi îndrepte tivul zdrenţuit al pantalonilor. îmbrăcat în haine şleampete, cu câte un detaliu care părea să fie scump, de exemplu, cravata.

— Povestiri despre o pensiune pentru artişti din München unde locuiau pictori şi veterinari (facultatea de medicină veterinară era în apropiere) şi unde făceau atâtea nebunii, încât proprietarul casei de vizavi, de la geamurile căreia se vedea tot spectacolul, şi-a dat ferestrele cu chirie. Pentru a-i mulţumi pe spectatori, din când în când, unul dintre locatarii pensiunii se căţăra pe pervaz, stătea acolo ca o maimuţă şi bea vârtos vin.

— Cineva care falsifica antichităţi care obţinea efectul de patină împuşcând obiectele cu alice a spus despre o masă: «Haideţi să mai bem pe ea încă trei cafele, apoi pot s-o trimit la muzeul din Innsbruck».

— Kubin este foarte puternic, dar cu un chip cumva monoton, şi indiferent ce povesteşte, îşi încordează

musculatura feţei în acelaşi mod. Pare să aibă altă vârstă, talie şi forţă în funcţie de împrejurări, dacă stă jos sau în picioare, dacă poartă doar un costum sau palton”.

Kafka i-a citit atât pe Kubin, cât şi pe Hamsun, care s-au întâlnit la München acasă la editorul norvegianului, Langen, cel mai probabil în 1896. Kubin l-a cunoscut pe Jünger şi a corespondat cu el vreme de un deceniu, în timp ce Hamsun l-a cunoscut pe Hitler în 1943 şi i-a scris faimosul necrolog în mai 1945. În acest grup, Hamsun provenea din cea mai de jos pătură a societăţii dintr-o ţară de la marginea Europei şi aparţinea generaţiei anterioare, pe când dintre ceilalţi, făcând parte cu toţii din aceeaşi generaţie şi acelaşi teritoriu lingvistic, Hitler era cel care venea din pătura de jos, Kubin ceva mai de sus, Kafka şi mai de sus, iar Jünger, fiu al unui proprietar de fabrică, provenea din stratul net superior al societăţii. În ceea ce priveşte experienţa dominantă a generaţiei lor, adică Primul Război Mondial, Hitler şi Jünger au luptat în armata germană, primul a fost caporal şi ordonanţă, cel de-al doilea, locotenent de infanterie, în timp ce Kafka şi Kubin au fost scutiţi de serviciul militar. Atunci când naziştii au fost aleşi în Reichstag, Hitler i-a oferit lui Jünger un loc de parlamentar, pe care acesta l-a refuzat. Atât Hitler, cât şi Jünger, Kubin şi Hamsun erau radicali de dreapta, ceea ce le-a influenţat opera în grade diferite, în vreme ce Kafka se ţinea departe de politică, departe de ideologie, ceea ce reiese foarte clar din jurnalele sale; pare aproape dizolvat în cotidian şi în banalităţi atunci când citează comentariul lui Kubin despre laxativele „care doar smulg fragmentele de excremente şi le lasă să atârne pe pereţii intestinului gros”, ceva ce nici Hitler, nici Jünger, nici Kubin şi nici Hamsun nu ar fi putut să scrie. Acel calm în mijlocul neliniştii, acea apropiere faţă de propria viaţă aşa cum este ea în realitate, din care se iveşte totul, inclusiv cea mai fantastică serie de evenimente, fac ca textele lui să treacă mult mai bine testul timpului decât cele ale lui Jünger şi

Kubin, deşi altfel stau lucrurile cu Hamsun, pe care Kafka îl admira. Din punctul de vedere al caracterului şi al temperamentului, Hitler şi Hamsun nu se deosebeau prea mult, dar cel mai tare se aseamănă la ei încrederea în propriile forţe şi capacitatea de a răzbate de unul singur, însă Hamsun, care a pornit de foarte de jos, era mult mai activ pe plan social şi avea, fără îndoială, mult mai mult talent artistic. Atunci când s-a întâlnit cu Hitler, cu câţiva ani înainte de prăbuşire, l-a privit ca pe un egal de-al lui şi l-a tratat ca pe orice alt om pentru care avea respect, dar de care nu se temea, ceea ce pentru Hitler a fost o insultă, doar Göring avea voie să-l contrazică şi niciodată nu scăpa fără un perdaf de înjurături după aceea; prin urmare, la plecarea lui Hamsun Hitler a fost furios la culme. Hamsun aparţinea generaţiei tatălui lui Hitler şi era la fel de neînduplecat şi de autoritar, deci nu e de mirare că Hitler a luat foc. Kafka, Hitler şi Kubin aveau probleme cu autoritatea paternă, erau solitari, se temeau în diverse grade de contactul uman şi toţi aveau inhibiţii legate de femei. Ei aparţineau, în toată individualitatea lor, unui tipar cultural. Şi psihologia este marcată de epocă, tot aşa cum şi mintea îşi are propriile curente care se schimbă odată cu trecerea anilor.

Hitler a locuit în azilul din Viena preţ de trei ani. Faptul că a rămas acolo atât de mult timp nu înseamnă că-i făcea plăcere; în secunda în care, împlinind douăzeci şi patru de ani, a primit ultima parte din moştenirea tatălui său, s-a dus în oraş, şi-a cumpărat haine noi, a luat cu sine puţinele lucruri pe care le deţinea şi s-a suit în trenul de München. Gesturile acestea atât de hotărâte sugerează că se gândise de mult la asta, că imediat ce făcea rost de bani avea să plece din oraşul pe care urma să-l urască tot mai mult, de parcă Viena ar fi fost de vină pentru eşecul lui. În acelaşi tren, despre care spera probabil că avea să-l ducă spre o viaţă nouă şi mai prosperă în ţara pe care o iubea şi că totodată avea să-i permită să scape de iminenta convocare în armata austriacă, în acelaşi tren, aşadar,

călătorea o cunoştinţă de la azil, Rudolf Häusler, un tânăr de nouăsprezece ani care împărtăşea cu Hitler pasiunea pentru artă, un fel de Kubizek junior căruia îi putea ţine discursuri şi pe care-l putea impresiona; mai mult, mama acestuia prinsese drag de Hitler. La München, cei doi au închiriat împreună o cameră de la familia Popp, unde Hitler s-a înregistrat cu ocupaţia de „specialist în pictură arhitecturală”.

Acolo a continuat viaţa pe care o dusese la Viena; imediat ce banii moşteniţi de la tatăl lui s-au terminat, a început să picteze din nou, iar serile obişnuia să se plimbe pe la berării ca să-şi vândă lucrările. Häusler s-a mutat după câteva luni, şi Hitler a continuat să locuiască acolo singur; dacă era invitat la cină de către gazde, întotdeauna refuza. Doamna Popp îl vedea ca pe un „Casanova austriac”, conform lui Toland, dar şi ca pe un om misterios: „Niciodată nu puteai să-ţi dai seama ce gândeşte”, avea să declare ulterior. Nu-şi aducea aminte ca tânărul chiriaş să fi primit oaspeţi în camera de zi. Obişnuia să picteze ziua şi să citească seara. Doamna Popp l-a întrebat odată ce legătură aveau cărţile cu pictura, şi el i-a răspuns: „Dragă doamnă Popp, poate cineva să ştie ce-i va fi de folos în viaţă şi ce nu?”

Un an a trăit astfel la München, după care a izbucnit Primul Război Mondial. Hitler s-a înrolat încă din prima zi şi a fost trimis pe frontul din Franţa, unde a rămas patru ani.

Asta a schimbat totul.

Una dintre cele mai cunoscute fotografii cu Hitler din această perioadă datează din vara anului 1914. El stă în mijlocul unei mulţimi uriaşe din Odeonsplatz din München şi zâmbeşte, unul dintre miile de oameni care s-au adunat acolo după declaraţia de război din 2 august. În anii ’30, după ce a devenit cancelar al Germaniei, a fost recunoscut şi poza lui a fost mărită, dar pe atunci era un personaj complet anonim. Un tânăr care ţine pălăria ridicată, îmbrăcat într-o cămaşă albă şi haină neagră, cu părul

pieptănat într-o parte, cu pomeţii înalţi, cu o mustaţă deasă şi neagră, cu o vădită bucurie în ochi. Este o imagine grăitoare, pentru că el nu este altcineva decât un om din mulţime, o soartă printre miile de alte vieţi, cuprins de fervoarea care a pus stăpânire pe oraşele şi satele Europei în vara anului 1914. În propriii ochi, el era totul, evident, preocupat de viaţa şi soarta sa, un semiartist în vârstă de douăzeci şi cinci de ani din München, fără familie şi fără prieteni, fără vreo direcţie, dar cu o văpaie interioară alimentată de marile jocuri politice care-l pasionau încă din adolescenţă şi acum de declaraţia de război, care în mod neaşteptat le dă lui şi tuturor colegilor săi de generaţie şansa de a acţiona conform idealurilor şi visurilor pe care le-au nutrit încă din copilărie, şansă pe care societatea mic-burgheză, centrată pe stabilitate şi siguranţă, comerţ şi afaceri, le-a refuzat până atunci accesul.

Vara lui 1914 a fost neobişnuit de frumoasă în Europa, o masă de aer cu presiune crescută zăbovind luni în şir deasupra continentului. Sub cerul albastru şi soarele strălucitor se întindeau pădurile verzi şi răcoroase, scrie Stefan Zweig, care se afla în orăşelul Baden, în afara Vienei, atunci când s-a răspândit vestea despre asasinarea arhiducelui Franz Ferdinand. Impresia pe care o lasă autorul este aceea de lipsă de griji şi lejeritate. Care va fi rezultatul mult-aşteptatului război nu ştie încă nimeni, şi chiar dacă ar fi ştiut, dacă ar fi intuit că se va desfăşura cu o forţă atât de distrugătoare, încât să nimicească o întreagă generaţie de bărbaţi din Europa, bezna ce învăluia viitorul ca un giulgiu s-ar fi risipit într-o clipită în acalmia lină, cufundată în timp, care emana din toate lucrurile: copacii cu frunziş des înşiraţi de-a lungul râurilor, pajiştile verzi unduitoare, zidurile răcoroase ale bisericuţelor de ţară, ale căror clopote leneşe aşterneau mantale acustice asupra vechilor case, aşa cum descrie Marcel Proust viaţa la ţară într-o carte publicată cu un an în urmă, în 1913. Vaci şi oi care pasc, căruţe trase de cai,

fumul locomotivelor ridicându-se înspre cer. Mirosul de pământ cald şi iarbă caldă, gustul acrişor şi aspru al unui răcoros vin alb sau gustul dulce-amărui al berii reci sorbite sub umbrelele de la terasa hotelului sau la umbra unui copac înverzit de la marginea drumului. Colbul de pe drum, şuvoaiele negre de apă care curg pe sub pod, strălucirea unui peşte care se întrevede subit din apă. Modul în care vara se leagă de toate celelalte veri trecute, belşugul şi greutatea repetiţiei care radiază din peisaj, clădiri şi oameni, făcând atât de dificilă imaginarea unei răsturnări radicale, chiar dacă aceasta se află la câteva săptămâni distanţă.

Stefan Zweig călătoreşte de la Baden la Le Coq, o mică staţiune belgiană aflată pe coasta Mării Nordului. Oamenii sunt la fel de lipsiţi de griji şi acolo, scrie el, stau pe plajă, se bronzează şi fac baie, copiii înalţă zmeie, tinerii dansează seara pe pontoane. Pleacă mai departe pentru a-şi vizita un prieten, pictorul Verhaeren, tensiunea creşte odată cu creşterea ameninţării războiului.

„Era de parcă un vânt rece al neliniştii ar fi bătut de-a lungul plajei şi ar fi măturat pe toată lumea de acolo. Oamenii părăseau hotelurile cu miile, trenurile erau luate cu asalt şi până şi cei mai optimişti au început să-şi împacheteze geamantanele în mare grabă”.

Austria declară război Serbiei, Zweig se întoarce cu ultimul tren în Germania. Când a trecut de graniţă, trenul se opreşte în întuneric, pe lângă pasagerii alarmaţi trec garnituri de marfare unele după altele, iar de sub prelate se întrevăd tunuri. Zweig continuă relatarea:

„A doua zi, în Austria! în absolut fiecare gară erau afişe despre mobilizarea generală. Trenurile erau umplute cu recruţi care tocmai sosiseră, oamenii le făceau cu mâna celor care plecau, muzica răsuna ţiuitor, şi când am ajuns la Viena, oraşul era complet răscolit. Primul şoc al acestui război pe care nimeni nu-l dorise, nici poporul şi nici guvernul, acest război pe care diplomaţii îl jucaseră la cacealma, şi care brusc scăpase din mâinile lor

neîndemânatice, se transformase acum într-un entuziasm subit. Dacă mergeai cu trenul sau pe străzi vedeai steaguri, pâlcuri de oameni care făceau cu mâna, muzica răsuna pretutindeni, recruţii mărşăluiau triumfal cu feţe luminoase pentru că populaţia îi primea în urale, aceşti tineri obişnuiţi, pe care de altfel nu-i remarca nimeni, acum erau aclamaţi şi sărbătoriţi.

Altfel spus, trebuie să recunosc că era ceva măreţ şi aproape irezistibil de seducător în acest entuziasm popular. Şi în ciuda urii şi dezgustului total pe care mi le trezea războiul, n-aş fi vrut să-mi lipsească amintirea acestor prime zile. Aceste mii, sute de mii de oameni simţeau ceea ce ar fi trebuit pe timp de pace: erau uniţi".

Faptul că Zweig, care toată viaţa lui a militat activ pentru pace, n-ar fi vrut să fie privat de amintirea acestei solidarităţi din primele zile din august 1914 spune ceva despre forţa cu care a lovit conflagraţia. Adolf Hitler n-a fost singurul care să-şi ridice pălăria bucuros, cu ochi arzători, atunci când s-a comunicat declaraţia de război. Entuziasmul s-a resimţit cu putere în toată Europa, războiul a fost primit cu încântare de aproape toată lumea. Svante Nordin, istoric suedez al ideilor, care în cartea sa *Filosofemos krig-Războiul filosofilor* analizează raportarea intelectualilor la război şi la izbucnirea acestuia, reproduce afirmaţia făcută de Sigmund Freud pe data de 26 iulie la Viena:

pentru prima dată în ultimii treizeci de ani mă simt austriac şi nutresc dorinţa de a conferi acestui imperiu, nu foarte promiţător, o nouă şansă. Peste tot, moralul este extrem de ridicat".

Ambasadorul englez la Viena raporta în aceleaşi zile:

„Această ţară a devenit nebună de fericire la perspectiva unui război împotriva Serbiei, şi un acord de pace sau o oprelişte ar fi indubitabil o mare dezamăgire".

Poetul Rainer Maria Rilke, care era cu zece ani mai în vârstă decât Hitler, născut tot în Austro-Ungaria, aclama izbucnirea războiului:

„Pentru prima dată, văd cum te ridici vestit, infinit de îndepărtat, incredibil Zeu al războiului”.

Un om îndeobşte echilibrat şi cerebral, scriitorul Thomas Mann, cu paisprezece ani mai în vârstă decât Hitler, mărturisea după o jumătate de an următoarele:

„Am simţit purificare, eliberare şi o enormă speranţă. […] Inimile poeţilor s-au înflăcărat. […] Cum ar fi putut artistul, soldatul din artist să nu-l proslăvească pe Dumnezeu pentru acel colaps al lumii paşnice de care se săturase, se săturase cu asupra de măsură?”

Şi Kafka s-a lăsat dus de val. Chiar în ziua în care a izbucnit războiul, a consemnat evenimentul succint: „Germania a declarat război Rusiei.

— După-amiază am înotat” După patru zile însă, scrie în jurnal următoarele: „Nu observ la mine decât meschinărie, nehotărâre, invidie şi ură faţă de cei care luptă, cărora le doresc tot răul din lume”. Într-un final, într-o scrisoare adresată lui Felice, după alte şapte luni, el afirmă: „Altfel, ceea ce mă supără cel mai mult la război e faptul că nu sunt şi eu acolo”.

Bineînţeles că nu toţi au primit războiul cu braţele deschise. Prietenul lui Kafka, Max Brod, cu cinci ani mai în vârstă decât Hitler, comenta deznădăjduit indiferenţa apolitică din cauza căreia declanşarea războiului îi luase prin surprindere:

„Pentru noi, războiul era pur şi simplu o idee nebunească, în aceeaşi linie, de exemplu, cu perpetuum mobile sau cu izvorul tinereţii veşnice… Am fost o generaţie răsfăţată, răsfăţată de aproape cincizeci de ani de pace, care ne-a făcut să pierdem din vizor cel mai dăunător flagel. Niciun om care se considera respectabil nu se preocupa de politică. Discuţiile despre muzica lui Wagner, despre fundamentele iudaismului şi ale creştinismului, despre pictura impresionistă şi altele de acest gen erau de departe mult mai interesante. Şi acum, peste noapte, pacea aceea s-a năruit. Am fost pur şi simplu nişte idioţi… nici măcar pacifişti, pentru că pacifiştii cel

puţin pornesc de la prezumţia că războiul există şi că trebuie să i te opui”.

Această indiferenţă politică era larg răspândită, inclusiv în mediile academice, unde o mare personalitate precum Martin Heidegger, de exemplu, născut în acelaşi an ca şi Hitler şi Wittgenstein, având deci douăzeci şi cinci de ani în momentul izbucnirii războiului, şi-a continuat neabătut cercetările pe tema dezbaterilor medievale despre nominalism.

Unul dintre colegii lui de facultate, Ludwig Marcuse, a descris atmosfera de la universitatea din Freiburg din luna iulie a anului 1914 astfel, după cum îl citează Safrański în biografia lui despre Heidegger:

„La finele lui iulie m-am întâlnit pe Goethestrasse cu unul dintre cei mai respectabili colegi de la seminar, Falkenfeld. El mi-a spus abătut: «Aţi auzit ce s-a întâmplat?» Eu i-am răspuns dispreţuitor şi resemnat: «Ştiu, Sarajevo». El mi-a zis: «Nu, seminarul lui Rickert de mâine s-a anulat». Eu l-am întrebat plin de îngrijorare: «E bolnav?» El mi-a spus: «Nu, e din cauză că războiul se pregăteşte să izbucnească». Eu i-am răspuns: «Ce are de-a face seminarul cu războiul?» El a ridicat nedumerit din umeri”.

Falkenfeld este trimis pe front după câteva săptămâni, scrie Safrański, şi de acolo îi trimite lui Marcuse o scrisoare:

„În continuare sunt bine, chiar dacă la bătălia din 30 octombrie salvele necontenite ale bateriilor de 24 aproape că m-au asurzit. Cu toate acestea […] eu sunt în continuare de părere că a treia antinomie kantiană este mai importantă decât tot acest război, şi că războiul se leagă de filosofie, aşa cum senzaţiile se leagă de raţiune. Pur şi simplu nu cred că întâmplările din această lume materială pot în vreun fel să aibă efect asupra componentelor noastre transcendentale, şi n-o s-o cred nici dacă un şrapnel franţuzesc mi-ar străpunge corpul empiric. Trăiască filosofia transcendentală!”

Această indiferenţă faţă de politică nu este totuşi similară cu cea pe care o descria şi o condamna Max Brod. Brod, profund implicat în viaţa culturală a epocii, desconsidera politica, văzând-o drept neimportantă, însă nu întorcea spatele lumii. Apatia acestor studenţi avea o componentă ideologică, ei percepeau filosofia drept opusul vieţii sociale, un loc în care se arată realitatea autentică în spatele spoielii sociale, în afara istoriei. După cum afirmă George L. Mosse în cartea *The Crisis of German Ideology*, mediul academic a produs intelectuali „al căror ideal era să contemple lumea *sub specie aeternitatis*" – adică în lumina eternităţii, motto-ul de viaţă schopenhauerian. „Interesul lor nu se îndrepta spre chestiunile lumeşti, de zi cu zi", scrie Mosse. Această concepţie ideologică, potrivit căreia socialul, politicul şi societatea erau fenomene superficiale, iar îndărătul faţadei lor pragmatice se afla altceva mult mai important, sau cel puţin avea potenţialul să se afle, era răspândită în cultura germană de dinaintea războiului, care, mai mult decât orice altceva, era însetată de esenţă şi deplinătate. Este vădită în picturile sălbatice ale expresioniştilor, care prin subiectivitatea şi primitivismul lor doreau să ajungă la viaţă aşa cum era ea pe sub spoiala de civilizaţie şi cultură, acolo unde domneau instinctele. Dar şi-a găsit exprimarea şi într-o altă orientare, aproape diametral opusă, în care răspunsul la instabilitatea şi agitaţia socială crescândă provocate de industrializare şi modernitate era căutat şi concentrat în concepte anistorice şi atotcuprinzătoare, precum cel de popor şi cel de înrădăcinare a culturii. Înstrăinarea presupune şi o pierdere a sensului, de care lumea materială nu s-a putut feri: dacă există un element comun care să străbată gândirea acelor vremuri, acesta este aversiunea faţă de pragmatism şi ceea ce Wagner denumea într-un eseu „materialism fără suflet" Modernitatea avea ca semn distinctiv raţiunea, de aceea ei şi-au căutat drumul spre ceea ce era iraţional, lipsit de ţel, care se ridica deasupra acestor tendinţe şi-şi găsea sensul în

concepte atemporale şi ne-pragmatice. Poporul era un astfel de concept care încorpora planul local, natura, cultura şi religia, iar în raport cu nucleul său imuabil schimbările permanente ale industrializării şi modernităţii păleau; în raport cu profunzimile sale, evocate de istorie, mitologie şi religie, industria divertismentului şi comercialismul contemporan păreau deşarte şi banale.

Această pasiune pentru artă pe care Zweig a descris-o ca definitorie pentru tinereţea lui, şi care l-a marcat şi pe Hitler în adolescenţă, nu era doar un moft, ci avea o semnificaţie. Wagner, Hölderlin, Rilke, Hofmannsthal, George, toţi aceşti prozatori şi poeţi cultivaţi de tineretul german, cântau măreţia, divinul, esenţa, şi proslăveau şi moartea, aflată mai presus de orice. *„Ştirb und Werde"*, să mori şi să devii – dacă ai pentru ce să mori, înseamnă că ai pentru ce să trăieşti. Poporul, pământul, războiul, eroul, moartea. Ceea ce este local, propriu, măreţ, etern. Acestea erau conceptele care circulau în cultura germană înainte de izbucnirea Primului Război Mondial, şi nu puţini au fost cei care l-au perceput ca pe o purificare, ca pe ceva dezirabil şi bun.

Ceea ce este surprinzător la entuziasmul manifestat de atât de mulţi oameni este că nu avea motivaţii politice, ci existenţiale. Thomas Mann se bucura că lumea paşnică, pentru care nu putea simţi decât dezgust, se prăbuşise. Freud şi-a redobândit credinţa în Austria ca naţiune. Rilke a comparat războiul cu un zeu. Kafka îi invidia pe soldaţii care luptau pe front. Simmel privea războiul ca pe o mare şansă pentru Germania şi şi-a declarat iubirea necondiţionată faţă de patria sa. Dar nici Mann, nici Freud, nici Rilke, nici Kafka şi nici Simmel nu au fost pe front, admiraţia lor era cea a spectatorului detaşat. Ernst Jünger, de pe altă parte, care la izbucnirea conflagraţiei avea doar nouăsprezece ani, s-a înrolat voluntar, la fel ca Hitler. El a ţinut un jurnal în toată acea perioadă, şi în 1920 a publicat poate cea mai cunoscută carte despre Primul Război Mondial*, în furtuni de oţel*. Astfel descrie el

starea de spirit a generaţiei sale în vara lui 1914:

„Ne părăsiserăm sălile de curs, pupitrele şi bancurile de lucru din ateliere şi în doar câteva săptămâni de instrucţie ne contopiserăm într-un mare grup de oameni entuziaşti. Deoarece crescuserăm într-o epocă marcată de siguranţă, simţeam cu toţii o atracţie pentru neobişnuit, pentru marele pericol. La izbucnirea războiului ne-am extaziat. Porniserăm la drum printr-o ploaie de flori, într-o atmosferă îmbătătoare de trandafiri şi sânge. Fără îndoială, războiul avea să ne potolească dorul de grandoare, forţă şi solemnitate. Ni se părea o invitaţie la fapte bărbăteşti, dueluri fără griji pe pajişti înflorite, năclăite cu sânge. «Nu-i moarte mai frumoasă pe lume…» Ah, numai să nu rămânem acasă, numai să putem participa!”

Concretizarea visului sfânt de măreţie şi glorie, asta însemna războiul. Dueluri fără griji pe pajişti îmbibate de sânge şi pline de flori, aceea era viziunea. Thomas Nevin, în biografia lui Ernst Jünger, *Into the Abyss*, indică originile acestei mentalităţi atunci când trece în revistă subiectele date la examen în liceele din regiunea Hanovra în primăvara anului 1914, când elevii trebuiau să argumenteze la alegere una dintre aceste afirmaţii: „Declaraţia kaizerului, «Eu sunt cetăţean al Imperiului German», o expresie a mândriei şi a simţului datoriei”; „Războiul este la fel de cumplit ca urgiile venite din cer, dar este bun, este o soartă ca şi ele”; „Cât de autentic este enunţul lui Friedrich cel Mare, «Viaţa înseamnă să fii un războinic»?”; „Arcul îşi demonstrează forţa de-abia atunci când este întins”; „Eroul meu preferat din *Cântecul Nibelungilor*”; „O naţiune este lipsită de valoare dacă nu mizează totul pe onoarea sa”.

Concepţiile lui Jünger despre război, notează Nevin, se bazează în principal pe lecturile lui din Homer, a cărui influenţă a fost recunoscută de directorul şcolii, dr. Joseph Riehemann, în discursul său adresat absolvenţilor: „Exceptând lumina creştinismului, în viitor nimic nu vă va

străbate viaţa cu o strălucire mai puternică şi mai limpede decât soarele lui Homer”.

Europa trăia în pace din 1871, şi în războiul franco-german care s-a încheiat în acel an, când puştile automate nu se inventaseră încă şi transportul se efectua cu ajutorul cailor şi al căruţelor sau al vapoarelor, au murit în jur de 150.000 de oameni. În 1914, cei mai mulţi se aşteptau ca noul război să se desfăşoare în acelaşi mod şi să dureze doar câteva luni.

La finele verii din 1914, şi Hitler se temea că războiul avea să se termine înainte ca el să ajungă pe front. În *Mein Kampf* el scrie:

„Acum am intrat în cea mai importantă perioadă a vieţii mele. Niciodată nu o voi uita, şi asta e valabil pentru toţi germanii. În comparaţie cu această luptă titanică, tot trecutul şi-a pierdut orice semnificaţie. În aceste zile, când se apropie a zecea aniversare a marelui eveniment, mă gândesc deopotrivă cu melancolie şi mândrie la primele săptămâni ale luptei eroice duse de poporul nostru, la care Soarta mi-a dat şansa să particip.

Imaginile mi se derulează în faţa ochilor una după alta, de parcă ar fi fost ieri. Mă văd pe mine în uniformă, alături de camarazii mei dragi, primul marş militar, primul antrenament, şi aşa mai departe, până când, în sfârşit, a sosit ziua plecării spre front.

Ca atâţia alţii, şi eu mă temeam doar să nu ajung prea târziu pe câmpul de bătălie. Asta m-a făcut extrem de neliniştit. Ori de câte ori sărbătoream o nouă victorie eroică simţeam şi un strop de amărăciune, deoarece fiecare victorie mărea pericolul ca noi să ajungem prea târziu”.

La două săptămâni după ce Germania a declarat război Rusiei, Hitler s-a înrolat la München în regimentul 16 de infanterie de rezervă bavarez şi a efectuat o instrucţie de şapte săptămâni. Înainte de a fi trimişi la Augsburg pentru a continua instrucţia, a trecut pe la familia proprietăresei lui, rugându-i să-i dea de ştire

surorii sale, Angela, în caz că era ucis în luptă. Dacă ea nu dorea să primească cele câteva lucruri moştenire de la el, atunci putea familia Popp să le păstreze. I-a îmbrăţişat pe cei doi copii, iar doamna Popp a plâns la plecarea lui, după cum relatează Liljegren. Regimentul a mărşăluit unsprezece ore înspre vest, pe o ploaie torenţială, şi Hitler i-a scris doamnei Popp o scrisoare în care povestea că petrecuse noaptea într-un grajd, leoarcă de apă, şi-i fusese imposibil să doarmă. A doua zi au mărşăluit treisprezece ore şi au înnoptat sub cerul liber, şi era atât de frig, încât nici atunci nu a reuşit să doarmă. Atunci când au ajuns la destinaţie, în ziua următoare, recruţii erau „morţi de oboseală, pe punctul de a se prăbuşi”, scrie Toland. Acolo, la baza militară Lechfeld, au făcut instrucţie două săptămâni, până pe 20 octombrie, când, la căderea serii, s-au urcat în trenurile care aveau să-i ducă pe frontul din Flandra. „Sunt îngrozitor de norocos”, îi scrie Hitler doamnei Popp în acea zi. „Imediat ce voi ajunge la destinaţie, vă voi trimite o scrisoare prin care vă voi comunica adresa mea. Sper să ajungem în Anglia”.

În *Mein Kampf* nu pomeneşte nimic despre asta, nu este menţionat niciun nume, niciun chip nu este prezent, niciun detaliu nu se divulgă. Acolo există doar Hitler şi războiul în care el se avântă.

„În sfârşit a venit ziua când vom părăsi Münchenul pentru a ne face datoria. Am văzut pentru prima dată Rinul. De-a lungul curgerii lui liniştite, am luat-o spre vest pentru a apăra cel mai german râu de lăcomia vechiului nostru duşman. Atunci când primele raze de soare şi-au croit drum prin vălul fin de ceaţă al dimineţii, făcând să strălucească monumentul de la Niederwald, din piepturile tuturor celor din trenul de transport a izbucnit imnul «*Wacht am Rhein*», moment în care mi-am simţit inima pe punctul de a-mi sări din piept.

A urmat o altă noapte foarte rece în Flandra; tăcuţi, am mărşăluit mai departe, iar atunci când ceaţa dimineţii a dispărut, un salut de fier s-a năpustit vâjâind pe deasupra

capetelor noastre. Gloanţele zburau printre noi şi răscoleau pământul ud, dar înainte ca norul să se fi risipit, din două sute de gâtlejuri au răsunat primele urale în faţa acestui prim sol al morţii. Apoi au început pocnetele şi bubuiturile, cântecele şi urletele, şi, cu ochii arzători, ne-am avântat cu toţii în faţă, din ce în ce mai repede, peste câmpuri de napi şi mărăcini, până când am ajuns, om lângă om, acolo unde se dădeau bătăliile. Din depărtare auzeam intonându-se un cântec, tot mai aproape de noi, iar atunci când am prins versurile le-am transmis mai departe: «*Deutschland*, *Deutschland über alles*, *über alles in der Welt*!»

După patru zile ne-am întors. Inclusiv pasul nostru de marş era diferit decât la dus. Băieţii de şaptesprezece ani arătau acum ca nişte bărbaţi maturi.

Poate că voluntarii din regimentul List nu erau pe deplin formaţi pentru lupte, dar de murit, puteau muri la fel ca soldaţii cu experienţă.

Aşa a început”.

Regimentul List, din care făcea parte şi Hitler, număra 3600 de soldaţi atunci când a ajuns la Lille, pe data de 23 octombrie. După primele patru zile de luptă la Ypres au mai rămas doar 611. Asta înseamnă că cinci din şase soldaţi au pierit. Riscul de a muri era infinit mai mare decât probabilitatea de a scăpa cu viaţă. Care este efectul unei astfel de rate de pierderi asupra soldaţilor, atunci când în jurul lor tovarăşii de luptă cad unul după altul, nu pot să ştie decât cei care au fost în război. Bătălia de la Ypres a fost una dintre cele mai devastatoare din prima fază a războiului; englezii, care au încercat să străpungă linia frontului în octombrie şi noiembrie, au pierdut 58.000 de oameni. Într-o scrisoare adresată unei cunoştinţe din München, pe nume Hepp, Hitler descrie în detaliu primele ciocniri armate.

„Acum şuieră primele grenade deasupra noastră şi explodează la liziera pădurii, unde copacii se frâng de parcă ar fi paie. Privim şi noi miraţi. Încă nu ne dăm seama

de pericol. Nici unuia dintre noi nu-i este frică. Toţi aşteaptă răbdători comanda: «înainte, marş!»… Pe burtă mergem târâş până la marginea pădurii. Deasupra noastră se aud urlete şi şuierături, suntem înconjuraţi de crengi rupte şi de tufişuri. Apoi grenadele explodează la marginea pădurii şi aruncă în aer nori de piatră, pământ şi nisip, sfâşie cei mai mari copaci şi-i dezrădăcinează, învăluind totul într-un fum galben-verzui cumplit de urât mirositor. Nu putem să zăcem acolo o veşnicie, şi dacă tot e să murim în luptă, mai bine să murim în câmp deschis… Avansăm de patru ori şi tot de atâtea ori suntem obligaţi să facem cale întoarsă; din detaşamentul meu supravieţuieşte un singur om, în afară de mine, iar într-un final a murit şi el. Un glonţ îmi sfâşie mâneca de pe braţul drept, dar ca prin farmec, am scăpat cu viaţă. La ora două avansam pentru a cincea oară, şi de data aceasta am ocupat liziera pădurii şi fermele”.

Comandantul regimentului este ucis, comandantul adjunct este grav rănit. Noul comandant, locotenent-colonelul Engelhardt, porneşte împreună cu Hitler şi un alt soldat înspre prima linie pentru a-şi face o imagine de ansamblu. Inamicul îi descoperă şi-i supune tirului de mitralieră, Hitler şi soldatul îl trag pe Engelhardt jos într-un crater. Recunoscător, Engelhardt le spune că-i va recomanda pentru Crucea de Fier, dar a doua zi este grav rănit când o grenadă englezească loveşte cortul cartierului general al regimentului, ucigând trei oameni şi rănind alţi trei. Cu câteva minute mai devreme, Hitler fusese şi el acolo împreună cu alţi trei soldaţi, dar i s-a ordonat să iasă din cort ca să facă loc pentru patru comandanţi de companie, ceea ce i-a salvat probabil viaţa., Acela a fost cel mai cumplit moment din viaţa mea”, îi scrie Hitler lui Hepp. „Cu toţii îl adoram pe locotenent-colonelul Engelhardt”.

Noul adjunct al comandantului, locotenentul Wiedemann, îl nominalizează pe Hitler pentru Crucea de Fier, clasa întâi. Nu primeşte acea distincţie, dar pe data

de 2 decembrie i se înmânează Crucea de Fier clasa a doua, şi el îi scrie domnului Popp, mărturisindu-i că este cea mai fericită zi din viaţa lui. „Din păcate, majoritatea camarazilor care au fost şi ei decoraţi au murit”. El îl roagă pe Popp să-i păstreze toate ziarele care au relatat despre bătălie. Este avansat caporal şi începe să lucreze în calitate de furier, ceea ce şi rămâne pe tot parcursul celor patru ani cât durează războiul. Misiunea lui este să livreze mesaje de la cartierele generale din spatele frontului până la soldaţii din prima linie. Este o sarcină periculoasă, atât pentru că furierii se deplasează în câmp deschis, fie cu bicicleta, fie pe jos, şi, spre deosebire de soldaţii din tranşee, nu au apărare, cât şi pentru că reprezintă o ţintă importantă pentru duşman. Pericolul nu este nici pe departe la fel de mare ca acela la care sunt expuse trupele de asalt, care atacă inamicul în no mans land, însă e considerabil: în cursul unei înfruntări cu trupele franceze, pe 15 noiembrie, trei dintre cei opt furieri ai regimentului sunt ucişi, scrie Kershaw, şi încă unul este rănit. Dacă se poate, mesajele sunt trimise întotdeauna cu doi furieri, astfel încât măcar unul să ajungă la destinaţie. Mai mult decât atât, moartea nu face ravagii doar în tranşee şi în luptele de asalt; grenadele explodează peste tot, inclusiv în taberele în care soldaţii se retrag pentru odihnă, în satele situate la mai mulţi kilometri în spatele frontului şi în cartierele generale provizorii unde stau ofiţerii de rang înalt.

Dintre toate descrierile făcute războiului din tranşee, *Furtuni de oţel* a lui Ernst Jünger e poate cea mai detaliată şi prin urmare cea mai cutremurătoare, alături de cartea lui Robert Graves *Goodbye* to All *That*, care prezintă evenimentele din unghiul opus. Jünger relatează toate întâmplările din perspectivă personală, de când ajunge pe front până când îl părăseşte patru ani mai târziu, şi sentimentul de haos e permanent, este o lume fără un punct de vedere privilegiat, o lume dezordonată, tumultuoasă, în care moartea seceră încontinuu.

Atunci când ajunge pe frontul din Flandra, în decembrie 1914, nu ştie ce-l aşteaptă, şi privirea lui devine şi privirea noastră. Baza companiei lui este într-o mică localitate din spatele frontului, Orainville, cu cincizeci de case sărăcăcioase dispuse circular în jurul unui domeniu seniorial. Cu ochii mari de mirare, el observă forfota soldaţilor zdrenţuiţi, cu feţele tăbăcite de intemperii, bucătăria de campanie de unde vine miros de supă de mazăre, oamenii care-şi zăngănesc gamelele aşteptând ora mesei. Petrece prima noapte într-o şură, şi a doua zi, în timp ce mănâncă micul dejun în clădirea şcolii, se aud mai multe bubuituri înfundate în apropiere. Soldaţii cu experienţă se grăbesc afară, nou-veniţii îi urmează fără să ştie prea bine de ce. Deasupra se aud şuierături şi un fâlfâit ca de aripi, oamenii din jurul lui se aruncă la pământ. „Totul părea oarecum comic”, scrie Jünger, „aproape ca atunci când vezi oameni făcând lucruri pe care nu le înţeleg pe deplin”. Imediat după aceea, pe strada pustie se ivesc câteva siluete întunecate, cărând nişte mogâldeţe pe tărgi din pânză de cort. „Cu un sentiment neliniştitor de irealitate m-am uitat la o siluetă care era împroşcată de sânge. Un picior îi atârna dezarticulat, răsucit într-o poziţie nefirească. Rostea fără încetare, cu o voce răguşită: «Ajutaţi-mă!», de parcă moartea l-ar fi strâns de gât”.

Asta se petrece undeva departe în spatele liniilor inamice, într-un loc pentru recreere şi odihnă, şi este prima scenă pe care o vede Jünger în război.

„Totul era atât de straniu, de impersonal! Abia dacă te mai gândeai la duşman, această fiinţă enigmatică şi insidioasă aflată pe acolo pe undeva. Întâmplarea aceea depăşea cu mult sfera experienţei noastre, şi ne-a creat o impresie atât de puternică, încât pur şi simplu nu puteam înţelege ce se petrecuse. Era de parcă ai fi întâlnit o fantomă la lumina zilei.

Un obuz explodase în aer deasupra castelului şi proiectase un nor de pietre şi schije înspre poartă tocmai

când ocupanţii clădirii, panicaţi, se grăbeau să iasă afară. Au fost treisprezece victime, printre care şi dirijorul Gebhard, pe care mi-l aminteam bine de la concertele de promenadă din Hanovra. Strada era pictată în roşu de băltoacele de sânge; căşti şi centiroane găurite zăceau împrăştiate pe jos. Poarta grea de fier era sfâşiată în bucăţi şi găurită de schije; bordura era împroşcată cu sânge. Priveliştea îmi atrăgea privirea ca un magnet. În momentul acela, în mine s-a produs o schimbare profundă”.

În cele din urmă ajung în tranşee, unde viaţa dintre atacuri este rece, udă, năclăită de noroi, fără somn, marcată de rutină, dură şi plictisitoare. Într-un pârâu aflat la o aruncătură de băţ, dar inaccesibil, putrezesc cadavrele unor soldaţi dintr-un regiment colonial francez a căror piele, din cauza apei care trece peste ei, a devenit ca pergamentul. Morţi de oboseală şi neobişnuiţi cu munca grea, Jünger şi camarazii săi sapă şanţuri de comunicaţie tot mai adânci, în timp ce duelurile fără griji de pe pajiştile înflorite n-au fost niciodată mai departe. După patru luni participă la prima lor bătălie, lângă Les Éparges. Un obuz cade într-un pâlc de brazi, şi când soldaţii ajung acolo, fâşii rupte de haine şi bucăţi de carne atârnă prin tufişurile din jurul zonei de impact – „o priveliște stranie şi îngrozitoare care m-a făcut să mă gândesc la sfrânciocul roşiatic care-şi ciuguleşte prada în mărăciniş”.

În bătălia care urmează, Jünger este rănit pentru prima dată. Tirul de artilerie creşte în intensitate, se trage cu puşca la foc continuu în jurul lor, aerul este plin de norii exploziilor şi de bubuituri asurzitoare. Jünger descrie confuzia pe care o simte, de parcă s-ar afla pe o altă planetă, nu reuşeşte să distingă între obuzele germane şi cele inamice, totul e un haos, este plin de răniţi în jurul lui, urlete şi ţipete, e uşor să-ţi imaginezi acest infern, complet rupt de lumea pe care o cunoşti, până când, din senin, el vorbeşte despre un cântec de pasăre voios, înflăcărat, de parcă păsările ar fi inspirate sau chiar încurajate de

bombardament, şi atunci înţelegi că lupta se dă într-o pădure oarecare, de la marginea unei aşezări obişnuite, în miezul unei zile complet banale.

Această scurtă întrezărire a vieţii cotidiene, care-şi continuă mersul conform propriilor ei reguli şi obiceiuri, ne arată că avem de-a face cu o construcţie literară, că pădurea, acum incendiată, păsările care ciripesc, soarele de pe cer şi iarba de pe pajişte reprezintă natura, iar valul acela nemaivăzut de distrugere reprezintă civilizaţia, indiferent de modul primitiv şi sălbatic în care spintecă inimile soldaţilor şi indiferent cât de oarbă este ploaia de schije care loveşte peste tot.

Oamenii s-au adunat aici, fiecare de-o parte sau de alta a unei linii ipotetice, o linie de cretă invizibilă, în această distorsiune teatrală a realităţii unde familiarul este dezrădăcinat şi viaţa este împinsă până la limita ei absolută, limită care este mereu încălcată, de parcă ei ar fi zeii înşişi, ceea ce-i aşteaptă de cealaltă parte fiind moartea, adică natura. Această impresie este întărită de faptul că există un interior al războiului, unde vieţile se risipesc în gol, şi un exterior al războiului, unde vieţile continuă ca înainte, precum şi de mecanizarea armelor, care strânge şi mai mult legăturile dintre război şi cultură, industrializarea pe scară largă şi modernizarea mijloacelor de ucidere. Trenuri cu trupuri sunt trimise pe front, trupurile sunt distruse, îngropate, noi trenuri cu noi trupuri sunt trimise, şi trupurile acelea sunt distruse, îngropate. În total, opt milioane de trupuri pier în această sărbătoare a morţii sub soarele persistent.

Într-un fel, acesta este nivelul suprem. Pentru că nimic nu este mai preţios decât viaţa, şi aici ea cade la pământ asemenea bucăţilor de gheaţă dintr-o aversă de grindină. Viaţa este în mod vădit o ofrandă de o amploare nemaivăzută, dar o ofrandă pentru ce? Păsările se află într-o realitate care pentru ele este completă, au un repertoriu de acţiuni pe care le întreprind zi de zi, tot timpul anului, într-un ansamblu de evenimente şi instincte care nu au

niciun alt rost decât să le menţină în viaţă, să le păstreze în starea lor de existenţă. Ele văd lumea şi o cunosc, dar o cunosc doar ca efect, nu şi drept cauză. Soarele înseamnă căldură, ploaia înseamnă umezeală, aerul constă din diversele straturi prin care zboară. Ele sunt captive în calitatea lor de păsări şi percep lumea prin intermediul acesteia.

Ideea că, într-un mod similar, noi am fi prizonieri în omenescul nostru a fost întotdeauna naturală, de aici izvorăsc religiile, care caută să definească ceea ce este dincolo, ceea ce ne este ascuns, dar e vizibil prin efectele sale, şi ele fac asta prin imagini care simplifică ceea ce noi simţim că este complex. Niciuna dintre aceste imagini nu se poate folosi aici. Nu există zei care să se scoboare din înalturi, în tumultul şi vacarmul războiului, şi nu există nici unicul fiu al lui Dumnezeu, în al cărui rai accesul se face prin moarte. Singurele lucruri care se află aici şi care nu aparţin sferei umanului sunt copacii arzând, pârâul care străbate pădurile şi câmpiile, păsările care stau cocoţate în vârful copacilor şi cântă, chemările lor jucăuşe şi bucuria lipsită de griji care ajung la urechile soldaţilor în pauzele dintre bubuituri.

Apoi Jünger este lovit în şold de schija unui obuz, sângele ţâşneşte, el îşi lasă jos raniţa şi fuge înspre tranşee, acolo unde se adună răniţii ca nişte raze, din toate părţile.

E găsit după câteva ore şi transportat cu trenul la un spital din Heidelberg de unde, după două săptămâni de convalescenţă, pleacă acasă într-o scurtă permisie, înainte de a fi retrimis pe front.

Avea douăzeci de ani şi plecase la război aproape direct de pe băncile şcolii. Ceea ce a trăit el acolo, mai ales marile bătălii, asemenea dezlănţuirii unor forţe uriaşe ale naturii, era atât de diferit de viaţa sa obişnuită, încât i-a afectat până şi percepţia asupra cotidianului. Ceea ce a văzut Jünger în Primul Război Mondial s-a derulat cu o asemenea forţă, încât îi devenise imposibil să conceapă că

războiul ar fi fost un eveniment aleatoriu, expresia vreunei manii periferice a fiinţei umane, un accident, ceva arbitrar şi excepţional. Dimpotrivă, în timpul războiului el s-a aflat chiar în miezul omenescului, aşa cum arăta omenescul după ce totul din exterior se prăbuşise, rămânând doar cele mai simple elemente fundamentale: viaţa şi moartea. Faptul că Jünger a văzut astfel lucrurile nu este greu de înţeles, pentru că într-o clipă era un tânăr de nouăsprezece ani, care trăia într-o lume cu prieteni şi familie, şcoală şi cărţi, o iubire trecătoare, un tată care juca şah şi fluiera arii de Mozart în baie şi o mamă care-l citea pe Ibsen şi care chiar îl cunoscuse pe acesta, şi care îşi ducea copiii în pelerinaj la Weimarul lui Goethe; în secunda următoare, se afla într-o lume de lut, mizerie, frig, foamete, oboseală şi moarte subită, sub un cer brăzdat de foc şi metal. Prima lume o conţinuse pe cea de-a doua sub forma războaielor despre care citise şi auzise vorbindu-se, şi care nu fuseseră puţine – cultura germană era în aceeaşi măsură clasicistă şi militaristă, astfel încât un tânăr de nouăsprezece ani ca el era familiarizat cu Homer şi Cezar, precum şi cu Napoleon şi generalii germani din războiul contra Franţei din 1870, pe când lumea cealaltă, universul tranşeelor, nu o conţinea pe prima. *În furtuni de oţel* nu se preocupă de suprastructurile războiului, nici de structurile lui fundamentale, adică structurile politice care au determinat totul, însuşi motivul pentru care se purtau luptele, nici de structurile militare care-i mutau de colo colo, ci doar de el însuşi, de propriile lui trăiri, de ceea ce el însuşi vede şi simte. *El* este cel care trebuie să decidă să se ridice şi să se îndrepte către ploaia de gloanţe; nici statul, nici armata, nici kaizerul, nici generalul nu o pot face în locul lui. Şi *el* este cel care este lovit în piept şi, cu gura plină de sânge, se prăvăleşte la pământ într-un crater de obuz, sigur că va muri, năpădit de un sentiment intens de fericire în mijlocul infernului de explozii, focuri de artilerie, strigăte de luptă şi de ajutor. Ceea ce vede este în acelaşi mod legat de el, în sensul că el este cel care trebuie să înţeleagă, să dea

sens evenimentelor ori să le golească de sens. Moartea este acel fundal pe care se iveşte viaţa. Dacă nu ar fi existat moartea, n-am fi ştiut ce înseamnă viaţa. Războiul este singura realitate creată de om în care te apropii de acea limită cu ochii deschişi. Dacă procesele care conduc spre război sunt un joc, războiul însuşi nu este un joc, pentru că moartea este absolută.

Moartea nu este modernă.

Prin gândurile noastre încercăm să ne eliberăm de acea condiţie de bază, strădanie căreia îi pune capăt moartea. În toate eforturile minţii noastre de a ne smulge din realitatea morţii, în tânjirea noastră pentru rai şi o viaţă dincolo de a noastră, care-şi găseşte expresii atât de diferite în funcţie de epoci şi culturi, moartea este mereu prezentă. La fel şi inima, deoarece, asemenea morţii, inima este mereu aceeaşi. Nici inima nu este modernă. Nu este nici înţeleaptă, nici lipsită de înţelepciune, nici raţională, nici iraţională. Ea bate şi pe urmă nu mai bate. Asta e tot.

Aşa este perceput războiul. Toată gândirea existenţială, toată căutarea autenticităţii de acolo pornesc. Atunci când moartea loveşte, se deschide o altă realitate în realitate. Aceea este condiţia noastră existenţială, şi totuşi ne străduim să ascundem uşa pe care moartea o deschide. Dar nu şi în război. În război, uşa se deschide iar şi iar, pretutindeni. Până la urmă, cei vii se obişnuiesc, moartea devine normală, se deschide oriunde şi oricând. De parcă distincţia dintre vii şi morţi se reduce la minimum, constând doar în faptul că viii mişcă şi morţii nu, cei vii, prin mişcare, sunt liberi în raport cu pământul, pe când morţii, legaţi de pământ, sunt înghiţiţi de el încetul cu încetul.

În momentul în care scriu au trecut nouăzeci şi şapte de ani de la începutul Primului Război Mondial. Privit de la această depărtare, războiul mi se pare complet lipsit de sens. Al Doilea Război Mondial nu mi se pare aşa, pentru că în mare parte a fost un război de apărare împotriva nazismului. Dar Primul Război Mondial pentru ce a fost?

Din punct de vedere politic a fost fără sens, nu exista nimic care să justifice o duşmănie reală între Anglia şi Germania, nu aveau niciun motiv să se lupte, dimpotrivă, aveau numai de câştigat dacă ar fi colaborat. Din punct de vedere teritorial, a fost lipsit de sens, de vreme ce n-a avut loc nicio cucerire, şi dacă vreuna dintre ţări ar fi pătruns pe teritoriul alteia şi ar fi cucerit-o, nu i-ar fi folosit la nimic; ce ar fi făcut Anglia cu Germania, sau Germania cu Anglia? De aceea, şi din punct de vedere omenesc, războiul a fost inutil; cei care s-au jertfit s-au jertfit pentru nimic.

Această inutilitate se regăseşte în suprastructuri, pe când în imediata apropiere, în viaţa soldatului, apar zone de semnificaţii atât de intense, încât pârjolesc toate întrebările despre justificarea războiului sau legitimitatea măcelului. Jünger vede acolo trei lucruri. Primul este principiul arhaic, imuabilitatea fiinţei umane, soarele lui Homer, a cărui ultimă consecinţă este moartea şi care este o dimensiune universală, care nu ţine de om. Cel de-al doilea constă în valorile de care soldaţii depind pentru a supravieţui, curajul, voinţa şi rezistenţa, ceea ce s-ar putea numi forţa vitală, probabil o calitate universală a omului, dar totodată individuală prin faptul că poate fi atinsă doar de anumiţi oameni. Al treilea este reprezentat de noile maşinării, mijloacele mecanice care domină din ce în ce mai tare războiul, care sunt expresia civilizaţiei.

Acesta, eu, noi/ei.

Acestea sunt elementele fundamentale ale vieţii, care, din ascunzişul lor din complexitatea civilizaţiei, se ivesc în simplitatea războiului, şi care trebuie recunoscute, de vreme ce au legătură cu esenţialul. Dacă sunt reprimate, viaţa devine ne-viaţă, un refugiu din calea fundamentului vieţii, un lucru la fel de esenţial pe cât este de grav. De ce ar vrea cineva să fugă de condiţiile existenţei, ne-am putea întreba, de ce ar vrea cineva neesenţialul? Pentru că preţul este nebănuit de ridicat. Dacă acordăm cea mai înaltă valoare vieţii individului, dacă înţelegem viaţa drept un concept cantitativ, ceva care

trebuie păstrat cât de mult se poate, atunci moartea este marele duşman şi războiul devine absolut lipsit de sens şi nedorit. Dacă nu viaţa unui om este considerată drept cea mai mare valoare, ci un aspect al ei, o însuşire, sau ceva în afara acelei vieţi, o idee, atunci vom percepe viaţa ca pe ceva calitativ, ceva mai mult decât suma celulelor sau a numărului de zile, cu alte cuvinte vom crede că există ceva mai măreţ decât viaţa, şi atunci ecuaţia este simplă, putem alege să murim pentru lucrul respectiv.

Dar ce ar putea să se afle mai presus decât viaţa omului? Viaţa tuturor, aceasta fiind justificarea majorităţii. Dar aceasta este o abstracţiune, nu înseamnă nimic atunci când cineva se ridică pentru a se arunca înainte sub ploaia de gloanţe.

Să te năpusteşti la atac împotriva tranşeelor inamice în timp ce camarazii ţi se prăbuşesc în faţa ochilor tăi ar părea de neconceput într-o teorie abstractă a beneficiului colectiv. În prima ediţie a memoriilor lui Jünger se scrie foarte puţin despre patriotism şi nimic despre apărarea altor mari valori. În a doua ediţie, autorul a adăugat câteva rânduri înspre final; aflat în trenul care merge spre Germania după ce războiul s-a încheiat pentru el, este cuprins de „un sentiment de tristeţe şi de mândrie că a fost mai strâns legat de ţară prin vărsarea de sânge pentru măreţia acesteia”, iar apoi, conform biografului său, Nevin, simte că „viaţa are o semnificaţie mai profundă doar prin sacrificiul pentru o idee, şi există idealuri pentru care viaţa unui individ şi chiar viaţa unui popor nu valorează nimic”. Ediţia a doua se încheie cu următoarea afirmaţie: „Germania trăieşte şi nu va sucomba niciodată!” Toate acestea au dispărut din ediţia a treia, publicată în 1934, atunci când retorica naţionalistă fusese uzurpată de naziști, cu care Jünger nu voia să aibă de-a face. Ceea ce rămâne este războiul ca expresie a unei stări esenţialmente interioare: „Adevăratele izvoare ale războiului zac adânc îngropate în noi, şi toate atrocităţile care inundă periodic lumea nu sunt decât reflexii în

oglindă ale sufletului omenesc”.

Mein Kampf di fost scrisă în 1923, în umbra marelui război, şi este de neînţeles dacă acesta nu e luat în considerare. Nu a existat o singură familie din Germania care să nu fi fost afectată, care să nu pierdut vreun fiu, vreun frate, un tată, sau vreun unchi, vreun vecin, vreun coleg sau vreun prieten. Suferinţa nu era vizibilă, dar i-a afectat pe toţi. Erau vizibili toţi invalizii de război, care erau cu sutele de mii, pe străzi vedeai chipuri cu obraji zdrobiţi de gloanţe, corpuri fără picioare sau braţe, cu ochii aprinşi de groază la zgomotele sau mişcările bruşte, bărbaţi care-şi pierduseră minţile şi vorbeau singuri. Cei care au supravieţuit au făcut-o cu costul unor experienţe pe care nu le puteau împărtăşi cu nimeni alţii decât cu cei care fuseseră şi ei acolo, deoarece lucrurile prin care trecuseră erau mai presus de cuvinte. Ceea ce văzuseră îi marcase pentru tot restul vieţii, nu doar sub forma întunericului sau a imaginilor sumbre care-i luau cu asalt în vis sau când se aşteptau mai puţin în viaţa de zi cu zi, ci şi în felul în care priveau ceea ce-i înconjura. Pentru un om care vede oameni murind cu duiumul în jurul lui, timp de mai mulţi ani, viaţa nu mai valorează la fel de mult ca pentru unul care nu a văzut aşa ceva. Cei care au murit nu au fost nişte oarecine, erau oameni cu care ei convieţuiseră, cu care-şi împărtăşiseră vieţile, cu care râseseră şi cărora poate că le arătaseră fotografii cu cei dragi, în acea apropiere socială şi această coeziune pe care le creează războiul, adică acei camarazi care treceau în nefiinţă unul după altul, brusc şi aleatoriu. După ce au văzut aşa ceva, ataşamentul faţă de relaţiile interumane nu mai este la fel ca înainte, deoarece, chiar dacă ei ştiu că moartea nu mai vine din senin, acea experienţă – faptul că un prieten a dispărut dintr-o clipă într-alta, lucru care li se poate întâmpla oricând şi celorlalţi prieteni, precum şi ţie însuţi – este atât de fundamentală, încât nici măcar o viaţă întreagă pe timp de pace nu o poate îndepărta. Atunci, ei se retrag în sinea lor; ar risca să piardă prea mult.

Invaliditatea interioară, acea schilodire a sensibilităţii, era la fel de puţin vizibilă ca şi suferinţa părinţilor, şi nu se vorbea niciodată despre ea, dar ea exista, catastrofa era mult prea mare şi brutală ca să nu-i fi marcat pe cei care i-au supravieţuit. Primul Război Mondial a fost evenimentul de o anvergură copleşitoare care şi-a pus pecetea pe generaţia născută între 1880 şi 1900, şi întrebarea pe care şi-o puneau ei era ce rost au avut toate. Milioane de tineri au murit, pentru ce? Pentru asta? De dragul revoluţiei industriale, al cabaretului, al filmului şi al artei absorbite de ea însăşi? Pentru asta, pentru găunoşenia sistematizată, ne-am sacrificat noi vieţile? Acesta este rezultatul războiului? Hitler aşa vedea lucrurile, şi nu era singurul.

Fuseseră la limita vieţii, trăiseră în zona de graniţă între totul şi nimic, şi acea intensitate a senzaţiilor, măcelul la care asistaseră nu puteau să fie lipsite de sens, măcar atâta ştiau şi ei. Din punct de vedere politic nu erau posibile decât două consecinţe: fie nu mai avea loc niciodată o asemenea risipă cumplită şi iraţională de vieţi, fie izbucnea un nou război, menit să dea sens sacrificiului celor două milioane de soldaţi germani. Pentru Hitler, doar a doua variantă era acceptabilă. Dacă războiul nimicise tot ce existase înainte de el, la fel avea să se întâmple şi cu războiul următor. Hitler scrie:

„Mii de ani pot să treacă, dar niciodată nu se va putea vorbi despre eroism fără a menţiona armata germană şi războiul mondial. Atunci, de sub vălurile trecutului se va ridica frontul căştilor cenuşii de oţel, neclintite şi neşovăitoare, un monument al nemuririi. Atât timp cât germanii vor trăi, îşi vor aminti că aceştia au fost fiii neamului lor”.

Ideea războiului ca mitologie, poveştile wagneriene sau homerice despre vitejia eroilor din vremuri străvechi, aceasta era forma condensată a sensului pe care Hitler o cunoştea şi o cultiva, şi tocmai de aceea s-a întors la ea, nu doar în legătură cu războiul, ci şi în raport cu epoca sa, şi de contemporaneitate, iar din acea perspectivă – a

negurilor trecutului – concepţia respectivă a căpătat un caracter sacru şi unitate şi coeziune, adică sens. Desigur, războiul nu avea sens pentru cei aflaţi în toiul luptelor, întrucât războiul era orice altceva decât unitate şi coeziune, dar nu există niciun motiv să credem că Hitler îşi făcea un calcul atunci când l-a descris aşa cum a făcut-o, pe când avem toate motivele să credem că într-adevăr a perceput războiul ca pe un fenomen încărcat de sens. El şi-a riscat viaţa pentru o cauză în care credea, într-o mare comunitate în care lui i s-a oferit tovărăşie necondiţionată, fără a necesita apropiere sau intimitate, într-o situaţie în care toţi luptau pentru naţiunea germană, căreia visase încă din copilărie să-i aparţină şi pentru care visase şi să lupte, dacă dăm crezare pasajelor din *Mein Kampf* în care descrie impresia puternică pe care i-a lăsat-o lectura cărţii tatălui său despre războiul franco-german din 1870.

Mitologizarea războiului nu înseamnă să visezi la război, ci să-l esenţializezi, şi faptul că ea nu oferă niciun detaliu despre realitatea mundană este tipic pentru eul romantic, pentru preamărirea exteriorului la nivelul fiinţei lăuntrice, ceva ce, de exemplu, poezia lui Hölderlin exprimă în mod frapant: şi din poemele lui lipseşte banalitatea cotidiană, ele glorifică şi exaltă, sunt saturate de existenţă, tot timpul la limita extazului, aşa cum devine viaţa când este încărcată până la refuz cu semnificaţie. Pasiunea romantică poate să confere vieţii semnificaţie, la fel ca trăirea mistico-religioasă şi moartea. Toate cele trei stări existenţiale au legătură directă cu transcenderea eului. În poeziile lui Hölderlin, tot cu transcenderea eului are legătură şi sentimentul că există ceva la limita divinului, distincţia dintre lume şi eu este aproape complet inexistentă, poemul este aproape unul şi acelaşi cu descrierile sale despre umbrele adânci şi verzi şi soarele arzător, tunetul care răsună peste dealuri şi pâraiele reci ca gheaţa care se prăvălesc de pe munţi, şi de aceea totul este semnificativ: identitatea dintre eu şi lume este sensul ultim. Dacă nu există identitate, atunci lumea este străină,

şi în faţa necunoscutului eul stă izolat şi solitar, ca şi când ar fi fost exclus, străin şi faţă de sine însuşi şi faţă de ceea ce-l înconjoară. Pentru animal, lumea nu este necunoscută, de vreme ce el nu se poate vedea pe sine şi nu cunoaşte distanţa dintre sine însuşi şi ceea ce-l înconjoară. Despre asta vorbeşte a doua povestire a Genezei, este cunoaşterea pe care o aduce cu sine căderea, căderea în ceea ce este necunoscut. Dorul de natură şi ceea ce este natural este dorul de identitate, de întregire, pentru sensul absolut al unicităţii. Eul romantic, însingurat, tânjind după transcenderea eului, este expresia aceluiaşi lucru, decurgând direct din dezintegrarea imaginii religioase a lumii, la sfârşitul căreia a rămas doar omul. La Marx cel din tinereţe, conceptul de alienare este existenţial, nu politic, legătura cu natura specifică şi mecanică a muncii în capitalism a făcut-o mai târziu. Povestirile eroice şi iureşul de sentimente din opera lui Wagner vorbesc despre aceleaşi teme, exaltarea şi transcenderea eului. Eul din *Mein Kämpfst* exprimă în acelaşi tipar, ridicând războiul şi existenţa proprie spre ceva intangibil în viaţa de zi cu zi, o formă de exaltare care în sine are semnificaţie sacră, dar spre deosebire de Hölderlin, Rilke, Trakl, Wagner, Beethoven şi oricare dintre artiştii din perioada romantică sau din romantismul târziu, eul lui Hitler este limitat de slaba lui stăpânire a formei, incapacitatea de a transforma limbajul într-o expresie a eului şi a emoţiilor care-l străbat, tot ce poate face este să copieze formele altora în cel mai simplu mod, prin clişee., Atunci, de sub vălurile trecutului se va ridica frontul căştilor cenuşii de oţel, neclintite şi neşovăitoare, un monument al nemuririi”, scrie el. Este limitat şi de mentalitatea sa, care rămâne închistată în cultura în care el a trăit, plină de prejudecăţi şi cunoştinţe inexacte, jumătăţi de adevăr, zvonuri şi supoziţii fără temei; mentalităţii acesteia, Hamann îi găseşte un corespondent în ziarele şi revistele populare din Viena epocii, astfel că ceea ce Hitler percepea drept măreţ şi semnificativ nu era prezentat ca atare, aşa cum o făcea

Hölderlin, de pildă, ci din contra, ca fiind ceva artificial, deoarece ideea de măreţie, sau dorinţa de măreţie, este singurul element al grandiosului care transpare, indicând aşadar înspre eul lui şi originile sale mic-burgheze, care prin însăşi prezenţa lor descalifică orice căutare a sublimului. Să citeşti despre strădaniile către măreţie din *Mein Kampf* este ca şi cum ai vedea un tablou prost reprezentând un munte abrupt, singuratic şi frumos.

Faptul că textul minimizează totul nu înseamnă că sentimentele lui Hitler faţă de ceea ce descria erau neînsemnate, nici că subiectele însele erau mărunte. Talentul lui Hitler se afla în altă parte, de altfel, şi el subliniază de mai multe ori în *Mein Kampf* inferioritatea limbii scrise faţă de limba vorbită, pe care în mod cert o stăpânea pe deplin şi ştia cum s-o folosească pentru a-i face pe ascultători să simtă ceea ce simţea el, sau ceea ce el voia ca ei să simtă. În discursuri, mitologizarea vieţii cotidiene ajunge la apogeu, la fel şi exaltarea unei lumi reale în care munca, esenţialmente plictisitoare, monotonă şi mizerabilă, devine eroică şi sacră, trecutul e reluat iar şi iar, sub forma paradelor cu cai şi steaguri medievale, sub forma ritualurilor şi a depunerilor de jurăminte, cu clădiri şi pieţe splendide, amintind de Antichitate, într-un fel de sublimare a prezentului, o revrăjire a societăţii, cu elemente estetice importate din sfera militară şi a războiului: uniforme, steaguri, parade, tot ce are caracter unificator. Muncitorii au devenit muncitori-soldaţi, elevii au devenit copii-soldaţi, sportivii au devenit atleţi-soldaţi, şi ceea ce era unic în acest demers era faptul că realitatea a fost adusă la un nivel superior şi preschimbată într-o dimensiune esenţială, nu prin interpretarea ei în artă, prin selectarea unor elemente anume într-o operă artistică, lumea citită în poem, auzită în muzică, văzută în pictură, ci prin remodelarea directă şi nemijlocită a realităţii înseşi. Hitler a transformat Germania într-un teatru. Ceea ce exprima teatrul era coeziunea, şi prin coeziune identitatea, şi prin identitate autenticitatea. Nu se punea problema să

inventeze, să construiască o identitate cu ajutorul costumelor, steagurilor şi al procesiunilor, ci să exprime lucrurile care dintotdeauna fuseseră prezente, dar pe care societatea modernă le-a suprimat şi le-a eliminat, şi de aceea a preluat el atât de multe elemente din istorie: era nevoie de o restauraţie.

De asemenea, Hitler nu a fost vreun regizor de teatru fanatic, militarist, care să-şi impună voinţa asupra poporului; sforile pe care le trăgea erau reale, sentimentele pe care le trezea se regăseau în toţi cetăţenii. Toţi cei care au văzut înregistrări cu paradele din Germania lui Hitler ştiu ce fel de emoţii trezeau acestea, ce forţe enorme descătuşa comunitatea în uniformă, fără vreun „eu”, ce impresie a puterii colective – ah, cât de tare şi-ar dori oricine să devină parte integrantă dintr-un astfel de *noi*!

Unele imagini din acele vremuri exprimă o frumuseţe aproape sălbatică, şirurile nesfârşite de soldaţi văzute de la nivelul ochilor, o mare de căşti de oţel se întinde pretutindeni, complet simetric, acelaşi individ repetat iar şi iar, *ad infinitum*, sau acea tăcere atunci când Hitler parcurge câteva sute de metri pe aleea lungă care duce la flacăra aprinsă sub monumentul dedicat eroilor căzuţi; el este înconjurat de mii de soldaţi aliniaţi, îmbrăcaţi în uniforme, echipaţi cu căşti, invulnerabili. Toată însufleţirea pe care s-a străduit s-o provoace prin proza din *Mein Kampf*, eşuând, este la apogeu în aceste tablouri umane. Un front de oţel alcătuit din căşti cenuşii de oţel *se înalţă* în faţa noastră, *trezind* trecutul la viaţă, dar ele se află în prezent, *sunt* nemuritoare. După cum strigă un soldat la o adunare de la Nürnberg: „Ei n-au murit! Ei trăiesc în continuare în Germania!”

Cine nu ar dori o frântură din ceva care este atât de grandios? Cine nu vrea să simtă că viaţa lui are o semnificaţie? Cine nu îşi doreşte ceva pentru care să-şi poată da viaţa?

Acea îndestulare şi acea linişte care ne umplu vieţile,

sau cu care noi ne străduim să ne umplem vieţile, având ca ţintă supremă serenitatea, starea în care aproape că nu există niciun nor pe cer, seamănă cu existenţa pe care o descrie Stefan Zweig în memoriile sale, *Lumea de ieri* „şi care s-a sfârşit atât de brusc în august 1914. Întrebarea pe care trebuie să ne-o punem în acest caz este dacă războiul s-a produs din anumite cauze politice şi de anumiţi factori sociali şi istorici, de neconceput în societăţile noastre postbelice, sau dacă la originea lui a stat dezlănţuirea unor forţe care existaseră dintotdeauna în natura umană, fiind parte din fiinţa noastră, a tuturor, situaţie în care forţele respective se pot descătuşa din nou, oricând de acum înainte. În acest caz, singurul lucru pe care-l putem afirma cu certitudine despre război este că el va veni într-un alt mod, într-o altă formă, pentru că fix acea formă în care a venit în 1914 şi apoi în 1939 a fost identificată şi s-au închis toate posibilităţile ca ea să se repete. Deci fără pas de defilare pe străzi, fără vreo mare de căşti de oţel în pieţe. Dar în sufletul meu, aşa cum stau aici în această primăvară, într-o cameră din Glemmingebro, aproape de Ystad, cu soarele revărsându-se peste peisajul care germinează, pe care eu l-am blocat cu o pătură ca să-mi văd liniştit de treabă, deşi eram distras de copiii care alergau ba în casă, ba afară cu aceeaşi nerăbdare şi aceeaşi fericire şi cu acelaşi dinamism pe care mi le amintesc şi eu din propria mea copilărie, în timp ce mama mea este afară şi pliveşte straturile, Linda este la magazin şi face cumpărăturile de Paşte, fratele ei bate cuie în acoperişul de deasupra curţii interioare, copertină care s-a năruit peste iarnă sub greutatea zăpezii, şi în apropiere mama ei meştereşte la îndreptarea unei tufe enorme care de asemenea s-a prăbuşit în timpul iernii, iar eu simt dorul de altceva, şi acel dor, bănuiesc, este simţit şi de alţii;

oamenii din aceeaşi cultură nu pot fi chiar atât de diferiţi încât un sentiment să se regăsească doar într-o singură persoană, nu-i aşa? Nu ştiu ce reprezintă acel dor, dar ştiu că nu presupune detaşarea faţă de ceea ce există

aici, de ceea ce e al meu sau în care trăiesc; nu este vorba despre asta, eu nu dispreţuiesc nimic şi înţeleg valoarea acestei uniformităţi a existenţei, îi înţeleg şi necesitatea. Cu toate acestea, dor. De ce anume?

Sau poate, mai mult decât dor, o lipsă. Sentimentul că ceva nu este aici. În mijlocul vieţii şi a ceea ce este viu, parcă absorbit în ciripitul şi sunetul fâlfâitului de aripi al tuturor păsărilor care-şi construiesc cuibul prin apropiere, la soare, înconjurate de plante verzi, ceva lipseşte.

Oare lipsa aceea zace în mine? Oare eu nu reuşesc să-mi cuceresc propriul timp şi propriul spaţiu, să-l văd aşa cum este cu adevărat, să conştientizez că asta este totul şi să mă umplu de bucurie la acest gând? Pentru că o lume întreagă se deschide atunci când asupra celei mai neînsemnate plante se apleacă un om, este un organism viu legat de toate celelalte organisme vii, care creşte la marginea ameţitorului abis temporal, unde ne aflăm şi noi. Este răspunderea mea să fac această lume valabilă, s-o umplu de valoare? Este oare posibil? Sau este goală, o stare continuă de reproducere în serie, multiplicându-se pe sine la nesfârşit? O deşertăciune care constituie şi baza realităţii noastre biologice, cea umană? În acest caz, de ce mai copiem golul în serie pe care cultura îl creează? Nu ar trebui cultura să instituie diferenţe, pentru că acolo zace întreaga valoare şi de acolo se eliberează ea, şi, prin urmare, întreg sensul? Nu există acea semnificaţie? Sau este ascunsă? Ascunsă de ce anume? Ascunsă de societate, ale cărei diferenţe sunt prezente pentru a ţine locului, nu pentru a elibera, şi care ne ţin pe noi locului, într-o anumită viaţă, în viaţa supusă obişnuinţelor, în clipele în care întreaga lume se dizolvă şi devine monotonă?

Dar dacă este aşa, atunci de unde vine închipuirea că ea poate fi diferită? Dacă noi nu credem în Dumnezeu, asta înseamnă că Dumnezeu nu există, şi nici măcar nu a existat vreodată. Dacă este aşa, el a existat doar în închipuirea oamenilor, ca un fel de instrument existenţial, şi condiţia pentru ca el să fie semnificativ era ca informaţia

despre aspectul instrumental să nu atingă conştiinţa. Asta s-a întâmplat atunci când, pentru prima dată, realitatea materială a fost identificată drept instrumentală, şi de acolo nu a mai existat cale de întoarcere, pentru că semnificaţia exclude iluzia optică, a crede înseamnă a şti, şi, aşa cum ei ştiau că Dumnezeu este real, noi ştim că Dumnezeu nu este real. Legătura cu ceea ce este autentic, care rezidă în extaul religios, a fost ruptă pentru că nu există nimic autentic; la fel şi extazul, cel mai puternic sentiment omenesc, era fals, o iluzie.

Dar soarele străluceşte, iarba creşte, inima bate în întunericul ei.

„Dar soarele străluceşte, iarba creşte, inima bate în întunericul ei”.

De ce am scris asta?

Acest limbaj este golit de sens. Seamănă cu limbajul naziştilor. Da, soarele într-adevăr străluceşte şi iarba într-adevăr creşte şi inima într-adevăr bate în întunericul ei, dar nu aspectul concret este esenţial în acest limbaj, esenţialul este ceea ce evocă, faptul că soarele, iarba şi inima sunt aduse la un nivel superior, într-un fel, faptul că sunt transformate în ceva care le depăşeşte condiţia, de parcă ar fi vestitoarele unei realităţi mai reale. Este exact acelaşi limbaj care spune că civilizaţia este desprinsă de instincte, suferinţe şi geniu, în timp ce soarele, iarba, sângele sunt legate de autentic, ale cărui forme majore de exprimare sunt războiul şi arta, după cum scria Mann în 1914.

Acel limbaj este golit de sens şi este limbajul naziştilor, dar este el neadevărat?

Poezia lui Paul Celan a fost un răspuns adresat acelui limbaj, care distrusese întreaga cultură. Acela nu a apărut prima dată în *Mein Kampfy* dar a fost concentrat acolo, şi prin intermediul autorului cărţii s-a răspândit în toată societatea care se dorea modificată din temelie. De atunci am eliminat tot ce conţinea limbajul acela. Am eliminat toate gândurile măreţe şi toate ideile despre autenticitate.

Trăim într-o mare de lucruri şi ne petrecem o bună bucată din timpul în care suntem treji în faţa ecranelor. Moartea o ascundem cât se poate de bine. Ce facem noi dacă din toate astea ne apucă dorul de altceva? Dor de o realitate mai reală, de o viaţă mai autentică? Ar fi un dor bazat pe o premisă greşită, pentru că toate vieţile sunt autentice în mod egal, şi venerarea lor reprezintă o concepţie despre viaţă şi nu viaţa în sine. Dorul de realitate, dorul de autenticitate nu exprimă nimic altceva decât dorul de semnificaţie, şi semnificaţia rezultă din coeziune, din modul în care suntem legaţi unii de alţii şi de ceea ce ne înconjoară.

Acesta este motivul pentru care scriu; încerc să cercetez legăturile pe care le stabilesc, iar când simt atracţie faţă de autenticitate, şi aceea este o legătură pe care trebuie să o cercetez. Eu sunt convins de faptul că războiul şi arta sunt înrudite, după cum scria Mann în 1914, deşi ulterior s-a dezis de acea idee. Sunt convins pentru că ambele încearcă să ajungă la punctul limită al existenţei, aşa cum este moartea, pe al cărei fundal viaţa străluceşte şi brusc devine ceva preţios şi imposibil de pierdut, adică plină de semnificaţie. Întotdeauna am resimţit asta în artă, un puternic sentiment că este plină de semnificaţie, dar numai rareori în arta modernă, şi aproape întotdeauna în cazul picturilor din secolul al XVII-lea până la finele secolului al XIX-lea, cu câteva excepţii notabile, cum ar fi, de exemplu, picturile lui Anselm Kiefer, de care întotdeauna m-am simţit apropiat. Dar în urmă cu patru ani, într-o excursie la Veneţia, a fost de parcă toate acestea s-ar fi prăbuşit dintr-odată. Am văzut tablourile de la Accademia şi ele nu-mi „spuneau” nimic, de parcă s-ar fi aflat într-un spaţiu din exteriorul încăperii în care trăiam eu. Ceea ce era valabil în ele nu era valabil aici. Şi a fost ciudat, pentru că moartea este moarte, viaţa este viaţă, omul, om, indiferent de forma pe care o ia cultura, nu-i aşa? Merseserăm cu paşi grăbiţi prin sălile muzeului, din cauza răbdării limitate a copiilor, chiar dacă Vanja se lipea

de tot ceea ce era urât din încăpere, toate craniile, toţi caii cabraţi şi toţi oamenii puşi pe cruce, şi când am ieşit de acolo şi ne-am aşezat la o cafenea liniştită, cu vedere spre lagună, şi am băut Sprite cu cuburi de gheaţă, m-a izbit gândul că această artă mai veche, pe care eu o preţuisem atât de mult şi de care încercasem să mă apropii pentru că frumuseţea ei mi se arăta nu doar în mod necesar, ci vital, acum, punând totul cap la cap, *nu valora nimic*. Mi-am dat seama că aceasta era o povară pe care o purtăm cu noi, un fel de umbră care cade peste noi, ceva mort şi rece. Mi-am dat seama că frumuseţea pe care o aveau exponatele era frumuseţea morţii şi că perspectiva pe care o trezeau la viaţă în adâncul nostru era legată de moarte şi de nimic altceva.

În aceeaşi zi am văzut singurul lucru sublim din întreaga călătorie. Eram afară cu John şi ne plimbam pe străduţele întunecate şi umede, unde pungile cu gunoi erau înşirate pe lângă uşi şi hainele atârnau la uscat pe sforile de deasupra noastră, printre case, era după-amiaza târziu, ne-am apropiat de piaţeta dinspre lagună, unde acostau vaporaşele, când, dintr-odată, a apărut un vapor imens deasupra acoperişurilor. Încet, vaporul a trecut mai departe. Am ieşit în piaţetă, de unde se întindea marea, făcând ca acea lumină specifică, care este mereu acolo, că e ploaie, că e soare, că e toamnă, primăvară sau vară, să confere o strălucire tuturor lucrurilor, pereţilor şi acoperişurilor, pavajului şi suprafeţei apei.

Vaporul care a venit era enorm, domina întreaga Veneţie, şi toate punţile erau înţesate de lume. O voce de la difuzoare care povestea despre oraşul aflat jos pe ţărm producea un ecou puternic. Peste tot sclipeau bliţurile. Ceva s-a produs în mine. Mi-au trecut fiori pe şira spinării.

— Ai văzut, John? l-am întrebat, lăsându-mă jos înspre el.

El a zâmbit şi a încuviinţat, arătând cu degetul spre unul dintre numeroşii porumbei care se învârteau pe pământ.

— Dah!

M-am ridicat, m-am uitat încă o clipă la vaporul care acum era destul de departe încât să nu mai disting nicio expresie facială în mulţimea care umplea punţile, doar bliţurile care se aprindeau, apoi am întors căruciorul şi am intrat în umbră din nou, în drum spre o cafenea micuţă, unde John a primit un corn şi eu o ceaşcă de espresso.

De ce-mi dăduse un vapor de croazieră fiori pe şira spinării? Ce anume mă făcuse să-l percep ca fiind sublim?

În estetica clasică, sublimul însemna să vezi ceva care fie prin mărimea, fie prin stranietatea lui, îl făcea pe privitor să se înfioare. Erupţia unui vulcan, o epavă, un munte semeţ şi sălbatic, în faţa cărora privitorul era cuprins de un sentiment aparte de nimicnicie. Frumosul, încă din Antichitate sinonim cu ceea ce este bine proporţionat şi armonios, aparţinând deci sferei controlului uman, a fost încorporat în conceptul de sublim în epoca romantică, poate pentru că ideea de divinitate nu mai era centrul existenţei umane, din care să provină sau înspre care să se îndrepte toate ideile şi conceptele. Dar sublimul şi divinul nu sunt acelaşi lucru, revelarea ciudăţeniei naturii este altceva decât revelarea prezenţei divinităţii, pentru că în prezenţa divinităţii nu devine vizibilă doar distanţarea, doar conştientizarea teribilă a cecităţii şi cruzimii naturii, ci şi opusul, o promisiune de coeziune şi apartenenţă. Un noi. Ceea ce este divin sau sfânt ne indică graniţa acestui „noi”, în acelaşi timp în care ne conferă semnificaţie, nu individual, ci colectiv, ca un întreg. Şi caracterul acestei revelaţii a fost radical diferit, pentru că trăirea experienţei divinităţii sau a ceea ce este sfânt însemna transcenderea realităţii ghidate de reguli, şi ne putem imagina cât de cumplit şi de înspăimântător trebuie să fi fost. Să te poziţionezi deasupra unei fiinţe atotputernice care nu este om şi nu este nici animal, care se ascunde şi cu toate acestea este acolo, în acelaşi loc în care tu te afli. Rudolf Otto a scris că sentimentul religios din afara sferei morale, numinosul, poate cuprinde sufletul

cu o forţă aproape nebunească, şi a încercat să descrie toate fazele procesului. Starea echivocă şi calmă a imersiunii în evlavie, care poate să se transforme într-o stare sufletească mereu schimbătoare, care durează mult timp sub forma unor vibraţii constante, apoi se diminuează, lăsând sufletul să se cufunde iarăşi în profan. Izbucnirile bruşte de pietate din adâncurile sufletului, cu spasme şi convulsii, ducând la cele mai bizare stări de excitaţie, delir, extaz. Se poate ajunge până la oroarea pură şi tremurături din tot corpul. Numinosul are antecedente crude şi barbare, scrie Otto, care se pot dezvolta în ceva frumos şi pur şi minunat. „Asta poate duce la o stare de amuţire, de tăcută şi cutremurătoare umilinţă în faţa – chiar aşa, în faţa a ce?” Când citesc din Rudolf Otto sau din Mircea Eliade, care gravitează în jurul trăirii religioase şi a divinului, atât pentru a-l înţelege, cât şi pentru a-l defini, şi când citesc operele misticilor sau ale părinţilor bisericii, pătrunse de fascinaţia extazului religios, mă aflu în faţa unor lucruri complet necunoscute mie, ceva ce sub nicio formă nu îşi găseşte loc în viaţa mea, sau în viaţa din jurul meu, cu excepţia secvenţelor de la reuniunile vreunor mişcări religioase extatice văzute la televizor. Asta îmi slăbeşte convingerea fundamentală că viaţa emoţională a oamenilor este constantă, că sentimentele care ne străbat au străbătut întotdeauna toate fiinţele umane şi că acesta este motivul pentru care merită să contemplăm chiar şi cea mai veche operă de artă ori să citim cele mai vechi texte. A fi om a fost întotdeauna la fel, mă gândesc, complet independent de toate schimbările pe care le-a cunoscut cultura. Dar acel tip de experienţe, care odinioară au fost absolut esenţiale, meditaţii asupra lui Dumnezeu şi a divinităţii, ritualuri şi culte, viziuni şi extazieri apărute în vieţile dedicate Domnului şi misterului divin, această dorinţă de a căuta sensul, această interiorizare dureroasă, cu toate spectrele sale de senzaţii, stări şi sentimente, nu mai sunt cercetate, şi dacă sunt, sunt analizate doar periferic, la limita

societăţii, în afara atenţiei noastre, fiind poate uneori evocate în emisiunile de divertisment în legătură cu vreun fenomen bizar şi vetust: „Aşa deci, dumneavoastră sunteţi *călugăr*? Cum este de fapt să nu faci sex?” Atunci când s-a închis uşa care ducea spre religie, a fost închisă şi uşa care duce către noi înşine. Nu doar sacrul a dispărut, ci şi toate celelalte sentimente puternice care erau legate de acesta. Conceptul de „sublim” este un ecou slab al trăirii religioase, fiind lipsit de mister. Acel dor şi acea melancolie pe care le exprimă arta romantică sunt un dor de religios, o jelire a pierderii acestuia. În orice caz, eu aşa îmi înţeleg atracţia faţă de romantismul din artă, acele rafale intense de sentimente pe care le poate provoca şi ecourile de bucurie şi de tristeţe pe care le poate ridica în mine atunci când văd ceva neprevăzut, sau ceva complet obişnuit într-un context neprevăzut. Un vapor de croazieră înţesat de lume, un peisaj industrial acoperit de zăpadă, soarele însângerat care străluceşte printr-o pâclă de ceaţă. Un bătrân îmbrăcat în haină albastră care azvârle un carton în foc într-un peisaj acoperit de zăpadă, perfect tăcut şi într-o perfectă nemişcare, cu excepţia mişcărilor de om bătrân care-mi sunt atât de familiare, pentru că aşa se mişca şi bunicul din partea tatălui meu, şi cu excepţia flăcărilor pâlpâitoare ale focului. Da, flăcările, focul, arderea, ce sunt ele altceva decât o deschidere în lume? Ceva care izbucneşte, este aici şi apoi dispare? întotdeauna la fel, în permanenţă acelaşi. Când văd imaginea cu ochii minţii, sunt transportat acolo, devin conştient nu doar de propria mea existenţă, ci şi de eul meu, pentru o scurtă clipită ea mă umple cu totul, şi atunci toate problemele pe care le am şi tot ceea ce voi face sau am făcut, tot ceea ce cunosc, am cunoscut sau voi cunoaşte, într-adevăr, tot ceea ce mă leagă de lumea socială dispare. Poate în cinci secunde, poate în zece, poate îmi ia chiar şi treizeci de secunde, timp în care stau în mijlocul lumii şi mă uit la un foc arzând şi la un bărbat care se dă cu un pas în spate, într-un peisaj învăluit de zăpadă şi de tăcere, şi apoi totul

dispare, magia se rupe, totul este ca înainte, inclusiv eu.

Dar această trăire este măruntă şi nesemnificativă în comparaţie cu extazul misticilor, căutarea sensului, mereu întreruptă, este jalnică, în comparaţie cu devotamentul de o viaţă al misticilor, ritualurile mele din faţa televizorului sunt demne de milă în comparaţie cu cele care s-au petrecut odinioară în lume. Of, aproape că nici nu pot să le amintesc, diferenţa dintre sentimentele înălţătoare care mă cuprind atunci când un norvegian devine campion mondial la schi şi sentimentele pe care le are un om atunci când îngenunchează în faţa celor sfinte şi sufletul lui este înălţat.

A dracului drăcie: ce pot eu să ştiu despre cele sfinte? Cu ce drept folosesc eu acest concept? Eu, un occidental laic de patruzeci şi ceva de ani, în egală măsură de naiv şi de educat, unul dintre nenumăraţii oameni banali, deloc preocupaţi de spiritualitate? La două zile după ce văzusem vaporul de croazieră, stăteam la o terasă veneţiană şi mi-am scăpat furculiţa pe jos, iar chelnerul mi-a adus imediat una nouă, însă eu l-am refuzat: „Nu, nu vreau nicio furculiţă, nu vezi că am una deja?” – oare nu-mi dădeam seama că tocmai furculiţa mea fusese pe jos şi prin urmare, în ochii lui, furculiţa era murdară şi nu se putea folosi? Ba da, îmi dădeam seama, şi, colac peste pupăză, mai eram şi împreună cu Espen şi Anne, care au zâmbit puţin stânjeniţi, apoi Espen mi-a spus timid că lui i-a făcut impresia că ospătarul dorise să-mi dea o nouă furculiţă pentru că a mea căzuse pe jos. Oare o fiinţă atât de neîndemânatică şi de aiurită ca mine are voie să aibă pe buze măcar cuvântul „dumnezeiesc”? Un om care nici măcar nu crede că există Dumnezeu, şi evident că atunci nu crede nici că Iisus a fost Fiul Domnului, de ce ar trebui să-şi bage nasul în acest subiect?

Dar, de fapt, ce anume căutam eu?

Semnificaţia. Atât era de simplu. În viaţa de zi cu zi eram plin de un dezgust cumva suportabil, niciodată ameninţător sau distructiv în vreun fel, un soi de umbră

care-mi acoperea existenţa, având drept concluzie logică ceea ce s-ar putea descrie drept un dor pasiv de moarte; de exemplu, la bordul unui avion mă gândeam că nu mi-ar păsa dacă s-ar prăbuşi, fără ca vreodată să-mi fi trecut prin minte să-mi pun viaţa în primejdie. În această stare de dezgust permanent, semnificaţia putea să explodeze înăuntrul meu. Era de parcă aş fi ajuns dintr-odată în pragul a ceva radical semnificativ, în care aş fi fost absorbit şi apoi expulzat din nou. De parcă sensul pe care-l căutam fusese acolo tot timpul, şi ceea ce mă ţinea de parte de el era modul *meu* de a vedea lucrurile.

Aşa să fie oare? Exista ceva acolo, ceva adevărat şi real în mod obiectiv, o constanţă a vieţii şi a celor vii care întotdeauna se află acolo, dar la care eu doar rareori, aproape niciodată, nu am avut acces? Sau era ceva care ţinea doar de mine?

Aş fi putut să cad în genunchi, aş fi putut să-mi împreunez mâinile şi să înalţ rugăciuni fierbinţi de iertare Domnului, Dumnezeul Nostru, dar trăiam în vremuri greşite, pentru că atunci când mă uitam înspre cer nu vedeam altceva decât un spaţiu imens şi gol. Când mă uitam în jurul meu, vedeam o societate organizată chiar de noi înşine ca să ne adoarmă, să ne facă să ne gândim la altceva, să ne ofere divertisment. Ceea ce este confortabil şi plăcut, ceea ce este moale, cald şi bun, asta este tot ceea ce ne doream, şi este ceea ce am şi primit. Singurul loc unde viaţa mai era luată în serios era arta. Numai în artă puteam căuta această plenitudine a vieţii. Frumuseţea şi plenitudinea vieţii. Le-am găsit uneori, şi m-au acaparat cu totul, dar experienţa nu a dus la nimic, poate că nu a fost altceva decât descărcarea unui suflet mult prea tensionat, nişte fulgere mici în negura minţii.

Văd un vapor de croazieră, înţesat de lume, alunecând pe ape deasupra acoperişurilor dintr-un oraş vechi care se scufundă, şi mă trec fiorii. Şi ce? Asta e tot?

James Joyce, crescut în spirit catolic, familiarizat cu marii părinţii ai bisericii, a denumit aceste momente

epifanii, un cuvânt folosit iniţial pentru a desemna revelarea naturii divine a lui Hristos celor trei magi, într-o noapte senină la Bethleem, dar pentru el revelaţiile universului lumesc erau reprezentate de viaţa de pe străzile din jurul lui. În romanul schiţat şi neterminat, *Stephen eroul*, el defineşte epifania drept *sudden spiritual manifestation* \ Pleacă de la concepţia lui Toma d'Aquino despre frumuseţe, sau despre ce proprietăţi trebuie să aibă un obiect pentru ca nouă să ni se pară frumos, dar mută focalizarea de la proprietăţile obiectului înspre modul în care le percepem noi. Este o operaţiune cu trei etape: prima dată obiectul trebuie să fie îndepărtat de orice altceva şi conceput drept *un* obiect („integritate" conform lui Toma d'Aquino), apoi trebuie să fie analizat, în întregime, precum şi pe componente, în relaţie cu el însuşi şi în relaţie cu alte obiecte, adică studiat ca un *obiect* („armonie" după Toma d'Aquino), şi la urmă, în clipa epifanică, să fie văzut obiectul aşa cum *este* el („claritate"[2] conform lui Toma d'Aquino).

Joyce numeşte asta sufletul obiectului, sau esenţa lui.

Punctul de pornire al acestei reflecţii, aşa cum lasă să se înţeleagă Stephen în discuţia cu prietenul lui, Crane, este un mic intermezzo la care a asistat el pe Eccles Street într-o noapte, când o tânără femeie stă în picioare pe treptele unei case şi un tânăr stă aplecat peste un grilaj de fier mai jos de ea.

„Tânăra – (şoptind cu discreţie, prelungind vocalele) Oh, da… Am fost… la… ca… pe… la…

Tânărul gentleman – (imperceptibil) Eu… (şi din nou prea încet) … Eu…

Tânăra – (cu blândeţe) Oh… dar eşti… foarte… şi… ret".

Să foloseşti un concept care desemnează revelarea divinităţii lui Hristos în cadrul unei astfel de întâmplări

2 Integritas, consonantia, claritas. La aceste concepte face referire James Joyce. Karl Ove Knausgârd a preluat conceptele din traducerea englezească integrity, harmony şi clarity, (n.tr.)

este blasfemie, deoarece distanţa dintre cele două contexte este atât de mare, dar o distanţă la fel de mare există şi între această întâmplare şi estetica scolastică în care o plasează Joyce, luând în derâdere depărtarea dintre realitate şi interpretarea pe care i-o dau învăţaţii; în acelaşi timp, nu încape îndoială că Joyce subliniază ceva esenţial din propria lui estetică. Lumea prezentă pe care o descrie el, ceea ce se întâmplă în jurul lui, tocmai aici, este lumea în care el vrea să pătrundă, pentru că totul este local, pentru toţi şi pentru totdeauna. Dar în epifaniile lui Joyce nu mai există nimic „în plus”, asta este ceea ce le caracterizează, ele sunt propria lor reprezentare, şi datoria autorului este să le vadă exact aşa cum sunt, în individualitatea lor. Exemplele de epifanie pe care le dă el sunt doar turnuri de frază care apar în dialoguri, anumite moduri de a gesticula, anumite gânduri care alunecă încet în conştiinţa cuiva, cu alte cuvinte, sunt complet şi foarte strâns legate de sfera umană, mai precis de existenţa noastră socială, de viaţa aşa cum o trăim noi în relaţia cu noi înşine şi cu ceilalţi. Deci există ceva aproape anti-esenţialist în estetica lui, care nu este preocupată de ceea ce e real, nici de ceea ce este transcendent, ci caută toate sensurile şi semnificaţiile în acel flux de mişcări şi cuvinte care în fiecare zi ne învăluie vieţile. Limbajul în care se exprimă el este tot un flux, un râu, şi, ca orice alt râu, are o suprafaţă, partea pe care o vedem mai întâi, şi o adâncime, cuvinte sub cuvinte, propoziţii sub propoziţii, mişcări sub mişcări, personaje sub alte personaje. Totul în *Ulise* este întotdeauna altceva, nu pentru că lumea este relativă, ci pentru că limbajul prin care o vedem este relativ. În *Ulise*, transcenderea are loc la nivelul limbajului, se deschide o prăpastie în clipa prezentă, care nu mai este epifanică – nici izolată, nici integră sau particulară –, şi dacă reprezentarea lumii la Joyce este adevărată în relativitatea ei şi în uriaşa ei intertextualitate, ea este şi cerebrală şi fundamental scolastică în dorinţa ei de sistematizare şi coeziune, îndepărtându-se cu viteză

nebunească de realitatea fizică şi romanul realist, aproape la fel cum părinţii bisericii din Evul Mediu s-au îndepărtat de Biblie şi de realitatea concretă şi înclinată către acţiune din ea, orientându-se spre bolta extrem de abstractă, imaterială, a speculaţiilor şi reflecţiilor care se întindea deasupra lor. Acolo te poţi rătăci, aşa cum se întâmplă în *Ulise* şi celelalte mari opere ale modernităţii, cu toate plăcerile estetice şi delectarea intelectuală pe care le provoacă, pentru că orientarea lor spre formă şi limbaj le face să devină opere de sine stătătoare, ceva în sine; în acelaşi timp însă, ele au şi pierdut ceva procedând astfel, deoarece, aşa cum a scris odată Henry James: „În artă, semnificaţia este dată de sentimente”.

Dacă privim arta din această perspectivă, forma nu înseamnă nimic în sine, posedând semnificaţie numai ca purtătoare a altui concept, iar cea mai mare parte a operelor realizate din secolul trecut şi până azi au abandonat această dimensiune. Cei care nu privesc arta astfel au o urmă de romantism în operele lor, cum este Hermann Broch, de exemplu, în *Moartea lui Virgiliu*, unul dintre cele mai *hardcore-moderniste* romane ale secolului XX, a cărui parte introductivă, unde Virgiliu, muribund, zace întins pe puntea unei nave care intră într-un port roman, conţine una dintre cele mai strălucite fraze din toată proza scrisă în Europa în ultimele două secole:

„Albastre ca oţelul şi uşoare, mişcate de un vânt contrar domol, abia perceptibil, valurile Adriaticii întâmpinau escadra imperială care se îndrepta spre portul Brundisium, având la stânga colinele teşite ale coastei calabreze ce se apropiau agale, şi aici, unde singurătatea mării, însorită, totuşi atât de asemănătoare morţii, se preschimba în veselia paşnică a activităţii omeneşti, unde canalul, însufleţit blând de apropierea vieţii şi traiului omenesc, era populat de fel de fel de ambarcaţiuni, unele care se îndreptau de asemenea spre port, altele care ieşeau în larg, precum şi omniprezentele bărci pescăreşti cu pânze cafenii care porneau spre pescuitul de seară

lăsând în urmă micile diguri de apărare ale numeroaselor sate şi aşezări presărate de-a lungul ţărmului scăldat de spumă albă – aici, apa devenise netedă ca oglinda; deasupra, scoica cerului se deschisese sidefie, cădea amurgul şi se simţea miros de lemn ars de la focurile aprinse sub cerul liber, ori de câte ori adierea vântului aducea încoace sunetele vieţii, bătaia unui ciocan sau vreun strigăt”.

Mă cuprinde o fericire aparte ori de câte ori recitesc acest pasaj. Este sublim. Dar care să fie motivul? Ce anume din acest pasaj îmi stârneşte sentimente atât de puternice? Ceea ce descrie autorul, o navă care intră într-un port, târziu într-o după-amiază, este obişnuit şi sună familiar, cel puţin pentru cei care au crescut undeva la malul mării, în acelaşi timp, evenimentul descris s-a desfăşurat în Antichitate, o lume pierdută şi inaccesibilă nouă. Deci acesta să fie motivul? Alternanţa dintre ceea ce este universal, adică ceea ce se găseşte în toate mările, şi ceea ce este specific, ceva care se găseşte doar în această mare, care s-a pierdut? Da, asta îmi dă o stare de bucurie, trezindu-mi amintirile despre mirosurile, sunetele, lumina şi mai ales vântul de pe coastă la orele apusului, despre modul în care toate acestea te pot umple cu extravaganţa lor nesocotită, dar sublim nu este. Sublimul nu se naşte din ceea ce este asemănător, ci din contrastul lucrurilor asemănătoare. Sublimul din această frază este mişcarea dinspre mare spre ţărm, sau, după cum spune textul: „şi aici, unde singurătatea mării, însorită, totuşi atât de asemănătoare morţii, se preschimba în veselia paşnică a activităţii omeneşti”.

Singurătatea mării, însorită, totuşi aducând oarecum vag cu moartea – niciodată nu am perceput marea astfel, dar trebuie s-o fi simţit, pentru că atunci când citesc fragmentul, există ceva în mine care o recunoaşte, vag, parcă de la distanţă cumva. O recunoaştere a ceva despre care nu ştiam că există. Şi o recunoaştere a ceea ce este necunoscut, ceea ce este puternic, supraomenesc, care are

de-a face cu moartea. Mişcarea de acolo încoace, înspre mediul paşnic al oamenilor fericiţi, este ceea ce descrie fraza, şi ceea ce detaşează, deoarece nu este valabilă doar aici, în scena imaginată de Broch în portul din Brindisi odată demult, cu un secol înainte de Hristos, ci este valabilă şi pentru locul în care mă aflu eu în acest moment, pe data de 2 iunie 2010, la ora patru şi un minut după-amiaza, în biroul meu din apartamentul de la etajul şapte, din piaţa Triangelntorg din Malmö, învăluit de sunetele tuturor activităţilor din jur, adică toate maşinile care trec pe şosea, oamenii care din când în când strigă, liceenii din anul terminal care cântă la trompete serbându-şi absolvirea, bătrânul saxofonist de culoare care stă sprijinit de un stâlp şi cântă aceeaşi melodie iar şi iar. Această forfotă umană, adică lumea socială, este cea de care ne apropiem în scena introductivă din *Moartea lui Virgiliu*, navigăm într-acolo aşteptându-ne să devenim parte din ea, şi atât vreme cât o vedem astfel, ca pe ceva ce ni se înfăţişează treptat, deocamdată numai sub forma sunetelor şi mirosurilor, o vedem drept ceea ce este, adică un refugiu, un port. În perioada despre care scrie Broch, oamenii erau puţini, distanţa dintre oraşe şi culturi era mare, şi străbaterea acestor distanţe era o întreprindere de durată şi riscantă. Acum totul pare diferit, forfota oamenilor, refugiul nostru faţă de universul indiferent şi fatal, nu mai este locală şi limitată, ci este prezentă pretutindeni. Nu mai suntem noi cei care călătorim şi sosim undeva, ci este ceva care ne înconjoară constant, indiferent unde ne-am afla şi ce am face. Asta nu înseamnă că s-au schimbat condiţiile de atunci, ci percepţia noastră este alta. De aceea fraza lui Broch are un impact atât de puternic, îndreptându-ne atenţia către o condiţie fundamentală pe care tindem tot mai mult s-o ignorăm. Datorită faptului că procedează într-un mod atât de simplu, punând-o în legătură cu un peisaj concret, o clipă anume, la începutul serii, în faţa portului din Brindisi, ale cărui elemente, marea albastră ca oţelul, lumina rozalie a

cerului, ţărmurile îmbrăcate în alb, luminile caselor de pe coastă, scoţând la iveală clipe asemănătoare din adâncurile amintirilor cititorului, acea clipă şi acel spaţiu sunt recognoscibile, sunt *trăite*. O trăire înseamnă ceea ce vezi, colorat cu sentimente. Judecata ignoră sentimentele, adresându-se exclusiv minţii, dar pentru minte faptul că o infinitate de oameni au trăit şi au murit înaintea noastră şi că noi, cei care trăim acum, vom muri la rândul nostru este ceva ce fiecare om ştie de când are cinci ani. Numai prin experienţă, simţind prăpastia care se cască până şi în împrejurimile cele mai banale, putem să *înţelegem*. Doar atunci devine o o iluminare. Această nouă înţelegere este aproape imposibil de articulat, pentru că în ea sunt cuprinse atât de multe lucruri. Deoarece este o idee fundamentală, care ocupă locul central în vieţile noastre, Broch ar fi putut să-i dedice pagini întregi, evident, ar fi putut să dezbată toate aspectele posibile şi imposibile ale morţii în natură şi refugiilor în care ne protejăm de ea, dar el a scris cartea în momentul când se afla pe culmile carierei şi era conştient că ceea ce exprimă textul şi ceea ce trezeşte în cititor sunt două chestiuni diferite. El a scris într-o manieră atât de simplă despre marea în care există o tentă de moarte şi despre aşezarea paşnică, cu oameni fericiţi, înspre care vaporul alunecă, încât fiecare element poate fi văzut drept ceea ce este, iar concreţionarea meticuloasă îngăduie imaginii să pătrundă în imaginaţia cititorului, unde se poate lărgi cu bogăţia de stări şi sentimente care există acolo.

Ziua se îndreaptă către noapte, ajungem curând în ultima oră, momentul din roman. La bordul navei din spatele celei care-l duce pe imperator se află Virgiliu, poetul *Eneidei*, cu amprenta morţii înscrisă pe frunte. Percepţia lui este acută, e sensibil la toate detaliile, ştiind că în curând vor dispărea pentru el. Ziua se îndreaptă către noapte, totul se înflăcărează pentru ultima dată. În mitologia nordică, regatul morţii se numeşte Hei, un cuvânt derivat din verbul *hylja*, care înseamnă „a ascunde”

sau „a acoperi”, şi e o denumire potrivită, deoarece regatul morţii este ascuns vederii noastre, dar acum mă întreb dacă nu cumva poate să însemne şi contrariul, faptul că lumea e cea care se ascunde de cei morţi. Doar cu câteva săptămâni înainte de a pleca spre Veneţia fuseserăm în Norvegia, pe coasta de vest, unde, în afară de vizita la mama şi de botezul lui John, într-o zi ne-am dus la Jon Olav, vărul meu, care-şi cumpărase o casă de vacanţă nu departe de satul unde crescuse, o mică fermă părăsită situată pe o culme deasupra fiordului Flekkefjorden, cu teren, pădure şi o fâşie mică de plajă. Am pornit într-acolo dimineaţa, era una dintre multele zile fantastice ale acelei veri, cerul era complet albastru, dealurile erau complet înverzite şi lumina soarelui se revărsa pretutindeni. Apa din fiorduri şi din râuri sclipea, zăpada de pe culmile munţilor strălucea, frunzele din copaci reflectau lumina în rarele ocazii când o adiere de vânt le punea în mişcare. Mama şi Linda au plecat primele, având-o pe Heidi cu ele, iar eu le-am urmat cu Vanja şi John pe bancheta din spate. Aproape că nu erau maşini pe stradă. Cea pe care eu o conduceam o împrumutaserăm de la sora mamei, Kjellaug, mama lui Jon Olav; era o Toyota veche, şi, după maşinile noi de la şcoala de şoferi şi cele închiriate, aveam impresia că aş fi condus un vehicul de pe vremuri, din mecanicul secol XX. Totul se scutura şi vibra, orice accelerare, cât de mică, se resimţea în corp. Celelalte maşini pe care le condusesem fuseseră negre şi aerodinamice, ca dintr-un joc video, de parcă traficul din jurul nostru ar fi fost proiecţii de pe un ecran, iar viteza, indiferent dacă mergeam cu o sută, o sută zece sau o sută treizeci, nu reprezenta decât nişte cifre pe bord. Asta era ceva complet nou, şi m-am bucurat de senzaţie. Am trecut de o curbă şi acolo s-a ivit râul, răcoros şi verde, trecând peste stânci în vâltori albe şi înspumate. Când am ieşit dintr-un tunel, sub noi se afla un fiord larg şi albastru, cu terenuri agricole întinse de-a lungul unui mal şi cu munţi abrupţi, neîmpăduriţi, asemenea unor bucăţi de fier înroşit în văpaia soarelui, pe cealaltă parte. Nu se vedea

nici ţipenie de om, doar clădiri vechi, prăbuşite, şi ici-colo câte o casă arătoasă din anii ’80, maşini agricole parcate, ferme, pădure, fiord, munţi. Şi vocea Vanjei de pe scaunul din spate.

— Când ajungem, tati?

— Nu mai este mult. Rezistă încă puţin!

— Dar e aşa de plicticos, tati!

— Uită-te acolo, vezi? Pe partea cealaltă este o cascadă!

— Da, văd.

— Vrei să punem puţină muzică?

— Da.

Şi am pus muzica lui Dennis Wilson, pe care Vanja o numea „muzica de maşină” ori de câte ori o ascultam acasă. În oglindă am văzut-o lăsându-se pe spate şi privind pe geam cu privirea goală. John dormea în scăunelul lui de lângă ea.

Am ajuns la Dale, cătun care, cu cele două benzinării ale lui, era ca o metropolă în mijlocul acestei pustietăţi, în acest ţinut slab populat unde îmi petrecusem eu atâtea săptămâni de vară în copilărie. După centru, la distanţă de un minut, se afla ferma lui Kjellaug şi Magne, pe deal în sus înspre dreapta, tronând de la cea mai mare înălţime. Peste zece minute, când ne-am dat jos din maşină, era linişte deplină în jur. Apoi am auzit zumzăitul a tot felul de viespi, albine şi bondari care urcau şi coborau prin văzduh. Am deschis portiera din dreptul Vanjei şi i-am desfăcut centura de siguranţă, iar ea s-a dat jos şi m-a privit. John dormea, şi a început să plângă atunci când m-am aplecat înspre el să manevrez toate curelele şi toate cataramele scăunelului, dar s-a liniştit după ce în sfârşit l-am scos de acolo şi şi-a culcat capul pe umărul meu. Casa era ceva mai departe, în vârful unui povârniş la poalele căruia băteau încet valurile din fiordul albastru-închis. Copacii de pe malul opus străluceau.

Am stat acolo toată ziua. Eu, îmbrăcat doar în chiloţi, m-am aruncat în apa răcoritoare, în vreme ce Vanja şi

Heidi stăteau pe stâncă şi se uitau la mine, apoi am făcut un mic tur cu barca sub îndrumarea lui Johannes, fiul mai mare al lui Jon Olav, şi la începutul după-amiezii am luat-o pe Vanja ca să pescuim cu o undiţă pe care o împrumutaserăm. Vanja nu mai pescuise niciodată până atunci, deci acum urma să o învăţ, şi ca să nu fie prea supărată, deoarece nici vremea şi nici ora nu erau ideale, i-am spus de mai multe ori că probabil n-aveam să prindem nimic.

— Înţelegi?

Da, da, înţelegea. Am străbătut cu greu câteva tufişuri, ne-am ţinut echilibrul pe stânci, ne-am oprit pe un promontoriu şi am lansat undiţa cu mare elan. A lucit o clipă în timp ce se arcuia prin aer şi a aterizat cu un mic pleosc; când plumbii au început să se scufunde, i-am întins undiţa Vanjei, spunându-i că putea să tragă firul înapoi.

— Aşa, tati? m-a întrebat ea.

— Da, este bine! i-am răspuns.

— A tras!

— Glumeşti, nu?

Peste câteva minute, un cod zăcea întins pe algele de sub tălpile noastre.

— Din prima aruncare! i-am spus, şi am observat că ea radia de mândrie.

Nu am mai prins nimic după aceea. Sus, lângă casă, Linda a fotografiat-o pe Vanja care ţinea peştele în mâini. Măcar o dată m-am simţit şi eu ca un tată aşa cum trebuie. Liv şi Jon Olav pregăteau cina, toată familia urma să vină, inclusiv Ann-Kristin cu cele două fiice ale ei, Magne şi Kjellaug. Opt copii, cinci părinţi şi trei bunici eram în total după o oră, în timp ce soarele atârna deasupra copacilor la apus; eram aşezaţi pe pantă, fiecare ţinându-şi farfuria în braţe şi mâncând tocăniţă cu cârnaţi şi orez. Din exterior trebuie să fi părut o reuniune fericită şi obişnuită de familie, dar nu era. Magne, pe care-l cunoşteam dintotdeauna, acum era bolnav în fază terminală, întotdeauna fusese un bărbat puternic şi cu iniţiativă,

imediat ajungea în centrul atenţiei, avea o charismă ieşită din comun şi era unul dintre oamenii de care îţi era imposibil să nu te ataşezi. Aşa cum stătea acum pe povârniş, era aproape de nerecunoscut. Din punct de vedere fizic nu exista nicio diferenţă, dar aura lui se schimbase. Aproape că nici nu mai era acolo, şi simţeam durerea în toată fiinţa mea, permanent, chiar şi când nu-l vedeam, şi nu puteam să înţeleg cum era posibilă o astfel de schimbare, eu îi echivalasem întotdeauna prezenţa cu *el* însuşi, persoana lui, pentru mine erau unul şi acelaşi. Acum era doar o umbră a celui ce fusese. A vorbit puţin, a mâncat puţin, aruncând câte o privire înspre fiord, înconjurat de copiii şi de nepoţii lui, în ziua care mie mi s-a părut cea mai frumoasă din anul acela.

Tot ceea ce vedea avea să dispară în curând pentru el şi nu n-avea să se mai întoarcă niciodată.

Nu doar familia, despre care niciodată n-avea să mai ştie nimic, ci şi fiordul şi muntele, iarba şi zumzetul insectelor. Şi, Doamne Dumnezeule, soarele! Niciodată n-avea să mai vadă soarele.

Aceste gânduri au marcat tot ce-am văzut în după-amiaza aceea. Frumuseţea lumii părea mai intensă, dar şi mai crudă, deoarece ea urma să dispară şi pentru mine într-o zi, însă avea să existe în continuare pentru alţii, aşa cum a făcut-o de la începutul tuturor timpurilor. Câţi alţi oameni stătuseră acolo unde stăteam noi şi admiraseră acelaşi peisaj? Generaţie după generaţie, toţi au fost aici odată, şi toţi sunt morţi acum.

Seara, când urma să plecăm spre casă, Vanja a vrut să fie în aceeaşi maşină cu Heidi şi Linda, aşa că eu am mers doar cu John, preţ de o oră şi jumătate, sub munţii înalţi până la cer, printre dealuri pe care creşteau umbrele nopţii, de-a lungul vâltorilor zgomotoase şi al cascadelor învolburate, şi tot drumul am cântat, îmbătat de soare şi de moarte.

Ce altceva aş putea să fac? Eram atât de fericit!

Acelaşi soare fusese descris de Broch în anii ’30,

acelaşi soare apunea în faţa portului Brundisium în seara aceea din anul 19 î.Hr. Şi aceluiaşi soare i-a dat strălucire Turner în tabloul lui înfăţişând un port din Antichitate, pictat cu un secol mai devreme. Turner s-a inspirat din *Eneida* lui Virgiliu, mai exact din povestea lui Dido, care, îndrăgostită de Enea, îşi ia viaţa atunci când el porneşte mai departe. Dar pe Turner nu-l interesează atât întâmplările dramatice, cât locul în care acestea se desfăşoară. Tabloul reprezintă portul din Cartagina, de pe coasta de nord a Africii, şi este în mod vădit romantic, atât prin exotism, cât şi prin estetica ruinelor, spaţiul fiind ocupat de monumente pe jumătate prăbuşite. În orice caz, aşa mi-am închipuit eu atunci când am văzut tabloul pentru prima dată. La o privire mai atentă, am înţeles că nu erau ruine, ci fix opusul. Măreţele clădiri antice, albe ca de cretă, erau de fapt în curs de construcţie, ceea ce înfăţişează tabloul este un oraş care se ridică, nu unul care se scufundă. Este o imagine unică. Pe o latură se vede un versant abrupt, complet acoperit de vegetaţie, având la poale un râu, care, la mică distanţă, se varsă în mare. În cealaltă parte este o clădire construită pe jumătate, la baza ei se află un grup de oameni, mărunţi în comparaţie cu proporţiile clădirilor şi munţilor. O doamnă în alb, Dido, este înconjurată de bărbaţi, dintre care unul, în ţinută de soldat, stând întors cu spatele către ea, trebuie să fie Enea. În jurul lor se află materiale de construcţii, iar pe fundal, un şir de oameni cară ceva de la ambarcaţiunile trase la mal. Chiar lângă râu, parcă rupţi de aceste evenimente, sunt câţiva băieţi goi care, dacă nu au intrat în apă, urmează s-o facă în curând. Dar dacă ei sunt rupţi de aceste evenimente, nu sunt rupţi şi de împrejurimi, chiar din contră, sentimentul pe care-l am atunci când îi privesc este că sunt oarecum întreţesuţi, că băieţii sunt legaţi atât de vegetaţie, cât şi de apă, atât de oamenii din spatele lor, cât şi de măreţele clădiri, şi catargele navelor din fundal par să se contopească cu ceaţa care învăluie peisajul în această zi.

În timp ce lumina rece face ca totul să pară limpede şi clar delimitat, lumina caldă estompează contururile, astfel că totul pare să fuzioneze. Îmi închipui că acesta era punctul principal de interes pentru Turner, deoarece se observă aceeaşi tehnică şi în restul operei sale; de exemplu, în tabloul cu un tren care este aproape complet învăluit într-o furtună de zăpadă, abia dacă se vede o linie clară sau un contur, totul alunecă, totul este tranziţie. Dacă priviţi culorile, atunci doar ele se văd, lucrurile însele dispar, sau funcţia lor, şi ochiul care înlătură tot ceea ce este cunoscut, înlătură toate cunoştinţele pe care le aveai dinainte, este ochiul care poate să vadă lumea ca nouă, de parcă i s-ar înfăţişă pentru prima dată. Turner era preocupat de legătura dintre ceea ce este schimbător şi ceea ce este statornic, ceea ce este solid şi ceea ce este mobil, şi astfel, trenul nu exprimă una dintre numeroasele categorii în care poate fi plasat, referitoare la modernitate, perioada industrială, civilizaţie şi ingeniozitatea umană, ci numai ceea ce este în sine, pur fizic, un obiect enorm din metal care se deplasează pe două şine aproape complet acoperit de zăpadă, zăpadă care ar putea acoperi la fel orice altceva: un vapor, o pereche de cai, o procesiune funerară, un urs. În ceea ce priveşte tabloul *Dido clădind Cartagina*, interesul lui rezidă în infinitatea de moduri în care lumina operează în peisaj, de la luciul apei până la ceaţa care absoarbe strălucirea la orizont, şi, în mod firesc, alegerea punctului focal afectează scena în desfăşurare. Dido îl vede pe Enea poate pentru prima dată, ceva începe acolo, ceva se încheie tot acolo, pentru că ceea ce vede ea o va conduce către moarte. Faptul că este o diferenţă aproape imperceptibilă între ceea ce se clădeşte şi ceea ce decade, cu alte cuvinte construcţia începută care se aseamănă cu ruinele, scoate în evidenţă această mişcare. Vegetaţia tropicală are şi ea o contribuţie, totul creşte cu frenezie şi neostoit, cu o forţă şi o viteză atât de mari, încât ameninţă civilizaţia, curăţenia şi ordinea într-o manieră care aminteşte de moarte. Toate acestea se

regăsesc în lucrarea lui Turner; cu toate acestea, niciunul nu ocupă locul central, întrucât subiectul principal este soarele.

Prima dată când am văzut tabloul, la National Gallery din Londra, sufletul mi-a fost inundat de un soi de preaplin al sentimentelor, abia reuşeam să mă controlez ca să stau nemişcat în faţa lui, atât de puternică a fost impresia pe care mi-a lăsat-o. Pentru că este atât de frumos, desigur, dar şi datorită modului în care este redat soarele, care-l orbeşte practic pe privitor. Soarele este motivul principal în tablou, aşa cum se află el sus, deasupra peisajului, şi razele sale pătrund peste tot, iluminând toate suprafeţele fie direct, fie indirect, modificând toate culorile, încălzind atmosfera şi îngroşând şi ştergând diferenţele, conectând toate elementele peisajului, într-un fel, dar fără ca cei prezenţi acolo să vadă sau să observe asta. Cum este posibil aşa ceva? m-am întrebat pe când eram în faţa tabloului. Cum se poate să te mişti sub ceva atât de impunător şi de puternic, sub un principiu atât de sălbatic şi dătător de viaţă, o sferă enormă de gaz care arde neîncetat pe cer, şi să nu o remarci? Ei nu văd soarele, dar Turner l-a văzut, şi prin intermediul lui îl vedem şi noi. Soarele din această imagine domină totul într-un asemenea mod, încât este greu să nu te gândeşti că este sacru şi că Turner îl venerează. El însuşi a plasat această imagine pe un piedestal, da, pe un piedestal atât de înalt, încât s-a zvonit că într-o versiune a testamentului său dispusese să fie înmormântat în acea pânză. Ulterior, a renunţat la această pretenţie bizară şi a donat tabloul muzeului National Gallery, cu menţiunea că voia să fie expus lângă tabloul lui Claude Lorrain reprezentând un port din Antichitate pe care Turner îl admira, lucrarea sa fiind un omagiu pentru opera predecesorului său. Dorinţa i s-a împlinit; în sala numărul 15 de la National Gallery tabloul lui Turner este expus lângă cel al lui Claude. Sunt numeroase asemănări între cele două lucrări. Ambele teme sunt clasice şi sunt centrate pe un personaj feminin – în

cazul lui Claude, regina din Saba, ambele acţiuni se desfăşoară într-un port cu clădiri antice, la mare altitudine, şi ambele sunt dominate de soare şi de cer. Deoarece elementele sunt atât de asemănătoare, diferenţele devin cu atât mai importante. Cel mai surprinzător este că portul lui Claude se deschide către mare, pe când marea din tabloul lui Turner nu este absolut deloc vizibilă, de parcă portul ar fi închis de cursul râului. Dar în timp ce lumina la Claude este netă şi limpede, la Turner este vâscoasă şi în permanenţă neclară. Asta face ca efectele celor două tablouri să fie complet diferite.

La Turner, viaţa pare să fie oarecum închisă, are ceva static, în sensul că viaţa se ridică şi coboară în acelaşi loc şi nu există nicio cale de scăpare. Această idee este subliniată de tema lucrării, care pe de o parte este moartea – Dido care-şi îngroapă soţul – şi pe de altă parte este viaţa: Enea, marele supravieţuitor, a sosit şi împreună cu el a sosit şi dragostea, altfel spus, puterea de a trăi şi viitorul, care pentru Dido, îndoliată şi zguduită, va ajunge într-un final să însemne moartea.

Această senzaţie claustrofobă că nu există cale de scăpare este esenţială pentru concepţia despre viaţă pe care tabloul o exprimă sau o cercetează. Şi soarele joacă un rol aici, cu aspectul lui static, şi dacă el este cel care dă viaţă întregii lumi, tot el este cel care o face să putrezească. Pe de altă parte, în portul lui Claude, reprezentat la o oră mai târzie, la căderea serii, când briza de la apus bate dinspre mare, totul pare deschis şi în mişcare. Tema este plecarea reginei din Saba, dar în jur se petrec o serie de alte lucruri: bărci cu vâsle care sosesc sau pleacă, marinari care se caţără pe catarge şi se sprijină de balustrade, oameni care se plimbă prin port, stau la discuţii doi câte doi, alţii se uită la procesiunea regală sau la vreun copil care a luat-o la goană în faţa lor, totul petrecându-se lângă marea scăldată de razele soarelui, care se întinde înspre orizont. Clădirile maiestuoase, pseudoantice, oamenii îmbrăcaţi elegant şi

vasele din port sunt în mod clar şi definit separate. Acest lucru are un efect considerabil asupra evenimentului principal, plecarea reginei, care devine doar o întâmplare oarecare printre altele, fiind semnificativă pentru cei care iau parte la ea în locul respectiv, dar nicăieri în altă parte, scena păleşte pe măsură ce ochii privitorului se mută spre planul îndepărtat, spre mare, sau spre cel apropiat, spre oraş. Entităţile care dispar în spaţiul deschis, având o existenţă pur locală, sunt des întâlnite în opera lui Claude.

Nu demult am fost la Muzeul Metropolitan din New York, unde este expus un tablou de-al său intitulat *Femeile troiene îşi incendiază flota*, adică o altă scenă din *Eneida*, unde acest aspect este şi mai pronunţat. Lucrarea prezintă flota de război ancorată în dreptul unei plaje, câteva femei cu făclii sunt pe mal, altele se află într-o barcă care se îndreaptă către nave, dar ceea ce este dramatic şi apăsător în această scenă, ceea ce este fatal, e doar ceea ce se desfăşoară fix acolo, fix între aceşti oameni, pentru că pe toată întinderea nu se evidenţiază niciun eveniment, totul este cufundat în somnul greu al lipsei de activitate, şi deasupra lor tronează cerul neschimbat, cu soarele lui arzător. A fost tabloul privit astfel în momentul în care a fost pictat, în urmă cu patru sute de ani, pe vremea lui Claude? Pentru noi, tocmai dimensiunea locală este cea care a dispărut aproape complet, atât prin faptul că totul este în centrul atenţiei, cât şi prin faptul că se află simultan pretutindeni.

Indiferent unde vă găseaţi pe data de 11 septembrie, 2001, aţi văzut sau aţi auzit vorbindu-se despre acelaşi subiect, cele două avioane care au intrat în Turnurile Gemene. Asta a fost în atenţia tuturor, nu a existat nimic în afară de asta – altceva decât spaţiul în care se afla fiecare dintre noi, fizic, oriunde în lume. Această operaţiune dublă, atât de familiară timpurilor noastre, când totul devine pe de o parte aproape absolut central, pe de altă parte, aproape absolut dispersat, era evident necunoscută în perioada lui Claude, în rudimentarul secol al XVII-lea,

când un eveniment exista pentru cei care din fericire erau de faţă la producerea lui. Când pictorul îşi imaginează scena din *Eneida*, el transmite imaginea într-un mod care nu diferă de ceea ce face un reporter de ştiri în zilele noastre, ca un fel de martor – nu are nicio importanţă pentru formă că primul este un martor fictiv, pe când al doilea este un martor real –, dar Claude ne mai arată ceva, care are legătură cu momentul şi locul întâmplării. Impunătorul peisaj lipsit de evenimente care înconjoară scena indică limpede că ea se petrece numai în acel moment şi în acel loc, şi acesta este aspectul cel mai important, esenţial, al oricărui eveniment. O, ce idee simplă şi evidentă! Dar una este să ştii cum este un fenomen, şi alta este să-l trăieşti pe pielea ta. Nu înţelegem cât de ascunsă este natura întâmplărilor decât atunci când vedem ceva neobişnuit petrecându-se în faţa ochilor noştri. Doar atunci conştientizăm cât de incredibil de puţine întâmplări neaşteptate se petrec în lumea noastră, cât de incredibil de sistematizate şi reglementate ne sunt mişcările, până şi în cele mai mari oraşe, şi mai mult, poate cel mai şocant, conştientizăm că întâmplarea dispare imediat după ce s-a petrecut.

În urmă cu câţiva ani, pe vremea când locuiam la Stockholm şi eu aveam un birou pe Dalagatan, eram împreună cu Linda, luaserăm prânzul în oraş, ea se îndrepta către casă, m-am gândit să trec pe la un magazin de discuri înainte de-a mă reapuca de scris. Ningea, strada era plină de noroi, cerul deasupra noastră era cenuşiu şi greu. Toate maşinile cu lumini galbene şi stopuri roşii, cu motoarele duduind şi cu ştergătoarele activate, şi toţi trecătorii de pe trotuar care mergeau cu capetele plecate, pe sub acoperişurile foarte înclinate, au conferit acelui moment un caracter haotic, fără ca eu să-l percep astfel, totul era exact aşa cum trebuia să fie. Dintr-odată s-a auzit un bubuit, şi privirea mi-a fost atrasă de ceva din mijlocul străzii. O maşină a frânat şi prin aer, deasupra capotei, a zburat un om. S-a prăbuşit greu ca un bolovan pe asfalt,

puţin mai departe a căzut o bicicletă, concomitent cu frânarea maşinii. În spatele lor s-au oprit alte vehicule. Pe trotuar, pe ambele sensuri, pietonii se opriseră şi priveau scena. Bărbatul, îmbrăcat într-o geacă groasă de fâs, s-a ridicat încet în picioare. Avea un cap mare şi chel. S-a oprit locului şi s-a uitat fix în faţa lui. Sângele îi curgea din frunte de-a lungul nasului. În jurul lui era un vârtej de fulgi mari. Gândindu-mă că trebuia să fac ceva, mi-am deschis geanta ca să scot telefonul, dar un tânăr din faţa noastră deja avea telefonul la ureche şi povestea că avusese loc un accident, aşa că mi-am pus telefonul la loc, tocmai când portiera s-a deschis şi din maşină s-a dat jos un bărbat. El s-a aşezat pe vine în faţa biciclistului, i-a spus ceva, l-a luat în braţe şi l-a suit pe locul din faţă, i-a pus centura de siguranţă, a închis portiera, s-a urcat şi el, apoi a trântit portiera şi a luat-o din loc.

Strada se deschisese asemenea unei anemone, iar acum se închidea la loc. În afară de bicicletă, care zăcea în continuare pe asfalt, totul era ca înainte.

Tânărul a anunţat la telefon că nu era nevoie de o ambulanţă.

M-am uitat la Linda.

— Ce s-a întâmplat de fapt? am întrebat-o.

— Nu-mi dau seama, mi-a răspuns ea. S-a petrecut atât de rapid! Dar l-a dus la spital?

— Da, bănuiesc că da.

Tânărul cu telefonul s-a întors către noi şi ne-a spus:

— L-a luat cu el.

— Aşa e, i-am confirmat.

— Eu tocmai chemasem o ambulanţă, dar acum nu mai este nevoie.

— Aşa e, i-am zis.

— A dat cu maşina peste el. A fost vina biciclistului. Nu este sigur că-l va duce la spital. Se poate întâmpla să-l lase pe undeva, ca să scape.

— Nu, nu cred, am spus.

— Dar atunci de ce atâta grabă? m-a întrebat el.

S-a dus la bicicletă, a ridicat-o şi a sprijinit-o de un stâlp de iluminat. A ridicat mâna în semn de salut, după care apoi a dispărut pe stradă înspre centru, în timp ce noi mergeam în direcţia opusă. Linda s-a dus acasă, eu m-am dus înapoi la birou.

Eram zguduit. Dar de ce anume? Nimic nu era de neînţeles în ceea ce văzusem, nici măcar spectaculos. Un mic accident doar, cu un şofer care dăduse peste un biciclist în forfota de la ora prânzului. A doua zi am citit ziarul cu atenţie ca să văd dacă nu cumva menţiona cele întâmplate. Normal că nu scria nimic. Era ceva banal. Şi totuşi eu eram zguduit. Nu avea nicio legătură cu empatia sau cu sângele care se scursese, era ceva complet diferit, ceva care avea legătură cu natura întâmplării. La cincizeci de metri depărtare, nimeni nu ştia ce se petrecuse, şi pentru cei câţiva care au asistat la el, accidentul a dispărut în secunda imediat următoare. Dacă ar fi existat o mică notă în ziar, cu siguranţă mi-aş fi găsit liniştea, şi atunci ordinea s-ar fi restabilit. Ziarele sunt alcătuite din astfel de descrieri, în ele se consemnează toate întâmplările care se abat de la normalitate, conferindu-le astfel o formă de durabilitate pe care nu o au de fapt, în viaţa reală ar dispărea în clipa în care s-au întâmplat şi niciunul dintre martori nu ar reuşi să priceapă ce anume s-a petrecut de fapt. Acea durabilitate este o ficţiune, dar noi o percepem ca fiind reală, şi astfel controlăm realitatea, ea devenind refugiul nostru. Întâmplarea este ridicată deasupra circumstanţelor ei concrete şi deasupra clipei în care s-a petrecut şi se transformă din ceva lipsit de continuitate într-un element dintr-un sistem caracterizat de continuitate, aşa-numitele ştiri. Tot ceea ce nu poate fi explicat, adică toate accidentele neprevăzute, toate decesele subite şi tot răul incomprehensibil se comasează aici sub forma unor scurte relatări, şi simplul fapt că ele sunt consemnate este de ajuns ca să ne liniştească; există o ordine. Acesta este un sistem totalmente iraţional, pentru că ordinea este fictivă şi, din acest punct de vedere,

seamănă cu celelalte sisteme iraţionale pe care le-au creat oamenii. Ordinea funcţionează în societate, dar este în strânsă legătură cu ceea ce se află în afara sferei sociale. Frica de forţele naturii, deopotrivă anorganice şi organice, a trebuit mereu temperată, şi deoarece latura umană este cea pe care o cunoaştem şi aceste forţe ne sunt străine, ele au fost încorporate în sfera umană tot ca nişte elemente străine, dar străine între graniţele domeniului nostru. Figura de stil clasică este fantoma, moartea sub formă umană. Unul dintre locurile în care acest aspect al legăturii dintre om şi natură reiese cel mai clar este opera lui Olav Duun. Una dintre cele mai importante cărţi ale sale se intitulează *Omul şi forţele*, evocând lupta oamenilor cu avalanşa forţelor neomeneşti, o temă care-i străbate întreaga creaţie. Capodopera lui, romanul *Oamenii din Juvik*, tratează tema respectivă în detaliu. Chiar dacă Duun nu era decât cu zece ani mai în vârstă decât Broch, şi cei doi au scris şi au publicat romane în aceeaşi perioadă, *Oamenii din Juvik* arată atât de diferit de *Moartea lui Virgiliu*, încât le-am putea atribui unor civilizaţii diferite, dacă nu am şti adevărul. Între secvenţa de început a romanului lui Broch, cu flota imperială din Marea Adriatică şi poetul muribund, şi textul lui Duun e o prăpastie parcă de netrecut:

„Primul locuitor din Juvik a cărui poveste se ştie a venit din sud, de la Sparbun, sau Stod, sau de undeva de pe acolo. Îl chema Per. Fusese căsătorit, se povestea, avusese o fermă şi prinsese rădăcini. Ce anume îl alungase de acolo, numai Bunul Dumnezeu ştie! El a luat în arendă un teren undeva sub Lines”.

În timp ce romanul lui Broch se desfăşoară în epicentrul puterii, cu cel mai mare poet al imperiului jucând rolul principal, şi explorează relaţia dintre etică şi estetică, politică şi literatură, romanul lui Duun se petrece la marginea absolută a civilizaţiei, într-o societate minusculă şi nesemnificativă din toate punctele de vedere, pe coasta din Nord-Trondelag, în Norvegia de dinainte de

perioada industrială, cu o familie de ţărani şi pescari needucaţi în rolurile principale, la care toate marile schimbări politice şi de mentalitate din lume ajung cu mult timp după ce au avut loc, asemenea lemnelor aduse de valuri. Ei înşişi nu percep astfel lucrurile, evident, din punctul lor de vedere acest loc constituie buricul pământului, şi Duun se apropie atât de mult de ei, încât devin apropiaţi şi cititorului, care prin urmărirea firului epic al acestui neam observă cum o viaţă şi o societate sunt mai întâi create şi apoi păstrate. Pământul este desţelenit şi lucrat, sunt construite case, se nasc copii. Aceasta este baza vieţilor lor, pe care ar fi putut s-o descopere dacă n-ar fi existat câmpul de forţă dintre ei, acea sferă nevăzută de sentimente, gelozie şi amărăciune, de dragoste şi altruism, lăcomie şi mândrie, egoism şi anxietate, suspiciune şi deschidere nemărginită care îi poartă de colo colo, îi adună, îi destramă, îi adună, îi răspândesc, îi strâng iarăşi împreună. Orizontul îngust în cadrul căruia se desfăşoară saga şi lunga perioadă de timp pe care o acoperă dau impresia că locul însuşi îşi găseşte expresia în oamenii săi, ca şi când ei sunt locul lor mai mult decât sunt ei înşişi, în contrast cu Hamsun – o comparaţie între el şi Duun este prima care vine în mintea oricui – la care o astfel de idee niciodată nu s-ar putea naşte. Personajele lui Hamsun sunt străine, ele nu aparţin vreunui loc, sunt un fel de turişti ai minţii, fără trecut şi origini. Pur şi simplu dau buzna. Sentimentele sunt ceva care se iscă în sufletul oamenilor, nu între ei, aşa cum se întâmplă la Duun. Diferenţa este vizibilă şi în ceea ce priveşte înţelegerea iraţionalului. Atât Duun, cât şi Hamsun sunt interesaţi de iraţional. La Hamsun, iraţionalul este adesea ceva frumos şi delicat, o expresie a nobleţei nervilor, o nebunie romantică, la fel de opulentă pe cât este de frumoasă. La Duun, iraţionalul este legat de reprezentările populare, superstiţii, neînţelegeri şi întuneric, e ceva care se desfăşoară între oameni, adesea neajutoraţi şi sărmani. Când Per Anders, primul din şirul

de protagonişti ai ciclului, moare, Duun descrie scena după cum urmează:

„Servitoarele n-au cutezat să meargă la culcare în noaptea aceea. Au rămas jos în camera de zi şi au adormit. Au auzit vaierele de afară. Au auzit urmele paşilor din sufragerie. Ane stătea ascunsă în şalul ei. Citea un psalm sau poate chiar Tatăl Nostru.

Apoi, el s-a ridicat şi a ciulit urechea: «Aţi auzit? Cartea!» Dar după aceea s-a întins la loc şi a zâmbit: «Staţi liniştiţi, nu sunt decât catargele şi mestecenii. Nu mă sperii eu de atâta lucru».

Era ceva urât dincolo de ziduri, şi-au dat ei seama. Era ceva oribil şi călărea prin ceţuri. Era o noapte nefastă.

Per Anders a avut un acces urât de tuse, cu icnete şi hârâituri. Apoi a spus: «Haide acum, Ane. Dă-mi bastonul».

«Roagă-te Domnului! Roagă-te la Domnul!» a şoptit ea temătoare.

«Mmm. Până acum nimeni nu m-a îndemnat la asta, deci…»

Acelea au fost ultimele lui cuvinte. Ane s-a uitat la uşă, astfel ca spiritul să plece pe calea sa, aşa cum trebuia să se întâmple. Dintr-odată l-a observat pe băiatul Anders, care stătea în pragul uşii. Valborg l-a zărit şi el într-o clipă, şi amândoi l-au întrebat: «La ce te uiţi şi ce vezi, Anders?»

Băiatul a arătat cu degetul înspre capătul patului: «Cine era tânărul acela care a stat acolo?»

Acolo? Cei doi au avut un schimb de priviri. Li se înmuiaseră genunchii. Valborg a dus băiatul în casă şi l-a pus la culcare”.

Moartea la Duun este învăluită de teroare şi superstiţii. Personajele deschid uşa pentru a lăsa sufletul mortului să iasă, văd o fantomă stând la capătul patului unde e întins răposatul, dacă nu cumva este diavolul însuşi care a venit să-l ia. A doua zi dimineaţă, când ard paiele pe care a fost aşezat cadavrul, şi când vântul suflă fumul înspre fermă, li se face frică, iau asta ca pe o avertizare: o nouă moarte îi aşteaptă. Când fiul trage clopotele la

biserică în numele mortului, clopotul este înţepenit şi greu, încă un semn rău, iar el îşi minte mama, spunându-i că totul a mers uşor, aşa cum trebuia. Leşul stă întins pe paie în camera de zi, cu cartea de psalmi sub bărbie şi cu câte o monedă pe fiecare ochi, la un moment dat un ban alunecă jos, mortul se uită fix la ei şi două dintre femeile din încăpere ţipă de spaimă. El rămâne acolo timp de o săptămână, în aşteptarea pomenii şi a înmormântării. „Femeile abia aveau curaj să mai iasă pe uşă după ce se întuneca, pentru că li se părea că aveau ceva alb pe urmele lor oriunde se duceau; se auzeau tot felul de zgomote neplăcute în cursul nopţii”. În ziua de dinainte de pomană, un corb stă pe acoperişul vechii case, ei îl alungă, dar el se întoarce; încă o dată, iau asta ca pe un semn, cineva de la fermă va muri în curând. Dar mortul trezeşte şi în ei alte presentimente, care nu au de-a face cu fantoma. Fiul lui Per Anders, Per, intră o dată pe zi în încăperea mortului.

„Lui i se părea că mortul vrea ceva. Dar când ajungea la el, acesta nu mai voia nimic. Dormea ca înainte.

«Da», şi-a zis el, «aici zace ultimul. Dintre ei.»

Şi când a ieşit a spus cu glas tare: „Astfel, şirul munţilor se termină în mare. Nu va merge mai departe. Şi aşa cum moartea l-a luat pe cel însufleţit, tot aşa şi noaptea a ridicat dealuri şi munţi înspre ceruri: neclintiţi şi neînsufleţiţi ca piatra, atât de departe de viaţă şi tot ceea ce trăieşte şi mişcă”.

Duun descrie apusul soarelui, atunci când seara urcă în peisaj şi totul încremeneşte şi se întunecă. Acea presimţire a morţii cu care Broch încarcă marea sclipind în lumina soarelui este prezentă aici cu toată greutatea, dar fără ca peisajul să-şi piardă din frumuseţe., Astfel ridică noaptea dealuri şi munţi înspre ceruri”. Faptul că omul este legat de linişte şi de întuneric, şi cumva pare să cadă în acestea atunci când moare, este cel mai mare mister dintre toate, pentru că suntem aici într-o clipă, şi nu mai suntem în clipa următoare, nu ne vom întoarce niciodată,

ci vom rămâne acolo, afară, orbi şi încremeniţi, pentru eternitate. Ceea ce încearcă personajele lui Duun este să dea glas acestei orbiri, acestei încremeniri, aducând astfel necunoscutul în cunoscut. Fumul de la paiele pe care a stat mortul este un semn, el le „spune” ceva. Clopotul înţepenit al bisericii le spune ceva. Corbul cel negru le spune ceva. Şi leşul, atunci când banul îi alunecă de pe ochi, le spune ceva. Când lumea mută vorbeşte, se deschide o legătură între cei în viaţă şi cei morţi, legătură care în sine are semnificaţie. Elementele inexplicabile, de pildă faptul că un om aflat în floarea vârstei, cu totul implicat în realitatea omenească, brusc se poate prăbuşi, fără ca cineva să poată controla procesul, poate să moară sau să se însănătoşească, transformă fiecare întâmplare într-un semn: fumul de la paiele arse care s-a răsucit către casă prevesteşte ce va să vină. Există o ordine, nimic pe lume nu este întâmplător. Acea ordine pe care o descrie Duun este o combinaţie de creştinism, păgânism şi fatalism rural, şi mare parte din valoarea povestirii rezidă în modul în care se arată cum uriaşele suprastructuri, care există independent de oamenii de acolo, se adaptează vieţii concrete pe care o duc ei, de parcă ar fi trase în jos, înspre practică, în traiul cotidian cu pluguri de zăpadă, năvoade, animale domestice şi grajduri, şi sunt transformate de acestea. În forma lor pură, miturile sunt descrieri complete ale realităţii, închise în ele însele, dar modul lor de operare, ceea ce ele fac, seamănă cu ceea ce fac personajele lui Duun. Miturile conferă necunoscutului un chip, un corp, un loc şi un timp, creând legături între omenesc şi natură, între moarte şi viaţă, între trecut şi viitor, creaţie şi distrugere. Atunci când un personaj precum Odin, de exemplu, este atârnat în copacul Yggdrasil, şi este pe jumătate mort, pe jumătate viu, cu scopul de a dobândi cunoaştere, sau atunci când Eva este ademenită de şarpe ca să mănânce fructul din copacul cunoaşterii, devenind astfel muritoare, în ambele cazuri se stabileşte o legătură între copac, moarte şi cunoaştere. În

ce constă această legătură? în rădăcinile din pământ, ramurile ridicate spre cer, ele sunt lumea şi viaţa, care este nesfârşită, creşte mereu un vlăstar proaspăt din crengile moarte. Cunoaşterea vine de la cei morţi, tot ceea ce ştim de la ei am învăţat. Viaţa este viaţa fiecăruia dintre noi şi este viaţa noastră a tuturor. Moartea este moartea fiecăruia şi moartea noastră a tuturor. Soarele este mereu văzut pentru prima dată, întotdeauna există cineva care pentru prima oară îşi ridică privirea înspre el, şi permanent este văzut pentru ultima oară, întrucât cineva închide ochii şi-l pierde din vedere pentru totdeauna. Acestea sunt legăturile pe care miturile şi ritualurile le menţin şi le administrează, şi acelaşi lucru este aplicabil şi pentru ele, deoarece ele există deja acolo pentru noi. Sunt un limbaj, un alt limbaj, şi ceea ce comunică ele nu se poate comunica altfel. Din acest punct de vedere, Iluminismul, bazat pe ideea că miturile, ritualurile şi religia erau o formă de superstiţie, a reprezentat o decădere. Noi numim obscurantistă imaginea mitologică a lumii, şi este cert că, la patru sute de ani de la începutul Iluminismului, ştim mai multe despre lumea materială şi despre cum funcţionează ea, decât cei care au trăit înainte de epoca respectivă. Da, ştim infinit mai multe. Dar ce înseamnă să ştii? Ce fel de valoare are această ştiinţă? în întregul text *Voluspă* se repetă întrebarea vrăjitoarei ca un soi de refren al şovăielii: „Ştiţi voi destule, sau ce?” Cunoaşterea este ceva ascuns, legat de Hei, de cei morţi şi de ceea ce a fost demult, invizibil, şi accesul la ea întotdeauna are şi un preţ. „Ştiţi voi destule, sau ce?” întreabă vrăjitoarea, aici îşi evaluează ascultătorii, le ia în derâdere foamea lacomă de cunoaştere. Ca să bea din izvorul lui Mimir, Odin îşi sacrifică un ochi, pentru noi acesta fiind un gest de neînţeles, deoarece ceea ce ştim este atât de strâns legat de ceea ce vedem. Pentru noi, cunoaşterea vine pe cale vizuală, despre asta a fost vorba în marea revoluţie iluministă, nu mai trebuia să respectăm autoritatea vechilor texte religioase şi filosofice, ci să

vedem noi înşine. În cazul mitului lucrurile stau invers, cunoaşterea este legată de ceea ce nu vedem, de lucrurile tainice şi ascunse. Şi preţul cunoaşterii este ridicat. În mitul creaţiei din Biblie, după cum se ştie, căderea din Rai se produce atunci când Adam şi Eva mănâncă din pomul cunoaşterii. „Cea mai veche dintre tradiţiile noastre religioase a privit cunoaşterea drept vinovată, în timp ce noi am perceput-o ca fiind nevinovată”, scrie filosoful francez Michel Serres. Toate ritualurile, miturile şi basmele care s-au transmis din generaţie în generaţie, venind de aşa de departe, de la începuturile memoriei noastre colective, din întunericul istoriei, el le denumeşte tehnologii sociale sau culturale, industrii care au fertilizat solul din care au apărut diferitele tradiţii. Limbajul, pe care noi îl luăm de-a gata, a fost odată dezvoltat din nimic. Concepţia potrivit căreia colectivul continuă să trăiască şi după moartea individului, pe care am preluat-o de-a gata, s-a format treptat. Responsabilitatea pentru viitor, din care ei înşişi nu făceau parte, nu a fost dată, ci câştigată. Există o lumină aici, dar ea este îndreptată către ideea de om, şi nu spre părţile componente ale omului şi spre modul lor de funcţionare. Miturile privesc omul din perspectiva timpului, iluminismul îl priveşte în spaţiu.

În lumea noastră, spaţiul constituie un punct de interes major, practic întreaga noastră tehnologie, industrie şi ştiinţă se organizează în funcţie de principiile lui. Spaţiul pe care-l ocupăm este văzut, cartografiat şi explicat, şi cucerit într-un ritm din ce în ce mai mare. Spaţiul pe care-l ocupam pe vremuri, pe care îl descrie Duun, marcat de repetări de-a lungul generaţiilor, în care oamenii au muncit cu sudoarea frunţilor, au iubit, au avut copii şi au murit, cu alte cuvinte, spaţiul în care se simţeau acasă, dar de care se şi temeau, împrejmuiţi de bezna neştiinţei de atunci, acel spaţiu – care nu este departe de noi, deoarece părinţii străbunicilor mei din Vestlandet, care au fost pescari şi agricultori, au trăit în el – a dispărut. Nu mai credem în semne, nu mai credem în

Dumnezeu, nu mai credem în absolut nimic: noi ştim. Noi ştim că direcţia din care bate vântul este determinată de fenomene meteorologice şi că fumul care este adus către casă nu înseamnă nimic altceva decât asta, o mişcare a curenţilor de aer provocată de diferenţele de presiune. Noi ştim că sufletul moare atunci când noi murim şi de aceea nu deschidem uşa ca să-l lăsăm să plece. Noi ştim că nu există fantome şi că nu există nici diavoli; dacă un băiat vede ceva la capătul patului, în semiîntuneric, atunci este rezultatul fanteziei lui. Noi ştim că un ceas care rămâne în urmă nu decide cum va fi anul. Ştim că păsările nu prevestesc nimic; dacă un corb se aşază pe acoperişul casei în care este un mort, e o coincidenţă, o simplă toană de-a păsării; poate că voia să vadă mai bine ceva de acolo, de sus? Totul este raţional, totul are o explicaţie logică; noi ştim asta şi pornind de la această premisă, ne trăim vieţile. De aceea nu ne mai temem de întuneric şi de aceea nu ne temem de moarte.

Dar ce ştim noi de fapt?

În lumea lui Duun, toţi credeau în Dumnezeu, este ceva de la sine înţeles, ceva de neconceput altfel. Dar cei mai mulţi nu ştiau exact în ce anume cred, cei mai mulţi nu cunoşteau religia destul de bine, pentru asta aveau preoţi care ştiau tot ceea ce trebuia să ştii despre Scriptură. Pentru oameni era de ajuns să ştie că există un Dumnezeu şi un Fiu al lui Dumnezeu care ia asupra lui toate păcatele noastre, şi că îi aşteaptă o viaţă după moarte. La fel este şi pentru noi. Ştim cum funcţionează şi este interconectat totul, nu a mai rămas nicio fărâmă de realitate neexplicată. Dar foarte puţini dintre noi ştim cu precizie ce anume ştim, foarte puţini dintre noi cunoaştem ştiinţele exacte extrem de bine. Ştim despre atomi şi electroni, ştim despre teoria evoluţiei şi Big Bang, însă nu suntem capabili să le explicăm, dar atât timp cât ştim că există cineva care ştie, ne bazăm pe asta, pe faptul că lumea este astfel, şi ne simţim în siguranţă. Lumea lui Duun a fost construită în jurul repetiţiei, timpul era mistic şi static, pe când lumea

noastră are în centru noul, schimbarea, progresul. Noul şi-a lăsat amprenta peste tot; toate obiectele pe care le folosim, de exemplu, primesc tot timpul un design nou, este o mare diferenţă între un tacâm din anii ’80 şi unul de la începutul anilor 2000, între o casă din anii ’50 şi una din zilele noastre, dar modificarea este valabilă pentru ochi, ea este vizuală şi nu funcţională: un cuţit are un mâner şi un tăiş în 2010, la fel cum a avut şi în 1710 sau 1310. Într-o interpretare a realităţii din perspectivă mitologică, nu ochiul este esenţial, semnificaţia constă în ceea ce ochiul nu surprinde, în timp ce înţelegerea universului din perspectivă raţională este vizuală, şi această răsturnare care s-a petrecut în secolele al XVI-lea şi al XVII-lea a constituit însuşi miezul revoluţiei Iluminismului. Cele mai importante tehnologii care s-au dezvoltat în perioada iluministă au fost telescopul şi microscopul, fără ajutorul acestor instrumente optice perspectiva pe care ştiinţa a dobândit-o treptat ar fi fost inimaginabilă. Şi poate că din această perspectivă trebuie să interpretăm accentul pus pe design în timpurile noastre? Timpul este invizibil, timpul nu se lasă nici dilatat, nici comprimat, el scapă oricărei tehnologii spaţiale în virtutea acestei invizibilităţi, dar în design el este captat şi putem vedea: aşa arată anii ’70, aşa arată anii ’80, aşa arată anii ’90. Ceea ce este vechi devine nou, într-un sistem care în principiu este acelaşi ca şi acel timp din care erau constituite ritualurile, unde fiecare primăvară era un nou început, însă cu deosebirea fundamentală că noi nu mai vedem la fel, nu mai vedem repetiţia, doar noutatea. Acelaşi lucru este valabil şi în cazul ştirilor, unde se decupează toate întâmplările din locul lor originar şi timpul lor originar, şi sunt aşezate într-un flux cu alte evenimente, indiferent dacă sunt din acea zi sau din următoarea, fie că sunt dintr-o lună sau din următoarea, pentru că întotdeauna un avion se va prăbuşi, întotdeauna cineva va fi ucis, întotdeauna există o grevă, un accident de maşină, o catastrofă maritimă, alegeri, foamete, şi în acest continuum, în care întâmplările sunt

diferite, dar forma lor este aceeaşi, şi timpul este static şi mitic. Ah, da! Lumea noastră este o lume mitologică, deasupra noastră se întinde o boltă de imagini în care nimic niciodată nu se schimbă şi totul rămâne la fel. Am transformat realitatea într-un mit, însă, spre deosebire de oamenii care au trăit într-o cosmogonie mitică, noi nu ştim nimic despre ea, dar credem că este însăşi realitatea, lumea aşa cum este în realitate, aşa cum o vedem noi şi cum suntem noi în raport cu ea. În această lumină înţeleg eu trăirile sublimului, sau epifaniile, mai precis modul în care ceva din lume iese la suprafaţă, trece prin reprezentarea noastră despre el şi pentru o străfulgerare ni se arată aşa cum este. Lucrurile în sine sunt aceleaşi, doar percepţia noastră se schimbă, pentru că ele, deoarece sunt ample, surprinzătoare sau divergente de la normă, preţ de câteva secunde ne bulversează aşteptările. De aceea soarele lui Turner, evenimentul zugrăvit de Claude sau marea şi portul lui Broch par atât de intense şi trezesc emoţii atât de viguroase. Acela este adevărul artei. Adevărul ştiinţei este de altă natură, el este legat de timp într-o altă manieră; practic toate cercetările ştiinţifice din secolele al XVIII-lea şi al XIX-lea sunt ilizibile în zilele noastre, sau în orice caz şi-au pierdut orice relevanţă, pe când operele de artă ale respectivelor perioade încă ne vorbesc şi sunt încărcate de sens. Da, arta ne vorbeşte, creând o punte peste prăpastia dintre timpul cunoscut şi cel necunoscut; o peşteră cu picturi vechi de zeci de mii de ani ne impresionează, şi dintr-un anumit punct de vedere nu poate fi surclasată, acelaşi lucru este valabil şi în cazul primelor cosmogonii pe care le cunoaştem, chiar dacă nu ştim aproape nimic despre cei care le-au scris sau despre modul lor de trai. În comparaţie cu noianul de generaţii care au trăit în sutele de mii de ani ce au precedat apariţia filosofiei iluministe, următoarele patru secole de raţionalitate nu reprezintă decât o vălurire superficială, o zgârietură pe stânca unui munte, şi dintr-o astfel de perspectivă, conceptele „raţional” şi „iraţional” nu sunt

foarte fructuoase. Este vorba de modalităţi diferite de raportare la necunoscut. Am reuşit să alungăm necunoscutul şi ne aflăm în deplină siguranţă, şi suntem prima cultură din istorie care nu mai tremură în faţa forţelor naturii, deoarece le ţinem sub control. Dar preţul plătit pentru acea siguranţă este ridicat, pentru că este prezent în vieţile noastre. Şi ni se dezvăluie în moarte. Nu ne mai temem de moarte, tot ce are legătură cu ea am ridicat pe bolta reprezentărilor de deasupra noastră, deoarece, dacă există un element dominant în lumea reprezentărilor, acesta este imaginea oamenilor care mor. În lumea imaginilor oamenii mor mereu, sunt împuşcaţi în cap sau în piept, cad de pe munţi sau cascade, se înecă sau mor în accidente de maşină, se prăbuşesc cu avionul sau elicopterul, mor pe câmpul de bătălie sau cad victime unui atac sinucigaş cu bombă la un punct de control din Orientul Mijlociu sau din Irak, sunt ucişi cu târnăcoape de gheaţă sau cu pumnale, sunt spintecaţi cu săbii sau sunt omorâţi cu lănci, sunt gazaţi sau mor îngheţaţi sau arşi. Se împiedică şi se lovesc cu capul de marginea căzii şi mor, se dezechilibrează pe pârtia de schi şi sângerează până la moarte din cauza rupturii unei artere, mor după naştere, mor pe patul de suferinţă, fie de cancer, fie de ciumă, de comoţie cerebrală, ori de infarct. Mor pe cruce, în scaunul electric, la galere sau legaţi fedeleş de o masă, cu otravă injectată în corp. Această moarte vizuală şi care nu cunoaşte nici timp, nici spaţiu, ci roieşte liberă şi imponderabilă în lumea imaginilor, este un surogat, un înlocuitor pentru adevărata moarte, luând asupra sa toată neliniştea şi toată frica, în vreme ce adevărata moarte, moartea fizică a corpului, aşa cum se iveşte ea într-un anume loc şi într-un anumit moment, este ascunsă cât se poate de bine. Apoi, când ea se manifestă, când omul o întâlneşte în realitate, aşa cum este ea de fapt, când ea cade din cer şi coboară pe pământ, în dorul ei htonic, în pofta ei de ţărână şi mlaştină, de întuneric şi umezeală, şi atunci când corpul zace acolo, în faţa ochilor noştri, mort

şi ţeapăn, e ca şi cum un văl ar fi dat la o parte, pentru că noi nu eram moderni până la urmă, noi eram la fel de bătrâni ca dealurile şi movilele de piatră, şi eram înrudiţi cu iarba şi copacii, cu câmpiile şi cu melcii care se târăsc cât pot ei de bine, şi într-o zi doar îi vezi zăcând acolo nemişcaţi sub cer, pentru ca după aceea să se elibereze şi să dispară, o părticică din toate culmile şi colţurile lumii, vârtejuri şi forme, alcătuite din praf, dezintegrate în praf, pământeşti până în măduva oaselor, cu mâinile şi picioarele legate de o clipă anume, pe care noi într-o zi, în ciuda tuturor promisiunilor că asta nu se va întâmpla, o părăsim. Dar moartea nu o părăsim, moartea nu o păcălim, moartea vine întotdeauna la noi, şi viaţa vine laolaltă cu ea.

Am văzut acel vapor de croazieră înţesat de lume cum alunecă în dreptul oraşului care se scufundă, o voce răsuna în difuzoare, bliţurile se aprindeau – oare eu chiar am văzut moartea?

Da, şi a fost sublim. Sublimul este totul, deşi acum, în lumea noastră obsedată de fragmentare, e pe cale de dispariţie. Noi trăim într-o lume dominată de părţi componente, şi chiar şi moartea intră în această clasificare. Ceea ce contează este moartea individuală, oamenii sunt înlăturaţi unul câte unul, pe ascuns, şi numai moartea specificată contează. Nu Moartea, ci moartea din cauza arterelor înfundate şi a inimii suprasolicitate, moartea provocată de plămânii roşi de celulele cancerigene. Acelaşi lucru este valabil şi pentru frumos.

Albumele de artă au aproape întotdeauna pe copertă un detaliu dintr-o pictură – o mână, o privire, o pasăre, un frântură de cer, un personaj din fundal – rareori întregul tablou. Înăuntru, lucrarea este redată împreună cu mai multe fragmente cu detalii, uneori chiar şi cu o imagine cu raze X, ca să se poată observa procesele care au dus la crearea tabloului final. Aşa deci! A schimbat poziţia pălăriei? Dacă tabloul este renumit, sunt expuse alături şi altele, mai puţin cunoscute, din aceeaşi perioadă, iar

eseurile care le acompaniază, problemele dezbătute au în general o tentă socială – personajele din picturile renascentiste, ce fel de haine poartă pe ele? Cărei clase sociale îi aparţin? Din ce sistem economic făcea parte pictorul? De unde îşi procura culorile? A lăsat vreo amprentă pe undeva? Ce schimbări de mentalitate şi ce schimbări sociale au făcut posibilă sau necesară perspectiva acestuia? A fost pictorul homosexual, şi în ce mod i-a afectat asta opera? De ce au existat atât de puţine pictoriţe şi cum anume a afectat asta percepţia noastră asupra calităţii în artă? Această atomizare sistematică este un rezultat al preeminenţei vizualului, deoarece nu mai este vorba despre impresia pe care o trezesc arta sau moartea sau divinul, ci este vorba despre felul în care arată – în cazul trupului, este vorba de modificările care preced moartea, iar în cazul artei, nu impresia în sine, ci condiţiile prealabile impresiei. Această atomizare, pe care Broch şi alţii o considerau o expresie a degenerării, dar care evident că poate fi privită şi ca o revitalizare enormă a unei culturi care decade lent, fenomen pentru care picturile baroce stau mărturie, acolo lumea aproape că explodează de detalii şi frumuseţea proprie realităţii fizice, în absolut totul, de la penele de fazan până la iepurii morţi, mere, respingole, cranii şi scoici – a fost întâmpinată de o mişcare aparent opusă, cunoaşterea universală, *una scientia universalis*, ca să folosim expresia lui Francis Bacon, atinsă cu ajutorul principiilor despre observaţie, probabilitate şi verificare. Este imposibil să-ţi imaginezi o ştiinţă locală, de exemplu că un fenomen sau un obiect ar putea vădi însuşiri valabile doar într-un anume loc sau doar într-un anume moment. Dezbaterea din secolul al XVII-lea despre minune sau miracol, în care până atunci lumea crezuse nestrămutat, adică evenimentul improbabil care se produce o singură dată, într-un singur loc şi niciodată nu se repetă, indică poate mai bine decât orice altceva noua linie care era trasată în lume, precum şi consecinţele trasării ei. În *Religio medici* din 1635, Thomas

Browne scrie:

„Eu nu pot nici să demonstrez şi nici cu certitudine să neg că minunile au încetat, cu atât mai puţin aş putea să stabilesc cu exactitate momentul încetării lor. Faptul că ele i-au supravieţuit lui Hristos este demonstrat de mărturiile Scripturii; nu putem contesta nici că le-au supravieţuit şi apostolilor şi au reapărut în momentul convertirii păgânilor, mulţi ani după aceea, decât dacă punem sub semnul îndoielii acele autorităţi ale căror mărturii nu le tăgăduim în cazurile în care ne susţin convingerile. De aceea poate să existe o anumită dreptate în ceea ce povestesc iezuiţii despre miracolele din India. Mi-aş dori să fi fost adevărat, sau să fi avut şi alte mărturii în afară de cele ieşite de sub peniţele lor”.

Pe de o parte, el susţine incontestabila autoritate a Scripturii, nu se îndoieşte absolut deloc de faptul că există minuni ca fenomene, deoarece acestea sunt descrise tocmai în Biblie, şi de aceea trebuie să fie adevărate; pe de altă parte, el deschide o cale către îndoiala că minunile ar exista în epoca lui, şi atunci Scriptura nu mai este de ajuns, ca să se convingă are nevoie de martori imparţiali. Acest nou mod de a judeca, bazat pe observaţie, avea să dea la o parte, puţin câte puţin, credinţa şi ideea sacrului, deşi cele două perspective nu erau atât de diferite: ceea ce defineşte sfinţenia, faptul că ea exclude tot ceea ce nu este sfânt, caracterizează şi raţionalul, care exclude tot ceea ce nu este raţional. Aşa stau lucrurile şi acum. Religia şi arta nu mai sunt în punctele centrale ale percepţiei noastre, ci se află la periferie, neavând nici putere, nici influenţă. În timp ce religia a devenit o chestiune personală – dacă cineva este creştin, aceasta este credinţa lui privată –, arta a trecut de partea cealaltă, abordând problemele care se ivesc în cadrul spaţiului social, unde se desfăşoară vieţile noastre, şi în rarele ocazii în care îşi ia avânt şi pătrunde în centrul semnificaţiilor, acolo unde se defineşte lumea, adică în laborator şi în observator, întotdeauna o face cu un amatorism neajutorat şi aproape ruşinos. Pe jumătate

neştiutoare, pe jumătate seducătoare, stă acolo şi bombăne ceva despre *strâng theory* sau fizica cuantică. O nouă cale pentru roman? Pentru om? Vine cineva la petrecerea de după, sau nu?

Când eram mic, voiam să devin chirurg. Visul meu s-a născut indubitabil datorită emisiunii medicale difuzate la televizor pe vremea aceea, în Norvegia anilor ’70, în care se arătau secvenţe lungi de la operaţii de care eram completamente vrăjit. Niciodată nu se arăta corpul în întregime, ci doar acea parte care urma să fie operată, restul era acoperit de un material care era de acelaşi tip şi cu aceea culoare cu costumele şi măştile doctorilor şi asistentelor. Materialul era lucios şi curat, fără cute sau pete, şi pe fundalul acesta, pielea albă, care zăcea ca un crater în mijloc, având multe neregularităţi mărunte, părea să fie aproape obscenă. Atunci când pielea era tăiată cu un scalpel, de către un medic fără chip, sub lumina puternică a lămpilor, era ca şi cum s-ar fi deschis un mic şanţ. Acel şanţ, păstrat deschis cu ajutorul clemelor, era plin de fluide care curgeau şi de organe care pulsau, imposibil de identificat sau de deosebit între ele, dar ele străluceau ca nişte membrane la lumină, şi chiar exista o ordine, pentru că degetele învelite în mănuşi de cauciuc lucrau sigure pe ele şi în viteză. Astfel am văzut eu inima, vieţuitoarea aceea oarbă care se mişcă în piept, şi sângele în care se scaldă. Multe dintre desenele mele din acea perioadă reprezentau chirurgi care taie pacienţi, imaginile erau sinistre şi pline de sânge, spre îngrijorarea mamei. Oare îmi era bine? Dar chirurgia se încadra într-un tipar; celelalte pasiuni ale mele erau scufundările şi spaţiul cosmic, toate având în comun faptul că serveau la explorarea lumii, în primul caz corpul omenesc, în al doilea, viaţa din oceane, iar în al treilea vastitatea cosmosului. Partea aceea a lumii care era ascunsă ochiului mă atrăgea pe mine, în spaţiile pline de taine voiam să intru, cu alte cuvinte, în necunoscut. Dintre acestea, interiorul corpului era cel mai fascinant, pentru că ceea ce-

mi era necunoscut se afla în mine şi în toţi cei pe care-i vedeam, şi deci era prezent în permanenţă, orişiunde m-aş fi întors, şi oarecum nu era prezent, deoarece interiorul meu gâlgâitor şi scăldat în sânge rămânea inaccesibil, era cu neputinţă să pătrunzi în el. Suprafaţa mării o străpungeam în fiecare vară, atunci când puteam arunca o privire spre viaţa agitată şi strălucitoare care se desfăşura acolo. Spaţiul cosmic negru ni se dezvăluia cu punctele sale luminoase în nopţile senine de iarnă şi de toamnă, când deveneau vizibile chiar şi unele planete. Doar corpul rămânea complet ferecat. Săculeţii gri ai plămânilor; excrescenţa spongioasă a creierului pe lujerul său format din măduva spinării; tuburile care transportau sângele de colo colo prin toată carnea şi ţesuturile, pe acestea nu le-am văzut niciodată. Cel mai tare m-am apropiat de interiorul corpului atunci când urmăream la televizor imaginile de la operaţii. Câte astfel de episoade au fost difuzate, habar n-am, dar nu cred să fi fost decât două, poate trei. Totuşi, impresia mi-a rămas, fascinaţia faţă de interiorul corpului şi faţă de misterul său nu m-a părăsit niciodată, dar ulterior a devenit ambivalenţă, amestecându-se cu dezgustul; imaginea cu interiorul corpului era în acelaşi timp respingătoare şi atrăgătoare. Când am devenit adult, m-a preocupat cercetarea corpului în perioada Renaşterii, atunci când pentru prima dată acesta a fost cartografiat, în principal prin disecţii de cadavre proaspete, adesea trupurile celor executaţi, deşi uneori pur şi simplu erau furate leşuri din cimitirul bisericii şi disecate în taină, sau, în alte dăţi, în public, în timpul cursurilor de medicină la universitate, în aşa-numitele teatre de anatomie. Aceea era ştiinţa cea mai evoluată a epocii. De pildă, la începutul secolului al XVII-lea, Thomas Browne, autorul *Religio medici*, a plecat din Anglia pe continent ca să studieze anatomia la Montpellier, chirurgia la Padova şi farmacologia la Leiden. Dar era de asemenea spectacol şi un amuzament popular, pentru că interiorul corpului constituia o senzaţie, un parc de

distracţii al cărnii şi al sângelui.

După patru sute de ani, miracolul corpului nu mai este un fenomen în sine, ci întrebarea care se pune este de ce nu s-a pătruns acolo mai de mult. Ce anume i-a oprit pe antici şi pe savanţii Evului Mediu să cerceteze interiorul corpului? Egiptenii îl cunoşteau bine, prin tehnica îmbălsămării, dar pe ei nu i-a preocupat niciodată cum funcţionează organele şi cum sunt interconectate, fiind în schimb orientaţi către moarte şi respectul pentru moarte, aşa cum o cerea practica lor. Grecii, care au dezvoltat ştiinţa medicală de la stadiul şamanic până când a devenit o activitate raţională, îşi bazau cunoştinţele despre corpul omenesc pe ceea ce vedeau şi înţelegeau din organele animalelor, utilizând, îmi imaginez, şi ceea ce vedeau în urma accidentelor sau războaielor, atunci când corpul era deschis în diverse moduri. Creierul dintr-un craniu spart, maţele dintr-o burtă spintecată, picioare şi ligamente şi vase de sânge văzute în secţiune, după amputarea unui picior sau a unui braţ. Nu le-a trecut însă nicio clipă prin minte că puteau să spintece un cadavru sau două şi să-i studieze conţinutul în pace şi linişte. Era imposibil să fi avut acest gând tocmai pentru că dorinţa lor de cunoaştere era de neostoit.

De ce era imposibil ca ei să aibă acest gând?

Poate că ei priveau corpul ca pe un întreg, astfel încât ideea de a-l diseca nu avea sens, poate că ei nu înţelegeau că viaţa unui corp putea fi prelungită dacă s-ar fi descoperit mai multe informaţii rezultate din tăierea unui alt corp, sau poate că pentru ei prelungirea vieţii nu avea nicio valoare. Sau poate că ei percepeau organele interne ale corpului ca pe ceva sacru. Indiferent ce motiv ar fi avut, ei nu disecau cadavrele oamenilor şi ştiau foarte puţine lucruri despre funcţiile organelor interne. Textele lor despre medicină şi biologie, pline de aproximări şi presupuneri, şi cu toate acestea, uluitor de precise, luând în considerare datele empirice pline de lacune, au constituit norma în toate secolele următoare, până la

Renaştere, când în continuare cântăreau atât de mult, încât studiile de anatomie ale lui Dürer şi ale lui Leonardo, pe care cei doi le făcuseră având cadavrul în faţa ochilor, conţin greşeli, detalii care ţin mai curând de literatura medicală decât de practică, însemnând că informaţiile pe care le aflaseră din diverse surse ajungeau să anuleze ceea ce vedeau. La fel s-a întâmplat şi cu planşele anatomice ale lui Charles Estienne din anul 1546, în care se regăsesc detalii din textul lui Galen care nu există în realitate. Dar noua paradigmă a înlocuit-o repede pe cea veche, cele mai bune planşe de anatomie din secolul al XVII-lea sunt atât de precise, încât şi acum s-ar putea preda medicina după ele. Însă o schimbare atât de radicală în domeniul studiului dedicat omului putea să nu se confrunte cu o opoziţie puternică. La mijlocul secolului al XVI-lea, Paracelsus scria următoarele despre disecţie:

„Totuşi, nu este absolut deloc îndeajuns să priveşti corpul uman, să-l tai şi să-i înveţi părţile interne, după cum nu ajunge nici să-l despici în bucăţi şi apoi să te uiţi cu atenţie. Privitul nu înseamnă, la urma urmelor, altceva decât să observi, tot aşa cum un ţăran care se uită în cartea cu Psalmi nu vede altceva decât literele, şi n-are nimic de spus despre ele”.

Alternativa lui Paracelsus a fost magia. Doar în legăturile dintre forţele cerului şi ale pământului, dintre forţele ascunse şi cele vizibile, se dezvăluie într-adevăr esenţa lucrurilor. Paracelsus folosea o paradigmă a realităţii din Evul Mediu, o lume alcătuită din corespondenţe între ceea ce este vizibil şi invizibil, între microcosmosul omenesc şi macrocosmosul care cuprinde tot, o carte a lui Dumnezeu în care totul reprezintă un semn prevestitor pentru altceva şi nimic nu este pur şi simplu ceva în sine. A descrie ceea ce era vizibil în lumea materială era inutil, cu excepţia cazului când se demonstra ori se stabilea conexiunea dintre ea şi lumea imaterială. Paracelsus, cu amestecul lui haotic de ştiinţe ale naturii, morală, magie şi metafizică, într-o lume plină de spirite

legate de foc, respectiv pământ, apă şi aer, conectate cu sfera omenească într-o infinitate de moduri, nu înţelegea importanţa anatomiei pentru ştiinţa medicală, şi în lumina textelor sale practicile unui personaj ca Leonardo da Vinci, de exemplu, care era la distanţă de două generaţii faţă de Paracelsus, erau exerciţii găunoase, în timp ce lui Leonardo însuşi activitatea aceasta trebuie să i se fi părut o aventură, un fel de a doua geneză.

În caietele sale cu notiţe, Leonardo pare aproape posedat de ideea de a pătrunde în realitatea fizică, şi el nu face nicio diferenţă între omenesc şi lumea materială, între ceea ce este viu şi ceea ce este mort, el vrea să descrie, să prindă şi să înţeleagă totul. Cum se face că scoicile şi fosilele animalelor marine se găsesc în vârful munţilor? De ce văd bătrânii mai bine la depărtare? De ce are cerul culoarea albastră? Ce este căldura? El vrea să descrie factorii care generează râsul şi plânsul. Ce este strănutul? Ce este căscatul? Epilepsia, spasmele, paralizia. Ce înseamnă să tremuri de frig sau să transpiri? Ce sunt oboseala, foamea, setea, pofta? El vrea să descrie începuturile vieţii omeneşti, din uterul mamei, şi vrea să afle de ce un bebeluş de opt luni nu supravieţuieşte. Vrea să ştie ce muşchi dispar atunci când omul se îngraşă şi ce muşchi ies în evidenţă când acesta slăbeşte. Speculează de ce petele Lunii se schimbă dacă sunt urmărite de-a lungul timpului, şi explică acest fenomen cu ajutorul norilor formaţi din vaporii care se ridică din apele de pe Lună, care se interpun între Soare şi ape, blocând razele Soarelui, astfel încât Luna devine întunecată, fiindu-i imposibil să reflecte lumina. Numitorul comun al tuturor observaţiilor şi presupunerilor lui este că acestea îşi au punctul de pornire în ceea ce se vede cu ochiul liber şi nimic mai mult. Lumea pe care Leonardo o descrie este lipsită de transcendenţă, dar ea nu pare să fie absolut deloc închisă, chiar dimpotrivă, pentru că, dincolo de faptul că împărăţia spre care-şi îndreaptă privirea este copleşitoare, privirea este atât de vie, de curioasă, încât

tot ceea ce vede, inclusiv Soarele şi Luna, râurile şi câmpiile, par să participe la crearea acestor noutăţi. Vechea lume, cu transcendenţa ei ameţitoare, a dispărut, dar este perceptibilă în dorinţa de nou. Se vorbeşte puţin sau chiar deloc despre lumea de care s-a eliberat, dar ea există totuşi în sentimentul acestei dislocări, acel sentiment de libertate.

Picturile lui Leonardo mi se par complet străine de acel sentiment, în mod ciudat. Ele sunt opere de artă, dar au în acelaşi timp o saturaţie în ele; viaţa se caracterizează prin armonie şi serenitate, tehnica lui de rotunjire a formelor, permiţându-le să alunece în împrejurimi fără a le lăsa să-şi piardă din plinătate şi soliditate, probabil că are legătură cu asta, dar şi structura compoziţiilor joacă un rol, sunt atât de perfecte, încât devin lipsite de tensiune şi… da, puţin *leneşe*. Eu nu îmi deschid ochii larg în faţa unui tablou de Leonardo, aşa cum îmi aţintesc privirea la notiţele lui. Asta se datorează faptului că autorul aparţinea unei tradiţii şi privea prin ochii tradiţiei, folosea tehnicile tradiţionale, pe când ca anatomist, biolog, fizician, geolog, geograf, astronom şi inventator îşi croia propria cale. „Lacrimile nu vin din creier, ci din inimă”, a scris el pe neaşteptate. Sau, aşa cum spune într-una dintre numeroasele lui profeţii: „Oamenii vor ieşi din mormintele lor preschimbaţi în creaturi înaripate şi vor ataca alţi oameni, le vor fura mâncarea din mâini sau de pe mese, ca muştele” Acel ton, acel temperament care nu este lipsit de sălbăticie şi care este la fel de imprevizibil pe cât este de precis, lipseşte cu desăvârşire din picturi, cu o excepţie notabilă: *Dama cu hermină*. Am cumpărat un poster reprezentând acel tablou într-o excursie în Italia, când fusesem împreună cu Espen, în urmă cu mai bine de zece ani. Ţin posterul în camera de zi, şi încă nu m-am săturat să-l privesc. Subiectul este simplu – o tânără ţine o hermină la piept, animalul se uită în aceeaşi direcţie ca şi ea, spre dreapta, mâna protagonistei este pe spatele lui. Tabloul este neliniştitor. De ce? Nu ştiu să spun, dar

fundalul este complet negru, nu există altceva decât această femeie cu acest animal, şi probabil că neliniştea porneşte tocmai din această alăturare. Chipul femeii este mai colţuros decât toate celelalte chipuri de femeie pictate de Leonardo, şi mâna aceea care se odihneşte pe spinarea animalului este slabă şi osoasă, disproporţionată în raport cu restul corpului, puţin prea mare, şi chiar dacă este posibil ca modelul pe care l-a folosit să fi avut mâini atât de mari, privirea este oricum atrasă înspre ea, într-un asemenea mod, încât împreună cu capul herminei, formează centrul tabloului. Mâna scoate în relief şi neliniştea animalului, iar mâna este prezentă pentru a-l linişti. Faptul că este o idee prea osoasă accentuează aspectul ei fizic, şi asta se întâlneşte rareori în picturile lui Leonardo, care aproape întotdeauna este mai ocupat de culoare, forme şi saturaţie, şi împreună cu prezenţa nefirească şi intensă a animalului, care parcă există în afara sferei de observaţie a femeii, este ca şi cum corpul se divizează în faţa noastră: o parte care ţine de fiziologic, biologic, zoologic, în care unghiile de la mână, de exemplu, corespund cu ghearele de la piciorul animalului, şi unde culoarea ochilor animalului este aceeaşi cu a ochilor femeii, şi o parte care ţine de omenesc, adică ceea ce este legat de liniştea femeii, faptul că animalul există în afara conştiinţei sale, iar conştiinţa ei este preocupată de altceva, poate de ceva ce vede, poate de ceva din mintea ei, dar oricum, ea radiază blândeţe şi calm. Hainele, colierul de perle, bentiţa de păr, totul aparţine acestei sfere, din care animalul este exclus. Ceva din neliniştea tabloului constă în precizia cu care Leonardo a pictat animalul, complet diferit de toate celelalte animale pictate de el, de exemplu leii, caii sau mieii. Hermina nu este un animal biblic, nu este mitologic, el nu aparţine sferei militare sau celei amoroase, dar se află acolo cu drepturi depline, ca un animal anume. Nu ne putem închipui acest tablou reprezentând un faun, pe jumătate om, jumătate animal, sau pe zeul Pan, ori poate câţiva centauri,

mitologia este plină de fiinţe care se află între om şi animal, dar atunci tabloul ar fi fost o ilustrare, şi Leonardo tocmai asta nu face aici, el nu ilustrează o idee sau un concept: tabloul *este* ideea.

Schiţele lui de anatomie nu reflectă nimic în acest sens, chiar dacă întâlnirea pe care ele o reprezintă – dintre artă şi trup – este aceeaşi din tabloul cu dama cu hermină. Poate că este aşa deoarece în schiţe cuplarea dispare, adică schiţele reprezintă trupul, în timp ce pictura trăieşte tocmai în spaţiul dintre cele două dimensiuni. Diferenţa dintre ceea ce este desenat şi desen este evident la fel de mare în ambele cazuri, dar atunci când este vorba de schiţele despre corp, din epoca lui Leonardo şi până acum s-au produs schiţe în număr infinit, şi ceea ce pe vremuri reprezenta un fenomen nou, acum este atât de obişnuit, încât nici nu-l mai percepem drept un fenomen, chiar şi cele care au un anumit autor pătrund în fluxul de picturi anonime ce ilustrează manualele şcolare şi cărţile, flux în care ne bălăcim prima dată în copilărie şi din care nu mai ieşim niciodată, acolo tot ceea ce există şi se petrece este transpus în schiţe, cum ar fi componentele şi organizarea moleculelor, producerea de clorofilă în copaci, orbitele planetelor în jurul Soarelui sau structura urechii interne. Sigur lucrurile nu au stat aşa pentru Leonardo, pentru că el a desenat totul ca pentru prima oară, şi atât de nouă şi de controversată este practica de a desena interiorul corpului omenesc prin studiul cadavrelor, încât el simte nevoia de a se disculpa la începutul notiţelor sale de anatomie, adresându-i-se unui *tu* fictiv, pe care îl lasă să pretindă că sunt mai multe informaţii de câştigat de pe urma asistării la o disecţie, decât prin privitul desenelor.

„Şi tu, care spui că e mai bine să-l urmăreşti pe anatomist la treabă decât să vezi aceste schiţe, ai avea dreptate, dacă ar fi posibil să observăm toate lucrurile care sunt reprezentate în aceste desene într-o figură simplă, în care tu, cu toată isteţimea ta, nu vei vedea sau nu vei dobândi cunoaştere decât despre câteva vene, pe când eu,

ca să dobândesc cunoaşterea lor adevărată şi perfectă, am disecat mai mult de zece corpuri omeneşti, am distrus toate celelalte componente şi am îndepărtat până şi cele mai mici părţi de carne care înconjurau aceste vene, fără să provoc sângerări, cu excepţia sângerării reduse de la capilare. Şi deoarece un trup nu rezista atât de mult, am fost nevoit să continui cu mai multe corpuri, până când mi-am definitivat munca şi am atins cunoaşterea deplină. Am repetat procesul de două ori, pentru a vedea şi diferenţele.

Şi dacă ai avea chemare pentru astfel de lucruri, probabil că tot ai fi fost oprit de dezgust, şi dacă acesta nu te-ar fi oprit, atunci ai fi fost împiedicat de spaima faţă de orele de noapte petrecute în compania acestor cadavre, tăiate în bucăţi, jupuite şi oribile”.

Ceea ce Leonardo argumentează aici este beneficiul simplificării, într-o lume care nu cunoaşte schema. Oponentul său fictiv este de părere că e mai bine să asişti la disecţie pe durata desfăşurării ei, pentru că este mai aproape de realitate, în timp ce Leonardo consideră că realitatea, în acest caz corpul, este mult prea complicată, şi se lasă cel mai bine descifrată atunci când este expusă prin intermediul unei schiţe care să-i scoată la iveală esenţa: a fost nevoie de zece cadavre pentru ca el să înveţe îndeajuns de multe despre vasele de sânge încât să le poată desena. Mişcarea este de la haosul şi complexitatea realităţii înspre ordinea şi funcţionalitatea schematizărilor, dar şi dinspre adevărul cazurilor particulare, adică aspectul local şi concret, acest corp anume, până la adevărul tuturor cazurilor, adică aspectul universal şi general, toate corpurile. Desenele lui Leonardo nu sunt schematizări, el nu simplifică ceea ce vede, dimpotrivă, încearcă să facă o reprezentare cât mai precisă, dar pentru a reuşi el izolează anumite elemente, astfel încât ele să se poată observa mai clar, şi în felul acesta se îndepărtează şi se apropie în acelaşi timp de realitatea pe care o reprezintă, într-o mişcare care seamănă cu o lege: cu cât te apropii mai mult de o imagine reală a lumii fizice, cu

atât mai tare aceasta se îndepărtează.

Ceea ce face ca schiţele de anatomie ale lui Leonardo să fie atât de interesante este faptul că ele se situează la începutul acestei mişcări, sau poate chiar sunt menite s-o iniţieze, în acelaşi timp însă, aflându-se într-un alt punct de intesecţie – acela dintre artă şi ştiinţă.

Ce se întâmplă atunci când un tablou precum *Dama cu hermină* provoacă tot felul de sentimente şi stări, şi cu toate acestea rămâne deschis în faţa privitorului, care după mai mult de şase sute de ani nu poate să nu-l perceapă drept plin de înţelesuri, pe când un desen despre interiorul corpului uman, realizat de acelaşi artist, în aceeaşi epocă, este perceput ca ceva neutru, un fapt închis în sine, cu excepţia acelei străluciri vagi a perioadei în care a fost creat, asupra căreia artistul nu are niciun control?

Arta este ceea ce stabileşte instituţia că este artă, conform dogmei moderniste, dar acea definiţie este inutilă aici, deoarece chiar dacă am vrea să spunem că desenele anatomice sunt artă, nu se percepe diferenţa radicală dintre ele şi *Dama cu hermină*, care este atât de vădit altceva. Nu se poate spune că există o deosebire de calitate, şi nici că una dintre ele reduce, iar cealaltă nu, pentru că şi în *Dama cu hermină* reducţia este surprinzătoare, şi acolo, cu acel fundal complet negru, motivul tabloului este scos din contextul său, fiind reprezentat doar ceea ce este esenţial, partea de sus a corpului şi animalul care se caţără. Dar te poţi uita mult şi bine la acest tablou, care învie în ochiul privitorului şi pare inepuizabil, în timp ce schiţele despre interiorul corpului hrănesc simţurile într-un cu totul alt mod, limitând privirea şi emoţiile care o urmează: ceea ce vedem este ceea ce este. Altfel spus, există ceva mai mult de atât în pictură. Ce este acest „mai mult”? Ce anume dă o încărcătură tabloului şi nu dă o încărcătură şi schiţelor?

În bine-cunoscutul volum de debut al lui Jorge Luis Borges, *Labirinturi*, există o povestire intitulată „Pierre

Menard, scriitorul lui *Don Quijote*". Pierre Menard era, conform autorului, un scriitor francez mai puţin cunoscut, recent decedat, simbolist şi prieten cu Paul Valéry. Povestitorul vrea să-i cinstească amintirea, care a început să pălească, şi-i adună puţinele opere, câteva sonete şi monografii, printre care una despre *Characteristica universalis* de Leibniz şi una despre *Ars magna generalis* de Ramón Llull, care ne dau un indiciu despre direcţia pe care vrea s-o urmeze Borges înainte de a se concentra pe marea operă a lui Menard, pe care o descrie ca fiind poate cea mai plină de semnificaţii în zilele noastre, mai precis, capitolele al treizeci şi optulea şi al treizeci şi nouălea din prima parte a lui *Don Quijote* şi un fragment din al douăzeci şi doilea capitol. Menard nu le copiase, pentru că asta nu ar fi fost niciun fel de artă, el le-a recreat, întreprindere caracterizată de narator drept eroică, incontestabil mai valoroasă decât ceea ce a creat Cervantes atunci când şi-a scris romanul. Una este să parodiezi romanul cavaleresc şi să laşi un bătrân nobil să se aventureze călare într-un sat spaniol al secolului al XVII-lea, atunci când eşti tu însuţi spaniol şi trăieşti în secolul al XVII-lea, şi alta este să faci acelaşi lucru atunci când eşti francez şi trăieşti la începutul secolului XX. Asta face ca însuşi textul să fie mai bun, conform autorului, care compară două pasaje scurte din cele două opere. Prima dată, Cervantes însuşi, care a scris:

adevărul, a cărui mamă este istoria, rivalul timpului, depozitarul faptelor, martorul trecutului, exemplu magistral pentru prezent, vestitorul viitorului".

Povestitorul comentează:

Acest catalog de însuşiri scris în secolului al XVII-lea de către un *ingenio lego* precum Cervantes nu este altceva decât un imn retoric de iubire la adresa istoriei. Menard, pe de altă parte, scrie:

«… adevărul, a cărui mamă este istoria, rivalul timpului, depozitarul faptelor, martorul trecutului, exemplu magistral pentru prezent, vestitorul viitorului».

Istoria, *mama* adevărului: ideea este stranie. Menard, contemporan cu William James, nu defineşte istoria drept o cercetare a realităţii, ci ca pe o sursă a acesteia. Acel adevăr istoric este pentru el nu ceea ce s-a întâmplat, ci ceea ce noi presupunem că s-a întâmplat”.

Prin juxtapunerea ideii de originalitate cu aceea de repetiţie, ceea ce este imposibil, şi de aceea evident că ocupă un loc superior faţă de orice înnoire, Borges reordonează ierarhia dintre nou şi acelaşi, forţând astfel scoaterea celor două dimensiuni la lumină. Ideea că *Don Quijote* este imposibil de rescris este atât de evidentă, încât nici nu a fost concepută înainte ca Borges să-şi fi scris textul despre fabuloasa realizare a lui Menard, şi tocmai de aceea este esenţială: tot ceea ce vedem, dar la care nu ne gândim, lumea invizibilă de legi şi reguli în care ne mişcăm şi suntem ghidaţi, timpul şi spaţiul dat, constituie deopotrivă cuşca şi casa noastră. Arta este ceva ce nu poate fi repetat, ne reaminteşte Borges, şi din acest punct de vedere este înrudită cu miracolul. Faptul că altcineva, din întâmplare, ar fi pictat *Dama cu hermină* fix aşa cum a pictat-o Leonardo este o idee imposibilă, dar nu este imposibilă ideea ca cineva să deseneze aceeaşi schiţă a unei inimi, sau a unei cutii toracice, sau a braţului cu venele şi arterele dezgolite. Pictura are un timp şi un spaţiu, şi se desfăşoară într-o anumită clipă, unde este prezentă în toate detaliile, pe când desenele despre corp sunt lipsite de spaţialitate şi temporalitate. În pictură există acea femeie, acel animal, unic şi local, în desene toate corpurile sunt aspecte generale şi universale.

Arta este unică şi locală, căutând mereu ceea ce este unic şi local, luptă împotriva a tot ceea ce ar putea-o opri. Întreaga ei valoare este acolo. Până şi un tablou de Malevici, cu simplele lui personaje geometrice, sau cu suprafeţele sale complet monocrome, care par să se îndrepte spre generalitatea totală, este unic şi local: el nu exprimă suprafeţele geometrice în sine, ci reprezentarea pe care le-o dă Malevici, şi această prezenţă a unei alte

persoane fixează tabloul în timp, nu ar fi putut fi pictat de altcineva. Când şi altcineva poate să picteze, pentru că asta aşa şi este, orice stil puternic este preluat de alţii, arta devine mai puţin unică, mai puţin locală, iar forţa îi scade. Tablourile cubiştilor norvegieni şi suedezi sunt mai puţin expresive decât ceva ale lui Picasso sau Léger. Tocmai la această unicitate se referă „Pierre Menard, autorul lui *Don Quijote*”. Arta este ceea ce nu se poate repeta, dar, spre deosebire de miracol, opera de artă durează în timp şi trece peste generaţii, şi tocmai în acest spaţiu îl lasă Borges pe Menard să pătrundă atunci când, în maniera lui meşteşugită, găseşte o scăpare din prezent în trecut fără să-l piardă nici pe unul, nici pe celălalt din vedere, şi reuşeşte în mod spectaculos să transforme copia în ceva original, fără a o modifica; mentalitatea secolului XX îl urmăreşte înapoi în timp şi-şi exercită presiunea asupra propoziţiilor pe care Cervantes le-a scris odată, parcă preschimbându-le dinspre interior, întrucât ceea ce ştim întotdeauna formează ceea ce vedem. Atât de entuziasmat este povestitorul lui Borges de această nouă descoperire literară, încât el sugerează ca metoda să fie folosită şi cu alte cărţi, încheind cu această întrebare: „Dacă am atribui *De imitatione Christi* lui Louis-Ferdinand Céline sau lui James Joyce, nu ar fi aceasta o înnoire suficientă încât să-i întărească sfaturile spirituale vagi?”

Nimic nu este întâmplător la Borges, nici măcar alegerea acestei referinţe. *De imitatione Christi* este o culegere de texte datând din secolul al XV-lea, atribuită călugărului Thomas à Kempis, una dintre cele mai citite cărţi creştine, care-l îndeamnă pe credincios să întoarcă spatele vieţii şi să repudieze lumea, luând drept ideal viaţa lui Hristos pe pământ, de unde şi titlul, care este motivat printr-un citat din Matei:

Atunci Iisus a zis ucenicilor Săi: Dacă voieşte cineva să vină după Mine, să se lepede de sine, să-şi ia crucea şi să mă urmeze. Pentru că oricine va vrea să-şi scape viaţa o va pierde; iar oricine îşi va pierde viaţa pentru Mine o va

câştiga. Şi ce ar folosi unui om să câştige toată lumea, dacă i-ar pierde sufletul? Sau ce ar da omul în schimb pentru sufletul său? Căci Fiul Omului are să vină întru slava Tatălui Său, cu Îngerii Săi; şi atunci va răsplăti fiecăruia după faptele lui”.

Ideea de a se lepăda pe sine şi de a trăi o viaţă prin imitarea altei vieţi este şi mai radicală şi imposibilă decât cea a lui Menard, dar îndemnul a fost urmat, nu în detaliu, evident – chiar dacă, în perioada medievală, erau unii cărora le apărea în mod miraculos o rană în palmă sau pe marginea palmei –, ci în spirit, şi asta, dorinţa de a-ţi dedica viaţa altcuiva, este cel mai mare sacrificiu pe care un om îl poate face. Ideea că Céline sau Joyce, cei doi scriitori marcanţi ai literaturii secolului trecut, ar fi scris această culegere este evident o glumă, pentru că dacă a existat cineva care să se investească pe sine în propriile texte, şi dacă cineva nu ştia ce înseamnă umilinţa, atunci aceştia doi sunt aceia. Şi atunci ar fi fost rănite şi sufletele lor.

Pentru noi, viaţa adevărată este viaţa proprie, cea unică şi individuală, în timp ce imitaţia este cea falsă şi subordonată. În *De imitatione Christi* acesta este idealul însuşi, şi posibilitatea de a te retrage din viaţă şi a te dedica totalmente şi fără rezerve lui Hristos a fost întotdeauna pusă la mare preţ, niciodată considerată stranie sau o dovadă de slăbiciune. Şi chiar dacă Scriptura era atotputernică şi dicta înţelegerea lucrurilor, atât a celor materiale, cât şi a celor imateriale, dacă era acea formă în care totul trebuia să se potrivească, un imens sistem atotcuprinzător de corespondenţe şi conexiuni, un exemplu fără pereche de universalitate, trupul a fost mereu în centrul tuturor lucrurilor, trupul lui Iisus, carnea şi sângele Fiului Omului, care, în ciuda faptului că s-a dezintegrat în text şi în limbaj, a fost punctul dinspre care au pornit radial toate abstracţiunile teologice. Acest aspect era evident în relicvele de care erau înţesate bisericile, mănăstirile şi catedralele din Evul Mediu. Ele erau

ierarhizate conform unui sistem bazat pe apropierea fizică: relicvele de prim rang erau cele care proveneau de la corpurile sfinţilor sau ale apostolilor, păr, unghii, fragmente de oase sau schelete întregi, printre relicvele de rangul al doilea se numărau artefacte pe care aceştia le folosiseră sau le purtaseră, rangul al treilea conţinea obiecte pe care aceştia le atinseseră, sau care fuseseră păstrate în proximitatea relicvelor de prim rang. Relicvele cele mai de preţ erau asociate cu trupul lui Iisus şi prezenţa lui pământească, deci cele mai sfinte dintre cele mai sfinte erau acelea care fuseseră legate de crucificare; aşchii de la cruce, spinii de la coroana de spini, vârful lăncii cu care a fost împuns, bucăţi din hainele oamenilor care au fost prezenţi acolo, şi evident giulgiul. Adoraţia tuturor acestor obiecte, care poate lua forme isterice, şi care pentru mulţi era legată de miracole şi de vindecări, constituie miezul creştinismului, exprimând adevărul lui cel mai profund, mai exact că Dumnezeu, prin intermediul lui Hristos, a devenit om, s-a născut în lume, cu un corp care a trăit treizeci şi ceva de ani a fost *aici*, în lumea *noastră*. Ideea este atât de radicală, încât este greu de asimilat, darămite de înţeles, altfel decât într-un moment trecător de iluminare cu încărcătură emoţională. Relicvele deschideau calea către acea iluminare, dumnezeiescul era local, putea fi asociat cu locuri unde oamenii puteau merge ca să vadă cu propriii ochi şi cu persoane identificabile care odată, în urmă cu multe generaţii, au existat într-adevăr. Vechiul Testament era de asemenea local, aproape toate locurile care sunt pomenite în el existau şi după zeci de secole, şi dacă cineva se ducea acolo putea constata cât de aproape se aflau unele de altele. Râul Iordan, deşertul Sinai, Marea Moartă, muntele Gilboa, pârâul Zered, deşertul Moab, Ierusalim, Betleem, Hebron, Gaza, Beer Şeba, Eţion-Gheber, totul în interiorul unei regiuni care nu era mai mare decât un judeţ norvegian. Pentru noi aspectul local dispare în cel exotic, tot ceea ce se petrece în Biblie are loc foarte departe, este vorba despre alţi

oameni şi pământul altora. Dar cum ar fi fost dacă ar fi fost vorba despre noi şi despre ţara noastră? Atunci ar fi devenit vizibil planul local. Atunci Moise şi copiii lui Israel ar fi coborât în Setesdal, după ce ar fi călătorit prin Hardangervidda vreme de patruzeci de ani. Atunci Gaustatoppen ar fi putut să fie locul în care Moise a primit tablele cu cele zece porunci, şi Ţara Făgăduinţei, pe care Moise a apucat s-o vadă, dar în care nu a păşit niciodată, ar putea să fi fost Aust-Agder. Discursul pe care Domnul îl ţine despre Ţara Făgăduinţei, după întâmplarea cu viţelul de aur, ar fi putut să sune astfel: „Voi trimite un înger înaintea ta şi îi voi izgoni pe setesdalieni, pe arendaliţi şi pe frolanderi, pe hisoviţi şi pe tromoviţi. Îndreaptă-te deci spre ţara aceasta în care curge lapte şi miere. Dar Eu însumi nu voi veni împreună cu voi, ca să nu vă mistui pe drum, căci sunteţi un popor încăpăţânat” şi magnificul final din Cartea a cincea a lui Moise ar fi putut să fie după cum urmează:

„Moise a plecat din pustiul Hardangervidda şi s-a dus în jos, în Setesdal, apoi a urcat pe dealurile de acolo, puţin deasupra Văile. Şi Domnul i-a arătat toată ţara: el a văzut Bygland, Evje şi Amli, apoi Birkenes şi Haegebostad şi toată ţara Agderului, până la Arendai şi marea din sud, şi Grimstad şi Lillesand, întreg ţinutul din sud al Kristiansandului. Şi Domnul i-a zis: «Aceasta este ţara pe care am jurat că o voi da lui Avraam, lui Isaac şi lui Iacov, zicând: O voi da seminţiei tale. Ţi-am arătat ca s-o vezi cu ochii tăi; dar nu vei intra în ea». Moise, robul Domnului, a murit acolo, în ţara Setesdal, după porunca Domnului. Şi Domnul l-a îngropat în vale, în ţara Setesdal, faţă în faţă cu Bykle. Nimeni nu i-a cunoscut mormântul până în ziua de azi”.

Dar nu numai geografia aduce textele din Vechiul Testament spre sfera localului, ci şi oamenii. Cei care aveau în comun faptul că Dumnezeu li s-a arătat sunt numiţi, au trăsături şi personalităţi proprii şi clare, de la temătorul Lot până la şiretul Isac, şi dacă nu mai există

nimic şi nimeni care să ateste existenţa lor în afara acestor texte, asta nu e neapărat din cauză că au fost făpturi mitologice, născocite în adâncurile fanteziei populare, ci faptului că acele vremuri în care au trăit sunt de mult apuse. Modul în care sunt relatate poveştile lor întăreşte aspectul local şi le ancorează în timp, deoarece nu există abstracţiuni şi nici sisteme, practic niciun construct mitologic şi nici de basm, tot ceea ce textele transmit este transmis prin descrierea evenimentelor concrete şi a lumii concrete. Pământ, nisip, drumuri, case, sânge. Călătorii, naşteri, bătălii, exod.

Explicaţia este interzisă în aceste texte, tot înţelesul trebuie dedus din întâmplări, care nu sunt relative, ci doar impenetrabile. De ce sunt ele impenetrabile? întâmplările nu sunt limbaj, chiar dacă sunt transmise prin acesta. Atunci când înţelegem o întâmplare, o înţelegem prin prisma culturii în care se desfăşoară. Dacă dispare cultura, dispare şi înţelesul, şi întâmplările rămân misterioase în urmă, asemenea statuilor de pe Insula Paştelui. Povestirile din Biblie sunt antice, şi în ele se găsesc urmele unor povestiri încă şi mai vechi.

Atunci când am început eu şcoala în Sandnes, în 1975, religia era una dintre cele mai importante materii, împreună cu ştiinţele naturii, norvegiana şi matematica, şi de cele mai multe ori ora consta în povestiri din Biblie pe care ni le relata sau ni le citea o domnişoară, Helga Torgersen, după care noi desenam sau povesteam pe marginea lor. Eram introduşi într-o lume pastorală, cu adevărat dramatică, dar şi luminoasă. A fi creştin însemna să fii bun şi îngăduitor. Cu toţii ne doream asta, dar apoi ne-am abătut de la acea cale, unul câte unul, pe măsură ce ne-am apropiat de pubertate. Eu am rezistat destul de mult timp, pentru mine mopedurile erau ceva rău, aparatele de jocuri erau rele, uneori chiar şi cola şi alunele aveau un sâmbure de păcat. Până şi în ziua de azi îmi măsor acţiunile în funcţie de aceste criterii; dacă merg prea repede cu maşina, sufăr din cauza acestui exces mai multe

zile, dacă omor o muscă, mă doare sufletul, pentru că dorinţa de a fi un om bun a trăit în mine toţi aceşti ani.

Ceea ce ştiu în prezent, dar ceea ce nu ştiusem pe atunci, este că există forţe în noi care nu cunosc binele sau răul, şi sentimente care pot fi atât de puternice, încât să ne domine fără ca noi să înţelegem că ne aflăm la cheremul lor, pentru că eul, această dâră subţire de lumină de la marginea conştiinţei, cuprinde întreaga noastră identitate, colorează înţelegerea tuturor celorlalte forţe, pofte şi emoţii care există în noi, aproximativ la fel cum contemporaneitatea ne colorează percepţia despre trecut, pentru că nu există niciun „exterior" natural, nici în trup, nici în societate, şi pentru a ajunge într-un asemenea loc, din care să ne vedem pe noi înşine ori să vedem epoca în care trăim, este nevoie de un efort, şi încă unul uriaş, deoarece forţele care acţionează asupra cunoaşterii de sine şi asupra epocii contemporane, atrăgând totul în domeniul lor, nu sunt gravitaţionale, ci centripete. Dar Biblia este un astfel de exterior, cu precădere textele din Vechiul Testament, care în acelaşi timp sunt apropiate şi îndepărtate, familiare şi misterioase. Ele sunt antice, ne despart mai multe milenii de vieţile care fac obiectul acelor relatări. În acelaşi timp, ele aparţin culturii noastre, bunicii noştri, străbunicii noştri şi stră-străbunicii noştri şi generaţiile care le-au precedat, încă din primul mileniu, au citit aceleaşi texte, care i-au format pe ei şi cultura lor, cultură în care noi continuăm să trăim, chiar dacă forma ei a cunoscut modificări. O povestire ca aceea despre Cain şi Abel nu poartă cu sine doar preistoria noastră, ci şi secolul al V-lea al lui Augustin, şi secolul al XIII-lea al lui Toma d'Aquino şi Dante, secolul al XVII-lea al lui Shakespeare şi Francis Bacon, precum şi propria noastră copilărie şi contemporaneitate. Dacă am traduce-o în norvegiana zilelor noastre, ar dispărea o bună parte din misterul ei, dacă am aşeza-o mai aproape de textul ebraic de bază, atunci, dimpotrivă, ar deveni imposibil de înţeles. O medie între cele două ar suna astfel:

„Şi bărbatul a stat lângă Eva, soţia lui, şi ea a rămas însărcinată şi l-a adus pe lume pe Cain şi a spus: «Iehova mi-a dat un om». Şi ea a mai născut un copil, pe fratele lui, Abel, şi Abel era păstor de oi, şi Cain era agricultor. Într-o zi, când şi-a terminat treaba, Cain i-a adus lui Iehova o ofrandă din roadele pământului, pe când Abel a adus cele mai grase bucăţi din primul miel al turmei sale. Şi Iehova s-a uitat la Abel şi i-a primit jertfa, dar la Cain şi la ofranda lui nu s-a uitat. Atunci Cain s-a aprins de mânie şi i s-a posomorât faţa. Şi Iehova i-a spus: «De ce te-ai aprins de mânie şi de ce ţi s-a posomorât faţa? Dacă vrei să faci bine, ridică-ţi chipul, dar dacă nu vrei să faci bine, atunci păcatul va veni la uşa ta, şi dorinţa lui este să te domine, dar tu trebuie să-l stăpâneşti». Şi atunci Cain a vorbit cu Abel, fratele său; erau pe câmp, şi Cain s-a ridicat împotriva lui Abel, fratele lui, şi l-a ucis. Şi Iehova i-a spus lui Cain: «Unde este Abel, fratele tău?» Şi el a răspuns: «Sunt eu paznicul fratelui meu?» Şi Iehova i-a spus: «Ce-ai făcut? Vocea sângelui fratelui tău strigă la mine din pământ. Şi acum eşti blestemat de pământul care şi-a deschis gura pentru a primi sângele fratelui tău din mâna ta. Când vei cultiva pământul, nu-ţi va da roadele lui, tu vei fi pribeag şi fugar pe pământ». Atunci Cain i-a spus lui Iehova: «Pedeapsa pentru nelegiuirea mea este prea mare ca s-o pot îndura. Iată, azi mă izgoneşti de pe faţa pământului şi voi fi ascuns dinaintea feţei tale. Voi fi pribeag şi fugar pe pământ, iar dacă mă va întâlni cineva, mă va omorî». Iehova i-a zis: «De aceea, dacă cineva îl va omorî pe Cain, va suferi răzbunarea de şapte ori». Şi atunci Iehova l-a însemnat pe Cain cu un semn pentru ca oricine îl va întâlni să nu-l omoare. Cain a plecat apoi dinaintea feţei lui Iehova şi s-a stabilit în ţara Nod, la est de Eden”.

Este o povestire simplă, dar stranie. Un om îşi ucide fratele, iar Dumnezeu îl trimite în exil şi îi pune în acelaşi timp un semn ca nimeni să nu-l ucidă. Ce înseamnă asta? Ah, aici sângele şi pământul înseamnă totul. Iehova se uită

înspre oi, jertfa de sânge, dar nu înspre ofranda roadelor pământului. Cain îl ucide pe Abel, sângele este vărsat, Iehova îl izgoneşte pe Cain, dar nu-l ucide, şi nu vrea nici ca altcineva să-l ucidă, deoarece Abel este mort, Cain este cel care trăieşte şi poate să ducă seminţia mai departe. Şi sângele este legat de pământ, mai întâi prin tatăl lor, care are numele pământului, ebraicul *adama*, adică printr-o geneză, apoi prin vărsarea de sânge, sângele, întoarcerea sângelui în pământ. Vocea sângelui strigă din pământ, gura pământului se deschide şi-l primeşte. Dar nici sângele, nici pământul nu sunt forţe motrice ale povestirii, ele sunt doar repere între care se mişcă aceasta. Iehova se uită la Abel. Faţa lui Cain se posomorâşte. Iehova îl previne, dacă nu-şi ridică faţa, păcatul va veni la uşa lui. El nu ascultă, îşi omoară fratele, şi din acel moment faţa lui va fi ascunsă dinaintea feţei lui Iehova. Şi de vreme ce cuvântul pentru „faţă” şi „suprafaţă” este acelaşi în ebraică, izgonirea lui de pe suprafaţa pământului poate fi citită şi ca o izgonire de pe faţa pământului, adică a lumii.

Cain s-a aprins de mânie şi faţa i s-a posomorât.

Cain nu este văzut, Iehova nu se uită la el, acela este punctul de pornire al povestirii. Atunci când nu este văzut, el este un nimeni, şi când este un nimeni, el este mort, şi când este mort, nu mai are nimic de pierdut. Ce-ar fi avut de pierdut? Faţa? Dar faţa şi-a pierdut-o deja. Şi acela este un punct critic, în spaţiul dintre momentul în care faţa lui Cain nu este privită şi momentul în care el îşi înclină capul ca să nu fie văzut. Faţa lăsată în jos este direct legată de rău, pentru că Dumnezeu zice: „Dacă vrei să faci bine, atunci ridică-ţi chipul” Priveşte şi lasă-te văzut. Dacă nu, dacă nu-ţi ridici chipul, „păcatul pândeşte la uşă, şi dorinţa lui este să te domine, dar tu trebuie să-l stăpâneşti”. A-ţi întoarce chipul, care nu înseamnă doar a nu privi, ci şi a nu fi văzut, este periculos, pentru că acolo, în acel spaţiu, care este un spaţiu nereglementat, pândeşte păcatul.

Şi faţa lui s-a posomorât.

Ridică-ţi privirea.

Faţa este celălalt, şi în lumina lui devenim noi. Fără acel chip nu suntem nimeni, şi dacă nu suntem nimeni suntem morţi, şi dacă suntem morţi, putem face absolut orice. Dar cu acea faţă, care ne vede şi pe care noi o vedem, nu putem face orice. Faţa obligă. De aceea spune Dumnezeu: „Ridică-ţi chipul. Supune-te!” Dar Cain nu-şi ridică faţa, el nu se supune, el încalcă regula socială şi ucide. Transgresiunea are un impact teribil în domeniul social, pentru că el îşi ucide propriul frate, care în această lume arhaică are acelaşi sânge ca şi el. Şi această violenţă este cea mai periculoasă, pentru că este aproape imposibil să te aperi de ea; ea provine din interiorul unui „noi”, nu din ceva necunoscut, nu dintr-un „ei”, ci din acel „tu” cu faţa posomorâtă.

Fatricidul se petrece în continuare în jurul nostru, un frate îl ucide pe altul undeva în Africa, undeva în Asia, undeva în Europa, ieri, azi, mâine; se întâmplă şi apoi întâmplarea dispare. Nimic din omenesc nu s-a schimbat din vremurile biblice: ne naştem, iubim, urâm, murim. Dar latura noastră arhaică şi acţiunile noastre sunt parcă absorbite de vieţile noastre cotidiene în această epocă pe care noi am creat-o şi pe care o alcătuim, unde realitatea în primul şi în primul rând este orizontală, şi verticalitatea poate fi doar excepţional întrezărită şi recunoscută. Totuşi, nu trebuie decât să arunci o privire în sus pentru a o surprinde, pentru că acolo se află soarele arzător, şi este acelaşi soare care a ars şi pentru Cain şi Abel, Odiseu şi Enea. Munţii din faţa ochilor noştri au şi ei aceeaşi vârstă incredibil de înaintată. Faptul că noi suntem ultima verigă dintr-un neam care se întinde pe mii de generaţii în trecut, cu care noi avem simţăminte similare, pentru că inima care a bătut în piepturile lor bate şi în ale noastre, nu este o perspectivă pe care am putea sau am vrea să ne-o însuşim, pentru că în ea se şterge complet unicitatea noastră, şi am deveni doar locul unde se produc emoţiile şi acţiunile, cam tot aşa cum apa este locul unde se manifestă valurile, sau cerul, locul unde se manifestă norii.

Noi ştim că fiecare nor este unic şi că fiecare val este unic, dar nu vedem decât nori sau valuri. Mitologia indică direct înspre acel spaţiu, de vreme ce fiecare mit se referă la ceva unic, dar ceea ce exprimă ne priveşte pe noi toţi. Cain s-a aprins de mânie, chipul i s-a posomorât. Cain este dominat şi orbit de ură, el îşi loveşte fratele şi-l omoară. Mitul vorbeşte despre forţe din interiorul omului care nu pot fi subsumate identităţii individuale sau sferei socialului; dimpotrivă, ele se eliberează şi domnesc în voie. Este vorba despre ceva ieşit de sub control chiar în cadrul omenescului, de care noi ne temem şi în faţa căruia tremurăm, nu foarte diferit de modul în care reacţionăm atunci când ne găsim în faţa sublimului din natură. Acesta este sublimul în natura omului, ceea ce este sălbatic şi nestăpânit, aspectul distructiv al alcătuirii noastre care nu poate fi ţinut în frâu nici de individ, nici de lumea socială, ceva care se manifestă într-un om, iar acel om suntem noi toţi. Sublimul în unicitate. Pe de altă parte, sublimul se găseşte în toţi, atunci când ne adunăm în număr mare, uniţi de un gând. Zarva de pe un stadion de fotbal, mulţimile care inundă străzii în timpul unei demonstraţii. Aceste două cazuri au în comun faptul că se învecinează cu locul în care latura individuală şi personală încetează să mai existe, acolo unde omenescul se dizolvă în alte forţe ale naturii şi pierde controlul asupra lui însuşi. Aceasta este graniţa eului şi a culturii, şi este pe bună dreptate temută. Atunci când arhaicul este absorbit de cotidian şi soarele care arde pe cer este soarele nostru, noi trăim în interiorul culturii, care mereu lucrează întru confirmarea acelei idei, trăgând totul înspre ceea ce se ştie deja, în timp ce arta, în mod complet diferit, este îndreptată către ceea ce se află în afara eului şi limitei culturale, către necunoscut şi către ceea ce înainte vreme se numea divin. Moartea este poarta către acel tărâm din care venim şi în care, mai devreme sau mai târziu, ne întoarcem. El se află în afara limbajului, în afara ideilor, în afara culturii şi nu se lasă prins, doar intuit, de exemplu dacă ne întoarcem către

acel ceva din noi înşine care este mut şi orb. El se află mereu acolo, inclusiv atunci când luăm micul dejun într-o zi obişnuită de marţi, când cafeaua este puţin prea tare şi ploaia şiroieşte pe pervaz şi radioul transmite ştirile de la ora şapte, şi podeaua din camera de zi este ticsită de jucării, tărâmul acesta se află acolo inclusiv atunci când ne bate inima – acel muşchi arhaic – şi pompează sângele înspre ţesuturi. Cultura este creată pentru a ne îndepărta de această perspectivă, pentru a ne muta privirea de la prăpastia lângă care trăim, dar această cultură contemporană, care cuprinde doar perspectiva a doua generaţii şi care este legată de istoria foarte recentă, ceea ce înainte se numea memoria vie, niciodată nu a fost universală, pentru că întotdeauna a existat un alt timp în cultură, acel timp în care nimic nu se schimbă, în care totul este imuabil – timpul din mituri şi ritualuri. Faptul că acest aspect al înţelegerii realităţii a dispărut nu înseamnă că el a dispărut din realitate. Ce a făcut Hitler în tinereţea lui când s-a retras din societate? El nu a văzut pe nimeni, nimeni nu l-a văzut pe el. Nici măcar la vârsta adultă nu a creat o legătură cu niciun „tu”; atunci când a fost văzut, a fost văzut de o masă de oameni, de un „toţi”, de un „noi”, şi atunci când a scris, a făcut-o în acelaşi mod: în *Mein* Kampfvtistă un „eu” şi există „noi” şi există „ei”, dar nu există niciun „tu”.

Şi faţa lui s-a posomorât.

Ridică-ţi privirea.

Povestea despre Cain şi Abel vorbeşte despre o cădere a „tu”-ului ca urmare a violenţei, şi cititorul se poate opri acolo sau se poate duce mai în profunzime, deoarece povestea nu constă doar din faptul că un frate îl omoară pe celălalt, ci este legată şi de jertfa: Cain îl omoară pe Abel după ce Dumnezeu a lăudat ofranda lui Abel, care este o ofrandă animală, şi a ignorat ofranda lui Cain, din roadele pământului. Antropologul francez René Girard citeşte această povestire drept o expresie a funcţiei sacrificiului în raport cu actul de violenţă. Jertfa scoate în

relief violenţa şi-i ia locul ca mijloc de a controla forţele de altfel de nestăpânit din societate; Cain nu are la dispoziţie debuşeul sacrificiului animal şi îşi ucide fratele. Funcţia de surogat a sacrificiului este evidenţiată în pilda despre Abraham, care este pe punctul de a-şi sacrifica fiul, Isac, în numele lui Dumnezeu, atunci când Dumnezeu se înduplecă şi-l roagă să aducă un berbec drept jertfă. Acest animal, scrie Girard, este, conform tradiţiei musulmane, acelaşi berbec pe care Abel l-a jertfit odată. Jertfa este un ritual, este colectivă şi interpretează violenţa ca pe ceva colectiv.

Ideea de jertfa este mitică, centrală în culturile primitive, abandonată în cele mai dezvoltate, cum ar fi a noastră, în care violenţa este interpretată ca fiind individuală, apărând într-o situaţie anume, între anumiţi oameni, şi fiind gestionată de sistemul de justiţie, care îl pedepseşte pe vinovat. Cel mai important scop al procesului de socializare din orice societate este ca individul însuşi să-şi înfrâneze impulsurile, emoţiile şi acţiunile, pentru a evita ceea ce distruge şi dezintegrează toate structurile şi comunităţile, violenţa între semeni, şi dacă individul nu reuşeşte să facă acest lucru şi ucide pe cineva, el este pedepsit de către comunitate prin intermediul aparatului judiciar. Interdicţia de a ucide este valabilă în toate societăţile, o societate fără această lege este de neconceput. În societăţile primitive, separaţia dintre „eu” şi „noi” nu este la fel de clară, pentru că nu există instituţii care să reglementeze deosebirile şi care să emită legi, şi riscul violenţei este poate tocmai din această cauză mai grav, comunitatea fiind mult mai vulnerabilă la consecinţele ei. Girard este de părere că dorinţa de a combate violenţa între semeni stă la baza tuturor tabuurilor, care sunt un mijloc de a evita tot ceea ce ar putea trezi la viaţă acea violenţă. Ritualurile se află, în acest caz, tocmai în partea opusă, acestea fiind modalităţi de a te apropia de punctul în care forţele sunt controlate, întrucât repetiţia ritualurilor duce la distrugerea arbitrarului şi la temperarea emoţiilor.

Dar şi repetiţia este vizată de tabuuri; emulaţia şi ecoul, imitaţia şi mimesisul sunt asociate cu pericolul şi, conform lui Girard, acest lucru este fundamental. În multe culturi primitive gemenii nu sunt acceptaţi; unul din cei doi trebuie ucis după naştere. Oglinda este adesea asociată cu pericolul; există culturi în care este interzis să imiţi pe cineva, fie că este vorba despre gesturi sau repetarea vorbelor rostite; sosiile întotdeauna au stârnit spaima; în multe religii este interzisă reprezentarea divinităţii.

Ne-am putea imagina că spaima de dublură, copie, imitaţie are legătură cu identitatea, faptul că un om se pierde în celălalt în cazul în care identitatea lui este instabilă, deschisă către lume şi susceptibilă de a fi impregnată, dar Girard este de părere că lucrurile stau exact invers, că similitudinea reprezintă o ameninţare la adresa colectivului, prin faptul că societatea nu concepe violenţa ca pe ceva individual, legat strict de autor, nu o vede ca pe un eveniment încheiat, ci, şi într-o măsură mult mai mare decât în cultura noastră, ca pe un proces, caracterizat prin simetrie şi asemănare: rivalii stau faţă în faţă, între ei există un obiect, motivul discordiei, şi ei sunt similari, de-o parte şi de alta. Această asemănare se va reproduce în serie sub forma răzbunărilor, reprezentaţii învinsului folosind violenţa împotriva reprezentanţilor învingătorului, şi acea violenţă, sângele vărsat din răzbunare, poate să se perpetueze de-a lungul generaţiilor, deşi conflictul originar a fost uitat de mult.

Într-o societate mică, o astfel de escaladare este catastrofală, şi tiparul ei de bază, unul împotriva celuilalt, este cel care dă naştere tabuurilor legate de duplicare, spaima făţişă şi mistică faţă de simetrie. Violenţa este imitativă şi repetitivă. Dacă tabuurile sunt o măsură pentru a o evita, jertfa o înfruntă, nu doar prin faptul că este o imitaţie a violenţei, pe care o recreează în serie prin ritual, ci şi structural, căci jertfa se află într-o parte, membrii congregaţiei, de cealaltă parte, dar nu sunt

divizaţi, victima surogat luând asupra ei diviziunea, ea fiind ţapul ispăşitor, ci acţionează colectiv: toţi contra unuia, care va fi ucis. După ce se aduce jertfa rămâne doar grupul, ca unitate stabilă.

Pe de altă parte, imitaţia poate fi un fenomen dezirabil într-o cultură, aproape întreaga învăţare şi dezvoltare se petrec prin imitaţie şi copiere, precum şi în mod direct, prin imitarea modelelor, dar niciodată fără un grad mai mic sau mai ridicat de ambivalenţă, pentru că atunci când îl imiţi pe altul înseamnă că vrei ceea ce are el, şi această dorinţă mimetică, după cum o numeşte Girard, nu este un concept stabil. Când ultima poruncă din Vechiul Testament spune să nu râvneşti la soţia, la măgarul şi nici la vreun alt bun de-al vecinului tău, motivul este că o asemenea dorinţă ar putea duce la conflicte; în situaţia în care doi oameni stau faţă în faţă, nutrind o dorinţă mimetică, obiectul acelei dorinţe devine singurul subiect, care este apropiat prin imitaţie sau prin duplicare, ceea ce dezechilibrează puternic relaţia, deoarece fie copia eclipsează originalul, fie invers. Asocierea imitaţiei cu puterea, sau cu lipsa de putere, şi în esenţă cu violenţa este, potrivit lui Girard, motivul pentru care Platon detesta mimesisul, conceptul nefiind explicitat în scrierile lui; el interpretează criza prăbuşirii lui „noi” în „eu”, manifestată în schizofrenie, ca pe expresia unei incapacităţi de a-l imita pe celălalt, un lucru esenţial pentru societate, vizibilă uneori în exagerările groteşti, parodice pe care schizofrenicii le pot afişa.

Teoria lui Girard despre jertfa şi imitaţie este ne-psihologică, ea nu caută explicaţii în „eul” individual, ci în colectivitate, şi conceptualizează violenţa ca pe o dimensiune structurală. Acel aspect al violenţei este pe cale de dispariţie în vremurile noastre, când controlarea ei constă în legarea actului de violenţă şi a emoţiilor care l-au provocat de individ, într-un sistem în care comunitatea reacţionează îndată ce agresiunea are loc, stopând-o şi împiedicând-o să escaladeze, iar asta ne-a făcut să

percepem violenţa ca pe o dimensiune individuală şi ne-a făcut orbi în faţa dimensiunii colective. Dar ori de câte ori se formează o grupare în societate care plasează valoarea în afara eului şi care refuză să se identifice cu autoritatea statului, sau se formează în zone în care puterea statului e slabă, atunci violenţa începe iarăşi să se manifeste în serie; mafia din Sicilia sau oraşele de pe coasta de nord-est a Statelor Unite ale Americii sunt exemple de medii în care răzbunarea ocupă un loc central, iar găştile de tineri din zonele pe jumătate părăsite ale marilor oraşe americane se ucid între ei conform aceluiaşi principiu al răzbunării. Ei se nimicesc reciproc, dar nu sunt stăpâni pe forţa distrugătoare, aceasta scapă de sub control, şi culturile primitive tocmai aceste forţe incontrolabile încercau să le gestioneze prin tabuuri şi ritualuri, care aproape întotdeauna se încheiau prin jertfa. Miturile lor, şi după aceea religiile, erau expresia colectivităţii, tratau întregul şi erau legate de întreg, şi ulterior, pe măsură ce culturile s-au dezvoltat, au devenit din ce în ce mai sofisticate. Pentateuhul, cele cinci cărţi ale lui Moise, narează această evoluţie, de la ivirea omului şi separarea dintre cultură şi natură până la formarea unei societăţi omogene şi civilizate, cu legi, reguli, forme de conducere şi religie. Jertfa nu face decât să instituie diferenţe în cultură. Între viaţă şi moarte, animal şi om, om şi divinitate, precum şi diferenţe în interiorul sferei umane, unde forţa distrugătoare este de asemenea separată şi potolită prin transformarea ei în ceva neconform. Jertfa este un limbaj fără cuvinte în care se relevă ceea ce este nerostit, nu atât de mult pentru a-l recunoaşte, cât pentru a-l controla după ce a fost adus în existenţă. Jertfa este un mod de a denumi ceea ce nu poate fi numit, de a da formă lucrurilor lipsite de formă. Ceea ce este fără formă este similar, de aici pleacă toate poveştile despre facerea lumii, inclusiv cosmogoniile ştiinţifice. În prima carte a lui Moise, primul capitol începe astfel: „Pământul era pustiu şi gol; peste faţa adâncului de ape era întuneric, şi Duhul lui Dumnezeu

se mişca deasupra apelor”. Pustietatea se învecinează cu nimicul, golul este nimicul, întunericul, ceea ce este asemănător, adâncul, ceea ce este fără limite, Duhul lui Dumnezeu înseamnă totul, apa înseamnă ceea ce este nediferenţiat. Apoi, printr-un enunţ, se separă pământul de mări, noaptea de zi, soarele de lună. Dumnezeu a spus să fie lumină, şi s-a făcut lumină. Atunci când totul din lumea materială a fost diferenţiat, au fost create animalele, cele care înoată în mare, cele care se târăsc pe pământ şi cele care brăzdează cerul.

Cum este această primă imagine a vieţii?

„Să mişune apele de vieţuitoare”, şi apoi: „Şi Dumnezeu a creat peştii cei mari şi toate fiinţele vii care mişună în ape, după specia lor, şi toate păsările înaripate, după specia lor”.

Accentul cade pe mulţime şi pe mişcare, cuvintele fiind „mişună”, „vieţuitoare”, „fiinţele vii”, „se mişcă”. În contrast cu imaginea vieţii care mişună sunt cuvintele „după specia lor”, dar viaţa este descrisă atât de vag, aproape doar prin calitatea ei de a mişuna, încât ordinea devine secundară, aşa cum sunt cutiile de plasă în care sunt ţinuţi homarii care se târăsc şi se zvârcolesc atunci când sunt ridicaţi în barcă, ne-am putea imagina.

Se face seară, apoi vine dimineaţa celei de-a cincea zile şi Dumnezeu creează animalele de pe uscat şi creează omul, bărbatul şi femeia. Lor le spune: „Fiţi rodnici, înmulţiţi-vă, umpleţi pământul şi supuneţi-l; stăpâniţi peste peştii mării, peste păsările cerului şi peste toate fiinţele care se târăsc pe pământ!”

Chiar dacă mesajul este că omul este superior faţă de celelalte vieţuitoare, şi deci separat de ele, paralelele care se stabilesc în alegerea cuvintelor îl atrag puternic către abundenţa vieţii: „Fiţi rodnici, înmulţiţi-vă, umpleţi pământul”, cu alte cuvinte, omul este văzut ca mulţime, înconjurat de alte mulţimi de vieţuitoare, caracterizate prin mişcările lor, viaţa care se mişcă, care mişună, se caţără şi se târăşte. „Şi Dumnezeu spune:

«Iată că v-am dat orice iarbă care face sămânţă şi care este pe faţa întregului pământ şi orice pom care are în el rod cu sămânţă: aceasta să fie hrana voastră. Iar tuturor fiarelor pământului, tuturor păsărilor cerului şi tuturor vietăţilor care se mişcă pe pământ, care au în ele o suflare de viaţă, le-am dat ca hrană toată iarba verde». Şi aşa a fost. Dumnezeu S-a uitat la tot ce făcuse şi iată că erau foarte bune”.

Se dă o importanţă uriaşă expansiunii în primul capitol din Vechiul Testament, ideea de extindere a vieţii fiind prezentată drept condiţia ei fundamentală. Aici rezidă conceptul de repetiţie, se răspândeşte acelaşi lucru, viaţa în formele ei diferite; frunzele copacului care înmuguresc în fiecare primăvară sunt mereu una şi aceeaşi frunză, şi asta se întâmplă la nivel colectiv, copacii cresc în pâlcuri, pădurile imense se întind şi mai departe. Omul este o parte din această expansiune şi el trebuie să se înmulţească şi se va înmulţi şi va umple lumea, acesta este însuşi scopul vieţii, să crească, şi omul este viaţă, din acest punct de vedere fiind pus pe acelaşi nivel cu orice altă viaţă.

Dar apoi se întâmplă ceva. În prima carte a lui Moise, în capitolul al doilea, naraţiunea trece de la planul îndepărtat la cel apropiat, nu se mai referă la universul abstract, pământul în general şi cerul în general şi viaţa în general, ci la locul concret, acest pământ, acest cer, crearea acestor doi oameni. Adam, al cărui nume este legat de pământ, şi Eva, al cărei nume este legat de viaţă. După ce le-a suflat în nări suflare de viaţă, Dumnezeu i-a pus într-o grădină din Est, Eden, din care izvorăsc patru râuri, Pişon, Ghihon, Hidechel şi Eufrat. După evenimentele de acolo, când mănâncă fructul din copacul cunoaşterii şi sunt izgoniţi, urmează un şir de nume. Fiul Abel, care a murit, şi linia genealogică a lui Cain: Hanok, Irad, Mehuiael, Metuşael, Lameh, Ada, Ţila, Iabal, Tubal-Cain, Naama. După aceea vine seminţia celui de-al treilea fiu, Set: Enos, Cainan, Mahalaleel, Iared, Enoh, Metusala, Lameh, Noe, Sem, Ham şi Iafet. În timpul vieţii acestora

patru din urmă, toată viaţa de pe pământ este distrusă prin potopul care a şters păcatele, şi astfel începe o nouă linie. După Iafet au urmat: Gomer, Magog, Madai, Iavan, Tubal, Meşec, Tiras, Aşchenaz, Rifat, Togarma, Elişa, Târşiş, Chitim şi Dodanim. După Ham au urmat: Cuş, Mitraim, Put, Canaan, Seba, Havila, Sabta, Raema, Sabteca, Şeba şi Dedan. După Sem au urmat: Elam, Asur, Arpacşad, Lud, Aram, Uţ, Hui, Gheter, Mas, Şelah, Eber, Peleg, Ioctan, Almodad, Şelef, Aţarmavet, Ierarh, Hadoram, Uzai, Dicla, Obal, Abimael, Seba, Ofir, Havila, Iobab. După Peleg urmează: Reu, Serug, Nahor, Terah, Avram, Nahor, Haran.

Numele leagă timpul istoric de cel mitic, ele ilumineză, altfel spus, întunericul istoriei şi croiesc un drum până la momentul creaţiei. Legătura este reală, dacă nu concretă, pentru că trebuie să existe un timp concret în care a apărut omul, precum şi un loc precis. În raport cu vârsta Pământului, nu s-a întâmplat prea de mult, aproximativ în urmă cu două sute de mii de ani, însemnând zece mii de generaţii.

S-a petrecut într-un loc anume, pe continentul african, unde trăiau deja, de milioane de ani, nişte fiinţe asemănătoare omului, şi o vreme trebuie să fi convieţuit, poate chiar până acum patruzeci de mii de ani. Numărul primilor oameni nu poate să fi fost prea ridicat, câteva grupuri doar, care acum o sută de mii de ani au început să migreze, astfel răspândindu-se pe glob.

După ce materialul genetic al corpului uman a fost identificat şi cartografiat, în anii ’90, s-a putut urmări procesul de migrare, care s-a întipărit în corpurile noastre, ale celor de acum, printr-un lanţ lung şi incomprehensibil de transmitere care parcă închide istoria în jurul nostru şi în trupurile noastre, sau invers, ne deschide calea către adâncurile istoriei: noi nu doar că suntem ca ei, noi suntem chiar ei, dintr-un anumit punct de vedere.

Apariţia omului a fost o întâmplare locală, s-a petrecut într-o anumită regiune; ideea grădinii Edenului din care s-ar fi răspândit oamenii pretutindeni nu exprimă

altceva. Câteva peşteri, câteva câmpii, câteva păduri, câteva lacuri sau râuri.

Când povestirea ajunge la Avram, ne aflăm undeva între timpul istoric şi atemporalitatea abisului preistoric, şi ce se întâmplă acolo este întemeierea unui neam, a unui popor şi a unei naţiuni, adunate sub voinţa unică a lui Dumnezeu, care după aceea le dă legi şi norme de aplicare, sau altfel spus, civilizaţia şi religia. Legătura dintre ceea ce este sfânt şi ceea ce nu este sfânt, dintre om şi lume şi dintre om şi alt om este reglementată în cadrul acestor sisteme. Şi viitorul este o promisiune referitoare la descendenţi, pentru că Dumnezeu îl scoate în faţă pe Avraam şi-i spune: „Uită-te înspre cer şi observă stelele, şi dacă poţi, numără-le. Aşa va fi seminţia ta”. Atunci când Avram, care după încheierea pactului a primit numele Avraam, e pe cale să-şi jertfească propriul fiu, Dumnezeu intervine cu aceeaşi promisiune: „Te voi binecuvânta foarte mult şi-ţi voi înmulţi foarte mult sămânţa şi anume: ca stelele cerului şi ca nisipul de pe ţărmul mării”.

Stelele şi nisipul sunt mulţimea, cei mulţi, dar şi cei asemănători. Promisiunea nu se referă la toţi oamenii, nu omenirea este cea care se va răspândi fără număr, ci Avraam şi neamul lui, adică un *nou* ceva aparte, şi asta transformă totul într-o utopie, pentru că expansiunea unei familii, a unui clan, a unui popor implică putere şi bunăstare. Datorită numărului mare de oameni, pământurile pot fi cucerite şi bogăţiile se pot câştiga. Imaginea negativă a mulţimilor fără număr este reprezentată în Biblie de roiurile de lăcuste, acei nori enormi de miliarde de insecte care mătură totul în cale, distrugătoare şi necruţătoare.

Această limită între „noi” şi „ei” este de cea mai mare importanţă în Biblie, da, Vechiul Testament poate fi văzut ca o povestire ce izvorăşte din tensiunile create de demarcarea limitelor. Toţi bărbaţii din neamul lui Avraam trebuie circumcişi, acela fiind semnul apartenenţei lor, „noi”-ul lor, şi în pactul încheiat cu Dumnezeu,

promisiunea unei ţări proprii este utopia spre care se îndreaptă povestirile ulterioare, până când promisiunea se îndeplineşte în momentul în care Moise, cu puţin timp înainte de moarte, vede Ţara Făgăduinţei, unde curge lapte şi miere, şi oamenii lui trec râul ca s-o ia în stăpânire. Până atunci ei fuseseră sclavi în Egipt, neajutoraţi, în mâinile altora, şi într-o astfel de situaţie, în care ei nu deţin nimic şi nu sunt stăpânii propriilor vieţi, nici măcar ai propriilor copii, singurul lucru care-i ţine uniţi este sentimentul de particularitate, de ceva propriu, garantat de către Dumnezeu, care este unicul Dumnezeu.

Egiptenii ucid toţi băieţii născuţi în familiile evreilor, dar atunci când se naşte Moise, el este aşezat într-un coşuleţ pe fluviu şi este găsit de una dintre fiicele faraonului, care îl ia şi-l creşte ca pe fiul ei. El nu doar că poate să trăiască în siguranţă printre egipteni, dar se poate folosi şi de cele mai mari privilegii ca membru al unei familii cu statut de divinitate, însă atât de puternică este legătura lui cu poporul din care provine, cu sclavii, încât renunţă la toate acestea, dar nu în mod conştient şi plănuit, ci totul se întâmplă la mânie, sângele îi dă în clocot când vede cum un egiptean loveşte un evreu; Moise îl ucide, îl îngroapă în nisip şi fuge din ţară, moment în care Dumnezeu i se arată şi un nou pact este încheiat. Conduşi de Moise, evreii fug din Egipt în deşert. Acolo li se dau toate legile şi ritualurile pe care le vor urma de atunci înainte. Şi acolo sunt număraţi.

Nu e de mirare că ei primesc legi, pentru că este o povestire despre întemeierea unui popor, dar faptul că sunt număraţi şi că numerele sunt specificate este ciudat. Ne-am putea imagina un fel de exerciţiu contabil, o nevoie arhaică de a avea o descriere precisă a situaţiei, în care numărul trebuie să fi jucat un rol covârşitor, atât pentru că ei se aflau în deşert în acel moment, într-un spaţiu în care mâncarea şi băutura erau resurse foarte limitate, cât şi pentru că urmau să invadeze o ţară, iar efectivele de soldaţi erau unul dintre cei mai importanţi factori în

stabilirea deznodământului. Chiar dacă aşa este, precizia cifrelor pare foarte ciudată, acea formă de precizie nu este ceva tipic Scripturii, text care poate să cuprindă suferinţa unui popor vreme de câteva secole sau distrugerea unui oraş într-o singură propoziţie.

Singurul loc în care textul mai dovedeşte această precizie, fără a lăsa să-i scape niciun detaliu, este acela unde prezintă legile şi diversele ritualuri pe care trebuie să le îndeplinească preoţii. Dar legile sunt universale, imposibil de schimbat şi vor dăinui peste vremuri; numerele sunt exact opusul, consemnarea unei dimensiuni la un moment dat, ceva ce-i priveşte doar pe ei, cei de acolo, atunci când Moise conduce poporul lui Israel în deşertul Sinai. Ei sunt mulţi, dar nu ca stelele sau ca nisipul: în total, sunt şase sute trei mii cinci sute cincizeci de bărbaţi care pot lupta, împărţiţi în douăsprezece seminţii, cu următoarea distribuţie:

bărbaţii din seminţia lui Ruben: patruzeci şi şase de mii cinci sute. bărbaţii din seminţia lui Simeon: cincizeci şi nouă de mii trei sute. bărbaţii din seminţia lui Gad: patruzeci şi cinci de mii şase sute cincizeci.

bărbaţii din seminţia lui Iuda: şaptezeci şi patru de mii şase sute. bărbaţii din seminţia lui Isahar: cincizeci şi patru de mii patru sute. bărbaţii din seminţia lui Zabulon: cincizeci şi şapte de mii patru sute.

bărbaţii din seminţia lui Efraim: patruzeci de mii cinci sute. bărbaţii din seminţia lui Manase: treizeci şi două de mii două sute. bărbaţii din seminţia lui Beniamin: treizeci şi cinci de mii patru sute.

bărbaţii din seminţia lui Dan: şaizeci şi două de mii şapte sute. bărbaţii din seminţia lui Aşez: patruzeci şi unu de mii cinci sute. bărbaţii din seminţia lui Neftali: cincizeci şi trei de mii patru sute.

Privit din afară, atunci când cuceresc noul pământ şi ucid tot ce le iese în cale, ei sunt o hoardă de oameni fără chip, dar privit din interior, toţi sunt conectaţi cu ceea ce cunosc, prin genealogia care-i poartă de-a lungul istoriei,

constituind poporul.

Când acest text antic este citit în ziua de azi, probabil cel mai interesant aspect este modul în care bazele religioase şi sociale fuzionează şi par să fie feţele aceleiaşi monede. Pentru că cifrele îngheţate în timp, într-un moment anume sunt doar o latură, iar semnificaţia lor este cealaltă latură, şi asta este ceea ce leagă numărul de lege. Numărul rămâne deschis înspre ceea ce este nelimitat, incontrolabil şi fără identitate, infinitatea nisipului şi a stelelor; numele limitează şi controlează în identitatea numelui, în forma limbajului. Legea limitează şi controlează acţiunile în acelaşi mod; este interzis să ucizi, fiindcă este o încălcare a vieţii, este interzis să minţi, pentru că este o încălcare a adevărului, este interzis să fii desfrânat, pentru că este o încălcare a căsniciei. Pedeapsa este expulzarea din viaţă, adică moartea, sau, dacă încălcarea nu este prea mare, doar o jertfă în locul condamnării la moarte. Şi limita care ni se relevă astfel, cea care desparte acest popor şi existenţa lui de divinitate, este cea mai importantă dintre toate, lucru atestat de bogăţia de detalii cu care sunt descrise diversele ritualuri, precizia care se impune atunci când preoţii pătrund în locurile sfinte şi toarnă sânge pe altarul de piatră, sau ard animale sau păsări sau porumb sau untdelemn. Jertfa nu este doar o aducere aminte a preţului unei abateri, şi nu este nici doar un act simbolic, ci este în sine un preţ, tot aşa cum taurul căruia i se taie capul nu este doar un simbol al vieţii şi al sângelui, ci este în sine viaţa şi sângele. Faptul că limbajul din Vechiul Testament este atât de concret, atât de strâns legat de realitatea fizică şi de acţiunile din realitate, cu corpul şi nu cu sufletul, este indubitabil un aspect al aceleaşi probleme. Ceea ce se află de cealaltă parte a divinului, ceea ce este nelimitat şi infinit, este de asemenea şi nenumit, indefinit, şi identitatea lui este legată de un verb, adică o acţiune sau o mişcare. Eu sunt ceea ce sunt. Imaginea omului fără nume este grăuntele de nisip sau steaua, pierderea identităţii în

masele de oameni este doar aparentă, pentru că numărul de stele sau numărul de grăunţe de nisip nu este infinit, ci finit, şi doar de la distanţă acestea ni se par asemănătoare; văzute îndeaproape, fiecare grăunte de nisip este diferit, fiecare stea este diferită de celelalte. Ele pot fi numărate şi li se poate da un nume. Imaginea unui Dumnezeu fără nume, pe de altă parte, este infinită şi identică, pentru că ea este focul. Manifestările sale sunt întotdeauna aceleaşi – să dai nume unei vâlvătăi ar fi fără sens, pe când nimic nu te împiedică să dai nume unui grăunte de nisip –, şi totuşi de fiecare dată este altfel. Focul nu se lasă numărat, nu se lasă numit, nu se lasă limitat; dacă un foc este stins undeva în lume, el continuă să ardă mai departe în alt loc. Grăunţele de nisip şi stelele exprimă ideea de unicitate şi de tot, individul şi masele, în timp ce focul stabileşte identitatea dintre cele două dimensiuni, pentru că este concomitent unul singur şi toate focurile la un loc. În afara limitelor şi prerogativelor stabilite prin legi şi ritualuri se află Dumnezeul infinit, în afara numelui este viaţa biologică nelimitată, şi numai un efort susţinut ne poate împiedica să dispărem înăuntru ori să fim mistuiţi de profunzimile sale.

Religia, ale cărei ritualuri gravitează permanent în jurul ei, ancorând-o prin greutatea lor de un punct fix în timp, stătea în acest trecut rural aproape de lumea socială, ale cărei orizonturi se găseau la doar câteva generaţii în urmă şi câteva în viitor, dar ale cărei practici, legate de glie şi de anotimpuri, erau asociate cu repetiţia. Cele două erau distincte în raport cu localul şi universalul, unde ceea ce li se aplică tuturor, de pildă ceea ce reglementa întreaga populaţie de pe pământ, se afla în afara limitei accesibile omului şi era identificat prin forţe externe, în speţă soarta, destinul, atât de puternice, încât nimeni nu s-ar fi gândit că puteau fi controlate în alt mod decât prin rugăciune şi ofrande. În faţa secetei, inundaţiilor, frigului şi epidemiilor, omul era vulnerabil, fragil şi neajutorat. Relaţia dintre local şi universal, dintre părţile componente

şi întreg era unidirecţională, în sensul că aceste forţe infinite şi impersonale interveneau în vieţile oamenilor, pe când niciun individ nu putea să pătrundă în universal. Universalul era o dimensiune religioasă, nu socială.

Când ştiinţa devine limbajul prin intermediul căruia omul înţelege lumea materială şi religia se trage la o parte, rămânând să se aplice doar laturii spirituale a vieţii, este perturbată într-un mod radical relaţia dintre local şi universal, iar progresul tehnologic subsecvent, care într-un timp uluitor de scurt modifică întru totul condiţiile de producţie şi de distribuţie, face ca populaţia să explodeze, în comparaţie cu nemişcarea demografică din secolele şi mileniile precedente. Dacă în 1350 existau între 250 şi 400 milioane de oameni pe pământ, şi în 1650 erau între 465 şi 545 de milioane, în 1800 erau între 835 şi 915 milioane, în 1850, între 1 miliard 91 de milioane şi 1 miliard 176 de milioane, iar în 1900 erau între 1 miliard 530 de milioane şi 1 miliard 608 de milioane, în 1950 erau 2 miliarde şi 416 milioane, în 1980, în jur de 4 miliarde, şi acum în clipa în care eu scriu, în 2011, vreo 6 miliarde. Într-adevăr noi am umplut pământul şi l-am supus, aşa cum suna îndemnul din Geneză, şi suntem la fel de numeroşi precum grăunţele de nisip de pe plajă sau stelele de pe cer.

Dintr-un punct de vedere, o astfel de creştere radicală a populaţiei nu schimbă nimic. Există doar un număr mai mare din aceleaşi elemente. Mai multe naşterii şi mai multe decese, mai multe trupuri şi mai multă mâncare, mai multe case, construite mai înghesuit şi ocupând un areal mai mare. Oamenii se răspândesc asemenea unei păduri, pentru a-i cărei copaci numărul total nu are nicio importanţă. Planul local nu încetează să existe ca dimensiune, chiar dacă de acolo pornesc legături cu planul global, spre exemplu piaţa economică globală care a fost creată în timpul revoluţiei industriale, unde ceva este produs într-un loc şi de acolo este răspândit în lume, pentru că, aşa cum scrie sociologul Bruno Latour în cartea lui *Nu am fost niciodată moderni*, dacă este urmat

procesul pas cu pas, „niciodată nu vom trece de limita misterioasă care ar trebui să separe planul local de cel global”. „Când părăseşte trenul planul local şi pătrunde în cel global?” întreabă Latour, şi răspunde: „Niciodată” Toate marile organizaţii şi asociaţii sunt compuse din unităţi locale, armatele, de exemplu, sunt organizate la fel ca în perioada romană, doar că la altă scară, şi acelaşi lucru este valabil în birocraţie, aparatul de stat, marile firme comerciale şi internaţionale. Acestea sunt compuse din mii şi mii de oameni cu cercuri de sudoare desenate la subraţul cămăşilor, cu cravatele stând câş, lucrând în micul lor spaţiu dintr-o clădire de birouri. Nu numărul în sine este cel care a schimbat condiţia umană, ci concepţia noastră despre acel număr.

Pe la 1680, un profesor de anatomie de la Universitatea din Oxford, Sir William Petty, a scris o carte pe care a intitulat-o *Aritmetică politică*, în care a încercat să înţeleagă sau să descrie societatea pornind de la termeni matematici, cu alte cuvinte, să cuantifice şi să măsoare omenirea. El voia să determine legile omenirii în acelaşi mod în care Newton găsise legile naturii. Ideea că există o ordine absolută, câteva reguli absolute care rămân fixe în lume, în spatele haosului aparent de variabilitate şi arbitrar, nişte legi atât de precise şi de previzibile, încât ar putea fi calculate şi explicate matematic, era absolut irezistibilă în secolul al XVII-lea, mai ales că avea şi darul de a confirma măreţia lui Dumnezeu; era de parcă ar fi existat un plan ascuns, raportându-se la lume aşa cum se raporta schiţa la invenţie, într-un sistem în care toate mişcările urmează un tipar stabilit, pe care nimic nu-l poate modifica, în care toate părţile se leagă unele de altele şi împreună exprimă completitudinea universului. Omul, care este un element al acestui univers, face parte din acest sistem, nu numai sub formă individuală, cu sângele şi cu plămânii lui, cu creierul şi cu sistemul său nervos, cu muşchii şi tendoanele sale, care asemenea cablurilor asigură mişcarea braţelor în sus şi în jos şi, la

nivelul picioarelor, permit mersul, ci şi ca masă, în structurile în care trăiesc oamenii, sate, oraşe şi state, unde pot fi număraţi cu precizie, atât cei care trăiesc, cât şi cei care mor sau se nasc: privind întregul, se poate observa că există reguli care-l guvernează. Numărul de naşteri şi numărul de decese pe an, de exemplu, nu e întâmplător; într-adevăr, acesta poate creşte şi descreşte, dar pe baza unor parametri care puteau fi identificaţi şi stabiliţi. Acelaşi lucru e valabil şi pentru speranţa de viaţă.

Dar ce anume conducea societatea, ce anume îi mâna pe oamenii din ea, ce anume le determina acţiunile sau le silea corpurile să facă mai întâi un lucru şi nu altul? Existau reguli pentru aşa ceva care să se refere la toţi?

Corpul şi societatea au fost comparate cu mecanismul unui ceas, aşa cum au făcut-o atât Descartes, cât şi Hobbes în mod explicit, însă acest model ne pare o simplificare brutală, întrucât ceasul nu este o maşinărie deosebit de sofisticată pentru noi; totuşi, mentalitatea pe care o dezvăluia, pe de o parte stând la baza ştiinţelor medicale, în care corpul constă în părţi funcţionale care pot fi schimbate sau reparate prin chirurgie, un tratament pur mecanic, şi pe de altă parte fiind baza statisticii şi planificării sociale, în care toate activităţile oamenilor pot fi măsurate şi cuantificate, calculate, constituind o temelie importantă pentru deciziile politice. Lista fenomenelor cuantificabile din societate este aproape infinită şi se poate defalca în varii moduri, astfel încât tendinţele populaţiei să fie detectate şi reorientate, dacă sunt nedorite, sau accentuate, dacă sunt dorite. Pot fi observate şi anumite conexiuni între diferitele părţi componente. Dar statistica are o limită de valabilitate; ar fi ilogic să se efectueze statistici pe numărul persoanelor dintr-o familie care au decedat în accidente de maşină sau de cancer, de exemplu, pentru că aceste evenimente nu pot fi interpretate drept expresia unor factori cantitativi; chiar dacă Johannes aparţinea categoriei de tineri cu cea mai mare probabilitate de a-şi pierde viaţa într-un accident de

maşină, pentru familie el nu reprezenta nicio clasă statistică, el era doar Johannes, care într-o după-amiază, în urmă cu o lună de zile, a luat cheile de la maşină de pe măsuţa din hol şi nu s-a mai întors niciodată. Nici într-o comunitate mică, de exemplu într-un orăşel de pe coasta de nord a Norvegiei, care numără două-trei sute de locuitori, unde toţi se cunosc între ei, perspectiva statistică nu ar avea sens. Doar tânărul acela era Johannes! Dar dintr-un punct încolo, statistica devine concludentă. Acela este punctul în care „noi” nu se mai poate analiza din perspectivă personală, în care anumiţi indivizi din mulţime nu se mai pot distinge de ceea ce-i delimitează de factorul comun pe care-l împărtăşesc cu mulţimea. Un profesor de la o şcoală mare, să zicem cu cinci sute de elevi, îi cunoaşte pe toţi elevii din clasele sale, dar nu-i cunoaşte pe toţi elevii din şcoală, şi dacă în primul caz este irelevant să se facă o statistică, deoarece profesorul ştie ce note au primit elevii la diferite materii, media notelor pe şcoală este o statistică relevantă. Trecerea de la individ la omul din mulţime este trecerea de la „eu” la „noi”, dar nu acel „noi” personal, ci un alt „noi”, mai mare, impersonal, care nu mai este reprezentat printr-un nume, ci printr-un număr, apropiindu-se astfel de mulţimea nedefinită şi impersonală.

Dacă ne imaginăm o scală a omenirii, acea scală va trebui să înceapă de la impersonal, de la corporalitate, unde toate părţile pot fi schimbate, deoarece sunt la fel pentru toţi, aşa că ideea de individualitate nu mai are sens – prin urmare, conceptul de om începe cu acest „eu” impersonal, un /¿/-eu, pentru a folosi pronumele neutru din latină, se continuă în eul personal, apoi trece în personalul „noi”, şi de acolo în impersonalul „noi”, un *id*-noi, omul privit ca masă, omul privit ca număr.

Atât limitele eului, cât şi limitele „noi”-ului cu corespondentele lor impersonale sunt mişcătoare şi neclare, dar reale, pentru că în zona idrului omenescul este marcat de similitudine, predictibilitate şi o ordine

aproape matematică, în timp ce zonele corespunzătoare lui „eu” şi „noi” sunt în alt mod separate şi de sine stătătoare. Lumea *id*-ului interior este aceea a biologiei, gândurile sunt interacţiuni între celule, sentimentele sunt impulsuri chimice şi electrice care se propagă prin reţeaua de nervi, şi coexistă cu celelalte procese ale corpului la care nu pot ajunge şi pe care nu le pot gândi sau simţi, dacă nu cumva comunicarea dintre spirala ADN şi celulă este o formă de gândire la nivelul fundamental al vieţii, duplicarea uneia în cadrul celeilalte, dar indiferent ce este şi cum s-ar numi, se petrece la o asemenea adâncime în noi, încât noi nici nu simţim, nici nu ştim, nici nu înţelegem şi nici nu le vedem, altfel decât sub forma unui rezultat, adică ceea ce creşte din noi.

Aceste sisteme sunt asemănătoare, ceea ce este valabil pentru unul dintre ele este valabil pentru toate, şi sunt într-un continuum, în sensul că sunt replicate de-a lungul generaţiilor. Procesul lor este mecanic, un fel de industrie biologico-materială, infinit de bine reglată, desigur, dar materială, motiv pentru care nu era decât o chestiune de timp până când industria umană şi tehnologia ei mecanică să ajungă la rafinamentul care să le permită să-şi îndrepte atenţia înspre interior, înspre noi înşine. A început cu paşi timizi în Evul Mediu, apoi a prins dintr-odată o viteză atât de ameţitoare, încât religia nu a mai putut explica natura şi omul a putut să ia problema pe cont propriu, s-a familiarizat cu legile şi principiile ei, iar primele rezultate practice au fost nişte maşini grosolane, prometeice, giganţi de oţel în care se vârau cărbuni şi din care se înălţau nori de aburi şi fum, dar care repede au fost perfecţionate şi reduse ca dimensiune, până când au atins un asemenea nivel de sofisticare, încât nu doar că celulele şi ADN-ul puteau fi izolate şi se putea cartografia întregul material genetic la microscop, ci se putea umbla în ele şi puteau fi modificate, schimbate, într-un final putând fi chiar create. Aceste sisteme, care constituie baza conştiinţei de sine şi a spiritului nostru, sunt biologice,

aşadar muritoare, şi împreună cu ele moare şi „eul”, ceea ce nu înseamnă că eu devin *id*: poate că ne percepem inima ca fiind a noastră, dar, dacă inima e pe cale să cedeze, se poate transplanta o nouă inimă de la un om decedat, astfel că viaţa poate să continue. Noi nu suntem inima noastră, noi nu suntem braţul nostru, nu trebuie decât să le tăiem şi să le vedem cum zac pe masă, ce anume are de-a face acel membru cu mine? Suntem condiţionaţi de această beznă a cărnii şi de lumina acestor ochi, de această bătaie singulară şi insensibilă a inimii, precum şi de umplerea şi golirea constantă a plămânilor noştri cenuşii, noi nu putem fi concepuţi fără ele, dar ele trăiesc pe cont propriu, ele nu ne cunosc pe noi, ele nu cunosc nimic, deoarece pentru muşchi nu face nicio diferenţă dacă se contractă într-un corp mort sau viu.

Diferenţa dintre *id*-ul „eu”-lui şi cel al „noi”-ului este colosală, deoarece, dacă cel dintâi se manifestă în lumea materială, cel de-a doilea apare în relaţional, şi dacă primul este muritor, cel de-al doilea este nemuritor, în sensul că îşi continuă existenţa chiar şi atunci când persoana respectivă moare. Ceea ce au în comun este predictibilitatea şi ordinea stabilită prin legi, care, fiecare în felul său, exclud latura individuală şi care, fiecare în modul său, sunt asociate cu ceea ce este dincolo de omenesc, marcate de forţe sau fenomene care străbat unităţi mari, înţelese odinioară ca puteri, în primul caz, cele care au creat începuturile şi cursul vieţii, iar în celălalt caz, soarta călăuzitoare.

Când anume se face trecerea de aici acolo? întreabă Michel Serres. Am putea adăuga: când facem pasul care ne duce dincolo şi când devenim „ei”? Localul este o dimensiune geografică, dar şi una socială. Dimensiunea geografică, spaţiul local, se defineşte prin constrângeri. Zidul de apărare al oraşului este o astfel de constrângere. Gardul viu din jurul unei case. Şi drepturile de proprietate îi leagă pe oameni de un loc: camera, casă, ferma, domeniul. Al meu, al tău, al nostru, al lor. De-a lungul

timpului, lumea noastră a fost rurală, constând din societăţi restrânse, limitate, în care structurile sociale aveau în centru ideea de local, în care oamenii mureau de regulă tot acolo unde se născuseră, fără să se fi deplasat prea departe de locul acela pe parcursul vieţii. Într-o astfel de societate, de exemplu un sat german din secolul al XIV-lea, şi cunoştinţele erau locale; pentru că foarte puţini oameni ştiau să citească şi să scrie, cunoştinţele erau transmise oral şi prin practică, perpetuându-se în memoria minţii şi în cea a mâinilor şi raportându-se la condiţiile oferite de peisajul local, indiferent dacă era vorba de observarea unui anumit tip de rocă într-o carieră sau într-o mină, calitatea solului sau speciile de copaci din pădure. Ideea că o formă de industrie ştiinţifică s-ar fi putut naşte într-un asemenea loc, într-un sat german din secolul al XIV-lea, sau că vreun gen de maşinărie, de pildă un motor cu combustie, o maşină de cusut sau un cuptor cu microunde, s-ar fi putut crea aici este de neconceput, tocmai datorită caracterului local al condiţiilor, care modelase şi cunoştinţele oamenilor din acea zonă. Constrânsă de limitările memoriei individuale, teoria necesară ar fi fost imposibil de obţinut, fiecare ar fi trebuit să înceapă de la zero, bazându-se doar pe propriile sale aptitudini, şi aproape toată ştiinţa care a fost dobândită s-ar fi dus pe apa sâmbetei odată cu moartea respectivei persoane. Într-o astfel de lume, toate scrierile, toate teoriile şi filosofiile erau cumulate în mâinile câtorva oameni, toate textele erau copiate de mână şi se găseau doar în câteva locuri, de cele mai multe ori în mănăstiri şi, începând cu secolul al XIII-lea, în noile universităţi din marile oraşe. Din aceste medii s-au născut alchimiştii, care, asemenea lui Paracelsus, s-au îndeletnicit cu câte puţin din toate, categorie căreia îi aparţinea şi Faust, ale cărui cunoştinţe erau îndeajuns de sistematice, dar comunitatea era atât de mică, încât toate experimentele erau realizate de fiecare pe cont propriu, fără vreo legătură cu alţi cercetători, consecinţa firească fiind aceea că fiecare repeta greşelile

altuia.

Noutatea trebuie să fie cerută sau dorită, trebuie să enunţe avantaje clare, şi când se iveşte impulsul pentru nou, trebuie să existe o comunitate care s-o dezvolte şi s-o întreţină. La nivel local, noutatea dispare asemenea scânteilor de pe o piatră. Noutatea este posibilă doar în structurile în care planul local se dezintegrează. Cât priveşte ştiinţa, marea schimbare s-a produs în Germania în secolul al XV-lea, odată cu inventarea tiparniţei, care a făcut posibilă copierea fiecărei cărţi şi a fiecărui tratat, precum şi răspândirea lor în lume, astfel că informaţiile nu mai dispăreau la moartea unui om. Ştiinţa putea fi acumulată în moduri nebănuite înainte vreme, şi a atins un asemenea volum, încât niciun om, pe cont propriu, nu-şi putea însuşi nici măcar o fărâmă din informaţiile care circulau pe durata vieţii lui. O teorie care a fost exprimată într-un loc putea să fie confirmată sau infirmată într-un alt loc. Nu se mai punea problema de a începe totul de la zero de fiecare dată, şi, îndată ce au fost stabilite câteva principii referitoare la verificabilitate şi universalitate, acest sistem atotcuprinzător putea crea ceva ce un om, de unul singur, nu ar fi putut să realizeze, cum ar fi trenul sau mitralierele. Natura s-a separat de religie, ştiinţa s-a separat de planul local, şi forţele care au fost eliberate au măturat cu suflul lor toată umanitatea.

„Toţi oamenii” nu mai era un concept religios, ci unul biologic şi social. Recunoaşterea similitudinii biologice, corpul ca materialitate, alcătuit din părţi calculabile şi, prin urmare, manipulabile, expus intervenţiilor instrumentale şi, cu timpul, chimice, a fost lipsită de probleme, pentru că nu a ameninţat străvechea ruptură dintre trup şi suflet, ba din contra, a întărit legătura; dacă „eul” era o dimensiune a cărnii şi viaţa lui putea fi prelungită dacă cineva deschidea cutia toracică şi curăţa arterele din jurul inimii, foarte bine. Recunoaşterea similitudinii sociale, a omului ca masă de oameni, masa constând la rândul ei din elemente calculabile şi

manipulabile, fiind pasibilă de intervenţii, nu a fost însă lipsită de probleme, deoarece ameninţarea sa la adresa „eu”-lui nu vorbea despre moderaţie, ci despre eradicare, ceea ce într-un mod ciudat a stârnit confuzia în privinţa unor concepte până atunci bine definite, cum ar fi meritul şi bunătatea.

Toate aceste curente apărute de-a lungul secolelor şi efectele lor, care pot fi descrise drept destrămarea planului local, erau în sinea lor benefice. Cu toate acestea, în mijlocul omenirii s-a lăsat o umbră rău-prevestitoare. Structurile sociale se modifică, oraşele cresc, tinerii îşi fac bagajele şi pleacă în metropolă să-şi încerce norocul, cum s-ar zice, şi asta se întâmplă pretutindeni. Unul câte unul ei s-au decis s-o apuce fiecare pe drumul său, dar în total ei formează o masă de oameni, devin un chip într-un val de chipuri, îndreptându-se fie spre fabrici, unde efectuează o muncă pe care oricine o poate efectua, fie înspre camerele lor, care în schimb sunt egale. Fumul fabricilor se revarsă din coşuri şi se instalează în nori negri deasupra oraşelor, străzile sunt înţesate de oameni, mulţi dintre ei sunt săraci, iar în cartierele lor, care în anumite zone sunt precum ghetourile, domnesc foamea şi sărăcia. Foamea nu este ceva nou, aşa cum nici neputinţa în faţa ei nu este, dar odinioară era ceva venit din exterior, sub forma inundaţiilor, secetei sau gerului, ale căror forţe erau atribuite sorţii ori puterilor cereşti şi, ca atare, parte din condiţiile date oamenilor. Aceste noi condiţii, această nouă necesitate provin de la oamenii înşişi, şi astfel soarta şi puterile cereşti sunt atrase în domeniul uman, care, într-un fel, le-a preluat responsabilităţile: o boală nu e nevoie să fie letală, ea poate fi vindecată prin intervenţie umană, epidemiile pot fi împiedicate, foametea nu trebuie să decimeze o societate, deoarece există mijloace mult mai eficiente de a prelucra pământul, care înlesnesc creşterea producţiei de hrană într-un asemenea grad, încât există o marjă de siguranţă; o contribuţie importantă o are şi îmbunătăţirea infrastructurii, datorită căreia oamenii nu

mai depind la fel de tare de condiţiile locale. Sărăcia nu mai poate fi atribuită puterilor cereşti, ci oamenilor. Culpabilitatea nu poate fi izolată, nu se poate da vina pe o persoană anume sau pe un grup anume, nici nu se poate localiza într-un punct anume, întrucât consecinţele nu numai că decurg din acţiunea unui singur om pentru a se răsfrânge asupra tuturor, ci pornesc de pe planul local şi se răspândesc în planul global; un exemplu bun este războiul de ţesut, care la începuturi a fost un fenomen local, creat de o mână de oameni dintr-un anumit loc din Anglia, ceva absolut inofensiv, dar care a avut consecinţe zguduitoare asupra tuturor păturilor sociale, cu ramificaţii în toată lumea occidentală, unde s-a petrecut acelaşi lucru. Populaţia creşte exploziv, oraşele se extind, munca se mecanizează, piaţa devine mondială – toate aceste procese, care aparent nu pot fi zăgăzuite sau controlate sau supravegheate, par să se producă de la sine. Vina pentru sărăcie, nevoi şi boală nu a fost a nimănui, ea exista în sistem, şi dacă trebuiau oprite sau modificate consecinţele sistemului, atunci sistemul era cel care trebuia să fie identificat şi schimbat.

Asta au făcut Marx şi Engels: au identificat sistemul, l-au ancorat în istorie şi l-au orientat către un viitor utopic. Dar un sistem nu este un om, nu are chip, şi „toţi” nu constituie o cantitate neglijabilă, nici măcar atunci când sistemul este împărţit în clase. Fără-ndoială că sărăcia şi nevoile erau condiţionate de structură, munca unui grup social vast făcându-se în beneficiul unui grup social restrâns, pentru că dacă „toţi” primează, „toţi” în sensul de clasă de oameni care trăiesc în aceleaşi condiţii şi în aceiaşi termeni, adică definiţi prin ceea ce le este comun, similitudinea lor, dacă binele „tuturor” este important, atunci condiţiile lor de trai trebuie îmbunătăţite şi modificate, măsurate statistic în funcţie de speranţa de viaţă, rata mortalităţii infantile, venitul mediu, durata medie de lucru, suprafaţa medie de locuit, consumul mediu de hrană, şi aceştia sunt parametrii folosiţi în *Capitalul*

pentru a demonstra condiţiile inumane în care trăieşte clasa muncitoare; atunci, condiţiile unui singur om sunt de importanţă secundară, binele comun este cel care contează, binele muncitorilor văzuţi drept o clasă sau o sumă, şi toate atrocităţile care au avut loc de atunci încoace în numele comunismului, fie că a fost sub Lenin, Stalin sau Mao, sunt o consecinţă, chiar dacă neprevăzut de brutală, a acelei idei. Colectivizarea agriculturii a fost o măsură de pe urma căruia toţi trebuiau să profite, iar eventualele necazuri suferite de individ în acel context erau de importanţă redusă. Acelaşi lucru este valabil şi pentru strămutarea intelectualilor în timpul Revoluţiei Culturale din China.

Cum poate o idee despre o societate în care toţi sunt egali şi au aceleaşi drepturi să conducă la Gulag? Era neîntemeiată acea disperare pe care Jack London a simţit-o atunci când a văzut sărăcia cumplită din mahalalele Londrei? Nu trebuie să ne simţim solidari cu alţi oameni şi să încercăm să le dăm o mână de ajutor la nevoie?

Atunci când nevoile ating un anumit nivel, ele devin imposibil de gestionat pentru un singur om: chiar dacă London sau Marx şi-ar fi dedicat toată viaţa pentru îmbunătăţirea condiţiilor din mahalale şi dacă şi-ar fi donat şi ultimul ban în acest scop, tot ar fi fost o picătură în ocean. Sărăcia, violenţa şi nevoile erau structurale şi nu puteau fi abordate şi gestionate decât la nivel structural. Premisa marxismului era aceea că uriaşele problemele sociale, traducându-se condiţiile deplorabile de trai ale unei mari părţi a populaţiei, aveau legătură cu diviziunea bunurilor din societate, şi deci erau în esenţă de ordin material; prin urmare, tot de ordin material erau şi soluţiile propuse de marxism. Problema nu o constituiau formele producţiei de masă, cât deţinătorii mijloacelor de producţie, ceea ce ducea nu doar la inegalitatea şanselor economice şi la diferenţe enorme între condiţiile de trai, ci şi la alienarea individului, parametru dependent de măsura în care acesta putea să beneficieze de pe urma propriei

sale munci. Ideea era că o schimbare radicală a condiţiilor de producţie în masă ar fi putut să conducă la o schimbare radicală a condiţiilor sociale, eliminând toate deosebirile economice şi împărţind egal privilegiile, astfel că toţi oamenii aveau să devină egali. Dacă, din contră, problema esenţială a industrializării nu avea de-a face cu distribuţia avuţiei materiale, ci cu dezumanizarea, într-un proces stupefiant de reducţie la material care a acaparat aproape complet viaţa individului, atunci soluţia marxismului nu a fost o utopie, ci o prelungire a coşmarului cu alte mijloace.

Marxismul avea şi o componentă legată de identitate, în care asocierea „eu”-lui cu „noi”-ul nu se realiza pe plan local, nu urmărea delimitarea geografică, ci în noua clasă muncitorească, care la mijlocul secolului al XIX-lea se răspândise în toate ţările occidentale, şi ţelul era ca revoluţia, proces care urmărea răsturnarea cu capul în jos a „ei”-ului şi atragerea lui înspre „noi”, să devină globală. „Eul” comuniştilor se situa între „noi”-ul internaţional al muncitorilor şi „ei”-ul naţional al burgheziei, deoarece, chiar dacă avuţia clasei conducătoare nu cunoştea limite, şinele era supus unor constrângeri – nu este întâmplător că eul supradimensionat al epocii romantice, geniul şi omul fără pereche, îşi face apariţia la începutul secolului al XIX-lea, la începutul industrializării: oamenii sunt tot mai numeroşi şi mai asemănători, unicatul şi localul îşi pierd din putere, se coagulează conceptul de masă umană, şi împotriva acelei ameninţări la adresa individului se ridică marele „eu” Literatura gotică a epocii tratează tocmai această temă.

E.T.A. Hoffmann, care a intuit mai bine decât majoritatea profunzimile coşmarului colectiv, a scris despre maşini care erau atât de omeneşti, încât te îndrăgosteai de ele, precum şi despre sosii; Bram Stoker a scris despre un om care nu putea să moară; Mary Shelley a scris despre un savant care a creat un om. Groaza că similitudinea va trece graniţa către unic este aceeaşi cu groaza că neomenescul va trece graniţa către omenesc,

sau că ne-viaţa trece graniţa către viaţă. Graniţele creează diferenţe, diferenţele creează sens, şi de aceea teama ancestrală a omului se referă la ceea ce este nediferenţiat: în domeniul nediferenţierii, totul este eradicat. A privi importanţa fără precedent pe care o acordă romanticii eului singular, concept în care sălăşluieşte structura geniului, drept un mod de a compensa absenţa lui Dumnezeu în lume şi de a rezista presiunii crescânde a sentimentului tot mai acut de nediferenţiere este poate o speculaţie, dar nu nefondată; atât cărţile lui Stoker, cât şi ale lui Shelley şi ale lui

Hoffman, expresii ale epocii lor, tratează subiectul graniţei dintre omenesc şi neomenesc şi consideră că distincţia respectivă este în pericol.

Aceste două mutaţii suferite de identitate în secolul al XIX-lea, spre individualitate şi unicitate pe de o parte, spre nediferenţiere de cealaltă parte, se excludeau reciproc, reprezentând o ecuaţie imposibilă. Nu „eul” şi „noi”-ul în sine, ci perspectivele asupra omului pe care le aducea fiecare. Conceperea omului ca masă, cu punerea accentului pe similitudine, se produce în exterior şi se transmite prin limbajul exterior, respectiv limbajul matematicii şi al ştiinţelor naturii, pe când conceperea omului ca unic şi măreţ se produce în eul interior şi în limbajul acestuia din urmă. Apartenenţa naţională este inclusă în acelaşi complex al identităţii, în care naţiunea şi poporul nu doar că limitează „noi”-ul la un întreg uşor de înţeles, ci îl şi ridică la un rang înalt prin întoarcerea la istorie, care mereu a fost eroică. Este un fel de răspuns direct la destrămarea structurilor locale, pentru că despre asta este vorba, că eroismul, adică măreţia, s-a petrecut aici şi nu acolo, într-un popor din care ne tragem noi toţi, ne aparţine, în contrast cu ceea ce s-a petrecut acolo, printre „ei”.

Marele „eu” al romantismului este o întărire a numelui. Omul-masă din perioada industrializării este o întărire a numărului. Opoziţia aceasta a existat

dintotdeauna; trecerea de la viaţa care mişcă şi mişună până la cei doi oameni care poartă nume tocmai asta înseamnă: diferenţierea, crearea de diferenţă, conferirea de sens. Funcţia ofrandei este de o altă factură, ea nu fragmentează colectivitatea, ea nu se îndreaptă către individ, aşa cum o face numele, dimpotrivă, ea instaurează o diferenţă şi conferă sens colectivului ca întreg. Dar şi funcţia jertfei se modifică. Caracterul primitiv al ofrandei aduse de Abel şi al fratricidului lui Cain, arătându-ne într-o imagine simplificată violenţa care se iscă din similitudine, lasă loc unei complexităţi rafinate în povestirea despre jertfa pe care o aduce Avraam, anume pe fiul lui; nu mai este orice fel de jertfa care i se aduce lui Dumnezeu, pentru că Dumnezeu refuză jertfa, şi ce reprezintă jertfa refuzată? Există multe indicii despre faptul că în culturile primitive la început se sacrificau oameni, dar ulterior aceştia au fost înlocuiţi de animale, însă nu orice fel de animale, întotdeauna unul domestic, dintre cele apropiate omului. Povestea lui Avraam pare să exprime tocmai această tranziţie. Dar se întâmplă mult mai multe decât atât. Nu apare nicio implicare a colectivului aici, sunt doar Avraam, fiul lui şi Dumnezeul lor. Dumnezeu, creatorul atotputernic al universului, gestaltul acestuia, care prin cererea unei jertfe omeneşti a cerut îndeplinirea unei datorii inumane, şi Avraam, dornic să-şi sacrifice fiul, astfel plasând altceva, numele lui Dumnezeu şi onoarea, mai presus de moarte, şi în modul acesta învingând moartea, deoarece n-o lasă să fie sfârşitul ultim. Ceva în viaţă este mai presus de moarte, de aceea viaţa poate fi jertfită. Dacă şi-ar fi sacrificat fiul, ar fi făcut-o din dragoste. Pentru Dumnezeu, dar şi pentru fiul lui. Când Dumnezeu renunţă la jertfa fiului şi Avraam nu mai sacrifică ceea ce preţuieşte cel mai mult pentru cel mai măreţ scop, lăsându-şi în viaţă fiul, o altă iubire ia naştere, aceea dintre tată şi fiu, care nu se concentrează într-o pălălaie de foc, în acest punct focal al vieţii şi al morţii, ci pare să se dilueze într-un şir infinit de zile, atât de mult timp, încât se

şterge continuu, şi atât de aproape, încât este greu de observat, deoarece în fiu tatăl se vede pe sine, şi în tată fiul se vede pe sine, ceea ce-i aparţine fiecăruia nu este întotdeauna uşor de decis, şi cel care a fost dedesubt într-o bună zi va fi deasupra, şi cel care a fost deasupra va fi dedesubt.

Povestea despre sacrificarea fiului este una dintre cele mai fascinante istorisiri din Biblie, nu doar pentru că este insondabilă, pentru că aşa sunt toate povestirile istorice, ci pentru că deviază de la absolut, care de altfel este una dintre condiţiile *sine qua non* în povestirile mistico-religioase, o deviere care nu se petrece doar la periferia istorisirii, ci se desfăşoară în mijlocul acesteia. Dumnezeu este o dimensiune absolută, jertfa este o acţiune absolută. Dar aici, sacrificiul nu este o acţiune esenţială, pentru că este revocat. Dumnezeu face asta pentru a-l pune la încercare pe Avraam, iar atunci se face transferul de la jertfa însăşi la dorinţa de a o aduce la îndeplinire, adică de la conexiunea dintre omenesc şi divin înspre omenesc. Jertfa nu este niciodată doar o simplă pierdere, ceva întotdeauna se şi câştigă prin jertfa, deci ce anume a pierdut Avraam atunci când cererea ofrandei i-a fost retrasă? El a pierdut ceva absolut, a pierdut victoria asupra morţii. Altfel spus, a pierdut semnificaţia supremă a vieţii. Dar ce a avut el de câştigat? El a câştigat semnificaţia cea mai profundă a vieţii, viaţa fiului său, care era de fapt imposibil de pierdut, dar într-o lume în care „de fapt”-ul se ascunde în spaţiul deschis, şi nu este ceva care se poate dărui, aşa cum este ofranda, este ceva care trebuie să fie luat. Este şi o victorie a demnităţii umane, iar Vechiul Testament abordează şi această temă. Faptul că relaţia dintre divin şi uman este atât de ambivalenţă, greutatea proprie a pământului şi a celor pământeşti trăgând în jos divinul spre lumea terestră, în vârtejul anti-absolut de nisip şi praf, care poate fi privit şi în sens opus, străduniile banalului pentru a atinge elevarea, întotdeauna sistate la jumătatea drumului, contramandate, într-un

moment pe jumătate obişnuit, pe jumătate solemn, pe jumătate om, pe jumătate Dumnezeu, acum mărunt, peste o clipă atotputernic, ceea ce face ca iudaismul să fie o religie a îndoielii, ezitării şi a amânării – şi a ambivalenţei, de vreme ce forţele antagonice sunt mereu prezente, devine imaginea cea mai clară a simetriei răzbunării: ochi, ochi, dinte, dinte.

Dacă privim din perspectiva lui Girard povestirea despre viaţa şi învăţăturile lui Iisus, ca pe un final al îndelungatei istorii pe care o constituie Vechiul Testament, tocmai în acest sens se sistează mişcarea, deoarece ideea principală care se desprinde din Noul Testament este încetarea răzbunării şi finalul violenţei incontrolabile. „Întoarce şi celălalt obraz”, spune Iisus, aceasta este simetria binelui, omul nu mai stă faţă în faţă cu celălalt, ci se întoarce spre aproapele său, aşadar celălalt nu mai este văzut drept ameninţare sau pericol, ci aşa cum este de fapt.

Scena din Noul Testament care este comparabilă cu scena despre Cain şi Abel, sau cea cu Avraam şi Isac, este cea în care Iisus ţine piept mulţimii, el singur în faţa celorlalţi, colectivul, în momentul în care sunt pe cale să lapideze o femeie acuzată de adulter. Pentru Girard această scenă înfăţişează modalitatea decisivă de a pune frâu forţelor violenţei mimetice. Iisus se află în poziţia ţapului ispăşitor, omul singur înconjurat de toţi, dar în loc să fie distrus de ei, se întoarce să-i înfrunte şi îi dispersează printr-o singură afirmaţie. Lapidarea este expresia răzbunării şi se bazează pe repetiţie, atât ritualic, prin faptul că aceasta este pedeapsa dată în toate cazurile similare, cât şi individual, prin faptul că toţi aruncă cu pietre. Afirmaţia cu care vine Iisus este simplă. El spune: „Cine dintre voi este fără păcat să arunce cel dintâi cu piatra în ea”. Astfel, el transferă responsabilitatea pentru violenţă către fiecare dintre ei, iar mulţimea se dispersează. Nu mai există o mulţime, ci doar indivizi, fiecare răspunzător pentru faptele sale.

Dar bunătatea, pentru că grija faţă de aproapele său şi înlăturarea răzbunării prin iertare este binele suprem, nu este expresia civilizaţiei, ci ceva radical diferit. Binele nu rezolvă problema violenţei, el nu este o dimensiune instrumentală, precum legile şi instituţiile civilizaţiei, ci dimpotrivă, o forţă care disipează societatea. Antiteza violenţei nu este binele, ci socialul. Această ecuaţie nu este validă, pentru că violenţa există în societate, încorporată în diferenţele ei inerente, dar e cel mai bun rezultat la care putem ajunge, şi acea violenţă prin prisma căreia Girard interpretează tabuurile şi ritualurile, violenţa care sfâşie societatea în bucăţi pornind din interior, noi o putem domina, sistemele pe care le-am creat se vor ocupa de asta, astfel că nu mai constituie un pericol real. Controlul acestui tip de violenţă a devenit posibil prin transferarea responsabilităţii către individ, ceea ce a condus la dispariţia cunoştinţelor noastre despre colectivitate, ele nemaifiind necesare, dar atunci când populaţia a crescut ca un val mareic, spre finele secolului al XIX-lea, şi s-a răspândit prin intermediul noilor structuri ale industrializării, a venit şi violenţa, care era infinit de mare în acest sistem – deoarece în niciun moment din istoria lumii nu mai fuseseră aşa de mulţi oameni asupriţi sistematic ca la finele secolului al XIX-lea – şi în cele din urmă a scăpat complet din frâu, deşi punctul de pornire era un eveniment în sine mărunt şi inofensiv, asasinarea unui arhiduce de către un fanatic, având un impact mai întâi regional, o criză din Austro-Ungaria, apoi naţional, apoi internaţional, în câteva săptămâni întreaga Europă fiind implicată într-un război pe care nimeni nu şi-l dorea, de care nimeni nu avea nevoie şi care a fost extrem de dăunător pentru toţi, fără ca cineva să-l fi putut împiedica, a fost ceva care a depăşit puterea de influenţă a indivizilor, şi acea violenţă pe care a atras-o după sine a crescut exponenţial, fiind imposibil de controlat. Oameni care de altfel colaborau, care de altfel aveau interese şi ţeluri comune, s-au exterminat unii pe alţii cu o asemenea

meticulozitate şi aşa o sălbăticie, şi într-un asemenea număr, încât a depăşit orice alt război anterior – şi în final, atunci când războiul s-a încheiat, distrusese deja opt milioane de oameni. A fost ca o furtună distrugătoare, imposibil de stăpânit, de parcă s-ar fi aflat în afara omenescului, deşi nu a fost aşa; acolo s-au manifestat tocmai forţele naturii umane, forţe de care vechile culturi se temuseră mai mult decât de orice altceva, pentru că, dacă prindeau formă, aveau să se reproducă şi să se răspândească, ameninţând să nimicească totul. Aceasta era violenţa din interior, cea dintre semeni, dar la o scală cu totul şi cu totul nouă şi cu arme noi, produse în serie, ceea ce a conferit morţii noua sa imagine: moartea în serie, industrială.

Acel Hitler pe care îl cunoaştem a fost creat de Primul Război Mondial. Nimic din ceea ce a făcut şi ceea ce a devenit după aceea nu se poate explica fără contextul războiului. Războiul a fost o casă pentru el; Hitler nu şi-a luat permisie decât după doi ani petrecuţi în tranşee, nu pentru că nu ar fi putut, ci pentru că nu a vrut.

Atunci când Germania a capitulat în octombrie 1918, el se afla într-un spital militar din Pomerania. A reacţionat violent la auzul veştii. Voia să lupte până la ultima suflare, orice altă soluţie ar fi însemnat să-şi bată joc de toate convingerile sale. Atunci când a venit pacea, fără ca Germania să fi fost înfrântă în luptă, pentru Hitler nu a putut fi vorba decât despre o înşelătorie. Aşa descrie el situaţia în *Mein Kampf*.

„Zilele următoare mi-au adus cea mai cumplită certitudine din viaţa mea. Zvonurile se înrăutăţeau tot mai mult. Ceea ce eu considerasem drept o chestiune locală părea să fie o revoluţie generală. Pe deasupra, mai soseau şi ştirile dezgustătoare de pe front. Intenţionau să capituleze! Cum!? Cum să fie posibil aşa ceva?

Pe data de 10 noiembrie, a venit pastorul la spitalul militar ca să ne ţină o cuvântare; atunci am aflat totul.

Emoţionat la culme, i-am ascultat discursul. Bărbatul

bătrân şi demn mi s-a părut că tremura atunci când ne-a povestit cum Casa Hohenzollern nu mai avea dreptul să poarte coroana regală, că patria noastră devenise republică, şi noi trebuia să ne rugăm Atotputernicului să nu refuze binecuvântarea acestei schimbări şi să nu părăsească poporul nostru în vremurile care vor urma. Nu s-a putut abţine şi a pomenit în trecere şi casa regală, menţionând ceea ce făcuse ea pentru

Pomerania, Prusia, ba nu, chiar pentru întreaga patrie germană, şi fiindcă el a început să plângă încetişor, toată sala a fost cuprinsă de o profundă dezolare, şi nu cred că a fost om care să nu plângă. Dar atunci când bătrânul domn a vorbit mai departe, spunându-ne că trebuia să încheiem acest război îndelungat şi că patria noastră strămoşească, în acele clipe când războiul fusese pierdut şi eram lăsaţi în voia învingătorilor, avea să fie supusă la mari încercări, că armistiţiul trebuia acceptat în speranţa că foştii noştri duşmani vor arăta îndurare, eu n-am mai rezistat. Din nou mi s-a pus negru în faţa ochilor şi m-am dus împleticindu-mă în dormitor, unde m-am aruncat pe pat şi mi-am ascuns capul înfierbântat sub aşternuturi şi perne.

Nu mai plânsesem din ziua în care stătusem la mormântul mamei mele”.

Furia provocată de acea înşelătorie umilitoare, cum o considera el, i-a creat rezervorul de ură care avea să-i alimenteze concepţiile politice şi acţiunile; toate acelea sunt de neconceput fără furia din 1918. Scena în care el îşi ascunde capul sub perne şi plânge se transformă brusc într-o imagine rău-prevestitoare a consecinţelor acelei înşelătorii:

„Totul fusese în zadar, toate jertfele şi privaţiunile, foamea şi setea din acele luni nesfârşite, zadarnice fuseseră şi orele în care, chirciţi din cauza spaimei de moarte ne făcuserăm totuşi datoria, şi zadarnică şi moartea a doua milioane de oameni.

Oare nu ar fi trebuit să se deschidă mormintele

tuturor sutelor de mii de oameni care au pornit la luptă crezând în patria lor şi niciodată nu s-au mai întors? Nu ar fi trebuit să se deschidă mormintele şi să-i trimită ca pe nişte fantome răzbunătoare pe aceşti eroi amuţiţi, acoperiţi de noroi şi sânge, înapoi în patria care-i trădase bătându-şi joc de cea mai mare jertfa pe care un om este capabil s-o aducă poporului său?”

Această oaste de fantome, aceste două milioane de soldaţi morţi acoperiţi de noroi şi sânge, aveau să bântuie prin Germania: tocmai pentru a le reda onoarea şi a conferi semnificaţie jertfei lor a decis Hitler să reînarmeze ţara în anii ’30; înfrângerea trebuia răzbunată, duşmanii de atunci, precum şi trădătorii care lucraseră la încheierea păcii trebuiau zdrobiţi, dar o altă motivaţie era aceea că războiul în sine însemnase atât de mult pentru el şi atâţia alţi oameni din generaţia lui. Nazismul a fost şi un cult al morţii şi un cult al războiului; această imagine înfiorătoare a răzbunării, cu mormintele deschizându-se şi soldaţii morţi ridicându-se, murdari şi plini de sânge, pentru a-şi bântui poporul, avea să-şi găsească ulterior expresia în simbolismul SS.

Spre deosebire de majoritatea soldaţilor, Hitler nu avea pe nimeni la care să se întoarcă după terminarea războiului, aşa că a decis să rămână în cadrul armatei care, în afară de semnificaţie şi direcţie, îi asigurase mâncarea, cazarea şi un loc de muncă bine definit în ultimii patru ani. S-a întors la München şi s-a înrolat în batalionul de rezervă a regimentului în care luptase pe front.

După sosirea la München, Hitler a lucrat mai întâi ca paznic într-un lagăr de prizonieri vreme de două luni. Ulterior, a fost paznic la Hauptbahnhof din München şi a fost ales delegat al companiei sale. În primăvara anului 1919, după o perioadă de tulburări violente în oraş, el a fost remarcat de către şeful departamentului de informaţii din cadrul armatei, Karl Mayr, care era însărcinat să urmărească elementele politice suspecte, adică pe radicalii

de stânga, şi să combată actele de subversiune din rândul soldaţilor. Hitler a participat la un curs de instruire antibolşevică, după cum notează Kershaw, şi atunci i-a fost observat pentru prima dată talentul de orator. Conferenţiarul, un anume von Müller, i-a menţionat asta lui Mayr, care deja pusese ochii pe el. Mayr a relatat despre Hitler: „Când l-am văzut prima dată, era ca un câine spăsit care-şi caută stăpân”, şi Toland scrie că Hitler era „pregătit să urmeze pe oricine ar fi fost amabil cu el” Cea mai notabilă descriere a lui Hitler din acele zile a fost că era „complet dezinteresat de poporul german şi soarta acestuia”. Nu era chiar aşa; ceea ce a observat Mayr a fost că Hitler nu mai vorbea despre asta. Rezervat, tăcut, rănit, palid, incoerent – un câine de pripas înfometat de prietenie. Mayr i-a oferit, dacă nu prietenia, cel puţin un scop: la sfârşitul verii, Hitler a ţinut un „curs” naţionalist şi antibolşevic într-o garnizoană militară de la periferia oraşului Augsburg. Relatarea lui Hitler sună astfel:

„Într-o zi am cerut să iau cuvântul. Unul dintre cei prezenţi s-a simţit obligat să intervină în favoarea evreilor şi a început să le ia apărarea cu vehemenţă. Asta m-a stârnit să răspund. Atunci majoritatea participanţilor de la curs au trecut de partea mea. Dar rezultatul a fost acela că după câteva zile am fost trimis la un regiment din München pe post de «ofiţer instructor». […]

M-am pornit plin de entuziasm şi avânt. Pentru că acum mi se dădea şansa de a mă adresa unei adunări mai mari; dintotdeauna simţisem că mi se potrivea rolul, iar acum primisem confirmarea: ştiam să ţin un discurs. Şi vocea mea devenise mult mai bună, astfel că mă puteam face înţeles pretutindeni în sălile unităţilor militare.

Nicio altă însărcinare nu m-ar fi putut face atât de fericit, pentru că acum, înainte de a fi lăsat la vatră, puteam aduce o contribuţie utilă instituţiei care mi-a fost dintotdeauna dragă inimii: armata.

Cred că pot să afirm că aceste discursuri au avut succes. În timpul prelegerilor mele mi-am îndrumat sute,

chiar mii de conaţionali spre casă, spre familiile şi patria lor. Am «naţionalizat» aceste trupe, ajutând astfel la întărirea disciplinei generale.

Aici am făcut cunoştinţă cu mai mulţi camarazi ale căror gânduri urmăreau aceleaşi linii ca şi ale mele şi care aveau să formeze mai târziu nucleul noii mişcări”.

Ofiţer instructor Hitler nu a fost niciodată, şi în privinţa numărului de soldaţi cărora le-a ţinut cursuri a exagerat, pentru că despre mii nu fusese vorba niciodată, dar faptul că activitatea lui a constituit un succes şi că el într-adevăr reuşea să capteze atenţia oamenilor prin retorică este o certitudine. Profesorul von Müller a descris clipa în care l-a văzut pe Hitler vorbind pentru prima dată:

„Oamenii păreau să fie vrăjiţi de unul de-ai lor care le vorbea cu o însufleţire crescândă, cu o voce ciudată şi guturală. Am avut sentimentul bizar că entuziasmul stârnit de discursul lui îi întărea în acelaşi timp glasul. Am văzut un chip supt şi palid, sub un mic smoc de păr tuns soldăţeşte, cu o mustaţă tăiată scurt şi nişte ochi mari, albaştri, care ieşeau în evidenţă prin licărul lor fanatic”.

Sarcinile lui erau să le ţină prelegeri camarazilor din armată şi să supravegheze mulţimea de partide politice care existau pe atunci la München. În această ultimă calitate, în toamna anului 1919 s-a dus la o întrunire a unei mici formaţiuni denumite Partidul Muncitoresc German, al cărei program politic consta dintr-un amestec de naţionalism, socialism şi antisemitism. Cele mai importante două chestiuni erau lupta împotriva internaţionalismului şi a iudaismului. La scurt timp după aceea Hitler s-a înscris în partid, care ulterior şi-a schimbat numele în Partidul Naţional Socialist al Muncitorilor Germani (NSDAP) şi, în puţin mai mult de un deceniu, a crescut de la câteva zeci de membri până să devină cel mai mare partid din Germania.

După patru zile de la înscrierea în partid, lui Hitler i s-a trasat sarcina de a răspunde la o sesizare pe care

departamentul o primise de la un participant la curs, prin care se cerea elucidarea „chestiunii evreieşti” Hitler i-a dat un răspuns lung şi amănunţit. El a scris că evreii erau o rasă, nu o religie, şi că antisemitismul nu trebuia să se bazeze pe sentimente, ci pe fapte. O reacţie emoţională ar fi condus la pogromuri, în timp ce o reacţie bazată pe raţiune trebuia să conducă la o înlăturare sistematică a drepturilor evreilor. „Dar scopul final trebuie să fie indubitabil îndepărtarea evreilor înşişi”.

Trei ani mai târziu, în toamna lui 1922, ambasadorul Statelor Unite în Germania a trimis un delegat la München pentru a face un raport despre noul şi prosperul partid naţional-socialist şi despre şeful acestuia, Adolf Hitler. Instrucţiunile căpitanului Truman-Smith erau să se întâlnească cu Hitler şi să facă o evaluare a caracterului, personalităţii, calităţilor şi defectelor sale, pe lângă estimarea puterii şi potenţialului partidului său, NSDAP. De la consulul din München, Robert Murphy, a aflat că Hitler era „un aventurier pur şi simplu”, totuşi „un adevărat personaj care exploatează toate nemulţumirile latente”, dar care indubitabil nu era „destul de mare încât să preia conducerea unei mişcări naţionale germane”, scrie Toland. La invitaţia directorului de ziar Max Erwin von Scheubner-Richter, un membru al cercului apropiat lui Hitler care l-a asigurat că antisemitismul partidului nu era decât propagandă, Truman-Smith a asistat într-o seară la o inspecţie a trupelor paramilitare ale partidului, *Sturmabteilung* (SA), în faţa noului sediu central al formaţiunii:

„O privelişte cu adevărat remarcabilă. O mie două sute de bărbaţi dintre cei mai duri pe care i-am văzut în viaţa mea defilau în faţa lui Hitler în pas de marş, sub vechiul drapel imperial, purtând banderole roşii cu *Hakenkreuz* pe braţ. Hitler, la finalul paradei, a ţinut un discurs… apoi a strigat: «Moarte evreilor!» etc., etc. Au urmat urale frenetice. Niciodată de când mă ştiu n-am mai văzut aşa ceva”.

Peste trei zile, în dimineaţa zilei de 22 noiembrie, Truman-Smith s-a întâlnit personal cu Hitler, care i-a prezentat politica partidului. Hitler i-a spus că „doar o dictatură ar putea să repună Germania pe picioare” şi că era

„Mult mai bine pentru America şi Anglia ca lupta decisivă dintre civilizaţia noastră şi marxism să fie dată pe sol german, decât pe sol american sau englezesc. Dacă America nu sprijină naţionalismul german, bolşevismul va cuceri Germania. Atunci nu va mai exista echilibru, şi Rusia şi bolşevismul german vor trebui, din considerente de autoapărare, să atace naţiunile vestice”.

Hitler a mai vorbit şi despre alte subiecte, scrie Toland, dar a evitat să-i menţioneze pe evrei până când Truman-Smith i-a pus o întrebare directă la care Hitler a răspuns dezarmant, spunând că el era de acord doar ca aceştia să-şi piardă cetăţenia şi să fie excluşi din viaţa publică. La sfârşitul întrevederii, Truman-Smith era convins că Hitler urma să devină un factor important pe scena politică germană. De la Rosenberg, care era pe atunci secretarul de presă al partidului, primise un bilet la o întrunire prezidată de Hitler în aceeaşi seară. Nu a putut să participe, deoarece fusese rechemat la ambasadă şi trebuia să prindă trenul de noapte spre Berlin, dar i-a pasat biletul lui Ernst Hanistaengl, un contact pe care Warren Robbins, consilier de la ambasadă, îl avea la München; cei doi fuseseră colegi la Harvard. Hanistaengl avea tată german şi mamă americancă, amândoi făcând parte din înalta societate a ţărilor de origine. Mama provenea dintr-o renumită familie din New England, bunica lui maternă era verişoara generalului Sedgwick, care fusese răpus în Războiul Civil, şi bunicul lui matern era generalul William Heine, originar din Dresda, şi el participant în Războiul Civil şi unul dintre cei aleşi să poarte sicriul lui Abraham Lincoln. Mama lui Hanistaengl îşi amintea atât înmormântarea, cât şi faptul că bunicul îi avusese drept invitaţi pe Wagner şi pe Liszt la Dresda. Pe

linia paternă a lui Hanistaengl membrii familiei îi serviseră drept consilieri ducelui de Saxa-Coburg-Gotha vreme de trei generaţii şi fuseseră nişte renumiţi patroni ai artelor; bunicul lui înfiinţase o editură specializată în albume de artă şi fotografiase, printre alţii, trei kaizeri germani, pe Moltke, Liszt şi Wagner, precum şi pe Ibsen, iar în casa lor din München veneau adesea celebrităţi precum Richard Strauss, Fridtjof Nansen şi Mark Twain. Cu alte cuvinte, Hanistaengl era o persoană pentru care lumea era deschisă, el aparţinea elitei culturale atât din München, cât şi de pe coasta de nord-est a Americii; în perioada studiilor, la Harvard, el făcuse cunoştinţă cu doi preşedinţi americani, cu preşedintele de atunci, Theodore Roosevelt, şi cu viitorul preşedinte, Franklin D. Roosevelt, precum şi cu poetul T.S. Eliot, lucru pe care a ţinut să-l menţioneze în lăudăroasa introducere la memoriile lui, *Unheard Witness*, publicate în Statele Unite în 1957.

El a fost cel care în acea noapte de noiembrie din 1922 l-a condus pe Truman-Smith la gara din München; acolo s-a întâlnit cu Rosenberg, care i-a dat biletul ce-i fusese iniţial destinat lui Smith şi l-a însoţit la evenimentul din seara aceea. Hanistaengl îl descrie pe Rosenberg drept „un tip palid, neîngrijit, care părea pe jumătate evreu, într-un mod neplăcut” Cei doi iau tramvaiul până la berăria Kindl Keller, care este plină până la refuz. Hanistaengl se aşază la masa presei şi-l întreabă pe unul dintre jurnalişti unde se află Hitler. Jurnalistul îl arată cu degetul; Hitler stătea jos lângă Max Amann, un sergent din fostul lui regiment, şi lângă Anton Drexler, fondatorul partidului în care se înscrisese Hitler cu trei ani înainte. Prima impresie pe care i-a lăsat-o lui Hanistaengl a fost:

„Cu bocanci, costum negru şi vestă de piele, destul de rigid şi cu o mustăcioară ciudată, astfel că nu arăta deosebit de impunător – ca un chelner într-un restaurant dintr-o gară”.

Atunci când Drexler îl prezintă pe Hitler, entuziasmul creşte. Hitler se îndreaptă de spate, trece de masa presei

şi urcă pe podium cu „paşi rapizi şi controlaţi, inconfundabilul soldat îmbrăcat în civil”.

Atmosfera este electrizantă, scrie Hanistaengl, şi discursul ţinut de Hitler este absolut fantastic.

„Nimeni dintre cei care-i judecă aptitudinile prin prisma discursurilor din anii ulteriori nu poate să-i aprecieze talentul. Odată cu trecerea vremii a ajuns să fie vrăjit de propriul său talent oratoric şi vocea lui şi-a pierdut amprenta de odinioară, mai ales din cauza microfoanelor şi difuzoarelor. În primii ani, el şi-a controlat foarte bine vocea, frazarea şi efectul, pe care nu le-a egalat niciodată, şi în acea seară a fost în cea mai bună formă.

Pe un ton moderat, rezervat, a descris ceea ce se întâmplase în Germania după noiembrie 1918: prăbuşirea monarhiei şi capitularea de la Versailles, instaurarea republicii bazată pe dezonoranta vinovăţie pentru pierderea războiului; eroarea marxismului internaţional şi a pacifismului; eternul laitmotiv al luptei de clasă şi consecinţele sale, situaţiile dezolante de impas dintre angajatori şi angajaţi, dintre naţionalişti şi socialişti.

Când a observat că interesul publicului creştea, şi-a mutat cu grijă piciorul stâng într-o parte, aşa cum stă un soldat în repaus, şi a început să-şi folosească mâinile şi braţele în gesticulări din care avea un repertoriu expresiv şi foarte variat. Nu exista nimic din răguşeala şi ţipetele la care avea să recurgă ulterior, şi dădea dovadă de un umor inteligent şi ironic care era grăitor fără a fi însă nerespectuos”.

Hitler îl critică pe împărat pentru că a fost slab, îi critică pe republicanii de la Weimar pentru că au acceptat condiţiile învingătorilor şi astfel au cedat totul, cu excepţia mormintelor celor care au murit în război. El compară mişcarea separatistă şi exclusivismul religios al bisericii din Bavaria cu solidaritatea manifestată între soldaţii din tranşee, care niciodată nu-şi întrebau camarazii de ce religie erau înainte de a le acorda ajutor. A vorbit în

amănunt despre patriotism şi mândrie naţională, indicându-i drept modele pe Kemal Atatürk din Turcia şi pe Benito Mussolini din Italia. I-a atacat apoi pe profitorii războiului, şi a primit aplauze furtunoase atunci când i-a desfiinţat pe cei care au irosit valuta preţioasă pentru a importa portocale din Italia, în timp ce jumătate din populaţie suferea de foame din cauza inflaţiei. I-a atacat pe evreii care profitau de situaţia aceea cumplită şi a avut cuvinte grele pentru comuniştii şi socialiştii care voiau să distrugă tradiţiile germane.

„M-am uitat la publicul din jurul meu. Unde a dispărut mulţimea eterogenă pe care o văzusem în urmă cu câteva ore? Ce anume îi acaparase dintr-odată pe aceşti oameni care, în situaţia disperată a unei ţări care se destramă în jurul lor, duc o luptă zilnică pentru a-şi păstra decenţa? Larma şi vorbăria dispăruseră complet, îi sorbeau cu nesaţ fiecare cuvânt. La doar câţiva metri depărtare de mine era o tânără cu ochii fixaţi asupra vorbitorului. Era transfigurată într-un fel de stare extatică, încetase să mai fie ea însăşi, şi era complet vrăjită de credinţa despotică a lui Hitler în măreţia viitoare a Germaniei”.

După discurs, Hanistaengl s-a dus la Hitler, care se afla în continuare pe podium.

„Naiv şi totuşi puternic, amabil şi totuşi nedispus la compromisuri, el stătea acolo cu chipul şi cu părul ude de transpiraţie, cu hainele acelea cu un croi rigid, cu gulerul prins cu un ac de siguranţă pătrat, din imitaţie de aur. În timp ce vorbea îşi ştergea faţa cu o batistă şi se uita anxios către numeroasele uşi deschise prin care pătrundea răcoarea nopţii de noiembrie.

— Domnule Hitler, numele meu este Hanistaengl, i-am spus. Căpitanului Truman-Smith m-a rugat să vă transmit salutări.

— Ah, da! Marele american, mi-a răspuns el.

— El m-a rugat să vin aici şi să vă ascult, şi pot spune că sunt impresionat, i-am zis. Eu sunt de acord cu nouăzeci

şi cinci la sută din ceea ce aţi spus şi mi-ar face plăcere să discutăm şi restul de cinci la sută într-o zi.

— Da, cu plăcere, mi-a spus el. Sunt convins că nu e nevoie să ne certăm pentru cinci procente amărâte.

Mi-a lăsat o impresie foarte plăcută, de modestie şi de amabilitate. Apoi am dat noroc şi eu m-am dus acasă".

Există multe descrieri despre Hitler din acea perioadă. A lui Hanistaengl este specială pentru că el aparţine elitei şi nu publicului tipic de berărie, iar faptul că el observă la Hitler un talent neobişnuit sugerează că stilul său vulgar şi lipsit de gust, brutal şi necioplit care caracterizează *Mein Kampfmx* iese la iveală atunci când ţine un discurs. Hanistaengl vede că Hitler este mic-burghez, dar remarcă şi faptul că nu este limitat de condiţia socială, şi că prin talentul său oratoric, prin capacitatea sa de captivare a atenţiei şi charisma aproape hipnotizantă pe care indubitabil o deţine, el este capabil să-i farmece pe toţi, indiferent de clasa socială. În acelaşi timp, tocmai apartenenţa lui la mica burghezie este un factor determinant, aşa cum scrie Hanistaengl în acea noapte, când nu poate dormi după ce l-a văzut şi l-a auzit pe Hitler vorbind prima dată:

Acolo unde toţi politicienii noştri conservatori şi toţi oratorii au eşuat lamentabil, când vine vorba de a crea o legătură cu oamenii obişnuiţi, acest autodidact, Hitler, a reuşit să prezinte un program necomunist fix acelor persoane de al căror sprijin aveam noi nevoie".

Când Hitler prinde încredere şi este rugat să vorbească, şi el descoperă că este bun la asta, şi că oamenii sunt interesaţi de ceea ce spune, pentru prima dată este liber să-şi exploreze calităţile. Acum poate să se folosească de ceea ce zace în sufletul lui fără a filtra prin prisma raţiunii, pur şi simplu trăieşte clipa, iar sentimentul de control, de măiestrie şi pricepere trebuie să-l fi încântat până în al nouălea cer. El are treizeci de ani şi încă nu a reuşit să se realizeze în niciun domeniu din câte încercase. Din contră, a dat greş în toate, până acum, când se urcă pe

podium şi se uită la mulţimea de oameni adunată în faţa lui în berărie. Sensibilitatea lui, care este atât de mare şi care-o obligă să se rupă complet de ceilalţi, fie stând retras, evitând privirea celorlalţi, fie perorând la nesfârşit şi astfel ţinându-i pe ceilalţi la distanţă, acea sensibilitate, atât de greu de gestionat în relaţie cu „tu”-ul individual, acum îşi dobândeşte drepturile, poate pentru prima dată în viaţa lui, deoarece dacă „tu”-ul îl deranjează atât de mult, încât îl exclude complet, cu o forţă autistă, receptivitatea lui faţă de „noi” este la fel de intensă, şi către aceasta din urmă el se poate deschide, pentru că nu-l ameninţă. Hitler se deschide faţă de public, este un ascultător atent, detectează orice nuanţă a stării de spirit a asistenţei şi reacţionează la ea, pentru că el însuşi nu este o parte din acest „noi”, el se situează în afară şi poate să-l trezească la viaţă, poate să-l anime, purtându-l mai întâi încoace, apoi într-acolo, şi poate să facă asta pentru că el întotdeauna s-a situat în afară. Pentru a vedea ceva, trebuie să te afli în exterior.

Doar cineva care se află în afara societăţii ştii ce înseamnă societatea; pentru cei din interior, ea este asemenea apei în care înoată un peşte. Hitler refuză „tu”-ul şi se situează în afara „noi”-ului, dar el tânjeşte după asta, şi aceea este dorinţa care se remarcă în discursul lui, pentru că dorul de „noi” reprezintă fundamentul fiinţei omeneşti, el creşte în perioadele de criză, se dezvoltă în mijlocul haosului, aşa cum s-a întâmplat în Germania anilor ’20, iar în Hitler străluceşte cu o forţă fără precedent. Nu trebuie să ascultăm ce zice, nici publicul nu asculta cu atenţie, ci felul în care o zice, sentimentele care-l cuprind, pentru că la acele sentimente reacţionează oamenii, pe acelea le remarcă şi le sorb ca pe apă. Ah! Acel dor de afiliere, acel dor de echitate, acel dor de apartenenţă. Cu cât mai simplu, cu atât mai adevărat, şi acesta este adevărul despre Hitler, dorul lui de „noi” a întâlnit ceva îngropat adânc în „noi” – toate relatările de la discursurile sale de atunci vorbesc despre asta, despre

cum adunătura aceea de oameni care strigă şi ţipă şi chiuie se potoleşte la auzul vorbelor sale şi devine o masă unitară. Cu cât mai simplu, cu atât mai adevărat, şi ura faţă de evrei reprezintă cel mai simplu lucru dintre toate, nevoia pe care o are „noi”-ul de un „ei”, structura fundamentală a violenţei mimetice, unul împotriva celuilalt, duplicată în ritual, „noi” împotriva „lor”, un „ei” care este sacrificat pentru ca „noi”-ul să rămână independent şi întreg. Şi acea nevoie se dezvoltă pe timp de criză, creşte în haos, pentru că ea este una dintre formele de bază ale culturii, una dintre condiţiile ei, către care întotdeauna ne reîntoarcem. Pentru Hitler dorul de „noi” este şi un dor de război, şi rolul acestuia în ceea ce avea să se întâmple nu trebuie minimizat.

Ernst Hanistaengl este unul dintre cei care au observat cel mai clar acel aspect. El notează:

„Noi toţi ştiam, dar am trecut cu vederea, cele mai profunde consecinţe ale faptului că personalitatea lui înflorise prima dată atunci când era soldat.

Când vorbea despre naţionalism, el se referea de fapt la un socialism militar, socialism într-un cadru de disciplină militară, sau, în termeni populari, socialism poliţienesc. În ce punct al drumului parcurs de el s-a format această idee, nu ştiu, dar germenul a fost acolo dintotdeauna”.

Atunci când Hitler s-a înscris în Partidul Muncitoresc German, formaţiunea abia dacă se putea numi partid. La primele întâlniri oficiale din 1919, prezidate de Drexler, au fost prezenţi zece, treizeci şi opt şi respectiv patruzeci şi unu de membri. Avându-l pe Hitler drept orator principal, totul s-a schimbat din temelii. El a ţinut discursuri la peste treizeci de întruniri oficiale în 1920, şi a atras în jur de 800 şi 2500 de oameni de fiecare dată, scrie Kershaw, şi numărul membrilor de partid a crescut corespunzător, de la 190 în ianuarie 1920 la 2000 în anul următor şi la 3300 după încă o jumătate de an. Hitler a fost remarcat prima dată de membrii de partid, apoi de publicul general din München. Cei care l-au văzut la primele întruniri ale

partidului aveau nevoie de el şi au făcut totul pentru a-l sprijini, lucru care i-a sporit încrederea în sine şi i-a extins aura, aducându-l în contact cu noi oameni în contexte noi. Unul dintre primii membri de partid a fost deosebit de important din acest punct de vedere, este vorba despre Dietrich Eckart, traducătorul operelor lui Ibsen, poet, un antisemit dependent de morfină care de îndată şi-a manifestat interesul pentru Hitler şi a devenit mentorul său. El era cu douăzeci de ani mai în vârstă, era cultivat şi elevat, dar era deopotrivă de direct şi tranşant; l-a luat pe Hitler în prima lui călătorie cu avionul, până la Berlin, l-a dus la teatru, i-a cumpărat un costum, l-a învăţat să scrie, i-a publicat primele texte, l-a introdus în diverse cercuri sociale la care nu avusese acces înainte şi i-a deschis întregul mediu ai dreptei radicale din München, pe lângă faptul că i-a alimentat antisemitismul şi anticomunismul., Acest bărbat este viitorul Germaniei", obişnuia el să spună despre Hitler, conform lui Timothy W. Ryback. „Într-o zi, întreaga lume va vorbi despre el". Eckart a fost ca o figură paternă pentru Hitler, care era deopotrivă flatat de atenţia care i se acorda şi dornic să asimileze toate învăţămintele pe care le primea. Cu trei ani înainte ca lui Eckart să i se facă cunoştinţă cu Hitler, el declara următoarele:

„Avem nevoie de cineva care să ne poată conduce şi care să fie obişnuit cu răpăitul de mitralieră. Cineva care să poată băga o spaimă nebună în oameni. Mie nu-mi trebuie un ofiţer. Oamenii obişnuiţi şi-au pierdut respectul faţă de ei. Cel mai potrivit ar fi un muncitor care să fie un bun orator. Acesta nu trebuie să ştie foarte multe. Politica este cea mai prostească profesie de pe planetă. Orice gospodină de la ţară ştie la fel de multe ca un lider politic. Daţi-mi o maimuţă care le poate da comuniştilor ce merită şi care n-o ia la fugă atunci când cineva o ameninţă cu un picior de masă. Aş prefera oricând un astfel de om, în comparaţie cu o duzină de profesori şcoliţi care se pişă pe ei şi stau şi tremură cu datele lor ştiinţifice. Pe deasupra, trebuie să fie burlac, pentru că atunci le atragem şi pe

femei”.

Puţini oameni s-ar fi potrivit acestei descrieri atât de bine ca Hitler. Atunci când Hanistaengl, născut în 1887, deci cu doi ani mai mare decât Hitler, a făcut cunoştinţă cu el, Hitler avea treizeci şi patru de ani. Pentru prima dată făcea progrese în viaţa sa, devenise cineva în ochii altora, şi nu doar pentru sine, dar portretul pe care i-l zugrăveşte Hanistaengl pare să-l reprezinte la fel de bine pe tânărul descris de Kubizek din perioada şederii la Linz şi Viena. După prima seară, Hanistaengl asistă la un nou discurs, şi impresia pe care i-o lasă Hitler se temperează, el merge mai departe de data aceasta, lansând incitări abia disimulate la acţiuni de gherilă în caz că francezii ar face incursiuni peste Rin, iar limbajul lui are o notă de disperare, în opinia lui Hanistaengl. Vederile lui de politică externă i se par alarmante, disproporţionate şi extravagante. Dar este în continuare atras de Hitler, întrebându-se ce se află în adâncul creierului acestui om fascinant, şi atunci când participă la o nouă întrunire îi face cunoştinţă cu soţia lui şi cu soţia pictorului norvegian Olaf Gulbransson, şi apoi îl invită acasă la el. Nu după mult timp, Hanistaengl devine membru al cercului intim al lui Hitler, larga sa reţea de contacte făcându-l extrem de util. Hanistaengl finanţează o nouă tipografie pentru săptămânalul lor, sprijină publicarea unor articole pe subiecte de politică externă şi se străduieşte, după cum afirmă, să ghideze concepţiile lui Hitler cu privire la politica externă, despre care crede că sunt prea continentale, prea înguste şi prea influenţate de Rosenberg şi cercul acestuia, pe care-i dispreţuieşte şi a căror ură faţă de evrei şi faţă de bolşevism îl dezgustă. Hitler îl ascultă cu atenţie, notează el, ceva ce va înceta să mai facă în viitor, dar când venea vorba despre Statele Unite, de exemplu, Hitler era mai preocupat de dimensiunile zgârie-norilor şi de dezvoltarea tehnologică decât de problemele politice, cu excepţia Ku Klux Klanului – pe care-l considera o mişcare politică nu foarte diferită

de a lui – şi a lui Henry Ford, nu pentru rolul acestuia de fabricant de maşini şi de inventator, ci pentru antisemitismul său.

Acasă la Hanistaengl, Hitler a lăsat o impresie plăcută, i-a făcut curte soţiei lui, i-a trimis flori, i-a sărutat mâna, a flirtat, apoi s-a jucat cu fiul lui, având acel gen de spontaneitate care le place copiilor. Costumul prea strâmt şi comportamentul lui politicos-unul şi formal îi trădau originile, scrie Hanistaengl; Hitler vorbea aşa cum vorbesc cei din clasele sociale inferioare cu oamenii educaţi sau care au un titlu. Manierele sale la masă erau bune, dar vădea o preferinţă neobişnuită pentru tot ceea ce era dulce; Hanistaengl scrie că niciodată nu a mai întâlnit pe cineva atât de nebun după dulciuri ca Hitler. Odată, când l-a tratat cu „o sticlă din cel mai bun Gewiirztraminer al prinţului Metternich”, gazda a trebuit să părăsească încăperea ca să răspundă la telefon; când s-a întors, l-a văzut pe Hitler adăugând o lingură uriaşă de zahăr în vin.

Hanistaengl îl vizitează în apartamentul din Thierschstrasse 41, unde Hitler locuieşte în condiţii extrem de modeste, „ca un funcţionar sărac”: o cameră mică cu un pat mare, prea lat pentru colţul în care era amplasat, tăblia ridicându-se puţin mai sus de pervazul geamului îngust. Podeaua din linoleum ieftin era acoperită cu câteva carpete din cârpe, pe peretele opus patului se găseau rafturi cu cărţi, mai erau acolo un scaun şi o masă. Asta era tot. Gazda, doamna Reichert, care era evreică, îl considera pe Hitler chiriaşul ideal.

„Este un om atât de plăcut, dar are cele mai ciudate schimbări de dispoziţie. Uneori trec săptămâni întregi în care este bosumflat şi nu scoate o vorbă. Se uită prin noi de parcă n-am fi fost prezenţi, îşi plăteşte mereu chiria la timp şi în avans, dar este într-adevăr genul boem”.

Lângă peretele din hol se afla un pian, şi o dată, când urma să se prezinte ca martor la un proces, l-a rugat pe Hanistaengl să-i cânte puţin ca să-l ajute să-şi potolească emoţiile. Hanistaengl a făcut întocmai. Mai întâi Bach,

care nu i-a trezit interesul, aşa că s-a mulţumit să încuviinţeze din cap. Dar când Hanistaengl începe preludiul de la *Meistersinger* de Wagner, Hitler este cuprins brusc de însufleţire:

„Nimerisem la ţintă. Aceasta era preferata lui Hitler. Cunoştea bucata pe de rost şi putea să fluiere fiecare notă într-un vibrato ciudat de pătrunzător, dar perfect curat. A început să se preumble pe hol în timp ce dădea din braţe de parcă ar fi dirijat o orchestră. Avea într-adevăr o sensibilitate neobişnuită pentru spiritul muzicii, în aceeaşi măsură ca un dirijor. Muzica îl atingea fizic, şi când am ajuns la final el avea o dispoziţie excelentă, toate grijile îi dispăruseră şi era pregătit să se confrunte cu procurorul".

Kershaw descrie aceeaşi întâmplare; cum aceasta s-a petrecut între Hanistaengl şi Hitler, nu există nicio altă sursă primară decât cartea lui Hanistaengl. Kershaw redă scena astfel:

„Hitler este fascinat de calităţile de pianist ale lui Putzi, mai ales de talentul lui de a interpreta muzica lui Wagner. L-a acompaniat pe Putzi fluierând melodia, mărşăluind prin încăpere şi gesticulând cu braţele ca un dirijor de orchestră, destinzându-se vizibil în acest timp".

În fragmentele în care Hanistaengl este sursa folosită, el este în mod constant amintit cu numele de alint „Putzi", iar interesul lui Hitler pentru Wagner este prezentat drept o bizarerie, cu comentariul ironic „destinzându-se vizibil în acest timp", de unde se subînţelege că doar lui Hitler i s-ar fi putut părea relaxant ceva atât de absurd. Dar Hanistaengl nu-l portretizează pe Hitler ca fiind vreun prost, dimpotrivă, el îi apreciază sensibilitatea şi capacitatea de a înţelege muzica. Faptul că era capabil să fluiere simfonii întregi de Wagner pare într-adevăr bizar, dar acelaşi lucru este valabil pentru Wittgenstein, care şi el putea să fluiere la perfecţie muzica lui Wagner, şi uneori chiar îşi distra musafirii făcând asta. Este greu de imaginat că autorul unei biografii dedicate lui Wittgenstein ar putea să ia în batjocură pasiunea pentru

muzică a marelui filosof, chiar dacă ea se manifesta într-un mod bizar, sub formă de fluierat, dar când este vorba de Hitler, aşa cum îl descrie Kershaw, tot ceea ce el face este suspect şi ridicol. Un alt exemplu. Hanistanegl scrie:

„Aproape toţi prietenii apropiaţi ai lui Hitler erau oameni de condiţie modestă. După aceea, pe măsură ce l-am cunoscut, am început să particip la *Stammtisch-ul* de luni seara, la Café Neumaier, o cafenea de modă veche, pe colţul dintre Petersplatz şi Viktualien Markt. Sala lungă, neregulată, cu băncile sale fixate în podea şi pereţii acoperiţi cu lambriuri, putea găzdui în jur de o sută de invitaţi. Aici obişnuia el să se vadă cu cei mai vechi suporteri ai săi, mulţi fiind cupluri de vârstă mijlocie, care veneau acolo pentru a lua o cină frugală, adesea aducându-şi o parte din mâncare de acasă. Hitler voia să vorbească *en familie* şi să testeze tehnica şi efectul celor mai noi idei ale sale”.

Şi iată versiunea lui Kershaw:

„În momentul în care l-a cunoscut Putzi Hanistaengl, tânărul cultivat, pe jumătate american, care avea să devină responsabilul pentru relaţiile NSDAP cu presa străină, spre finalul anului 1922, Hitler avea rezervată pentru fiecare seară de luni o masă la Café Neumaier, cafeneaua de modă de lângă Viktualienmarkt. […] în lunga încăpere cu şiruri de bănci şi mese, adesea ocupate de perechi de oameni în vârstă, anturajul lui Hitler discuta despre politică sau asculta monologurile acestuia despre artă şi arhitectură. Mâncau gustările pe care le aduseseră cu ei şi beau litri întregi de bere sau ceaşcă după ceaşcă de cafea”.

Faptul că suporterii lui Hitler din aceste seri sunt de vârstă mijlocie, cupluri de condiţie modestă, la Kershaw se transformă în „perechi de oameni în vârstă”, adică în primul rând nu mai sunt de vârstă mijlocie, ci bătrâni, în al doilea rând sunt prezentaţi astfel încât avem senzaţia că acele perechi de bătrâni se aflau acolo întâmplător, în calitate de clienţi pe care Hitler nu-i cunoştea. De ce?

Imaginea unor cupluri de vârstă mijlocie şi de condiţie modestă, care se adună în jurul lui într-un restaurant plăcut, îi conferă lui Hitler o aură de respectabilitate şi decenţă, ceea ce contravine impresiei lui Kershaw. De aceea, în versiunea lui Kershaw, clienţii nu iau o cină frugală, ci iau nişte gustări, *snacks*, pe lângă care beau „litri întregi de bere”, un detaliu care nu este menţionat în textul sursă, dar pe care Kershaw îl adaugă, fără îndoială cu scopul de a evidenţia calitatea inferioară a localului – cu siguranţă, acolo cineva bea bere şi chiar şi cafea, aspect inventat de istoric, reuşind să transforme asta în ceva suspect, „ceaşcă după ceaşcă de cafea”.

Hanistaengl descrie mai departe cercul apropiat al lui Hitler de pe vremea aceea, ai cărui membri sunt prezenţi cu toţii la întâlnirile pe teme politice şi sociale din serile de luni.

Chiar dacă Hanistaengl n-ar constitui cea mai relevantă sursă, deoarece el s-a aflat chiar acolo, în cercul intim al lui Hitler, vreme de zece ani, şi astfel poate fi numit nazist, cu toate implicaţiile care decurg din nevoia lui de a se justifica, descrierea creează totuşi un portret nuanţat al lui Hitler şi al susţinătorilor lui, pur şi simplu pentru că nu este părtinitoare. Tocmai acest caracter echilibrat conferă autenticitate descrierii lui Hanistaengl, şi tot asta o face interesantă dacă vrem să-i înţelegem puterea de atracţie; nu putea fi charisma unui criminal, a unui clovn sau a vreunui sărac cu duhul, ci a unui personaj cu totul diferit, pentru că altfel cum ar fi putut să tragă după el o întreagă naţiune în prăpastie? Era uman, oamenii din jurul lui erau umani, tovarăşii de partid erau umani. Asta nu înseamnă că erau buni; şi cei răi şi brutali sunt umani. Christian Weber, un negustor de cai grobian căruia îi plăcea să bată comunişti, are şi o altă latură. De exemplu, Hanistaengl scrie că era măgulit să fie invitat în casa unui bogătaş; cât de multe spune asta despre sentimentul lui de apartenenţă de clasă! Tot ce vrea el de fapt este o slujbă sigură şi un dram de demnitate în viaţă.

Iar Hanistaengl scrie că neşlefuitul Weber intuieşte în mod uimitor prăpastia fără fund din mintea lui Hitler şi presimte de ceea ce este în stare acesta – lucru remarcabil, în orice caz, pentru cineva care ştie din proprie experienţă de ce sunt capabili oamenii şi cum îşi găseşte expresia acest potenţial. Un altul care intuieşte asta este Eckart, mentorul lui Hitler, care „începuse deja să aibă regrete” De ce? Tocmai Drexler, sindicalistul, ajunge să dezaprobe cu tărie violenţa care pune stăpânire treptat pe activităţile partidului. Toţi cei care-l conduc acasă pe Hitler în serile de luni sunt înarmaţi, Hitler însuşi îşi ţine pistolul în buzunarul costumului, chiar şi atunci când ţine un discurs. Aceste seri sunt ciudate, tocmai datorită asocierii dintre oameni săraci şi respectabili şi fanatici fără limite, dintre care unul poate să fi avut legătură cu cea mai importantă crimă politică din Republica de Weimar, care a avut consecinţe majore, asasinarea ministrului de externe, Rathenau. Hitler constituie nucleul grupului. El ştie să fluiere simfonii întregi în timp ce le dirijează cu mâna, nu îndrăzneşte să se apropie de nicio femeie de vârsta lui, îi plac prăjiturile şi toate dulciurile, are Crucea de Fier de gradul întâi pentru vitejie în luptă, duce o viaţă discretă, boemă, într-un apartament sărăcăcios, nu este niciodată punctual, este adesea văzut studiind automobile la sediile reprezentanţelor şi când este în compania altora vorbeşte încontinuu. Nu suportă ca altcineva să domine în nicio situaţie, în astfel de cazuri preferă să mintă doar ca să revină în centrul atenţiei, el ştie întotdeauna cel mai bine, poartă papuci de casă şi se pricepe să-i parodieze pe alţii, mai ales pe soţia lui Góring cu accentul ei suedez, pe care-l redă într-o versiune comică, dar precisă, poate să imite până şi izbucnirile de furie ale lui Max Amann, şi pe Quirin Diest insultându-şi un adversar politic, dar numărul de cel mai mare succes este acela al naţionalistului semiprofesoral, cu o conştiinţă politică înaintată, care flecăreşte despre sabia lui Siegfried şi vulturul german

într-o manieră pompoasă insuportabilă, scrie Hanistaengl, adăugând că Hitler memorase şi câteva versuri îngrozitoare pe care i le dedicase un admirator, cu o infinitate de rime în – itler, versuri pe care le recita atâta de pătruns, încât publicul râdea cu lacrimi. Mai departe, el se înregistrează la hoteluri cu ocupaţia de „scriitor”, este indiferent faţă de natură, nu citeşte niciodată romane, îl admiră pe Cromwell, dar cel mai tare îl admiră pe Friedrich cel Mare, este atras de moarte, idealizează războiul, scrie poezii despre mama lui, urăşte evreii şi tot ceea ce este evreiesc, îl interesează eugenia şi citeşte tot ceea ce-i cade la mână despre biologia raselor, şi nu l-a citit niciodată pe Nietzsche, dar susţine că proza lui este scrisă în cea mai frumoasă limbă germană, i-a citit mai degrabă pe Fichte şi pe Schopenhauer, iar tema lui preferată din pictură este Leda şi lebăda. Acel om este cel care luni seara se află la Café Neumaier, înconjurat de membri de partid şi susţinători, ţinând în buzunar un pistol, şi având în jur o trupă militarizată de tineri care-i bat pe comunişti şi pe alţi opozanţi. El a scris o scrisoare în care spune că evreii trebuie înlăturaţi şi a abordat acest subiect în toate discursurile sale. Aceasta este o atitudine împărtăşită de mulţi alţii, mai cu seamă în pătura de jos a societăţii, pe când cei care se situează mult mai sus, acolo unde se află în mod normal puterea, o privesc drept nepotrivită şi vulgară, drept încălcarea unei norme în primul rând estetice ori bazate pe diferenţa de clasă socială. Thomas Mann, care se află în acelaşi oraş, poate la câteva străzi distanţă de Café Neumaier, nu-i urăşte pe evrei, pentru el această idee este de neconceput. El întâmpinase războiul cu braţele deschise, sângele vărsat în timpul acestuia fusese pentru o cauză esenţială şi autentică, în opoziţie cu neesenţialul şi neautenticul civilizaţiei; şi aceasta este o poziţie extremă în vremurile noastre, dar rămâne acceptabilă, mai ales pentru că el şi-a retractat vorbele după încheierea războiului. Dar Hitler şi Mann în acelaşi oraş, în aceeaşi perioadă. Să fie Hitler mai

rău decât Mann? În condiţiile în care deocamdată niciunul nu a făcut nimic rău? Ce este răutatea? Antisemitismul? Ce anume l-a făcut pe Mann să respingă antisemitismul, în timp ce Hitler era antisemit? Educaţia? Antisemitismul este o chestiune ce ţine de clasa socială? Sau este o chestiune legată de decenţa personală, adică o deosebire calitativă între oameni? Nazismul s-a născut la cel mai de jos nivel, Drexler era fierar şi sindicalist, Weber era negustor de cai, ceilalţi proveneau în majoritate, asemenea lui Hitler, din pătura inferioară a clasei de mijloc, cea a funcţionarilor şi impiegaţilor, şi toţi aceşti oameni se rataseră sau fuseseră marginalizaţi. Excepţia este Eckart, dar el este un caz aparte, pentru că nu mulţi poeţi sunt şi dependenţi de morfină şi antisemiţi, în vreme ce unii precum Rosenberg, şi ulterior Himmler şi Goebbles, sunt nişte fanatici. Susţinătorii, acele cupluri de vârstă mijlocie, aparţin tot clasei muncitoare sau păturii inferioare a clasei de mijloc, fiind lipsiţi de posibilităţi, deoarece au fost cel mai tare afectaţi de criza economică de după război. Ei îşi aduc mâncare de acasă şi o consumă la restaurant. Acesta este anturajul lui Hitler în 1922, înainte ca el să dobândească un renume în toată ţara. Dar simplul fapt că Truman-Smith a fost trimis să-l cunoască, iar Hanistaengl s-a alăturat cercului său intim, înseamnă că mişcarea era în plin avânt. Toate premisele pentru ceea ce urma să se întâmple sunt prezente aici. La Hitler, care s-a dovedit a fi un orator genial, dar care şi-a arătat şi latura înfricoşătoare, după cum scrie Hanistaengl; la Drexler, care punea accentul pe caracterul paşnic al activităţilor; la Hanistaengl, care-şi dorea revenirea la imperiul german puternic şi stabil; la Rosenberg, care cu originile sale de estonian, ura Rusia şi al cărui antisemitism est-european, conform lui Sebastián Hafner, îl depăşea categoric pe cel occidental prin cruzime şi violenţă; de asemenea, la cuplurile anonime de vârstă mijlocie provenite din păturile inferioare ale clasei de mijloc. Despre acest cerc Toland notează:

„Aşa erau oamenii din apropierea lui Hitler. Mişcarea pe care o iniţiase a acaparat toate clasele sociale, astfel încât toate tipologiile de oameni erau atrase de el – intelectualul, militantul violent, fanaticul, idealistul, huliganul, mercenarul, oameni cu principii şi oameni fără scrupule, muncitori şi nobili. Erau suflete blânde şi indivizi necruţători, canalii şi oameni de bună-credinţă, scriitori, pictori, zilieri, patroni de magazine, dentişti, studenţi, soldaţi şi preoţi. Hitler îi atrăgea pe toţi, şi avea vederi destul de largi încât să accepte un narcoman ca Eckart sau un homosexual precum căpitanul Röhm”.

Hitler nu subestima niciodată un susţinător, indiferent de cât de modest sau de sărac ar fi fost, scrie Toland. El a deschis noile birouri ale partidului pentru cei nevoiaşi şi pentru simpatizanţii şi membrii de partid şomeri care aveau nevoie de un adăpost din calea frigului. În acelaşi timp, a privit şi spre vârful ierarhiei sociale, intrând în legătură cu industriaşii bogaţi care-i apreciau cauza şi cerându-le sprijin financiar, şi prin Hanistaengl a fost introdus în lumea bună. Hanistaengl i l-a prezentat lui William Bayard Hale, care fusese coleg cu preşedintele Wilson la Princeton şi acum era şeful biroului de presă pentru Europa în cadrul trustului Hearst. I-a făcut cunoştinţă cu artistul Wilhelm Funk, al cărui salon era frecventat de prinţul Henckel-Donnersmarck şi de o sumă de mari oameni de afaceri cu înclinaţii naţionaliste, scrie Hanistaengl, care niciodată nu şi-a ascuns atracţia faţă de aristocraţie şi faimă; l-a luat cu el în vizită la familia lui Fritz-August von Kaulbach, un adevărat mecena, Hanistaengl sperând să se creeze o afinitate prin intermediul artei, astfel încât Hitler să se lase influenţat de rafinamentul lor. Mai departe, i l-a prezentat familiei Bruckmann, care deţinea o mare editură din München unde, printre altele, fuseseră publicate cărţile lui Houston Stewart Chamberlain, bine-cunoscutul antisemit. Elsa Bruckmann, fostă prinţesă Cantacuzino, a devenit una dintre protectoarele lui Hider, dar atunci când aceasta l-a

luat sub oblăduire pe Rosenberg, Hanistaengl a întrerupt legătura, fiind de părere că era nedemn pentru o femeie „dintr-o familie care-i găzduise pe Nietzsche, Rainer Maria Rilke şi Spengler” să primească în vizită un astfel de şarlatan.

Hitler are un aer naiv şi mirat în astfel de situaţii, notează el; după o cină la reşedinţa familială, observând că Hitler, în obişnuitul său costum albastru prost croit, se simte stingher în acea companie de o eleganţă splendidă, doamna Bechstein, soţia fabricantului de piane cu acelaşi nume, îl convinge să-şi cumpere un smoking şi pantofi de piele cusuţi manual, iar el se conformează, dar nu le poartă aproape niciodată, cu excepţia pantofilor, pe care o perioadă abia dacă-i mai scoate din picioare, după ce Hanistaengl l-a avertizat că niciun conducător de partid muncitoresc nu trebuie să fie văzut purtând o ţinută specifică claselor superioare.

Atât doamna Bechstein, cât şi doamna Bruckman nutresc un fel de grijă maternă pentru el, şi Hanistaengl menţionează şi alte femei din viaţa lui Hitler, aproximativ de-o seamă cu mama lui, de care el se simte atras în mod vădit, pentru că sunt mămoase şi grijulii şi pentru că sunt inofensive din punct de vedere sexual. Nu are nicio relaţie sentimentală, scrie Hanistaengl, şi nu are nici viaţă sexuală. Este atras de femei frumoase, le face curte unora dintre ele, printre care şi soţiei lui Hanistaengl, dar într-un mod absolut platonic şi dezinteresat.

„Foarte repede mi-am dat seama de ceva, lipsa unui factor central în viaţa lui Hitler. El nu avea o viaţă sexuală normală. Am spus că a făcut o pasiune pentru soţia mea, care s-a materializat în flori şi sărutări de mâini şi o luminiţă mirată în ochii lui. Ea a fost cu siguranţă prima femeie frumoasă de familie bună pe care o cunoscuse în viaţa lui, dar într-un fel sau altul, niciodată nu s-a simţit că ar fi fost atras fizic de ea. Asta se datora pe de-o parte talentului său extraordinar de a se pune în scenă, pe de altă parte unor complexe ascunse şi unei disfuncţii fizice

posibil congenitale, sau poate rezultate în urma unei infecţii cu sifilis din perioada tinereţii sale la Viena.

Pe atunci nu cunoşteam aceste detalii, puteam doar să presupun că ceva nu era în regulă. Era deci un bărbat cu o uriaşă acumulare de energie nervoasă, fără nicio supapă vizibilă, cu excepţia prestaţiilor sale aproape şamanice din timpul discursurilor. Majoritatea prietenelor şi cunoştinţelor lui feminine erau de tipologie maternă, doamna Bruckmann şi doamna Bechstein. A mai existat o doamnă de aproximativ şaizeci de ani pe care am cunoscut-o, Carola Hoffmann, o profesoară pensionară care avea o căsuţă în Solln, o suburbie a Münchenului, pe care el şi acoliţii lui o foloseau pe post de sediu secundar, şi unde buna doamnă se comporta ca o mamă cu Hitler şi-l îndopa cu prăjituri”.

Furia care l-a cuprins atunci când l-a dus pe Kubizek în cartierul bordelurilor din Viena, nu fără oarecare dorinţă, demersul părându-i-se în egală măsură înspăimântător şi atractiv; totala lui respingere a vizitelor la bordel şi a contactului cu franţuzoaicele din perioada petrecută în tranşee, îndelungata lui iubire platonică pentru Stefanie din Linz, pe care niciodată nu a avut curajul s-o abordeze, tiradele lui despre decăderea moravurilor, abstinenţa de la masturbare, dezgustul lui faţă de bacili şi infecţii, rigurozitatea lui fizică şi morală, ca să nu spunem pudoare împinsă la extrem. Pe raftul de jos al bibliotecii din apartamentul lui avea o serie de cărţi semipornografice, scrie Hanistaengl, şi despre asta este vorba, femeia ca fiinţă pură, femeia ca imagine, un obiect pe care poate să-l admire şi la care poate să viseze atâta vreme cât este menţinută la distanţă, dar care devine incredibil de primejdioasă imediat ce ameninţă să pătrundă în lumea lui ca prezenţă fizică. Teama lui de intimitate este imensă, şi aici intră şi teama de sex; latura lui trupească, fizică i se pare de nesuportat, la fel şi apropierea de o altă persoană. Femeia ca obiect, ispititoare şi minunată în visurile lui, dar niciodată ca „tu”,

femeia din realitate, din sfera intimă. Toate femeile cu care a avut relaţii, şi acelea nu pot fi prea multe la număr, aveau în comun faptul că erau mult mai tinere decât el, abia trecute de vârsta majoratului. Una dintre acestea, căreia i-a făcut curte, a fost Maria Reiter, pe care a cunoscut-o împreună cu sora ei în 1926, la scurt timp după ce publicase *Mein Kampfi* ea era foarte tânără, şi s-au întâlnit într-un parc în care atât Hitler, cât şi cele două surori îşi plimbau câinii. Au vorbit preţ de o oră, Hitler le-a invitat la unul dintre discursurile lui ţinute într-un cerc restrâns, s-a uitat în repetate rânduri la Maria în timp ce vorbea şi după aceea a condus-o acasă. Şi-a pus mâinile pe umerii ei şi a vrut s-o îmbrăţişeze, când câinii s-au încăierat, iar Hitler, într-un acces de furie, şi-a lovit câinele cu cravaşa pe care o purta la el tot timpul.

S-au mai întâlnit de câteva ori după aceea, scrie Liljegren; Hitler a rugat-o să-i spună Wolf, iar el îi spunea ei Mizzi. împreună au vizitat mormântul mamei sale, au fost la picnicuri şi în excursii cu maşina. Hitler avea treizeci şi şapte de ani, ea avea şaisprezece. Maria a povestit că o dată a sărutat-o. Drept cadou de ziua ei i-a dăruit o brăţară de aur şi cele două volume din *Mein Kampf legate* în piele roşie, cu dedicaţia: „Citeşte-le, şi atunci mă vei înţelege” Tatăl ei, un social-democrat, nu agrea faptul că fiica lui avea o relaţie cu conducătorul naziştilor, într-o scrisoare adresată ei, Hitler i-a dat următorul sfat:

Chiar dacă părinţii nu-şi înţeleg uneori copiii când aceştia cresc, nu doar din punctul de vedere al vârstei, ci şi din punctul de vedere al sentimentelor; ei au cele mai bune intenţii. Chiar dacă iubirea ta mă face fericit, eu te rog din suflet să-ţi iubeşti tatăl!

După niciun an, Hitler a început să-şi piardă interesul pentru Maria, şi când ea a descoperit că el înnoptase în apartamentul lui din München fără s-o fi contactat, a încercat să se spânzure cu o frânghie pentru rufe, dar a fost salvată de cumnatul ei, relatează Liljegren. Legătura

dintre cei doi pare să fi fost platonică, la fel ca relaţia pe care Hitler a avut-o câţiva ani mai târziu cu nepoata lui, Geli, cu care sora lui, Angela, era gravidă atunci când le murise mama.

Geli avea nouăsprezece ani atunci când s-a mutat la München ca să-şi continue studiile; s-a îndrăgostit de şoferul lui Hitler, Maurice, şi cei doi s-au logodit, fapt care l-a înfuriat la culme pe Hitler. Totuşi, într-o scrisoare adresată lui Maurice, Geli afirmă: „Ne vom putea întâlni adesea şi singuri, aşa mi-a promis unchiul A. Este un dulce” Dar şoferul, care-i fusese alături din anul 1921, jucând rolul de agent personal şi om bun la toate, a fost dat afară. Ulterior, avea să declare că Hitler „o iubea, dar era o iubire ciudată pe care el nu dorea s-o recunoască”. Însuşi Hitler a spus mai târziu: „Nu există nimic mai splendid decât să educi o tânără domnişoară – o fetişcană de 18 – 20 de ani este maleabilă ca ceara”. Atunci când Hitler s-a mutat într-un apartament mai încăpător în 1929, Geli s-a mutat împreună cu el. El o răsfăţa, ea primea tot ceea ce ar fi cerut, mai puţin libertate – dacă voia să iasă în oraş, întotdeauna era escortată, şi nu a cunoscut pe nimeni de vârsta ei, doar pe tovarăşii de partid ai lui Hitler. După doi ani în aceste condiţii, tânăra s-a sinucis. Hitler era în drum spre Bayreuth atunci când Geli s-a împuşcat cu pistolul lui. Glonţul i-a trecut prin inimă. La audierea de la poliţie, Hitler a declarat că se certaseră înainte de plecarea lui, Geli voia să meargă la Viena ca să studieze cu un profesor de canto de acolo, el a refuzat, dar ea fusese foarte calmă şi-i urase drum bun atunci când se despărţiseră. Pe de altă parte, menajera, Anni Winter, a susţinut că în ajun Geli găsise o scrisoare în buzunarul hainei lui Hitler atunci când făcuse curăţenie în camera lui. Scrisoarea era de la o altă tânără nevinovată, frumoasă şi atrăgătoare, pe care el începuse s-o curteze. Avea optsprezece ani, o chema Eva Braun şi, în final, şi ea s-a sinucis.

Atunci când Hanistaengl a făcut cunoştinţă cu Hitler,

acesta nu avea nicio relaţie; este imposibil de afirmat cu certitudine că asta însemna că ar fi fost impotent fizic, aşa cum sugerează Hanistaengl în concluziile lui. Însă există multe indicii că era dezinteresat sau îngrozit de relaţiile sexuale. Soţia lui Hanistaengl îl numea pe Hitler asexual sau asexuat; asta spune ceva despre felul în care era perceput, flirturile lui erau o pantomimă lipsită de corporalitate, o reprezentare a curteniei, o reprezentare a dorinţei, nu dorinţa însăşi, care era ascunsă, suprimată. Există ceva efeminat la Hitler, dacă ne uităm la înregistrările discursurilor sale, gesturile sunt adesea feminine, maniera în care-şi dă bretonul la o parte, corpul slab şi prea puţin viril, vocea îi urcă adesea spre registrele mai înalte. În acelaşi timp, el şi-a găsit locul într-un mediu cum nu se poate mai masculin şi s-a înconjurat cu o întreagă recuzită: cravaşă, pistol, câine ciobănesc german, cizme militare şi uniformă militară, şi asta nu este surprinzător, pentru că un mediu bărbătesc asemenea celui din armată respinge intimitatea şi se concentrează pe acţiune şi gestionarea situaţiilor, fără îmbrăţişări, atingeri, confidenţe; era perfect pentru Hitler, deoarece astfel putea să se afle în mijlocul oamenilor fără să fie atins de ei, fizic sau emoţional. Marea lui sensibilitate, care ieşea la lumină numai în infinita şi neobosita lui fascinaţie pentru muzica lui Wagner, aparţinea tot laturii sale feminine, ca de altfel întreaga lui pasiune pentru artă; pictatul cu acuarele în momentele de linişte de pe front era orice, numai nu ceva tipic unui soldat greu încercat.

Soţia lui Hanistaengl a pus degetul pe rană atunci când i-a mărturisit ce i se părea ciudat la Hider: „Putzi, eu cred că este neutru”, adică asexual. Hanistaengl speculează mai departe pe marginea subiectului şi observă cât de „mulţi” homosexuali existau printre apropiaţii lui Hider – erau trei sau patru, dintre care Röhm, care în timpul războiului manifestase un interes „normal” pentru femei, şi abia la finele anilor ’20 s-a descoperit că era homosexual – şi scrie astfel:

„Dar chiar dacă el [Röhm] încă nu era un pervers activ, existau mulţi alţii prin preajmă. Heines şi încă unul sau doi lideri ai organizaţiei patriotice erau renumiţi pentru gusturile lor în acest sens. Şi când mă gândesc la primul meu contact cu un agent de recrutare nazist, îmi dau seama că erau mult prea mulţi bărbaţi de acest gen în jurul lui Hider.

Un aspect care făcea şi mai neclară natura sexuală a lui Hitler, şi care doar treptat a început să mă preocupe, au fost acela că el nu manifesta nicio aversiune făţişă faţă de homosexuali”.

Afirmaţia este interesantă din mai multe motive. Pe de o parte, ea evidenţiază atitudinea problematică a lui Hanistaengl faţă de homosexualitate – care era într-adevăr interzisă în momentul când şi-a scris cartea, în anii ’50, dar expresii precum „pervers activ” şi „o grupare marginală fanatică alcătuită din perverşi sexual”, cum se exprimă în altă parte, vădesc un dezgust profund –, pe de altă parte arată atitudinea deschisă a lui Hitler în raport cu acelaşi subiect. În realitate, Hanistaengl reacţionează tocmai la faptul că Hitler nu reacţionează la fel de vehement ca el însuşi. Din contra, Hitler preferă bărbaţii fără familie în rândurile mişcării sale, deoarece ei pot lupta cu mai multă dăruire. Asta înseamnă că Hitler era homosexual sau că era indiferent din punct de vedere sexual? Hanistaengl are dreptate să se mire de lipsa oricărei urme de aversiune la adresa homosexualilor, pentru că Hitler are un comportament mic-burghez prin excelenţă, el reacţionează cu ură la orice deviere de la morală, este duşmanul oricărei încălcări de normă, şi totuşi nu se împotriveşte acestei devieri care era considerată drept opusul bărbăţiei, un ideal pe care Hitler întotdeauna l-a ridicat în slăvi. Atitudinea lui era motivată probabil de faptul că nu era o temă care să-l afecteze direct – teama şi dezgustul pe care i le provocau orice alte forme de transgresiune, în special promiscuitatea, aveau legătură cu viaţa lui sentimentală, după cum o atestă

conexiunea pe care o face între iudaism şi sexualitate în *Mein Kampf* unde scrie:

„Băiatul evreu cu părul negru o ademeneşte cu o expresie demonică pe chip pe fetişcana nevinovată pe care o va dezonora prin sângele lui şi apoi o va răpi din sânul poporului ei. Va încerca prin toate mijloacele să distrugă fundaţiile rasiale ale poporului pe care şi-a propus să-l subjuge".

În timp ce Hanistaengl nu vrea să audă de homosexuali, iar Hitler îi acceptă în rândurile recruţilor săi, poziţionarea lor este diametral opusă în chestiunea evreilor: acolo, Hanistaengl este cel de părere că antisemitismul se bazează pe prejudecăţi inacceptabile şi este demn de dispreţ, pe când Hitler este un antisemit fanatic, dar situaţia nu este lipsită de ambiguitate, deoarece dispreţul lui Hanistaengl faţă de antisemiţii din partid este motivat de faptul că el însuşi este „pe jumătate evreu".

Hitler este întruchiparea contradicţiei în timp ce se preumblă pe străzile din München în anul 1922, îmbrăcat în pardesiul lui negru şi pălăria lui neagră, întotdeauna cu pistolul Walther în buzunar şi o cravaşă în mână, încadrat de ciobănescul german Prinz într-o parte şi de bodyguardul său Ulrich Graf de cealaltă parte, măcinat de ura împotriva evreilor, teama de femei şi dorul de lucrurile simple. Acest dor era împărtăşit de mulţi alţii, plutea în aer, de parcă lumea ar fi fost copleşită brusc de complexitate şi de confuzie şi acum se împleticea sub efectul impactului.

Disoluţia normelor la care el reacţionează atât de puternic în discursurile sale şi în *Mein Kampf* nu este, evident, ceva care se petrece doar la nivelul culturii, ci şi în interiorul lui. Există un abis între viaţa lui sentimentală şi conduita lui, şi explicaţiile raţionale pe care el le dă cu privire la opiniile şi acţiunile sale sunt dominate de alte motive, fără temei logic, corespunzând unor percepţii acute.

Marea temă de discuţie a Republicii de la Weimar, alienarea, a fost pusă în lumină şi descrisă din toate unghiurile, de la dreapta şi de la stânga, iar concepţia despre viaţă ca luptă nu-i aparţinea doar lui Hitler. Walther Rathenau, ministrul social-democrat de origine evreiască ce a fost asasinat de o grupare de extrema dreaptă în 1922, scrisese în 1912 despre omul care

„Înalţă case, palate şi oraşe, clădeşte fabrici şi uzine. Construieşte drumuri, poduri, şine de cale ferată, şine de tramvai, vapoare şi canale; sisteme de alimentare cu apă, gaz şi electricitate; linii de telegraf, linii de înaltă tensiune şi cabluri; maşinării şi furnale…

Care este rostul acestor construcţii nemaiauzite? În mare parte, ele ajută producţia în mod direct. Apoi, ajută transportul şi comerţul, şi astfel, în mod indirect, producţia. Pe de altă parte, ajută administraţia, îngrijirea medicală şi la domiciliu, şi astfel, în principal, producţia. De asemenea, ele ajută ştiinţa, arta, tehnologia, educaţia, recreerea şi astfel, indirect… încă o dată producţia.

Munca nu mai este o activitate a vieţii, nu mai constituie o adaptare a corpului şi sufletului la forţele naturii, ci o activitate complet străină de scopul vieţii, o adaptare a corpului şi a sufletului la un mecanism.

Munca nu mai este doar o luptă împotriva naturii, este o luptă împotriva omului. Dar este o luptă care ţine de politica privată; cea mai riscantă manevră, practicată şi dezvoltată acum mai puţin de două sute de ani de o mână de oameni de stat, arta de a ghici interesele celorlalţi şi de a le folosi în scopuri personale, arta de a obţine o privire de ansamblu asupra situaţiei globale şi de a interpreta voinţa epocii, arta de a negocia şi a crea alianţe, de a izola şi de a profita de ocazie: această ştiinţă nu doar că-i este indispensabilă financiarului, dar, păstrând proporţiile, îi este indispensabilă oricărui comerciant. Mecanizarea meseriilor te învaţă să devii politician”.

Peter Sloterdijk dă acest citat din Rathenau în cartea sa *Critica raţiunii cinice*. Analiza lui Rathenau îi lasă

omului două posibilităţi: fie se lasă înghiţit de producţie şi devine o parte din ea, aflându-se la egalitate cu maşinăriile şi cu benzile de asamblare, fie începe să se apere pe sine şi propria individualitate folosind tocmai mijloacele economice şi politice ale sistemului, care în felul acesta sunt trase în jos din structura superioară în sfera individuală. Conexiunea dintre planul local şi cel global pe care o creează noile moduri de producţie şi comercializare la scară mondială este ceva ce noi, la o sută de ani de când Rathenau a scris aceste rânduri, am învăţat să ne asumăm, într-adevăr, vieţile noastre sunt prinse inextricabil în strania interdependenţă dintre individualitate şi consumul de masă. Problema autenticităţii, atât de precară şi acută în intervalul dintre începutul secolului XX şi prăbuşirea Germaniei în 1945, a fost rezolvată printr-o manevră de învăluire, o demonstraţie de pragmatism pe care tocmai cele două războaie au făcut-o posibilă. Trăim de parcă am fi propriii noştri oameni de stat, în centrul lumii, unde tot ceea ce credem sau gândim are cea mai mare greutate, fără să ne pese că toţi ceilalţi gândesc la fel. Cultivarea fără precedent a individului, întreprinsă în cea mai egalizatoare cultură pe care a cunoscut-o vreodată omenirea, este un răspuns la problemele care s-au iscat pentru prima dată la finele secolului al XIX-lea, şi care pe atunci au fost percepute ca fiind noi. Pur şi simplu închidem ochii la posibilitatea existenţei unei discrepanţe între concepţia larg răspândită despre individualitatea unică a omului şi asemănarea frapantă dintre noi toţi. În anii ’20, similitudinea tuturor era o distopie. Pretutindeni se vorbea despre ameninţarea omului de masă, simbolizată de oameni cu uniforme şi măşti în loc de chipuri, înconjuraţi de nişte imense roţi dinţate şi de maşinării care duduie, într-o lume în care orice formă de individualitate a fost eliminată.

Rathenau:

„Intelectul, încă tremurând după provocările zilei, insistă să rămână în mişcare, să treacă printr-o nouă

bătălie a impresiilor, cu condiţia ca aceste impresii să fie mai arzătoare şi mai acide decât precedentele… îşi face apariţia divertismentul senzaţional, accelerat, banal, pompos, artificial şi otrăvit. Aceste bucurii sunt la limită cu disperarea. Maşina care înghite cu nesaţ kilometrii este un simbol al modului deformat în care este văzută natura…

Dar până şi în aceste nebunii şi suprastimulări este ceva mecanic. Omul, supraveghetorul maşinăriilor şi, în acelaşi timp, la rândul lui o maşinărie din mecanismul global, supus unei presiuni crescânde, şi-a dedicat întreaga energie acestui carusel global de activităţi”.

Războiul, care a izbucnit la doi ani după ce Rathenau a scris rândurile acestea, a sporit presiunea asupra concepţiei despre unicitatea eului; într-adevăr, a fost o catastrofă pentru sinele individual, deoarece singurul mod în care se putea afirma atunci, eroismul, a devenit imposibil din cauza mecanizării armelor; vitejia, agerimea, spiritul de luptă, ingeniozitatea nu mai aveau nicio importanţă în faţa mitralierelor sau în timpul bombardamentelor: moartea era arbitrară, forţele ei erau imposibil de manipulat, sfârşitul eroic al individului s-a transformat într-un măcel general. Războiul a fost un război al maşinăriilor, omul fiind un aparat printre celelalte. Jünger descria în 1932 o societate în care toţi erau muncitori, toţi erau supuşi maşinăriilor, într-o lume fără graniţe, fără individualitate, doar mişcare şi dinamică, trupuri şi maşinării; viaţa în statul total. Într-un mod ciudat, paradoxal, tocmai către o astfel de lume se îndreaptă Hitler şi partidul său atunci când mişcarea lor începe să-şi ia avânt, în 1921 şi 1922. Este ciudat pentru că tocmai dezindividualizarea îl sperie pe Hitler la marxism şi capitalism, fenomen despre care susţine că a condus la decăderea culturii şi la haos în societate. Dacă el resimte această decădere atât de puternic, înseamnă că nu mai există nicio armonie între sentimentele lui despre cum ar trebui să fie lucrurile şi cum sunt în realitate. Atunci când există o asemenea armonie, morala personală conferă

sens lumii exterioare de o manieră atât de discretă, încât totul este perceput drept natural, pe când acţiunile şi evenimentele externe conferă sens fiinţei lăuntrice. Dacă nu există o astfel de armonie, ea trebuie stabilită, aproape cu orice preţ, lipsa ei reprezentând o ameninţare directă la adresa identităţii, adică a legăturii dintre „eu” şi „noi”.

Hitler este în mod evident o persoană avariată, probabil într-un proces care a început încă din copilăria lui şi care din cauza unei dinamici inerente s-a accentuat în adolescenţă şi în tinereţe, dar partea din el care a fost avariată, capacitatea de a fi apropiat de o altă fiinţă, capacitatea de a empatiza, adică aptitudinea de a se regăsi pe sine în celălalt şi pe celălalt în sine însuşi, l-a scos din elementul lui şi l-a înstrăinat de propria viaţă sentimentală; cu alte cuvinte, s-a creat o genune imposibil de trecut între sentimentele lui şi înţelegerea lor, motiv pentru care el a ajuns în afara sferei socialului.

Era o maladie a vremurilor, şi mulţi dintre cei care sufereau de ea au devenit artişti, pentru că în artă abisul acela putea fi trecut. Hitler a încercat, nu a primit nicio încurajare, nu a fost destul de puternic sau destul de talentat pentru a învinge rezistenţa, şi ar fi dispărut în neantul uitării sociale dacă nu ar fi reuşit să se depăşească, prima dată în război şi a doua oară în politică, acolo unde a primit încurajări de la bun început, a fost ajutat să evolueze şi i s-a permis să-şi satisfacă o necesitate. Când sentimentele sunt excizate total, când sufletul este pradă haosului, omul caută o ordine, reguli, limite. Acea ordine, acele reguli şi limite îi erau familiare lui Hitler, deoarece cu ele crescuse la Linz, dar aceea era o lume pe care o urâse încă de la vârsta de şaisprezece ani, când a început să se îmbrace în stil boem, ca un artist, şi era o lume pe cale de dispariţie, ale cărei moravuri şi structuri rigide nu erau aplicabile situaţiilor văzute şi trăite la Viena şi München, oraşe care fuseseră marcate într-un grad mult mai ridicat de noile vremuri şi de uriaşele probleme sociale care se iviseră. Confuzia

provocată de natura radicală a noului a fost copleşitoare pentru Hitler, şi nu a putut găsi nicio supapă, cu siguranţă nu în sfera socială; a citit şi a meditat şi s-a luptat din răsputeri să stabilească o formă de concordanţă între sine însuşi şi lumea în care trăia, clocotind de indignare faţă de degradarea moravurilor, văzută ca expresia unei forme de societate şi a unei concepţii despre viaţă pe care le dispreţuia. Şi-a interzis orice plăcere, s-a retras în ascetism, a fost deprimat perioade lungi de timp, stare din care ieşea brusc, vădind un entuziasm maniacal pentru muncă, a trăit doar în artă, în visurile sale şi în ideal, până când, în cele din urmă, a ajuns într-un loc unde se putea despovăra, mai exact în armată, care i-a simplificat radical viaţa.

Acea organizaţie la a cărei constituire a participat şi Hitler la München în anii ’20, cu formaţiunile ei paramilitare, cu uniformele şi armele ei, era o prelungire a armatei, şi programul politic agresiv, cu inamicul definit fără menajamente, era o prelungire a războiului prin alte mijloace. Faptul că el a avut o asemenea putere de atracţie încât putea să atragă atât de multe sute de mii, chiar milioane de oameni, este ceva de neconceput pentru noi, pentru că noi citim argumentele şi vedem imediat pericolele, idioţenia şi dispreţul faţă de oameni, dar Hitler nu cu ajutorul argumentelor a câştigat poporul, ci tocmai prin acel abis care-i străbătea sufletul, sau prin ceea ce genera abisul în el, pentru că lucrurile pe care le exprima, acel haos sufletesc şi dorinţa ca haosul să dispară, se aflau într-o congruenţă fenomenală cu haosul interior al societăţii şi dorinţa acesteia din urmă de a-i pune capăt. Sufletul lui haotic îşi croia drum către limitele care-l îngrădeau, adică moralitatea oraşului natal şi ordinea inculcată în armată, nişte limite mic-burgheze, pe de o parte, şi prusace sau wilhelmine, de cealaltă parte, ambele corespunzând unui trecut spre care privea toată lumea în anii de restrişte ai Republicii de la Weimar. Ceea ce era special la Hitler era flacăra pe care ştia s-o aprindă în

inimile tuturor celor care-l ascultau vorbind, el a avut acel talent de a crea o comunitate în care întregul registru al fiinţei sale lăuntrice, acel rezervor de sentimente zăgăzuite şi dorinţe reprimate, putea să găsească un debuşeu şi să-i umple cuvintele cu o asemenea intensitate şi putere de convingere, încât oamenii voiau să fie acolo, mânaţi de ură, pe de o parte, şi de speranţă şi utopie, pe de altă parte, încredinţaţi că acel viitor strălucitor, aproape divin, putea fi atins dacă-l urmau pe el şi dacă-i ascultau vorbele.

Hitler a fost marele simplificator, şi se poate ca asta să-i fi reflectat dorinţa personală de claritate, dar, în loc să se mulţumească să laude simplificarea, a folosit-o ca pe un instrument retoric de bază, chiar criticând sofisticarea şi complexitatea în discursurile sale. Într-o seară din 1922, pe când se întorcea cu Hanistaengl de la Café Neumaier spre casă, i-a spus acestuia, parcă cerându-şi scuze:

„Domnule Hanistaengl, nu trebuie să fii supărat dacă mă limitez în aceste discuţii de seară la teme relativ simple. Agitaţia politică trebuie să fie primitivă. Aceasta este problema cu toate celelalte partide. Au devenit prea profesioniste, prea academice. Omul obişnuit de pe stradă nu poate să ţină pasul şi, mai devreme sau mai târziu, cade pradă metodelor directe şi brutale ale propagandei comuniste”.

În raport cu Hitler, Hanistaengl se vedea drept cel care trebuia să-l salveze de Rosenberg şi antisemiţii fanatici, dăruindu-i o perspectivă mai largă, de talie internaţională, în comparaţie cu provincialismul pe care-l susţineau Hitler şi colegii de partid. El credea că radicalismul politic şi înclinaţiile sale spre brutalitate izvorau dintr-o lipsă de educaţie şi aveau să se domolească odată ce Hitler era introdus în cercurile înalte ale societăţii; de aceea i-a făcut cunoştinţă cu magnaţii industriei germane, al căror conservatorism era similar cu a lui Hanistaengl însuşi, pentru care utopia nu mergea mai departe decât societatea în care trăiseră părinţii şi bunicii lor. Hanistaengl şi-a închipuit că se putea folosi de Hitler

ca să ajungă în adâncurile poporului, fără să înţeleagă că era incorigibil, un utopist revoluţionar şi un rasist fanatic. Această ultimă trăsătură, antisemitismul lui, se va tempera odată cu creşterea puterii şi influenţei sale. Hitler îl asculta pe Hanistaengl şi avea nevoie de el, însă nu-i lua în serios sfaturile. Dacă vorbea despre importanţa unei alianţe viitoare dintre SUA şi Germania, de exemplu, sau despre alte chestiuni de politică externă, Hitler întorcea întotdeauna discuţia spre Clausewitz, Moltke şi kaizerul Wilhelm. Europa de dinainte de război era cadrul de referinţă al politicii externe pentru el, şi întrebarea nu era dacă Germania, avându-l pe el la conducere, avea să declanşeze un nou război, ci când. Aceasta era poziţia lui încă din 1922. Tot ceea ce s-a întâmplat în viaţa lui Hitler după Primul Război Mondial a fost o reluare a ceea ce se petrecuse în viaţa lui înainte, doar la o scară mai mare şi în realitate, şi singurul său ţel, spre care totul părea să conveargă, era un nou război care să-i aducă primului încheierea meritată. Este aproape incredibil că într-adevăr i-a reuşit acest lucru, începând cu acel moment din toamna lui 1918. Dar tocmai faptul că era un outsider, că şansele erau împotriva lui, a constituit un factor important, cel puţin în ultimii ani înainte de-a deveni cancelar, atunci când în multe partide politice se afirma că nimic n-ar fi fost mai dăunător pentru Hitler decât să i se confere o putere reală, căci ar fi fost terminat din punct de vedere politic în scurt timp, întrucât nu era decât un şarlatan, un cabotin, un simplu mic-burghez. Şi într-adevăr este incredibil că tocmai el, care e atât de îndepărtat de propriile emoţii, percepându-le doar ca pe ceva care trece prin el şi-i întunecă sufletul şi fiinţa, să pună stăpânire pe emoţiile tuturor germanilor.

Hitler petrecea între patru şi şase ore la redactarea unui discurs, pe care îl condensa apoi în zece pagini cu cincisprezece – douăzeci de cuvinte pe pagină. Înainte de întrunire se plimba de colo colo prin camera lui, revizuindu-şi argumentaţia în minte, după cum

consemnează Liljegren. La intervale regulate vorbea la telefon cu cineva care se afla în sală şi-l întreba câţi oameni veniseră, care era starea lor de spirit, dacă erau mulţi adversari şi din ce tabără erau aceştia. Dădea încontinuu ordine despre cum trebuia gestionat publicul până la sosirea lui. La o jumătate de oră după începerea întrunirii, el îşi cerea costumul, pălăria şi cravaşa, urca în maşină şi se ducea la locul stabilit împreună cu bodyguardul său şi cu şoferul. Pe podium, îşi punea teancul cu notiţe pe o masă în partea stângă, urmând să le mute pe o masă în partea dreaptă după ce termina de citit de pe ele. Îşi purta pistolul în buzunarul de la spate. După discurs, care de obicei dura aproximativ două ore, se intona imnul. Hitler saluta în stânga şi-n dreapta, părăsea incinta în timpul muzicii şi de obicei deja era în maşină când imnul încă nu se terminase. Dacă ţinea un discurs în afara Münchenului, se ducea direct la hotel. Acolo făcea o baie, se schimba şi se aşeza să se odihnească pe canapea, poate în timp ce Hanistaengl cânta la pian în camera de alături. Evita contactul cu oricine din public înainte de discurs, şi cu oricine după discurs. Existau doar el şi restul.

Hans Frank, pe atunci tânăr student, l-a văzut în 1919:

„Primul lucru care-ţi trecea prin cap era că aveai de-a face cu un om care vorbea sincer despre ceea ce simţea şi nu încerca să prezinte vreo idee de care el să nu fi fost întru totul convins… El făcea lucrurile inteligibile chiar şi pentru persoanele cele mai sărace cu duhul… şi aborda miezul problemelorlk

Ziarul *Münchener Post* i-a comentat un discurs din 1920, relatează Toland. Pe jurnalişti i-a amuzat felul în care îi imitase pe evrei:

„Adolf Hitler s-a comportat ca un comediant, şi discursul lui a fost un monolog de vodevil… Hitler are o calitate doar a lui, care merită recunoaşterea noastră: faptul că, dintre toţi oratorii înflăcăraţi ai Münchenului, el

este cel mai viclean şi singurul care se ţine de astfel de şotii”.

Kurt Liidecke l-a văzut în 1922:

„Simţul meu critic a fost măturat la o parte. El captiva masele şi pe mine odată cu ele, de parcă le-ar fi vrăjit prin forţa lui de convingere... Apelul său către populaţia germană era un strigăt de luptă, iar predica pe care o ţinea era un adevăr sfânt. Mi s-a părut că este un nou Luther... Am trăit o stare de exaltare care se poate semăna doar cu pocăinţa religioasă M-am descoperit pe mine, mi-am descoperit conducătorul şi ţelul. Lui i-am dedicat sufletul meu”.

Ce anume făcea ca discursurile lui Hitler să trezească sentimente atât de puternice? A fost important faptul că dădea impresia de onestitate şi corectitudine, părând o persoană care în sfârşit spunea lucrurilor pe nume, spre deosebire de ceilalţi politicieni. Greutăţile erau mari, nemulţumirile creşteau, apropiindu-se de limita disperării. Hitler a dat o direcţie acelor nemulţumiri. Ruşinea de la Versailles, Criminalii din Noiembrie, conspiraţia mondială iudeo-marxistă, acestea erau cele trei puncte asupra cărora îşi canaliza Hitler ura şi furia, şi cu siguranţă nu era singurul, dar avea talentul special de a aţâţa furia şi ura în inimile ascultătorilor într-un mod care părea lipsit de orice intenţie de manipulare, sincer şi evident, aşa cum ceea ce nu poate fi spus, şi totuşi este cunoscut de toată lumea, pare sincer şi evident. Charisma lui oratorică se baza în primul rând pe impresia pe care o lăsa, că spunea lucrurilor pe nume, şi încrederea câştigată astfel din partea membrilor publicului, care atunci când îşi exprimau entuziasmul pentru el şi-l exprimau şi pentru ei înşişi, acea unitate pe care o crea el astfel, era o forţă uriaşă pe care Hitler descoperise că o putea folosi asemenea unui magician pentru a-i conduce unde voia. Aceea era puterea. Nu puterea formală dată de o funcţie, limitată de legi şi regulamente formale şi informale, ci o forţă reală, revoluţionară, situată mai presus de lege. El a

înţeles asta treptat; după cum remarcă Sebastián Haeffner, s-a mulţumit destul de mult timp doar cu rolul de purtător de cuvânt al partidului, cel care mobiliza masele, şi ideea că ar fi putut deveni conducătorul necontestat al formaţiunii şi al întregii ţări – o idee cu o lungă istorie germană – s-a manifestat prima dată abia în *Mein Kampf*, concretizându-se abia după relansarea partidului, în 1925.

Dar la fel de important ca acţiunea de rostire a discursurilor era modul în care o făcea. Limbajul pe care-l folosea era foarte apropiat de cel al publicului. Hanistaengl scrie că, fără să se coboare până la nivelul jargonului, cu excepţia cazurilor când voia să obţină un efect anume, Hitler surprindea vocabularul epocii aşa cum era utilizat acesta de oamenii din jurul lui. De pildă, atunci când intenţiona să descrie problemele unei casnice care nu avea destui bani ca să cumpere mâncare pentru familia ei de la Viktualienmarkt, folosea exact acele fraze şi figuri de stil pe care le-ar fi folosit ea pentru a-şi descrie necazurile, dacă ar fi fost în stare să le formuleze.

Talentul lui Hitler zăcea în urechea lui muzicală, distingea cu uşurinţă vocile, tonalităţile şi sociolectele, care diferă de la o generaţie la alta. Acolo se manifesta la justa ei valoare sensibilitatea lui, faptul că era capabil nu doar să asculte glasurile contemporanilor, ci şi să le transmită în moduri foarte fin reglate, în sensul că se adresa fiecărei categorii de public în funcţie de originea sa, fie că erau studenţi sau muncitori. În plus, ştia să improvizeze foarte bine, de exemplu se oprea atunci când cineva striga vreo remarcă, îşi încrucişa braţele pe piept şi scotea un răspuns satiric muşcător care stârnea hohote de râs în sală. Întotdeauna vorbea din interior, în limbajul tipic celor din interior, şi nu de sus în jos, aşa cum făceau ceilalţi politicieni şi oratori.

În medie, o pătrime dintre ascultătorii lui erau femei, şi acesta este un aspect pe care l-a exploatat în avantajul lui; era adesea întrerupt de strigătele adversarilor săi, şi când căuta sprijin pentru a-i calma şi pentru a atrage

publicul de partea sa, de multe ori s-a îndreptat către ele, distrăgând atenţia înspre problemele cotidiene, realităţile cele mai apropiate, care în anii ’20 erau în sarcina femeilor, şi astfel, scrie Hanistaengl, îşi procura primele ovaţii, care spărgeau gheaţa dintre el şi publicul său. Toate acestea ţin de retorică, ceea ce el spune şi modul în care o face; capacitatea lui de a-şi croi o cale către voinţa acestui „noi” şi de a se prezenta drept vocea sa legitimă era foarte mare, dar nu într-atât încât să-i justifice pe deplin succesul, nici de atunci, căci în 1920 vorbise deja unei mulţimi de 6.000 de oameni la Circul Krone, şi nici de mai târziu, când stadioanele erau arhipline de spectatori dornici să-l asculte. Mai important decât discursul lui şi felul în care îl ţinea trebuie să fi fost faptul că *el* era cel de pe podium, adică prezenţa personală, aura lui, ceea ce se numeşte charismă.

Charisma este una din cele două forţe transcendentale din societate; a doua forţă este frumuseţea. Acestea sunt forţe despre care rareori vorbim, pentru că ambele radiază din individ, niciuna nu se poate învăţa sau dobândi, iar într-o democraţie, în care toţi, de la bun început, trebuie să fim consideraţi egali şi toate relaţiile trebuie să fie echitabile, ele nu pot fi recunoscute drept o valoare, chiar dacă toţi ştiu cât de însemnate sunt. Mai mult, conferim valoare lucrurilor care sunt create, produse sau formulate, nu doar acelora care există şi atât; adică ceea ce este creat, produs sau formulat este esenţial, iar restul, care este aşa cum îl vedem, nu este esenţial. Într-o sală de conferinţe de la universitate, atenţia bărbaţilor nu este captivată de femeia care prezintă cele mai convingătoare argumente şi care vorbeşte în mod pertinent şi atractiv despre Adorno sau de Beauvoir, ci de cea mai frumoasă femeie, şi la fel se întâmplă în toate încăperile în care s-au adunat şi bărbaţi şi femei, pe străzi sau în pieţe, în restaurante şi în cafenele, pe plajă şi în apartamente, la cozile de la îmbarcarea pe feribot şi în compartimentele de tren; frumuseţea radiază pretutindeni,

mătură totul la o parte. Frumuseţea este întotdeauna ceea ce se vede şi, conştient sau inconştient, ceea ce se caută. Acest fenomen este învăluit în tăcere, noi nu-l admitem drept un factor important pentru vieţile noastre sociale, ci îl respingem prin mecanisme de excludere ale societăţii, numindu-l prostesc, imatur sau nesofisticat, poate chiar primitiv. În acelaşi timp, l-am lăsat să înflorească în domeniul comercial, unde ne înconjoară fără cuvinte: pretutindeni oameni frumoşi. Oameni frumoşi la televizor, oameni frumoşi în toate revistele şi ziarele, oameni frumoşi în filme, la teatru, în muzica pop, în reclame, da, întreg spaţiul social este ticsit de chipuri frumoase şi corpuri frumoase, pe care noi, cu toate acestea, nu le considerăm importante, deoarece considerăm frumuseţea o chestiune superficială care nu este expresia autenticului, adică a fiinţei lăuntrice. Frumuseţea ţine de corp şi chip, care sunt, asemenea unei măşti, expresia exterioară a eului, şi natura ei imuabilă, inevitabilă, faptul că ea nu reprezintă o alegere, ci ne este dată, este ceea ce o descalifică: după nazism nu mai putem atribui valoare unui aspect al omului cu care el este înzestrat, de vreme ce clasificarea oamenilor în funcţie de caracteristicile înnăscute a fost ceea ce i-a condus pe nazişti la catastrofa finală. Altfel spus, îi atribuim valoare, dar o trecem sub tăcere. Acelaşi lucru este valabil şi în relaţia dintre individualitate şi similitudine: se exclud reciproc, dar numai dacă relaţia dintre ele este trasată – deci ne abţinem să trasăm linia de legătură dintre ele. Este de parcă am trăi în două culturi diferite care există în paralel. Una este cea comercială, acolo unde totul este suprafaţă, chip, frumuseţe exterioară, uniformizare, egalitate, însuşiri pe care noi le înţelegem ca fiind neautentice, valori false ce există numai pentru a ne face să ne simţim bine; a doua este cea socială, care constă din indivizi unici, frumuseţe interioară, calităţi care se pot modifica, inegalitate, toate acele dimensiuni pe care le înţelegem ca fiind autentice valori pe care le percepem ca fiind adevărate. Lumea neadevărată

este cea în care evadăm în vis, lumea adevărată este cea în care trăim. Sentimentul că lumea neadevărată ne acaparează din ce în ce mai mult, şi că în curând va fi cea în care ne vom duce vieţile, este ceea ce creează foamea acută de realitate care începe să crească în cultura din jurul nostru. Dar ce este real, dacă nu corpul? Şi ce este corpul, dacă nu biologie? Atunci suntem pe tărâmul calităţilor înnăscute, spre care se îndrepta şi toată nostalgia din perioada Republicii de la Weimar, manifestată pentru prima dată în zorii Primului Război Mondial, când presiunile exercitate de neautentic, de expresiile noi şi tot mai mecanizate ale civilizaţiei, au fost date la o parte pentru ceea ce este propriu oamenilor, mai exact înzestrările lor, adică trupul, sângele, iarba, moartea.

Charisma, care se aseamănă cu frumuseţea prin faptul că nu se poate învăţa şi nu se poate dobândi, indiferent cât de mult ne-am antrena sau am exersa, transcende simpla dihotomie dintre eul interior şi cel exterior, precum şi pe aceea dintre biologie şi cultură în sfera umană, şi poate să manifeste o asemenea forţă, încât, în anumite cazuri, să anuleze toate celelalte categorii, spulberându-le pur şi simplu.

Omul charismatic este cu adevărat omul unic, absolut imposibil de copiat, nu în virtutea înfăţişării sale frumoase, nu datorită inteligenţei sale, şi nici calităţilor lui de argumentare, ci pur şi simplu în virtutea prezenţei sale, care scoate în evidenţă ne-unicitatea tuturor celorlalţi, cu alte cuvinte, banalul. Dar ce fel de valoare prezintă charisma? Şi de ce am fi atât de atraşi de ea? Dacă lângă femeia care cuvânta despre Adorno şi de Beauvoir şi lângă cea izbitor de frumoasă ar fi stat o femeie charismatică, atunci toată atenţia, nu doar a bărbaţilor, ci şi a femeilor, ar fi fost acaparată de ea. Charisma este o calitate neobişnuită, şi este aproape imposibil de spus în ce constă, dar întotdeauna o recunoaştem atunci când o întâlnim. Dacă văd asta la o femeie, eu o doresc. Dacă văd asta la un bărbat, îl doresc şi pe el, într-un mod asemănător, dar nu

identic, pentru că un bărbat charismatic îmi va trezi dorinţa de a fi acolo, în prezenţa lui, şi de a mă supune lui. Există o notă de tandreţe şi afecţiune în aceste sentimente, pentru că se poate percepe un element, nu de slăbiciune, acesta nu este cuvântul potrivit, ci mai curând de vulnerabilitate în farmecul celui charismatic. Dorinţa de a fi aproape, tandreţe, afecţiune, subordonare; acestea sunt emoţii directe şi puternice. Dar eu nu pot să mă abandonez lor, nu-mi permit să-mi doresc să fiu în preajma unui bărbat de parcă aş fi îndrăgostit de el, şi sub nicio formă nu aş putea să mă supun lui. De aceea, mă ţin deoparte, dar nu fără să observ ce efect are acel om asupra tuturor din preajma lui, şi astfel mă umplu de gelozie, uneori până la un nivel absurd, pentru că eu vreau să fiu ca el. Această luptă interioară, presupun, se dă în jurul tuturor oamenilor charismatici, indiferent dacă este recunoscută sau nu. Eul charismatic este atât de puternic, încât ameninţă eurile din preajmă, care trebuie să se lupte pentru a rămâne în picioare, sau altfel să renunţe şi să devină, ei bine, ce? O parte din „noi”-ul eului mai puternic? Un discipol, un aderent, un curtean linguşitor?

În aura omului charismatic există un element de dezinteres, de lejeritate detaşată, o independenţă care se apropie de suveranitate şi este astfel descurajantă; a fi văzut de omul charismatic sau, mai mult, a-i câştiga simpatia înseamnă să ţi se acorde o favoare, un cadou fără gânduri ascunse, ceva extrem de dezirabil. Da, omul charismatic este lipsit de constrângeri sociale, situându-se oarecum în afara societăţii, şi senzaţia că nu există limite este ceea ce conferă prezenţei lui o astfel de forţă: omul charismatic este neasemuit.

Ca în cazul tuturor însuşirilor, acestea se prezintă în diverse grade; mulţi oameni au charismă puţină, un număr redus de oameni au charismă multă sau aproape deloc. Iisus a fost o persoană extrem de charismatică, aura lui fiind atât de puternică, încât radiază din paginile Evangheliilor, care au fost scrise la o sută de ani după

moartea lui, şi a continuat să strălucească de-a lungul secolelor până în zilele noastre. El şi destinul său sunt imposibil de înţeles fără a lua în calcul charisma. Oamenii lăsau totul deoparte ca să-l urmeze. Mulţimi vaste se adunau în jurul lui atunci când ţinea cuvântări. Putea să disperseze o gloată ameninţătoare prin simpla sa prezenţă. Favoarea lui este o binecuvântare, dezaprobarea lui este o pedeapsă. Iisus le cere discipolilor să-şi părăsească familiile şi prietenii, adică întreaga lume socială, pentru a trăi împreună cu el. Atunci când mama şi fratele lui vin să-l vadă, el le spune să plece. Este cuprins de furie din cauza unor lucruri banale, ca atunci când blestemă smochinul de lângă Ierusalim şi apoi copacul se usucă, sau atunci când se năpusteşte în templu şi-i alungă pe zarafi. Întunericul din sufletul lui atunci când se roagă în grădina Ghetsimani, tendinţa autodistructivă crescândă care ajunge să pună stăpânire pe el în zilele de Paşti la Ierusalim, unde intră în tot felul de situaţii care-l conduc tot mai aproape de moarte şi refuză în mod constant portiţele de scăpare care i se oferă, urmându-şi calea şi voinţa până în clipa în care, însângerat şi mutilat, se stinge pe cruce. Poate că el a fost cel mai charismatic om care a trăit vreodată. Cineva trebuie să fi fost. Aura lui străbate până la noi, în orice caz, după două mii de ani de la moartea lui. Şi nu teologia este cea care o menţine vie, chiar din contră, pentru că teologia este prin natura ei anti-charismatică, fiind abstractă.

Nimic din viaţa lui Hitler, înainte ca el să împlinească treizeci de ani, nu indică faptul că ar fi avut o asemenea charismă. Chiar dimpotrivă, din descrierile care există despre el, atât de la azilul din Viena, cât şi de pe frontul din Flandra, pare un omuleţ bizar care trezeşte o anume aversiune. Căpitanul Meyr îl compara cu un câine vagabond care umblă în căutarea unui stăpân. Atunci când începe să ţină discursuri, totul se schimbă radical, de parcă descrierile s-ar referi la o altă persoană. S-a transformat şi din punctul de vedere al relaţiilor sociale; Rosenberg, Hess, Streicher şi după aceea Goebbels, toţi îl

admirau peste măsură şi erau mai mult decât dornici să i se supună. Dar Hitler nu s-a schimbat, caracterul şi felul lui de a fi au fost aceleaşi de-a lungul acestor ani. Era de parcă mulţimile însele făceau să apară în el însuşirea pe care o găseau atât de atrăgătoare. Fără mulţime el era un nimeni, un bărbat însingurat şi ratat cu o părere neîntemeiat de bună despre sine, odată ce se afla în faţa mulţimii, sub privirile atâtor oameni, singurătatea lui se transforma în independenţă şi ceea ce era neîntemeiat dobândea justificarea unui pact: el oferea mulţimii ceea ce aceasta aştepta, eul lui, independent de „noi”, iar mulţimea, la rândul ei, îi dădea ceea ce el dorea, „noi”-ul său dependent de „eu”. Ei îl vedeau şi se simţeau atraşi de el. Atracţia avea şi un caracter erotic, tensiunea dintre Hitler şi masele de oameni era în mod vădit sexuală, deşi nu lipsită de ambiguitate, pentru că el nu afişează o masculinitate absolută şi nicio forţă absolută, deoarece ar transmite o imagine rece, dictatorială şi închistată, nu, el este şi feminin, adică ambivalent, şi în acest spaţiu ambiguu se manifestă tensiunea, iar interacţiunea cu masele devine posibilă. Este o experienţă pur personală să-l vezi pe Hitler.

Aşa stau lucrurile cu charisma, ea face ca experienţa să devină dintr-odată personală. Dacă vedem un om charismatic pe scenă, de exemplu pe Elvis, într-o înregistrare veche de patruzeci de ani, avem senzaţia că ni se adresează personal, şi nu datorită şarmului ori sex-appealului său, şi nici măcar datorită frumuseţii sau limbajului său corporal, este vorba despre charisma lui, prezenţa lui unică, în virtutea căreia ne simţim plini de solicitudine, astfel încât i-am permite aproape orice dacă ne-am afla în apropierea lui. Dar se poate întâmpla ca sentimentele acestea să fie doar ale mele, şi ca alţii să reacţioneze mai calm atunci când urmăresc o emisiune veche de patruzeci de ani cu Elvis, pentru că eu nutream aceleaşi sentimente şi pentru tatăl meu, văzând la el acelaşi amestec de ceva imposibil de atins şi ceva

vulnerabil; inaccesibilitatea lui era uluitoare, dacă ne gândim că atunci locuiam în aceeaşi casă modestă din Tybakken. Dar într-adevăr, o oarecare stângăcie care se întrezărea în spatele forţei şi durităţii lui mă îmbia să-i arăt solicitudine. Aş fi vrut să ajung la el, presupun, dar ce aş fi făcut dacă aş fi reuşit, habar nu am. Dar fie că acea supunere în care trăiam atunci, acea umilinţă fericită, mă făcea să mă emoţionez prea uşor ori de câte ori mă aflam în faţa tipului de om dezinteresat şi independent care este complet inaccesibil, dar care simultan îmi inspiră un fel de speranţă de comuniune, de bunăvoinţă şi binecuvântare, fie că sunt atât de bine antrenat să văd lucrurile astfel, încât am o sensibilitate particulară.

S-a aşternut vara pretutindeni. Străzi calde, parcuri verzi, oameni îmbrăcaţi lejer. Toată iarna şi toată primăvara m-am trezit noaptea la ora trei sau patru ca să am timp să scriu şi să termin până în vară. I-am promis Undei că vara va fi dedicată exclusiv familiei. Vara trecută ne-am rezervat o excursie în Corsica, dar Linda s-a îmbolnăvit şi n-am mai putut pleca. Întotdeauna mi-am dorit să merg în Corsica, aşa că ne-am rezervat bilete din nou. Planul era să pornim în călătorie imediat după terminarea romanului. Acum nu mi se mai pare fezabil. Dar excursia este plătită, şi ei vor merge fără mine, iar în locul meu va merge mama Undei.

Ascult Midiake, *The Courage of Others*. Am ascultat piesa aceasta în fiecare zi în lunile din urmă, şi ultima dată când m-am dus la casa de vacanţă am ascultat-o şi în maşină, iar melodia a răspândit în sufletul meu atmosfera din cartea lui Kubizek, de parcă totul ar fi fost o amintire, de parcă ar fi izvorât din propria-mi viaţă. Şi cărţile pe care le-am citit constituie o parte inseparabilă din istoria mea, asemenea evenimentelor la care am participat. *Mein Kampfz* lui Hitler nu este o excepţie. Este diferită de toate celelalte cărţi pe care le-am citit, nu-mi dau seama de ce, dar iese în evidenţă. Cartea lui Kubizek, al cărei personaj principal este Hitler, nu este aşa. Acolo Hitler este văzut

din exterior, şi este portretizat ca un tânăr cu o voinţă şi cu o seriozitate neobişnuit de puternice.

Când Hitler însuşi scrie, prezentându-se în termenii lui, tonul reconciliant din percepţia lui Kubizek dispare. Există un fel de micime care răzbate din *Mein Kampf*, o imensă lipsă de măreţie, aşa cum am fost noi obişnuiţi ca ea să se exprime în literatură, filosofie şi artă, în care sentimentele cele mai profunde şi mai intime, precum şi cunoaşterea dobândită cu mari sacrificii, reprezintă izbăvire pentru toţi, recunoaşterea laturii omeneşti în noi toţi, egalitatea absolută a altora cu noi înşine. Nu se regăseşte o asemenea universalitate în cartea lui Hitler, unde tot ce-i trece prin mine este manipulat după bunul său plac în funcţie de emoţiile care-l cuprind, şi unde nu există niciun alt chip omenesc – nicio persoană individualizată, nu omul care reprezintă o tipologie, o figură politică sau o persoană publică – în afară de propriul lui chip. Dar dacă ne înălţăm privirea spre locul de unde trăsăturile proprii oamenilor nu se pot distinge, *Mein Kampf* este o carte în două părţi care a fost publicată în 1924, respectiv 1928, scrisă de un bărbat născut în pătura de jos a clasei mijlocii, într-o monarhie pe punctul de a se dezintegra din cauza marilor disensiuni etnice şi culturale şi din cauza uriaşelor diferenţe sociale, în care vechile valori, viaţa lentă şi sigură a lumii burgheze pe care Zweig o descrie în culori atât de vii, contrastează cu sărăcia claselor de jos, care creşte în ritm alarmant, fenomene pe care autorul cărţii, a cărui încredere în semeni trebuie să fi fost foarte scăzută la început, cum se întâmplă adesea cu cei care au fost maltrataţi în copilărie, şi a cărui credinţă în sensul şi corectitudinea vieţii trebuie să fi fost zdruncinată mai întâi de moartea fratelui, apoi de moartea mamei, nu doar că le-a văzut cu propriii ochi, ci le-a resimţit în toată fiinţa lui. Fără îndoială, nutrea convingerea că nu datora nimic nimănui. Clemenţa, iertarea, înţelegerea, compasiunea nu făceau parte din repertoriul lui de sentimente. Şi un om generos ar fi putut

să abordeze situaţia din această perspectivă, dar autorul acestei cărţi nu era generos, ci înăcrit, răzbunător, plin de sine, şi atunci când a prins în sfârşit şansa, a devenit dur şi nemilos. Dar nici atunci nu a făcut-o cu măreţie, spre deosebire de personajele lui Homer, Shakespeare sau Snorre, dure şi nemiloase; până şi acolo Hitler a fost meschin. Însă tocmai de aceea *Mein Kampf* exprimă ceva esenţial, deoarece, dacă a fost scrisă de un anumit om, cu un anumit caracter, lucrarea este impregnată de epoca respectivă şi de problemele care au existat atunci, iar din cauză că el niciodată nu se ridică deasupra timpurilor sale, întrucât este atât de mărginit şi încăpăţânat, încât nici măcar nu întrevede această posibilitate, tot ceea ce este josnic şi rău în vremurile în care trăieşte se revarsă din mintea lui în carte. Într-adevăr, el este omul mărunt care scrie despre o epocă măreaţă.

Mein Kampf a primit recenzii groaznice. A fost desfiinţată peste tot. *Frankfurter Zeitung* a descris-o drept o sinucidere politică, sub titlul „Sfârşitul lui Hitler” Un ziar din Berlin şi-a exprimat îndoiala cu privire la stabilitatea mintală a autorului, conform lui Ryback. Iar *Bayerische* Vaterlanda poreclit-o *Sein Krampf* „Crampa lui”. Lumea a luat în râs cartea lui Hitler. Stefan Zweig scrie în memoriile sale că nimeni n-o citise, iar puţinii care o făcuseră refuzau s-o ia în serios, deoarece era scrisă extrem de prost.

Hitler era, în schimb, foarte mândru de ea, împărţea în stânga şi-n dreapta exemplare cu autograf, trimiţând unul inclusiv familiei sale din Austria, cu care pierduse legătura cu mult timp înainte de război. Condamnarea lui indusese şi interdicţia de a desfăşura activităţi politice, aşa că la eliberare şi-a închiriat o casă în Alpi unde a scris continuarea cărţii, *Mein Kampf* II. Aceea a fost terminată în 1926, ignorată de presă, şi în decurs de un an de la apariţie nu se vânduseră mai mult de şapte sute de exemplare. Dar Hitler nu a încetat să scrie, pentru că imediat după publicarea celor două volume din *Mein*

Kampf scoase la o editură locală, lipsită de distribuţie naţională, el i-a contactat pe editorii Elsa şi Otto Bruckmann, probabil cu scopul de a publica o carte ce nu avea subiect politic, ci descria perioada petrecută de el pe front, după modelul lui Ernst Jünger*, în furtuni de oţel*, o carte pe care o admira. Jünger îi trimisese un exemplar cu dedicaţia „Conducătorului naţiunii, Adolf Hitler", ale cărui pagini sunt pline de sublinierile lui Hitler. Ryback, care a văzut exemplarul acela, scrie că pe Hitler îl interesau, după cum reiese din sublinierile făcute de el, aspecte emoţionale şi spirituale ale războiului, şi nu atât descrierile concrete ale acţiunilor de pe front, cu două excepţii, ambele legate de momentele în care în care experienţa senzorială devine atât de dureroasă, încât totul se cutremură şi toate zgomotele dispar. Într-o scrisoare adresată lui Jünger, Hitler scrie: „V-am citit toate cărţile. Prin prisma lor am ajuns să-l preţuiesc pe unul dintre puţinii autori capabili să dea seamă despre experienţa războiului" În august 1927, într-o scrisoare către soţul ei, Elsa Bruckman afirmă că Hitler „deja reflectează la forma cărţii sale despre război, şi spune că începe să prindă contururi tot mai vii în mintea lui". În decembrie s-a stabilit o dată de publicare în primăvară. Dar Hitler nu a predat niciodată manuscrisul, şi acesta nu a fost niciodată găsit. Probabil că a fost ars în primăvara anului 1945, împreună cu toate celelalte documente personale pe care Hitler însuşi îi ordonase aghiotantului său să le adune şi să le distrugă. Ceea ce Ryback a mai găsit totuşi este începutul unui manuscris intitulat *Mein Kampf III* care a fost păstrat într-un seif din incinta Editurii Eher Verlag din München. După război, manuscrisul le-a fost predat de unul dintre angajaţi americanilor, după cum afirmă Ryback. Are 324 de pagini şi este neterminat, cel mai probabil a fost scris în vara lui 1928, atunci când Hitler avea treizeci şi opt de ani, atunci când situaţia politică din Germania era tot mai tulbure, iar Hitler şi Partidul Naţional-Socialist începeau să se apropie de centrul

puterii. În timp ce *Mein Kampă* vorbeşte despre viaţa lui Hitler până la aderarea lui la Partidul Muncitoresc German şi *Mein Kampfll* se referă la partid şi istoria acestuia, manuscrisul nepublicat *Mein KampfllI* discută despre locul ocupat de Germania în istorie, conform lui Ryback. După 1928 Hitler nu a mai scris, imaginea lui despre sine ca autor, aşa cum şi-o formase în cei patru ani în care scrisese cele două volume şi două cărţi neterminate, dintre care într-una îşi propusese să urce peste nivelul politic, a fost eclipsată de activitatea lui politică; tot atunci a început să-şi recunoască limitarea în acest domeniu. Se spune că la un moment dat i s-a plâns avocatului său personal, Hans Frank, că Mussolini vorbea şi scria într-o italiană atât de frumoasă, pe când el însuşi nu era în stare să facă asta în germană. „Pur şi simplu nu reuşesc să-mi ţin gândurile laolaltă atunci când scriu", ar fi zis el, potrivit lui Ryback. Cu un alt prilej, i-a spus aceluiaşi interlocutor: „Dacă în 1924 aş fi bănuit că voi ajunge cancelar al Reichului, niciodată nu aş fi scris acea carte" Pentru cititorul modern, şi prin cititorul modern mă refer la cei care citesc cartea astăzi, aşa cum am făcut şi eu, pe data de 4 mai 2011, societatea contemporană este din toate punctele de vedere foarte departe de societatea în care a luat fiinţă *Mein Kampf* deşi are şi unele puncte comune – chiar astăzi, când scriu aceste rânduri, a murit şi ultimul soldat care a participat în Primul Război Mondial. Claude Choules era numele lui, a luptat de partea britanicilor şi avea 110 ani. Au trecut trei zile de când trupele speciale americane l-au ucis în Pakistan pe Osama bin Laden, un om care a fost adesea comparat cu Hitler, comparaţie care se face în mod egal cu toţi duşmanii Occidentului şi ai valorilor occidentale, dar, chiar dacă există asemănări, în ura oarbă faţă de capitalismul internaţional, în mentalitatea de victimă pe care o exprimă terorismul, unde cauza este întotdeauna superioară individului – care nu doar că îşi sacrifică viaţa în numele idealului, dar o face şi cu bucurie –, diferenţele sunt atât de mari, încât orice comparaţie este

irelevantă, fie că e vorba de bin Laden sau de orice alt purtător al măştii răului, de exemplu Idi Amin.

Papa Doc, Saddam Hussein. Suntem obişnuiţi ca întotdeauna să fie nişte oameni de departe, fără legătură cu noi, pe când Hitler a fost unul dintre noi, el şi-a manifestat voinţa din interiorul culturii europene, şi a făcut asta de pe poziţia de conducător al unei societăţi destul de vaste, astfel încât nu doar să înceapă un război mondial, ci să-l şi menţină cinci ani de zile, până când douăzeci de milioane de vieţi pieriseră şi genocidul a şase milioane de oameni ajunsese aproape la capăt, iar pe acest fundal orice altceva păleşte. Dar cea mai bizară trăsătură a scrierilor lui Hitler nu este linia lui politică, pentru că, deşi naţionalismul radical ne stârneşte oroare, el nu este de nerecunoscut şi nu este ceva ce nu putem înţelege, ci ura faţă de evrei, care este expusă cu o asemenea tărie, încât este greu s-o iei în serios, în sensul că astăzi este de neconceput ca cineva să creadă ceea ce Hitler scrie despre evrei şi iudaism în *Mein Kampf*.

Al doilea aspect notabil la *Mein Kampf*, legat indirect de primul, este stilul iritant de necizelat pe care-l foloseşte autorul, practic de negăsit în scrierile vremii, adică în epoca Republicii de la Weimar. Stilul nu este altceva decât autocunoaştere, nu a eului personal, ci a eului din text, care se conturează în relaţie cu receptorul actului de comunicare. Această relaţie există sub forma unui orizont de aşteptare pe fundalul căruia se defineşte şi se modelează eul. Stilul este pentru text ceea ce este morala pentru conduită, stabilind graniţa între ceea ce trebuie sau poate fi spus sau făcut, şi cum anume. Dacă eu scriu „pizdă”, întrec limitele pe care le impune stilul normal; dacă fac asta cu bună ştiinţă, cuvântul devine o figură de stil, dar nu neapărat una de bun-gust; ca provocare, cuvântul este golit de semnificaţie, lăsând impresia de teribilism adolescentin şi fiind aproape imposibil de folosit fără a intra în conflict cu eul textului, asta, desigur, dacă nu este folosit ca exemplu pentru un anumit tip de limbaj

care să „spună” ceva despre personajul respectiv. (După ce am scris asta am adăugat „pulă”, astfel încât textul a devenit următorul: „Dacă scriu «pizdă» şi «pulă»”, şi am procedat astfel pentru că mi s-a părut că „pizdă” ar putea să inducă în eroare, lăsând să se creadă că am ceva împotriva femeilor, că sunt misogin, poate chiar înspăimântat de femei, deoarece scrisesem taman asta, de parcă acesta mi-ar fi fost cuvântul cel mai la îndemână, şi în felul acesta aş fi creat o legătură complet nefericită între mine şi Hitler – nefericită, deoarece aş fi dat senzaţia că eu nu văd această coincidenţă, că sunt orb, şi atunci, în jurul acestui subiect, presupusa mea misoginie şi spaima de femei, s-ar fi putut urzi o întreagă teorie despre faptul că mi-ar lipsi orice inteligenţă socială, despre viaţa mea tristă şi singuratică, iar ceea ce am scris despre sânge şi iarbă şi toate celelalte lucruri ar fi putut fi reunit în jurul unui singur punct de identificare: Hitler. Dacă un asemenea limbaj ar apărea într-o situaţie în care să poată fi interpretat ca orbire sau inconştienţă, veridicitatea întregului eu s-ar putea prăbuşi sau ar fi subminată, dar dacă utilizarea lui este vizibil premeditată, ar putea fi perceput ca un mijloc de a spori relevanţa caracterului lui Hitler, poate chiar completând eul personal al textului. În acel spaţiu dintre ceea ce textul ştie şi ceea ce nu ştie despre el însuşi există întotdeauna tensiuni, exceptând textele în care eul este perfect competent din punct de vedere stilistic, îndeplinind toate aşteptările posibile cărora le dau naştere cuvintele, pe care le ţine sub control şi le manipulează cu măiestrie, iar acea interacţiune dintre cititor şi autor, două entităţi care se modelează chiar în procesul scrierii, este cu atât mai puţin vizibilă, cu cât autorul este mai sofisticat. Adeseori, sesizăm această manipulare abia după un timp, atunci când ceea ce aparţine epocii nu mai este de la sine înţeles, adică atunci când cititorul nu mai constituie o parte din publicul căruia i se adresează autorul. Mişcarea de întâmpinare a autorului nu mai atinge nimic în cititor, şi manevra însăşi

devine evidentă. Atmosfera epocii, care răzbate mai mult sau mai puţin din toate scrierile, face ca textele din anii ’50 să semene toate între ele. Atunci când am scris „pizdă” şi am înţeles în mod intuitiv că acest cuvânt se poate citi într-un anumit mod în raport cu textul ca întreg, ceea ce înseamnă că „simţeam” un anumit punct de vedere, „percepeam” o anumită linie de gândire orientată spre misoginia nerecunoscută sau reprimată, am adăugat şi „pulă” pentru ca aceste două cuvinte, împreună, să semnaleze mai clar acea exagerare teribilistă pe care voiam s-o subliniez, fără dezechilibrul de gen care ar fi putut trezi suspiciuni [probabil pe bună dreptate, deşi asta ar fi altă discuţie], până când mi-am dat seama că mă aflam tocmai în mijlocul procesului pe care încercam să-l descriu, era vorba despre aspectele la care reflectează autorul în timp ce scrie, despre graniţele pe care le stabileşte însuşi actul de comunicare, responsabile de moralitatea textului.) Dacă în continuare aş scrie „cioroi” sau „negrotei împuţit”, majoritatea cititorilor educaţi îşi vor întoarce capetele, aceste cuvinte sunt inacceptabile, nu pentru că s-ar referi la ceva ce nu poate fi numit, ci pentru că oamenii de culoare nu pot fi numiţi astfel, prin cuvinte încărcate de dispreţ care sunt folosite fie de cei care nu ştiu asta pentru că au crescut într-un mediu social unde educaţia lipseşte, poate că au fost neglijaţi, iar acum sunt agresivi faţă de tot şi toţi, ceea ce se reflectă în limbajul lor, fie de oameni educaţi care ştiu precis ce fac, rostesc acele insulte în deplină cunoştinţă de cauză, din pură răutate; situaţiile acestea sunt foarte rare, nu există niciun text ştiinţific care să conţină cuvântul „cioroi”, nu există niciun eseu sau articol de ziar care să se refere la „negrotei” şi în niciun roman nu apare expresia „negri împuţiţi”, decât cu scopul de a-i portretiza pe unii membri ai segmentelor needucate, însemnând sărace, ale societăţii. Dacă cineva din aceste zone ale societăţii vrea să se exprime în public, trebuie să-şi însuşească stilul care este adecvat acolo, şi dacă o face, se emite simultan şi o

judecată morală, astfel că toate gândurile şi concepţiile care predomină în sfera needucată sunt invariabil excluse şi reprimate, nu ca rezultat al unei strategii atent elaborate, ci ca efect al mecanismelor pe care societatea le are întotdeauna la dispoziţie pentru a controla manifestările indezirabile şi a nu le da nicio şansă să ajungă la nivelul unde se iau deciziile politice.

Limita dintre ceea ce nu se poate rosti şi modalităţile în care nu se poate rosti este atât de volatilă, încât uneori lasă impresia că sunt două faţete ale aceleiaşi chestiuni.

Aproape toate textele din perioada Republicii de la Weimar care sunt citite şi în zilele noastre – şi nu sunt puţine, deoarece Germania anilor 1919 – 1933 a dat un număr uimitor de mare de clasici – vădesc bun-gust şi se află la cel mai înalt nivel cultural din punct de vedere stilistic, şi chiar dacă ideile pe care le cuprind pot fi deopotrivă scandaloase şi inacceptabile, cum este de exemplu definiţia politicii dată de Carl Schmitt, respectiv demersul de a distinge între prieten şi duşman, cu eliminarea duşmanului drept consecinţă obligatorie, sau conceptul de violenţă divină elaborat de Walter Benjamin, noi acceptăm acea literatură, o studiem şi o discutăm la fel ca pe cea ne-scandaloasă, luându-ne totuşi precauţia de a menţiona că această gândire este periculoasă, că textele în care apare sunt excepţii, că au fost produse într-o perioadă marcată de turbulenţe politice. Mentalitatea este periculoasă, dar stilul este impecabil; asta nu le-o putem lua.

Mein Kampf nu. are niciun stil, nici măcar un stil rudimentar, „eul” din text exprimă pur şi simplu ceea ce crede despre o sumedenie de chestiuni, fără să dea nici cel mai mic semn că s-ar reflecta pe sine însuşi; cu alte cuvinte, cartea este dezinhibată şi excesivă, nu caută legitimitate nicăieri altundeva decât în propriul eu, care poate să spună ce doreşte pentru că aşa este el şi pentru că nu are habar de altceva. Eul din *Mein Kämpfst* relevă ca fiind lăudăros, egoist, ipocrit, necontrolat, plin de ură şi

meschinărie, dar se percepe pe sine ca just şi rezonabil şi măreţ – probabil că din această cauză a primit nişte recenzii atât de proaste atunci când a apărut şi niciodată nu a fost luată în serios –, Hitler îşi arăta adevăratul lui chip fără să fie conştient de asta, dezvăluindu-se ca un bărbat necultivat, grosolan şi brutal care, pornind de la cunoştinţele sale limitate, a împrumutat o idee de colo, una de dincolo şi le-a coroborat în ceva care în închipuirea lui era politică, însă nu era decât un şir de prejudecăţi, opinii anormale şi afirmaţii pseudoştiinţifice. Antisemitismul lui înverşunat este o expresie a aceluiaşi complex de trăsături. Antisemitismul era răspândit, dar după cum însuşi Hitler a observat, era inexistent în ziarele şi revistele de calitate, pentru că publicaţiile se situau deasupra acelei viziuni, chiar dacă ea constituia una dintre problemele esenţiale ale acelor vremuri. Acele ziare şi reviste în care antisemitismul era exprimat aparţineau păturilor de jos ale societăţii, celor vulgare şi neşlefuite; în foarte multe cazuri, deşi nu întotdeauna, publicaţiile respective manifestau dispreţ faţă de intelectuali şi cultura elitelor, nu acea cultură a micii burghezii care asculta Wagner, ci cultura avangardistă care se răspândea tot mai mult.

Când chestiunea evreiască se discuta la nivelurile de deasupra acestor cazane clocotind de prejudecăţi şi stereotipii, limbajul nu denota ură sau dezgust, fiind raţional şi argumentat. În 1930, de exemplu, spre finele Republicii de la Weimar, *Süddeutsche Monatshefte* a publicat un număr special cu tema „*Die Judenfrage*”, scrie Heidengren, redacţia motivându-şi alegerea prin faptul că aceasta era una dintre cele mai cuprinzătoare şi complexe probleme de după război: „Diversitatea explicaţiilor, interpretărilor şi atacurilor la adresa evreilor corespunde cu ceea ce din exterior pare a fi o diversitate năucitoare a ambiţiilor din sânul societăţii evreieşti înseşi”. Redactorii doreau să dea cuvântul cât mai multor voci, atât evrei, cât şi non-evrei, semiţi şi antisemiţi. „Este prima dată când evreii şi antisemiţii colaborează la aceeaşi publicaţie”,

notează ei.

Articolul semnat de Ernst Jünger, „*Über Nationalismus und Judenfrage* \ conchide că evreii din Germania erau puşi să aleagă între „a fi sau a nu fi evrei”, după cum consemnează Heidengren, prin asta Jünger vrând să spună că evreii trebuiau să-şi păstreze particularităţile pentru a rămâne evrei, iar valorile care alcătuiau acea identitate erau ameninţate de mentalitatea egalizatoare a liberalismului economic. Asemenea lui Hitler, Jünger vedea capitalismul internaţional şi marxismul ca pe nişte ameninţări la adresa germanităţii, amândoi erau naţionalişti, dar deosebirea decisivă era aceea că pentru Jünger sentimentul apartenenţei nu se restrângea doar la germani, ci şi îi cuprindea şi pe ceilalţi, inclusiv pe evrei. Jünger susţine ideea de particularitate şi diferenţiere, calităţile specifice unei regiuni, unei culturi, unui popor, unei naţiuni, în opoziţie cu similitudinea şi nediferenţierea, şi din această perspectivă problema este mai curând asimilarea evreului în societatea germană, comparabilă cu asimilarea germanului în societatea internaţională, decât evreitatea ca atare. Dar până şi în acest eseu scurt, raţional şi redactat într-un stil elegant, care se situează atât de departe de proza lui Hitler pe cât este posibil în sânul aceleiaşi culturi, există urme de antisemitism.

„Pentru ca evreul să poată deveni periculos, contagios şi distructiv, mai întâi trebuia să aibă un statut care să-i permită transformarea în noua sa ipostază, ipostaza evreului civilizat. Acest statut a fost creat de liberalism, de declaraţia de independenţă a spiritului, şi nu va putea fi distrus decât prin falimentul complet al liberalismului”.

Afirmaţia că evreul era „periculos, contagios şi distructiv” nu era ieşită din comun în 1930, lucrul acesta se putea auzi frecvent. Jünger o leagă de o mutaţie culturală prin care evreul renunţă la propria identitate şi devine german ca o consecinţă a liberalismului, şi nu

datorită vreunui factor inerent iudaismului, şi aceasta este marea diferenţă dintre concepţia expusă aici de el şi cele exprimate de Hitler în *Mein Kampf* dar este imposibil să nu le privim în acelaşi context, deoarece elementele sunt aceleaşi, iudaismul văzut drept contagios şi legat de liberalism, şi numai acest context – în care iudaismul era considerat o problemă, nu doar în rândurile vulgului, ci şi într-o parte considerabilă a clasei educate, ba chiar şi de către evrei înşişi, pentru că existau într-adevăr evrei antisemiţi, iar tema identităţii evreieşti a fost continuu dezbătută în perioada interbelică – ne poate permite să înţelegem cum a fost posibil ca un om asemenea lui Hitler, care scrisese o carte precum *Mein Kampfi* unde antisemitismul era centrul din care radia totul, să devină într-un final cancelar al Reichului.

Dacă îl comparăm pe Hitler cu unul dintre cei mai de seamă intelectuali ai vremii, filosoful evreu Theodor Adorno, această latură din *Mein Kampfáevmz* evidentă. Ce-ar fi putut Adorno să spună despre această carte? Nu ar fi putut s-o conteste folosindu-se de argumentele sale raţionale, infinit de precise şi nuanţate, pentru că nu era nimic de contestat, Adorno situându-se într-o sferă atât de înaltă faţă de *Mein Kampf* încât nu avea de ce s-o ia în serios, adică s-o considere demnă de atenţia sa. Dacă ar fi făcut asta, ar fi elevat-o la un nivel nemeritat, şi într-un fel ar fi legitimat-o. Ar fi putut s-o ridiculizeze, aşa cum procedaseră toţi criticii, însă n-ar fi folosit la nimic; singura strategie raţională era să n-o bage deloc în seamă. *Mein Kampf* era mult prea josnică pentru a face obiectul unei discuţii argumentate, şi ca atare putea să fie respinsă fără a oferi vreo justificare.

Dacă Hitler nu ar fi fost autodidact, ci ar fi studiat filosofia la Viena, şi dacă şi-ar fi formulat ideile în cadrul acelui orizont, *Mein Kampf* ar fi putut să fie discutată, analizată şi disecată, dar asta n-ar fi fost posibil decât dacă ar fi exprimat alte concepţii, pentru că marea problemă a cărţii este lipsa unui asemenea orizont, faptul că nu se

adresează unui „tu”, ci doar unui „noi”, plasându-se, culmea, în afara acestui „noi”. Angajamentul se află în „tu”, şi acel angajament, presupunând o comunitate, este cel care face posibilă o discuţie. Eului lui Hitler îi lipseşte un „tu”, este lipsit de obligaţii, şi prin urmare este imoral, sau complet amoral. Eul lui Jünger are un „tu”, asta înseamnă că poate fi contrazis, de exemplu se poate spune că termenul „contagios” nu desemnează doar ceva care se transmite de la om la om, ci are şi o conotaţie patologică, şi că legătura dintre liberalism şi iudaism este prea slabă pentru ca aspectul patologic al argumentului să nu rămână lipit de specificul evreiesc sau de evreu, care este reprezentat ca distructiv şi periculos, ori predispus la asta, şi deci calitativ diferit de tine şi de mine, care suntem ne-evrei, şi aşa ceva nu se poate afirma, nu-i aşa? „Ba da, eu asta susţin”, ar putea replică el atunci, sau „nu, nu mă refeream la asta”, însă, oricum ar răspunde, textul şi opiniile conţinute de acesta pot fi discutate, iar Jünger şi cei care sunt de acord cu el ar putea, în principiu, să accepte contraargumentele şi să-şi schimbe părerea, sau ar putea să-şi nuanţeze argumentele pentru a reduce riscul unei înţelegeri greşite, în acest proces, care trebuie privit şi la nivelul al doilea de sens, din perspectiva reflecţiei conştiente sau inconştiente la care invită orice text, între „eu” şi „tu”-ul acestuia, se stabilesc graniţele pentru ceea ce se poate spune şi ce nu într-o anumită epocă; încălcarea acelei limite, care este şi limita obligaţiilor şi a moralei, se poate face doar prin transcenderea „tu”-ului corespunzător eului, ceea ce presupune că „tu”-ul este slab sau inexistent. Jünger nu încălca limita, afirmaţia lui se situa în interiorul sferei acceptabilului, chiar dacă era îndoielnică. Dar îndoielnică faţă de ce? Faţă de lege? Faţă de sistemul juridic? Faţă de opinia publică? Sau faţă de normele sociale?

Faptul că o afirmaţie este de factură antisemită nu poate fi relativ, spre deosebire de modul în care înţelegem conceptul de antisemitism. Putem explica aserţiunea lui

Jünger arătând că era un naţionalist radical de dreapta, un susţinător al războiului şi un intelectual preţuit de Hitler, fără ca asta să însemne că era nazist; totuşi, există o legătură, şi pe baza acelei contextualizări putem să ne gândim că era ambiguu din punct de vedere moral şi să-i privim în această lumină aserţiunea despre evreitate. Dar cum putem interpreta faptul că un membru al aceleiaşi generaţii, una dintre cele mai importante personalităţi literare ale secolului XX, Franz Kafka, evreu, făcea afirmaţii denigratoare despre evrei? în jurnalul său, el notează în 6 august 1914:

„Paradă patriotică. Discurs ţinut de primar. Dispare, apoi revine, se strigă în germană: «Trăiască iubitul nostru monarh!» Eu stau acolo şi privesc cu ochii plini de ură. Aceste parade sunt cele mai dezgustătoare efecte secundare ale războiului. Iniţiatorii lor, comercianţii evrei, care sunt nemţi într-o zi şi cehi în ziua următoare, recunosc asta, e drept, dar niciodată nu li s-a permis să strige atât de tare ca acum. Fireşte, îi trag pe mulţi alţii după ei. Totul a fost bine organizat. Se va repeta în fiecare seară, şi mâine şi duminică, de două oriw

Afirmaţia nu e nicidecum antisemită, însă expresia „comercianţii evrei” este asociată cu termenii „ură” şi „dezgustătoare”, iar identitatea lor este prezentată drept ceva ce ei au ales, în funcţie de cât de profitabil era, iar acesta, faptul că evreii sunt comercianţi gata să renunţe la orice de dragul câştigurilor personale, inclusiv la identitatea evreiască, este un clişeu al antisemitismului; Kafka nu scrie că asta era valabil pentru toţi evreii, ci doar pentru acei comercianţi evrei, afirmaţia lui ar fi putut fi citită astfel dacă ar fi fost prezentată ca aparţinând unor autori precum Jünger sau Hamsun. Dacă am fi găsit-o într-o carte de Jünger sau Hamsun, ni s-ar fi părut nepotrivită, dar, dacă i-am fi preţuit destul de mult pe aceşti autori, poate că le-am fi explicat afirmaţia ca pe o expresie a naivităţii politice în vremuri tulburi; pe de altă parte, dacă n-am fi avut o părere prea bună despre ei, am fi

interpretat-o drept semn că erau oameni răi şi imorali, dar atunci când este scrisă de mâna lui Kafka, perspectiva este alta. Asta înseamnă că moralitatea unei afirmaţii nu este absolută, ci poate fi determinată şi de stilul şi de semnatarul ei, şi se poate schimba atunci când cadrul interpretării, cu alte cuvinte cultura, se schimbă. *Mein Kampf* nu a însemnat acelaşi lucru în 1924 şi în 1934, şi acum nu înseamnă acelaşi lucru ca în 1934. Atât afirmaţia lui Kafka, cât şi cea a lui Jünger erau perfect acceptabile în acea perioadă, nu erau nicidecum scandaloase, spre deosebire de afirmaţiile lui Hitler din *Mein Kampf* Afirmaţiile nu erau interzise şi nici controversate, în sensul în care ar fi iscat scandal, ele erau pur şi simplu vulgare, simple, fără gust şi rău intenţionate.

Povestea cărţii lui Hitler este povestea modului în care, de la o scriere respinsă de toată lumea în 1923, a devenit un program pus în aplicare în 1933. Hitler însuşi nu s-a schimbat, gândea la fel şi în 1925 şi în 1933 şi în 1943, însă oamenii din jurul lui s-au schimbat, şi acea schimbare este probabil aspectul esenţial al mişcării naziste din Germania – faptul că ceea ce înainte fusese greşit devenise între timp just, ceea ce înainte fusese imoral, devenise moral, şi faptul că schimbarea nu a survenit prin modificări ale legii şi nici prin alte instrumente pe care le aveau la dispoziţie instituţiile oficiale, ci prin schimbări în comunitatea însăşi, în lumea socială, în „noi”-ul social, a cărui expresie la nivel individual este conştiinţa.

Dacă eul lui Hitler avea un „tu” slab, atât în viaţă, cât şi în literatură, nu înseamnă că el trăieşte sau scrie într-un vacuum, înseamnă doar că ceea ce el face, gândeşte, spune şi scrie nu este supus altor obligaţii decât faţă de sine însuşi şi ceea ce lui i se pare corect. El face asta într-un sistem în care „celălalt” există doar sub forma de „ceilalţi”, fie în marele „noi”, în colectivul naţional, germanii, fie în marele „ei”, duşmanii naţiunii, evreii. În interiorul acestui sistem circulă toate ideile şi concepţiile,

aduse din cele mai diverse arii ale societăţii, coroborate în moduri complet neobişnuite şi adesea idioate, aceasta fiind una dintre posibilele consecinţe atunci când un individ este incorigibil, o altă consecinţă fiind apariţia unor sclipiri de geniu, şi ceea ce rezultă de aici, într-un text care nu ţine cont de ceea ce se cade spus şi ce nu, de ce este decent şi ce e insultător, este unghiul mort al societăţii, este ceea ce ne străduim să evităm, locul pe care structurile de putere ale stilului şi gustului îl ţin ascuns în beznă. În 1910 ar fi fost de neconceput ca un om care scrisese o carte precum *Mein Kamp*/*sz* devină şef de stat.

Şefii de stat erau fie monarhi, ca în Anglia şi Germania, şi miniştrii numiţi de ei aparţineau păturii superioare a societăţii, ei proveneau din cele mai bune familii şi fuseseră educaţi în cele mai bune şcoli, erau culţi şi apreciaţi tocmai din acest motiv, fie preşedinţi, aleşi tot din cercurile cele mai dotate din punct de vedere cultural şi economic. Acest sistem era represiv, pentru că limita drastic drepturile claselor inferioare, dar acesta nu este un lucru atât de rău pe cât am fost învăţaţi să credem, exercitarea puterii nu este acelaşi lucru cu abuzul de putere, cu alte cuvinte, abuzul de putere are şi alte funcţii decât să menţină privilegiile unei anumite clase. El exclude ceea ce este indezirabil, şi, fireşte, este indezirabil, ceea ce subminează privilegiile clasei aflate la putere, dar şi ceea ce poate să distrugă valorile şi stabilitatea societăţii pe care clasa conducătoare a fost însărcinată s-o cârmuiască. Revoluţia răstoarnă structura societăţii, distrugând în mod violent valorile pe care ea este clădită. Se poate spune că violenţa revoluţionară este o replică dată violenţei structurale inerente într-un sistem social – toate nevoile, sărăcia şi nedreptăţile flagrante pe care le generează dar este nelegitimă, pentru că violenţa revoluţionară se produce şi între semeni, lucru pe care nicio societate nu-l poate tolera, şi primul lucru care se petrece atunci când revoluţionarii vin la putere este să stabilească legi noi, care sunt la fel de sacrosancte ca şi cele pe care le-au

înlocuit, şi au acelaşi scop, controlul violenţei interne şi menţinerea ordinii şi stabilităţii sociale. Asta s-a întâmplat în Franţa în 1789, în Rusia în 1917 şi Germania în 1933, cu deosebirea că revoluţia din Germania nu a pornit de la bază, nu a fost doar o revoluţie de clasă, deoarece a implicat şi clasele de jos, şi clasa de mijloc şi pe cea superioară, având cea mai mare susţinere evident în pătura inferioară a clasei de mijloc, şi s-a produs fără lupte şi vărsare de sânge. Acest lucru a fost posibil pentru că structurile sociale deja erau dezbinate, sau în curs de dezintegrare. Aparatul de stat aparţinea vechii monarhii, democraţia parlamentară era slabă, şi când inflaţia şi şomajul au crescut exponenţial odată cu Marea Criză, în contextul umilitor al înfrângerii din război, democraţia a devenit paradoxală, hotărându-şi singură, prin vot, dezintegrarea şi acordând puterea lui Hitler şi Partidului Naţional-Socialist german, care era antidemocratic. Fenomenele şi tendinţele care cu doar zece ani în urmă erau cantonate în pătura de jos a societăţii deveniseră dintr-odată ideologia partidului conducător, şi nu mai era ceva vulgar şi vrednic de dispreţ, ci elevat şi nobil.

Hitler a exprimat ceea ce oamenii gândeau, dar refuzau să spună, şi a făcut-o cu o asemenea putere de convingere, încât să confere legitimitate acestor idei, şi cu cât îl urmau mai mulţi oameni, dându-şi seama că ceea ce gândeau, dar se sfiau să rostească putea fi rostit, cu atât le creştea legitimitatea. Opiniile exprimate de Hitler erau limpezi şi lipsite de ambiguitate, el nu ascundea nimic, şi ar fi putut fi combătute cu uşurinţă, pentru că el şi partidul lui nu aveau nicio putere proprie, puterea le era dată de cei care-i ascultau şi astfel se auzeau pe ei înşişi, auzeau vocea propriei lor raţiuni, care le spunea că aşa stăteau lucrurile. Tragedia Germaniei a fost aceea că nimic nu a reprimat acel glas al raţiunii, acele gânduri până atunci ţinute sub tăcere, unei minţi liniştite, şi că niciuna dintre structurile care respingeau formele vulgare nu mai funcţiona.

Aşa stau lucrurile, a spus Hitler, aşa stau lucrurile, a spus publicul aplaudându-l pe Hitler, şi astfel se aplauda pe sine şi propriile idei. Hitler a dat glas spiritului făţarnic, am putea spune, dar numai dacă ne-am situa deasupra acelui glas, numai dacă gustul nostru ar fi superior, dacă judecata noastră ar fi superioară, numai atunci ar deveni făţarnic. Dacă te afli acolo este just. Şi cine poate să stabilească unde este limita dintre ceea ce este just şi ceea ce este făţarnic? Cine decide asupra moralei într-o societate, cine decide ce este acceptabil şi ce nu este? Nu decide un singur om, ci toţi. Şi morala nu există ca o dimensiune din afara societăţii, în afara instituţiilor, nu este o valoare absolută pe care noi, oamenii, s-o putem invoca oricând, ea face parte din noi chiar acum, şi a fost diferită pentru părinţii noştri, şi va fi diferită pentru copiii noştri, chiar dacă nu într-o măsură foarte mare, întrucât cel mai dezirabil într-o societate este ca structurile ei morale să rămână la fel şi să pară cât mai mult timp absolute şi extrasocietate. Dar nu este posibil, după cum au demonstrat-o cum nu se poate mai limpede evenimentele din Germania de după Primul Război Mondial. Filosoful Hannah Arendt scrie tocmai despre asta în cartea ei *Eichmann la Ierusalim*:

„Aşa cum în ţările civilizate legea porneşte de la prezumţia că vocea conştiinţei îi spune fiecăruia: «Să nu ucizi», chiar dacă dorinţele şi înclinaţiile fireşti ale omului pot să fie ucigaşe uneori, legea din ţara lui Hitler încuraja conştiinţa să-i spună fiecăruia: «Să ucizi», chiar dacă cei care au organizat masacrele ştiau prea bine că omuciderea este contra firii şi contra înclinaţiilor majorităţii oamenilor. În al Treilea Reich, răul şi-a pierdut acea însuşire prin care cei mai mulţi oameni îl pot recunoaşte – aceea de a ispiti. Mulţi germani şi mulţi nazişti, probabil majoritatea dintre ei, trebuie să fi fost tentaţi să *nu* ucidă, să *nu* jefuiască, să *nu* îşi lase vecinii să fie executaţi, întrucât nemţii ştiau evident că evreii erau transportaţi către moarte, chiar dacă poate mulţi dintre ei nu cunoşteau detaliile

îngrozitoare. Majoritatea germanilor trebuie să se fi simţit tentaţi să nu devină complici la toate aceste crime prin faptul că beneficiau de pe urma lor. Dar Dumnezeu ştie că ei au învăţat cum să reziste ispitei”.

Conştiinţa înseamnă morală, aşa cum se manifestă ea la fiecare individ. Pentru un individ precum Hitler, care a fost persecutat şi bătut de tatăl lui, care şi-a pierdut fratele mai mic şi mama, care a crescut într-o societate zguduită de nişte schimbări atât de radicale, încât forţele descătuşate de ele au pus presiune pe structuri până le-au făcut să intre în colaps, şi care a supravieţuit masacrului din Primul Război Mondial şi turbulenţelor sociale ulterioare, înconjurat de violenţă pretutindeni – unui individ ca el conştiinţa nu-i „spunea” acelaşi lucru pe care ni-l spune nouă, cei care nu am trecut prin nimic din toate acestea. Dar conştiinţa le vorbea altora din generaţia lui, pentru că niciuna dintre experienţele lui Hitler nu era unică şi nimic din cele scrise în *Mein Kampfnu* era nemaiauzit, adică tot ceea ce există în *Mein Kampfdi* existat şi în alte locuri în societatea de atunci. Una dintre cele mai importante surse de inspiraţie ale lui Hitler de pe vremea când a scris *Mein Kampfz* fost cartea lui Henry Ford *The International Jew*. Henry Ford, magnatul industriei americane, producătorul maşinilor cu acelaşi nume, era celebru în toată lumea, şi cartea lui s-a făcut imediat remarcată atunci când a apărut în Germania. Hitler ţinea o fotografie mare cu Henry Ford pe perete, chiar lângă maşina lui de scris, relata *The New York Times* în 1922, conform lui Ryback, şi îl aclama pe Ford în discursurile lui. Ryback îl citează pe Baldur von Schirach, care era adolescent atunci când a apărut cartea lui Ford, şi care spune că a devenit antisemit după ce a citit-o. „Cartea ne-a impresionat atât de mult pe mine şi pe prietenii mei pe vremea aceea pentru că noi am văzut în Henry Ford întruchiparea succesului şi un exponent al politicii sociale progresiste”. Printre alte cărţi pe care le-a citit Hitler înainte de a scrie *Mein Kampfs-z*. numărat celebra

Tipologia rasială a poporului german de Hans F.K. Günther, în timp ce, după cum relatează Ryback, Otto Strasser, unul dintre colaboratorii lui Hitler, atribuia cele mai importante concepte din *Mein Kampf* discuţiilor pe care el le avusese cu Feder, Rosenberg, Streicher şi mai cu seamă Eckart, conversaţii în care jucaseră un rol central cărţile unor autori precum Chamberlain şi Lagarde.

În *Mein Kampfnu* se menţionează nimic despre ele; acolo antisemitismul este prezentat ca o concepţie la care Hitler a ajuns singur, cu mult înainte ca el să devină politician. El îşi descrie antisemitismul ca pe ceva similar convertirii, de parcă o piesă esenţială s-ar fi aşezat la locul său, permiţându-i în sfârşit să înţeleagă imaginea de ansamblu a lumii. În *Mein Kampfe*\ leagă această experienţă revelatoare de prima toamnă petrecută la Viena, dar, cum nu există dovezi ale antisemitismului în viaţa lui din acea perioadă, este greu de crezut. Totuşi, însăşi structura acelei epifanii poate da o idee despre modul în care a trăit el momentul ulterior. Iată cum o descrie el:

„Astăzi mi-ar fi greu, dacă nu chiar imposibil, să spun când m-am gândit pentru prima oară în modul cel mai serios la cuvântul «evreu». Nu ţin minte ca acasă să se fi rostit cuvântul acesta atât timp cât a trăit tata. Cred că în ochii tatălui meu, cei care ar fi rostit cuvântul acesta cu dispreţ ar fi fost consideraţi nişte reacţionari needucaţi. De-a lungul carierei sale el ajunsese la o concepţie mai mult sau mai puţin cosmopolită care, în ciuda sentimentelor sale naţionaliste pronunţate, nu numai că a rămas intactă, dar s-a răsfrânt şi asupra mea. La şcoală nu am văzut niciun motiv pentru care să modific imaginea pe care mi-o formasem acasă.

La *Realschule* am cunoscut un singur băiat evreu. Cu toţii am fost cu băgare de seamă faţă de el, dar numai pentru că unele experienţe ne-au făcut să ne îndoim de discreţia lui, aşa că nu-i acordam prea multă încredere. În afară de asta, eu şi colegii mei nu ne-am format nicio

părere deosebită în ceea ce-l privea.

Abia după vârsta de paisprezece sau cincisprezece ani am început să mă lovesc de cuvântul *evreu*, în general în legătură cu controversele politice. Aceste referiri au trezit în mine o uşoară aversiune, şi nu puteam să evit sentimentul neplăcut care mă cuprindea întotdeauna când asistam la dispute religioase. Dar pe atunci nu aveam alte idei legate de problema evreiască.

Erau foarte puţini evrei la Linz. De-a lungul secolelor, evreii care trăiau acolo dobândiseră o înfăţişare europeană, şi uneori îi luam drept nemţi. Nu-mi dădeam seama de absurditatea acestei percepţii, pentru că singurul element distinctiv pe care îl vedeam era ciudata lor practică religioasă. Faptul că, după cum credeam, fuseseră persecutaţi din cauza credinţei lor îmi transforma aversiunea faţă de remarcile făcute împotriva lor în oroare.

Nici nu bănuiam că exista un antisemitism sistematic.

Apoi am venit la Viena.

Năucit de valul de impresii pe care mi le-a stârnit mediul arhitectural şi deprimat din cauza greutăţilor, nici măcar nu făceam deosebire între diferitele pături sociale din care era alcătuită populaţia acelui oraş gigantic. Viena număra pe atunci aproape două sute de mii de evrei printre două milioane de locuitori, dar eu nu-i vedeam. În primele săptămâni, ochii şi mintea mea nu au fost în stare să facă faţă valului de idei şi valori noi. Abia după ce m-am acomodat treptat cu noul meu cadru, şi imaginea neclară a început să capete contururi limpezi, am dobândit o privire de ansamblu mai nuanţată a noii mei lumi. Şi totodată m-am lovit de problema evreiască.

Nu pot spune că maniera în care m-am familiarizat cu ei a fost deosebit de plăcută. În evreu, eu vedeam doar un om care avea o credinţă diferită şi de aceea, în virtutea toleranţei, m-am împotrivit ideii că trebuia să fie atacat pe motive religioase. Prin urmare, consideram că tonul adoptat de presa antisemită din Viena era nedemn de tradiţiile culturale ale unui popor măreţ. Amintirea

anumitor fapte petrecute în Evul Mediu mă apăsa însă, şi simţeam că nu mi-ar fi plăcut să le văd repetate. În general, aceste ziare antisemite nu erau de prim rang – dar pe atunci eu nu am înţeles motivul –, şi astfel le-am privit articolele mai degrabă ca pe nişte roade ale indignării şi invidiei decât ca pe expresia unei perspective principiale, chiar dacă ar fi fost greşită.

Convingerile mi-au fost întărite de maniera infinit mai demnă prin care presa respectabilă răspundea acelor atacuri, sau le ignora pur şi simplu, iar aceasta din urmă mi s-a părut abordarea cea mai demnă de laudă.

Citeam cu nesaţ aşa-numita presă de calitate (*Neue Freie Presse*, *Wiener Tageblatt* etc.) şi am fost uimit de pleiada de informaţii pe care le-o transmiteau cititorilor şi de modul imparţial în care prezentau anumite probleme. Le apreciam tonul exaltat, deşi uneori stilul flamboiant mi se părea neconvingător, sau chiar dezagreabil. Dar am pus toate acestea pe seama influenţei covârşitoare a acestei metropole cosmopolite”.

Totuşi, aceste ziare îi stârnesc frecvent dezgustul prin maniera în care se gudură pe lângă Curte, amintindu-i de „strigătul de împerechere al cocoşului de munte” I se par „o pată pe obrazul democraţiei liberale”. Mai mult, ele duc o campanie neobosită împotriva kaizerului german, Wilhelm al II-lea, pe care-l critică „aparent cu îngrijorare, dar, am impresia, cu o răutate prost ascunsă” Hitler şi-a pierdut repede încrederea în acele ziare care „se ploconeau până şi în faţa ultimei mârţoage de la Curte”, dar în acelaşi timp exprimau îndoieli cu privire la împăratul german şi „învârteau cuţitul în rană” de parcă ar fi fost un experiment ştiinţific. Unul dintre ziarele antisemite, *Deutches Volksblatt*, i s-a părut mult mai decent în aceste chestiuni. Pe deasupra, ziarele importante ridicau în slăvi Franţa, lucru pe care Hitler îl găsea revoltător:

„Îţi venea să-ţi pleci capul de ruşine că eşti german atunci când dădeai peste aceste cântece de dragoste

siropoase adresate «marii naţiuni culturale». Obiceiul acesta jalnic de a linge cizmele Franţei nu o dată m-a făcut să dau de pământ cu aceste «ziare de calitate». S-a întâmplat uneori să mă îndrept către *Volksblatt*, care, desigur, era mult mai puţin important, dar mi se părea mult mai bun în aceste aspecte. Nu eram de acord cu tonul puternic antisemit, dar am citit când şi când argumente care mi-au dat prilej de reflecţie".

Atunci când a sosit la Viena, Karl Lueger, primarul Vienei, şi partidul lui socialist-creştin i s-au părut lui Hitler nişte „reacţionari" Dar după aceea, pe măsură ce a învăţat câte ceva din politică, i-a judecat mai obiectiv şi, într-un final, a ajuns să-i admire. Lueger şi partidul lui erau antisemiţi, şi asta, cumulat cu neîncrederea lui în ziare, a dus la schimbarea convingerilor sale.

Astfel, concepţiile mele despre antisemitism s-au modificat odată cu trecerea timpului, şi asta a fost cea mai radicală schimbare de opinie prin care am trecut vreodată.

Preţul a fost o luptă interioară acerbă, şi abia după mai multe luni de înfruntări între raţiune şi simţire am declarat raţiunea câştigătoare. După doi ani, sentimentul a urmat raţiunea, şi de atunci încoace i-a fost cel mai loial gardian.

În perioada acestei lupte îndârjite între educarea sufletească şi gândirea la rece, instruirea pe care mi-au oferit-o străzile Vienei mi-au fost de un incomensurabil ajutor. A venit şi vremea în care eu nu mai rătăceam fără sens prin copleşitorul oraş, ca în primele zile, ci am început să văd cu ochii larg deschişi atât clădirile, cât şi oamenii.

Odată, pe când hoinăream agale prin centru, m-am intersectat cu un om îmbrăcat în caftan negru şi cu şuviţe negre. «Acesta e un evreu?» a fost primul lucru la care m-am gândit.

Nu aşa arătau evreii din Linz. L-am studiat din priviri pe furiş, dar cu cât mă uitam mai mult la acea arătare ciudată şi cu cât îi cercetam mai atent fiecare trăsătură,

prima mea întrebare i-a cedat loc alteia.

«Să fie oare şi german?»

Ca de fiecare dată în astfel de situaţii am recurs la ajutorul cărţilor pentru a scăpa de îndoială. Cu câţiva bănuţi am cumpărat, pentru prima dată în viaţa mea, două publicaţii antisemite. Ambele porneau de la premisa că cititorul, într-o oarecare măsură, cunoştea şi înţelegea problema evreiască. În plus, am fost din nou cuprins de îndoială, deoarece tonul în general era monoton, şi modul de argumentare era neştiinţific în cel mai mare grad.

Prin urmare, de fiecare dată reveneam la vechile mele convingeri preţ de săptămâni, iar o dată, chiar pentru câteva luni.

Toată povestea mi se părea atât de monstruoasă, încât, chinuit de teama de a nu face o nedreptate, am redevenit debusolat şi anxios”.

Argumentul decisiv care l-a determinat pe Hitler să devină antisemit este legat de sionism şi de atitudinea evreilor liberali faţă de acest curent, deoarece, în loc să-i renege pe sionişti pe motiv că nu erau evrei – aşa cum probabil că ar fi făcut dacă ar fi fost o pură chestiune de credinţă –, s-au solidarizat cu ei.

„În scurt timp, această luptă aparentă dintre sionişti şi evreii liberali a ajuns să mă dezguste, căci era falsă de la un capăt la altul, se baza pe minciuni şi nu se potrivea cu principiile sănătoase şi puritatea morală revendicate mereu de acest popor.

Trebuie spus că puritatea morală a acestui popor, ca şi curăţenia lui trupească, prezintă probleme. Faptul că nu iubeau în mod deosebit apa se vedea cu ochiul liber, da, de multe ori se putea observa chiar cu ochii închişi. De multe ori mi s-a făcut rău de la duhoarea acestor oameni îmbrăcaţi în caftane. La aceasta se adăugau costumul lor murdar şi înfăţişarea lor prea puţin eroică.

Toate aceste detalii evident că nu mi se păreau atrăgătoare; dar este dezgustător să descoperi că «poporul ales» nu este doar murdar trupeşte, ci este şi mizerabil din

punct de vedere moral.

Nimic nu m-a pus atât de repede pe gânduri ca impresia pe care mi-au lăsat-o modalităţile de lucru ale evreilor din anumite domenii.

Există vreo infamie sau vreo neruşinare, mai ales în viaţa culturală, în care să nu fie implicat măcar un singur evreu?

De îndată ce faci o incizie într-un asemenea abces, sigur dai peste un evreu acolo, asemenea unui vierme dintr-un cadavru în putrefacţie care este orbit brusc de lumină.

Evreii au decăzut în ochii mei atunci când am învăţat să le recunosc activitatea din presă, artă, literatură şi teatru. Toate asigurările onctuoase nu mai serveau la nimic. Nu era nevoie decât să te uiţi la afişele de pe stâlpi, să studiezi numele producătorilor hidoaselor opere de două parale de la cinematograf şi de la teatru, ca să te îndârjeşti împotriva lor. Erau ca ciuma, o ciumă morală care infesta poporul, mai rea decât ciuma neagră de odinioară! Este de la sine înţeles că, cu cât e mai scăzut nivelul intelectual al unuia dintre aceşti fabricanţi de artă, cu atât mai mare va fi productivitatea lui, şi nemernicul devine un fel de aspersor care încontinuu îşi împroaşcă murdăria în faţa omenirii. Legat de asta, trebuie să ne amintim că numărul acestor oameni este fără limită; trebuie să ne amintim că atunci când natura produce un Goethe, sunt aduşi pe lume cel puţin zece mii de astfel de scriitoraşi care otrăvesc sufletele asemenea celui mai rău soi de purtători de germeni. Era groaznic, dar de neocolit gândul că natura părea să-i fi predestinat tocmai pe evrei să joace acest rol ruşinos.

Şi pentru acest motiv oare să fie ei numiţi «poporul ales»?”

El continuă prin a face conexiunea dintre evrei şi prostituţie şi traficul cu sclavi albi în Viena, declarând că nu mai putea ocoli problema evreiască, ci dorea s-o expună, şi că după ce a învăţat ce semne să caute, a

descoperit tot mai multe legături şi conexiuni, până când, brusc, a dat peste evrei fix în locul în care se aştepta mai puţin:

„Din clipa în care am descoperit că evreul era cel care conduce social-democraţia, m-am simţit de parcă mi-ar fi căzut solzii de pe ochi. Astfel, lupta mea interioară a luat sfârşit. […]

Am ajuns treptat să-i urăsc.

A fost şi un lucru bun în toate acestea. Pe măsură ce observam cine deţinea puterea în rândul social-democraţilor, sau, în orice caz, cine erau propagandiştii lor, mi-a crescut în mine dragostea pentru propriul meu neam. Luând în considerare priceperea diabolică a acestor seducători, cum puteau fi acuzate nefericitele lor victime? Cât de greu îmi fusese până şi mie să înţeleg minciunile dialectice ale acestei rase? […]

Doar aceste cunoştinţe m-au ajutat să fac conexiuni mai clare între realitate şi teoriile lăudăroase propovăduite de primii apostoli ai social-democraţilor, am învăţat să înţeleg modul în care se exprimă evreii; atunci când ei vorbesc o fac pentru a-şi ascunde gândurile, sau în orice caz, pentru a le masca; de aceea adevăratul lor scop nu este vizibil în vorbele lor, ci mai degrabă ascuns printre rânduri.

Aceste cunoştinţe au reprezentat punctul de pornire al marii revoluţii interioare prin care am trecut.

Din cosmopolitul molcom care fusesem m-am transformat într-un antisemit fanatic”.

Primele fenomene pe care le pune pe seama evreilor sunt toate legate de decăderea culturală. Decăderea presei, decăderea literaturii, decăderea artei, cu alte cuvinte, decăderea omniprezentă în spaţiul public. O astfel de decădere, percepută de mulţi, putea fi privită fie ca expresia unei decăderi morale, fie drept cauza decăderii morale. Hitler îşi însuşeşte a doua teorie, şi afirmaţia lui poate fi interpretată de asemenea în două moduri – implicarea evreilor este fie expresia valorilor morale

îndoielnice ale poporului evreu, fie expresia unei încercări de a corupe structurile morale existente, mai exact, de a distruge poporul din interior. Hitler pare să creadă că este vorba de o combinaţie dintre cele două, şi că tocmai în politicile social-democraţilor devine vizibil caracterul sistematic, premeditat al acţiunilor de degradare a acestor domenii, fenomen care nu se remarcă în altă parte. Opiniile, convingerile şi principiile morale, fie că sunt exprimate public sau în privat, într-o operă de artă sau într-o declaraţie politică, devin conform acestui raţionament nişte concepte relative, ca nişte gradaţii între bine şi rău pe o scală a moralei. Această diviziune relativă este adusă într-un final spre absolut, prin adresarea întrebării: „Avem noi un drept obiectiv de a ne lupta ca să ne menţinem în picioare, sau justificarea este doar subiectivă, în sufletul nostru?” Altfel spus, să fie oare cultura şi morala relative, ceva ce noi hotărâm pentru noi înşine, sau au cumva un temei obiectiv? Există ceva din afară care să ne confirme convingerile morale, ceva din afară care să ne definească cultura, ceva fundamental şi dat? El este de părere că există, subliniind deosebirea dintre naţionalism şi marxism, care este expresia deosebirii dintre nemţi şi evrei, într-o dimensiune pe care o numeşte „Lucrarea Domnului”, adică natura. El scrie astfel:

„Doctrina evreiască a marxismului respinge principiul aristocratic al Naturii şi înlocuieşte privilegiul etern al puterii şi al tăriei prin cel al numărului şi al greutăţii lui. Astfel, ea neagă valoarea individuală a omului, contestă faptul că naţionalitatea şi rasa ar fi de importanţă majoră, privând astfel omenirea de înseşi fundamentele existenţei şi culturii sale. Aplicată la nivel universal, doctrina marxistă ar conduce la dispariţia oricărei ordini ce poate fi omeneşte concepută. Şi cum în acest organism, cel mai grandios pe care-l cunoaştem, rezultatul aplicării unei asemenea legi nu poate fi decât haosul, la scară planetară s-ar traduce prin nimicirea

tuturor locuitorilor Terrei.

Dacă evreul, cu ajutorul credinţei sale marxiste, va triumfa asupra popoarelor acestei lumi, coroana lui va constitui coroana mortuară a omenirii, iar această planetă îşi va urma cursul pe orbită, prin eter, fără vreo urmă de viaţă umană, ca în urmă cu mii şi mii de ani.

Natura eternă se răzbună fără milă atunci când poruncile îi sunt încălcate.

De aceea eu cred că acţionez în spiritul Atotputernicului Creator al nostru: Apărându-mă de evrei, lupt pentru apărarea lucrării lui Dumnezeu".

Cel mai important concept teoretic din acest raţionament, care reprezintă miezul ideologiei politice a lui Hitler, aşa cum o structurează el în *Mein Kampfi* fiind astfel focarul de la care pornesc radial toate faptele ulterioare ale naziştilor – inclusiv cele care constituie poate cea mai mare catastrofa a omenirii, Holocaustul – este argumentul care pretinde că antisemitismul nu este legat de emoţii, ci din contră, un punct de vedere raţional, la care el a ajuns pe calea unor reflecţii de bun-simţ. Aceasta este o distincţie decisivă. Pe de o parte pentru el însuşi, deoarece în cazul în care ura pe care o simţea faţă de evrei nu ar fi avut o motivaţie raţională, adică n-ar fi putut s-o explice ca fiind ceva legat de natura evreilor, atunci ura ar fi venit de la el şi ar fi exprimat doar emoţiile lui, iar Hitler cu greu recunoaşte existenţa acestora. Pe de altă parte, a fost importantă pentru cei cărora li se adresa: scriind că primul sentiment intuitiv pe care l-a avut faţă de evrei a fost acela că antisemitismul este o oroare, el preîntâmpina o obiecţie firească, aceea că evreii erau oameni ca toată lumea, cu suferinţele şi bucuriile lor, cu copiii şi părinţii lor, cu prietenii şi colegii lor, şi că nu puteau fi urâţi, nu te puteai întoarce împotriva lor, pentru că nu ar fi fost raţional şi nici just. Asta este ceea ce simţi, scrie Hitler, şi nu este nimic greşit în asta; şi eu la fel am simţit. Antisemitismul este revoltător. Pogromurile sunt ceva cumplit. Dar acele sentimente, care sunt profund

omeneşti, pun un văl peste adevărata stare de fapt. Şi tocmai după acest paravan, care este aproape ca o deghizare, se desfăşoară activitatea evreilor, activitate care presupune să strice tot ceea ce este bun, tocmai ceea ce hrăneşte sentimentul că antisemitismul este greşit. Acest văl trebuie îndepărtat, şi asta se poate întâmpla cu ajutorul argumentelor logice, pe care Hitler le dezvoltă în textul său. Aceasta este esenţa retoricii lui: eu prezint lucrurile aşa cum sunt ele de fapt. Germanitatea este asociată cu diferenţele: individul are valoare ca persoană, ca membru al unei rase şi, prin urmare, ca membru al expresiei politice a rasei respective, care este statul naţional. Valoarea germanului rezidă în idealurile sale sufleteşti.

Evreitatea, care este sinonimă cu marxismul, este asociată cu similitudinea: atât pentru evreu, cât şi pentru marxist, nu există nicio diferenţă individuală între oameni, ei sunt dispensabili, au valoare doar în cadrul masei, şi nu există nicio deosebire rasială, ceea ce înseamnă că nu există popor şi nu există state naţionale. Valoarea iudeo-marxistă este materială şi bănească. Totul este la fel în lumea marxistă, şi această nediferenţiere seamănă cu haosul. Germanitatea se bazează pe valori care formează baza distincţiilor morale, bun şi rău, altfel spus de ordin calitativ, în timp ce iudeo-marxismul se bazează pe număr şi mase, adică valori de ordin cantitativ. Germanitatea îşi găseşte legitimitatea în natură, adică în lumea biologică, pe care ştiinţele naturii au împărţit-o în clase, familii, specii, şi al cărei principiu, însuşi principiul vieţii, este instinctul de supravieţuire, adică dreptul celui mai puternic. Şi iudeo-marxismul îşi împrumută legitimitatea din natură, dar din acea parte a naturii care este fără viaţă, din lumea materială, care este moartă. Consecinţa iudeo-marxismului este haosul, adică lipsa de diferenţieri, şi, în ultimă fază, moartea şi golul absolut, care reprezintă cel mai ridicat grad de uniformitate.

Mentalitatea biologistă se observă pe mai multe

paliere în cadrul textului; când Hitler scrie despre domeniile culturale pe care evreii le influenţează, el le numeşte abcese în care se practică o incizie, scoţând la iveală un evreu care este comparat cu un vierme dintr-un cadavru intrat în putrefacţie. Acţiunile întreprinse de evrei sunt comparate cu ciuma, mai rea decât ciuma neagră şi decât otrava. Toate acestea, jegul, ciuma, otrava, putregaiul, provin din afara sferei umane şi se răspândesc în interiorul ei până o vor distruge. În viziunea lui Hitler, iniţial corpul este curat, atât din punct de vedere moral, cât şi fizic, şi poate rămâne astfel dacă păstrează distanţa faţă de alte trupuri, într-un sistem foarte precis de constrângeri reglementat de morală. Sifilisul, scrie el la un moment dat, adică sexualitatea patologică, este rezultatul transformării iubirii în prostituţie, ceea ce este din nou din vina evreilor. „Mai devreme sau mai târziu, faptul că toată viaţa noastră spirituală a fost injectată de iudaism şi instinctul de reproducere ne-a fost transformat într-un obiect de consum va afecta negativ familia în dezvoltarea ei”, scrie el. Banii transformă toate valorile în valori comerciale, inclusiv pe cele mai măreţe, precum iubirea, şi consecinţa nu este doar o decădere a sufletului, ci şi a cărnii, care cade victimă bolilor. Imaginea evreului ca aspersor care împroaşcă murdărie asupra omenirii este reprezentativă pentru universul conceptual al lui Hitler, în care ameninţarea transgresiunilor, contagiunii, bolilor şi haosului, a celor mai rele lucruri imaginabile, îşi găseşte o exprimare simplă, frapantă, şi totuşi absolut ambivalenţă.

Dar în raţionamentul acesta diferenţa dintre lumea evreiască şi cea germană nu este încă absolută, pentru că accepţiunea iudeo-marxistă despre umanitate ca fiind ceva ce poate fi cântărit şi măsurat, exprimat în cifre, încă nu este interpretată drept expresia naturii evreieşti, adică o parte din fiinţa lor rasială, ci ca o parte a culturii lor. Dreptul de a lupta pentru propriile convingeri şi propria cultură este regăsit de Hitler în natură, acolo unde câştigă cel care este mai puternic, deci lupta este o dimensiune

absolută, însă deocamdată nu face obiectul demersurilor sale. Situaţia se schimbă înspre finalul primului volum din *Mein Kampf* când autorul trece la noţiuni de antropologie rasială după ce relatează momentul capitulării, cu resentimentele şi întunecarea sufletului până la ură pe care i le-a provocat aceasta.

Antropologia rasială nu face altceva decât să transfere elemente din natură în cultură. Natura este lumea biologică a animalelor şi a plantelor, tot ceea ce trăieşte, şi ea nu exprimă nimic altceva decât pe sine, nu se raportează la nimic altceva decât la sine; universul despre care scrie Hitler este fără Dumnezeu, dar nu este lipsit de valoare, pentru că principiile care guvernează natura, legile biologiei, generează valori, dintre care supravieţuirea şi dezvoltarea speciei este primordială. Această valoare este reglementată de două principii, delimitarea şi selecţia.

„Există adevăruri care sunt expuse atât de clar la lumina zilei, încât poate oamenii tocmai de aceea nu le observă şi nu le percep. […]

Astfel, toţi oamenii, fără excepţie, rătăcesc prin grădina Naturii şi îşi imaginează că ştiu totul; cu toate acestea, toţi, cu puţine excepţii, trec ca nişte orbi pe lângă una dintre cele mai evidente legi ale naturii: fiecare specie de vieţuitoare de pe pământ este complet izolată şi limitată în sine.

Chiar şi o simplă observare este suficientă pentru a demonstra că nenumăratele forme de viaţă pe care le cunoaşte Natura sunt guvernate de legi fundamentale de reproducere şi răspândire. Orice animal se împerechează numai cu un membru al aceleiaşi specii: piţigoiul cu piţigoiul, cintezoiul cu cintezoiul, barza cu barza, şoarecele de câmp cu şoarecele de câmp, lupul cu lupoaica.

Numai în nişte împrejurări excepţionale se produc abateri; în primul rând, captivitatea, sau vreun obstacol care împiedică împerecherea indivizilor din aceeaşi specie. Dar în acele cazuri Natura se opune cu toată forţa, şi

rezultatul limpede este acela că speciile degenerate nu au capacitatea de a se reproduce, sau descendenţii au fertilitate limitată; în cele mai multe cazuri, ea îi privează de rezistenţa la boli sau la atacurile survenite din partea duşmanilor. […]

Consecinţa acestor instincte universale de a păstra puritatea rasei nu este numai deosebirea netă stabilită între diferitele rase prin trăsăturile lor exterioare, ci şi similitudinea caracterelor specifice fiecăreia dintre ele. Vulpea este întotdeauna vulpe, gâscă, gâscă, tigrul, tigru etc., şi deosebirea dintre specii este vizibilă prin diversele grade de forţă fizică şi forţă brută, de inteligenţă, eficienţă, rezistenţă etc. cu care este dotat fiecare specimen în parte. Nu veţi găsi niciodată o vulpe care să simtă, de exemplu, mărinimie faţă de o gâscă, tot aşa cum nu veţi găsi niciodată pisici care să fie prietenoase cu şoarecii.

De aceea lupta dintre specii nu se iscă dintr-un sentiment de antipatie reciprocă, ci mai degrabă din cauza foamei şi a iubirii, în ambele cazuri, Natura priveşte impasibilă şi este chiar mulţumită de ceea ce se petrece. Lupta pentru hrana de zi cu zi lasă în urmă tot ceea ce este slăbit, bolnav sau nerezistent; în vreme ce lupta masculilor pentru o femelă îi dă celui mai puternic dreptul, sau cel puţin posibilitatea de a se împerechea. Această luptă este o modalitate de a spori sănătatea şi rezistenţa speciei, şi, prin urmare, condiţia prealabilă a dezvoltării sale”.

Concepţia aceasta preia ideea lui Darwin despre *the survival of the fittest* şi îi asociază valori. Limitare, puritate, dezvoltare, acestea sunt conceptele-cheie la Hitler, şi după ce le-a fixat în cadrul naturii le conduce mai departe în cultură, pornind de la ideea că omul este în primul rând o fiinţă biologică, dar că şi ideile şi concepţiile oamenilor sunt legate de biologic, în aşa fel încât doar rasele superioare dezvoltă idealuri superioare, iar supravieţuirea acestor idealuri este în strânsă conexiune cu supravieţuirea rasei. Un asemenea ideal este altruismul. Toate organismele vii au instinct de conservare,

care la cele mai primitive specii înseamnă să se îngrijească doar de ele însele. Ceea ce face ca rasa ariană să fie superioară, conform lui Hitler, nu este un instinct de autoconservare mai puternic decât la alte rase, ci faptul că se exprimă într-un mod mai evoluat, depăşind egoismul, lăsându-şi propriile nevoi pe plan secund; arianul este capabil să acţioneze de dragul altora, să se sacrifice pentru alţii, adică să lucreze pentru o comunitate care este mai mare decât el însuşi.

„Arianul nu este cel mai mare din perspectiva calităţilor sale mintale, ci datorită voinţei sale de a-şi pune toate aptitudinile în slujba comunităţii.

Această stare de spirit, presupunând lăsarea intereselor proprii pe plan secund, în favoarea comunităţii, este cea dintâi premisă a oricărei culturi cu adevărat umane. Numai de aici pot lua naştere toate marile opere ale omenirii, care-i aduc autorului o răsplată neînsemnată, dar se vor transforma în cea mai de preţ binecuvântare pentru urmaşii lui. Da, numai aşa putem înţelege de ce atât de mulţi oameni sunt capabili să îndure o viaţă modestă, care le impune sărăcăcioase şi frugale, dar care asigură existenţa întregii comunităţi. Fiecare muncitor, fermier, inventator, funcţionar care lucrează fără să aibă în vedere fericirea şi bunăstarea pentru sine contribuie la făurirea acestei idei măreţe, chiar dacă semnificaţia mai profundă a faptelor sale îi rămâne ascunsă.

Ceea ce este valabil despre muncă, privită ca bază a subzistenţei şi a fiecărui pas înainte pe care omenirea îl face, este aplicabil într-un grad şi mai ridicat pentru apărarea omului şi a culturii. Să-ţi dai viaţa pentru ca întreaga societate să poată să trăiască, aceasta este esenţa spiritului de sacrificiu. Doar acesta poate să împiedice ca ceea ce a fost construit de mâna omului să nu fie demolat de mâna omului sau distrus de Natură.

Limba noastră germană posedă un cuvânt care caracterizează la perfecţie acest gen de activitate: *Pflichterfullung*, îndeplinirea datoriei; a nu avea destul

pentru sine însuşi, dar a servi comunitatea”.

Altfel spus, perspectiva biologică asupra omului nu se referă doar la aspectul fizic, doar la culoarea părului, a ochilor, a pielii, la înălţime sau forţă, ci şi la proprietăţile mai puţin tangibile, deci şi la idealuri, adică ceea ce este privit îndeobşte ca latura sufletească a omului: şi aceasta este o chestiune care ţine de biologie, de rasă şi de sânge.

Obiecţia conform căreia natura şi cultura ar fi două dimensiuni distincte, şi cultura ar fi superioară naturii, pentru că o foloseşte pe cea de-a doua în interesul ei, o gestionează şi o domină, este combătută de Hitler prin următorul argument:

„Aici, desigur, întâmpinăm obiecţia pacifistului modern, de o insolenţă şi o prostie tipic evreieşti! «Dar tocmai! Rolul omului este să cucerească Natura!»

Milioane de oameni repetă papagaliceşte această stupizenie evreiască şi se imaginează foarte serios în ipostaza de cuceritori ai Naturii; deşi nu au la îndemână altă armă decât o idee, şi încă una atât de jalnică, încât dacă ar fi adevărată pur şi simplu lumea n-ar putea să existe.

Lăsând la o parte faptul că omul nu a învins sub nicio formă Natura, ci cel mult a ridicat câte un colţişor din marele văl care-i învăluie misterele eterne, că în realitate el nu inventează nimic, ci doar descoperă, că nu domină Natura, ci s-a ridicat pe baza cunoştinţelor sale privind diverse legi şi secrete ale Naturii, ca să devină stăpân peste toate celelalte făpturi care nu deţin astfel de cunoştinţe – lăsândia o parte aceste lucruri, o idee nu poate *cuceri* precondiţiile dezvoltării şi existenţei omenirii, de vreme ce ideea în sine ţine exclusiv de om. Fără oameni nu există nicio idee omenească în această lume, de aici rezultă că ideea ca idee a fost condiţionată de existenţa oamenilor, şi de aici întrec corolarul de legi care au pus bazele existenţei.

Şi nu doar atât: anumite idei sunt strâns legate de anumiţi oameni. Asta se aplică îndeosebi ideilor al căror

conţinut nu-şi are rădăcinile într-un adevăr pur ştiinţific, ci în lumea emoţiilor, sau reflectă o «trăire interioară», cum se spune în zilele noastre atât de frumos şi de clar. Toate aceste idei, care nu au nicio legătură cu logica rece, ci reprezintă simple expresii ale sentimentelor, concepţiilor etice ş.a.m.d., sunt strâns legate de existenţa omului, existenţa lor datorându-se imaginaţiei intelectuale şi puterii lui creatoare. Dar tocmai asta ne obligă să ne apărăm de anumiţi oameni şi de anumite rase, dacă dorim ca ideea aceasta să dăinuie”.

Dacă există rase superioare, atunci există şi rase inferioare. Şi dacă idealurile măreţe şi calităţile nobile sunt ataşate rasei biologice, atunci şi lipsa idealurilor şi caracteristicile negative sunt la fel. În acest sistem, în care totul este biologie şi moştenire genetică, marea ameninţare o constituie degenerarea rasei, care se poate produce dinspre interior, atunci când indivizi din rasa superioară procreează cu cei din rasele inferioare, şi dinspre exterior, atunci când rasele inferioare se contopesc cu rasa superioară. Hitler dă un exemplu de consangvinizare şi-i evidenţiază pericolele referindu-se la diferenţele dintre culturile nord-americană şi sud-americană: în primul caz populaţia este alcătuită în mare parte din elemente germane, şi nu s-a amestecat decât în mică măsură cu rasele inferioare de culoare, în timp ce populaţia din America de Sud descinde din imigranţii de origine latină, care s-au amestecat cu nativii de acolo „pe scară largă”, după cum notează el.

Hitler împarte omenirea în trei categorii: creatorii de cultură, cei care transmit cultura şi cei care o distrug. În timp ce arienii reprezintă prima categorie, evreii o constituie pe ultima. Evreii au un instinct puternic de autoconservare, dar disponibilitatea lor pentru sacrificiu trece rareori dincolo de instinctul pur egoist de a-şi salva propria viaţă. Sentimentul de solidaritate, care pare să fie atât de pronunţat la ei, nu este altceva decât instinct de turmă, scrie Hitler.

„Este demn de menţionat faptul că instinctul de turmă nu adună creaturile la un loc decât atunci când un pericol inevitabil le impune s-o facă. Aceeaşi haită de lupi care acum un minut s-a coalizat ca să-şi atace victima s-a destrămat de îndată ce lupii şi-au potolit foamea. Acelaşi lucru este valabil şi pentru cai, care se unesc ca să se apere de un eventual agresor, dar se despart în clipa în care pericolul a trecut.

La fel stau lucrurile şi în cazul evreului. Spiritul lui de sacrificiu este doar aparent, şi se manifestă doar atât timp cât este absolut necesar pentru existenţa individului. Dar imediat ce duşmanul comun este răpus şi prada este asigurată, armonia aparentă dintre ei dispare, lăsând loc apucăturilor lor obişnuite. Evreii se unesc doar atunci când îi ameninţă în mod colectiv un pericol, sau când îi tentează pe toţi o anume pradă. Dacă aceste două motive nu mai există, revine la suprafaţă egoismul de cea mai joasă speţă, şi într-o clipită poporul solidar se transformă într-o haită de şobolani care se vor sfâşia între ei. […]

În concluzie, este totalmente greşit să deducem că evreii ar avea vreun spirit de sacrificiu din faptul că strâng rândurile în timpul luptelor, sau mai bine zis în timp ce-şi jefuiesc conaţionalii.

Şi în acest caz, purul egoism este cel care-i mână. De aceea şi statul evreiesc – care ar trebui să fie organismul viu care să vegheze la apărarea şi propăşirea rasei – are un teritoriu nelimitat. Pentru că delimitarea teritorială a unui stat impune întotdeauna o doză de idealism din partea rasei respective, şi mai presus de toate o viziune corectă asupra noţiunii de muncă. Un stat în care teritoriul este delimitat nu poate fi stabilit sau menţinut decât dacă accepţiunea generală asupra muncii este una pozitivă. Dacă această atitudine lipseşte, atunci lipseşte şi baza necesară creării unei civilizaţii.

De aceea poporul evreu, în ciuda capacităţilor intelectuale cu care pare să fie înzestrat, nu are o cultură – cu siguranţă nu o cultură proprie. Cultura de care se

bucură evreul de azi este rodul muncii altora, şi adesea cultura aceasta a fost distrusă de mâinile evreului”.

Dacă aşa stau lucrurile, dacă aptitudinile şi rasa sunt interconectate, dacă idealurile şi cultura sunt în esenţă expresii ale biologicului, iar caracteristicile rasei inferioare, adică ale celei evreieşti, se regăsesc între caracteristicile rasei superioare, ariene, fără delimitări clare între cele două, amestecul dintre rase reprezintă cel mai mare pericol al acestui sistem, punând în umbră toate celelalte probleme. Lupta pentru păstrarea purităţii rasei este mai presus de toate celelalte lupte.

„Tot ce există aici, pe pământ, poate fi îmbunătăţit. Fiecare înfrângere poate constitui punctul de pornire pentru o nouă victorie. Fiecare război pierdut poate sta la originea unei izbânzi ulterioare, fiecare greutate poate spori energia umană, şi din fiecare asuprire pot rezulta forţele unei renaşteri spirituale – atât timp cât rasa este păstrată pură.

Atunci când rasa nu mai este pură, fericirea interioară a oamenilor se pierde pentru totdeauna, ei sunt răpuşi şi nu se mai pot ridica niciodată; efectele asupra trupului şi sufletului lor nu vor putea fi nicicând eliminate.

Numai examinând toate celelalte probleme ale vieţii în lumina acestei chestiuni vom vedea cât sunt de neînsemnate prin comparaţie. Toate celelalte sunt limitate în timp – dar păstrarea purităţii rasei este o chestiune care va rămâne valabilă atât timp cât vor fi oameni pe pământ”.

Altfel spus, pentru Hitler problema evreilor era cea mai importantă chestiune politică din Germania anului 1924, mai importantă decât sărăcia, mai importantă decât armistiţiul şi semnarea Tratatului de la Versailles, mai importantă decât inflaţia şi şomajul, pentru că această problemă, spre deosebire de toate celelalte, era legată de autenticitate şi, esenţial, de viaţa umană în sine. Astfel, corpul era adus în centrul politicii. Corpul simbolizează statul, a cărui menire este să menţină puritatea corpului şi să-i asigure dezvoltarea fizică şi morală în direcţia dorită,

ceea ce presupune să nu procreeze cu cei de rasă inferioară. Perspectiva biologică era mai presus de cea individuală, omul văzut ca trup se situa în prim-plan, înaintea omului ca persoană, şi însuşirile individuale nu aveau nicio importanţă, pentru că indiferent de cât de bun sau de altruist ar fi fost un evreu, oricât de muncitor şi nevinovat ar fi fost, el sau ea tot era vinovat (a), prin prisma faptului că era evreu sau evreică. În acest mod, evreul individual era absolvit de vină, nu putea face nimic în această privinţă, în timp ce evreii laolaltă erau condamnaţi fără drept de apel, acuzaţi de o lungă înşiruire de caracteristici de care nu puteau să scape.

Exact aşa am privit întotdeauna animalele, ele sunt condamnate să se exprime prin caracteristicile speciei, o apartenenţă de care nu pot scăpa, o pisică sau un şobolan vor fi întotdeauna în primul rând o pisică, respectiv un şobolan, înainte de a fi o pisică anume sau un şobolan anume. A condamna o pisică sau un şobolan este fără sens, cei doi nu au nicio vină, nu sunt decât exemplare dintr-o specie, nu au de ales, este absurd să folosim un concept precum morala în raport cu vieţile lor. Dacă ne deranjează sau ne fac rău, nimic nu ne împiedică să-i îndepărtăm, pentru că, de vreme ce nu au o vină individuală, nu au nici drepturi individuale. Animalele nu cad sub incidenţa legii decât poate colectiv, ca specie protejată de pildă, dar nici asta nu ţine direct de însuşirile lor, dacă nu sunt dăunătoare pentru om în mod direct.

Perspectiva biologică – în care omenirea mai întâi este percepută ca rasă, un colectiv cu anumite caracteristici şi idealuri, apoi ca indivizi, valoroşi sau nevaloroşi în funcţie de rasa căreia îi aparţin, şi doar în ultimul rând ca persoane cu un nume definit şi cu un chip – ar putea, dacă s-ar aplica într-un stat viitor, să necesite legi noi şi o nouă ordine legislativă, de vreme ce concepţiile despre responsabilitatea individuală şi vina personală sunt atât de bine fixate în cultură, încât rădăcinile lor merg până la începuturile civilizaţiei.

Singura excepţie de la această regulă a civilizaţiei ar fi războiul, doar atunci pot fi abolite responsabilitatea individuală şi vina personală, deoarece în timpul războiului fiecare soldat din cealaltă tabără este mai întâi duşman, reprezentantul unui colectiv, care poate fi ucis fără ezitare, şi de abia apoi este un individ. Uniforma este marca distinctivă a acestei apartenenţe colective, pe care marşul o subliniază: individul, cu numele şi chipul său, este întotdeauna subordonat comunităţii, numelui naţiunii şi steagului. Aceste două aspecte, care anulează în aceeaşi măsură identitatea individuală, unul în care omul este înţeles ca formă biologică, în strânsă legătură cu legile naturii, şi a doua în care omul este înţeles drept creatură a războiului, o condiţie extremă în care legile vieţii civile sunt anulate, fac posibil raţionamentul despre evrei din *Mein Kampf*. Ambele perspective erau exprimate frecvent în societatea din epocă, atât direct, cât şi indirect. Pe lângă cartea lui Henry Ford, *Evreul internaţional Cea mai mare problemă a lumii* cartea lui Günther, *Tipologia rasială a poporului german*, cărţile scrise de Chamberlain, Eckart şi Rosenberg, cartea scriitorului american Madison Grant, *The Passing of a Great Race*, foarte importantă pentru Hitler pe vremea aceea, conform lui Ryback, care scrie că o numea „Biblia mea" şi identifică unele raţionamente expuse de Grant în argumentaţia din *Mein Kampf*

Această paradigmă rasială însemna mai mult decât o teorie paranoică, pseudoştiinţifică, era răspândită şi în mediile ştiinţifice serioase, universitare, unde era prezentată drept un adevăr obiectiv, situat la acelaşi nivel cu celelalte adevăruri ştiinţifice, şi asta a conferit legitimitate ideilor lui Ford, Grant şi Hitler, deoarece, deşi ei duceau până la extrem consecinţele paradigmei rasiale, puteau pretinde că porneau de la o idee unanim recunoscută, potrivit căreia clasificarea rasială a fiinţelor umane era relevantă, iar rasele pure şi cele impure existau, bazându-se concret pe cifre. În 1926, la un an după *Mein Kampf*, în Suedia s-a publicat o lucrare

intitulată *The Racial Characters of the Swedish Nation*, ai cărei autori erau cercetători de la Universitatea din Uppsala, afiliaţi Institutului Naţional de Biologie Rasială din Suedia. Era o lucrare foarte amplă şi prestigioasă care a stabilit standardul pentru studii similare efectuate în alte locuri pe mapamond. Într-unul dintre articole, „Un sinopsis orientativ al statutului raselor din Europa", Rolf Nordenstreng defineşte conceptul de „rasă" după cum urmează:

„Din perspectivă ştiinţifică, termenul *rasa* denotă un grup de indivizi din una şi aceeaşi specie, care se deosebesc de ceilalţi indivizi ai aceleiaşi specii prin manifestarea unei combinaţii unice din anumite trăsături ereditare. O rasă este întotdeauna produsul unor factori de selecţie în cooperare cu factori încă necunoscuţi, care într-un fel sau altul transformă caracteristicile moştenite.

Rasa este un concept pur antropologic, suma caracteristicilor sale ţine în primul şi în primul rând de aspectul fizic. Cu certitudine există şi deosebiri cognitive între rase, dar acestea sunt extrem de greu de identificat şi de dovedit. Pentru moment, ele nu reprezintă nimic altceva decât nişte presupuneri, şi chiar dacă încercările de până acum de a găsi trăsăturile mentale specifice raselor conţin foarte probabil o doză mare de adevăr, fiind bazate pe observaţii bune şi solide, ele conţin şi o doză considerabilă de prejudecăţi şi de afirmaţii relative. Pe viitor poate că va fi dezvoltată o psihologie rasială ştiinţifică – în prezent inexistentă.

Putem să afirmăm, cu un grad mare de certitudine, existenţa următoarelor cinci rase mai numeroase: 1) cea *nordică*, 2) cea *est-baltică*, 3) cea *mediteraneană*, 4) cea *alpină*, 5) cea *dinarică*. La acestea putem adăuga, deşi nu sunt europene, ci asiatice, rasa *anatoliană* (*armenoidă, anterior-asiatica*) şi rasa *semitică* (*araboidă*), ultima denumire nefiind cea mai potrivită, pentru că acesta este şi un termen lingvistic, dar nu s-a găsit nicio variantă mai bună.

Numele rasei nordice nu se potriveşte nici el perfect, pentru că adjectivul acesta este folosit în multe limbi şi ca termen lingvistic, cu sensul de «scandinav»; majoritatea persoanelor din această rasă vorbesc o limbă care nu este scandinavă, dar termenul a intrat în uz. Nordul Europei, împreună cu Germania de Nord, constituie centrul de dezvoltare al acestei rase, şi în ţările nordice, în Peninsula Scandinavă, este întâlnită cel mai frecvent şi în forma cea mai pură. Aceasta este rasa denumită adesea «teutonică» sau «germanică», ba chiar şi «kymric», «galeză». Arheologii germani îi spun uneori «Reihengrăbertypus», «tipologia şirurilor de morminte». Caracteristicile acesteia sunt un ten roz-deschis, translucid; părul blond sau uneori roşiatic, moale, adesea ondulat sau creţ; o barbă deasă; ochi albastru-deschis sau gri-albăstrui; înalţi de statură, cu picioare proporţional de lungi şi cu un mers hotărât, elastic, cu picioarele întinse; o carură solidă; un chip lunguleţ, destul de îngust, cu un nas de obicei înalt, fie drept, fie puţin acvilin, uneori cu o mică protuberanţă la trecerea dintre osul nazal şi cartilaj; rădăcina nazală este îngustă şi înaltă; pometii ies în evidenţă foarte puţin sau aproape deloc; maxilarele nu sunt pronunţate, cu dinţii dispuşi aproape vertical şi strâns lipiţi între ei; buzele mai degrabă subţiri; bărbia proeminentă; fruntea îngustă şi înclinată; sprâncenele subţiri, dar destul de vizibile; ochii destul de afundaţi în orbite; un craniu lung şi îngust (lungimea capului este de aproximativ 195 mm, indicele cefalic aproximativ 77), având bolta aproape orizontală şi cu porţiunea occipitală puternic alungită. Trebuie menţionat totuşi faptul că atât culoarea părului, cât şi forma nasului variază destul de mult. Există aproape toate nuanţele imaginabile de păr blond, de la auriu ca soarele până la galben-auriu, şi de la blond-argintiu până la blondul cenuşiu-închis. Pe lângă nasurile drepte şi arcuite există şi unele cârne, cu vârful curbat puţin în sus şi puntea nazală puţin adâncită – o formă destul de răspândită în tot spectrul acestei rase.

Rasa *semitică*, pe care o putem numi şi rasa *araboidă*, deoarece caracteristicile ei par să fie mai des întâlnite printre arabi decât la alte popoare, este considerată o ramură a rasei mediteraneene. Se distinge de aceasta prin faptul că are nasul mai înalt, mai coroiat, dar şi mai subţire şi îngust; buze mai pline, dar nu mai groase; ten mai degrabă deschis, dar niciodată rozaliu; şi ochii aproape migdalaţi (colţul interior este mai rotunjit, iar cel exterior este mai ascuţit). Spaţiul adâncit dintre bărbie şi buza inferioară jos este poziţionat mai sus decât la alte rase. Există mult sânge semitic la evreii sefarzi, mai puţin la evreii aşkenazi, şi este foarte probabil să existe sânge semit, în proporţii variabile, la toate populaţiile sud-europene".

Indicele cefalic este proporţia procentuală dintre lungimea capului şi lăţimea acestuia, în germană se numeşte *Kopfindex*, care nu trebuie confundat cu proporţia corespunzătoare măsurată la nivelul craniului, *Schädelindex*, după cum se specifică în introducerea unuia dintre capitolele lucrării, plin de tabele cu datele furnizate de cercetători din toată ţara. *The Racial Characters of the Swedish Nation* măsoară indicele cefalic din toate regiunile Suediei, din toate comitatele suedeze, din toate comunele şi din cele patru oraşe mai mari, reprezentând distribuţia acestuia în funcţie de alimentaţia de bază şi clasa socială şi realizând comparaţii cu alte ţări scandinave, şi la fel procedează cu toate celelalte măsurători – dimensiunea trunchiului, lungimea braţelor, a picioarelor, lăţimea capului, înălţimea capului, lăţimea feţei, înălţimea morfologică a feţei, indicele morfologic al feţei, indicele longitudinal şi transversal al mandibulei, nasul, urechile, profilul punţii nazale, culoarea ochilor, a părului, a sprâncenelor, a părului pubian, totul defalcat pe diverse categorii geografice şi sociale, toate corelate apoi într-o secţiune dedicată relaţiilor dintre trăsăturile antropologice şi indici, unde se poate afla, de exemplu, relaţia dintre înălţimea feţei şi lungimea braţelor şi

apartenenţa la o anumită comunitate rurală şi provincie. Ultimul capitol al cărţii este alcătuit din fotografii de dimensiunea paginii, cu exponenţi tipici ai fiecărei rase dezbrăcaţi la piele – copii, femei şi bărbaţi; de exemplu, un ţăran din Norrbotten apare în secţiunea „Tipologia est-baltică, relativ pură”, un nomad din Jämtland este prezentat sub titlul „Prototipul lapon, relativ pur”, iar un muncitor din Lappland apare în secţiunea „Tipologia raselor amestecate, lapon est-baltic”.

Cea mai importantă deosebire dintre aceste texte şi textul lui Hitler o constituie stilul. Această teorie rasială este scrisă într-un stil ştiinţific riguros şi obiectiv, un stil la care ştiinţa apelează şi în prezent, deoarece este asociat cu transmiterea adevărului. Adevăr, imparţialitate, meticulozitate, sinteză, certitudine, înţelegere – toate acestea sunt conţinute în stil. Cifrele, tabelele, cuvintele latineşti, totul implică adevăr şi temeinicie. Impresia este întărită de faptul că textul face deosebirea clară între ceea ce poate spune cu certitudine şi ceea ce nu poate spune cu certitudine. Existenţa unei legături între rasă şi psihologie, a unei conexiuni biologice, este foarte probabilă, dar încă nu poate fi demonstrată. În modul acesta, textul sugerează că orice altceva afirmă despre rasă poate fi dovedit, deschizând în acelaşi timp posibilitatea ca rasa şi psihologia să fie interconectate biologic. Observăm imediat asocierea nemijlocită dintre adevăr şi stil acum, când conţinutul acestei lucrări a fost total discreditat, nu numai ca fiind speculativ şi neştiinţific, ci şi periculos şi, în ultimă instanţă, rău.

Dar unde anume rezidă răul? în acel stil ştiinţific există şi o anumită solicitudine, deoarece lucrurile prezentate sunt cunoştinţe pe care aceşti cercetători le-au dobândit, nu pentru ei înşişi, ci de dragul comunităţii, şi pe care ni le împărtăşesc şi nouă prin intermediul lucrărilor lor. Solicitudine şi o concepţie clară despre progres; această ramură a ştiinţei este nouă, nimeni nu a mai studiat aceste aspecte, nimeni nu le-a mai luat în

considerare, dar, odată cu marile progrese ale biologiei din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, cu teoria revoluţionară a lui Darwin, şi înainte de el, taxonomia atotcuprinzătoare a lui Linné, odată cu înfiinţarea unui institut care să studieze teoria rasială şi deschiderea unui teren de cercetare complet nou, ne apropiem de o înţelegere mai profundă a speciei umane care va crea şanse vădite pentru noi progrese, pentru că noua biologie a raselor este în strânsă legătură cu eugenia, adică igiena rasială, prin care sănătatea şi reproducerea întregii populaţii pot fi orientate în direcţia dorită, de exemplu prin sterilizarea elementelor necorespunzătoare, precum suferinzii de schizofrenie acută, debilii mintal, criminalii incorigibili, vagabonzii şi ţiganii, lucru care a şi fost pus în practică în Suedia, Norvegia, Statele Unite şi Germania în anii ’30 şi ’40.

Măsurile respective au fost luate pe baza acestor cercetări, sub coordonare oficială, împingând mai departe concepţia despre ce era şi ce putea fi statul: conceptul de sănătate a populaţiei a apărut în acea perioadă, deoarece ideea că statul este responsabil pentru sănătatea şi bunăstarea indivizilor nu este nicidecum de la sine înţeleasă, iar ideile aferente, de genul „minte sănătoasă într-un corp sănătos” sau promisiunea că sărăcia şi întunericul şi boala vor fi stârpite odată, soarele va străluci deasupra necazurilor şi mizeriei, suferinzii urmând să sară vioi din pat, trimiterea copiilor săraci la ţară pe timpul verii, vizitele asistentelor medicale la domiciliu şi vaccinările au fost toate rezultatul legăturii strânse dintre corpul omenesc şi stat. Şi au fost întreprinse de oameni buni cu intenţii bune, gândul că ar fi putut fi greşit să sterilizezi o femeie care suferă de tulburare delirantă şi nu se poate îngriji singură nu era evident, deoarece, dacă femeia dădea naştere unor copii, erau şanse foarte mari ca ea să transmită boala mai departe, ceea ce ar fi cauzat suferinţă copilului, dar ar fi fost şi o povară pentru societate în ansamblul ei.

Împărţirea oamenilor în rase pure şi rase impure, adică rase superioare şi inferioare, aparţine aceleiaşi paradigme, şi mutarea omului în domeniul ştiinţei, respectiv al biologiei, este ceea ce a făcut posibilă teoria rasială a lui Hitler şi apoi politica lui rasială. Fără aceasta, antisemitismul nu este decât un sentiment iraţional, o gândire axată pe conceptul de „ţap ispăşitor”, o paranoia culturală ce poate fi luată mai mult sau mai puţin în serios, dar pe baza căreia nu s-ar putea construi niciodată un program politic. Hitler a urmărit îndeaproape cercetările desfăşurate pe tema eugeniei în Europa şi în Statele Unite, atât înainte, cât şi după ce a devenit cancelar al Reichului. Cunoştea activitatea principalilor specialişti americani în domeniu: Leon Whitney, director la The American Eugenie Society, Charles Davenport, un biolog absolvent al facultăţii Harvard care era un reprezentant de seamă al programului american de sterilizare, şi Paul Popenoe de la The Human Betterment Foundation. Ryback citează următorul fragment dintr-un discurs ţinut de Hitler pe la mijlocul anilor ’30:

Atunci când cunoaştem legile moştenirii genetice, putem într-o mai mare măsură să împiedicăm venirea pe lume a unor oameni bolnavi sau cu handicapuri grave. Am studiat cu interes aceste legi în mai multe state americane, în ceea ce priveşte împiedicarea reproducerii unor oameni ale căror progenituri, cel mai probabil, nu ar fi de nicio valoare, sau chiar ar fi dăunătoare pentru populaţia unei rase”.

Hitler s-a întâlnit cu Lothrop Stoddard, un specialist american în eugenie, susţinător al unei versiuni extreme a teoriei rasiale şi antisemit convins, în 1939, conform lui Ryback. Pe atunci, omul de ştiinţă lucra ca corespondent la Berlin, şi a primit o invitaţie din partea Führerului datorită muncii sale depuse în serviciul eugeniei. El i-a promis cancelarului că nu va pomeni nimănui despre întâlnire, dar ulterior a povestit cum strângerea de mână a lui Hitler a fost puternică, însă niciodată nu s-a uitat în ochii lui.

Stoddard scria:

Accentul pus de Hitler pe problema rasei şi pe eugenie în urmă cu mulţi ani a anticipat interesul pe care-l trezesc cele două chestiuni în Germania de astăzi. În afara Germaniei, atitudinea este diametral opusă, în primul rând din cauza modului în care tratează naziştii minoritatea evreiască. În Germania, problema evreiască este considerată un fenomen trecător, deja rezolvat în principiu, care urmează să fie rezolvat şi faptic prin eliminarea fizică a evreilor din cel de-al Treilea Reich. Opinia publică este preocupată mai cu seamă de regenerarea populaţiei germane, proces pe care caută să-l încurajeze în diverse moduri".

Transformarea teoriei rasiale în ştiinţă şi întreg aparatul de cercetare care a fost creat în jurul ei, cu instrumente speciale de măsurare a craniului, grafice şi tabele, terminologie latină şi un vocabular tehnic complex, legitimau această linie de gândire, şi chiar dacă în *Mein Kampfmx* există nicio urmă de stil academic, cartea construieşte o punte între cultură şi natură, între stat şi corp, între politică şi biologie, elemente centrale în ideologia lui Hitler. *Mein Kampfeste* versiunea extremă a acestei mentalităţi, şi dacă mulţi au considerat-o exagerată şi semiparanoică, afirmând că era imposibil ca Hitler să fi scris acele lucruri la modul serios, în orice caz, nu atunci când se apropia de vârful puterii şi voia să dea o impresie de respectabilitate, ei nu au pus sub semnul întrebării ţelul de bază al acestei politici, acela de a îmbunătăţi fibra poporului, rasa, şi de a o purta triumfal înspre un viitor cu o sănătate de fier şi o moralitate impecabilă.

Ura faţă de evrei era străveche, predomina în lumea lui Faust, Martin Luther îi ura pe evrei, şi persecutarea lor avea şi ea origini străvechi, formând o parte integrantă din imaginea pe care şi-o făceau despre sine şi despre culturile din jurul lor, de parcă ar fi fost înrădăcinată în sate şi păduri, un eşafodaj mitologic apărut cu mult înaintea Iluminismului, dar având efect în continuare; în întinsele şi

săracele zone agricole din Polonia, de exemplu, prejudecăţile familiare despre evrei – că erau bogaţi, că înşelau şi păcăleau lumea, că protejau doar ceea ce era al lor – făceau parte din cultură şi constituiau o explicaţie pentru propria lor sărăcie şi mizerie. Ura faţă de evrei a lui Hitler şi a naţional-socialiştilor era ceva nou, în sensul că avea legătură cu modernismul, cu marile oraşe şi omul-masă, şi nu cu isteţul vânzător ambulant Papst pe care l-a zugrăvit Hamsun; evreul reprezenta finanţele internaţionale şi marxismul internaţional. Teoria rasială era şi ea nouă, şi dădea mentalităţii o justificare ştiinţifică care a îndepărtat-o şi mai mult de mistică, plasând-o în domeniul raţiunii şi modernităţii. Cea mai frapantă este însă reunirea misticii şi modernităţii în propagandă, unde vechile imagini reprezentative pentru ura faţă de evrei – evreii ca şobolani, evreii cei avari, evreii cei răi – sunt proiectate prin intermediul noilor tehnologii, sub forma peliculelor de cinematograf şi emisiunilor de radio, şi sunt încorporate astfel în lumea maşinilor, neoanelor, fabricilor, telefoanelor şi a filmelor, ca antiteză şi preludiu primitiv al acesteia.

În *Mein Kampf* Hitler şi-a exprimat ideile despre propagandă la fel de direct cum şi-a expus antisemitismul, concepţiile antidemocratice şi ideologia spaţiului vital, ale căror consecinţe nu puteau fi altceva decât un nou război. Dar în timp ce antisemitismul şi naţionalismul erau dimensiuni idealiste, amalgamate cu biologia raselor, ideile lui despre propagandă erau pragmatice. Propaganda constituia cel mai important mijloc pentru atingerea scopurilor sale idealiste, şi el atât de convins a fost de forţa acesteia, încât nu a ascuns nimic. După cum scrie Peter Sloterdijk, Hitler era atât de sigur de el atunci când venea vorba despre puterea propagandei, încât a putut să-şi destăinuie reţeta secretă. Hitler numeşte propaganda o armă, „pentru că este o armă, şi este înfricoşătoare în mâinile celui care ştie s-o mânuiască”.

„A doua întrebare, sau mai bine zis reflecţie, este

aceasta: Cui să-i fie adresată această propagandă? Oamenilor de ştiinţă şi erudiţilor sau păturii mai puţin educate a poporului?

Ea trebuie absolut întotdeauna să se îndrepte către pătura socială cea mai numeroasă! [...]

Misiunea propagandei nu este să-i ofere individului o instruire ştiinţifică, nu, ea trebuie să atragă atenţia maselor asupra anumitor fapte, acţiuni, necesităţi etc., astfel încât să pătrundă în viziunea colectivă a mulţimilor, iar individului să-i fie limpede ce rol îi revine.

Întreaga artă constă în a face asta atât de bine, încât toţi să fie convinşi că faptele sunt reale, ceea ce se întâmplă este necesar, şi ceea ce este necesar, este corect, ş.a.m.d. Propaganda nu este şi nu poate să fie necesară în sine; pentru că asemenea unui afiş, ea nu are alt scop decât să capteze atenţia mulţimilor, şi nu să-i educe pe cei care sunt deja educaţi sau care se străduiesc să dobândească educaţie şi cunoaştere, aşa că trebuie să se îndrepte asupra emoţiilor şi în foarte mică măsură asupra aşa-numitului intelect.

Toată propaganda trebuie să fie populară, şi conţinutul trebuie să fie la un astfel de nivel încât să poată fi înţeleasă până şi de cei mai obtuzi membri ai publicului. Cu cât este mai mare adunarea de oameni, cu atât propaganda trebuie să se afle la un nivel intelectual mai scăzut.

Arta propagandei constă tocmai în faptul că trebuie să înţelegi emoţiile maselor largi şi să găseşti, printr-o formă psihologică potrivită, calea spre atenţia şi apoi spre inima acestor mase. Faptul că politicienii noştri străluciţi nu înţeleg atâta lucru nu face decât să demonstreze cât sunt de înfumuraţi şi leneşi în gândire.

Receptivitatea maselor nu este prea mare, ei înţeleg puţin şi uită foarte repede. Pornind de aici, pentru ca propaganda să dea roade trebuie să ne mulţumim cu doar câteva puncte principale şi să le folosim pe acestea drept sloganuri atâta timp cât suntem siguri că până şi ultimul

om a priceput ce voiam noi să priceapă din sloganul respectiv. Dacă renunţăm la această regulă de bază şi încercăm să atacăm pe mai multe fronturi deodată, efectul dispare, căci mulţimea nu poate nici să digere, nici să reţină informaţia oferită. Rezultatul va fi prost şi, în final, aproape egal cu zero”.

Totuşi, cel mai important aspect al propagandei nu este simplitatea ei, astfel încât poate fi înţeleasă până şi de cel mai puţin dotat membru al mulţimii, ci faptul că este întru totul subiectivă, că nu are niciun firicel de obiectivitate şi nu este deloc nuanţată.

„Cum am reacţiona, de pildă, la vederea unui afiş care face reclamă unei noi mărci de săpun, dar în acelaşi timp menţionează că şi celelalte săpunuri sunt «bune»?

Ne-am mulţumi să clătinăm din cap dezaprobator.

Situaţia nu este deloc diferită când vine vorba de reclama politică.

Propaganda nu are drept scop să pună în balanţă îndreptăţirile diferitelor tabere, ci să susţină exclusiv îndreptăţirea părţii pe care o reprezintă”.

Ceea ce este surprinzător la acest fragment din *Mein Kampf* este că Hitler spune lucrurilor pe nume; propaganda este manipulare, prezentând minciuni sfruntate atât de des şi atât de insistent, încât se transformă în adevăruri. Am putea crede că un politician care a scris aşa ceva şi-a îngropat toată credibilitatea şi s-a sinucis din punct de vedere politic, dar Hitler îndrăzneşte s-o facă din două motive: pe de o parte, pentru că propaganda este un mijloc în raport cu o ţintă, şi acea ţintă este atât de importantă şi atât de corectă, atât de benefică pentru societate, încât toate mijloacele sunt permise pentru a o atinge, inclusiv minciuna – pragmatismul există de dragul idealismului, este servitorul lui, nu invers – şi, pe de altă parte, pentru că el este sigur că propaganda funcţionează şi că este atât de puternică, încât o asemenea mărturisire nu-i poate dăuna cu nimic; da, într-adevăr, Hitler asta scrie, că ceea ce este complicat, obiectiv şi

nuanţat niciodată nu va putea atinge pătura socială cea mai numeroasă şi nu va avea niciun efect asupra ei, şi asta este valabil şi pentru afirmaţiile făcute de el scrie aici.

În zilele noastre, dialectica ne este extrem de familiară, ştim cu toţii că reclamele, care sunt atât de răspândite încât ne umplu vieţile aproape la refuz, sunt manipulatoare şi mincinoase, şi că imaginea pe care o creează despre lume este o minciună, însă asta nu ne împiedică să ne lăsăm influenţaţi şi nu ne poate opri să facem ceea ce ne cer: ştiu că nu voi deveni un adolescent american fericit dacă beau Coca-Cola, dar întotdeauna o prefer, de exemplu, unei Jolly Cola atunci când merg la supermarket, şi ştiu că săpunul Dove este de fapt la fel ca toate celelalte săpunuri, singura deosebire constă în ambalaj şi bugetul reclamei, dar ce săpun voi pune în coşul de cumpărături, dacă nu tocmai pe acesta? Este ca şi cum reclama ar fi imună la exprimarea spiritului critic, exact aşa cum a scris şi Hitler. Da, reclama este, din perspectiva aceasta, înrudită cu frumuseţea şi charisma: poate că ne dorim complexitate şi ştiinţă, dar atunci când vine momentul, întotdeauna alte forţe, simple şi imposibil de schimbat, vor fi cele care ne tranşează. Diferenţa dintre societatea noastră şi a lui Hitler este aceea că noi am expulzat toate acele forţe şi tot ceea ce se asociază cu ele într-un domeniu inofensiv, în lumea cel mai puţin supusă obligaţiilor realităţii, în lumea ficţiunii şi imaginii, adică în cultura divertismentului, şi nu le permitem să pătrundă în domeniile supuse obligaţiilor realităţii, precum politica, sistemul educaţional, birocraţia sau sfera privată decât ca exponente ale neautenticităţii. Faptul că am stabilit compartimente separate pentru lucrurile autentice şi cele neautentice, de care aparţin şi reclama şi puterea acesteia, este poate ceea ce ne salvează de forţele care, în urmă cu trei generaţii, au cotropit Europa. Dar asta nu va ţine o veşnicie, deoarece aici există un element necunoscut, sistemul conţine întotdeauna ceva ce nu poate fi spus, chiar dacă este adevărat, şi într-o bună zi, ne-am putea

imagina, forţa adevărului va răsturna cu susul în jos jocurile neadevărului. Într-o societate fără muncă fizică grea, în care violenţa între semeni este reglementată, este dificil să ne imaginăm că asta s-ar putea întâmpla; niciodată o societate nu s-a aflat mai departe de revoluţie ca a noastră, niciodată masele de oameni nu au fost atât de impasibile şi nu s-au legănat în confort aşa cum suntem noi, dar şi lumea noastră are un revers, aşa-numita Lume a Treia, în care violenţa structurală este la fel de necruţătoare şi distructivă cum a fost odată şi în Europa, şi dacă ar fi ca această forţă să pornească înspre noi, nu este sigur că binele şi răul, moralitatea şi imoralitatea, adevărul şi neadevărul ar putea fi ţinute clar la distanţă unele de altele, aşa cum sunt astăzi.

Viziunea lui Hitler era că sentimentele întotdeauna sunt mai puternice decât argumentele, şi că forţa care rezidă în „noi”, nostalgia şi dorinţa de comunitate, este infinit mai mare decât forţa ce zace în solicitudinea faţă de „ei”. Propaganda se îndreaptă către sentimente, nu către intelect, pe care îl insultă, şi ceva din aceeaşi dinamică este valabil în ceea ce afirmă el despre superioritatea cuvântului rostit faţă de cel scris; cel dintâi are acces direct la sentimente şi viaţa afectivă, şi în felul acesta poate să influenţeze din interior, întrucât ceea ce simte un om eclipsează întotdeauna ceea ce gândeşte, o opinie bazată pe emoţii este percepută aşa cum este ea în realitate, ceva ce noi *ştim*, în opoziţie cu opinia bazată pe raţiune, care este relativă într-o cu totul altă măsură, deoarece ea stă deschisă în faţa argumentelor obiective, şi astfel poate să fie modificată printr-un asemenea argument.

Scrisul este mereu complicat, vorbirea este întotdeauna simplificatoare, mai ales dacă este îndreptată către stări şi sentimente, ceea ce scriitura, cel puţin cea politică şi argumentativă, nu poate să facă. De aceea formele de artă preferate ale lui Hitler sunt mai întâi muzica şi mai apoi pictura; ambele comunică fără cuvinte,

prin emoţii. Faptul că el a înţeles asta şi că ştia cum să se folosească de influenţa sa politică a fost elementul care l-a deosebit de toţi ceilalţi politicieni contemporani.

Atunci când Hitler a devenit cancelar al Reichului în 1933, şi naţional-socialiştii au preluat puterea în Germania, limbajul public a suferit o mutaţie considerabilă. A devenit mai simplu, aceleaşi cuvinte fiind repetate iar şi iar. Klemperer face legătura dintre acest limbaj şi *Mein Kampfi* care fusese publicată în 1923, susţinând că acolo s-au definit toate caracteristicile limbajului nazist. Odată cu preluarea puterii din 1933, ceea ce fusese limbajul unui grup a devenit limbajul unui popor, scrie Klemperer, şi partea esenţială a schimbării a constat în faptul că acel limbaj şi-a apropiat întregul spectru al vieţii, atât latura ei publică, cât şi cea privată. Politica, sistemul judiciar, economia, arta, ştiinţa, şcoala, sportul, familia, grădiniţele şi forţele militare. Naţional-socialiştii au acaparat totul şi au făcut-o prin intermediul limbajului. Acesta este simplu, standardizat şi bazat pe oralitate. Noile tehnologii, mai cu seamă radioul şi cinematograful, au transformat comunicarea dintre un om şi ceilalţi în ceva care se petrecea în clipa de faţă – spre deosebire de cuvântul tipărit, care se putea citi oricând, oriunde şi ori de câte ori doreai – şi ajungea la toată lumea, inclusiv la cei care fie nu ştiau, fie nu voiau să citească. Klemperer arată cum naţional-socialiştii au înlăturat bariera dintre limbajul scris şi cel oral, au făcut ca întreaga limbă să devină vorbire, discurs, scandări, propagandă. Nu exista nicio demarcaţie între discursul ministrului propagandei şi articolele semnate de el, nicio demarcaţie între sfera publică şi cea privată. Asta descrie Klemperer, mutaţia produsă, începând cu 1933, nu doar în limbajul statului, ci şi în limbajul fiecărui om luat în parte. Statul vorbeşte ca un singur om, o singură voce care pătrunde în minţile tuturor, şi omul de rând, care face parte din mulţime, în curând vorbeşte la fel ca statul, devenind portavocea lui. Toate ziarele, toate revistele,

toate emisiunile radio, toate romanele, toate poeziile, toate cărţile de ştiinţă sunt colorate de acest limbaj, care nu se opreşte acolo, ci se răspândeşte pretutindeni, printre toţi:

„I-am ascultat pe muncitori vorbind în timp ce măturam pe străzi şi munceam în uzină: fie în scris, fie în vorbire, din partea unor oameni educaţi sau needucaţi, auzeam mereu aceleaşi clişee şi acelaşi ton. Chiar şi printre cei mai persecutaţi şi care prin urmare erau duşmani ai nazismului, inclusiv în rândul evreilor, acel limbaj, LTI [*Lingua tertii imperii*], era dominant în conversaţii şi scrisori, inclusiv în cărţi, atât timp cât s-a mai permis publicarea lor; era un limbaj pe atât de omnipotent pe cât era de sărac, într-adevăr, omnipotent tocmai datorită aridităţii lui”.

Klemperer, un evreu asimilat, se poziţionează încă de la începutul cărţii în exterior; ceea ce face acest limbaj, prin construirea unui sentiment extrem de puternic de solidaritate, a unui „noi” care trece peste toate demarcaţiile politice şi de clasă, incluzându-i pe cei mai săraci oameni ai străzii şi pe cei mai înstăriţi membri ai înaltei burghezii în acelaşi întreg acaparator, adică în Germania şi în germanitate, este să-i excludă pe Klemperer şi pe ceilalţi evrei, „noi” nu-i include, ci îi expulzează, cu acelaşi avânt cu care-i reuneşte pe ceilalţi. Evreii devin „ei”. Evreii care au un nume cu rezonanţă germană sunt obligaţi să-şi ia încă un nume, dar evreiesc, precum „Israel” sau „Sara”, astfel încât originea lor să devină vizibilă în orice context, în timp ce pentru nemţi s-a întâmplat exact opusul, interzicându-li-se să aibă nume evreieşti. Niciun copil neamţ nu avea voie să se numească Lea sau Sara. Când se ofereau informaţii prin telefon şi se dicta ceva pe litere, nu era permis să foloseşti D de la David – iar această interdicţie a fost impusă de autorităţi în 1933. După aceea, evreii au trebuit să poarte semnul galben cu steaua lui David, pe care scria „evreu” *Jude*, cu caractere ce aminteau de scrierea ebraică. Litera „J” de la *Jude1* apare în toate documentele; Klemperer scrie că pe

cea mai recentă cartelă de mâncare cuvântul „evreu” fusese tipărit de şaizeci de ori. Evreii sunt separaţi de restul cetăţenilor mai întâi prin intermediul limbii. Numele, cuvântul de pe insignă, litera. Simultan, nemţii devin mai nemţi; numele nou-născuţilor dobândesc o sonoritate germană. Dieter, Detlev, Uwe, Margit, Ingrid, Uta sunt cele pe care Klemperer le notează din anunţurile de naşteri dintr-un ziar din Dresda. Şi toponimele se schimbă, toate numele slave sunt germanizate. În Pomerania 120 denumiri sunt modificate, în Brandenburg, 175, în Silezia, 2700, în Gumbinnen, 1146. Apoi şi străzilor din oraşe li se dau alte nume, adesea cu conotaţie istorică. Klemperer vede o astfel de stradă în Dresda; se numeşte Tirmannstrasse, şi sub acest nume scrie: „Magister Nikolaus Tirmann, primar, decedat în 1437”.

Limbajul cultivă ceea ce este german, ceea ce este specific zonei şi ceea ce are rezonanţă istorică, şi asta chiar dacă, odată cu noile tehnologii şi statul totalitar limbajul nu mai are caracter local şi nici istoric, lucru vizibil într-unele dintre sloganurile vremii, în care modernitatea se contopeşte cu Evul Mediu. De exemplu: „Fallersleben, sediul fabricii Volkswagen” sau „Nürnberg, oraşul Zilelor Partidului Reichului” După cum notează Klemperer, naziştii adaugă terminaţia arhaică „*sau*”, însemnând provincie, pentru a lega denumirile de vechea istorie germană, şi denumesc „*mark*” regiunile de frontieră, precum în „Ostmark” pentru Austria şi „Westmark” pentru Olanda, stabilind astfel o legătură strânsă cu aceste ţări care ulterior va legitima invadarea şi ocuparea lor. Toate aceste schimbări contribuie la crearea unei identităţi anume. Klemperer se situează în afara acestei identităţi, dar nu complet, deoarece este căsătorit cu o femeie ariană şi la început e considerat asimilat; din această cauză, identitatea lui nu se regăseşte nici în „noi”, nici în „ei”, ceea ce-i dă posibilitatea să observe clar ambele tabere. Modificarea identităţii, pe care limba standardizată, atotcuprinzătoare şi atotacaparatoare a

naziştilor o operează zi de zi, săptămână de săptămână, are un impact direct asupra vieţii sale.

În 1933, Klemperer era încă profesor la universitate. El povesteşte despre o angajată de acolo, Paula von B., o femeie inteligentă şi simpatică, nu tocmai tânără, care lucra ca asistentă pentru un profesor de la catedra de germanistică. Ea provenea dintr-o familie de ofiţeri aparţinând vechii aristocraţii. Klemperer presupune că este liberală şi filoeuropeană, cu o oarecare nostalgie pentru gloria epocii imperiale, dar nimic nu-i dă de înţeles că politica ar juca un rol important în viaţa ei. În ziua în care Hitler a devenit cancelar al Reichului, cei doi se întâlnesc pe coridor. Ea, care de obicei este serioasă şi are o mină gravă, merge în pas voios şi tineresc şi este îmbujorată.

— Cât sunteţi de radioasă! o complimentează Klemperer. Cărui eveniment fericit îi datorăm acest fapt?

— Unui eveniment extraordinar! mai este nevoie să vă spun? Mă simt cu zece ani mai tânără! Ba nu, cu nouăsprezece! Nu m-am mai simţit astfel din 1914!

— Mie îmi spuneţi asta? Cum puteţi afirma aceasta în condiţiile în care puteţi vedea, citi şi auzi cum oameni pe care-i cunoaşteţi bine sunt denunţaţi, cum sunt condamnate cărţi pe care mai demult le respectaţi, sau cum sunt respinse toate valorile intelectuale pe care dumneavoastră până acum…

Ea, alarmată, îl întrerupe cu gentileţe, scrie el.

— Stimate domnule profesor! Nu m-am aşteptat la o reacţie aşa de nervoasă din partea dumneavoastră! Ar trebui să vă luaţi vreo două săptămâni de vacanţă şi să nu citiţi absolut deloc ziarele. Pentru moment nu ar trebui să lăsaţi nişte fleacuri care sunt absolut imposibil de evitat într-un context cu schimbări atât de radicale să vă rănească şi să vă distragă privirea de la ceea ce este esenţial. În foarte scurt timp veţi vedea lucrurile altfel. Sper să pot veni în vizită la dumneavoastră în curând.

Şi, cu un călduros „Transmiteţi salutări familiei”, a

ieşit pe uşă ca o adolescentă fâşneaţă, scrie Klemperer. În lunile care au urmat n-a mai văzut-o, până când într-o zi ea a trecut pe la departamentul lor. Simte că e de datoria ei de femeie germană să facă o mărturisire, în speranţa că şi pe viitor va fi considerată prietenă.

— Datoria de german, nu mi-aţi mai spus niciodată aşa ceva înainte, o întrerupe el. Ce are de-a face „german" sau „negerman" cu nişte chestiuni private sau universale? Sau doriţi să ne ţineţi un discurs politic?

— „German" sau „negerman" este foarte relevant! ripostează ea. Este singurul lucru esenţial! Ştiţi, asta am învăţat de la Führerul nostru, sau ne-am reamintit, în cazul în care uitasem. El ne-a adus din nou pe calea cea bună!

— Şi de ce ne povestiţi nouă asta?

— Trebuie să recunoaşteţi şi dumneavoastră, trebuie să înţelegeţi că eu îi sunt totalmente loială Führerului. Dar să nu credeţi cumva că asta mă va face să renunţ la sentimentele de prietenie faţă de dumneavoastră.

— Şi cum s-ar putea reconcilia aceste două sentimente? Şi ce spune Führerul despre şeful dumneavoastră anterior, Oskar Walzel, pe care-l admiraţi atât de tare? Şi cum se pot reconcilia ele cu umanismul pe care-l găsiţi la Lessing şi alţi autori, despre care îi puneţi pe studenţii dumneavoastră să scrie eseuri? Şi cum… dar este complet inutil să mai continui cu întrebările.

La fiecare propoziţie rostită de el, ea scutură din cap cu lacrimi în ochi.

— Nu, chiar mi se pare complet fără sens, pentru că tot ceea ce mă întrebaţi dumneavoastră este rodul raţiunii, şi sentimentele care se ascund îndărătul acesteia izvorăsc din amărăciunea provocată de amănunte nesemnificative.

— De unde altundeva ar trebui să-mi vină întrebările dacă nu din raţiune? Şi ce anume este esenţial?

— V-am spus deja: faptul că ne-am întors acasă, ne-am întors acasă! Şi asta trebuie şi dumneavoastră să simţiţi, trebuie să vă abandonaţi sentimentelor! Şi măreţia Führerului trebuie mereu să fie prezentă pentru

dumneavoastră – lăsaţi la o parte neplăcerile pe care le înfruntaţi pentru moment... Şi clasicii noştri? Eu nu cred deloc că sunt în contradicţie cu Führerul. Nu trebuie decât să fie citiţi în mod corect, Herder, de exemplu – şi mai devreme sau mai târziu vă veţi lăsa cu siguranţă convinşi!

— Şi ce vă face să fiţi atât de sigură?

— Credinţa, evident, sursa tuturor certitudinilor. Şi dacă nici asta nu vă spune nimic, atunci Führerul are dreptate când îi atacă... – aici, notează Klemperer, ea cu greu a reuşit să-şi înghită cuvintele „pe evrei", după care a continuat – când atacă inteligenţa sterilă. Pentru că eu cred în el şi ţin să vă spun şi dumneavoastră acest lucru.

— În acest caz, stimată doamnă von B., cel mai bine ar fi să amânăm pentru o perioadă nedeterminată această discuţie despre convingeri şi întreaga noastră prietenie...

O revede după cinci ani, în 1938, atunci când intră într-o bancă, unde tocmai se anunţă la radio anexarea Austriei de către Germania. Era extatică de-a dreptul, scrie Klemperer, ochii îi sclipeau, nu stătea în poziţie de drepţi ca ceilalţi, rigiditatea posturii şi salutului ei semănau mai curând cu o convulsie frenetică. Ulterior, el a auzit pe cineva povestind amuzat cum că doamna von B. ar fi fost cea mai devotată susţinătoare a Führerului, dar vorbitorul a adăugat şi că era complet inofensivă. Prima femeie, cea care i-a dăruit un măr, a rămas neutră faţă de nazişti, deşi a fost influenţată de limbajul lor, însă cea de-a doua femeie, asistenta profesorului Walzel, era o adeptă fanatică. Ambele erau femei obişnuite, şi ele au făcut nazismul posibil. Klemperer nu înţelege asta, în Hitler el nu vede decât un monomaniac urlător, şi în nazism nu vede altceva decât o insuportabilă reducţie a omului. Tot asta vedem şi noi. Dar este cert că oamenii de atunci trebuie să fi văzut ceva complet diferit, ceva care le-a conferit înflăcărare, speranţă şi încredere în viitor.

Faptul că această Paula von B. compară primăvara lui 1933 cu vara anului 1914 nu este întâmplător, pentru că entuziasmul stârnit în Germania atunci când Hitler a

preluat puterea aminteşte de valul care a măturat ţara la izbucnirea Primului Război Mondial. În biografia pe care i-o dedică filosofului Martin Heidegger, Rüdiger Safrański descrie atmosfera din mediul universitar din acele luni, când inclusiv evreii s-au lăsat luaţi de val. În martie 1933, Eugen Rosenstock-Huessy a ţinut o cuvântare în care a spus că revoluţia naţional-socialistă era încercarea nemţilor de a înfăptui visul lui Hölderlin. Iar la Kiel, în vara lui 1933, Felix Jacoby a ţinut un discurs despre Horaţiu după cum urmează:

„Ca evreu sunt într-o postură incomodă. Dar ca istoric, am învăţat să nu percep realităţile istorice dintr-o perspectivă personală. Încă din 1927 am votat pentru Adolf Hitler şi sunt foarte fericit că în anul ridicării naţionale mi se îngăduie să ţin un discurs despre Augustus. Augustus este singura personalitate din istoria lumii care poate fi comparată cu Hitler”.

Această declaraţie a fost făcută după boicotul magazinelor evreilor, care a lovit din plin pe data de 1 aprilie, şi după ce evreii au fost excluşi din funcţiile publice prin legea din 7 aprilie 1933, notează Safrański. Heidegger, care împreună cu Wittgenstein se număra printre filosofii cei mai valoroşi şi mai de seamă ai secolului, a devenit nazist şi s-a înscris în NSDAP. El şi toţi ceilalţi au văzut în naţional-socialism şi în Hitler o mişcare politică ce a pătruns dincolo de politică şi a atins autenticul, cea mai profundă zonă a umanului, acolo unde se aflau sentimentele, comunitatea, adevărul şi valorile, dincolo de administraţie, birocraţie şi pragmatismul politicii contemporane.

Heidegger descrisese viaţa publică drept antiteza autenticului prin conceptul de „*das Man* „impersonalul «se»”, fiinţa neautentică ce exprima media, în care existenţa individuală era reglementată de ceilalţi şi într-un fel dispărea printre ceilalţi. El a numit asta dictatura „impersonalului «se»”.

„În această ne-ieşire în evidenţă şi neputinţă a

distingerii, impersonalul «se» (*das Mari*) îşi desfăşoară adevărata sa dictatură. Ne bucurăm aşa cum *se* bucură îndeobşte; citim, privim şi judecăm literatura şi arta aşa cum *se* priveşte şi *se* judecă; deopotrivă ne desprindem de «marea masă» şi ne retragem aşa cum se retrage îndeobşte; ne «indignăm» de tot ceea ce îndeobşte se consideră demn de indignare. Impersonalul «se», care nu este nimic determinat şi care suntem toţi, deşi nu ca sumă, prescrie felul de a fi al cotidianităţii.

[…]

Distanţarea, caracterul mediu şi nivelarea constituie – ca moduri de a fi ale impersonalului «se» – ceea ce cunoaştem sub numele de «spaţiu public». El reglează în primă instanţă orice explici tare a lumii şi a Dasein-ului şi el are întotdeauna dreptate. Şi totul se petrece aşa nu în virtutea unei relaţii de fiinţă privilegiate şi primordiale cu «lucrurile», nu deoarece spaţiul public dispune – pentru că şi-ar fi adjudecat-o expres – de o transparenţă a Dasein-ului, ci în virtutea nepătrunderii până la «fondul lucrurilor», deoarece el este insensibil faţă de toate deosebirile de nivel şi de autenticitate. Spaţiul public învăluie totul în obscuritate şi face să treacă ceea ce este astfel învăluit drept ceea ce e prea bine cunoscut şi accesibil oricui”.

În dictatura lui *das Man*, a impersonalului „se”, se întâmplă ca ceea ce este unic şi o expresie personală să fie sancţionat şi reprimat, bagatelizat până la nivelul la care toţi pot să afirme ceva despre asta, dar într-o formă în care acel lucru este de nerecunoscut, ceva radical diferit, nivelat şi, privit în adâncime, lipsit de calităţi. În societate, prin intermediul mijloacelor de informare în masă care se adresează celor mai mulţi, asta se întâmplă în fiecare zi. Din această perspectivă, jocul politic, ai cărui actori îşi urmăresc propriile agende şi fac lobby în numele propriilor interese, nu permite ca vreun lucru să rămână unic sau neexemplificat, aceasta este arena inautenticului prin excelenţă. Existenţialismul lui Heidegger, în care fiinţa,

adică fiinţa adevărată şi autentică, este situată în afara limbii, ba mai mult, este inaccesibilă limbajului şi gândirii raţionale, se apropie de misticism, aflându-se la *vedbande*, la marginea pădurii, ca să folosim cuvântul lui Olav Nygard, adică la graniţa cu divinitatea. Fiinţa noastră în lume este ceva ce înţelegem prin raţiune, dar raţiunea înţelege prin reprezentare, şi atunci fiinţa pe care o înţelegem este ceva imaginat. Stările de spirit prin care trecem, care întotdeauna fac parte din noi, sunt o altă modalitate de bază prin care relaţionăm cu lumea. Nu ştim de unde vin sau ce înseamnă, ştim doar că ele sunt mereu acolo. Ele ne sunt date, tot aşa cum şi existenţa noastră ne-a fost dăruită. Vorbirea, adică *logos-ul*, în acest sistem nu este nici limbă, nici raţiune, scrie traducătorul în norvegiană al lui Heidegger, Lars Holm-Hansen, ci articularea a ceea ce este de înţeles, a ceea ce este inteligibil. Vorbirea nu este acelaşi lucru cu limba, ci este fundamentul limbii. Limba este reprezentarea a ceva care deja a fost articulat în vorbire. În vorbire sunt incluse şi tăcerea, şi ascultarea. Atunci ne situăm complet în afara raţiunii. Atmosfera, tăcerea, ascultarea, tot ceea ce limba nu poate să articuleze, dar care este prezent în limbaj, în limbajul fiinţei. Aici, în acest spaţiu de dincolo de raţiune, în regatul stărilor sufleteşti şi a sentimentelor, la graniţa cu religia şi cu extazul mistic, foarte, foarte departe de ziare şi de pompoasele lor editoriale politice, departe de prezentările de modă, cabarete şi evenimente sportive, aici s-a întâlnit Heidegger cu naţional-socialismul. Viaţa adevărată opusă vieţii false. Vorbirea non-lingvistică a sentimentelor versus raţionalitatea lingvistică.

Safrański descrie atmosfera de atunci după cum urmează:

„Au fost demonstraţii copleşitoare în numele noului spirit al comunităţii, jurăminte colective depuse sub cupole scăldate în lumină, focuri de tabără aprinse în munţi, şi discursurile Führerului difuzate la radio, pentru care lumea îmbrăcată elegant se aduna în pieţele publice, în

aulele universităţilor şi în taverne. În biserici se intonau cântece în onoarea naziştilor care preluaseră puterea. În discursul ţinut la biserica Sfântul Nicolae pe data de 21 martie 1933, ziua Sărbătorii de la Potsdam, prelatul Otto Dibelius, *Generalsuperintendenty* declara: «De la nord la sud, de la est la vest, un nou val de voinţă străbate statul german, un dor, ca să-l citez pe Treitschke, „de a nu mai fi privaţi de una dintre cele mai nobile senzaţii din viaţa unui om”, aceea de mândrie plină de entuziasm faţă de propriul stat». Atmosfera acelor zile este greu de descris, afirmă Sebastián Haffner, care a trăit personal acel eveniment. Aceasta a format adevărata bază a puterii pentru noul *Führer-Staat*. A fost – nu pot s-o spun altfel – un sentiment larg răspândit de izbăvire, de eliberare faţă de democraţie”.

Despre al Treilea Reich, cu toate manifestaţiile populare, toate defilările cu făclii, toate cântecele, sentimentul apartenenţei la comunitate – care le provocau o bucurie sinceră participanţilor –, ne putem face o idee urmărind filmul lui Riefenstahl despre congresul partidului desfăşurat la Nürnberg în anul următor, în 1934, în care toate aceste elemente sunt prezente. Totul este regizat, însă ceea ce exprimă filmul depăşeşte punerea în scenă, deoarece emoţiile sunt mai puternice decât orice analiză, iar aici emoţiile sunt eliberate. Nu este politică, este ceva dincolo de ea. Şi este ceva bun.

În mai 1933, filosoful Jaspers l-a vizitat pe Heidegger la biroul acestuia. Descrierea făcută de el întâlnirii este preluată de Safrański:

„Heidegger însuşi părea schimbat. Imediat după sosirea lui, s-a creat o atmosferă care ne-a distanţat. Naţional-socialismul devenise un fel de drog al populaţiei. M-am dus în biroul lui Heidegger ca să-l salut. «Este ca în 1914…» am început eu să spun, vrând să continui: «Din nou vedem această otrăvire a maselor cu iluzii», dar când l-am văzut pe Heidegger aprobându-mi radios primele cuvinte, restul mi-au rămas în gât… Stând faţă în faţă cu

Heidegger, care el însuşi era cuprins de această beţie, n-am fost în stare să-i spun că se afla pe drumul greşit. Nu mai aveam deloc încredere în persoana lui schimbată. Mă simţeam ameninţat eu însumi de acea forţă la care acum aderase şi Heidegger…

Tânjirea după simplitate s-a dovedit la fel de puternică la Heidegger ca la contemporanii lui, Hitler şi Wittgenstein, dar dacă ultimii doi au stabilit o graniţă până la care adevărul putea fi exprimat prin limbaj şi au văzut acest lucru ca pe o calitate matematică a limbajului, Heidegger a găsit adevărul de cealaltă parte a graniţei, în ceea ce este imposibil de rostit. Într-un discurs ţinut la Tübingen în data de 30 noiembrie 1933, Heidegger a spus următoarele, în citarea lui Safrański:

„A fi primitiv înseamnă ca, din proprie voinţă şi mânat de un impuls lăuntric, să te plasezi acolo unde lucrurile încep să fie primitive, să se lase purtate de forţele interioare. Tocmai pentru că este primitiv, studentul începător are o chemare către implementarea noilor cerinţe legate de cunoaştere”.

În naţional-socialism, filosofia şi politica se contopesc într-un punct exterior limbajului şi raţiunii, unde orice complexitate dispare, dar nu dispare şi profunzimea. Se poate privi astfel: raţiunea şi obiectivitatea, analiza şi argumentul, asociate cuvântului scris, se mişcă în plan orizontal printre oameni, aflându-se mereu în afara lor, întotdeauna printre ei, întotdeauna în mişcare, în reţele de o complexitate uriaşă şi de asemenea proporţii, încât pot să corecteze şi să modeleze eul într-o măsură infinit mai mare decât poate eul să le corecteze şi să le modeleze; pe când emoţiile şi stările sufleteşti, asociate cu vorbirea, cu prezenţa concretă a unei persoane în faţa alteia, sunt o dimensiune verticală, sunt legate de biologic şi, prin urmare, de moarte, dar şi de tot ceea ce este viu şi muritor, în moduri ce nu pot fi rostite, doar bănuite: noi suntem singuri, noi suntem unul şi unul, dar prin vocea mereu concretă, mereu asociată cu un anumit individ,

dintr-un anumit loc, se depăşeşte singurătatea, este promisiunea pe care vocea ne-o aduce, consecinţa ultimă fiind că prin ea se depăşeşte şi moartea. Toate drapelele, simbolurile şi ritualurile sunt îndreptate fără cuvinte spre această ţintă. O făclie care luminează în beznă poate să facă un suflet să palpite, uralele unei mulţimi pot să te ducă pe culmile fericirii, şi este o fericire să fii prezent şi să faci parte din ceva ce cunoşti şi cu care rezonezi. Oh, ştim cu toţii asta, e vorba de inima care bate şi sângele care curge. Aceasta este viaţa şi lumea, acestea sunt râurile, pădurile, câmpiile, adierea vântului printre copaci. Ce ar putea raţiunea să facă pentru a se ridica la nivelul lor? Mă refer aici la diferenţa dintre o poezie şi sutele de analize care s-au scris pe marginea ei. Sau, cum a spus Hitler în discursul ţinut la Potsdam în 23 martie 1933:

„Germanul, măcinat de contradicţii lăuntrice, atât la nivelul intelectului, cât şi al voinţei, şi prin urmare neputincios în acţiune, devine incapabil să-şi cârmuiască viaţa. El visează la legile care guvernează stelele şi pierde contactul cu pământul de sub picioare… În cele din urmă, pentru germani a existat mereu doar calea care duce spre interior. Fiind un popor de cântăreţi, poeţi şi gânditori, au visat la o lume în care trăiau ceilalţi, şi de abia când nevoile şi restriştea le-au dat lovituri cumplite, nostalgia a lăsat loc dorinţei de a se ridica, de a construi un nou imperiu şi aşadar, o nouă viaţă”.

Şi limbajul folosit în statul naţional-socialist era orientat către emoţii; nu erau importante nici semnificaţia lexicală a cuvintelor, nici aspectul analitic şi argumentativ, ci tot restul, ceea ce limbajul exprima fără să rostească, ceea ce reieşea din ton, voce şi pronunţie. „Tu nu eşti nimic, poporul tău este totul”, aşa suna un slogan din perioada nazistă, scrie Klemperer, şi acest mesaj a fost repetat constant, atât direct, cât şi indirect. „Poporul”, se striga, „Germania”, se striga, „noi, noi, noi”, se auzea pretutindeni.

Eu personal niciodată nu am simţit că fac parte dintr-

un „noi” întotdeauna, încă din copilărie, am avut senzaţia că mă aflam undeva în exterior. Nu pentru că m-aş fi considerat prea bun, ci dimpotrivă, nu m-am simţit niciodată destul de bun încât să fac parte dintr-un „noi”, nu mi se părea că meritam asta. Eu nici nu am vreo apartenenţă clară la vreun loc anume; pe Tromoya, unde am crescut, eram priviţi ca nişte venetici, aşa că n-am niciun drept să spun că sunt originar de acolo. Sentimentul de excludere a fost cel mai apăsător la liceu, unde toţi vedeau că nu eram îndeajuns de bun, şi acel sentiment mi-a întărit senzaţia de outsider; ceva era ciudat la mine. Ah, mă treceau fiorii de fericire atunci când ceilalţi mă primeau în cercul lor, de exemplu în autobuzul închiriat pentru petrecerea de absolvire, dar în acelaşi timp ştiam că de fapt nu eram cu ei, ci doar cu mine însumi. Întotdeauna am avut un singur prieten, niciodată mai mulţi deodată, niciodată nu am avut un „noi”. M-am obişnuit cu asta în studenţie, încetând să mai sper la altceva, m-am mulţumit să umblu cu gaşca fratelui meu, am cântat în trupa lui, ştiam că de aceea mi se permitea şi mie să particip. Rolul de scriitor m-a salvat; asta îmi legitima izolarea, eu eram cineva aparte, eram artist.

Vara aceasta am trăit pentru prima dată o experienţă diferită. A fost paradoxal, pentru că eram singur când s-a întâmplat, şi cu toate acestea m-am simţit parte integrantă dintr-un „noi”, iar sentimentul a fost atât de puternic şi de bun, încât am plâns. Adică, acela a fost unul dintre motivele pentru care am plâns. Au existat multe alte motive, pentru că acum mă refer la masacrul de pe Utoya, unde un bărbat doar cu câţiva ani mai tânăr decât mine a pornit prin pădure şi a omorât copii şi adolescenţi, unul câte unul, şaizeci şi nouă în total. Am plâns. N-aş fi plâns dacă ar fi fost şaizeci şi nouă de copii şi tineri ucişi de o bombă la Bagdad, sau care ar fi murit într-un accident la São Paulo, dar masacrul acesta s-a întâmplat acasă, acela a fost sentimentul care m-a copleşit, şi acest fapt, că eu aveam un loc numit „acasă”, nu-l mai simţisem până

atunci. Am plâns când am văzut. Am sunat-o pe mama, am sunat-o pe Linda, l-am sunat pe Geir, care era în Norvegia. Toate gândurile şi emoţiile mele se concentrau asupra celor întâmplate. Din când în când deveneam perfect conştient de oroarea petrecută acolo, pe insulă, şi-mi dădeam seama de consecinţele pe care urma să le aibă, dar apoi sentimentul dispărea. Era înconjurat de întuneric. Era întunericul durerii, dar şi întunericul neştiinţei, şi era întunericul morţii. Dar în imaginile difuzate de acolo era lumină, şi eu cunoşteam acea lumină – era lumina de lângă un fiord din Norvegia, dintr-o zi ploioasă de iulie. Da, toate imaginile transmise de acolo îmi erau familiare. Pinii de un verde închis care creşteau chiar lângă apă, lângă stâncile alb-cenuşii pe care apa, şi ea cenuşie, le cuprindea grea şi nemişcată. Acolo, în mijlocul acelui spaţiu familiar, zăceau corpuri acoperite de plastic. Din interiorul insulei se difuzau imagini cu supravieţuitorii. Unii zăceau pe jos şi primeau îngrijiri, unii se urcau în autobuze, alţii mergeau de colo colo, înfăşuraţi în pături de lână. Unii stăteau îmbrăţişaţi. Unii strigau, alţii plângeau. Erau nişte tineri norvegieni obişnuiţi. Ambulanţele erau nişte ambulanţe norvegiene obişnuite. Maşinile de poliţie erau maşini de poliţie norvegiene obişnuite. Şi apoi imaginile cu cel care se plimbase pe insulă şi împuşcase oamenii unul câte unul erau imaginile cu un norvegian obişnuit, cu un nume obişnuit. A fost o tragedie naţională. A fost şi tragedia mea. Voiam să fiu şi eu acolo, simţeam şi eu acel imbold puternic, pentru că norvegienii s-au adunat la manifestaţii enorme, în linişte, sute de mii de oameni care se plimbau pe străzi ţinând trandafiri în mâini. Am simţit acea atracţie faţă de „noi”-ul familiar mie, faţă de sentimentul de apartenenţă, sentimentul de a face parte din ceva bun şi important. Mai multă democraţie, o deschidere mai mare, mai multă iubire. Acelaşi lucru îl declarau politicienii norvegieni, acelaşi lucru îl enunţa şi poporul, acelaşi lucru mi-l spuneam şi eu în timp ce mă uitam la televizor şi plângeam, era atât de puternic sentimentul, era atât de

puternic valul de sentimente care mă cuprinsese, şi erau sentimente candide, veneau din inimă, cele întâmplate se petrecuseră acasă, mulţimea de oameni de pe străzi erau poporul meu.

Acum că am ieşit din starea de şoc, nu mai înţeleg acele sentimente. Mi se par false, autoinduse, eu nu cunoşteam pe nimeni dintre victime, cum aş fi putut să fiu atât de îndurerat pentru ei? Şi cum aş fi putut să am un sentiment de apartenenţă atât de puternic? Sentimentele au fost incontestabile, pentru că au măturat totul în calea lor în zilele cât au durat.

De abia după aceea am înţeles că în joc trebuie să fi fost acele forţe, acea forţă enormă din cadrul „noi”-ului care se năpustise asupra poporului german în anii ’30. Atât de bun trebuie să fi fost sentimentul acela, atât de multă siguranţă trebuie să le fi insuflat acea identitate. Toate drapelele, toate făcliile, toate manifestaţiile: acesta este efectul pe care trebuie să-l fi avut.

În opoziţie cu „noi” se afla „ei”-ul evreilor. Limbajul prin care era redat acest „noi”, care într-un anume sens îi dădea corp, constituia noua identitate, se poate interpreta în două moduri, ca un limbaj care invocă măreţia, toate sentimentele care se găsesc în afara limbajului, în strânsă legătură cu idealurile şi fiinţarea în lume, dar şi în sens opus, ca o depreciere imensă a capacităţilor limbii, o dureroasă reducere, un *stretto*, în care însăşi umanitatea amuţeşte. Klemperer prezintă lucrurile astfel:

„Şi aici transpare una dintre cauzele sărăciei de care suferea *Lingua Terţii Imperii*, explicaţie mai profundă decât se vede cu ochiul liber. Limba nu era sărăcăcioasă doar pentru că toţi trebuiau să urmeze aceleaşi tipare, ci, mult mai important, pentru că limitarea autoimpusă nu îngăduia decât exprimarea unei singure laturi a fiinţei umane.

Orice limbă care poate să se exprime liber va deservi toate necesităţile omeneşti; ea deserveşte atât raţiunea, cât şi simţirea, ea este comunicare şi conversaţie,

solilocviu şi rugăciune, pledoarie, poruncă şi invocare. LTI serveşte doar pentru scopul invocării, indiferent dacă tema aparţine de sfera privată sau publică – nu, asta este greşit, LTI nu mai face deosebire între sfera privată şi cea publică, tot aşa cum nici între limba scrisă şi cea vorbită nu mai face – totul rămâne în oral şi totul rămâne public. Pe unul dintre afişele lor scrie: «Tu nu eşti nimic, poporul tău este totul». Ceea ce înseamnă că nu eşti niciodată singur cu tine însuşi, niciodată nu eşti singur împreună cu cei dragi, ci eşti mereu sub supravegherea propriului tău popor”.

Tot mai multe lucruri nu-şi mai găsesc locul în limbaj; pe de o parte, se interzice ceea ce este personal şi autonom, iar pe de altă parte, ceea ce este alambicat, ceea ce are sensuri multiple, sunt interzise ezitările, incertitudinile şi lentoarea, şi când toate acestea sunt reduse la tăcere, nemaiavând loc să se exprime, ele dispar. Întrebarea dacă dispar doar din limbă, sau dacă dispare şi ceea ce le creează este poate cea mai arzătoare dintre toate întrebările iscate după instalarea naziştilor la putere, deoarece se referă la o problemă de identitate care nu este absolut deloc neutră, adică nu are un caracter tehnic sau instrumental, ci este legată direct de umbra cumplită care, prin exterminarea evreilor, s-a aşternut asupra omenirii.

Nimeni nu poate spune care a fost motivul exterminării evreilor. Nu se poate trasa nicio legătură între, de exemplu, abrutizarea minţilor din tranşeele Primului Război Mondial, tendinţele *völkisch* ale culturii germane de dinainte de război, naţionalismul înfloritor din perioada interbelică, marele crah financiar din 1929, inflaţia şi şomajul în masă, dezvoltarea biologiei rasiale, ura patologică şi charisma lui Hitler, umilirea Germaniei prin Tratatul de la Versailles şi exterminarea evreilor, pentru că nu există niciuna. Holocaustul s-a produs în această societate, acolo şi-a avut originea, dar era ceva ce societatea nu putea sau nu voia să numească, ceva ce în momentul respectiv, când primele trenuri cu evrei se

îndreptau spre est, era aproape ireal, se petrecea la marginea umanităţii, în tăcere şi aproape invizibil, pentru că din toate declaraţiile puţinilor martori reiese acelaşi lucru: ei şi-au întors privirile. Tăcerea descrisă de angajatul căilor ferate poloneze în interviul din *Shoah* este elocventă. Acea tăcere a însemnat exterminarea evreilor. Gălăgia produsă de o mulţime de oameni care brusc încetează, tăcerea care se aşterne peste peisajul care nu demult răsunase de vocile lor. Vântul care adie din când în când printre copaci, ciocăniturile cuiva care bate la o uşă undeva în depărtare, nişte sunete pustii. Cum este posibil ca atât de mulţi oameni, peste o mie, să stea în perfectă linişte? Unde erau ei? Tăcerea semnifică neantul; atunci ceea ce a existat nu mai există, şi asta face tragedia imposibil de înţeles, exterminarea evreilor este ceea ce nu mai există. Da, este neantul. Cum putem noi să ne raportăm la ea într-un mod veridic? Dacă alegem pe cineva care s-o reprezinte, un individ cu nume şi istorie, cu familie şi prieteni, o privim prin prisma sorţii individului respectiv, conferindu-i demnitate, deoarece omul în chestiune avea demnitate în virtutea faptului că era om, dar tocmai acea demnitate a lipsit în Holocaust, şi acea absenţă l-a făcut posibil. Dacă nu alegem un individ care să reprezinte exterminarea evreilor, atunci nu le dăm victimelor un nume, ci ne gândim la ele ca la un număr de şase milioane, generalizând atrocitatea, şi nici asta nu este adevărat, pentru că nu au fost şase milioane de evrei ucişi, ci au fost unul şi încă unul şi încă unul, înmulţit cu şase milioane. Cele două perspective se exclud reciproc.

Shoah, care nici măcar o dată, pe durata celor nouă ore şi jumătate, nu renunţă la datoria morală pe care o are faţă de această problematică, oferă singura soluţie posibilă, aceea de a privi Holocaustul ca pe un fenomen contemporan, în ideea că putem înţelege numai ceea ce a ajuns până la noi, ne putem raporta la lagăre numai aşa cum sunt ele acum, toate distruse, cu excepţia Auschwitz-ului; prin urmare, documentarul prezintă amintirile şi non-

amintirile celor care au fost acolo, în calitate de supraveghetori, de supravieţuitori, de vecini, de conductori de tren, de birocraţi, şi nimic mai mult: prezentul pur, din care amintirile constituie parte integrantă. Astfel, absenţa este însăşi forma; toţi vorbesc despre ceea ce nu există, în cadrul a ceea ce există, şi imposibilitatea acestui lucru, la toate nivelurile, constituie tema centrală a filmului. Cum putem noi să vorbim despre ceva despre care nu se poate vorbi? Ceva care scapă oricărei denumiri, pentru că însăşi denominarea lui îl transformă în ceva ce el nu este?

Exterminarea evreilor a avut loc în afara limbajului, ea nu a fost denumită, fiind o întâmplare mută, şi evreii înşişi se aflau în afara limbii, exilaţi în propriile corpuri, într-un „ceva”, într-un vid nenumit, care, la rândul său, a fost ras de pe faţa pământului. Una dintre cele mai edificatoare scene din *Shoah* este interviul cu Czesław Borowi, care locuia lângă gara din Treblinka în timpul războiului. Pe atunci era un tânăr care zilnic vedea trenurile sosind pline cu evrei; a observat cum fiecare om îşi aştepta rândul, şi trebuie să fi înţeles pe deplin ce urma să li se întâmple la doar câteva sute de metri mai departe. La un moment dat, Borowi imită vocile evreilor din trenurile supraîncărcate. „Ra ra ra ra”, spune el. „Ra ra ra ra”. Parcă ar fi sunetele unui animal sau ale unei păsări. Aceasta era limba lor pentru el.

Richard Glazar, care se afla într-unul dintre aceste trenuri, într-un vagon obişnuit cu locuri pentru pasageri, de parcă ar fi plecat în vacanţă, povesteşte că după gara de la Treblinka trenul a mers încet, aproape la pas, prin pădure, şi era vară şi cald, şi au văzut acolo un tânăr care le-a făcut un semn. Băiatul a făcut un gest scurt cu mâna în dreptul gâtului, ca pentru a le arăta că vor fi decapitaţi. Glazar nu a înţeles semnul. Două ore mai târziu, toţi pasagerii cu care călătorise erau cenuşă. Glazar a fost cruţat pentru că era nevoie de forţă de muncă, şi astfel a supravieţuit.

Czesław Borowi face şi el acelaşi semn atunci când

este intervievat, adică îşi trece mâna rapid pe la gât. Şi doi fraţi care locuiau acolo, în ferma de lângă lagăr – şi care au auzit strigătele de ajutor şi care au simţit mirosul de cadavre putrezite şi de cadavre arzând, în timp ce ei arau pământul şi îşi îngrijeau animalele, iar mirosul se simţea pe o rază de mai mulţi kilometri – şi acei fraţi au făcut gestul respectiv în repetate rânduri. Probabil că tocmai unul din aceşti fraţi îi făcuse semn lui Glazar. Acel semn, care nu era în mod direct sadic, dar exprima o *Schadentreude*, a constituit singura comunicare dintre ei şi evrei. Din punctul lor de vedere, limba evreilor era *ra ra ra ra*, iar gestul scurt din dreptul grumazului era limba în care ei li se adresau evreilor. Ceea ce reiese din această scenă este că oamenii intervievaţi nu ştiu ce dezvăluie. Ei sunt antisemiţi în mod evident, şi chiar dacă se numără printre foarte puţinii martori ai exterminării, nu ştiu ce înseamnă aceasta şi nu par să înţeleagă defel amploarea tragediei. Maniera în care îşi expun neştiinţa este dureros de privit, pentru că o fac cu deplină nevinovăţie. Ei pur şi simplu nu ştiu.

La fel de izbitoare este o scenă în care sunt intervievaţi câţiva locuitori din Chełmno. Chełmno era locul în care s-a desfăşurat pentru prima dată exterminarea în masă a oamenilor. Oamenii dintotdeauna au fost exterminaţi, dar ceea ce s-a întâmplat la Chełmno a fost ceva nou din punct de vedere calitativ, ceva ce nu se mai văzuse şi nu se mai făcuse până atunci. Oamenii care urmau să fie ucişi erau transportaţi la un castel, acolo erau obligaţi să se dezbrace complet, erau fugăriţi pe un coridor, apoi pe o rampă, până la un camion. Uşile erau închise, ţeava de eşapament era cuplată cu un furtun, astfel încât incinta se umplea cu monoxid de carbon. După ce mureau toţi, camionul pornea înspre pădurea de la marginea oraşului. Uşile se deschideau, trupurile neînsufleţite ale celor care se înghesuiseră instinctiv spre ieşire se prăbuşeau pe jos. Cadavrele erau aruncate în gropi comune. După un timp, acolo s-a construit un cuptor

enorm, şi corpurile îngropate erau scoase din nou şi arse, şi toate cadavrele celor aduşi ulterior au fost şi ele arse. Noutatea a constituit-o faptul că asta nu s-a întâmplat o singură dată, ci de mai multe ori pe zi, timp de doi ani. Castelul a fost după aceea distrus, cuptoarele au fost distruse, n-au mai rămas decât nişte resturi de ziduri într-o poiană din pădure.

Întunecată e pădurea, şi tăcută. În apropiere curge un râu. Flăcările se înălţau până la cer, povesteşte Simon Srebnik, care, în vârstă de treisprezece ani în 1941, a lucrat la cuptoare. Mai multe camioane au fost aduse pentru creşterea capacităţii, iar la un moment dat s-a hotărât ca evreii care soseau să fie adunaţi în biserică, în loc de castelul acela părăginit. Chiar în faţa bisericii au fost intervievaţi localnicii acelei aşezări rurale, strânşi în jurul lui Simon Srebnik; cu toţii îşi aduc aminte cum el le cânta soldaţilor germani, fiind un fel de mascotă pentru ei, cum soldaţii l-au învăţat la rândul lor cântece germane, iar acum, când stau în jurul lui Srebnik – actualmente un om de vârstă mijlocie –, bucuria revederii este evidentă. Ei povestesc în detaliu ce s-a întâmplat atunci şi ce anume au văzut. Relatează că biserica din spatele lor era plină de evrei, sacristia era plină de geamantanele lor, şi povestesc de câte transporturi de camion era nevoie până se golea biserica. Unul dintre intervievaţi face un pas în faţă şi relatează despre un rabin despre care auzise pe vremea aceea, şi care spusese că evreii erau vinovaţi de moartea lui Iisus, că aveau mâinile pătate de sângele lui, iar atunci când realizatorul îl întreabă dacă chiar crede că evreii erau de vină, el răspunde că nu face decât să repete cuvintele rabinului. Sătenii continuă să-şi depene amintirile, numărul oamenilor din faţa camerei tot creşte, iar ei se holbează în obiectiv cu un interes şi cu o bucurie prost mascate, aproape ca nişte copii. La un moment dat, o procesiune iese din biserică, şi sătenii se străduiesc să nu stea în calea camerei, îşi trag copiii la o parte, pentru ca aparatul să poată filma procesiunea care este mândria

aşezării rurale. Habar n-au ce ne arată, habar n-au ce vede aparatul de filmat, n-au înţeles nimic din cele întâmplate acolo, le pare rău, evident, măcar atât au înţeles şi ei, dar nimic din toate astea nu i-a pătruns. În tot acest răstimp în care trece mulţimea, prin faţa bisericii unde mai multe mii de evrei şi-au petrecut ultimele ore din viaţă, în mijlocul sătenilor, stă Simon Srebnik. Este imposibil de spus la ce se gândeşte. Chipul lui este complet impenetrabil.

Ulterior el povesteşte că singurul lucru la care visa atunci când lucra la cuptoare erau cinci felii de pâine. Nu putea înţelege ce se petrecea, fiind prea tânăr, zice el, şi era obişnuit cu moartea din ghetou, acolo mureau oameni tot timpul. Înainte de a părăsi satul, nemţii l-au împuşcat în cap, dar el a supravieţuit, şi în filmul documentar se întoarce în acel loc pentru prima dată, cântând vechile cântece ale soldaţilor germani într-o barcă ce înaintează pe un râu îngust, într-un alt sat sunt intervievaţi cei care locuiesc acum în fostele case ale evreilor. Una dintre persoane este mândră de educaţia copiilor săi, o alta spune că evreicele le furau bărbaţii, şi unul dintre bărbaţi declară că el este fericit că evreii nu mai sunt acolo, dar nu este fericit că acest lucru s-a produs într-un asemenea mod. Oamenii aceia lasă impresia că se simt flataţi de atenţia care li se acordă. Toţi aceşti oameni trăiau acolo pe atunci, tocmai din mijlocul lor, din societatea lor, au fost adunaţi evreii şi duşi la moarte, şi în districtul lor au fost gazaţi şi arşi evrei. Interviurile au fost luate la finele anilor ’70 şi la începutul anilor ’80. Atunci deja trecuseră peste trei decenii, şi acea întâmplare este o întâmplare oarecare dintre alte întâmplări. Antisemitismul lor făţiş are ceva nevinovat, deoarece ei nici în ruptul capului nu ştiu ce anume dezvăluie, sau, mai corect spus, cui i se dezvăluie. Antisemitismul lor este îngust, moştenit prin transmitere socială, legat de lipsa educaţiei şi de sărăcie. Dar este oare malefic? Oare erau răi oamenii care au luat casele evreilor şi care s-au bucurat astfel de creşterea nivelului de trai? Oare sunt răi oamenii aceştia care se mişcă vioi de colo

colo ca să arate unde erau îngrămădite geamantanele evreilor, bucuroşi că vor apărea la televizor? Ei nu ştiu ce fac, deoarece sunt nevinovaţi. Ei nu ar fi capabili să comită crimele la care au fost martori. Exterminarea pe care au organizat-o şi au pus-o în aplicare germanii a fost ceva calitativ diferit, la cu totul alt nivel decât persecutarea obişnuită a evreilor.

Pentru a organiza şi a pune în aplicare aşa ceva este nevoie, în primul rând, de o voinţă uriaşă; se ştie ce rezistenţă uriaşă întâmpină ideea de a ucide. Şi pentru soldaţi, pe timp de război, este dificil, chiar şi atunci când în faţa lor sunt oameni înarmaţi care-i pot ucide oricând. Aici a fost vorba despre oameni neînarmaţi care niciodată nu au ridicat mâna împotriva lor, până şi prichindei de doi sau trei ani, fete şi băieţi, femei tinere şi bărbaţi, bătrâni şi bolnavi, şi numărul lor, într-un interval de doi ani, este de trei ori mai mare decât numărul total de germani ucişi în Primul Război Mondial. Exterminarea nu este ceva care pur şi simplu se întâmplă; ea poate avea loc doar prin mobilizarea unei voinţe enorme, deoarece trebuie înfrântă o rezistenţă infinit mai mare din partea oamenilor pentru a-i convinge să acţioneze, dar dacă urmărim desfăşurarea acestei operaţiuni, cum a luat naştere şi cum a fost pusă în practică, voinţa este aproape complet absentă, pentru că este tocmai ceva care pur şi simplu se întâmplă, aproape de la sine, ceva ce pur şi simplu trebuie îndurat.

Ţăranii din satul polonez nu au înţeles ce s-a întâmplat şi care au fost implicaţiile. Întrebarea este dacă noi înţelegem. Pentru că nu ţăranii simpli din satul polonez, ghidaţi de antisemitismul lor provenit din lipsa educaţiei, au fost cei care au exterminat evreii. Germanii au fost aceia; din Berlin, München, Dresda, Frankfurt, din marile oraşe ale Europei, o societate modernă şi educată, aflată pe un loc fruntaş în lume din punct de vedere tehnologic şi cultural, aspect valabil inclusiv pentru generaţia de care aparţinea şi Hitler, şi care o precede doar cu trei generaţii pe a noastră. Noi putem spune că

cercul care conducea Germania atunci era alcătuit din criminali barbari, brutali şi fără scrupule, dar ei nu au fost decât o mână de oameni, contra şaizeci de milioane de locuitori ai ţării, şi ei se aflau la putere pentru că exprimau ceea ce poporul îşi dorea, erau reprezentanţii lui. Dar dacă limităm totul la Germania şi spunem că decăderea societăţii germane a condus la asta înseamnă să simplificăm prea mult. Poliţiştii norvegieni, şi nu cei nemţi, au fost cei care au identificat, localizat, strâns laolaltă şi deportat bărbaţi, femei şi copii norvegieni de care s-a ales cenuşa la Auschwitz. Şi bărbaţii, femeile şi copiii care au fost făcuţi scrum aveau vecini, cunoscuţi, colegi şi prieteni. Aceia şi-au lăsat privirile în pământ, s-au uitat în altă parte, de parcă nimic nu se întâmpla. Aşa a fost în Norvegia, aşa a fost în Germania, la fel a fost pe întreg continentul. Nu se întâmpla nimic, sau aproape nimic. Nimani n-a ştiut. Nimeni n-a văzut. Şi apoi s-a terminat. Atunci ne-am dat seama că ceea ce se întâmplase nu fusese neînsemnat, ci dimpotrivă, ceva atât de extrem şi de asemenea proporţii, încât nu avea precedent în istorie.

Cum să înţelegem asta? Că în timp ce se desfăşoară întreaga acţiune nu se observă nimic, faptele sunt trecute sub tăcere şi nu sunt luate în seamă, şi cei care văd ce se petrece nu ştiu ce văd, dar după ce se termină totul este interpretat ca un punct terminus al omenirii, limita noastră ultimă, ceva ce niciodată, dar absolut niciodată nu trebuie să se repete. Cum poate aceeaşi întâmplare să conducă la două perspective atât de diferite? Şi cum putem noi să ştim ce să nu repetăm niciodată, dar absolut niciodată, de vreme ce nici măcar nu ştiam că s-a petrecut ceea ce s-a petrecut? De ce s-a văzut pentru prima dată totul doar după ce s-a terminat şi când nu a mai rămas nimic de văzut? Atunci toţi oamenii erau morţi, toate barăcile şi toate cuptoarele fuseseră deja demolate, fuseseră plantaţi copaci şi urmele fuseseră şterse.

În continuare nu se ştie cine a murit. Numele lor s-au pierdut, s-au transformat în cifre, şi ei nu le-au primit

înapoi, au rămas tot cifre: şase milioane. Eu nu cunosc numele nici unui singur om care să fi fost mai întâi gazat într-un camion la Chełmno, apoi prefăcut în cenuşă într-un cuptor, şi cenuşa aruncată în râul care curge prin apropiere, în timp ce fragmentele nearse, femururile, au fost zdrobite până au devenit praf şi pulbere şi au fost aruncate la rândul lor în râu. Eu ştiu doar cifra: 400.000. Nu cunosc nici numele vreunei persoane care a fost gazată şi arsă în Treblinka; ştiu doar cifra: 900.000.

Pe de altă parte, cunosc numele celor mai mulţi lideri ai Partidului Naţional-Socialist german. Hitler, Göring, Goebbels, Himmler, Bormann, Hess, Speer, Rosenberg. Şi nu doar atât. Le cunosc şi feţele, şi ştiu destul de multe despre vieţile lor şi despre caracterul lor. Disproporţia este frapantă: Hitler este un nume cunoscut de toată lumea şi care fiecăruia îi spune ceva. Oamenii a căror exterminare a ordonat-o Hitler au putut fi ucişi doar prin expulzarea lor din limbă, prin ştergerea numelor acestora, prin reducerea la dimensiunea corpului lor, prin dezrădăcinarea lor din societate, care reprezintă umanitatea, toate acestea printr-un proces de reducţie care s-a finalizat prin aneantizarea lor: au devenit nişte cifre, aşa cum sunt şi acum. Ce putere deţine un nume se vede doar atunci când numele este aşezat alături de cifre. Hitler, pe de o parte, şase milioane de evrei, pe de altă parte. Hitler a înviat două milioane de germani din mormintele lor în *Mein Kampfşv* i-a adus în Germania, plini de noroi şi sânge, pentru a le reaminti cetăţenilor despre sacrificiul făcut de ei de dragul naţiunii. Dacă, teoretic, s-ar ridica din mormânt cele şase milioane de oameni care au fost exterminaţi la umbra celui de-al Doilea Război Mondial, şi dacă i-am aduna pe câmpiile din Polonia şi dacă l-am aşeza pe Hitler în mijlocul lor, atunci va fi evident adevăratul raport dintre ei, deoarece el ar fi un singur om în mijlocul a şase milioane de voci, viaţa lui nu ar fi decât o singură viaţă în mijlocul a milioane de vieţi. Această mulţime impresionantă de oameni se preschimbă în funcţie de distanţa pe care ne-o luăm faţă de ea. Dacă

stăm foarte departe, dacă privim de undeva de sus, vedem doar o masă de corpuri, membre, capete, ochi, păr, guri, urechi, vedem omul pe o creatură biologică şi materială, iar această optică a făcut posibilă incinerarea lor; tocmai incinerarea a dezvăluit, de parcă ar fi fost o nouă perspectivă asupra umanităţii, faptul că n-avem nicio valoare, că suntem interşanjabili: viaţa care se ridică într-o fântână. Viaţa omenească, un morman de scoici pe stâncile de la malul mării, oamenii ca nişte cărăbuşi şi alte insecte, oamenii ca un banc de peşti agitându-se în năvod. Dar dacă ne apropiem tare de tot de fiecare dintre ei, atât de tare încât să le auzim numele când ni le şoptesc, şi dacă putem să-i privim în ochi, unde se arată sufletul fiecăruia, unic şi imposibil de înlocuit, şi dacă l-am asculta pe fiecare povestind despre o zi din viaţa lui, înconjurat de prietenii apropiaţi, de familie şi de prieteni, o zi obişnuită într-un loc obişnuit, cu toată bucuria şi fragilitatea ei, cu gelozia şi curiozitatea ei, cu rutina şi spontaneitatea ei, cu fantezia şi plictisul ei, cu ura şi dragostea ei, atunci ni se relevă opusul, unicul, nu sub forma lui „eu”, ci ca o condiţie a „eu”-lui. Şi acela eşti tu.

În timp ce încărca leşurile în cuptorul enorm din care flăcările se ridicau până la cer, învăluit de întunericul pădurii, Simon Srebnik, băiatul în vârstă de treisprezece ani cu o voce frumoasă, fantasma despre viitor, având două lucruri în minte. Primul erau cinci felii de pâine. Asta era tot ceea ce-şi dorea. Al doilea lucru pe care şi-l imagina era că atunci când totul avea să se termine avea să fie complet singur. Că nu va mai fi rămas niciun alt om pe pământ, în afară de el. El căra leşuri unul după altul sau îşi cânta frumoasele cântece pe câmpii fără să nutrească niciun gând, cu excepţia faptului că dincolo de asta, dacă scăpa cu viaţă, nu avea să mai existe nimic. Şi Richard Glazar povesteşte despre clipa în care au început să ardă cadavrele la Treblinka, pentru că era întuneric şi pădurea forma parcă un zid în faţa lagărului şi flăcările se ridicau înspre cer, şi unul dintre evreii care lucrau acolo, şi care

era cântăreţ de operă, a intonat „Eli, Eli, lama sabactani”, „Dumnezeul meu, Dumnezeul meu, de ce ne-ai părăsit?” Acea clipă, pe care o descrie el în dialogul cu Gitta Sereny, în cartea acesteia despre Treblinka şi despre comandantul lagărului de acolo, Josef Stângi, *Into that darkness*, şi pe care el i-o povesteşte şi lui Claude Lanzmann, nu este zguduitoare în acelaşi mod în care sunt zguduitoare atrocităţile, pentru că ele, fiind de o infamie incomprehensibilă, au fost comise de alţii şi sunt ceva imposibil de acceptat în cadrul capacităţilor propriului eu, astfel că le denumim „răul”, nu, acel moment este zguduitor într-un mod complet diferit, pentru că în monumentalitatea sa, prin invocarea lui Dumnezeu şi drept consecinţă prin frumuseţea sa copleşitoare, trădează adevărul omului în favoarea adevărului divinităţii. Acesta este momentul în care Dumnezeu moare. Nu pentru că i-a părăsit, ci pentru că divinul aparţine acelei perspective care a făcut posibilă exterminarea.

Îmi dau seama că subiectul exterminării evreilor este tabu abia acum, când scriu despre el. Parcă ar exista un drept de proprietate exclusivă asupra Holocaustului, conform căruia nu oricine poate să scrie despre el, ci doar cineva care, într-un fel sau altul, şi-a câştigat acest drept, fie cineva care a fost acolo personal, fie cineva care a intervievat pe cineva care a fost acolo, sau se poate scrie despre el într-o manieră moralmente constrângătoare, unde ambivalenţa este exclusă. Trebuie să fii ireproşabil atunci când scrii despre asta, doar aşa ai dreptul s-o faci. Motivele celui care scrie trebuie să fie altruiste, necomerciale, nespeculative, bune şi onorabile. Într-un roman se poate spune orice despre Dumnezeu, şi probabil că textul va fi numit o blasfemie, dar nu la modul cel mai serios; indignarea morală provocată de blasfemie nu mai există. Când vine vorba despre Holocaust, sub nicio formă nu se poate scrie orice, da, acesta este singurul fenomen din societatea noastră în legătură cu care nu este posibil să fii blasfemator, în sensul că indignarea pe care o

stârneşte o eventuală ofensă este unanimă şi extrem de virulentă. Acolo este limita. Dar ce fel de limită este aceasta? De ce se află ea tocmai aici? Şi de ce este ea atât de fragilă?

Atunci când condamnăm glumele despre Holocaust cu o asemenea forţă morală, o facem pentru că apărăm ceva sau protejăm ceva, de exemplu o valoare care este sacră. Dar ce anume apărăm noi în acest caz? Ce anume obţinem dacă transformăm această tragedie în ceva intangibil? Despre ce valoare este vorba? Istoricul englez David Irving a intrat la puşcărie pentru că era de părere că nu au existat camerele de gazare. Acela a fost un punct de vedere, şi nu o acţiune. Pentru ce alte opinii rişti să faci închisoare? Nu sunt prea multe; mie nu-mi vine în minte niciuna.

Holocaustul a dobândit toate însemnele caracteristice ale tabuurilor. Tabuurile sunt modalitatea unei societăţi de a se apăra de forţe nedorite. Le faci vizibile prin negaţie, plasezi un „nu” în jurul lor, şi astfel le transformi în ceva care există în afara cotidianului, în afara zonei în care viaţa normală, prin însăşi existenţa ei în cadrul normalităţii, se desfăşoară ca o posibilitate perpetuă. Ce este specific Holocaustului este tocmai opusul a ceea ce noi am făcut din el. Ce este specific Holocaustului este că a avut un caracter banal, proxim şi local. Holocaustul a însemnat familii separate şi făcute să se reunească. A însemnat trenuri care au părăsit ghetourile din Polonia, Germania, Olanda, Belgia, Grecia, Cehoslovacia, Lituania, Letonia – toate sub dominaţie germană –, au străbătut întreaga Europă şi s-au oprit în mici gări din zonele rurale ale Poloniei. La Treblinka, Sobibor, Auschwitz, Belzec, evreii soseau fie dinspre est, de unde fuseseră alungaţi, fie dinspre vest, unde se refugiaseră. Ei credeau că erau aduşi în lagăre de transfer sau lagăre de muncă. Apoi erau separaţi, femeile şi copiii în partea dreaptă, bărbaţii la stânga, erau puşi să se dezbrace, apoi treceau printr-un tunel delimitat de garduri

de sârmă şi intrau într-o încăpere în care erau gazaţi, erau scoşi de acolo şi fie erau arşi, fie îngropaţi. Aceste lagăre nu erau mari. Treblinka avea o lungime de şase sute de metri şi o lăţime de patru sute, şi cei care lucrau acolo erau relativ puţini, 150 de soldaţi ucraineni şi 50 de soldaţi SS. La Treblinka erau de asemenea aşa-numiţii evrei buni de muncă; aceştia făceau muncă fizică înainte de a fi la rândul lor gazaţi şi arşi. Într-o zi obişnuită din perioada de vârf, cum o numeşte Glazar, au fost aduşi zece mii de evrei în lagăr. După câteva ore, trupurile lor dispăruseră. Această situaţie s-a repetat vreme de doi ani. În acel interval, acolo au fost ucişi între 800.000 şi 1200.000 de oameni. Aceasta este o cifră pe care niciun om nu o poate pricepe. Dar era ceva obişnuit, o rutină, pe care ei înşişi o numeau producţie, producţie de morţi. Producţia de morţi la Treblinka era primitivă în comparaţie cu Birkenau, spune Franz Suchomel, un soldat SS care a lucrat în lagăr.

Ce vreau să spun cu asta este că a fost real. Şi prin real, vreau să spun concret. Şi prin concret, vreau să spun local. Şi s-a aflat foarte aproape de normalitate. Da, atât de aproape de normalitate, încât a putut să treacă neobservat. Tot ceea ce este mai sinistru se sintetizează în asta. Primii oameni care au fost gazaţi în cel de-al Treilea Reich nu erau evrei, ci oameni cu handicap psihic sau fizic. Procesul s-a numit eutanasiere din compasiune, şi a venit în urma legii de sterilizare, care a fost dată în 1933 şi care permitea sterilizarea persoanelor cu boli transmisibile genetic, iar naziştii, înainte de implementarea programului de eutanasiere din compasiune, au obţinut, conform lui Sereny, o evaluare de specialitate lungă de o sută de pagini, de la un profesor care preda teologia morală la universitatea catolică din Paderborn, pe numele său Joseph Mayer. Raportul lui Mayer pornea de la un scurt istoric, apoi etala argumente pro şi contra, ajungând în acele din urmă la probabilismul iezuit:

„Există puţine decizii morale care să fie prin excelenţă rele sau bune. Majoritatea deciziilor morale sunt

ambigue. În cazul unor astfel de decizii echivoce, dacă există motive rezonabile şi «autorităţi» rezonabile care să sprijine opinia personală, atunci opinia personală poate fi hotărâtoare, chiar dacă există alte motive şi «autorităţi» raţionale care li se opun”.

El conchidea că moartea asistată era justificabilă, deoarece existau motive şi autorităţi raţionale atât pro, cât şi contra. Din documentul descris de Sereny s-au realizat cinci exemplare, ele niciodată nu au fost găsite şi deci nu au existat; ca aproape toate celelalte elemente legate de acest subiect, care fie au fost distruse, fie au circulat sub formă de zvonuri pentru a legitima sau pentru a nega ceva. Muţenia care învăluie această moarte şi administrarea ei este aproape totală. Dar programul de eutanasiere a fost oricum pus în practică, peste o sută de mii de oameni au fost omorâţi, poate chiar mai mulţi. Acolo a fost vorba despre puritatea rasei, a avut motive ştiinţifice şi juridice întemeiate, începând cu sterilizarea, continuând cu gazarea unor oameni care erau atât de suferinzi şi neajutoraţi, încât acţiunea a fost privită ca o uşurare atât pentru persoanele în cauză, cât şi pentru apropiaţii lor.

În *Mein Kampf* în principiu, problema evreiască se află în interiorul aceleiaşi sfere, a purităţii rasiale, a controlului statului asupra corpului biologic, a igienei raselor şi a sănătăţii populaţiei, dar, în vreme ce sterilizarea şi eutanasierea se încadrau în limitele legislative şi în limitele a ceea ce autorităţile şi populaţia considerau acceptabil, chiar dacă cele două subiecte erau controversate, exterminarea unui popor întreg era ceva absolut nemaiauzit şi de neconceput. Atunci când s-a luat decizia exterminării evreilor, pe la finele anului 1941, ordinul s-a dat verbal, de către Hitler lui Himmler, şi la primele lagăre de exterminare construite în iarna aceea, majoritatea responsabililor au fost transferaţi de la proiectul de eutanasiere. Uciderea unor oameni la o asemenea scală nu se mai întâmplase niciodată până atunci, nu mai existaseră experienţe de acest gen decât în

camerele de gazare din programul de eutanasiere, care constituise punctul de pornire. Uciderea evreilor pe Frontul de Est, inclusiv a femeilor şi a copiilor, se realiza prin execuţii care necesitau mult timp şi un personal numeros, şi ar fi fost o metodă nepractică în cazul acesta. Ceea ce i-a preocupat pe ei a fost întrebarea: cum să ucizi cât se poate de mulţi oameni, cu atât de puţini soldaţi, în cel mai scurt timp posibil? Au fost multe încercări şi multe eşecuri înainte ca sistemul să devină eficient. Nu a existat niciun buget pentru exterminare, aceasta finanţându-se din confiscările bunurilor de la victime. O agenţie de turism obişnuită se ocupa de chestiunile pur practice legate de închirierea trenurilor, la fel cum gestiona orice transport de pasageri în regim charter. Angajaţii obişnuiţi de la căile ferate au asigurat partea logistică, introducând trenurile în schema de circulaţie, transmiţând informaţiile mai departe în sistem. S-au construit lagărele, personalul a primit sarcinile de lucru, maşinăria a fost pusă în funcţiune. Unii soldaţi trebuie să fi fost selectaţi pentru brutalitatea lor, pentru că mulţi erau nişte sadici pe faţă, care în lagăre puteau să meargă cât de departe doreau, în timp ce restul erau oameni obişnuiţi, care pur şi simplu îşi făceau conştiincios datoria, ca la orice alt loc de muncă.

Doi ani mai târziu, au încercat să ascundă toate urmele; după ce au distrus toate clădirile din Treblinka, au construit o fermă în acea zonă şi i-au instruit pe membrii familiei ucrainene care s-a stabilit acolo să spună că acela le era căminul dintotdeauna. Acelaşi lucru s-a întâmplat cu Sobibor, Belzec şi Chełmno – nu a mai rămas nicio urmă. În jurul lor, viaţa a mers mai departe de parcă nimic nu s-ar fi întâmplat.

Ce se întâmplase?

Eu cred că nu am greşi spunând că ceea ce s-a întâmplat nu a fost neomenesc, ci omenesc, şi tocmai asta face totul să fie atât de îngrozitor şi atât de strâns legat de noi înşine şi de vieţile noastre, încât, ca să-l vedem şi să-l putem înţelege, trebuie să-l scoatem în afara noastră, într-

un loc dincolo de omenesc, ca pe ceva intangibil, care poate fi pomenit doar în anumite moduri, atent controlate. Dar asta a început în cadrul unui „noi” şi s-a coagulat într-un „eu”, care i-a condensat esenţa într-o carte, de unde s-a răspândit pe nebăgate de seamă în sfera socială şi a trecut de la stadiul de idee la acela de acţiune, o prezenţă fizică, tangibilă în lume, acţiune care a fost executată fără a fi pusă vreo clipă sub semnul întrebării.

Tren după tren, încărcătură după încărcătură, om după om. Tadâm-tâdâm. Tadâm-tâdâm. Tadâm-tâdâm.

În aceste săptămâni în care am scris despre *Mein Kampfzm* reflectat destul de mult la ceea ce ştiu despre răutate. Înainte de asta nu i-am acordat atenţie, răul fiind un subiect care mă preocupase doar în adolescenţă, în perioada când eram pasionat de Björneboe şi mă simţeam personal răspunzător pentru întreaga omenire. Întrebarea despre posibila existenţă a lui Dumnezeu ţine de aceeaşi perioadă. Îmi amintesc de o pagină din jurnalul meu, de la vârsta de şaisprezece ani, care începea cu întrebarea „Există un Dumnezeu?” şi conchidea că nu există. Acum am patruzeci şi doi de ani şi am revenit în punctul de plecare. Nu mai sunt acelaşi; de anii adolescenţei, care mi s-au părut mereu atât de aproape, pare să mă despartă un ocean de timp. Şi ceea ce pe atunci înţelegeam numai prin prisma instinctului sau a sentimentelor, lumea socială, a cărei forţă mă izbea atunci când îmi ardeau obrajii de ruşine sau mă rodeau remuşcările pentru ceva ce făcusem, când mă simţeam atât de inadecvat, de necorespunzător, de banal, de prost şi de nechibzuit, precum şi necinstit, lipsit de scrupule şi hoţ, acum văd mai limpede, nu doar datorită faptului că am scris aceste cărţi, care prin fiecare propoziţie au încercat să depăşească socialul comunicând ideile cel mai adânc zăgăzuite din interiorul meu, în domeniul meu privat, în propria-mi persoană, şi descriind sfera privată a familiei, îndărătul acelei faţade pe care toate familiile o prezintă lumii sociale, într-o formă publică, aceea a romanului. Forţele care se află în

domeniul social ni se relevă pentru prima dată doar atunci când sunt încălcate, şi sunt puternice, aproape imposibil de înfrânt, nu, nu: este *absolut* imposibil să te eliberezi de ele. Eu mă gândisem să scriu exact ceea ce gândeam şi credeam şi simţeam, adică să fiu franc, să exprim adevărul eului, dar acesta s-a dovedit ireconciliabil cu adevărul „noi”-ului, aşa cum ar şi trebui să fie, aşa că a naufragiat după doar câteva propoziţii. De acolo am înţeles ce înseamnă morala şi unde se găseşte. Morala este „noi”-ul din „eu”, adică o dimensiune a socialului, şi ea se află deasupra adevărului. Sintagma „s-ar cuveni să „este vocea decenţei, cea care ne salvează. Dar reprezintă şi vocea îngrădirii, opusul adevărului şi al libertăţii, ceea ce ne înfrânează. La al doilea aspect se referă Heidegger cu al său *das Man*, dictatura „noi”-ului, tirania mediocrităţii, mica burghezie care transformă totul în propria sa imagine. Este uluitor faptul că Heidegger nu a văzut prin Hitler, care în tot ceea ce făcea şi gândea era mic-burghezul prin excelenţă, că nu şi-a dat seama că nazismul a fost o revoluţie a micii burghezii, că s-a lăsat păcălit de simbolurile lui de măreţie şi de pretenţiile de autenticitate, fără să vadă că măreţia şi autenticitatea erau una şi aceeaşi cu moartea. Atunci când Jaspers l-a întrebat cum era posibil ca un om atât de needucat precum Hitler să fie la conducere, Heidegger i-a răspuns ca un îndrăgostit: „. *Educaţia nu contează absolut deloc… uită-te doar la minunatele lui mâiniF* Doar decenţa l-ar mai fi putut salva pe el, precum şi pe toţi ceilalţi care l-au urmat pe Hitler. Jaspers a fost salvat de simţul decenţei, la fel ca şi Jünger şi Mann. Nu şi Heidegger. Şi, cu siguranţă, nici Joseph Stângi, comandantul de la Treblinka, nu a fost salvat. Pentru el, decenţa a însemnat să stea la post şi să se asigure că zece mii de oameni erau gazaţi şi arşi în fiecare zi, astfel încât să nu se formeze cozi de aşteptare în sistem. Cât de înşelătoare poate fi lumea socială şi ce forţă teribilă deţine s-a văzut în persoana lui şi la aproape toţi ceilalţi germani în timpul regimului nazist. Dacă Stângi ar fi avut

forţă să rupă lanţurile sociale, niciodată nu ar fi ajuns stăpân peste iadul acela dement şi nu ar fi avut 900.000 de vieţi omeneşti pe conştiinţă. În cel de-al Treilea Reich conştiinţa nu spunea: „Este greşit să ucizi” Ea spunea: „Este greşit să nu ucizi”, aşa cum observă Hanna Arendt. Asta a fost posibil printr-o răstălmăcire a limbajului, care în cea mai pură formă a sa ni se arată în *Mein Kampf*, unde nu există niciun „tu”, există doar un „eu” şi un „noi”, ceea ce face posibilă trecerea de la „ei” la „ceva” sau un „se „impersonal. În „tu” zace decenţa. În forma impersonală zăcea răul.

Dar „noi” am fost cei care l-am exercitat.

Pentru a ne apăra, folosim cel mai puternic factor de delimitare pe care-l cunoaştem, linia care trece între „noi” şi „voi”. Naziştii au devenit marele nostru „ei” „Ei” au fost cei care, prin răutatea lor demonică şi monstruoasă, i-au exterminat pe evrei şi au dat foc lumii. Hitler, Goebbels, Göring şi Himmler, Mengele, Stângi şi Eichmann. Poporul german care i-a urmat pe „ei” reprezintă tot un „ei” pentru noi, o masă fără chip, turbată, sunt aproape la fel de monstruoşi ca liderii lor. Distanţa la care se situează „ei” este imensă, proiectând toate aceste întâmplări istorice, cu care bunicii noştri au fost familiari, într-un abis medieval. În acelaşi timp, noi ştim cu toţii, deşi nu am recunoaşte asta, că dacă am fi trăit în acele vremuri şi nu în acestea, probabil că am fi mărşăluit sub steagul nazismului. În Germania anului 1938, nazismul reprezenta consensul, era ceea ce este drept, şi cine ar îndrăzni să ridice glasul împotriva a ceea ce este just? Cei mai mulţi dintre noi credem ceea ce cred cu toţii, facem ceea ce fac toţi, şi facem asta pentru că acest „noi” şi acest „toţi” sunt cei care stabilesc atât normele şi regulile, cât şi codul moral într-o societate. După transformarea nazismului într-un „ei”, a fost uşor să ne detaşăm de el, dar acest lucru nu ar fi fost posibil pe vremea când nazismul însemna „noi”. Dacă dorim să înţelegem ce s-a întâmplat, cum de a fost posibil, acesta este primul lucru pe care trebuie să-l

înţelegem. Al doilea lucru pe care trebuie să-l înţelegem este că nazismul şi elementele nazismului nu au fost monstruoase în sine, adică nu păreau să fie ceva vădit monstruos sau rău, ceva separat de restul societăţii, ci din contră, făceau parte din curentul dominant. Camerele de gazare nu au fost o invenţie germană: americanii sunt cei care au descoperit că oamenii pot fi ucişi prin introducerea într-o încăpere plină de gaz otrăvitor, şi au făcut asta pentru prima dată în 1919. Antisemitismul paranoic nu a fost nici el un fenomen german; în 1923, antisemitul cel mai înflăcărat din lume nu era Adolf Hitler, ci Henry Ford. Şi nici biologia rasială nu era ceva murdar şi abject, practicat la periferia societăţii sau în păturile ei inferioare, ci din contră, era o disciplină ştiinţifică de cel mai înalt nivel, aproximativ ca genetica din zilele noastre, învăluită în lumina şi speranţele viitorului. Oamenii respectabili s-au distanţat de toate acestea, dar nu au fost mulţi, şi merită să reflectăm asupra acestui fapt, pentru că cine poate şti cum vom fi noi atunci când respectabilitatea noastră va fi pusă la încercare? Vom îndrăzni să ne opunem opiniei tuturor, să înfruntăm ceea ce prietenii, vecinii şi colegii noştri cred, insistând că noi suntem decenţi şi ei nu? Mare este forţa „noi”-ului, şi frânghiile sale sunt aproape imposibil de rupt; în realitate, tot ce putem să facem este să sperăm că „noi”-ul nostru este unul bun. Deoarece dacă răul va veni, el nu va veni sub forma unor „ei”, ca ceva străin pe care-l putem respinge cu uşurinţă, ci va veni sub forma unui „noi” Răul va veni ca ceva just.

A citi textele care au fost scrise în deceniul de dinaintea celui de-al Doilea Război Mondial este similar cu a citi legislaţia unei societăţi din vechime, care nu mai este valabilă astăzi. Ideile constituie un sistem care în sine este comprehensibil şi plin de semnificaţie, dar care nu mai este ancorat în realitatea practică. Ideile despre ce este un om, ce este o societate, ce este esenţial nu sunt valabile pentru societatea în care trăim. Niciun elev de liceu din zilele noastre nu şi-ar sacrifica viaţa pentru ţara lui, niciun

tânăr de douăzeci şi cinci de ani din zilele noastre nu ar putea găsi vreo valoare în moartea a doua milioane de oameni. Fenomenul este pur şi simplu de neconceput altfel decât ca o anormalitate. A considera democraţia drept expresia unei decăderi şi liberalismul drept o ruşine – acestea nu mai sunt concepţii pe care lumea să le mai susţină astăzi, şi oamenii care ar face-o ar fi linşaţi în mass-media. Sentimentul antidemocratic este tabu în sensul originar al cuvântului, adică un element despre care societatea a hotărât că nu trebuie atins. Atunci când este totuşi abordat, asta se petrece în moduri care ne protejează de conţinutul lui, aproape la fel cum funcţionau şi ritualurile în societăţile primitive, în acest caz prin faptul că textele din acea perioadă au un statut aparte, în virtutea căruia, la fel cum cele sfinte exclud tot ce nu este sfânt, se ignoră totul în afara proprietăţilor strict textuale. În mod similar se pot trata şi concepte precum violenţa divină, care ocupă un loc central în eseul lui Walter Benjamin din 1921, şi care, întrucât Benjamin a fost unul dintre cei mai renumiţi gânditori ai Republicii de la Weimar şi poate chiar din modernitate, trebuie să fie salvat din calea implicaţiilor antidemocratice, astfel că putem cerceta ideile despre arbitrarul legii fără să le atribuim vreo altă semnificaţie decât cea din lumea interioară a textului, unde propoziţiile se întorc până în Antichitate, până la Platon şi Aristotel, chiar şi la presocratici, şi apoi avansează până la Nietzsche, se întorc către romani şi dreptul roman, după care trec la Heidegger, înapoi la Augustin şi Toma d’Aquino, apoi merg până la Benjamin, se întorc la Descartes şi fac un salt înainte la Kierkegaard, dar niciodată nu ajung la vremurile noastre şi la societatea noastră, cu alte cuvinte, niciodată într-un mod care să creeze obligaţii, deoarece înţelegerea dobândită din aceste texte nu are nicio urmare în realitatea din afara textelor. Problemele sunt abordate, expuse, dar validitatea lor se limitează la contextul lor restrâns, în acelaşi mod în care ritualurile abordau abisurile societăţile lor. Cel mai grăitor

exemplu este Nietzsche – care este una dintre figurile centrale din ştiinţele umaniste, la care se face cel mai des trimitere, în aproape toate discuţiile legate de societate şi cultură, dar acea reevaluare a valorilor care se petrece în filosofia lui, şi de care au fost fascinate şi acaparate generaţii întregi, niciodată nu va dobândi niciodată vreo însemnătate reală, în sensul că nu se va stabili nicio obligativitate între text şi realitatea cititorului. Toate ideile care aparţin acestei sfere – cele antidemocratice, cele referitoare la diferenţele calitative dintre oameni, la nihilism, la amoralitate şi la arbitrarul legii – sunt abordate ca text, şi orice fascinaţie eventuală se transformă într-o chestiune interioară.

Această distanţă dintre text şi lume se relevă exemplar într-un eseu scris de Girard, care citeşte *Hamlet* ca pe o dramă în care este vorba despre încercarea lui Hamlet de a sista răzbunarea, care este elementul principal al violenţei mimetice. De acolo vin şi amânarea, îndoiala, ezitarea, perplexitatea, neputinţa. Astfel Girard descalifică aproape toate interpretările anterioare, şi descalificarea devine într-un final un argument în sine, autorul întrebându-se cum este posibil ca toţi aceşti specialişti în literatură şi aceşti profesori de literatură din ultimul secol să interpreteze reticenţa lui Hamlet de a-şi răzbuna tatăl ca pe un eşec, ca pe o expresie a voinţei sale defectuoase, ba chiar ca pe un refuz de ordin patologic. Peste două mii de ani când vor fi citite aceste texte despre Hamlet, într-o altă cultură, indubitabil se va conchide că profesorul de literatură şi specialiştii în domeniu au fost o hoardă de oameni însetaţi de sânge şi de răzbunare. *Hamlet* este reprezentarea unui om, tot aşa cum sunt şi profesorii şi specialiştii în literatură, dar identificarea în timpul lecturii nu se realizează, pentru că acea legătură pur şi simplu nu se poate face, deoarece codul moral şi etica din *Hamlet* sunt un cod şi o etică strict pentru text, sau pentru sistemul de texte, şi nu pentru oamenii care citesc textele, în vieţile lor proprii. Întrebarea pe care

specialiştii în literatură şi profesorii ar trebui să şi-o pună pentru a-l înţelege pe Hamlet este următoarea: ce anume aş fi făcut eu dacă tatăl meu ar fi murit şi eu aş fi avut o bănuială că a fost ucis? L-aş fi căutat pe cel pe care-l suspectam de crimă, care s-a dovedit a fi unchiul meu, şi apoi m-aş fi răzbunat pe el ucigându-l? Nu, nimeni nu ar fi făcut asta, pentru că ar fi fost o acţiune îngrozitoare, complet arhaică şi absolut imorală. Ceea ce am fi făcut ar fi fost să raportăm totul la poliţie şi să aşteptăm ca legea să-şi urmeze cursul. Aceasta este dilema lui Hamlet, afirmă Girard, el este unul de-al nostru, un om modern cum se spune, într-un sistem arhaic de răzbunare şi violenţă. În accepţiunea lui, acest sistem nu este fixat în ceva absolut, ci este arbitrar, şi dacă este arbitrar, atunci este şi un joc, şi dacă este un joc, da, într-adevăr, atunci tot restul este un joc, societatea nu este altceva decât nişte piese pe o tablă, care se pot muta acolo dacă regulile i-o impun, sau în altă parte dacă regulile aşa îi cer. O astfel de arbitrariate devine vizibilă doar în clipa în care ieşim din sistem şi ne poziţionăm în faţa lui, sau atunci când sistemul face trecerea de la un regulament la un altul. Atât înainte, cât şi după o astfel de trecere, societatea şi sistemul de reguli se suprapun perfect, fiind dificil de separat, de parcă regulile nu ar fi fost dictate, ci ar veni din interior, din societatea însăşi, ca şi în natură, da, aceeaşi relaţie existând între legile naturii şi materia naturii.

Întrebarea ce aş fi făcut şi aş fi gândit dacă aş fi fost Hamlet se referă la identificare, şi identificarea presupune asemănare. Într-un eseu despre Rembrandt, autorul francez Jean Genet descria o călătorie cu trenul în care stătuse în acelaşi compartiment cu un om dezgustător, care avea dinţii stricaţi, mirosea urât, scuipa tutun pe jos, şi pe Genet l-a frapat din senin, cu acea forţă pe care o au ideile revoluţionare, gândul că toţi oamenii au aceeaşi valoare. Ideea ne este familiară, am fost educaţi să gândim astfel, dar ceea ce descrie Genet este percepţia spontană a sensului ei şi a caracterului ei radical. Oare omul acela

mizerabil şi dezgustător care stă pe bancheta din faţa lui ar putea să valoreze *la fel* de mult ca şi el? Oare tu valorezi *la fel* de mult ca şi mine? Este un gând imposibil. Genet se uită la el şi privirile li se întâlnesc. Ceea ce zăreşte în ochii lui, ceea ce i se arată acolo atunci când privirile li se intersectează îl face să se întrebe dacă nu cumva există ceva în identitatea noastră, departe, ascuns undeva în adâncuri, ceva absolut la fel. Adică ceva completamente identic. Genet nu face aici nicio trimitere directă la Rembrandt, dar legătura constă în acel schimb de priviri, ştiu sigur; am văzut un autoportret de-al lui Rembrandt la Londra, şi acel sentiment de apropiere pe care îl creează acea privire, de parcă tocmai s-ar fi ridicat din negura celor patru sute de ani care au trecut de la realizarea tabloului şi acum ne întâlneşte privirea, ne spune exact ceea ce spune şi Genet. Chiar dacă n-am formulat niciodată în cuvinte acest lucru, tot l-am simţit.

Eu sunt tu.

Asta nu are nimic de-a face cu acel „noi” social, deoarece numai eul poate să-l exprime, şi toată arta, de vreme ce transmite şi disemnează ceea ce este comun într-o cultură, are legătură cu acest lucru. Arta care descrie doar „noi”-ul social este cea pe care timpul o izolează; după sute de ani rămâne doar expresia propriei sale ere, a fenomenelor din societatea de atunci, şi nimic mai mult. Acest „noi” social a fost ceea ce nazismul a distrus, şi poemul lui Paul Celan constituie răspunsul la această distrugere. *Engfuhrung* este încheierea demersului care a fost început de Hitler în *Mein Kampf* este scrisă în resturile acelei limbi pe care naziştii au distrus-o, şi nu numai cu intenţia de a arăta distrugerea, deşi lucrul acesta trebuie să fi fost important în 1959, ci şi pentru a găsi o nouă cale între limbă şi realitate. Pentru a face asta, Celan s-a dus la cele mai mărunte părţi componente ale limbii, la cele fundamentale precum „eu”, „tu”, „noi”, „ei”, „se „impersonal – şi „este”, „a fost”.

Împotriva morţii şi absenţei aceste cuvinte eliberează

un nou sens care este magnific şi imposibil de imitat, care este valabil doar aici, în această poezie. Limita sensului este şi limita comunităţii, şi înspre ea nu se poate duce omul decât singur. Poezia merge atât de adânc în ceea ce este personal şi particular, încât numele nu poate fi pomenit, pentru că este o valoare superioară, ceva general, neinfluenţat de timp, mereu la fel, şi totuşi cufundat în timp, ale cărui asocieri îl străbat ca un flux continuu. Celan se apropie astfel de impersonalul „eu”-lui, dar nu sub forma nenumirii corpului, nu sub forma muţeniei biologiei, ci prin acea parte a sinelui care este similară pentru toţi. Marca aceea arhaică pe care o are poemul provine din faptul că întâmplările istorice sunt tratate drept ceva exterior numelui, adică acolo unde totul este nediferenţiat, sau unde totul este identic, sau care este foarte aproape de limita aceea. Într-un mod bizar dar absolut esenţial, lipsa numelor evreilor care au fost executaţi în timpul celui de-al Doilea Război Mondial se află într-o relaţie de antiteză directă cu lipsa numelor din poezie, care nu este legată de corp, nu este fixată de muţenie, ci din contră, încearcă să confere muţeniei din relaţia dintre nimic şi tot, dintre concepţia lingvistică a lumii şi lume, o voce. Aceasta este vocea unei persoane, şi este vocea tuturor. Acesta sunt eu, acela eşti tu, aceştia suntem noi, aceia sunt ei, asta este asta, şi acela este timpul care se revarsă asupra tuturor acestora la un loc.

Eu sunt tu.

Ideea lui Iisus a fost: aproapele tău este asemenea ţie. Consecinţa acestei idei nemaiauzit de radicale este aceea că Hitler valorează la fel de mult ca evreii pe care el i-a trimis la moarte. Ideea lui Genet a fost: aproapele tău este tu însuţi. Nici de la această idee nu există vreo excepţie, nici măcar în ceea ce priveşte un om precum Adolf Hitler. Noi ne opunem, şi pe bună dreptate, la tot ceea ce el a reprezentat. Hitler este antiteza noastră. Dar asta are legătură cu ceea ce a făcut, nu cu cine a fost el de fapt. În această privinţă, el a fost ca şi noi. Tinereţea lui

Hitler seamănă cu a mea, iubirea lui de la distanţă, dorinţa lui disperată de a-şi face un renume, de a se eleva, dragostea lui faţă de mamă, ura lui faţă de tată, folosirea artei drept spaţiu al marilor emoţii în care eul putea fi dizolvat. Incapacitatea lui de a crea legături cu alţi oameni, divinizarea femeii şi angstul faţă de femei, castitatea lui, dorul lui de puritate. Atunci când mă uit la o înregistrare cu el, trezeşte în mine aceleaşi sentimente pe care mi le trezea tatăl meu odinioară, până şi asta este o asemănare. El reprezenta mica burghezie în multe aspecte, asta simt eu, vocea lui tremurând de indignare este cea care spune că nu te-ai ridicat la înălţimea aşteptărilor. El reprezintă şi sfidarea aceleiaşi mici burghezii, acel tânăr care doarme târziu dimineţile şi refuză să aibă un loc de muncă cum se cuvine, şi care vrea să scrie sau să picteze pentru că el este mai bun decât ceilalţi. El a fost cel care a deschis un „noi” şi a spus că „tu” eşti unul dintre noi, el a fost cel care a închis un „noi” şi a declarat că „tu” eşti unul dintre „ei”. Dar cel mai important este faptul că, în timp ce lumea ardea şi milioane de oameni muriseră ca rezultat al voinţei sale, acest omul a urcat din buncăr pentru a saluta nişte tineri, cu mâinile tremurând de boală, şi atunci, în licărul fugar din privirea lui, a dezvăluit ceva binevoitor şi cald, sufletul său.

El a fost un om mărunt, dar aşa suntem cu toţii. Nu trebuie judecat pentru cine a fost, ci pentru ceea ce a făcut. Ceea ce el a făcut, cu toate acestea, nu a făcut singur. Un „noi” a făcut asta, un „noi” care a fost pus sub presiune, a fost zdrobit şi ceva s-a rupt. Acestui „noi” i s-au opus doar cei care au fost îndeajuns de puternici. Aceia au fost cei independenţi şi nesolidari, cei care au spus „nu” ideologiei, care este concepţia comunităţii despre cum ar trebui să fie lumea. Poezia lui Paul Celan este o poezie neideologică, ea exprimând opusul ideologiei. Inclusiv numele exprimă o ideologie, o idee despre un om; în acelaşi timp, ideea respectivă este cea care salvează o

persoană de la exterminarea în masă: numele este persoana. Hitler şi-a transformat numele într-un nume al tuturor, el l-a golit de orice urmă de individualitate, aşa cum spunea Hess la un moment dat: „Tu eşti Germania” După Holocaust a rămas în picioare doar numele lui, a rămas întipărit chipul lui, pe când cele şase milioane de evrei care au murit au rămas nenumiţi şi fără chip, adică nimeni. Poemul lui Paul Celan vorbeşte şi despre asta. O istorie s-a încheiat acolo, pentru că acolo a fost un punct zero, un nimic, ceva gol şi îngrozitor, omenescul care e nimic şi care nu valorează nimic. O istorie a şi început acolo, şi aceea a fost istoria noastră. „Cine a acoperit?”, întreabă Celan în *Engfuhrung*, altfel spus, cine a ascuns caracterul exclusiv şi autentic uman al acestei catastrofe în limbajul general, emblematic şi comun, dacă acea limbă nu s-ar fi făcut bucăţi?

O istorie s-a încheiat acolo, dar nu a fost o istorie a răului. Anii cuprinşi între începutul secolului XX şi finalul celui de-al Doilea Război Mondial au fost o perioadă în care fundamentele existenţei umane şi ale structurilor ei organizaţionale s-au aflat în continuă schimbare, ca să nu spunem într-o stare de dezintegrare, şi radicalismul fără precedent din acele cinci decenii, care a dat naştere ultimelor mari mişcări utopice, nazismul şi comunismul, poate să fie înţeles pe acest fond al ordinii sociale care brusc – din cauza uriaşei presiuni create de schimbările comprimate în timp şi expandate ca volum din cadrul industrializării – nu mai putea fi luată drept bună, ci a început să crape şi să fie percepută drept tot mai arbitrară, guvernată de reguli impuse din exterior, într-un sistem de civilizaţie care nu mai era totuna cu membrii săi, faţă de care aceştia, sau mulţi dintre ei, se simţeau alienaţi. Cei care au trăit această experienţă au căutat un nou sistem, o nouă societate, şi deoarece acestea nu erau evidente, aşa cum sunt democraţia şi liberalismul economic pentru noi, ei au încercat să le găsească în ceea ce se prezenta ca atare în sfera umanului, cu alte cuvinte, absolutul. Miezul,

esenţa, autenticul.

Societatea noastră şi cultura noastră – care nu numai că mă împresoară aici, cum şed eu în camera din apartamentul din Malmö, în sudul ţării, şi ascult Iron and Wine devreme dimineaţa, singur acasă, deoarece Linda şi copiii sunt în Corsica, dar care mă umplu pe de-a-ntregul, care îmi umplu limbajul şi gândurile, care îmi influenţează părerile şi concepţiile, care îmi stabilesc limitele pentru ceea ce este posibil şi ceea ce este imposibil să fac şi să gândesc, pe scurt, care-mi alcătuiesc întreaga fiinţă şi care mă leagă de personalităţile tuturor celorlalţi – au fost întemeiate în urma a doua astfel de crize care au răsturnat totul, două perioade de transformări structurale extrem de comprimate ale omenirii, prima începând cu revoluţia ştiinţifică din secolul al XVI-lea, şi cea de-a doua, cu revoluţia industrială de la mijlocul secolului al XIX-lea, care a lansat lumea occidentală într-un haos întins pe cinci decenii, culminând cu prăbuşirea Germaniei lui Hitler în 1945. Omenirea nu există ca o dimensiune abstractă, ea există doar ca mulţimea formată din indivizi, şi acolo, în fiecare dintre ei, s-a produs trecerea de la spiritul religios la cel laic în secolul al XVI-lea; fenomenul acesta a avut loc în sinea fiecăruia, în modul în care fiecare „eu” se înţelegea pe sine în raport cu „se „impersonal, cu „noi”-ul şi cu „ei”.

În secolul al XIV-lea era imposibil ca cineva să disece un cadavru ca să-l cerceteze pe interior sau ca să vadă cum funcţionau şi cum erau alcătuite diversele organe. Nu pentru că aşa ceva ar fi fost interzis, adică pasibil de vreo pedeapsă, nu frica de represalii exterioare făcea disecţia imposibilă, ci pur şi simplu aceasta era de neconceput. În secolul al XV-lea, Leonardo a disecat cadavre şi a desenat cu precizie ceea ce a văzut, de-acum era posibil, deşi numai într-o anumită măsură, el îşi făcea disecţiile noaptea, în secret, singur cu morţii, convins că graniţa aceea putea fi trecută. Astăzi nu doar că disecţia este instituţionalizată, ci constituie şi una dintre bazele ştiinţei

medicale, nestârnind nicio controversă.

Lucrurile stau astfel deoarece concepţia despre ce suntem noi s-a modificat, modificându-se şi concepţia despre ce putem şi trebuie să facem. Schimbarea nu este instrumentală, chiar dacă practicile care o însoţesc au suferit şi ele transformări; după cum scrie Latour, nu există ştiinţă, doar oameni de ştiinţă: fiecare, mărunt şi fragil, merge târşâit prin laborator, încălţat în papuci, de la congelator la microscop şi de la eprubetă la computer, bea o cafea cu colegii şi după muncă merge acasă şi reflectează dacă să facă un grătar în grădină sau dacă norii de deasupra munţilor vor aduce ploaia. În acest caz, înseamnă că „ştiinţa” este o dimensiune care nu se lasă localizată fără a leza singularitatea, deşi ea există concomitent în mod vădit, sub forma sumei acţiunilor întreprinse de bărbaţii şi femeile care sunt oameni de ştiinţă.

Aici, la trecerea de la unul înspre toţi, este concentrată întreaga problemă a vremurilor actuale. Pe de o parte, trăim într-o societate în care un set întreg de judecăţi care, într-un fel sau altul, ameninţă statu-quo-ul şi sunt asociate cu violenţa, revoluţia şi utopia sunt tratate drept tabuuri, în sensul că ele se pot exprima numai în contexte ritualice, la nivelul simbolic al realităţii; pe de altă parte, trăim într-o societate care se schimbă în moduri ce nu pot fi percepute altfel decât revoluţionare, de-a lungul unor linii legate în mod direct de tabuuri, care atunci au o astfel de formă şi natură, încât să împiedice cu orice preţ conexiunea respectivă. Despre una dintre ele putem vorbi, dar numai ca despre ceva din afara noastră, într-un sistem închis, însă cea de-a doua, care se petrece în mijlocul nostru, este greu de văzut, deoarece corespondenţa dintre evenimente şi înţelegerea noastră despre noi înşine este atât de mare, iar uşa către acea perspectivă exterioară este închisă.

Practic, asta înseamnă că trăim într-o societate care, pe de o parte, a făcut utopia şi revoluţia să fie imposibile,

şi care se opune oricărei reformări reale a sistemului ei, pornind de la ideea că societatea este cât se poate de bună, în orice caz mult mai bună decât alternativele, care au degenerat în sisteme tot mai inumane şi s-au sfârşit printr-o catastrofă, dar care, pe de altă parte, se modifică atât de rapid şi radical, de o manieră revoluţionară, încât duce direct spre utopie, înţeleasă ca „următorul loc”. Această trecere se produce parcă în cea mai mare taină, şi asta deoarece este completamente nedemocratică, pentru că, deşi ea ne afectează pe toţi, toate deciziile de pe traseu se iau la nivel individual. Individul ca atare nu este utopist, nici revoluţionar, nici antidemocratic, ci este un bun democrat şi concetăţean, şi dacă există o urmă de revoltă în el sau în ea, vreo urmă de dorinţă de a schimba societatea, ea este îndreptată împotriva modului în care se distribuie avuţia, care în fiecare moment poate fi mai mult sau mai puţin echitabil. împreună şi în acest fel, ne aventurăm în zone noi, dintre care unele sunt atât de noi, încât trebuie să fie stabilite legi noi, nu pentru a interzice sau împiedica aceste evoluţii, ci pentru a le include în cele deja existente. Am donat animale, am cartografiat genomul uman şi putem să-i modificăm genele, am transplantat inimi şi plămâni, am creat copii în afara uterului şi am creat chiar noi specii, făpturi fără origini, cu însuşiri pe care noi le-am stabilit.

Nouă ni se par nişte lucruri mărunte, atât pentru că entităţile care le-au creat sunt alcătuite din unităţi mici, care nu implică şi celelalte părţi ale societăţii, cât şi pentru că, după nazism şi genocidul evreilor, am suspendat măreţia ca dimensiune, ocolind consecvent punctele în care mai multe valori se contopesc într-o singură figură, cum ar fi ideea de geniu, ideea de sublim, ideea de divin, ideea de popor ales, într-o viziune asupra lumii unde un concept ca veneraţia nu-şi are locul, sună a gol, ca să nu mai vorbim de veneraţia pentru om şi omenesc; aceasta este retorică, ne gândim, se referă la ceva care este mai mare decât noi, o figură de stil care, odată cu nazismul, s-a

dovedit a fi distrugătoare.

Consecinţa a fost aceea că nu mai există ceva mai mare decât noi, că nu mai există idealuri pentru care să-ţi sacrifici viaţa, şi nici ceva în faţa căruia să te opreşti plin de veneraţie. Dar a clona un animal, a manipula materialul genetic al omului, a crea o făptură nouă, nu este lucru puţin. Nici divizarea unui atom nu este lucru puţin. A încălca o limită care niciodată nu a mai fost depăşită până acum înseamnă să pătrunzi până la elementele componente ale vieţii înseşi, despre care nu ştim de unde vine şi cum a apărut, dar pe care întotdeauna am perceput-o ca pe un dar şi un mister, ca pe ceva sacru. Misterul nu se rezolvă cu ajutorul acestor manevre, dar limitele lui sunt profanate. Viaţa individului este sacră, pe această idee ne construim noi societatea. Dar ce înseamnă să încalci viaţa cuiva? Asta înseamnă să ucizi persoana respectivă, s-o baţi, să furi de la ea, s-o violezi, s-o torturezi, s-o terorizezi. Să faci ceva împotriva voinţei cuiva. Acea limită este păstrată de noi prin legătura socială, şi dacă legăturile şi limita sunt încălcate, atunci aplicăm sancţiuni.

Dar cine păzeşte sacrul vieţii omeneşti, cu sensul de dimensiune ne-individuală, viaţa omului înţeleasă ca viaţă colectivă sau ca un „toţi”? Mai demult religia şi poruncile religioase făceau asta. Dar acum că religia a dispărut? Statul să facă asta? Statul este o dimensiune instrumentală, o conducere mai mult sau mai puţin pragmatică a comunităţii, al cărei succes se măsoară prin produsul intern brut şi rata şomajului, şi cum şi ştiinţa este instrumentală, şi transgresiunile ei sunt profitabile, nu există niciun motiv pentru ca statul să dea o lege care să afirme că viaţa este sfântă şi că limita ei nu trebuie încălcată.

Am abolit absolutul deoarece ne-a dus la atrocităţi fără precedent, dar în lipsa absolutului totul este relativ, o chestiune care ţine de calitatea argumentelor, ceva negociabil, în interiorul domeniului raţiunii. Pentru noi

raţiunea este echivalentă cu profitabilitatea. Ce se întâmplă atunci cu ceea ce se află dincolo de raţiune? Ceea ce este neprofitabil nu are nicio greutate în lumea profitabilităţii, şi absolutul este ceea ce nu se poate substitui, nici cu bani, nici cu argumente. Absolutul nu este raţional sau iraţional, ci este ceea ce se află în afara categoriilor. Absolutul poate fi atins doar prin emoţii. Absolutul ţine de religie, mitologie şi iraţional. Absolutul este ceea ce-i determină pe unii să moară pentru o cauză care este mai măreaţă decât ei înşişi, pe credinţa în absolut se întemeia legea odinioară. Absolutul este moartea, golul, nimicul, întunericul. Absolutul este fundalul pe care se desfăşoară viaţa noastră în relief.

Absolutul este eternitatea. Relativul este traiul de zi cu zi. Aceştia sunt cei doi actori principali ai vieţilor noastre. Ţinem absolutul la distanţă, mai întâi prin banalizarea măreţiei, înţeleasă drept limitele vieţii şi ale materiei, reducând-o la locuri comune, lăsând ca acele întrebări şi limite care ne privesc pe toţi, marele colectiv, omenirea, să fie abordate numai în cotidian; iar în al doilea rând, prin ritualizarea lui într-o lume nereală a imaginarului: moartea pentru noi nu este moartea trupului, ci moartea simbolică, în acelaşi mod în care violenţa nu înseamnă violenţă corporală, ci violenţa simbolică. Eroismul nu mai este posibil, nu există arene pentru el, le-am închis pe toate, deoarece eroicul aparţine măreţiei nedorite, dar în lumea simbolică, în care oricine dintre noi poate intra dacă doreşte, eroismul există mai departe: lumi şi societăţi întregi s-au creat în jocurile de pe internet, unde timp de câteva ore, oricine poate să ia o mitralieră şi să se năpustească în lume ca să ucidă duşmani. Practic în aproape toate filmele pe care le vedem este vorba despre asta: eroism, violenţă, moarte. Iar oamenii pe care-i vedem săvârşind acte eroice în numele nostru, în locul nostru, sunt toţi frumoşi sau charismatici, sau şi una, şi alta. Da, acea lume care creşte şi se răspândeşte tot mai mult cu fiecare an care trece aclamă toate acele valori cărora noi

altfel le spunem „nu”. Frumuseţea exterioară, charisma, eroismul, violenţa şi moartea sunt nerelativul, ţinând de puritate, de neambivalenţă şi simplitate. Nevoia noastră de a avea asta, de a vedea măreţia şi ceea ce se învecinează cu absolutul, este insaţiabilă.

Dar întrucât cele două sisteme, realitatea relativizată şi pseudorealitatea absolutizată, se exclud reciproc, şi pot exista doar ca dimensiuni separate, întrebarea este ce se va întâmpla în clipa în care vor fi cântărite şi comparate, adică atunci când cineva nu se va mulţumi să folosească scara de măsură a absolutului pentru realitatea relativă, ci va şi acţiona în conformitate cu ea. Asta s-a întâmplat şi în Norvegia în vara aceasta, atunci când un bărbat cu câţiva ani mai tânăr decât mine a pornit spre o insulă şi a deschis focul asupra copiilor şi tinerilor. El s-a comportat ca şi cum ar fi fost vorba de un joc pe computer, dar acel eroism pe care l-a înfăţişat în propriii săi ochi şi acele morţi pe care le-a cauzat nu aparţineau lumii imaginare, nu erau abstracte şi lipsite de consecinţe, nu s-au petrecut într-un alt spaţiu, rupt de spaţiul şi de timpul propriului său corp: ele au fost reale, concrete şi absolute. Fiecare glonţ a sfâşiat carnea, fiecare ochi care s-a închis a fost un ochi real, şi a aparţinut unui om care avusese o viaţă reală. Doar distanţa poate să facă posibilă o astfel de întâmplare, pentru că la distanţă consecinţele se sistează, şi ceea ce noi trebuie să ne întrebăm nu este ce fel de opinii politice avea acel om, şi nici dacă acel om era nebun, ci cum de a fost posibilă apariţia acestei distanţe în cultura noastră. A simţit el un dor de realitate, de o şiştare a relativităţii, de consecinţele absolutului? Probabil. Simt şi eu un astfel de dor? Da, şi eu simt. Sentimentul meu este că vieţile noastre sunt umplute cu imagini ale lumii, iar aceste imagini se postează între noi şi lumea care, din această cauză, devine tot mai eterică şi ne obligă din ce în ce mai puţin. Noi încercăm să ne rupem de tot ceea ce ne leagă de realitatea fizică, de la pachetele vidate de carne fără sânge din galantarele supermarketurilor, carnea produsă

industrial, provenind de la animale crescute în cuşti, până la ascunderea morţii şi a bolii fizice din cadrul societăţii, de la uniformitatea chipurilor femeilor, obţinută prin retuşuri cosmetice sau chirurgicale, până la şirul infinit de ştiri care trec prin noi în fiecare zi, şi care, luate la un loc, în total, şterg toate deosebirile şi creează un fel de similitudine universală, atât din cauză că totul este redat prin acelaşi limbaj, cât şi pentru că ceea ce limbajul redă în mod inexorabil, chiar dacă gradual, transformă ceea ce este transmis în propria sa imagine. Simbolul acestor tendinţe sunt banii, care preschimbă totul în valoare nominală, adică în cifre. Lucrurile sunt produse în masă, adică sunt la fel, întreaga noastră lume, care este comercială, se bazează pe un sistem de serii. Acele valori care se găsesc pe firmamentul simbolurilor sunt nişte valori naziste, chiar dacă ni se spune altceva. Trupuri frumoase, chipuri frumoase, corpuri sănătoase, feţe radiind de sănătate, corpuri fără imperfecţiuni, chipuri fără imperfecţiuni, oameni eroici, moarte eroică. Sunt aceleaşi imagini care predominau atunci, singura diferenţă dintre imaginile lor şi ale noastre fiind că noi nu vrem să le aducem în realitate, ci vrem să le păstrăm acolo, unde nu există obligaţii, spunând că nu valoarea imaginilor contează, ci valoarea oamenilor, care este altceva. Dar prăpastia dintre cele două este atât de mare, şi dorinţa de autentic, care aici este fictivă este atât de presantă, încât cineva, mai devreme sau mai târziu, va coborî cerul pe pământ şi îl va lăsa să domnească aici. Autorul masacrului de pe Utoya a făcut asta, el neavând nicio legătură cu realitatea, cu trupurile fizice, ci cu imaginea despre realitate, în care nu există nicio consecinţă reală. La câteva zile după aceea a circulat o poveste despre un băiat care s-a întors către ucigaş ca să-l înfrunte, iar acesta din urmă s-a uitat în ochii lui şi i-a spus că nu era în stare să-l împuşte. Pe acela nu l-a ucis. I-a împuşcat pe toţi cei pe care a putut să-i împuşte, dar nu pe acel băiat. De ce? I-a văzut ochii, din ei răzbătea o obligaţie. O povestire

asemănătoare există şi în viaţa lui Hitler, şi Liljegren este cel care o narează. În perioada în care era cancelar al Reichului, Hitler s-a ataşat de un copil, o fată cu ochi albaştri, Bernhardine Nienau, pe care a chemat-o la el din mulţime şi a servit-o cu căpşune cu frişcă; atât de mult i-au plăcut persoana ei şi conversaţia pe care au purtat-o, încât i-a spus că putea să vină în vizită oricând dorea. Au ţinut o corespondenţă după prima întâlnire, dar Martin Bormann i-a cercetat familia şi a aflat că bunica ei din partea mamei era evreică. Hitler s-a enervat, notează Liljegren, şi a spus: „Există anumiţi oameni care au un talent deosebit de a-mi strica toate micile bucurii”. Dar corespondenţa dintre cei doi a continuat până în 1938, şi ea l-a vizitat de mai multe ori la Berghof, conform lui Liljegren. Asta nu spune nimic despre răutatea sau despre bunătatea lui Hitler, şi nu spune nimic despre forţa urii sale faţă de evrei, ci din contră, ne dezvăluie ceva despre anatomia urii sale: Hitler era mistuit de ură, aşa cum fusese încă din adolescenţă, şi-şi crease o lume în care era esenţial să păstreze distanţa faţă de alţii, o lume fără familie, fără prieteni şi iubite, un sistem ireparabil în care tot ce era înăuntrul lui îşi găsea o manifestare exterioară, inclusiv ura, pe care el, după înfrângerea Germaniei în Primul Război Mondial, a îndreptat-o către evrei şi tot ceea ce reprezentau ei în sistemul lui. Acolo, în acel sistem, ura lui era absolută. Dar când cineva trecea graniţa şi pătrundea în spaţiul dintre eul lui şi convingerile sale, un spaţiu care, cu excepţia unor căi de trecere care-i erau nefamiliare, era practic gol, ura lui nu-şi găsea obiectul. Ura lui li se aplică celorlalţi. În acel spaţiu exista amintirea despre mama lui, de exemplu, şi faptul că aceasta persista e dovedit de faptul că de Crăciun, la fiecare comemorare a morţii mamei, Hitler devenea tăcut şi inert şi deprimat, aşa cum fusese de Crăciun în anul 1913, atunci când era pe front, şi tot acolo se aflau atât doctorul evreu Bloch, cât şi fata de zece ani, de unde provine şi simpatia pe care a nutrit-o pentru ei. Faţă de ochii lui Bernhardine el nu putea păstra nicio

distanţă, ea era reală, în spaţiul acela, alături de el. Dorul de realitate, de autenticitate sau de natural nu este periculos. Forţa periculoasă a nazismului era tocmai contrariul, distanţa faţă de lume şi înregimentarea umanului pe care o creează orice gândire ideologică. Dar dacă cultura noastră se îndepărtează de realitatea fizică plasând imaginea în faţa ei şi nivelează toate diferenţele printr-o serialitate extremă, atunci ea trebuie judecată în acelaşi mod ca şi Hitler, în raport cu ceea ce face ea, nu în raport cu ceea ce este ea. Este cert că ea nu extermină oameni, nici în sens concret, nici în sens figurat, şi că nu persecută sau împiedică vocile oamenilor de a se face auzite, şi atunci întrebarea este dacă această cultură nu constituie, în sens absolut, răspunsul adecvat pentru o problemă insolubilă în modernitate, o problemă care îl priveşte pe fiecare om în parte şi pe toţi laolaltă. Există o diferenţă între o ţară care porneşte la război şi care încearcă să extermine o întreagă populaţie şi un ucigaş în masă care omoară şaizeci şi nouă de copii şi tineri. De cea dintâi încercăm să ne apărăm ţinând garda sus, dar în cel de-al doilea caz nu ne putem apăra. Ambele situaţii au de-a face cu violenţa între semeni, şi ambele au drept cauză distanţarea, dar similitudinile se opresc aici. Distanţarea este opusul autenticităţii, şi nu dorinţa de autenticitate este problema, ci distanţa care îi dă naştere. Unic este ceea ce nu poate fi reprodus, existând într-un singur loc la un moment dat. Este arta fiecărui om în parte şi viaţa proprie fiecăruia. Ceea ce s-a întâmplat în Germania a fost că unul s-a dizolvat în toţi, firmamentul de idealuri a coborât pe pământ, şi imaginea absolutului, care este lipsită de consecinţe, a devenit un punct de referinţă pentru acţiunea umană. Absolutul, înţeles aici drept rasă, biologie, sânge, pământ, natură, moarte, nu doar că a fost pus în contrast cu relativul, tradus prin bursă, industria divertismentului şi parlamentarismul democratic, aşa cum s-a întâmplat pretutindeni în perioada dinainte de Primul Război Mondial, ci a fost şi adus la viaţă, sub forma

acţiunii: Germania nazistă a fost statul absolut. A fost statul în numele căruia cetăţenii puteau să moară. Filmul lui Riefenstahl despre congresul partidului de la Nürnberg, care arată un popor aproape paradiziac în simplitatea sa, convergând spre acelaşi lucru, înconjurat de simboluri şi chemări din adâncurile vieţii omeneşti, acolo unde rezidă naşterea şi moartea, locurile natale şi apartenenţa, ne pare deopotrivă splendid şi insuportabil, deşi este tot mai insuportabil cu cât te uiţi mai mult, cel puţin mie aşa mi s-a părut când am urmărit filmul într-o noapte, primăvara aceasta, şi m-am întrebat de unde provine acest sentiment, această angoasă care însoţeşte imaginile paradisului german, cu făcliile sale în noapte, cu oraşul său medieval intact, cu oamenii săi ovaţionând, cu soarele şi cu drapelele sale. Nu cumva mintea mea le modificase, de vreme ce eu ştiam din ce a fost clădit acel paradis, în ce avea să se transforme şi cu ce costuri? Am ajuns la concluzia că asta nu avea legătură cu mine, şi nici cu cunoştinţele mele despre ceea ce se ascundea în spatele filmului respectiv, ci cu ceva din imaginile însele, sentimentul fiind acela că lumea pe care o înfăţişau era o lume insuportabilă. Nu era vorba că ar fi fost o lume falsă, pentru că evident era, fiecare imagine era construită de la bun început anume în acest scop, ci că această lume falsă – una dintre puţinele utopii concretizate în secolul trecut, în care totul era exact aşa cum trebuia să fie – era insuportabilă în sine, motivul constituindu-l nediferenţierea ei totală. Totul afirma unul şi acelaşi lucru, şi când se întâmplă asta celălalt nu mai există, şi în lipsa celuilalt, individul se descompune în sine şi dispare. Individul fără celălalt nu înseamnă nimic. Acea societate descrisă de Riefenstahl, acea utopie a unicităţii, trebuia să creeze un „celălalt” pentru a-şi putea păstra simplitatea şi lipsa interioară de diferenţiere, şi asta este ceea ce se ascunde sub aceste imagini pline de serenitate şi armonie şi le umple de cele mai negre prevestiri: inevitabilitatea războiului. Nu valorile absolute i-au condus înspre război,

pentru că naşterea şi moartea, locurile natale şi apartenenţa sunt caracteristice pentru toţi oamenii şi pentru toate seminţiile, ci utopia aceea a unuia şi aceluiaşi. Numele a căzut în număr, şi ceea ce generează diferenţe a căzut în nediferenţiere.

Dacă spunem că bazele culturii noastre au fost puse în secolul al XVII-lea, în sensul că toate acele elemente care caracterizează vremurile noastre au apărut atunci, atunci trebuie să ne îndreptăm atenţia spre două personaje reprezentative: Hamlet şi Don Quijote. Autorii lor, Shakespeare şi Cervantes, au murit în acelaşi an, şi viziunea lor despre omenire, atât de radical diferită, a ajuns să formeze doi poli ai înţelegerii noastre despre noi înşine. Pe vremea lor, absolutul, pe care ei îl cunoşteau prin denumirea de divinitate, se apropia din ce în ce mai tare de relativ, cu alte cuvinte, de domeniul interuman, care este o altă denumire a societăţii. Hamlet are îndoieli, şi descoperă că îndoiala cuprinde totul. Don Quijote nu se îndoieşte, el crede, dar obiectul credinţei lui – şi ceea ce vede, deoarece credinţa i se transferă la nivel vizual – nu este real, aparţine ficţiunii şi nu lumii. El vede nişte oi şi îşi coboară lancea şi porneşte la atac, crezând că este armata duşmanilor. Vede o moară de vânt, îşi pregăteşte lancea şi porneşte la atac, crezând că este un uriaş. Don Quijote este un erou dintr-o lume fără eroi, sau dintr-o lume în care eroii şi absolutul vieţilor lor aparţin unei pseudolumi incongruente cu realitatea cotidiană. Don Quijote este un erou comic. Şi Hamlet este un erou, dar dintr-un motiv diametral opus. El se îndoieşte şi relativizează într-o lume a absolutului. Hamlet este un erou tragic. Don Quijote vede vechea lume de parcă ar face-o pentru ultima dată. Hamlet vede vechea lume de parcă ar vedea-o pentru prima dată. Prin ei, noi ne vedem pe noi înşine, deoarece cultura noastră este construită pe îndoială, şi arealul nostru se întinde între realitatea relativă de zi cu zi până la marea boltă a concepţiilor. Hitler a eliminat îndoiala şi a tras în jos marea boltă a concepţiilor înspre realitatea

zilelor banale, adică a instalat ficţiunea în realitatea materială şi a transformat realitatea într-o piesă de teatru, obligându-l pe omul simplu să poarte o mască…

Încă din 1934, filosoful de origine evreiască Emmanuel Levinas scria următoarele lucruri despre Hitler şi hitlerism:

„Corpul nu este doar o coincidenţă fericită sau nefericită care ne pune în relaţie cu lumea necondiţionată a materiei – faptul că a aderat la «eu» are o valoare proprie. Aceasta este o adeziune care nu poate fi evitată, şi pe care nicio metaforă nu o poate confunda cu prezenţa unui obiect extern; este o uniune care nu modifică în vreun fel caracterul tragic al finalităţii.

Acest sentiment de identitate dintre mine însumi şi corp, care, firește, nu are nimic în comun cu materialismul popular, nu le va permite niciodată celor care vor să înceapă de aici să regăsească în adâncurile acestei unităţi dualitatea unui spirit liber care se luptă cu corpul de care este legat. Pentru aceia, din contră, întreaga esenţă a spiritului constă în faptul că este legat de trup. A-l separa de formele concrete în care deja este implicat înseamnă să trădezi originalitatea acelui sentiment de la care ar trebui să se pornească.

Importanţa atribuită acestui sentiment al corpului, cu care spiritul occidental niciodată nu a putut să se mulţumească, stă la baza unei noi concepţii despre om. Biologicul, cu ideea de inevitabilitate pe care o conţine, devine mai mult decât un obiect pentru viaţa spirituală, devine inima ei. Îndemnurile misterioase ale sângelui, chemările eredităţii şi ale trecutului pentru care corpul joacă rolul de purtător misterios, nu mai sunt probleme care îşi primesc soluţia de la un «eu» liber şi suveran. Nu numai că acest «eu» contribuie cu variabile necunoscute pentru a rezolva aceste probleme. El este alcătuit din ele. Esenţa omului nu mai rezidă în libertate, ci într-o formă de servitute. […] Legat de corpul său, omul îşi vede refuzată posibilitatea de a se elibera. Adevărul nu mai este

contemplarea unei piese de teatru necunoscute – ci el constă într-o dramă în care omul însuşi este actor. Sub povara întregii sale existenţe, care include condiţii pe care el nu le poate schimba, trebuie omul să spună da sau nu”.

Acesta este omul în acord cu sine însuşi, unificat şi întreg. Acesta este omul unic. Levinas, care a devenit filosoful „celuilalt”, a ţintit cu acest raţionament deopotrivă înspre Heidegger şi Hitler, scrie filosoful italian Giorgio Agamben, care citează pasajul în cartea sa, *Homo Sacer*. *Puterea suverană şi viaţa nudă*. Pentru că aici, în omul înţeles ca o entitate, o uniune dintre sine şi corpul său, în care nu se face distincţie între existenţa eului şi modurile sale de a fi, se întâlnesc Heidegger şi Hitler, afirmă Agamben, într-un loc unde toate distincţiile antropologice – între trup şi suflet, între percepţie şi conştiinţă, între eu şi lume, între subiect şi însuşirile sale – încetează să mai fie valabile.

„*Dasein*, fiinţarea «laolaltă cu», va fi plasat într-o zonă de indiscernabilitate în relaţie cu toate dispoziţiile tradiţionale ale omului, şi le denotă colapsul definitiv”.

Relativul din existenţa noastră – tot ce poate fi ales – este strâns legat de ceea ce nu este relativ, ci absolut şi fără echivoc, care pentru „eu” este corpul biologic. Atunci eul se apropie de propriul „se”, locul în care toate vocile amuţesc şi unde domneşte întunericul lipsei diferenţierilor, şi acea mişcare înspre absolutul vieţii, spre „se”-ul ei, este cea care permite să se facă distincţie între evrei şi germani, pentru că distincţia esenţială dintre ei şi noi s-a stabilit la nivelul corpului, adică în funcţie de rasă, adică în ceea ce nu se schimbă, pe când toate celelalte distincţii care ţin de limbaj, gândire şi cultură, care pot fi învăţate, adaptate, moderate şi discutate, au devenit absolut nule. Totul a fost împins către corp, totul a fost adunat în el, şi consecinţa ultimă pentru omul în uniune cu sine însuşi, pe care îl putem numi *omul monofon*, care în sine însuşi se afla în rând, unul după altul, ca o serie neîntreruptă, pentru că cel care urma nu era celălalt, cine el însuşi din

nou, consecinţa ultimă a acestei întoarceri a eului către corp, care înseamnă uniformitate, invarianţă, a fost exterminarea evreilor, deoarece în cadrul acela evreul nu era decât un corp, nu era decât un trup cu membre. Atunci când evreii ajungeau la lagărele de exterminare şi erau mânaţi afară din vagoane, ei erau nişte nimeni. Drepturile cetăţeneşti şi numele le fuseseră luate. Erau acel *id* latinesc, fără personalitate. Imediat după ce coborau din vagoane, li se ordona să se dezbrace. Cei care erau duşi înspre camerele de gazare, aflate la Treblinka pe un mic dâmb, erau lipsiţi de cetăţenie, de nume şi de haine. Ei erau omul complet nud, fără altceva decât propriul corp, în mijlocul a ceva ce Agamben numeşte „viaţa nudă" Ceea ce devine vizibil în această imagine, care nu este o metaforă, ci o întâmplare reală, este omul şi ceea ce el devine. Omul complet nud, nu este acela omul adevărat? Omul natural, omul creatură biologică, aşa cum este el sub mantia civilizaţiei şi a culturii? Dacă ne imaginăm o lume fără limbaj, fără ţară şi fără nume, toţi am fi trăit o viaţă ca aceea, nuzi, fără nume, corpuri într-o lume fără nume, până când moartea ar fi venit şi ar fi transformat corpul nud într-un cadavru, care ar fi fost aruncat în lumea morţilor, lumea putrezirii şi a eroziunii. Această viaţă s-ar desfăşura în mijlocul lumii, înconjurată de copacii, apele, munţii şi dealurile lumii, pe suprafaţa lumii şi sub cerurile pământului, şi totuşi ar fi o viaţă exterioară. Exterioară cui? Exterioară sferei omenescului. Pentru că asta este ceea ce ni se relevă în imaginea omului nud: cel care se află în afara legii, în afara socialului, în afara numelui. Doar astfel, prin absenţă, putem să vedem ce sunt legea, societatea şi numele. Legea reglementează violenţa între semeni, încredinţând individului responsabilitatea pentru această violenţă şi în acelaşi timp instituţionalizând-o, în numele instinctului de conservare al societăţii, prin intermediul poliţiei şi armatei.

Societatea reglementează colectivitatea; toţi membrii ei se adună în grupuri mai mari sau mai mici de „noi", atât

formal, cât şi informai. Cât despre nume, acesta garantează individualitatea fiecărui individ în comunitatea tuturor. Dacă te situezi în afara legii, poţi fi ucis. Dacă te situezi în afara lumii sociale, eşti un nimeni. Dacă te situezi în afara numelui, eşti un număr. Evreii care nu erau ucişi pe loc la Auschwitz erau identificaţi printr-un număr care le era tatuat pe braţ. Dar nu este atât de simplu încât să se afirme că evreii puteau fi ucişi pentru că tot ceea ce era omenesc le fusese furat, pentru că civilizaţia le era refuzată lor şi sorţii lor, deoarece acele forţe care îi conduseseră într-acolo, în afara comunităţii, erau forţe din interiorul comunităţii, adică al civilizaţiei, „noi”-ul nostru. îmbinarea eului şi a existenţei corpului care-l aduce pe om mai aproape de „se”-ul eului, şi prin asta îl îndepărtează atât de istorie, cât şi de clipa prezentă, îl îmbracă într-o mască a similitudinii; piesa de teatru, care întotdeauna a reprezentat posibilităţile omului, nu mai este o piesă de teatru, ci viaţa însăşi aşa cum se desfăşoară ea. Această contopire s-a ivit paralel cu o apropiere corespunzătoare de „acel ceva” impersonal din cadrul colectivului, care a făcut-o posibilă; şi „noi”-ul a purces înspre un „acela” impersonal, adică înspre număr. În birocraţie, omul este un număr, şi în mase omul este tot un număr. Această transformare în impersonalul „noi”-ului, care poate să îl reducă pe un alt om într-un număr, este necesară în război, pentru a putea să ucizi un duşman, şi este necesară în administrarea marilor mulţimi de oameni, ca şi acum, pentru că un stat modern fără statistică este de neimaginat, dar în Germania lui Hitler statul era totalitar, „noi”-ul a fost contopit cu statul, era acelaşi lucru, şi cum „eul” a fost fixat în corp şi nu avea loc în afara lui, în mod similar a fost şi „noi”-ul fixat în stat, neavând loc în afara lui, şi în acelaşi mod în care a făcut posibilă îndepărtarea evreilor într-un „acela” impersonal, într-un corp pur şi simplu, a făcut posibilă îndepărtarea evreilor într-un număr pur şi simplu. Nici „eul” corpului şi nici „noi”-ul statului nu aveau un „tu” De aceea au putut fi trimişi

milioane de evrei în camerele de gazare sub privirile tuturor, şi nu s-a întâmplat nimic, ei doar şi-au lăsat privirea în jos, şi-au întors capetele. Doar ce era de văzut? Nu era nimic de văzut. Ei nu au văzut nimic, nu au auzit nimic, nu au spus nimic. *Id*-ul impersonal al corpului: nediferenţiat. *Id-ul* impersonal al „noi”-ului: nediferenţiat. În afara limbajului, ei au fost strămutaţi în tărâmul cu neîndoielnică urmă şi au devenit, în bezna de nepătruns a nopţii, cenuşă.

Nicăieri nu se întreabă de tine, pentru că „tu” nu există.

Este seară. Sunt singur acasă, Linda şi copiii sunt în Corsica împreună cu mama Lindei. Lui Heidi i-a căzut un incisiv acolo, mi-a povestit ea mândră la telefon. Abia aştept să-i văd zâmbetul când vine acasă. John a primit o saltea pneumatică în formă de crocodil, şi el a căzut şi s-a lovit la genunchi, am înţeles eu din povestirea incoerentă pe care mi-a spus-o pe nerăsuflate. Vanja nu a vrut să vorbească la telefon, deşi plânsese atunci când i-am spus la revedere la gară, ceea ce nu mai făcuse niciodată înainte. De când au plecat, în urmă cu patru zile, eu am scris toată ziua şi toată seara, şi m-am uitat la *Shoah* noaptea, cu excepţia zilei de ieri, când am citit cartea lui Sereny despre Treblinka. *Shoah* nu mă atinge, poate pentru că îl ţin la distanţă, sau poate pentru că se adresează raţiunii şi nu sentimentelor. Dar asta nu este complet adevărat, pentru că dintr-odată, din senin, o scenă m-a făcut să plâng, un plâns de compasiune, apoi mi-a trecut şi m-am putut uita mai departe. Cartea lui Sereny, care mă paralizează aproape de fiecare dată când o citesc, m-a lăsat de asemenea rece. Dar asta se întâmplă doar când sunt treaz. Când dorm, o visez.

Astăzi, mai devreme, am ieşit pe balcon, am fumat şi m-am uitat la acoperişuri ca de obicei. Cerul era albastru-pal, tipic pentru luna mai, şi din oraş răzbăteau până sus la mine zgomotele obişnuite: huruitul autobuzelor, scârţâitul frânelor, zgomotul scărilor rulante şi când şi când câte un

strigăt. Pe acoperişul blocului de vizavi lucrează nişte polonezi, care de câteva luni încearcă să construiască terase şi apartamente mansardate acolo. Dintr-odată s-a auzit un râset de copil de undeva. Era un râs atât de dinamic, răsunător şi fericit, scăldat în bucuria momentului, încât mi-a umplut inima şi mie de fericire. Am zâmbit, apoi m-am ridicat să văd de unde se auzea râsetul acela. Era un copil care, după tonalitate, părea să aibă în jur de trei sau patru ani. Se auzea din când în când şi vocea unui bărbat, îmi închipui că era tatăl care-şi arunca copilaşul în sus, iar şi iar. Dar nu era nimeni pe drum, nimeni în parcarea din faţa garajului. Râsul a răsunat din nou, bănuiesc că venea din micul pasaj îngust ce leagă trotuarul de strada din spatele blocului nostru, care nu se vede din cauza şirului de case. M-am aşezat din nou, mi-am turnat nişte cafea călâie din termos şi mi-am aprins încă o ţigară.

PARTEA A NOUA

Când a sunat ceasul deşteptător, afară era încă întuneric. Am oprit alarma şi m-am ridicat în şezut. Linda zăcea nemişcată în pat, pe pernă, cu faţa aproape ascunsă pe sub părul răsfirat. Era patru şi jumătate şi corpul mă durea de oboseală, pentru că stătusem treaz atât de mult timp înainte să adorm. Asta nu mi se întâmpla aproape niciodată; dacă un lucru funcţiona în viaţa mea, acela era somnul. Dorm, cum se zice, ca un buştean. Puteam să dorm pe podea fără probleme, şi cu copiii ţipând la un metru distanţă de mine, chiar nu conta; dacă dormeam, dormeam dus. Acesta putea fi un semn că nu eram un scriitor adevărat, mă gândisem cândva. Scriitorii n-au somn, sunt răvăşiţi, în zori de zi se uită fix pe fereastra din bucătărie, chinuiţi de demonii lor interiori care refuză să se potolească.

S-a mai auzit vreodată de vreun mare scriitor care doarme ca un prunc?

Tocmai acest gând mi s-a părut a fi de rău augur, deoarece a doua zi urma să-mi apară cel de-al treilea

roman. Aveam recenzii în toate ziarele.

Mi-am luat hainele pe care le purtasem în ajun şi am intrat în baie ca să fac un duş. Când am văzut hainele, m-a cuprins un val de nervozitate. Mâna cu care ţineam duşul îmi tremura când m-am suit în cadă. Am pornit apa şi m-am cutremurat de neplăcere atunci când picăturile fierbinţi s-au izbit de pielea care tocmai ieşise de sub căldura pilotei, acolo unde aş fi preferat să rămân în continuare. Dar peste numai câteva minute totul s-a schimbat, şi oprirea jetului a fost cea care mi-a provocat o nouă serie de tremurături.

În acel moment s-a lăsat tăcerea. Nu se auzea niciun sunet nici de pe străzi, nici din apartamentul nostru şi nici din apartamentul de dedesubt. Parcă aş fi fost singur pe lume.

M-am şters cu un prosop mare, în lumina cenuşie, şi când am fost uscat aproape complet, am îndepărtat aburii de pe oglindă cu prosopul şi m-am dat cu ceară pe păr şi cu deodorant la subraţ în timp ce-mi contemplam reflexia în oglindă, care încet a devenit mai difuză pe măsură ce moleculele de apă, sau ce vor fi fost ele, se fixau pe suprafaţa sticlei.

M-am îmbrăcat cu cămaşa Ted Baker, care se lipea de omoplaţii încă umezi, refuzând să se aşeze cum trebuie, apoi mi-am luat blugii Pour, care aveau buzunare dispuse oblic, ceea ce nu-mi plăcea în mod deosebit, pentru că era atât de convenţional, toţi pantalonii Dockers au astfel de buzunare înclinate, însă blugii dau o alură atât de aparte unei ţinute, încât buzunarele aproape că vin bine, fiind o provocare la adresa tiparului clasic al jeanşilor; de aici izvorăşte o anumită tensiune, nu mare, dar într-o lume unde toţi blugii par să arate la fel, un detaliu e de ajuns ca să-i diferenţieze.

Am şters pe jos cu prosopul folosit, l-am pus pe marginea căzii şi m-am dus la bucătărie, am pornit fierbătorul de apă, mi-am pus nişte Nescafé într-o cană şi m-am uitat pe fereastră câtă vreme aşteptam să fiarbă apa.

Geamul dădea înspre est, şi o porţiune luminoasă începuse să se ridice din întuneric. Nerăbdător, am ridicat fierbătorul înainte ca apa să înceapă să bolborosească, şi şuieratul acela crescând în intensitate a fost înlocuit de un gâlgâit în timp ce apa umplea cana, mai întâi de culoare galben-maroniu de la pulberea de cafea, care semăna cu un strat de pământ pe fundul căniі, însă acesta s-a dizolvat complet în următoarele secunde şi suprafaţa a devenit opacă, neagră, cu câteva baloane de spumă de culoare mai deschisă pe margine.

Cu ceaşca în mână, am ieşit pe terasă, m-am aşezat şi am fumat o ţigară. Un avion a trecut în depărtare asemenea unei mingiuţe de lumină; era prea întuneric ca să pot distinge fuselajul de cerul care-l înconjura. „Peste o oră şi jumătate o să fiu şi eu acolo sus”, m-am gândit, şi apoi mi-am adus aminte de povestirea lui Cortázar, care adesea se ridica din subconştientul meu atunci când stăteam acolo, pentru că îmi schimba perspectiva atât de abrupt şi de ameţitor, de la omul aflat în avion la omul de pe sol, mai precis, pe o insulă din Marea Mediterană. Cortázar a fost un maestru al dislocării perspectivei, şi chiar dacă povestirile lui uneori seamănă cu ale lui Borges, nu are egal în privinţa acestei tehnici.

Bărbatul care citeşte despre un bărbat care citeşte despre un bărbat care citeşte. Şirul de chipuri care dispărea în adâncurile iluzorii ale oglinzii, ca pe vremea copilăriei mele, când stătusem în faţa unei alte oglinzi, pe care o ţineam în mână, şi care îmi arătase alte reflexii. Tot mai mici şi mai mici, tot mai adânc şi mai adânc, la infinit, pentru că acea mişcare nu putea fi oprită, ea putea să se micşoreze până acolo încât să nu se mai poată distinge.

Am tras adânc fumul în plămâni. Mi-era frig; pe de o parte pentru că eram îmbrăcat doar în cămaşă, pe de altă parte, pentru că eram obosit. Şi parţial, pentru că eram înspăimântat.

Dar n-avea de ce să-mi fie frică, nu-i aşa?

Avionul devenise acum un punctuleţ, în timp ce zorii

păreau să se fi apropiat de oraş şi întunericul dintre clădirile aflate mai jos de mine se umplea de o lumină atât de difuză, încât s-ar fi zis că cineva amestecase în beznă, făcând lumina care se ascundea la fund să urce la suprafaţă.

Încă de la vârsta adolescenţei m-am gândit că universul ar fi putut la fel de bine să fie microscopic, conţinut într-un atom într-un alt univers, care se afla într-un alt atom dintr-un alt univers, *ad infinitum*. De-abia când l-am citit pe Pascal şi am regăsit aceeaşi idee acolo, ipoteza mea a fost validată drept o posibilitate reală. Da, probabil că aşa şi era. Sistemul de fractali, care stă la baza atâtor lucruri care alcătuiesc lumea, este astfel: o imagine într-o imagine, într-o imagine, *ad infinitum*.

Am stins ţigara în scrumieră, am aruncat restul de cafea peste balustrada balconului, am auzit cum a căzut pe acoperişul de mai jos fix când deschideam uşa şi intram în casă. Am lăsat cana pe tejgheaua din bucătărie, mi-am luat noua haină de costum şi pantofii noi şi mi-am pus în rucsac cutiuţa cu ceară de păr, o pereche de chiloţi de schimb şi o cămaşă, paşaportul, biletul de avion, în buzunarul exterior mi-am băgat ţigările şi bricheta, mi-am aruncat rucsacul pe umăr, ţinându-l doar de o baretă, şi tocmai deschideam uşa când a venit Linda.

— Pleci? m-a întrebat ea.

— Da, i-am răspuns.

— Succes!

Ne-am sărutat.

— Ne vedem mâine! i-am zis.

— Da, va fi bine, mi-a spus ea.

Am ieşit şi m-am dus la lift. Ea a închis uşa în urma mea, am evitat să mă uit în oglindă cât timp liftul a coborât, apoi mi-am aprins o ţigară imediat ce am ieşit pe stradă. Erau două taxiuri în faţa hotelului, am aşteptat la semafor şi m-am dus agale până la ele. Şoferul din primul taxi dormea. M-am aplecat şi am bătut în geam. Şi-a deschis ochii în timp ce capul şi corpul au rămas

nemişcate, vădind un fel de atitudine regească nelalocul ei.

A lăsat geamul jos.

— E liber? l-am întrebat.

— Da, mi-a răspuns el. Unde doriţi să mergeţi?

Am deschis portiera din spate şi am urcat. Planul iniţial fusese să merg cu taxiul până la gară şi de acolo să iau trenul până la Kastrup, dar oarecum nu mă simţeam bine ştiind că-l trezisem pe şofer pentru o cursă atât de scurtă, din care nu avea să câştige decât o sută de coroane; pe de altă parte, aveam nevoie de sentimentul de putere pe care mi l-ar fi dat călătoria cu taxiul până la aeroport, ceva ce nu mai făcusem decât o dată până atunci, când plecaserăm în vacanţă cu copiii în Insulele Canare şi aveam atât de multe bagaje, încât nu ne venea să le târâm după noi în tren.

— Kastrup, i-am spus. Este un preţ standard?

— Da, mi-a spus el pornind semnalizatorul de stânga.

A costat cu patru sute de coroane mai mult. Aproape cât biletul de avion. Dar, pe toţi dracii, romanul meu ieşea a doua zi din tipar! Urma să primesc pe puţin şaizeci de mii pentru el. Aşa că eram liber să-mi ofer o mică trataţie din ei. În plus, urma să dau multe interviuri şi era important să fiu odihnit şi plin de energie – asta făcea parte din obligaţiile mele.

M-am lăsat pe spătar să privesc oraşul ale cărui lumini sclipeau în zorii cenuşii, şi un nou val de nervozitate m-a străbătut.

În cei aproape doi ani cât lucrasem ca expert lingvist la noua traducere în norvegiană a Bibliei obişnuisem să iau frecvent avionul de la Kastrup la Gardenoen, dus-întors în aceeaşi zi, iar dacă până atunci călătoriile fuseseră ceva nu neapărat magnific, dar neobişnuit, ca un fel de sărbătoare, acum ele se transformaseră în rutină, aproape la fel de banale ca un drum cu autobuzul. Mi-am luat cârdul de îmbarcare de la unul dintre aparatele din sală şi am urcat la etaj, străbătând coridoarele largi în direcţia controlului de securitate. Cu geaca pe braţ şi cu cureaua în mână, am

aşezat rucsacul pe bandă atunci când mi-a venit rândul, apoi l-am luat din partea cealaltă, înconjurat de bărbaţi de cincizeci de ani îmbrăcaţi în costume şi femei în ţinute business, unii vorbăreţi şi extrovertiţi, alţii cufundaţi în lumea lor, asemenea copacilor. Probabil că şi eu le păream la fel, dacă vreunul ar fi catadiscit să mă privească. Mi-am pus cureaua la loc şi m-am îmbrăcat cu geaca în timp ce treceam printre magazinele de duty-free, până am ajuns la cafeneaua de lângă porţile B, unde obişnuiam să mă aşez după ce îmi cumpăram mai întâi ziare norvegiene şi daneze de la chioşcul cel mare de acolo, şi apoi o cafea de la bar.

Nu vorbisem cu nimeni despre romanul meu, cu excepţia apropiaţilor, şi ei se descoperiseră descrişi acolo fără obiectivitatea impusă de un roman obişnuit, aşa că prea puţin ştiam ce impresie avea să le lase oamenilor care nu mă cunoşteau. Îmi era dificil să prevăd întrebările jurnaliştilor. Dar imediat ce începeau, avea să se stabilească un fel anume de relaţie, pentru că ei întotdeauna gândesc în mod similar, aveau să adreseze aceleaşi întrebări, şi după ce îi spuneam primului ceva, îi spuneam şi următorului acelaşi lucru, construind o platformă a cărţii care devenea cartea însăşi, pentru că ceea ce apărea în ziare a doua zi se consolida şi mai rapid într-un cerc şi mai larg de cititori şi curioşi, care vorbeau despre carte pornind de la aceeaşi platformă. La următoarea ocazie când am dat interviuri, jurnaliştii veniseră pregătiţi şi citiseră interviurile şi recenziile anterioare. În acel proces cea mai mare parte a ideilor s-au pierdut pe traseu, în afară de câteva puncte de discuţie care au tot fost întoarse pe-o parte şi pe alta până când cartea şi-a pierdut suflul, ajungând să zacă moartă într-un depozit pe undeva din Oslo.

De data asta un lucru era cert: aveau să-mi pună întrebări despre aspectele autobiografice. De ce am scris despre mine? Ce anume mă face atât de interesant încât să nu pot să scriu doar un singur roman despre viaţa mea, ci

şase? Sunt narcisist? De ce am folosit numele autentice? Totul putea să decurgă lin, nu erau nişte întrebări imposibile, dar dacă atingeau subiectul numelor, al tatălui şi al bunicii din partea tatălui, de exemplu, şi al rudelor, şi dacă voiau să discute despre reprezentarea realităţii în roman nu din punct de vedere conceptual, ci punctual despre bunica şi tata în zilele petrecute de aceştia la Kristiansand, atunci totul ar fi putut să se transforme într-un coşmar.

Cele trei interviuri pe care le acordasem la Malmö îmi dăduseră un indiciu despre ce anume îi interesa. Interviurile fuseseră acordate astfel: unul pentru *Daghladet*, unul pentru *Dagens Naringsliv* şi unul pentru *Bokprogrammet*, emisiunea culturală despre cărţi de la postul naţional NRK. Atât *Daghladet*, cât şi *Dagens Naringsliv* fuseseră interesate de ceea ce am scris despre mine, despre propria mea persoană aşa cum este ea acum. Nu aveam prieteni, nu mă interesa viaţa socială, mă îmbătăm criţă şi-mi pierdeam controlul. Despre asta îmi fusese aproape imposibil să vorbesc. Cine vrea să declare la ziar că nu are prieteni? În momentul în care o scriam nu era o problemă, deoarece scriam despre modul în care vedeam eu lucrurile atunci când stăteam singur în cameră. Acest roman s-a concentrat în jurul meu şi al vieţii mele, dar imediat ce a ieşit la lumină s-a transformat în altceva, pentru că în sfera aceasta privată, care ne aparţinea doar mie şi alor mei, s-a creat o scizură dureroasă, ea a devenit un „caz”, a devenit ceva public, în vreme ce în realitate nu exista nimic, acel ceva în care ne mişcăm noi fără a-l exprima nu avea nicio concreteţe, e adevărat că în roman dobândise o formă, dar marea diferenţă dintre un roman şi un articol de ziar era aceea că primul ţinea de sfera intimităţii, fiind strâns legat de un eu, o voce anume, pe care romanul meu o depăşise, adresându-se unuia sau mai multor cititori, fără ca vreodată să părăsească sfera proprie, personală, pe de altă parte, articolul de ziar nu avea o astfel de legătură cu aspectul personal şi intim, şi,

pe cale de consecinţă, preschimba tot conţinutul romanului şi-l transforma în altceva, ceva de ordin public şi general, cu forţa unei sentinţe de judecată: Knausgând nu are prieteni. Knausgând îşi pierde controlul atunci când bea. Knausgând strigă la copiii lui. Şi astfel stăteau lucrurile cu tot ceea ce scrisesem acolo. Romanul este un gen literar intim, iar acel caracter intim rămânea neschimbat chiar şi la un tiraj de opt mii de exemplare, deoarece era citit de câte o singură persoană odată şi nu ar fi părăsit niciodată sfera privată. Dar atunci când ziarele comentau despre ceea ce scrisesem, romanul nu mai era legat de viaţa privată, nu mai era legat de intimitate, ci devenea obiectiv şi public, desprins de „eu”, şi chiar dacă în continuare ar fi fost legat de mine şi de universul meu, ar fi fost legat doar prin numele meu, aspectul lui exterior, „Knausgând”, un obiect printre altele – şi de abia atunci, pentru prima dată, subiectul romanului ar fi devenit „ceva”.

Luasem hotărârea de a nu citi niciun interviu dintre cele pe care urma să le dau şi nicio cronică de carte, pentru că m-aş fi scufundat în ură faţă de propria-mi persoană atunci când mi-aş fi văzut interiorul dintr-o perspectivă exterioară în modul acesta, dar jurnalistul de la *Dagens Naringsliv*, un tânăr din zona de sud, insistase să citesc articolul înainte de a fi trimis la tipar; am făcut întocmai, şi niciodată nu voi mai face asta. Într-un e-mail către el am comparat această experienţă cu aceea a unui animal hăituit care încremeneşte în faţa farurilor aprinse.

Cât am aşteptat la aeroport, am făcut tot felul de scenarii, încercând să dau un răspuns la toate întrebările imaginabile – în timp ce mă uitam pe geam la avioanele care treceau în zbor şi la maşinuţele de transport care se învârteau de colo colo în felul lor jucăuş, pe fundalul cerului înalt, complet albastru acum, cu soarele ale cărui raze făceau să strălucească suprafeţele de sticlă şi metal, sau priveam puhoiul de oameni mai numeros aici decât oriunde în altă parte – până când a venit momentul îmbarcării, aşa că m-am ridicat, am vârât ziarele în rucsac

şi am traversat sala până la poartă, unde un nou puseu de tremurat mi-a străbătut corpul asemenea unui torent de spaimă.

Nu mă îndoiam că *Fadrelandsvennen*, ziarul din Kristiansand, avea să verifice totul cu minuţie. Cu siguranţă erau indignaţi, pentru că nu se cade să scrii despre viaţa privată, şi foarte probabil vorbiseră şi cu Gunnar, cu intenţia de a lansa un atac cât se poate de dur împotriva mea. Dosar la judecătorie, lipsă de onestitate, exploatarea unor nevinovaţi de dragul câştigului personal.

M-am ridicat, nu mai puteam să stau locului, şi m-am dus la toaletă, am stors un strop de urină galben-închis, m-am spălat pe mâini, le-am uscat la uscătorul pentru mâini, sau cum se numeşte micul aparat cu aer cald, montat pe peretele de lângă oglindă. Când am ieşit, am dat o raită pe coridoare, m-am oprit la un magazin duty-free, m-am uitat pe rafturi câteva minute, apoi m-am întors în sala de îmbarcare, unde coada se scurtase, pentru că agentul de la tejghea deschisese uşa şi nu mai prididea să verifice paşapoartele şi să scaneze codurile de bare de pe bilete.

Când avionul s-a înălţat către cer, după ce a părăsit pista, m-am uitat la peisajul de dincolo de strâmtoare încercând să localizez blocul nostru. Nu era dificil, pentru că se afla chiar lângă Hilton, una dintre cele mai înalte clădiri din Malmö. Cu numai două ore în urmă stătusem acolo şi privisem încoace, în sus, asta mi se părea imposibil de înţeles, la fel şi faptul că acolo, jos, toate mi se păruseră la fel de mari ca aici, pentru că de unde mă găseam acum nu vedeam doar balconul în care obişnuiam să stau, ci şi toţi acei kilometri pătraţi de clădiri din jurul blocului meu, de unde sute de mii de alţi şmecheri priveau lumea de parcă doar ei ar fi existat.

Linda şi copiii trebuie să se fi trezit deja, mi-am imaginat eu; am recunoscut Landskrona, apoi Helsingborgul chiar sub mine, dar după aceea peisajul a devenit anonim şi omogen: câmpii, drumuri, orăşele. Am luat ziarele şi le-am citit integral până a început aterizarea

la Gardemoen, când m-am uitat în jos înspre pădurile luminate de soare, de un verde închis presărat cu roşiaticul şi auriul toamnei, lăsând impresia că nişte copaci mai neascultători şi-ar fi strigat dorul, fericirea şi moartea printre molizii şi pinii patriarhali şi liniştiţi.

Un râu, întunecat, nişte câmpuri, aurii. Câteva maşini care păreau singuratice chiar şi atunci când se deplasau în cozi interminabile. Toate acestea prezentau simptomele sosirii iernii, şi nici măcar soarele de vară indiană nu putea să le contracareze.

Avionul a coborât lin până când roţile au atins pista şi şi-a continuat înaintarea agale, vocea stewardesei ne-a urat bun venit la Oslo şi ne-a îndemnat să rămânem cu centurile de siguranţă fixate, un sfat pe care l-am ignorat aproape toţi, ştiind că eram în afara oricărui pericol şi că nimeni n-avea să ne amendeze dacă nu ne supuneam, şi asta era libertate.

Clic, clic se auzea de peste tot. De cele mai multe ori aşteptam să coboare aproape toţi pasagerii şi abia după aceea ieşeam şi eu, dar acum mă cam grăbeam, aşa că m-am îngrămădit pe culoar, mi-am luat rucsacul şi mi-am pornit telefonul, asemenea tuturor celor din jur. Bineînţeles că nu primisem niciun SMS, nu primeam niciodată, dar asta nu ştia nimeni.

Am băgat mobilul în buzunarul interior şi privirile mi s-au intersectat cu ale unei doamne de vreo cincizeci de ani care tocmai ce-şi dăduse jos geanta din compartimentul de bagaje, iar acum se răsucea ca s-o pună pe podea.

— Fantastice cărţi mai scrii, mi-a spus. Îţi mulţumesc!

Năucit, m-am uitat la ea simţind cum mi se înroşeau obrajii, iar pe buze îmi apăruse un zâmbet timid.

— *En tidfor alt*. Este cea mai bună carte pe care am citit-o în ultimii ani, a continuat doamna.

— Mulţumesc mult! i-am spus. Este foarte amabil din partea dumneavoastră. Şi mă bucur!

Mi-a zâmbit călduros, apoi s-a întors cu spatele la mine.

Niciodată nu mi se mai întâmplase ca un străin să mă abordeze în legătură cu cărţile mele. Dacă nici ăsta nu era un semn bun, nu ştiu care ar fi putut să fie.

După o oră, am coborât din taxi pe Kristian Augusts gate, am plătit şi am intrat pe uşa clădirii unde îşi avea sediul Editura Oktober. Editura tocmai se extinsese, ocupând două etaje în prezent; am presupus că asta se datora banilor aduşi de cărţile lui Anne B. Ragde. Am sunat la uşă, cineva a deschis, din fericire fără să pună întrebări, uram să stau în faţa cutiilor acelora şi să mă prezint. Când am ajuns la etajul al doilea, Silje era acolo, mă aştepta. Am primit o ceaşcă de cafea, am urcat la etajul al treilea, unde urma să aibă loc primul interviu, m-am aşezat pe canapeaua neagră de piele aflată chiar lângă uşa de la intrare şi mi-am aprins o ţigară. Geir Berdahl a venit să mă salute, poate că mirosul fumului de ţigară ajunsese până la biroul lui, în celălalt capăt al coridorului. Mi-a spus că romanul încă nu venise. Trebuia să fi sosit cu o zi înainte, dar tirul fusese implicat într-un accident în Suedia; din câte înţelesese el, ieşise în decor ca să evite un porc mistreţ aflat pe autostradă. Geir a râs, eu am zâmbit. Apoi a redevenit serios, aşa cum îi stătea în fire, şi mi-a spus că nu era bine, pentru că a doua zi recenziile aveau să apară în toate ziarele, fără ca romanul să se afle în librării. Dar se angaja să transporte personal cu maşina exemplarele în librăriile din Oslo a doua zi la prima oră, mi-a mai spus el zâmbind scurt, şi după ce mi-a urat succes s-a întors în biroul lui. M-am aşezat din nou pe canapea, Silje a venit cu un termos de cafea, o cană pentru jurnalist, apă şi pahare. Mi-am imaginat un tir încărcat de cărţi înaintând printre copacii unei păduri suedeze, şoferul care coboară în pantă, ţinând telefonul la ureche, cu rotocoale de fum ridicându-se de sub capotă, tăcerea totală ce se aşterne după ce s-a trântit portiera. Apoi mi l-am imaginat pe Geir Berdahl, cu părul ciufulit şi cu barbă, străbătând străzile din Oslo cu o

Toyota mică, burduşită de cărţi. Aşa trebuie să fi fost prin anii ’70, atunci când Oktober era o editură marxist-leninistă dotată cu un lanţ propriu de librării prin intermediul căruia distribuia traduceri din Marx şi Mao către poporul norvegian. Nu ştiam aproape nimic despre acele vremuri, totul era învăluit în mituri, şi m-am decis să îl întreb despre asta cu proxima ocazie. Cu mine, Geir nu avusese parte decât de belele; eram dator la editură cu o mulţime de bani, pentru că nu scosesem nicio carte timp de cinci ani, dar nu ştiam exact cât le datoram, putea să fie oricât între trei sute de mii şi şapte sute de mii, şi când în sfârşit terminasem un roman, venise la pachet cu unchiul meu, care ne făcea şicane trimiţând e-mailuri complet nebuneşti, aşa că reprezentanţii editurii trebuiau să discute cu el la telefon, pe lângă faptul că angajaseră o firmă de avocatură care să citească manuscrisul şi să revizuiască toate detaliile cazului. A dracului drăcie incredibilă! Cum de toate astea mi se întâmplau mie, care nu am dorit niciodată zarvă, în toată viaţa mea, eu m-am străduit întotdeauna să fiu amabil şi drăguţ şi politicos şi cumsecade, nedorindu-mi altceva din partea celorlalţi decât să mă placă, doar atât îmi doream, şi totuşi aterizasem într-un asemenea vârtej de certuri avocăţeşti, nu din cauza ghinionului, ci din cauza unui răspuns pe măsura unei acţiuni întreprinse de mine. Nu-mi doream decât să scriu şi să fiu scriitor, deci cum se făcea că ajunsesem în situaţia în care avocaţii să fie primii mei cititori? Aveam acasă observaţiile lor, împreună cu comentariile pe care le primisem de-a lungul anilor de la diverşi lectori, şi mi se părea remarcabil cât de diferit vedeau lucrurile avocaţii. În alte împrejurări ar fi fost interesant, pentru că legea este limbaj, iar aplicarea ei nu se face în mod absolut, ci întotdeauna e vorba despre o evaluare juridică a cărei formulare trebuie să fie cât se poate de precisă. Avocaţii trebuie să descrie cazul, adică ce s-a întâmplat, şi la tribunal aceasta este de obicei esenţa conflictului: ce s-a întâmplat în realitate? Şi când

asta s-a stabilit cu precizie, se trece la întrebarea: din ce motiv? Şi în ce scop? Nu se deosebeşte prea tare de munca unui romancier.

Diferenţa este că avocaţii trebuie să înţeleagă nu doar întâmplările, ci şi relaţia dintre ele şi legile în vigoare, legi care, la rândul lor, sunt formulate în scris pe baza aşteptărilor legate de evenimente viitoare, adică un fel de prognoză întemeiată pe mii de ani de experienţă, potrivit căreia furtul, delapidarea şi omorul se vor mai comite şi în viitor; alte legi, mai profund ancorate într-o anumită cultură, au dispărut odată cu cultura care avusese nevoie de ele. Acţiunile sunt lipsite de limbaj, pe când legea şi interpretarea legii se bazează pe limbaj. O lege în afara limbajului este la fel de imposibilă ca şi o poezie în afara limbajului. Legea şi poezia merg mână în mână, fiind feţele aceleaşi monede.

Unul dintre redactori a trecut pe lângă mine, mi-a zâmbit, m-a felicitat pentru noua carte şi a dispărut în biroul lui. Silje mi-a prezentat programul, am ascultat-o neatent; de mult nu mai trăisem o asemenea angoasă. Cineva a sunat la uşă, trebuie să fi fost jurnalistul, şi eu m-am dus la toaletă ca să mă uşurez şi să mă mai dau cu puţină ceară în păr, deoarece după interviu se făceau poze.

Atunci când am ieşit, jurnalistul de la NTB sosise deja. Era o doamnă a cărei vestimentaţie mă trimitea cu gândul la motociclism. Ne-am strâns mâinile, ea a spus că fotograful urma să vină după aceea, ne-am aşezat şi ea a început să-mi adreseze întrebări, totul a mers destul de bine, aşa mi se părea, mai ales că întrebările rămâneau într-un registru general. După o jumătate de oră am mers în curtea din spate pentru şedinţa foto, apoi eram pregătit pentru următorul punct de pe ordinea de zi, interviul telefonic cu *Bergens Tidende*. Minutele care mi-au rămas le-am petrecut în biroul lui Geir G., care venise în timp ce stăteam de vorbă cu jurnalista de la NTB. Am vorbit despre următorul roman. Primul fusese redactat chiar acolo, el stătea cu manuscrisul în faţă, eu eram la

computer, şi treceam prin toate propunerile lui, care de cele mai multe ori constau în eliminarea unor fragmente de text. Cu excepţia părţii introductive, la care ne-am gândit să renunţăm pentru că tonalitatea era atât de diferită de restul manuscrisului, şi a lungului pasaj despre ajunul Anului Nou, pe care el voia să-l scoată, am făcut exact cum îmi spusese. Imediat am văzut că textul era mai bun. Devenise mai concis şi parcă mai puternic. Pe când stăteam acolo, el pe scaunul lui rotativ de la birou, eu pe un scaun de lângă perete, l-am întrebat când vom redacta volumul al doilea. Era gata de ceva vreme, dar atunci când a început agitaţia în jurul primului volum, mi s-a dat de înţeles că nu putea să fie publicat aşa cum era, fiind mult prea agresiv şi, în câteva pasaje, aproape sfidător; în perioada în care îl scrisesem fusesem foarte frustrat şi supărat, şi sentimentele de frustrare şi amărăciune transpăreau în roman într-un mod care pe alocuri m-ar fi rănit atât pe mine, cât şi pe cei despre care scrisesem. Eliminasem părţile cele mai rele, dar balanţa tot nu era echilibrată. Ideea era să scriu despre viaţa mea aşa cum este ea acum şi apoi să mă întorc în timp, la copilărie, la adolescenţă, apoi la maturitate, totul urmând să se încheie cu momentul când am cunoscut-o pe Linda în Suedia, într-o astfel de manieră încât povestea iubirii noastre atât de intense să arunce o lumină asupra evenimentelor relatate în volumul al doilea. Era însă nevoie de o răbdare supraomenească, imaginea pe care o creasem despre noi devenise prea unidimensională, şi aveam impresia că ceea ce ar fi putut s-o nuanţeze şi să-i dea profunzime nu-şi găsea locul acolo. Apoi, într-o dimineaţă, scrisesem istoria primei noastre întâlniri şi a relaţiei care se înfiripase între noi. După exact douăzeci şi patru de ore, când terminasem de scris, povestirea crescuse la cincizeci de pagini, şi conţinea exact acea lumină de care avea nevoie romanul pentru ca restul să nu fie imposibil de înţeles. Dormisem o oră, apoi mă dusesem să acord un interviu ziarului *Daghladet* la cafeneaua de la Malmö Konsthall; eram atât

de obosit, cum doar după o noapte de beţie aş fi putut fi.

— Nu trebuie să-i mai facem nimic, cred, mi-a spus Geir acum. O să-l publicăm aşa cum este.

— Vorbeşti serios? l-am întrebat.

— Da, vorbesc serios, a răspuns el.

— Eşti sigur?

— Cât se poate de sigur.

— Niciun fel de tăieturi? Nimic?

— Dacă e necesar, le rezolvăm la corectură.

— Mă bazez pe tine, i-am spus.

— Aşa să faci! a zis el şi a râs. Cum ţi-a mers cu cei de la NTB?

— A mers chiar bine, bănuiesc. Dar acum urmează *BT*. Am emoţii.

— Nu-ţi face griji. Am vorbit cu tipul ieri, după cum am stabilit. Oare cum îl chema? Tonder?

— Da.

— Iniţial mi-a spus că vrea să aibă câteva informaţii sumare despre tine. Dar mi-am dat seama destul de rapid că de fapt urmărea un plan.

— Şi care era acela?

— Păi, era vorba despre latura biografică.

— A aflat despre Gunnar?

— Mda, a aflat.

— Şi ce anume i-ai spus?

— I-am spus că nu pot să vorbesc despre cartea ta în felul acesta. Cred că m-a înţeles. Doar că a mers prea departe. Totuşi, cred că n-ai de ce să-ţi faci griji.

— Sunt de acord, i-am zis.

Silje a bătut la uşa întredeschisă şi şi-a vârât capul.

— Poţi să-l suni dintr-un birou de la etajul de dedesubt, m-a informat ea.

— Acum? am întrebat-o.

— Da, a spus că aşteaptă să-l suni.

M-am ridicat şi am urmat-o pe scări în jos. Am intrat în ultimul birou de pe stânga, observând că termosul cu cafea şi ceaşca se mutaseră miraculos pe masa de lucru de

acolo. Chiar lângă telefon erau un pix şi un caiet.

— Asta e numărul lui, mi-a zis ea. Tastează zero la început.

— Mulţumesc, i-am spus aşezându-mă, iar ea a ieşit şi a închis uşa. În timp ce mâzgăleam distrat pe caiet, m-am gândit că nu eram obligat să sun, dar în cele din urmă m-am adunat, am ridicat receptorul şi am format numărul.

Interlocutorul vorbea în dialectul de la Bergen, şi ulterior, ori de câte ori am auzit vorbindu-se în dialectul de la Bergen, parcă auzeam şi vocea aceea, care-mi stârnea un fior de dezgust. A fost cea mai neplăcută voce pe care am auzit-o vreodată în cei patruzeci şi ceva de ani ai mei, şi cea mai neplăcută discuţie pe care am purtat-o. Nu conţinutul era respingător, nici nu mi-l amintesc cu precizie, ci tonul pe care vorbea, undeva între linguşeală şi acuzaţie, cu o înfumurare prost ascunsă.

În cei doi ani scurşi de la apariţia primului roman am cunoscut mulţi jurnalişti şi întotdeauna am avut ceva bun de spus despre ei, întotdeauna exista o notă conciliantă în atitudinea lor, indiferent ce ar fi scris şi oricât de nerealist sau de aspru m-ar fi prezentat pe mine, dar această voce nu avea nimic conciliant, era doar hidoasă şi nu mai vreau s-o aud niciodată. La finalul interviului m-am simţit îngreţoşat, pentru că vocea aceea rămăsese în urechea mea, în capul meu, şi nu mi-aş fi închipuit niciodată că vocea unui străin poate să ţi se furişeze în trup şi să te umple cu fiinţa lui. Ceea ce m-a deranjat cel mai mult a fost că părea să-mi întindă permanent capcane, aşa cum procedează poliţiştii când interoghează un suspect, făcând variaţiuni pe subiecte obişnuite pentru a-l face să se simtă încrezător şi să se exprime pe larg, astfel încât să spună mai mult decât ar fi vrut, ca apoi o întrebare să atace subiectul: „Nu ai fost acolo, nu? Ai fost într-adevăr acolo? Nu-i aşa? Mie îmi poţi spune, eu ştiu ce s-a întâmplat de fapt”.

Cam aşa suna vocea aceasta. M-a întrebat de ce nu scrisesem despre mama în roman. Este foarte ciudat să-i

adresezi o asemenea întrebare unui autor care a scris un roman despre relaţia cu tatăl său şi moartea tatălui său. De ce a scris Kafka scrisori doar către tatăl lui, nu şi mamei? Vocea nu mi-a pus acea întrebare ca să afle de ce nu era mama inclusă în carte, cunoştea prea bine motivul, doar că îndărătul întrebării exista o acuzaţie, neformulată, dar limpede, şi tot ceea ce voia era să mă determine să recunosc. Bineînţeles că n-am făcut asta, ci am răspuns că era o carte despre tata şi moartea lui, nu despre mama şi moartea ei, însă vocea, care nu credea niciun cuvânt din ce spuneam, a părut să reţină această informaţie ca s-o folosească mai târziu, când avea să mă contrazic. Acela a fost un interogatoriu, nu un interviu. Vocea m-a asigurat că într-adevăr îi plăcuse cartea şi mi-a mai pus câteva întrebări neutre. Voia să ştie care era raportul dintre roman şi realitate. Când i-am spus, el mi-a replicat că romanul vorbeşte despre realitate, dar nu corespunde cu realitatea şi mi-a cerut să explic acest lucru.

— Tu scrii că tatăl tău a locuit la bunica vreme de doi ani. Dar asta nu este adevărat, nu-i aşa? El a locuit acolo doar două luni, nu?

— Dar eu nu am scris asta, i-am spus. Asta nu scrie în carte. Nu scrie cât timp a locuit acolo.

— Ba da, scrie. Scrie că a locuit acolo doi ani.

— Nu. Asta am scos din carte. Nu aveai unde să citeşti asta. Nu scrie acolo.

Vocea a tăcut câteva secunde. Apoi a reluat pe alt ton, de complicitate:

— După cum bine ţi-ai dat seama, am vorbit cu familia ta.

— Ai vorbit cu Gunnar?

— Da. El susţine că ceea ce scrii nu corespunde cu realitatea. Din carte reiese că eşti un erou, dar conform lui, nu ai fi atât de bun în realitate. Nu tu ai făcut curat în casă de fapt, nu-i aşa? Nici nu ştii să faci curat, am dreptate?

I-am spus că eu făcusem curăţenie în casă aşa cum

descrisesem, şi curăţenia era singurul lucru la care chiar mă pricepeam, dar că nu era corect să vorbim despre roman în acest mod, să dezbatem cine a făcut curat, unchiul meu sau eu, era absurd. Şi din nou am simţit că vocea nu credea nicio vorbă din ce-i spuneam, şi că imaginea pe care vocea şi-o formase despre mine era imaginea cu care eu însumi am trăit până la pubertate, acea imagine a unui mic căcăcios care-şi închipuie că este cineva, imoral, necontrolat, complet lipsit de bună-cuviinţă. Eu scrisesem că făcusem curat în toată casa bunicii după moartea tatii ca să mă prezint într-o lumină bună şi onorabilă, când, în realitate, unchiul meu fusese cel care se ocupase de curăţenie. Descrisesem exagerat moartea tatălui meu, transformând-o în ceva grotesc, prin modificarea unui stop cardiac banal în rezultatul unei infernale vieţi autodistructive, şi nu mă mulţumisem doar cu atât, mai târâsem în mocirlă şi rahat şi numele bunicii, din partea căreia eu primisem doar bunăvoinţă, când, de fapt, mocirla şi rahatul erau doar ale mele. Şi în spatele acestor lucruri prezida mama, răzbunătoarea Knausgând, cea care i-a sucit minţile propriului ei fiu.

De ce nu scrisesem mai mult despre mama? De ce pe ea o descrisesem într-o notă atât de pozitivă, iar pe tata într-o notă negativă? De ce scrisesem că tatăl meu a locuit la bunica doi ani, când adevărul este că el a locuit acolo două luni, poate nici atât? De ce scrisesem că făcusem curat în toată casa, când eu nu ştiam nici să fac curăţenie temeinic, şi de fapt, doar stătusem în calea celorlalţi?

Nu numai faptul că vocea credea în mod evident tot ce-i spusese Gunnar, inclusiv teoria că mama mea fusese cea care mă îndoctrinase, mi-a amplificat până la limita suportabilului starea de disconfort, aşa cum stăteam cu receptorul în mână, ci şi modul perfid în care se exprima: oarecum recunoştea că eram foarte talentat la scris, dar în acelaşi timp susţinea că minţeam, că eram un mincinos lipsit de scrupule; da, acea voce îmi vorbea ca şi cum aş fi fost un infractor. Din partea lui Gunnar ar fi fost de

aşteptat; la urma urmei, el era profund implicat în acest caz, şi eu îl implicasem împotriva voinţei lui, aşa că indiferent ce acuzaţii ar mai fi născocit, vina îmi aparţinea. Însă această voce nu era implicată în caz, nu eram vinovat cu nimic în ceea ce o privea, şi totuşi mă judeca, afişând legitimitatea morală şi prezumţiozitatea de care se putea prevala în calitate de jurnalist la cel mai mare cotidian din Bergen, simultan vrând să smulgă informaţii de la mine şi implorându-mă să i le ofer. Vocea ştia: fără mine nu avea niciun articol, de aceea era deopotrivă acuzatoare şi linguşitoare, însă n-a reuşit decât să-mi trezească dezgustul.

Da, era o voce dezgustătoare.

Mi-am dat seama că jurnalistul îl crezuse pe Gunnar. Berdahl, care de asemenea vorbise cu Gunnar la telefon, a spus că acesta îi lăsase impresia unui om serios, raţional şi stăpân pe sine. Dar în e-mailuri avea accese de furie. Reporterul de la *Bergens Tidende* vorbise cu el la telefon şi îl crezuse. Gunnar era contabil, un cetăţean respectabil, la fel ca şi vocea însăşi, îmi imaginez, şi când romanul meu a fost citit din perspectiva aceasta, vocea a văzut exact ceea ce văzuse şi Gunnar: eram lipsit de scrupule, mincinos şi mă apucasem să scriu pentru că uram familia Knausgând şi voiam să mă răzbun pe ei îndemnat fiind de mama mea. În felul acesta, Gunnar îmi luase toată independenţa şi individualitatea: eu nu-i uram cu de la mine putere, ci în numele mamei mele. Îmi transformase romanul într-un text satiric, într-o porcărie infectă. *Bergens Tidende* era întru totul de acord cu el. Eu minţeam şi ceea ce scrisesem nu era un roman, ci un soi de text meschin şi lipsit de orice valoare, un atac la adresa unor cetăţeni oneşti.

Nu m-am gândit la nimic din toate astea în timpul interviului cu vocea aceea insidioasă, pe jumătate rugătoare, pe jumătate acuzatoare, pentru că mă săturasem să mă apăr, mă săturasem să tot fiu atacat. Nu m-am gândit nici măcar după ce conversaţia s-a încheiat. Sentimentul că eram un infractor şi teama de consecinţele

demersului meu, care acum începeau să se arate, îmi concentrau toată atenţia. Erau exact aceleaşi sentimente care mă chinuiseră în a doua jumătate a verii. Pe de-a-ntregul dominat de ele, cu mintea tulburată, aşa cum se poate întâmpla când dezastrul este iminent, am ieşit din încăpere, am urcat la etajul superior şi am intrat în biroul lui Geir. Îmi era greaţă şi tremuram. Dar m-a ajutat simplul fapt că stăteam acolo. I-am relatat discuţia, iar atunci când a venit Geir Berdahl, am mai povestit încă o dată. Geir mi-a spus că reporterul îi zisese acelaşi lucru în ajun, că tatăl meu nu locuise la bunica mai mult de două luni şi că nu eu făcusem curat în casă, aşa cum scrisesem. Geir crezuse că jurnalistul voia să-l testeze cumva şi că de fapt nu ţinea să facă un interviu cu mine.

— Am înţeles rapid că pe el nu-l interesa romanul. El era interesat doar de asta. Aşa stă treaba.

— Din fericire, i-am spus că vreau să citesc tot ce avea de-a face cu Gunnar, i-am zis. Aşa că o să-mi trimită un email despre asta în decursul zilei de astăzi.

— Bine! a zis Geir. Articolul o să apară curând, şi-o să trebuiască să fim pregătiţi. Dar nu cred c-o să fie mare brânză.

— De fapt, Siri Okland urma să-mi ia interviul. Fiica lui Einar Okland. Dar apoi l-au băgat pe el pe fir. Artileria grea. Tipul a făcut ani de zile reportaje pe teme judiciare, ştii?

— Chiar tu mi-ai spus-o.

— La naiba! am exclamat.

Geir a râs.

— O să fie bine, Karl Ove.

— A fost cea mai neplăcută conversaţie pe care am purtat-o. M-a flatat şi m-a înjosit în acelaşi timp. Of, la dracu', ce metodă abjectă!

— Da, şi mie mi s-a părut dezagreabil.

— Şi acum urmează *Fadrelandsvennen*. Pentru asta mi-am făcut cele mai multe griji. Dacă BTA sunat la membrii familiei mele, crezi că ăştia s-au lăsat mai prejos?

— Nu cred că s-au apucat să sape, mi-a răspuns Geir.

— Sper că ai dreptate, i-am zis ridicându-mă. Cu *BT* a fost cea mai cumplită chestie pe care am trăit-o.

Împreună cu Silje am ieşit pe stradă în lumina puternică a soarelui, am trecut de Nasionalgalleriet şi apoi am luat-o pe strada Karl Johan. Pe drum m-am oprit la un chioşc de ziare, vrând să-mi iau un exemplar din *Morgenbladet*. Silje, care a înţeles ce mă frământa, mi-a spus că rubrica literară nu apărea în acea zi. Am aşezat ziarul la loc pe stativ, după care am intrat la Grand Hotel, acolo unde Ibsen obişnuia să stea cu oglinjoara în joben, şi am luat liftul până la barul de pe terasă, unde ne aşteptau jurnalistul şi fotograful de la *Fadrelandsvennen*. M-am aşezat împreună cu reporteriţa la o masă. Aranjându-şi ochelarii de soare pe nas, lucru care o avantaja, deoarece putea să-şi ferească privirea, mi-a declarat că romanul o bulversase. Din felul în care vorbea, am înţeles că nu-l judeca din punct de vedere moral. I-am răspuns cu mare precauţie la toate întrebările, sub acel cer albastru de septembrie, apoi fotograful mi-a făcut câteva poze în celălalt capăt al terasei. Am mai dat un interviu, de data aceasta unui jurnalist de la *Morgenbladet*, am fumat şi am băut apă minerală Farris şi cafea în timp ce-i răspundeam la întrebări. Numele lui era Håkon, dacă bine îmi amintesc, sau poate Harald, era originar din aproape acelaşi loc ca şi mine, crescuse de partea cealaltă a podului şi voia să vorbim despre asta; discuţia mi-a făcut plăcere, pentru că a fost departe atât de mine, cât şi de romanul meu.

După prânz am luat un taxi până la NRK. Cum am ajuns cu douăzeci de minute mai devreme, m-am aşezat pe o piatră din faţa clădirii şi am fumat în lumina soarelui; auzind suedeza vorbită în apropiere, m-am răsucit şi l-am văzut pe Carl-Johan Valigren, autorul suedez cu care mă întâlnisem de câteva ori la Stockholm, şi care tocmai cobora dintr-un taxi şi se îndrepta către recepţie. Urma să-şi lanseze cea mai recentă carte în Norvegia. Mi-am stins ţigara şi m-am dus după el. Întrucât stătea cu spatele la

mine atunci când am intrat, i-am pus mâna pe umăr, ceva ce nu prea făceam de obicei cu oamenii, dar în acea situaţie n-aveam cum să procedez altfel. S-a întors înspre mine şi, recunoscându-mă, mi-a zâmbit. Era îmbrăcat la costum, iar cămaşa cu guler lat, tipică anilor ’70, era descheiată la primii nasturi. Am dat noroc şi i-am zis că-mi plăcuse cartea lui, el mi-a spus că toţi autorii din Oslo îi vorbiseră despre mine, şi nu oricum, ci cu o oarecare invidie în glas. S-a întors apoi înspre coridor, unde cineva venise ca să-l conducă.

— Ne vedem, i-am spus.

— Da, ne vedem, mi-a răspuns el, după care m-am dus afară ca să mai fumez o ţigară şi s-o sun pe Linda.

Întâlnirea mă bine dispusese, Valigren era genul de om care-ţi ridică moralul, unii aşa sunt, dar nu foarte mulţi. Eu, în mod cert, nu sunt aşa.

Linda era pe terasa unei cafenele din Malmö, unde vremea era la fel de frumoasă ca şi aici. Dimineaţa se derulase fără probleme, mi-a spus, mama ei sosise, iar seara urma să vină şi mama mea. I-am spus că interviurile se desfăşuraseră bine şi că mai aveam încă două înainte să merg la Axei şi Linn. „Mă bucur, aştept cu nerăbdare ziua de mâine”, mi-a zis ea, apoi ne-am luat la revedere şi am închis.

Interviul cu *Sondagsavisen* n-a mers deloc rău. La sfârşit, Siss Vik m-a condus la recepţie şi am urcat în biroul ei pentru interviul cu *Ordfront*. Pentru prima dată în ziua aceea am vorbit despre literatură. Răspunsurile mele n-au fost grozave, dar faptul că se refereau la literatură a avut un efect purificator. Mă simţeam ca un instalator care toată ziua a trebuit să discute cu presa despre sine însuşi şi despre propriile sentimente, despre familia şi prietenii săi, şi într-un final, după-amiaza târziu, prinde ocazia să vorbească despre ţevi şi şaibe.

De la NRK am luat taxiul până la Axei, care locuia prin apropiere; pregătise *fârikâl*, tocăniţă norvegiană din carne de miel şi varză, iar mirosul din apartament m-a

proiectat direct în zilele de toamnă ale copilăriei. Mi-a spus că se gândise că nu mănânc *fârikâl* în Suedia, cel puţin aşa i se întâmplase lui cât locuise acolo; era unul dintre lucrurile de care-i fusese dor. Avea dreptate aici; o singură dată, în prima toamnă de după ce mă cuplasem cu Linda, pe vremea când încercam să-i arăt cine sunt şi de unde vin, i-am făcut şi *fârikâl* şi *pinnekjotu* coaste de miel, dar de atunci încoace nu mai mâncasem aşa ceva.

Linn, soţia lui Axei, trebuia să meargă undeva după serviciu, aşa că ne-am aşezat la masă în bucătărie împreună cu Axei şi fiii lor, Erik şi Johan, am mâncat *fârikâl* şi am băut bere. Ţinusem să-i vizitez tocmai din motivul acesta, să fii în sânul unei familii mi se părea ceva bun de pus pe rană, îmi dădea senzaţia de nevinovăţie, în orice caz, de candoare. Dacă m-aş fi dus în camera de hotel după interviuri, toate cuvintele rostite în acea zi s-ar fi revărsat în sinea mea ca nişte valuri, continuându-şi neabătut mişcarea înainte şi înapoi, şi n-ar fi fost exclus să mă întind pe pat şi să plâng, aşa cum mi se mai întâmplase. Geir Angell râsese de mine când îi povestisem asta odată, şi-mi spusese că eram exact ca Oluf, comicul, care-şi comanda în camera de hotel nişte felii de pâine şi nişte lapte, apoi, după spectacol, stătea acolo plângând şi mâncând. Râsesem şi eu, dar atunci când am ajuns într-o situaţie asemănătoare n-am mai râs, îmi era de ajuns că trebuia să trec peste asta. În ce anume consta povara, nu ştiam, era ceva complet nedefinit, dar era de parcă tot răul pe care-l aveam în mine s-ar fi deschis şi s-ar fi revărsat nestăvilit într-o zi ca aceasta. La interviuri tot ce trebuia să fac era să fixez un subiect, să-i dau formă ca să-l ţin la distanţă, însă forma aceea pe care o cream în exterior îmi provoca pe dinăuntru o turbulenţă tot mai intensă. Acum câţiva ani, un post de televiziune a făcut o serie de interviuri cu diverşi oameni, preţ de douăzeci şi patru de ore, acasă la ei. Printre aceştia s-a numărat şi Jan Kjserstad; am discutat despre asta cu Tore, care mi-a spus că eu probabil aş fi reuşit să-mi păstrez masca dacă aş fi

fost protagonistul unui asemenea exerciţiu, aş fi fost foarte amabil şi politicos pe parcursul tuturor celor douăzeci şi patru de ore, dar în clipa în care echipa ar fi ieşit pe uşă, m-aş fi întins pe pat şi aş fi izbucnit în plâns. Niciodată nu-i spusesem lui Tore că plânsesem după o apariţie în direct la televizor şi că mi se întâmpla asta şi la finalul unor evenimente literare obişnuite, deci m-am uitat puţin mirat la el. De unde îi venise ideea asta? Eram oare atât de uşor de citit?

Deci toate acestea la un loc, *fârikâlul* şi berea, consumate la o masă dintr-o bucătărie din Oslo, împreună cu Axei şi fiii săi, cu soarele la asfinţit şi cu atmosfera caldă de afară, erau exact lucrurile de care aveam nevoie.

Pe Axei îl cunoscusem la Stockholm în urmă cu patru ani, într-o seară prietenii actori ai Hélènei o sunaseră să-i spună că mai aveau nevoie de câţiva jucători pentru echipa lor de fotbal şi o întrebaseră dacă iubitul ei, Jorgen, nu dorea să participe. El m-a sunat pe mine ca să mă întrebe dacă nu voiam să joc şi eu, şi am acceptat. Am mers la un teren din zgură, undeva la periferia Stockholmului, într-un soi de zonă industrială, era frig şi întuneric, nocturnele luminau într-o culoare aproape galbenă. Cum nu mai jucasem fotbal de mulţi ani, am fost numit fundaş stânga, post din care nu puteam provoca mari pagube echipei. Echipa era alcătuită doar din actori şi era amuzant, pentru că în pauză fiecare vorbea numai despre propria sa contribuţie la joc, comentau ce anume făcuseră sau nu făcuseră, complet indiferenţi la perspectiva de ansamblu, într-un soi de gâlceavă a egocentrismului. Antrenorul era un tip de vreo treizeci de ani care juca în poziţie de apărător central şi dădea instrucţiunile într-un dialect obscur din Stockholm. împreună cu celălalt apărător central a venit la mine după meci, se vedea că amândoi erau norvegieni. Antrenorul se numea Axei şi era originar de pe coasta de est a Norvegiei, iar celălalt, Henrik, era din Kristiansand, amândoi merseseră la Sentralskolan din Stockholm şi locuiau aici în oraş amândoi. „Karl Ove”, mi-a

spus Henrik, „nu cumva te cheamă şi Knausgând?” „Ba da”, le-am răspuns eu, şi ei au râs, pentru că amândoi îmi citiseră cartea, iar şansele de a da peste mine acolo, pe un teren părăginit de la periferia Stockholmului, în întunericul de toamnă, erau relativ mici. Am continuat să joc fotbal cu ei, iar peste câtva timp, într-o sâmbătă, am primit un mesaj de la Axei în care mă invita la ziua de naştere a fiului său. Convins că făcuse o greşeală şi că trimisese SMS-ul altcuiva decât intenţionase, l-am refuzat politicos. Dar nu fusese nicio greşeală, el a continuat să mă mai caute din când în când, apoi ne-am întâlnit de câteva ori în afara meciurilor de fotbal, şi atunci când el şi partenera lui, Linn, au venit la aniversarea de doi ani a Vanjei, Linn s-a oprit mirată în faţa afişului unui scurt-metraj pentru care Linda scrisese scenariul. Aşa am aflat că Linn fusese producătorul filmului. Copiii lor erau de aceeaşi vârstă cu ai noştri, şi am început să ieşim împreună la intervale regulate.

Axei era un om simpatic şi manierat, dar pe terenul de fotbal i-am văzut şi o altă latură, o agresivitate şi o forţă care mi se păreau neaşteptate la el; o dată, după ce fuseserăm la Răsunda ca să vedem un meci şi am intrat în metrou purtaţi de valul de oameni, observând că un bărbat se aşezase pe locul pe care intenţionam eu să mă aşez, Axei aproape că s-a năpustit asupra lui, vorbind şuierat. Aceste mici răbufniri ale lui nu păreau să se potrivească cu felul în care se comporta de obicei, întrucât ceea ce-l caracteriza era blândeţea, iar aceasta era autentică, înnăscută, nu o calitate dobândită în timp. Şi Linn era atentă, dar avea şi o latură tăioasă, nu-i era teamă să fie precisă şi-i păsa prea puţin de ceea ce credeau alţii despre spusele sau faptele ei. În ceea ce priveşte viaţa de familie, ei se aflau la un alt nivel decât noi, aveau casă, maşină şi finanţele în perfectă ordine. Ea lucra pe post de producător de televiziune la SVT, el era actor freelancer. Se cunoscuseră în timp ce lucrau la o reclamă, acesta fusese primul lucru pe care el mi-l povestise. Uneori luam

prânzul la restaurantul meu preferat din apropierea biroului; altfel, ne întâlneam destul de des în weekenduri şi în fiecare zi de luni în timpul sezonului când aveam meciuri de jucat. Chiar şi după ce ne-am mutat la Malmö şi ei s-au mutat la Oslo, am păstrat legătura, chiar dacă la intervale din ce în ce mai mari de timp. Ei erau genul acela de oameni generoşi care ne invitau la toate evenimentele posibile şi care rezolvau toate chestiunile de ordin practic. O dată ne-au invitat de Paşte la o cabană de la munte pe care o avea familia lui, şi altă dată ne-au invitat la Berlin, unde el îşi închiriase un apartament. Noi nu i-am invitat nicăieri. De altfel, cum am fi putut s-o facem, de vreme ce nu aveam nici cabane, nici case ale familiei şi nici bani de chirie? Dar se pare că ei nu ţineau socoteala.

După ce am mâncat, ne-am trântit pe canapea, fiecare cu berea lui, aşteptând-o pe Linn pentru ca apoi să putem ieşi în oraş. Eram atât de obosit, încât nici nu ştiam ce spuneam. Fusese o zi îngrozitoare. A doua zi, totul urma să apară în presă.

Puţin mai târziu, când am pornit înspre centru pe străzile din partea vestică a oraşului, era complet întuneric şi plin de stele. Sub toţi copacii se aşternuseră frunzele. Aerul era aproape la fel de tăios ca un cristal, dar nu era foarte rece, încă mai păstra căldura zilei, care se disipa încet. Ne-am aşezat la o masă din faţa cafenelei Tekehtopa, care se afla în imediata apropiere a hotelului, am băut câteva beri şi am povestit. Pentru că a doua zi aveam o lectură publică la Operă, şi pentru că nu voiam cu niciun preţ să fiu mahmur, m-am dus să mă culc după o oră. Axei a venit cu mine la hotel, deoarece Silje îmi promisese că-mi va lăsa două exemplare din roman atunci când vor sosi; făcuse întocmai, pentru că recepţionera mi-a întins pachetul zâmbind şi s-a uitat pe ascuns în timp ce-l deschideam. Am scris un autograf pe un exemplar şi i l-am dat lui Axei, ne-am luat la revedere şi am urcat cu celălalt exemplar în cameră, l-am vârât în rucsac înainte să mă dezbrac, am pornit televizorul şi m-am întins, şi m-am uitat

la televizor până când nu am mai putut să-mi ţin ochii deschişi şi am adormit. Bănuiesc că undeva pe parcursul nopţii m-am trezit şi am stins televizorul, pentru că la ora şase, când m-am sculat, ecranul era negru şi era linişte. Am făcut un duş, m-am schimbat şi m-am dus jos să iau micul dejun. Am lăsat ziarele neatinse, pentru că nu voiam să ştiu nimic. Mi-am luat omletă, bacon, cârnaţi şi câteva felii de pâine, puţin suc proaspăt şi o ceaşcă de ceai, m-am aşezat şi am aruncat o privire la teancul de ziare. Ceea ce nu voiam să văd erau interviurile. Erau în *Daghladet Magasinet*, *Dagens Naringsliv* şi *Dagsavisen*. Dar recenziile? Decisesem să nu le citesc, dar în acelaşi timp trebuia să aflu dacă erau sau nu catastrofale. Făcusem un pact cu Geir ca el să mă înştiinţeze printr-un SMS cum stătea treaba, dar ceasul nu era decât şapte, şi putea să dureze multe ore.

La dracu'! Să arunc un ochi nu avea ce să-mi dăuneze.

M-am ridicat şi am luat *Daghladet*. Evitând cu mare grijă secţiunea de magazin, m-am dus direct la paginile despre cultură. Iat-o!

Îmi simţeam inima palpitând cât timp mi-am plimbat ochii pe rânduri în jos.

Arăta bine.

Fusese bine primită cartea.

Oare era la fel de bine şi în *Dagens Naringsliv*?

Am pus jos *Daghladet* şi m-am dus să iau *Dagens Naringsliv*. Procedând identic, am evitat interviul cu mine şi am deschis direct la cronica de carte.

Şi aici merseseră bine lucrurile.

Bun atunci!

Cu o ceaşcă de cafea în mână, am fumat o ţigară în faţa uşii de la intrare, uitându-mă la puţinii trecători care mergeau pe stradă aşa de devreme. Cerul era la fel de albastru ca în ziua precedentă şi lumina soarelui învăluia toate acoperişurile şi toate turnurile.

La Operă, unde urma să citesc, era un mic festival

organizat de cluburile de carte. Nu voiam să citesc nimic din volumul întâi, în schimb, în speranţa de a amuza publicul, alesesem un pasaj din al doilea, în care era vorba despre un curs de ritmică pentru bebeluşi la care fusesem cândva la Stockholm. De două ori citisem public din volumul întâi, prima dată la invitaţia lui Ingvar Ambjörnsen, care fusese desemnat scriitor rezident onorific la Bergen, atunci am ales partea introductivă pe care tocmai o scrisesem; a doua oară, la un eveniment de la Litteraturhuset, am citit scena în care eu şi Yngve am ajuns la casa din Kristiansand. Ambele pasaje vorbeau despre moarte, şi asta a distrus complet atmosfera din sală; de vreme ce era un roman autobiografic, şi nu ceva ce inventasem eu, a fost de parcă aş fi forţat auditoriul să mă accepte pe mine şi personalitatea mea întunecată, stricându-le seara prin simpla mea prezenţă. După aceea am decis să nu mai repet greşeala. Era nevoie de ceva comic, aşa că am ales scena cursului de ritmică pentru bebeluşi. Al doilea volum este o comedie, dar o comedie care zace foarte, foarte adânc ascunsă, pentru că vorbeşte despre un bărbat care este captiv în propriile închipuiri despre sine însuşi, şi despre o familie prinsă şi ea în propriile închipuiri despre ea însăşi, şi asta i-a dus pe toţi în situaţii ruşinoase care s-ar fi rezolvat rapid dacă membrii familiei s-ar fi privit unii pe alţii şi şi-ar fi spus că închipuirile nu sunt valide, că aceasta este realitatea şi că nimic altceva nu contează. Dar ei nu au putut s-o facă, tocmai acest lucru le era imposibil, au făcut fix pe dos, s-au uitat unii la alţii şi şi-au spus că nimic nu conta mai mult.

Hotelul se afla după colţ, de cum ieşeai de la editură, şi peste puţin timp m-am dus acolo ca să printez scena respectivă; acasă nu funcţionase imprimanta. Geir Berdahl împacheta cărţile pe care urma să le distribuie împreună cu fiica lui, Maria, cu care doar mă salutasem, fără să avem prilejul să stăm de vorbă. Faptul că romanul nu se găsea în librării tocmai în ziua în care toată presa scria despre el era supărător deoarece interesul opiniei publice

era pasager, deja peste o săptămână avea să scadă, putând cunoaşte un nou avânt numai în cazul nominalizării pentru vreun premiu. Când îmi apăruse cartea de debut, editura scosese un tiraj destul de mic, şi când acela se vânduse, au mai publicat doar două sute de exemplare, şi au ţinut-o tot aşa, iar apoi în luna decembrie, singura lună în care într-adevăr se vând cărţi în Norvegia, titlul nu era de găsit în nicio librărie. Cifra exemplarelor vândute nu reprezenta nimic pentru mine, dar banii da, mai ales acum că familia noastră număra cinci membri şi banii din drepturile de autor erau singurul venit pe care-l aveam în afară de bursă.

Am pus manuscrisul în rucsac, i-am salutat pe Geir şi pe Maria şi m-am îndreptat către Operă. N-o mai văzusem pe dinăuntru, îi ştiam doar faţada anonimă dinspre gară, şi am fost uimit atunci când m-am aflat în faţa ei, un edificiu într-adevăr unic. Toate acele pietre albe pe care soarele le scotea în evidenţă făcându-le să strălucească, aproape ca o flacără în comparaţie cu marea albastră şi răcoroasă în mijlocul căreia răsărise. Am urcat pe acoperiş, m-am uitat înspre port cât timp am fumat o ţigară; îmi mai rămânea mai bine de o oră. Sprijinit de un perete, am scos o sticlă de jumătate de litru de Pepsi Max, am luat o înghiţitură, mi-am scos mobilul şi am sunat-o pe Linda. Ea împachetase deja şi urma să pornească în curând spre Kastrup. Mama tocmai sosise şi ea, era afară împreună cu copiii, undeva la un loc de joacă. I-am spus că aveam emoţii şi că va fi minunat să mergem la Praga în weekend. Ea mi-a urat succes, apoi am închis. Am stins telefonul înainte de a-l băga în rucsac. O dată, în timp ce mi se lua un interviu pe scenă, îmi sunase telefonul şi publicul izbucnise în râs; publicul râde tocmai de astfel de lucruri. Publicul voia să râdă, căuta detaliile comice şi se lăsa cuprins de ilaritate oricât de banale ar fi fost întâmplările. O audienţă numeroasă avea o dinamică proprie şi o psihologie aparte, indiferent de caracterul indivizilor care o compuneau. Un gest la care n-ar fi râs dacă ar fi fost

singuri şi un episod care nu li s-ar fi părut comic niciodată, pentru că era un lucru atât de derizoriu, putea să genereze râsete isterice într-o sală plină. Şi când stăteau tăcuţi, tăcerea putea să exprime o gamă foarte variată de stări de spirit. Plictiseală, indiferenţă; atunci era de parcă vorbele conferenţiarului s-ar fi risipit ca un fum în vânt. Atenţie şi interes: cuvintele aveau efect, părea să existe în atmosferă un fel de voracitate în faţa căreia era fantastic şi seducător să vorbeşti. Obişnuiam să citesc aceleaşi texte, şi starea de spirit era de fiecare dată alta; uneori râdeau cu toţii de un anumit pasaj, alteori era linişte deplină atunci când îl citeam. O scenă putea să aibă un efect exploziv într-o seară, iar în seara următoare putea să pară seacă şi fără rost. Era vorba şi despre propria mea capacitate de prezentare: uneori arătam foarte serios, iar în alte dăţi de-a dreptul sumbru, era de parcă propria mea prezenţă ar fi subjugat latura comică; alteori, când am reuşit să povestesc puţin înainte de a citi, râsul s-a aflat mult mai aproape. Dar de cele mai multe ori era vorba despre publicul însuşi, compoziţia lui şi atmosfera din sală.

Mi-am aruncat ţigara pe jos, am stins-o cu piciorul şi m-am dus către intrare. Piaţeta din faţa Operei era plină de oameni. Fix în faţa uşii am dat peste Vede Lid Larsen. Mai de mult lucraserăm împreună la o editură, dar nu vorbisem niciodată cu el şi nici nu ne salutam. Deci ce să fac? Să mă prefac că nu-l văzusem? Aş fi putut să dau impresia că eram înfumurat sau că-l respingeam. Dar nici să-l salut nu-mi venea, doar nu ne cunoşteam.

— Salut! i-am zis în cele din urmă.

— Salut! mi-a răspuns el. Felicitări pentru carte!

— Mulţumesc!

— Ne vedem mai încolo, a spus el, după care a intrat.

Mi-am croit drum prin mulţime până am găsit o femeie care părea să se ocupe de organizare, şi într-adevăr de asta de ocupa, ea m-a rugat să aştept şi a chemat o altă persoană care m-a condus în spatele scenei. Coridoare înguste, pereţi întunecaţi, săli nebănuite pline de cabluri şi

de scripeţi, uşi ici şi colo, şi apoi o încăpere provizorie în spatele unor pereţi falşi, acolo unde trebuia să aşteptăm. Pe masă erau o fructieră, câteva termosuri de cafea şi nişte sticle de Farris. Cathrine Sandnes, maestra de ceremonii, m-a îmbrăţişat, a spus ceva şi a râs, pentru că era genul acela care râde mereu; şi Dag Solstad, care urma să citească după mine, se afla acolo, împreună cu preşedintele unuia dintre cluburile de lectură, şi mai erau alte câteva persoane pe care nu le cunoşteam. I-am salutat pe toţi şi mi-am turnat o ceaşcă de cafea. Am întrebat-o pe Cathrine ce-i făceau copiii, ea mi-a povestit puţin despre ei şi mi-a arătat câteva fotografii pe mobil, apoi m-a întrebat despre ai mei şi eu i-am spus că erau bine. Nu mai ţineam minte cum ne cunoscuserăm, probabil că fusesem împreună cu Espen şi Frederik, parcă ne uitaserăm la un meci de fotbal odată şi fusese şi ea acolo, şi parcă cineva îmi povestise că era campioană naţională la arte marţiale. Pe atunci ea lucra la *Dagsavisen*. Îmi luase şi un interviu la un moment dat; după aceea, pe drumul spre hotel, am vorbit despre conceptul misterios de a fi „în formă” – faza de succes uimitor în care pot ajunge sportivii atunci când se debarasează de toate obstacolele mentale – în raport cu scrisul. Şi ca scriitor, poţi trece printr-o etapă în care nimic nu-ţi iese, după care să ajungi brusc în sfera în care totul funcţionează. Totul porneşte de la cap. Fotbal, scris, taekwondo. Acum Cathrine era redactor-şef la *Samtiden*, era căsătorită cu Aslak Şira Myhre, pe care mi-l aminteam de la Bergen, mai întâi îl ştiusem numai de la distanţă, ca student activist de extrema stângă, apoi îl cunoscusem mai bine, deoarece el fusese cel mai bun prieten al lui Tore în perioada copilăriei lor din Stavanger, iar Tore îl luase drept model pentru cel mai important personaj secundar din romanele sale despre Jarle Klepp. Cândva scrisesem un eseu pentru *Samtiden*, şi atunci am discutat puţin şi cu Cathrine. De-a lungul acestor ani ne mai văzuserăm de câteva ori, şi ea nu se schimbase absolut deloc. Cea mai pronunţată trăsătură a ei de caracter era faptul că nu se

temea de nimic, anxietatea şi încordarea care predomină în lumea culturală n-o atingeau în niciun fel. Chiar şi acum, în mijlocul mulţimii, ea vorbea şi râdea, trecând de la un membru al publicului la altul.

În drum spre scenă mi-a explicat cum planificase evenimentul: mai întâi o scurtă introducere, apoi intram eu, avea să-mi adreseze o întrebare glumeaţă despre titlu, după care începeam să citesc.

Sângele mi s-a scurs din vine atunci când am ajuns pe scenă şi am văzut sala goală în faţa mea. Cred că mă făcusem alb ca varul din cauza neliniştii. Ne-am întors prin labirintul de coridoare şi am intrat în încăperea improvizată. Mi-am turnat o nouă ceaşcă de cafea şi l-am privit atent pe Dag Solstad, care stătea pe un scaun la câţiva metri depărtare. Îl întâlnisem de mai multe ori, adesea în contexte legate de editură, dar niciodată nu reuşisem să-i spun ceva, nici măcar un comentariu despre vreme, că era mohorâtă sau frumoasă, ca în acea zi. Nu mi-era frică de el, nu era vorba despre asta, doar că nu reuşeam să-l privesc ca pe un om în carne şi oase. El era deja un scriitor renumit atunci când m-am născut, şi mai mult decât atât, era considerat cel mai important autor din generaţia sa. Toată viaţa mea, el fusese „Dag Solstad”, marele scriitor; avea un loc în societate la fel de bine înrădăcinat ca şi asigurările Gjensidige Forsikring, ca fabrica de bere Ringnes Bryggeri sau finala Cupei, un statut pe care-l împărtăşea cu Jan Erik Vold, care întotdeauna fusese prezent acolo, la televizor şi în sala de clasă, ei fiind oarecum simbolurile breslei scriitoriceşti, imaginile lor deveniseră emblematice – tipul cu înfăţişare bonomă, cu o voce ciudată, care citea poezia despre franzelă, şi ochelaristul ciufulit care mormăia şi vorbea nazal ori de câte ori i se adresa o întrebare – deci aveam de acoperit o distanţă covârşitoare atunci când am crescut şi am început să le citesc cărţile cu seriozitate, nu ca pe nişte opere reprezentative, ci ca pe nişte scrieri relevante pentru prezent, şi sentimentul fantastic care m-a cuprins

atunci când imaginea emblematică a prins viaţă, prin implicarea totală a sinelui, şi implicarea propriilor experienţe şi cunoştinţe, se poate compara cu modul în care ni se schimbă percepţia despre părinţii noştri atunci când devenim părinţi noi înşine: brusc, vieţile lor îndepărtate, comportamentul lor incomprehensibil, reflectă ceva profund omenesc şi universal valabil, făcându-i să renască în ochii noştri. Astfel a renăscut şi „Dag Solstad”, dar nu ca om, ci numai ca scriitor, pentru că talentul lui aparte era acela de a scrie cărţi iconice; acestea exprimau ceea ce era neclar şi nevăzut într-un asemenea mod, încât să devină clar şi vizibil, nu doar o singură dată, ci de fiecare dată. Astfel, demascarea lui „Dag Solstad” la care ducea citirea romanelor lui nu făcea altceva decât să te conducă spre o altă mască, deoarece, fiind iconice, cărţile nu reflectau doar personalitatea autorului, ci şi epoca acestuia, contribuind ele însele la modelarea ei. Una dintre cărţile lui începe cu un om care stă singur şi care, de ruşine, îşi acoperă faţa cu mâinile. În timp ce citeam m-am gândit că eu scrisesem mult mai bine şi fusesem mult mai profund în cartea mea de debut, în care personajului principal îi este mereu ruşine şi nu-i sunt necunoscute acel gest al mâinilor şi impulsul care-l generează. În hybrisul meu îl bănuiam pe Dag Solstad că furase ideea din cartea mea. Pe atunci nu înţelegeam valoarea literaturii magistrale, în viaţa mea şi în scriitura mea nimic nu se coagula sub forma unor imagini, totul se revărsa peste margini. Acum înţeleg. Iconicul înseamnă punctul culminant al literaturii, ţinta spre care aceasta tinde mereu: imaginea aceea unică în care totul se coagulează, dar care în acelaşi timp trăieşte pe cont propriu. Omul însingurat care-şi duce mâinile către faţă: ruşinea. Omul care-şi înscenează propria paralizie: neautenticitatea. Şi una dintre imaginile cele mai pregnante şi mai zguduitoare din toată panoplia lui Solstad: tatăl care este martor când fiul lui cere bani pentru a-şi duce prietenii cu maşina. Probabil de asta a

fost atât de preocupat Solstad, în romanele lui ulterioare, de Thomas Mann şi Henrik Ibsen: aceştia sunt ultimii mari autori iconici. Sanatoriul lui Mann din *Muntele vrăjit este* scena perfectă pentru un roman, fiind atât un simbol, cât şi un loc, în acelaşi fel în care Peer Gynt şi Brand sunt şi simboluri, şi personaje. Toată literatura doreşte să ajungă acolo, la simbolul esenţial care spune totul de la sine şi care, concomitent, este totul. *Inima întunericului Moby Dick*, *Riverrun*.

Mi-am dus ceaşca la gură şi am sorbit foarte puţin din cafeaua fierbinte, şi atunci când am lăsat-o jos, spre marea mea nemulţumire, am văzut că picături mici, maronii, se scurgeau pe margine. M-am uitat înspre sală, am luat o nouă înghiţitură, voiam să schimb o vorbă cu „Dag Solstaci, dar nu ştiam despre ce. Odată cineva îmi spusese că eu nu voiam să vorbesc decât cu celebrităţile; de atunci m-am gândit la asta de fiecare dată când m-am aflat în faţa unuia dintre cei „mari" Era adevărat? Voiam să vorbesc doar cu ei? Poate că nu „doar" cu ei, dar trebuie să recunosc că doream să fac asta: oamenii celebri aveau o forţă de atracţie aparte, să mă aflu în poziţia în care să le pot spune ceva era un privilegiu, aşa simţeam. Pe de altă parte, era şi o formă de servilism. Fără-ndoială! Servilism şi umilinţă.

I-am căutat privirea şi am prins-o.

— Îl cunoaşteţi cumva pe Peter Handke? l-am întrebat.

A sunat oarecum abrupt, dar „Dag Solstad" n-a băgat de seamă. Scuturând din cap, a spus că de fapt nu-l cunoştea. Îi citise câteva cărţi, dar asta fusese de mult, şi nu putea să afirme că ar fi fost în mod direct interesat de Handke, nu.

— Tocmai citesc un roman fantastic scris de el, *Anul meu din Golful de Nicăieri*, se numeşte. L-aţi citit? Cred că a fost publicat cândva prin anii ’80 sau ’90.

— Nu, nu l-am citit. Zici că e bun?

— Da, este bun.

Nu am mai adăugat nimic pe subiectul ăsta. Era multă lume, discuţiile curgeau, oamenii se plimbau de colo colo, şi în curând a venit şi momentul să intru pe scenă. Solstad a rămas aşezat, el urma să citească la jumătate de oră după mine, şi după ce tehnicianul de sunet mi-a fixat microfonul, m-am postat în spatele cortinei, chiar lângă mixerul plin cu luminiţe, iar când aplauzele s-au oprit, Cathrine mi-a făcut prezentarea. M-am dus pe scenă, ea mi-a adresat întrebarea stabilită, publicul a râs, eu am răspuns ceva neutru, ea a făcut câţiva paşi în spate şi eu am început să citesc.

După ce am terminat, m-am dus în culise, mi-am dat jos microfonul şi m-am grăbit spre foaier, care în continuare era înţesat de lume, am traversat scuarul şi am urcat pe podul pietonal, şi acolo era plin de lume, pe alocuri era atât de aglomerat, încât a trebuit să aştept, am trecut pe partea cealaltă, lângă gară, am găsit un taxi şi i-am dat şoferului adresa de la studioul fotografului Thorenfeldt, care era în partea de vest a oraşului. Am străbătut străzile ce sclipeau în lumina soarelui tomnatic, iar după ce am plătit şi m-am dat jos, am văzut că un bărbat îmi făcea semn cu mâna din pragul unei uşi aflate la nici cincizeci de metri depărtare. Am alergat uşor într-acolo, şi bărbatul m-a condus într-un studio unde se aflau Hanne Orstavik şi Ingvar Ambjörnsen. Ea era îmbrăcată într-o rochie vintage, poate de prin anii ’20 sau ’30, şi el purta un frac alb şi un joben alb. Thorenfeldt a venit şi m-a luat de mână, era un om rotofei care probabil că râdea tot timpul, în orice caz, aşa făcea în acele momente. Am primit un teanc de haine, toate albe, m-am dus într-o cabină şi m-am îmbrăcat cu ele. Pantalonii erau prea mari, atârnau pe mine ca un sac, dar cu bretele îmi stăteau bine, aşa mi-a spus asistentul fotografului atunci când am ieşit. Ne-am ridicat, Thorenfeldt cânta cât îl ţinea gura ceva asemănător cu Frank Sinatra, râdea şi striga în timp ce noi trei stăteam unul lângă altul şi pozam, cu pălării şi fără, şi la sfârşit Hanne a primit confetti pe care l-a aruncat într-

un final grandios. N-a durat mai mult de zece minute. Fotografiile erau pentru un lanţ de librării, din câte am înţeles eu, şi iniţial mă arătasem nehotărât, care era modalitatea mea de a spune nu, pentru că nu valora nimic pentru mine, eu trebuia să mă gândesc la credibilitatea mea literară, pe care aş fi putut s-o subminez cu o singură lovitură ca aceasta. Nu eram genul acela de scriitor, credeam eu, dar în cele din urmă m-am lăsat convins, era important pentru carte, şi „nu” se număra printre cuvintele pe care mi-era greu să le pronunţ, eram prea slab pentru acel cuvânt, teama de a supăra pe cineva atârna întotdeauna mai greu în balanţă decât dorinţa de a-mi păstra credibilitatea, aşa că iată-mă stând acolo, în studioul unui fotograf obişnuit cu celebrităţile, pozând ca un fel de artist de revistă literară. Şi a fost atât de amuzant! A fost atât de amuzant să mă îmbrac în costum, să mi se facă fotografii, să pozez în mijlocul cascadelor de muzică şi râsete! Prezenţa lui Ingvar Ambjörnsen şi Hanne Orstavik mi-a fost de ajutor, pentru că îi respect pe amândoi şi dacă erau împreună cu mine, nu putea să iasă chiar aşa de rău. Stocul a fost epuizat. Chiar aşa, ce anume vândusem eu de fapt? Sufletul meu. Şi pe acela oricum îl pierdusem.

După şedinţa foto am băut o ceaşcă de cafea cu Hanne la o terasă din apropiere. Ne-am cunoscut cândva pe la mijlocul anilor ’90, după ce îi luasem un interviu lui Rune Christiansen pentru *Vagant*, şi el mă invitase la petrecerea de vară a Editurii Oktober. Espen era acolo, se publica la Oktober, era prezent şi fratele mamei, Kjartan, fiind şi el autor al editurii, iar la masă am avut-o vecină pe Hanne, la rândul ei scriitoare care se publica la Oktober. Am stat de vorbă o vreme, dar, întrucât mă simţeam inferior, singurul ne-scriitor de acolo, m-am dus la masa lui Espen imediat ce s-a terminat masa, şi m-am ţinut după el tot restul serii. A doua oară am întâlnit-o pe Hanne după ce debutasem, şi ea mi-a reamintit de acea seară, de cât de nepoliticos fusesem să mă mut la altă masă, de parcă n-aş

fi avut ce vorbi cu ea. În ultimii ani, după ce am trecut de la Tiden la Oktober, ne-am tot intersectat la diverse evenimente organizate de editură. Hanne era o romancieră împlinită, nu accepta compromisuri în ceea ce priveşte cărţile şi nu era coruptă. Calităţi rare, toate la un loc. Ca persoană, era sensibilă, îi percepeam o anume vulnerabilitate, şi poate că asta era ecuaţia imposibil de rezolvat, conflictul dintre esenţa ei incoruptibilă, opacă la compromisuri şi deschiderea faţă de impresiile lumii care-i făcea romanele atât de complete şi în acelaşi timp dificile. Nu vorbiserăm pe îndelete decât o dată, în urmă cu câteva săptămâni, la prânzul organizat de Oktober după o conferinţă de presă, când toată timiditatea ni se dizolvase brusc, aşa că putuserăm să discutăm în voie. Eu i-am povestit cum era viaţa mea de fapt, ea mi-a povestit cum era viaţa ei de fapt. Acea deschidere aparţinuse acelui moment, acum am vorbit doar puţin despre cărţile noastre, şi după un sfert de oră m-am ridicat, anunţând că trebuia să prind avionul, şi am luat taxiul până la gară, de acolo m-am dus cu trenul până la aeroport, unde în ultimul moment am reuşit să-mi iau tichetul de îmbarcare pentru zborul spre Copenhaga şi în sfârşit am putut să mă adâncesc într-un scaun, singur cu gândurile mele.

Toată goana aceea mi-a amintit de o altă întâmplare când fusesem nevoit să alerg ca să prind avionul spre casă. Atunci o căram şi pe Vanja în braţe. Nu cred că avea mai mult de un an. Fuseserăm invitaţi la ceremonia de confirmare a băiatului unchiului meu, undeva la marginea oraşului Oslo, şi deoarece Linda era gravidă şi avea grijă de Heidi şi nu voia să zboare cu avionul, m-am dus numai cu Vanja, pe care voiam să le-o arăt rudelor mele. Totul a decurs bine, de la cap la coadă, cu excepţia zborului spre casă, când Vanja a ţipat fără contenire, iar eu am fost fleaşcă de sudoare, inclusiv pe sacou. Şi atunci întârziasem la fel de mult, m-am gândit, şi mi-am dat seama că atunci îmi văzusem familia ultima dată. E drept, mă mai văzusem odată cu Gunnar şi cu fiii lui în grădina mamei, acasă la

Jolster, dar acea întâlnire durase numai câteva minute. Confirmarea a durat toată ziua, şi toţi acei oameni, pe care-i cunoşteam de-o viaţă, s-au comportat în modul lor propriu şi firesc, cu care eram pe deplin familiar. Dinamica dintre cei doi fraţi, toate jocurile de cuvinte, toate expresiile idiomatice. Copiii lor erau pe cale să devină adulţi. Faptul că-l reprezentam pe tatăl meu şi-o avem alături pe Vanja îmi conferea o stare de bine.

S-o ţin pe Vanja în braţe acolo, în avion, pe când aşteptam decolarea, mi se părea culmea fericirii. Dragostea pentru ea părea să se adune într-un singur punct, era copleşitoare şi de nestăvilit, aproape că-mi dădeau lacrimile; peste câteva clipe, când avionul a început să ruleze către pistă, sentimentul acela a ieşit treptat din faza acută. Soarele era la apus, umbrele erau lungi, eu mi-am lăsat capul pe spate şi mi-am închis ochii în încercarea de a dormi puţin. A fost evident imposibil, pentru că se întâmplaseră multe în ultimele două zile. Dar acum nu trebuia decât să cobor din acest avion, să urc în următorul, să cobor şi din acela, să iau un taxi până în centru, şi voi avea o altă lume în jurul meu.

Atunci când eram sus în aer şi pădurile de pe coasta de est a Norvegiei de Sud se îndepărtau tot mai mult şi mai mult, pasagera de lângă mine, în vârstă de vreo treizeci de ani, cu părul blond şi braţe puternice, a luat *Daghladet*, a extras *Magasinet* şi a început să-l răsfoiască. În clipa în care am descoperit asta, mi-am întors capul şi m-am uitat pe fereastră. După câteva secunde, m-am prefăcut că răsuceam butonul pentru activarea ventilaţiei de deasupra locului meu numai ca să arunc o scurtă privire la ziarul pe care-l ţinea nemişcat în faţa ei şi am descoperit, spre disperarea mea, că citea articolul despre mine. Întrezărind un colţ dintr-o fotografie de-a mea, am roşit până în vârful urechilor şi mi-am întors iarăşi capul. Nu-şi dăduse seama că bărbatul despre care tocmai citea un articol stătea chiar lângă ea, pentru că atunci sigur s-ar fi uitat la mine şi mi-ar fi spus, nu? Dacă mă recunoscuse,

probabil că înţelesese de ce îmi întorsesem capul atât de ostentativ, şi situaţia ar fi stânjenitoare pentru amândoi; ea m-ar fi dat în vileag şi eu aş fi fost dat în vileag. Dar nici nu puteam s-o bat pe umăr şi să-i spun: „Despre mine citeşti!”, pentru că ar fi părut o idioţenie. Dacă ar fi răsfoit pur şi simplu ziarul, n-ar fi fost atât de periculos, dar sorbea fiecare cuvânt, în timp ce eu stăteam lângă ea, la doar câţiva centimetri distanţă, străduindu-mă din răsputeri să trec neobservat. Nu m-am clintit nici când a ajuns la capătul interviului; în definitiv, situaţia nu se schimbase doar pentru că actul lecturii se încheiase pentru ea.

Îi luase cel puţin zece minute să-l parcurgă, am constatat eu după ce am aruncat o privire piezişă pe revistele ei. În mod surprinzător, nu a observat nimic, pe când eu simţeam că voi lua foc, atât eram de tensionat. Dar nu, pe toată durata de o oră a zborului de la Oslo la Copenhaga, cât timp m-am uitat pe fereastră, ea a stat liniştită lângă mine, a citit puţin, a mâncat puţin, a mai citit încă puţin. Ah, ce uşurare am simţit când am aterizat, avionul s-a oprit şi ea s-a ridicat şi s-a dus în faţă, iar eu puteam în fine să-mi îndrept gâtul, să răsuflu şi să mă relaxez.

Linda mă aştepta la sosiri. Se machiase şi era fericită. Ne-am sărutat, apoi am făcut formalităţile de înregistrare pentru zborul următor şi, în ora care ne rămăsese la dispoziţie, ne-am dus la aceeaşi cafenea în care stătusem în dimineaţa precedentă şi am băut bere. Era un sentiment decadent: niciodată nu beam înainte să plec la drum, pentru că întotdeauna aveam ceva de făcut, şi nici împreună cu Linda nu beam niciodată, pentru că întotdeauna îi aveam pe copii în preajmă.

Era sentimentul de liberate. În următoarele două zile puteam să facem ceea ce voiam. Fără copii, fără scris, fără conferinţe şi fără interviuri. Doar noi doi. Îmi alungasem din minte umbra lăsată de cartea pe care o scrisesem despre noi, şi pe care Linda încă n-o citise. Exista un timp

pentru toate. După ce ne întorceam, urma să primească manuscrisul. Acum ea nu ştia nimic, şi întreg weekendul avea să se desfăşoare în acest nimic.

Soarele apusese deja atunci când am urcat în avion. Atmosfera din cabina luminoasă era complet diferită de cea din cursa de la Oslo, pentru că toate semnele şi reclamele erau într-o limbă străină, feţele însoţitorilor de zbor aveau o altă tipologie, dar şi din cauza întunericului, care la scurt timp după decolare ne-a închis înăuntru şi a definit spaţiul nemaipomenit de clar: noi stăteam aici, sus deasupra pământului, în drum către Europa, înspre una dintre vechile ei capitale, în timp ce oraşele fără nume se zăreau ca nişte insuliţe de lumină în oceanul de întuneric pe sub noi, şi spaţiul acela bine definit spunea „călătorie” în acelaşi mod în care un compartiment de tren spunea „călătorie”, şi o cabină de pe un vapor spunea „călătorie”, şi dacă tot a venit vorba, tot aşa cum un zeppelin spunea „călătorie” Nu călătorie cu sensul de transfer, ci „călătorie” ca mitologie. Călătoria din anii ’20 sau ’30, călătoria din anii ’30 sau 70. Şi nu Europa ca geografie, ci Europa ca mitologie. Era fantastic că oraşele care existaseră în Evul Mediu, în perioada renascentistă, apoi în cea barocă, ca să nu mai zic de cele două războaie mondiale din secolul precedent, rămăseseră tot acolo, răsfirate pe continentul de sub noi, şi că ele erau atât de diferite, aveau atât de multe aure şi semnificaţii distincte, sub patina timpului, fiecare în felul ei. Londra şi Paris, Berlin şi München, Madrid şi Roma, Lisabona şi Porto, Veneţia şi Stockholm, Milano şi Praga, doar ca să enumăr câteva dintre ele. Praga însemna Golem, omul creat de om, şi însemna Kafka. Erau acolo Evul Mediu faustic şi dualismul austro-ungar din secolul al XIX-lea, apoi anii ’50 ai comunismului şi anii 2000 ai capitalismului în varianta sa nesofisticată şi vulgară din Europa de Est.

Care era diferenţa dintre realitate şi iluzia noastră despre ea? Dacă realitatea exista, ne era oare imposibil s-o atingem? Pentru că şi realitatea neperceptă era tot o

percepţie.

Ce însemnau stările şi impresiile pe care le evocau acele nume? Nu însemnau nimic. Dar nici vieţile noastre nu înseamnă nimic dacă le despuiem de percepţiile pe care le avem despre ele.

Hotelul se situa pe malul râului, chiar în apropierea vechiului pod, şi camera pe care am primit-o avea vedere la apă. Nu era luxoasă, nu avea nici minibar, nici televizor, dar era frumoasă, amintind de vechile hoteluri de lângă fiordurile din Vestlandet, unde s-a păstrat interiorul de la începutul secolului. La fel s-a păstrat şi aici, dacă nu cumva l-au recreat, bineînţeles. Ne-am lăsat bagajele şi am ieşit să mâncăm. Era aproape ora zece, deci am ales primul – şi cel mai bun – restaurant, situat dincolo de pod, cu mesele aşezate de-a lungul apei, iluminate cu nişte lanterne mici. Îmi venea greu să cuprind cu mintea faptul că ne aflam acolo, pe malul râului cu apele negre lunecând pe sub bătrânul pod arcuit, în vecinătatea palatului care trona în spatele nostru, aveam senzaţia că tot ce mişca în jur se afla într-un alt loc decât noi, simţisem asta chiar şi atunci când traversaserăm podul, cu puţin timp în urmă, şi picioarele noastre călcaseră pe dalele vechi.

Ne-am comandat un pahar de vin roşu şi am dat noroc. Chipul slab iluminat al Lindei s-a îmbujorat în întunericul din faţa mea, ochii îi străluceau, ea şi-a pus mâna peste a mea şi o căldură s-a răspândit în mine. A venit comanda, am început să mâncăm, şi în spatele nostru am auzit vorbindu-se în norvegiană, iar sentimentul de libertate deplină a dispărut, dintr-odată am simţit că cineva putea să ne vadă. Observându-mi crisparea, Linda m-a întrebat ce se întâmplase. I-am spus că erau norvegieni acolo şi că începusem să analizez tot ce spusesem punându-mă în pielea lor. Ea mi-a spus că i se părea cumplit şi că trebuia să încetez cu acest gând. I-am spus că voi încerca. Apoi i-am povestit faza din avion. Ea a râs de mine. Am plătit şi am făcut o scurtă plimbare înspre oraş, apoi ne-am întors la hotel. A doua zi dimineaţă ne-am

trezit devreme, n-am fi reuşit să dormim mai mult nici dacă am fi încercat, rutina zilnică ne fusese distrusă după cinci ani cu copii mici; în schimb, am luat micul dejun şi am ieşit în oraşul cu străzile pustii, ca în orice dimineaţă de duminică, se făcea din ce în ce mai cald afară, am băut o cafea la o cafenea de pe trotuar şi în drum spre casă, câteva ore mai târziu, ne-am cumpărat bilete la un spectacol de balet din acea seară. Era Ceaikovski, *Lacul lebedelor*, şi ne-am gândit că trebuia să fie fantastic acolo, în vechea Europă de Est. Seara ne-am aranjat, eu m-am îmbrăcat într-o cămaşă albă, cravată şi costum, iar Linda într-o rochie neagră, şi am pornit spre teatru. Îmi imaginam trepte de marmură, balcoane capitonate în pluş roşu, bărbaţi în fracuri şi femei în rochii albe de seară. Am găsit traseul până la teatru pe computerul de la recepţie, dar nu l-am printat, aşa că ne-am învârtit destul de mult prin cartier. Cum nu ne mai rămăseseră decât zece minute până la începerea spectacolului, am început să mergem în pas alergător. Linda a întrebat o femeie de la un chioşc despre adresă, femeia nu a înţeles nimic, Linda i-a arătat biletul, şi atunci doamna a arătat cu degetul, am fugit în direcţia aceea, nimic, apoi am ajuns într-un spaţiu deschis, nu se vedea niciun teatru, am traversat piaţeta şi am intrat pe o străduţă îngustă unde nu erau decât case, am făcut cale întoarsă, am fugit înapoi, pe partea cealaltă, unde Linda a întrebat pe altcineva, de data aceasta un bărbat gras, cu un câine, care vorbea engleza, el ne-a spus că teatrul se afla pe o stradă paralelă, ne-am dus într-acolo, am găsit numele străzii, am fugit de-a lungul ei şi brusc ne-am oprit. Iată-l! Aici este! Am ajuns! Dar în loc de un teatru mare, ca un palat, aşa cum îmi imaginasem, asemănător cu opera din romanul lui Proust, eram în faţa unei clădiri care mai degrabă semăna cu un cinematograf jerpelit şi lugubru. Doar nu putea să fie spectacolul aici? Totuşi, numele de pe biletele frumoase şi sofisticate pe care le cumpăraserăm se potriveau cu numele de pe uşă. Am intrat, şi aspectul de varieteu ieftin a devenit şi mai

pregnant. Sala era mică şi ponosită, scena extrem de mică, nu era niciun spaţiu pentru orchestră. Numărul spectatorilor era redus, şi majoritatea păreau să fie turişti derutaţi, însă nu atât de derutaţi ca noi doi, care ne îmbrăcaserăm festiv, iar acum ne atrăgeam priviri nu lipsite de curiozitate pe când avansam printre scaunele rabatabile în căutarea locurilor. „Of, nu!” i-am spus Lindei, „în ce ne-am băgat?” „E posibil totuşi să danseze bine”, mi-a răspuns ea luându-mă de mână. Luminile s-au stins, dar nu de tot, şi pe scenă s-au aprins reflectoarele în timp ce cineva pornea un CD cu muzica pe care urma să se danseze. Muzica se revărsa din difuzoarele aşezate de-o parte şi de alta a scenei, şi după câteva minute, fără nicio altă introducere, şi-au făcut apariţia două balerine. Aveau şaisprezece sau şaptesprezece ani, erau probabil eleve la şcoala de balet, şi din corpurile lor nu răzbătea nimic, de parcă toate mişcările ar fi rămas fixate în ele în timp ce se smuceau şi săreau şi fluturau înainte şi înapoi pe scenă, cu nişte bufnituri grele pe podea la fiecare pas pe care-l făceau. Mie nu-mi păsa de balet, eram acolo de dragul Lindei, şi mă perpeleam de ruşine văzând toată acea neajutorare şi lipsă de graţie. Şi cât stătuse Linda în faţa oglinzii ca să se aranjeze! Aceea era singura noastră noapte la Praga, şi noi urma să ne-o petrecem acolo. M-am uitat la ea. Ea s-a uitat la mine. Mi-a zâmbit.

— Cred că este cea mai proastă reprezentaţie pe care am văzut-o vreodată, mi-a spus în şoaptă. Şi asta nu e lucru puţin, pentru că am văzut multe spectacole proaste la viaţa mea.

— Vrei să plecăm? am întrebat-o la fel de încet.

— Aşteptăm până la pauză, mi-a răspuns ea.

Zis şi făcut. Am căutat un bar unde ne-am petrecut restul serii şi am povestit şi am băut pe săturate. A doua zi dimineaţă am dormit până târziu, am mâncat de prânz într-un loc de la poalele dealului pe care era castelul, ne-am dus să vedem o expoziţie de artă acolo şi apoi ne-am aşezat pe terasa unei cafenele, la marginea domeniului castelului,

de unde puteam contempla pădurea aflată puţin mai jos. Era cald ca vara, am băut amândoi câte o bere rece, şi brusc ea a scos un pix şi a notat versurile cântecului pe care mi-l cântase când împlinisem patruzeci de ani, în urmă cu şase luni. Mi-a întins foaia. Eu o rugasem să mi le scrie mai demult, dar apoi uitasem. Dăduserăm o petrecere la noi acasă, fuseserăm în total în jur de douăzeci de persoane, şi eu anunţasem că nu voiam niciun discurs. Espen, Tore şi Geir G. nu mi-au respectat rugămintea, şi când s-a ridicat şi Linda, mă aşteptam să mai ascult un discurs.

— Vanja mi-a spus odată că în familia asta nu există niciun adult, a început ea. Dar cred că tu eşti pe calea cea bună, şi eu sper să te urmez îndeaproape. Cu toate astea, n-o să ţin o cuvântare, ci m-am gândit să-ţi cânt ceva. Şi cum n-am învăţat niciodată să cânt la vreun instrument, m-am gândit să mă acompaniez la ukulele.

A făcut câţiva paşi în spate, astfel încât să n-o pot vedea, şi când a reapărut ţinea în mână un ukulele. Eu credeam că nu ştia să cânte la ukulele şi m-am temut de ce e mai rău, dar s-a dovedit că Linda luase lecţii de la unul dintre părinţii de la grădiniţă. Învăţase acordurile unei piese şi exersase ori de câte ori fusesem plecat în ultima lună.

Iat-o acolo cântându-mi un cântec dedicat mie. Acelea erau versurile pe care mi le-a dat atunci la cafeneaua de la castel şi pe care le-am citit cu lacrimi şiroindu-mi pe obraji.

O singură dată l-am văzut şi peste ochi mi-a coborât o vrajă la vântul ei păşea

Repede şi neînfricat, stăpân pe soarta lui

M-a privit şi a zâmbit

Mi-a văzut admiraţia şi a zâmbit

Apoi a trecut pe lângă mine

Dar a trecut pe lângă mine

Apoi l-am revăzupte-acel bărbat Parcă ochii îmi fuseseră vrăjiţi la soarele el strălucea Toată viaţa urma să

mi-o schimbe M-a atins şi a râs M-a luat de mână şi a râs şi n-a trecut pe lângă mine Nu, n-a trecut pe lângă mine

Zilele s-au preschimbat în ani

Şi ochii mei sunt la fel de vrăjiţi

Aşa un om, aşa un om este el încât c-o atingere mi-a împlinit viaţa

El m-a privit şi a râs

Eu i-am văzut curajul şi am râs

Karl Ove, dragostea mea.

Cât te iubesc, cât te iubesc!

Nici nu-mi trecuse prin minte să-mi serbez a patruzecea aniversare; gândul acesta era absolut exclus. Dar în toamna anului precedent, în septembrie 2008, atunci când îl vizitaserăm pe Yngve la Voss, fratele şi soţia mea abordaseră subiectul pe neaşteptate. Stăteam pe terasă seara, după ce copiii se culcaseră, fiecare dintre noi aveam câte un pahar de vin roşu în mână. Cerul de deasupra noastră era complet negru şi înţesat de o pleiadă de stele. Aerul era rece şi curat.

— Am discutat puţin despre aniversarea ta, a spus Linda privindu-mă în lumina difuză care se infiltra pe geamurile terasei.

— Serios? am întrebat eu.

— Da. Am ajuns la concluzia că trebuie să dai o petrecere mare şi să te sărbătorim cum se cuvine.

— Să-i chemăm pe toţi cunoscuţii tăi, a adăugat Yngve. Şi Lemen şi Kafkatrakterne ar putea să cânte.

— Dar e ultimul lucru pe care mi-l doresc! Este cea mai îngrozitoare idee pe care mi-o pot imagina!

— Ştim şi noi prea bine, a zis Linda. Dar te-ai ascuns îndeajuns de mult timp, nu-i aşa?

— Şi pe cine aş putea invita?

— Păi sunt mulţi, a fost de părere Yngve. Cunoşti mai multă lume decât crezi. Gândeşte-te numai.

— Se poate, i-am zis, după care m-am uitat la Linda. Dar dacă ar fi după mine, aş prefera să sărbătoresc împreună cu voi, ca la o zi de naştere obişnuită. Şi asta

este ceva frumos. Voi veniţi cu lumânări şi cu cadouri şi-mi cântaţi „Mulţi ani trăiască”. Eu mă mulţumesc cu atât.

— Asta se înţelege de la sine, a spus Linda.

— Dar nu faci asta de dragul tău, a completat-o Yngve. Le dai tuturor cunoscuţilor tăi şansa să te sărbătorească. Şi un prilej ca să dăm o petrecere. Dacă trimiţi invitaţiile din timp, atunci oamenii vor putea să-şi planifice totul, să-şi rezerve hotelul şi biletele de avion şi chestii de genul ăsta. Sunt sigur că ar veni cu toţii. Eu tare aş avea chef de-o petrecere.

— De asta nu mă îndoiesc, i-am spus eu zâmbind. Dar tu nu ţi-ai ţinut ziua.

— Şi acum îmi pare rău.

— Deci ce părere ai? a vrut să ştie Linda.

— Nu vreau, i-am zis.

Cu toate acestea, propunerea mi se părea atractivă, Linda avea dreptate să spună că mă ascunsesem prea mult timp.

De ce mă ascunsesem oare?

A fost o formă de supravieţuire. În jurul vârstei de douăzeci de ani, o perioadă cumplită, am încercat să particip la viaţa din jurul meu, la viaţa obişnuită, aceea pe care o trăiau cu toţii, dar n-am reuşit, şi atât de intens a fost sentimentul de înfrângere, această întrezărire a dizgraţiei, încât puţin câte puţin, în mod inconştient chiar şi pentru mine însumi, am schimbat punctul focal, l-am împins tot mai departe înspre literatură, în aşa fel încât să nu pară o retragere, să nu las impresia că aş fi căutat un refugiu, ci din contră, să pară o mişcare îndrăzneaţă şi triumfătoare, şi cât ai zice peşte, aceasta a devenit viaţa mea. Nu mai aveam nevoie de nimeni altcineva, viaţa din cabinetul de lucru şi viaţa de familie îmi erau de ajuns, da, chiar mai mult decât suficiente. Nu mă retrăgeam pentru că aş fi avut probleme cu lumea, nici vorbă, ci pentru că eram sau urma să devin un mare autor. Asta mi-a rezolvat toate problemele şi mi-a convenit de minune. Dar dacă într-adevăr mă ascundeam, de ce anume mă temeam

exact?

Mă temeam să nu fiu judecat de alţii, şi pentru a evita o asemenea situaţie evitam orice contact. Ideea că cineva m-ar fi putut plăcea era periculoasă, poate chiar cea mai periculoasă. Niciodată nu m-am gândit la ea, pentru că n-am îndrăznit. Nu m-am gândit nici la faptul că mama ar fi putut să mă iubească. Sau Yngve sau Linda. Presupuneam că ei nu mă plăceau, nu cu adevărat, şi că mă căutau şi ascultau ce aveam de spus numai în virtutea legăturilor sociale şi familiale în care eram prinşi.

Dacă aş fi fost responsabil doar pentru mine, n-aş fi avut la ce să mă gândesc. Eu mă descurcam indiferent de condiţii, dar aveam trei copii cu Linda şi nu voiam ca ei să crească într-o casă ascunsă, nu voiam să creadă că a te ascunde era un mod adecvat de a înfrunta lumea. Tot ce le puteam oferi era ceea ce le ofeream acum, şi nu puteam să le ofer asta prin ceea ce spuneam, ci prin ceea ce făceam. Voiam ca ei să fie înconjuraţi de oameni, voiam să devină independenţi şi fără teamă, în stare să-şi dezvolte întregul potenţial, adică să fie cât se poate de liberi în limitele acestei societăţi lipsite de libertate. Mai presus de orice, voiam ca ei să fie siguri de ei înşişi, să se placă, să fie ei înşişi. În acelaşi timp mă gândeam că ei aveau aceşti părinţi şi nu alţii, iar noi nu puteam să ne schimbăm personalităţile în mod fundamental, ar fi fost o idioţenie şi o catastrofă; să ai nişte părinţi care se prefac că sunt altfel decât sunt de fapt e o sursă constantă de nefericire. Prin urmare, nu puteam acţiona decât asupra condiţiilor noastre de viaţă. Ele erau fixate, dar nu imposibil de clintit. Felul în care mă comportasem în primii trei-patru ani de când ni s-au născut copiii, lăsându-mi frustrarea să se reverse asupra lor, probabil că le afectase stima de sine, iar în privinţa aceasta un părinte nu trebuie niciodată s-o dea în bară. Am depăşit acea perioadă, nu mi s-a mai întâmplat niciodată, nu ne-am mai certat niciodată în faţa lor, şi eu niciodată nu mi-am pierdut cumpătul în faţa lor, dar aproape în fiecare zi rosteam în minte o rugăciune

pentru ca ceea ce făcusem să nu fi lăsat urme asupra lor, sau măcar urmele acelea să nu fi fost ireparabile. Ah, îmi imaginam că stima lor de sine era o plajă pe care eu îmi lăsasem amprenta, dar apoi venea apa şi o spăla, soarele strălucea, cerul era albastru şi apa părea fantastică, perfect adaptabilă la peisaj, acoperind totul, măturând totul la o parte, sărată şi rece şi delicioasă.

Mă gândeam la asta, dar ştiam că niciodată nu va trebui să intervin în mod direct, că nu trebuie niciodată să-mi las aceste griji, care sunt grijile tuturor părinţilor, să prindă o formă pe care copiii ar putea s-o observe. Vanja nu avea nici măcar un an când a început să închidă ochii dacă se apropia vreun străin. Oare de unde îi venise asta? Oare să fi fost o informaţie transmisă genetic, o ruşine atât de mare încât era forţată să excludă totul? Sau oare preluase asta de la noi, din atmosfera din casă, din felul în care eu relaţionam cu alţi oameni? Situaţia a trenat, ea a continuat să se ascundă de străini, şi dacă asta nu funcţiona, obişnuia să-şi închidă strâns ochii. Pe când avea vreo trei ani şi jumătate, stătea în cărucior într-o după-amiază când ne-am intersectat cu unul dintre părinţii de la grădiniţă, şi Vanja s-a lăsat pe spate şi s-a prefăcut că doarme. Nu a fost nicio problemă, dar tot m-a deranjat puţin, nu-mi doream altceva decât să-i fie ei bine. Cel mai rău lucru care s-ar fi putut întâmpla ar fi fost ca ea să-mi observe neliniştea. Nu trebuia să-i ţin legaţi de mine, nu trebuia să las grijile să transpară, trebuia doar să încerc să îndrept totul în linişte. Deci trebuia să scap de subterfugii, de privirile mele piezişe, de depărtarea faţă de lume, de viaţa mea dintr-o încăpere închisă.

Şi Linda avea multe dintre aceste elemente, dar în cazul ei se manifestau alternativ. O perioadă de interiorizare, de demoralizare şi de pasivitate în care nu reuşea să facă altceva decât să zacă pe canapea şi să se uite la filme de duzină era urmată de o perioadă de exteriorizare, animată şi foarte activă, în care Linda dintr-odată robotea fără probleme în jurul copiilor de parcă ar fi

fost cel mai simplu lucru din lume. Apoi, amândurora ne venea greu să ne adaptăm la condiţiile date. O mamă şi un tată. Mama şi tatăl lor.

În primăvara anului 2007 când ne-am căsătorit, nunta a fost cât se poate de restrânsă. Domnişoara de onoare din partea Lindei, Helena, şi cavalerul de onoare din partea mea, Geir, împreună cu iubita lui, Christina, mama Lindei, Ingrid, şi mama mea, Sissel. Cinci persoane, în afară de Vanja şi Heidi, au participat la oficierea căsătoriei la primărie, care s-a terminat în două minute. După o oră, tot cinci persoane mâncau alături de noi la masa rezervată la Vǎstra Hamnen. Nu s-a ţinut nicio alocuţiune, nu s-a dansat şi nu a fost nimic epatant. Eu aşa am dorit să fie, pentru că nu mi-aş fi putut închipui ceva mai rău decât să mă aflu în centrul atenţiei, chiar dacă aş fi fost printre cunoscuţi.

Oare Linda şi-a dorit acelaşi lucru?

Ea aşa mi-a spus, şi eu am crezut-o pe cuvânt, dar apoi am înţeles că poate şi-ar fi dorit o nuntă mai mare. Pentru mine cel mai important era că ne-am căsătorit, dar pentru ea, accentul cădea pe modul în care am făcut-o.

Seara ne-am dus la Copenhaga fără copii, ne-am cazat la Hotel d’Angleterre, am luat cina la un restaurant pescăresc din apropiere, iar a doua zi ne-am dus cu fetele în Insulele Canare, Linda era gravidă cu John, şi am stat acolo două săptămâni, într-un complex hotelier îngrozitor, destinat anume scandinavilor, unde la baruri se difuzau ştirile norvegiene, Dagsrevyen, şi la recepţie se vindea ziarul *Daghladet*. Am aterizat complet epuizaţi la aeroport, am târât muntele de bagaje, căruciorul dublu şi pe cei doi copii până la autobuzele care ne aşteptau. Înfometaţi, însetaţi şi plini de nervi, am mers cu autobuzul prin ţinuturile sterpe, ca nişte deserturi, pe care nenumăratele centre comerciale şi hoteluri cu aer de buncăre le goliseră de orice speranţă, şi după o oră am ajuns în locul în care urma să fim cazaţi. Şiruri de construcţii de beton cu două niveluri, o pajişte uscată, mult asfalt şi două hoteluri mari,

totul împrejmuit cu garduri înalte, la marginea unui perete de stâncă, şi era plin de nordici şi de englezi, şi acolo ne-am făcut noi luna de miere. Eu simţeam că explodez de nervi, iar Linda era atât de obosită, încât a început să plângă atunci când am strigat la ea pentru că nu mai găsea odată cheia de la cameră. Vanja s-a supărat pe mine, pentru că nu aveam voie să vorbesc aşa cu mama ei. Heidi arăta speriată. Am intrat în apartament, cele două încăperi erau întunecate, dar aveam şi un balcon, şi asta era totuşi ceva. Am ieşit să cumpăr ceva mâncare de la un fel de supermarket din apropiere. Când m-am întors, Heidi şi Vanja erau echipate cu costumele de baie. Pentru ele toate acestea erau un fel de poveste, iar dacă mă adunam şi eu puţin, lucrurile aveau să se aranjeze. Pentru noi însă a fost un alt fel de poveste. Mda, de fapt, a fost opusul unei poveşti. Nimic nu era fermecat, nimic nu era magic, nu exista nici măcar o fărâmă de vrajă. Am intrat cu toţii într-un ritm: ne dădeam jos din pat la cinci şi jumătate, când se trezea Heidi, puneam un film la computer, ca să omorâm timpul în primele ore ale dimineţii, apoi cumpăram micul dejun când se deschidea supermarketul acela neruşinat de scump, mâneam, mergeam la piscină şi făceam baie cu copiii până la prânz, luam masa la un restaurant cu o capacitate de câteva sute de persoane, unde se serveau hamburgeri, cârnaţi şi spaghete, şi unde ospătarii ne urau, apoi o duceam pe Heidi acasă pentru somnul de după-amiază, iar cel care rămânea cu Vanja mergea la vreo terasă ca să bea cafea în timp ce Vanja desena şi mânca îngheţată. Ne duceam din nou la scăldat după ce se trezea Heidi, ne jucam puţin la unul din cele două locuri mici de joacă, după care mergeam la programul de divertisment cu copiii. Programul era făcut de un băiat suedez, să tot fi avut nouăsprezece ani, care punea cântece la o combină muzicală, invitându-i pe copii să cânte la rândul lor, şi din când în când făcea aluzie la un clovn care urma să vină, întrebându-i pe copii dacă erau nerăbdători. Clovnul era punctul culminant, el venea, dansa puţin şi-i dădea

fiecăruia câte o inimioară pe un beţişor. De câteva ori le-am dus pe fete la Clubul Ursuleţului, dar ele erau prea mici ca să stea singure acolo şi mult prea timorate ca să facă altceva decât să se zgâiască la tânărul care era deghizat în urs sau să deseneze.

Într-o seară, spre sfârşitul primei săptămâni, urma să aibă loc petrecerea aniversară a clovnului, şi toţi copiii au fost invitaţi. Vanja şi Heidi, care în fiecare seară îl priviseră cu ochii mari de uimire, neînţelegând că în spatele măştii se ascundea un tânăr suedez care terminase cel mult un curs de teatru la gimnaziu, s-au bucurat extrem de mult. Vanja s-a îmbrăcat cu cele mai frumoase haine şi, împreună cu mama ei, au coborât entuziasmate în sala petrecerii, în timp ce eu am făcut o plimbare cu Heidi pe cărarea asfaltată de pe faleză. Intenţia era să ne întâlnim iar la evenimentul din acea seară. Heidi stătea liniştită în cărucior şi se uita în faţă. Avea ochii mari, în poze era toată numai obrăjori şi ochişori, iar firea ei era blândă şi extrovertită. Atunci când s-a născut, Vanja s-a lipit cu hotărâre de mama ei şi Heidi mi-a revenit mie, am dus-o în braţe prin apartament, mai întâi la Stockholm, apoi la Maind, atât de mult timp, încât niciodată nu s-a dezvăţat de acest obicei, preferând în continuare să fie cărată în braţe. Şi eu voiam asta, puţine lucruri îmi făceau mai mare plăcere decât s-o port în braţe, şi chiar dacă ştiam că trebuia să meargă cât se poate de mult pe jos ca să devină independentă şi autonomă, era de ajuns să-şi ridice braţele de câteva ori ca s-o ridic la pieptul meu. La fel ca în această după-amiază. Cu căruciorul într-o mână şi cu Heidi pe celălalt braţ, am pornit înspre cafeneaua de pe promontoriu, la doar vreo douăzeci de metri deasupra valurilor la care ne uitam amândoi hipnotizaţi în timp ce mergeam. Acolo ea a primit o îngheţată, şi concentrarea cu care a mâncat-o a fost o uşurare, pentru că indiferent cât de apropiat m-aş fi simţit de Heidi, întotdeauna exista un element de îngrijorare sau de timiditate în relaţia mea cu ea, ceea ce mi se întâmpla şi când eram singur cu Vanja,

dar într-un alt fel, deoarece ea era mai mare şi capabilă să se exprime. Mă simţeam de parcă tot timpul trebuia să joc teatru faţă de Heidi şi că nu puteam să ne plimbăm în linişte, aşa că o umpleam cu mici comentarii şi întrebări. Ce uşurat mă simţeam când râdea! Dar şi ce apăsătoare mi se părea tăcerea care urma! Toate acestea erau pure emoţii, deoarece ştiam că e OK să stai în linişte cu copiii tăi şi că sub nicio formă nu trebuie întreţinuţi tot timpul, şi că trebuie să înveţe că nu este nicio problemă dacă nu se întâmplă nimic: eu mă aşteptam la ceva extra, nu ei.

Ce om este timid în preajma propriilor copii? Şi ce efect are asta asupra copiilor?

O apropiere prea mare de ei, aşa cum mi s-a întâmplat în acea seară cu Heidi, când brusc şi-a lipit obrăjorul ei fin de al meu şi mi-a zâmbit, era aproape de nesuportat. Am mărit pasul pe drumul îngust de sub copacii tropicali, cu briza dinspre Oceanul Atlantic mângâindu-mă blând şi răcoritor pe faţă şi cu luminiţele de la hotel strălucind în depărtare, acolo undeva în amurgul care se aşternea.

Petrecerea de ziua clovnului, pe care Vanja o aşteptase cu nerăbdare toată săptămâna, nu a fost aşa cum îşi imaginase ea. Iniţial, personalul i-a interzis Lindei să intre, pentru că toată ideea acelui program era ca părinţii să-şi poată vedea câteva ore de treburile lor, iar dacă Linda avea totuşi timp să se ocupe de Vanja, atunci nu venise în locul potrivit.

— Nu voiau să fie văzuţi, a spus Linda. Nu voiau să fie vreun părinte acolo pentru că ar fi fost daţi în vileag.

— Clovnul n-a fost acolo, tati! mi s-a plâns Vanja. N-a venit la propria lui petrecere!

Copiii au primit pălărioare festive, apoi s-au aşezat în jurul meselor şi fiecare a făcut câte un desen pe care să i-l ofere drept cadou clovnului. Au primit suc şi cârnaţi şi o bucată de tort, pe care le-au mâncat în linişte. I-au întrebat pe supraveghetori când venea clovnul, iar aceştia le-au spus că venea în curând. Apoi copiii s-au jucat puţin în

lipsa clovnului, deşi cam fără chef, deoarece nu prea se cunoşteau între ei, în ciuda faptului că personalul le adresa cuvinte de încurajare. Vanja nu a vrut să rămână ca să se joace, ea s-a pus în braţele Lindei şi a întrebat-o încontinuu când venea clovnul. Într-un final petrecerea s-a terminat, invitaţii au plecat buluc de acolo înspre scenă, unde toţi ceilalţi copii îl aşteptau pe clovn, care într-un final a apărut şi şi-a făcut numerele obişnuite, cu o singură excepţie, de data aceasta a acceptat desenele copiilor care ţinuseră să-l sărbătorească de ziua lui.

Vanja nu pricepea cum de clovnul nu venise la propria sa zi de naştere.

Nu puteam să-i răspundem că tur operatorii ăia de căcat nu dădeau doi bani pe copii şi nu voiau să irosească resurse pentru ei, aşa că i-am spus că Coco – aşa îl chema pe clovn – s-a bucurat foarte tare de desenele primite şi că tortul a fost bun.

Aşa au trecut zilele din pachetul nostru turistic. Dar chiar dacă amândurora ne-a displăcut profund, acolo a existat ceva ce am descoperit abia mai târziu, amintindu-ne de atmosfera acelor seri când stăteam pe terasă şi citeam şi vorbeam în timp ce copiii dormeau în cameră, şi dintr-odată au devenit lucruri de care ne era dor şi pe care am fi vrut de fapt să le retrăim. Murmurul mării, imensa şi întunecata boltă cerească înţesată de stele, zgomotele nopţii tropicale. Atunci am citit jurnalele lui Gombrowicz, erau fantastice şi fuzionau într-o manieră stranie şi aproape atrăgătoare cu lumea aceea cu părinţi epuizaţi, cărucioare pentru copii din Scandinavia şi bazine pline de apă călduţă ca o pişoarcă: şi asta însemna tot viaţă. Putea să fie şi astfel, şi n-avea sens să i te opui. Dar în timp ce ne aflam acolo senzaţia dominantă fusese cea de tristeţe, cu excepţia a doua momente. Primul a fost un safari cu delfini la care am mers cu Vanja, am fost duşi cu barca departe în larg, şi frumoasele animale făceau salturi jucăuşe în apă chiar sub balustrada de care ne sprijineam noi, şi nu doar mie, ci şi Vanjei i s-a părut o scenă magică. Ulterior, când

am povestit despre acel safari, mi-a spus că i se întipărise în minte imaginea unui bărbat care pe drumul de întoarcere s-a albit brusc la faţă, s-a dus în grabă spre balustradă şi a vomitat. La rândul meu, îmi aminteam clar cum Vanja şi-a pus căpşorul în poala mea şi a adormit, oferindu-mi o clipă de fericire deplină. Asta m-a dus cu gândul la delfinii din Cnossos pe care i-am văzut odată într-un muzeu din Creta, la incredibila-/V *de vivre*, atât de simplă, ce răzbătea din acea frescă. O asemenea simplitate era de neimaginat în arta Europei de Nord din aceeaşi perioadă, cu caracterul ei ornamental accentuat, iar în epoca preornamentală, în epoca de piatră, simplitatea petroglifelor era doar aparentă, deoarece oamenii şi animalele erau legaţi unii de alţii în moduri profunde, de neînţeles pentru noi, gândirea din spatele acelei arte era ritualică şi magică, în timp ce delfinii din Cnossos nu erau decât nişte delfini. Această constatare demola practic teoria pe care tocmai o citisem cu mare plăcere, întrucât răsucea complet reprezentarea lumii; mă refer la ideea lui Felice Vinci, specialist în fizică atomică şi pseudoistoric, potrivit căreia *Odiseea* lui Homer s-a desfăşurat de fapt în mările dintre Norvegia, Suedia şi Danemarca. Pe Vinci, ca pe atâţia alţii, l-a nedumerit faptul că descrierile geografice din *Odiseea* corespundeau atât de puţin cu geografia reală a regiunii mediteraneene, chiar dacă denumirile erau aceleaşi. Itaca din *Odiseea* nu semăna deloc cu insula omonimă din Marea Ionică, iar asta era valabil peste tot. Atunci când Vinci, dintr-un motiv sau altul, şi-a îndreptat atenţia spre nord, a descoperit că elementele geografice de acolo se potrivesc ca o mănuşă descrierilor lui Homer. Aeaea era Hâja din Norvegia de Nord, Thrinacia era Mosken din Lofoten, Scheria era Klepp din Rogaland, Peloponezul era Şiadiand din Danemarca, Naxos era insula Bornholm, partea nordică a Poloniei era Creta, Faros era insula suedeză Fâro, şi Itaca era micuţa insulă daneză Lyo. Dacă ajungeţi vreodată pe Lyo, veţi vedea că descrierea lui Homer corespunde perfect cu

topografia acelei insule. Această ipoteză era foarte atractivă, şi nici nu putea fi negată pur şi simplu, deoarece ea rezolva o parte dintre problemele legate de epopeea lui Homer, de exemplu faptul că eroii aprind focul în mijlocul verii, ceea ce este surprinzător când ne gândim cât de călduroase sunt zilele în zona mediteraneeană în acea perioadă a anului, sau faptul că marea este adesea descrisă în nuanţe care sunt străine de Marea Mediterană aşa cum o ştim noi, fiind specifice mărilor nordice. Vinci are şi o explicaţie pentru modul în care s-a produs această deplasare: oamenii pe care-i descrie Homer au locuit departe în nord, dar apoi, din cauza schimbărilor climatice, au fost nevoiţi să migreze în sud, în Marea Mediterană, unde au folosit toponimele pe care le cunoşteau de acasă. De acolo rezultă toate discrepanţele dintre Itaca – cea care a fost din punct de vedere geografic Lyo – şi Itaca din realitate. Itaca era „Itaca”, sau Noua Itaca. Dar ceea ce demola ipoteza era diferenţa dintre cele două culturi, mă gândeam eu în timp ce-o ţineam în poală pe Vanja care respira liniştit, cu briza suflându-mi direct în faţă, înconjurat de contopirea ciudată şi excitantă dintre mirosul de motorină şi cel de sare, uşor ameţit din cauza răului de mare şi totuşi fericit. Nu doar populaţia defineşte cultura dintr-un loc anume, ci şi locul defineşte cultura unui popor. Există o legătură directă între delfinii din Cnossos şi caii din frizele de la Partenon, sau între acei *kouroi* zâmbitori şi magnifica statuie de bronz reprezentând un bărbat cu barbă, probabil Zeus, care a fost găsită pe fundul mării în largul coastelor Greciei în 1928, sau între primele temple dorice şi filosofia lui Aristotel. Mă refer la bucuria pe care o trezeşte lumea în sine, aşa cum i se relevă ea ochiului. Asta au făcut grecii: au eliberat lumea. În consecinţă, radicalismul artei greceşti, care abordează lumea aşa cum este ea, fără nicio legătură cu lumea ascunsă, cu un adevăr mai profund, poate să se măsoare doar cu ideea că omul este Fiul lui Dumnezeu. Unul dintre cele mai interesante aspecte din

evoluţia artei greceşti e modul în care nevoia de autenticitate părea să crească, de parcă fiecare demers de revelare a lumii ar fi fost conectat cu cele nevăzute, care mai întâi erau scoase la iveală, apoi abandonate. Statuile arhaice, cu zâmbetele lor impenetrabile, au fost create după acelaşi tipar, în care ceea ce este identic, non-individual este de asemenea ne-omenesc, şi dacă ni le imaginăm plasate în faţa unui templu sau a unui mormânt, undeva în lume, în mijlocul oamenilor, şi nu într-un muzeu, atunci trebuie să fi avut un efect extrem de puternic şi înfricoşător, deoarece ne-omenescul în formă omenească este moartea, sau divinitatea. Timpul lor nu este al nostru. Locul lor nu este aici. Statuile clasice realizate de greci la câteva secole după aceea sunt întru totul individuale şi nu au nimic neomenesc în ele, nu sunt simbolul nici al morţii, nici al divinităţii, ci sunt exclusiv umane. Au totuşi o valoare şi o frumuseţe care într-un anumit sens le plasează în afara timpului. Ele sunt măreţe, ideale, reprezentative şi universale, tocmai asta au combătut generaţiile ulterioare, din epoca elenistică, atunci când atenţia li s-a îndreptat către heteroclit, incluzând aici şi laturile lipsite de frumuseţe, şi nimic măreţ nu a mai existat, să ne gândim de pildă la acel boxer din bronz care stă de unul singur, are câteva răni pe braţe şi pe picioare şi nasul rupt, pare să se odihnească după un meci, îşi ţine capul într-o parte, privirea îi este aţintită spre dreapta, aproape holbată şi agresivă, de parcă tocmai a fost deranjat de un strigăt sau de vreun comentariu sarcastic. Pare să fie puţin cam prost, dar forţa corpului şi brutalitatea latentă înlătură această impresie, nu prostia este cea care-l caracterizează. Statuia cu pricina, realizată de Apollonius în secolul I î.Hr., nu sugerează nimic în afară de acea clipă anume; ceea ce vedem este totul, nimic nu este ascuns, nici moartea, nici divinul şi nici omul ca idee sau ca ideal, aceasta e lumea aşa cum este ea, nici mai mult, nici mai puţin. Dar este oare artă?

Ce este arta?

Conflictul dintre ceea ce ştim şi ceea ce nu ştim reprezintă fundalul oricărei forme de artă, este ceea ce a făcut arta să se perpetueze de-a lungul secolelor, şi acea situaţie nu este niciodată fixă, nu este niciodată stabilă, pentru că în momentul în care aflăm ceva nou apare şi altă noutate pe care n-o cunoaştem. Grecii au fost primii care au ignorat în arta lor ceea ce nu cunoşteau, concentrându-se pe ceea ce ştiau. Nu există niciun mister în arta grecească. Piramidele sunt misterioase, nu şi templele dorice sau ionice. În teatru a devenit o temă frecventă: *Oedip rege* de Sofocle, având în centru un om care nu ştie, descrie ce se întâmplă cu el după ce se apropie de cunoaştere şi într-un final descoperă adevărul. Întrebarea dacă tragedia rezidă în ignoranţă sau în cunoaştere este centrală, pentru că aceasta era marea dilemă a culturii greceşti. Dar în piesa de teatru există şi ceea ce Oedip ştie, şi ceea ce el nu ştie, iar accentul se pune pe reacţia lui faţă de ceea ce este necunoscut, nu pe necunoscutul însuşi. Şi mitologia vechilor greci, întregul lor panteon, cuprinde zei care sunt imposibil de luat în serios în totalitate, deoarece sunt prea umani, şi atracţia lor faţă de lumea subterană, care este atât de puternică în multe alte mitologii, nu în ultimul rând în cea nordică, este aproape insignifiantă în mitologia greacă, în care morţii sunt umbre, adică un întuneric familiar pentru noi. Suntem ceea ce vedem. Dar Platon nu priveşte oare spre o lume aflată dincolo de aceasta? Ba da, într-un sens, dar acea lume nu este diferită, este aceeaşi, doar că este mai puternică, tot aşa cum un obiect este mai puternic şi mai real decât umbra sa.

Îmi venea greu să-mi imaginez că o artă precum cea grecească ar fi putut să ia naştere în pădurile poloneze sau în mlaştinile daneze. De ce? Nu ştiu nici eu exact. Mulţi alţii au mai cercetat aceste posibilităţi, inclusiv eu citisem unele ipoteze despre temperamentul şi clima din sud şi din nord, în opera marelui poet Vilhelm Ekelund, şi chiar dacă nu mai dădea bine să expui asemenea teorii, conform

cărora clima ar fi influenţat cultura, deoarece susţinătorii lor rareori le prezentau fără să ridice în slăvi limpezimea şi simplitatea nordicilor în contrast cu şiretenia şi vanitatea celor din sud, am ajuns la concluzia că într-adevăr aşa a fost, doar că pe dos: limpezimea aparţinea culturii mediteraneene, lipsa clarităţii aparţinea nordului. Ideile de deschidere, limpezime şi simplitate cu greu îşi fac loc într-o pădure în care toate se ascund, toate sunt legate între ele şi fiecare lucru este un semn prevestitor pentru altceva. Nu este deloc surprinzător că în cultura nordică se manifesta o adevărată obsesie pentru ornamentare şi întreţesere, iar cultura indienilor americani avea în centru animalele şi se plasa întotdeauna dincolo de obiectul în sine. Iar asta răstoarnă întreaga teorie, de altfel fascinantă, a lui Vinci despre faptul că Odiseu a făcut ravagii la Skagerrak şi în Marea Baltică. La asta mă gândeam eu pe vaporul plin de turişti în timp ce la difuzoare cineva anunţa că fusese zărită o balenă în apropiere, dar că se scufundase în urmă cu câteva minute, şi probabil că n-avea să mai iasă la suprafaţă decât atunci când ajungeam în port. I-am povestit asta Vanjei când s-a trezit şi când trebuia să coborâm de pe vapor, întâi s-a supărat, ar fi vrut să vadă o balenă, dar s-a liniştit la gândul că balena fusese acolo în larg odată cu ea. Am consolat-o cu ideea că se culcase atunci când i se făcuse rău, nimeni nu mai procedase astfel, fusese foarte înţeleaptă, i-am spus, şi tot anul care a urmat ea şi-a amintit de asta: ceilalţi pasageri nu se odihniseră şi atunci au vomitat, „dar eu m-am culcat, îţi aminteşti, tati?”

Am străbătut în pas de plimbare portul şi am ajuns la mica plajă din mijlocul oraşului. Aveam costumul de baie în rucsac, dar Vanja n-avea chef să facă baie, ea voia să se întoarcă acasă la Linda şi la Heidi, deci după ce a mâncat o îngheţată la o cafenea şi după ce i-am cumpărat o pereche de ochelari de soare în formă de inimioare ne-am urcat în autobuz, şi în curând parcurgeam în viteză drumul care şerpuia de-a lungul munţilor de deasupra mării, cu soarele

arzător deasupra noastră. Înainte de a fi plătit ochelarii, îi luasem cu mine până la un stativ de haine de la capătul magazinului, şi vânzătoarea a strigat, ba chiar aproape că a ţipat: *„The sunglasses, you have to pay for the sunglasses!”* Cuvintele ei m-au iritat, pentru că nu-mi stătea în fire să fur, şi mai aveam şi un copil cu mine, deci ce-şi închipuia ea că făceam? Şi nici măcar nu şi-a cerut scuze atunci când i-am explicat situaţia.

— De ce nu erau balene acolo? m-a întrebat Vanja fixând cu privirea marea cea mare şi albastră şi pustie, care tremura sub reflexiile soarelui.

— Pentru că erau în altă parte, i-am spus. Şi apoi, eu cred că le este puţin frică de delfini.

Ideea că delfinii le erau superiori balenelor o preluasem din *Fantoma*. El avea pe insula Eden doi delfini care-l trăgeau când se deplasa cu schiurile de apă. Nefertiti se numea unul, dar pe celălalt oare cum îl chema? Delfi? Oricum, dacă veneau balene acolo, delfinii le alungau.

— De ce le este frică de delfini? s-a mirat Vanja.

— Nu ştiu, i-am zis. Sunt mai puternici, bănuiesc.

S-a mulţumit cu răspunsul acesta. M-am uitat la ea, studiindu-i căpşorul cu ochii aceia albaştri, uşor impresionabili, care contemplau marea. Oare acum se gândea la rechini, la delfini sau la balenă? Sau la ce se gândea de fapt? Avea trei ani şi jumătate, vocabularul ei era redus, ştia şi înţelegea puţine lucruri. Oare cum este să trăieşti aşa?

I-am zâmbit şi i-am ciufulit părul. Era atât de frumoasă!

M-a privit cu seriozitate, apoi mi-a zâmbit şi ea, după care s-a uitat din nou pe fereastră.

O făcuse pentru a mă linişti pe mine?

Eu mă uitam fix la stâncile abrupte care defilau ca într-un film în dreptul geamurilor de pe partea dreaptă. Gândurile ei poate că erau infime, dar trebuie să-i fi umplut mintea în aceeaşi măsură în care gândurile îmi

umpleau mie mintea. Pentru ea trebuie să fi fost exact la fel de importante pe cât erau ale mele pentru mine. Deci nu putea fi vorba despre înţelegerea pe care o produceau aceste gânduri, de conţinutul lor obiectiv, ci doar de interacţiunea lor cu sentimentele, cu impresiile senzoriale şi conştiinţa. Ceea ce era legat de sentimentul eului. Aşadar, de ce să duci gândurile atât de departe şi să te măsori în raport cu ele? Inteligent, neinteligent, strălucit, nestrălucit?

Afurisita aia de vânzătoare!

Mi-am întins un picior pe interval şi m-am lăsat pe spate. Excursia decursese bine, Vanja era fericită, şi acea nelinişte pe care o simţisem dimineaţă, că poate ea se va plictisi şi că-i va fi dor de Linda şi de Heidi, dispăruse complet.

Impresia că mă aflam în pragul unui eveniment important m-a alertat brusc.

Ce anume fusese?

Ceva la care mă gândisem.

M-am uitat afară pe fereastră.

Era ceva acolo.

Soarele?

Marea indigo?

Orizonul şi curbura lui discretă? Sentimentul că mă aflam pe o planetă care se rostogolea undeva prin univers?

Nu, nu. Vaporul cu care fuseserăm în larg, teoria lui Vinci despre Homer.

Asta fusese.

Ce fusese important în toate astea?

Să vedem…

Autobuzul a frânat cu putere, am ridicat privirea şi am văzut că un trailer mare şi alb răsărise în faţa noastră, în curbă. Autobuzul a început să dea în spate.

— Ce s-a întâmplat, tati? m-a întrebat Vanja.

— Trebuie să dăm înapoi ca să facem loc unui trailer, i-am spus. Vrei o gumă de mestecat?

Ea a încuviinţat din cap.

— Este o gumă de mestecat pentru oameni mari, da?

— Are gust de pastă de dinţi?

— Exact, i-am zis aşezându-i în palma întinsă o pernuţă de gumă de mestecat.

Am luat şi eu trei bucăţi în timp ce trailerul aluneca prin dreptul geamurilor. Gustul de mentă mi s-a răspândit asemenea unei furtuni în gură.

Ah, da. Faptul că arta din spaţiul mediteraneean şi-a apropiat lumea, reprezentarea lumii, şi a eliberat-o de toate chingile sale nu avea nicio importanţă în teoria lui Vinci. Dacă aventurile lui Odiseu s-ar fi desfăşurat în nord, nu era obligatoriu ca relatarea lor să fi fost scrisă acolo. Şi nu în asta consta lupta din *Odiseea*:? O luptă între lumea mitică, reprezentată de ciclopi, de Circe care transformă oamenii în porci, de cântecul sirenelor, adică realitatea vrăjită, şi lumea nouă, încă nerealizată şi ne-magică, din care provine Odiseu, prin raţiunea şi isteţimea sa, şi de care este legat? Horkheimer şi Adorno au înţeles această relaţie antagonică drept însăşi dialectica iluminismului, locul în care raţiunea se eliberează, şi barbaria celui de-al Doilea Război Mondial drept locul în care ea se prăbuşeşte din nou. Erau clarvăzători, teoria lor era genială, dar niciodată nu am fost de acord cu ideea implicită de progres pe care o conţine, ideea că lumea iluministă ar fi mai bună decât cea fără iluminism, ideea că raţiunea este mai bună decât iraţionalul, poate pentru că propria mea gândire era obscură, neclară, superstiţioasă şi totodată limpede, comprehensibilă, raţională. Iraţionalul a fost mereu la fel de important – sau la fel de dominant – ca şi raţiunea. Toate acestea urcau şi coborau în mine asemenea mareei, toate gândurile mele, până şi cele mai precise, erau invariabil colorate de sentimente şi porniri. Ah, sirenele, ele ne cântă şi nouă, moartea ne ademeneşte şi pe noi, cântul decăderii şi pierzaniei nu va amuţi niciodată, pentru că în el zace şi ceea ce este nou, ceea ce va veni, aşa este rânduită viaţa. Putem să dezvoltăm cultura, s-o elevăm, tot mai sus şi mai sus, şi putem să ne astupăm urechile la

cântecul sirenelor. Dar oamenii nu sunt identici cu cultura în care trăiesc, chiar dacă aşa s-ar crede, deoarece se nasc şi cresc în interiorul ei. O cultură sofisticată trebuie menţinută, ea necesită mari eforturi din partea tuturor până când structura ei devine destul de puternică încât să se susţină singură, iar acest lucru ne poate păcăli, căci în lipsa străduniilor construcţia devine invizibilă, şi ne contopim practic cu cultura în care ne desfăşurăm existenţa. Atunci devine naturală, este singura opţiune, nu mai există un „dincolo”, acolo unde se află sirenele, şi în aceste condiţii barbaria devine ceva de neînţeles, răutatea, ceva ne-omenesc. Cum poate un profesor strălucit de literatură să devină unul dintre cei mai mari criminali de război din Balcani? Un mister! Incomprehensibil!

Knut Hamsun a ştiut asta. În aproape toate romanele sale, lumea vrăjită şi cea dezvrăjită se situează una lângă alta, iar ideea care se desprinde este că diferenţa nu contează, deoarece viaţa este pustie şi lipsită de sens. Dar până şi acest lucru poate fi celebrat, şi poate că romanele sale tocmai asta fac.

— Am terminat, tati! a spus Vanja scoţând guma din gură. Am întins palma, şi ea a pus-o acolo. Am rupt o bucată din ambalajul pachetului de gumă, am învelit în ea guma de mestecat şi am vârât-o în buzunar. Jos, în depărtare, se afla un orăşel nou construit cu hoteluri şi case de vacanţă, strălucitor de albe în lumina puternică a soarelui. Mai este mult? a vrut ea să ştie.

— Nu, cam o jumătate de oră.

— Cât înseamnă asta?

— Nu mai mult decât prima parte din *Bolibompa*.

— Ce-a făcut Heidi?

— Nu ştiu! Eu am fost împreună cu tine toată ziua!

— Ea a primit îngheţată?

— Aşa cred. Dar şi tu ai primit.

— Da.

Am ajuns într-un oraş mai mare, cu case de cărămidă vopsite într-un alb-murdar, cu firme de neon stinse şi cu

nord-europeni îmbrăcaţi de vacanţă. Dunele de nisip se iţeau printre şirurile de case de la periferie, dincolo de ele se vedea marea, albastră şi liniştită. Ultimii kilometri au fost cu construcţii; case, supermarketuri, ateliere, hoteluri, o pădure şi iar hoteluri. Autobuzul mergea repede, imediat am început să coborâm pe pantă înspre ultimul golf dinainte de hotelul nostru, unde ne duseserăm într-o după-amiază când nu mai rezistam să stăm în complexul unde eram cazaţi. Găsiserăm acolo un restaurant chiar pe malul apei. Valurile se spărgeau zgomotos de zidurile terasei, vântul făcea ca totul să fâlfâie şi să trosnească, norii erau alungiţi şi ascuţiţi, şi legătura dintre lumina din peisaj şi mingea arzătoare care se scufunda încet pe cer era dificil de înţeles. Restaurantul, care se afla chiar lângă un hotel, data din anii ’50 sau poate chiar din anii ’60, şi deja era dărăpănat. Atât Lindei, cât şi mie ne plăcea, pentru că atmosfera aceea care exprima vremelnicia şi decăderea treptată era irezistibilă; ne-am aşezat şi am comandat, dar fetele erau agitate şi prost dispuse, aşa că a trebuit să înfulecăm repede şi să plecăm.

Anii ’60 fuseseră în urmă cu patru decenii. Nu era tocmai un loc istoric. Cu toate acestea, până şi turismul de masă a primit patina trecerii timpului.

Autobuzul a urcat dealul, a cotit la dreapta şi a coborât spre marele complex hotelier unde stăteam noi.

— Uită-le pe mama şi pe Heidi! a strigat Vanja.

Într-adevăr, de pe deal venea Linda cu burta ei mare, împingând căruciorul dublu în care Heidi, îmbrăcată într-o rochiţă veselă de vară, îşi legăna picioarele. Autobuzul s-a oprit, noi am coborât, şi Vanja a luat-o la fugă spre ele. Eram destul de încordat la gândul poveştilor pe care urma să le spună, deoarece adesea ea trăia totul complet diferit de mine, dar acum tot ce-o preocupa era că văzuse delfini şi că adormise în loc să vomite.

— Vouă cum v-a mers? am întrebat oprindu-mă în faţa lor.

— Bine, a răspuns Linda. Totul a mers bine.

— Eşti obosită?

— Da, dar nu foarte tare. Am dormit şi eu când a dormit Heidi.

— OK. Vreţi să mergem să mâncăm?

Ea a încuviinţat şi am pornit la pas înspre centru, unde se aflau restaurantele şi magazinele. Toate erau aglomerate în jurul unui fel de patio pe jumătate acoperit, cu o fântâniţă în mijloc. Mozaicul de pe jos era la fel şi în magazine şi pe trotuar, nişte bucăţi de gresie de culoarea teracotei, şi lipsa oricărei delimitări mi se părea deconcertantă, îmi dădea aceeaşi stare ca imaginea gazonului sintetic. Ne-am aşezat la restaurantul de la etaj, am cerut spaghete bolognese pentru copii, eu mi-am comandat un hamburger, Linda, o pizza. Lumina scânteia pe balustradele metalice care înconjurau terasele. Oameni îmbrăcaţi în şorturi şi în costume de baie, purtând în picioare şlapi care în Suedia se numesc *Foppatofflor*, se plimbau încolo şi-ncoace pe sub noi, mulţi dintre ei împingând cărucioare pentru copii. La difuzoarele de deasupra noastră se auzea în surdină o piesă Euro disco. Vanja a început să bată cu cuţitul în pahar, iar Heidi s-a grăbit s-o imite. Le-am rugat să înceteze. Copiii se aruncă plini de entuziasm în orice, inclusiv în sunete, şi niciodată nu-i deranjează: dacă aduni mai mulţi într-o cameră, de exemplu la o zi de naştere, pot să strige şi să ţipe şi să râdă la un nivel sonor care pentru un adult ar fi insuportabil, dar de care ei nici măcar nu sunt conştienţi.

În ultimii ani devenisem din ce în ce mai sensibil la zgomot, de parcă cel mai mic bufnet sau zornăit m-ar fi lovit fix în suflet, care tremura şi se zvârcolea, şi într-o zi, din senin, mi-a trecut prin minte că şi tata fusese la fel; dacă era ceva ce nu suporta, acelea erau zgomotele. Zgomot de paşi pe podea, uşi trântite, tacâmuri care se loveau de farfurii, pleoscăitul gurilor de copii. Mamei mele, din contră, niciodată nu i-a păsat de lucrurile astea. Poate că era mai împăcată cu sine însăşi, poate că se putea izola mai bine de lumea înconjurătoare, poate că avea limita de

suportabilitate mai mare. Dar tata, care era mereu cu nervii întinşi la maximum şi niciodată nu se odihnea, exploda la cel mai mic zgomot produs brusc.

Iar acum îmi venise şi mie rândul.

„Nu atât de tare! Nu, nu, nu! NU AUZIŢI CE VĂ SPUN?! FACEŢI LINIŞTE!”

Vanja a alunecat jos de pe scaun şi s-a vârât pe sub gărduleţ. Heidi s-a luat după ea, şi imediat după aceea le-am văzut stând pe burtă în faţa fântânii şi pleoscăind în apă cu mâinile. Mi-am scos pachetul de ţigări şi mi-am aprins una. Linda mi-a aruncat o privire tăioasă.

— Sunt gravidă, ştii? N-ai putea măcar să fumezi în altă parte?

— Stai liniştită! Acum plec.

M-am ridicat şi m-am dus la una dintre mesele din interior. Dacă eu eram sensibil la zgomot, Linda era sensibilă la mirosuri. Mă simţeam de parcă aş fi fost căsătorit cu un ogar afghan. Fumul pentru ea era o tortură. Dar tot mă enervase atitudinea ei. De ce dracu’ trebuia să fie atât de tăioasă? Abia reuşisem să fumez o ţigară toată ziua. Câte fumasem de fapt? Trei? Da. Una dimineaţa, una la cafenea împreună cu Vanja şi una acum.

Un chelner cu o tavă în mână s-a oprit în dreptul mesei noastre şi a aşezat paharele cu apă minerală şi suc. Linda s-a uitat la el şi i-a zâmbit.

Lângă fântână, Vanja şi Heidi se prăpădeau de râs. Vanja şi-a băgat mâna în apă şi a stropit înspre sora ei, a cărei rochie era deja udă pe piept.

— Vanja! am strigat. Mai încet puţin!

Ea a ridicat privirea spre mine. Şi alţii şi-au întors capetele să vadă cine striga.

În orice caz, Vanja s-a oprit, şi a doua oară când m-am uitat la ele stăteau cu braţele atârnate de gărduleţul de metal de pe partea cealaltă a fântânii. După ce am mâncat, am luat-o spre cealaltă ieşire a centrului comercial, trecând pe lângă restaurante şi magazine de haine şi de suveniruri, ne-am oprit la rugăminţile Vanjei în faţa unei

săli cu automate de jocuri şi simulatoare de zbor şi de maşinuţe, am trecut apoi pe lângă nişte baruri fără clienţi, ne-am oprit în faţa unei tarabe lungi la care se vindeau bilete pentru diverse activităţi şi excursii. Vorbiserăm să ne întoarcem acolo a doua zi, sperând să găsim o plajă frumoasă pe undeva. Un bărbat foarte plăcut la înfăţişare, aproximativ de-o seamă cu mine, a venit la noi.

— *Doyou know a good beach nearby*? Ştiţi cumva vreo plajă bună prin apropiere? l-am întrebat.

Mi-a răspuns că da. A luat o broşură şi ne-a arătat o fotografie cu o plajă magnifică, explicând că se găsea la o distanţă considerabilă, dar că un microbuz mergea într-acolo a doua zi dimineaţă. L-am întrebat cât costă. El mi-a spus că era gratis. „Gratis?" m-am mirat. „Da, da!" Plaja aparţinea de fapt unui hotel nou construit, şi singurul lucru pe care trebuia să-l facem pentru ca să primim bilete de transport şi şezlonguri gratuite era să promitem că vom merge la o vizionare şi că la întoarcerea acasă le vom povesti prietenilor noştri despre hotel. Asta rămânea la latitudinea noastră, evident, dar de dragul lui ar fi fost frumos să ne ţinem de cuvânt, ne-a zis bărbatul, deoarece i-ar fi ieşit vorbe dacă toţi cei pe care-i trimitea acolo s-ar fi dus direct la plajă.

— *Take a look at the hotel, willyou please, and thenyou can go to the beautiful beach*! *Aruncaţi o* privire şi prin hotel, vă rog frumos, şi după aceea puteţi să mergeţi la plaja aceea frumoasă!

M-am uitat la Linda.

— Ce zici? Facem o mică excursie mâine?

— Da, de ce nu?

Vânzătorul a venit cu un formular, ne-am trecut acolo numele şi adresa, am primit un bilet, am salutat şi am pornit iar la plimbare, până la locul de joacă îngrădit din spatele hotelului principal. Eu şi Linda am stat unul lângă altul uitându-ne la cele două fetiţe care se dădeau pe tobogan şi în leagăn, în timp ce turiştii în costume de baie, cu prosoape ude pe umeri, veneau într-un flux constant

dinspre piscine. Peste o oră aveau să iasă din nou, câte doi, îmbrăcaţi la cămaşă, respectiv rochie de bumbac, cu feţele rumene de la soare şi cu poftă de petrecere, în drum spre unul dintre restaurantele din complex, unii ţinându-şi copiii de mână, alţii singuri. Era înduioşător gândul că multora li se părea un loc fantastic, da, de-a dreptul paradiziac, şi probabil economisiseră bani anume pentru această vacanţă. Era ceva frumos în asta, dar în acelaşi timp era şi ceva trist, pentru că locul era de ultimă speţă, creat doar pentru a-i jumuli de bani pe scandinavii însetaţi de soare, ca o formă avansată de alba-neagra. Încă şi mai rău era modul în care mă transformase pe mine locul acela. Eu, care uram chestiile de genul ăsta, eram oare mai bun decât ei? Oare nu eu eram de fapt idiotul aici? Ei erau fericiţi, eu eram nefericit, dar noi plătiserăm la fel de mult ca şi ei. Seara, după ce au adormit copiii, mi-am luat pantofii de sport şi m-am dus să alerg, am traversat podul, apoi am străbătut întinderea sterilă, neagră asemenea lavei, de dincolo de marea intersecţie. Ideea era să ajung la munţi şi să alerg acolo o bucată de drum, ca să mai văd şi altceva decât străzi şi hoteluri. Am luat-o pe un drum îngust, asfaltat. Căldura dogorea din pământ. Soarele bătea înspre munţii din faţa mea. Nu era nici ţipenie de om. Eram într-o formă destul de proastă, aşa că alergam încet. Din faţă se apropia un autobuz, iar când a trecut pe lângă mine, am văzut că era plin de turişti bătrâni. Oare unde fuseseră cu toţii? Cu respiraţia tăiată am continuat urcuşul, am trecut printr-un tunel, a venit un nou autobuz plin de turişti înspre mine, pereţii de stâncă amplificau huruitul motorului. Dincolo de tunel era un mic deal. Mai multe autobuze erau aliniate într-o parcare cu pietriş, până la un gard care părea să delimiteze un oraş ca acelea din westernurile văzute la televizor în copilărie. Dacă nu aş fi ştiut unde eram, peisajul pustiu, pârjolit de soare şi clădirile dărăpănate construite din lemn m-ar fi putut induce în eroare, făcându-mă să cred că mă aflam în Vestul Sălbatic, nu pe o insulă de lângă coasta Africii. Am

continuat să alerg. Tricoul a devenit tot mai ud, soarele a apus în mare, iar atunci când am intrat în complexul hotelier, aproape că se făcuse beznă. Din hol am deschis uşa care dădea înspre camera în care dormeau Vanja şi Heidi. Respiraţia regulată, braţele şi picioarele lor molatice şi totala abstracţie faţă de ceea ce era în jurul lor, unde s-ar fi putut întâmpla orice fără ca ele să reacţioneze, mă fascinaseră din prima clipă. Parcă ele ar fi trăit o viaţă a lor, în regatul vegetal, întunecat al somnului, în timp ce noi eram cuplaţi la altă viaţă. Era evident locul în care luaseră fiinţă, acea existenţă oarbă din interiorul corpului matern de care s-au agăţat mult timp după naştere, când au dormit şi iar au dormit. Starea lor nu se deosebea prea mult de cea de veghe deoarece inima bătea, sângele circula, hrana şi oxigenul erau distribuite, celulele erau create şi distruse, în interiorul corpului bolboroseau şi pulsau lichide şi organe, chiar şi nervii, fulgerele cărnii, ţâşneau de-a lungul potecilor lor întunecate. Singurul lucru diferit era conştienţa, deşi aceasta era prezentă şi în timpul somnului, doar că orientată înspre interior şi nu spre exterior. Baudelaire a scris odată despre asta în jurnalul său, din câte îmi aminteam, despre curajul de care e nevoie ca să faci pasul de trecere şi să pătrunzi în necunoscut în fiecare noapte.

Ele trăiau ca şi copacii şi, asemenea copacilor, nu ştiau asta. Dimineaţă, ciufulite şi buimace de somn, aveau să deschidă ochii pregătite pentru o nouă zi, fără să-şi pună întrebări despre starea în care fuseseră cufundate în ultimele douăsprezece ore. Lumea stătea larg deschisă în faţa lor, nu trebuia decât să fugă către ea şi să uite totul, condiţia deschiderii este uitarea. Memoria lasă urme, tipare, colţuri, ziduri, baze şi prăpăstii, ea ne îngrădeşte, ne leagă şi ne apasă, ne transformă vieţile în soartă, şi de acolo există două ieşiri: nebunia sau moartea.

Dar fetele mele erau în continuare în deschiderea aceea şi erau libere. Şi atunci interveneam eu şi le deranjam! Eram strict, spuneam nu, le certam! De ce eram

atât de zelos în a strica cel mai frumos lucru pe care-l aveau? Pe care oricum aveau să-l piardă? Am închis uşa, mi-am dat jos pantofii şi m-am îndreptat spre baie, dar m-am răzgândit şi, în loc să fac un duş, m-am dus să-mi iau o bere din frigider şi am ieşit pe balcon, unde Linda citea. A lăsat cartea jos când m-a auzit venind. M-am aşezat şi mi-am aprins o ţigară, dar plămânii, care tocmai fuseseră supuşi unui efort considerabil, nu voiau să fumeze, semnalându-mi acest lucru printr-un acces violent de tuse.

— Nu te poţi lăsa de fumat, Karl Ove? m-a întrebat Linda.

Am privit-o şi am luat o înghiţitură de bere.

— Îmi doresc pentru copiii noştri să aibă un tată cât se poate de mult timp, mi-a explicat ea.

— Şi eu vreau, i-am zis. Bunicul din partea mamei mi-a spus odată că voi trăi până la o sută de ani. Cred chestia asta din toată inima.

În sfârşit, plămânii mi s-au acomodat şi am putut să trag fumul în piept.

Am stat acolo, povestind ce se întâmplase în ziua aceea şi ce urma să facem a doua zi. Linda era somnoroasă, copilul din burta ei îşi cerea drepturile, şi după o vreme ea s-a dus la culcare, iar eu am rămas să citesc. Citeam jurnalele lui Witold Gombrowicz şi chiar dacă nu aşteptasem cu nerăbdare reluarea lecturii, presimţeam că acele pagini îmi vor aduce ceva bun. Subliniam pasajele remarcabile, lucru pe care nu-l mai făceam aproape deloc în ultima vreme, dar aproape totul din aceste jurnale mi se părea esenţial, era un sentiment foarte rar, şi mă gândeam că va trebui să recitesc o frază sau alta, ca s-o reţin şi să reflectez pe seama ei. La intervale regulate lăsam cartea din mâini, îmi aprindeam o ţigară şi mă uitam înspre enorma boltă înstelată, sau în jos înspre luminile de la şirul de bungalouri, sau spre copacii de pe aleea care ducea la cele două piscine, a căror suprafaţă nemişcată nu era vizibilă din punctul în care mă aflam eu, dar până şi gândul la ele avea un efect liniştitor.

Strălucirea lămpilor făcea ca nuanţa verde a coroanelor copacilor să pară artificială, de parcă şi natura de aici, şi nu doar clădirile, ar fi fost făcută de mâna omului. Dar ideile nu urmăreau clipa, nu se agăţau nici de forme, nici de culori, nici de englezii beţi şi nici de familiile de scandinavi ce se îndreptau către hoteluri de-a lungul pajiştii înverzite – ci porneau din proprie iniţiativă, în umbrele întunecate ale conştientului, înflăcărate de Gombrowicz, asupra căruia nu făceau speculaţii, pe care nu-l disecau, ci mai degrabă îl tratau aşa cum un câine îşi tratează stăpânul după o lungă zi de singurătate. Datul din coadă, linsul, lătratul prietenos. Ştiam în adâncul sufletului că textul acela era important şi că propriile mele texte trebuiau să meargă în direcţia aceea, spre ceea ce apare, ceea ce se petrece, ceea ce evoluează necontenit. Trebuia deci să trec dincolo de suprafaţă, dincolo de ideologii, de care nu ne putem apăra decât insistând pe propria noastră experienţă din realitate şi nu negând-o, pentru că noi asta facem tot timpul, negăm realitatea trăită în schimbul realităţii învăţate, şi nicăieri altundeva trădarea eului, a eului individual şi unic, nu este mai mare decât în artă, deoarece arta întotdeauna a constituit locul privilegiat al unicităţii. O condiţie aproape obligatorie pentru a face artă este să renunţi la artă. Acesta ar fi cel mai dificil lucru dintre toate, deoarece creaţia n-ar fi investită cu valoare dinainte, şi nimeni, nici măcar artistul, n-ar putea şti dacă arta care a rezultat este gunoi sau dacă într-adevăr este ceva original şi inestimabil. Van Gogh a păşit acolo în ultimii ani ai vieţii sale, progresul lui fantastic era vizibil de la o pictură la alta, şi lumina, pe care nicio reproducere din lume nu o poate reda, întrucât i-ar pierde tocmai esenţa, şi-a făcut apariţia cu o sălbăticie şi cu o frumuseţe aproape bolnăvicioase. Toţi cei care văd aceste tablouri o recunosc: chiar aşa este. Şi doar rareori a pictat oameni, încăperile şi peisajele sunt goale, dar nu în mod accidental goale, ci mai degrabă oricine le vede este pierdut în faţa lor, adică este mort. Ca un om mort care priveşte lumea,

aşa a pictat-o Van Gogh. Pentru a ajunge acolo, în neantul vieţii noastre, din mijlocul lumii pline de culori luminoase, el a renunţat la tot. De vreme ce nu voia decât să picteze, a renunţat la absolut totul pentru asta. Şi cine poate să jure cu mâna pe inimă că el sau ea vrea să renunţe la tot? Pentru că „tot” înseamnă chiar tot.

Eu în orice caz nu puteam, asta era cert.

Gombrowicz?

Nu, nu la tot. La multe, dar nu la tot. El afirmă că refugiul artei trebuie să-şi găsească echivalentul în sfera vieţii obişnuite, tot aşa cum umbra proiectată de aripile condorului se întinde peste câmpie. Mai spune că nodurile gordiene trebuie să poată fi rezolvate nu de intelectul nostru, ci de viaţa noastră. Scrie că adevărul nu este doar o chestiune legată de argumentare, ci de atracţie, adică de forţa de atracţie. Şi mai scrie că o idee este şi rămâne un ecran în spatele căruia se petrec lucruri mult mai importante. Acestea nu erau nişte adevăruri complicate, erau cât se poate de simple, dar erau adevăruri de fond. Şi ele trebuie să fi costat. Preţul nu era mic, consta în izolare, dar răsplata, libertatea de gândire, a fost pe măsură. Prin duritatea afirmaţiilor sale se înrudea cu Nietzsche, şi asemenea textelor lui Nietzsche, ale lui Gombrowicz reprezentau descrierea unei căi, nu calea însăşi. Dacă ar fi scris despre escapadele sale sexuale cu tinerii din cartierele portuare ale Buenos Airesului, despre bucuriile şi umilinţele provocate de aceste aventuri nocturne, despre cum s-a trezit într-o duminică în camera lui murdară, cu soarele sud-american bătându-i prin geam, despre numeroasele sale slujbe, printre care şi cea funcţionar la bancă, despre mândria lui rănită, despre fanteziile sale de aristocrat, pe scurt, dacă ar fi descris toate împrejurările în care au luat naştere gândurile sale – şi prin intermediul lor, la sufletul lui –, legând practic ceea ce este superior (pentru că ideile despre ceea ce este inferior ţin tot de superioritate în cadrul jurnalelor sale) cu ceea ce este inferior, adică scamele adunate în buric,

limbricii din cur, sângele din pişat, ceara din urechi sau doar o zi de toamnă în care s-a plimbat printr-un parc din Buenos Aires cu o carte de Bruno Schulz sub braţ, atunci el ar fi fost cel mai mare autor al lumii, un Cervantes şi un Shakespeare ai zilelor noastre contopiţi într-o singură persoană. Dar el nu a putut face asta. El era liber în gândire, dar nu era totalmente liber şi în formă.

Eu puteam?

Fuck off, Karl Ove! Căcăcios prost ce eşti! Nu ajungeam nici până la genunchii lui Gombrowicz în anii lui de şcoală. Doar ideea de a spune despre literatura norvegiană ceva la fel de pertinent şi de adevărat cum a spus el despre cea poloneză îmi dădea dureri de stomac. Da, începeau să-mi tremure mâinile atunci când mă gândeam la faptul că aş fi putut descrie totul aşa cum era, că trebuia doar să mă apuc de treabă.

Ce idee mincinoasă!

„Doar" pe dracu'!

Dar Gombrowicz a arătat cu degetul şi a spus: „Aşa este aici, e mai bine să mergeţi într-acolo".

Aş fi putut eu oare să fac asta?

Oh, de aş fi avut un trecut cu adevărat mizer şi plin de excese în cartierele portuare din Buenos Aires, de-aş fi trăit în mâlul de pe fundul societăţii ca un crab şi dacă aş fi ingurgitat cu neruşinare tot ce mi-ar fi ieşit în cale, de-aş fi omorât pe cineva printr-o lovitură de piatră în frunte, aşa cum probabil că a făcut Rimbaud, care a fugit în Africa unde şi-a câştigat existenţa ca traficant de arme, da, de-aş fi trăit orice altceva în afară de asta, să stau pe terasa unui hotel din Canare, cu doi copii şi o soţie însărcinată care dorm dincolo de uşa glisantă de sticlă, şi orice altceva în afară de viitorul decent şi cu simţ de răspundere care mă aştepta.

Dar şi acolo Gombrowicz mi-a dat puţină speranţă, a aprins o flacără aproape invizibilă în bezna infinită, pentru că a scris: „Se poate întâmpla ca un confort fizic să ascută sensibilitatea sufletească, şi se poate întâmpla ca în

spatele draperiilor intime ale unei case, în camerele de zi sufocante ale cetăţenilor clasei mijlocii, acest confort să genereze o duritate la care cei care atacau tancurile cu cocktailuri Molotov nici n-ar fi visat”.

Of, lua-le-ar naiba pe toate!

În curând se fac patru ani de când mi-a apărut ultimul roman, şi de atunci n-am mai scos nimic. Ce porcărie! M-am ţinut ocupat vreme de aproape trei ani cu începutul unui roman în care Henrik Vankel, personajul principal din primul meu roman şi autorul ficţional al celui de-al doilea, se trezeşte în spital după o tentativă de suicid. La finalul romanului anterior îl lăsasem într-o cadă, într-o casă situată pe

O insulă practic pustie, imediat după ce-şi tăiase faţa şi pieptul, ideea fiind că urma să termine ceea ce începuse şi să-şi taie vena, golindu-se treptat de sânge şi concomitent şi de viaţă. Descriam cum privirea

I se întuneca, cum neclaritatea aceea avea ceva vegetativ, ceva care creştea în el şi se răspândea în el – moartea – moment în care se auzea o bătaie la uşă. Departe, foarte departe, ca prin vis. Mai târziu s-a dovedit că era fiul vecinului, unul dintre cei patru locuitori ai insulei, care venise la o cafea. O navă militară era ancorată în larg, tânărul a luat legătura cu marinarii şi aceştia l-au luat pe Henrik la bord şi i-au salvat viaţa. Nu credeam nici măcar o secundă în povestea asta, cea mai proastă şi mai neverosimilă parte era cea cu nava militară, dar într-adevăr un astfel de vas fusese ancorat acolo chiar când locuiam eu însumi pe insulă, şi asta m-a impresionat, pentru că era complet lipsit de chip, doar stătea acolo, în lumea lui, cu tunurile sale, fără niciun om la bord. Într-o zi, o barcă gonflabilă s-a desprins de vas şi s-a îndreptat fix înspre casa în care locuiam, patru bărbaţi în uniformă au tras ambarcaţiunea pe uscat şi au pătruns în interiorul insulei. Barca a stat pe mal toată ziua. Seara, a dispărut. În ziua următoare a dispărut şi vasul. Toate acestea păreau să fi fost încărcate de sens, pentru că atât vasul, cât şi

echipajul din ambarcaţiunea gonflabilă ieşeau scandalos de tare în evidenţă în viaţa anostă de pe insulă, dar nu-mi dădeam seama care era semnificaţia lor. Evenimentele nu aveau niciun expeditor, nu veneau de la nimeni cunoscut mie, şi misterul acestei claritǎţi mă fascina, era asemenea unei poezii. În acea perioadă, un submarin rusesc s-a scufundat undeva prin Marea Barents, echipajul era în viaţă, dar submarinul nu putea fi salvat, şi oamenii urmau să moară în câteva zile. În timp ce mă spălam pe dinţi, mă uitam la insula învăluită în ceaţă, cu iarba ei galbenă, cu pietrele şi tufişurile maro-închis, mă uitam la suprafaţa apei care era neagră şi nemişcată până acolo unde câteva sute de tineri ruşi stăteau într-o capcană a morţii, undeva pe fundul mării. Tocmai acum. Când am plecat împreună cu vecinul meu, în barca acestuia, spre insula principală ca să facem cumpărături, am văzut primele pagini ale ziarelor ca pe nişte deschideri în lume. *Kursk*. *Kursk*. Fiecare emisiune de ştiri începea cu ultimele informaţii despre situaţia submarinului. Urmau să moară peste câteva zile, ore, minute. M-am plimbat pe insulă, am stat şi am citit, ei erau prinşi în adâncuri. Deci totul era fără speranţă, erau nevoiţi să zacă acolo, pe fundul mării, ca nişte peşti morţi. Au izbit oare cu pumnii în pereţi în ultimele clipe din viaţă? Au răcnit şi au urlat cuprinşi de furie şi de îndoială, au zăcut oare complet nemişcaţi aşteptând inevitabilul?

Ei au murit, apoi au fost daţi uitării, alte accidente şi catastrofe au acaparat în schimb atenţia publicului. Cazul mi-a ieşit complet din minte până am început să scriu despre ultimele zile ale lui Henrik Vankel pe insulă. Atunci m-am gândit că întâmplările reprezentau două fenomene diametral opuse. Unul era deschiderea timpurilor noastre, în care eram informaţi despre tot, inclusiv despre cei care mureau pe fundul unei mări îndepărtate, totul în timp real. Sentimentul pe care mi-l dădea era acela de privare de libertate, că nu suntem lăsaţi niciodată în pace, că întotdeauna suntem văzuţi, şi că nu mai există niciun loc în care să fim singuri. Dramatismul prin care erau prezentate

evenimentele conferea un sentiment de familiaritate faţă de ele. A doua întâmplare, cea legată de navă, nu a avut nimic dramatic, a fost ceva ce eu doar am văzut, nemijlocit, nu a existat niciun fel de familiaritate, şi a fost ceva foarte misterios. De acolo am tras concluzia că scrisul trebuia să se îndrepte către ceea ce este nefamiliar, către ceea ce noi ştim, dar nu putem descrie cu exactitate. De fapt, asta se aplică în toate cazurile, întrucât, chiar dacă totul a fost explicat şi înţeles, întotdeauna a existat şi ca fenomen, ceva în sine, închis şi izolat.

Lumea trebuia închisă din nou.

Dar cu lumea mea nu ajungeam nicăieri. Am început să scriu despre cele întâmplate în casa bunicii paterne atunci când a murit tatăl lui Henrik Vankel, şi el era acolo împreună cu fratele său, Klaus, dar nu mi s-a părut plauzibil nicio secundă, totul era artificial şi contrafăcut. Mi-a luat trei săptămâni să descriu cum Henrik îşi ia bagajul de pe banda rulantă de la Kievik, aeroportul din Kristiansand, iar Klaus vine să-l întâmpine, după care m-am dat bătut.

Doar până acolo ajunsesem. Din acest motiv, să-l citesc pe Gombrowicz era umilitor, nivelul său era atât de ridicat, mai mult, eram de acord cu absolut tot ceea ce scria. Am luat cartea în mâini şi am continuat. Începusem ultima parte, în care Gombrowicz a părăsit Argentina şi s-a mutat în Franţa. În acel moment, toată forţa, tot entuziasmul şi orice formă radicală au dispărut din proza lui, brusc stilul său este mort, şi tot ce mai rămâne ca observaţie tranşantă pare să fie o repetare obositoare şi mecanică. Ce s-a întâmplat? Oare îmbătrânise, sau pierderea mediului exotic fusese cauza? Europa este un continent bătrân şi el de acolo provenea, acolo a crescut, avea Europa în sânge. Pe atunci era pe un teren familiar şi era puternic, era tânăr. Oare acea forţă, care altfel ar fi murit odată cu moartea curiozităţii sale, adică în mod normal pe la patruzeci şi ceva de ani, îi fusese prelungită de aventurile lui străine? Sau pur şi simplu se stingea într-

o cultură care era pe moarte, asemenea compozitorului din *Moarte la Veneţia* de Thomas Mann?

Am citit vreme de o oră. Apoi am intrat şi m-am culcat în trening, pentru că nu m-am mai obosit să mă schimb. A doua zi le-am pus un film Vanjei şi lui Heidi, *Fantoma Laban*, am făcut un duş, am fumat o ţigară pe terasă, apoi am coborât cu toţii la intrarea în hotel, unde după câteva minute a parcat un microbuz. Am arătat biletele pe care le primisem, am băgat căruciorul pliabil şi o sacoşă cu lucrurile de plajă în spaţiul pentru bagaje şi am urcat în microbuz. Alte două perechi trebuia să mai vină. Nu după mult timp mergeam pe acelaşi drum stâncos pe care-l străbătusem în ziua precedentă împreună cu Vanja. Nimeni nu spunea nimic, eu mă uitam înspre mare şi clipeam des. Heidi s-a pus pe plâns, se albise la faţă. Oare îi era rău de maşină? Şi-a pus capul în poala Lindei, ea a mângâiat-o pe păr până când a adormit, în timp ce Vanja, din fericire, şi-a lăsat la o parte gelozia şi s-a uitat fix afară, la marea care părea să formeze o podea sub acoperişul cerului.

O oră mai târziu, microbuzul urca pe un drum asfaltat spre un hotel impozant şi luxos, cu ghivece de flori, şiruri de palmieri şi peluze strălucitoare. Şoferul a oprit maşina, a deschis uşa, şi noi, familia dezlânată din Malmö, am coborât în aerul deja apăsător al zilei caniculare. O femeie cu ecuson pe piept stătea pe trepte şi ne privea. Eu am deschis căruciorul, am pus toate lucrurile în spaţiul de sub scaun, m-am uitat la ea şi i-am zâmbit politicos.

— *We are just going to the beach*, vrem doar să mergem la plajă, i-am spus. *But we were supposed to take a look at the hotelfirst*, dar înţeleg că mai întâi trebuie să vizităm hotelul.

— *Come this way*, *willyouplease*? *Ytmt*\ pe aici, vă rog, ne-a invitat ea.

Vanja şi Heidi se uitau în jur, puţin precaute în mediul acesta străin. Linda stătea cu ochii pe mine şi mi-a

zâmbit când privirile ni s-au intersectat.

Am trecut prin uşa rotativă şi am ajuns la recepţie. Gresia neagră de pe jos strălucea în lumina care pătrundea prin ferestrele enorme, aerul era răcoros, angajaţii erau îmbrăcaţi din costume şi uniforme. În permanenţă lifturile urcau şi coborau, nu ascunse în puţuri invizibile, ci pe exteriorul pereţilor, în tuburi de sticlă. În interior era un fel de alee cu mici magazine exclusiviste de-o parte şi de alta. Semăna cu un vapor, aşa mi s-a părut, un vapor gigantic de croazieră unde nu se face rabat de la nimic şi totul se află la bord.

Femeia cu ecuson ne-a condus într-un spaţiu din stânga recepţiei, unde erau canapele şi scaune şi unde stăteau câteva persoane rătăcite, îmbrăcate în haine de plajă, şi ne-a dat un chestionar pe care trebuia să-l completăm.

Nume, adresă, număr de telefon.

La ce naiba era nevoie de toate acestea?

Am completat detaliile, am predat formularul, ni s-a spus că puteam să ne aşezăm şi să aşteptăm puţin, urmând să fim strigaţi când ne venea rândul.

Strigaţi?

Vanja şi Heidi s-au căţărat pe pervazul înalt din piatră, au mers o vreme în patru labe, apoi s-au ridicat brusc ca nişte maimuţe împingând geamul cu mâinile.

— Nu mai faceţi aşa, pentru că lăsaţi urme! le-am spus.

Ele m-au ignorat, strigau una către cealaltă, târându-se mai departe. Constatând că nu atrăseseră atenţia nimănui, m-am aşezat lângă Linda, care se ţinea cu mâinile de burtă şi se lăsase pe spateaza canapelei. Pe televizorul fixat pe un suport puţin mai departe defilau imagini care păreau să fie ale hotelului în care ne aflam, afară, unde se afla o piscină, oamenii erau bronzaţi şi zvelţi şi păreau să se simtă bine. În depărtare se zărea o clădire cu terase. Un palat, o plajă aurie şi, în apele mării, un paradis al sporturilor acvatice.

Heidi stătea în genunchi în faţa unui ghiveci imens de flori şi scotea bulbii din pământ. M-am dus la ea şi am oprit-o, am pus bulbii la loc, în timp ce Vanja îşi lipea buzele de geam, şi am dat-o jos de acolo.

— Haideţi să staţi puţin cu noi, le-am spus, dar ele au scuturat cu hotărâre din cap, deoarece voiau să meargă în cealaltă parte a sălii, unde era un acvariu.

Le-am ridicat pe rând ca să vadă peştii de aproape şi m-am uitat în jur. Oamenii care treceau pe lângă noi păreau înstăriţi, în clipa următoare m-am întrebat de unde îmi venise ideea asta, pentru că era dimineaţă, oamenii erau în concediu şi purtau pantaloni scurţi, respectiv fuste de vară. Poate că avea legătură tocmai cu faptul că mergeau foarte siguri pe ei? Indiferent de unde aveam impresia aceea, m-am simţit inferior şi, cu mâinile şi picioarele copiilor răsfirate peste tot, fără autoritate şi prestanţă.

— Uite-l pe tati! a exclamat Heidi arătând cu degetul un peşte galben-maroniu, cu o cocoaşă enormă pe cap, care stătea nemişcat.

— Şi uite-o pe mama, a spus Vanja arătând cu degetul spre un peşte portocaliu elegant, cu o coadă în formă de voal lung.

— Şi aia sunt eu! a strigat Heidi arătându-mi un peştişor albastru cu galben, frumos ca un giuvaier.

— Şi aia sunt eu! a zis Vanja arătând spre un peşte-clovn roşu cu alb. Nemo! Eu sunt Nemo!

— Bine! Acum trebuie să ne întoarcem. Haideţi, găgăuţelor!

M-au urmat în fugă pe cărările lor ilogice şi s-au oprit în spatele canapelei unde stătea Linda. Sau mai bine spus au înmărmurit acolo, pentru că doar la câţiva metri depărtare se afla o creatură de pluş – înaltă cât un om, cu un cap imens – care, atunci când ne-a zărit, a început să vină înspre noi. Nemişcate şi evident înspăimântate, dar şi fascinate şi curioase, se holbau cu ochii lor mari şi albaştri de copii şi cu gurile căscate. El s-a oprit în faţa lor şi le-a

întins mâna, dar nici Heidi, nici Vanja nu au înţeles că trebuiau să-i dea mâna. Mascota a ridicat o lăbuţă, de parcă ar fi uitat ceva, apoi s-a dus la o măsuţă şi s-a întors cu două aparate de fotografiat de unică folosinţă pe care li le-a dat fetelor.

— Mama, mama, ce este asta? a întrebat-o Vanja pe Linda după ce omul a plecat.

— Un aparat foto, cred.

— Îmi dai şi mie să văd? i-am zis.

Vanja mi l-a întins. Era un aparat foto acvatic de unică folosinţă.

— Puteţi să faceţi poze sub apă cu el, le-am spus.

— Putem? a strigat încântată Vanja. Eu vreau! Când mergem să facem baie?

— Imediat.

— De ce am primit asta? a vrut ea să ştie.

— Habar n-am, i-am răspuns.

Ea a ridicat aparatul în dreptul ochiului. În spatele ei venea un bărbat de vârstă mijlocie, îmbrăcat în blugi şi cu un blazer. Era pe jumătate chel, iar părul care-i mai rămăsese de-o parte şi alta a ţestei era negru. Ducea o mapă într-o mână.

— Linda şi Karl Ove? a întrebat el.

Când am încuviinţat, ne-a întins mâna, spunându-ne într-o suedeză cu un uşor accent străin să-l urmăm într-un mic tur al hotelului. Am trecut prin micul bazar şi ne-am oprit în faţa unui perete cu fotografii în care apăreau diverse personalităţi. Norvegieni, suedezi şi câţiva americani.

— Toate aceste personalităţi au stat aici, ne-a spus el.

— Serios? am exclamat eu.

A întins braţul ca să ne îndrume pe un coridor lung. Faianţă, oglinzi, balustrade făcute din grilaje aurite.

— În ce domeniu lucraţi în Suedia? a vrut el să ştie.

— Karl Ove este scriitor, a zis Linda.

— Şi Linda este scriitoare, am adăugat eu.

— Ce interesant! Poate că am auzit despre

dumneavoastră?

— Karl Ove este destul de renumit, a spus Linda zâmbind.

De ce a spus asta? Mii de draci, ce prostie!

— Aha! a exclamat el. Atunci, după vizionare vom face o fotografie cu dumneavoastră pe care o vom expune la panoul celebrităţilor!

— Nu prea cred, i-am zis.

El a râs zgomotos.

— Am glumit doar, dragii mei!

Stacojiu la faţă de ruşine, m-am uitat în pământ.

— Am înţeles, i-am spus.

— Dar poate că veţi deveni celebru într-o zi, ştiţi? Atunci vă vom expune fotografia, vă promit. Dacă veţi deveni clientul nostru!

— Bine, am zis.

S-a oprit în faţa unui lift şi a apăsat butonul, care a început să lumineze discret. Heidi s-a uitat fix la lumină, apoi a apăsat butonul. În momentul acela uşa s-a deschis, şi o umbră de spaimă s-a aşternut pe chipul ei.

Liftul era aproape în totalitate capitonat cu oglinzi. Fără să vreau, m-am privit o secundă. Arătam ca un idiot. Tricoul alb cumpărat cu 49 de coroane la Ahlens în urmă cu doi ani, lăbărţat la gât şi puţin cam strâmt în jurul taliei unde se revărsa grăsimea, şi pantalonii cu croi de pirat, de culoare verde-militar, cu buzunare şi cu aţe atârnând, şi aceia cumpăraţi de la Ahlens cu 149 de coroane, formând în imaginaţia mea o ţinută de tip dur, şi o pereche uzată de Adidas, odinioară albi, acum gri, în care mergeam fără şosete, în anturajul acela luxos deveniseră un fel de ocară, pentru că era imposibil să nu te simţi inferior, da, nevrednic, în timp ce liftul cobora lin la parter.

— Unde locuiţi acum pe insulă? s-a interesat el.

Linda i-a spus numele complexului hotelier şi el a încuviinţat.

— Şi cât aţi plătit cu totul?

— Două mii cinci sute, i-am zis. Mai vine şi mâncarea

în plus.

— N-a fost ieftin, a comentat el când liftul a oprit şi uşile s-au deschis.

Ne-a izbit un val de căldură. Ne aflam în dreptul hotelului, chiar lângă plajă.

— Mergem pe aici, ne-a spus el. Până la insula pe care o vedeţi. A fost construită odată cu hotelul.

— Serios? am spus eu.

— Da. Totul a costat enorm, şi totuşi preţurile sunt mici. Acest hotel a fost construit pornind de la un concept inovativ. Pe de o parte este un hotel obişnuit, la care se poate rezerva o cameră, pe de altă parte este posibilă achiziţionarea unei camere sau a unui apartament. Pentru totdeauna. Plătiţi o singură dată, şi apoi puteţi să veniţi aici în fiecare vară pentru tot restul vieţii.

— Cum aşa?

— Aşa este. E genial. Costă infinit mai puţin decât v-ar fi costat un apartament aici. În acelaşi timp, primiţi incredibil de multe servicii contra sumei plătite. Vorbim de lux în toată puterea cuvântului.

Heidi s-a oprit. Şi-a întins braţele în sus către Linda.

— Nu pot să te car în braţe, ştii bine, inimioara mea!

— Bebe în burtă! a spus Heidi.

— Da, i-a zis Linda.

— Ce vârstă au fetele? m-a întrebat bărbatul. Cât de frumoase şi de dulci sunt!

Vanja şi-a întors capul, eu am ridicat-o pe Heidi şi am pornit înspre terasă, am trecut pe lângă o cafenea italienească şi un chioşc de îngheţată, unde două femei mai în vârstă cu un bronz foarte puternic şi pielea ridată, îmbrăcate în bikini, beau cafea, amândouă purtând ochelari şi pălării de soare.

— Vanja are trei ani şi jumătate, i-am spus. Heidi are un an şi jumătate.

— Şi când îl aşteptaţi pe cel de-al treilea? Veţi mai avea un copil, nu-i aşa?

Linda a dat din cap aprobator şi a pornit în urma

noastră, ţinând-o pe Vanja de mână.

— Şi locuiţi în Suedia?

— Da, locuim la Malmö, i-a spus Linda.

— Este un oraş frumos, am completat eu. Destul de mare şi puţin mai retras. Dar dumneavoastră cum de vorbiţi suedeza?

— Am lucrat în Suedia mulţi ani. La Stockholm.

— Ah! Şi noi am locuit acolo. Unde anume aţi stat?

— În Nacka.

— În Nacka! am exclamat. Şi noi am stat acolo o vreme. Câţiva prieteni de-ai noştri locuiesc acolo.

— Ce mică e lumea! mi-a spus el zâmbind. Este frumos acolo. Iubesc Suedia.

— Da, am zis, după care am lăsat-o jos pe Heidi. Acum trebuie să mergi singură, draga mea. Vanja, o poţi lua pe Heidi de mână?

Când am ajuns pe insulă, care era asemenea unui parc cu copaci şi fântâni, el a vrut să ştie dacă auziserăm despre hotel. I-am spus că nu. „Şi nici despre concept nu aţi auzit?” M-a informat că-l inventase un antreprenor norvegian al cărui nume mi l-a zis. Eu am scuturat din cap, însă Linda, spre surprinderea mea, a spus că ea auzise despre el. Am privit-o. Într-adevăr aşa să fi fost? Bărbatul a vrut să ştie unde auzise ea despre asta, dacă îi spuseseră nişte prieteni sau dacă văzuse vreo emisiune la televizor. Oare Linda să fi minţit? Şi dacă da, în ce scop?

El a început să ne povestească despre hotel, despre cât de elegant şi luxos era; nisipul de pe plajă fusese adus din Bahamas, restaurantele şi magazinele erau de cea mai înaltă clasă, toate camerele erau individuale, chiar şi cele din categoria cu preţ redus, şi întotdeauna erau mulţi norvegieni şi suedezi acolo. Tot timpul cât a vorbit, sub cerul albastru-închis al dimineţii, pe care soarele ardea aşa de puternic, încât simţeam furnicături pe umeri, obraji şi şaua nasului, iar lumina părea să bată în toate nuanţele în peisajul din jur, eu nu le-am scăpat din ochi pe Vanja şi pe Heidi, care mergeau când în faţa noastră, când în urmă, şi

sentimentul că eram murdar şi nearanjat se accentua pe măsură ce treceau minutele. Era un bun orator, avea o atitudine de lider şi ar fi putut să fie dacă nu director de hotel, măcar locţiitor. Mă irita faptul că petrecuse atât timp prezentându-ne complexul. Intenţia lui era, prin urmare, ca noi să le povestim mai departe prietenilor noştri. Nu mi-l imaginam stând acolo pe niciunul dintre prietenii noştri, sau cel puţin dintre ai mei, aşa că tipul îşi pierdea vremea cu noi. Asta nu puteam eu să pricep. Pe de altă parte, dădea impresia că avea încredere în noi, părea să fi înţeles că vestimentaţia noastră nu transmitea adevărul despre calităţile noastre, aşa că m-am străduit să mă port cât mai amabil şi mai jovial. Şi, mi-am spus în minte, într-adevăr *trebuia* să povestesc cuiva despre hotel după întoarcerea acasă. Atâta lucru îi datoram, m-am gândit eu în timp ce mergeam încetişor, unul lângă altul. Soarele părea să nu-l afecteze; cu excepţia unei pelicule subţiri şi strălucitoare de transpiraţie pe frunte şi pe buza superioară, căldura nu se atingea de el.

La capătul insulei s-a oprit.

— De aici aveţi o privelişte minunată. Cele mai frumoase apartamente se află la etajul de sus, au balcoane mari, aşa cum vedeţi şi voi. Cele la preţuri mai mici sunt acolo jos, dar oricum toate sunt spaţioase şi la standarde înalte.

— Da, chiar arată foarte bine, am zis. Incredibil de bine, vreau să spun.

Linda m-a privit surprinsă.

— Tu ce crezi? am întrebat-o.

— Da, este frumos, a confirmat ea.

Era ceva dezaprobator în vocea ei, şi am simţit o împunsătură de iritare. Dar el nu a părut să observe. Numai cei foarte apropiaţi puteau să-i descifreze micile variaţiuni ale vocii sau ale stărilor de spirit. „Nu, nu şi de data asta! Of, de n-aş şti să le descifrez!” am suspinat în gând.

— Poate că ar trebui să ne întoarcem, a zis bărbatul.

Atunci aţi putea vedea un apartament pe dinăuntru.

— Nu cred că este necesar, a spus Linda. Ne-am făcut o idee deja.

Am răspuns privirii lui cu un zâmbet prin care-mi ceream scuze.

— Nu strică să ne uităm, i-am zis Lindei. Mai putem să aruncăm un ochi, nu? Nu eşti de acord?

Ea a încuviinţat, chiar dacă în silă, şi eu am strigat la copii, care evident că nu voiau să mai plece de acolo. Vanja lovea apa din fântână cu un beţişor pe care-l găsise, Heidi era întinsă pe burtă, cu mâinile atârnându-i în apă.

— Hei, fetelor, acum trebuie să mergem. Nu mai vizionăm decât o cameră. Apoi o să primiţi câte o îngheţată.

— Nu vreau îngheţată, a spus Heidi.

Am prins-o de mijloc şi am ridicat-o în aer.

— Nu! a exclamat Vanja rupând-o la fugă.

Heidi dădea din picioare, aşa că am pus-o pe umăr şi am fugit după Vanja. Din fericire, ea râdea, cu râsul acela efervescent pe care i-l auzisem prima dată când avea numai câteva luni. Am lăsat-o jos, am făcut câţiva paşi rapizi şi am prins-o pe Vanja, care devenise geloasă pe sora ei.

— Vreau la mama!

Întotdeauna voia la mama, indiferent ce-aş fi făcut eu. Uneori puneam asta pe seama faptului că mă purtam atât de dur şi intransigent cu ea, iar alteori mă gândeam că pur şi simplu aşa stăteau lucrurile.

— Mama e acolo! i-am spus. Trebuie să mergem!

Ea şi-a mijit ochii la soare şi buzele i s-au căscat, de parcă ar fi fost legate de ochi printr-o conexiune secretă. Am recunoscut acea expresie facială de la Linda. Atunci când eram îndrăgostit la culme, când sufletul meu ardea ca o pădure, a fost de parcă micile încreţituri ale buzelor ei s-ar fi întipărit în sufletul meu. Niciodată nu am fost atât de deschis ca atunci. Întreaga lume se revărsase prin mine.

Vanja s-a răsucit şi a fugit la Linda, a prins-o de mână

şi s-a lipit de ea. Am ridicat-o pe Heidi, care se aşezase pe jos, şi am pornit cu paşi mari după ele.

Când am ajuns pe un coridor de la ultimul etaj al hotelului, bărbatul ne-a rugat să aşteptăm puţin, pentru că dorea să întrebe dacă apartamentul era gol şi dacă se terminase curăţenia.

— Eu vreau să fac baie, a spus Vanja.

— Imediat, i-am zis. Ne uităm doar la camera asta.

— De ce? a vrut să ştie Vanja.

— Bună întrebare, a comentat Linda zâmbind.

În secunda aceea a apărut iar individul, făcându-ne semn să intrăm. Geamuri deschise, perdele fluturând în briza Oceanului Atlantic, culori pale, gresie lucioasă, sentimentul că încălcăm un teritoriu străin atunci când Heidi şi Vanja au început să se plimbe de colo colo. „Nu cu sandalele în pat, mă auziţi, nu mergeţi acolo, nu, aşa, atenţie, acela se poate strica!” Am ieşit pe balcon, marea albastră şi grea sclipea în soare, cerul era imens şi adânc, stâncile înşirate de-a lungul coastei înspre sud erau adumbrite. Maşinile de pe drum erau mici şi grăbite ca nişte insecte. Tipul ne-a spus că toate acestea puteau fi ale noastre dacă doream, şi asta fără cheltuieli prea mari. L-am întrebat cât costa, de fapt, apartamentul. El a repetat că trebuia să plătim o sumă sub formă de depozit, şi apoi puteam să petrecem câteva săptămâni acolo în fiecare an. Era ca şi cum am fi cumpărat o parte dintr-un apartament, sau o parte dintr-o casă de vacanţă, mi-a zis el cu un zâmbet larg. Nu existau cheltuieli de întreţinere, nici nevoie de curăţenie generală, se ocupau ei de toate, astfel încât noi să avem o vacanţă de lux în fiecare an, pentru toţi anii care vor urma. În calitate de părinţi de copii mici, meritam şi noi un concediu de lux, a insistat el. „Ce frumos este să locuieşti într-un paradis ca acesta, vară de vară. Şi dacă doriţi să cumpăraţi unul dintre apartamentele mai mici, atunci, evident, veţi putea păstra toate drepturile şi toate serviciile”.

Ne-a rugat să-l urmăm. Faptul că venea cu o ofertă

concretă însemna că într-adevăr ne credea destul de înstăriţi încât să ne permitem o asemenea achiziţie. De aceea îşi petrecea atât timp cu noi. Deci el nu crezuse că eram un circ ambulant, aşa cum obişnuia Linda să ne descrie. Pe hol a spus cât de mult costa cel mai ieftin apartament, şi apoi cel mai scump. Suma nu era imposibilă, cel puţin pentru apartamentul cel mai ieftin.

Am intrat într-o sală de conferinţe uriaşă, cu covoare pe jos, unde stăteau la computere bărbaţi îmbrăcaţi cu cămăşi şi cravate şi femei în ţinute de business, mulţi dintre ei angajaţi în discuţii cu clienţi ca şi noi. Erau mai multe ecrane de televizor care arătau imagini cu hotelul şi cu peisajele din jur, mai era un lounge cu broşuri pe măsuţa joasă, aerul era răcoros, aproape rece, atmosfera sugera profesionalism şi eficienţă. Însoţitorul nostru ne-a condus până la o masă înaltă unde se afla o mapă groasă pe care ne-a rugat s-o răsfoim. S-a dovedit că achiziţia nu ne obliga să venim în fiecare an acolo, pentru că existau alte hoteluri la fel de luxoase ca şi acesta, în toată lumea, şi astfel, dacă plăteam suma de avans, puteam să locuim şi în acelea fără costuri. Astfel de oportunităţi nu puteam avea dacă ne cumpăram un apartament obişnuit de vacanţă sau o „cabană”. Acum ne lăsa puţin, pentru că avea ceva important de făcut, dar urma să se întoarcă.

Eu am răsfoit dosarul, Linda s-a ocupat de copii. M-am uitat prelung la un hotel din Alpi. Fotografia fusese făcută toamna, înainte de căderea zăpezii, şi vederea acelui peisaj, cu pereţii abrupţi ai munţilor, cu brazii cei verzi şi cu copacii de foioase strălucind melancolic înspre poalele versantului, cu potecile şi curţile şi vechiul hotel vopsit în alb, mi-a stârnit un vârtej în suflet. Cum ar fi fost să stau acolo câteva săptămâni? Am dat paginile mai departe, erau hoteluri în Mexic, Italia, Franţa. Am fi putut să vizităm toată lumea, în fiecare vară sau toamnă, toată familia, ar fi fost o aventură, în orice caz pentru copii. Mama ar fi putut să gireze, astfel încât să putem lua creditul. Şi poate că eu ar fi trebuit să cer un avans mai

mare de la editură?

Am strigat-o pe Linda şi i-am arătat fotografia cu hotelul din Alpi. Ea a văzut prea bine cât de tare mă însufleţisem şi mi-a spus că era frumos, dar că nu aveam bani pentru aşa ceva.

— Nu spune asta, i-am replicat. Am putea să facem o şmecherie. Este o ocazie fantastică. Nu neapărat hotelul ăsta, ci toate celelalte. Şi nu sunt mulţi bani. Nu foarte mulţi bani.

— Nu avem bani deloc, mi-a spus ea. În plus, nu mă simt bine în mediul ăsta. M-am săturat de lumea bună.

Ne-am aşezat. Parcă am fi fost în sediul unei firme renumite de avocatură, sau în biroul unei multinaţionale din Europa. Însoţitorul nostru şi-a făcut apariţia după câteva minute din cealaltă parte a sălii şi ne-a făcut semn cu mâna să mergem la el. Raportul dintre noi s-a modificat complet după ce ne-am aşezat pe o latură a mesei, iar el, cu toate foile şi teancul de mape în faţa mea, s-a plasat de cealaltă parte. Eram clienţii lui. Ne-a întrebat cum ni se părea per ansamblu, dacă oferta era potrivită pentru noi. Socotea că aveam o situaţie îndeajuns de bună ca să ne putem descurca. M-a făcut să mă simt bine prin faptul că s-a uitat dincolo de hainele şi stilul nostru. Ne trata cu seriozitate maximă. I-am spus că era în mod cert o ofertă de interes pentru noi. Poate că nu neapărat hotelul acela, ci toate celelalte pe care le puteam încerca prin rotaţie.

— Aşa este? l-am întrebat ca să mă asigur.

— Da, aşa este, mi-a confirmat el. Deci veţi putea suporta cheltuielile?

— Nu sunt foarte convins. Depinde.

— Vreţi să ne uităm împreună? s-a oferit el.

— Da, am putea, i-am spus eu observând cum fetele, simţindu-se tot mai sigure pe ele, acaparau un teritoriu din ce în ce mai mare din sală.

— Care sunt veniturile dumneavoastră? a vrut el să ştie.

I-am spus cât câştigam, adică bursa plus onorariul

lunar pentru postul de consultant, adăugând că în perioadele bune, adică atunci când îmi apărea vreo carte, primeam mult mai mult decât atât.

— Atunci pot să primesc mai multe sute de mii deodată. Deci aş putea să iau un credit acum şi să-l plătesc imediat ce-mi intră banii.

— Aceasta ar fi o posibilitate. Cât sunt de mari cheltuielile dumneavoastră?

I-am spus şi asta, el şi-a notat, apoi m-a privit atent.

— Aveţi ceva bani puşi deoparte? Dacă nu, va fi greu să obţinem un credit pentru dumneavoastră.

— Nu, nu avem nimic pus deoparte. Dar am putea să rugăm pe cineva să ne gireze împrumutul, bănuiesc.

— Puteţi să rezolvaţi asta acum? De aici puteţi să sunaţi fără costuri suplimentare.

M-am uitat la Linda.

— Ar fi destul de stresant, cred. Nu putem să facem asta după ce ajungem acasă? Ne puteţi da documentaţia, astfel încât s-o studiem în linişte?

El a scuturat din cap şi mi-a zâmbit.

— Ceea ce vă dau eu acum este o ofertă specială. O primiţi pentru că vă aflaţi aici. Trebuie să vă decideţi destul de repede. Ştiţi, sunt mulţi clienţi care sunt pe punctul de a cumpăra, şi nu putem să rezervăm doar pentru dumneavoastră.

— Dar nu putem să clarificăm totul de aici, i-am spus.

— Credeţi că aveţi posibilitatea să suportaţi costurile? Pentru că dacă ştiţi că veţi reuşi, puteţi să semnaţi aici şi să rezolvaţi finanţarea după ce ajungeţi acasă. Dar trebuie să fiţi absolut siguri.

— N-avem bani, a intervenit Linda. Nu suntem nici măcar aproape de a avea acea sumă.

El a scos un suspin de resemnare şi s-a aşezat pe scaun.

Eu m-am uitat la ea.

— Putem încerca, i-am propus. O putem face dacă ne dorim.

— Dar ne dorim noi asta? Eu nu mă văd venind aici în fiecare vară pentru tot restul vieţii. Asta sună ca un coşmar, ţi-o spun cinstit.

Nepoliteţea vorbelor ei m-a străpuns ca un cuţit.

— Mie mi se pare destul de frumos, i-am zis. Dar nu hotelul este ideea aici. Ci toate celelalte hoteluri la care vom avea acces. Cred că este într-adevăr o idee bună.

— Nu, nu putem să decidem asta acum! Trebuie să ne gândim puţin!

L-am privit pe agentul de vânzări.

— Putem să ne mai gândim puţin şi să contactăm când ajungem acasă?

— După cum v-am spus, această oferta este valabilă doar aici. Dar la cine v-aţi gândit să gireze pentru dumneavoastră în cazul unui împrumut?

— Mama mea, de exemplu, i-am spus.

El mi-a întins telefonul.

— O puteţi suna acum, şi situaţia se va lămuri de îndată.

— Trebuie să ne gândim ceva mai mult, am insistat. Acum avem aşa de puţini bani, că o astfel de achiziţie ar avea consecinţe mari asupra noastră. Suntem nevoiţi să mai reflectăm.

Rostisem cuvintele acelea aproape rugător, ca să-i dau de înţeles că mi-aş fi dorit ca lucrurile să stea altfel, dar efectul nu a fost cel pe care-l aşteptam. În clipa următoare, am avut senzaţia că tipului i se modificase radical personalitatea. Toată amabilitatea i-a dispărut, iar privirea blândă i s-a întunecat. Nervos, s-a ridicat din scaun cu mişcări sacadate.

— Dacă nu aveţi bani, atunci ce căutaţi aici? s-a răstit el.

— Vă rog să ne scuzaţi, am îngăimat.

— Dacă ieşiţi aici pe dreapta, veţi ajunge la o terasă. Staţi acolo jos şi va veni un coleg să vă preia.

S-a răsucit şi s-a dus până la unul dintre ceilalţi agenţi de vânzări, îmi venea să merg după el şi să-mi cer

scuze încă o dată. Sau să spun că fusese o glumă: „Normal că avem bani, aduceţi contractul şi îl semnăm”. În schimb, m-am ridicat, fără să mă uit la Linda care mă privea fix, am luat-o pe Heidi şi, ros de frustrare, am pornit înspre coridor.

— Oare n-ar fi mai bine să mergem direct acasă? m-a întrebat Linda. Nu ne trebuie tot circul ăsta.

— I-am promis că-l aşteptăm pe colegul lui. Acolo, afară, nu?

Am făcut semn înspre o terasă din spatele unui perete de sticlă. Am ieşit pe acolo şi ne-am aşezat la o masă. Nimeni nu a venit. Heidi era obosită, aceea era ora ei de somn, şi a început să se smiorcăie în timp ce Vanja tot perora despre îngheţată şi baie.

— Mergem acum! a spus Linda. Haide.

— Nu! i-am replicat. Dacă am promis că aşteptăm, vom aştepta.

Bărbatul care urma să se ocupe de noi avea ochelari de soare Prada, cămaşă albă şi cravată. Punând pe masă aceeaşi mapă ca a colegului său mai în vârstă, ne-a spus în engleză că avea o ofertă pentru noi.

— Am putea să vă oferim o şedere de două săptămâni la un preţ foarte mic, aproape jumătate faţă de cel iniţial.

— Am venit aici doar ca să mergem la plajă şi să facem baie, i-a explicat Linda. Ni s-au promis nişte bilete pentru şezlonguri astăzi. Deja stăm aici de două ore.

El s-a uitat la mine.

— Nu avem bani, din păcate, i-am spus.

Aşa era, mai aveam maximum cinci mii rămaşi în cont, care trebuiau să ajungă pentru ultimele patru zile.

Atunci el s-a ridicat, şi din mişcările lui se citea enervarea. Înainte de a se îndepărta ne-a zis cu acreală:

— Atunci am să vă aduc preţioasele bilete pentru plajă.

— Sunt complet epuizată, a spus Linda. Şi înfometată.

— Te înţeleg, i-am zis. Dar putem să mâncăm la una

dintre cafenelele de acolo şi apoi te poţi odihni pe plajă. Heidi o să adoarmă, iar eu o să mă ocup de Vanja.

Agentul de vânzări s-a întors abia după o jumătate de oră. Fără un cuvânt şi o expresie sfidătoare pe chipul lui tânăr, ne-a lăsat biletele pe masă şi a plecat iar. Am mâncat, Heidi a adormit în cărucior, am intrat în apă cu Vanja, care a consumat toată rola de film într-o jumătate de oră. Chiar dacă nisipul era fin şi auriu, şi apa din lagună era de un verde paradiziac, aveam senzaţia că fuseserăm primiţi acolo din milă şi că oricând puteam să fim daţi afară. Nu făcuserăm dovada că meritam aşa ceva. Dar acasă nu puteam merge, nu înainte ca taxiul să vină să ne ia pe noi şi pe cuplul de suedezi care stăteau la câteva scaune distanţă şi care, spre deosebire de noi, chiar păreau să se simtă bine.

— N-am crezut niciodată c-o să mă bucur să mă întorc aici, i-am spus Lindei atunci când microbuzul, după o călătorie de o oră, a ieşit de pe strada principală şi s-a îndreptat spre hotel. Dar chiar sunt fericit!

— Şi eu! a exclamat ea. E incredibil, chiar ţi-a dat prin minte să cumperi un apartament în regim de *timeshare*!

— Da, e absolut incredibil. Dar cel mai rău e că nu m-am prins despre ce era vorba. De-abia după aia am înţeles! Dar tu te-ai prins din prima, nu-i aşa?

— Da. Chiar mă întrebam ce ai de gând.

— Am fost dus de nas. Nici nu ştii cât mă doare să mă gândesc la asta! Cum am putut să acceptăm biletele alea înainte de-a şti despre ce este vorba? O oră de transport cu taxiul, cine e dispus să plătească atât de mult fără să primească ceva în schimb?

Linda a râs.

— N-ai decât să râzi, am bombănit. Dar să nu mai spunem nimănui, OK?

— OK!

Seara, după ce ne-am dus să-l vedem pe clovnul Coco, pe scena de lângă piscină, şi după ce copiii s-au

culcat, ne-am aşezat pe terasă şi am stat de vorbă pe îndelete, prima dată după mult timp. Îmi cocoţasem picioarele pe balustradă şi ţineam o sticlă de bere în mână, iar Linda îşi ţinea mâinile împreunate pe burta rotundă. Am decis atunci să nu mai mergem niciodată într-o astfel de vacanţă, n-avea niciun sens, nici ei şi nici mie nu ne plăcea, totul fusese planificat pentru copii, ne luaserăm după concepţia larg răspândită despre o familie normală şi sănătoasă, imaginea tatălui şi a mamei şi a celor doi copii care stau pe marginea bazinului, la plajă sau în restaurantul cu specific spaniol, bronzaţi şi fericiţi, imagine care s-a estompat pe măsură ce ne-am apropiat de realitate, până când, spre finalul sejurului, a dispărut cu desăvârşire.

— Ar fi trebuit să închidem o casă, undeva într-un loc care ne place, şi să ne fi dus acolo pentru două săptămâni. Nu cred c-ar fi fost mai scump, am zis.

— Sunt de acord, a spus ea. Nici mie nu-mi place mai mult decât îţi place ţie.

— Cel mai rău e că tot timpul mă aflu pe două niveluri. La primul nivel sunt fetele, cărora le merge de fapt bine, ele nu văd dincolo de aparenţe, pentru ele clovnul Coco este un clovn autentic, o poveste. Habar n-au că ospătarii ne detestă şi că la televizor se dau ştirile din Norvegia şi că la chioşc se vinde *Daghladet*, pentru ele ăsta e un loc fabulos, şi trebuie să-mi însuşesc şi eu punctul lor de vedere. Nu ştiu dacă înţelegi ce vreau să spun. Asta e o lume pentru copii, nu pentru adulţi. Şi când mă gândesc că aproape întreaga noastră cultură este la fel! Că este de fapt pentru copii! M-am uitat la ea. Pe tine nu te deranjează chestia asta?

— Ba da, normal. Ţi s-a părut că nu te-am ascultat cu atenţie?

— Puţin, dar nu face nimic. Ai alte lucruri pe cap, pot să înţeleg.

— Nu e vorba de asta.

— Atunci la ce te gândeai?

— La Heidi. Mi se pare aproape nedrept c-o să aibă un frate mai mic, cât timp ea însăşi este atât de mică.

— O să-i fie bine.

— Sper.

— Ce va fi va fi, oricum! i-am zis înainte de a mă duce să-mi mai iau o bere din frigider.

Cele două beri pe care le băusem îmi aşternuseră un văl de confort peste conştiinţă, ştiam că o a treia avea s-o încarce cu o uşoară expectativă, pe care încă vreo două beri aveau s-o înlăture, şi atunci totul urma să fie bine. Încă două beri şi-mi puteam transpune starea de spirit în acţiune, impermeabil la orice obiecţii şi apeluri ale bunului simţ, iar apoi, dacă ieşeam, totul din mine avea să scapere şi să strălucească.

Oh, cât de tare iubeam băutura!

Îmi plăcea la nebunie să beau!

Dorul de a face asta se instala numai după ce băusem puţin, atunci parcă îmi aminteam cum era, şi-mi dădeam seama ce voiam cu adevărat, mai precis să beau cantităţi industriale, să beau până cădeam lat, până-mi pierdeam cunoştinţa, afundându-mă în mizerie cât de tare puteam. Voiam să beau în oraş şi acasă, de la prima picătură până la ultima, împreună cu familia şi cu prietenii, să beau pentru tot ceea ce iubeam, pentru tot ce-mi era drag. Să beau, să beau, să beau. Ah, Dumnezeule, doar să beau şi să beau, zi şi noapte, vara şi toamna, iarna şi primăvara.

Am deschis uşa frigiderului, am luat sticla rece şi subţire de bere, am desfăcut-o şi am luat câteva înghiţituri pe nerăsuflate înainte de a ieşi iar pe terasă.

— Îţi aduci aminte când ne-am văzut prima oară? am întrebat-o pe Linda. Cum ai fi reacţionat dacă ai fi ştiut că urmează să ai trei copii şi să te măriţi cu norvegianul ăla prostănac?

— Mi s-ar fi topit inima, mi-a spus ea zâmbind.

— Fii serioasă!

— Dar e adevărat că tu erai „norvegianul ăla”. Ingmar îmi povestise multe despre tine, doar despre tine şi

despre cartea ta vorbea, aşa că ştiam că urma să vii.

— Dar nu m-ai vrut.

— Sigur că te doream! Doar că nu chiar atunci. Mă îndreptam către un alt loc. Dacă lucrurile s-ar fi întâmplat atunci, n-aş sta aici acum.

— Nu, i-am spus. Ţin minte că am intrat în camera de zi comună, cu şemineul acela mare, şi toţi erau acolo, a trebuit să ies, nu rezistam să stau în aceeaşi încăpere cu tine, sau, mai bine zis, nu suportam să te văd vorbind cu alţii şi să ştiu că ai o viaţă în afară de mine.

— Dar nici măcar nu te cunoşteam!

— Nu. Şi totuşi. Aşa că am ieşit şi m-am aşezat pe treptele din faţa colibei în care se afla camera mea, rugându-mă lui Dumnezeu ca tu să vii după mine. Eu nu mă rog niciodată la Dumnezeu, nu mai făcusem asta de când eram mic, dar atunci am făcut-o. „Doamne, dă ca Linda să iasă şi să vină aici la mine”, am zis. „Dragă Dumnezeule, poţi să faci asta?” Şi atunci s-a deschis uşa! Şi atunci ai apărut! îţi aminteşti?

Ea a scuturat din cap.

— Credeam că visez. Ai ieşit, ai închis uşa în urma ta, ai început să străbaţi curtea în direcţia mea. Atunci am crezut în Dumnezeu. Am crezut că el a fost cel care a produs minunea. Dar apoi n-ai cotit spre locul în care stăteam eu, ci ai mers mai departe, înspre casa unde locuiai. Mi-ai spus „Salut” îţi aminteşti?

— Nu.

— Te duceai doar să aduci ceva.

— Of, Karl Ove! Acum într-adevăr am procese de conştiinţă!

— Aşa şi trebuie.

— Dacă aş fi venit atunci la tine, nu am sta acum aici.

— Eşti sigură de asta?

— Da.

— Pentru că te-ai îmbolnăvit atunci? Pentru că ai fost internată?

— Da.

— Era posibil să rămân acolo pentru totdeauna. La asta te-ai gândit?

— Se poate întâmpla. Dar eu nu voiam. Eram o cu totul altă persoană pe atunci.

— Erai. Atunci când te-am reîntâlnit la Stockholm, ăla a fost primul meu gând. Aura ta era diferită.

— În ce fel?

— Nu mai rămăsese nimic din duritatea aceea. Latura ta histrionică dispăruse. Cum aş putea să-ţi explic? Erai dură, cool, sigură pe tine. Da, erai tu însăţi. Acela era sentimentul meu. Atunci când te-am revăzut, nu mai erai aceeaşi.

— Cum nu mai eram aceeaşi?

— Îţi pierduseşi personalitatea distinctivă.

— Dar tu nu mă cunoşteai.

— Nu, dar acum nu vorbesc despre cea care erai cu adevărat, ci despre aura ta. Eram complet dezarmat în faţa ta, ştii?

— Da, dar nu cu aura te-ai ales. Acum am o burtă enormă şi doi copii în camera de alături. Mă simt de parcă n-aş avea nimic al meu.

— Ştiu asta. Dar e mai bine aşa. Este cu mult mai bine.

S-a lăsat tăcerea.

Mi-am băut berea şi mi-am adus alta.

— La ce te gândeşti? am întrebat-o.

Stinseserăm lumina de afară, aşa că ea stătea aproape complet în întuneric; lumina de la fereastră îi trasa o dâră subţire peste o parte a feţei.

— Mă gândesc la tot ceea ce am pierdut, mi-a spus în cele din urmă.

— Gândeşte-te mai bine la tot ceea ce ai câştigat.

— Ai atâta dispreţ în tine! Ştiu că mă dispreţuieşti.

— Eu? Te dispreţuiesc? Nici vorbă!

— Ba da! Tu crezi că fac atât de puţin, că mă plâng tot timpul, că nu sunt destul de independentă. Te-ai săturat de toată viaţa asta. Şi de mine. Nu-mi mai spui niciodată

că-s frumoasă. Nu mai însemn nimic pentru tine, sunt doar colocatara ta şi mama copiilor tăi.

— Nu este aşa, i-am spus. Dar e adevărat că uneori cred că faci prea puţine lucruri.

— Prietenii mei nu înţeleg cum de reuşesc să fac tot ceea ce fac. Doi copii şi gravidă cu al treilea. Cred că tu nu-ţi dai seama cât de greu este de fapt.

— Prietenii tăi nu ştiu nimic. Nu trebuie să stai să-i asculţi. Ei doar vor să te aline. A fost ca în scena pe care mi-ai povestit-o, când Jorgen a venit acasă atunci când tu şi Helena stăteaţi pe canapea şi beati ceai. „Iar şedeţi aici şi vă plângeţi de milă?” Îţi mai aminteşti?

Ea mi-a zâmbit într-o doară, dar ochii îi erau reci.

Am stat mult timp afară, dar fără să ne spunem nimic. Murmurul uşor al mării forma un văl deasupra peisajului artificial de sub noi. Se auzeau voci în surdină de pe terasele de la etajele inferioare şi, când şi când, câte un strigăt sau un hohot de râs de la restaurantele de jos.

Mi-am aprins o ţigară, am luat o înghiţitură de bere, am luat un pumn de alune de pădure din bolul de pe măsuţa dintre noi.

Asta obişnuia Linda să spună atunci când ne certam şi ea, prin atacuri necruţătoare, încerca să-mi sfâşie inima din piept. Că eu o uram şi că ar fi trebuit s-o părăsesc şi să fiu cu o altă femeie, una cumsecade şi îndeajuns de independentă ca să mă lase în pace. Că stăteam cu ea din pură obligaţie, şi că asta ei nu-i era de ajuns. Ştia cât valora, şi valora mai mult decât atât.

Acum însă nu ne certaserăm. Nu încercase să-mi smulgă inima din piept. Mi-o spusese calm, pe un ton de constatare obiectivă. Şi eu ripostasem doar pentru că mă simţeam obligat.

Ştiam că în curând se va ridica şi se va duce la culcare. Un fel de panică se cuibărise în mine, această problemă trebuia clarificată, Linda trebuia liniştită, situaţia nu trebuia lăsată deschisă.

Ea şi-a pus mâna pe balustradă.

— Îmi pare rău, i-am spus.

— Pentru ce?

— Pentru tot?

— Nu trebuie să-ţi pară. Chiar acum mă simt foarte bine. Dar asta se schimbă. Uneori, faptul că sunt gravidă mă face foarte puternică, mă face să cred că pot să rezolv totul singură dacă ar fi nevoie.

— Asta n-am mai auzit până acum.

— Senzaţia asta se evaporă însă, şi simt că sunt în totalitate dependentă de tine. Atunci mi se face frică, înţelegi? Că nu am nimic propriu, al meu. Dacă tu dispari, dispare totul. Este un sentiment îngrozitor. Şi văd că tocmai *asta* te deranjează cel mai mult. Şi dacă ai dispărea, ai dispărea tocmai din acea cauză, dar nu pot să fac nimic în privinţa asta.

— Ştiu.

— Şi tânjeşti să pleci.

— N-o să plec nicăieri. Vreau să fiu aici, ţi-o jur cu mâna pe inimă.

Ea nu a spus nimic.

— Ieri am citit ceva din Gombrowicz care m-a pus pe gânduri. Este vorba despre faptul că nu vrem să ne lăsăm surprinşi, despre cum putem să trecem de colţul unei case fără să fim curioşi ce ne aşteaptă dincolo. Cum putem să stăm într-un restaurant fără să fim curioşi cum va arăta supa comandată şi ce *gust* va avea? Asta e şi problema mea, înţelegi? Eu iau totul de-a gata. Şi este o otravă. Eu nu te dispreţuiesc, nici pe departe, cred că eşti fantastică, dar atunci când iau totul de-a gata şi nu văd nicio reacţie, chestia asta mă calcă pe nervi. Asta-i cuvântul. Da, mă calcă pe nervi.

— Eu te calc pe nervi?

— Haide, ştii foarte bine. Atunci când sunt al naibii de furios, e clar că asta se întâmplă.

Linda s-a ridicat şi a intrat în cameră. M-am dus după ea.

— Înţelegi ce vreau să spun! am insistat. Nu e nu ştiu

ce declaraţie ritoasă! Nu încerc decât să-ţi explic ceva!

S-a dezbrăcat fără să se uite la mine şi s-a întins în pat. M-am aşezat pe marginea patului.

— Ce anume fac eu ca să te calc pe nervi? m-a întrebat după o vreme.

— Nu e ceva ce faci.

— Trebuie să-mi spui, ca să nu mai fac asta.

— Dar nu-i ceva concret, nu pricepi?

— Este vorba de întreaga noastră viaţă?

— Haide! Doar ştii ce înseamnă să nu te simţi în apele tale. E ceva din interiorul tău, nu-i aşa? Asta încerc să-ţi descriu. Este ceva din interiorul meu.

Am mângâiat-o pe spate. Ea a rămas perfect nemişcată, privind în faţă.

— Ce vom face mâine? m-a întrebat.

— Nu ştiu, dar n-am chef să stau aici toată ziua.

Atunci când stătea pe o parte se vedea că burta nu era o simplă burtă, ci avea înăuntru ceva, un obiect, şi realitatea biologică, ea, femeia-om, se dubla, pătrundea parcă prin vălul de concepţii aşternut peste noi de personalitatea ei, de femeia pe care o cunoşteam, de tot ce trăiserăm şi gândiserăm împreună. Ca şi cum am fi trăit o viaţă în limbă şi în idei şi o altă viaţă în corpurile noastre.

— Nu putem să mergem în excursia la Las Palmas despre care am vorbit?

Am încuviinţat şi m-am ridicat.

— Aşa facem. Somn uşor!

— Să nu stai treaz prea mult!

— Nu.

— Somn uşor!

Am trecut prin apartament, am aprins becul pe terasă, m-am aşezat şi am privit marea. Nu mă gândeam la ceva special, dar eram plin de emoţiile pe care mi le stârniseră cuvintele şi atitudinea Lindei. Într-un final, poate după douăzeci de minute, am luat jurnalul lui Gombrowicz şi am căutat pasajul despre care-i vorbisem şi ei.

„De o vreme încoace (poate pentru că existenţa mea este atât de monotonă), mă cuprinde uneori o curiozitate atât de intensă cum niciodată n-am mai simţit – o curiozitate despre ce se va întâmpla în clipa următoare. Chiar sub nasul meu – un zid de întuneric din care, în cel mai neaşteptat moment, se poate ivi o făptură ameninţătoare. După colţ… ce se află oare? Un om? Un câine? Şi dacă este un câine, oare cum arată şi de ce rasă este? Stau la masă şi peste o clipă se va servi supa… dar ce fel de supă va fi? Această trăire fundamentală încă nu a fost tratată de artă într-o manieră cuprinzătoare, omul ca instrument de transformare a Necunoscutului în Cunoscut nu figurează printre cei mai de seamă eroi ai artei”.

Asta a scris el într-o zi de miercuri în anul 1953. Am făcut legătura cu ceea ce citisem din Deleuze mai demult, când eram student la Bergen, lectura de atunci devenise un fel de piatră de temelie pentru mine, reveneam adeseori la ideea că lumea este într-un proces constant de formare, evoluează permanent în jurul nostru, dar această creare continuă de la un moment la altul se contopeşte cu ceea ce ştim deja despre lume. Dintre cele două forme de interpretare pe care le-am dezvoltat, ştiinţa şi arta, ştiinţa ţine de certitudine şi de calcule, în vreme ce arta, născută din nimic, aparţine clipei şi acelei incertitudini ce caracterizează crearea ei permanentă. Niciun artist nu a utilizat mai mult acest concept decât Cézanne, reprezenta deopotrivă principiul şi chemarea sa, şi aşa se explică influenţa enormă pe care a exercitat-o asupra contemporanilor săi. Cu o concepţie clară despre semnificaţia spaţiului, se pot picta diverse obiecte fără ca spaţiul să se schimbe, sistemul este constant şi de neclintit, este aşa cum îl vedem, deci spaţiul este aşa cum este. În tablourile lui Cézanne situaţia se inversează, acolo obiectele sunt cele care alcătuiesc spaţiul, spaţiul este ceva creat, iar crearea lui este relativă. Atunci nu mai este vorba atât despre ochiul care priveşte, ci despre ceea ce priveşte ochiul; convenţia spaţiului, care de obicei este

invizibilă, devine vizibilă.

De cincisprezece ani mă bântuia ideea aceasta şi căutam gânditori care s-o confirme, mai ales Nietzsche şi Heidegger, dar şi Foucault, care, fiind mai preocupat de structura socială decât de cea existenţială, a dus discuţia spre noi profunzimi. Problema era că nu reuşisem să avansez, nici măcar nu mă urnisem din loc în cei cincisprezece ani care trecuseră de când studiam literatura şi istoria literaturii la Bergen. Pur şi simplu contrazicea totul. Conceperea, creaţia, naşterea, noutatea eternă – doar că nu în mine şi nici în înţelegerea mea.

M-am ridicat şi m-am dus la toaletă ca să mă piş. Pisatul era deschis la culoare, aproape alb, şi mi-am amintit de pisatul tatălui meu pe care-l văzusem de câteva ori când el, dintr-un motiv sau altul, uitase să tragă apa dimineaţa. Pisatul acela era galben-închis, aproape maroniu. Cât de înfricoşător era! Asociasem culoarea aceea cu temperamentul lui. Şi cu masculinitatea. Pisatul meu deschis, aproape alb, era feminin, al lui, galben-închis, era masculin. Furia lui era de asemenea masculină. Frica mea era feminină.

Am tras apa şi am ieşit pe terasă, unde m-am uitat o vreme înspre pajişte.

Nu, n-o uram, aici se înşela. Dar avea pretenţii atât de mari din partea mea, îmi cerea atât de incredibil de mult faţă de ce-ar fi făcut orice alt om, şi nici măcar nu-şi dădea seama. Uneori totul era atât de exasperant, încât mă arunca într-o stare vecină cu nebunia. Mă înfuriam atât de tare, încât nu mai exista nimic altceva decât mânie, însă nu-i dădeam frâu liber, ţineam totul în mine, şi acea atitudine pe care o dobândeam când mânia se scufunda în mine şi era absorbită de trup, atunci când din mişcările mele răzbătea furia, putea foarte bine să fie interpretată drept dispreţ. Nu, *era* dispreţ. În clipa aceea chiar era dispreţ, dar clipa aceea trecea, şi atunci mă aştepta altă stare. Oare această altă stare era cea reală? Oare nouă într-adevăr ne mergea bine? Oare o iubeam într-adevăr?

Of, la naiba! Totul mergea în valuri, înainte şi înapoi, niciun lucru nu era mai adevărat decât altul. Ne mergea şi bine, dar şi îngrozitor, o iubeam şi n-o iubeam.

În seara de dinaintea căsătoriei am rugat-o să spele pe jos în bucătărie, pentru că eu spălasem pe jos în toţi ceilalţi o sută treizeci de metri pătraţi. În genunchi, cu cârpa în mâini, şi-a ridicat privirea spre mine şi mi-a spus că nu trebuia să fie aşa, că ea nu trebuia să spele pe jos în bucătărie în ajunul propriei sale nunţi. Nimeni n-ar fi acceptat aşa ceva. Era nedrept, mi-a spus ea. Eu i-am replicat că era podeaua noastră şi că noi trebuia s-o spălăm, indiferent dacă aveam nunta a doua zi sau nu. N-am adăugat că asta era numai a doua oară când spăla pe jos în ultimii cinci ani de când eram împreună. Atunci s-ar fi înfuriat, mi-ar fi spus că ea făcea tot restul, că ea era cea care ţinea familia unită şi că ea făcea mai mult decât oricare dintre toţi cunoscuţii ei. Atunci eu i-aş fi spus că trăia într-o minciună, şi de acolo ne-am fi ambalat, aşa că am tăcut. A doua zi eu i-am spus „Da”, ea mi-a spus „Da”, şi ne-am uitat unul la altul cu lacrimi în ochi.

Prin sentimente ne legăm unii de alţii, şi sentimentele sunt cele bune sau cele rele, şi nu zilele.

Mi s-a părut că simt o mişcare în spatele meu şi m-am întors brusc, dar camera era goală.

„E timpul să mă duc la culcare”, m-am gândit în sinea mea.

Să mă scufund în lumea din afara lumii, cea splendidă şi pustie.

M-am trezit prost dispus. Aşa ca de obicei, dar dacă eram lăsat în pace în prima jumătate de oră, beam o ceaşcă de cafea şi fumam o ţigară, iar starea aceea trecea de la sine. Era cinci şi jumătate. Mi-am luat pe mine tricoul şi pantalonii din ajun şi m-am dus desculţ în camera de zi, unde Vanja şi Heidi stăteau fiecare cu câte un bol de muşii în faţă, Heidi aşezată pe un scaun pentru copii, Vanja, pe un scaun obişnuit, care o făcea să pară atât de scundă, încât abia ajungea cu bărbia deasupra mesei, iar Linda

stătea lângă blat şi-şi curăţa un măr. Fără să scot o vorbă, am turnat apă în fierbător, am presărat puţin nes într-o ceaşcă, am turnat lapte şi muşii într-un castron, l-am luat cu mine pe terasă, am închis uşa şi m-am aşezat să mănânc, întors cu spatele la ei. Cerul era cenuşiu, mai mult ceaţă decât aburi, aerul era rece. După ce am mâncat rapid cerealele, am intrat din nou, mi-am turnat apă fiartă în ceaşcă, mi-am adus ţigările şi bricheta de pe raftul din hol şi m-am aşezat iarăşi pe terasă. Simţeam frigul din corp, din încheieturi, din suflet. În spatele meu cineva a bătut în geam, m-am întors, era Vanja care împingea uşa de sticlă la o parte.

— Du-te înăuntru, i-am spus. Vin şi eu imediat.

Ea s-a furişat afară şi s-a postat lângă balustradă, uitându-se înspre pajiştea pustie.

— Du-te înăuntru, ţi-am zis!

— Nu! mi-a spus ea încreţindu-şi buzele. De ce nu este nimeni afară?

— Pentru că voi vă treziţi îngrozitor de devreme. Nimeni nu se mai trezeşte la ora asta. E aproape noapte.

— Este dimineaţă! a ripostat ea.

— Bine, bine. Dar este dimineaţă *devreme*\ Cât de devreme este vei înţelege când vei fi mare. Apropo, unde-ţi sunt ochelarii?

— Înăuntru.

— Du-te şi ia-i. Apoi o să vă pun un film.

A făcut cum i-am spus, şi în curând şedeau amândouă pe câte un scaun în faţa laptopului. Nu se mai săturau de filme, puteau să stea nemişcate ore în şir, asimilând tot ceea ce se petrecea pe ecran. Atunci când Vanja avea un an şi jumătate, s-a uitat pentru prima dată la film de la început până la sfârşit. Îmi amintesc de asta pentru că a doua zi plecam la Gotland, era în vara anului 2005, filmul pe care l-a văzut a fost *Pippi pa rommen – Pippi a fugit*. M-am uitat împreună cu ea, aţipind din când în când, deci pentru mine filmul a dobândit o aură de vis, şi ori de câte ori l-am revăzut – pentru că l-am revăzut de multe, multe

ori de atunci – şi-a păstrat caracterul oniric pentru mine, făcând să-mi revină în forţă toate stările din acea perioadă în care am locuit pe Regeringsgatan. Când mă uitam la filme împreună cu ea, întotdeauna urmăream detaliile din fundal, casele, pădurea, drumul, piscina, şi asta mă atrăgea îndeajuns încât să rezist o oră şi jumătate fără să mă plictisesc. Dacă filmul era din anii ’70, ca de exemplu *Karlsson pă taket – Karlsson pe acoperiş* sau *Elvis*, *Elvis*, creştea încărcătura sentimentală, pentru că acea perioadă era prima de care îmi aminteam, era cea în care eu crescusem, constituise universul însuşi, şi acum ea dispăruse. Au dispărut anii ’70, deceniul acela trist, nesofisticat, fără restaurante şi sărăcăcios, cu spaţii pentru picnic şi drumuri cu pietriş, cu broscuţe Volkswagen şi Citroënuri DS, un singur canal de televiziune şi un singur post de radio, în care totul era în proprietatea statului şi aproape nimic nu era comercial, în care magazinele se închideau la ora patru şi băncile la trei, în care cei care câştigau bani din sport nu aveau voie să participe la Jocurile Olimpice, şi când ne uităm la ce a ajuns lumea, este aproape incredibil că toate aceste lucruri au existat. Chiar şi o mică frântură din acea lume mă umplea de tristeţe şi de bucurie. Bucurie pentru că făcusem parte din ea, tristeţe pentru că dispăruse. Primele scene din *Karison pe acoperiş*, în care Lillebror, fratele mai mic, se joacă în parcul Tegner din Stockholm, complicau imaginea, pentru că eu treceam prin parcul acela în fiecare zi şi recunoşteam toate casele şi străduţele, erau aceleaşi, dar oarecum diferite, nu mai erau în anii ’70, ci în anii 2000, şi întrebarea la care nu reuşeam să răspund era: „Unde s-au dus anii ’70?” În mintea mea, în mod evident, şi în minţile tuturor celor care au trăit anii aceştia. Dar oare doar acolo se aflau acei ani? Ce însemna timpul pentru un film? Care era timpul unei fotografii? Lucrurile au devenit şi mai complicate atunci când ne-am uitat la *Elvisy Elvis*, pentru că mama Lindei era la noi, ea jucase rolul învăţătoarei, o femeie de treizeci şi cinci de ani, şi era imposibil, absolut

imposibil, să fac conexiunea dintre femeia din film şi femeia care era bunica copiilor noştri. Înfăţişarea era diferită, limbajul corpului era diferit, inclusiv vocea era schimbată. Mai era oare aceeaşi femeie?

Nostalgia era o boală, dar ea îi aparţinea persoanei prin care era filtrat timpul, imprevizibil şi individual, cu toate greşelile şi tarele omeneşti. Timpul care a trecut se afla în diverse locaşuri ale conştiinţei, unele ascunse bine şi invizibile, precum iazurile din adâncul pădurii, altele strălucind încrezătoare asemenea unor case de la liziera pădurii, dar toate erau firave şi schimbătoare şi mureau odată cu conştiinţa. Filmele erau un blestem pentru că le aparţineau tuturor şi erau mai mecanice şi mai statornice, spaţii de stocare corespunzând unei epoci, cadavre trecute de la o generaţie la alta, şi în continuare atât de noi, încât consecinţele erau impredictibile. Deja există mii de filme în care toţi oamenii care au participat la realizarea lor au murit. Era un nou mod de a muri, cu trupul, viaţa şi sufletul captive într-un şir de imagini pentru totdeauna, pe când trupul s-a descompus de mult. Filmele erau un cimitir, o necropolă, dar în continuă evoluţie, cum aveau să arate oare peste două sute de ani, peste cinci sute de ani, peste o mie de ani? Pe vremea bunicilor mei, doar actorii şi oamenii de marcă erau imortalizaţi pe peliculă, şi asta era uşor de înţeles, că tocmai imaginea *lor* era cea care se perpetua. Dar acum toată lumea filmează pe toată lumea, în fiecare zi sunt postate pe internet mii de fâlmuleţe, şi când vom muri, ce impresie le va lăsa urmaşilor noştri faptul că ne vor putea vedea mereu? Într-un fel sau altul se vor scălda între morţi.

Asta sigur schimbă întreaga perspectivă asupra morţii, ideea despre ceea ce înseamnă a fi mort, şi de acolo se va modifica şi concepţia despre ceea ce înseamnă a trăi.

Şi timpul? Ce se va întâmpla cu timpul când trecutul se va acumula în grămezi? Oare acele noiane de timp vor deveni atât de mari la un moment dat încât vor exclude prezentul? Deja puteam vedea o consecinţă a acestui

fenomen, tendinţele unor epoci anterioare reveneau, anii ’80, de pildă, care într-o altă lume ar fi existat numai în conştiinţele unor indivizi, legaţi de vieţile lor personale, s-au recreat în forme colective de exprimare, în modă şi muzică.

În pofida acestor sentimente, îi lăsam pe copii să se uite la cât de multe filme doreau. Nu eram mândru de asta şi nici nu-mi plăcea, dar liniştea care se aşternea atunci în apartament era irezistibilă. În plus, învăţau multe lucruri din ceea ce vedeau, încercam eu să mă încurajez.

Mda, poate că nu tocmai de la fantoma Laban.

Dacă insula ar fi fost un om şi drumul ar fi fost o venă, noi porniserăm de la unul dintre degete, mi-am spus câteva ore mai târziu, în timp ce ne aflam în autobuz. Mă uitam înspre peisajul cu stânci negre, pentru că drumul era îngust şi cele care se intersectau cu el erau de asemenea înguste şi dispăreau înspre munţii din acea regiune stearpă. Activităţile care se desfăşurau acolo, în clădirile scunde din piatră din spatele gardurilor de sârmă, nu prezentau niciun interes pentru altcineva în afară de oamenii respectivi. Dar apoi drumul s-a lărgit, maşinile s-au înmulţit, am ajuns la poduri şi şosele care şerpuiau şi se întâlneau cu alte şosele, sistemul creştea, era tot mai complex, panourile erau din ce în ce mai dese, în scurt timp am ajuns într-o zonă înţesată de clădiri şi forfotind de activitate, ne apropiam de centru, înspre care se îndreptau toţi şi toate, inima insulei. Am trecut lin pe lângă trotuare pline de oameni, înconjuraţi de maşini, pe străduţe care se tot îngustau, până când am ajuns la o autogară din beton, unde autobuzul s-a oprit şi noi ne-am dat jos. Trecerea de la peisajul fără oameni şi fără magazine de la periferie spre miezul oraşului era asemănătoare pretutindeni, indiferent că se făcea de pe Tromoya la Arendai, de la Jolster la Bergen, de la Cromer la Norwich sau de la Norwich la Londra. Era ca într-o cădere liberă, viteza creştea pe măsură ce ne apropiam de punctul central, şi chiar dacă acesta era un fenomen exterior, era imposibil să

nu-l percepem de manieră subiectivă, interiorul nostru începea şi el să freamăte de activitate, pentru că suntem complet deschişi spre lume, ea curge neîncetat prin noi şi-şi pune amprenta nu doar pe gândurile şi concepţiile noastre, ci şi pe stările sufleteşti şi pe sentimente. Nu ştiu cum să descriu altfel bucuria care m-a cuprins atunci când, după ce ne-am plimbat prin oraş, ne-am aşezat la o terasă, Linda şi cu mine cu câte o cafea, fetele cu câte o îngheţată; era de parcă m-aş fi regăsit după o iarnă lungă şi geroasă, brusc totul era lipsit de griji, devenisem vorbăreţ, se prea poate să fi râs în lumina soarelui. Dar din ce motiv? Totul era la fel. Linda era aceeaşi, copiii erau aceiaşi, soarele de pe cer era acelaşi ca în fiecare dintre cele zece zile cât durase vacanţa noastră. Ceea ce nu era la fel era mediul. Parcuri cu bătrânei slabi îmbrăcaţi în costume negre, stând pe bănci la umbră, adesea fumând, întotdeauna eleganţi; căsuţe şuie de piatră, din secolul al XVII-lea, străduţe pietruite, biserici mari şi dărăpănate în piaţete deschise, preoţi şi călugăriţe trecând pe lângă noi cu veşmintele fâlfâind, bătrâne îmbrăcate în negru, fie străvezii, fie foarte masive, stând pe un taburet în faţa uşii sau pe o treaptă de sub o arcadă. Alei cu palmieri, autobuze pline de turişti, trailere, camioane de marfa şi betoniere, furgonete şi microbuze, automobile pătrăţoase, din anii ’80, maşini noi aerodinamice, mopeduri – o infinitate de mopeduri. Arhitectură funcţională din anii ’60 – 70, arhitectura opulentă din anii ’80, arhitectura reţinută din anii ’90, aproape distopică prin întinsele ei suprafeţe de piatră închisă la culoare şi de sticlă.

Oraşul nu era mare, dar era capitală, şi era spaniol, deşi era separat de Spania printr-o mare şi astfel era diferit, nu în aspectele majore, ci în detalii. De pildă, vedeai peste tot semne ale vremurilor apuse, de parcă timpul nu s-ar fi năpustit cu atâta putere asupra acelui loc, asemenea unui torent, şi nu l-ar fi schimbat din temelii, aşa cum o făcuse în celelalte mari oraşe spaniole, în care trecutul fusese îngrădit şi pus la păstrare drept exemplu.

Aici timpul părea să se fi impregnat în fiecare piatră. În plus, cum marea era vizibilă de peste tot, Las Palmas semăna cu vechile oraşe coloniale din America de Sud, unde nu fusesem niciodată, dar pe care mi le imaginam bine şi tânjeam să le văd.

I-am spus asta Lindei. Ne plimbam printr-o piaţetă pavată din faţa unei biserici albe, Vanja a fugit spre un leu de marmură şi s-a căţărat pe el, în timp ce Heidi s-a lăsat pe vine în faţa apei dintr-o mică fântână arteziană.

— Atmosfera de aici are ceva sud-american, nu ţi se pare? am zis. Ai putea să te crezi la Buenos Aires. Nu c-aş fi fost acolo vreodată, dar ăsta e sentimentul pe care-l am. Puţin decăzut, uşor delabrat, vremuri coloniale, palmieri, dar şi modern. Spaniol, dar nu este Spania.

— Înţeleg perfect, mi-a spus ea. E foarte frumos.

— Da.

— Eşti atât de fericit, şi atunci şi eu sunt fericită.

— Iartă-mă, ar trebui să fiu aşa mereu. Nu am niciun motiv să fiu altfel.

— Vrei să ne mutăm la Buenos Aires, atunci?

— Ha, ha!

— Nu, vorbesc serios! De ce nu?

— Nimic nu mi-ar plăcea mai mult, i-am zis. Dar pentru cineva care este cuprins de angoasă la cea mai mică schimbare trebuie să existe variante mai bune decât mutarea în Argentina cu trei copii mici.

— Nu e obligatoriu să fie astfel, mi-a spus ea. S-ar putea foarte bine ca totul să fie fantastic. Se prea poate ca tocmai de asta să ai nevoie.

— Eu mă mut oricând.

— Atunci rămâne aşa? Ne mutăm acolo? Vreau să zic, în perspectivă?

— Dacă tu vii, nu există niciun motiv pentru care să nu merg.

Am străbătut străduţele înguste şi umbrite până departe; am descoperit un muzeu despre expediţiile lui Columb în America şi am intrat, pentru că părea să fi fost

un semn prevestitor. Un atrium scăldat în lumina soarelui, flori de-a lungul pereţilor, o mică fântână cu apa susurând în mijloc. Muzeul era dispus în încăperile dimprejur, le-am vizitat pe toate, erau întunecate şi răcoroase după lumina strălucitoare de afară. Era plin de hărţi, machete, obiecte de pe corăbiile din perioada aceea. Heidi era obosită, ţipa din te miri ce, prin urmare, după o scurtă raită am ieşit afară şi ne-am înţeles ca eu şi Heidi să facem o plimbare cu căruciorul pentru a o adormi, în timp ce Linda şi Vanja îşi continuau vizita.

Am mers pe partea umbroasă a străzii, urmărind cum alternau curţile inundate de soare şi vitrinele negre ale magazinelor, asemenea unor rame de tablouri. Era greu să-ţi dai seama ce se vindea în fiecare: văzând un manechin din lemn îmbrăcat în livrea de majordom, m-am întrebat dacă ţinuta era o piesă de epocă sau o uniformă destinată angajaţilor din hoteluri. Am ieşit într-o piaţetă, am luat-o la dreapta, am traversat un bulevard lat cu copaci umbroşi. Heidi stătea complet nemişcată, dar avea ochii deschişi.

— Acum trebuie să dormi, fetiţa mea, i-am spus.

— Nuu!

— Bine, atunci.

Am cotit pe o nouă stradă, am intrat într-un parc şi am ieşit pe partea cealaltă, unde începea centrul modern. Ceva din lumina de deasupra cartierului din care veneam, spre care tot întorceam capul, mi-a amintit mai întâi de Stavanger, apoi de Bergen. Nu lumina în sine, mi-am dat eu seama în clipa următoare, ci apropierea de mare, sentimentul că se afla în proximitate.

Ce efect aveau toate astea asupra gândurilor mele?

Străzile, pieţele, casele, apartamentele, magazinele, cafenelele, toţi oamenii care le umpleau şi care ne umplu şi nouă minţile.

Apoi tot exotismul din jur.

Cât de înfricoşător trebuie să fi fost pentru Columb şi pentru echipajul lui atunci când au ancorat în portul de aici, ultimul avanpost înaintea necunoscutului! Nu ştiau ce

se află dincolo. Cât de teamă trebuie să le fi fost! Mi-am aplecat capul în faţă ca s-o văd pe Heidi, care în continuare avea ochii deschişi. Mi-am pus mâna pe pieptul ei.

— Poţi să dormi puţin dacă vrei, i-am spus. Eşti obosită, nu?

Ea nu a spus nimic, n-a reacţionat la atingerea mea, doar stătea liniştită şi se uita fix în jur. Hennes & Mauritz, Sony, Adidas, Zara.

Ferestrele străluceau, muzica se revărsa prin toate uşile deschise, dimpreună cu valurile reci rece de la aerul condiţionat. Era lume peste tot, dar nu era nimeni cu cărucior! Doar eu mergeam cu căruciorul!

Ba nu! mai era un cărucior. Negru şi frumos, cu un nou-născut îmbrăcat în dantelă. Femeia care împingea căruciorul era tânără şi mergea alături de altă femeie, poate sora ei, şi povesteau cu înflăcărare în mijlocul şuvoiului de bărbaţi în costum şi de turişti în pantaloni scurţi. Au trecut pe lângă mine. Eu am străbătut toată strada pietonală, şi când am ajuns la cafeneaua unde stătuserăm în dimineaţa aceleiaşi zile, chiar lângă parc, am observat că Heidi dormea. Am lipit căruciorul de o masă, am comandat un espresso dublu şi am scos o ţigară, am luat cartea de Gombrowicz din rucsac, dar n-am citit decât câteva rânduri, pentru că nu mi se părea în regulă să citesc acolo, unde erau atâtea lucruri de văzut.

Un bărbat bronzat, în vârstă de vreo şaizeci de ani, cu părul rar şi nisipiu, citea ziarul la masa de alături. Citea *Verdens Gang*. În clipa următoare s-a uitat în sus, şi privirile ni s-au intersectat.

— Eşti din Norvegia? l-am întrebat.

— Da, da!

Aproape niciodată nu mi se întâmpla să iniţiez un dialog cu un străin, cu excepţia ocaziilor în care eram beat. Dar acum mă simţeam atât de uşor şi de lipsit de griji, încât mi s-a părut cel mai firesc lucru.

— Şi tu? m-a întrebat el.

— Da! Adică locuiesc în Suedia, dar sunt norvegian.

— Şi eşti aici în vacanţă?

— Da. Tu nu?

— Nu, eu aici locuiesc. Ştii tu, clima. Soare şi cald tot anul. Mă săturasem să tot rănesc zăpada.

— Te înţeleg.

A luat mai multe înghiţituri de bere şi şi-a aprins o ţigară.

— Şi aici este atât de frumos! Pe deasupra, totul e ieftin. Nu te falimentezi dacă-ţi cumperi un pachet de ţigări.

— Locuieşti aici, în oraş?

— Ah, nu, nu. Locuiesc mai la nord. Am un apartament într-un orăşel de acolo.

Era îmbrăcat într-un sacou gri de stofa, pe dedesubt purta o cămaşă albastră şi o pereche de pantaloni maro-deschis în stilul

Dressmann. Nu era chiar şleampăt, dar nici nu puteai să zici că era bine îmbrăcat. Avea cămaşa şifonată, şi am observat şi câteva pete închise la culoare pe pieptul sacoului.

I-am spus numele complexului hotelier la care eram cazaţi şi l-am întrebat dacă oraşul unde locuia el era prin apropiere. El a scuturat din cap, a luat o nouă înghiţitură de bere, s-a şters la gură cu un deget.

— Stau pe partea cealaltă a insulei.

— Mai sunt mulţi norvegieni pe aici? am vrut să ştiu.

— Suntem câţiva, da.

— Şi în timpul verii vă întoarceţi acasă?

— Mulţi aşa fac, dar eu nu. Eu locuiesc aici în permanenţă.

Avea o aură de însingurare şi poate şi de puţină nefericire. Sclipirea de prietenie şi de bunăvoinţă din ochii lui a dispărut în clipa în care şi-a întors privirea.

— Te simţi bine aici? l-am iscodit.

— Da, da. În orice caz, am scăpat de curăţatul zăpezii.

— Mda.

— Se mai întâmplă să cadă şi aici ninsoarea, dar este puţină şi nu rezistă, ştii? Se topeşte imediat.

— Da.

Şi-a scos o ţigară din geantă şi a dus-o la gură. Am observat că mâna îi tremura puţin.

M-am prefăcut că-mi reiau lectura ca să-l las în pace, dar eram tot timpul conştient de prezenţa lui, chiar dacă acum mă uitam fix înspre parc, pe trotuar sau în carte. Era cam de-o seamă cu tatăl meu, şi chiar dacă încă nu atinsese acelaşi stadiu ca şi el, avea ceva din alura lui.

Oamenii aceştia veneau acolo ca să aibă linişte în anii care le mai rămăseseră de trăit.

M-am uitat la Heidi şi mi-am pus palma pe căpşorul ei doar ca s-o simt.

Odată, cu câţiva ani înainte ca el să moară, nişte prieteni de-ai surorii mamei, Kjellaug, l-au întâlnit pe tata în Canare, într-un bar, din câte îmi amintesc. Aceştia l-au recunoscut, dar el habar n-avea cine erau. Au intrat în vorbă cu el, iar el le-a spus că era marinar, dar că acum se pensionase.

Mama îmi povestise asta zâmbind, pentru că, după cum s-a exprimat, era mult adevăr în spusele lui.

O fată urca pe aleea prăfuită din parc, un băiat care şedea pe o bancă s-a îndreptat de spate, aproape că strălucea de încântare, şi pe bună dreptate, în clipa următoare ei s-au strâns în braţe şi s-au aşezat unul lângă altul, umplând aerul de deasupra lor cu gesturi şi poveşti. M-am uitat la bărbatul de lângă mine. Acesta citea pagina de sport, şi în aceeaşi clipă şi-a ridicat privirea către chelnerul care i-a pus o nouă bere pe masă.

M-am lăsat pe spate, privind la cerul complet albastru şi fără nori, mi-am aprins o ţigară, am inhalat şi am suflat cu multă plăcere fumul, întotdeauna fumam Chesterfâeld când eram în vacanţă, era marca mea preferată, dar nu se vindea nici în Suedia, nici în Norvegia, cu excepţia tutungeriei Sørensen de pe strada

Torgallmenningen din Bergen, unde erau atât de scumpe, încât nu aveam bani să-mi cumpăr decât atunci când îmi venea bursa de studii.

O bere ar fi fost delicioasă.

Dar nu acum, când Heidi dormea în cărucior.

În plus, trebuia să mă întorc la Linda şi Vanja în scurt timp.

Încă un sfert de oră.

Am prins privirea chelnerului, el a venit la mine, am mai comandat un espresso dublu, mi-am scos carneţelul de notiţe şi un pix din rucsac, am descris copacii din parc, mai întâi umbra pe care o aruncau peste pajiştea uscată şi prăfuită, am încercat să-mi dau seama ce culoare aveau *cu adevărat* umbrele, dacă verdele ierbii răsfirate sau pământul uşor roşiatic îşi lăsau amprenta asupra lor, apoi scoarţa uscată, crăpată şi aparent tare a unui copac, scoarţa mai netedă şi mai lucioasă a altuia, şi felul în care crengile lor păreau să se ramifice, tot mai subţiri şi mai mici, cu peţiolurile tot mai îndepărtate. Cum lumina se revărsa peste coroana copacului, ca şi cum ar fi fost turnată dintr-o găleată şi s-ar fi prelins de-a lungul straturilor de frunze, pentru ca într-un final să picure uşor pe pământul de dedesubt.

Atunci când m-am mutat la Stockholm, într-o dimineaţă m-am dus în Hageparken împreună cu Geir A., noul meu prieten; probabil că era pe la mijlocul lunii mai, deoarece era cald, dar încă nu mă cuplasem cu Linda. Am coborât de la foişorul cu acoperiş de cupru de-a lungul pajiştii pe care o mulţime de oameni stăteau la soare şi am intrat într-o zonă împădurită. Am început să vorbesc despre acei arbori fantastici care creşteau acolo, cum fiecare era special, fiecare avea forma lui, chiar dacă erau toţi asemănători, împărtăşeau aceleaşi caracteristici definitorii, atât ca plante cu trunchi lemnos, copaci în general, cât şi ca membri ai unei anumite familii botanice. Trăiau acolo, printre noi, fără ca noi să ne gândim vreodată la ei astfel, ca la nişte fiinţe vii, şi fără să vorbim

vreodată despre ei.

— Majoritatea sunt mai bătrâni decât noi, am spus. Unii datează din secolul al XIX-lea, poate chiar din secolul al XVIII-lea. Nu e incredibil? Ei sunt aici, ca şi noi, dar într-o cu totul altă ipostază. O cu totul altă formă de viaţă. Noi ne întrebăm dacă există viaţă în univers, ce fel de forme de viaţă ciudate se pot afla acolo, în timp ce ne plimbăm printre aceste făpturi fantastice.

Geir a izbucnit în râs.

— Ştii la ce se uită toţi în ziua de azi?

Am scuturat din cap.

— Peste tot vezi femei care fac plajă. Multe sunt chiar frumoase. Şi majoritatea nu poartă decât bikini. Şi tu te uiţi după copaci! Trezeşte-te, băiete!

— Dar nu e nicio contradicţie aici!

— Ba da! Una este biologia din domeniul uman. A doua este biologie din afara domeniului uman. Tu eşti un om.

— Aşa vorbeşte doar unul care simte cum îi urcă sângele la cap. Între sânge şi sevă nu e mare diferenţă, să ştii.

— Ba da, este! Eu nu cunosc pe nimeni care să vorbească despre copaci cu atâta entuziasm. Pe nimeni! Şi ştiu destul de mulţi oameni.

— Asta nu înseamnă că eu nu mă gândesc la femei.

— Te-am ofensat? m-a întrebat el izbucnind iarăşi în râs.

— Puţin, i-am zis. Nu cred că este atât de neobişnuit pe cât spui tu. Există inclusiv un săptămânal care tratează subiectul ăsta.

— Ah, da?

— Da. Femei şi copaci.

— Ha, ha, ha! Dar îmi amintesc de un tip care fugea prin parcul ăsta după copaci. Un prieten de-al meu de la sociologie. Organiza o petrecere pentru burlaci, la sfârşitul căreia urmau să joace volei aici, şi alerga de colo colo cu ruleta de măsurat ca să găsească doi copaci aflaţi la o

distanţă egală cu aceea dintre suporturile fileului de la terenul de volei. E cel mai mare pedant pe care-l cunosc, aşa că nu se putea mulţumi cu ceva aproximativ. Nu, trebuia să fie exact aceeaşi distanţă între ei. Nu mai e nevoie să spun că i-a luat incredibil de mult timp ca să-şi scrie lucrarea de licenţă.

— Asta e o aberaţie. Dar să vorbeşti despre copaci atunci când treci pe lângă ei nu este.

— Ba da. El s-a menţinut în domeniul uman. Un joc, o anumită relaţie între două entităţi. Tu vorbeşti despre copacii în sine. Pentru mine totul este viaţă socială. Nu-mi pasă absolut deloc de ceea ce se află dincolo de asta. N-are nicio noimă.

Purtam acea discuţie în mod constant de patru ani. Lumea materială, cu pietrele, firele de nisip şi stelele ei, sau lumea biologiei, cu lincşii, cărăbuşii şi bacteriile ei, nu-l interesau nici cât negru de sub unghie, decât dacă-i spuneau ceva relevant pentru om. Eu eram atras de aceste domenii în care conştiinţa şi identitatea nu mai operau, deopotrivă în interiorul corpului – unde şinele părea să se îndrepte în ambele direcţii, atât înspre particular, adică toate procesele care se desfăşurau de la sine, de parcă omul ar fi fost alcătuit din mai multe animale deosebite, coordonate de cea mai veche şi mai primitivă parte a creierului, cât şi înspre comunitate şi universal, pentru că toate aceste organe şi procese erau identice pentru toţi – şi în afara acestuia, mai precis, lumea în care corpul pătrundea în momentul decesului. Geir refuza să abordeze aceste subiecte şi avea răbdare să mă asculte doar pentru *că eu*, fiinţa socială care era preocupată de ele, îi stârneam interesul.

Bărbatul de la masa vecină s-a ridicat, şi-a rulat ziarul, l-a vârât sub braţ şi m-a privit.

— Distracţie plăcută în vacanţă! mi-a urat el.

— La revedere! i-am răspuns eu.

Cu paşi rapizi a pornit spre trotuar, puţin înclinat în faţă a aşteptat să se facă verde la trecerea de pietoni, şi a

doua oară când m-am uitat după el deja fusese înghiţit de oraş.

Pe drumul de întoarcere către muzeu am căutat un restaurant unde să luăm cina, am găsit unul frumos şi vechi, plin de localnici în vârstă, dar şarmul lui rustic era depăşit de restaurantul vecin: deşi terasa era într-o piaţetă aflată în apropierea unei străzi intens circulate, apreciam umbra proiectată de copaci şi de zidurile înclinate ale clădirii de care unul dintre chelneri se sprijinea în timp ce fuma, privind cum colegii lui alergau de zor înăuntru şi afară cu tăvile pline de mâncare şi băuturi.

Când am ajuns în atriumul muzeului, Linda şi Vanja stăteau pe banca de lângă perete cu ochii mijiţi din cauza soarelui puternic.

— Multe peripeţii am avut! a spus Linda în timp ce eu fixam opritorul roţilor de la cărucior.

— Ce s-a întâmplat? am întrebat-o aşezându-mă lângă ea.

— Vrei să povesteşti tu, Vanja?

— Mi-am pierdut rechinul în tun, m-a informat Vanja.

— Nu! L-ai aruncat în tun intenţionat, a corectat-o Linda. N-am reuşit să-l scoatem de acolo. Ştii doar cât de ataşată este de el.

— Da, ştiu.

— M-am dus să întreb dacă ne poate ajuta cineva.

— În tunurile de acolo? am spus eu arătând către două tunuri verde-închis care erau postate lângă peretele opus.

— Da, fix acolo. Tunurile lui Columb.

— Serios?

— Da. Tunurile de pe caravelele care au descoperit America sunt cele în care şi-a pierdut fiica noastră peria de păr în formă de rechin.

— Şi ce s-a întâmplat după aceea?

— S-a creat mare vânzoleală. Tot personalul a ieşit ca să ne ajute. Au dat jos tunul şi l-au lovit de zidul acela, şi ţeava s-a crăpat. Dar rechinul a ieşit până la urmă. Să le fi

văzut mutrele când şi-au dat seama că era vorba despre o perie de păr!

— Bine că n-am fost aici. Aş fi murit de ruşine.

Ea a râs.

— Dar nu s-au supărat! S-au bucurat că ne-au putut ajuta. Ştii cum este aici cu copiii. Îi iubesc şi-i răsfaţă, fac orice pentru ei.

— Eşti sigură de asta? Eşti sigură că nu clocotesc de nervi în birourile lor? Doar s-a crăpat un tun de-a lui Columb!

— Dar am recuperat rechinul! a spus Vanja şi mi-a zâmbit cu ochii mijiţi.

— Dar acum mor de foame. Mergem să mâncăm? a spus Linda.

Eu am încuviinţat, m-am ridicat şi am împins căruciorul în faţă. Linda a adus suportul, eu l-am fixat la loc cu un clic, Vanja a sărit sus şi apoi am plecat din muzeu cu mica noastră procesiune.

Pe toată durata prânzului, vântul a suflat cu putere, smucind faţa de masă. Şerveţelele de hârtie au zburat de mai multe ori, dar întotdeauna câte un chelner deja pornise după ele până dădeam eu să mă ridic. Am vorbit despre viitorul care ne aştepta la Buenos Aires, şi au fost clipe fericite, poate cele mai fericite de după vara trecută, când ne mutaserăm la Malmö, şi totul, inclusiv vieţile noastre, era îmbrăcat în vălul acela de noutate. Pe când aşteptam cafelele, i-am povestit despre restaurantul de alături, de cât de frumos era cu zidurile lui groase şi cu băncile lui de lemn, şi ea a luat-o pe Heidi în braţe şi s-a dus într-acolo, în timp ce eu am rămas locului cu Vanja, care era preocupată să facă bulbuci în suc, suflând aer prin pai. Bolborosea şi făcea bulbuci, dar nu părea să se amuze, expresia de pe chipul ei era mai degrabă aceea de perseverenţă tenace.

Mi-am scotocit prin minte după un subiect de discuţie.

Maşinile şuierau în viteză pe lângă noi. O călugăriţă

a apărut pe o alee şi s-a făcut nevăzută din nou. Coniferele înalte şi zvelte vâjâiau în vânt. Am scos un măr din rucsac şi l-am aşezat pe masă, între mine şi Vanja.

— Ştiai că există mere care pot vorbi? am întrebat-o.

Ea s-a uitat la mine fără să-şi mişte capul. Privirea ei era sceptică, dar nu total neîncrezătoare.

— Atunci când m-am plimbat cu Heidi, am auzit o voce din rucsac, înţelegi? Nu sunt sigur, dar bănuiesc că mărul a vorbit. În cazul ăsta am avut un noroc uriaş, pentru că merele vorbitoare sunt *foarte* rare. Eu cred că mărul ăsta poate să vorbească. Ştii ce şanse mici sunt să găseşti aşa ceva?

Ea a scuturat din cap, fixându-mă cu privirea.

— Ele nu pot vorbi limba oamenilor. Asta e clar. Doar nu credeai că vorbesc limba noastră?

Vanja a negat cu hotărâre.

— Ele vorbesc limba merelor. Uită-te, dacă îl scutur încetişor poate că ne va spune ceva. Să încercăm?

Ea a lăsat paharul jos.

— Nu poate să vorbească! Tu glumeşti!

— Ba da! E ceva foarte neobişnuit. Poate de aceea nu ştiai lucrul ăsta.

L-am scuturat încetişor.

— Iată! Ai auzit?

Ea s-a zgâit la măr şi a clătinat din cap. Mi-am pus mărul la ureche şi am făcut ochii mari.

— A spus ceva!

— Nu! a zis ea râzând. Nu a spus nimic!

— Ba da! Ascultă şi tu!

I-am întins mărul, şi ea şi-a ciulit urechea.

— Ai auzit ceva? am întrebat-o.

A dat din cap că nu.

— Dar, tati, merele nu pot să vorbească!

— Dar ăsta tocmai a vorbit!

— Ce ţi-a spus atunci?

— Nu ştiu sigur. A vorbit în limba merelor. Dar cred că mi-a spus: „Mă simt atât de singur!”

— Dar tu nu ştii limba merelor!

— Ba da! Nu foarte bine, dar înţeleg câte ceva din ea.

— Şi de unde ai învăţat-o?

— Am prins-o din zbor, de ici, de colo. Acolo unde am crescut eu erau îngrozitor de mulţi meri.

— Nu! Glumeşti!

— I-auzi! Tu ai auzit?

A scuturat din cap zâmbindu-mi bănuitoare.

— Mărul a spus: „Ce fată frumoasă! Cum o cheamă?”

— Mă cheamă Vanja.

— Vanja, am repetat eu cu voce piţigăiată.

— Tu ai fost! Mărul nu poate vorbi!

Vanja nu se lăsa cu una, cu două.

— Da, eu am fost, am recunoscut. Ai crezut că merele pot vorbi?

— Nu! a spus ea râzând.

— Eşti sigură?

Am dus mărul la gură şi am muşcat din el.

— Nu-l mânca! a strigat ea.

— Dar a fost doar o glumă! Asta nu este decât un măr.

— Bine, atunci.

Ospătarul a adus două cafele şi două boluri de îngheţată. Vanja a început s-o mănânce pe a ei imediat. Eu am mulţumit şi am ridicat privirea, dar chelnerul nici nu s-a uitat la mine, ci, cu capul plecat, s-a dus la masa alăturată, a aşezat farfuriile pe braţul drept, a format un turn de pahare cu mâna stângă şi a dispărut cu ele în întunericul restaurantului.

— Vreau să suflu! a spus Vanja.

Am împins paharul către ea, ea a suflat, eu am luat o înghiţitură de cafea. Linda a apărut de după colţ, ţinând-o în continuare pe Heidi în braţe. Părea răvăşită.

— Am căzut acolo, înăuntru. Pe o parte. Cu tot cu Heidi în braţe.

— Te-ai lovit?

— Da, puţin, mi-a spus ea punând-o pe Heidi în

scaunul pentru copii.

Am împins îngheţata către ea.

— Era cu mozaic pe jos. Cred că şi Heidi s-a lovit puţin, sau poate că mai mult s-a speriat. Oricum, s-a iscat mare agitaţie. Cu toţii s-au grăbit să-mi sară în ajutor. Nu e de mirare, când au văzut cum o gravidă cu un copil mic în braţe cade hodoronc-tronc. *Am* căzut aşa de rapid, înţelegi? Ca un vapor care a primit o lovitură în lateral. S-au repezit să mă ajute să mă ridic, m-au scuturat de praf şi m-au întrebat cum mă simt.

— Sună dramatic! am exclamat eu.

— Chiar a fost! Şi m-am simţit aşa de neajutorată. Am simţit dintr-odată că nici nu mai puteam să merg. Înţelegi ce spun?

— Da.

— Pe aici nu prea vezi copii. Dumnezeu ştie unde au dispărut, dar nu sunt aici în orice caz. Apoi vin eu cu un copil în burtă şi cu unul în braţe şi cad plăcintă în faţa tuturor. M-am simţit atât de scandinavă!

În autobuz, pe drumul de întoarcere, Vanja a adormit cu capul în poala Lindei, în timp ce Heidi stătea vlăguită în braţele mele şi moţăia. Micuţul ei trup se unduia după toate micile hurducături de pe drum, atunci când ne opream la fiecare semafor din oraş, apoi pe autostrada de pe coastă, unde soarele ardea deasupra mării albastru-închis.

Fericirea nu prea mă caracterizează, dar atunci m-am simţit fericit.

Totul era uşor, ca o adiere, sentimentele mele erau puternice şi clare, şi-mi era de ajuns să văd un gard dărăpănat sau un morman de anvelope vechi în faţa unui atelier ca sufletul să mi se deschidă şi o căldură rarisimă să mi se răspândească în corp.

Ce efect are bucuria?

Bucuria te oboseşte. Bucuria te macină. Bucuria este o revărsare. Tot ceea ce este dificil, tot ceea ce de obicei ne împiedică sau ne limitează este absorbit de bucurie. Pe

termen lung este insuportabil, pentru că nimic nu i se opune bucuriei, iar dacă te sprijini de ea, vei cădea.

Unde vei cădea?

În spaţiul deschisy prietenei

M-am uitat la Linda, ea şi-a sprijinit capul pe tetieră şi a închis ochii. Cu faţa acoperită de păr, Vanja arăta ca o grămăjoară în braţele mamei sale.

M-am aplecat să mă uit la Heidi, care mi-a întors calm privirea.

Le iubeam. Ele erau gaşca mea.

Familia mea.

Din punctul de vedere al materiei biologice, nu însemnam mare lucru. Heidi cântărea probabil zece kilograme, Vanja vreo douăsprezece, şi cu greutatea mea şi a Lindei la un loc, probabil că aveam în jur de o sută nouăzeci de kilograme. Asta era considerabil mai puţin decât greutatea unui cal, bănuiesc, aproape cam cât cântăreşte o gorilă-mascul ajunsă la maturitate. Nici dacă ne-am fi adunat strâns unii lângă alţii n-am fi fost de mare ispravă, un leu-de-mare ar fi fost mai vânjos decât noi. Pe de altă parte, din perspectiva factorilor care nu puteau fi cuantificaţi, singurul aspect esenţial când venea vorba de familii, acel ceva care mai degrabă are legătură cu ideile, visele şi sentimentele, cu vieţile lăuntrice, atunci adunarea noastră era explozivă şi se dilata în timp, aceasta fiind dimensiunea relevantă prin prisma căreia trebuia înţeleasă, ajungând să acopere o suprafaţă aproape infinită. Eu mi-am întâlnit o dată străbunica, asta însemna că Vanja şi Heidi şi viitorul lor frăţior aparţineau celei de-a cincea generaţii, şi dacă soarta era propice, ei, la rândul lor, aveau să cunoască trei generaţii, adică acest mic boţ de carne ajungea să acopere opt generaţii, sau două sute de ani, cu toate schimbările culturale şi sociale survenite în acel interval, ca să nu mai punem la socoteală şi numărul de persoane implicate. O întreagă lume în miniatură gonea pe autostradă în această după-amiază de primăvară, propria mea familie, care poate după aceea

avea să-şi dezvolte propriile caracteristici, ceva tipic doar pentru noi, aşa cum văzusem cu invidie la alte familii: siguranţă şi bunătate şi mulţumire.

După ce copiii au adormit, ne-am apropiat unul de altul în întuneric. Ochii Lindei aveau pupilele mari aşa cum mi-i aminteam din primele noastre săptămâni împreună, păreau cumva goi şi lipsiţi de apărare. După aceea ne-am aşezat pe terasă, eu cu berile care deveniseră ceva obişnuit în cele zece zile cât am stat acolo, Linda cu o bere de ghimbir. Întunericul parcă plutea în aerul de deasupra trotuarelor, care deveneau tot mai cenuşii şi mai negre cu fiecare minut care trecea, în timp ce stelele de pe cer îşi făceau apariţia una câte una, ezitant la început, luminând cu timiditate, de parcă ar fi uitat cum străluciseră în noaptea precedentă, mândre, dure şi nemiloase în mineralitatea lor. Dar încet, încet amintirea aceea le revenea şi, într-un interval scurt, tot cerul negru era presărat de lumini.

— Cred că merg să mă culc, mi-a spus Linda ridicându-se. Mulţumesc pentru ziua de astăzi! Vrei să-ţi aprind lumina?

— Da, te rog. Noapte bună!

— Noapte bună, prinţul meu!

Lumina s-a aprins, paşii ei au dispărut în dormitor, eu m-am aşezat pe scaun şi mi-am pus picioarele pe balustradă. Ce s-ar fi întâmplat dacă Columb şi ai lui ar fi făcut cale întoarsă după ce au descoperit America? m-am întrebat. Ce-ar fi fost dacă ar fi spus că doreau să lase continentul neatins şi i-ar fi lăsat pe băştinaşi să trăiască mai departe în linişte? Dacă n-ar fi exploatat bogăţiile şi populaţiile de acolo? Atunci America ar fi existat doar ca o idee în bătrâna Europă, în Asia şi în Africa. Există un continent enorm undeva la vest, aşa ar fi învăţat fiecare nouă generaţie. Ce se întâmplă acolo, nu ştim. Nu ştim nici cum arată, nici ce fel de animale sau de plante se găsesc acolo, sau ce anume cred oamenii despre viaţă şi existenţă. Nu vom afla niciodată.

O idee mai imposibilă nu mi-a trecut niciodată prin cap. Asta ar contrazice tot ceea ce suntem.

Dar cât de fantastic ar fi fost! Un continent secret, neexplorat, pe care nimeni nu l-ar fi deschis şi nimeni nu l-ar fi exploatat, ci l-ar fi lăsat intact. Ce umbră incredibilă de neştiinţă ar fi aruncat asta asupra creierelor noastre de europeni!

Am băut berea, am stins ţigara, am stat o clipă cu mâinile pe balustrada de la balcon şi m-am uitat dincolo de lumina proiectată de bungalouri, la marea care se întindea în zare.

Apoi m-am dus şi m-am culcat.

Am plecat acasă peste două zile; avionul era plin ochi, şi noi eram stresaţi cu toate bagajele noastre şi cu cei doi copii mici, dar atât Vanja, cât şi Heidi au adormit după câteva minute de zbor. Ne-am lăsat şi noi pe spătarele scaunelor în timp ce avionul zbârnâia cu luminile aprinse pe cerul negru. Atmosfera de la bord era ciudată, mulţi beau cu frenezie şi vorbeau tare şi râdeau, vrând parcă să-şi prelungească vacanţa până în ultima clipă, pe când alţii dormeau. După o jumătate de oră s-a auzit vocea căpitanului, care ne-a rugat să ne punem centurile de siguranţă deoarece se anunţau turbulenţe. Vanja s-a trezit şi a început să plângă. Nu era un plânset mocnit şi încet, ci ţipa cât o ţinea gura. A trezit-o şi pe Heidi, care a început la rândul ei să ţipe. Dintr-odată, în jurul nostru s-a dezlănţuit iadul. Linda şi cu mine am încercat febril să le liniştim, dar nicio metodă nu a funcţionat, intraseră într-o criză din care nu le puteam scoate. Oamenii au suportat în primele minute, dar după un sfert de oră nemulţumirea şi nervozitatea din jurul nostru deveniseră notabile. De ce dracu’ nu le puteam face să-şi ţină gura? De ce ţipau aşa? Ce părinţi proşti eram! Era insuportabil. Când semnalul pentru centurile de siguranţă s-a stins, am rugat-o pe Linda să se ridice ca s-o scot pe Heidi pe interval, Linda s-a ridicat, eu am desfăcut centura lui Heidi şi am luat-o în braţe, ea s-a opus, s-a smucit şi s-a zbătut, întreg trupşorul

ei era încordat ca un resort, în timp ce Vanja dădea cu picioarele în scaunul din faţa ei. M-am strecurat prin spaţiul îngust dintre scaune, pe jumătate aplecat, ţinând-o strâns pe Heidi la piept, în ciuda smucelilor şi ţipetelor ei în ureche, am ieşit cu chiu, cu vai pe interval şi m-am dus în faţă, unde erau câţiva metri de spaţiu liber, dar Heidi nu dorea nimic, nu voia să meargă, nu voia să fie ţinută în braţe, nu voia nimic dulce, nu voia să vadă ce se afla dincolo de draperie, nu voia decât să ţipe şi să urle, cu faţa roşie ca racul şi lovind cu mâinile şi picioarele. De acum, pasagerii se holbau cu ură la mine, individul care nu reuşea să-şi controleze copilul. Am aşezat-o la locul ei din nou, bărbatul din faţa noastră s-a întors către noi şi ne-a spus că trebuia să facem copilul să nu-i mai lovească spătarul, ceea ce a scos-o pe Linda din sărite. „Dar nu are decât patru ani”, s-a răstit ea. Eu i-am pus mâna pe umăr şi am rugat-o să se calmeze, o stewardesă s-a aplecat înspre noi cu câteva jucării, Vanja le-a aruncat nervoasă. Pe mine mă trecuseră toate apele. Fetele nu reuşeau să iasă din criză, şi eu nu puteam să mă gândesc decât la ce le trecea prin minte celorlalţi pasageri. Probabil că eram nişte părinţi răi, altfel de ce urlau aşa progeniturile noastre? Sigur avuseseră o copilărie îngrozitoare şi traumatizantă. Ceva nu era normal. Eu nu mai văzusem niciodată alţi copii care să se fi comportat aşa în public. Situaţia era acută, trebuia să le determin să înceteze, dar niciuna dintre metodele noastre nu a dat rezultate, orice încercare nu făcea decât să pună paie pe foc. În acelaşi timp, situaţia era cronică, era simptomul altei probleme, care-mi rodea necontenit mintea în spatele frunţii pline de sudoare. Mă simţeam ca un *white trash* care făcuse o excursie ieftină în Insulele Canare împreună cu copiii săi neglijaţi. Totul scăpase de sub control.

Au continuat aşa o oră întreagă. Apoi s-au oprit. Mai întâi Vanja, apoi Heidi. Transpirate şi stoarse de vlagă, încremeniseră cu privirea în gol. Nevenindu-mi să cred că era adevărat, nu îndrăzneam să mişc niciun muşchi.

Câteva minute mai târziu au adormit, şi după şapte ore le aşezam în patul lor de acasă. Complet epuizaţi, ne-am uitat unul la altul şi am jurat că niciodată, absolut niciodată, sub nicio formă nu vom mai face aşa ceva. Dar după aceea, încet şi pe nesimţite, toate sentimentele negative legate de oboseala călătoriei şi vulgaritatea complexului hotelier au dispărut; din cele două săptămâni am rămas cu amintirea fetelor fericite în piscină, cu serile de pe terasă şi cu excursia la Las Palmas.

S-a născut John, şi Linda a rămas să se ocupe de el, pe când eu duceam fetele la grădiniţă dimineaţa şi le aduceam după-amiază, iar în răstimpul de şase ore lucram acasă, jumătate din timp la traducerea Bibliei, jumătate la un roman cu care n-am reuşit s-o scot nicicum la capăt, până în primăvara următoare, când am început să scriu despre mine însumi. După ce-i culcam pe copii, Linda stătea pe scaunul din birou, cu lumina stinsă, şi mă asculta citind, fiind de părere că proza mea „îţi taie răsuflarea” La finalul acelei veri, care fusese prima vară din viaţa lui John, ne-am dus mai întâi la Voss, la Yngve, apoi la mama, în Jolster, şi atunci, fără ca eu să ştiu, s-au pus la cale planurile pentru aniversarea mea. A fost o mică petrecere, cu douăzeci şi ceva de oameni, nu mulţi, dar pentru mine a fost copleşitor. Am întins masa din sufragerie, şi după ce au venit toţi şi aveau fiecare câte un pahar de şampanie în mână, m-am gândit să le spun că erau personajele romanului pe care-l scriam şi că tot ceea ce făceau în cursul serii urma să fie folosit împotriva lor, dar n-am îndrăznit să iau cuvântul, aşa că Linda a fost cea care i-a întâmpinat, în vreme ce eu zâmbeam lângă ea. Tore a ţinut un discurs, Geir G. a ţinut un discurs şi Espen a ţinut un discurs, Linda a cântat, totul spre disperarea lui Yngve, care şi-a dat seama că dorinţa mea ca nimeni să nu ţină un discurs fusese ignorată şi că el, în calitate de frate, nu-şi făcuse datoria. L-am liniştit spunându-i că era în regulă. Mai târziu, Knut Olav, Hans şi Tore au dat un mic concert, interpretând o piesă de-a trupei Kafkatrakterne, una de la

Lemen şi una de la Abba. Restul serii s-a dansat şi s-a băut, eu am dansat pentru prima dată după vreo cincisprezece ani, şi când ne-am dus la culcare pe la şapte dimineaţa, eram fericit şi mă gândeam că acela fusese începutul a ceva. În Ajunul Anului Nou, trei săptămâni mai târziu, Geir şi Christina s-au căsătorit la Malmö, iar petrecerea de nuntă a avut loc în apartamentul nostru; n-am fost mulţi, şase adulţi şi cinci copii adunaţi la masă. Ideea era să mai stea la noi câteva zile, dar au plecat încă din seara de întâi ianuarie pentru că Mathias, fratele Lindei, ne-a sunat şi a cerut să vorbească cu ea, eu i-am spus că se odihnea, el mi-a răspuns că era important, tatăl lor murise, aşa că mă ruga s-o trezesc.

Astăzi este data de 26 august 2011. Ora este şase fără un minut. Scriu aceste rânduri în mansarda nefinisată din Glemmingebro, în ceea ce am început să numim „casa de vacanţă”, deoarece nu este izolată. Tocmai am fost în casa propriu-zisă şi am trezit-o pe Linda; peste două ore, Vanja şi Heidi trebuie să meargă la şcoală. Şcoala este la o azvârlitură de băţ, şi în primele patru clase sunt în total doar treizeci de elevi. Niciodată nu plănuiserăm să ne mutăm aici, dar, ca în multe alte situaţii, aşa a fost să fie. Planul fusese să venim doar în weekenduri şi în vacanţe, dar după numai opt luni de când am cumpărat casă, ne-am şi mutat în ea. Acum locuim aici, departe, la ţară. Mă scol la patru dimineaţa în fiecare zi, beau o cafea şi fumez o ţigară şi urc aici, în podul nefinisat şi rece bocnă, scriu până la ora opt, atunci când le duc pe Vanja şi pe Heidi la şcoală, apoi dorm o jumătate de oră şi continui să scriu în timpul zilei. După-amiaza şi seara muncesc în grădină, am tăiat fără milă toţi copacii şi toate tufele din partea din spate, pe unde am descoperit că trecea o frumoasă potecă pietruită, complet ascunsă de pământ şi buruieni. Am îndepărtat aproape totul, şi săptămâna trecută am semănat iarbă care deja a început să crească. În prima după-amiază m-am apucat să tai crengi şi lăstari, să smulg tufele şi buruienile, nu reuşeam să mă mai opresc; pe la

ora nouă copiii stăteau la fereastră întrebându-se de ce tot alergam de colo colo, târând copaci întregi după mine, şi nu m-am oprit până aproape de miezul nopţii, şi aşa a fost de atunci încoace; dacă încep să lucrez în grădină, nu pot să mă opresc şi trebuie să mă forţez să merg la culcare ca să-mi adun forţele pentru orele de scris de a doua zi. Aşa făcea şi tata când eram mic, întotdeauna era în grădină şi muncea, n-am putut să înţeleg niciodată ce-l împingea la asta sau ce-i aducea toată munca aceea. Credeam că era ceva plictisitor, o obligaţie, şi când o ajutam pe mama la treabă sau atunci când mergeam la mica parcelă închiriată, mi se părea extenuant, întotdeauna aş fi preferat să stau şi să citesc. Acum înţeleg. Privit din exterior, aşa cum l-am privit eu pe tatăl meu, grădinăritul este însăşi imaginea stagnării mic-burgheze, ceva profund ridicol şi banal, o manieră artificială de a ordona haosul din lume limitând universul la o pajişte şi câţiva arbuşti pe care-i subjugi complet prin îngrijire permanentă. În acelaşi timp, grădina este o parte a vieţii private pe care ceilalţi o pot vedea, şi de aceea funcţionează ca un fel de vitrină. Adică o faţadă.

Ieri am stat în grădină şi am citit un text scris de Yngve despre trupa Aller Vaierste! şi albumul lor *Materialtretthet*, în care indusese şi interviuri cu membrii formaţiei. Unul dintre ei, cred că era Harald Ohrn, se descria drept un vagabond, drept cineva care a trăit o viaţă de vagabond. În aceeaşi clipă m-a cuprins dorul: să călătoresc, să văd lumea deschizându-se în faţa ochilor mei, să pornesc mai departe, să n-am rădăcini, să nu-mi pese decât de asta, de lumea care în permanenţă se deschide. La asta visasem în adolescenţă, dar nu am aflat niciodată cum este şi nu mi-am îndeplinit visul. Tocmai de asta înfiinţaseră trupa în 1979, ca să se bucure de o libertate deplină, fără să le pese de ceea ce se făcuse până atunci. Chris Erichsen a rezumat cel mai bine ideea punk-ului: să terminăm cu tot ceea ce este vechi, cu toată istoria, cu toţi vechii eroi, cu tot trecutul, şi să lăsăm doar

ceea ce este nou, contează doar ceea ce este aici şi acum, şi trebuie să mergem pe acest drum indiferent unde duce. Aşa este la vârsta de douăzeci de ani, totul e deschis, dar, de vreme ce acele lucruri care nu se deschid nu ni se arată, înseamnă că nu le cunoaştem, nu aflăm ce presupun ele decât atunci când e prea târziu, şi în acel moment noua generaţie se află în faţa lumii deschise, în timp ce noi trebăluim prin grădina dintr-o zonă rezidenţială, avem copii şi maşină şi probabil şi un câine în curând, dacă cel mai mare dintre copii îşi va impune voinţa, ceea ce fiica mea cu siguranţă va reuşi.

Aşa m-am simţit ieri citind manuscrisul lui Yngve, în timp ce Heidi se dădea în leagănul de sub un măr şi din când în când striga ce-i trecea prin minte. De exemplu, m-a întrebat dacă ştiu ce va fi ea când va fi mare. „Nu”, i-am răspuns. „O să lucrez pe post de Moş Crăciun”, mi-a strigat ea râzând încântată. Eu i-am spus că mi se pare o idee bună şi am continuat să citesc. Să-ţi iei viaţa în mâini: să nu mergi la şcoală, să nu lucrezi, ci doar să faci repetiţii cu câţiva camarazi dintr-o trupă. Sau să pleci înspre sudul continentului, să-ţi găseşti un job, să câştigi niscaiva bani, să porneşti mai departe.

Aceea era atracţia pe care o simţeam. Presupunea să fii deschis în faţa lumii, să laşi lucrurile să-şi urmeze cursul firesc şi să nu accepţi să fii ghidat de structurile fixe reprezentate de educaţie, slujbă, copii şi casă, această calcificare a vieţii provocată de instituţii: grădiniţă şi şcoală pentru copiii tăi, poate spital şi azil de bătrâni pentru părinţii tăi, un loc de muncă pentru tine.

Deci atunci când mă agitam ca un nebun prin grădină, cu focul mic-burghez arzându-mi în piept, la fel ca tatăl meu, deşi barba lui era deasă şi a mea era rară, bustul lui era puternic, pe când al meu era slăbuţ, comportamentul meu nu putea fi interpretat altfel decât o tentativă de interiorizare. În acelaşi timp, era ceva ce-mi plăcea în toată chestia asta. Mirosul pământului, toate râmele şi toţi gândacii care fojgăiau acolo, bucuria pe care

o simţeam atunci când o creangă groasă cădea cu un trosnet, îngăduind luminii să se reverse pe poteca până atunci umbrită, copiii care din când în când veneau să vadă cu ce mă îndeletniceam ori ca să-mi spună ceva.

Eu am avut şansa mea la vârsta de douăzeci de ani. Nu am prins-o. Acum ei urmau să-şi încerce norocul. Acum le venise lor rândul.

Acesta era viitorul lor. Vocea resemnării vorbeşte din mine acum, dar e şi vocea necesităţii şi a unei înţelegeri bruşte: aşa trebuie să fi fost dintotdeauna. Eu n-am ştiut-o, dar întotdeauna cineva trebuie să fi ştiut, pentru că cineva întotdeauna a fost acolo. *Ulise* exact la asta se referă, la diferenţa dintre a fi fiu, aşa cum este Stephen Dedalus, şi a fi tată, aşa cum este Leopold Bloom. Stephen îl întrece în toate, dar nu la acest capitol. Leopold nu are nimic din dorinţa de ascensiune şi aspiraţiile lui Stephen, el nu doreşte nimic altceva, el este acasă. Leopold Bloom este un om împlinit, Stephen Dedalus este un om neîmplinit. Doar Stephen poate să creeze, pentru că a crea înseamnă a-ţi dori întregul, a crea înseamnă a-ţi dori să te întorci acasă, şi omul împlinit nu simte acea nelinişte, acea nevoie, acel dor. Hamlet, asemenea lui Stephen, este un fiu, şi de fapt doar atât. Moartea tatălui este cea care-i declanşează criza, şi trădarea mamei este cea care i-o menţine vie. Hamlet nu are un cămin. Nici Iisus nu a fost tată, doar fiu, şi nici el nu a avut un loc numit „acasă”. Hamlet, Stephen, Iisus, Kafka, Proust – toţi au fost fii, dar nu taţi. Cu alte cuvinte, a existat ceva din existenţa omului ce ei nu au cunoscut, şi poate de care nici n-au fost conştienţi. Dar ce era acel ceva? Ce înseamnă să fii tată? A fi tată înseamnă să-ţi asumi o obligaţie, deci poţi să ai copii fără să devii tată. Dar la ce anume te obligi? Trebuie să fii prezent, trebuie să fii acasă. Aspiraţiile şi dorinţa de ascensiune sunt incompatibile cu asta, deoarece aspiraţiile sunt nelimitate, şi căminul familial tocmai asta face, stabileşte limite. Un tată fără limite nu este un tată, ci un bărbat cu copii. Un bărbat fără limite este un copil, sau

altfel spus, fiul etern. Fiul etern ia sau primeşte, el nu dă, şi el ia şi primeşte pentru că nu este întreg, nu este unul şi acelaşi cu sine însuşi. Faptul că tata s-a mutat acasă la mama lui înainte de a muri nu este un detaliu întâmplător; el a murit în calitate de fiu. El s-a dezis de responsabilitatea lui de tată, şi acest lucru îl poţi face doar dacă responsabilitatea de tată îţi este o dimensiune externă, un rol în care intri pentru că trebuie. Aşa cred eu că a fost pentru el. El nu a vrut să fie acolo. A devenit tată la vârsta de douăzeci de ani, şi trebuie să-şi fi reprimat toate pornirile de a încălca regulile sociale, trebuie să se fi luptat cu toate aspiraţiile şi dorinţa de ascensiune, acea furie şi acea frustrare care clocoteau în el, şi care mi-au marcat întreaga copilărie, nu ar fi putut exista decât într-un om care nu voia să fie acolo unde este şi care nu voia să facă ceea ce făcea. Dacă aşa stăteau lucrurile, el şi-a dedicat întreaga tinereţe, de la douăzeci la patruzeci de ani, unei misiuni pe care nu şi-o dorise, dar care trebuia îndeplinită. Faptul că eu aveam şaisprezece ani atunci când el ne-a părăsit, adică mă apropiam de vârsta adultă, demonstrează că el şi-a luat datoria în serios. Dar el nu a fost un tată, el a fost un fiu. Nu a fost împlinit, nu a avut pace lăuntrică, nici profunzimea aceea pe care o au adulţii. Şi mama avea tot douăzeci de ani atunci când a devenit mamă, dar ea era un om adult, sau a devenit adult în momentul în care au venit responsabilităţile. Ea a fost şi mama lui în sensul că-i stabilea limite, ceea ce el însuşi nu era în stare să facă, aşa cum niciun fiu nu ştie să facă de unul singur. Este o explicaţie simplistă, dar cred că e adevărată. Tatăl Lindei a fost fără limite într-un alt mod, el a primit un diagnostic, era maniaco-depresiv, ceea ce echivalează cu o scutire totală de responsabilitate faţă de propria-i viaţă, deoarece atât activitatea frenetică a maniei, cât şi pasivitatea paralizantă a depresiei sunt forţe care nu se lasă manevrate de către eu, e ceva în interior care în permanenţă îl urcă şi-l coboară, ceea ce înseamnă că eul nu este niciodată prezent, fie se extinde în lume, fie

face implozie, şi, desigur, scutirea de orice responsabilitate se aplică şi la vieţile copiilor. Atât Linda, cât şi eu am fost copiii unor fii, şi am simţit pe pielea noastră consecinţele acestui lucru, Linda încă din fragedă copilărie, eu de la şaisprezece ani, dar de fapt de la o vârstă mai mică, deoarece convieţuirea cu tata îmi aducea în faţa ochilor un om fără limite care impunea limite, limite care, în lipsa unei păci sau profunzimi interioare, erau preluate din exterior, iar pentru cineva născut în 1944 modelul era reprezentat de tatăl autoritar care dictează regulile. Mama tatălui Lindei a murit atunci când el avea treisprezece ani, pe umerii lui căzând sarcina de a-şi creşte fraţii mai mici. Îşi veghease mama la spital, stătuse lângă ea pe pat atunci când ea se stinsese. Fusese extrem de ataşat de mama lui, şi presupun că acea legătură a rămas la fel de puternică, de vreme ce moartea a survenit înainte ca el să se elibereze. Nu sunt ferm convins că aşa a fost, pentru că l-am văzut doar de trei ori. O dată în apartamentul nostru din Regeringsgatan, o dată în apartamentul lui şi o dată întâmplător pe stradă. Era un om cald şi foarte deschis, poate prea deschis pentru binele lui. În viaţa noastră de cuplu apărea ca o figură distantă, îmi imaginam că Linda se îndepărtase de el cu mult timp în urmă şi că procedase astfel pentru că nu avusese de ales. Atunci când avea vreo douăzeci şi cinci de ani i s-a pus şi ei diagnosticul de psihoză maniaco-depresivă, sau bipolară, cum se numea atunci, şi a stat în spital mai mult de un an. Viaţa ei, din ce în ce mai intensă, a devenit brusc o dimensiune incontrolabilă, de parcă ar fi ajuns la o margine şi ar fi căzut. A căzut în spaţiul fără limite. Aceea era una dintre posibilităţile vieţii sale, unul dintre drumurile care i se deschideau. Atunci când ne-am cunoscut, ieşise din faza maniacală. În perioada aceea tatăl ei locuia singur într-un apartament aflat la doar câteva sute de metri de apartamentul nostru, oarecum în afara comunităţii, pentru că el nu lucra de mulţi ani, mai precis de când fusese diagnosticat, şi îşi organizase viaţa cât putuse de bine. A

murit singur în noul apartament în care tocmai se mutase, în ajunul Anului Nou. Când Linda a primit vestea, în seara zilei de 31 decembrie, s-a aşezat pe jos în hol, cu spatele sprijinit de perete. Copiii dormeau. A plâns. Christina şi Geir s-au grăbit să-şi strângă bagajele şi să plece, nevrând să ne deranjeze în acele momente. Noaptea m-am trezit când am auzit-o pe Linda plângând lângă mine, am mângâiat-o pe spate şi ea a adormit din nou. Nu mi-am dat seama decât târziu că în următoarele trei săptămâni ea a trecut exact prin aceeaşi experienţă ca şi mine în urmă cu unsprezece ani. S-a dus la Stockholm, s-a ocupat de formalităţi cu agenţia de pompe funebre, a vorbit cu un avocat împreună cu fratele ei, Mathias, a sortat lucrurile din apartamentul răposatului şi l-a jelit. Ea şi-a jelit tatăl, dar soţul ei nu i-a fost alături. Eu scriam. Şi despre ce scriam? Scriam despre moartea tatălui meu, care în urmă cu unsprezece ani mă răscolise complet, aproape că-mi întunecase întreaga viaţă, şi mă răscolea în continuare. Atunci când i s-a întâmplat Lindei, eu am privit de la distanţă, şi încercările mele de a o alina şi de a participa activ au fost mecanice. Atunci când era mai mare nevoie de mine, m-am fofilat, îmi spuneam că rolul meu era acela de a mă ocupa de copii şi de a scrie, nu doar de dragul meu, ci de dragul familiei, cineva trebuia să câştige nişte bani. Eram şi supărat pe Linda, şi eram supărat de mult timp. Dar uneori trebuie să fii destul de mare ca să te ridici deasupra fleacurilor cotidiene, deasupra meschinăriei şi egocentrismului în care noi – sau cel puţin eu – ne ducem existenţa, pentru că atunci când contează cu adevărat, atunci când este o chestiune de viaţă şi de moarte, mărunţişurile nu mai contează, şi cel care se agaţă de ele este el însuşi un om mărunt.

În dimineaţa de dinaintea înmormântării am luat avionul spre Stockholm. John avea un an şi jumătate, Heidi, trei şi jumătate, iar Vanja mergea pe cinci ani. O prietenă de-a lindei ne lăsase să stăm în apartamentul ei, pe care copiii în câteva secunde l-au transformat într-o

harababură. După-amiază au venit mai întâi mama Lindei, Ingrid, apoi fratele ei, Mathias. Am băut împreună o sticlă de vin şi am povestit vreo două ore. Mathias, un om cald şi atent, m-a întrebat cum mergea scrisul. I-am zis că lucram la un roman autobiografic în care urma să fie menţionat şi el. A făcut ochii mari. Linda i-a spus zâmbitoare că, din câte avea ea impresia, eram pe cale să-i distrug complet reputaţia în carte. I-am replicat că avea drept de veto, dacă voia să scoată ceva, eu mă executam. Mathias a spus că-i ceda Lindei dreptul lui de veto. Aveam conştiinţa atât de încărcată pentru ceea ce scrisesem, încât m-am hotărât pe loc să scot tot ceea ce era legat de ei. Erau atât de amabili! Şi a doua zi dimineaţa urmau să-şi îngroape tatăl, respectiv fostul soţ. Cine eram eu să scriu despre ei într-o situaţie atât de delicată? Tot timpul cât am stat acolo, copiii s-au tot perindat între camera de zi şi cealaltă, unde se uitau la un film pe computer. Heidi stătea în braţele mele şi-i arunca priviri jucăuşe unchiului ei; Vanja, aşezată lângă bunica, îl ignora, în timp ce John îl sorbea din priviri, luându-şi ochii de la el doar o secundă, atunci când Mathias îl ridica în braţe, iar apoi izbucnea în râs când acesta îl arunca înspre tavan.

Mathias şi Linda au vorbit despre ultimele pregătiri pentru ziua următoare, ne-a venit ideea s-o lăsăm pe Linda să aibă grijă de copii preţ de o oră şi noi să mergem la o cafenea din apropiere, dar ne-am decis să rămânem acasă, şi după ce mama şi fiul au plecat, i-am culcat pe copii şi ne-am culcat şi noi devreme. Mai exact, eu am rămas să citesc, în timp ce ceilalţi în jurul meu dormeau. Citeam cea mai recentă carte a lui Carl-Johan Valigren, *Kunzelmann & Kunzelmann*, un thriller contemporan pe care-l cumpărasem în ajun datorită unei cronici difuzate la Ştirile culturale de la postul suedez de televiziune, unde prezentatoarea, Ingrid Elam, spusese că „mi-a displăcut profund”, ceea ce pentru mine era o marcă a calităţii. Şi era frumos să stai şi să citeşti în apartamentul acela întunecat, la lumina unei lămpi simple, înconjurat de

respiraţiile omuleţilor acelora, fără să mă gândesc la altceva decât la acţiunea povestită cu atâta măiestrie şi vigoare.

A doua zi mi-am pus costumul negru, le-am îmbrăcat pe fete în rochii şi cu hainele de iarnă pe care avuseserăm inspiraţia să le luăm de acasă, pentru că afară bătea un vânt rece şi cădea ploaie cu lapoviţă, ne-am urcat repede în taxiul care aştepta afară şi am străbătut cei douăzeci de kilometri până la cimitirul din Skogskyrkogârden, împreună cu Ingrid, Mathias şi Helena, care venise ca să se ocupe de John în timpul ceremoniei. Am ajuns mai devreme cu o oră. În curtea delimitată de ziduri a capelei era o casă mică pentru întruniri, acolo ne-am lăsat lucrurile, apoi Vanja şi fiica în vârstă de un an a Hélènei, Blanca, au fugit printre copaci ca să se joace, cu Heidi mergând puţin nehotărâtă pe urmele lor. Linda şi Mathias au intrat în capelă ca să vadă cum arată şi să discute cu agentul de la pompe funebre.

În timp ce ei erau înăuntru, a sosit o maşină de pe partea cealaltă. Un bărbat a deschis portiera din spate, a mai venit unul şi împreună au ridicat cu grijă un coşciug şi l-au aşezat pe un suport cu roţi.

Tatăl Lindei zăcea în coşciug.

Încet, cei doi bărbaţi îmbrăcaţi în negru au împins coşciugul pe alee printre pinii verzi care se înclinau dintr-o parte într-alta sub puterea vântului. S-au oprit în faţa uşilor, le-au deschis şi au intrat, înainte ca uşile să se închidă la loc, am apucat să văd cât de grijuliu au ridicat coşciugul pe catafalcul din capătul micuţei capele. Mi-am întors capul să mă uit după fete. Ele alergau printre copaci, erau uşor de distins pe fundalul zăpezii gri-murdar care învelea pământul. Uşile s-au deschis din nou, cei doi oameni îmbrăcaţi în negru au ieşit, s-au dus la maşină pe cealaltă parte a gardului şi au urcat. Stopurile roşii ale maşinii s-au aprins atunci când s-a pornit motorul. Cenuşiu şi greu atârna cerul deasupra pinilor verzi.

Maşina s-a îndepărtat încet pe drum, până când a

dispărut. Mi-a trecut prin minte că acea capelă din piatră avea ceva monumental în ea, chiar dacă era atât de mică. Avea elemente din estetica anilor ’20, acel spirit de *Blut und Boden*, pădurea norvegiană şi moartea eroilor care se odihneau pe tot cuprinsul acelei imense curţi a bisericii.

— Am uitat rucsacul, i-am spus Lindei.

— Ce? s-a răstit ea fixându-mă furioasă cu privirea.

— Ce ai pus în el? am întrebat-o. Era ceva important?

Am crezut pe moment că avea acolo volumul din care voia să citească o poezie, sau altceva indispensabil pentru oficierea ceremoniei. Dar nu, nu pusese decât puţină mâncare şi câteva scutece.

— Perfect! a şuierat ea. Pe tine nu se poate conta!

M-am înfuriat, dar condiţiile nu erau favorabile, înţelegeam până şi eu asta, tatăl ei urma să fie îngropat peste patruzeci de minute, aşa că nu i-am spus nimic.

— Dă-mi o ţigară! mi-a ordonat ea.

— N-am ţigări.

— Dar eşti fumător! De ce n-ai ţigări tocmai astăzi?

— Pentru că mi le-ai luat azi-dimineaţă. Le-ai pus în geaca ta. Tot acolo trebuie să fie.

— Nu, a spus ea bătându-se pe buzunare. Ba da, de fapt…

Apoi s-a dus în spatele sălii de aşteptare, în timp ce Helena evita să se uite la mine.

— Îl iau pe John cu mine şi încerc să-l adorm, i-am spus eu.

Ea a dat din cap aprobator, eu am împins căruciorul cu umbrelă şi am ieşit pe drum, unde am început să mă plimb dintr-o parte în alta bebeluşul care de-abia se întrezărea din mormanul de haine şi păturici; în două minute, vântul care-mi străpungea materialul subţire al costumului m-a făcut sloi de gheaţă, şi noroiul prin care călcam mi-a udat complet pantofii subţiri din picioare. Am îngheţat bocnă, aşa cum nu mai îngheţasem de mulţi ani, până când m-am întors cu un John care dormea în cărucior. Deja primii oaspeţi sosiseră, am dat mâna cu ei,

prezentându-mă drept soţul Lindei, „da, am citit despre tine”, îmi spuneau ei. În afară de copii, cincisprezece oameni s-au adunat în jurul sicriului. Mathias a pus pe coşciug o eşarfă de la clubul sportiv la care jucase tatăl său fotbal în tinereţe, noi ne-am aşezat, un organist a cântat Bach, Vanja şi Heidi priveau în jur cu ochii mari, dar ştiau că trebuiau să facă linişte, şi când Heidi a vrut să-mi spună ceva, a făcut-o în şoaptă. Mathias îşi ridica din când în când capul, de parcă s-ar fi luptat să primească aer, avea chipul schimonosit de grimase neaşteptate. Linda avea ochii scăldaţi în lacrimile care acum îi curgeau râuri pe obraji. Când s-au auzit primele acorduri muzicale, o piesă ritmată de-a orchestrei lui Benny Andersson, m-a năpădit şi pe mine jalea. Eu nu-l cunoscusem, dar îi cunoşteam copiii, suferinţa lor a fost cea care m-a atins. Vanja o fixa cu privirea pe mama ei, pentru că nu o mai văzuse niciodată astfel, şi din când în când îi zâmbea de parcă ar fi vrut s-o aline. Eu o prevenisem dinainte că mama va plânge, şi că asta nu e ceva grav, pentru că aşa este la înmormântări, oamenii plâng şi sunt trişti, lumea îşi ia rămas-bun de la cel mort, care niciodată nu se va mai întoarce. Maestrul de ceremonii a spus câteva cuvinte despre defunct, Mathias şi-a citit mesajul de adio, a plâns la început şi la final, altfel a citit clar şi răspicat. Linda a citit o poezie. A urmat piesa „Bridge Over Troubled Water”. Apoi Vanja a început să plângă în hohote şi s-a lipit de Linda. Heidi, care stătea în braţele mele, o mângâia. Totul era atât de dureros, încât le-am dus afară şi am mers la clădirea aceea în care dormea John. Îndată ce am intrat, Vanja a vrut să se întoarcă, nu mai plângea şi voia să-şi pună florile pe coşciug, după cum planificaserăm. Le-am dus înapoi, ţinând-o pe fiecare pe un braţ, le-am lăsat jos, am deschis uşile şi am intrat exact atunci când slujba se încheiase şi ultimele persoane puneau flori pe sicriu. Linda mi-a spus după aceea că fusese atât de frumos când uşile s-au deschis şi am intrat noi, cu lumina bătând din spatele nostru, iar apoi cele două fetiţe şi-au aşezat bucheţelele de

flori şi, pe fundalul muzicii, invitaţii s-au oprit pe rând în faţa sicriului şi au făcut o plecăciune pentru a-i aduce un ultim omagiu răposatului.

La restaurantul la care ne-am dus după aceea, verişorul Lindei mi-a povestit cum era pe vremuri, când tatăl ei venea în vizită vara şi le umplea vieţile timp de câteva zile cu energia lui debordantă şi cu pofta lui de aventură, ducându-i la pescuit sau în excursii cu maşina, incapabil să stea locului.

A doua zi i-am dus pe copii pe insula Djurgârden. Când eram la acvariu, şi-a făcut apariţia Mathias, care ne-a spus că după înmormântare se dusese într-un bar ca să se facă zob, după cum ne-a mărturisit. În ochii lui se citeau sensibilitatea şi cumsecădenia, vocea îi era întotdeauna voioasă, căuta întotdeauna să facă o glumă, şi când am plecat, el şi-a pus mâna pe umărul meu în semn de camaraderie, îşi pierduse tatăl, şi în momentul acela m-am gândit că nu era acelaşi tată cu cel pe care-l pierduse Linda, pentru că să fii fiul sau fiica cuiva nu este acelaşi lucru, iar Linda şi Mathias se deosebeau atât de mult, inclusiv în suferinţă, încât sigur percepuseră diferit relaţia cu tatăl lor.

După-amiază ne-am împachetat lucrurile şi am luat trenul către Arlanda. Am ajuns acolo cu trei ore înainte de plecare. Dar copiii s-au jucat şi au fost bine dispuşi tot timpul, chiar dacă decolarea a fost amânată cu o oră şi nu ne-am putut îmbarca înainte de nouă şi jumătate seara. Copiii au adormit imediat ce am urcat la bord, şi când am aterizat pe aeroportul Kastrup, la zece şi jumătate, am avut o problemă: cum să luăm două geamantane, un rucsac, o geantă mare şi trei copii care dormeau? Colac peste pupăză, avionul se afla la cea mai îndepărtată poartă, poate la cincisprezece minute de mers faţă de sala principală pentru sosiri. Într-un fel sau altul am reuşit să coborâm şi să ajungem pe coridorul interminabil şi deja pustiu. Linda îl ducea pe John şi o ţinea pe Vanja de mână, eu o căram pe Heidi, cele două geamantane, rucsacul şi

geanta cea mare. După vreo o sută de metri Linda mi-a spus că nu mai putea şi că-i era prea greu.

— Dar tu nu-l duci decât pe John în braţe, i-am zis. La dracu'! Chiar trebuie să poţi!

Dar nu, nu reuşea şi o durea, şi n-avea să reuşească niciodată.

— Ajutor! a strigat ea pe neaşteptate. Ajutaţi-ne!

— Taci odată! am mârâit. Nu poţi să ceri ajutor aici, doar ştii foarte bine!

Un cuplu din faţa noastră s-a întors şi s-a uitat către noi. Eu am scuturat din cap ca să le semnalez că nu era nicio problemă. Dacă unul dintre noi ar fi suferit un atac de cord, aş fi înţeles strigătul ei de ajutor. Dar să strige pentru că-i venea greu să îl care pe John!? Doamne, Dumnezeule! Doamne, apără-mă!

În faţă erau câteva cărucioare.

Cu un oftat de uşurare, am lăsat jos bagajele, am pus-o pe Heidi pe cărucior şi am continuat să merg fără să o mai aştept pe Linda. „Ajutor!" Dacă ne-am fi rătăcit în munţi sau am fi fost într-o barcă pe mare, poate că atunci aş fi strigat după ajutor. Dar la un blestemat de aeroport?

Am zâmbit şi le-am aşteptat să mă ajungă din urmă. Restul drumului a decurs bine, copiii erau bine dispuşi chiar dacă erau obosiţi, dar la staţia de taxiuri s-au iscat din nou probleme, Linda l-a făcut cu ou şi cu oţet pe un amărât de şofer care s-a enervat atât de tare, încât ne-a aruncat bagajul pe stradă şi a ripostat cu injurii. Un şofer amabil şi calm a venit în ajutorul nostru, în timp ce mie îmi venea să intru în pământ de ruşine şi umilinţă, el ne-a întrebat dacă avuseserăm o călătorie lungă. „Da", i-a confirmat Linda. „Şi poate sunteţi şi puţin obosiţi?" „Da", i-a spus Linda, în timp ce eu aproape că mă sufocam uitându-mă la luminile care treceau în goană prin parbriz pe drumul spre Triangeln, în cele din urmă am coborât, am luat liftul şi i-am culcat pe copii. Ultimul lucru pe care l-am făcut a fost să aşez oul de dinozaur al lui Heidi într-un castron cu apă, astfel încât să eclozeze până a doua zi

dimineaţă, când se trezea ea.

27 august. Ora 08.06. Stau într-o căbănuţă de pe insula daneză Mon, sunt invitat la două evenimente literare azi după-amiază şi mâine, am venit aseară cu maşina de la Glemmingebro. Mama Lindei este acasă la noi ca să ne ajute, a sosit acum o lună. După ce termin ce am de făcut aici, mă întorc la Malmö ca să-mi închei romanul. Vineri mă duc împreună cu Linda la festivalul de literatură din Louisiana, lângă Copenhaga. Lucrurile încep să se schimbe în viaţa ei. A început să-şi revină. Face plimbări lungi în fiecare dimineaţă, s-a lăsat de fumat, nu mai bea alcool, nici măcar un pahar de vin la masă, mănâncă sănătos, şi mai bine de o lună nu a mai fost nici foarte deprimată, nici foarte entuziasmată, ci a rămas constantă în sinea ei, dacă pot spune aşa.

Noaptea trecută m-am trezit la ţipătul ei.

— Ajutor! a strigat ea prelung şi tare, de parcă ar fi pândit-o o mare primejdie.

M-am trezit brusc, evident, şi am luat-o în braţe şi i-am spus că nu era decât un vis. Ea a mormăit că ştia asta şi a adormit la loc. Ceasul era trei şi jumătate, m-am dus în bucătărie şi am pus de cafea, am urcat în mansarda celeilalte case şi am început să scriu. Pasajul de la înmormântarea tatălui ei îl scrisesem imediat după desfăşurarea evenimentului, după care uitasem la el. Mi-a revenit în memorie pentru că Linda strigase după ajutor la aeroport, aşa cum o făcuse şi acum. Eu îi interpretasem vorbele *ad litteram*, crezusem că avea nevoie de ajutor ca să-l care pe John, dar acum, când reciteam scena, îmi dădeam seama că era altceva, ceva mai puternic, un strigăt venit din străfundurile ei către mine, eu trebuia s-o salvez. Eu trebuia să las totul deoparte, ea era la anaghie, eu trebuia s-o ajut.

Nu făcusem asta. Îmi ieşisem din fire, lucru pentru care mă simţeam stânjenit.

Atunci când a strigat în toiul nopţii, m-am gândit că trebuia s-o ajut. Sper să pot face asta, sper că sunt

îndeajuns de bun. Sper că am învăţat.

28 august, 04: 36. Este beznă afară. Casa în care scriu se află chiar la malul mării, şi primul lucru pe care l-am făcut când m-am trezit în urmă cu o oră a fost să stau întins şi să ascult sunetul valurilor de acolo, de jos. Azi-noapte m-am trezit din cauza tunetelor şi fulgerelor atât de puternice, încât tot peisajul s-a iluminat de zigzagurile descărcărilor electrice. Fulgerele loveau în jos, bubuitul se auzea concomitent cu apariţia exploziilor de lumină. Apoi a început să plouă torenţial, în timp ce nişte valuri enorme se izbeau de maluri. Mai târziu, când am stat de vorbă cu gazdele, mi-au povestit că apa le inundase bucătăria. Chiar înainte de ora două am pornit cu maşina spre locul în care urma să se ţină evenimentul, şi pe unele porţiuni drumul era acoperit de apă cu adâncimea între o jumătate de metru şi un metru. Peisajul era în continuare îmbibat ca un burete. Nu-mi amintesc de nicio furtună din perioada copilăriei care să fi fost atât de intensă şi de sălbatică precum aceasta, şi nici de după aceea. Când ne-am mutat la Malmö, orizontul specific verii târzii, greu ca plumbul, putea să fie străbătut brusc de străfulgerările rapide, oblice care loveau pământul, şi cerul se umplea de bubuituri şi de tunete. Este simplu de înţeles că aici condiţiile atmosferice sunt diferite. Doar nu credeţi că e posibil ca frecvenţa şi intensitatea furtunilor să crească spectaculos cu fiecare an care trece?

Evenimentul n-a mers bine. Erau două sute de ascultători, şi eu am vorbit două ore, mai întâi cu moderatorul, care mi-a adresat o serie de întrebări, apoi cu membrii publicului, care mi-a pus întrebările lor. Strategia mea în asemenea situaţii este simplă: încerc să fiu cât mai spontan şi atent, astfel încât să nu mă repet. Încerc să răspund la toate întrebările de parcă mi-ar fi fost adresate pentru prima dată şi să nu recurg la autocritică, doar să spun ceea ce-mi trece prin minte în momentul respectiv. După aceea nu-mi amintesc ce am spus şi nu vreau nimic altceva decât să fiu singur, deoarece m-am simţit ca un

exponat acolo, pe scenă, unde toţi erau cu ochii aţintiţi asupra mea, nu doar o fracţiune de secundă, ci mai bine de două ore, şi eu am riscat destul de mult renunţând să mă prefac. Este ciudat cât de tare mă doare lucrul acesta, dar aşa este. Atunci când oamenii râd de vreo remarcă de-a mea sau se aud suspine din sală, ceea ce înseamnă că tocmai am confirmat un lucru la care se gândeau şi ei, este dureros, deoarece am senzaţia că-i înşel, că sunt traşi pe sfoară de şiretlicurile mele. Linda m-a numit odată furnizor itinerant de onestitate, şi este o imagine potrivită. Mathias, care venise să mă vadă la casa de cultură din Stockholm în urmă cu două săptămâni, i-a spus ulterior mamei sale că fusesem fantastic şi că niciodată nu mă văzuse atât de cald şi de însufleţit ca atunci. Tocmai aici este buba. Când sunt împreună cu Mathias sau cu Linda, sau cu oricine altcineva apropiat, eu sunt opusul omului cald şi însufleţit, de parcă aş putea să fiu cald şi sincer doar în faţa multor străini, dar nu faţă de cei apropiaţi. De parcă ceea ce fac eu ar fi o scamatorie. Atunci când sunt pe scenă şi mă adresez publicului, distanţa este mare. Pot să fac faţă acelei distanţe şi pot să las impresia că sunt deschis şi cordial. Când stau la masă cu organizatorii, distanţa faţă de ei este mică, dar scizura din interiorul meu este mare. De obicei nu scot o vorbă şi las impresia că sunt distant şi rece, nu primitor şi cordial, aşa cum fusesem cu puţin timp înainte pe scenă. Este de parcă renumele mi-ar permite să fiu aşa cum sunt de fapt, sau cum mă simt de fapt, dar numai la ocazii planificate, şi nu în situaţiile sociale normale. De aceea mă simt atât de fals după aceea, chiar dacă, în realitate, eu am fost mai autentic. Zâmbetele, atitudinea prietenoasă, admiraţia de care am parte atunci când dau autografe sunt ceva insuportabil, nu pentru că nu ar fi binevoitoare şi candide, ci pentru că survin din premise greşite. În adâncul sufletului meu trebuie să le resping. Pe de altă parte, atunci când vântul îşi va schimba direcţia, când voi fi devenit o ştire perimată, bănuiesc că-mi vor lipsi acea rumoare care mă întâmpină când intru într-o

sală, toate privirile care mă urmăresc pe furiş de pretutindeni şi ropotele de aplauze care mă învăluie.

Un alt sentiment puternic pe care l-am avut după aceea a fost că trădasem romanul vorbind despre el în public. El nu este încă public, îmi aparţine doar mie încă, este un loc în care mă duc în fiecare zi, este o parte din mine, din fiinţa mea lăuntrică, iar în clipa în care va fi publicat va deveni parte a realităţii exterioare şi nu va mai fi un loc în care să mă duc sau în care să mă aflu. Nu m-am simţit bine să vorbesc atât de mult timp despre el, cum am făcut-o ieri. Încrederea dintre mine şi roman a fost cumva înşelată. Şi când vorbeam despre el, suna mai bine şi mai interesant decât era în realitate. Mai ales eseul despre *Mein Kampf* devenea mai important atunci când îl prezentam, pentru că suna bine, patru sute de pagini despre Viena de dinainte de război, despre Republica de la Weimar din perioada interbelică, despre cum sunt interconectate timpul şi psihologia, arta şi politica, şi formula pentru tot ceea ce este omenesc, eu-tu-noi-ei-*id*, era uşor să disertez despre asta şi avea o aură de semnificaţie profundă în acel context. Am ales acest subiect pentru că ei depuseseră eforturi ca să vină, şi atunci mi s-a părut că nu puteam să stau şi să povestesc doar despre mine, ci trebuia să transform totul în ceva relevant pentru ei, că trebuia să creez un „noi”, şi asta am făcut. Pentru a face faţă clipei prezente, pentru a recolta o victorie de scurtă durată, mi-am trădat romanul. Toate mi se par încurcate de aici unde şed eu. Bun şi rău, fals şi adevărat, literatură şi realitate, ceea ce este propriu şi ceea ce este al tuturor. De parcă asta n-ar fi fost de ajuns, cineva mi-a vârât sub nas *Weekendavisen*, unde apăruse o recenzie a volumului al patrulea, care tocmai fusese publicat. Am citit-o în fugă atunci când am ajuns acasă. Autorul, Bo Björnvig, scria că pentru prima dată, din întreaga serie, nu fusesem onest, şi că acest lucru se resimţea în tot romanul. Un ton fals, adică. Nu mă mai gândisem la roman din momentul în care-l scrisesem, dar

atunci când am citit cronica mi-am dat seama că observaţiile lui Björnvig erau juste. Nu fusesem onest în acel volum. L-am scris atunci când presiunea era la cele mai înalte cote, pentru că primele volume erau deja în librării şi dezbaterea pe marginea lor făcea furori în spaţiul mediatic, apăreau articole despre ele în fiecare zi, toată lumea ţinea să-şi exprime opinia, un ziar precum *Morgenbladet* a alocat acestui subiect prima pagină şi câteva pagini din interior, insistând asupra imoralităţii demersului meu, şi nu numai că au dezvăluit numele tatii, ci au inclus şi o fotografie cu tufa de rododendron pe care o plantase el, precum şi alta cu casa bunicilor mei. În roman nu există acea casă, am transpus întâmplările în altă parte, şi nici numele lor nu există în roman, dar în acel articol totul a fost făcut public. Alte ziare le-au sunat pe celelalte personaje pe care le-au putut găsi. Am vorbit cu Jan Vidar, care mi-a spus că într-o zi, când a ieşit pe uşa casei, a dat nas în nas cu doi jurnalişti care voiau să-i ia un interviu despre mine. Am vorbit cu Mathias, el tocmai îşi adusese fiul de la grădiniţă la Stockholm şi pregătea cina când le-a sunat cineva la uşă, erau doi jurnalişti din Norvegia care voiau să-i pună întrebări despre mine. Mathias, care nici măcar nu apărea în roman, i-a refuzat. Imediat după ce a închis uşa, a sunat-o pe mama lui s-o avertizeze că jurnaliştii erau pe drum. Şi într-adevăr, nu a trecut mult şi jurnaliştii au sunat la uşa apartamentului ei. Ea nu le-a deschis. Au plecat, dar au revenit seara târziu, după ce ea se culcase. Nici măcar n-a îndrăznit să meargă la toaletă, ci a stat întinsă în pat, de teamă ca nu cumva jurnaliştii să-şi dea seama că de fapt era acasă, caz în care ar fi continuat să insiste. Jurnaliştii l-au sunat şi pe fostul ei soţ, Vidar, care are peste şaptezeci de ani şi locuieşte departe, într-o casă din pădure, şi l-au întrebat ce crede despre mine şi despre felul în care am descris-o pe fosta lui soţie. Au sunat-o şi pe mama, i-au sunat şi pe Yngve, şi pe Tonje şi pe Tore, iar în ziarul local din orăşelul unde mi-am petrecut copilăria au apărut interviuri cu patru dintre

vechii mei prieteni, care au povestit cum fusesem eu şi ce făcuserăm noi. Le-au sunat pe toate fostele mele iubite, i-au căutat pe toţi foştii mei profesori, unul dintre ei, singurul căruia îi dădusem numele complet, Jan Berg, a apărut la televizor şi a povestit cum era să fii descris prin termenul „rău” în cel mai de succes roman din toamna aceea. Zi de zi se publicau articole despre cărţile mele, şi poza mea era pretutindeni. Toată viaţa mea privată luase sfârşit, nu mai existau niciun fel de limite, şi atunci când am fost la Litteraturhuset din Oslo, un jurnalist de la *Daghladet* a fugit după mine şi mi-a pus aceeaşi întrebare iar şi iar, dacă am făcut sex cu o minoră. Se referea la volumul al patrulea, pe care eu tocmai îl scriam, iar întrebarea, o aluzie transparentă la o posibilă infracţiune sexuală, a venit pentru că în volumul al doilea pomenisem o discuţie cu Geir A. pe această temă, şi acum anunţasem că volumul patru se referea la perioada petrecută în nordul Norvegiei. Personal, n-am văzut nimic din ceea ce scria în presă, n-am auzit nimic din ceea ce se spunea la radio sau la televizor, am aflat totul ulterior. Jurnaliştii m-au bombardat cu e-mailuri la început, dar asta a încetat destul de repede, şi după aceea am ajuns direct în mijlocul furtunii. *Verdens Gang* le luase interviuri oamenilor care lucrau în restaurantul chinezesc de lângă blocul nostru, angajaţilor de la internet cafe-ul pe care-l frecventam, primarului din Malmö şi proprietarilor apartamentului, pe care i-au întrebat cât plăteam chirie. În atmosfera aceea, în care toate pietrele vieţii mele păreau să fi fost întoarse pe dos, eu am scris despre anul în care fusesem profesor în nordul Norvegiei. În orăşelul acela toată lumea cunoştea pe toată lumea şi situaţia era extrem de delicată, pentru că una era să scriu despre viaţa de familie sau despre apropiaţii mei, şi alta era să scriu despre elevii cărora le predasem la şcoală. Pe atunci ei îmi acordaseră toată încrederea, deşi acea încredere nu se raporta la mine, ci la rolul meu de profesor, neştiind că profesorul acela avea să scrie cândva despre ei şi despre vieţile lor. Părinţii îmi

dădeau detali despre copiii lor şi astfel, indirect, îmi dădeau detalii despre ei înşişi. Atunci când am scris primele două romane nu mă gândeam la efectul lor de după publicare; eram obişnuit ca afirmaţiile mele să rămână acolo, în carte, chiar şi cele nemaiauzite – atunci când romanul ieşea de sub tipar era de parcă nemaiauzitul nu ar fi existat, sau de parcă nu eu l-aş fi scris. În romanul de debut scrisesem despre un bărbat în vârstă de douăzeci şi şase de ani care s-a culcat cu o fată de treisprezece, ea fiind eleva lui. Nimeni n-a băgat de seamă. Era un subiect periculos, dar romanul îl făcea să pară inofensiv. S-au vândut în total şaptezeci de mii de exemplare, şi totuşi subiectul nu a ieşit în spaţiul public, rămânând în mintea cititorilor. Atunci când ajunsesem la punctul respectiv din roman, să fi fost prin vara anului 1997, stăteam la o cabană din Jolster şi lucram la un scenariu de film împreună cu Tore. Eu i-am povestit ce scrisesem şi ce aveam de gând să mai scriu. L-am întrebat dacă puteam să fac asta. Era o mare provocare la adresa convenţiilor morale, şi preţ de două săptămâni am cumpănit: oare puteam să scriu despre asta, şi dacă da, de ce voiam s-o fac? Tore a fost de părere că trebuia să scriu. Şi eu am ajuns la aceeaşi concluzie, aşa că am scris, anevoie şi temător, de parcă aş fi făcut ceva rău. Dacă aş fi fost complet inocent, dacă asta ar fi fost o temă care mi-ar fi trecut pur şi simplu prin minte, situaţia nu ar fi fost atât de rea. Dar atunci nu ar mai avut niciun sens să scriu despre ea, pentru că ar fi fost ceva inventat de mine, un soi de compunere pe o temă dată, scrisă calculat, o provocare şi, prin urmare, un proiect artistic mort. Relevanţa ei consta tocmai în durerea pe care mi-o stârnea. Cu cât era mai dureros, cu atât se justifica mai tare. Nu era vorba că m-aş fi culcat cu vreo elevă de treisprezece ani pe atunci, ci că dădusem glas acelui gând, nu doar o dată, ci în repetate rânduri, şi fusesem cuprins de o dorinţă atât de puternică şi de tainică, încât am reuşit s-o suprim complet imediat după ce am plecat de acolo. În timp ce scriam romanul,

totul mi-a revenit în minte şi am ştiut că era corect să-mi duc gândul până la capăt şi să-l las să se manifeste în realitate, realitate care nu era o realitate, ci ficţiune, pentru că asta înseamnă să scrii un roman, toate înclinaţiile, dorinţele, poftele, posibilităţile şi imposibilităţile cristalizate într-un singur punct, într-o singură imagine, într-o acţiune, unde ni se dezvăluie tot ceea ce zace acolo, ascuns şi tăinuit. Deci aşa am făcut, am scris despre alter ego-ul meu, profesorul Henrik Vankel, care s-a culcat cu o elevă de-a lui, fata de treisprezece ani pe nume Miriam. Înainte scrisesem în jur de două sute de pagini despre viaţa lui la Kristiansand, care era foarte asemănătoare cu propria mea biografie, dar abia când am ajuns la scena în care ei se culcă împreună textul s-a transformat în roman şi eu am devenit romancier, întrucât acolo, printr-un simplu act care nu a avut loc niciodată, am reuşit să exprim un lucru care era adevărat şi la care nici măcar nu fusesem în stare să mă gândesc, din contra, îl suprimasem în adâncurile din care el venise. Acest adevăr este adevărul romanului. Romanul este locul în care ceea ce nu poate fi gândit altundeva poate fi gândit şi unde realitatea în care ne regăsim noi, şi care uneori merge contra realităţii despre care vorbim, poate să se manifeste în imagini. Romanul poate să descrie lumea aşa cum este ea, în opoziţie cu lumea aşa cum ar trebui ea să fie. Toţi cei care au citit romanul meu precedent*, în afara lumii*, vor înţelege că emoţiile, pornirile, dorinţele pe care le conţine nu sunt ceva ce autorul a inventat, ci ele există în interiorul lui. Dar acordul dintre autor şi cititor, pactul romanului, prevede că nu trebuie să tragem această concluzie, şi dacă totuşi ajungem la ea, ar trebui s-o păstrăm secretă. Nu trebuie rostită niciodată cu voce tare. Termenul „roman” este ca o ştampilă de autenticitate în acest sens. Doar astfel adevărurile ce nu trebuie să fie rostite pot fi totuşi rostite. Acesta este pactul, autorul este liber să spună ceea ce doreşte el, pentru că autorul ştie că afirmaţiile sale nu trebuie să fie puse în legătură cu

persoana lui privată. Acesta este un pact necesar pe care cărţile mele, care au provocat aşa o senzaţie şi aşa un val de ură, l-au încălcat. Le-am scris pentru că termenii pactului nu mi se păreau suficienţi, am vrut să mai fac un pas şi să mă dedic realităţii, pentru că încălcarea acestor norme care-mi permiseseră să scriu un roman pentru prima dată, exprimând ceea ce era adevărat în cadrul romanului, constituia pentru mine un punct terminus, un gest care nu mai însemna nimic şi nici nu mai puteam să-l fac să însemne ceva, simţeam că pot să scriu absolut orice. Să fii capabil să scrii absolut orice reprezintă moartea pentru un autor. Un autor nu poate să scrie decât despre ceva anume, şi ceea ce îngrădeşte acest subiect specific este tocmai angajamentul. Angajamentul meu a fost faţă de realitate, ceea ce scriam se întâmplase cu adevărat şi se întâmplase aşa cum povesteam eu. Ceea ce simţea „eul” romanului simţea şi autorul romanului, prin urmare spaţiul privat fusese abolit, şi eu personal trebuia să dau seamă pentru tot ceea ce era scris acolo. Asta nu a fost o problemă pentru primele două volume: odată ce am desfiinţat graniţa dintre eul meu şi eul autorului, bariera aceea a fost demolată pentru totdeauna, iar regulile relevante, după care evenimentele trebuiau să se fi produs în realitate, erau uşor de respectat. Cărţile se bucuraseră de o atenţie incredibilă din partea publicului. Şi asta a însemnat că ele aveau o viaţă proprie şi că deveniseră reale, scăpându-mi de sub control, şi asta a fost ceva nou, deoarece înainte putusem să scriu orice aş fi poftit, controversat sau nu, fără ca rodul creaţiei mele să devină real. Rămăsese întotdeauna între copertele romanului. Acum însă, ceea ce scrisesem căpătase o viaţă reală, alături de fotografia mea omniprezentă, care semăna tot mai mult cu un logo. Cu toate acestea, am putut să scriu şi al treilea roman fără să deviez de la condiţia de veridicitate, pentru că distanţa faţă de evenimentele expuse, care s-au desfăşurat în copilăria mea, era colosală. Noi, adică eu şi editura, am schimbat totuşi câteva nume şi

am tăiat câteva trăsături de caracter care ar fi putut să lezeze persoanele în cauză, dar acelea nu au fost multe. Mama mea încă nu l-a citit, şi totuşi a aflat destule amănunte; rolul ei de mamă a fost discutat în public din cauza cărţii, de parcă ea ar fi reprezentat soţiile şi mamele, şi de parcă alţi oameni sau rudele ei apropiate ar fi fost îndreptăţiţi să critice ceea ce a făcut sau nu a făcut ea. Dar volumul al patrulea a fost diferit. Mă temeam că începusem ceva care-mi scăpa de sub control. Am redenumit Hâfjord satul în care lucrasem, în loc de Fjordgând, cum se numea în realitate, iar ziarele şi-au dat seama imediat de asta. Tuturor elevilor le-am modificat numele, precum şi profesorilor, şi le-am atribuit trăsături ficţionale, am făcut totul ca să scap de angajamentul faţă de realitate, pe care nu-l mai puteam îndeplini. În acea carte, prin urmare, nu m-am angajat nici faţă de roman, nici faţă de realitate. Din acest motiv a devenit o carte stranie, în care am făcut opusul a ceea ce ar trebui să facă un autor, mai exact să înfrumuseţeze adevărul. În romanul *în afara lumii*, care tratează acelaşi subiect, am scris adevărul şi m-am pus în slujba romanului, în primele două volume din *Lupta mea* am scris adevărul punându-mă în slujba realităţii. În al treilea volum legătura s-a slăbit, iar în cel de-al patrulea volum forţa aceea s-a epuizat complet. Totuşi, ceea ce am scris despre mine acolo a fost adevărat. Pasajele care par să fie mai candide, pentru că sunt în stare brută, sunt un fel de simulare, pentru că ştiam exact ce se întâmpla atunci când eram acolo, dar nu şi atunci când am scris despre evenimentele respective. În roman apare un lucru pe care nu i l-am destăinuit nimănui niciodată, anume că niciodată nu mă masturbasem, nici măcar o singură dată înainte de vârsta de nouăsprezece ani. Şi nici nu povestisem nimănui despre umilinţa constantă a ejaculărilor precoce. Nu se cade să vorbeşti despre astfel de lucruri. Dar mult mai primejdioase erau sentimentele pe care le-am nutrit pentru o fată de treisprezece ani pe vremea când eu aveam optsprezece, nu

le-am sondat niciodată în profunzime, simpla lor menţionare îmi impunea să fiu incredibil de precaut cu tot restul lumii, cu toţi acei taţi şi cu toate acele mame, cu toţi acei fii şi cu toate acele fiice cu care am interacţionat în timp ce ardeam de dorinţă într-o lume interioară care mustea de sexualitate. Şi editura a fost foarte precaută, şi pentru redactoarea mea, Therese, nu era ceva neobişnuit să mă sune ca să discutăm dacă un personaj era îndeajuns de anonim sau dacă vreun altul ar fi trebuit sau nu să facă o anumită afirmaţie în felul acela. Şi avocaţii au citit manuscrisul şi au propus modificări. Publicul ne avea pe mine şi pe editori în gheare, şi romanul a devenit un prizonier al realităţii. Asta nu este o scuză şi nu este modalitatea mea de-a spune că volumul al patrulea ar fi slab, că este plin de banalităţi şi de vigoarea tinereţii, fiind o comedie a imaturităţii, însă, deşi convenţional, el este imposibil de imitat, pentru simplul motiv că a luat fiinţă tocmai în condiţiile date. Dar acela nu este adevărul.

29 august 2011. Ora 14: 12. Mă aflu în apartamentul din Malmö, în care se vede că n-a stat nimeni aproape trei luni de zile: toate plantele s-au ofilit, aerul este uscat şi parcă îmbibat de praf, iar în baie miroase a stătut, probabil de la apa care a stat nemişcată în ţevi. Restul familiei este la Glemminge. Am vorbit cu Vanja la telefon ieri şi mi-a spus: „Taţi, nu trebuie să rămâi la Malmö până vineri, trebuie să vii acasă diseară”. Eu i-am spus că dacă-mi dădea voie să rămân până vineri în Malmö, cartea la care lucram avea să ajungă la capăt. „Adică o să fie *gata*:?” a stăruit ea. „Da”, i-am răspuns, „o să fie gata”. „Atunci trebuie să munceşti tot timpul, mi-a spus. Nu trebuie nici să mănânci, nici să dormi, doar să munceşti”. „Aşa am să fac”, i-am promis. Dar a doua zi dimineaţă mă durea capul atât de tare şi eram atât de slăbit, încât scrisul n-a mers deloc. Mi se mai întâmplase de câteva ori în ultimii trei ani, ca din senin să nu mai pot să fac un lucru, până şi să mă ridic din pat, să mă îmbrac şi să merg la bucătărie pentru a face câteva sandvişuri devenea o sforţare enormă

şi aproape imposibil de dus la bun sfârşit. Starea aceea durează o zi, poate două, apoi dispare şi viaţa îşi reia cursul normal. O dată m-a ţinut o săptămână, şi Linda a fost atât de îngrijorată, încât m-a obligat să merg la doctor, deşi eu niciodată nu merg la doctor, şi el mi-a făcut o examinare amănunţită, inclusiv EKG. Nimic. Totul era în regulă. Asta ştiam şi eu, dar am acceptat ca s-o liniştesc pe Linda, care ştiu că uneori se teme ca nu cumva să mor brusc, să cad pe jos din cauza unui stop cardiac. E un fenomen interesant, să te afli în exteriorul sferei în care existai, unde lucrurile pe care în mod normal le făceai fără să stai pe gânduri devin brusc imposibil de atins. Cu groază mă gândesc că aşa se întâmplă când îmbătrâneşti, doar că într-un tempo mai scăzut, adică puterile descresc încetişor până când omul se situează în afara vieţii pe care a trăit-o odinioară, iar atunci nu mai are forţă să pătrundă înapoi şi să trăiască încă poate vreo douăzeci de ani. Dar ce înseamnă să trăieşti? înseamnă să acţionezi şi să fii în mijlocul lumii. Dacă omul este împins la o parte, dacă este privat de şansa de a acţiona şi de a fi în centrul lumii, se creează o distanţă între el şi lume, distanţă pe care omul o percepe, dar din care el însuşi nu face parte, şi acea alienare înseamnă începutul morţii. A trăi înseamnă să fii avid de zile, indiferent dacă acestea sunt bune sau rele. A muri înseamnă să fii sătul de zile, atunci când zilele nu mai contează, pentru că omul nu mai trăieşte în cadrul zilelor, ci în afara lor. A fi distrus de o boală sau a muri subit din cauza unui accident este altceva, este o altă moarte, mai brutală pentru cei din jur, dar poate că mai uşoară pentru cel în cauză, pentru că se petrece în mijlocul saltului, în mijlocul vieţii, nu presupune un fel de ofilire. Dar bineînţeles că n-am de unde să ştiu cu certitudine aşa ceva. Se poate întâmpla să fie taman invers, poate că e de preferat să fii sătul de zile şi să vezi cum lumea se subţiază încet şi devine mai diafană şi din ce în ce mai uşoară, până când dispare şi nu mai există.

În perioada pe care am petrecut-o scriind această

carte mi-au murit patru oameni apropiaţi. Mătuşa Ingunn, unchiul Magne, unchiul Anfinn şi socrul meu, Roland. Mi-au fost dragi cu toţii, au fost oameni buni. Acum ei nu mai sunt. Din cercul rudelor mai îndepărtate, au murit câteva mătuşi şi câţiva unchi, oameni de la care n-am nici cea mai vagă amintire. Mama lui Geir, Signe Arhild, a murit, mama Christinei, Eivor, a murit, şi doi dintre prietenii lui Geir, Marco şi Peter, au murit şi ei. Ultimii doi chiar erau tineri. Ceilalţi aveau peste şaizeci sau şaptezeci de ani. Cei care s-au născut sunt: fiul verişoarei mele Yngvild, Sigurd August, la al cărui botez am participat împreună cu Linda în ianuarie la Bruxelles; Annie, primul născut al prietenei Lindei, şi Gisle, cel de-al doilea copil al lui Geir şi al Christinei. Cei trei copii ai noştri, Vanja, Heidi şi John, au crescut de la vârstele de patru, doi şi o jumătate de an la respectiv şapte şi jumătate, aproape şase şi patru ani. Vântul neînduplecat al timpului, care smulge totul din cale, a măturat şi printre aceste pagini.

Nici eu nu mai sunt cel care eram atunci când am început să scriu romanul. Vreau să spun că eu sunt acelaşi, dar relaţiile mele cu oamenii s-au modificat. Multe lucruri s-au ivit în jurul meu atunci când cărţile mele, şi odată cu ele şi viaţa mea privată, au fost făcute publice. Toţi cunoscuţii mei au fost puşi la încercare. Nu a fost uşor pentru nimeni. Cel mai greu i-a fost Lindei. O relaţie de rudenie este, indiferent de natura sentimentelor care o guvernează, deopotrivă o legătură şi un rol. Yngve îmi este frate, Sissel îmi este mamă, Ingrid îmi este soacră. Indiferent ce ar fi făcut Yngve, chiar dacă ar fi ucis pe cineva şi dacă s-ar afla la închisoare, tot fratele meu ar fi, şi eu n-aş putea să-i întorc spatele. Acum că am devenit tată la rândul meu, înţeleg ce înseamnă să fii părintele cuiva, şi ştiu că ceea ce este valabil în relaţia cu propriul frate este de o mie de ori mai puternic în relaţia cu propriul copil. Indiferent ce ar face Vanja, Heidi sau John, eu întotdeauna îi voi ierta şi întotdeauna îi voi susţine. Este de neconceput să fac altfel. M-am gândit la asta după

masacrul monstruos de pe Utoya, de pe 22 iulie, atunci când tatăl criminalului a spus că fiul lui ar fi trebuit să se sinucidă. Un bărbat care are copii poate să spună una ca asta, dar nu un tată. Atât părinţii şi copiii, cât şi fraţii simt cumva că legătura dintre ei nu poate fi distrusă. Aşa stau lucrurile deoarece rolul nu este legat de faptele comise, ci de legăturile dintre omeni. În orice caz, mie întotdeauna mi-a conferit un sentiment de siguranţă. Mama şi Yngve ar putea fi răniţi şi ar putea suferi de pe urma celor scrise de mine, s-ar putea supăra pe mine şi ar putea să se distanţeze de mine, dar ei tot vor fi mama mea, respectiv fratele meu, în ziua în care ei sau eu vom muri. Acea legătură este indestructibilă, şi ea va rămâne aşa şi la bine şi la rău. Pentru tatăl meu, care a fost atât de legat de mama lui, a fost chiar problematic, pentru că el niciodată nu s-a eliberat complet şi niciodată nu a fost total pe picioarele lui. Pentru mama, cel mai important lucru a fost ca eu să fiu liber şi autonom atunci când eram adolescent şi am locuit împreună. Consecinţa ultimă a constituit-o această carte, care de fapt încheie o mişcare care a fost iniţiată pe vremea când aveam şaisprezece ani. Întrebarea pe care mi-am pus-o atunci nu era cine sunt, ci de unde sunt, cărui loc îi aparţin. Acum cele două întrebări s-au contopit într-una singură. Şi, ca la şaisprezece ani, era vorba despre dobândirea libertăţii. În această carte am încercat să mă eliberez prin scris de tot ceea ce mă ţine legat, poate, în primul şi în primul rând, de legătura cu tatăl meu, dar şi de legătura cu mama – nu din punct de vedere sentimental, deoarece acea legătură este indestructibilă, tot aşa cum este şi legătura cu tatăl meu, ci de toate acele valori şi constrângeri pe care ea mi le-a transmis mie, atât în mod direct, cât şi indirect. Influenţa ei asupra mea a fost mare, dar nu mai este.

Situaţia este diferită în relaţiile de prietenie, întrucât acestea se coagulează în planul social şi pot fi desfăcute tot acolo. Poţi avea un prieten pe viaţă, dar nu neapărat. Relaţiile de iubire sunt apropiate de relaţiile de prietenie,

pentru că şi acelea se pot clădi şi se pot demola, dar în momentul în care relaţia de iubire implică şi copii, ea se situează foarte aproape de legăturile de sânge, pentru că noi vom legaţi pentru eternitate unul de altul prin intermediul copiilor noştri. Chiar şi în cazul divorţurilor, când fiecare trăieşte pe cont propriu, părinţii tot rămân legaţi de copii prin conexiuni imuabile. O altă deosebire covârşitoare dintre legăturile de prietenie şi relaţiile de iubire este că prietenia este limitată, reprezintă o excepţie, declararea ei ne conduce într-un alt loc, acolo unde se desfăşoară viaţa adevărată. Relaţia de prietenie este un refugiu din care poţi să observi viaţa sau unde poţi să faci nişte lucruri în afara mediului obişnuit. Poţi să bei, să joci fotbal, să mergi la concerte, să joci bowling, să discuţi despre viaţă. Legătura de iubire nu este un refugiu, ci locul în care *trebuie* să te afli. Asta face ca obligaţiile să fie mai mari, pentru că împărţi cu cineva acel spaţiu în care te dezvălui aşa cum eşti şi unde niciunul dintre parteneri nu se poate detaşa de sine însuşi şi nici de celălalt. Când am cunoscut-o pe Linda şi m-am îndrăgostit de ea, totul a pălit în fundal: nu mai exista decât ea. Aceea a fost o stare excepţională. Când lucrurile şi-au reluat cursul, vraja s-a rupt. Infinitul a devenit limitat, anormalul a devenit normalitate, sărbătoarea s-a transformat în zile obişnuite şi noi, iubiţii, am început să ne certăm. S-au născut copiii, şi aceea a fost o stare excepţională în care tot restul s-a evaporat, apoi a devenit ceva obişnuit şi toate celelalte aspecte au revenit, şi zilele obişnuite au pătruns în sărbătoare aşa cum apa se infiltrează într-o ţesătură. Scrisesem deja despre asta. Când am scris despre prieteni sau cunoştinţe, am expus doar câteva frânturi din personalitatea lor, acele părţi pe care ei mi le-au arătat. Dar nimic din cele scrise de mine nu era de natură să-i lezeze ori să-i ameninţe. Poate că a fost neplăcut, dar asta pentru că ei erau menţionaţi într-un roman, şi nu din cauza textului care ar fi fost defăimător în vreun fel. Altfel au stat lucrurile în cazul familiei mele, deoarece ei jucau un rol

mult mai consistent, dar singura persoană pe care am analizat-o în profunzime a fost tatăl meu, care murise de aproape zece ani. Rudelor li s-a părut ofensatoare descrierea bunicii mele; în primul şi în primul rând nu eram de acord cu asta, şi în al doilea rând, şi ea murise, şi doar descendenţii ei ar fi putut reacţiona la descrierea făcută de mine şi doar ei s-ar fi putut opune publicării cărţii, socotind-o insultătoare, însă nu pe ei îi insultam în cazul acesta, ci amintirea bunicii mele. Cu Linda a fost diferit. Trăiam împreună, ea era mama copiilor mei şi eu ştiam practic totul despre ea. Linda şi cu mine am format un „noi”, un „noi doi”. Dar „eu” din acel „noi” nu era decât o latură din mine, aceea pe care o împărtăşeam cu ea, şi în toate relaţiile oamenii păstrează cu stricteţe ceea ce nu împart cu alţii, ceea ce aparţine numai eului. În clipa în care ceva din exterior este adus în cuplu, lucrul respectiv le va aparţine amândurora. Eu nu scrisesem despre relaţia noastră, ci despre viaţa mea din interiorul ei, aducând-o astfel între limitele relaţiei noastre, iar acum gândurile mele secrete deveniseră un bun comun. Ele nu erau secrete într-un mod incriminatoriu sau dezonorant, ci erau secrete în sensul că nu le dezvăluisem pentru că nu erau relevante pentru viaţa pe care o împărtăşeam noi. Probabil că ar fi avut un efect negativ asupra vieţii noastre. Toată lumea are astfel de gânduri şi toată lumea ştie că toată lumea le are, dar, ca printr-un acord tacit, ele nu sunt menţionate şi nu constituie o parte a ceea ce doi oameni au împreună. Imboldul de a-ţi întinde gâtul ca să vezi o femeie frumoasă pe stradă, dorinţa de a fi singur, indiferenţa faţă de persoanele pe care partenerul tău le agreează şi de care este ataşat, tot ceea ce este făcut din obligaţie şi nu de plăcere. Dincolo de asta, eu am prezentat o imagine a Lindei pe care ea n-o cunoştea. Ea a bănuit, probabil, că a şi ştiut, dar în ceea ce noi aveam în comun nu s-a menţionat nimic despre asta şi, prin urmare, era inexistent, era mai degrabă o ameninţare vagă. Pe deasupra, o mulţime de oameni aveau să citească romanul

şi să-şi formeze propria lor imagine despre Linda. Nu o cunoşteau, asta nu conta, dar simplul gând că aceasta era imaginea pe care urmau să şi-o formeze alţii trebuia să fie integrată în identitatea ei. Nu numai „Aşa arăt eu în ochii lui Karl Ove atunci când el este singur”, ci şi: „Aşa văd ceilalţi că mă percepe Karl Ove”, şi forţa acestui fenomen era uriaşă, mai ales pentru Linda, eram conştient de asta, pentru că şi eu eram un om cu visuri şi puteam să trăiesc parţial scufundat în acele visuri. Visul despre iubire, visul despre familie, visul despre o carieră profesională, visul despre rolul de autor. În carte, iubirea era străbătută de frustrări, de viaţa de familie, un lanţ întreg de obligaţii, şi Linda era un personaj căruia îi reproşam că nu făcea destule şi că mă împovăra cu toate limitările sale. Asta am rugat-o să citească şi să aprobe.

Cum am putut să fac asta?

Adevărul este că atunci când m-am apucat de scris romanul n-aveam nimic de pierdut. De aceea l-am scris. Nu doar că eram frustrat, aşa cum devine un părinte de copii mici care are foarte multe obligaţii şi trebuie să renunţe la propriile visuri, ci eram şi nefericit, mai nefericit ca oricând, şi eram cu totul singur. Viaţa mea era absolut îngrozitoare, aşa mi se părea, duceam o viaţă cumplită şi nu eram îndeajuns de puternic, nu aveam coloană vertebrală ca s-o abandonez şi să încep una nouă. M-am gândit deseori să plec, uneori chiar de mai multe ori pe zi, dar nu am putut, nu era posibil, nu suportam gândul consecinţelor pe care le-ar fi avut asupra Lindei, deoarece temerea ei cea mai mare era aceea că o voi părăsi sau că voi muri. Îmi era şi teamă de furia ei. Şi de furia mamei sale. Şi nu aş fi putut rezista în faţa reproşurilor teribile, plecarea mea ar fi fost o trădare faţă de Linda şi faţă de copii. Dar asta m-a determinat să scriu un roman în care să renunţ la orice precauţie şi să descriu totul aşa cum era. De abia când a fost gata de publicare mi-am dat seama ce făcusem şi m-am grăbit să-l revizuiesc ca să şterg ce era mai rău. NU despre Linda, ci despre apropiaţii ei. Şi apoi

am relatat povestea noastră de dragoste, pentru că tocmai ea mă adusese în punctul în care mă aflam. Cum puteau doi oameni care se iubeau atât de tare şi atât de înverşunat, doi oameni cărora de ardeau inimile, să ajungă într-o beznă ca aceasta, într-o nefericire ca a noastră? Nu viaţa de zi cu zi a fost cea care a condus la asta, ba din contra. Nu aveam nimic împotrivă să schimb scutece, să-i îmbrac şi să-i dezbrac pe copii, să-i duc sau să-i aduc de la grădiniţă, să ies în parc şi să mă joc, să gătesc cina, să fac curat şi să spăl haine. Ceea ce mă dobora era că nu reuşeam să fac toate astea şi să mai şi scriu pe deasupra – timp în care nu primeam decât reproşuri, nu auzeam nimic altceva decât că nu făceam destule, şi ori de câte ori doream să fac altceva îmi era interzis, pentru că ea nu putea să rămână singură cu copiii. Îmi jignea mama, fratele şi prietenii şi putea să fie atât de antipatică faţă de ei, încât eram sfâşiat în bucăţi de aceste conflicte de loialitate. Dar ceea ce era de-a dreptul înnebunitor era că percepţia ei despre cele întâmplate era fix opusul a ceea ce se întâmplase de fapt, şi aceea era imaginea conform căreia noi trăiam. În acea imagine proiectată de Linda ea însăşi era cheia de boltă a familiei, cea care susţinea totul şi care se sacrifica. Inclusiv când eram în baie şi făceam şmotru şi frecam, ea stătea şi se uita la mine şi nu ezita să mă critice pentru că eram exagerat de meticulos, spunându-mi că niciodată n-aveam să termin dacă o ţineam în ritmul ăla şi că ea păstra singură ordinea în casă, chiar dacă nu făcea curat pe nicăieri. Inclusiv atunci când trebuia să ies cu două cărucioare până la grădiniţă şi să-l iau şi pe John cu mine pentru că ea era „obosită” şi voia să mai doarmă puţin, şi eu tocmai ce-mi rupsesem clavicula cu trei zile în urmă, tot ea era cea care făcea totul cu copiii şi ea era cea extenuată. Stătea adesea în pat şi putea să rămână în pat zile în şir, întotdeauna o durea ceva, fie gâtul, şi atunci nu putea să facă absolut nimic, fie burta, fie capul, era acelaşi lucru, ea era bolnavă şi eu trebuia să fac totul în zilele acelea. Eu nu eram niciodată bolnav. Şi când

am fost bolnav, ea n-a recunoscut niciodată. Odată am avut febră de patruzeci de grade, şi ea mi-a spus că mă întinsesem în pat pentru un fleac, şi că asta este tipic masculin, şi că ea întotdeauna a suportat nimicurile de acest gen fără probleme. M-am uitat la ea cu gura căscată. Ce fel de nebunie mai era şi asta? Trăiam într-o lume întoarsă cu susul în jos? Afirmaţia aceea, că eu, care nu mă îmbolnăveam niciodată, m-am lăsat doborât de un fleac, în timp ce ea, care avea un prag de suportabilitate atât de redus, niciodată nu stătea în pat, fusese atât de revoltătoare, încât m-a lăsat fără cuvinte. Clocotind de mânie, m-am târât cu ultimele forţe la grădiniţă cu Vanja, abia mă mai ţineam pe picioare, asta se petrecea la Stockholm, şi aproape toată ziua am zăcut febril la birou. Dacă se strica ceva în casă, sau dacă un banal bec se ardea, niciodată nu se repara şi nu se schimba, decât dacă o făceam eu. Eu n-aveam decât să fac curat în toată casa într-o sâmbătă dimineaţă şi să am grijă şi de copii, dar dacă Linda stătea cu copiii şi eu făceam curăţenie, ea se plângea că tot greul cădea pe umerii ei şi că mie îmi reveneau aşa de puţine de făcut. Eu cumpăram întotdeauna mâncare, eu mă târam cu toţi trei copiii şi căram patru sau cinci plase pline, pentru că trebuia să economisesc timp ca să pot să scriu, şi la fel procedam cu toate, neavând niciun minut de răgaz, pentru că după ce făceam totul în casă şi terminam şi cu copiii, trebuia să scriu, exceptând minutele de pe balcon, când stăteam singur şi fumam, dar şi pentru aceste mici pauze mă acuza, pentru că ea niciodată nu-şi lua astfel de pauze. Concepea acest interval de timp în care scriam drept orele mele, timpul meu liber, ceva ce foloseam pentru mine însumi, şi când ieşeam din birou trebuia să continui să fac absolut totul, pentru ca ea să-şi poată lua câteva ore pentru sine. Nu scria atunci când ar fi putut să scrie, nu avea niciun loc de muncă, şi chiar dacă vorbea mult despre găsirea unei slujbe, nu făcea nimic concret în această privinţă. Nu mă deranja asta, pentru că atunci când scria, scria cu toată

fiinţa, şi strălucit, şi asta era de-ajuns pentru mine. Problema era că se vedea pe sine drept o persoană care muncea fără încetare şi din cauza asta era mereu obosită, în timp ce eu nu mă gândeam decât la mine şi nu făceam niciodată nimic. Era o nebunie totală, pentru că n-am reuşit să corectez această imagine, şi dacă încercam, ea nu spunea decât că eu nu o „vedeam” şi nu vedeam nimic din ceea ce făcea, şi că era tipic masculin, femeile fac totul, dar în mod imperceptibil, în timp ce gesturile cele mai mărunte ale bărbaţilor sunt vizibile. N-aveam cum să modific această imagine. Vedeam ce făcea ea cu copiii, asta e cert, dar şi eu făceam fix acelaşi lucru, plus tot restul. Ea îmi reproşa că n-o iubeam îndeajuns de tare şi că eram egoist şi puneam scrisul mai presus de viaţa de familie. Scriam în jur de cinci ore zilnic, în timp ce copiii erau la grădiniţă, şi nu scriam deloc sâmbătă şi duminică, pentru că era absolut interzis, în realitate lucram cel mai puţin la ceea ce ne aducea venituri, lucrând însă la cotă maximă la tot restul. Asta a durat mai mulţi ani. Nu mai suportam, dar nu aveam de ales, trebuia să suport dacă nu voiam ca totul să se facă praf şi pulbere. Când şi când ajungeam în punctul în care explodam. I-am spus prima dată că nu mai puteam s-o ţin aşa şi că voiam s-o părăsesc în vara în care ne-am mutat la Malmö. Stătuserăm câteva săptămâni la ţară, la mama ei şi la soţul acesteia, eu făceam naveta de acolo până în oraş în fiecare dimineaţă şi lucram la traducerea Bibliei, veneam înapoi după-amiaza, în timp ce Linda împreună cu Vanja şi Heidi stăteau la mama Lindei. Într-o seară nu m-am întors acasă, ci am ieşit cu Geir A., Linda n-a protestat, ne-am dus la Sodra Teatern, pe terasa de acolo, şi eu m-am îmbătat atât de tare, încât n-am reuşit să mă sui în trenul cu care anunţasem că vin. La ora două, când am ajuns, ea era furioasă şi a făcut scandal. Eram atât de disperat, încât am început să plâng. Am urlat că nu mai vreau. „Nu mai vreau, Linda! Nu mai rezist, pur şi simplu! Nu mai pot. Eu plec. Şi plec chiar acum”. După ce i-am spus asta, m-am

dus în camera noastră, mi-am aruncat hainele în geamantan, l-am închis, l-am cărat jos şi am pornit pe drumul forestier, în timp ce Linda îmi striga să nu plec, să n-o părăsesc. „Te rog, nu pleca, nu pleca!” Chipul ei plâns şi promisiunea ei că va încerca să se schimbe m-au făcut să pun jos geamantanul şi să rămân. Peste câteva zile doar, când urma să ne mutăm, eu am împachetat totul în cutii de carton timp de treizeci şi două de ore, şi am terminat cu o jumătate de oră înainte de sosirea maşinii de transport, în timp ce Linda stătuse acasă la Helena. După aceea am luat cu toţii trenul.

Acea toamnă a fost cea mai frumoasă dintre toate câte petrecuserăm împreună. Un nou oraş, un nou apartament, cerul deschis şi frumoasa vară târzie, toate acestea au contribuit, dar poate că a contat şi faptul că adâncurile îndoielilor mele i se arătaseră Lindei, şi atunci relaţia noastră a devenit mai deschisă, spaţiul a devenit mai generos; după o jumătate de an era limpede că aşteptam din nou un copil, şi toate au fost bune şi frumoase, până când, atunci când pentru amândoi picătura a umplut paharul, am revenit la starea de dinainte. Ne certam şi strigam, aceea era modalitatea ei de a rezolva lucrurile, şi eu trebuia s-o înfrunt, şi astfel drumul în spirală ne-a condus iarăşi în jos. Eu am devenit rece, nepăsător, făceam totul doar din obligaţie, îmi vărsăm frustrarea asupra ei, eram ironic, sarcastic, până când ea se sătura şi făcea o criză de nervi, ceva ce pentru mine era cel mai înspăimântător lucru. Nu era tot timpul aşa, aveam şi zile mai bune, şi ori de câte ori primeam musafiri sau mergeam în vizită ne regăseam stând unul lângă celălalt, aceştia eram noi doi, şi vălul de întuneric care trona deasupra noastră se ridica, scoţându-ne la iveală sufletele pereche. Aveam şi copiii, pe care amândoi îi iubeam mai presus de orice şi-i vedeam aproape la fel; vedeam aceleaşi lucruri, gândeam aceleaşi lucruri, simţeam în acelaşi mod. Dar dizarmonia dintre noi se răsfrângea şi asupra lor, asta e sigur, pentru că, deşi ne abţineam să ne certăm de faţă

cu ei, şi când eram extrem de furios pe ea îmi muşcam limba şi nu ziceam nimic, mă descărcăm asupra copiilor. Dacă Linda stătea întinsă pe canapea şi-mi zicea să-i scot afară, nu era nevoie ca ei să fie prea neascultători ca să încep să strig, clocotind de furie, ori să-i zgâlţâi. La un moment dat, când eu şi Linda ţipam unul la altul în bucătărie, i-am văzut pe cei trei în pragul uşii, înşiraţi în ordinea înălţimii. Ne-am potolit imediat, dar Vanja a intrat şi a reconstituit scena de mai devreme. Tata a strigat şi a lovit în masă acolo, mama a strigat şi a dat cu cana de pământ acolo. Linda şi cu mine ne-am privit, ea era complet lividă, şi atunci am înţeles amândoi ce impact avea atitudinea noastră asupra copiilor. Situaţia nu mai putea continua în felul acesta, şi totuşi a continuat. Singurul motiv pentru care am putut scrie despre asta a fost acela că ajunsesem într-un punct în care nu mai aveam nimic de pierdut. Nu avea nicio importanţă că Linda urma să-mi citească textul; n-avea decât să facă ce poftea. Dacă voia să plece, n-avea decât să plece. Nu-mi păsa nici cât negru sub unghie. Mă trezeam nefericit, treceam peste zi nefericit, mă culcam nefericit. Dacă aş fi putut să am o oră, o zi, o săptămână, o lună, un an singur, totul s-ar fi rezolvat, eram convins de asta. Mă refer la mine, pentru mine s-ar fi rezolvat, nu şi pentru ea. Pentru Linda nu ar fi fost bine, asta ştiam. Simpla idee de a pleca îmi trezea mustrări de conştiinţă, şi nutrind aceste gânduri duceam o viaţă dublă. În plus, mă temeam de asta, de furia şi de spaima pe care le-ar fi generat plecarea mea. Lindei îi era teamă, suferea de anxietate, iar eu uram în aşa măsură orice stare conflictuală, încât preferam să trăiesc în nefericire decât să spun lucrurilor pe nume. Imediat ce vântul îşi schimba direcţia ne simţeam bine, „o iubesc”, mă gândeam, poate că fusese doar o problemă de moment şi totul avea să treacă. Atunci când a murit tatăl Lindei eram atât de stors de vlagă, încât n-am putut să-i ofer sprijinul de care avea nevoie. Am dăruit totul acestui roman şi copiilor, şi ei nu i-am dat nimic.

Dar apoi situaţia s-a răsturnat, cineva s-a întors împotriva mea şi m-a atacat. A fost de parcă tot sufletul meu s-ar fi aflat în pericol, şi am simţit că-mi fugea pământul de sub picioare. Ameninţarea era externă, şi pentru a putea să-i ţin piept, mi-am mobilizat resursele interioare, din propria mea viaţă, Linda, Vanja, Heidi şi John, şi am prins forţe proaspete. Am înţeles ce aveam. Am înţeles cine erau ei pentru mine. Am văzut-o pe Linda aşa cum era ea, şi i-am văzut pe copii aşa cum erau. Mi-am văzut familia. Nu voiam să-mi pierd familia. Nu voiam s-o pierd pe Linda. Ea era totul pentru mine. Şi ea mă ţinea în viaţă. Atunci când voiam să întorc spatele vieţii, atunci când voiam să mă retrag şi să dispar din lume, Linda se agăţa de mine, nu mi-era îngăduit să fac asta pentru că trebuia să fiu acolo pentru ea, în mijlocul vieţii. Trebuia să fiu acolo pentru copii, tot în miezul vieţii. Aveam nevoie de Linda şi aveam nevoie de copii, pentru că ei mă făceau să mă simt un om întreg. Şi ea avea nevoie de mine, şi copiii aveau nevoie de mine.

Acesta era contextul atunci când ne-am întors de la Praga, în acea toamnă care a transformat radical totul, şi eu i-am dat Lindei manuscrisul. Pe vremea când îl scrisesem nu aveam nimic de pierdut, acum, în momentul în care ea îl citea, riscam să pierd totul.

Linda urma să meargă la Stockholm ca să vadă o expoziţie de acolo, lua trenul dimineaţa şi se întorcea a doua zi dimineaţă. Cu o seară înainte stătusem pe gânduri dacă să elimin pasajele care ar fi putut s-o rănească mai tare, ar fi fost uşor să fac asta şi romanul n-ar fi avut de suferit, dar în acelaşi timp mi-am spus că trebuia să fie veridic, pentru că altfel ar fi fost complet lipsit de sens. Voiam să-i arăt textul deoarece era adevărat. Ceea ce transforma rugămintea de a-l citi într-un gest absolut inuman era faptul că acel adevăr nu-i era adresat sub forma unei scrisori care să cadă exclusiv sub privirile ei, ci făcea parte dintr-un roman care urma să cadă sub privirile tuturor cititorilor. Teama şi vina îmi apăsau pieptul cu

presiunea apelor zăgăzuite de un baraj. Am încercat să atenuez impactul spunându-i Lindei că erau multe lucruri îngrozitoare în carte şi că avea să se supere, dar că nu le scrisesem cu rea intenţie. Ea mi-a zâmbit, mi-a spus că va suporta şi că nu era niciun pericol. A pus manuscrisul în poşetă, ne-a dat tuturor câte un pupic, mi-a spus încă o dată că nu trebuie să mă îngrijorez şi că totul va fi bine, apoi a ieşit pe coridor, a închis uşa şi a dispărut. Am ieşit pe terasă şi am fumat o ţigară, m-am dus în birou şi am scris la cel de-al treilea volum, am coborât la tutungerie şi mi-am cumpărat ţigări, m-am aşezat la birou şi am mai scris o vreme, dar ideea că Linda citea romanul mă ţinea ca pe jar, nu mai puteam să fac altceva, şi mi se părea şi mai grav faptul că citea fără să aibă parte de explicaţii, aşa că i-am format numărul. Trecuse o oră de când plecase. A răspuns imediat. Am simţit din vocea ei că era tristă. Mi-a spus că era în tren şi că se apucase de citit. A spus că era bună cartea, că era cumplit pentru ea s-o citească, dar că reuşea să continue. Eu i-am spus că fusesem frustrat, dar că nu mai eram. Ea mi-a răspuns: „Adio, romantism!” Apoi a adăugat: „Un lucru e cert, toate iluziile despre relaţia noastră au dispărut în momentul ăsta” Vocea ei era inexpresivă când a rostit aceste cuvinte şi avea o notă de asprime, de parcă şi-ar fi spus sieşi că trebuia să reziste. „Îmi pare rău, Linda”, i-am zis. „Şi mie îmi pare rău”, mi-a răspuns ea. „Dar lucrurile nu se înrăutăţesc de aici încolo, sper”. „Ba da. Tocmai asta voiam să explic”. „Am să rezist”, mi-a spus ea. „Da”, i-am răspuns. „Acum am să închid telefonul”, mi-a zis. „Da, vorbim mai târziu”, i-am spus eu.

Am mâncat, am scris, am stat pe balon şi am fumat, am spălat câteva rufe, am mai scris puţin, şi apoi n-am mai avut răbdare să aştept şi am sunat-o. Plânsese, mi-a spus, dar acum trenul ajungea la Stockholm şi era bucuroasă s-o revadă pe Helena, poate o bucura şi faptul că avea să se gândească la altceva preţ de câteva ore. Am închis, m-am dus să iau copiii, le-am făcut de mâncare, ei s-au uitat la

emisiunea TV pentru copii, i-am spălat pe dinţi, le-am îmbrăcat în pijamale şi le-am citit, apoi, nu mult după ce au adormit, m-am culcat şi eu. I-am dus la grădiniţă a doua zi, am scris, am vorbit cu Linda la telefon, ea era pe drum spre casă, tocmai terminase de citit descrierea începutului relaţiei noastre şi vocea ei părea să fie mai veselă. I-am spus că partea cea mai urâtă de abia acum urma şi că trebuia să-şi adune tot curajul. Ea nu m-a crezut, aşa am simţit din glasul ei, pentru că părea să zâmbească atunci când mi-a spus că aşa va face.

M-a sunat după o oră.

— Ce s-a întâmplat în Gotland? a ţipat ea.

— Doar ceea ce scrie acolo, i-am zis.

— Ce – ai făcut?

— Scrie totul acolo. Am bătut la acea uşă.

— Cine era aia? De ce ai făcut asta?

— Eram beat.

— Când s-a întâmplat asta? îmi amintesc când a fost. Eu eram acasă cu copiii. Heidi era bolnavă. Cum ai putut să faci aşa ceva? Cum ai putut? Cine era?

— Nu contează.

— De ce nu mi-ai spus?

— Înţelegi şi tu de ce.

— Cum ai putut să scrii asta într-un roman şi să mă laşi să citesc totul de acolo?

— Nu ştiu. Aşa a fost să fie.

— Nu, nu mai vreau să vorbesc cu tine.

Mi-a închis. După câteva minute m-a sunat din nou.

— Cine era? Vreau să ştiu cine era.

— Nu ştiu nici eu cum o cheamă, Linda. Nu s-a întâmplat nimic.

— Te-ai dus la casa ei şi ai bătut toată noaptea la uşă.

— Da, îmi pare rău, dar aşa s-a întâmplat.

— Heidi era bolnavă. Eu eram complet singură.

— Da, aşa a fost.

A închis. Am ieşit pe terasă, am fumat, am intrat din nou, m-am plimbat încoace şi încolo prin apartament,

ţinând mereu telefonul în mână. Am citit puţin pe internet, am ieşit ca să mai fumez, am stat în faţa geamului din sufragerie şi m-am uitat la hotel, am intrat şi am căutat pe internet, am ieşit şi am fumat, m-am plimbat dintr-o cameră într-alta, m-am oprit într-un final în camera copiilor, nevinovăţia acelui loc speram să-mi facă bine, dar nu a fost aşa, totul s-a înrăutăţit, aşa că am ieşit pe terasă din nou. Nu-mi trecea prin minte nicio idee, nici măcar una.

M-a sunat din nou chiar înainte să plec după copii. Era mai calmă. Citise totul, aşa mi-a spus. „Ce ne facem?” m-a întrebat printre suspine. „Ce ne facem acum, Karl Ove?” Şi brusc mi s-a frânt inima. Am izbucnit în hohote de plâns. I-am spus: „Nu ştiu” Plângeam. I-am spus: „Nu ştiu, Linda. Nu ştiu”.

O oră mai târziu, mă aflam în bucătărie şi prăjeam chiftele de peşte atunci când s-a auzit sunetul liftului de pe hol, am avut impresia că va urca până la ultimul etaj şi le-am strigat copiilor să se ducă să vadă dacă nu cumva a sosit mama. Nici n-a trebuit să mă rog de ei, pentru că le fusese dor de ea, aşa cum li se făcea dor de ea ori de câte ori pleca, şi acum stăteau în antreu şi o aşteptau în momentul în care s-a deschis uşa. S-au lipit de ea, ea a îngenuncheat şi i-a îmbrăţişat unul câte unul, i-a mângâiat pe spate în timp ce mă străpungea cu privirea. Avea faţa plânsă şi palidă, şi totuşi era plină de căldură atunci când s-a întors către copii. Ei n-au băgat de seamă privirea cu care m-a străfulgerat.

„Uite ce-ai făcut”, asta părea să spună acea privire.

„Uită-te ce avem noi, şi acum tu eşti pe cale să distrugi totul”, asta îmi spunea privirea din ochii ei.

Copiii au stat lipiţi de mama lor în timp ce ea şi-a dat jos pantofii şi geaca şi şi-a pus valijoara lângă perete. Am aşezat masa, am mâncat, nu ne-am spus nimic, dialogul s-a desfăşurat între copii şi noi. Ei erau entuziasmaţi şi fericiţi că se întorsese. După aceea ne-am dus în camera de zi şi ne-am uitat la emisiunea pentru copii împreună cu ei. În

cele din urmă, ea s-a uitat la mine şi mi-a spus:

— The knife.

Nu priceam la ce se referă. Uneori vorbea în engleză atunci când nu voia să înţeleagă cei mici. Eu niciodată n-am reuşit s-o fac, de altfel nici nu-mi plăcea. Acum nu la asta îmi stătea mie gândul, ci doar la chipul ei palid şi la ochii ei plânşi, care aveau o anume legătură cu un cuţit.

— În roman, mi-a spus ea. *The knife*.

— Ce înseamnă asta, mami? a întrebat-o Vanja.

— Acum vorbesc puţin cu tati, scumpo. Este vorba despre ceva ce-a scris.

Un cuţit? Ce fel de cuţit? Scrisesem eu despre un cuţit?

— Ce vrei să spui? am zis eu mirat.

— Cel pe care l-ai primit de la Geir. Nimeni nu primeşte aşa ceva decât dacă va fi folosit. Un pistol din actul întâi va trage în ultimul act.

Geir? Eram confuz. Ce avea de-a face cadoul lui cu cartea mea?

— Ce pistol? a întrebat Vanja curioasă.

— Vorbim despre o piesă de teatru, am lămurit-o eu.

— Cam ca o piesă de teatru, aşa ceva, a adăugat Linda.

După ce s-a terminat emisiunea, ea le-a citit copiilor. Eu am stat pe terasă cu sufletul îngheţat. După ce adormeau copiii trebuia să discutăm. Îi simţise mânia înăbuşită şi ştiam că avea să-i dea frâu liber odată ce copiii dormeau.

Nu mai puteam să stau acolo, pe balcon. Nu voiam ca ea să iasă şi să creadă că mă relaxam nepăsător. Aşa că m-am ridicat şi am intrat în cameră, m-am aşezat pe canapea, am auzit-o urându-le noapte bună, i-am auzit pe ei rugând-o să nu plece, nu erau obosiţi şi nu le era somn. Răsuna întreg apartamentul, Vanja era cea care stătea pe spate şi bătea cu călcâiele în perete.

Linda s-a dus la bucătărie. A dat drumul la apă, a deschis un dulăpior, şi mi-am dat seama că voia să facă

ceai. Imediat după aceea s-a auzit sunetul fierbătorului. Apoi a venit în cameră cu o cană mare în mână şi s-a aşezat pe canapea, în celălalt capăt al mesei. M-a ţintuit cu privirea. Simţeam că mi se face rău.

— La ce te-ai referit cu cuţitul? am întrebat-o.

— Ţi l-a dat ca să mă înjunghii pe mine. Geir vrea să scape de mine. Nu înţelegi? El este un vampir. Nu are viaţă personală. Trăieşte prin tine. Crezi că întâmplător ţi-a dat cadou un cuţit?

— Atâta a ştiut şi el să cumpere, i-am zis.

Ea a pufnit.

— Nu este vorba despre Geir, i-am spus peste câteva clipe. Este vorba despre noi doi.

— Dar el pare să atârne deasupra capetelor noastre, a ripostat ea.

— Nu. El este singurul om la care mă pot duce în afara familiei. El este pentru mine ceea ce Helena este pentru tine.

— Noi nu vorbim aşa cum faceţi voi. Eu îi povestesc doar lucruri frumoase despre tine. Niciodată n-am spus altceva.

La asta n-am răspuns. Mi-am lăsat privirea în pământ. Ea şi-a dus cana de ceai la buze şi a băut. Se uita ţintă la mine.

Trebuia s-o întreb ceva. Ceva despre care nu spusese nimic.

— Ce se întâmplă dacă îl public? am întrebat-o.

— Publică-l, bineînţeles. Este o carte reuşită. Îmi dau seama de asta. Dacă n-ar fi fost un roman bun, ţi-aş fi zis. Dar este bun.

— Vrei să scot ceva din el?

— Nu, sau ba da. Un lucru. Ai scris acolo că Bergman m-a mângâiat pe cap şi mi-a spus că sunt un copil frumos. Asta este ceva atât de jenant, încât nu trebuie să apară.

— Altceva?

— Există câteva greşeli şi neînţelegeri, dar de acelea ne putem ocupa mai târziu. Cam atât ar fi.

A pus cana pe masă şi s-a uitat la uşa balconului, unde vălul nopţii coborâse mai jos.

— Cine a fost aceea?

— Care aceea? am întrebat, deşi ştiam la ce se referea.

— Cea din Gotland. Cum o cheamă? Cum arăta?

— Nu începe, n-o să iasă nimic bun din asta. Nu ştiu cum o chema. Eram beat. Nu mă controlam.

— Şi ai făcut aşa ceva? În timp ce eu eram acasă cu Vanja şi Heidi, iar Heidi era bolnavă? Am avut încredere în tine.

— Ştiu asta, i-am spus. Îmi pare rău.

Ea şi-a întors capul înspre uşă. Apoi s-a ridicat brusc. Avea ochii plini de furie sau de spaimă, sau de ambele.

— Nu pot să stau aici. Nu pot să stau cu tine. Nu pot. Mă duc la Jenny. Duci tu copiii mâine-dimineaţă.

— Bine, i-am spus.

— Nu-mi vine să cred că ai făcut asta! S-a dus ca vântul pe coridor, şi-a luat geaca, s-a aplecat şi şi-a luat încălţările. Din cauza nerăbdării îi tremurau mâinile în timp ce se lega la şireturi. Te sun eu, mi-a zis.

Şi apoi a plecat.

Jenny era designer de costume şi scenograf. Copiii ei mergeau la aceeaşi grădiniţă că ai noştri, acolo o cunoscuserăm, şi apoi Linda se împrietenise cu ea. Locuia într-o casă cu curte, la o oarecare distanţă de centru, casă pe care o cumpărase împreună cu o prietenă, şi Linda putea să meargă acolo oricând ca să scrie dacă dorea. Mai făcea asta uneori. Când simţea nevoia să ia o pauză, i se întâmpla chiar să rămână peste noapte. De aceea, a doua zi, când m-au întrebat copiii unde este mama şi eu le-am spus că a plecat la Jenny devreme dimineaţa, lor nu li s-a părut nimic ciudat. Am ieşit din casă târziu, deoarece a fost una dintre acele dimineţi în care totul a mers greu, şi când în sfârşit am ajuns pe stradă şi urma să traversăm, am văzut-o pe Linda venind înspre noi pe partea opusă, în mijlocul grupului de oameni care aşteptau autobuzul.

Arăta epuizată şi vlăguită. Încă nu ne reperase, ne-a zărit abia când s-a făcut verde la semafor şi am început să traversăm, iar atunci a părut şocată să ne vadă. A fost de parcă ar fi murit. Copiii au văzut-o, Vanja şi Heidi s-au desprins de cărucior şi au fugit înspre ea, John şi-a ridicat mânuţele în aer.

— Credeam că sunteţi la grădiniţă, a spus ea fără să se uite la mine. Nu m-am aşteptat să vă întâlnesc aici.

— Unde ai fost, mami? a întrebat-o Vanja. Ai fost la Jenny?

Ea a încuviinţat.

— Merg până acasă doar ca să iau ceva de acolo.

Apoi s-a îndreptat de spate şi s-a uitat pentru prima dată la mine.

— Te găsesc acasă când mă întorc? am întrebat-o.

A scuturat din cap.

— Pot să te sun atunci?

— Te sun eu mai târziu.

— Bine atunci. Pa!

— Pa, pa! a spus ea şi am pornit fiecare pe drumurile noastre, eu şi copiii înspre grădiniţă, ea înspre apartament.

A venit seara, după ce copiii se culcaseră. Eu am făcut ceai pentru amândoi şi ne-am aşezat în sufragerie. Chiar dacă disperarea mea era în continuare prezentă, nu se mai afla atât de aproape de suprafaţă aşa cum fusese. Sufletul meu era îngheţat, ca de fiecare dată când mă găsesc în situaţii de criză, atunci când totul mi se pare că a fost mistuit de flăcări şi tot ceea ce rămâne sunt sentimentele, complet scăpate de sub control. A fi într-o criză înseamnă să te afli în centru, pentru că atunci când totul este în joc, totul devine esenţial. Acum era o asemenea situaţie de criză. Eram doar noi doi, ea şi cu mine, nimic altceva nu mai conta.

Nu ştiam ce să-i spun. Ne-am băut ceaiurile în tăcere. Ne-am uitat unul la altul, apoi ne-am lăsat privirile în pământ.

— Cum te simţi? am întrebat-o.
— Mă simt mai bine, mi-a răspuns ea.
— Trebuie să discutăm.
— Aşa e.
— Trebuie să vorbim serios. Fără să ne prefacem.
Linda a încuviinţat din cap.
— M-am simţit absolut îngrozitor, i-am spus.
— Ştiu asta, mi-a confirmat ea.
— Îmi pare rău că ai fost nevoită să citeşti despre asta într-un roman. Dar nu romanul e important acum, ci viaţa. Despre asta trebuie să vorbim. Nu putem să continuăm aşa. Nu merge. Şi noi nu reuşim să ducem totul în ritmul ăsta.
— Nu, nu putem. Ştiu.
— Nu numai de dragul copiilor, ci şi pentru noi. Niciodată n-am fost atât de străini unul de altul. Îţi aminteşti cum era atunci când ne-am cunoscut? îţi aminteşti cât de fantastic era?
— Şi mie îmi este dor de asta. Şi mie mi-e dor de acele vremuri.
— Dar acum ne aflăm într-un alt punct. Tu îmi spui: „Adio, romantism!”, dar nu despre romantism e vorba aici. E vorba despre această viaţă. Asta e tot ce avem. Şi trebuie să încercăm să ne-o facem cât de bună se poate.
M-am ridicat şi m-am aşezat lângă ea. Am îmbrăţişat-o. Ea plângea în hohote. Şi eu plângeam. Am ieşit pe balcon şi am stat pe întuneric, ea şi-a aprins o ţigară, se părea că se reapucase de fumat, mi-am aprins o ţigară şi eu. Ne-am dus în dormitor. Am stat acolo toată noaptea, cu lumina slabă care pătrundea din hol. Eu stăteam cu spatele la perete şi mă uitam fix în semiîntuneric, ea stătea întinsă lângă mine. Am atins toate subiectele despre care trebuia să discutăm. Am fost complet sinceri. A fost de parcă tot ceea ce clădiserăm între noi, toate concepţiile, ideile, visurile, dorinţele şi speranţele, totul căzuse în lături, rămânând doar esenţialul, acela despre care am discutat. Ea şi cu mine. Cine suntem unul pentru celălalt. Ne-am

simţit ca atunci când stătuserăm întinşi unul lângă altul în micuţul apartament din Bastugatan din Stockholm, când povestiserăm şi ascultaserăm muzică şi fuseserăm complet deschişi, complet goi, complet sinceri, pentru că nu era nimic de ascuns, nu doar că ne aveam unul pe altul, ci ne şi doream reciproc. Eu o doream pe ea, iar ea pe mine. Acolo nu ne mai puteam întoarce niciodată, acum ne aflam altundeva, dar poate că acest nou loc era mai bun, mai împlinit, pentru că aveam copiii, alcătuiam o familie, totul era real, aceştia eram noi, şi nu aveam nevoie de niciun vis interpus între noi şi viaţă. Ea trebuia să mă accepte aşa cum eram. Trebuia să mă lase în pace. Trebuia să aibă încredere că şi eu îmi doream pentru ea ce era mai bun. Iar eu trebuia s-o sprijin, pentru că nici ea nu mai rezista astfel, se pierduse pe sine, alunecase în beznă, unde nu mai distingea ce fusese înainte şi nici ce urma, nu mai distingea cine erau copiii, cine era ea şi cine eram eu.

M-am liniştit. Ce a fost a fost. Nu era niciun pericol. Mă simţeam din nou ca atunci când ne-am cunoscut. Atunci aşa mă simţeam. Atunci nu existau niciun fel de tensiuni şi eram complet liberi. Totul era deschis în faţa noastră. De atunci făcuserăm ceea ce planificaserăm cu atâta ardoare. Ne creaserăm o familie, aveam copii, şi era de neînţeles că tocmai asta rupsese legătura dintre noi. Dar aşa se întâmplase. Am stat întinşi pe pat şi am povestit toată noaptea, şi când a venit dimineaţa, ea s-a întors la Jenny. Mai avea nevoie de un răgaz ca să se gândească. Pe la ora douăsprezece m-a sunat şi mi-a spus că-mi trimisese o scrisoare. Am coborât la internet cafe-ul de jos, pentru că acasă tot n-aveam conexiune la internet, şi am citit e-mailul acolo, în semiîntunericul dintre ecranele luminoase şi strigătele celor care jucau jocuri de strategie.

„Dragul meu Karl Ove. Simt de parcă asta e tot ce pot să spun. Este de parcă cineva a murit. Să fiu oare eu aceea? Oare am murit? Persoana care am fost.

Tu mi-ai spus atât de des să-mi trăiesc viaţa.

Ştiu că ai dreptate. Îmi este atât de frică!

Ştii cât mi-e de frică.

Îmi spui că nu vrei ca tu să fii totul pentru mine. Întrevăd calea pe care s-o apuc şi îmi este frică. Sunt pe fundul prăpastiei şi ştiu că trebuie să încep să trăiesc.

Nu ştiu nimic despre viaţa aceasta.

Mă văd pe mine împreună cu copiii. Mă văd pe mine mergând cu bicicleta în vânt. Mă văd abandonând lucrurile înainte de vreme. Ne văd pe noi doi serile. Trebuie să-mi iau ochii de la tine şi să fac ceea ce vreau să fac. Nu ştiu ce vreau. Nu ştiu ce este bine pentru mine. Ştiu că trebuie să mă realizez cumva.

Vreau să fotografiez copiii. Dezordinea din apartament. Vreau să fac ceva împreună cu copiii.

Tu spui că trebuie să ne acceptăm reciproc totalmente. Ştiu că ai dreptate. În adâncul sufletului meu aud o voce limpede. Vreau să-l jelesc în linişte pe copilul care am fost. Acum vreau să fiu adult. De ce mă cuprinde o jale nesfârşită când te văd încercând să dobori acea uşă?

Te iubesc. Te iubesc la infinit. Şi ştiu că este greu să cari toată acea iubire şi tot acel dor. Nu vreau decât să te iubesc într-un mod în care să ne fie bine nouă. Ştiu că trebuie să-ţi dau drumul. Îţi dau drumul, Karl Ove. Te iubesc atât de mult. Tu şi copiii sunteţi minunea care mi s-a întâmplat”.

Când a venit acasă în după-amiaza aceea, am gătit şi am mâncat ca de obicei şi m-am simţit de parcă ar fi trecut un an peste noi în răstimpul acelor două zile. Eu eram epuizat complet, şi ea era la fel, dar în acelaşi timp simţeam un fior pe care-l cunoşteam prea bine: era fericire. Ori de câte ori simţisem acel fior, încercasem să-l reprim, deoarece un lucru am învăţat în aceşti patruzeci de ani de viaţă: disperarea este mult mai uşor de suportat decât speranţa.

Toată toamna anului 2009 şi toată primăvara anului 2010 a fost aşa, iar dacă acele două zile au fost cât un an, atunci acel an a fost cât zece. Mi s-au publicat trei romane în toamna aceea, şi două în primăvara următoare. Toate au

trebuit redactate, a trebuit să li se facă marketing, trei dintre ele trebuiau scrise, în acelaşi timp nu puteam s-o las pe Linda să ducă tot greul de acasă, deci soluţia a fost să scriu repede, să-mi impun o cotă de zece pagini pe zi, şi dacă cumva cu o oră înainte de a pleca după copii scrisesem şase pagini, trebuia să scriu încă patru în ora aceea care-mi rămăsese şi apoi să merg după ei. A funcţionat bine, îmi plăcea sentimentul că mereu se petrecea ceva nou şi că nu ştiam cum avea să se încheie povestea. Presiunea de a scrie atât de mult a fost cea care a făcut posibil acest lucru, şi deşi nu-mi plăcea ceea ce scriam, îmi plăcea situaţia în ansamblu, totul era deschis şi nu exista niciun portar care să-mi stea în cale. Presiunea din partea presei creştea de la o zi la alta, îmi era din ce în ce mai greu să-i fac faţă, dar dacă o ignoram complet şi dacă-i instruiam pe toţi cei din jur să nu sufle o vorbă despre ce scriau ziarele, nici măcar să nu facă o aluzie la asta, atunci problema se rezolva de la sine. Dacă totuşi o făceau, în ciuda instrucţiunilor mele, era o tortură pentru mine, cum a fost de exemplu să văd că fostul meu profesor comentase despre cartea în care era şi el menţionat. Am citit în *Weekendavisen* că vorbele lui fuseseră publicate la rubrica de comentarii. Furtuna mediatică abia începuse atunci când ne-am întors de la Praga. Primul volum, care fusese doar în atenţia criticii literare, era disecat acum în toate celelalte secţiuni ale ziarelor, şi în vreme ce criticii îl citiseră ca pe un roman cu materiale din realitate şi nu se legaseră deloc de faptul că oamenii despre care scrisesem nu erau doar personaje într-un roman, ci existau în realitate, jurnaliştii au început să-şi dea seama de posibilele consecinţe ale acestei dimensiuni, mai ales după ce subiectul fusese tratat pe larg în *Bergens Tidende*, care nu doar că-l intervievase pe unchiul meu, şi condamnase cartea într-un articol semnat de şeful secţiei de cultură, Jan H. Landro. Marţi l-am sunat pe Geir Gulliksen, şi la finele discuţiei el mi-a spus că urma să participe la o dezbatere cu Landro despre romanul meu, la ştirile

culturale de la postul P2. L-am sunat după aceea ca să-l întreb cum mersese emisiunea. Mi-a spus că totul a decurs bine, dar că a fost o experienţă bizară. Landro nu a dat niciun exemplu concret atunci când a pomenit greşelile din text, cu o singură excepţie, care avea o oarecare încărcătură emoţională pentru că leza o persoană, dar care din punct de vedere etic şi juridic era nesemnificativă: scrisesem undeva că pe la douăzeci de ani avusesem o iubită pe care n-o iubeam. „Cum o să se simtă ea atunci când o să citească romanul?” spusese Landro, după cum mi-a relatat Geir. „Dar ea este anonimă”, îi răspunsese Geir. „Nu i se pomeneşte numele! Dacă un scriitor nu poate să spună că a fost cu o femeie în urmă cu douăzeci de ani, dar că nu a iubit-o pe respectiva atunci, în condiţiile în care nu-i face public numele, ce se va alege de literatura norvegiană? Cu siguranţă va decădea”. Cam asta mi-a relatat că-i răspunsese.

— Dar de ce Landro nu a pomenit nimic despre familie? Eu credeam că asta era toată ideea. L-au intervievat pe unchiul tău şi, bazându-se pe reacţia lui, te condamnă pe tine.

— Cred că ştiu de ce, i-am zis.

— Spune-mi şi mie, m-a rugat Geir.

— Am primit copia unui e-mail astăzi, am început eu să-i povestesc. Gunnar l-a trimis către *Bergens Tidende* la ora două ca să le mulţumească pentru modul în care au gestionat situaţia. Eu sunt convins că Lando îl citise înainte de a se întâlni cu tine. Altă explicaţie nu văd. Până acum au comunicat cu Gunnar telefonic. Şi Berdahl la fel. Iar la telefon Gunnar este raţional şi vorbeşte clar. Însă când scrie pare să se piardă cu firea. Landro probabil că şi-a dat seama brusc cui îi lua apărarea de fapt. De fapt, el nici nu poate să facă aşa ceva, deoarece Gunnar le va servi pe tavă toată teoria lui despre clanul Hatloy, familia din partea mamei mele.

— Serios? s-a mirat Geir.

— Deci au preferat principiile, am conchis eu. O să-ţi

redirecţionez e-mailul. El l-a trimis doar către mine, mama şi Yngve, precum şi lui Tonder şi lui Landro, nu şi editurii.

— Trimite-mi-l şi mie, Karl Ove, mi-a spus Geir. Ne auzim mai târziu.

Ingrid, mama Lindei, a venit în toamna aceea ca să ne ajute, deoarece se întâmplau atâtea în viaţa noastră; şi mama lui Ingrid venise întotdeauna s-o ajute atunci când fusese copleşită de treburi, ea avusese grijă de Linda şi Mathias, le făcuse de mâncare şi ţinuse casa în ordine şi curăţenie. Ingrid semăna cu mama ei în această privinţă. Mai exact, se trezea devreme şi făcea clătite pentru copii, care ei i se păreau mult prea slabi, sau le făcea chifle, le pieptăna părul, îi ajuta să se îmbrace şi, după ce ei plecau la grădiniţă cu Linda, ieşea la cumpărături ca să se aprovizioneze cu cele necesare pentru ziua respectivă. Se mândrea cu felurile pe care le prepara, şi noi ne simţeam răsfăţaţi; totul era făcut de casă, cu ingrediente proaspete de la piaţa mare din Mollevângeri şi de la nenumăratele prăvălii de-ale imigranţilor din apropiere. Ingrid pregătea prânzul, iar când eu aduceam copiii de la grădiniţă, cina era gata. Era un ajutor nepreţuit pentru noi. Cu toate acestea, eu descrisesem în detaliu relaţia noastră plină de conflicte în volumul al doilea. Ea primise manuscrisul aproape de termenul de predare, aşa că trebuise să-l citească repede şi să-mi dea un feedback în câteva zile. I s-a părut un roman fantastic. îl făcusem praf pe Lars Noren, aşa mi-a spus. Dar a fost şi supărată din cauza modului în care scrisesem despre ea, n-am putut să nu-i observ atitudinea ambivalentă. Într-una din zile a venit la mine şi mi-a spus: „Eu nu sunt cea pe care ai descris-o în carte. Ar trebui să ştii asta. Acela nu este decât un personaj dintr-un roman. Dar ţi-l ofer drept cadou din partea mea”.

M-am dus la Stavanger ca să fac o sesiune de lectură la Cafe Sting, şi printre cei prezenţi s-a numărat şi Tore, care m-a luat de la hotel cu Toyota lui şi m-a condus acasă la el. Divorţase şi locuia singur. Pereţii erau înţesaţi de cărţi şi discuri. Afară se lăsa întunericul. Aveam o bere în

mână, iar la combină ascultam o trupă care-i plăcea lui Tore, dar de care eu nu auzisem niciodată. Am încercat mai multe haine. „Tricoul ăsta, Tore, sau ăla?” „Ia-l pe ăla”. „Geaca asta sau aia?” „Ia-o pe aia”. El stătea la masa de călcat în bucătărie, iar eu stăteam în faţa oglinzii. Şi din toate acestea, poate că doar mie mi s-a părut, dar s-a născut un sentiment aparte, amintind de ieşirile cu prietenii din anii ’90, din anii studenţiei. Acele vremuri nu fuseseră magice pe atunci, nu fuseseră nici „zile de studenţie”, nici „tinereţe” şi nici „libertate”, ci pur şi simplu viaţa obişnuită. În miezul acelei vieţi, eu şi Tore am citit Proust, fermecaţi de lumea mitologică pe care o descria, şi am discutat tocmai despre cât de atrăgătoare par unele lucruri care n-au generat nicio atracţie la vremea lor. Acum, deceniul acela care nu însemnase absolut nimic pentru noi în momentul respectiv devenise extrem de atrăgător.

Tore avea treizeci şi şase de ani, eu, patruzeci. Eram adulţi, dar ne comportam ca nişte adolescenţi, beam bere, ascultam muzică pop, făceam glume. El avea doi copii, eu, trei. Amândoi exercitam singura profesie pe care ne-o doriserăm: eram romancieri. Gândul acesta îmi umple inima de bucurie şi acum. Odată dăduserăm un anunţ la *Daghladet*, asta se întâmplase în perioada Crăciunului, pe la finele anilor ’90. Anunţul suna aşa: „Noii Sentimentali urează naţiunii norvegiene un Crăciun fericit şi un An Nou cu bucurie”.

— Îţi aminteşti anunţul pe care l-am dat la ziar? l-am întrebat eu, tolănit într-un fotoliu şi fumând o ţigară în timp ce el, pe hol, proba o cămaşă proaspăt călcată.

— Ce anunţ? s-a mirat el.

I-am relatat toată întâmplarea.

— Ah, Doamne! Aşa e!

— Poate că cineva undeva încă mai încearcă să-i descifreze sensul, am zis.

— Mda, nu prea s-a transformat într-o mişcare naţională, nu-i aşa?

— Tot aici se încadrează şi felul în care împărţeai tu cărţile, unele la care plângi şi celelalte la care nu plângi.

— Cravată, papion sau nimic? a vrut el să ştie.

— Nimic, i-am spus.

Şi-a luat un sacou în carouri şi o şapcă din stofa.

— Mergem?

Am dat din cap aprobator, m-am ridicat şi după aceea am luat un taxi până la cafenea, unde Frode Grytten ajunsese deja. Ne-a făcut cunoştinţă cu fratele lui care era meteorolog sau aşa ceva, oricum, foarte departe de viaţa culturală. Tore şi Frode se împrieteniseră. Frode îi arăta respect lui Tore, nu toţi scriitorii au respect pentru alţii, deci acest unic motiv îmi era de ajuns ca să-l simpatizez.

Oamenii se holbau la mine. La fel cum o făcuseră în aeroport. O fată a venit la mine, în faţa cafenelei unde fumam, abia a putut să lege câteva cuvinte, probabil că o intimidam.

După lectura publică ne-am dus la Cementen şi am băut bere, Tore mi-a relatat o poveste cumplită despre ceea ce trăise în ultimii ani, a fost ceva zguduitor. Existau aşa nişte abisuri în viaţa lui! Erau invizibile în manierele sale, în felul în care se comporta, în subiectele pe care le aborda, şi cu toate acestea îl defineau, cel puţin în mintea mea, el era genul om care crede că va intra în pământ dacă stă locului, şi prin urmare nu stătea locului.

În avion m-am gândit că eu vândusem totul din mine, nu-mi mai rămăsese nimic propriu, eram un nimeni. Poate faptul că băusem în noaptea precedentă a generat aceste gânduri, deşi nu băusem mult, dar fusese îndeajuns de mult încât să simt o angoasă puternică, poate deoarece se uitaserăm la mine atâta de mulţi oameni; în cele din urmă am înţeles ce anume făcusem, toţi puteau să citească despre mine, inclusiv oameni complet străini mie, şi să creadă ce le poftea inima. Eu îi aşezasem pe Vanja, Heidi şi John în mâinile lor.

L-am revăzut pe Tore nu mult după aceea, la un festival de literatură de la Odda. Am zburat până la

Bergen, am mers cu o maşină închiriată de-a lungul fiordului, am urcat pe scenă împreună cu Tore, am mers cu maşina înapoi la aeroport a doua zi şi am luat avionul spre casă. Directoarea festivalului era Mărit Eikemo; cu ea mai lucraserăm şi la radioul studenţesc. Yngve şi Asbjörn au venit să ne vadă, Selma Lonning Aaro, de care-mi aminteam din studenţie, atunci când câştigase un concurs de romane, era şi ea acolo, la fel şi Pedro Carmona-Alvarez care juca în *Sister Sonny*, uneori umbla machiat, niciodată nu stătuserăm de vorbă, dar scrisesem în vara aceea despre el, adică despre cel mai recent roman al lui, *Rugină*, care mă impresionase, şi am băut împreună la barul de la hotel, şi chiar şi acolo am avut sentimentul că anii ’90 nu se încheiaseră. La prezentarea efectivă a romanului, Tore a venit cu multe scrisori şi mesaje vechi pe care eu i le trimisesem în acea perioadă, era inclusiv o scrisoare despre tatăl meu, pe care el a citit-o în timp ce noi eram pe scenă, şi iniţial n-am fost în stare să comentez pe marginea ei, pentru că nu îmi aminteam s-o fi scris.

„Tatăl meu a murit în urmă cu două săptămâni. A adormit într-un fotoliu în casa în care a crescut, este aproape incredibil, mie nu-mi vine să cred, şi acum, după ce s-a sfârşit totul, sunt la Bergen şi-ţi scriu ţie, Tore, prietenul meu, în Islanda. Yngve m-a sunat să-mi spună ce s-a întâmplat, am luat primul zbor către el, şi de acolo am mers împreună cu maşina până la Kristiansand în ziua imediat următoare. Am plâns în fiecare zi preţ de o săptămână. Adeseori m-am întrebat ce s-ar întâmpla dacă el ar muri – dar niciodată nu mi-am închipuit că voi reacţiona aşa. Din ce motiv am jelit? Nu ştiu. Nu are nicio legătură cu raţiunea, emoţiile veneau în valuri peste mine, iar eu stăteam singur în casa bunicii, cu lacrimile curgându-mi pe obraji. Acum am trecut peste asta, mă simt de parcă nici nu s-a întâmplat”.

Am fost mişcat să aud conţinutul scrisorii, pentru că vocea venea de pe data de 20 august 1998 şi din ea răzbătea încă durerea. Abia acolo, pe scenă, am înţeles

pentru prima dată ce a însemnat pentru mine moartea tatii. A fost de parcă doar atunci, la Odda, ar fi murit pentru mine. De aceea, din senin, întregul univers devenise cu totul incomprehensibil.

A doua zi dimineaţă, la cafeneaua din hotel m-am întâlnit cu directorul editorial al Editurii Spartacus, Frode Molven. Îi trimisesem cartea lui Geri A., care după şase ani de muncă era în sfârşit gata. Intitulată *Bagdad Indigo*, era unică în genul său, având ca temă scuturile umane voluntare care s-au dus la Bagdad ca să oprească invazia americanilor ocupând cele mai importante puncte ţintă ale atacurilor cu bombe. Geir i-a însoţit, a parcurs drumul de la Istanbul la Bagdad într-un autobuz roşu cu două niveluri, şi a fost scut uman la Bagdad în timpul invaziei. A intervievat tot soiul de oameni din zona de conflict, chiar şi atunci când cerul de deasupra lor bubuia şi ferestrele din spatele lor se spărgeau din cauza bubuiturii. Ce însemna de fapt războiul şi de ce atrăgea atât de mulţi oameni, inclusiv pe aceia care se duseseră acolo ca să-i pună capăt? Această idee constituie nucleul cărţii. Spre deosebire de jurnalişti, de care regimul avea mare grijă şi care fie erau transportaţi cu autobuzul de colo colo, fie stăteau închişi în camele lor, Geir era liber să meargă oriunde şi oricând poftea. Când Bagdadul a căzut şi soldaţii americani de elită au primit misiunea de a păzi uzina de apă lângă care locuiau Geir şi alţi câţiva activişti, el şi-a luat rucsacul şi s-a dus să stea cu ei câteva săptămâni. Le-a luat interviuri, ei veneau direct din zonele de conflict şi erau mai mult decât fericiţi să povestească. Cartea avea peste o mie o sută de pagini, şi asta însemna că durata de trei luni pe care o acoperea avusese o importanţă covârşitoare, ceva dincolo de timp. Geir a prins un fragment de timp în acea carte. Practic, nimeni nu mai făcea asta; reportajele jurnaliştilor şi cărţile despre război erau uşurele, nu-şi asumau prea multe, autorii lor deja treceau la următorul subiect înainte ca măcar să fi fost adunate cadavrele. Indicatorii spaţio-temporali dispar în

vocile lor uniforme şi asemănătoare; conflictele sunt comasate într-unul singur, indiferent dacă au loc în Afghanistan, Libia sau Somalia. Când am citit cartea lui Geir a fost de parcă aş fi citit despre Războiul Civil Spaniol din anii ’30, nu pentru că ar fi existat asemănări majore între cele două conflicte, ci pentru că abordarea existenţială era similară cu a multor cărţi datând din acea perioadă. *Bagdad Indigo* era o carte fabuloasă, nu aveam niciun dubiu în privinţa asta, deci îi spusesem lui Geir că-şi va găsi lesne un editor. El era sceptic, nu voia să ia nimic de-a gata, şi nu-i venea să mă creadă. Eu m-am gândit că cel mai bine ar fi fost să trimită manuscrisul la o editură înainte de a-l termina, astfel încât ei să se poată implica de timpuriu în procesul editării, pentru că era un material neobişnuit de exhaustiv. Geir m-a ascultat şi i l-a trimis lui Aslak Nore, redactorul specializat în documentare de la Gylendal. El citise cartea precedentă a lui Geir, mi-a spus într-un e-mail că-i plăcuse, era interesat de subiect şi abia aştepta s-o citească şi pe aceasta. Voia să-mi ceară şi un mic favor, aş fi fost de acord să scriu o scurtă prezentare a cărţii? Doar câteva cuvinte. Bineînţeles că nu puteam să refuz, de vreme ce decizia lui referitoare la cartea lui Geir era atât de importantă. Am scris recomandarea; cu toate acestea, Nore nu doar că a respins cartea lui Geir, ci a şi atacat-o în semn de răzbunare, numind-o imorală. A doua persoană căreia i-am trimis manuscrisul a fost Halvor Fosli de la Aschehoug, dar el era în dubii, nici foarte entuziasmat, nici decis să-l refuze, nici măcar nu l-a citit, mi-am dat seama de asta în momentul în care a spus că este o carte antiamericană, şi nu era adevărat, însemna că doar o răsfoise, probabil că citise câteva rânduri din interviurile cu activiştii pentru pace şi a dedus de acolo că acesta era întreg conţinutul cărţii. Fosli a spus că avea de gând să aducă vorba despre carte într-o şedinţă cu ceilalţi redactori, însă evident că nici de acolo nu a ieşit nimic concret.

Atunci Geir a renunţat la această strategie şi s-a

hotărât să aştepte până la terminarea manuscrisului. Acum era gata. Nu-mi imaginam că cineva ar fi putut să ne refuze. Pe Molven îl cunoşteam de la Bergen, mi s-a părut că s-a simţit flatat că-l contactam, iar Spartacus era o editură serioasă. Dar când ne-am aşezat la masă la Odda, el a vrut să vorbească despre altceva. Nu, nu voia să scriu vreo recomandare, ci se gândise să publice o biografie lui Axei Jensen şi se întreba dacă nu eram interesat s-o scriu. Nu am spus nu, chiar dacă eu n-o să scriu biografii cât timp voi trăi, dar nici nu am spus da. După ce am terminat de discutat despre asta, am abordat subiectul cărţii lui Geir. El mi-a spus că i se pare interesantă şi s-a arătat dispus s-o citească. Am dat noroc, apoi eu m-am dus la Yngve, care mă aştepta ceva mai departe, pentru că urma să mergem împreună cu maşina la feribot. M-am decis să nu-i spun lui Geir că Molven mă rugase să scriu o biografie pentru el. Ar fi fost neplăcut, pentru că toţi cei din preajmă încercau să rupă o fărâmă din mine, în condiţiile în care îi datorez atât de mult lui Geir, şi nu aş fi vrut ca publicarea cărţii lui să fie legată de numele meu.

Pe feribot Yngve şi cu mine am băut cafea, am fumat o ţigară la destinaţie, în port, apoi el s-a dus cu maşina către Voss, în timp ce eu am pornit către Flesland. Era toamnă, aerul era rece şi tăios şi limpede, cerul era complet albastru, soarele atârna greu şi îmbătat de lumină. Yngve îmi împrumutase un CD, era primul album al celor de Dire Straits; l-am dat la maximum, pentru că şi noi cântaserăm piesele acelea când eu eram într-a cincea şi el într-a noua, la Tybakken, şi m-am lăsat cuprins de atmosfera acelor vremuri, anii ’70 din Norvegia, cu zăpezile pufoase şi hainele ecosez de iarnă.

De-a lungul fiordului strălucitor. De-a lungul lui, copaci roşii, galbeni, maro şi verzi. Sus, pe versanţii munţilor. Şi apoi, chiar în faţă pe drum, un câine. Am pus frână, dar tot am dat peste el, pentru că s-a auzit un bufnet şi câinele a fost aruncat pe pietriş. Maşina a stat locului, eu am oprit motorul şi am ieşit, un bărbat dintr-o curte

venea înspre mine. M-am uitat după câine, dar nu era acolo. Bărbatul a arătat cu degetul. Câinele alerga în sus pe o cărare, pe partea cealaltă a străzii. Cum era posibil? Avusesem cel puţin 50 de kilometri pe oră când îl lovisem.

— Le-am zis că trebuie să lege câinele ăla, a spus bărbatul, care să fi avut vreo patruzeci de ani. S-a oprit chiar în faţa mea.

— Ce s-a întâmplat de fapt?

— Ai lovit câinele cu bara de protecţie. L-ai lovit, dar nu foarte tare, după câte se pare.

— Câinele este al cuiva de acolo? l-am întrebat eu arătând cu capul înspre ferma situată mai sus pe drum.

El a încuviinţat din cap.

— Ar trebui să merg să vorbesc cu ei.

Însoţit de bărbat, m-am dus într-acolo. Câinele era în curte când am ajuns eu, nu schelălăia, părea să fie sănătos şi fericit. Acolo era un bătrân, i-am explicat ce se întâmplase şi mi-am cerut scuze, comentând că patrupedul părea să fie în regulă. „Bună treabă”, mi-a spus el. Apoi am coborât de la fermă, m-am suit în maşină şi mi-am continuat drumul. M-am gândit la Vanja, şi la cât de mult iubea ea câinii. Cunoştea majoritatea raselor şi ne punea să-i citim dintr-o carte despre câini în fiecare zi. Dacă eram afară şi ne intersectam cu un câine, trebuia să-l întrebăm pe stăpân dacă-l putea mângâia. Uneori mă ruga să-i dau telefonul ca să fotografieze câinii pe care-i vedeam. Nu i-am dat voie să aibă un câine până la vârsta de doisprezece ani, dar ea îşi negociase limita la zece ani. Acum avea opt. Abia aşteptam să-i povestesc despre incident. Dacă animalul ar fi murit, n-aş fi suflat o vorbă. Dar scăpase cu bine, asta aveam să-i spun.

La Flesland am parcat maşina închiriată, am predat cheile, mi-am luat tichetul de îmbarcare şi am zburat înspre casă.

În săptămânile următoare am terminat al treilea volum. La Odda, Tore îmi promisese că mă va ajuta cu el pentru că era lung şi amorf, adică singurul principiu de

ordonare era cronologia. Tore l-a citit, a făcut câteva sugestii pe care le-am acceptat, dar nu era suficient, era nevoie de ceva mai radical, de un punct de turnură. În timp ce lucram la Malrno în seara de dinainte de a-l preda, Tore îl răsfoia şi el la Stavanger; m-a sunat când a găsit punctul central în jurul căruia întreg romanul putea să orbiteze, şi în timpul acelei nopţi mi-a trimis o mulţime de mesaje. Până dimineaţa, romanul era gata. I-am urmat fiecare sugestie în cel mai mic detaliu. După doar câteva zile a ieşit din tipar volumul al doilea. Geir Angelí m-a sunat dimineaţă şi, cu toate că-i cerusem să nu-mi sufle nicio vorbă despre ceea ce scria despre mine, a insistat să-mi citească recenzia din *Afienposten*. „Trebuie să auzi asta”, mi-a spus. „Haide, poţi să rezişti!” „Nu mă deranjează ce zice sau nu zice”, i-am replicat. „Ci simplul fapt că recenzia există. Ştii bine că mă răscoleşte cu totul”. „Haide”, te rog, a insistat el. „Doar de data asta, şi e ultima dată”. „Bine”, i-am zis. Şi el a citit. Singurul lucru pe care mi-l amintesc este propoziţia: „Da, să fie oare fapta prescrisă?”, iar eu eram descris ca „posibilul făptaş”. Cronicarul se întreba dacă eu săvârşisem o agresiune sexuală şi dacă acea faptă era prescrisă. Îmi amintesc asta pentru că Geir râdea atât de tare în timp ce-mi citea şi pentru că mi-a repetat frazele de câteva ori. „Oare şi-au pierdut minţile cu totul?” hohotea el. „Oare şi-au ieşit complet din minţi?” Câteva ore mai târziu am primit un e-mail revoltat de la Tonje. Ea cita cronica respectivă, în care scria: „Drept exemplu, fosta soţie a autorului este amintită cu numele ei real, şi nu putem decât să ne imaginăm cât de neplăcută trebuie să fi fost această apariţie editorială pentru ea” Tonje se întreba ce anume însemna asta şi de ce nu apucase să citească romanul înainte de publicare, dacă era vorba şi despre ea. Cu mai mult timp înainte îi trimisesem un e-mail în care o rugam să nu citească acel roman. O făcusem pentru că locul central nu era ocupat de ea, ci de Linda şi de sentimentele mele pentru Linda, şi mă gândisem că o va răni să afle cât

de îndrăgostit fusesem eu la doar câteva săptămâni după ce totul se terminase între noi, în ziua aceea în care eu am plecat din Bergen, în urmă cu şapte ani. Acum Tonje credea că-i ascunsesem conţinutul celui de-al doilea volum, că o păcălisem. Toată Norvegia urma să citească despre ea, în timp ce ea nu ştia nimic. Explicaţia că procedasem astfel ca s-o menajez era mult prea naivă, aşa că nu m-a crezut nicio secundă. Tensiunea era atât de mare, telefoanele de la mass-media erau atât de numeroase, încât perspectiva aceea era imposibilă. Răul comis era cartea însăşi, nu lectura romanului. Eu nu scrisesem despre ea, dar scrisesem despre un lucru de care ea nu avusese habar şi care se întâmplase atunci când eram împreună, mai exact că eu mă îndrăgostisem din prima de Linda. Bang. Ea. Drept în inimă. Dar ce fel de inimă? Totul fusese înceţoşat pentru mine în acele zile, m-am pripit, sentimentele nu erau reciproce, Linda mi-a întors spatele, iar eu m-am tăiat pe faţă, am lăsat totul baltă şi m-am dus acasă. Aceea a fost cea mai intensă experienţă din viaţa mea. Atunci am fost într-un loc despre a cărui existenţă nu aflasem. Lumea ca un fluviu de impresii, iar eu eram legat de ele, aşa m-am simţit, totul avea o semnificaţie, puteam să studiez o ghindă preţ de zece minute, de parcă ar fi conţinut secretul universului, ceea ce într-adevăr conţinea, şi de aceea eu mă holbam la ea. În acea stare sufletească eram când am văzut-o pe Linda şi am fost hipnotizat de ea, dar nu s-a întâmplat nimic, nici măcar nu ne-am atins. Ea era pe cale să dezvolte o psihoză maniacală; eu eram deja maniac, fără niciun dubiu. Scrierea unei cărţi despre propria mea viaţă era de neconceput fără să includ sentimentele pe care le-am avut atunci şi ceea ce mi s-a întâmplat. Dar asta a sfâşiat-o pe Tonje, şi m-a sfâşiat şi pe mine. I-am scris un e-mail încercând să-i explic, dar nu am făcut decât să înrăutăţesc totul, cel care te răneşte nu poate să fie deopotrivă şi cel care-ţi alină suferinţa. Furioasă la culme, i-a trimis un e-mail lui Geir Berdahl, care o informase oficial că toate personajele romanului vor

apuca să-l citească în avans. Şi ea nu-l citise. În lumina obscură a internet cafe-ului, în timp ce citeam e-mailul ei şi toate celelalte e-mailuri pe care le primisem în ultimele două luni, m-am trezit într-o ipostază în care nu mai fusesem, într-o lume de avocaţi care cercetau fiecare cuvinţel scris de mine, eram asaltat de ameninţări cu procese şi eram acuzat public că minţeam, se scriau recenzii în care eram făcut imoral şi toţi cei care-mi fuseseră sau îmi erau apropiaţi sufereau din cauza mea. Când scrisesem romanul nu mă gândisem la ei, dar pe măsură ce data publicării se apropia, ei au început să-şi facă simţită prezenţa din ce în ce mai tare, şi eu am început să întrevăd repercusiunile. Conflictul era între romane şi consecinţele acestora. Abordarea aleasă de mine a fost să public romanele, să las consecinţele la voia întâmplării, să las toată durerea pe care am cauzat-o să se manifeste şi să sper că rănile vor putea fi vindecate. În termeni generali, am putut să apăr această abordare, deoarece ştiam ce anume căutam şi ştiam valoarea acelor lucruri, dar nu şi în cazuri specifice, efectele resimţite de fiecare persoană despre care scrisesem. Aşezat în faţa computerului din buncărul de jocuri video, eram cuprins de teamă, disperare şi regret, dar ştiam că aceste sentimente aveau să dispară atunci când scriam, deoarece în forma scrisă „noi”-ul social dispărea şi eul se elibera. De abia când mă ridicam şi plecam de la birou revenea şi „noi”-ul social, şi atunci puteam să mă simt ruşinat de ceea ce scrisesem şi gândisem, în varii grade de intensitate, în funcţie de cât de tare mă implicasem în procesul scriiturii. Dimensiunea socială este cea care ne ţine locului şi cea care ne face posibilă convieţuirea; dimensiunea individuală este cea datorită căreia nu ne contopim unii cu alţii. Dimensiunea socială se bazează pe ideea că ţinem cont unii de alţii. Facem asta şi ascunzându-ne sentimentele, trecându-ne sub tăcere gândurile, dacă acestea pot avea un impact asupra celorlalţi. Dimensiunea socială se bazează de asemenea pe arătarea unor lucruri şi pe

ascunderea altora. Ce se cade să fie arătat şi ce se cade să fie ascuns nu este un subiect de discordie, pentru că acestea două sunt legate de „noi”. Mecanismul de reglare este ruşinea. Una dintre întrebările pe care mi le-am pus în timp ce scriam cartea a fost ce anume aş avea de câştigat din încălcarea normelor sociale, din descrierea a ceea ce nimeni nu doreşte să fie descris. Reformulez: ce valoare există în faptul că nu ţii cont de ceilalţi? Dimensiunea socială este lumea aşa cum ar trebui să fie. Tot ceea ce nu este aşa cum se cade trebuie să fie ascuns. Tatăl meu şi-a băut minţile, ceva ce nu se cade, deci această întâmplare trebuia ascunsă. Inima mea bătea pentru altcineva decât pentru cine ar fi trebuit, deci lucrul acesta trebuia ascuns. Dar era vorba despre tatăl meu şi despre inima mea. Nu s-ar cădea ca eu să scriu asta, pentru că toate consecinţele nu mă privesc doar pe mine, ci şi pe ceilalţi. În acelaşi timp, este adevărat. Pentru a scrie aşa ceva trebuie să fii liber, şi pentru a fi liber trebuie să fii nepăsător. Este o ecuaţie care pur şi simplu nu se poate rezolva. Adevărul este egal cu libertate este egal cu a fi nepăsător, acesta e membrul individual al ecuaţiei; să-ţi pese şi să păstrezi secretele sunt de partea socială a ecuaţiei, dar numai ca o formă abstractă, ca şi entitatea interioară a eului, pentru că în realitate nu există nimic care să se numească dimensiune socială, doar fiinţe omeneşti singure, propriul nostru „tu” în alte cuvinte, care se situează tot de partea individuală a ecuaţiei. Tonje nu este un „personaj”. Ea este Tonje. Linda nu este un personaj. Ea este Linda. Geir Angell nu este un personaj. El este Geir Angell. Vanja, Heidi şi John există, ei dorm în paturile lor, la o sută de kilometri distanţă faţă de locul în care mă aflu eu acum. Ei sunt reali. Şi dacă vrei să descrii realitatea aşa cum este, pentru individ, şi dacă nu există nicio altă realitate, atunci trebuie să mergi într-adevăr acolo, nu poţi să arăţi prea multă consideraţie. Acest roman i-a rănit pe toţi cei apropiaţi mie, m-a rănit pe mine, şi în câţiva ani, când vor fi destul de mari ca să-l citească, îi va răni şi pe copiii mei.

Dacă l-aş fi făcut mai dureros, ar fi fost mai veridic.

A fost un experiment care a dat greş pentru că niciodată nu m-am apropiat de ceea ce voiam să spun cu adevărat şi nici să descriu ceea ce am văzut de fapt, dar nu este lipsit de valoare, cel puţin nu în totalitate, pentru că atunci când descriem realitatea unei anumite persoane, când faptul că încercăm să fim cât se poate de oneşti este considerat imoral şi scandalos, devin vizibile forţa dimensiunii sociale şi modul în care aceasta reglează şi controlează indivizii. Forţa este enormă, pentru că lucrurile despre care am scris au fost exclusiv întâmplări banale, nu a fost nimic senzaţional, astfel de lucruri se întâmplă mereu, absolut în fiecare zi, şi toţi ştiu că aşa ceva pur şi simplu se întâmplă; alcoolismul, infidelitatea, boala fizică şi masturbarea, asta doar ca să dăm câteva exemple care ajung din roman pe prima pagină a ziarelor. Singurul aspect neobişnuit e acela că normalitatea a fost asociată cu numele reale într-un roman, prezentată drept ceva specific şi legat de anumite persoane în particular. Romanul este o formă publică, şi aici rezidă încălcarea normei, ceea ce este specific şi personal a fost transportat într-o arenă publică. Asta li se întâmplă tuturor celor care intră în atenţia publicului – actori, politicieni, jurnalişti TV, vedete pop, dar ei au ales calea aceasta de bunăvoie şi nu-şi doresc nimic mai mult. Singurele persoane ne-publice care sunt mutate dintr-o categorie într-alta sunt infractorii. În acest roman li s-a întâmplat unor oameni obişnuiţi, care nu sunt infractori. De aceea numele lor au căpătat o conotaţie de delincvenţă, un nume obişnuit a încălcat limitele normalităţii şi a devenit atât de anormal, încât jurnaliştii o sună pe acea persoană şi scriu despre ea în ziare. Ceea ce făceau acei oameni, ceea ce era perfect normal, a luat forma unei infracţiuni, a ceva condamnabil. Şi nu eu am fost cel care i-a transformat în infractori, dar nu m-am gândit la asta pe atunci, în multele dimineţi din sala de jocuri video sau la birou, şi puţinele argumente pe care le aveam în apărarea mea, de exemplu că doar scriam

despre mine însumi, se dezintegrau imediat ce unul dintre cei despre care scrisesem se răsucea şi se uita către mine. Aşa au procedat, unul câte unul, în şir, şi eu am lăsat privirea în pământ, m-am uitat în altă parte, apoi m-am uitat fix la pagina din faţa mea şi am continuat să scriu.

În aceeaşi zi în care Geir mi-a citit recenzia romanului din *Aftenposten*, în timp ce eu eram afară pe balcon, au venit şi Asbjörn şi Yngve la Malmö. În seara respectivă urma să mergem la concertul trupei Wilco din Copenhaga, iar ei urmau să stea la noi peste weekend. Prima dată am dat noroc cu Asbjörn, apoi cu Yngve, concentrându-mă să-i privesc în ochi; fără nicio îndoială, îşi imaginau că mă gândeam la ceea ce scrisesem despre acest subiect. Aduseseră dulciuri pentru copii şi Asbjörn înrămase fotografia de pe coperta primului volum, fotografie pe care el o realizase, şi mi-a făcut-o cadou, pe lângă un teanc de cărţi pe care el, în calitate de designer de cărţi, le avea în dublu exemplar. *Fiinţă şi timp* de Heidegger, pe care eu o aveam doar în engleză, *Cugetări* de Blaise Pascal, pe care o aveam dar într-o ediţie veche, prescurtată, şi altele câteva. Îmi aduseseră şi ziarele din ziua aceea. Eu am ridicat mâna în semn de refuz şi m-am uitat în altă parte, dar Linda le-a luat pentru că era curioasă, şi chiar dacă i-am spus că nu trebuia să facă asta, tot s-a aşezat la masa din bucătărie şi a început să citească, în timp ce Ingrid citea peste umărul ei. Am văzut titlul principal, „îşi expune familia – alcool şi probleme psihice”, şi am văzut şi titlul din interiorul ziarului, „îşi expune soţia”. Apoi m-am uitat către Yngve şi Asbjörn, care îşi cărau bagajele în camera de zi. Am ieşit pe balcon şi am fumat o ţigară. Asbjörn a spus că fusese puţin neliniştit când aflase că mama Lindei era acolo, nu ştiuse ce fel de atmosferă va găsi între noi după cele scrise de mine. I-am spus că ea era genul de om *larger-than-life* şi că totul mergea bine. Dar nu de Linda voiam eu neapărat să ascund ziarele, cât de Ingrid, deoarece Linda era fiica ei, iar acum ziarele scriau că o expusesem şi ofereau detalii

despre problemele ei psihice. Iar menţiunea despre „alcool” nu putea să se refere decât la Ingrid. Ştiam cât de tare o rănise să vadă asta în roman, pentru că-i spusese Lindei, insistând că nu era adevărat. Durerea ei persista acolo, mocnind şi scăpărând. Dar una este un teanc de hârtie şi altceva este o carte, şi un articol despre carte este iarăşi ceva diferit. Articolele erau însă tot mai multe şi tot mai aproape. Pentru suedezi, Norvegia era o ţară îndepărtată, dar dacă romanul se publica în Suedia, în suedeză – asupra acestui subiect nu s-a ajuns încă la un acord atunci viaţa ei ar fi fost afectată, şi consecinţele ar fi fost reale.

Linda a plecat după copii, şi când Asbjörn a trecut, în drum spre toaletă, prin dreptul bucătăriei, a văzut-o pe Ingrid citind ziarul, iar ea s-a uitat la el cu degetul mare ridicat în semn de aprobare. Gestul l-a făcut să râdă. M-am întrebat oare la ce se gândea Ingrid. Că era bine că romanul avea parte de o asemenea atenţie, astfel fiind bine şi pentru familie, pentru nepoţii ei care ar fi putut în sfârşit să aibă o casă în care să locuiască? Şi o maşină cu care să se plimbe?

După o oră, când copiii au intrat pe uşă, s-au comportat diferit faţă de altă dată. Întotdeauna când aveam musafiri în apartament, ei mă duceau cu gândul la nişte animăluţe. Erau vigilenţi, atenţi, prudenţi şi adulmecau locul. „Hm! Pantofi necunoscuţi. Geci necunoscute. Mai bine să fim cu ochii în patru pe-aici”. Vanja era cea mai defensivă, Heidi urma după ea, şi John evident venea pe ultimul loc. El le zâmbea tuturor. Am mâncat în sufragerie, copiii au alunecat încet de pe scaune după câteva minute şi au dispărut în camera lor, ducând cu ei pungile de dulciuri. Eu eram fericit. Întotdeauna eram fericit când eram cu Asbjörn şi Yngve, deşi era destul de ciudat, pentru că ei doi erau cei care erau prieteni şi formau un tot unitar, eu fiind mai degrabă spectator sau un asociat îndepărtat, şi nu eu şi Yngve, care eram fraţi şi aveam acelaşi sânge. Dinamica relaţiei dintre noi era fix

aceeaşi ca la Bergen, când mă dusesem şi eu acolo în 1989, ei erau oamenii de lume, experimentaţi, eu eram novicele, cel care nu ştia încă mersul lucrurilor, şi nimic din ceea ce se întâmplase în vieţile noastre de atunci încoace nu a schimbat acest raport. Poate că tocmai asta îmi plăcea, că nu eram eu la conducere, ci mergeam după alţii, aşa cum face un frate mai mic.

A intrat Heidi, i-a aruncat lui Asbjörn o privire suspicioasă şi l-a întrebat încă o dată cum îl cheamă.

— Asbjörn, i-a răspuns el.

— Izbjörn, a repetat ea. Urs de zăpadă.

— Nu, Asbjörn, a corectat-o el.

— Izbjörn! a exclamat Heidi, după care s-a întors râzând la fraţii ei.

— De fapt, noi toţi cei care stăm la masa asta suntem şi personaje de roman, a conchis Yngve.

— E adevărat, a spus Asbjörn râzând.

— Ar trebui să facem o pagină de internet pentru personajele dintr-un roman, ca să ne putem compara experienţele, a propus Yngve.

— Eu pot să fiu moderatorul, i-am zis.

— Cum te-ai simţit când ai citit că ai fost expusă? a întrebat-o Yngve pe Linda.

— Nicicum, a zis Linda. Partea cea mai rea este că apar în ziar. Ştii ce vreau să spun. Apoi oamenii cred că am fost expusă. Altfel nu aş fi fost decât o descriere dintr-o carte, şi, evident, nu-i acelaşi lucru.

— De fapt, doar voi doi m-aţi cenzurat, le-am spus. Deşi pentru nişte lucruri banale. Am scris o chestie despre tine, am zis uitându-mă la Yngve, şi eram sigur că vei fi mândru. Dar nu! Aşa că am scos partea aceea.

— Despre ce anume era? s-a arătat Asbjörn curios.

— Nu pot să-ţi spun, i-am zis. Dar e legat de un bileţel pe care odată l-am lipit pe uşa lui.

— *Groupies must leave before breakfast*? „Admiratoarele trebuie să plece înainte de micul dejun?” a chicotit Asbjörn.

— Poate. Şi Linda mi-a spus că ea chiar n-a biciuit măgăruşul la parcul de distracţii.

Ingrid a râs.

— În profilul meu nu vreau să se scrie că biciuiesc animale. Oricum, nu s-a întâmplat.

— Nu, chiar nu s-a întâmplat, am zis. Probabil că încercam să redau atmosfera aceea de agresivitate.

— Mulţumesc pentru masă, a spus Asbjörn uitându-se la Ingrid. A fost delicios.

— Într-adevăr a fost delicios, am confirmat eu.

Ne-am ridicat şi am dus farfuriile la bucătărie. Apoi am ieşit pe balcon ca să fumăm, Linda şi Yngve stăteau pe cele două scaune, Asbjörn şi cu mine stăteam în picioare cu spatele la balustradă.

— Asta îmi aminteşte de ziua mea când am împlinit patruzeci de ani, am remarcat eu. Nu am fost cu toţii aici la un moment dat? îmi amintesc doar cum stăteam aici împreună, înghesuiţi ca sardelele. Şi mă gândeam la crăpătura aia.

Le-am arătat fisura din perete, fisură care probabil era de suprafaţă, pentru că altfel întreg balconul s-ar fi năruit deja.

— Ce naiba! a exclamat Asbjörn.

— Hélènei toţi cei de la petrecere i s-au părut *rar*, a zis Linda în suedeză. Mai târziu a revenit la subiectul ăsta: „Bărbatul care dormea în camera copiilor, nu-i aşa că era fantastic? Şi cel care n-a scos o vorbă toată noaptea, care era problema lui? Şi cel care…” aţi prins ideea.

— Păi, chiar suntem, i-a răspuns Yngve în norvegiană.

— Ce suntem?

— *Rar*, adică ciudaţi, a spus el.

— *Rar* în suedeză înseamnă frumos, i-am zis eu.

Concertul trupei Wilco s-a ţinut în fostul teatru din Copenhaga; cumpărasem biletele separat, aşa că locul meu era chiar la marginea unui balcon situat aproape de scenă, dar probabil că sunetul va fi prost, m-am gândit în timp ce

mă aşezam, şi după ce am cercetat sala o vreme, i-am descoperit pe Yngve şi Asbjörn care stăteau ca două păsărele sus în cuib, chiar sub acoperiş, unde sunetul trebuie să fi fost mult mai bun.

M-am lăsat pe speteaza scaunului, care era roşu şi îmbrăcat în pluş, şi mi-am plimbat privirile prin sală fără să fixez un punct anume. Eram obosit şi mă bucuram să fiu lăsat în pace printre alţi oameni. Nu mai fusesem la un concert de pe vremea când locuiam în Norvegia. Atunci era un mare eveniment când veneau trupele în oraşul nostru. Acum David Byrne n-avea decât să concerteze la un bar aflat la două sute de metri distanţă de apartamentul nostru, şi eu tot nu mergeam. Odinioară, muzica însemnase enorm pentru mine, însă acum nu mai era relevantă, semăna cu privitul la televizor. Când şi când, muzica revenea, ca o lovitură de topor care izbeşte apa îngheţată, aducând cu sine toată suferinţa pentru tot ceea ce pierdusem de-a lungul drumului pe care-l parcursesem în viaţă.

A început să cânte trupa din deschidere. Membrii ei, norvegieni, stăteau adunaţi în mijlocul scenei, aceasta nu le aparţinea, era ceva ce luau cu împrumut, şi m-am gândit, dintr-un motiv sau altul, la un cort ridicat în mijlocul unei parcări – de asta îmi aminteau. Sunetul era slab şi luminile erau aprinse. Dar a fost destul de bine. Hukkelberg, aşa se numea oare?

M-am uitat în sus înspre şirurile de scaune şi i-am văzut pe amândoi acolo, radiind parcă, deoarece feţele lor erau singurele cunoscute dintr-o mare de necunoscuţi.

După ce l-am citit pe Proust, mi-a fost imposibil să nu văd un teatru atât de vechi ca acesta ca pe un peisaj subacvatic, un fel de recif de corali cu fotoliile asemănătoare moluştelor sau scoicilor şi rochiile femeilor ca nişte cozi de peşte sau tentacule de meduze. Felul în care Proust transforma totul şi-i conferea magie nu mai era posibil, m-am gândit, pentru că totul s-a schimbat deja, totul este oarecum altceva, oarecum infuzat în ficţiune.

Putem să dezbrăcăm realitatea, strat cu strat, şi să nu ajungem niciodată la miezul ei, pentru că ultimul strat acoperă ceea ce este cel mai ireal, cea mai mare ficţiune, adevărata natură a lucrurilor.

Luminile au scăzut în intensitate. Un reflector lumina scena. Jeff Tweedy, rotunjor, aproape puţin cam gras, a venit direct la microfon şi a început să cânte de îndată, cu o voce pură, fără niciun efort. Niciodată nu puteai spera la asta din partea trupelor englezeşti, în orice caz aşa s-a întâmplat cu cele pe care le-am văzut eu în concert. Singura excepţie a fost Blur, pe care-i văzusem împreună cu Tore la Sentrum în 1993, interpretarea lor nu doar că a fost perfectă, ci şi plină de energia aceea prezentă doar la oamenii tineri care vor ceva şi dintr-odată îşi dau seama că pot obţine lucrul respectiv. Dar Wilco erau americani, muzica lor nu era doar de show, ei chiar o trăiau. Au venit pe scenă şi restul membrilor trupei, au cântat o oră şi jumătate, poate două, mă simţeam atât de liniştit stând acolo, însă din când în când muzica dobândea o intensitate emoţională atât de mare, încât îmi pierdeam controlul şi izbucneam în plâns. La final, entuziasmat de această incursiune în tinereţea mea, m-am întâlnit afară cu ceilalţi şi ne-am îmbătat. Eu le spusesem că trenurile circulă toată noaptea, dar când am ajuns la gară am văzut că era închis şi a trebuit să luăm un taxi până la Malmö. Deasupra podului, noaptea părea să încercuiască zidurile, luminile tremurau pe măsură ce scoteau la iveală tot mai mulţi şi mai mulţi metri de asfalt cenuşiu, iar eu mă simţeam ca într-un vis. A doua zi starea mea de anxietate a fost imensă, dar tot trebuia să merg cu ei, am mâncat la un restaurant asiatic şi Asbjörn ne-a regalat cu poveştile auzite de la un prieten de-al lui, medic, care-i spusese totul despre obiectele pe care oamenii şi le vârau în fund când erau singuri, obiecte pe care după aceea nu le mai puteau scoate.

Spre finele toamnei, primul meu roman a fost nominalizat la premiul Brage, şi am plecat la Oslo

împreună cu Linda ca să asist la ceremonia de decernare. După ce ne-am lăsat bagajele la hotel, ea s-a dus la coafor ca să-şi aranjeze părul, sau să-l stileze, sau cum se zice, în timp eu am trecut pe la editură ca să vorbesc cu Geir. La întoarcere am bătut la uşa camerei, şi Linda mi-a deschis afişându-şi noua coafură.

— Ce crezi? Fii sincer.

Iniţial nu am răspuns, am intrat în cameră şi m-am aşezat pe un scaun. Oare voia să-i confirm părerea şi să-i spun că era fantastic, sau să-i dau, cum îmi cerea ea, un răspuns sincer?

Mi s-a părut că arăta oribil şi am avut vaga impresie că şi ei i se părea la fel.

— Arată ca o coafură pretabilă pentru doamnele de cincizeci de ani, i-am zis în cele din urmă.

— Nu-i aşa? Nu arată groaznic?

— Ba da.

— Bine, atunci am să-l spăl şi am să-l las ca de obicei.

Elizabeth, care lucra la editură, a venit să ne ia şi ne-am urcat cu toţii într-un taxi. Era o clădire mare, un public numeros, o încăpere separată pentru cei nominalizaţi. M-am îngrozit când l-am văzut pe reporterul de la *Aftenposten* despre care scrisesem fără ocolişuri în volumul al doilea. Imediat ce m-a zărit, a venit la mine şi s-a prezentat, îl ţineam minte? Desigur, i-am răspuns. El a râs şi a spus că era onorat să apară în cartea mea, chiar şi felul acela. Şi apoi mi-a zis: „Te-ai înşelat asupra unui singur lucru. Nu sunt un puşti răsfăţat de pe coasta de vest”. „Ah, nu? îmi cer scuze atunci”. Şi apoi l-am zărit pe Kjartan Flogstad, vechiul meu erou, autorul-gentleman socialist despre care, de asemenea, scrisesem în cărţile mele. I-am prezentat-o pe Linda, el mi-a prezentat-o pe soţia lui, am schimbat câteva cuvinte, dar eu mă tot uitam în toate părţile, pentru că nu voiam să mă aflu aici, nu puteam să stau aici, eram ca pe ghimpi. Ragnar Hovland, fostul meu profesor de scriere, era şi el prezent. Am stat ce am stat, şi apoi am convins-o pe Linda să ieşim afară şi să

fumăm o ţigară lângă uşa de acces, pe unde continuau să intre o mulţime de oameni, întunericul era bun, ploaia era bună, totul era ud, frunzele lucioase şi maronii de pe iarbă erau bune, dar nu era bună senzaţia aceea când cineva se uită atent la tine. Când ne-am aşezat pe o bancă din faţă, unde aveam rezervate două locuri, lângă Kjartan Flogstad şi soţia lui, un fotograf s-a aplecat de la balcon şi i-a făcut Lindei o fotografie. Ea n-a observat, eu nu am spus nimic, poate că mi s-a părut. A început spectacolul, a fost şi muzică, au fost momente de lectură şi scheciuri, iar mie îmi venea să vomit, pentru că nu puteam să mă uit la scenă şi să-i aud pe spectatori în spatele meu, şi dacă eram desemnat câştigător, nu doar că trebuia să urc acolo, dar trebuia să şi spun ceva. Din nefericire, a trebuit să urc pe podium. Statueta era grea ca o armă a crimei. Acum, când ţineam statueta în mâini, având în faţă toţi oamenii aceia care citiseră cartea şi care se aşteptau ca eu să plâng în hohote, n-am îndrăznit să ţin micul discurs pe care mi-l pregătisem. Prin urmare, am mormăit ceva despre un personaj din roman pe care-l văzusem la bar şi le-am povestit despre perioada când mă mutasem de acasă şi despre cărţile pe care le citisem atunci, cărţi aparţinând celorlalţi autori nominalizaţi pentru premiu. Era adevărat, Roy Jacobsen scosese *Det nye vannet* – *Noile ape* în acelaşi an, şi primul roman scris de Flogstad, *Dalen Portland* – *Valea Portland*, tot pe atunci îl cumpărasem şi-l citisem. I-am mulţumit Lindei şi am spus că este cel mai generos om pe care l-am cunoscut vreodată, şi m-am bucurat că nu mi-au dat lacrimile în acel moment, doar vocea mi s-a frânt puţin, pentru că Linda mă privea concentrată din sală. Apoi am coborât de pe scenă şi m-am aşezat. Aş fi preferat de o mie de ori să fi fost Flogstad cel care se ridică şi se duce să-şi ia premiul, el l-ar fi putut primi cu demnitate, bănuiesc, spre deosebire de mine, care nu voiam decât să mă bag în pământ de ruşine şi de umilinţă. După aceea ne-am dus cu toţii la un pub irlandez din apropiere. Am stat împreună cu Linda şi cu Frederik şi câţiva dintre colegii lui

afară pe terasa din spate, picăturile de ploaie se prelingeau de-a lungul pereţilor şi pe beţele de cort, sau cum s-or numi ele, cele care susţineau acoperişul provizoriu. Frederik o cunoştea pe Linda încă din vara când deveniserăm un cuplu, atunci el a venit în vizită împreună cu Kjetil şi Richard şi ne-am îmbătat cu toţii. Ei pălăvrăgeau, eu mă uitam în zare şi beam bere, mai răspundeam uneori la întrebările unuia sau altuia, pentru că în punctul acesta ajunsese viaţa mea, eram un om căruia i se puneau întrebări. Un autor cunoscut a venit la mine. Ne-am salutat, eram stânjenit, ştiam că lui nu-i plăcea deloc ce scriam. Menţionase asta odată pe un ton ironic, ceea ce nu făcuse decât să înrăutăţească lucrurile. Dar acum nu voia doar să mă salute şi să mă felicite, avea şi chef de vorbă, şi în orice caz i-a luat cinci minute ca să se poziţioneze faţă de mine şi de cărţile mele despre care nu putea să spună făţiş că nu-i plac, că sunt proaste adică, dar nici nu putea să lase lucrurile nerostite, şi ceea ce a ieşit din gura lui a fost neinteligibil, pur şi simplu n-am văzut de unde pleca raţionamentul lui. Adică de ce anume a rostit lucrurile acelea. Era oare un obstacol social care trebuia înlăturat din calea noastră înainte de a purta o discuţie? Sau erau nişte considerente estetice despre care el credea că trebuie să fie etalate, astfel încât eu să nu-mi imaginez că se afla acolo din alte motive decât cele reale? A zăbovit aşa de mult, încât de la rolul lui, acela de om care a trecut să mă salute, s-a transformat în omul care şi-a câştigat un loc la masa noastră. Era o persoană plăcută, întotdeauna a fost, dar de ce se aşezase la masa mea? îi plăceau cărţile mele? În mod vădit, nu. Mă plăcea pe mine? Poate că da, poate că nu. Erau destul de slabe şansele ca el să fi venit la masa mea dacă aş fi fost un autor retras din Vestland, care aşternea cuvinte la întâmplare, asta dacă nu cumva autorul izolat era considerat de colegii lui drept un scriitor de prim rang. Atunci el ar fi venit. Aşa cum aş fi făcut şi eu. Odată, când eram la un restaurant micuţ dintr-un orăşel din Norvegia,

împreună cu o autoare şi soţul acesteia, la masa noastră s-a aşezat Lars Saabye Christensen şi eu am început să mă uit pe furiş la el, aproape că n-am mai auzit ce-mi spunea autoarea, şi imediat ce-am prins ocazia m-am întors către el şi l-am întrebat: „Nu cumva colaborăm cu aceeaşi editură din Anglia?” Am făcut asta deşi interlocutoarea mea observase privirile pe care i le aruncam lui Saabye Christensen şi-mi ghicise intenţiile. Nu era prea târziu ca să salvez situaţia, dar dorinţa de a vorbi cu el era mai puternică decât convingerea că făceam ceva ce nu se cade. La acelaşi eveniment literar, atât conferenţiarul, cât şi eu am fost făcuţi cu ou şi cu oţet de soţia unui autor, pe motiv că moderatorul alocase mai mult timp pentru prezentarea cărţii mele decât pentru cartea soţului ei. Acel amestec dintre ceea ce poate fi mai nobil, cum este literatura, şi ceea ce poate fi mai josnic şi mai ordinar este tipică pentru mediul scriitoricesc, şi nu deloc surprinzător, pentru că sunt foarte rare domeniile în care oamenii să investească atât de mult şi să primească atât de puţin în schimb, în anul în care am debutat am stat împreună cu Erik Foşnes Hansen până târziu în camera de hotel, măgulit să vorbesc cu el, chiar dacă nu-i citisem cărţile publicate după cea cu care debutase la o vârstă foarte fragedă, *Turnul Şoimului*, un roman pe care-l citisem în liceu, iar când i-am pomenit de revista literară *Vagant* a fost de parcă i-aş fi fluturat o capă roşie prin faţa ochilor.» *Vagant*!” a strigat el. Hansen, care vânduse sute de mii de cărţi publicate în toată lumea, primise critici pozitive de peste tot, mai puţin de la *Vagant*, minuscula revistă literară editată de o mână de puştani care lâncezeau prin cafenele în cartierul de est din Oslo. Îi ura. Nu scriau decât vorbe goale şi mostre de intelectualism academic. De ce? Asta nu mi-a spus, dar bănuiesc că faptul că nu-l băgau în seamă juca un rol important. Atunci când primul meu roman a început să se vândă, am fost şi eu îngrijorat de statusul meu. Salvarea mea a fost, pentru o perioadă, faptul că am intrat în redacţia revistei *Vagant*, şi a fost o strategie perfectă,

pentru că atunci eram un autor de talie mică şi de talie mare deopotrivă, acolo mi-am croit ascensiunea şi am întâlnit tot mai multe nume pe drum, până când am ajuns în punctul în care, într-o seară ploioasă de septembrie, la un pub islandez, marile nume au venit la mine. Knausgând devenise un nume de marcă, un logo, ziarele fuseseră înţesate de el în toamna aceea, şi ce forţă zăcea în acea repetiţie, de abia acum am remarcat. Oamenii se uitau. Oamenii îşi cereau scuze înainte de a spune ceva. Oamenii nu îndrăzneau să spună nimic. Oamenii veneau la mine când erau beţi. Asta era ceva notabil. Şi nu era datorită cărţilor pe care le scrisesem, pentru că acelea erau banale – doi fraţi care-şi înmormântează tatăl decedat şi un tată de copii mici care se dezbracă în faţa cititorului –, acum era important numele, cu toată încărcătura lui.

Mi-a plăcut că autorul acela renumit a venit să se aşeze la masa noastră în seara aceea. Mi-a dat sentimentul de putere. În acel sentiment se ascundea şi faptul că puteam să spun orice, sau puteam să nu scot o vorbă, fără ca asta să aibă vreo importanţă, fără ca asta să fi schimbat ceva. Atunci când l-am întâlnit prima dată eram unul dintre studenţii lui de la scriere creativă, când l-am întâlnit a doua oară eram un student cu tupeu care călătorea de colo colo, făcând interviuri cu scriitorii celebri ai Norvegiei. Ca să-l conving că merita să piardă timpul cu mine a trebuit să fac nişte sforţări colosale; pentru momentul interviului mă pregătisem mai multe săptămâni în care nu făcusem nimic altceva. Am meşteşugit întrebări bune, inteligente şi spirituale, care, mi-am dat eu seama după câţiva ani, fuseseră complet transparente şi mă despuiaseră complet în faţa lui, şi la fel s-a întâmplat cu toţi ceilalţi pe care i-am întâlnit: studenţi din ultimul an, profesori, autori, redactori şi jurnalişti. Atribuiam o asemenea valoare celebrităţii, încât mă străduiam cu atât mai mult cu cât numele era mai prestigios. Ah, atunci când profesorul Buvik nu doar că mi-a reţinut numele, dar mi-a şi adresat întrebări în timpul unui curs universitar! Prima dată când i-am întâlnit pe

Jonny Halberg. Tone Hodnebo. Henning Hagerup. Eldrid Lunden. Thure Erik Lund. Ingvar Ambjörnsen. Cecilie Loveid. Olav H. Hauge. Mărit Christensen. Oystein Rottem. Kjartan Flogstad. Ole Robert Sunde. Georg Johannesen. Kjersti Holmen. Erlend Loc. Asne Seierstad. William Nygaard. Kjetil Rolness. Einar Okland. Frode Grytten. Trond Giske. Am înţeles că singurul mod în care puteam să gestionez totul era să mă prefac că nu aveau nicio importanţă pentru mine, că eram absolut incoruptibil, în timp ce în mintea mea complet liniştită mi bucuram de întrevedere şi speram că cineva va observa. Abia acum, în pub, mi-am dat seama că exista o anumită mişcare înspre o ţintă, numele meu avea dintr-odată o asemenea greutate, încât ceilalţi se comportau în faţa mea aşa cum eu mă comportasem în faţa celor cu nume sonore. Nu a fost ca şi când n-aş fi înţeles ce urmăreau de fapt, pentru că ştiam asta din proprie experienţă, ştiam totul despre arta înjositoare a linguşirii, atât de omenească. De aceea am înţeles că nu avea legătură cu mine, pentru că fusesem acelaşi de-a lungul tuturor acestor ani în care m-am străduit să dau bine în faţa celorlalţi comportându-mă aşa cum se comportă cei care nu sunt corupţi, ceea ce era o formă mai sofisticată de corupţie; eu fusesem acelaşi. Tot ce s-a schimbat a fost numele şi asocierea lui cu imaginea. Pentru lecturile publice cerusem întotdeauna un onorariu de o mie cinci sute de coroane, iar acum mi se ofereau şaizeci de mii pentru o apariţie de trei sferturi de oră. Am refuzat, nu pentru că nu mi-aş fi dorit banii, ci pentru că-mi doream ceva ce contează mai mult, adică integritatea; nu pentru că aş fi fost o persoană cu integritate, ci pentru că eram de două ori mai corupt decât atât. Eram atât de corupt, încât nu-mi mai păsa de părerea celor de la *Vagant*, pentru că în ierarhia valorilor pe primul loc era trecut să nu-mi pese, şi mie nu-mi păsa de nimic altceva decât de ierarhie. Aşa a fost. Îmi vândusem sufletul de două ori, nimic nu era mai cumplit decât asta, dar ajunsesem în vârf. Dacă arătai că doreşti să fii în top şi te desfătai cu laurii

victoriei, în final nu erai în top, deoarece nu puteai fi în top decât dacă integritatea ta era neştirbită şi dacă ziceai nu. Nu ziarelor, nu televiziunii, nu evenimentelor sociale şi aparţiilor pe scenă. Erai în top numai dacă ziceai „nu” acelui top, dar nici acela nu era topul absolut, pentru că existau oameni cărora chiar nu le păsa, care stăteau singuri şi fără admiratori undeva într-o vale, scriindu-şi proza încăpăţânată, întunecată şi fără compromisuri – dacă ne gândim la cei mai buni –, care nici măcar nu trimiteau vreodată manuscrisul unei edituri, ci-l îngropau undeva într-o pădure şi începeau să scrie următoarea operă.

Când seara s-a încheiat, i-am oferit braţul Lindei şi, ţinând statueta în cealaltă mână, am luat-o spre hotel. Cum ei îi era foame, m-am dus la 7-Eleven ca să-i cumpăr mâncare, dar în drum spre hotel am început dintr-odată să râd, râsul m-a cuprins din senin, şi m-am oprit şi m-am întors către perete. Ha, ha, ha! Ha, ha, ha! apoi mi-am continuat drumul prin ploaie şi întuneric, pe asfaltul strălucitor, până la hotel, care se numea Savoy, unde m-am oprit şi mi-am aprins o ţigară, ultima ţigară înainte de culcare. Nu ştiu de ce am râs, dar pur şi simplu ideea aceea m-a făcut să râd din nou. Ha, ha, ha! Ha, ha, ha! Ha, ha, ha!

Încă mai mustăceam când am intrat în cameră. Linda adormise. M-am aşezat pe pat şi mi-am pus mâna pe fruntea ei. „Vrei să mănânci ceva, nu?” Dar ea era mult prea adânc cufundată în întunericul sufletului ei, aşa că mi-am tras un scaun la fereastră, m-am aşezat, am mâncat mâncarea pe care i-o luasem şi am băut un Pepsi Max în timp ce mă uitam pe geam la stropii de ploaie şi la lampa aceea care atârna de pe un fir subţire deasupra străzii şi care se legăna în faţă şi în spate din cauza vântului.

Într-un weekend de la finalul lunii mai, în 2010, am închiriat o maşină şi m-am dus la proprietatea noastră din afara oraşului Malmö ca să fac ordine în haosul de acolo. Linda dăduse anunţ de vânzare, fusese deja o vizionare, dar nimeni nu s-a arătat interesat, şi pe bună dreptate,

pentru că nu făcuserăm niciun efort ca să ascundem paragina acelui loc. Gândul la cum s-a dus totul pe apa sâmbetei mi-a stat pe creier ani de zile. După ce am trecut de ultimul sens giratoriu şi am intrat în zona de case care se întindea de ambele părţi ale străzii, compusă din câteva sute de cabane cu grădină, aproape toate întreţinute în stare impecabilă, gândul acela m-a copleşit de-a binelea. Faptul că mă aflam acolo şi în curând aveam să încep lupta cu dezordinea mi-a aprins o lumină în suflet. Nu un foc sau o flăcăruie, ci mai de degrabă un luminiş de care te apropii în mijlocul pădurii, cu toate aşteptările pe care le presupune asta.

Urma să aibă loc o nouă vizionare a doua zi, şi dacă reuşeam să mă ocup de cele mai neîngrijite aspecte, nu era exclus ca cineva să ne facă o ofertă, deoarece oamenii care-şi cumpărau astfel de locuri o făceau pentru că le plăcea genul acela de muncă; paragina li se putea părea chiar atrăgătoare, întrucât atunci aveau ceva de făcut.

Cerul era cenuşiu şi iernatic, oamenii pe care-i vedeam pe stradă, câţiva tineri cu biciclete şi o femeie cu cărucior care căra o plasă grea de la Coop, păreau să nu fie conectaţi cu cerul, cam tot aşa cum crabii de pe fundul mării nu sunt conectaţi cu suprafaţa apei, mi s-a părut mie în timp ce conduceam cu 30 de kilometri pe oră. Frunzele copacilor înmuguriseră nu demult, dar fără lumina soarelui era greu să le asociezi cu puseul de viaţă cu care ne întâmpină întotdeauna primăvara.

Am schimbat viteza într-o treaptă inferioară şi am cotit în marea parcare cu pietriş. Mă durea stomacul. Acesta era un loc în care erai văzut nu ca persoana care erai, oricare ar fi fost aceea, ci aşa cum păreai în exterior. Aici, eu eram un bărbat cu păr lung şi unsuros şi cu barbă, îmbrăcat în haine negre şi ponosite, cu privirea sălbăticită şi cu mişcări agitate, şi când vagabondul ăsta apărea cu cei trei copii ai lui, mă vedeam atât de clar prin ochii celorlalţi proprietari de case, şi toată încrederea şi demnitatea mea dispăreau. Dacă cineva ar fi sunat la

serviciile sociale şi le-ar fi spus să vină şi să salveze copiii de acest tată îngrozitor, care era probabil un drogat, în mod cert un dubios, atunci aş fi intrat în defensivă, aş fi simţit că exista un grăunte de adevăr în spusele lor şi m-aş fi apărat fără vlagă.

Am condus până la bariera din faţa drumului cu pietriş din celălalt capăt al parcării, am oprit, m-am dat jos, am deschis bariera şi am dat-o la o parte, am intrat în maşină, am condus câţiva metri, m-am dat jos şi am închis bariera, după care mi-am continuat deplasarea cu viteza melcului printre căbănuţele de lemn. Pietrişul scrâşnea pe sub cauciucuri şi maşina aluneca asemenea unei barje care merge în amonte pe drumul asemănător unui canal, am trecut prin dreptul porţilor, una câte una, până am ajuns la poarta noastră. Casa noastră nu strălucea de curăţenie ca celelalte, ci era acoperită de un strat verzui de alge sau ciuperci. Nici gardul nu era curăţat de frunze şi lăstari, după cum prevedea regulamentul: gardul viu din curtea noastră crescuse printre ochiurile plasei şi se înălţase pe deasupra.

Am oprit motorul şi am scos cheia, moment în care am observat anunţul de pe gard. DE VÂNZARE scria, cu litere albastre pe fond alb. Am deschis portiera, am coborât, am trântit portiera. Aerul răcoros mi-a mângâiat obrajii şi mâinile. Pietrişul era acoperit de iarbă, o altă încălcare a regulamentului, şi stomacul mi s-a chircit de durere când am văzut. Mi-aş fi dorit să fiu nesimţit, să fac ceva pe părerea idioţilor ălora care se holbau tot timpul în curţile altora, această bandă imbecilă de moşnegi stafidiţi, cu pieile atârnând pe ei, care nu se gândeau la nimic altceva decât la ceea ce era bine şi corect şi-şi petreceau ultimii ani, ultimele zile, după toată experienţa acumulată într-o viaţă lungă şi unică, încercând să ţină grădina în ordine şi făcând spume când alţii nu făceau ca ei. Aş fi vrut să nu-mi pese, dar nu puteam. Adevărul este că mi-era frică de ei şi chiar voiam să cad la pace cu ei.

Am deschis poarta şi am intrat în grădină.

De ce nu tăiase Linda iarba? Faptul că straturile erau pline de buruieni era dureros, avea să-mi ia săptămâni întregi să le curăţ, dar gazonul? Ce-o fi fost în capul ei când scosese casa la vânzare, că prima impresie nu era importantă? Că potenţialii cumpărători n-aveau să observe delăsarea şi aveau să se gândească: „De fapt, ăsta e chiar un loc bun”?

M-am răsucit. La fereastra casei de păpuşi de pe partea cealaltă a străzii era o bătrână care se uita la mine. Soţul ei fusese preşedintele asociaţiei de proprietari. El veghea ca toată lumea să respecte regulile. Prin urmare, când într-o seară de miercuri am prins autobuzul ca să vin încoace ca să ud iarba, după câteva zile de caniculă, el a venit în plimbare până la gard, aşa, întâmplător, întotdeauna venea aşa, întâmplător, ca să mă întrebe dacă ştiam ce zi era. Da, ştiam. Era miercuri, nu? Da, era miercuri. „Şi aici avem un sistem, ştii, în ceea ce priveşte udatul grădinii. Numerele impare udă luni, miercuri şi vineri, iar numerele pare, marţi, joi şi sâmbătă. Tu ce număr ai?” Am fost obligat să mărturisesc că aveam număr par şi, prin urmare, nu aveam dreptul să ud grădina. Deci aveam de ales: fie luam autobuzul spre casă, fie îl sfidam şi lăsam furtunul să curgă încetişor în spatele casei, unde nu mă vedea nimeni. Evident că asta am făcut, am stat pe prispă şi am fumat, cu frica-n sân să nu mă vadă. Sau veneam cu toţii într-o sâmbătă cu scopul de a tunde iarba – pe care o tundeam mult prea rar – şi se întâmpla să adormim. Cine se ivea la gard, dacă nu preşedintele? „Am auzit că tai iarba”. „Da, da. A crescut extrem de mult”. „Da”, a căzut el de acord. „Dar nu este voie să foloseşti maşini de niciun fel după ora patru în zilele de sâmbătă, până luni dimineaţa, din cauza zgomotului. Nouă ne place să avem puţină pace şi linişte. De data asta poţi să tunzi iarba după-amiază, dar data viitoare vei şti cum să procedezi”. „Oh, mulţumesc foarte mult”, i-am spus. „Sunteţi foarte amabil!”

Mai erau şi hârtiile pe care ni le lăsau în cutia poştală

după fiecare rundă de inspecţie. Un formular în care se bifau meticulos diverse rubrici în funcţie de ceea ce constatau.

Am ocolit casa şi, după ce am ieşit din raza vizuală a vecinilor, m-am aşezat pe trepte şi mi-am aprins o ţigară, încercând să-mi fac o imagine de ansamblu despre sarcina care mă aştepta. Dinspre autostrada către Danemarca venea un zumzet slab, şi se mai auzeau şi nişte lovituri înfundate de minge de pe un teren de fotbal din apropiere. Nu văzusem niciodată terenul, deşi vedeam luminile care se aprindeau pe marginea lui în fiecare seară, şi care toamna şi iarna lăsau impresia unui hangar de lumină pe câmpul întunecat.

În toamna şi în iarna aceea stătusem în casa de vacanţă şi scrisesem, singur în tot acel spaţiu enorm, aduceam apă într-o canistră de la o cişmea de lângă parcare, îmi făceam cumpărăturile la supermarketul situat la câţiva kilometri distanţă, dădeam gata pagină după pagină, trei sau patru zile la rând, apoi mergeam acasă şi stăteam acolo câteva zile, după care mă întorceam. Aici eram rupt complet de lume. Nu aveam ziare, nu aveam internet, televizor, nici radio, doar un telefon mobil al cărui număr nu-l ştia nimeni. Şi nu era nimeni. Seara şi noaptea apărea un arici care adulmeca prin grădină şi uneori, dacă stăteam complet nemişcat, îşi freca botul de pantoful meu. Ziua erau păsările. Eu stăteam în faţa calculatorului, cu căciulă în cap şi cu mănuşi de lână, îmbrăcat cu geacă şi cu o pătură sau cu plapuma peste genunchi. Aerul era ca fumul în jurul becului ce răspândea o lumină rece. Scriam despre copilărie, scriam despre tinereţile mele. Vorbeam la telefon cu Geir, căruia îi citeam ceea ce scrisesem şi cu care discutam, vorbeam cu Linda, care era ajutată de mama ei ca să se descurce cu copiii şi care, cât timp ei erau la grădiniţă, nu ştia niciodată ce să facă şi cum să facă. Orele acelea goale care se deschideau în faţa ei erau mai mult înspăimântătoare decât binefăcătoare; eram conştient de asta. Aşa era dintotdeauna. Avea un birou

într-un spaţiu colectiv, dar îi era teamă să meargă acolo, se forţa uneori să meargă, însă după aceea n-o mai vedea nimeni săptămâni în şir.

Era un birou frumos, unde avea un Mac cu funcţie de recunoaştere vocală, fotografiile copiilor aşezate lângă el, cărţi pe rafturi ca sursă de inspiraţie. Odată a luat-o pe Heidi cu ea, şi Heidi fusese atât de mândră să meargă la serviciu cu mami, salutase pe toată lumea şi stătuse la birou şi desenase, iar eu am văzut clar cât de fericită era Linda când s-a întors acasă, pentru că în acea zi ea fusese ca toţi ceilalţi părinţi, îşi dusese fetiţa la locul de muncă, se lăudase cu ea în faţa colegilor şi îi arătase lui Heidi ce anume lucra. Cu toate acestea, s-a dus acolo din ce în ce mai rar.

În Linda exista ceva care când o apăsa, când o ridica. Trebuia să i se opună din răsputeri, deoarece, dacă era copleşită de apăsarea acelei forţe, totul devenea negru şi lipsit de speranţă, iar când o ridica, totul strălucea şi era plin de speranţă, şi asta îi colora întreaga existenţă, care se schimba dramatic în felul acesta, deşi viaţa ei era aceeaşi.

Când ne-am cunoscut, Linda era pe calea ascendentă, şi în perioada aceea drumul ei nu s-a oprit, nu s-a răsucit, ci pur şi simplu a continuat să urce, nu existau limite, ea nu mai dormea, zilele erau nesfârşite, şi în cele din urmă o prietenă a găsit-o în apartamentul ei, căţărată pe o masă, mormăind cifre. În Linda există stele, şi când ele strălucesc, şi ea străluceşte, dar când stelele se sting, noaptea este neagră ca smoala. A stat mai mult de un an într-un spital de psihiatrie, se externase de puţin timp când am început să ieşim împreună. Am avut copii aproape imediat, amândoi ni-i doream. Niciodată nu mă gândisem că ea fusese bolnavă, nu mă temeam de asta, şi acea încredere probabil că a făcut-o să accepte ideea de a avea copii.

La maternitate a trebuit să bifeze pe toate formularele „boală psihică”, şi eu am observat cum li se

schimba privirea celor din spital atunci când se uitau la ea sau la mine, chiar dacă acum totul era în regulă. Starea ei de spirit urma un ciclu regulat, se scufunda şi apoi se ridica, dar întotdeauna o făcea în interiorul limitelor normale, şi eu nu mă gândeam niciodată la asta, aşa era Linda, îmi spuneam, temperamentală, şi nu reacţionam la starea ei de fericire când era fericită, nici la întunericul în care pătrundea când era deprimată sau cuprinsă de un val de furie, eu reacţionam la ceea ce spunea şi ceea ce făcea.

A încercat diverse metode pentru stabilizarea emoţiilor, pentru că asta o afecta, totul era o mare schimbare, viaţa pe care o trăiam noi era atât de diferită de cele pe care le avuseserăm înainte, cu responsabilitatea copiilor şi tot ceea ce derivă de aici, iar sentimentul de a nu putea ţine totul sub control era răul absolut. Se temea de haos mai tare decât de orice altceva. Era înmărmurită de orice însemna rupere de ritm, pentru că în natura ei volatilă, întreaga lume pe care o aveam noi, casa noastră, trebuia să fie cât se poate de stabilă şi constantă. Totul reprezenta o ameninţare pentru ea. Orele în care scriam erau o ameninţare. Linda ştia că aceasta era munca mea, că-mi conferea un sens, şi când ea se simţea bine nu era nicio problemă, până în momentul în care starea ei de spirit se înrăutăţea şi o cuprindea spaima, spaimă care se transforma într-un monstru insaţiabil.

Teama ei s-a manifestat extrem de puternic atunci când era gravidă cu Vanja; era îngrozită ca nu cumva s-o piardă, era îngrozită de responsabilitatea care o aştepta şi îşi exterioriza această spaimă în accese teribile de furie. Am ripostat la aceste crize pe care le consideram fără sens, în acelaşi timp îmi era teamă de ele pentru că erau atât de violente, eu nu eram obişnuit cu astfel de izbucniri, în mediul meu de origine totul era controlat şi raţional. S-a născut Vanja, pacea s-a aşternut asupra noastră. Linda s-a dus la şcoală, s-a născut Heidi, ne-am mutat la Malmö, s-a născut John. Volumul de muncă era mare, dar nu costa nimic să munceşti, indiferent cât de mult ar fi fost; nici

treburile gospodăreşti nu m-au costat nimic. Le făceam pur şi simplu. Eu luam lucrurile aşa cum se prezentau şi voiam ca Linda să strângă din dinţi şi să reziste până la capăt.

Ce avea ea?

Avea studii în domeniul radiodifuziunii, dar asta fusese cu mult timp în urmă, Linda nu mai lucrase la radio de atunci încoace, iar ideea de a-şi căuta un loc de muncă, de a suna la radio şi de a spune că avea o idee de emisiune, devenea din ce în ce mai greu de dus la îndeplinire. Şi-a cumpărat un microfon şi un program de editare, şi asta a fost tot.

Mai avea şi ceea ce scrisese. Cel mai vechi text era de dinainte ca noi să ne cunoaştem, iar cel mai recent îl scrisese anul trecut. Erau senzaţional de bune. Ea le-a trimis la editura cu care mai colaborase, dar a fost refuzată, pe motiv că proza scurtă era prea greu de publicat acum, când lumea editorială trecea printr-o perioadă atât de grea. Nu exista public ţintă, şi ei nu aveau bani. Ulterior, Linda şi-a trimis colecţia de povestiri la alte trei edituri, două nici măcar n-au deschis manuscrisul, a treia l-a respins. S-au publicat primele mele două romane, al treilea era gata, şi în timp ce scriam la al patrulea volum, Linda a sunat la Radio Suedia şi le-a propus să realizeze un documentar. Acesta a fost un pas uriaş şi un punct de turnură, pentru că dialogul presupunea şi obligaţii, producătoarea voia s-o cunoască, s-au întâlnit şi Linda i-a câştigat încrederea. De acolo urma să iasă ceva. Au făcut un plan de lucru. Linda era entuziasmată, plină de energie şi de idei, stăteam pe balcon după ce se culcau copiii şi vorbeam despre tot ceea ce plănuia să facă. A călătorit la Stockholm ca să-i ia un interviu astronautului suedez Fuglesang, de acolo a mers mai departe în Norrland, unde a vizitat centrul de pregătire pentru zboruri în spaţiu şi le-a luat interviuri angajaţilor.

Documentarul începea cu ultima cursă a zeppelinului *Hindenburg*. Linda dăduse odată peste nişte articole din presa suedeză a vremii, de unde reieşea că existase un

jurnalist suedez la bord care telegrafiase relatări de mai multe ori pe zi. El a murit atunci când aeronava a luat foc pe partea cealaltă a Atlanticului, cu puţin timp înainte de a ajunge la capătul călătoriei. Era o poveste excelentă, care putea fi pusă în paralel cu reportajul despre călătoriile în spaţiu.

A fost plecată opt zile, iar seara mă suna plină de entuziasm din camera ei de hotel. Călătorise cu sania trasă de câini, vizitase un hotel de gheaţă, fusese într-o zonă plină de deşeuri din spaţiu. Vorbise cu o mulţime de oameni şi planificase întâlniri cu ei, şi cred că a mers până într-acolo încât s-a şi împrietenit cu unii dintre ei, pentru că ceea ce mi-a relatat ea n-ar fi putut să afle decât dacă le inspira o încredere deplină interlocutorilor.

Din vocea ei răzbăteau nerăbdarea şi vioiciunea. Am ieşit pe balcon, m-am aşezat îmbrăcat cu căciulă şi haină şi am fumat. Copiii dormeau. Am simţit o uşoară stare de nelinişte. Aveam impresia că nu comunicam în termenii obişnuiţi cu ea.

— M-am plimbat prin zona asta. Este enormă, acoperită de zăpadă şi pretutindeni sunt bucăţi uriaşe de metal. Este un cimitir spaţial. Îţi poţi imagina, Karl Ove?

— Sună interesant! i-am zis. Ai luat vreun interviu acolo?

— Nu, doar m-am plimbat cu microfonul şi am înregistrat ceea ce vedeam. Dar ştiu că a fost bine. A fost fantastic!

— Bine.

— Şi acum stelele se văd atât de clar! Îţi poţi imagina peisajul?

— Trebuie să te trezeşti devreme mâine-dimineaţă? am întrebat-o.

— Da! Of, tipul de la hotelul de gheaţă, scuze, dar trebuie să-ţi spun asta înainte să uit. Mi-a spus că trebuie neapărat să venim aici împreună. Ne dă o cameră gratis.

— Un hotel de gheaţă? Glumeşti!

— E nemaipomenit, ştii? Într-un fel, e magic.

— OK, Linda. Ar trebui să mă culc acum, dacă vreau să am vreo şansă cu copiii mâine.

— Da, înţeleg. Noapte bună, prinţul meu. Te iubesc!

— Noapte bună!

A revenit acasă la fel de entuziasmată de experienţele acumulate şi despre ceea ce urma să facă. A scris un proiect, ideea era să dramatizeze zborul zeppelinului bazându-se pe relatările jurnalistului. Proiectul i s-a aprobat, bugetul a fost alocat. Linda a angajat actorii, a întocmit scenariul şi a făcut înregistrările. Se ducea la muncă la şapte dimineaţa şi venea acasă la şase seara. Era alt om. O mai văzusem muncind la fel de mult doar o singură dată, în timpul examenelor de la institutul de artă dramatică, atunci când dăduse totul din ea. Dar acum era diferit. Acum era de parcă şi-ar fi investit tot ce avea, întreaga ei existenţă, de parcă ar fi fost acum ori niciodată, nu doar pentru acest documentar, ci şi pentru întreaga ei viaţă.

Vineri seara, după prima ei săptămână de muncă, stăteam somnoroşi şi ne uitam la televizor. Copiii adormiseră.

— Te ocupi tu de copii mâine, nu? m-a întrebat ea.

Am privit-o lung.

— De ce? Tu ce faci mâine?

— Muncesc.

— Trebuie să lucrezi şi în weekend?

— Da, bineînţeles. Este important! Avem un termen-limită.

Important? Termen-limită?

Am simţit că începeam să clocotesc în sinea mea. M-am uitat la televizor câteva secunde, apoi m-am întors către ea.

— Draga mea, tu întotdeauna mi-ai interzis să lucrez în weekend, pentru că este important să facem activităţi de familie. Eu nu am lucrat un singur weekend în şapte ani. Şi acum tu te duci la muncă în weekend?

— Cât de rău eşti! Eşti incredibil de meschin!

— Deci regulile de familie nu se aplică acum că tu ţi-ai luat un job? Văzând că se ridicase, am întrebat-o: Unde mergi?

— La culcare. Trebuie să mă trezesc devreme.

Am rămas pe loc şi am ascultat zgomotul paşilor ei îndepărtându-se pe hol, voiam să merg după ea şi să îndrept lucrurile, dar încă mai clocoteam de nervi şi n-ar fi fost o conversaţie bună. În afară de asta, eram chiar fericit că este plină de energie şi hotărâre, şi pe termen lung exista şansa ca şi *eu* să am voie să lucrez în weekend.

Acelea erau gândurile mele. De fapt, era bine şi era aşa cum trebuia să fie.

A doua zi dimineaţă s-a trezit şi s-a dus cu bicicleta la serviciu. Duminică am mers la Slottsparken, am urmat ruta noastră obişnuită prin oraş, mai întâi la locul de joacă, care de fapt consta într-un carusel şi un tobogan pe sub nişte copaci de foioase, ale căror coroane vara erau ca un tavan, dar acum crengile erau desfrunzite pe sub cerul cenuşiu, apoi la al doilea loc de joacă, pe partea cealaltă a parcului, care se învecina cu o zonă rezidenţială, unde Linda şi cu mine stăteam unul lângă altul în bătaia vântului, urmărindu-ne copiii care zburdau peste tot, îmbrăcaţi cu gecile lor roşii pentru toate anotimpurile, Linda părea că se afundă, era interiorizată pentru prima dată după mai multe săptămâni. Acasă copiii au văzut un film în timp ce ea s-a odihnit şi eu am citit ziarele de duminică. Dacă n-ar fi fost obligată să muncească la ceea ce părea să fie o producţie de oarecare anvergură, ar fi stat acasă în săptămâna următoare, ar fi stat întinsă în pat, să se uite la filme de categoria a doua şi să doarmă până când negura şi durerea ar fi dispărut. Acum nu mai mergea. Acum trebuia să muncească. Luni dimineaţa s-a trezit devreme şi s-a pregătit de plecare în timp ce eu mă ocupam de copii. În timp ce cotrobăiam pe rafturile cu haine ca să-i găsesc lui John ceva potrivit de îmbrăcat, s-a auzit uşa de la baie. Înăuntru, Linda a început să vomite. A durat mai multe minute. Apoi uşa s-a deschis, ea a ieşit, s-a dus la cuier şi

s-a îmbrăcat cu geaca neagră de piele.

— Ai vomitat? am întrebat-o.

Ea a încuviinţat. Era albă la faţă.

— Acum trebuie să plec. Ne vedem după-amiază. Nu ştiu exact când vin. Poate pe la şase.

Şi-a luat poşeta şi a plecat, în timp ce eu am continuat să mă agit cu copiii. După ce i-am dus la grădiniţă, m-am aşezat şi am continuat să scriu la volumul patru, şi am făcut asta toată ziua, apoi i-am adus înapoi pe copii, am pregătit cina, ne-am aşezat şi am mâncat după ce s-a întors şi Linda. Parcă s-ar fi scurs viaţa din ea. A doua zi s-a întâmplat la fel, ea a vomitat în baie înainte de a pleca la serviciu, şi în dimineaţa următoare la fel, şi după aceea din nou. Mie mi se părea că exagerează, nu era decât un loc de muncă, dar asta nu puteam să-i spun, şi nici nu ar fi fost adevărat, doar că acela nu era un serviciu potrivit ei. După cinci ani şi trei naşteri, într-o viaţă care nu a constat decât în copii şi îngrijirea copiilor, cu câteva tentative slabe de a face ceva pe cont propriu în ultimul an, aceasta era marea ei şansă, locul în care putea să-şi demonstreze valoarea. Dacă ar fi fost vorba de a-şi proba meritele în faţa altora, aş fi putut să-i spun să fie calmă, nu era chiar atât de important, dar ea voia să-şi dovedească sieşi că era capabilă, şi de aceea nu aveam ce să-i spun. Vomita dimineaţa, muncea, venea acasă seara, de fiecare dată cu mai puţină încredere decât în ziua precedentă. Mama ei a venit să ne ajute, şi atunci aveam şi mai mult timp ca să scriu.

Vineri, pe la ora două, am auzit uşa de la intrare deschizându-se şi m-am dus să văd cine venise.

Linda stătea cu capul plecat; şi-a dat jos geaca fără să se uite la mine.

— Ai venit deja acasă? m-am mirat eu.

— Nu a mers. N-am reuşit.

— Ce vrei să spui?

Plângea.

— M-am prăbuşit în camera de emisie. Am înţeles că

niciodată n-o să reuşesc. Pur şi simplu nu merge. Nu merge, Karl Ove.

A intrat în dormitor. M-am dus după ea. A reieşit că producătoarea o rugase să meargă acasă şi să ia câteva zile de pauză. Producătoarea era strictă şi avea pretenţii mari, ea înţelesese ce capacitate avea Linda, de ce anume era în stare, dar poate nu-şi dăduse seama cât de fragilă era.

— Nu am reuşit, a gemut Linda. Sunt o ratată!

Mama ei a venit şi s-a optit în cadrul uşii, dar s-a retras atunci când a văzut-o plângând.

— Eşti sigură de asta? am întrebat-o.

— Nu sunt în stare să ţin totul sub control. Şi acum parcă nici nu mai am timp. Nu merge. Este imposibil.

Era destul de rău. Nimic nu putea fi mai rău decât o înfrângere după ce ea investise totul.

— Nu poţi să simplifici? Să faci câteva prescurtări?

Nu mi-a răspuns. Dar după ce copiii s-au dus la culcare în seara aceea, ea m-a rugat să ascult puţinul material pe care-l avea. „Sigur”, i-am spus. De fapt, acela era ultimul lucru pe care voiam să-l fac. Pot să-mi gestionez propriile înfrângeri, dar nu şi pe ale altora.

Mi-a dat căştile şi a apăsat pe play.

Era bun. Bineînţeles că era bun. Nu era mult, dar materialul pe care-l avea era bun.

Luni dimineaţa s-a forţat să meargă la serviciu, cenuşie la faţă şi încrâncenată. Documentarul ei devenise o fixaţie, o dimensiune mult mai mare decât ea însăşi, şi când producătoarea i-a spus că nu mergea şi că trebuia refăcut din temelii, ea s-a prăbuşit din nou. La fel ca data trecută, am crezut că s-a terminat definitiv, că a eşuat, cursa ei s-a încheiat. Ca şi data trecută, a mai făcut o încercare.

Într-un final, a reuşit să-l termine. Am însoţit-o pe post de ascultător de încercare, dacă pot spune aşa, şi ne-am aşezat într-un studio ponosit de la Sveriges Radio din Malmö, doi producători, un tehnician, Linda şi cu mine.

Aproape că m-am enervat în timp ce ascultam documentarul. Era incredibil de bun. Eu îi dădusem crezare Lindei, că totul era o catastrofă, pentru că ea nu-mi dăduse niciun motiv să cred altminteri.

După asta, ea s-a prăbuşit. În săptămânile următoare a fost cuprinsă tot mai des de negurile ei dureroase. Plângea din nimic, se uita la filme, spunea neobişnuit de puţine lucruri atunci când eram doar noi doi. De faţă cu copiii se sforţa să fie la fel ca de obicei, şi am văzut că se simţea uşurată atunci când eu îi scoteam singur în parc. Mi-a spus că niciodată nu va mai putea să lucreze la radio. Dar când negurile au început să se risipească şi lumina a început s-o umple din nou şi lumea ei a devenit din ce în ce mai uşoară, în mintea ei au început să se înfiripe alte idei de documentare; pe deasupra, acum avea deja o intrare la radio.

Cât despre mine, am terminat volumul al patrulea după o săptămână petrecută în cabana de la grădină, unde am scris neîncetat, din zori până-n seară, iar concomitent mi se publica volumul al treilea. Toţi foştii mei camarazi cărora le trimisesem manuscrisul erau nerăbdători să citească despre acele vremuri şi cu toţii şi-au dat acceptul pentru publicare. Am primit o scrisoare minunată, plină de entuziasm de la cel mai vechi prieten al meu, Geir Prestbakmo, pe care nu-l mai văzusem de treizeci de ani. El a descris câteva scene pe care şi le amintea, de pildă aceea când stăteam în picioare într-o magazie pentru bărci şi ţineam un furtun în mâini, deoarece auziserăm că fulgerul nu loveşte în cauciuc. Spiritul şi tonul acelei scrisori îmi arătau că Geir nu se schimbase, era exact aşa cum mi-l aminteam eu. Am vorbit şi cu Dag Lothar la telefon; el mi-a reamintit de discuţiile pe care le purtaserăm despre conexiunea dintre culori şi gustul acadelelor şi despre vara aceea în care ne-am dus cu bicicletele până la Eydehavn şi am jucat tenis. M-am simţit ca şi cum eu le-aş fi dat lor povestea noastră, într-un fel, şi nu că le-aş fi luat-o. Era un sentiment plăcut. Toţi m-au

invitat acasă la ei data viitoare când mai treceam pe acolo. Problemele au reînceput la volumul al patrulea. În loc să folosesc numele autentice şi să trimit manuscrisul persoanelor implicate, am folosit nume false şi am trimis volumul la publicare, nu mai puteam să fac faţă unei noi furtuni. Şi totuşi, oamenii s-au supărat. Am scris volumul al cincilea în opt săptămâni, pe atunci chiar nu-mi mai păsa nici cât negru de sub unghie, găsisem un ton narativ care-mi amintea de literatura pe care o citeam atunci când eram de vârsta pe care o descriam, şi m-am gândit în sinea mea că acesta era romanul pe care aş fi vrut să-l scriu când aveam douăzeci de ani, dar nu puteam. Acum puteam. În ultima săptămână, Linda şi copiii au plecat împreună cu Helena şi cu copiii acesteia în Tenerife, şi eu mi-am terminat cartea în timp ce se desfăşurau Jocurile Olimpice de iarnă, am stat tolănit pe canapea de unul singur şi am strigat de bucurie atunci când a câştigat Northug, sau „Lupul”, cum l-au poreclit comentatorii suedezi. Apoi m-am dus la birou şi am continuat să scriu. Când am terminat, am expediat manuscrisul celor pe care-i menţionasem. Unii s-au supărat şi au fost de părere că le distrugeam vieţile, acelora le-am schimbat numele, unii m-au rugat să şterg câteva episoade, deoarece conţineau multe elemente periculoase pe care pe atunci încă nu le înţelesesem, şi alţii mi-au spus că trebuia să las totul aşa cum era. Tonje, care era personajul principal în carte, în afară de Yngve, mi-a spus asta, să las totul aşa cum era. Am rugat-o pe Linda să nu-l citească, pentru că ar fi fost neplăcut pentru ea să afle detalii despre povestea de dragoste dintre mine şi o altă femeie. În mod similar, dar din alte motive, o rugasem pe mama să nu citească volumul al treilea. Atunci când citise volumul al doilea, mi-a trimis un SMS în care mi-a spus că era dureros să vadă că rolul ei fusese diminuat. Atunci când a citit volumul al patrulea, m-a sunat extrem de supărată; scrisesem ceva neadevărat referindu-mă la perioada când locuiam împreună în casa din Sannes, era legat de alcool, şi fie

înţelesesem eu totul greşit, fie inventasem totul. Am scos fragmentul respectiv. Cei de la *Dagsrevyen*, emisiunea de seară de la postul naţional, au venit să-mi ia un interviu, şi când s-a terminat şi m-am întors acasă, m-am întins pe pat şi rămas nemişcat, paralizat de angoasă, la gândul că interviul avea să se difuzeze sâmbătă, întreaga Norvegie avea să-l vadă, şi eu nu izbutisem să scot o singură frază coerentă.

Reporterul îmi arătase coperta unei reviste pe care scria *Knausgând for dummies*, şi, în timp ce camera de filmat focaliza pe chipul meu, mi-am dat seama că ceva se întâmplase cu mine în Norvegia, ceva ce eu nu aflasem. Devenisem celebru. Îmi făcusem o mică idee la Oslo, chiar înainte de Crăciun, când am participat la o sesiune de autografe, era un eveniment organizat, erau camere de televiziune, microfoane de la radio, flashurile aparatelor de fotografiat, librăria era plină ochi, şi în faţa mesei unde stăteam eu coada era infinită. La sfârşit m-am dus la Litteraturhuset, în cea mai mare sală nu mai erau locuri libere, şi o altă sală, de unde se putea urmări totul pe ecrane mari, era de asemenea plină. Tore era cel care mă intervieva, repetam ceea ce făcuserăm la Odda, dar pe atunci interesul abia înmugurea, pe când acum era o adevărată isterie. La sfârşit, în drum spre sala din spate, am fost urmărit de un jurnalist care mă întreba încontinuu dacă am făcut sex cu o fată de treisprezece ani. După aceea m-am dus cu Tore şi cu prietena lui, ne-am îmbătat, şi în timp ce ne întorceam la hotel am văzut cotidianele din ziua respectivă la 7-Eleven. Prima pagină din *Dagsavisen* era ocupată integral de o fotografie cu mine dând autografe. Era absolut ireal, oniric, imposibil de conectat cu mine; prin urmare, căbănuţa de lângă Malmö, unde m-am dus imediat ce-am ajuns acasă, reprezenta un refugiu în aceeaşi măsură ca un spaţiu de lucru. Totul era ca înainte, eu în faţa unui ecran de computer. După trei zile petrecute acolo, m-am întors acasă la familie. Serbarea de Sfânta Lucia la grădiniţă, Crăciunul cu casa plină, prima zi

din Anul Nou. Afară la cabană, înapoi la familie. Niciun interviu, niciun ziar, nici televizor, pe tot parcursul iernii am urmat acelaşi regim. *Dagsrevyen* a fost o excepţie, pentru că eu tocmai ce câştigasem un premiu radio pentru primul meu roman, iar pentru a-mi ridica premiul din Malmö, trebuia să le acord un interviu. Cei de la *Dagsrevyen* m-au întrebat dacă nu puteau să vină şi ei. Gândindu-mă că oricum trebuia să acord un interviu, am simţit că n-avea nicio importanţă dacă venea şi televiziunea. Cât timp am stat acolo, aşezat pe un scaun, cu camera aţintită spre faţa mea, a fost de parcă spaima faţă de tot ceea ce ştiam că se întâmplase şi nu înţelesesem eu s-ar fi contopit acolo, în acel loc unic.

După interviu am zăcut în pat atât de înfricoşat, încât abia puteam să mă mişc, şi am strigat-o pe Linda îndată ce am auzit-o intrând pe uşa apartamentului.

— Linda! Linda! Linda! am strigat.

Ea a intrat, s-a oprit în pragul uşii şi s-a uitat la mine.

— Va trebui să ai grijă de copii astăzi, i-am zis. Tot restul serii. Eu nu pot, trebuie să stau în pat.

Ea a încuviinţat.

— Nu este nicio problemă, mi-a spus.

Am văzut cât era de fericită că mă putea ajuta. După ce a plecat la grădiniţă ca să-i aducă pe copii, eu m-am ridicat, am pornit laptopul, care în sfârşit avea acces la internet, şi mi-am petrecut toată seara uitându-mă la o serie de documentare despre al Doilea Război Mondial. Imaginile erau unice, multe erau înregistrări din viaţa de zi cu zi care arătau cum soliditatea şi neclintirea lumii străluceau dincolo de grozăviile războiului, făcându-l real într-un alt mod. Atunci când a intrat Linda ca să se culce, eu deja dormeam.

De Paşte ne-am dus la Stockholm, am închiriat un apartament la un hotel, la câţi bani câştigasem ni-l permiteam, şi ideea era să încep să scriu la volumul al şaselea, în timp ce Linda şi copiii mergeau la Ingrid, urmând ca împreună cu ea să viziteze diverse locuri

precum Muzeul Copiilor de la Junibacken, muzeul în aer liber de la Skansen sau Camera Copiilor de la Casa de Cultură. Dar nu a mers totul conform planului, Linda era deprimată şi nu se descurca singură, m-a sunat după câteva ore şi m-a întrebat dacă nu puteam să vin, şi eu m-am dus. Într-una dintre aceste zile, Helena şi Fredrik ne-au invitat la frumoasa lor casă. Am mers cu trenul până la Uppsala, de unde Helena ne-a luat cu maşina. Geir şi Christina erau şi ei acolo, şi după ce ne-a fost prezentată proprietatea, am stat înăuntru şi am discutat, în timp ce copiii se jucau pe-afară. Linda era în toane bune, la o asemenea intensitate încât nu reuşeam să intru într-o comunicare normală cu ea, zburătăcea permanent de colo colo, totul era fantastic. Ştiam că de fapt era deprimată, mă înfuria la culme când era astfel, atât de exagerat de veselă, energică şi complimentându-i pe toţi, când trăirile ei profunde erau diametral opuse. Eu cunoşteam perfect deosebirea, dar ceilalţi habar n-aveau, pur şi simplu Linda li se părea fabuloasă. Şi într-adevăr era, punctul central pentru întreaga petrecere, nu doar pentru mine.

Atunci când am ajuns la Malmö mi-am reluat munca la volumul al şaselea. Deocamdată nu avea mai mult de douăzeci de pagini, dar nici nu intenţionam să fie lung, şi planul era să-l termin în şase săptămâni. Cartea lui Geir a fost refuzată, era prea lungă şi prea stufoasă pentru ca Spartacus să-şi asume riscul publicării, mi-a scris

Molven. Cum trei edituri, două mari şi una mai mică, îl respinseseră, mi-am dat seama că trebuia să procedăm altfel. Geir întotdeauna îmi spusese că aşa va fi, aceasta era experienţa lui în raport cu lumea, în timp ce eu întotdeauna am spus că va fi în regulă, pentru că aceasta era experienţa trăită de mine. Nu puteam să înţeleg nici în ruptul capului cum de nu era publicată o carte de talie internaţională, radical diferită de ceea ce apărea în mod obişnuit în Norvegia. În definitiv, *Moby Dick* n-a fost refuzată pentru că era prea lungă şi alambicată, nu? Sau prea imorală?

L-am sunat pe Yngve să-l întreb dacă voia să înfiinţăm împreună o editură şi i-am trimis un e-mail cu acelaşi conţinut lui Asbjörn. Amândoi au fost entuziasmaţi, aşa că am fondat Editura Pelikan, în primul şi în primul rând pentru *Bagdad Indigo*, dar intenţionam să continuăm după aceea, de exemplu traducând cărţile care ne plăceau şi publicându-le.

În acele zile am expediat manuscrisul celor pe care-i menţionasem în volumul al cincilea, având drept temă cei doisprezece ani cât locuisem la Bergen. Personajul principal era Tonje. Am zăbovit mult timp în faţa e-mailului înainte de a i-l trimite.

Atunci când ţi-am trimis primul volum ca să-l citeşti, mi-ai scris că era un portret frumos, că erai conştientă că putea suferi modificări în cursul naraţiunii, însă mi-ai dat mână liberă. Aşa ai procedat atunci, apoi s-a întâmplat ce s-a întâmplat – luând în calcul şi volumul al doilea, pe care n-ai apucat să-l citeşti înainte de publicare – şi acum situaţia e complet diferită. Povestea pentru care ţi-ai dat acceptul s-a dezvoltat acum în altceva complet nou. M-am gândit la asta când am scris volumul al cincilea, şi de aceea nici nu intru în detalii despre cine eşti tu (pentru mine) ca persoană, ci te descriu din perspectiva omului îndrăgostit de tine. Nu ai niciun motiv să te ruşinezi ori să-ţi fie teamă de felul în care apari acolo, singura greşeală pe care ai făcut-o (şi nu a fost o greşeală) a fost aceea că ai fost împreună cu mine. Evident, poate că te temi de ziare şi de ceea ce scriu ele. «Knausgând este suspectat de viol» este un titlu care urmează să ţină prima pagină. Evident, e dureros că numele tău este asociat cu asta. Pe de altă parte, în carte am dat toată vina pe mine şi deloc pe tine, toţi cei care o vor citi vor înţelege. Şi dacă vrei, pot să modific scena aceea în care te întorci de la Kristiansand, să scot infidelitatea, astfel încât, în loc de asta, tu pur şi simplu să anunţi că s-a terminat”.

Nu după mult timp am primit un e-mail de la Jan Vidar, care mergea la Copenhaga cu familia şi mă întreba

dacă poate să treacă pe la noi. „Sigur că da”, i-am răspuns, „va fi minunat să te revăd după toţi aceşti ani”. Mi-am petrecut toată ziua făcând curăţenie în apartament, apoi am cumpărat mâncare şi am pregătit cina. Au ajuns după-amiaza, Jan Vidar, Ellen şi cei trei copii ai lor. Ultima oară când le văzusem pe cele două fete mai mari erau nişte mogâldeţe, acum erau domnişoare.

Linda se simţea rău şi cu avea forţă să poarte o conversaţie cu nişte străini, aşa că s-a întors în dormitor imediat după ce i-a salutat. Am bănuit că Jan Vidar a luat-o drept o respingere, o sugestie că prezenţa lor nu era binevenită.

Am stat la poveşti toată seara. El nu se schimbase deloc, era la fel de calm şi emana aceeaşi siguranţă ca întotdeauna. I-am trecut în revistă pe toţi cei pe care i-am cunoscut pe atunci, Jan Vidar locuia tot acolo şi păstrase legătura cu mulţi dintre ei. Am povestit şi despre cărţile pe care le scrisesem, mai ales despre valurile de reacţii pe care le generaseră. Jan Vidar mi-a spus că el refuzase interviurile până într-un punct, dar, atunci când atacurile la adresa mea se intensificaseră şi apăruseră acuzaţiile de imoralitate, se simţise obligat să-mi ia apărarea. Ştiam asta, mama mă informase, şi i-am spus că gestul lui îmi făcuse mare plăcere.

La treisprezece ani, când mă mutasem acolo, avusesem norocul să dau peste camaradul perfect, m-am gândit eu aşa cum stăteam noi în încăperea asta, şi toţi copiii erau pe canapea şi se uitau la film în cealaltă cameră. Jan era loial, incoruptibil, grijuliu, independent. El a rămas acolo, eu am plecat de acolo. El a învăţat să cânte la chitară, eu n-am învăţat niciodată. El avea trei copii, şi eu aveam trei copii. Pe atunci, diferenţele dintre noi erau mici, pentru că la adolescenţi vârsta însăşi este cea care domină, acea lume care parcă se deschide în faţa ochilor este similară pentru toţi. Jan Vidar a fost prima persoană cu care m-am îmbătat. El a fost primul cu care m-am dus la petreceri. El a fost primul cu care am început să umblăm

după fete. Cel mai mult stăteam să vorbim despre ele, pentru că totul orbita în jurul muzicii şi al fetelor, dar mergeam şi cu bicicleta ca să ajungem la ele, până când fiecare din noi era aşezat pe o canapea, sărutându-se cu o fată în timp ce răsuna „Telegraph Road" a celor de la Dire Straits, care a fost creată pentru aşa ceva.

Acele mici diferenţe dintre noi au crescut, dar el era acelaşi om, şi eu eram acelaşi om; deosebirea o constituiau straturile de experienţe personale pe care timpul le aşezase peste noi.

În seara aceea Jan Vidar mi-a spus un lucru care mi-a rămas în minte şi asupra căruia am meditat după plecarea lor. Era vorba despre cine fusese tata în ochii lui. Jan Vidar şi eu eram cei mai buni prieteni, şi în primii trei ani cât am locuit acolo fusese şi tata prezent. În vreme ce tatăl lui Jan Vidar a devenit o persoană importantă în viaţa mea, întotdeauna prevenitor şi apropiat când eram la ei, tatăl meu nu a reprezentat nimic pentru Jan Vidar, era un fel de umbră despre care Jan Vidar ştia că există şi pe care o vedea uneori, dar care nu i-a adresat niciodată cuvântul. El mi-a povestit cum odată tocmai mă dădusem jos de pe bicicletă, şi tata a venit din casă valvârtej la mine şi mi-a tras un perdaf pentru un fleac. Nu am vorbit niciodată despre asta. Şi a fost ciudat s-o aud de la el. De ce n-am vorbit niciodată despre tata în acei trei ani? Altfel, noi vorbeam despre orice. Poate pentru că nu aveam ce să zic. Aşa stăteau lucrurile şi gata. Poate pentru că nu era nimic de spus. Sau poate nu exista un limbaj pentru asta? Nici nu ţin minte să mă fi gândit la tata atunci. Eram atent în relaţia cu el, îi param loviturile, acceptam ceea ce-mi spunea şi făcea pornind de la ideea că tot ceea ce el era şi tot ceea ce aducea cu sine era imposibil de schimbat, era pur şi simplu o forţă care mă domina. Şi probabil că mi-era ruşine. Acela trebuie să fi fost motivul pentru care nu am vorbit niciodată cu Jan Vidar despre el. Eram la începutul adolescenţei, acea vârstă la care începi să-ţi dai seama că există şi alte modalităţi de a face lucrurile şi alte moduri

de gândire decât cele din familia ta.

În orice caz, nu-mi era ruşine din cauza tatii, ci din cauză că ajunsesem astfel. Nu-mi amintesc prea multe despre el din acei ani. Prezenţa lui în copilăria mea este limpede, apoi de la treisprezece până la şaisprezece ani este vagă şi obscură, abia dacă există acolo, revenind în plină forţă când aveam şaisprezece ani şi părinţii mei au divorţat.

În acei ani, tata şi-a petrecut cea mai mare parte a timpului în camera de zi aflată la parterul hambarului, în timp ce mama şi cu mine eram în casă, iar când el intra în casă, eu invariabil urcam în camera mea.

Nu avea prieteni. Nu avea viaţă socială. Avea locul de muncă, iar serile şi le petrecea acasă. Uneori, în weekend, se ducea la părinţii lui din Kristiansand.

Când ne-am mutat acolo, avea treizeci şi opt de ani. Trebuie să se fi simţit un prizonier al propriei vieţi. Şi trebuie să fi fost singur. Când mă gândesc la el, el este asemenea unei umbre.

În toamna în care a apărut primul volum din acest roman, am primit o scrisoare de la un tip din Bodo care-l cunoscuse odinioară pe tata. Nu mi-a dat multe detalii despre asta, era mai interesat să-mi scrie despre propria lui viaţă şi despre ce a însemnat cartea pentru el. Peste câteva săptămâni, când dădeam autografe într-o librărie din Oslo, a venit la mine un alt tip, spunând că a fost coleg cu tata şi că tata a fost un profesor excelent. Apoi, nu cu mult timp înainte ca Jan Vidar să vină în vizită împreună cu familia lui, am primit o altă scrisoare de la cineva care-l cunoscuse pe tatăl meu în tinereţe. După ce citise primele patru romane, respectivul se întreba cât din educaţia primită de tata s-a răsfrânt asupra lui Yngve şi a mea. Nu mai ţinuse legătura cu tatăl meu după ce terminaseră liceul, când el s-a mutat la Bergen, unde trăia de atunci, iar tata s-a mutat la Oslo. Spunea că, atunci când l-a cunoscut, viaţa tatălui meu era plină de înşelătorii şi minciuni şi că ceea ce scrisesem eu despre tata nu era

nimic în comparaţie cu ceea ce-i fusese lui dat să vadă. Mai scria că tatăl tatălui meu era irascibil şi temperamental şi îşi controla fiul cu o mână de fier, lovindu-l adesea tare peste urechi şi închizându-l în casă. A mai povestit şi despre un episod în care tatăl meu a fost bătut de nişte colegi şi a fost abandonat, plin de sânge şi cu buzele sparte.

Citind scrisoarea, m-am gândit că nu a avut în realitate nicio şansă, şi că ceva a cedat în interiorul lui încă de timpuriu.

Este un gând periculos, pentru că doar noi suntem responsabili de ceea ce facem, suntem oameni, nu făpturi expuse unor forţe care ne împing de colo colo fără să ne putem opune. Desigur, dacă nu cumva face parte din condiţia umană să fii la bunul plac al altora, iar a fi o persoană bună este acelaşi lucru cu a fi o persoană norocoasă.

Tata a murit stând pe scaun, în casa mamei sale. Casa era plină de sticle, pe canapea erau excremente, avea nasul spart şi faţa însângerată. A stat mort acolo mai mult de o zi, deşi pe atunci mama lui era în casă. Nimeni nu ştie ce a făcut ea în acest timp. Nimeni nu ştie cum de şi-a spart tata nasul şi avea sânge pe faţă. Însă aşa au stat lucrurile şi aşa arăta el, ştiu sigur. Dacă această carte va genera un proces, aşa cum a spus în repetate rânduri unchiul meu Gunnar, am aici un document care o confirmă. Când l-am primit, m-am înfuriat. Nu cred să mai fi fost vreodată atât de furios. Scrisesem despre cum a murit tatăl meu, iar Gunnar m-a acuzat că minţisem. Ce fel de monstru e acela care minte în legătură cu modul în care a murit tatăl său? Cum a putut să spună că-i minţisem pe toţi, jurnalişti, editori şi membrii familiei mele, când eu nu am făcut aşa ceva?

Am sunat la Kristiansand şi am cerut o copie după raportul autopsiei tatălui meu. Raportul consemna că a locuit cu bunica mea timp de un an şi cinci luni înainte să moară. Nu au fost doi ani plini, dar era departe de cele

scrise de Gunnar, cum că ar fi stat acolo doar două luni. Cum a putut să spună că tata a stat acolo doar două luni şi că eu am minţit în legătură cu asta? Şi cum au putut ziariştii de la *Bergens Tidende* să reia acuzaţia?

Eu am descris ceea ce am văzut. După ce am citit e-mailul lui Gunnar, am început să mă îndoiesc de ceea ce am văzut. Acum ştiam că am văzut ceea ce am văzut. Şi înainte să ajungem noi acolo, el stătea pe scaun, cu faţa însângerată, iar bunica se mişca în jurul lui, el era mort, era plin de sânge, peste tot erau numai sticle şi aşa era situaţia de mult timp. Apoi a sosit ambulanţa.

Cine a chemat-o?

Am sunat iar la Kristiansand şi am întrebat dacă exista un jurnal al apelurilor. Exista, dar persoana cu care am vorbit nu ştia cât timp erau păstrate consemnările, a spus că va verifica şi mă va contacta; cum n-a mai dat niciun semn, am presupus că listele fuseseră distruse.

De unde era sângele? căzuse şi se ridicase, se aşezase pe scaun şi murise? Cauza morţii putea să fie hemoragia nazală, pentru că avea inima mărită, acesta era singurul lucru pe care mi-l aminteam de la autopsie. Cel de la pompe funebre spusese că moartea a fost cauzată de alcool.

Cum putea să spună cineva că totul a fost în ordine?

Eram furios. Asta şi din cauză că nu aveam să ştiu vreodată cum a murit. Bunica, atunci când am întrebat-o, ne-a dat mai multe răspunsuri. Într-o versiune, ea stătea lângă el şi dintr-odată a văzut că murise, noi am întrebat-o dacă afară era lumină sau întuneric, ea nu-şi amintea. În altă versiune, ea se dusese la culcare, iar când s-a trezit, el stătea acolo, mort.

Dar nu era numai sângele de pe faţă, avea nasul spart, cum de şi-l spărsese? În sufragerie nu era sânge pe nicăieri, eram sigur, eu spălasem pe acolo, chiar dacă Gunnar a spus că nu am făcut asta. Să fi fost afară, să fi fost bătut, să se fi târât până acasă şi apoi să fi murit pe scaun din cauza efortului depus? Sau a căzut acolo şi s-a

lovit cu nasul de podea sau poate de şemineu? Cel mai probabil. Dar sângele? Bunica nu a fost în stare să-l şteargă, asta este sigur.

L-am sunat pe Yngve, care mi-a spus că nu-şi amintea mai nimic din acele zile. Nu-şi aducea aminte nici măcar că a ei a chemat medicul, după cum afirmasem eu. Să fi fost eu cel care a sunat? Nu-mi aminteam să fi făcut asta, îmi aminteam că el a fost, dar nu eram sigur. Am menţionat sângele care nu se vedea nicăieri. „Nu era sânge pe covor?” a spus el. „A fost?” am zis eu. „Nu, mi-aş fi amintit. Nu, nu era sânge pe covor. Sunt sigur. Prima dată când a venit vorba de sânge a fost când ne-a avertizat directorul serviciului de pompe funebre, ştii, chiar înainte să-l vedem”. „A spus el asta?” s-a mirat Yngve. „Nu a spus doar că avea nasul spart?” „Nu, nu, nu o să uit niciodată, a fost un şoc, ne-a avertizat că era mult sânge”.

Yngve a spus că mai găsise un document printre lucrurile tatii, precizase asta mai înainte, dar uitasem complet. S-a dus în pivniţă să-l ia şi m-a sunat înapoi. Era un raport medical după o consultaţie. Tata avea o concentraţie uriaşă de alcool în sânge, iar medicul care scrisese biletul se îndoia de tot ceea ce-i spusese el, inclusiv de faptul că era profesor de liceu. Nimic din înfăţişarea lui nu mai lăsa să se întrevadă că era profesor. Dar continua să mintă, spusese că urma să înceapă să lucreze pe post de consultant pe probleme de educaţie, tipic lui.

Ce fel de moarte a avut?

Când am ajuns acolo şi am dat peste imaginea aceea oribilă, am acceptat-o imediat, asta era situaţia, dar, stând şi citind documentele, nu mai aveam ce să accept, îmi imaginam scena, el, tata, stând pe scaun, cu nasul spart, faţa însângerată, înconjurat de sticle, bunica mergând pe acolo. Însă el era fiul ei cel mare. Iubitul ei fiu mai mare. Acum el era mort, şi era aşa de ceva vreme, iar ea fusese acolo cu el, cu fiul ei decedat, dereticând pe acolo.

A făcut cafea? A făcut asta de mii de ori. Ştiu exact

cum proceda, îi pot vedea toate mişcările, pe ea, pe bunica, care-mi umplea sufletul de bucurie când venea pe neaşteptate în vizită şi-i simţeam parfumul pe hol, turnând cafea în ceaşcă şi aprinzându-şi o ţigară. Mentolată, cu siguranţă asta a fumat.

Gunnar nu a dorit ca această poveste să fie spusă. Pot înţelege asta. Dar nu pot înţelege că a spus că am minţit. Că am inventat totul pentru a o răzbuna pe mama, dat fiind că tata o părăsise cu cincisprezece ani înainte. M-am bucurat când au divorţat. M-am bucurat că am scăpat de el. L-am urât, şi mi-a fost teamă de el, şi l-am iubit.

Aşa a fost.

Acum scrisesem o carte despre el. Nu era o carte bună, dar nici el nu dusese o viaţă bună. Era viaţa lui, s-a terminat pe un scaun dintr-o casă din Kristiansand, pentru că ajunsese într-un punct în care renunţase la orice speranţă. Nu mai era speranţă. Totul fusese distrus. Aşa că a murit.

Am fi putut merge acolo, să-l internăm cu forţa dacă era posibil sau, dacă nu, să-l luăm la noi. N-am făcut asta. Şi nu regret. El asta şi-a dorit, şi era tatăl nostru. Şi eu sunt fiul său. Povestea lui, a lui Kai Age Knausgând, este povestea mea, Karl Ove Knausgând. Am spus asta. Am exagerat, am adăugat, am omis şi multe nu le-am înţeles. Însă nu pe el l-am descris, ci imaginea mea despre el. Ce-i făcut, e bun făcut.

Înainte de 17 mai, Ziua Constituţiei, grădiniţa a intrat câteva zile în vacanţă şi, ca să-mi pot respecta termenul de predare a manuscrisului, am mers cu Heidi şi John la Voss, pe când Linda s-a dus la Oslo cu Vanja ca să-i viziteze pe Axei şi Linn. Ideea era ca Yngve şi copiii lui să-i antreneze în activităţi pe ai mei, astfel încât să am timp să scriu. După aceea urma să fac o scurtă călătorie în Islanda ca să dau un interviu pentru Nordens Hus, iar apoi la cabană ca să termin romanul acolo. Cât eu eram plecat, mama şi Ingrid urmau să vină la noi ca să-i dea Lindei o mână de ajutor, după care totul avea să reintre în ordine.

Lucrurile au stat cu totul altfel.

Ajunsesem la Yngve de numai câteva ore când a sunat Linda. Eram în camera de zi, John şi Heidi alergau de colo colo fugăriţi de Ylva, când telefonul a început să vibreze în buzunarul gecii pe care încă o aveam pe mine.

— Bună, eu sunt, a spus ea.

— Bună, am zis. Ai ajuns?

— Da. Dar ştii ce? Am o veste bună.

— Ce veste?

— Cartea a fost acceptată!

— Serios?

— Da! Am primit un telefon ieri, chiar înainte să plecăm. De la Modernista. Redactorul de acolo. A spus că e fantastică. Nici nu terminase de citit când m-a sunat.

— E fantastic! am spus cu ochii la peisajul ce mai întâi cobora abrupt spre râul din depărtare, pentru ca apoi să urce spre munţii de pe partea cealaltă. Felicitări! Este exact ceea ce aveai nevoie. Acum poţi să te relaxezi pe deplin. În privinţa carierei, adică. Acum ai redevenit o scriitoare.

— Da. Sunt foarte fericită.

— Când va fi publicată?

— Anul viitor. Durează puţin mai mult în Suedia. Dar n-o să fiu sigură decât atunci când o s-o văd. Îţi aduci aminte cum Bonniers şi-a retras acordul pentru cealaltă carte a mea?

— Nu se va întâmpla din nou. Linişteşte-te. Însă este fantastic, Linda!

John s-a oprit în faţa mea şi şi-a ridicat privirea spre mine. Am lăsat telefonul jos.

— Vorbesc cu mama, i-am zis. Vrei să vorbeşti şi tu cu ea?

A aprobat printr-un gest, i-am dat telefonul, l-a dus la ureche. Puteam auzi slab vocea Lindei, îl vedeam cum dădea din cap la tot ce-i spunea ea. Apoi el mi-a returnat telefonul.

— Sărbătorim când ajungem acasă, am spus.

— Da, a răspuns ea. Trebuie.

— Fantastic. Mereu ţi-am spus cât de bine scrii.

— Aşa e. Dar tu eşti soţul meu.

— Şi nu se pune?

— Ba da, desigur. Dar trebuia să auzi cât de entuziasmat era!

Prima povestire de-a lindei pe care am citit-o a fost „Univers”, o rugasem să trimită un fragment la *Vagant*, în a cărei echipă editorială eram. Se întâmpla cu câţiva ani înainte să devenim un cuplu. Avea un limbaj şi o putere de sugestie care-ţi mergeau la inimă, ceva ce era în acelaşi timp auster şi bogat, neajutorat şi puternic, sub cerul înstelat al iernii geroase. Era una dintre cele mai bune povestiri din câte citisem de-a lungul anilor, iar când am văzut cât de fericită a fost când i-am spus, mi-am dat seama că nu era conştientă de talentul său.

La scurt timp după ce ne-am cuplat, Linda a scris un mic eseu despre poetul suedez Erik Axei Karifeldt, şi m-am gândit că asta era lumea în care voia să intre. Dar nu era aşa, eseul era o excepţie, abia dacă avusese contact cu teoria literară şi-i era ruşine de asta. Tocmai asta îmi plăcea, scrisul ei o reprezenta întru totul, iar ceea ce descoperea în sinea ei era mult mai complex decât ar fi fost rezultatul unor căutări deliberate. Problema ei a fost că scria puţin şi fără a-şi acorda prea multă încredere. Scria în episoade bruşte, inspiraţia strălucea câteva ore, pentru ca apoi să se stingă.

O întâmplare dintr-o altă lume: locuim pe Regeringsgatan la Stockholm, avem un copil, are doar câteva luni şi doarme între noi în pat. Îi citesc Lindei cu voce tare dintr-o carte pe care eu şi Yngve am primit-o când eram mici de la bunicii din partea mamei, culegerea de poveşti a lui Asbjörnsen şi Moe. Am citit „Regele-urs Valemon” îmi plac cărţile de poveşti, mai ales citite pe întuneric, şi Lindei îi plac. Apoi stăm întinşi şi vorbim despre ele. Linda este atrasă în mod special de ghearele metalice cu care fata se caţără pe munte. După câteva zile,

începe să scrie. Îşi pune întreaga fiinţă în faţa care vrea şi care primeşte ursul alb. Subiectul despre care scrie nu poate fi discutat, este imposibil, dar el este acolo, undeva între noi. Mă face să mă gândesc la ceea ce există, ce este real, cât de dependenţi suntem de limbaj şi de formele lui pentru a exista. Tot ce nu are un limbaj sau formă nu există, chiar dacă este acolo. Şi aceasta era problema mea şi a Lindei, că acel ceva care era între noi, dar nu putea fi exprimat devenea din ce în ce mai slab, din ce în ce mai evaziv şi fantomatic.

Multe aspecte ale vieţii sunt nerostite.

Linda a sunat din nou în aceeaşi seară. Era încă bucuroasă, ca şi cum bucuria era un val care o străbătea. Totul era minunat. Vanja, Axei şi Linn, Oslo, ziua de 17 mai. Parcă simţeam ceva, voiam să-i spun să o ia mai uşor, dar nu am avut inima s-o fac, era clar că era fericită.

La Voss nu am lucrat prea mult; Heidi şi John nu mă lăsau să stau în pod să scriu, cel puţin nu pentru perioade lungi de timp. Am reuşit să scriu toată ziua atunci când Yngve şi iubita lui, Tone, i-au dus pe copii la cabana ei, dar asta a fost tot. În casa aflată mai jos de cea a lui Yngve locuia Espen, ceea ce era ciudat, pentru că aşa stătuserăm la Bergen în urmă cu mulţi ani, el era jos şi eu sus, iar când l-am zărit în grădină, l-am chemat sus şi am stat mult de vorbă la o cafea. Îşi petrecuse ultimii ani scriind un tratat despre disecţie. Eram amândoi fascinaţi de baroc şi de trupuri, dar fiecare din alte motive: Espen era, în esenţă, mai raţional, eu mai mult iraţional. Pe de altă parte, el era poet, iar eu, prozator. Poate că aşa stăteau lucrurile, ceea ce era deschis în el era închis în mine, şi viceversa. Eram prieteni de douăzeci de ani, ăsta era cel mai important lucru. Seara, el a adus sus o sticlă de vin roşu, am stat împreună cu Yngve şi am băut şi am ascultat muzică din anii ’80. A doua zi eram atât de ameţit, încât nu m-am putut trezi. Am vomitat fără să mă vadă copiii, le-am spus că răcisem, mi-am revenit abia după-amiază când i-am dus la un mall şi am cumpărat costume tradiţionale. Ei

nu ştiau semnificaţia Zilei Constituţiei, se presupunea că este o zi importantă. Când ne-am întors acasă la Yngve, lui Heidi i-a intrat în talpă o aşchie cât degetul arătător. A ţipat atât de tare, încât trebuie să se fi auzit în toată localitatea. Se temea de tot ce ţinea de natură şi avea legătură cu sângele şi durerea, deşi era foarte încrezătoare în orice context social. Nici nu se punea problema să mă lase să scot aşchia, după cum am spus, ţipa din toţi rărunchii. Dar până la urmă s-a ocupat Ylva, pe care o admira, şi deja a doua zi a devenit o poveste pe care Heidi o putea spune în timp ce era dusă cu scaunul cu rotile la aeroport.

În ziua de 17 mai am stat în ploaie pe strada Vigan urmărind procesiunea, Heidi şi John ţinând într-o mână steagul Norvegiei, iar în cealaltă, o îngheţată. Scrisesem doar câteva pagini, despre Broch, ceva ce aducea a eseu. Tonje, care locuia la Bergen, a venit într-o zi cu un reportofon, voia să facă un documentar despre cum e să fii personaj în propriile tale cărţi, m-a întrebat dacă vreau să-i răspund la întrebări şi nu am putut s-o refuz. Cu câteva săptămâni înainte îmi răspunsese la e-mailul referitor la volumul cinci al cărţii scriind că nu voia să şterg nimic. I-am răspuns la toate întrebările şi am citit câteva pasaje din cărţi. Ea a plecat, am mai stat acolo câteva zile şi apoi am luat avionul spre Malmö. La câteva ore după ce am ajuns acasă, mânerul uşii a început să se mişte în sus şi în jos şi mi-am dat seama că era Vanja care încerca să deschidă uşa.

— Au sosit! am strigat.

Heidi şi John s-au repezit pe hol tocmai când uşa s-a deschis, iar Vanja şi Linda au intrat în casă. Vanja avea o groază de poveşti pe care voia să ni le spună, dar îi şi fusese dor de fraţii ei, nu mai fuseseră niciodată despărţiţi atât de mult timp.

— Bună, i-am spus Lindei. Cum a fost călătoria?

— OK, mi-a zis ea. Dar acum sunt cam obosită.

— Atunci, odihneşte-te puţin.

Ea a aprobat dând din cap.

— Dar mai întâi trebuie să mâncăm ceva. Avem ceva în casă?

Am făcut semn că nu.

— Comandăm mâncare chinezească?

— Da.

Am coborât cu liftul, am cumpărat cinci cutii, le-am adus sus, am pus mâncarea pe cinci farfurii, i-am chemat pe copii, care nu au venit, aşa că am mâncat doar eu cu Linda.

Ea se îndrepta spre abis. Bucuria dispăruse, zelul ei dispăruse, stătea complet tăcută de cealaltă parte a mesei şi mânca. Însă m-am gândit că de vină era oboseala provocată de călătorie şi de săptămâna petrecută printre străini.

— N-am scris mai nimic acolo, am spus. Aşa că trebuie neapărat să plec pentru câteva săptămâni. Bine?

Ea a încuviinţat dând din cap.

— În orice caz, când vin mama şi Sissel. Însă asta o să se întâmple numai după ce pleci în Islanda, nu?

— Da? am făcut, privind-o atent.

— Trebuie să pleci? Nu poţi anula?

— Eşti nebună? Nu pot. Şi este doar o zi. O zi, Linda.

— Da, a spus ea.

— Dacă aş putea scrie acum, în următoarele câteva săptămâni, aş termina cu totul. După aceea voi avea tot timpul din lume. Trebuie să trag tare. Apoi se termină.

— Da, a spus ea.

Înainte să plec în Islanda a trebuit să fac curat în cabană, aşa că am închiriat o maşină şi într-o dimineaţă, pe la sfârşitul lunii mai, m-am dus acolo. Primul lucru pe care l-am făcut a fost să mă aşez pe trepte, să fumez o ţigară şi să privesc mizeria. Mai întâi trebuia să scot grămada de scânduri, molozul, ţevile şi tot ce mai rămăsese din vechea toaletă. Închiriasem un Mercedes, era nou-nouţ şi am acoperit portbagajul uriaş cu saci de plastic, peste care am pus sacii cu gunoi şi i-am cărat până

la o groapă de gunoi aflată la câţiva kilometri. Am făcut şase drumuri până am terminat tot.

Am mai făcut o pauză de ţigară pe trepte.

Gazonul, pe care-l pusesem cu doi ani înainte, era acum năpădit de buruieni. Nu mai puteai să faci diferenţa între straturi şi peluză. La baza gardului de înălţimea unui om creştea muşchi, iar în unele locuri nici măcar asta, pământul era despicat ca o rană. Pereţii albi ai căsuţei aveau pete negre, mai multe scânduri erau putrezite. De pe cercevele se descojise vopseaua. Un geam era crăpat. Grămada de materiale şi gunoaie nu mai era, însă pământul pe care-l scoseseră muncitorii când schimbaseră ţevile era împrăştiat pe iarbă ca o cocoaşă uriaşă. Lângă gardul viu mai erau încă două găleţi cu excremente din zilele când toaleta era în curte, iar în ultima vreme dospiseră, nu glumă. Trebuia să le golesc. Cât despre cutiile cu mere din pivniţă, pe care le depozitasem optimist în urmă cu doi ani, trebuiau aruncate.

Iarba trebuia tăiată.

Puţul trebuia acoperit.

Grămada de gunoi strâns de prin grădină trebuia aruncată.

Asta avea să ajute puţin.

Am aruncat ţigara în puţ şi am deschis uşa micului şopron unde era maşina de tuns iarba. Am luat cablul, am conecat un capăt la priză şi pe celălalt la cositoarea electrică, am ieşit afară şi am pus-o în funcţiune.

Linda avusese ideea de a cumpăra cabana. Într-una dintre nopţile ei albe, pline de energie, dăduse peste anunţ. Casa data de la începutul anilor ’90, era într-adevăr foarte frumoasă, în stil elveţian, iar grădina era generoasă şi bine îngrijită, cu doi meri, tufe de trandafiri, o mulţime de ronduri de flori şi garduri vii late şi înalte de doi metri, pe trei laturi ale proprietăţii. Linda spunea de ceva timp că trebuia să ne luăm o casă de vacanţă; părinţii unor copii de la grădiniţă aveau una, primăvara şi toamna mergeau acolo în fiecare weekend, cultivau legume şi fructe de

pădure, şi acolo îşi petreceau şi mare parte din vară. Noi, care locuiam într-un apartament din centrul oraşului împreună cu trei copii, pe care trebuia să-i scoatem în parc ca pe nişte câini, trebuia neapărat să avem o căsuţă cu grădină.

Ar fi trebuit s-o iubesc pentru asta, pentru că atunci când visa la o căsuţă cu grădină visa la familia noastră. La o viaţă fericită în care ea stătea afară, la aer, şi strângea farfuriile într-o după-amiază de vară, în timp ce copiii se jucau în jurul ei. La mâinile ei feminine pline de pământ, la copiii care aveau propriul strat pentru cultivat legume şi propria lor piscină şi la soţul ei, care seara tundea gazonul. Acolo se îndreptau gândurile ei, spre un loc în aer liber, pe propriul nostru teren, spre o căsuţă a noastră. Ar fi trebuit s-o iubesc pentru asta, dar n-o iubeam, eram doar nervos.

Mi le-a arătat într-o dimineaţă. Stătea pe scaun, la birou, şi apăsa cu cursorul mouse-ului pe fotografii. M-am aplecat deasupra ei.

— Nu-i aşa că-i grozavă? a spus ea. E aşa de frumoasă! Seamănă cu o casă de păpuşi. Dar are două etaje. Sus este un dormitor. Proaspăt mobilat. S-a întors cu faţa la mine. Ce crezi?

— Da, este frumoasă, am spus. Dar nu avem bani. Te-ai gândit la asta?

— Pot să fac rost. Voi face rost.

— Cum o să reuşeşti?

— O să vezi. Vreau locul ăsta.

— Dar implică multă muncă. *Eu* nu am timp. Nici gând.

— Am eu. Pot să mă ocup eu de tot. Tu nu trebuie să faci nimic.

— Şi dacă facem rost de atât de mulţi bani, ar fi mai bine să cumpărăm o maşină. Avem nevoie de una.

— Nu avem nevoie de maşină în oraş. Şi, oricum, nu dacă avem o casă de vacanţă.

— Nu te pot contrazice. Şi este frumoasă. Dar, aşa cum am spus, n-avem bani.

— Nu putem merge să o vedem măcar?

— Ba da.

Au urmat câteva zile de activitate febrilă din partea Lindei. A făcut rezervare la bancă, dar nu a avut sorţi de izbândă din moment ce amândoi figuram pe lista neagră, adică nu plătiserăm cândva vreo factură şi, ca atare, fuseserăm trecuţi în registrul rău-platnicilor, ceea ce ne împiedica să luăm credite, să ne facem abonamente de telefonie mobilă sau să închiriem maşini, cu excepţia European, care nu verifica registrul şi de la care închiriam de fiecare dată când aveam nevoie de maşină.

A fost umilitor să stăm acolo la bancă, iar eu mă simţeam ca un infractor cu ditamai cazierul în timp ce doamna îmbrăcată cu pantaloni, bluză şi colier de aur ne spunea că nu puteam primi niciun împrumut. Linda l-a sunat pe tatăl ei, care îşi vânduse recent apartamentul, iar el s-a arătat fericit să contribuie cu o sută de mii, având în vedere că nu-i dăduse niciodată nimic. Eu am sunat-o pe mama, care a spus că putea lua un credit mai mare punând ipotecă pe casă, a verificat şi m-a sunat a doua zi: ne putea împrumuta o sută douăzeci de mii de coroane.

Ne mai lipseau o sută de mii.

O sută de mii!

De unde să-i luăm?

Lunar, eu primeam o bursă de cincisprezece mii. Mai aveam un salariu de zece mii de la o editură pentru care citeam manuscrise. Douăzeci şi cinci de mii pe lună, din care, după plata taxelor, rămâneau şaptesprezece mii, asta era tot ce aveam. Deşi erau mulţi bani, abia dacă ne ajungeau. Chiria era zece mii, şi familia noastră număra cinci membri.

Dacă intram în criză, sunam la editură. Nici nu ştiam cât le datorez, doar că era o sumă mare, pentru că pentru o perioadă mi s-au plătit avansuri lunare în sumă fixă. Dar nu îndrăzneam să-i întreb de datorie. Trecuseră trei ani de la publicarea ultimului meu roman şi eram departe de a publica altul. Când venea vorba despre bani şi viitor,

închideam ochii. În general, ne descurcam bine, asta era ceea ce conta.

Dar o sută de mii!

— Cel puţin poţi să întrebi, mi-a zis Linda. Cel mai rău lucru este să spună nu.

— Aşa e, am spus, apucându-mă să-i scriu un e-mail lui Geir Gulliksen.

„Vrem să cumpărăm o casă de vacanţă, în ideea că o să pot scrie acolo, dar ne lipsesc o sută de mii. Ştiu că am primit deja un avans consistent şi nu este nicio problemă dacă nu este posibil. Dar vă rog măcar să-mi aveţi în vedere rugămintea”.

Geir i-a dat mesajul mai departe redactorului Geir Berdahl, care m-a sunat a doua zi să mă întrebe pe unde era casa. I-am explicat. Mi-a spus că-mi puteau împrumuta 90.000. Era bine? „A, da, mulţumesc” am spus. „E grozav. Mulţumesc foarte mult!”

După ce am închis telefonul, m-a mustrat conştiinţa. Editura mă sprijinise întotdeauna, iar eu am profitat, am amestecat viaţa de familie în afacerile financiare, i-am lăsat să meargă foarte departe, până la a mă ajuta să cumpăr o casă de vacanţă pe care nici măcar n-o voiam.

Acum trebuia să stau acolo să lucrez. Asta era cert. Trebuia să scriu mult acolo.

Linda era fericită. Am mers la vizonare, ne-a întâmpinat o femeie pe la cincizeci-şaizeci de ani care renovase interiorul, totul era frumos şi cu gust, şi peste tot erau detalii legate de mare, sculpturi în lemn înfăţişând pescăruşi, faruri, păsări marine, mici cutii ornamentale cu cochilii, gheme de aţă şi plase verzi de pescuit.

Mobila era simplă şi veche, o bancă şi un dressing drăguţ, ambele vopsite în alb şi albastru, şi două scaune de răchită vopsite în alb, precum şi o masă cu scaune. Lăsa impresia că eram într-o cabană, departe, undeva în arhipelag, nu în mijlocul unei uriaşe colonii de la periferia celui de-al treilea oraş ca mărime din Suedia.

Fetele s-au îndrăgostit de casă. După câteva minute

în care stătuseră pitite după picioarele Lindei, au ieşit şi au început să alerge prin grădină. Proprietăreasa a spus că muncise mult ca să amenajeze locul acela şi că-i plăcea atât de mult, încât nu era prea dornică să vândă. Nu, ăsta era ultimul lucru pe care şi-l dorea. Dar trebuia să se mute în alt oraş, aşa că nu putea s-o mai păstreze. Se bucura că aveam copii, era reconfortant să ştie că grădina ei avea să servească drept loc de joacă.

Voia 290.000 de coroane. Când am ajuns acasă, am sunat-o şi i-am oferit 320.000. Mai erau şi alţi doritori şi m-am gândit că era o idee bună să-i descurajez din start, ca să evit o licitaţie. A sunat în acea după-amiază să ne spună că accepta oferta.

Aşa am ajuns să deţinem o casă în acea comunitate.

Linda, bănuiam eu, se vedea plimbându-se prin grădină cu creştetul acoperit de o pălărie de pai, îngrijind florile, stând întinsă la umbră într-un hamac şi citind, cu copiii zbenguindu-se desculţi şi fericiţi în jurul ei, şi în serile de toamnă scoţând morcovii din pământ, aproape incolori în lumina tot mai slabă a crepusculului, îşi imagina cum pe plita din mica bucătărie avea să stea o oală cu supă de legume. Vocile voioase ale copiilor şi obrajii lor îmbujoraţi înainte să adoarmă în mica mansardă, în timp ce ea şi cu mine am fi stat în sufragerie, fiecare cu câte un pahar de vin roşu în mână. Nu aşa au stat lucrurile, realitatea ne-a lovit ca un tren, toate visele s-au spulberat, noi ne certam, copiii erau neascultători, grădina a fost săpată pentru că trebuia băgată o ţeavă şi nimeni nu a acoperit-o, aşa că peste tot erau grămezi de pământ şi dune de nisip şi, acolo unde nu erau, năpădiseră buruienile. Fosta proprietară a revenit după vreo doi ani să ne salute, iar când a văzut cum arăta grădina i s-au umplut ochii de lacrimi, aşa ni s-a spus. Vecinii se uitau urât la noi, volumul de muncă necesar devenise atât de mare, încât am început să ne ţinem la distanţă, pentru că, la cumpărare, nefiind de acord cu tot planul, eu pusesem condiţia să nu am nimic de-a face cu asta; Linda trebuia să se ocupe de

casă. Ea nu putea, situaţia o depăşea, aşa că stăteam acolo, ruşinaţi şi cu conştiinţa încărcată, iar ea avea şi visurile spulberate pe deasupra. Dar până şi visurile cu copii desculţi şi o viaţă lipsită de griji sub cerul liber necesită efort.

În acea după-amiază de mai din anul 2010, când manevram maşina de tuns iarba de-a lungul gazonului, dacă suprafaţa aceea buruienoasă merita numele de gazon, se împlineau doi ani şi jumătate de când cumpărasem casă, şi nimic nu mersese aşa cum planificasem. Mai întâi, a fost dificil să mergem acolo cu trei copilaşi. Scara care ducea la etaj erau extrem de abruptă, aşa că trebuia să fim mereu atenţi ca vreunul să nu se strecoare şi să se caţere acolo, iar dacă închideam uşa ca să stăm afară, unul din noi trebuia să stea în permanenţă cu John, iar celălalt să supravegheze fetele, astfel că nici nu se punea problema să ne relaxăm făcând altceva decât ceea ce făceam acasă, unde copii aveau camera, lucrurile şi preocupările lor. În al doilea rând, acolo eram în permanenţă copleşit de un sentiment de claustrofobie. Pentru mine era o problemă să fiu înconjurat de oameni. În oraş, nu aveam nicio problemă cu ceilalţi oameni, pentru că eu nu prezentam niciun interes pentru ei, şi nici ei pentru mine. În oraş, eram toţi străini unul faţă de altul, aici eram vecini, trebuia să ne salutăm şi să schimbăm câteva vorbe când ne întâlneam şi era imposibil să faci ceva fără să fii văzut. Să fiu văzut ca un străin era cu totul altceva decât să fiu privit ca o persoană anume, un sever cap de familie în vârstă de patruzeci de ani, şi nu puteam suporta acea privire, îmi fierbeau creierii, nu mă puteam linişti, mă cenzuram în permanenţă, iar dacă strigau copiii, sau plângeau şi începeau să se bată, eu nu reacţionam la ţipete, lacrimi sau bătăi, ci la ceilalţi. Îi interiorizasem, şi uram asta. O, cât uram asta! Clocoteam de nervi, mă vedeam pe mine şi mă vedeam pe mine controlându-mi copiii şi nimic nu mai era cum fusese înainte, totul era închistat, eram cel mai constrâns om din

lume. Mă închisesem singur aici! Pe de altă parte, era un vis, visul Lindei, şi-i eram dator s-o las să şi-l trăiască.

Primăvara, trezit dimineaţa la ora şase, afară era frig de crapă pietrele, iarba era umedă, iar în casa de păpuşi nu era nimic altceva de făcut decât să aşteptăm să se facă zece ca să putem merge la magazin să cumpărăm câte ceva, să pregătim prânzul, poate.

Măcar de ar fi fost marea în apropiere! Sau pădurea! Un spaţiu deschis!

Vara ni s-a spus că toate casele vor fi racordate la canalizare. Avea să ne coste douăzeci de mii de coroane. Până în toamnă, toată grădina era răscolită, şi în faţa toaletei din curte, o cămăruţă cu uşă, era aşezată pe jos o ţeavă. Trebuia să găsim un instalator care să construiască acolo un W.C. nou şi, nu în ultimul rând, să găsim bani ca să plătim manopera şi materialele. Patruzeci de mii de coroane avea să ne coste, nu avea cum să fie mai puţin. Linda a împrumutat banii de la bancă, cu mama ei drept girant. Gardul a fost scos şi toată grădina din faţă a fost săpată; în plus, lipsa de întreţinere începuse deja să-şi spună cuvântul. Nu era responsabilitatea mea. Fusesem foarte clar în această privinţă: „Dacă vom cumpăra o casă cu grădină va fi responsabilitatea ta, tu va trebui să te îngrijeşti de ea, eu nu am timp”, o avertizasem, şi n-aveam de gând să-mi retrag cuvintele. Mă limitam la tunderea gazonului. Când degradarea a început să se extindă încetul cu încetul, m-am gândit răutăcios că era responsabilitatea ei, şi numai a ei. Nimeni nu putea spune că n-o prevenisem! Sau că nu anticipasem dezastrul!

Mama Lindei, care pe atunci stătea la noi pentru perioade mai lungi, a găsit un grădinar de prin Balcani care s-a angajat să niveleze grădina şi să pună gazon proaspăt, şi un instalator din Africa de Nord care putea să facă reparaţiile la un preţ destul de mic. Cum a dat de ei, habar n-am, dar era genul care vorbea cu toată lumea, de exemplu cu vecinii noştri, pe care după doar câteva zile a ajuns să-i cunoască mai bine decât îi ştiam eu după doi ani.

În primăvară, grădina arăta din nou splendid şi aveam o toaletă cu duş. Duşul nu putea fi oprit dacă porneam boilerul, aşa că practic nu funcţiona, iar ţevile nu numai că nu erau înserate discret în zidărie, ci se vedeau în toată splendoarea lor de metal cromat, în unele locuri semănând cu nişte instrumente enigmatice în genul celor din filmele lui Cronenberg – nu-mi păsa deloc. Era dovada clară că nu eram în stare să ne ocupăm de casa cu grădină, nu puteam trăi acel vis, nu era pentru noi. Când să sădesc morcovi cu copiii? Când să smulg buruienile din rondurile de flori? Sentimentul de claustrofobie începea să mă macine din secunda în care urcam în autobuzul ce ne ducea acolo.

Am făcut asta din ce în ce mai rar, iar în luna mai a anului 2010, când am tuns gazonul, având cablul roşu înfăşurat în jurul umărului, sub un cer de vară uscat şi mohorât, nu mai fusesem acolo încă din toamnă, şi chiar şi atunci ocazional, poate câteva ore în timpul zilelor însorite, pentru că era un cerc vicios: cu cât era mai neîngrijit, cu atât stăteam mai puţin acolo, şi cu cât stăteam mai puţin acolo, cu atât era mai neîngrijit.

Mă durea sufletul. Eşuasem.

Ca familie, înregistraserăm un eşec.

Sau nu? De ce să nu privim situaţia din punct de vedere practic? Am făcut o greşeală, am cumpărat ceva de care nu aveam timp să ne ocupăm, iar când ne-am dat seama, am dat anunţ de vânzare. De ce să avem inima amară?

Inima nu raţionează. Creierul face asta. Şi dacă am învăţat ceva despre viaţă, a fost că inima reprezintă totul, iar creierul nimic.

De aceea era totul în viaţă atât de dureros.

Am oprit maşina de tuns iarba şi m-am dus să dau la o parte banca, masa şi scaunele care-mi stăteau în drum, sub un măr. Erau dintr-un material sintetic care imita foarte bine lemnul, aşa că intemperiile nu le afectau. Când am terminat, am pornit iar maşina de tuns iarba, împingând-o încet peste gazonul neuniform care era

acoperit de muşchi în aşa măsură, încât lamele se învârteau mai mult în gol. Abia în apropiere de gardul viu, pe lângă lespezile supradimensionate, au început să taie ceva.

Problema cu oamenii este că sunt prea sensibili. Aproape toţi cei pe care-i cunoşteam sau cu care mă intersectam erau prea sensibili. Li se întâmpla o dată ceva şi nu puteau să treacă peste asta. Dacă tatăl tău a fost furios pe tine în copilărie şi, poate, te-a lovit, ce importanţă are acum? Cum îţi influenţează în prezent viaţa faptul că ceilalţi copii te închideau în camera cu echipamentele sportive? Dacă făceai pipi în pat ori dacă erai un slăbănog amărât, dacă mama ta era beţivă sau dacă tatăl tău s-a sinucis ori dacă părinţii tăi te ignorau, pur şi simplu, tu nu eşti ei, la dracu', tu eşti propria ta persoană şi dispui de propriul tău timp, care este acum, aşa că, pe toţi sfinţii, de ce permiţi trecutului să-ţi marcheze prezentul? De ce în viaţă rolul părinţilor are o influenţă atât de mare? De ce nu lăsăm lucrurile să fie aşa cum sunt?

La ce bun toate aceste sentimente şi reflecţii?

Vedeam la copiii mei cum lucrurile mărunte dobândeau proporţii uriaşe. La început, erau ca animalele, în sensul că sentimentele erau strâns legate de momentul care genera plânsul sau râsetul sau teama sau fericirea, pentru ca în momentul următor totul să fie dat uitării. Apoi au devenit fiinţe umane, atunci când lucrurile au căpătat durată şi anvergură. De exemplu, nu demult, Vanja începuse să se plângă că nu putea să pronunţe sunetul „r" Când era mai mică nu avea importanţă, îl înlocuia cu p aşa că, de pildă, în loc să spună „*trădef* spunea >*ytjădefy* sau „*tjolleji*" în loc de „*trollerî*" şi, cu toate că mi se strângea stomacul, dat fiind că nici eu nu am putut să pronunţ litera *r* când am fost mic şi-mi aduceam aminte prin ce iad am trecut, era o trăsătură a Vanjei şi toată lumea înţelegea ce voia să spună. La un moment dat însă, a conştientizat problema.

— Tati, nu pot să-l pronunţ pe „r", mi-a spus ea

ridicând privirea spre mine, într-o zi, când ne întorceam de la grădiniţă. De ce nu pot să-l pronunţ pe „r”, tati? Ceilalţi pot.

I-am răspuns că fiecare îl pronunţă pe „r” în mod diferit. Katinka, ce vorbea dialectul din Skåne, îl rostea într-un fel, mami, care vorbea cu accent de Stockholm, în alt fel. „Şi tu ai stilul tău”. S-a liniştit, dar nu pentru mitit timp, acum că sămânţa fusese sădită, a început să crească. Era ceva care era corect şi altceva care nu era, ceva care era aşa cum trebuia să fie şi altceva care nu era. Într-o după-amiază, când a început să cânte o melodie cu toate literele alfabetului, s-a oprit chiar înainte să ajungă la „r” şi s-a înfuriat, a început să arunce cu lucruri în toate părţile bombănind că nu putea s-o facă. Îmi dădeam seama cât era de groaznic pentru ea, dar tot ce puteam face era să-i spun că pronunţa sunetul „r” suficient de bine. Era la fel de adevărat că Heidi avea cel mai răsunător „r” din lume, limba îi vibra de palat şi pronunţa toate cuvintele extrem de clar. „Heidi de ce poate şi eu nu?” spunea Vanja. A început să evite cuvintele care încep cu „r” îmi aminteam că eu însumi visam în copilărie să mă mut în Anglia, pentru că „r”-ul englezesc îl puteam pronunţa. Fusese un chin pentru mine, era ca şi cum asta mă definea ca om. Acum vedeam lucrurile din exterior şi mi-aş fi dorit să-i pot mărturisi Vanjei că o iubeam indiferent de ce era sau nu în stare, ce făcea sau nu făcea, dar, desigur, era o sarcină imposibilă, trebuia să se descurce singură.

Purta ochelari de câţiva ani, i-a acceptat mereu, dar acum începuse să întrebe de ce purtau ochelari doar câţiva copii şi, dacă se enerva, ochelarii erau întotdeauna primii pe care-i arunca. La grădiniţă i s-a făcut brusc rău, o nevoie stringentă să doarmă, personalul a sunat să ne informeze că era bolnavă, noi ştiam mai bine, trebuia să se fi întâmplat ceva, am mers oricum s-o luăm, iar acasă, stând întinsă pe canapea acoperită cu o pătură, în faţa desenelor animate, am reuşit s-o facem să ne spună: cea mai bună prietenă a ei nu dorise să se joace cu ea în acea

dimineaţă. Apoi i se înrădăcinase ideea că nu trebuia să mănânce zahăr şi refuza dulciurile, deşi îi era poftă de ele. Toată libertatea specifică primilor patru-cinci ani de viaţă dispăruse, apăruse o nouă conştiinţă şi complexitatea tuturor relaţiilor crescuse. Ştiam că nimic din toate acestea nu este important în sine, că totul este arbitrar, dar nu şi ea, pentru ea însemna totul. Păşise într-un sistem pe care nu-l cunoştea.

Acum avea şase ani. Peste trei luni începea şcoala. Pentru prima oară de când eram tată, mi-am amintit cum a fost când eram de vârsta ei. N-a fost o amintire vagă, ci una foarte clară, întreaga intensitate a lumii pe care am inspirat-o în plămâni cu fiecare gură de aer, în timp ce alergam prin Tybakken, unde totul avea propria semnificaţie, chiar şi cele mai mici obiecte şi evenimente, şi la fel de brusc am revăzut, ca printr-o lupă, ce sentimente puternice îi stăpâneau pe toţi cei din jurul meu. Era vorba despre viaţă şi moarte, viaţa care era tensionată până la punctul de rupere, iar când m-am îndrăgostit de una dintre colegele de clasă, acel sentiment m-a împlinit într-un mod pe care nu-l mai pot înţelege, cel puţin nu când o privesc pe Vanja. Şi ea resimte aceeaşi intensitate a lumii? O privesc şi văd o fetiţă care-şi duce liniştită viaţa în cadrul pe care i l-am stabilit locuind aici, într-un apartament central, şi trimiţând-o zilnic la o grădiniţă gestionată de asociaţia de părinţi. Desenează şi se joacă cu nenumăratele figurine de oameni şi animale pe care le are; uneori singură, alteori cu Heidi şi John. Se caţără în copacii din parc, se uită cu jind după toţi câinii care-i ies în cale. Citeşte din cartea ei despre câini, câte o prietenă de la grădiniţă vine în vizită la ea, sau merge ea în vizită la prietena ei. Înoată la complexul sportiv Badeland, face baie acasă, împinge cărucioriul de cumpărături când mergem la magazin. Mă raportez la ce spune şi face ea, este „Vanja”, fiica mea, pe care am văzut-o aproape în fiecare zi din viaţa ei. Ştiu că pentru ea totul arată altfel, înăuntrul fiinţei sale se aplică alte legi, legile ei, este o

persoană care vede lumea şi este copleşită de emoţiile puternice pe care i le provoacă aceasta, deşi abia dacă se gândeşte la ea, la ce înseamnă de fapt. Sunt atât de amorţit din cauza rutinei pe care o urmăm, încât mă aştept în mod inconştient ca toţi cei din jur să facă la fel, nu în ultimul rând cele trei făpturi mici cu care împart apartamentul. Până şi ieşirile lor aproape vulcanice le percep ca pe nişte perturbaţii enervante, neregularităţi fără de speranţă, obstacole supărătoare, şi nu ca pe un semn al unei vieţi certe în inimile lor.

Într-o astfel de viaţă, ca şi în orice altceva, există probabil un sens şi un rost: o viaţă în care empatizezi permanent cu alţii trebuie să fie de nesuportat şi poate chiar nocivă, dacă este vorba de un copil, el având nevoie de o distanţă de lumea adulţilor ca s-o poată observa şi ca să se poată dezvolta prin raportare la ea. Chiar de aşa stau lucrurile, nu pot să nu mă gândesc că empatia pe care o manifest faţă de viaţa altor oameni nu este prea mare. Cel mai izbitor exemplu este relaţia cu Linda. Unul dintre multele lucruri de care mă acuză este acela că nu o văd. Nu este tocmai corect, o văd destul de bine; problema este că o văd aşa cum vezi obiectele dintr-o cameră cu care eşti obişnuit; totul este acolo, lampa şi covorul şi biblioteca, canapeaua şi fereastra şi podeaua, dar sunt cumva transparente, pentru că nu lasă urme în memorie.

De ce mi-am organizat astfel viaţa? Ce vreau de la această stare neutră? Evident, să elimin într-o măsură cât mai mare rezistenţa, să fac zilele să treacă cât mai uşor şi mai neted posibil. Dar de ce? Nu este acelaşi lucru cu a-mi dori să trăiesc cât mai puţin? A-i spune vieţii să mă lase în pace, astfel încât să pot… da, să ce? Să citesc? O, dar la naiba, despre ce altceva să citesc, dacă nu despre viaţă? Să scriu? E acelaşi lucru. Citesc şi scriu despre viaţă. Singurul lucru pe care nu-l vreau de la viaţă este s-o trăiesc.

Am pus maşina de tuns iarba în magazie, care era goală din moment ce a trebuit s-o eliberez când a fost

amenajată toaleta şi nu am pus înapoi toate lucrurile care fuseseră acolo. M-am apropiat de gardul viu şi m-am uitat la cele două găleţi cu rahat. Una avea capac, cealaltă nu, era acoperită cu o pungă de plastic. Mă gândisem să le duc cu maşina la groapa de gunoi, dar mă temeam puţin ca găleata să nu fie spartă ori că se va revărsa, dat fiind că era plină-ochi, iar dacă firma de închirieri putea să accepte ţiglă, bucăţi de tencuială şi pământ în Mercedes, altfel ar fi stat lucrurile cu excrementele. Pe de altă parte, la groapa de gunoi forfoteau tot timpul angajaţii şi diverşi oameni care veneau din întreaga zonă, şi la care secţie ar fi trebuit să duc rahatul la sortat? Deşeuri de grădină? Mă şi vedeam cărând găleţile până acolo şi un angajat întrebându-mă ce doream să arunc, pentru că întrebau, era important ca fiecare lucru să ajungă în locul corespunzător. Nu mergea. Trebuia să scap de ele acolo. Cel mai natural era să le îngrop. Era deja o groapă adâncă acolo unde intra ţeava în pământ, sub toaletă. Dacă o adânceam, puteam să arunc şi deşeul de grădină. Păstrasem o parte din lespezile pe care le scosese instalatorul, puteau să-l stabilizeze, m-am gândit, şi apoi aş fi putut să acopăr totul cu pământ.

Am început să sap. Când am considerat că groapa era suficient de adâncă, am aruncat în ea crengi, tufe, frunze putrezite. Apoi a venit rândul căcatului. Am luat mai întâi găleata cu capac. Era grea, a trebuit s-o ţin cu ambele mâini. Respiram pe gură. Când am dat capacul la o parte, duhoarea era atât de puternică, încât a provocat o reacţie reflexă. Conţinutul era subţire, lichefiat, maro-închis. O, căcatul dracului! O, la dracu'! L-am răsturnat, am avut iar o reacţie reflexă. O, la dracu'! Nu aveam mănuşi, şi mâinile şi tivul pantalonilor s-au murdărit de rahat. Am luat furtunul şi am spălat găleata, m-am spălat pe mâini, am pus furtunul deoparte, lângă gard, respiram tot pe gură, în piept aveam o senzaţie de greaţă. Parcă aş fi fost în mijlocul iadului, capul îmi fierbea, totul era învăluit într-o lumină înnebunitoare şi în tot acest răstimp mă temeam să

nu cumva să vină cineva şi să vadă ce făceam. Dar rămăsese partea cea mai rea, pentru că a trebuit să car în dreptul pieptului găleata fără capac şi mâner. Zis şi făcut, m-am murdărit şi mai rău, dar terminasem. Găleţile erau goale şi spălate, haznaua strălucea. Am strâns şi mai mult gunoi de prin grădină şi l-am azvârlit acolo. Am acoperit groapa cu pământ, dar aruncasem în ea prea multe crengi, erau elastice, iar pământul nu le putea împinge în jos. Duhoarea era de nesuportat. Îmi fierbea capul. Am aşezat lespezile, iar când crengile au cedat sub greutatea lor am pus deasupra restul de pământ. Crengile nu se mai vedeau, pământul era întins neted, nimic din ce se afla dedesubt. Însă izul ieşea din pământ şi se simţea de la metri buni, iar când am păşit pe porţiunea abia acoperită, aceasta s-a mişcat sub greutatea mea.

Am sperat că mirosul va dispărea de la sine şi că niciunul dintre cei care urmau să vină a doua zi la vizionare nu avea să calce chiar acolo.

Am tras maşina în parcarea supraetajată, am strecurat cheile prin fanta uşii de la sediul firmei de închirieri şi m-am întors pe străzile secundare. Cu pantalonii pătaţi şi hainele pline de pământ şi tencuială, nu voiam să risc să merg prin zona pietonală, unde mă mai întâlneam uneori cu puţinii cunoscuţi din Malmö ori eram oprit de străini care doreau să-mi spună ceva despre cărţile mele şi despre gândurile pe care le treziseră în ei. Acasă, m-am dus direct în baie, m-am dezbrăcat, am pus hainele în maşina de spălat şi am pornit-o înainte să umplu cada cu apă şi să intru în ea. Isteria care pusese stăpânire pe capul meu în ultimele câteva ore s-a mai domolit. Am stat aşa o jumătate de oră, uitându-mă la tavan fără să mă gândesc la ceva anume, iar în acest timp fereastra şi oglinda s-au aburit, baia devenise în lumea mea imaginară un tanc, un spaţiu rupt de orice.

Cu pielea roşiatică, vârfurile degetelor încreţite, m-am ridicat, m-am uscat, am pus prosopul în jurul taliei şi m-am dus în dormitor unde am scotocit prin grămada de

haine până am găsit o cămaşă, o pereche de blugi şi o pereche de şosete, după care m-am alăturat celorlalţi, toţi erau în sufragerie, copiii pe canapea privind la televizor, Linda întinsă pe patul de lângă perete.

— Cum a mers? m-a întrebat ea.

— A mers bine, i-am zis. A fost un coşmar să golesc găleţile cu rahat, dar am terminat.

— Ce găleţi cu rahat? a vrut să ştie Vanja.

— La cabană, i-am spus. Îţi aminteşti cum era acolo înainte să avem toaletă?

— Le-ai golit? Unde le-ai golit?

— Unde trebuiau golite. Aţi mâncat deja?

— Da, a spus Linda. Ţi-a rămas şi ţie.

După ce am mâncat, am început să-mi fac bagajul pentru călătorie. Era doar o noapte, aşa că nu aveam nevoie de multe lucruri. Dar mi-am luat laptopul, în caz că aveam timp de scris în avion, şi primul volum al cărţii lui Adolf Hitler, *Lupta mea*, pe care ar fi trebuit s-o citesc înainte să merg la cabană pentru a termina romanul. Oricum, trebuia măcar s-o răsfoiesc, ca să ştiu ce conţinea.

— Le citeşti tu copiilor? m-a întrebat Linda când am terminat şi m-am aşezat pe canapea. Am stat cu ei toată ziua.

— Faci tu curat la cabană cât timp îi culc eu? Sau cum?

Ea nu a răspuns, doar s-a uitat la mine timp de câteva secunde. Apoi s-a întors cu faţa la perete.

— Desigur c-o să le citesc, am adăugat.

— Putem să facem baie, tati? a întrebat Vanja.

— Vă descurcaţi singuri?

— Da.

— Atunci haide.

S-au ridicat şi s-au îngrămădit în baie.

— Chiar trebuie să pleci? a spus Linda. Nu cred că mă pot descurca singură cu ei.

— Bineînţeles că poţi, i-am zis. O să fie bine.

— Nu poţi anula?

Am scuturat din cap. În acelaşi an mai anulasem o călătorie la Lulea, iar evenimentul din Islanda mai fusese anulat o dată, aceasta era a doua încercare şi nici nu concepeam să anulez din nou, avea să fie un dezastru.

Anulasem şi participarea la Festivalul Literaturii din Lillehammer, copiii plecau în excursie cu grădiniţa şi Linda nu-i putea duce singură cu trenul sau cu autobuzul, aşa că le-am dat un e-mail organizatorilor explicând că nu puteam veni, copiii s-au bucurat, era punctul culminant al semestrului. Dar devenisem atât de cunoscut, încât anularea n-a trecut neobservată, ca mai înainte, nu, m-a sunat mama şi mi-a spus că era în toate ziarele şi că fusese subiect de discuţie şi la TV, în cadrul unei emisiuni culturale.

— Înţelegerea este înţelegere, am spus acum. Şi este doar pentru o zi. Mă întorc poimâine. Până la urmă, ăsta e jobul meu. Trebuie să respecţi asta.

Ajuns în Islanda, aproape că nu îndrăzneam să sun acasă, fiind sigur că ea avea să se plângă şi să spună cât de greu îi era cu toate şi cât de rău mergeau lucrurile. Şi aşa a fost; adică nu s-a plâns, a spus doar că nu mergea. „E imposibil, Karl Ove”, a spus ea. „Nu se poate”. „Trebuie să meargă”, i-am răspuns. „Rezistă!”

M-am întors acasă în ziua următoare, după-amiaza târziu. Copiii au venit alergând când au auzit uşa deschizându-se. Le-am dat cadourile pe care le cumpărasem pentru ei la aeroport, trei animale de pluş. Linda stătea în capătul holului şi se uita la mine. Părea speriată.

Am despachetat şi am pus geamantanul în debaraua de pe hol, pe raftul de sus. Vanja s-a apropiat, ţinând într-o mână o panglică pentru cadouri şi în cealaltă foarfecă.

— Îmi poţi face un colier, tati?

— Şi mie! a spus Heidi, care venise între timp.

Am tăiat două bucăţi lungi, am legat una la gâtul câinelui Vanjei şi pe cealaltă la gâtul lui Heidi.

— Fă şi o fundă! m-a rugat Vanja.

I-am făcut o fundă la încheietura mâinii şi lui Heidi i-am făcut una la fel. Apoi am ieşit pe balcon. Cel puţin copiii se simţeau bine, situaţia nu părea să fi fost chiar atât de rea. Experienţa unui eveniment nu era aceeaşi cu evenimentul în sine.

Linda a deschis uşa.

— Nu poţi sta aici, a spus ea. Am stat mult timp singură cu ei.

— Vin, am zis. Termin imediat ţigara.

— Stai tu cu ei?

— Desigur.

Călătoria mă încărcase cu energie, astfel că spălatul pe dinţi, găsirea unei pijamale, aducerea unui pahar de apă, citirea unei cărţi şi rezolvarea tuturor conflictelor care puteau izbucni nu mă costau nimic. În plus, abia aşteptam ziua următoare, când intenţionam să merg la căsuţa de vacanţă ca să scriu. În principal, ceea ce mă atrăgea era ideea de a fi complet singur şi de a lucra; când mă aşezam la birou, gata să mă apuc de treabă, rezistenţa pe care o întâmpinam era aproape insurmontabilă.

Când în sfârşit s-au pus în paturile lor şi s-au împăcat cu gândul că ziua se terminase, m-am dus la Linda, care stătea pe întuneric pe balcon şi fuma, înfăşurată în hanoracul verde pe care i-l oferisem în dar de ziua ei.

N-a spus nimic când m-am aşezat. Privea peste acoperişuri, ţinând o mână în jurul trunchiului, ca şi când se îmbrăţişa singură sau încerca să se ţină locului, iar cu cealaltă arăta în faţă, cu ţigara fumegândă între degete.

— Ce faci? am întrebat.

— Mâine te duci iar la casa de vacanţă? a spus ea.

Am confirmat printr-un gest.

— Dar nu este posibil! Nu înţelegi? Nu mă descurc.

— Uite ce e, trebuie să termin romanul în trei săptămâni. Este extrem de puţin timp. Prin urmare, nu pot, chiar nu pot să mai pierd două zile.

— Dar mă tem, Karl Ove, a spus ea privindu-mă în ochi. Nu pot sta singură cu ei, nu ştiu ce se poate

întâmpla. Nu se poate. Este periculos.

— Este doar ceva din sinea ta, i-am zis. Totul e în regulă. Totul e ca şi până acum. Nesiguranţa e doar în sinea ta. Însă n-o putem lăsa să ne controleze vieţile. Şi trebuie să scriu.

— Nu te duce, Karl Ove. Te rog! Nu te duce!

Nu am spus nimic. Mi-am dat seama că începusem să mă enervez.

Privind-o iar după un timp, am văzut că lacrimile i se scurgeau pe obraji.

— De ce plângi? am întrebat-o.

— Sunt aşa de speriată!

— N-ai de ce să te temi.

— Uneori, când eram euforică, mi-am pierdut controlul. Nu ştiam unde sunt copiii. Vanja era cu o prietenă, Heidi era cu o alta, John dormea. Puteau fi oriunde. Înţelegi?

— Erai foarte euforică, da. Dar a fost bine. Nu s-a întâmplat nimic. Te-ai descurcat de minune.

— Şi toate lucrurile pe care le cumpăr…

A suspinat.

— Haide, Linda, am spus. Adună-te! Suntem adulţi. Nu ne putem opri doar pentru că suntem trişti. Mâine merg acolo, tu stai aici cu copiii în weekend, iar săptămâna viitoare vin Ingrid şi Sissel. Apoi le poţi lăsa pe ele să se ocupe. Însă sunt două zile. Trebuie să încerci să faci faţă. Trebuie să termin. O să te descurci cu copiii. Sunt sigur de asta.

— Însă nu acum, a gemut Linda. Nu acum.

— Ba da, am spus. Eşti puternică, va fi bine. Dacă eu pot să fac totul, atunci şi tu poţi. Doar că ai ajuns să crezi că nu te poţi descurca. Pur şi simplu renunţi. Şi nu e cazul.

M-a privit disperată.

— Trebuie, am insistat. Pentru că plec oricum. Iar mamele noastre vin să ne ajute.

— Dar nu vin mâine. Mâine o să fiu singură cu ei.

— Aşa este. Şi-o să te descurci. Trebuie doar să-ţi

doreşti asta. Şi după ce termin, mergem în Corsica. Va fi bine. Dar mai întâi, trebuie să termin romanul.

Am stins ţigara şi am intrat. Ea a rămas acolo. Am luat valiza mare şi am pus în ea laptopul, tastatura, căştile, un teanc de CD-uri, un teanc de cărţi şi nişte haine. În timp ce făceam asta, am auzit uşa de la balcon deschizându-se şi închizându-se. Linda s-a oprit în faţa mea.

— Nu mă lăsa singură, mi-a spus.

Mi-am ridicat privirea spre ea şi apoi mi-am coborât-o iar, spre fermoarul geamantanului, pe care încercam să-l trag poziţionându-mă lângă valiză în timp ce împingeam capacul cu genunchiul.

— Trebuie, am zis. N-am de ales.

A trecut pe lângă mine şi s-a dus în dormitor. Am pus valiza pe hol, m-am aşezat pe canapea şi timp de o oră am schimbat înainte şi înapoi posturile TV. Când am mers să mă culc, ea era încă trează, stând pe pat nemişcată, cu ochii în tavan. M-am dezbrăcat şi m-am întins lângă ea.

— Te vei descurca, i-am spus. Însă nu mai pot sta acasă. Am făcut-o de prea multe ori. Şi acum sunt la ananghie.

— OK, a spus ea.

— Noapte bună atunci.

— Noapte bună.

— Somn uşor.

— Somn uşor.

La un moment dat m-am trezit, iar ea stătea de veghe, întinsă pe spate, ţintuind tavanul, aşa cum o lăsasem atunci când mă culcasem. M-am întors cu spatele la ea şi-am adormit la loc. Când m-am trezit din nou, era dimineaţă. Linda stătea întinsă şi se uita la mine. Când ni s-au întâlnit privirile, a deschis şi apoi a închis gura, ca şi când ar fi gâfâit. Lacrimile îi licăreau în ochi.

— Nu poţi pleca, mi-a spus.

— Nu, nu pot, i-am răspuns, apoi m-am ridicat şi mi-am tras pantalonii pe mine. Dar în secunda în care Ingrid

trece de pragul uşii, m-am cărat. Ca să ştii.

Am trântit uşa în urma mea şi m-am dus la bucătărie. În mod ciudat, copiii încă dormeau. Am luat ziarele din faţa uşii, am pornit cafetiera şi am mâncat două felii de pâine în timp ce citeam paginile de cultură, apoi pe cele de sport. Afară ploua, o ploaie rece şi torenţială de primăvară. Copii s-au trezit în ordinea obişnuită, mai întâi John, apoi Heidi, şi Vanja ultima.

— Unde este mama? a întrebat ea.

— Azi trebuie să se odihnească, i-am răspuns. Nu se simte prea bine.

— La fel mă simt şi eu, a spus Vanja. Şi eu trebuie să mă odihnesc astăzi.

— Termină cu prostiile! Mama are nevoie de linişte şi pace. Aşa că ne vom uita la televizor aici. Bine?

— Bine, atunci, a zis ea în timp ce intrau şi ceilalţi doi.

S-au aşezat toţi pe canapea şi s-au uitat la desene toată dimineaţa, aşa cum făceau în fiecare zi de sâmbătă. M-am dus să închid uşa de la holul care dădea spre dormitor şi le-am spus că nu aveau voie să intre acolo. Erau obişnuiţi cu asta, dar dacă nu eram atent, s-ar fi furişat îndată. Uneori mă simţeam ca pastorul din filmul lui Bergman, *Fanny şi Alexander*, omul cel rău care-i ţinea pe copii la distanţă de mama lor.

La ora zece, ca în fiecare sâmbătă dimineaţa, s-a auzit vocea în crescendo a predicatorului care stătea în piaţeta de jos cu microfonul în mână. Am deschis uşa de la balcon şi am aruncat o privire într-acolo. Pomul de Crăciun era foarte aproape de uşă, înconjurat de acele îngălbenite ce se scuturaseră. Toate florile care atârnau în jardiniere sub balustradă erau ofilite, la fel şi cele care erau puse în ghivece de-a lungul zidului. Mesele şi scaunele, care stătuseră afară trei ierni consecutive, erau gri şi putrezite. Câteva pungi goale de plastic, două şezlonguri mari şi două mici, ponosite. Un stâlp fusese doborât de furtună şi se mai strânseseră acolo diverse alte resturi.

Am decis să fac curăţenie totală, să arunc totul şi să cumpăr alte flori, poate şi o masă cu două scaune. Pe de o parte pentru că erau necesare, pe de alta, pentru că voiam să-i demonstrez Lindei ce uşor era să le ocupi timpul copiilor şi să facem ceva constructiv împreună. Defectul era în ea însăşi, nu în lumea din jur.

— Luaţi-vă cizmele şi hainele de ploaie, am spus eu.

— De ce? s-a interesat Heidi.

— Unde mergem? a întrebat Vanja.

Doar micuţul John era gata de aventură, aşa că a fugit vesel în hol, aşteptându-mă să merg să-l ajut.

— Vom cumpăra nişte flori, le-am spus.

— Plictisitor, a răspuns Vanja.

— Posibil. Dar asta vom face.

— Vine şi mami? a vrut să ştie Vanja.

Am scuturat din cap.

— Eu nu vreau, a spus Heidi.

— Eu vreau cu mami, a precizat Vanja.

— Of, haideţi, micuţilor. Eu decid pentru voi. Şi acum eu spun că ar trebui să vă îmbrăcaţi.

— Nimeni nu decide în locul altcuiva, a proclamat Vanja.

De unde au mai scos-o şi pe asta?

Am luat telecomanda şi am stins televizorul. M-au privit cu ochii lor mici şi furioşi.

— Cumpărăm şi bombonelele de sâmbătă, le-am dezvăluit eu.

— Bine, a spus Vanja.

— Bine, a răspuns şi Heidi.

Un sfert de oră mai târziu, mergeam prin ploaie pe trotuar, Vanja purtând un pardesiu albastru, Heidi unul mov, în timp ce John, aşezat în cărucior, arăta ca o broască în hainele lui verzi.

În faţa florăriei erau o masă şi două scaune metalice, din *fierforjat*, m-am gândit, un cuvânt cu care aveam doar o relaţie literară, ca şi cu expresia *ciupit de vărsat*, despre care nici nu ştiam ce înseamnă. Ideea era să arate de secol

nouăsprezece; probabil că erau puţin cam kitsch, dar mi-au plăcut şi le-am cumpărat. Suplimentar, am mai luat şi şase plante în ghivece. Am sprijinit masa de mânerul căruţului, scaunele şi sacoşele le ţineam în mâini şi împingeam căruţul când cu una, când cu alta, în timp ce fetele mergeau pe lângă el, târşâind cizmele de cauciuc. Când şi-au dat seama că ne îndreptam direct spre uşa de la intrare a clădirii în care era apartamentul nostru, au început să protesteze.

— Trebuia să cumpărăm bomboane! a strigat Vanja.

— Dar nu putem intra în magazin cu toate astea! i-am explicat eu.

— Ar fi trebuit să le cumperi înainte, m-a dojenit ea.

— Lăsăm astea acasă şi mergem din nou. Bine?

A încuviinţat nu foarte convinsă. Am dus masa şi scaunele pe balcon, lăsându-i să mă aştepte în hol, însă când m-am întors nu mai erau acolo. Urmele de pantofi duceau spre dormitor. M-am dus după ei. Stăteau în jurul patului, în timp ce Linda stătea întinsă şi îi privea. Ea a spus ceva, dar vocea îi era complet ştearsă. Ca şi cum nu putea vorbi.

Chipul ei era inexpresiv.

— Veniţi aici! i-am rugat. Acum!

Vanja şi Heidi s-au supus, însă John s-a aruncat pe pat. L-am prins de geacă şi l-am cărat în hol, lăsându-l jos în faţa liftului. A râs şi m-a privit.

— Încă o dată, tati!

I-am răspuns cu un zâmbet.

La magazinul cu mobilă ieftină, aflat imediat după florărie, am găsit o lustră albă şi sferică, care se potrivea la fix, şi apoi am mers în centrul comercial din Triangeln, unde era un chioşc cu o selecţie de dulciuri destul de variată. După ce şi-au umplut pungile cu tot ce doreau, le-am luat de la cafenea câte o gogoaşă cu ciocolată, iar mie mi-am comandat o cafea.

Până atunci n-o mai văzusem pe Linda în starea aceea. Era ca şi cum se afla într-o fântână adâncă şi

trebuia să-şi concentreze toate forţele ca să ajungă la suprafaţă, acolo unde erau copiii. În ochii ei abia dacă se întrezărea licărul vieţii.

Da, da.

Am aruncat o privire spre *Paparazzu* un mic magazin de haine care, uneori, avea lucruri drăguţe, costume Tiger şi Boss, plus o marcă daneză a cărei denumire nu am reţinut-o niciodată, dar de la care aveam câteva fulare, de bună calitate fiind şi cămăşile pe care le aduceau.

— Staţi puţin cuminţi aici? i-am întrebat.

Ei au confirmat dând din cap.

— Intru doar o clipă în magazin.

Aşa am făcut. Îi vedeam prin vitrină cum stăteau fiecare pe câte un scaun, cu picioarele atârnând. M-am uitat la curele, am ales una maro-deschis, după care am căutat printr-un teanc de jeanşi, am găsit o pereche care mi se potrivea şi am pus pantalonii şi cureaua pe tejghea.

— Îi puteţi încerca, dacă doriţi, a spus vânzătoarea, o femeie pe la cincizeci de ani.

— Nu am timp, am răspuns. Mă aşteaptă copiii afară.

Făcând semn cu capul înspre cafenea, l-am văzut pe John apropiindu-se în viteză. M-am grăbit afară, l-am luat înapoi cu mine şi l-am tras de mânuţă în magazin.

— Stai aici, l-am rugat. Trebuie doar să plătesc.

Am introdus cârdul în POS, am tastat codul PIN, vânzătoarea a pus bonul în punga în care erau cureaua şi pantalonii şi mi-a înmânat-o.

— Din păcate, trebuie să facem şi câteva cumpărături, le-am spus fetelor când am ieşit din magazin.

— Dar eu nu vreau, a bombănit Vanja.

— Vreau să merg acasă la mama, a zis Heidi.

— Dar trebuie, vedeţi voi? Haideţi! Pe drum, puteţi să vă alegeţi fiecare câte un film.

În partea cealaltă a mall-ului era un magazin de film şi muzică. Au dat fuga la secţiunea de filme pentru copii, cât timp eu am căutat prin rafturile cu CD-uri. Am cumpărat o compilaţie cu Thâstrom, primul disc al Annei

Järvinen şi, din pură întâmplare, albumul unei trupe suedeze numite The Radio Dept. şi cel al lui Christian Kjellvander, un cântăreţ suedez. Copiii au venit cu filmele pe care şi le aleseseră, am plătit, am traversat strada şi am intrat la Hemkop, am cumpărat pizza pentru cină, pâine, lapte şi câte ceva de pus pe pâine pentru ziua următoare. În drum spre casă am trecut, cu proteste serioase, pe la Thomas Tobak, de unde am cumpărat publicaţiile *Politiken*, *Weekendavisen*, *Expressen* şi *Aftonbladet*. Sus, în apartament, au început să se certe pe seama filmului cu care să înceapă. Le-am promis că le puteau vedea pe toate trei, explicându-le că era corect să înceapă cu cel ales de Vanja, pentru că ea era cea mai mare. Au acceptat. După ce am pus filmul, m-am dus să stau cu Linda, care era întinsă pe o parte, cu capul acoperit aproape complet de cuvertură.

— Ce faci? am întrebat-o.

S-a întors încet şi s-a uitat la mine. Avea aceeaşi privire, distantă.

— Bine.

— Ai mâncat ceva?

— Am… a spus ea, continuând cu ceva ce nu am înţeles.

— Poftim?

— Am mâncat puţin cât aţi fost plecaţi.

— Şi nu mai doreşti ceva acum?

A refuzat clătinând din cap.

— Copiii…

— Ce-i cu ei? am zis. Sunt bine. Le-am cumpărat nişte filme. Acum se uită la ele. Şi am mai cumpărat mese şi scaune şi flori pentru balcon. Şi o plafonieră pentru sufragerie. Se uita la mine fără să scoată o vorbă, aşa că am continuat: Acum mă gândeam să fac puţină ordine acolo. Să arunc o grămadă de chestii care s-au strâns. E OK? Le spun copiilor să nu intre aici, dar s-ar putea să vină oricum.

— E în regulă, a spus ea.

— Bine. Vom avea pizza la cină. Vii şi tu, da?

A schiţat cu capul un gest de încuviinţare.

— Perfect, am zis.

Apoi am închis uşa, mi-am dus pantofii la uşa balconului, i-am încălţat şi am ieşit. Am stat nemişcat o vreme, privind la bradul de Crăciun, întrebându-mă dacă era bine să-l duc jos aşa cum era. Abia ar fi încăput în tomberon, iar să-l las alături nu era o opţiune, avea să se lase cu cercetări. Am intrat, am luat bomfaierul şi un sac de gunoi, am tăiat copacul în patru şi l-am vârât în sacul de gunoi pe care l-am dus în pivniţă. Când am revenit în casă, canapeaua era goală. Am intrat în dormitor. Linda stătea în şezut pe pat, Vanja şi Heidi trăgeau de ea, John sărea pe saltea, iar ea părea bulversată, ca şi când nu ştia ce să facă.

— Ce v-am rugat? i-am dojenit.

— E în regulă, a spus Linda în şoaptă.

— Haideţi, am spus eu. Mama are nevoie de linişte şi pace.

— Eşti bolnavă? s-a interesat Heidi. Ai febră?

— Nu, nu este bolnavă. Doar puţin obosită, am zis. Nu-i aşa?

— Pot să mă scol acum, a spus Linda.

— Daaa! a exclamat John.

Linda s-a aşezat pe marginea patului, pipăind încet cu mâinile în jurul ei.

— Ce cauţi?

— Bluza mea.

M-am aplecat să ridic pilota.

— Este aici, am spus. Haideţi cu toţii în sufragerie, mama vine după noi.

M-au ascultat. M-am oprit în pragul uşii şi am privit-o. Se mişca atât de încet, încât părea că nu avea forţa necesară să îmbrace bluza.

— Ştii, nu trebuie să te ridici, i-am spus. Ar fi mai bine să te întinzi şi să te odihneşti.

S-a uitat la mine.

— Dar le-ai spus că te scoli, am adăugat.

Am ieşit iar pe balcon, în ploaia ce cădea uşor, învăluit de sunetul oraşului aflat la şapte etaje mai jos, am ridicat toate resturile ce erau împrăştiate pe acolo, le-am pus într-un sac de gunoi şi am aşezat florile cumpărate în vechile ghivece. Când am reintrat cu sacul pe umăr, Linda stătea pe canapea, ţinându-l pe John în poală. Nu se uita la televizor. Mi-am dat seama că se uita în gol.

— Cobor cu astea, am spus. Cel puţin, balconul arată mai bine.

Când m-am întors şi m-am aşezat pe scaun în cealaltă cameră să citesc ziarele, am auzit-o ridicându-se, am auzit sunetul paşilor ei îndepărtându-se şi uşa de la toaletă deschizându-se. Acolo mergea.

După câteva minute, uşa s-a deschis iar.

M-am ridicat şi am mers pe hol. Linda stătea nemişcată şi se uita la mine. Plângea.

— Nu pot, a îngăimat ea.

— Du-te înapoi în pat, atunci, i-am spus.

— Trebuie.

— Haide, du-te.

Am montat plafoniera, nu fără dificultăţi – şuruburile erau foarte mici, iar degetele mele erau mari şi nepricepute, am încălzit pizza şi am făcut şi o salată, după care am luat cu toţii masa în faţa televizorului. Copiii şi-au luat dulciurile, iar Linda a mers la culcare. I-am spălat pe dinţi, le-am dat pijamalele, însă n-au vrut să se culce fără să-i spună mamei lor noapte bună, aşa că au dat năvală în dormitor, iar Linda s-a ridicat şi i-a îmbrăţişat. Chipul ei, îndreptat înspre perete, era la fel de inexpresiv în timp ce-i mângâia pe spate şi-i strângea în braţe.

Am mai stat treaz câteva ore după ce au adormit copii, am răsfoit ziarele, am schimbat posturile la televizor şi am fumat nişte ţigări pe balcon.

Linda dormea când am intrat în dormitor, sau cel puţin stătea cu ochii închişi, m-am întins încetişor lângă ea şi am adormit instantaneu.

A doua zi, de Ziua Mamei, continua să plouă peste casele şi străzile oraşului. Am mers cu copiii până la locul de joacă. Iarba avea o strălucire argintie în lumina primăvăratică. Culorile pelerinelor lor de ploaie erau aproape obscen de intense în timp ce se învârteau printre instalaţiile de joacă. După o jumătate de oră, i-am luat după mine la un magazin de mobilă unde m-am uitat la canapele, pentru că aceea pe care o aveam era atât de murdară şi ponosită, încât eram obligaţi s-o acoperim bine cu pături. Apoi am mers la Ahlens. Le-am spus că era Ziua Mamei şi că puteau să aleagă, fiecare, un cadou pentru mama lor.

— Le puteţi împacheta pentru cadou? am întrebat-o pe vânzătoare.

— Poftim?

— Le puteţi împacheta? am spus eu.

— Desigur, a răspuns ea.

Copiii aleseseră un prosop mare şi o pereche de şosete pe care scria „Cea mai bună mamă din lume”, iar eu îi găsisem două DVD-uri. John voia să-i ia un avion. S-au uitat puţin la cum erau ambalate cadourile, după care au dispărut în secţiunea de jucării. Am plătit şi, în timp ce luam punga, a sunat telefonul. Era agentul imobiliar. A spus că încerca de două zile să dea de Linda.

I-am zis că se îmbolnăvise şi că, de acum înainte, trebuia să ţină legătura cu mine. Eram roşu ca racul, eram sigur că avea să mă întrebe ce era cu mirosul acela şi de ce naiba se cutremura pământul din exteriorul zidului. Însă nu a spus nimic despre astea, doar că au fost mulţi participanţi la vizionare şi că unul dintre ei a început să critice dur proprietatea, ridiculizând preţul, după care nu mai primise nicio ofertă. Erau programate alte vizionări în acea după-masă şi în weekendul următor. Am închis, am intrat să-i caut pe copii. S-au bucurat că aveam să-i oferim Lindei cadouri. Am mai cumpărat chifle cu scorţişoară şi suc.

— Mamă, mamă, am cumpărat cadouri! au anunţat ei

intrând pe uşă.

— Aşteptaţi puţin, le-am spus. Mai întâi trebuie să fika.

Fika este un vechi cuvânt din argoul suedez care înseamnă „a bea cafea”, provenind de la *kaffi* prin inversarea silabelor.

Am pus chiflele în coş, am scos cinci farfurii, trei pahare, două ceşti, sucurile, am pus de cafea, Heidi şi Vanja au aşezat masa.

— Acum o puteţi chema, le-am spus.

A venit încet pe hol, în urma lor. S-a aşezat pe marginea patului din sufragerie, iar ei s-au postat în faţa ei, fiecare ţinând în mână câte un cadou. I le-au dat pe rând, unul câte unul. Ea le-a despachetat fără să se grăbească. Prosopul, şosetele cu inscripţia „Cea mai bună mamă din lume”. În timp ce ea făcea toate acestea, ei aşteptau cu nerăbdare.

— Mulţumesc, le-a spus în cele din urmă.

Avea chipul total inexpresiv. Nu trăda nicio emoţie.

O, nu, nu, nu!

O, nu, nu, nu!

— Heidi a ales prosopul şi Vanja, şosetele, iar John a vrut să-ţi ia un avion, dar numai pentru că voia să se joace el, cred, i-am zis. Şi apoi am cumpărat chifle şi suc, nu-i aşa? Heidi şi Vanja au aşezat masa. Acum mergem să mâncăm. Haideţi, cu toţii!

Vorbisem tare şi repede, ca să le distrag atenţia, împiedicându-i să-şi dea seama că ceva nu era în regulă şi să înceapă să se gândească la asta.

Mai târziu, când ne-am retras în dormitor, Linda a început să plângă.

— Nu pot face nimic!

— Nu-i adevărat, i-am răspuns. Este ceva de moment. Va trece.

— Mâine am programare la medic. Poţi veni şi tu?

— Bineînţeles.

— Nu trece, a şoptit ea.

— Sigur trece. Totul trece. Curând, va fi mai bine. Copiii sunt bine.

Ea a clătinat din cap.

— Ba da, sunt. O să vină şi mama mea.

— Ar trebui să şi scrii, a spus ea în şoaptă.

— Se rezolvă, i-am zis.

După ce a făcut emisiunea radiofonică, Linda s-a aflat pentru mult timp într-o stare depresivă. Apoi a urmat o perioadă de claritate, brusc nu mai avea nicio grijă. Mie îmi convenea, deoarece asta însemna că starea ei se îmbunătăţea, iar mie îmi rămânea mai mult timp pentru scris. Făcea şi multe cumpărături şi, chiar dacă nu le ascundea de mine, nici nu era sinceră în privinţa lor. De exemplu, în camera copiilor au apărut deodată doi căţei groaznici din porţelan, pe care îi cumpărase ea, cu ornamente similare fiind ocupată şi poliţa din dormitorul nostru. Ştiam că bunica ei avea astfel de obiecte, probabil că-i confereau linişte sufletească. Nu aveam nimic de spus când şi le cumpăra pentru ea, însă nu-mi plăcea că-i implica în asta şi pe copii. Nu era ea însăşi, de obicei avea gusturi bune, era altceva care lua naştere înăuntrul ei. O dată, a văzut o fetiţă care cerşea în faţă la Hemkop şi s-a decis să acţioneze, a sunat la protecţia copilului şi le-a reclamat cazul. Poate că a fost o faptă bună, dar nu a fost ceva ce Linda ar fi făcut în mod normal. Dacă i-aş fi spus că făcuse multe cumpărături în ultima vreme, s-ar fi răţoit la mine, mi-ar fi zis că fuseseră chilipiruri, că luase aproape totul de la magazine de mâna a doua. Într-o după-masă a sunat cineva la uşă, proprietarul unui magazin de antichităţi de la care Linda cumpărase o lampă greoaie, fără stil, bătrânicioasă, şi nu pentru că era ieftină, deoarece nu era. ci pentru că i se păruse drăguţă. Vorbea mult cu străinii, cu persoane care stăteau la masa alăturată în cafenea, cu vânzătorii şi cu personalul de la grădiniţă, era prietenoasă cu toată lumea. Strălucea, vorbea şi făcea totul într-un mod superficial. Nu era nimic greşit în asta, doar că nu reuşeam să stabilesc o conexiune

cu ea, nu era niciodată ancorată în realitate. Când i-am spus asta, s-a uitat la mine şi mi-a răspuns că înţelegea perfect la ce mă refeream. Desigur, înţelegea totul şi totul era bine. Era fericită, nimic mai mult, şi totul mergea, era inventivă cu copii, iar lor le plăcea atmosfera creată de ea. Brusc, în jurul ei se întâmplau o mulţime de lucruri. Lăsam deoparte ceea ce-mi displăcea, pentru că nu era nimic greşit, cel puţin nu atât încât să-i spun ei, ce era să-i spun? Să nu le mai cumpere copiilor obiecte aşa de urâte? Ah, într-o după-amiază, fetiţele ţineau în mână câte o păpuşă Barbie folosită, iar John, un soldat. Le cumpărase *Linda*?

După ce au adormit copii, am aruncat păpuşile la gunoi.

Când această perioadă de claritate a ajuns la final, iar ea a început să se deprime, a regretat tot ceea ce făcuse, cu toate că nu făcuse nimic greşit. O îngrijora enorm că fluctuaţiile comportamentale se amplificaseră. Într-o zi m-a atacat, spunându-mi că ar fi trebuit s-o ajut, orice bărbat ar fi procedat la fel. Voia să o ajut să meargă la terapie. Mai bine zis, voia să mergem împreună la terapie. De câţiva ani îşi dorea asta. Ştia că preferam să mor decât să facem sesiuni de terapie împreună şi chiar vorbeam serios. Dacă aveam de ales între a muri şi a merge la terapie de cuplu, aş fi ales moartea, fără ezitare. Nu aş fi acceptat nici sesiuni la care să particip doar eu. Însă ceva din disperarea ei m-a determinat ca în ziua următoare să sun şi să fac programare la psiholog. Mai fusesem acolo la începutul primăverii. Linda a început să plângă atunci când a povestit cum se simţea. Psihoterapeutul a ascultat-o, după care m-a întrebat şi pe mine ce părere aveam, iar eu i-am spus. Nu-l preocupau atât schimbările de atitudine ale Lindei, cât situaţia ei socială, faptul că nu avea un loc de muncă şi nu câştiga bani, şi a întrebat-o cum ar fi putut fi rezolvată problema. Avea dreptate, dar nu înţelegeam cum o ajuta pe Linda să audă acele lucruri. La următoarea şedinţă, Linda a mers singură, apoi şi-a făcut programare la un psihiatru. În acel

moment, starea ei era cu mult mai bună. Acum situaţia era diferită. Nu o mai văzusem aşa niciodată, nici pe departe. Renunţase la luptă şi se adâncise atât de mult în cele mai întunecate cotloane ale fiinţei sale, încât nimic din ceea ce o înconjura nu mai avea însemnătate. Asta era ceea ce vedeam eu. Îi iubea pe copiii noştri mai mult decât orice, dar nici măcar de dragul lor nu reuşea să se apropie de lume.

A doua zi de dimineaţă, după ce i-am dus pe copii la grădiniţă, i-am pregătit Lindei micul dejun şi i l-am dus pe o tavă. Obişnuiam să procedez astfel în primul nostru an împreună, pentru că nimic nu-i făcea mai multă plăcere. Însă, ulterior, am încetat, nu am mai depus eforturi să-i fac pe plac. Şedea în pat, plimbându-şi mâinile înainte şi înapoi pe cuvertură într-un mod straniu, cu mişcări ce păreau a fi animalice.

Apoi a ridicat cu o mână castronul cu muşii, iar cu cealaltă a dus mai întâi lingura jos, după care a ridicat-o în dreptul gurii. Se mişca atât de încet, încât m-am întors şi am tras draperiile, privind la hotelul de vizavi.

„Ceva din interiorul ei s-a frânt”, m-am gândit.

A mâncat jumătate de porţie şi a dat mâncarea deoparte.

— Te-ai săturat? am întrebat-o.

Ea a încuviinţat dând din cap.

— Atunci putem pleca?

Ea a dat iarăşi din cap.

— Vrei să faci mai întâi duş?

— Nu pot.

— E bine şi aşa, i-am zis. Se poate şi fără duş.

Am prins-o de braţ şi am ajutat-o să se ridice. A rămas în picioare, privind înspre dulapul unde-i erau hainele. În ochii ei se citea aceeaşi disperare ca data trecută, în prezenţa copiilor. Am luat o pereche de blugi albaştri şi un tricou gri şi le-am pus pe pat în faţa ei.

— E OK? am întrebat-o.

Ea a confirmat dând din cap.

— Aştept pe hol, i-am spus înainte de a ieşi din cameră.

Am coborât cu liftul şi am mers ţinându-ne de mână înspre taxiurile parcate în faţa hotelului Hilton. Se mişca greoi şi încet, ca şi cum forţa gravitaţională acţiona mai puternic asupra ei decât asupra celorlalţi. Şi poate că aşa şi era.

Gândul că în sinea ei cedase ceva a revenit.

Ne-am urcat în taxi, eu i-am dat şoferului adresa şi numărul, şoferul a ales ieşirea spre Foreningsgatan, în apropiere de Konserthuset am virat la dreapta, am străbătut podul de peste canal şi am intrat în centrul oraşului, unde ajungeam rar, noi trăindu-ne viaţa între apartamentul din Triangeln şi grădiniţa din Mollevangen.

În faţa uşii de la intrarea în clădire am întrebat-o la ce număr să sun. L-a rostit mecanic, îşi amintea astfel de lucruri de infinite ori mai bine decât mine.

Am urcat cu liftul, am ajuns într-o sală mare de aşteptare. Linda a păşit încet înspre recepţie. Am aşezat o ceaşcă pe grătarul aparatului de cafea, am apăsat butonul pentru cafea simplă şi am privit în jur în timp ce se umplea ceaşca.

Două persoane stăteau cu capetele plecate şi încercau să ocupe cât mai puţin spaţiu posibil. O femeie la vreo cincizeci de ani şi un bărbat de aproximativ treizeci. Femeia era palidă, corpolentă, îmbrăcată în haine terne. Bărbatul era la fel de corpolent, avea o barbă îngrijită, păr gras şi ochelari. Lângă ei stătea o femeie care vorbea tare la telefonul mobil. Pe hol s-a apropiat un bărbat tuns scurt, îmbrăcat adecvat, purtând încălţări albe, probabil un medic. În timp ce sorbeam din ceaşcă, el s-a oprit în dreptul lor, a rostit un nume, femeia de vârstă mijlocie s-a ridicat, au dat mâna, iar ea l-a urmat pe hol.

— Vrei cafea? am întrebat-o pe Linda, care mi se alăturase.

A scuturat din cap a negare.

— Vrei să luăm loc?

A acceptat printr-un gest. A păşit încet spre canapea, m-a privit, eu am încuviinţat printr-o mişcare a capului, iar ea a luat loc. M-am aşezat lângă ea şi i-am luat mâna într-a mea. Femeia încă vorbea la telefonul mobil. Un radio era pornit, am ridicat privirea, pe tavan era un difuzor. Cineva vorbea şi râdea, era una dintre emisiunile matinale vesele difuzate la mai toate locurile de muncă: la frizerii, în taxiuri, la dealerii auto. M-am gândit că nu se cuvenea, că o afecta pe Linda, fiind vorba despre viaţa care-i era interzisă.

Mi-am îndreptat privirea spre ea. Părea să nu fi băgat de seamă. Mi-am amintit de momentul când goneam cu taxiul spre un spital din Stockholm, Linda se temea că fiinţa pe care urma s-o nască în curând era moartă, iar în taxi radioul era pornit. Deşi ştiam că veselia reprezenta o cruzime pentru ea, că o împingea într-o zonă de maximă anxietate, la marginea dintre viaţă şi moarte, nu am îndrăznit să-l rog pe taximetrist să oprească radioul, m-am temut să nu se simtă ofensat.

Am strâns-o de mână. Ea privea în gol, în faţă.

— Vrei puţină apă? am întrebat-o.

Ea a dat din cap.

M-am ridicat şi am pus apă într-un pahar de plastic. Pereţii paharului erau atât de subţiri, încât am simţit apa prin ei, rece şi nestatornică.

L-a băut dintr-o înghiţitură.

De după colţ s-a ivit o femeie, cu câţiva ani mai mică decât mine, poate. S-a oprit şi s-a uitat la noi, Linda s-a ridicat în picioare, femeia a zâmbit şi a întins mâna. Linda a întins mâna, la rândul ei.

— Bună, am spus.

Am dat şi eu mâna cu ea şi apoi am urmat-o pe hol. Ea s-a oprit în faţa unei uşi, a bătut şi am intrat. În jurul mesei erau trei scaune, unul pe o parte, două pe cealaltă. În dreptul ferestrei era un birou, iar pe pereţi, câteva litografii neutre, nedefinite.

— Luaţi loc, vă rog.

Ne-am aşezat.

— Cum te simţi, Linda? a întrebat ea.

Aşezată picior peste picior, într-o mână ţinea un carneţel, iar în cealaltă un pix. Avea o privire prietenoasă, puţin impersonală, poate carneţelul şi pixul lăsau această impresie.

Linda o fixa cu privirea.

— Nu prea bine, a spus ea într-un final, într-o şoaptă aproape imperceptibilă.

Doctoriţa a pus mai multe întrebări, ce aveau rolul – am înţeles – să clarifice situaţia. De fiecare dată, Linda răspundea după mult timp şi, atunci, în puţine cuvinte.

— Auzi voci? a întrebat-o doctoriţa.

O pauză lungă.

„Voci”? m-am întrebat eu. Bătea câmpii. Linda nu auzea voci. Poate că trebuia să parcurgă o listă de pe care să elimine anumite stări.

— Nu, a spus Linda într-un târziu. Doar gânduri… pe care nu vreau să le am…

— Ai gânduri suicidare, Linda? Te gândeşti să-ţi curmi viaţa?

Linda s-a uitat la ea. Apoi a început să plângă.

— Dar… dar eu… eu nu… eu nu… pot, a îngăimat ea. Copiii… eu… nu pot.

— Dar te gândeşti la asta?

Linda a încuviinţat din cap.

— Adesea?

Linda a repetat mişcarea.

— Eu… eu… mă gândesc… tot timpul… Doar… dacă aş putea… să mă îmbolnăvesc şi să mor. Ar fi mai… uşor. Pentru toţi.

Am început să plâng şi mi-am coborât privirea. Am inspirat adânc şi încet, pentru că nu puteam face asta. M-am uitat la covor, la piciorul scaunului, la coşul de hârtii din colţul camerei, am înghiţit în sec.

— Şi se pare că totul se mişcă cu încetinitorul? a întrebat medicul.

Linda a confirmat din cap.

— Nu poţi face nimic?

— Nu! a suspinat Linda.

— Poţi face duş? Te ridici măcar din pat?

— Nu. Uneori. Copiii… nu pot face faţă…

Doctoriţa a notat ceva în carneţel. Apoi s-a uitat la mine.

— Cum vedeţi starea Lindei de acum?

— Nu sunt sigur. Dar n-am mai văzut-o atât de dărâmată, am spus privind-o pe Linda. Este o stare cu totul nouă.

— Este evident că suferi de o depresie profundă, i-a spus doctoriţa. Trebuie să încercăm să te scoatem din ea. Desigur, vei primi tratament antidepresiv. Dar nici nu vrem să treci în extrema cealaltă, aşa că trebuie să fim precauţi. O posibilitate ar fi să te internezi, desigur. Acolo ai un mediu linişti. Acasă sunt copiii şi viaţa de zi cu zi. Poţi fi pusă în faţa unor solicitări pe care ar fi mai bine să le eviţi. Te-ai gândit la posibilitatea de a te interna?

Linda mă privea terifiată.

A negat clătinând din cap.

— Poate că ar fi mai bine dacă ar sta acasă, am spus.

— Linda? a intervenit medicul.

— Nu vreau să mă internez.

— Înţeleg. Evident, poţi sta şi acasă. Poate că este mai bine pentru tine. Dar, în acest caz, vreau să vii aici mai des. Este în regulă?

Linda a confirmat.

— Este important să stai trează cât mai mult posibil. Să încerci să faci cât mai multe din ceea ce faci de obicei. Nu trebuie să fie multe. Chiar şi puţin, cât să nu stai în pat toată ziua. Poţi să le citeşti copiilor, de exemplu?

— Nu ştiu, a murmurat Linda.

— Atunci poţi sta cu ei să urmăriţi împreună o emisiune pentru copii. Şi este la fel de important să ieşi afară să iei puţin aer. Trebuie să încerci să te plimbi în fiecare zi.

Linda a dat din cap în semn că a înţeles.

Medicul a scrutat-o cu privirea.

— Mi se face… o teamă… teribilă, a mărturisit Linda.

— Vei lua ceva pentru asta. O tabletă pe care o poţi lua când simţi anxietate. Acţionează imediat. Îţi poate da stări de somnolenţă. Şi vei lua ceva şi împotriva depresiei. Dar vom începe cu grijă. Nu vrem să te facem bine prea repede.

S-a ridicat şi s-a aşezat în faţa computerului.

Am luat mâna Lindei în a mea şi i-am strâns-o.

— Poţi lua medicamentele de la orice farmacie, a spus doctoriţa ridicându-se. Şi ţi-am scris şi următoarea programare. Miercurea următoare. Este bine?

Linda a confirmat şi ne-am ridicat.

— Cred că ar fi bine să nu fii singură, Linda. Să fie mereu cineva lângă tine.

— Desigur, am intervenit eu.

Ne-a condus spre ieşire, ne-a zâmbit cu căldură, şi-a luat la revedere şi a închis încet uşa.

— Crezi că ne pot chema un taxi de la recepţie? am întrebat-o pe Linda.

Ea a încuviinţat.

— Atunci o să mă duc să-i rog.

Linda a aşteptat la uşă în timp ce eu am vorbit cu recepţionera. Afară, am aprins o ţigară.

— O să fie bine, i-am spus. E bine că nu te internezi. Cel puţin, aşa eşti şi cu copiii, chiar dacă nu rezişti mult timp.

— Da, a zis ea.

— Şi-o să plimbăm puţin în fiecare zi. Şi-o să te uiţi la televizor împreună cu ei.

— Da.

— Cred că acela este taxiul, am spus, văzând că se apropia un Passat.

A oprit în dreptul nostru şi ne-am urcat.

— O să fie bine, am repetat. Curând o să ieşi din starea asta.

Pentru Linda, cel mai rău lucru, cel mai mare coşmar era să fie din nou internată, ştiam asta. Gândul la copii îi agrava spaima, cu mama internată la spitalul de nebuni ar fi fost stigmatizaţi. Şi eu gândeam la fel, că o internare avea s-o încadreze în categoria bolnavilor psihic, când în realitate era doar Linda, o tenebră care pusese stăpânire pe ea, şi Linda era cea care stătea lângă mine acum, mama Vanjei, a lui Heidi şi a lui John. Era mai bine pentru ei ca ea să fie acasă, suferinţa ei nu devină ceva ciudat şi periculos, ci ceva ce ei să poată vedea.

În taxi, în drum spre casă, nu mai eram atât de sigur. Era responsabilitatea mea. Deşi dorea, nu putea să ia nicio decizie chibzuită. De asta se uitase la mine. Dacă aş fi încuviinţat şi aş fi spus că trebuia să se interneze, s-ar fi internat.

Medicul ne recomandase această opţiune. Noi spuseserăm nu, era mai bine să procedăm în stilul nostru.

— Când ar trebui să vină Ingrid? am întrebat-o.

— Nu ştiu, a spus Linda. După-amiază.

— Perfect, am zis. O să le dea alte preocupări copiilor. Acum trebuie să aibă pe cineva lângă ei. Cred că asta este important.

— Da, a spus ea.

Taxiul a ajuns în faţa hotelului Hilton şi a oprit. Am plătit, am coborât, am ţinut-o de mână în timp ce am traversat şi am mers la farmacie.

Ajunşi acasă, s-a întins pe pat şi a adormit în câteva minute. O vreme, m-am plimbat dintr-o cameră în alta, am fumat o ţigară pe balcon ţinând uşa deschisă în caz că suna Ingrid, m-am aşezat la birou şi am pornit computerul, pentru că Linda nu avea nevoie de mine când dormea, dar când am văzut eseul pe care-l scrisesem în Voss, despre Turner şi Claude Lorrain, mi-am dat seama că nu era momentul, aşa că l-am stins.

Am intrat în dormitor doar ca să constat că stătea pur şi simplu întinsă acolo. În weekend, în timp ce noi eram în oraş, la cumpărături, probabil că stătuse acolo

dorindu-şi să moară.

S-a auzit un ţârâit.

M-am dus pe hol şi am ridicat receptorul interfonului.

— Da?

— Ingrid sunt.

— Deschid, i-am spus.

Am aşteptat până când am auzit liftul oprindu-se şi am deschis uşa.

— Cum se simte? m-a întrebat ea când a ieşit din lift.

— Nu prea bine. Pot să iau eu asta. Am făcut semn cu capul spre valiză, iar ea a lăsat-o pentru ca eu s-o pot prelua. Tocmai am revenit de la medic. A spus că este o depresie profundă. Şi chiar a sugerat să se interneze. Dar Linda preferă să stea acasă. Şi eu prefer asta.

— Era un medic bun?

— Da, aşa cred.

— Of, Doamne, a oftat ea.

— Da, am zis.

— Acum doarme?

— Da.

— Şi copiii? Sunt îngrijoraţi?

— Nu, nu cred. N-au observat prea multe. Sunt la grădiniţă, ca de obicei.

— Asta e bine, a spus Ingrid aplecându-se să se descalţe.

Stăteam la câţiva metri de ea sperând să se termine discuţia. Era supărată pe mine pentru ce scrisesem despre ea în cel de-al doilea volum, iar acum apăruse această problemă cu fiica ei. În acelaşi timp, ea se baza pe mine – eu locuiam aici şi eu eram tatăl nepoţilor ei – la fel cum eu mă bazam pe ea, aveam nevoie de ea, de ajutorul pe care ni-l putea oferi.

M-a privit.

— M-am gândit că poţi dormi în sufragerie, am spus, întorcându-mă să pun valiza acolo. Este bine aşa?

— Pot să dorm oriunde. Chiar şi cu copiii, dacă Sissel vrea să stea în sufragerie.

— Ea poate dormi în biroul meu.

— Mda, a spus Ingrid cu un oftat. Până la urmă, este plăcut să fiu aici. O să fie grozav să-i văd pe copii.

— Abia aşteptau să vii, am precizat eu.

Când am mers în după-amiaza aceea să-i iau pe copii, Ingrid m-a însoţit, voia să le facă o surpriză. În lift nu ne-am spus nimic. Afară, pe stradă, ne-am oprit să ne uităm unul la altul.

— Nu poate fi lăsată singură, i-am spus.

— Mă gândeam la acelaşi lucru. Du-te, rămân eu cu ea.

„Cum a fost posibil?” m-am gândit în timp ce mergem pe Sodra Forstadsgatan. „Cum de-am putut uita de asta? Că nu poate fi lăsată singură?”

Şi aşa nu a fost prea bine că fusesem plecat mult timp în weekend. Era ca şi cum nu conştientizasem încă gravitatea situaţiei. Ca şi cum totul era ca de obicei, iar ceea ce se petrecea în mintea ei, în timp ce stătea întinsă acolo în cameră, separată de restul familiei, ar fi fost doar o simplă paranteză.

— A venit bunica? m-a întrebat Vanja, repezindu-se spre mine când m-a văzut în spatele porţii.

— A venit. Abia aşteaptă să vă vadă.

Am mers la personalul grădiniţei şi am schimbat câteva vorbe. Totul fusese în regulă, mi-au spus că odraslele fuseseră fericite şi mulţumite. Voiam să le spun că Linda era deprimată, aşa că era necesar să le acorde o atenţie sporită copiilor dacă observau ceva neobişnuit în comportamentul lor, însă nu am putut, pentru că Vanja şi Heidi erau lângă mine, aşa că am decis să aştept până a doua zi.

Am cumpărat fructe, lapte şi iaurt de la Hemkop, ei erau nerăbdători, voiau să ajungă acasă, acum că venise şi bunica lor. Le adusese cadouri?

Când venea la noi, Ingrid gătea, deretica şi avea grijă de copii. Făcea cât putea de multe pentru noi, fără nicio îndoială. Dacă n-aş fi scris cartea, relaţia noastră ar fi fost

foarte bună, însă acum o umbră atârna deasupra şi nu puteam vorbi despre asta.

Lucru bizar, John s-a ruşinat de ea când a intrat în cameră. Însă n-a durat mult. După ce au despachetat cadourile, au năvălit peste Linda să i le arate. Eu am mers după ei să-i supraveghez. Linda i-a privit şi s-a ridicat schiţând un zâmbet.

— Ce frumos! a exclamat ea.

— Haideţi, troli mici, le-am zis. Mama trebuie să se odihnească.

De data asta n-a fost nevoie să insist. Am închis uşa dormitorului şi m-am uitat spre uşa de la hol. Ingrid era în bucătărie şi pregătea cina.

— Când vrei să mâncăm? m-a întrebat ea.

— Oricând. Când îţi este mai convenabil.

— Pe la ora cinci?

— Este perfect, am spus.

Am pus în termos cafeaua de care uitasem şi eram pe punctul de a ieşi pe balcon când a sunat telefonul.

Am răspuns, era un număr de Oslo.

Era Elizabeth, de la Editura Oktober.

— Deranjez?

— Nici vorbă.

— Sper că scrii, a spus ea râzând. Dar mă bucur că am dat de tine. Trebuie să vorbim puţin despre lansare. Al cincilea volum va fi publicat în curând.

— Da, am spus, deschizând uşa balconului şi aşezându-mă.

— Te-ai gândit cum vrei să faci asta?

— Foarte puţin.

— În principiu, poţi alege ce doreşti. Interesul este, desigur, uriaş. Dar am o sugestie. *Aflenposten* vrea de mult timp să-ţi ia un interviu. Ce-ar fi dacă ai accepta asta? Şi nimic altceva.

— Sună bine, am spus.

— Cred c-o să meargă ca pe roate. Şi mai este ceva. Târgul de carte de la Oslo din toamnă. Ar fi foarte frumos

dacă ai putea veni.

— În ce perioadă este?

— La mijlocul lui septembrie.

— Nu este imposibil, am zis.

— Perfect! E bine de ştiut. Putem discuta detaliile mai târziu. Mulţumesc, Karl Ove.

Am închis şi mi-am turnat cafea în ceaşcă. Ultima dată când Linda fusese bolnavă, situaţia a durat mai mult de un an.

Nici nu m-am gândit la asta.

Să-mi imaginez cât va dura acum?

Am stins ţigara şi am intrat. Am trecut pe la copii, să mă asigur că erau bine, după care m-am dus în dormitor. Ea nu dormea, stătea cu ochii deschişi şi se uita la tavan.

— Cum te simţi? am întrebat-o, aşezându-mă pe marginea patului.

Ea şi-a întors privirea spre mine. Ochii aproape că-i erau lipsiţi de viaţă.

— Copiii sunt bine, i-am zis. Au fost destul de cuminţi la grădiniţă. Şi sunt bucuroşi că Ingrid este aici. John a fost cam ruşinat la început, dar şi-a revenit repede.

M-a privit ca şi când ar fi vrut să spună ceva.

— Te poţi ridica să iei cina?

Abia a schiţat un gest de încuviinţare.

— Şi să stai cu ei după aceea, să vă uitaţi împreună la *Bolibompa*?

A dat iar din cap.

— Doar atât, am spus. Dacă poţi face asta, e grozav.

M-am ridicat. Era ca şi când privea prin mine.

— Vin să te chem când e gata mâncarea, am spus. Bine?

După confirmarea ei m-am dus în sufragerie, unde m-am aşezat cu cele două ziare de dimineaţă pe care încă nu le răsfoisem.

În ziua următoare, după ce am dus copiii la grădiniţă şi m-am întors acasă, Ingrid era aşezată pe patul din dormitor şi vorbea cu Linda. Între ele era o tavă cu

mâncare. Un bol cu muşii, un ou, un fruct, o felie de pâine, un pahar de suc, o ceaşcă de cafea. Linda o privea pe Ingrid la fel cum mă privea şi pe mine în ultima vreme, de undeva din adâncul fiinţei sale. Era ca şi cum tot ceea ce i se spunea se evapora dinaintea ochilor ei. Ca şi cum cuvintele intrau într-o cameră nemărginită şi deveneau atât de insignifiante, că nu mai făceau nicio diferenţă, dar în acelaşi timp reprezentau tot ce avea, şi se agăţa de ele cu toată puterea. Linda privea şi mă vedea pe mine, iar apoi privea din nou, însă nu se mai uita la mine, ci la Ingrid.

— I-am dus, am spus eu oprindu-mă în prag.

Ingrid s-a ridicat.

— Ai terminat? a întrebat-o pe Linda. Atunci iau tava cu mine.

Ştiam că nu-i plăcea să se amestece, iar dormitorul nostru era un hotar pe care-l trecea cu reţinere, dar în lipsa mea intrase, pentru că Linda era fiica ei.

— Mergem la o scurtă plimbare? am propus când Ingrid a ieşit din încăpere.

Linda a încuviinţat din cap şi s-a ridicat încet în picioare.

— Să-ţi caut nişte haine?

Ea a dat iar din cap.

I-am pus dinainte o pereche de pantaloni şi un pulover şi am ieşit pe hol să aştept. I-am dat o geacă, pantofii, am luat-o de mână după ce s-a îmbrăcat şi am însoţit-o în lift. În timp ce coboram, se uita în pământ ca să evite oglinzile.

Afară era soare. Copacii dintre piaţetă şi şosea erau înverziţi, abundând de frunze. Omenii mergeau pe dalele piaţetei, maşinile zumzăiau pe lângă noi. Ne-am îndreptat agale spre parc.

— Te iubesc, Linda! i-am spus brusc.

Speriată, s-a răsucit să mă privească.

— E teribil acum, dar va fi bine. Îţi promit. Trebuie doar să ţii capul la suprafaţă.

S-a întors să se uite înainte.

— Ştiu că este de nesuportat, dar trebuie să rezişti. O să fie bine.

Am traversat intersecţia, am mers pe trotuar, am trecut de restaurantul mexican, de salonul de frizerie, de magazinul de jeanşi. Cerul era albastru, iarba din parcul de vizavi era verde. Ici şi colo, oamenii erau aşezaţi, unii având bicicletele în faţa lor.

— Eşti o mamă minunată, Linda, i-am zis. Ştiu că tu crezi că-i dezamăgeşti pe copii. Dar nu este aşa. N-ai ce să faci. Este doar ceva ce are loc în tine. Dar o să înceteze. Totul va fi OK, îţi promit.

S-a uitat la mine cu aceeaşi privire pe jumătate absentă, pe jumătate imploratoare. Nu a spus nimic. Am traversat strada, am intrat în parc.

— Ne aşezăm acolo? am spus făcând semn cu capul spre un zid de piatră aflat între doi copaci, în mijlocul parcului.

Pe lângă noi a trecut o femeie în vârstă cu un câine, urmată de o tânără pe bicicletă care ducea un rucsac în spate. Dinspre locul de joacă se auzeau voci de copii. Din câte vedeam, acolo erau trei sau patru părinţi împreună cu odraslele lor.

Ne-am aşezat pe pietre.

Linda a început să plângă. Plângea tare, iar umerii îi tremurau. Am cuprins-o cu braţul şi mi-am înclinat capul spre gâtul ei.

— Totul o să fie bine. Te iubesc. Te simţi groaznic acum, dar va trece.

Cei care stăteau pe pajişte în apropiere s-au uitat la noi. Şi-au întors privirile şi doi trecători. A fost o adiere de vânt, frunzele din copaci s-au agitat. Linda era aplecată şi plângea violent, ca şi cum în sinea ei ar fi fost o vâltoare.

Am mângâiat-o pe spate.

„În ce tenebre te zbaţi, Linda?

În ce tenebre te zbaţi?”

— Te iubesc. Eşti unică. Eşti o mamă minunată. Totul

va fi bine. Trebuie doar să te lupţi.

Încet, plânsul i s-a mai domolit. Mi-am întins mâna, ea şi-a aşezat mâna ei peste a mea, ne-am ridicat şi am păşit încet pe alee, precum un cuplu de bătrânei. Neliniştea pusese stăpânire pe mine.

Când eram pe hol, dezbrăcându-ne, a venit şi Ingrid.

— Ai fost foarte curajoasă, Linda, a spus ea. Este foarte bine că ai reuşit să faci o plimbare.

— Vrei să te odihneşti puţin? am spus.

A dat din cap afirmativ. Am condus-o în dormitor.

— Ai un radio? Ca să asculţi ceva cât timp stai aici?

Ea a clătinat din cap.

— Vreau doar să dorm, mi-a zis.

S-a întins, s-a acoperit aproape complet cu pilota şi a închis ochii.

— Bine, am spus. Vin să te văd peste o jumătate de oră.

Am ieşit să fumez o ţigară. Când am trecut pe lângă bucătărie, am văzut-o pe Ingrid stând pe scaun, cu ziarul desfăcut pe masă în faţa ei, şi mi-am ferit privirea, căci voiam să evit orice conversaţie. Ştiam că mă plăcea, dar afirmaţiile mele din roman probabil că o iritaseră prea mult; la fel de probabil, făcea o legătură directă între starea Lindei şi ceea ce făcusem eu. Nu ştiam precis, dar aveam o bănuială că aşa stăteau lucrurile.

Am vorbit despre ce urma să avem la cină. Am vorbit despre Linda, despre faptul că trebuia s-o ajutăm cât mai mult posibil. Am vorbit despre copii şi despre sarcinile pe care şi le asuma fiecare în legătură cu ei. Dar n-am vorbit despre ea, n-am vorbit despre mine şi n-am vorbit despre ce scrisesem despre ea.

Am privit în jos şi am trecut tiptil mai departe, spunându-mi că acum Linda era mai importantă decât noi doi.

Când stăteam pe balcon, am auzit sunetul estompat al telefonului. Am intrat şi am răspuns. Era agenta imobiliară. Avusese loc o nouă vizionare. Participaseră

şapte persoane, dar, din păcate, nu primise nicio ofertă. O altă vizionare era programată în weekendul care urma. Era încrezătoare că vom găsi un client. Am spus că asta era o veste bună. Ea mi-a spus că părea să fie o problemă cu duşul, una dintre persoanele care participaseră la vizionare îl pornise şi nu-l mai putuse opri, iar dintr-o ţeavă se scurgea apă. Am confirmat, era ceva în neregulă cu duşul şi cu ţevile, şi am promis că aveam să chem pe cineva să le verifice. „Bine”, a spus ea, şi am închis.

M-am dus la Linda. Dormea, m-am întors în birou, unde aveam parte de linişte. Am pornit computerul. Am răsfoit cartea cu picturi de Claude Lorrain pe care o cumpărasem în New York cu doar câteva săptămâni în urmă. Parcă trecuseră ani de atunci.

Leşinasem în Manhattan după o sesiune de lectură. Nu mâncasem toată ziua şi eram foarte nervos, aşa că am mers la o bere cu editoarea mea americană, iar în timp ce stăteam afară ea m-a prezentat unui scriitor egiptean mai înaintat în vârstă, care a acaparat tot spaţiul, şi brusc n-am mai putut să mă ţin pe picioare, fiind nevoit să mă aşez pe nişte trepte. Mi-am sprijinit capul în mâini şi am simţit întunericul ce se aduna înăuntrul meu, am simţit cum un val de ameţeală şi de oboseală invincibilă urca sus, tot mai sus. Bătrânul egiptean, un mare poet care-şi cunoştea valoarea, s-a apropiat de mine, deodată prietenos, şi-a pus mâna pe umărul meu şi m-a întrebat dacă mă simt bine. I-am răspuns că da, aşa că el s-a întors la cei cărora le ţinea companie. Dintr-odată, mi-am dat seama că nu mai puteam să stau nici jos, aşa că m-am ridicat, m-am împleticit până la editoare şi i-am spus că trebuia să merg imediat acasă, iar ea mi-a spus că va chema un taxi. Nu puteam nici măcar să-l aştept; prin urmare, m-am lungit pe marginea trotuarului şi am închis ochii – şi s-a terminat. Mi-am revenit în simţiri când ea mi-a pus mâna pe umăr; nu trecuseră mai mult de unu-două minute, însă lumea mă privea cum stăteam întins acolo, pe jos. Am reuşit să mă ridic în picioare, ea a deschis portiera taxiului ce aştepta,

i-a spus şoferului adresa şi apoi am pornit prin inima imensului oraş.

Acolo am văzut o pictură de-ale lui Claude Lorrain, despre ea scriam acum. Lucru bizar, am scris cu uşurinţă şi concentrat, orice altceva a dispărut, până când, dintr-odată, ridicând capul şi privind jaluzelele de la fereastră, prin care juca lumina de primăvară, m-am gândit la Linda.

Am stins computerul, m-am ridicat şi m-am dus la ea. Stătea în şezut pe pat şi-şi plimba degetele pe cuvertura din faţa ei. Privindu-mă, s-a aplecat cu partea superioară a trupului înainte, în timp ce degetele i se târau pe cuvertură. Apoi a înlăturat ceva cu mâna. Întreaga imagine mă înspăimânta, se mişca atât de ciudat.

— Sunt copleşită de temeri, Karl Ove, mi-a spus ea. Mi-e atât de frică!

— De ce nu iei una dintre pastilele pe care le-ai primit?

— Am luat. Dar nu durează prea mult. Şi după aceea e mai rău.

— Poţi să-ţi aduc eu una. Cum se numeau?

Mi-a spus. Am mers în bucătărie, unde o poliţă era plină cu pungile ei de medicamente, am găsit-o pe cea care-i trebuia, am turnat apă într-un pahar şi m-am întors în dormitor.

A înghiţit-o şi s-a întins pe spate.

M-am întins şi eu lângă ea.

Nu ne-am zis nimic. Am luat-o de mână. M-am gândit la ce scrisesem, şi sentimentele transmise de picturile lui Lorrain m-au învăluit într-un soi de pace pe care am îndepărtat-o în clipa următoare: ce fel de monstru eram de puteam să mă gândesc la ele în timp ce Linda stătea lângă mine şi îşi dorea să moară?

— Vrei să mănânci ceva? Un fruct sau altceva?

Nu mi-a răspuns. M-am uitat la ea.

— Struguri? i-am propus.

A încuviinţat din cap, m-am ridicat, am mers în bucătărie, unde din fericire nu era nimeni, am pus un

ciorchine de struguri într-un bol şi m-am întors la ea.

— Încă n-ai pornit radioul? am întrebat-o punând bolul deoparte.

— Nu pot asculta nimic.

— Nici măcar muzică?

— Nu.

Şi-a tras pătura peste ea şi s-a întors cu faţa spre perete.

Pe când ne întorceam de la grădiniţă, Vanja m-a întrebat dacă mama încă dormea.

— Da, doarme. Este puţin bolnavă, ştii? Dar o să-şi revină în curând.

— Nu e niciodată mai bine, a spus Vanja. Mereu este bolnavă.

— Nu, nu-i aşa, am zis. Însă acum este. Are nevoie de odihnă.

— Şi eu o să fac la fel, a spus Vanja. Vreau să mă odihnesc împreună cu ea.

— Sunt sigur c-ai putea. Dacă eşti liniştită şi calmă, ar fi foarte bine.

— Şi eu, a intervenit Heidi.

— Da, desigur, am spus. Dar numai pe rând, da?

Nu a mers conform planului. Vanja a început să strige la Linda să se ridice, şi nici Heidi nu s-a lăsat mai prejos.

Cum Vanja a refuzat să iasă din cameră, a trebuit s-o scot de acolo pe braţe. Am încercat să fac să pară un joc, o glumă, dar chiar era supărată.

Am lăsat-o jos în camera ei. A încercat să treacă pe lângă mine, să intre din nou în dormitor.

— Vanja! am spus. Mama este într-adevăr puţin bolnavă. Are nevoie de pace şi linişte. Curând va fi bine. Promit.

— Nu va fi, a spus ea privind în jos.

— Hai să ne uităm la un film.

— Nu vreau.

— Dar ce-ţi doreşti?

— Vreau la mami.

— Înţeleg. Şi se poate şi asta. Dar nu chiar acum.

S-a aşezat şi a început să se joace cu figurinele ei, ca şi când eu n-aş fi existat. Am privit-o câteva clipe, apoi am ieşit din cameră.

În ziua următoare am mers din nou la medic. A pus aceleaşi întrebări ca şi mai înainte. Linda era la fel de taciturnă.

— Sarcina noastră este să facem depresia să dispară, a spus ea după o vreme. O metodă presupune folosirea şocurilor electrice. Ştiu că sună înfricoşător, însă funcţionează. Încetineşte cumva procesele şi oferă creierului un nou start. Ai vrea să încerci? Este complet inofensiv, să ştii. Şi va pune capăt stării în care te afli.

În timp ce doctoriţa spunea asta, Linda s-a întors spre mine cu avea aceeaşi privire ca în momentul în care i-a propus să se interneze.

Gura i se deschidea şi se închidea, ca şi cum muşca din aer, şi avea ochii înecaţi în lacrimi.

— Nu, a spus ea. Nu.

— Nu cred, am intervenit eu. Cred că trebuie să eliminăm această opţiune.

— Înţeleg asta, a spus medicul privind-o pe Linda. Cel mai important lucru este să te trezim câte puţin în fiecare zi. Ai fost la o plimbare, este foarte bine. Dacă ai forţa necesară, ar fi bine să faci şi câte ceva din ceea ce faci de obicei.

— Nu fac nimic, a spus Linda în şoaptă.

— Vrei să repeţi?

— Nu fac nimic.

— Când eşti deprimată, nu e uşor să-ţi dai seama. Atunci ai impresia că nu faci nimic şi că nu valorezi nimic. Există ceva ce-ţi doreşti cel mai mult să faci?

Linda a clătinat din cap.

— Nu ai niciun hobby, ceva ce să-ţi doreşti să faci în mod deosebit?

Linda a repetat gestul de negare.

— Îţi plac filmele, i-am amintit. Şi să citeşti.

— Nu pot face asta, a spus ea.

— Nu, a zis doctoriţa. Însă nu la asta mă gândeam. Dacă poţi să pui măcar două pahare în maşina de spălat vase, este bine.

Linda a încuviinţat din cap.

— Copiii ce fac? Ai petrecut puţin timp cu ei?

Linda a negat printr-o mişcare a capului.

— Ba da, am spus eu. Te-ai uitat la televizor împreună cu ei.

— Asta este bine, Linda. Poate că ar fi bine să încerci să le şi citeşti ceva. Crezi că poţi face asta?

— Da.

În acea după-amiază le-a citit, pe rând, pentru că nu putea să le facă faţă tuturor deodată, iar ei s-ar fi certat pentru întâietate. Mai întâi i-a citit lui John, în timp ce Heidi stătea pe hol şi-şi aştepta rândul, apoi a urmat Heidi şi, la final, Vanja. După aceea s-a culcat, în zilele următoare şi-a pus la punct o rutină: lua micul dejun în pat în timp ce eu duceam copiii la grădiniţă, se îmbrăca şi ieşea la o scurtă plimbare cu Ingrid sau cu mine, dormea, lua prânzul, pornea maşina de spălat vase, dormea, le citea copiilor când ajungeau acasă, dormea, se trezea şi mânca de cină, se uita la emisiuni pentru copii împreună cu copiii, dormea. Am scris ocazional, dar nu mult, doar câteva rânduri în fiecare zi. M-a sunat Elizabeth, ajunsese la un acord cu cei de la *Afienposten*, care aveau să trimită un jurnalist săptămâna următoare.

— Pe ziaristă o cheamă Siri Okland, a spus Elizabeth.

— Dar ea lucrează pentru *Bergens Tidende*. Nu trebuia să fie *Afienposten*?

— Ba da, dar ei cooperează. Ziarele regionale importante. Adesea publică aceleaşi lucruri.

— Bine, am spus.

Mă hotărâsem să nu le mai acord interviuri celor de la *Bergens Tidende*, atât pentru cum mă trataseră la publicarea primei cărţi, cât pentru modul în care-mi

trataseră cărţile şi reputaţia ulterior. Se poziţionaseră mereu într-o perspectivă negativă, ocazional ironică, aflată la graniţa cu şantajul pur, alteori cu o tentă de indignare morală. Eu nu citisem articolele, dar atât mama, cât şi Yngve locuiau în zona acoperită de *Bergens Tidende*, aşa că-mi putusem forma o impresie. Când am fost la Odda, am primit o cerere de interviu din partea *BT* prin intermediul organizatorilor, iar jurnaliştii le-au dat asigurări că vor respecta deontologia şi că nu vor fi părtinitori ca până atunci. Era aşa de strigător la cer, încât mi-a căzut faţa când am citit mesajul. Mai întâi se pişau pe mine, şi apoi, întrebau dacă le puteam acorda un interviu în care promiteau să nu se pişe pe mine.

Însă nu voiam să creez probleme nimănui. În Siri Okland aveam încredere, iar acordul era deja dat. N-avea ce să strice dacă publicau un articol scris de ea.

Starea Lindei nu s-a îmbunătăţit. De fiecare dată când eram singur cu ea, îi spuneam aceleaşi lucruri. Îi spuneam că o iubesc, că ştiam că se simte groaznic acum, dar că avea să treacă şi să se facă mai bine. Era ca şi cum tot ceea ce spuneam dispărea în ea, ca şi cum se evapora pur şi simplu. Nu răspundea niciodată la vorbele mele şi nici nu mă privea în timp ce le rosteam. Am mers în părculeţ, am stat acolo un timp, ne-am întors. Mi-am dat seama că avea să dureze mult, şi la următoarea vizită la medic am cerut un certificat medical ca să pot anula călătoria în Corsica şi să recuperez banii. Le citea copiilor în fiecare după-amiază şi când termina era extenuată, dar eram foarte fericit că reuşea, pentru că era ca o vestă de salvare, un minimum necesar copiilor, ceea ce însemna că nu aveau să se simtă stigmatizaţi de ce i se întâmpla ei. Heidi şi John acceptau totul aşa cum era, în timp ce Vanja resimţea o mulţime de sentimente contradictorii pe care nu ştia cum să le gestioneze. Într-o seară a făcut o criză de nervi. Linda stătea pe un scaun în sufragerie, iar Vanja s-a năpustit asupra ei ţipând.

— Eşti urâtă! Eşti urâtă! Eşti urâtă! a urlat ea.

Am luat-o pe sus de acolo, ea dădea din picioare şi sărea şi încerca să mă lovească. A trebuit să mă aşez lângă ea şi s-o ţin câteva minute înainte să se oprească şi să se calmeze. Ulterior, după ce s-a culcat toată lumea, m-am aşezat pe scaunul de la birou şi am izbucnit plâns. Nu ştiu de ce am plâns. La grădiniţă mi-au spus că totul mersese bine, nu observaseră nicio diferenţă la ei. Acum, Vanja era cea mai mare de acolo şi devenise conştientă de ea însăşi. Îşi făcuse şi o nouă prietenă, din toamnă urmau să fie în aceeaşi clasă la şcoală, acesta fusese şi criteriul pentru alegerea şcolii, şi vorbiseră mult la telefon în după-amiaza aceea. Şi se şi ataşase de bunica ei.

Copiii fac ceea ce le este necesar, iau ceea ce le trebuie, compensează şi contrabalansează, şi totul fără să ştie că asta fac.

Într-o dimineaţă, Linda a intrat în bucătărie. Tremura şi avea ochii plini de lacrimi. Într-o mână ţinea un card de credit.

— Am găsit asta pe podea. Era pe podea!

Plângea când a spus asta.

— Nu ţii lucrurile în ordine, a continuat ea. Este haos peste tot.

— Este cardul meu de credit, a zis Ingrid. Probabil că mi-a căzut din buzunar.

— Era pe podea, a insistat Linda hohotind. Eşti aşa de dezordonat!

S-a întors şi a pornit încet spre dormitor. Am mers după ea.

— Nu contează, am spus. Crezi că totul este haos, înţeleg. Însă nu este aşa. Totul este în regulă. Avem un control deplin asupra situaţiei. Nu te mai gândi la asta.

Tremura. M-am întrebat dacă medicamentele pe care le lua aveau efecte secundare.

— Dormi puţin, i-am zis. Dar cardul de credit nu înseamnă nimic. Nu este ceea ce crezi. Totul este OK.

— Nu este, a spus ea lungindu-se în pat.

— Ba da, am spus. Aşa. De fapt, totul este bine. Avem

trei copii minunaţi. Cresc. Le este bine. Ţi s-a publicat o carte. Eşti scriitoare. Am primit bani. Putem să ne cumpărăm o casă, dacă vrem. Totul este bine, înţelegi? Totul este foarte bine.

În timp ce spuneam acestea, ea mă privea. Făcuse ochii mari. Ca şi când nu ştia despre ce vorbesc. Ca şi când pentru ea toate astea erau noutăţi.

Apoi a închis ochii, iar eu m-am ridicat şi i-am spus că voi reveni curând, am mers în bucătărie, am pus cafea în filtru şi l-am pornit.

În acea seară, Ingrid m-a întrebat dacă aveam al doilea volum al cărţii şi în format audiobook. Am încuviinţat. Oare i-l puteam împrumuta? Asta era ultimul lucru pe care mi-l doream. De ce tot băga băţul prin gard? Neavând de ales, i-am dat un exemplar.

Ea mereu mergea devreme să se culce, aproape în acelaşi timp cu copiii, închidea uşa glisantă şi stătea singură până a doua zi de dimineaţă, când se trezea şi făcea clătite sau cocea pâine pentru copii. Obişnuiam să mă uit la televizor timp de o oră după ce toţi ceilalţi mergeau la somn, asta dacă nu mă retrăgeam în birou să răsfoiesc albumele de artă. În acea seară nu am auzit-o stând în linişte, cum obişnuia. Când m-am dus la culcare, era încă trează. Dimineaţă mi-a spus că nu pusese geană pe geană toată noaptea, deoarece ascultase romanul meu. Mi-a spus că i-l trimisesem chiar înainte să intre la tipar, că nu avusese timp să-l citească şi că nu înţelegea norvegiana. De asta îmi zisese că nu avea probleme cu ceea ce scrisesem despre ea. Avusese încredere în mine.

În timp ce-mi spunea aceste lucruri stătea în faţa aragazului şi făcea clătite. Eu ţineam o ceaşcă în mână, fiind pe cale să ies să fumez o ţigară. Îmi era frică de ea. Însă nu puteam să merg şi nici nu mă puteam apăra, trebuia să stau pe loc şi să o ascult şi să admit că avea dreptate. Şi chiar avea dreptate. Era dreptul ei. Era furioasă pe mine. Pe de altă parte, în dormitor era Linda, pe care o iubea şi pentru viaţa căreia se temea, în

sufragerie erau nepoţii ei, pe care-i îndrăgea şi pe care abia îi aştepta înapoi acasă, şi pentru care şi-ar fi sacrificat propria viaţă, sunt sigur de asta. Linda era soţia mea, nepoţii erau copiii mei. Situaţia o sfâşia şi mă sfâşia şi pe mine. Nu-i puteam cere iertare, nu mă puteam apăra, avea toată dreptatea de partea ei.

Singurul argument pe care-l aveam era că o citise înainte şi-şi dăduse acordul, dar acum fusese înlăturat şi acesta, pentru că era adevărat, o primise cu doar câteva zile înainte de trimiterea la tipar, deoarece pachetul fusese expediat la o adresă greşită.

Nu a spus mai mult de atât, dar ştiam că era furioasă, supărată, speriată.

Per ansamblu, îmi reproşa voalat că starea Lindei fusese cauzată de ceea ce scrisesem eu. Mereu am ştiut asta. O simţeam amândoi. Linda zăcea acolo, iar eu îi ţineam pe toţi departe de ea. Îi ţineam pe copii departe de ea, şi la fel şi pe Ingrid. Era un sentiment teribil, tenebros, pentru că din cauza mea ajunsese Linda să zacă în dormitor. Nu avusesem grijă de ea. Dacă aş fi avut, nu s-ar fi ajuns aici. Însă procedasem exact invers. Mă asigurasem ca presiunea pe care o resimţea să devină de nesuportat. Linda se lupta cu propria ei identitate, cu propriul său eu. O singură dată înainte, când presiunea din viaţa ei fusese prea mare, totul se spulberase, iar ea se retrăsese într-o versiune închipuită a persoanei sale şi se prăbuşise în întuneric. Nu exista nicio legătură între Linda din realitate şi cea din mintea ei. Distanţa dintre acea Linda pe care am pus ochii prima dată şi cea pe care am reîntâlnit-o doi ani mai târziu era uriaşă. Se regăsise pe ea însăşi, m-am gândit. Era completă, sau mai completă. Maternitatea era ceva cu care se simţea în largul ei, pentru că era evident ce trebuia făcut şi cui trebuia să i se dăruiască, nu avea de ales, asta era situaţia şi aşa era ea. Apoi scrisesem că viaţa este o iluzie, o interpretare, ceva nereal. Mai mult, vorbisem pe larg despre viaţă tuturor. Despre viaţa ei, despre copiii noştri, problemele noastre. Şi nu doar atât,

tocmai acea carte a prins la public şi a devenit subiectul unor dezbateri aprige. A lovit-o în cel mai vulnerabil loc, în cel care viza identitatea ei, cine era ea. Ridicasem oglinzi în care nu doar ea se vedea, ci o vedeau toţi ceilalţi.

Terapeuta ei din Stockholm a sunat-o la un moment dat după publicarea cărţii, am răspuns eu, vocea ei era rece când mi-a spus că voia să vorbească cu Linda.

Cunoştea trăirile interioare ale Lindei, ştia exact cu ce se luptă şi înţelegea cât de periculos era în realitate experimentul meu.

De fiecare dată când mergeam pe hol înspre dormitor mă încerca acelaşi sentiment, sentimentul că o distrusesem şi că acum o ascundeam. Eram împreună de aproape zece ani, şi premisa de la care plecasem era aceea că noi eram ca toţi ceilalţi şi că neînţelegerile noastre erau ca ale celorlalţi şi că Linda trebuia să facă la fel ca toţi ceilalţi. Îi văzusem ieşirile, încercările ei de a mă controla, dar nu observasem teama de a pierde tot, sentimentul că se afla la marginea prăpastiei. Am văzut hainele şi găleţile, maldărele de rufe spălate şi sacii cu scutece. Am văzut cărucioare şi hăinuţe de copii, cădiţe şi pătuţuri. Am văzut cât de apropiată era Linda de copii, cum le oferea tot ceea ce aveau nevoie, dar nu am văzut preţul pe care-l plătea. Acum vedeam, pentru că acum renunţase şi se scufunda. Se scufunda tot mai adânc şi se îndepărta din ce în ce mai mult. Acum, viaţa de zi cu zi nu-i mai era la îndemână. Ea o vedea din abisurile în care se afla, şi putea, dacă se străduia, să întindă mâna şi s-o atingă, să stea aşa pentru câteva minute, să ţină un copil în poală, însă nu mai mult, nimic din ceea ce presupune viaţa, ceea ce este uşor, extrem de uşor, să le dai nişte fructe, să-i faci să râdă, să-i întrebi despre ceva ce prezintă interes pentru ei, să-i îmbraci, să-i duci în parc. Toate acestea sunt fleacuri şi de aceea nu le apreciem în clipa în care se petrec, ci doar mai târziu, după ce mai cresc copiii, ne străfulgeră, lucrurile pe care le făceam când ei aveau doi sau patru ani, pentru că acum şi ei, şi noi suntem alte persoane, iar aceia care am

fost atunci au dispărut pentru totdeauna.

Aşa este. Viaţa este uşoară, este o joacă, până când îţi fuge pământul de sub picioare şi tu cazi, stai întins pe pat şi te adânceşti în negură, atunci devine brusc imposibilă, atunci devine de nesuportat. Linda conştientiza toate astea, dar nu putea face nimic în privinţa lor, chiar şi atunci când copiii săreau pe lângă ea se gândea că viaţa ei n-avea nicio însemnătate, că ne-ar fi fost mai bine fără ea, că ea strica totul, şi visa mereu la moarte, care era atât de departe de noi, cei care voiam să trăim, încât era de nesuportat.

Ingrid se plimba cu Linda prin parc, le vedeam, fiica ţinând capul plecat, mişcându-se lent, cu ochii goi, mama ţinând-o de mână, încurajând-o, vorbindu-i despre lucruri frumoase. Ajtl ieşit cu Linda să ne plimbăm prin parc, i-am spus că o iubesc, că acum se simţea groaznic, dar că avea să treacă, şi tot ceea ce-i spuneam se dizolva undeva în ea, absolut nicio reacţie, lumea ei interioară era precum o nălucă, iar tenebrele erau atât de adânci, încât nimic nu le putea lumina.

A venit mama mea, stabiliserăm asta cu mult timp în urmă, ca bunicile să vină şi să ne ajute cât timp eu stăteam la cabană ca să termin romanul. Planul nu mai era valabil, dar tot aveam nevoie de ele, pentru că situaţia era critică.

Mama şi Ingrid au colaborat întotdeauna bine, aşa diferite cum erau, şi aşa procedau şi acum, în timp ce starea de tensiune din casă se amplifica, întrucât aproape tot ce stătea între noi era nerostit şi neprocesat, la graniţa cu inconştientul, detectabil în limbajul trupurilor noastre şi în tonul vocilor, imposibil de stabilit cu certitudine şi, cu toate acestea, având o prezenţă copleşitoare.

Seara, când toţi ceilalţi dormeau, eu stăteam de vorbă cu mama. O resimţeam ca pe o trădare. Nu trebuia să fie aşa, pentru că eram pe cale să fiu sfâşiat în bucăţi şi aveam nevoie să vorbesc cu cineva, însă o resimţeam ca pe o trădare întrucât ceea ce mă sfâşia era rodul propriei mele vinovăţii şi nu eu eram cel care se afla pe alt tărâm,

ci Linda, astfel că n-aveam dreptul la eliberarea adusă de discuţiile cu mama, care era de partea mea în mod necondiţionat.

Mama mi-a spus că starea Lindei era mai gravă decât îşi imaginase. Stătea pe canapea şi împletea în timp ce eu stăteam pe scaun cu picioarele pe masă şi o ceaşcă de cafea în mână. Nu mi-a zis că de asta se temea atunci când Linda şi cu mine am ales să fim împreună, dar eu ştiam că aşa stăteau lucrurile şi că i se părea ciudat că mie nu mi-a fost niciodată teamă. Fusesem sigur că avea să fie bine. Filosofia mea era să-mi urmez inima. Nu raţiunea, nu explicaţiile, nu banii, ci inima. Primul lucru la care m-am gândit când am devenit un cuplu a fost că voiam să am copii cu ea. Nu unul, nu doi, ci trei. Această dorinţă ni s-a împlinit.

Şi când am scris despre noi, tot inima mi-am urmat-o. Era rece ca gheaţa atunci.

Am sunat la agenţia de turism şi am anulat excursia în Corsica. Planul fusese să stăm două săptămâni, în prima am fi fost doar noi, Linda, Vanja, Heidi, John şi cu mine, după care ni s-ar fi alăturat Yngve cu copiii lui şi Asbjörn împreună cu familia lui. Data plecării era a doua zi după termenul de predare a cărţii, călătoria fiind un soi de recompensă. Acum puteam să uit de termenul-limită, romanul era pe planul doi, nu-mi mai păsa de el. Agenta imobiliară suna constant, organiza vizionări atât în weekend, cât şi în timpul săptămânii, făcea publicitate în ziare şi online, oamenii veneau şi vedeau, nimeni nu dorea să cumpere. Mă plimbam în parc cu Linda, ea punea farfuriile în maşina de spălat vase, dormea, se uita la TV împreună cu copiii, le citea. Din când în când, teama ei devenea atât de intensă, încât se făcea albă ca varul şi nu se mai putea mişca, şi atunci lua o pastilă în plus şi intra într-un fel de amorţeală tolerabilă care-i permitea să adoarmă. Of, Linda, Linda! Copiii aveau destule preocupări, cu ambele bunici prezente, în general erau fericiţi, se obişnuiseră deja cu gândul că mama lor era

bolnavă. Nu ştiam ce să fac. Uneori, starea mea de nervozitate ajungea la un punct critic şi dădea pe-afară, oare Linda nu putea să se adune odată, să se ridice şi să-şi vadă de viaţă? „Te iubesc, este groaznic acum, dar va fi bine”. Ne plimbam, ea punea vesela în maşina de spălat vase, lua prânzul împreună cu noi, se uita la televizor împreună cu copiii, le citea. Ştiam că toate gândurile ei erau tenebroase. Ştiam că voia să moară, dar nu putea.

Cina în bucătărie. Ingrid, Sissel, Vanja, Heidi, John şi cu mine. Linda în dormitor. Fără să mă privească, Ingrid a spus:

— Te-ai gândit la consecinţele lucrurilor pe care le-ai scris despre copiii tăi?

— Da, am zis.

— Cum le va fi când vor fi mai mari? Acum că toată lumea ştie cine sunt? Te-ai gândit la asta? Că sunt lipsiţi de apărare?

„Este fiica ei”, m-am gândit. „Lasă să fie supărată pe mine”.

— Nu cred că este vreun pericol, am spus. Nu cred să fie periculos ceva din ceea ce am scris.

A părut o afirmaţie găunoasă, ea s-a uitat la mine, am continuat să mâncăm, copiii s-au prelins de pe scaune, nu observaseră nimic deosebit, totul fusese rostit pe un ton normal.

A doua zi era sâmbătă, soarele strălucea şi noi mergeam cu toţii în parc, pregătiserăm un coş de picnic şi luaserăm cu noi o pătură. Era pentru prima dată când Linda ieşea afară cu copiii de când revenisem din Islanda. Ingrid, Sissel şi copiii ne aşteptau în faţa clădirii, eu nu ştiam, eu o ţineam pe Linda de mână pe holul de la subsol, în ideea de a ieşi prin spatele blocului, mai aproape de parc. Credeam că erau cu toţii acolo deja.

După ce s-a scurs un sfert de oră, Ingrid a avut o ieşire furioasă şi m-a făcut cu ou şi cu oţet, mi-a spus mama mai târziu în acea noapte, când toţi dormeau. Şi mama era furioasă, nu suporta ca fiul ei să fie insultat

astei, dar i-am spus că nu era nicio problemă şi că o înţelegeam pe Ingrid. Avea tot dreptul să fie furioasă pe mine. În acelaşi timp ţinea la mine, poate doar că era mai greu de înţeles.

Toate acestea erau ascunse faţă de Linda. Când sosea ea, toate tensiunile dintre noi încetau, întreaga atenţie fiind îndreptată asupra ei. Desigur, nu-i dezvăluiam nimic când eram singuri, cu toate că tocmai despre asta obişnuiam să vorbim, despre alţi oameni, despre relaţiile dintre ei. Linda putea citi oamenii, avea talentul ăsta. Acum nu mai rămăsese nimic în ea. Aproape că nu mai vorbea, îşi folosea puţinele forţe rămase pentru copii. Cel de-al cincilea volum al cărţii urma să fie publicat curând, însă nu-i spusesem.

Mă aşteptam la un asalt, pentru că menţionasem o acuzaţie de viol care mi se adusese cândva şi, având în vedere că toate celelalte mărunţişuri pe care le scrisesem ajunseseră pe prima pagină a ziarelor, era imposibil să nu seiste un scandal. Primisem şi nişte e-mailuri furioase din partea unor persoane pe care le pomenisem, motiv pentru care le-am schimbat numele. Însă femeia care a spus că am violat-o exista, trăia la Bergen, şi nu m-ar fi surprins dacă ar fi găsit-o cineva şi i-ar fi luat un interviu, deşi nu-i dădusem numele şi nu oferisem vreun indiciu care să permită identificarea ei.

În ziua în care urma să fiu intervievat de Siri Okland, tot ce i-am spus Lindei, care stătea întinsă pe pat după o plimbare cu mama ei, de data aceasta până în parcul Pildamm, a fost că dădeam un interviu care avea să dureze o oră, maximum două. M-am dus la Art Hall, unde dădusem aproape toate interviurile despre primele patru romane. Siri Okland aştepta împreună cu un fotograf. Interviul a decurs bine, deşi eram mereu în defensivă, într-o continuă poziţie de apărare, dădeam de înţeles că era greşit ceea ce făcusem. Ulterior am făcut fotografii afară, pe stradă, şi m-am întors acasă. Ingrid plecase să ia copiii, Linda dormea, mama era în sufragerie şi citea. Când am

intrat, a ridicat privirea.

— A fost totul în regulă? am întrebat-o.

— Da, a fost bine. Linda s-a trezit când ai plecat tu. A venit la noi în bucătărie. A vorbit timp de o oră.

— Ce?

— Da. A plâns şi a încercat să explice cum se simte.

— Şi ce a spus?

— A spus că nu ştie nimic şi că nu face nimic. A spus că nu este bună de nimic. Că nu poate să aibă singură grijă de copiii ei, că nu are o slujbă şi că nici n-o să aibă vreuna. Era pe culmile disperării.

— Dar a vorbit, am spus eu.

— Da, a vorbit.

Într-o dimineaţă, Linda a făcut patul, stătea pe pătură cu spatele la zid când am intrat eu şi, deşi s-a uitat la mine tot lipsită de speranţă, radia ceva diferit şi mai intens decât în ziua precedentă. Nu pot să spun ce anume. Poate că nu dispăruse chiar totul din ea, poate că nu totul se pierdea în sinea ei, ci şi emana ceva. Aranjase patul, stătea pe marginea lui, mi-a susţinut privirea.

— Am încercat să citesc puţin, a spus ea.

— Şi?

— Nu am reuşit.

— Nu contează, am spus. E bine că ţi-ai dorit asta. Vrei să mergem la plimbare?

A încuviinţat din cap. Am străbătut micul parc, am traversat strada, am mers pe lângă gardul vechiului stadion, am intrat în parcul Pildamm, am făcut cale întoarsă şi am revenit acasă.

În loc să se întindă şi să doarmă imediat ce am ajuns, m-a rugat să pornesc radioul din cameră. Aşa am făcut, am dat pe un post cu muzică clasică, am închis uşa după mine şi m-am dus în birou. Nu după mult timp a sunat telefonul. Era Yngve. Mi-a spus că în *Bergens Tidende* apăruse un amplu articol despre cel de-al cincilea volum. Da, mai multe articole. În plus, scriseseră despre cazul de viol.

— Articolul se termină cu ştirea că *BT* i-a aflat

numele, mi-a zis Yngve.

— Ce dracu' vor să spună cu asta? Este o ameninţare?

— Nu ştiu.

— În plus, cartea nici n-a apărut încă. Mai e până la data lansării.

— Se pare că nu le pasă de asta, a spus Yngve. Şi totul este analizat dintr-o perspectivă negativă, ca de obicei.

— Trebuie să sun la editură.

Am sunat-o pe Elizabeth. Mi-a spus că lucrurile se petrecuseră astfel: îi dăduseră o copie a manuscrisului lui Siri Okland, dat fiind că urma să-mi ia un interviu, dar îi puseseră condiţia ca manuscrisul să fie utilizat numai în acest scop. Promisiunea fusese încălcată. Elizabeth vorbise cu Siri, era foarte supărată, spunea că nu ea era de vină, ci redactorul-şef îi ordonase să predea manuscrisul. Elizabeth se înfuriase la culme. Nu era neobişnuit ca un ziar să vorbească despre o carte înainte de publicare, de exemplu *Verdens Gang* aşa făcea întotdeauna şi din acest motiv nu li se ofereau exemplare în avans. Dar de această dată cei de la *Bergens Tidende* primiseră manuscrisul doar pentru că erau singurii care să realizeze un interviu înainte de apariţia romanului, făcuseră o promisiune şi o încălcaseră brutal. De ce? Se credeau îndreptăţiţi să mă trateze astfel întrucât, din punctul lor de vedere, ceea ce făcusem eu era profund imoral.

— Dar încă n-au publicat interviul, nu? am întrebat eu.

— Nu, va fi publicat odată cu lansarea.

— Atunci îmi retrag acordul. Ce crezi?

— Cred că ar trebui s-o facem. O să-i sun imediat.

Am închis, am ieşit pe balcon şi am luat o ţigară, m-am dus în dormitor, unde Linda stătea întinsă cu ochii închişi. I-a deschis când am intrat.

— Ce s-a întâmplat cu radioul?

— Nu pot să ascult nimic. Nici măcar radioul.

A început să plângă.

M-am întins lângă ea.

— Eşti deja mai bine, Linda. Eşti mai prezentă decât acum câteva zile. Trebuie doar să aştepţi să treacă, sunt sigur de asta.

— Mi-este atât de teamă, a murmurat ea.

— Ştiu asta, dar totul este în regulă. Totul este bine.

S-a întins şi şi-a apăsat capul de saltea.

Mişcările îi erau mai rapide, ceva se schimbase.

Am luat copiii de la grădiniţă, am trecut prin centrul comercial Triangeln şi am ieşit prin spate, de unde locul de joacă era foarte aproape. Vanja şi Heidi s-au oprit la gărduleţul parcării, pe care voiau să se caţere, am inspirat adânc şi le-am dat voie, John stătea cu capul pe spate şi se uita la cer, unde urmele de condens lăsate de două avioane formau o cruce.

A sunat mobilul. Era Elizabeth.

— Azi am vorbit cu ei de mai multe ori, a spus ea. Ultimul a fost redactorul-şef. Vor publica interviul oricum.

— Dar vreau să fie retras!

— Nu are nicio importanţă. Invocă dreptul la libertatea de expresie.

— Ce? Sunt nebuni?

— Tati, tati, uite! a strigat Heidi.

Se lăsase pe spate ţinându-se cu o mână şi a întins-o pe cealaltă, teatral, într-o parte. Am zâmbit şi i-am făcut un semn de încurajare.

— Libertatea de exprimare? Au încălcat contractul, nu le-a păsat de data de publicare şi vor să-l publice invocând libertatea de expresie?

— Da, exact. Şi-au pus la treabă avocaţii şi tot tacâmul. Vor merge mai departe. Nu putem face nimic.

— Nu voi mai acorda interviuri ziarelor cât voi trăi. Nu vreau să mai am de-a face cu ei.

— Sunt perfect de acord, a spus Elizabeth. Şi mai cred că nu vor mai lua interviuri nici unui alt autor al Editurii Oktober.

— Îţi mulţumesc pentru sprijin.

— Ţinem legătura. În curând vor sosi recenziile. Dar, oricum, tu nu le citeşti niciodată, nu?

— Îmi va face Geir un rezumat scurt, cred. Bine, distracţie plăcută.

— Da, pe curând.

Am închis şi am băgat telefonul în buzunar.

— Haideţi, am spus punându-mă în mişcare.

M-am oprit, m-am întors.

— Haideţi!

Au pornit legănându-se, fără tragere de inimă.

Ce idioţi cu standarde morale duble. O, cât îi uram! O, indignare neprihănită! O, la dracu'! Libertatea de expresie, rahat!

Arză-i-ar focurile iadului!

La locul de joacă, Vanja şi Heidi au alergat direct spre copacul pe care-l numeau „pomul căţărător". John a vrut în leagăn, i-am făcut vânt, îl prindeam de picioare când se apropia, atunci începea să râdă, şi râdea şi mai mult când îl împingeam cât puteam de tare. „Acum e public, m-am gândit, acum toată lumea ştie". Dimineaţă, ziarele aveau să răcnească: „Knausgând suspect de viol". În momentul respectiv le dezvăluisem acuzaţia doar celor apropiaţi, trăind cu teama că povestea avea să ajungă în ziare. Nu s-a întâmplat, însă acum scrisesem eu despre ea, iar jurnaliştii nu făcuseră decât să se servească. Pe de altă parte, dacă aş fi păstrat secretul, cineva ar fi ştiut că ascundeam unul dintre cele mai grave evenimente din viaţa mea şi, din moment ce eu scriam despre mine, le dădusem tuturor dreptul să scrie orice despre viaţa mea. Mai devreme sau mai curând s-ar fi aflat.

L-am ridicat pe John de pe leagăn şi l-am pus jos, pe nisip. Nu voia să se joace singur, aşa că a mers pe lângă mine spre banca de pe partea opusă. L-am ridicat şi l-am pus în poală, l-am cuprins cu braţele şi mi-am apropiat capul de gâtul său.

— Micuţul meu Johnny, am spus.

— Nu, tati, a zis el.

— Nu, am răspuns eu îndreptându-mă de spate. Le vezi pe fete?

Mi le-a arătat cu degetul. Se aşezaseră ceva mai departe pe frunze.

Ce făceau ele acolo?

Poate că stăteau de vorbă. În surdină, am auzit râsul de neconfundat al lui Heidi şi cuvintele fără noimă spuse de Vanja.

După un sfert de oră am plecat acasă. Când am sosit, Linda era întinsă pe pat, însă când copiii s-au descălţat şi au fugit în dormitor, ea s-a ridicat.

— Mami, poţi să ne citeşti? a întrebat-o Vanja.

Ea a încuviinţat, a luat o carte din teancul de pe masă, s-a aşezat, iar copiii au format un fel de grămăjoară în jurul ei.

În dimineaţa următoare eram sigur că ziariştii aveau să fie strânşi afară. *Bergens Tidende* scrisese despre cazul de viol, acum era public, şi, cu toate că de ceva timp nu mă mai pândiseră ziariştii acasă – reuşiseră cel mult să fotografieze apartamentul şi să discute cu vecinii – ştiam că-mi sunaseră toate cunoştinţele şi mă gândeam că era doar o chestiune de timp până să sosească. În plus, acum aveau ceva care să-i atragă.

I-am îmbrăcat pe copii, l-am aşezat pe John în căruţ, m-am dus la Linda, care stătea întinsă şi moţăia, i-am spus că plecam, am sărutat-o pe frunte, m-am grăbit la copii, am deschis uşa liftului, am împins căruţul în lift şi am apăsat butonul pentru subsol. Dacă erau jurnalişti afară, nu voiam să-i întâlnesc în prezenţa copiilor, iar în spatele blocului era o ieşire discretă, aşa că am împins căruţul pe culoarul de la subsol, l-am tras în sus pe scări, am deschis uşa şi am păşit afară, apoi am luat-o pe Foreningsgatan şi am ţinut-o numai pe străzi lăturalnice până la grădiniţă.

La întoarcerea acasă m-am oprit puţin la marginea piaţetei şi am verificat împrejurimile. Nu era niciun jurnalist acolo. M-am simţit cam prost. Nu eram aşa de

important încât să supravegheze intrarea blocului în care locuiam.

Devenisem paranoic, m-am gândit. Am cumpărat de la taraba de fructe vreo două kilograme de struguri şi câteva mere, am urcat cu liftul, am ales un măr pentru Linda, l-am pus în bol alături de un mănunchi de struguri, i le-am dus în cameră. Ea s-a ridicat.

— Cum merg treburile?

Ah, ce m-am bucurat auzind această întrebare!

— Totul e în regulă, i-am spus. Mănâncă şi odihneşte-te puţin, apoi mergem la plimbare, bine?

— Da.

— Mai întâi o să vorbesc cu Geir.

— Angell sau Gulliksen?

— Angell, am zis.

Am luat telefonul cu mine pe balcon şi l-am sunat.

— Ştii ce scrie azi în *Daghladefi* m-a întrebat el.

— Nu, am zis. Dar al dracului să fiu dacă-mi pasă.

— Cică poţi primi zece ani de închisoare.

— O!

— Da, poţi s-o mai spui o dată. Prima dată, cei de la *Aftenposten* te-au băgat la închisoare, acum *Daghladet*.

— În momentul ăsta nu m-ar deranja, am spus. Să stau la închisoare, adică.

— Aveam impresia că chiar asta faci.

— Ha, ha.

— Cum stau lucrurile pe acolo?

— Să ştii că situaţia s-a mai îmbunătăţit. Linda se simte mai bine. Nu cu mult, dar chiar şi dramul ăsta de progres arată că începe să-şi revină.

— Biata Linda, a oftat Geir.

— Da, am zis eu. A fost în iad.

Am închis. Când am intrat în dormitor, Linda făcea duş. M-am întins pe pat. Ea a intrat, şi-a luat haine din dulap, s-a îmbrăcat. Am ieşit să ne plimbăm prin parc, ploua, ne-am aşezat pe banca de piatră de sub copacii picurând fără să ne spunem nimic, apoi ne-am întors acasă

şi am luat prânzul. Ea a pus vesela în maşina de spălat, s-a întins pe pat şi a ascultat muzică, eu am scris câteva rânduri despre Olav Duun. M-am ridicat după circa o jumătate de oră şi m-am dus în dormitor.

— Vrei apă sau altceva? am întrebat-o.

Şi-a întors încet capul şi s-a uitat la mine.

— Nu, mulţumesc.

— Ce fel de muzică asculţi?

— Nu ştiu.

Din bucătărie s-au auzit nişte zgomote.

— Este bine că asculţi muzică, i-am zis. Acum câteva zile nu puteai face asta. Faci progrese. Mici, dar…

Am zâmbit. Ea mă privea.

— O să fie totul bine, i-am spus.

Ea continua să mă privească.

— Te iubesc, i-am spus.

Se uita la mine. Tot ce spuneam se pierdea în privirea aceea a ei.

S-a întors cu spatele la mine şi a privit la tavan.

— O să mai scriu puţin, i-am spus. Revin curând.

Mama plecase acasă, Ingrid la fel, era vară. Linda stătea trează câteva ore consecutive, citea cărţi, petrecea mai mult timp cu copiii şi se strecura aproape imperceptibil într-o viaţă pe care o împărtăşea cu noi şi, deşi încă era dificilă şi închisă în sine, diferenţa era enormă, familia nu mai era ceva din care să fie exclusă şi de care să se agaţe doar câteva clipe la finalul zilei, ci ceva din care făcea parte. Am intrat pe internet şi am căutat o casă de vacanţă în Osterlen. Trebuia să ieşim din apartament, dar nu voiam să parcurgem distanţe mari, aşa că Osterlen, la numai o oră de drum cu maşina, era perfect.

Am găsit una liberă şi l-am sunat pe proprietar, i-am transferat banii în cont, am închiriat o maşină pentru o săptămână, am burduşit-o cu bagaje şi am pornit spre coasta de est. Satul se numea Hammar, casa era în capăt, chiar sub un deal înalt, iar în faţa noastră se întindea

marea. Am parcat maşina în faţa casei, l-am salutat pe proprietar, care ne-a prezentat cele trei camere micuţe în care urma să stăm, am pus bagajele jos şi apoi am urcat pe deal să admirăm priveliştea. Era soare, iar cerul era de un albastru perfect. Dealul era înverzit, iar marea, scânteietoare şi înceţoşată. Am coborât faleza abruptă, înaltă cam de treizeci de metri.

La început Linda nu a vrut, dar am luat-o de mână şi am condus-o până jos. Pe plaja pustie, care se întindea pe kilometri întregi în ambele direcţii, am stat unul lângă altul în timp ce copiii se bălăceau în faţa noastră.

Linda era tăcută, dar era aici, venise până la urmă. Era prea abrupt pentru copii şi Linda să urcăm înapoi, aşa că am mers pe plajă până când am ajuns la o porţiune unde faleza era destul de joasă şi apoi am urmat o cărare pe dealul înverzit, am sărit peste un gard şi am ajuns iar în vârf. Peisajul de sub noi era destul de neted, presărat cât vedeai cu ochii cu câmpuri şi ferme. Am fost fericit când l-am văzut şi când l-am străbătut cu maşina. În ultimul an fusesem aici de multe ori, închiriam o maşină pentru weekend şi la început doar ne învârteam în zonă, apoi începuserăm să vizităm proprietăţi de vânzare. Căutam o casă pe care s-o putem folosi în weekenduri şi vacanţe. Îmi plăcea peisajul acesta, nu doar câmpiile roditoare şi casele lungi şi joase de la malul mării, ci şi lacurile şi pădurile din interior. Nu-mi aparţinea, nu exista în mine, şi poate că tocmai din acest motiv mă atrăgea.

Am coborât iar şi am mâncat ceva, copiii s-au întins, iar eu cu Linda am stat afară în timp ce crepusculul se lăsa în jurul nostru; un copac aflat la o aruncătură de băţ era înţesat de ciori care veneau din toate părţile, trebuie să fi fost peste o sută, tot copacul era negru, aerul răsuna de croncănitul lor răguşit.

A doua zi ne-am dus la plajă, unde am petrecut câteva ore înainte să mergem cu maşina la Simrishamn să mâncăm de prânz. Lângă restaurant era o agenţie imobiliară, am intrat şi am luat o broşură cu toate casele

pe care le aveau de vânzare în zonă. Pe drumul de întoarcere ne-am oprit la una dintre ele, era frumoasă, dar stătea solitară în mijlocul unei câmpii şi-ţi lăsa impresia unui loc pustiu şi rece. Acasă am făcut un grătar şi apoi ne-am uitat la fotbal, după care ne-am culcat. Aceasta a fost rutina pe care am urmat-o toată săptămâna. Plajă, oraş, privelişte, grătar, fotbal.

În cea de-a treia zi, pe drumul spre Simrishamn, Linda a început să râdă pe bancheta din spate.

Mi-am întors repede privirea spre ea.

— N-am mai auzit de mult sunetul ăsta, am spus.

În cea de-a patra zi, întorcându-ne acasă după-amiază, am vrut să vizităm o proprietate aflată într-un sat la câţiva kilometri distanţă spre interior. În clipa în care am ajuns pe strada indicată în adresă, am decis că nu era potrivită, pentru că era în mod evident o zonă rezidenţială, iar noi voiam o casă de vacanţă, ceva intim şi disponibil, nu ceva care să ne amintească de iadul din colonia de cabane cu grădini.

Ne-am oprit în faţa casei, Linda a spus că nu avea niciun rost să intrăm, oricum nu era ceea ce doream, i-am spus că nu strica să aruncăm totuşi o privire, dacă tot eram acolo.

Am coborât din maşină şi am dat colţul.

„Fir-ar să fie, asta este”, mi-am spus.

Două case erau aşezate în unghi drept una faţă de cealaltă, formând un mic L. Acolo mai era şi o a treia clădire, mult mai mică decât celelalte. Între case era o grădină mare şi bine îngrijită. Probabil că avea cincizeci de ani. În unele locuri era podidită de bălării, dar era frumoasă şi perfectă pentru copii, pentru că avea multe porţiuni interconecate precum un labirint.

— Ce crezi? am întrebat-o pe Linda.

— Este frumoasă, a spus ea.

— Eu cred că este incredibil de frumoasă. S-o cumpărăm, oare?

— Poate.

Tonul acela uşor indiferent avea mai curând de-a face cu starea ei de spirit decât cu casă, m-am gândit. John şi-a uitat pistolul cu apă în grădină, iar acesta mi s-a părut un semn că trebuia să revenim. Am stabilit o vizionare cu agenţia imobiliară, şi două zile mai târziu eram înapoi. Am spus că ne vom mai gândi. Ne-am întors acasă, am stat acolo câteva zile, am mers cu avionul în Norvegia şi am stat în vizită la mama timp de două săptămâni, perioadă în care Linda a început să revină spre lumină şi bucurie, vorbea mult, râdea mult, avea multe idei şi forţă şi era bine, nu era prea mult.

L-am sunat pe agentul imobiliar şi am făcut o ofertă pentru casă. A fost o licitaţie, nu-mi păsa de bani, o voiam, aşa că două zile mai târziu era a noastră. Urma s-o preluăm în octombrie.

Mai devreme în vara aceea, vărul mamei, Hallstein, o sunase s-o întrebe dacă puteam citi la un eveniment pe care-l organizau ei, am acceptat, pentru că-mi imaginam un fel de Zi a Cărţii în vechea fabrică de lactate transformată în muzeu de artă, publicul nu putea număra mai mult de cincizeci sau şaizeci de participanţi. Satele din jurul lacului Jolstravannet erau mici şi se aflau la douăzeci de kilometri de capitala regiunii, Forde, care nu era nici ea o metropolă.

A sosit şi ziua respectivă, nu prea mă gândisem la ea, însă maşinile au început să parcheze afară cu câteva ore înainte de începerea evenimentului. M-am încălţat, am ocolit casa şi, cu cartea în mână, am nimerit într-un grup mare de ziarişti şi fotografi. Erau şi care de televiziune şi aparate foto cu bliţuri. Pe mine mă aşteptau.

— Pe ce ai cheltuit toţi banii? a întrebat unul dintre ei.

— Am cumpărat o maşină de spălat rufe, un uscător, o maşină de spălat vase şi un televizor, i-am răspuns.

Hallstein mi-a strâns mâna şi m-a condus înăuntru. Era destul de multă lume acolo.

— Pot să fumez? m-am interesat eu.

— Da, sigur.

Am fost înconjurat din nou de ziarişti. Au urmat şi mai multe întrebări. În spatele lor, mama, Linda şi copiii au traversat strada şi s-au oprit puţin mai departe ca să vadă ce se petrecea. Copiii se uitau la mine uimiţi. Heidi credea că urma să cânt, mi-a explicat. Reporterul de la *Verdens Gang* i-a fotografiat pe copii fără ca eu să observ, iar poza a apărut în ediţia de a doua zi. Am sunat-o pe Elizabeth şi am întrebat-o dacă aveau dreptul să facă asta. Nu puteam protesta eu însumi, pentru că scrisesem despre alţii şi, ca atare, nu mai eram îndreptăţit la nimic când venea vorba despre viaţa mea. Înţelegeam situaţia, dar îmi repugna. Elizabeth m-a sunat înapoi, vorbise cu cei de la *Verdens Gang*, promiseseră să nu mai folosească niciodată fotografia. Mama cumpărase ziarele, voia să ştie ce se întâmplă, iar Vanja a zărit fotografia în care apărea ea, s-a supărat, a spus că arăta urât cu ochelari. „Eşti cea mai frumoasă din lume”, i-am spus, însă n-a avut niciun efect, ţinea ochii mijiţi şi nu s-a luminat la faţă decât atunci când toate gândurile despre ziare şi televiziuni s-au disipat în realitatea reală, jos pe plajă, unde au înotat cu delfinii lor gonflabili.

În ajun citisem şi vorbisem despre relaţia mea cu Jolster, despre care scrisesem episodic în toate cărţile mele. În timp ce vorbeam, am văzut-o pe Vanja privindu-mă din spatele sălii. Hallstein a pus nişte întrebări, apoi am dat autografe şi la final am traversat strada, unde se adunaseră rudele din partea mamei.

Era absurd, pentru că fusesem acolo în fiecare vară din ultimii aproape douăzeci de ani şi nimeni nu se arătase vreodată interesat de ceea ce scrisesem sau spusesem; acum, dintr-odată, mă întâmpinau o grămadă de camere video.

A doua zi, Linda şi cu mine am mers la cabană în munţi unde urma să petrecem noaptea. Râul ce curgea prin mijlocul văii, munţii aflaţi de-o parte şi de alta, piscurile înzăpezite de sub cerul plumburiu oglindite în

apa râului. Nu era nici ţipenie de om, doar eu şi cu Linda la masa din curtea căsuţei şi pădurea de molizi şi pini care se înălţau în văzduh.

I-am povestit despre vara de dinainte să încep cursurile la Academia de Scriere Creativă, când fusesem chiar în acel loc de unul singur, încercând să scriu. I-am spus că acolo o curtase bunicul pe bunica pentru prima dată. Soarele a apus, noi am rămas în faţa cabanei şi am vorbit în lumina amurgului, înconjuraţi de vuietul difuz al cascadei, undeva, acolo, în pădure.

Linda fusese fermecată de peisajele din vestul Norvegiei de când le-a văzut pentru prima dată, frumuseţea fiordurilor şi a munţilor o emoţionase foarte mult, atunci o vizita pe mama ca să realizeze o emisiune de radio despre data de 17 mai. Îmi spunea asta acum. Văzuseră delfini în fiord, era un semn bun, după câte spunea mama, şi zăriseră şi căprioare în pădure, tot un semn bun. Atunci era însărcinată cu Vanja, însă nu ştia încă. Anfinn, care era căsătorit cu sora mamei, Alvdis, era fiul unul comerciant de cai, scund şi puternic ca un urs; el i-a povestit despre vremurile în care era vânător de balene şi i-a arătat tot felul de lucruri minunate pe care le păstrase din acea perioadă. De atunci îi vizitaserăm în fiecare vară, veniseră şi la botezul Vanjei, şi la al lui John, însă în acea iarnă Anfinn murise. Cabana pe care o împrumutaserăm era a lor. I-am mai povestit Lindei şi despre o altă soră de-a bunicii, Borghild, şi ea decedată, dar care ştia tot ce era de ştiut despre toţi din familie, atât cei care mai erau în viaţă, cât şi cei care nu mai erau printre noi. Despre cum stătuserăm acolo, eu şi Tore, scriind un scenariu de film şi cum ne duseserăm s-o vizităm, iar ea se uitase la Tore printr-o lupă care-i făcea ochii să pară enormi.

Era exact peisajul pe care l-am descris în cartea *En tidfor alt – Un timp pentru toate* şi în care am plasat povestea lui Cain şi Abel şi a Potopului lui Noe. Munţii dintre Alhus, în comuna Jolster, şi Sorbovâg, localitate

aflată la poalele munţilor Lihesten din Ytre Sogn. Bunicii din partea mamei sunt în carte, şi mama Lindei, Ingrid, şi Linda, şi eu, şi Yngve, dar toţi cu nume biblice pe care le-am luat dintr-un arbore genealogic.

Am fost legat de acest peisaj de când mă ştiu, dar nu a fost niciodată al meu, nu i-am aparţinut. Poate pentru că aveam aşteptări mari cu privire la ce înseamnă să aparţii de un loc. Nu simţeam nicio afinitate pentru Kristiansand şi, cu toate că eram legat de peisajul din Tromoya, mereu am simţit că nu am dreptul să-l numesc al meu, eram venetici. Şi asta mi-a lipsit toată viaţa, să am un loc de baştină, un cămin, să pot să spun că de acolo mă trag. Geir A. obişnuia să spună că definiţia căminului este locul în care nimeni nu-ţi poate refuza accesul. Apoi discutam care este expresia corectă: *Hell is home* sau *Home is hell*. Identificarea căminului cu peisajul şi nu cu o stare era trăsătura mea cea mai reacţionară, dar şi cel mai adânc înrădăcinată.

În ziua ce a urmat, luând copiii cu noi, am traversat cu maşina valea ce se întindea în spatele casei mamei mele, am parcat la capătul drumului şi am mers pe jos până când am obosit, am făcut un popas ca să mâncăm şi să bem cafea, după care ne-am întors. Ei crescuseră la Malmö, departe de munţi şi cascade, şi totuşi priveau peisajul cu o deplină naturaleţe, trădând în acelaşi timp o anume nepotrivire şi neajutorare când se aflau la poalele munţilor maiestuoşi şi sub infinitatea cerului.

Linda a început să se simtă iarăşi abătută, vorbea din ce în ce mai puţin, când i-am vizitat pe Jon Olav şi pe Liv şi pe copiii lor, spre finalul vacanţei, aproape că n-a scos niciun cuvânt. Pe drum spre Malmö ne-am întâlnit la Bergen cu vechiul meu prieten, Ole, şi cu iubita lui, Brita, nu-i mai văzusem de când mă mutasem în Suedia. Singura umbră care înnegura plăcerea de a vorbi cu Ole a fost faptul că Linda era deprimată. Dar încă era departe de unde fusese. Cu câteva ore înainte să decoleze avionul, am chemat un taxi, iar dispecera m-a întrebat dacă la telefon

era însuşi scriitorul. Eu am confirmat, însă mi-a părut rău pe loc. Taxiul era un microbuz, copiii erau încântaţi că-l aveam doar pentru noi. În aeroportul internaţional de la Bergen, Flesland, oamenii se uitau la mine, câţiva s-au apropiat vrând să-mi spună câteva cuvinte despre cărţile mele. O femeie la vreo şaizeci de ani mi-a spus că vizitase toate locurile din sudul Norvegiei despre care scrisesem.

— Ce mari s-au făcut Vanja şi Heidi! a exclamat ea râzând.

— Aşa este, am spus eu.

— Nu vă mai deranjez. Drum bun! Mergeţi acasă, la Malmö, nu?

Am încuviinţat.

— La revedere, am spus zâmbind.

Vanja s-a uitat în sus la mine.

— Tati, o cunoşteai?

— Nu, i-am zis. Nu am mai văzut-o niciodată.

— Şi, atunci, de unde ştia cine suntem?

— Am scris o carte în care apăreţi şi voi.

— Ai scris o carte despre noi? s-a mirat ea.

— Da.

— Ce scrie în ea?

— Multe lucruri. Veţi citi din ea după ce mai creşte-ţi.

Am trecut prin filtrele de securitate, oamenii se holbau la noi. Am intrat apoi într-un chioşc Narvesen ca să cumpărăm ceva cu care copiii să se poată juca în avion. Chipul meu era peste tot. Pe noile coperte, pe care nu le văzusem, erau fotografiile pe care mi le făcuse Thomas.

— Tati, tu eşti! a zis Heidi arătând cu degetul.

— Da, incredibil, am spus.

Acasă m-am apucat iarăşi de scris. Vanja trebuia să înceapă şcoala în câteva săptămâni şi i se permisese ca până atunci să meargă la grădiniţă. Îi promisesem că va avea camera ei când va merge la şcoală şi, din moment ce singura cameră în plus era biroul meu, am mutat masa de lucru şi toate cărţile mele în sufragerie. N-am ajuns mai departe de atât. Camera trebuia zugrăvită, trebuiau

cumpărate un birouaş, un pat şi un dulap, iar pe pereţi trebuiau agăţate fotografiile ei preferate. Planul era să zugrăvesc în weekend şi în weekendul următor să merg la Ikea pentru ca totul să fie gata până luni, când începea şcoala. Vanja era îngrijorată că n-o să fie gata, dar am asigurat-o că totul va fi dichisit cu o noapte înainte de ziua cea mare.

Mâhnirea Lindei a dispărut după câteva zile şi totul a revenit la normal. Mi-a spus că putea să-i ducă şi să-i ia ea pe copii, pentru ca eu să pot lucra la capacitate maximă. M-am bucurat mult. M-am trezit la şase dimineaţa, am mers direct în sufragerie, am închis uşile şi am început să lucrez, abia dacă i-am auzit pe ceilalţi trezindu-se şi plecând, am ieşit să-i întâmpin când s-au întors acasă, am luat cina şi am continuat să lucrez până la zece seara.

Linda a primit vizita unei prietene din Stockholm, se cunoşteau de peste cincisprezece ani, încă de când Linda lucra la Teatrul de Stat din capitală. Prietena ei era regizoare şi făcuse, nu cu mult timp în urmă, un film după un scenariu scris de Linda. A venit însoţită de fiul ei în vârstă de un an şi urma să stea la Malmö timp de o săptămână. Eu abia dacă dădeam ochii cu ei, închis în sufragerie de dimineaţa până seara. Dacă reuşeam să respect termenul limită, era încă posibilă publicarea cărţii în toamnă.

— Este absolut fantastică, mi-a spus Linda într-o seară, când am avut câteva momente pentru noi. Realizează tot ce-şi pune în cap. Când se decide să întreprindă ceva, se implică sufleteşte. Este fix opusul meu. Dar ne putem ajuta reciproc. Avem deja o mulţime de idei. Sunt fericită că e aici.

— Asta e foarte bine, am zis.

— Şi în plus, îţi rămâne şi ţie timp să lucrezi în voie, a spus ea.

— Aşa e, i-am răspuns. Eşti generoasă. Să nu crezi că nu apreciez.

Într-o după-amiază eram în dormitor, pregătindu-mă

să verific e-mailurile. M-am ciocnit de ei pe hol, fuseseră la cumpărături.

— Au fost la ofertă, toate, m-a asigurat Linda. Şi n-am cumpărat multe lucruri.

— Linişteşte-te, i-am zis. N-am făcut niciun comentariu.

— Când sunt cu ea, a spus Linda făcând semn cu capul spre prietena ei, sunt foarte încrezătoare. Mă cunoaşte atât de bine. Ştie exact care sunt limitele a ceea ce este rău şi bun pentru mine.

Prietena ei a zâmbit.

— Linda îi vrăjeşte pe vânzători până fac ce vrea ea. O dată, a trebuit să ies, atât mi-a fost de ruşine.

Linda a început să râdă.

— De asta ai ieşit? Uitându-se la mine, a adăugat: Nimic scump, nimic scandalos, vrei să vezi?

— Nu, mai târziu, am spus eu intrând în birou.

În apartament iarăşi trona dezordinea, podeaua din sufragerie era aproape plină de jucării, haine şi prosoape, şi la fel erau şi camera copiilor şi holul. Evident, nu puteam spune nimic, era în egală măsură şi responsabilitatea mea şi, în circumstanţe obişnuite, mă gândeam că într-o zi va trebui să facem un efort, pentru că trebuia să termin romanul, nu puteam să întrerup lucrul nicio oră, însă prezenţa musafirilor schimba situaţia, îmi era ruşine de cum arăta totul.

I-am spus Lindei.

— Nu te îngrijora în privinţa ei, e obişnuită cu dezordinea. N-o deranjează. Şi, de altfel, şi noi lucrăm. Avem multe planuri. Şi prind contur. Întotdeauna duce la capăt ceea ce începe. Îmi prinde foarte bine.

Vocea ei avea o tonalitate care apărea când nu era deprimată, dar acum era cumva mai evidentă. Un ton discret, lipsit de griji, cu o oarecare tentă puerilă, nu multă, doar o idee, însă de ajuns cât să mă îngrijoreze, pentru că atunci nu eram pe aceeaşi lungime de undă, nu puteam să stabilesc nicio legătură cu ea. S-a întâmplat să-i

spun asta, iar ea doar a zâmbit şi a spus că înţelegea mesajul şi că va încerca să fie mai prezentă. În adolescenţă avusese un element de copil-adult, copilul care vede până în sufletul adultului şi-şi păstrează calmul în viaţa lui haotică, am înţeles asta din ce mi-a povestit ea, dar mai ales din ce scrisese, unde copilul-adult era un personaj cu apariţii frecvente. Acum, la maturitate, era ca şi cum s-ar fi întâmplat exact opusul: nu juca rolul de adult, copil fiind, ci, adult fiind, juca rolul de copil. O, nu era foarte mult, doar o aluzie, ceva dinlăuntrul ei o făcuse să nu-i mai pese de consecinţe, să nu mai fie atât de atentă la adevărul sau falsitatea celor rostite, mici modificări ale realităţii menite s-o facă mai plăcută, mai distractivă, mai mare. Când îi atrăgea şi pe copii în această lume, spunându-le ceva ce nu trebuiau să ştie sau să audă, şi-i atrăgeam atenţia, se corecta imediat, zicând: „Taţi are dreptate, a fost o prostie din partea mea”.

Această trăsătură a personalităţii ei îmi era necunoscută, nu o observasem decât în primăvară, când apăruse brusc, şi nu ne era benefică, pentru că a trebuit să intru într-un rol, am devenit cel care corecta şi stabilea limite, şi acesta era ultimul lucru pe care-l voiam. Putea să dureze câteva zile, poate o săptămână, această stare în care era la fel de uşoară precum lumina, după care dispărea din caracterul ei precum dispare cometa de pe cerul înstelat. Apoi revenea la „normal”, devenea „Linda” Era mai uşor de suportat în perioadele de depresie, pentru că personalitatea nu-i era afectată, aveam o bună conexiune, chiar dacă era tăcută. Aceasta era situaţia cu ea, în mod constant era când euforică, când deprimată, iar schimbările bruşte o sfâşiau în bucăţi, deoarece îi era imposibil să lucreze, de exemplu, şi o forţau să stea în locuri în care nu dorea să se afle.

Ca şi Linda, mă bucuram că prietena ei era la noi în vizită, era cu câţiva ani mai mare decât mine, bănuiam, şi un adult, o persoană responsabilă care o plăcea pe Linda şi care văzuse la viaţa ei destule cât să-i detecteze calităţile

deosebite. Chiar se simţeau bine în mijlocul acelei dezordini, le-am auzit vorbind şi râzând împreună, discutând şi planificând. Linda se ocupa în totalitate de copii, mă gândeam că voia să recupereze timpul în care depresia o împiedicase să facă asta.

Au survenit nişte episoade uşor îngrijorătoare. În două rânduri, Linda a vorbit cu prietena ei despre mine, ea nu ştia că eram în apropiere, altfel n-ar fi spus niciodată ceea ce a spus atunci, pentru că vorbea pe un ton confidenţial, şi cele spuse în confidenţă îi erau adresate prietenei sale, nu mie. Cel mai mult uram ca alţii să vorbească despre mine, aşa că întâmplarea era deranjantă în sine, dar nu îngrijorătoare. Elementul tulburător a fost acela că ea nu şi-a dat seama că o puteam auzi. Într-una dintre dăţi, ea era în holul din faţa dormitorului, în timp ce eu stăteam în pat de cealaltă parte a uşii, şi ea ştia asta, cum era posibil să spună ceva secret cu voce tare când eu eram la distanţă de numai trei metri? în cazul celui de-al doilea episod, ele erau afară pe balcon, eu eram în cea de-a doua cameră de zi, am auzit-o pe Linda spunându-i prietenei sale cu voce tare să lase lucrurile unde erau, era problema lui Karl Ove. Nu avea importanţă ce spusese, ci faptul că o spusese crezând că nu le auzea nimeni, începuse să ignore cu desăvârşire consecinţele.

În dimineaţa următoare, când stăteam şi lucram într-una dintre camere, s-a auzit brusc un sunet ca de lovitură din camera cealaltă. Linda pusese un disc. Era şase fără un sfert, şi ea dăduse volumul destul de tare. „Forever Young”, hitul din perioada de aur a anilor ’80, asta asculta ea la maximum la o oră atât de matinală.

Aproape că am doborât combina încercând s-o opresc.

— Ce faci? Ştii cât e ceasul?

M-a privit.

— Aproape şase. Calmează-te. Nu era foarte tare.

S-a uitat la mine de parcă era o adolescentă, iar eu eram cel mai îngust la minte părinte de clasă mijlocie pe

care-l văzuse vreodată. Şi poate că avea dreptate.

— Şi, apropo, de ce te-ai trezit atât de devreme? Nu te-ai culcat târziu azi-noapte?

— Ba da. N-am putut dormi. Am o mulţime de lucruri la care să mă gândesc. Am început câteva proiecte. Şi, apoi, te superi când stau întinsă pe pat cu ochii deschişi şi te iei de mine, apoi vin copiii şi vor apă sau doar să se culcuşească acolo.

— Nu sunt supărat. Mi-e somn.

— Tu dormi tot timpul. Eu nu. Şi în toiul nopţii te duci în bucătărie să mănânci şi trânteşti uşile.

— Dar noaptea nu te poţi întinde aici, în sufragerie? Singură? Poate că aşa poţi adormi.

— Copiii mă găsesc oricum, a spus ea. Noaptea nu vor să stea cu tine. Doar cu mine.

— Asta nu-i vina mea.

S-a uitat la mine şi şi-a dat ochii peste cap.

— Ştii cum este să nu poţi dormi?

— Nu, am zis, gândindu-mă că acesta era unul dintre cele mai elaborate subiecte de discuţie ale noastre. Din păcate, nu ştiu. Acum însă trebuie să lucrez. Nu poţi încerca să adormi iar? Cel puţin până se trezeşte Johnny?

— Ba da, pot, a spus ea, ca şi când ar fi făcut-o doar ca să scape de mine.

Se culca târziu, se trezea devreme, şi totuşi deborda de energie. Se lăuda cu asta. Am trecut prin dreptul bucătăriei la ora nouă seara, ea stătea acolo, având pe cap o pălărie melon şi nişte haine pe care nu le mai văzusem înainte. Arăta ca o artistă de cabaret. Îi zâmbea prietenei ei, iar când a observat că eram acolo s-a întors spre mine cu ochii scânteind.

Am mers la culcare, am adormit imediat, lucrasem toată ziua, la un moment dat un bubuit m-a făcut să tresar, era Linda care intrase pe uşă.

— Nu poţi face puţină linişte? Chiar dormeam.

— Şi trebuia s-o spui! s-a răstit ea. E cel mai rău lucru pe care l-am auzit până acum!

A ieşit şi a tras tare uşa în urma ei.

M-am ridicat şi m-am dus după ea. Se întinsese lângă Vanja, în patul ei. M-am oprit în dreptul uşii. M-a privit cu ochii ei care străluceau ca două perle în întuneric.

— Vino, Linda. N-am vrut să sune aşa. Doar că dormeam şi m-am trezit cam brusc.

— Nu, a spus ea. În noaptea asta dorm aici.

— Haide, te rog. Vino să dormi cu mine.

— Nu.

Când m-am trezit a doua zi de dimineaţă, ea era în bucătărie, cu o cană de ceai în faţă. Era ora cinci.

— Nu ai reuşit să dormi? am întrebat-o.

— Nu, a spus ea. Sunt foarte obosită. Îmi doresc atât de mult să dorm!

— Înţeleg asta.

— Am programare la medic azi. Poate îmi dă ceva puternic să mă ajute să dorm.

— Da, am zis.

— Vii cu mine?

— Este necesar? Privirea ei m-a făcut să adaug repede: Desigur că vin cu tine. La ce oră este?

— La unsprezece.

— OK, am spus.

Am plecat cu puţin timp înainte de ora zece şi jumătate. Ea şi-a aprins o ţigară pe mica terasă, s-a uitat la mine şi a expirat fumul încet spre cer.

— Mergem? m-a întrebat.

Eu am încuviinţat din cap.

A luat-o la goană, a trebuit să merg cât am putut de repede ca să ţin pasul cu ea. Avea o privire hotărâtă, imobilă, paşii rapizi.

Prin zona pietonală, peste pod şi prin micul parc de pe partea dreaptă.

— M-am tot gândit la o chestie, a spus ea aprinzându-şi o altă ţigară. Poate ar fi o idee bună să mă internez pentru o noapte. Aşa îmi pot da somnifere mai puternice. Şi este linişte şi pace. Fără copii. Ce crezi? Ar fi ca o zi la

spa. Primesc mâncare şi un pat şi este cineva care să aibă grijă de mine ca să pot dormi.

— Atât de rău te simţi? într-atât eşti de obosită?

— Tânjesc atât de mult să dorm, încât nu-ţi pot explica, a spus ea.

— Atunci aşa facem, am zis. O să-ţi prindă bine, cu siguranţă.

— Aşa cred.

Am ajuns puţin mai devreme şi am luat o cafea de la un 7-Eleven din apropiere. Ea era la fel de hotărâtă, îmi amintea de imaginea pe care o folosea când scria, era un soldat. Geacă neagră de piele, blugi negri, pantofi negri. Un rucsăcel negru pe umeri. Faţă palidă, posacă.

— Le poţi spune copiilor că în seara asta dorm la Jenny, mi-a zis ea.

— Da, nu este o idee rea.

Şi prietena ei urma să plece în seara respectivă, aşa că se potrivea.

— Acum trebuie să mergem, i-am spus.

Exact când ne pregăteam să ne aşezăm în sala de aşteptare, doctoriţa a ieşit din cabinet. Radia aceleaşi calităţi pe care le observasem şi la întâlnirea noastră anterioară. Amabilitate, grijă, profesionalism impersonal. Şi eu eram la fel, presupuneam, însă Linda parcă era un cu totul alt om. Data trecută, totul se petrecuse în reluare, orice mişcare fusese un efort. Acum, când s-a aşezat pe scaun, deborda de forţă şi nerăbdare. Nimic nu se petrecea suficient de repede. A început să vorbească înainte ca doctoriţa să se aşeze la birou.

— Aţi spus că este mereu cineva aici. Cu care să pot vorbi. Însă am sunat aici şi eraţi în concediu. Şi nu era nimeni altcineva cu care să pot vorbi! Este foarte grav! Aveam nevoie de dumneavoastră! Chiar aveam nevoie de dumneavoastră!

A început să plângă.

Fără să pricep o iotă, m-am uitat la ea, apoi la medic, care scria ceva în agendă.

— Regret cele întâmplate, a spus doctoriţa. A fost o neînţelegere. Trebuia să vorbiţi cu colegii mei.

— Nu este bine, a zis Linda. Am fost aşa de speriată! Suspinând, a repetat: Am fost aşa de speriată!

Medicul a privit-o în tăcere şi într-un final a întrebat-o:

— Cum te simţi?

— Totul se învârte din ce în ce mai repede. Simt că în curând n-o să mai pot ţine pasul, înţelegeţi?

— Poţi să dormi?

— Nu. Aproape că nu dorm deloc. Nu puteţi să mă internaţi şi să-mi daţi nişte somnifere? Pentru o noapte măcar.

Medicul a încuviinţat.

— Cred că este o idee bună. Mă ocup imediat de asta, să poţi merge direct acolo, dacă doreşti.

— Trebuie să trec mai întâi pe acasă, ca să-mi iau câteva lucruri.

— Desigur. Dar este o idee bună, Linda. Cred că-ţi va prinde bine.

În timp ce discutau, am încercat să pricep ce se întâmpla. De ce, brusc, izbucnise în plâns? Mie nu-mi mărturisise că-i era frică, faţă de mine nu lăsase să se vadă nimic din ceea ce arăta acum.

Doctoriţa mi-a spus la ce secţie a spitalului să ne prezentăm. Linda a primit şi un bilet pe care era scrisă adresa. Au stabilit o nouă programare, pentru care a mai primit un bilet.

— Dacă apare orice fel de problemă, spuneţi-le să mă sune, ne-a sfătuit ea. Dar voi aranja totul de aici, ca să ştie că veniţi.

Ne-am ridicat, am dat mâna cu doctoriţa şi am ieşit din nou pe stradă.

Linda era iarăşi fericită.

— Vin acasă mâine-dimineaţă. Copiii n-o să-mi simtă lipsa.

— Nu vor fi probleme, am asigurat-o.

Mergeam în pas vioi, ea fericită, eu confuz, dar liniştit într-un fel, poate datorită atitudinii medicului faţă de ea. Era evident că trebuia să doarmă o noapte în spital, aceasta era decizia firească.

Linda şi-a împachetat într-un rucsac nişte haine, ne-a spus, mie şi prietenei sale, că nu era nevoie s-o conducem, a luat un taxi şi a dispărut zâmbind în lift.

Am început să fac curăţenie în apartament. M-a ajutat prietena Lindei. Noi nu prea vorbiserăm unul cu altul, acum aveam ocazia. I-am povestit ce spusese Linda, că avea o casă dezordonată şi că n-o deranja. Ea a râs şi a spus că Lindei i-ar fi plăcut să fie aşa, însă îşi proiecta propriile dorinţe asupra ei. Odată, cu mulţi ani în urmă, Linda o vizitase la Stockholm, când era la fel de tulburată ca acum, şi a făcut baie împreună cu fetiţa ei şi voia să fie tratată la fel.

Ce nu am înţeles a fost cum de a acceptat aşa ceva. Nu se împotrivise atunci şi nu avea o problemă cu asta nici acum. Însă aceea nu era Linda. Şi refuzam să accept orice atitudine care n-o caracteriza pe Linda. Nu voiam s-o văd. Însă era evident că prietena ei nu impunea astfel de condiţii de autenticitate.

Am trecut de la o cameră la alta vorbind în tot acest timp despre Linda şi tatăl Lindei, despre ea şi tatăl ei, despre mine şi tatăl meu. Credeam că ea ştia ceva ce eu nu ştiam. Tot ce se întâmpla cu puseurile Lindei nu avea niciun sens, ţinea de ceva necunoscut; mă simţeam obtuz, limitat şi infinit de normal.

După ce am terminat de aranjat apartamentul, ea şi-a făcut bagajele, şi-a luat în braţe copilul care până atunci se jucase singur, venind la noi doar din când în când, l-a aşezat în căruţ şi a plecat la gară.

Era ciudat să fiu singur. În mod normal mi-ar fi plăcut, dar acum Linda nu era tocmai ea însăşi, era internată şi, dintr-un motiv necunoscut, resimţeam singurătatea ca pe o apăsare.

Pentru prima dată, m-am gândit că nu eram singur

niciodată, că o aveam mereu pe Linda acolo.

Am verificat ce era în frigider, am aruncat tot ce depăşise data de expirare şi la fel am făcut şi cu conţinutul dulapurilor. Apoi am găsit în congelator o pungă cu fileuri de pui, le-am pus pe o farfurie, am golit maşina de spălat vase şi am fumat o ţigară pe balcon înainte să merg să-i iau pe copii. Era vineri, ziua de îngheţată, şi i-am dus la cafeneaua din mall, cum ne era obiceiul.

— Mama nu este acasă, le-am spus. În seara aceasta va dormi la Jenny.

— De ce? a întrebat Vanja şi, în timp ce se uita la mine, a dus la gură furculiţa galbenă din plastic, plină de îngheţată albastră cu dungi roşii subţiri.

— Trebuie să lucreze, am lămurit-o eu.

— Mâine va veni acasă?

— Da, am răspuns.

— Mâine ce vom face?

— Nu ştiu. Ce vreţi să facem?

— Să mergem în Folkets Park, a propus Heidi.

— Nu, este plictisitor, a bombănit Vanja.

— Nu este, a zis Heidi.

— Putem face asta, am spus. Dar nu trebuie să ne hotărâm de acum.

— Bâlci, a spus dintr-odată John.

Am zâmbit.

— Fiecare veţi primi câte puţin din ceea ce doriţi.

— Vreau aşa, a spus Vanja.

— Şi eu, a spus Heidi.

— Atunci aşa vom face, am conchis eu.

După ce i-am pus la somn, strania singurătate a revenit. M-am uitat la televizor, m-am culcat devreme, m-au trezit nişte zgomote ce se auzeau din bucătărie, s-a dovedit a fi John care cotrobăia, trăsese un scaun în dreptul chiuvetei, pornise apa şi umpluse chiuveta cu detergent. I-am pregătit micul dejun, apoi lui Heidi când s-a trezit şi în final Vanjei. Era sâmbătă, dimineaţa în care se uitau la televizor, iar eu stăteam pe scaun lângă ei şi

citeam ziarele. La ora opt şi jumătate a sunat telefonul. Era Linda.

— Cum a fost? am vrut să ştiu.

— A fost fantastic. Niciodată n-am dormit atât de bine. Şi au fost atât de drăguţi cu mine! Sunt nişte oameni minunaţi aici. Acasă cum au mers lucrurile?

— Bine. Când vii acasă, ştii cumva?

— Mda, asta voiam să-ţi zic. Medicii spun că vor să mă mai ţină aici încă o noapte. Pentru ca rezultatele să fie optime. Nu cred că este o idee prea rea. Aşa mă pot odihni cum trebuie.

— Da, pare o idee înţeleaptă. Dar ce să le spun copiilor? Li se poate părea puţin ciudat ca tu să stai la Jenny două nopţi la rând fără să vii pe acasă.

— Nu le poţi spune pur şi simplu că sunt la spital?

— Ba da, ba da. Dar atunci o să vrea să ştie de ce eşti acolo.

— Spune-le adevărul. Că sunt aici ca să dorm.

— Bine. Aşa voi face.

— Te iubesc atât de mult, Karl Ove!

— Şi eu te iubesc, am spus. Să ai o zi minunată. Bine?

— Bine. Sărută-i pe copii din partea mea.

Am închis telefonul şi m-am dus la ei. Toţi trei se uitau la televizor fără să mă bage în seamă.

— A sunat mama, le-am zis. Nu va veni acasă până mâine.

— De ce? a întrebat Vanja.

— Ştii că nu a dormit prea bine în ultima vreme? Acum este la spital ca s-o ajute să doarmă. Trebuie să stea acolo.

— O putem vizita?

— Nu, este doar pentru o noapte. Vine acasă mâine. Noi mergem la bâlci.

Folkets Park ocupa un loc central în viaţa copiilor noştri. Era un iaz mare acolo, unde se stropeau şi se bălăceau pe timpul verii, şi pe care patinau pe timp de iarnă. Era un terariu unde, printre altele, îşi petrecea

ultima parte a vieţii papagalul din filmul despre Pippi

Şoseţica, şi tot acolo se aflau şi nişte crocodili imobili. Mai erau un mic chioşc cu îngheţată şi o grădină zoologică cu iepuri şi porci. Era un centru de echitaţie unde Vanja călărise timp de câteva luni când fusese mai mică, şi mai era şi un loc de joacă spaţios şi frumos. Erau o cafenea cu ring de dans şi un club rock. Dar cea mai mare atracţie dintre toate era bâlciul. Era de categoria a doua, însă pe copii nu-i interesa, şi de fiecare dată când ieşeam în parc în lunile de vară trebuia să-i avertizăm ferm că nu mergeam la bâlci. Aceea a fost una dintre puţinele zile când nu le-am spus asta. În schimb, le-am spus că aveau voie să se dea în trei instalaţii pe care puteau să le aleagă singuri. Dacă deveneau sâcâitori, câtuşi de puţin, atunci mergeam acasă, s-a înţeles? Sigur că da. Puteau să-mi promită orice acolo, la intrare.

— Eu vreau să mă dau în causel! a anunţat Vanja.

— Carrrrrrusel, a corectat-o Heidi.

Vanja s-a năpustit asupra ei. A trebuit s-o prind de mâini şi s-o iau de acolo pe sus.

— Haideţi să dăm o tură înainte să ne hotărâm. Cine vrea la roller coasterul în formă de omidă?

— Eu! a spus John.

— Eu nu, a zis Vanja.

— Dar la maşinuţe?

— Pot eu?

— Sigur. Dar va trebui să te dai singură, trebuie să am grijă de Heidi şi John. Ai curaj?

A confirmat din cap. Imediat după aceea, conducea maşinuţa pe podeaua parchetată având o privire ce exprima deopotrivă teamă şi încântare. Apoi am mers cu toţii la roller coasterul-omidă, după care eu şi John am încercat una dintre maşinile de epocă, iar Vanja şi Heidi s-au uitat la noi. La final, s-au dat în două carusele diferite. Când au terminat, ne-am dus la locul de joacă, unde s-au întâlnit cu două prietene de la grădiniţă. Am stat o vreme împreună cu ceilalţi părinţi, ei i-au supravegheat pe cei

trei cât m-am dus să iau cafea, când am revenit am discutat despre fotbal, unul dintre taţi era suporter al echipei Hammarby, care s-a dus ca toporul la fund după ce câştigase cu un an înainte Allsvenskan, campionatul Suediei. Îmi plăcea de el, dar nu l-am privit în ochi, scrisesem despre el în cel de-al doilea roman nu lucruri tocmai plăcute. M-a felicitat pentru succesul cărţii şi mi-am dat seama că nu fusese destul de curios s-o citească, cel puţin nu în varianta norvegiană.

Am petrecut o jumătate de oră încercând să-i conving să meargă acasă.

Vanja era neobişnuit de tăcută.

În apropiere de magazinul Hemkop, am înţeles ce o deranja.

— De ce nu-l pot pronunţa pe „r”, tati? Heidi poate. Şi sunt mai mare decât ea.

— Nici eu nu puteam când eram mic.

— Şi când ai învăţat?

— Cam când eram de vârsta ta, am minţit.

— Nu voi merge la şcoală, a spus ea. Voi merge tot la grădiniţă.

— Desigur, am zis. Dar după ce vei începe şcoala, nu vei dori să te opreşti acolo. La fel este şi cu grădiniţa. De-acum eşti mare.

Am făcut cumpărăturile şi am mers acasă, ei s-au uitat la televizor, au primit pizza la cină, au făcut baie. Când i-am dus la somn, au cerut în cor să vină mami.

— Vine mâine, le-am zis.

— Promiţi? a insistat Vanja.

— Promit, am spus.

În dimineaţa următoare am fost trezit de sunetul telefonului. Era şase dimineaţa şi m-am grăbit să răspund.

— Bună, eu sunt, a zis Linda. Bună dimineaţa.

— Bună.

— Cum merg treburile acasă? Ce-aţi făcut ieri?

— Am fost la parcul de distracţii, am spus.

— Ei ce fac acum?

— Dorm.

— A, da, este destul de devreme.

— Da, este. Tu cum te simţi? Când vii acasă?

— Mă simt foarte bine. Era bine să mai fi luat câteva lucruri de acasă. Mai ales laptopul.

— Te-am întrebat când vii acasă.

— Nu ştiu. Luăm fiecare zi pe rând.

— Nu vii astăzi?

— Mi-au spus că s-ar putea să mă ţină o săptămână. Apoi vom vedea.

N-am mai zis nimic.

— Pleacă Nanna. Pa, Nanna! Este o persoană minunată. Strictă, dar bună. Mămoasă. Da, ştii tu. Care rezistă indiferent ce se întâmplă. Este în tura de noapte.

— Dar… Linda. Vei sta acolo o săptămână?

— Aşa cred. E opţional, nu mă pot obliga să stau aici. Dacă vreau să plec, pot să plec. Dar îmi este atât de bine aici, este exact ce-mi trebuie. Câteva zile de linişte şi pace. Nu te încurcă, nu?

— Nu, bineînţeles că nu.

— Mi-e aşa de foame. Aştept micul dejun să pot începe. De asta am sunat. Devin puţin agitată aici. Dacă aş avea laptopul, cel puţin aş putea scrie.

— Da, am spus eu.

— Au venit cu mâncarea. Te sun mai târziu. Cu bine, prinţul meu!

Am închis, m-am întors în dormitor şi m-am întins pe pat. Din dormitorul copiilor se auzea un sunet ciudat. Mi-a luat câteva secunde până să înţeleg ce era. Cineva mişca în sus şi în jos de mânerul uşii cât de tare putea. M-am ridicat. Cineva a bătut în uşă şi a strigat: „Taţi! Taţi!”

Am deschis. Era John. Avea ochii înlăcrimaţi.

— Nu ai putut să deschizi uşa? l-am întrebat.

— Nu!

— Haide, să mergem să mâncăm.

Eram pe deplin rece în sinea mea, stând acolo, privindu-l cum mânca. Nu înţelegeam nimic. Chiar

crezusem că mergea acolo ca să doarmă. Ca un copil naiv. Am crezut că îi vor da somnifere puternice într-un mediu mai controlat şi că criza avea să se termine de îndată ce se odihnea ca lumea. Dumnezeu ştie de ce crezusem asta, dar aşa era.

Era internată într-un spital de psihitarie, era acolo singură-singurică şi eu abia dacă mă gândisem la asta.

Eram soţul ei, la naiba! Cea mai apropiată rudă. Trebuia să merg acolo, trebuia să vorbesc cu medicii şi s-o văd. Doar ca să-i spun că sunt acolo pentru ea, pentru ea şi pentru copii.

Ce idiot fusesem!

Eram complet năucit.

Dar cum să ajung acolo? Nu puteam să-i iau pe copii cu mine, nu era o idee bună. Şi nu cunoşteam pe nimeni în oraş care să aibă grijă de ei. Adică ştiam, dar aveau şi ei copii de care să se îngrijească. Şi nu puteam cere nimic nimănui. John îşi pierduse interesul pentru mâncare, acum împingea un fulg de porumb printr-un mic iaz de lapte de pe faţa de masă.

— Te-ai săturat?

— Da, mi-a răspuns. Mulţumesc pentru masă.

— O să te descurci de minune, la cât eşti de politicos, am spus ridicându-l din scaun. I-am scos scutecul şi l-am aruncat în coşul de gunoi de sub chiuvetă. Vrei să stai puţin în pielea goală?

A încuviinţat şi a plecat tropăind în sufragerie. Am pornit televizorul la emisiunea pentru copii, am mers în cealaltă cameră şi am sunat-o pe Linda.

A răspuns imediat.

— Bună, *heminety* a spus ea.

Obişnuia să spună asta pentru că, atunci când o sunam, pe ecranul telefonului ei mobil era afişat „*heminef*”, „acasă”, în limba suedeză.

— Bună, am spus. Bineînţeles că trebuia să te vizitez cu mult mai înainte şi să vorbesc cu doctorii şi aşa mai departe, dar acum mă întreb dacă este OK să vin mâine-

dimineaţă. Imediat după ce-i las la grădiniţă?

— Da, desigur. Abia aşteaptă să te vadă. Le-am spus tuturor ce soţ minunat am.

— Îmi pare rău pentru asta, Linda.

— N-ai de ce să-ţi pară rău. Sunt foarte încântată. Parcă aş fi la un hotel, sus în munţi. Şi primesc somnifere bune. Seara adorm ca o focă lovită în cap.

— Asta este bine. Trebuie să dormi şi să te odihneşti şi ne vedem mâine. Bine? Poţi suna oricând doreşti. Îmi iau mobilul cu mine dacă ieşim.

Senzaţia de frig nu m-a părăsit în acea zi. Revenea la intervale regulate.

Eram cea mai apropiată rudă a Lindei, eram soţul ei, iar ea era singură într-un spital de boli mintale şi eu nu-i dădusem nicio mână de ajutor. Era acolo de două zile deja. Fără ajutor, fără sprijin, singură-singurică.

Primul lucru pe care l-a întrebat Vanja când s-a trezit a fost când venea mama acasă.

— Tocmai am vorbit cu ea la telefon. A spus că trebuie să mai stea o vreme în spital.

— Dar ai promis!

— Ştiu. Însă ea este acolo ca să se odihnească. Ţii minte că astă-primăvară era foarte obosită şi dormea tot timpul? Acum e invers, acum nu mai poate să doarmă deloc. Nu e periculos, dar trebuie să rămână acolo câteva zile. Dar ştii ce?

— Ce?

— O s-o vizităm mâine la spital. O să se bucure.

— Chiar aşa facem?

— Da, desigur.

După ce am lăsat copiii la grădiniţă în dimineaţa următoare, am mers pe jos cele câteva sute de metri până în zona spitalului. Mai fusesem acolo o singură dată, când se născuse John, în urmă cu aproape trei ani. Atunci, am trecut pe acasă, le-am luat pe Vanja şi Heidi, care, în salonul rezervat rudelor, au râs şi s-au prostit, l-au mângâiat pe John şi i-au aşezat pe cap o şopârlă de

cauciuc, eu am imortalizat scena cu aparatul foto, o zi de care îşi aduc aminte şi acum.

Linda îmi spusese unde o puteam găsi, notasem pe un bileţel. O clădire cubică înaltă, ce părea să fie din anii ’60, chiar la capătul complexului spitalicesc. Am intrat, am urcat cu liftul, am sunat la soneria de la uşă, care era închisă. În timp ce aşteptam, o femeie cobora pe scări. Şi-a îndreptat privirea spre mine.

— Sunteţi cumva scriitor?

— Da.

— Sunteţi cel care a scris *Lupta mea*? Nici nu-mi imaginam să vă întâlnesc aici!

— Da, am spus. Îmi pare bine.

S-a deschis uşa, iar o asistentă la vreo cincizeci de ani m-a ţintuit cu privirea. Purta o uniformă albă.

— Bună ziua, am spus. Mă numesc Karl Ove Knausgând. Aş dori s-o văd pe Linda.

— Bună ziua. Urmaţi-mă, este aici.

Am mers după ea pe holul incolor.

Lucrasem într-o astfel de secţie când aveam optsprezece ani, îmi era familiară. O sală de mese, un birou cu ferestre mari asemănător unei colivii, o cameră de zi, un hol lung cu uşi pe ambele părţi. Podea acoperită cu linoleum gri. Mobilă ce emana o aură inconfundabilă de instituţie.

Patru-cinci persoane stăteau şi se uitau la televizor. Tremurânde, izolate, palide. Câţiva mergeau înainte şi înapoi, deborând de energie nervoasă, agitată şi agresivă. Erau tineri, iar cei care se uitau la televizor erau de vârstă mijlocie şi bătrâni. Linda a ieşit dintr-o cameră. S-a înseninat când m-a văzut, m-a îmbrăţişat strâns şi m-a sărutat cu limba.

— Acesta este soţul meu! le-a spus răspicat tuturor celor care erau acolo.

— Da, ai un soţ minunat, Linda! a strigat o doamnă în vârstă şi vioaie.

— Este cel mai bun scriitor din Norvegia! a spus

Linda. Este absolut adevărat.

Cei aflaţi acolo, ameţiţi sau în stare mai gravă, având cu toţii ochii negri şi goi, s-au uitat la noi.

— Hai să-ţi arăt camera mea, a spus Linda. Am primit-o pe cea mai frumoasă.

M-a condus într-un salon. Erau două paturi acolo, pe unul stătea o femeie supraponderală care, imediat ce ne-a văzut, s-a ridicat şi a ieşit.

Linda i-a spus pe nume şi a zâmbit.

— Aici stau eu, m-a informat ea gesticulând. Dar trebuie să-mi aduc câteva lucruri de acasă. Am făcut o listă. Sau poate mi le aduci tu când mai vii data viitoare? Uite! a zis ea arătând cu degetul spre peretele pe care atârnau două desene. Nişte gemene le-au făcut. Îmi amintesc de mine când eram tânără. Nu au mai mult de douăzeci de ani. Prinţesele nopţii. Nici ele nu pot dormi. Pot să facă acrobaţii. Sunt absolut fantastice. S-a lipit de mine şi a murmurat: Nu-i aşa că e confortabil aici?

— Ba da, am spus eu făcând un pas înspre fereastră. Dar ar trebui să vorbesc cu asistenta-şefă, cu cât mai repede cu atât mai bine, nu crezi?

— Vin ei să te ia, a zis Linda bătând uşor cu palma în saltea. Stai aici.

M-am aşezat lângă ea. M-a cuprins cu braţele şi a dat să mă sărute. M-am îndepărtat.

— Nu prea este momentul, am spus.

— Nu-i nicio problemă, înţeleg. Dar priveşte aici!

S-a ridicat şi m-a prins de mână să mă ducă în dreptul ferestrei. Voia să-mi arate ceva pe pervaz. Câini de porţelan, pisici de porţelan. O fotografie cu Vanja, Heidi şi John. Un CD cu Robyn, aşezat cu coperta la vedere, câteva pietricele, nişte inele de jucărie.

— Şi acolo este animăluţul meu de pluş. Mummim. În fiecare seară îl acopăr cu pilota înainte să adorm.

A indicat cu degetul spre o cutiuţă de pe podea în care era o jucărie.

Cineva a bătut la uşă. Era aceeaşi asistentă care-mi

deschisese, ne-a condus până la un birou. Înăuntru erau patru persoane. Eu şi cu Linda ne-am aşezat pe câte un scaun în mijlocul lor. Cel despre care am înţeles că era medicul ei curant, îmbrăcat în costum maro, i-a pus câteva întrebări pe un ton destul de jovial, într-o suedeză nu tocmai perfectă. Una dintre celelalte persoane era îmbrăcată tot în haine obişnuite, iar celelalte două purtau uniforme albe. Linda formula la toate întrebările răspunsuri lungi, elaborate şi spirituale. Ei zâmbeau cu toţii, am realizat că era preferata lor.

— *Trebuie* să spun ceva, a continuat Linda. Ştiu că nu sună bine, pentru că lasă impresia că sunt o snoabă sau aşa ceva, însă m-aţi întrebat cum mă simt şi nu pot să las întrebarea fără răspuns. Ei bine, unele asistente din secţie sunt… da, trebuie să fiu atentă la ce spun acum, dar sunt cam încete, nu înţeleg întotdeauna lucrurile imediat şi asta mă cam oboseşte. Sunt scriitoare, sunt realizatoare de emisiuni radio, sunt o profesionistă şi sunt obişnuită cu anumite standarde, dacă înţelegeţi ce vreau să spun. Însă, practic, aici nu prea am cu cine vorbi.

Am simţit o puternică dorinţă să mă fac mic, dar m-am prefăcut că nu s-a întâmplat nimic şi am privit-o în timp ce vorbea.

— Lucrurile sunt aşa cum sunt, Linda, a zis medicul. Însă acum soţul tău este aici. Poate are întrebări de pus? Aveţi?

— Doar două lucruri. Vizează câteva aspecte practice. Avem trei copii. Trebuie s-o vadă pe Linda. Cum putem aranja asta? Nu vreau să-i aduc aici.

— Aţi putea să vă întâlniţi în parc? a sugerat doctorul. Ar trebui să fie bine. Altfel, Linda, nimic nu te împiedică să-ţi iei o învoire din când în când, ca să poţi merge acasă. Poate nu azi, poate nu mâine, dar în curând.

— Aceasta era a doua chestiune despre care voiam să vorbim. Cât credeţi că va mai rămâne ea aici?

M-am uitat la Linda când am spus asta, nu mă simţeam în largul meu s-o numesc „ea” când se afla chiar

lângă mine, dar nu găsisem altă soluţie. Ea doar a zâmbit, ca şi cum ar fi spus: „Priviţi ce soţ isteţ am!”

— Este imposibil de spus, prietene, mi s-a adresat medicul. Dar am fi bucuroşi să te stabilizăm puţin înainte să te întorci acasă, nu-i aşa, Linda?

— Medicamentele nu au efect, a oftat ea. Primesc doze mari, din câte înţeleg, dar nu funcţionează deloc.

— Nu, eşti foarte puternică.

— Bine, am spus. Deci nu vorbim de zile, cu alte cuvinte.

— Nu este suficient, a spus medicul ridicându-se. Acum intru în concediu, aşa că de mâine va veni o colegă. Dar ea este şi mai bună decât mine, aşa că nu este nicio problemă.

— Plecaţi în concediu? l-a întrebat Linda.

— Da.

— Începuse să-mi placă de dumneavoastră, a spus ea.

El a râs, a dat mâna cu noi şi apoi a plecat cu tot anturajul, mai puţin asistenta-şefă, să continue vizitele de dimineaţă.

— Trebuie să stau de vorbă cu dumneavoastră, mi-a zis asistenta-şefă. Mă puteţi urma puţin în birou?

— Da, am spus îndreptându-mi privirea spre Linda.

— Eu o să aştept în cameră, a spus ea.

Am intrat în biroul asistentei-şefe.

— Aveţi nevoie de ajutor? m-a întrebat ea. Aveţi dreptul la asistenţă socială. Vine cineva la dumneavoastră acasă şi face cumpărăturile, găteşte şi spală rufele.

— Nu, am răspuns. Nu, nu. Nu am nevoie. În niciun caz. Este în regulă.

— Bine. Dar, dacă se schimbă situaţia, trebuie doar să spuneţi. Cu copiii cum vă descurcaţi?

— Bine.

— Ei ştiu că mama lor este aici?

— Oarecum. Le-am spus că este la spital ca să doarmă.

— Bine. Cred că este o idee bună să-i aduceţi în

parcul de afară ca să se vadă cu Linda, aşa cum am stabilit.

— Astăzi se poate? Chiar le-am promis că o vor vedea astăzi.

— Se poate. Veniţi cu ei după ce-i luaţi de la grădiniţă. La ce oră mergeţi după ei?

— Trei. Adică nu, la trei şi jumătate. Deci pe la patru fără un sfert o să fim aici.

— Mă voi asigura ca atunci să vă aştepte la intrare.

— Mulţumesc.

M-am dus la salonul Lindei, am bătut la uşă şi am deschis-o. Linda a venit la mine, m-a luat de mână şi m-a condus la patul ei.

— Ce crezi despre doctor? Nu este minunat? Est-european. Ungur sau român sau aşa ceva. Ce păcat că pleacă în concediu. Tipic.

S-a uitat la mine. Mi-am muşcat buza ca să nu plâng, m-am ridicat şi m-am postat în faţa ferestrei.

— Nu vrei să fumăm o ţigară?

— Ba da, am spus. Putem.

— Au cafea aici. Pentru vizitatori costă cinci coroane, dar poate reuşesc să-ţi iau una fără să plăteşti.

— O plătesc bucuros, am zis.

A turnat cafea în două pahare, într-unul a pus lapte, a chemat un asistent.

— Mergem afară să fumăm, a spus ea. Deschide, deschide.

L-am urmat până la capătul holului, în cealaltă parte a clădirii faţă de cea pe care intrasem, el a deschis uşa şi am coborât cu liftul, am ajuns într-un loc pavat şi acoperit unde doi bătrâni stăteau şi fumau.

Linda s-a oprit şi a aprins o ţigară. Am aprins una şi eu.

— Sunt aşa de fericită că sunt cu tine, a spus ea. Mă faci atât de fericită, Karl Ove!

S-a ridicat pe vârfuri şi ne-am sărutat. S-a agăţat de mine, eu am făcut un pas înapoi, ea mi-a dat drumul, am

privit spre stradă, pe unde trecea o maşină.

— Mă simt bine aici, nu crezi?

— Da, am spus. Dar nu poţi sta aici mult timp.

— Nu. Uitându-se cum o ambulanţă se apropia încet, Linda mi-a zis: Vin şi pleacă toată noaptea. E palpitant.

— Aşa este, am spus.

Am privit înainte, iar ea m-a prins de mână şi a strâns, ca şi cum ar fi spus că la ea trebuia să mă uit. Ochii ni s-au întâlnit. S-a ridicat pe vârfuri şi m-a sărutat.

— În curând trebuie să plec, am spus.

— Da, ştiu că ai multe de făcut.

— Dar ne vedem după-masă. Aduc copiii şi ne întâlnim aici, afară.

— Este frumos în parc.

— Putem cumpăra îngheţată, i-am propus.

— Da!

— Bine, am spus.

— Bine, a întărit ea.

În clipa aceea m-am întors şi-am început să plâng. Am plâns pe tot drumul, aproape că nu mai vedeam de lacrimi, dar când am ajuns acasă şi am ieşit pe balcon să fumez o ţigară, am încetat. Apăruse o situaţie şi trebuia să fie gestionată.

Curând urma să fac o călătorie de patru zile la Gothenburg, trebuia s-o anulez. Aveam o mulţime de angajamente luate pentru Târgul de Carte de la Oslo, trebuia să le anulez. Aveam programate două apariţii la Festivalul Literaturii din Louisiana – trebuia să le anulez şi pe acestea. Şi apoi trebuia să le sun pe Ingrid şi pe mama să le întreb dacă puteau să vină, nu pentru că aveam nevoie de cineva să mă ajute, ci pentru că voiam să mai fie şi altcineva în preajma copiilor în afară de mine. Tot ce le putea distrage atenţia de la faptul că Linda nu era acolo era bine-venit.

Am intrat şi am sunat-o pe Elizabeth. I-am spus că Linda se îmbolnăvise şi că trebuia să anulez tot ce aveam programat pentru săptămânile care urmau.

— Nu putem să mutăm toate angajamentele într-o singură zi? Şi să iei o bonă doar pentru ziua respectivă?

— Ba da, am spus. Cred că s-ar putea.

I-am scris un e-mail lui Ştefan de la Nordstedts şi l-am întrebat dacă putea să anuleze înţelegerile pe care le stabiliserăm. Putea. Le-am trimis un e-mail organizatorilor din Gothenburg şi în care le explicam trebuia să anulez turul. Mi-au răspuns că nu era nicio problemă, dar chiar nu puteam să ajung în Gothenburg în niciuna din zilele respective, oricare ar fi fost? Mediatizaseră evenimentele şi ar fi preferat să nu anuleze. Le-am scris înapoi şi le-am spus că s-ar putea rezolva. La Louisiana nu am renunţat, chiar voiam să particip şi era foarte aproape, puteam să revin pe seară.

Am sunat-o pe Ingrid, i-ar fi plăcut să vină să mă ajute, dar cel mai probabil la finalul săptămânii. Am sunat-o pe mama, într-un fel sau altul avea să-şi ia liber, dar cel mai probabil abia în săptămâna ce urma.

Când am deschis poarta grădiniţei, Heidi a venit la mine alergând.

— Mergem la mami? a strigat ea.

— Da, mergem, i-am spus.

M-a văzut şi John, care a aruncat tricicleta şi a venit alergând şi el.

L-am ridicat, l-am pus jos, am mers să vorbesc cu personalul grădiniţei.

— Cum a mers astăzi?

— Bine. Cei mai mari au fost la teatru.

— Aşa este, am spus.

— John a dormit cam o oră. Dar astăzi a fost aproape imposibil să-l însufleţim.

— S-a trezit foarte devreme, am zis.

Vanja se dădea pe leagăn împreună cu Katinka. M-am îndreptat spre ele. Heidi mă urma ţinându-mă de mână.

— Mergem la mami! a anunţat ea.

— Ştiu asta, a spus Vanja.

— Vii şi tu? am întrebat-o

— Trebuie să iau doar un desen, a spus ea pornind în fugă spre clădirea grădiniţei.

Între timp, l-am aşezat pe John în căruţ. Mă întrebam ce desenase. Când Linda fusese deprimată, Vanja desenase o fetiţă şi o mamă şi o inimă între ele şi scrisese: „Te iubesc, mami”. De data aceasta făcuse o casă ce avea alături un copac şi un strat de flori, desen care-mi aducea aminte de propria copilărie.

Am mers spre cartierul Sodervern, în zona spitalelor. Vanja mai fusese acolo de câteva ori, la oftalmologie şi, ca atare, îl asocia numai cu lucruri pozitive.

— Ea unde stă? a întrebat Heidi.

— Acolo, am spus.

— Aici dorm?

— Da, dorm.

— Sunt mulţi cei care nu pot să doarmă? a intervenit Vanja.

— Nu foarte mulţi, am răspuns eu. Dar sunt câţiva.

Linda se sprijinea de zid lângă uşă. Când au zărit-o, Vanja şi Heidi au luat-o la goană. L-am luat pe John în braţe ca să le pot urma.

— Copiii mei, a exclamat Linda aplecându-se să-i îmbrăţişeze pe toţi trei. Vanja, Heidi şi John. Cât mi-aţi lipsit!

— Şi tu mi-ai lipsit, a spus Heidi.

Lind s-a ridicat şi s-a uitat la mine.

— Bună. Mergem să cumpărăm îngheţată?

Am încuviinţat din cap şi am pornit. Erau clădiri pe ambele laturi ale străzii, dar în spatele secţiei de psihiatrie era o pajişte. Am trecut de ea şi am făcut la stânga, iar la capătul drumului era un chioşc.

— Ce aţi făcut astăzi? a întrebat Linda.

— Am fost la teatru, a zis Vanja.

— Eu nu, a spus Heidi. Eu am fost la grădiniţă toată ziua.

— Sunteţi aşa de frumoşi! a spus Linda.

— Mami, de ce nu poţi să dormi? a vrut să ştie Vanja.

— Nu ştiu. Dar nu este periculos. Uite aici, aici este chioşcul.

A deschis uşa şi a intrat. De îndată ce atenţia ei nu mai era îndreptată asupra copiilor, chipul îi trăda o expresie de infinită răceală. Am înţeles că prefera să fie în altă parte. Voia să fie cu copiii, dar acum că erau acolo, ea voia să fie în altă parte.

S-a aplecat spre ei când stăteau în faţa lăzii frigorifice.

— Eu vreau o îngheţată Dam, a spus Vanja.

John a făcut semn către o îngheţată cu cornet. Heidi spre o îngheţată Magnum.

Am luat cele trei îngheţate, le-am pus pe tejghea şi am plătit.

Apoi am mers mai departe. Era ca şi cum Linda bloca în sine tot ceea ce simţea, am văzut asta în privirea ei, dar copiii n-au observat nimic, am văzut şi asta. Ne-am aşezat pe o bancă de la marginea unui iaz, aflat în cealaltă parte a complexului spitalicesc. Copiii stăteau lângă noi şi-şi mâncau îngheţatele. După ce au terminat, s-au jucat pe malul apei, John a găsit o creangă mare pe care a dus-o până acolo şi a aruncat-o în apă. Heidi s-a furişat la Linda în poală, iar ea a început s-o mângâie privind în tot acest timp înainte.

— Şi eu vreau să stau la tine în braţe, a spus Vanja.

Linda a lăsat-o pe Heidi jos şi a ridicat-o pe Vanja. În mod normal s-ar fi lăsat cu ciondăneli, dar nu azi.

M-am mutat pe o altă bancă şi am aprins o ţigară. Apoi m-am ridicat, am strâns ambalajele de la îngheţate şi le-am aruncat în coşul de gunoi.

— Acum trebuie să plecăm, am zis.

— A trecut o jumătate de oră? a întrebat Linda.

Am confirmat din cap.

Ea s-a ridicat, l-am pus pe John în căruţ şi apoi am pornit.

— Camera mea este acolo, sus, a spus Linda arătând cu degetul spre vârful clădirii înalte.

— E frumoasă? s-a interesat Heidi.

— Da, este, a spus Linda. Este foarte frumoasă.

— Putem s-o vedem?

— Copiii n-au voie acolo, am intervenit. Trebuie să fie linişte, ştii?

— Aşa este, a spus Linda. Poate este mai bine să vin eu acasă cu voi.

— Cât timp o să stai aici? a întrebat-o Vanja.

— Nu ştiu, a spus Linda. Pe aici este intrarea. Ne vedem mâine!

— Pa, mami, au spus Vanja şi Heidi.

A doua zi, am stabilit cu asistenta-şefă ca Linda să vină acasă pentru o oră. Nu i s-a permis să vină singură, aşa că i-am îmbrăcat pe copii şi am mers împreună cu ei s-o luăm. La fel ca data trecută, aştepta în faţa secţiei. Era machiată strident. Avea mersul nesigur, am sprijinit-o cu o mână, am împins căruţul cu cealaltă. M-am gândit că era aşa din cauza medicamentelor. Îmi spuseseră că mania ei era atât de puternică, încât medicamentele n-aveau efect şi îi administrau cea mai mare doză posibilă.

Copiii sporovăiau, cum făceau de obicei, în timp ce treceam pe lângă şantierul unde avea să fie construită noua staţie de metrou – de unde oamenii plecau după o zi de muncă cu bicicletele şi pe jos, pe asfaltul acoperit cu pietriş şi pe lângă plasa de protecţie –, pe lângă latura scurtă a hotelului, apoi pe lângă cea lungă, peste stradă, în faţa uşii de la intrarea în bloc şi sus cu liftul.

Linda a stat câteva minute împreună cu ei să se uite la televizor, îl ţinea pe John în poală, Vanja şi Heidi stăteau de-o parte şi de alta, lipite de ea. Am început cu cina, cel mai simplu fel pe care ştiam să-l fac, spaghete cu chiftele. După câteva minute, Linda a ieşit pe hol. Am crezut că mergea la toaletă, dar am auzit deschizându-se uşa dormitorului aflat în capătul celălalt al apartamentului.

După ce am terminat de pregătit mâncarea, m-am dus la ea.

Stătea în faţa computerului şi naviga pe Facebook.

— Mai poţi sta aici doar patruzeci de minute, am spus. Nu vrei să stai cu copiii?

— Imediat, a spus ea. Vreau doar să scriu ceva.

M-am întors în bucătărie. Nu după mult timp, a ieşit pe hol. Am auzit uşa balconului deschizându-se şi închizându-se. Am acoperit mâncarea, am umplut o carafă cu apă, am tocat nişte roşii şi am pus patru felii pe fiecare farfurie. Am pus chifteluţele într-un castron, am scurs apa şi am pus spaghetele în alt vas.

— Masa este servită! am strigat.

N-a venit nimeni.

Am intrat şi am stins televizorul. Copiii au venit după mine în bucătărie şi s-au aşezat. Am ieşit pe balcon, unde Linda stătea cu picioarele pe balustradă şi fuma.

— Masa e gata, am anunţat-o.

— Vin! a spus ea.

La masă, ea a vorbit cu Vanja, Heidi şi John, aşa cum făcea cândva. Am observat că făcea eforturi ca să reuşească, deoarece când făcea pauze era agitată şi neglijentă.

După ce am terminat de mâncat, am mers cu toţii în sufragerie. Copiii s-au furişat lângă ea, ea le-a cuprins în braţe pe Vanja şi Heidi şi l-a ţinut pe John în poală. Dar mă privea disperată. L-a pus pe John pe podea şi s-a ridicat.

— Unde pleci, mami? a spus Heidi.

— La toaletă, doar.

Cum nu s-a întors, m-am dus să văd ce făcea.

Stătea în faţa computerului şi scria pe Facebook.

— Acum trebuie să mergem, i-am zis. Durează până ne luăm hainele şi toate cele. Şi trebuie să te întorci acolo până la ora şapte.

— Nu trebuie să veniţi cu mine. Nu este deloc nevoie. Cât este până acolo? Un kilometru? Nici măcar atât. Mă descurc singură.

— Dar au spus că nu poţi merge singură. Au spus că trebuie să te însoţesc.

— Este doar o chestiune de rutină, o regulă pe care o

au pentru cei care chiar nu pot să aibă grijă de ei înşişi. Eu pot. Merg singură, aşa că tu şi copiii puteţi rămâne aici.

— Bine, am spus. Fie aşa cum zici.

M-am dus în sufragerie.

— Haideţi să vă luaţi la revedere de la mami!

John s-a prelins de pe scaun şi a alergat în hol. Heidi a venit după el.

— Vanja?

— Pa, mami! a strigat ea.

Linda s-a aplecat şi i-a îmbrăţişat pe Heidi şi pe John. A mers în camera de zi cu paşi nesiguri şi poşeta fluturând, s-a aplecat şi i-a dat Vanjei un pupic pe creştetul capului.

Când a deschis uşa de la intrare s-a uitat la mine, mi-a făcut cu ochiul şi mi-a trimis un sărut. La puţin timp după ora nouă au sunat de la spital.

O asistentă s-a prezentat şi a întrebat dacă eram soţul Lindei. Am confirmat.

— Este cu dumneavoastră acum?

— Linda? Nu. A plecat la spital acum două ore. N-a ajuns?

— Nu. Dar nu trebuia să o însoţiţi? Aşa ne-am înţeles.

— Da, ştiu. Dar părea lucidă. Şi nu stăm foarte departe.

— Nu poate primi învoire dacă nu respectă regulile.

— Înţeleg.

— Acum ştiţi, a spus ea.

— Da, am răspuns.

Am închis şi am sunat-o pe Linda pe mobil. Era stins. Am încercat şi mai târziu, însă era stins şi când m-am culcat.

În dimineaţa următoare am sunat la secţia de psihitarie. Linda era acolo. Asistenta m-a informat că ajunsese pe la miezul nopţii. A chemat-o pe Linda, şi ea a venit la telefon.

— Bună, am spus.

— Bună, a spus ea. Am un asistent nou, vrea să te cunoască, se pare că a citit *Lupta mea*\ Cartea lui Hitler,

nu a ta. Cred că practică arte marţiale şi are un câine de lupte. Dar este cumsecade. Cred că vom deveni buni prieteni.

— Dar tu… Ieri trebuia să mergi direct la spital, i-am zis.

— A, da, am discutat deja cu asistenta-şefă. Am vrut doar să mă plimb puţin. Nu a fost niciun pericol. Eu sunt aici pentru că aşa vreau eu, ştii? Nu-mi pot interzice.

— Unde ai fost?

— În Mollevangen. Este chiar aici, în apropiere. Vii în vizită mai târziu?

— Da, după ce-i duc la grădiniţă.

— Perfect! Va fi grozav să te văd iar! Dar să aduci nişte bani, poţi? Nu mai am.

— Da, am spus. Aşa voi face.

Am sunat la uşa clădirii gri. A deschis o tânără asistentă. Am dat mâna, am urmat-o înăuntru. Linda era aşezată la masa din camera de zi împreună cu un bărbat cu barbă, cred că avea în jur de treizeci de ani. Mi-am dat seama că despre el îmi vorbise. Când m-a văzut, s-a ridicat debordând de bucurie, a venit la mine şi m-a îmbrăţişat.

— El este Mats. O să aveţi multe de vorbit.

— Bună, am spus eu şi i-am strâns mâna.

— Bună, a spus el; probabil că mi-a observat dezinteresul, pentru că a adăugat repede că trebuia să se retragă deoarece avea nişte probleme de rezolvat.

Am mers în rezerva ei. Obiectele de pe pervaz se înmulţiseră. Îşi luase o fotografie cu copiii încă de când venise aici, deci ştia că urma să stea mai mult de o noapte. Doar eu crezusem povestea pe care ne-o turnase. Eu şi copiii.

Vorbea despre asistente şi pacienţi ca şi cum îi ştia de ani de zile. Vorbea despre secţia de psihiatrie de parcă era un sanatoriu romantic dintr-un roman de Thomas Mann. Vorbea despre toate planurile ei, despre tot ce avea de făcut, şi mi-a arătat carneţelul în care scrisese multe pagini.

— Cum te-ai simţit ieri acasă? am întrebat-o.

— A fost grozav să-i văd pe copii. Dar nu reuşesc să rezist mult timp. Este ceva că mă trage înapoi. O forţă imensă, căreia nu-i pot rezista.

— Te-ai descurcat de minune cu copiii, Linda. Sunt extrem de mulţumit. Vad cât îţi este de greu. Dar trebuie să continui. Poţi să faci asta?

Ea a încuviinţat din cap.

— Vii după-amiază?

— Da. Procedăm ca data trecută.

— Ai adus bani?

— Da, dar nu mulţi. Două sute îţi ajung?

— Nu, nu chiar. Dar o să-i iau. Mergem să fumăm?

Am stat zece minute afară şi am fumat câte o ţigară, abia dacă putea să stea locului, mi-am dat seama că abia aştepta să plec.

— Ne vedem mai târziu, am spus.

— Aşa facem, a zis ea, apoi, în momentul în care am început să cobor scările, s-a întors spre alţi doi pacienţi care stăteau acolo.

Acasă am luat bicicleta din pivniţă, era o DES pe care o alesesem dintre toate modelele de biciclete, unele chiar mai bune, pentru că numele îmi amintea de copilărie, de lumina primăvăratică, de izul mării printre molizi. Am pedalat spre Fliiggers Fără, pe Kobenhavnervägen, şi am cumpărat vopsele şi pensule şi trafalete. Când am ajuns acasă, am dat un prim strat de vopsea în camera lui Vanja în timp ce plângeam atât de tare, încât abia vedeam peretele. Am zugrăvit trei pereţi în bleumarin, aşa cum voia Vanja, şi pe al patrulea cu alb. Apoi am zugrăvit peretele cel mai lung din camera ce curând avea să fie doar a lui Heidi şi John în verde-deschis. A fost dorinţa lui Heidi. Am spălat pensulele şi trafaletele, am sunat-o pe Linda să o întreb cum se mai simte, ea mi-a spus că era bine, dar că se plictisea. I-am zis că de asta se afla acolo, ideea era să se plictisească şi să nu mai aibă chef să facă prea multe lucruri. A spus că ştia asta.

După scurta convorbire, am ieşit pe balcon, învăluit de sunetele oraşului şi de aerul blând de august, am inspirat fumul de ţigară şi m-am gândit la ce se întâmpla cu Linda. Aparent, era pe deplin conştientă de ea însăşi şi era de acord cu tot ceea ce spuneam, ca să-mi dea impresia că era mai apropiată de mine decât era în realitate: imediat ce ieşeam din peisaj, ea schimba direcţia şi pleca la plimbare prin oraş. Spunea că mă iubea, dar imediat ce mă înfiinţam acolo deveneam o obligaţie pe care n-o putea gestiona, pentru că o lega de ceva, şi ea tocmai de legături fugea.

Fusese cumplit de deprimată, îi fusese imposibil să exprime asta şi nutrise gânduri suicidare, o situaţie de nesuportat care durase săptămâni întregi. Era clar că nu putea stăpâni lumina care s-a pogorât peste ea după aceea, care făcea ca totul să fie uşor şi bine, dar trebuia s-o urmeze, pentru că sub acea lumină, la capătul undei ce o purta în sus, tot mai sus, pândea întunericul. Ea ştia asta. Odată, mi s-a confesat că o asistentă i-a spus în timpul unei perioade maniacale: „Aminteşte-ţi că în realitate eşti tristă”. Dar ce era real şi ce era ireal în toate acestea? Ce era Linda, ce era depresia, ce era mania?

În acea după-amiază, când am deschis poarta grădiniţei, Vanja a venit spre mine alergând.

— Taţi! Taţi! Pot să-l pronunţ pe „r”! a strigat ea.

— Incredibil! Chiar poţi?

— Rrrrrrrrrrrr, a spus ea. Prinţul moştenitor!

— Dar cum ai reuşit?

— Nu ştiu. Pur şi simplu, am reuşit.

Încercase, fără succes, un fel de „r” de rezervă, bolborosit în partea din spate a gâtului, şi încercase şi „r”-ul din vârful limbii, care suna mai curând ca un fluierat decât ca un „r”; sunetul care, până pe la vârsta de şaisprezece ani, m-a făcut să mă ruşinez infinit de mult. Acum, brusc, ea reuşise.

— Este extraordinar, Vanja, i-am zis. Şi chiar înainte să începi şcoala!

Nu am suflat o vorbă despre zugrăveală, voiam să le fac o surpriză. Au fost foarte încântaţi, mai ales Heidi s-a înseninat când mi-a văzut opera.

Vanja a continuat, ca de obicei, să vorbească.

— Vreau un poster cu un câine, m-a înştiinţat ea.

— În regulă, i-am spus. Mâine mai dau un strat şi apoi, după ce se usucă, putem cumpăra nişte postere.

— Eu vreau unul cu pisică, a spus Heidi.

În timp ce zugrăveam, am simţit că o trădam pe Linda, pentru că zugrăvitul camerelor crează în mod necondiţionat o stare de bine şi nu aveam niciun drept la aşa ceva; dacă aici se întâmpla ceva bun, în timp ce ea era la ananghie, era ca şi cum o trădam. Pe de altă parte, trebuia să o fac, era o compensaţie atât pentru mine, cât şi pentru copii, care trebuiau să stea cât mai departe posibil de suferinţele Lindei.

Pe drumul de la grădiniţă spre casă am intrat într-un magazin cu rame şi ilustraţii. Vanja a ales trei ilustraţii cu câini, Heidi a ales una cu o pisică şi una cu Babar într-un avion roşu, iar eu m-am oprit la o scenă de-a lui Tove Jansson din seria *Cine îl va consola pe Knottr*. „Snusmumrite, sub un cer strălucitor”. Am agăţat ilustraţiile, am mâncat şi am plecat s-o luăm pe Linda de la spital. Se balansa puţin în timp ce mergea şi părea să fie extenuată. Acasă, ne-am uitat la o emisiune TV pentru copii, a rezistat jumătate din timp, după care a mers în bucătărie şi şi-a verificat e-mailul şi contul de Facebook. Apoi a ieşit pe balcon să fumeze.

Când a revenit, a trebuit să plecăm. S-a grăbit să împacheteze câte ceva, copiii s-au încălţat, puţin reticenţi, dar nu mai mult decât de obicei, după care am pornit iar spre spital, John în căruţ, Heidi şi Vanja pe o parte şi alta a căruţului, Linda în faţa lor, puţin aplecată. I-a îmbrăţişat şi, când s-a îndreptat de spate, am văzut că avea ochii înlăcrimaţi. I-am urat noapte bună şi ne-am întors acasă.

În dimineaţa următoare am vizitat-o din nou. Linda a dat un nou spectacol, era fermecătoare, vioaie, îi făcea pe

toţi să zâmbească. Arăta că este stăpână pe sine, glumea chiar şi pe seama maniei. Vorbea întruna. Nu putea să stea locului, nu putea să vorbească despre un singur lucru, trebuia să treacă la altceva nou. Dacă spuneam ceva, mă întrerupea, adesea termina propoziţiile în locul meu, ştia ce voiam să spun cu mult timp înainte s-o spun, probabil chiar mai înainte de a şti eu însumi. În această stare euforică era radioasă, era incredibilă şi măreaţă. Dar faptul că nu-i păsa de ceea ce se ascundea sub această stare, încetineala şi prostia, îngreunarea şi urâţenia, sau că nu voia să vadă, însemna că toată acea strălucire era o mască, un refugiu, singurul loc în care suporta să trăiască. Gândul la copii făcea parte din acel loc, şi poate şi gândul la mine. Însă cele două lumi se întrepătrundeau când îi întâlnea pe copii şi pentru ea era insuportabil, vedeam, când mergeam s-o vizităm, cum se lupta să ţină lucrurile sub control. Întreaga ei personalitate era în degringoladă, eul său specific vârstei de zece ani se putea manifesta, eul său adolesetentin se putea manifesta, eul său erotic, care era de obicei ascuns şi revelat doar mie, se putea manifesta, eul său poetic înstelat şi infinit se putea manifesta, pentru că nu-şi mai controla personalitatea, nimic nu mai ţinea în şah diversele sale elemente componente, centrul pierduse controlul, forţele maniacale împingeau totul la exterior, ea voia să se ridice, toată fiinţa ei era dornică să se ridice, şi se ridicase din ce în ce mai sus, epuizându-se tot mai mult. În tot acest efort de a se ridica tot mai sus, cu lumina care o determina să urce, nu a reuşit să-şi îndeplinească sarcina cea mai importantă: devotamentul faţă de copii.

Multe lucruri mi s-au clarificat în acele zile. Linda visa la o viaţă obişnuită, cu o familie obişnuită. Să aibă un loc de muncă obişnuit, să meargă la cabană în weekenduri, să lucreze în grădină cu copii învârtindu-se în jurul ei. Însă ea nu era o persoană normală. Era cea mai puţin normală persoană pe care o întâlnisem. Luptase în toţii anii de sarcină, alăptat la sân şi îngrijit bebeluşi. Lupta ei a fost

total diferită de a mea, a ei a fost o chestiune de viaţă şi moarte. Am scris că am trăit o viaţă falsă, că am trăit viaţa altcuiva, şi poate că aşa a fost, şi asta mă deranja, dar nu mă ameninţa. Viaţa Lindei o ameninţa, întreaga ei personalitate, cea căreia m-am alăturat, şi întregul ei limbaj au fost şterse cu buretele în viaţa pe care am trăit-o împreună. Nu aceeaşi a fost şi situaţia mea. Eu am scris, eu aveam limbajul meu şi, nu în ultimul rând, distanţa mea. Ea nu avusese o astfel de distanţă, până acum, când se ridicase deasupra tuturor legăturilor şi obligaţiilor şi era complet liberă. Însă acea libertate era o escrocherie, era o păcăleală, acea libertate era un circ la lumina zilei. O putea vedea licărind, poate că i se părea magică, dar când o priveam, o vedeam măcinată, sinistră, ieftină şi pierdută, vedeam tristeţea spitalului, a tuturor celor care n-aveau speranţă şi deci nu aveau nimic.

Le-am spus celor de la grădiniţă că Linda era internată şi că le zisesem copiilor că se dusese acolo ca să doarmă. Ei mi-au spus că nu observaseră nimic în comportamentul lor, erau la fel ca întotdeauna. Unul dintre angajaţi a afirmat că erau nişte copii puternici. Dar nimeni nu se adaptează la fel de repede precum copiii, şi pentru ei nu era nimic deosebit că mama lor era în spital ca să doarmă şi că o vizitau în fiecare după-amiază. Tratau ideea de somn ca pe cel mai natural lucru din lume; la început avuseseră multe întrebări despre ce se petrecea cu adevărat înăuntru, dar, în final, curiozitatea dispăruse, acesta era mersul lucrurilor.

Cei de la grădiniţă mi-au spus să anunţ dacă aveam nevoie de orice ajutor. Şi părinţii pe care-i cunoşteam, şi cărora le spusesem că Linda era bolnavă, şi-au oferit ajutorul. Nu era cazul, am zis, şi era adevărat, cu excepţia unei după-amiezi când am plecat la Gothenburg pentru o lectură publică şi aveam nevoie de un babysitter. Una dintre angajatele grădiniţei era bucuroasă să se ocupe, aşa că după ce i-am dus la grădiniţă, am vizitat-o pe Linda la spital şi am făcut tocană de cârnaţi pentru cină, am luat

trenul spre nord. Bona i-a adus acasă de la grădiniţă, le-a dat să mănânce, i-a dus la culcare şi m-a aşteptat până când am ajuns acasă la ora douăsprezece, puţin supărată pentru că am sosit cu două ore mai târziu decât promisesem, neajuns pentru care am încercat să mă revanşez plătind mai mult. Dacă i-aş fi spus cât aveam să stau, poate că n-ar mai fi acceptat să vină, m-am gândit.

Citisem un fragment din primul roman despre viaţa non-autentică, despre cum mă enervam pe copii şi îi scuturam, ca şi cum nu mă puteam controla. În timp ce citeam, mi-am dat seama că era un comportament greşit. Am simţit ce gândeau oamenii, că niciun copil nu ar trebui tratat aşa şi că eu eram un tată rău care se considera bun doar pentru că, recunoscându-şi răutatea, căutase o oarecare izbăvire prin literatură. Din fericire, am reuşit să plec de la eveniment imediat ce am terminat de citit, să dispar într-un taxi şi să urc în compartimentul de tren.

Pe drumul de întoarcere m-a sunat agenta imobiliară. Tot nu primise vreo ofertă. Am căzut de acord să mai lăsăm din preţ. Mi-am dat seama că şi ea se săturase de căsuţa noastră.

În mijlocul tuturor acestor evenimente se apropia ziua lui John. Atât Vanja, cât şi Heidi avuseseră petreceri cu invitaţi încă de la prima lor aniversare, în timp ce John îşi serbase ziua doar cu noi. Când a împlinit un an, apoi doi ani, nu a ştiut asta, dar acum împlinea trei ani, şi o vreme m-am gândit să invit câţiva copii de la grădiniţă, dar mi-am dat seama că era un plan prea ambiţios. În schimb, avea să fie organizată la grădiniţă, ca de obicei, cu tort şi salată de fructe, urmând să continuăm acasă, cu tort şi cadouri, după cină. Lindei i-ar fi plăcut să vină la grădiniţă, l-a întrebat pe medic dacă era în regulă şi i s-a dat voie. Eram departe de a fi convins că asta era o idee bună. Avea o latură cam extravagantă acum, pe care o etala la evenimentele sociale, şi nu-mi plăcea ca Heidi şi John să o vadă aşa.

A sunat la uşa apartamentului la ora unsprezece.

Se tunsese şi-şi vopsise părul complet negru. Avea fard de pleoape verde în exces, fustă roşie, dresuri mov, pantofi cu toc înalt. A zâmbit, dar arăta foarte obosită.

— Ce zici de look-ul meu *à la* Frida Kahlo? a spus ea.

— Arăţi bine, am răspuns.

— Mergem să cumpărăm un tort? Şi fructe?

— Nu putem bea mai întâi o cafea? am propus eu.

— Ba da, desigur.

M-am gândit cum să-i spun. Văzând-o, era evident că nu putea să participe ia o zi de naştere organizată la grădiniţă.

— Cum te simţi? am întrebat-o.

— Grozav. Poate puţin obosită.

La încheietura mâinii purta un ceas enorm.

— Ţi-ai cumpărat un ceas nou?

— Da! L-am luat pe cel mai mare pe care-l aveau, ca să-mi amintesc că trebuie să fiu punctuală. Altfel, nu reuşesc. Şi se supără foarte tare pe mine.

— Şi brăţara verde? am zis, făcând semn cu capul spre braţul ei.

— Simbolizează faptul că sunt complet liberă. De fiecare dată când mă uit la ea, îmi aduce aminte. Că sunt complet liberă.

— Ce bine, am spus. Uite…

— Da?

— Poate că n-ar trebui să vii la grădiniţă. Va fi multă agitaţie, ştii. Chiar ai nevoie de pace şi linişte. Ar fi mult mai bine să merg eu, iar tu să vii aici după-amiază şi să sărbătorim aşa cum trebuie.

— Da, ar fi bine să nu vin.

— Mă bucur să aud asta.

— Dar pot să-i cumpăr cadouri? Pot face asta?

— Sigur. O putem face împreună.

— De fapt, am stabilit totul cu Jenny.

— Bine.

A revenit după câteva ore cu o grămadă de sacoşe.

— Poate că sunt cam multe, dar sunt foarte drăguţe,

a spus ea. Şi am cumpărat şi pentru fete.

— Bine, am zis. Le pun în debara. Vrei o cafea?

— Nu, Jenny aşteaptă jos. Dar ne vedem după-amiază!

A venit, am decis să nu mai cinăm, John voia să tăiem direct tortul. Am aprins lumânările, i-am cântat, fetele stăteau fiecare pe câte un scaun, ca la grădiniţă. El a suflat în lumânări. Am mâncat tortul, ei au primit fiecare câte un cadou, iar John a primit restul de cadouri mai târziu, în sufragerie. Linda a intrat cu un vraf de pachete, panglici şi sacoşe de plastic, s-a aşezat lângă el şi a început să-l ajute să despacheteze. Brusc, în toiul despachetării unui cadou uriaş, ea s-a ridicat şi a ieşit pe balcon.

— Mami! a strigat John. Ajută-mă!

M-am aşezat lângă el. Din fericire, nu a protestat când am rupt ambalajul şi am deschis cutia dinăuntru. Linda s-a dus în dormitor şi a deschis Facebookul, am găsit-o scriind de zor.

— A fost foarte bine, i-am spus.

— N-am mai putut, a oftat ea. Pot doar puţin câte puţin.

— Ştiu. Dar este suficient.

Nu s-a uitat la mine, avea degetele lipite de tastatură.

— Cred că este timpul să mergem, am spus.

— Da. Imediat ce termin de scris.

S-a ridicat în clipa următoare şi s-a dus pe hol.

— Este ziua de naştere a lui John, a zis ea. Nu ar fi bine să mă însoţească acum. Nu puteţi rămâne aici să continuaţi petrecerea?

— Îţi aminteşti ce s-a întâmplat data trecută?

— Da. Dar nu mai sunt în acea stare. Merg direct la spital. Promit. Nu pot risca să nu mi se mai dea învoiri.

— Eşti sigură?

— Absolut.

— Bine, am spus.

Ea s-a uitat la mine.

— Mereu m-am gândit că voi fi soţie de marinar. Că el va pleca pe mare şi mă va lăsa singură. Dar lucrurile s-au aşezat altfel. Acum eu sunt marinarul.

A început să râdă.

Am râs şi eu, pentru că purta puloverul cu dungi şi a salutat marinăreşte.

Ne-am sărutat. S-a apropiat de mine, a respirat în dreptul urechii mele, m-am eliberat din îmbrăţişare.

— Nu acum, am spus.

— Ştiu, a spus ea. Acum ridic ancora.

Şi a plecat.

După câteva ore au sunat de la spital să întrebe dacă Linda era acasă. Mi-am cerut scuze, spunând că n-avusesem cum să o însoţesc din cauza copiilor şi îmi asumasem acest risc.

A doua zi am întrebat-o ce făcuse. A spus că doar s-a plimbat prin împrejurimi. A fost prin nişte baruri, a vorbit cu nişte oameni. Una dintre persoanele cu care a vorbit, un bărbat de-o seamă cu mine, venise la ea în vizită în cursul acelei săptămâni, cu foarte puţin timp înainte să ajung eu. Mi-a spus că erau prieteni buni. Eu nici nu-l văzusem, nici nu auzisem despre el până atunci. Acelaşi lucru era valabil în cazul multor altora, avea deodată un cerc extins de prieteni aici, în Malmö. În acea seară n-a primit o învoire, aşa că am mers noi s-o vedem în parc; redevenise ea însăşi, departe de adolescenta nerăbdătoare şi neliniştită care fusese în ajun. A venit şi Ingrid de la Stockholm. Primul lucru pe care l-a făcut a fost să o viziteze pe Linda. Am stat de vorbă după ce s-a întors de la spital.

— Copiii sunt pe primul plan, a spus ea. Ei sunt cei mai importanţi. Ei sunt prioritatea zero.

— Şi eu cred la fel, am zis.

— Aşa a fost când s-a îmbolnăvit tatăl ei. Copiii au fost pe primul loc, indiferent ce se întâmpla.

În sâmbăta de dinainte de începerea şcolii, am luat-o pe Vanja cu mine la Ikea. Am cumpărat pat, birou, scaun,

dulap şi comodă. Duminică am cumpărat ghiozdan, penar şi haine noi. Am montat toată mobila, mai puţin comoda, după ce au adormit, pentru că mă enervam atât de mult când montam mobilierul Ikea, încât m-aş fi răţoit la ei dacă erau prin apropiere.

Luni, dis-de-dimineaţă, Linda a venit acasă pentru a fi prezentă la prima zi de şcoală a Vanjei. Eram îngrijorat pentru cum avea să arate, dacă exagerase cu fardul verde de pleoape şi-şi pusese dresuri mov, dar nu făcuse asta. Purta o fustă simplă cu motive florale şi se machiase neutru, cu excepţia buzelor date cu ruj roşu.

Am făcut o fotografie în faţa uşii de la intrarea în bloc, la fel cum cineva, probabil că mama, mă fotografiase pe mine în faţa casei noastre în prima mea zi de şcoală.

I-am lăsat pe John şi Heidi la grădiniţă, apoi am însoţit-o pe Vanja la şcoală. Ne ţinea pe amândoi de mână. Era puţin speriată, am observat, dar şi curioasă. Atmosfera din clasă era la fel cu cea pe care mi-o aminteam din primea mea zi de şcoală. Parţial solemnă, parţial plină de îndoieli. Linda a stat de vorbă cu învăţătoarea şi cu ceilalţi părinţi. Vanja stătea lângă prietena ei cea mai bună şi se holba la ceilalţi copii. Când i-a chemat învăţătoarea şi le-a spus să se aşeze pe un covor în mijlocul clasei, ea a fost curajoasă, o avea în spate pe prietena ei.

Linda şi cu mine stăteam unul lângă celălalt şi o priveam pe Vanja aşezată acolo, în mijlocul grupului de copii. După o jumătate de oră, Linda s-a aplecat spre mine şi mi-a şoptit că trebuia să plece. Am făcut semn din cap că am înţeles. Am stabilit să ne întâlnim la cafeneaua micuţă de pe strada Mollan. Douăzeci de minute mai târziu, ceremonia cu participarea părinţilor s-a încheiat, iar eu m-am dus la cafenea, unde Linda a vorbit întruna, bucuroasă că putea să meargă în sfârşit oriunde o ducea imaginaţia.

Spre finalul acelei săptămâni, după ce am lăsat copiii la grădiniţă, am mers la Louisiana, am închiriat o maşină şi am traversat podul spre Danemarca. Vremea era fantastică. Soare, albastru, cer înalt, vară indiană. Am stat

în faţa debarcaderului, am băut cafea şi am fumat şi am discutat cu ceilalţi autori, inclusiv cu Tomas Espedal, care a dat dovadă de cavalerism luându-mi apărarea faţă de *Bergens Tidende*, cu Dag Solstad şi Tua Forsstrom, poetul finlandez care s-a dovedit a fi o persoană caldă şi generoasă. Sala a fost arhiplină, două sute de persoane, iar când s-a terminat, am condus pe timpul nopţii şi m-am întins în apartamentul liniştit în care toată lumea dormea. A doua zi am procedat la fel. Linda îşi făcuse griji, deşi fusese doar o deplasare de o zi, şi le spusese tuturor că mergeam în Danemarca să particip la festivalul de la Louisiana.

Medicii propuseseră tratament cu electroşocuri. Îl denumeau altfel, dar asta era. Voiau să domolească mania. I-au făcut o programare, dar, când a venit vremea, ea nu s-a dus. Se temea, mi-am dat seama că nu-şi dorea aşa ceva.

Într-o după-amiază, a venit cu mine să-i luăm pe copii. Mai întâi pe Heidi şi John, apoi am mers cu toţii la şcoala unde învăţa Vanja. Colegii ei erau în curte, dar Vanja nu se vedea pe nicăieri.

— Merg să o caut, am zis.

Linda a aprobat dând din cap.

În cel mai îndepărtat colţ, aproape imposibil de observat, stătea împreună cu prietena ei bătând din palme şi cântând.

— Hai, Vanja! am chemat-o.

Au venit aminaoui a ne-am alăturat celorlalţi. Linda vorbea cu una dintre învăţătoare. Hekfi n îmbrăţişa piciorul.

— John unde este? am innehat.

— Nu ştiu, a spus I înna Anim ou răspund de ei.

În tot acest timp o huiecasem greşit.

Am privit în jur. Nici armă de John. Am alergat în spatele şcolii. Acolo, lângă terenul de sport, îi fixa cu privirea pe copiii mai mari. L-am ridicat în braţe şi ham adus înapoi, apoi am plecat cu toţii acasă.

Ingrid s-a întors la Stockholm şi, după câteva zile, a

venit mama mea. Şi ea a mers s-o vadă pe Linda şi a fost şocată de locul în care era. A spus că aşa era în Norvegia în anii ’60. Asistentele purtau uniforme albe, mamei nu-i venea să-şi creadă ochilor, mi-a povestit după aceea. Saloanele erau dărăpănate, având un aspect puternic instituţionalizat. Vraja ce-o stăpânea pe Linda nu avea să mai dureze mult, mă gândeam, pentru că era tot mai obosită şi, la un moment dat, avea să cedeze din cauza epuizării şi să se prăbuşească în hăul de care fugea.

Într-o dimineaţă m-a sunat agenta imobiliară, era furioasă, din câte mi-am dat seama. Cheia nu era acolo, ea n-a putut să intre, a trebuit să anuleze toate vizionările. Aveam o înţelegere clară: cheia trebuia lăsată în ghiveciul de flori, nu? I-am spus că nu ştiam ce se întâmplase, dar că aveam să verific şi s-o contactez mai târziu.

Am sunat-o pe Linda.

— Ai fost cumva la casa de vacanţă?

— Nu, a răspuns ea. Dar se poate să fi făcut o mică prostioară.

— Ce?

— Păi, i-am spus unui tip de aici despre casa noastră de vacanţă, cum că este liberă şi cheia este într-un ghiveci de flori de lângă scară. Avea nevoie de un loc unde să stea. Am vrut doar să-l ajut. Stătea aici în secţie, uneori. A fost expulzat din ţară, cred, şi avea nevoie de o ascunzătoare.

— Cum? am exclamat.

— Era cumsecade, a spus ea.

— Deci, cine e omul ăsta până la urmă?

— Este din Bosnia sau Serbia sau aşa ceva. A luptat acolo în război.

— Nu ştii că încercăm să vindem casa de vacanţă? Trebuia să aibă loc o vizionare, şi cheia dispăruse. Slavă Cerului că tipul nu era acolo. Dar acum trebuie să recuperăm cheia. Trebuie să mergi acolo şi s-o iei de la el.

— Dar nu pot, a spus ea. Poate fi periculos.

— Periculos?

— Da.

— Iei o asistentă cu tine, desigur. Spune-le. Ia două asistente. Poţi să faci asta?

— Da.

Când am mers din nou la spital, am vorbit cu cel care citise *Luptea mea*. împreună cu un alt asistent şi cu Linda, au reuşit să-l scoată pe bărbat de acolo. Devenise agresiv, refuzase să predea cheia, voia să locuiască acolo, aşa cum îi promisese Linda. Până la urmă i-au luat cheia cu forţa, dar, pentru că după aceea s-a manifestat violent, asistentul a chemat poliţia. La sosirea poliţiştilor, individul s-a înjunghiat. Am sunat-o pe agenta imobiliară şi am încercat să-i explic ce se întâmplase. I-am spus că avusese loc o spargere şi făptuitorul locuise acolo. Probabil că arăta groaznic, dar aveam să fac reparaţiile necesare, după care puteam încerca din nou. Agenta a fost de acord, dar nu fără o urmă de scepticism în glas.

Apoi Linda a revenit acasă.

Mai întâi a sunat noaptea târziu, era complet isterică, nu primise mâncare, spărsese un pahar la furie, chemaseră personal medical suplimentar, era umilitor, aşa că voia să meargă acasă. Se internase voluntar, era dreptul ei, prin urmare peste o jumătate de oră era acasă. Era destul de calmă, mi-a explicat că-i ajunsese, acum voia să fie cu noi. I-am spus că şi eu voiam acelaşi lucru. Am vorbit timp de mai multe ore, ea era ca mai înainte, totul era bine. În dimineaţa următoare era iarăşi energică şi agitată şi s-a întors la spital, dar ceva se întâmplase, era mai apropiată de ea însăşi, energia se scurgea încet din ea, iar într-o seară una dintre asistentele de acolo a îngenuncheat ca o mamă în faţa ei şi i-a spus că trebuia să meargă acasă la soţul şi la copiii ei, că durase destul de mult şi că asta nu ducea nicăieri. Profunzimea rugăminţii a şocat-o pe Linda, marcând-o chiar şi când era în drum spre casă, a început să vorbească pe un ton normal despre lucruri obişnuite, spunând că-i fusese dor de noi şi apoi, într-o dimineaţă, a apărut la uşă cu toate lucrurile ei şi totul s-a terminat.

Totul se terminase.

I-a îmbrăţişat pe copii când au venit de la şcoală şi grădiniţă şi le-a spus că se întorsese acasă.

— Acum poţi să dormi? s-a interesat Vanja.

— Da, a răspuns ea. Acum pot să dorm.

În acea noapte am stat de vorbă. Era obosită şi tăcută, dar când m-a privit, Linda era cea care se uita la mine, nu altcineva.

— Am făcut o lungă călătorie, a spus ea.

— Da, i-am răspuns.

— Acum sunt acasă.

— Da. Dar nu a fost niciun pericol.

— Nu, a confirmat ea. L-am sunat pe editorul tău, cred. Pe Geir Gulliksen. L-am rugat să nu te preseze. Şi i-am zis că trebuie să aibă grijă de tine.

— Frumos spus. Nu este nicio problemă.

— Şi l-am sunat pe Tore. Şi pe Yngve. Şi pe toţi prietenii mei. Persoane cu care nu mai vorbisem de ani. Nu mai ştiu ce le-am spus.

— Nu este cine ştie ce. Şi acum ştim cum stăm. Poate că se va întâmpla din nou. Este foarte posibil. Dar acum ştim că nu este niciun pericol. Pleci doar în călătorie.

— Departe de familia mea.

— Nu. Nu ai fost departe de noi. Totul a fost bine. Eşti o eroină. Te-ai descurcat bine.

Ea a început să plângă.

Am plâns şi eu.

Totul se terminase.

Dar casa de vacanţă a rămas. Trebuia să merg acolo şi să rezolv. Linda nu voia să mă lase, tipul acela era periculos, poliţia ne recomandase să-l evităm în cazul în care îl întâlneam. I-am trimis un e-mail lui Aage, unul dintre puţinii prieteni pe care îi aveam în Malmö, i-am explicat situaţia şi l-am întrebat dacă voia să mă însoţească, eventual înarmat cu o bâtă. M-a sunat după câteva minute. Era la Londra. A spus că mă putea însoţi după ce revenea acasă şi că în niciun caz nu trebuia să merg acolo singur. I-am spus că n-aveam de gând să fac

asta. Însă un ex-iugoslav nebun părea o nimica toată pe lângă tot ce se petrecuse în vara aceea, aşa că m-am dus la Ahlens şi am cumpărat covoare noi, perdele, feţe de masă şi perne, şi nişte flori de la florărie, detergenţi şi haine de la Hemkop, am luat autobuzul ce ducea în zona loturilor de grădini, complet părăsită când ploua, se terminase de mult sezonul estival. Inima îmi bătea mai să-mi sară din piept când m-am apropiat de casă. Am deschis poarta cu grijă, m-am oprit să ascult. Nimic. M-am dus în spate. Nimic. Iar uşa era intactă. Individul nu era acolo. Am deschis şi am intrat. Era un dezastru. Se simţea un miros ca de fum şi peste tot erau împrăştiate mucuri de ţigară. Podeaua era murdară. Erau şi nişte sticle pe acolo. Dar nu era nimic spart. Am aruncat toate păturile, perdelele, feţele de masă şi feţele de pernă, toate sticlele şi mucurile de ţigară şi tot gunoiul care era acolo. În tot acest timp eram în gardă, aşteptam ca uşa să fie lovită şi nebunul să intre şi să mă împuşte. Nu s-a întâmplat aşa ceva. Am curăţat fiecare centimetru, de la tavanul mansardei până la podeaua demisolului. În unele locuri erau grămezi mari, triunghiulare, de praf de lemn. Am oftat. Probabil că toată casa era putredă din cauza carilor. Am decis să nu spun nimic despre asta. Am întins covoare noi pe podea, am atârnat perdele noi la ferestre, am aşezat feţele de masă, am aranjat ghivecele de flori. Arăta fără cusur. Ţinând câte un sac de gunoi în fiecare mână, am plecat de acolo, ploaia cădea în ropote şi începuse să se lase întunericul. Oriunde priveai, nu era nici ţipenie de om. Am aruncat sacii într-un container şi am luat autobuzul spre casă. Am făcut o baie fierbinte şi ne-am uitat cu toţii la film, Dumbo, elefantul cu urechi mari. Linda era obosită, dar receptivă şi prezentă. A fost organizată o nouă vizionare, nicio ofertă. La următoarea vizionare, cineva a dat peste grămăjoarele triunghiulare de praf, deci apăruseră unele noi, iar cei prezenţi au clătinat dezaprobator din cap. Am chemat pe cineva de la Anticimex, compania de dezinsecţie, nu erau cari, ci nişte insecte care nu prezentau niciun pericol şi pe

care au reuşit să le elimine.

Agenta imobiliară a scos casa de pe piaţă şi a repus-o în vânzare în primăvară, când totul era în regulă la prima vedere, cineva a făcut o ofertă de preţ, nu prea mult, însă am acceptat, banii nu mai jucau un rol în acel vis. În fiecare weekend, începând din octombrie, am mers la noua casă. Am sărbătorit Crăciunul acolo, eram douăsprezece persoane, afară zăpada era mare, Vanja şi Heidi m-au văzut când îmi puneam costumul de Moş Crăciun, dar tot s-au bucurat când am venit prin zăpadă, ţinând în mână felinarul aprins. După Crăciun, am aruncat manuscrisul şi am reluat cartea de la capăt. Mă trezeam în fiecare dimineaţă la ora patru şi lucram până când se întorceau copiii, şi aşa am continuat până acum, când stau aici şi scriu aceste rânduri. Povestea ultimei veri, pe care tocmai am narat-o, pare total diferită, ştiu, faţă de cum a fost. De ce? Pentru că Linda este o fiinţă umană şi trăsătura ei principală este ceva ce nu poate fi descris, prezenţa ei deosebită, felul ei de a fi şi sufletul ei, care a fost mereu acolo, lângă mine, în timp ce vedeam şi simţeam, complet independent de orice altceva se întâmpla. Nu se regăseşte în ceea ce a făcut ea, nu se regăseşte în ceea ce a spus ea, ci în ceea ce era ea.

Se regăseşte în cine este ea. Aplecată peste Heidi, şoptindu-i ceva la ureche, Heidi râzând colorat. Stând întinsă pe canapea, ţinând-o pe Vanja deasupra ei, râzând de ceva ce a spus fata noastră isteaţă. Căldura din privire atunci când se uită la John. Şi mâna cu care mă mângâie pe gât, caldă, limpezimea ochilor ei.

O iubesc foarte mult pe Linda, îi iubesc foarte mult pe copiii noştri. Nu mă voi ierta niciodată pentru lucrurile la care i-am expus, dar este un fapt împlinit cu care trebuie să mă împac.

Acum ceasul arată ora 07.07, iar romanul este, în sfârşit, terminat. În două ore, Linda va veni aici, eu o voi îmbrăţişa şi-i voi spune că am terminat şi că nu-i voi mai face aşa ceva ei sau copiilor noştri. Apoi vom lua trenul

spre Louisiana. Voi fi intervievat pe scena de acolo, după care va fi intervievată şi ea, pentru că a fost publicată şi cartea ei, care scânteiază precum un cer înstelat în tenebrele nopţii. Apoi vom lua trenul înapoi spre Malmö, vom urca în maşină şi vom merge la casa noastră şi pe tot drumul mă voi bucura, mă voi bucura cu adevărat, la gândul că nu mai sunt un scriitor.

Malmö, Glemmingebro, 27.02.2008 – 02.09.2011

Pentru Linda, Vanja, Heidi şi John. Vă iubesc pe toţi!

BIBLIOGRAFIE

Giorgio Agamben, Midler utenmâl. Notater om politikk, Cappelen Damm, 2008 (Mijloace jară scop. Note despre politică, Tact, 2013)

Giorgio Agamben, *Homo Sacer.*; *Den suverana makten och det nakna livet*, Bokfbriaget Daidalos, 2010 (*Homo sacer*. Ideea Design & Print, 2014)

Hannah Arendt, *Eichmann*i *Jerusalem*, Pax Forlag, 1998 (*Eichmann la Ierusalim*, Humanitas, 2007)

Hannah Arendt, *Vita activa*. *Detvirksomme liv*, Pax Forlag, 1996 (*Condiţia umană*, Ideea Design & Print, 2007)

Ingeborg Bachmann, *Nytenkning*, *nyttspràk*, Pax Forlag, 1996

Philip Ball, *Critical Mass*, Arrow Books, 2004

Jorge Luis Borges, *Labyrinter*, Cappelen, 1993 („Pierre Ménard, autorul lui Don Quijote" în Borges, *Moartea şi busola*. *Proza completă* 7, Polirom, 2006)

Hermann Broch, *Vergib dod*, Solum Forlag, 1994 (*Moartea lui Virgiliu*, Paralela 43, 2003)

Thomas Browne, *Religio medici*, Bokfbriaget Atlantis, 1993

Elias Canetti, *Masse og makt*, Solum Forlag, 1995 (*Masele şi puterea*, Nemira, 2009)

Paul Celan, *Etterlatt*. *Dikt ogprosa i utvalg oggjendiktning ved Oyvind Berg*, Kolon Forlag, 1996 (Poezia „Engführung (*Strettoy* a fost tradusă în norvegiană de Oyvind Berg, cu mici modificări din partea lui Karl Ove Knausgând); [traducerea în română de Mircea Ţuglea,

revista *Contemporanul*, nr. 9/septembrie 2015; „Tangoul morţii”, traducere de Petre Solomon, publicată prima dată în *Contemporanul*, Bucureşti, mai 1947]

Paul Celan, *Gesammelte Werke în sieben Bänden*, Suhrkamp, 2000 Jacques Derrida, *Schimbboleth*, Symposion, 1999 Olav Duun, *Juvikfolke*, Aschehoug, 1989

Northrop Frye, *The Great Code*, Harcourt Brace Jovanovich, 1982 (*Marele cod. Biblia şi literatura*, Atlas, 1999)

Jean Genet, *Essäer och artiklar*, Site edition/Propexus, 2006 René Girard, *Violence and the Sacred*, Continuum, 2005 (*Violenţa şi sacrul*, Nemira, Bucureşti, 1995)

René Girard, *Syndabocken – en antologi*, Themis, 2007 (*Ţapul ispăşitor*, Nemira, 2010)

Richard Glazar, Trap with a Green Ferice. Survival în Treblinka, Northwestern University Press, 1995 Brigitte Hamann, Hitlers Vienna. A Dictators Apprenticeship, Oxford University Press, 1999 (Viena lui Hitler. Anii de ucenicie ai unui dictator, Vivaldi, 2000)

Ernst Hanistaengl, *Unheard Witness*, Lippincott, 1957 Olav H. Hauge, *Dikt i omsetjing*, Det norske samlaget, 1982 Martin Heidegger, *Vœren og tid*, Pax Forlag, 2007 (*Fiinţă şi timp*, Humanitas, 2012)

Carl-Göran Heidegren, Preussiska anarkister. Ernst Jünger och bans krets under Weimar-republikens krisàr, Brutus Östlings Bokförlag Symposion, 1997

Herakleitos, *Fragment*, Kykeon, 1997 (Heraclit, *Fragmente*, Editura de Stat, Bucureşti, 1950)

Adolf Hitler, *Min kamp*, J.M. Stenersen Forlag, Oslo, 1941 Annegret Hoberg, „Alfred Kubin. The early work up to 1909” *în* Hoberg (ed.), *Alfred Kubin. Drawings 1897 – 1909*, Prestel Verlag, 2008

Ernst Jünger, *I stälstormer*, Tiden Norsk Forlag, 1997 (*în furtuni de oţel*, Corint, 2017)

James Joyce, *Stephen Hero*, New Directions, 1963 (*Stephen eroul*, RAO.

2012)

James Joyce, *Ulysses*, Vintage, 1990 (*Ulise*, Univers, traducere Mircea Ivănescu, 2012)

James Joyce, *Dublinere*" Gvidendal, 2004 (*Oameni din Dublin*, Humanitas, 2018)

Ian Kershaw, *Hubris*/*Nemesis*. Penguin, 2001 (*Hitler*, Meteor Press, 2012)

Victor Klemperer, LTI. Troiţe rikets språk – En filologs anteckningsbok, Glentaproduktion, 2006

August Kubizek, *The Young Hider I Knew*, Greenhill Books, 2006 Bruno Latour, *We Have Never Been Modern*, Harvard University Press, 1993 (*Nu am fost niciodată moderni*, Tact, 2015)

Olof Lagererantz, *Att finnas tili. En studie*i *James Joyces roman* «*Odysseus*», Wahiström & Witistrand, 1970 Emmanuel Levinas, *Beyond the Verse*, Continuum, 2007 Emmanuel Levinas*, in the Time of the Nations*, Continuum, 2007 Bengt Liljegren, *Adolf Hitler*, Historiska Media, 2008 Jack London, *The People of the Abyss*, Macmillan, 1903 H. Lundberg, F.J. Linders (ed.), *The Racial Characters of The Swedish Nation*, The Swedish State Institute for Race Biology, The University of Uppsala, 1926

Karl Marx, *Kapitalen*, Forlaget Oktober, 2005 (Karl Marx, *Capitalul*, publicat în Karl Marx, Friedrich Engels, *Opere*, vol. 23, 1966, Editura Politică)

George L. Mosse, The Crisis of German Ideology, Howard Ferdig, 1999 Thomas Nevin, Ernst Jünger and Germany: Into the Abyss, 1914 – 1945, Duke University Press, 1996

Svante Nordin, Filosofernas krig. Den europeiska filosofin under första värdskriget, Nya Doxa, 1998

Rudolf Otto, the idea of the Holy, Oxford University Press, 1958 (Sacrul. Despre elementul iraţional din ideea divinului şi despre relaţia lui cu raţionalul, Dacia, 2002)

Paracelsus, Four Treatises, Hopkins, 1996 (Ars Alchimica. Şapte tratate în care se vorbeşte despre natura, ştiinţa şi arta spagyrică, Herald, 2005)

Rainer Maria Rilke, *Udsantă hjertets hjerge*, Dansk Gyldendal, 1995 (*Elegiile duineze*. *Sonate către Orfeu*, traducere George Popa, Polirom, 2000)

Timothy W. Ryback, Hitler's Private Library, Vintage books, 2010 (Biblioteca lui Hitler. Cărţile care i-au format personalitatea, Litera, 2010)

Rüdiger Safrański, En meşter fra Tyskland. Heidegger og bans tid, Gyldendal, 1998 (Un maestru din Germania. Heidegger şi epoca lui, Humanitas, 2004)

Gershom Scholem, *Denjudiska mystiken*, Brutus Östlings Bokförlag Symposion, 1992 (*Studii de mistică iudaică*, Hasefer, 2000)

Gitta Sereny, *Vid avgrunden*, Ordfront, 2000 Michel Serres, *Statuie*, Det Kongelige Danske Kunstakademi, 1990 Peter Sloterdijk, *Critique of Cynical Reason*, University of Minnesota Press, 1988 (*Critica raţiunii cinice*, Polirom, 2000)

Albert Speer, *Inside the Third Reich*, Simon and Schuster, 1997 (*În umbra lui Hitler*, Nemira, 1997)

Péter Szondi, *Celan Studies*, Stanford University Press, 2003 John Toland, *Adolf Hitler*: *The Definitive Biography*, First Anchor Books, 1992

Leonardo da Vinci, *Notebooks*, Oxford University Press, 2008 Stefan Zweig, *Verden au i går*, Aschehoug, 1993 (*Lumea de ieri*. *Amintirile unui european*, Humanitas, 2012)

Geir Angell Oygarden, *Bagdad Indigo*, Pelikanen Forlag, 2011